સચિત્ર

સરસ્વતી પ્રાસાદ

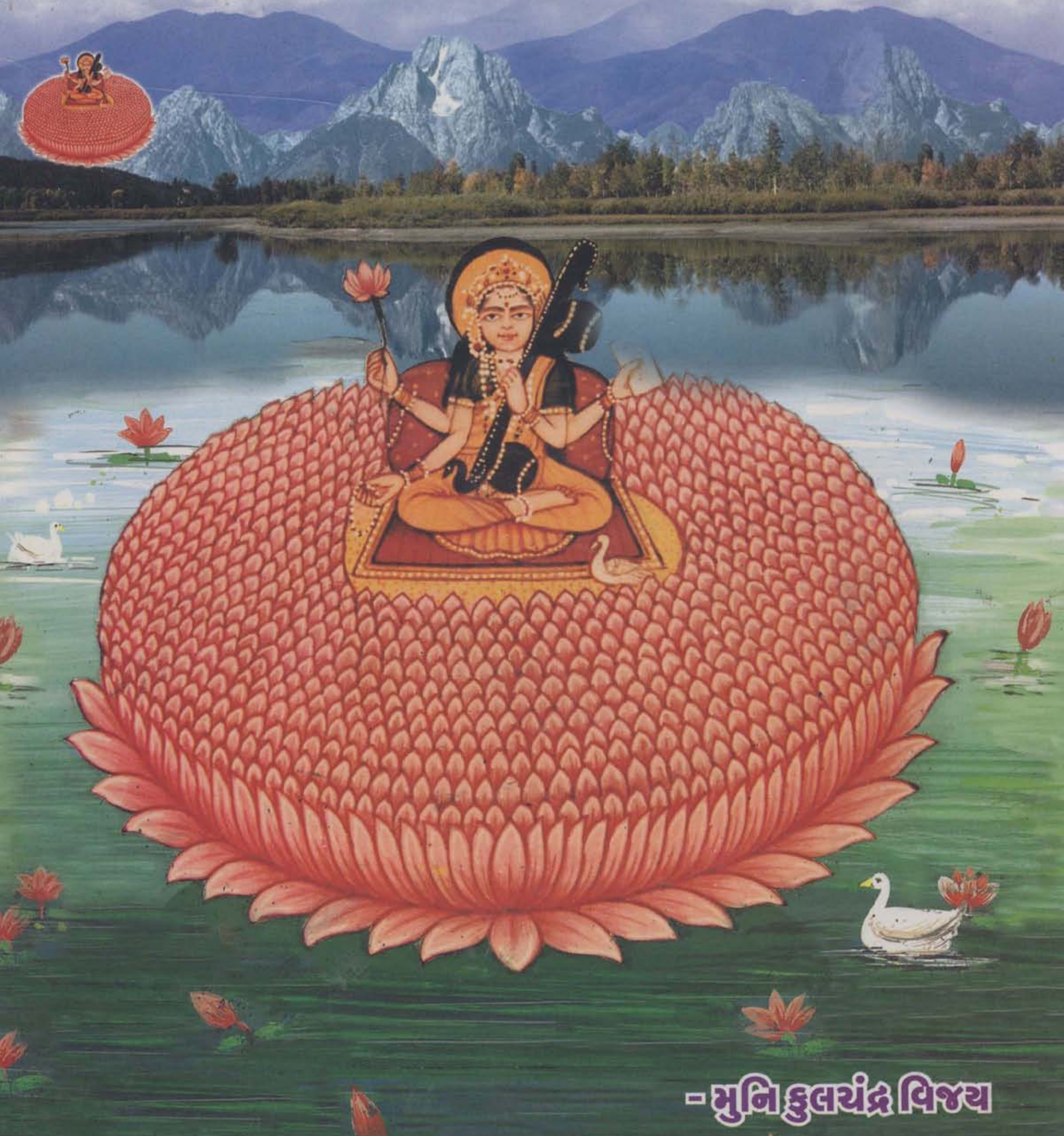

- મુનિ ફુલચંદ્ર વિજય

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

મુખ પૃષ્ઠ પરિચય

ધરતી પર ના સુખો જ્યારે ચરમ સીમાના હતાં, ઈચ્છિત ફળો આપનાર કલ્પવૃક્ષો પ્રગટ પ્રભાવી હતાં. પણ જ્યાં આધ્યાત્મિકતાની તો પાનખર જ હતી, તે... યુગલિક કાળના અંત સમયે, આધ્યાત્મિક વસંત ઋતુના પધરામણાં થયા. એક'દિ ઋષભદેવ પ્રભુના જીવનબાગમાં એ વસંત પુર બહારમાં ખીલી, ધ્યાનનો તાપ અને ઉજ્જવળ પરિણામ રૂપ પાણીનું સુયોગ્ય સિંચન થતાં પ્રભુજીના વળતી પળે એ પરમતત્ત્વરૂપ હિમાલયમાંથી પ્રકૃતિના ખોળે એકશુદ્ધ શ્વેતપુંજ સમી સરિતા અવતરી, એ શ્વેતપુંજ સરિતા એટલે જ સરસ્વતી, અરિહંત પ્રભુના મુખમાંથી અવતરેલી, વિશ્વના સૌભાગ્ય સ્વરૂપ સરસ્વતીની આરાધના - એટલે પરમ સુખની કેડીએ પગરણ, તેની સાધના જ્ઞાન-પ્રકાશના આવરણો તોડે છે, અને શ્વેત પ્રવાહનો પુંજ અંદર થી પ્રગટે છે. એ શ્વેતપુંજના કિરણો ધીમે ધીમે, અનંત પ્રકાશમય હજારો સૂર્યના પ્રકાશ કરતાં પણ વધુ દેદીપ્યમાન - નિર્મળ સ્ફટિક જેવા આત્મપ્રકાશને અવરોધતાં કર્મના કવચને તોડી શુદ્ધાત્મ સ્વરૂપ પ્રગટાવે છે.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

र्वाचीन कलात्मक
स्वती देवीयाँ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

श्री नमस्कार महामंत्र

ब्राह्मी लिपि में

नमो अरिहंताणं।	𑀡𑀫𑁄 𑀅𑀭𑀺𑀳𑀁𑀢𑀸𑀡𑀁
नमो सिद्धाणं।	𑀡𑀫𑁄 𑀲𑀺𑀤𑁆𑀥𑀸𑀡𑀁
नमो आयरियाणं।	𑀡𑀫𑁄 𑀆𑀬𑀭𑀺𑀬𑀸𑀡𑀁
नमो उवज्झायाणं।	𑀡𑀫𑁄 𑀉𑀯𑀚𑁆𑀛𑀸𑀬𑀸𑀡𑀁
नमो लोए सव्व साहूणं	𑀡𑀫𑁄 𑀮𑁄𑀏 𑀲𑀯𑁆𑀯𑀲𑀸𑀳𑀽𑀡𑀁
एसो पंचणमुक्कारो,	𑀏𑀲𑁄 𑀧𑀁𑀘𑀡𑀫𑀼𑀓𑁆𑀓𑀸𑀭𑁄
सव्व पावप्पणासणो।	𑀲𑀯𑁆𑀯𑀧𑀸𑀯𑀧𑁆𑀧𑀡𑀸𑀲𑀡𑁄
मंगलाणं च सव्वेसिं,	𑀫𑀁𑀕𑀮𑀸𑀡𑀁 𑀘 𑀲𑀯𑁆𑀯𑁂𑀲𑀺𑀁
पढमं हवइ मंगलं ॥	𑀧𑀠𑀫𑀁 𑀳𑀯𑀇 𑀫𑀁𑀕𑀮𑀁

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

સચિત્ર

સરસ્વતી પ્રાસાદ

..... સંસ્કૃત - ગુજરાતી - હિન્દી .....

સ્તોત્રાદિ - મંત્ર - યંત્ર - ઔષધિ પ્રયોગો - વિશિષ્ટ તસ્વીરો - પરિશિષ્ટ વિભાગ સહ

• સંપાદક - સંશોધક - સંયોજક •

જિન શાસન શણગાર પ.પૂ.આ.શ્રી વિજય ચંદ્રોદય સૂરીશ્વરજી મ.ના શિષ્યરત્ન

મુનિ ફુલચંદ્ર વિજય

• પ્રકાશક • શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ઉપાશ્રય જૈન શ્રી સંઘ

૧૦૧, ઈન્દ્રભુવન, વાલકેશ્વર રોડ, મુંબઈ - ૪૦૦૦૦૬. ફોન : ૩૬૮૨૬૬૦

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

વાત્સલ્યવારિધિ, સમયજ્ઞ
પ.પૂ.આ.ભ. શ્રી વિજય વિજ્ઞાન સૂરિશ્વરજી મ.સા.

શાસન સમ્રાટ પ.પૂ.આ.મહારાજાધિરાજ
શ્રી વિજય નેમિ સૂરિશ્વરજી મ.સા.

પ.પૂ. સિદ્ધાંતમહોદધિ-પ્રાકૃતવિશારદ-ધર્મરાજ
આ.ભ. શ્રીમદ્ વિજય કસ્તૂર સૂરિશ્વરજી મ.

પ. પૂ. આ. શ્રી વિજય
અશોકચંદ્ર સૂરિ મ. સા.

પ. પૂ. આ. શ્રી વિજય
ચંદ્રોદય સૂરિ મ. સા.

હૃદયાંજલિ + સમર્પણ

રાજતેજ - ધર્મતેજ - અને બ્રહ્મતેજ ના કારણે વનરાજ સમી શૂરવીરતા - શાસનદાઝ અને જ્ઞાનપુંજાદિના ગુણોવડે જેઓ મહાસત્ત્વશાળી ગવાયાં.

આગમજ્ઞ - શિલ્પજ્ઞ - વ્યાકરણજ્ઞ - જ્યોતિષજ્ઞ - સાહિત્ય - ન્યાય આદિ શાસ્ત્રજ્ઞ નવ વિરલ શિષ્યરત્નો જેઓશ્રીએ શાસનચરણે ભેટ ધર્યા.

પૂરાં એકસો ૧૦૦ વર્ષના દીર્ઘકાળમાં એકમાત્ર અને પ્રથમ સૂરિ પદવી પામનાર, સૂરિચક્ર ચક્રવર્તી આબાલ બ્રહ્મચારી શાસન સમ્રાટ્ પરમ પૂજ્યપાદ આચાર્ય શ્રી વિજય નેમિ સૂરીશ્વરજી મહારાજાના સ્વર્ગારોહણે અર્ધ શતાબ્દી વર્ષે માં સરસ્વતીજીનો આ ગ્રંથ પૂ. શાસનસમ્રાટશ્રીના કરકમલમાં સમર્પિત કરું છું.

- મુનિ કુલચંદ્ર વિ.ની અનંતશઃ વંદના

વિ. સં. ૨૦૫૫

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ગ્રંથ ગરિમાની ગરવી ગાથાઓ

- શ્રી શ્રુતદેવી માં સરસ્વતીજીના પ્રાકૃત-સંસ્કૃત ગુજરાતીના અપ્રકાશિત અપ્રાપ્ય તથા સંગૃહિત પરમ પ્રભાવક ૯૨ સ્તોત્રો-સ્તવો-અષ્ટક-કલ્પ-છંદ - સરસ્વતી ભક્તામર, સ્તુતિ-પ્રાર્થના - વિગેરે નો પ્રાચીન-અર્વાચીન સંગ્રહ.
- સંસ્કૃત-પ્રાકૃત સ્તોત્રાદિનો ગુજરાતી-હીન્દી ભાષામાં ભાવાનુવાદ.
- મહાપ્રભાવશાળી - અનેકાનેક જૈનાચાર્યો આરાધિત પ્રાચીન-અનુભૂત ૮૫ ઉપરાંત મંત્રોનો સાધનાની સમજ સાથે સંગ્રહ.
- માં સરસ્વતીકૃપા સાધક અનુભૂત સારસ્વત ચિંતામણી યંત્ર તથા અન્ય **૧૫ યંત્રો.**
- સ્મૃતિ-બુદ્ધિ વર્ધક આયુર્વેદીક ૩૪ ઉપરાંત ઔષધિ પ્રયોગો.
- પ્રાચીન-અર્વાચીન ઈ. સં. ૯મી સદીથી આજ સુધાંના ચિત્તાકર્ષક-નયનરમ્ય વૈવિધ્યસભર માં સરસ્વથીના **૨૫૦** ફોટાઓ.
- પરિશિષ્ટ વિભાગ : સરસ્વતી મન્ત્ર કલ્પદ્વય, શ્રુતદેવતા મંત્રગર્ભિત સ્તોત્રાદિ, સ્તુતિસંગ્રહ તથા સરળ શ્રી સરસ્વતી દેવી પૂજનવિધિ.

• પ્રાપ્તિ સ્થાન •

પ્રાગટ્ય દિન :- વિ. સં. ૨૦૫૫ - ચૈ. સુ. ૭, તા. ૨૨/૪/૯૯, ગુરુવાર

કિંમત :- રૂા. ૨૫૦/-

પારસ ટ્રેડર્સ
૨૪૯/૫૧, અબ્દુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ,
૧૦૯, સુપર શોપીંગ સેન્ટર, ૧લે માળે, મુંબઈ - ૨.
ફોન - ૩૪૦૨૫૯૫ / ૮૧૪૧૪૭૭

અશ્વિન સ્ટોન ટ્રેડર્સ
''બીલેશ્વર'', ગણેશગાંવળે રોડ,
દેનાબેંકની સામે., મુલુંડ (વેસ્ટ),
ફોન - ૫૬૫૧૦૫૫ - ૫૬૧૭૪૩૫

સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર
રતનપોળ, રીલીફ રોડ, મું - અમદાવાદ
ફોન - ૫૩૫૬૬૯૨

જીગ્નેશ જનરલ સ્ટોર્સ
૪, શ્રોફ ચેમ્બર્સ,
લીમડા ટ્રાવેલ્સની બાજુમાં,
પાલડી, ચાર રસ્તા પાસે, અમદાવાદ.
ફોન - ૬૫૭૬૧૮૪ - ૬૫૭૭૪૧૦

ચંદ્રકાંત સ્ટોર્સ
ચૌટાબજાર, કેળાપીઠ,
ભટ્ટ હોસ્પીટલની સામે, મું - સૂરત
ફોન - ૪૧૨૪૩૫

બોમ્બે કરીયાણા સ્ટોર્સ
ગોળ બજાર, એમ. જી. રોડ,
ભાવનગર - ૪૩૦૧૧૬

શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ જૈન દેરાસર પેઢી
ફાટક પાસે, દૌલતનગર,
બોરીવલી (ઈસ્ટ), મુંબઈ - ૬૬
ફોન : ૮૦૫૮૧૪૪

નીતીન પ્રવીણચંદ્ર મહેતા
૨૧, નવા બજાર ખડકી,
ગાંધી બિલ્ડીંગ,
પુણે - ૪૧૧૦૦૩, ૦૨૧૨૭
ફોન : ૫૮૧૪૦૯૭

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

પ્રકાશકીય નિવેદન

વીતરાગ પ્રણીત જૈન શાસન અનેકવિધ વિશિષ્ટતાઓ થી આજનાં વિષમકાલેપણ સમૃદ્ધ રહેલું છે. અને જગતનાં વિશાળ ફલક ઉપર પોતાની સ્યાદ્વાદ શૈલીથી પદાર્થોની જે સૂક્ષ્મતમ છણાવટ ધર્મ-કર્મ નાં માધ્યમ થી થયેલી છે. તેમાંય નય - નિક્ષેપ - પ્રમાણ - તર્ક - યુક્તિ વિગેરેથી જડ - ચેતનતત્વોનું નિરૂપણ થયેલું છે. જેમાત્ર દૃષ્ટિપાત થી જ અંતર માં જ્ઞાનાનંદ નો સાગર હીલોળા લે છે. વિશિષ્ટ બહુશ્રુત - આગમધર, ગીતાર્થ ગુરૂ ભગવંતો એ, તે જ્ઞાન, ગ્રંથોમાં સ્થાપિત કર્યું છે. તે સમ્યગ્ જ્ઞાન એ જીવનનું સર્વોત્તમ આભૂષણ કહ્યું છે તે યથાર્થ છે.

સમ્યગ્ જ્ઞાન ની આરાધના વિના કયાંય વાસ્તવિક સફળતા જ નથી. તેથી સર્વ શક્તિ-સંપત્તિ-સમૃદ્ધિ નું મૂળ જ્ઞાન જ છે. તે જ્ઞાન ની અધિષ્ઠાત્રી તરીકે જૈનોની પરિભાષામાં શ્રુતદેવતા તરીકે સ્વીકાર થયો છે.

અરિહંત ભગવંતનાં મુખમાં વસનારી સરસ્વતી દેવી જ્ઞાન - વિજ્ઞાન અને પરમોચ્ચ લક્ષ્ય સુધીનો માર્ગ બતાવનારી છે. તે માટે તેમની ભક્તિ સ્વરૂપ શ્રી સરસ્વતી દેવીની પ્રથમ આવૃતિ માં પ્રકાશીત (શ્રી રાંદરે રોડ શ્વે. મૂર્તિ. જૈન સંઘ દ્વારા) તથા બીજાં અનેક સ્તોત્રો - મંત્રો - યંત્રો અને વિશિષ્ટ કલાકૃતિ વાળા ફોટાઓથી ગુજરાતી - હિન્દી અનુવાદ સાથે આ પુસ્તક તૈયાર થયું છે.

વિ. સં. ૨૦૫૩ ઈ.સ. ૧૯૯૭ ની સાલમાં શાસન સમ્રાટ સમુદાય નાં જિન શાસન શણગાર આ. શ્રી વિજય ચંદ્રોદય સૂરીશ્વરજી મ.સા. ને ગોવાલીયા ટેન્ક માં ચાતુર્માસ માટે ભાવભરી વિનંતી કરતાં સંજોગો ન હોવા છતાં ઉદારતાથી જે અનુમતિ આપી અને પ્રવર્તક મુનિ કલ્યાણચંદ્ર વિજય મ.સા. મુનિ નિર્મલચંદ્ર વિજય મ.સા. અને મુનિ કુલચંદ્ર વિજય મ.સા. એ શ્રી સંઘમાં જે ઉમંગ ઉલ્લાસથી વિવિધ સમ્યગ્ આરાધનાઓ કરાવી તેનાથી અમો શ્રી સંઘને આનંદ / સંતોષ અત્યધિક પ્રાપ્ત થયો હતો.

મુનિ કુલચંદ્ર વિજયજી જ્ઞાન - ધ્યાન ની પ્રવૃત્તિ માં વ્યસ્ત રહેલાં જાણી તેઓ દ્વારા જે શ્રી સરસ્વતીજી નું પુસ્તક તૈયાર થયું છે. જે અમૂલ્ય નજરાણાંરૂપે પૂ. સૂરિવરો-સાધુ-સાધ્વીજી મ.સા. જૈનેતર વિદ્વદ્વર્ય અને ભાવુકોમાં સાબિત થયું છે. અનેક યુનિવર્સિટી લાયબ્રેરી-જ્ઞાનભંડારોમાંથી તથા સંસ્કૃતવિદોતરફથી જે હાર્દિક અનુમોદના-પ્રશંસા પ્રાપ્ત થઈ છે અને પુનઃ સંવર્ધિત-અનુવાદ સહ પ્રકાશન થાય તેવી પ્રેરણા સૂચનો આત્મીયજન સમૂહમાંથી વારંવાર પ્રાપ્ત થતાં હતાં. ત્યારે તેઓની માં સરસ્વતી પ્રત્યેની આંતરિક ભક્તિ અને ઉંડો પ્રેમ છલકાતો જોવા મળ્યો છે. આવા વિશિષ્ટ ગ્રંથોનું સંપાદન કરવા માટે પૂજ્ય આચાર્ય શ્રી ચંદ્રોદય સૂરીશ્વરજી મ.સા. ની પ્રેરણા થતાં અમો શ્રી સંઘને જ્ઞાન ખાતામાંથી આ પુસ્તક પ્રકાશન કરવાનો અમૂલ્ય લાભ પ્રાપ્ત થયો છે. તે બદલ અમારું ટ્રસ્ટી ગણ ગૌરવ ને આનંદ અનુભવે છે.

આશય તો એક જ છે. કે પૂ. સાધુ-સાધ્વીજીઓ - વિદ્યાપ્રેમીઓ તથા શ્રુત ઉપાસકોને અલબત્ બાળકથી લઈ સાધક કક્ષા સુધીનાં સર્વ જીવોને આ પુસ્તક પ્રેરણાદાયી - સહાયક બળ તરીકે ઉપયોગી બને તે માટે પ્રાકૃત - સંસ્કૃત માં સ્તોત્રોનાં ગુજરાતી-હીન્દી ભાષામાં અનુવાદ કરી તૈયાર કર્યા છે. તથા મંત્રો - યંત્રો અને વૈવિધ્ય સભર ૨૫૦ ઉપરાંત ફોટા ઓ મુકી ગ્રંથને સમૃદ્ધ બનાવ્યો છે.

સ્તોત્રાદિ નાં અનુવાદ માટે ફાળો આપનાર પંડિતવર્ય શ્રી ગિરીશભાઈ જાની નો હાર્દિક આભાર માનીએ તેટલો ઓછો છે.

તથા મલ્ટી ગ્રાફીકસ વાળા **મુકેશભાઈએ જે ઉત્સાહ અને પ્રેમથી આ ગ્રંથને સર્વાંગ સુંદર બનાવવા ભારે જહેમત ઉઠાવી છે**. તે પ્રશંસા પાત્ર જ નહીં અભિનંદનીય પણ છે.

તથા નામી-અનામિ ભક્તોએ પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ જે પણ વિશિષ્ટ ફાળો આપ્યો છે. તે ગણના પાત્ર છે.

લી. શ્રી. જ. પ્ર. સુપાર્શ્વનાથ ઉપાશ્રય જૈન સંઘ.
વાલકેશ્વર મુંબઈ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

પ્રેમળ ઋણ સ્વીકાર

- જિન શાસન શણગાર પરમ પૂજ્ય આ. ગુરૂદેવ શ્રી વિજય ચંદ્રોદય સૂરીશ્વરજી મ.સા. ગ્રન્થના પુનઃ પ્રકાશન માટે સતત સર્વ પ્રકારની અનુકૂળતા કરાવી સંયમાદિ શુભયોગોમાં સદૈવ અંતરાશીષ વરસાવી રહ્યાં છે...
- સૂરિમંત્ર સમારાધક પ.પૂ.આ.શ્રી વિજય અશોકચંદ્ર સૂરીશ્વરજી **મ.સા.** પ.પૂ.આ. શ્રી વિજય સોમચંદ્ર સૂરીશ્વરજી મ.સા. તથા વૈયાવચ્ચી મુનિ નિર્મલચંદ્ર વિ. મુનિ સુધર્મચંદ્ર વિ. મુનિ જિનેશચંદ્ર વિ. સહવર્તી સર્વ મુનિવરોની સહાયકતા અને અમીનજર પ્રાપ્ત થઈ છે.
- પ. પૂ. આ. શ્રી વિજય પ્રદ્યુમ્ન સૂરીશ્વરજી મ. સા. નો મનનીય લેખ પ્રાપ્ત થયો છે.
- પ્રૌઢ સ્તોત્રોના અનુવાદક, વાચકવર યશો વિજયજી મ.ની અલભ્ય કૃતિ આદિ સ્તોત્રો. **અત્યંત મનનીય માં સરસ્વતી ભગવતીનો નાવીન્ય પૂર્ણલેખ** તથા અનેક પ્રતિકૂળતાઓ વચ્ચે નિઃસ્વાર્થભાવે અંતરથી માર્ગદર્શન અને સહાય આપી ઉલ્લાસમાં સતત વૃદ્ધિ કરાવનાર પ્રેમાળ વિદ્વદ્વર્ય **મુનિપ્રવર શ્રી ધુરંધર વિજયજી મ.સા.** ચિરસ્મરણીય બન્યા છે.
- સરસ્વતી પૂજનની જરૂરી વિગતો મુ. શ્રી ભદ્રબાહુ વિજય મ. પાસેથી મળી છે.
- શ્રી સરસ્વતી માં ના કલર અને સાદા ફોટાઓ ઉદાર ભાવે આપી ગ્રંથની શોભામાં અભિવૃદ્ધિ કરાવનાર. ભરતભાઈ સી. શાહ, સ્વ. રમેશભાઈ માલવણીયા (અમદાવાદ) જયંતભાઈજી. ઝવેરી, તથા દરેક ફોટાઓની સુંદર કોપી કરી આપના વિનસ સ્ટુડીયોવાળા સ્નેહલભાઈ, રમીલાબેન, (સૂરત) નો આત્મીય ફળો પ્રાપ્ત થયો છે.
- શ્રીમતી રસીલાબેન પ્રાણજીવનદાસ મોહનલાલ શાહ (ખદર-પરવાળા) હાલ વલસાડ તરફથી સહયોગ પ્રાપ્ત થયો છે.
- ગ્રંથને સર્વાંગ સમ્પન્ન બનાવવા તન, મન, ધનથી શક્ય તમામ પ્રયત્નો કરનાર નમ્ર-મધુરસ્વભાવી **મલ્ટી ગ્રાફિક્સ વાળા મુકેશ ભાઈનો** હાર્દિક સહયોગ પ્રાપ્ત થયો છે.
- ગ્રંથ સ્તોત્રના અનુવાદમાં તથા હિન્દી અનુવાદ માટે શક્ય સહયોગ આપનાર પંડિતવર્ય **શ્રી ગીરીશભાઈ બી. જાની,** પ્રા. **બી.ટી. પરમાર (સૂરત)** તથા ગ્રંથ પ્રકાશનના નાન-મોટા દરેક કાર્યમાં નામી-અનામી જે પણ વ્યક્તિઓનો હાર્દિક સહયોગ પ્રાપ્ત થયો છે તેનો પ્રેમળ ઋણ સ્વીકાર કરવામાં આવે છે.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ગ્રંથના ગર્ભદ્વારે

શ્રુતાધિષ્ઠાત્રીની ઉપાસનાથી સમ્યક્ત્વ પ્રગટાવીએ

પ્રત્યેક વ્યક્તિને પોતાના જીવનમાં કોઈકને કોઈક ઈષ્ટ તત્ત્વ હોય છે. એ જે ઈષ્ટની ઉપાસના કરે છે. જે ભાવે ઉપાસના કરે છે તે ભાવે ઈષ્ટનું એ તત્ત્વ વ્યક્તિમાં સંક્રાન્ત થાય છે. વિનિયોગ પામે છે. ઉદા. મહાવીર મહારાજામાં તપ ઉત્કૃષ્ટ કોટિનું હતું, તો તેના ઉપાસકમાં ઉત્કૃષ્ટ તપ કરવાની શક્તિ લીલા માત્રમાં આવે છે. વ્યક્તિની શરીરની શક્તિ મર્યાદિત હોવા છતાં તે, તે કરે છે. તે એ ઉપાસ્ય તત્ત્વનો પ્રભાવ છે. ઉપાસના શક્તિ કરતાં ઉપાસ્ય શક્તિ ખૂબ જ સક્રિય હોય છે. ચિરકાળ ટકનારી હોય છે. પણ તેની ઉપાસના સદ્યઃ લાભદાયિની બની રહે છે.

આ ઉપાસના પૂજા સામાન્ય રીતે ચાર પ્રકારે થતી હોય છે. પુષ્પ પૂજા - વંદન પૂજા - સ્તવન પૂજા - ધ્યાન પૂજા. આ ચાર ઉત્તરોત્તર વધુને વધુ લાભ દેનારી છે. આમાં શ્રેષ્ઠ ધ્યાનપૂજા છે. તેના બે પ્રકાર છે. આલંબન ધ્યાન અને નિરાલંબન ધ્યાન આલંબન ધ્યાન બે પ્રકારે છે. આકૃતિધ્યાન અને અક્ષર ધ્યાન, આકૃતિ ધ્યાનથી પ્રારંભ થાય છે. પછી તેટલો જ આનંદ અક્ષરધ્યાન દ્વારા આવે છે. આકૃતિધ્યાન - અક્ષરધ્યાન જેવું જ એક ખૂબ જ અસરકારક વર્ણધ્યાન છે. તે તે કાર્ય માટે તે તે વર્ણનું ધ્યાન તે તે કામ કરવા શીઘ્ર સમર્થ બને છે. આ વર્ણ વિજ્ઞાન (કલર સાયન્સ) એ તો સ્વતંત્ર વિષય છે. તે તે રોગને દૂર કરવા સૂર્યના કિરણોને તે તે વર્ણમાં રૂપાન્તરિત કરીને દર્દી જો તેનું સેવન કરે તો એ રોગ નિર્મૂળ થયાના દાખલા નોંધાયા છે. આ વર્ણધ્યાનમાં જ છેલ્લે ધામ- તેજોવલય નું ધ્યાન કરવાનું આવે છે. આ જ્યોતિસ્વરૂપ હોય છે. પરમતત્ત્વ વિષયક હોય તો તે પરમાત્મ જ્યોતિ કહેવાય છે. અને સરસ્વતી દેવીનું હોય તો તે સારસ્વત ધામ કહેવાય છે.

આ જ રીતે આલંબન ધ્યાન પ્રણિધાન પણ બે પ્રકારે છે. સંભેદ પ્રણિધાન અને અભેદ પ્રણિધાન. એ ઈષ્ટ તત્ત્વનું જ સર્વત્ર દર્શન થાય તે સંભેદ પ્રણિધાન અને સ્વ(આત્મા)માં ઈષ્ટ તત્ત્વનું દર્શન થાય - અનુભૂતિ થાય તે અભેદ પ્રણિધાન.

મહાકવિઓ સિદ્ધસેન દિવાકરજી - કલિકાલ સર્વજ્ઞ શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્યજી - કવિ કાલિદાસ વિગેરેને અભેદ પ્રણિધાન સિદ્ધ થયું હશે. એમ અનુમાન થાય છે.

આવા ઈષ્ટ તત્ત્વ - અહીં પ્રસ્તુત શ્રી શ્રુતાધિષ્ઠાત્રી ભગવતી શારદાદેવીના સ્તોત્ર - સ્તુતિ - આમ્નાય - જાપવિધિ વિગેરેનો સંગ્રહ મુનિ શ્રી કુલચન્દ્ર વિજયજી મહારાજે ઘણો ઘણો પરિશ્રમ કરીને કર્યો છે.

એક સાથે આ રીતે એક વિષયના પ્રાપ્ય સકલ સ્તોત્ર - સ્તુતિનો સંગ્રહ આપીને શ્રુતદેવતાના અનુરાગી ભક્તજનો ઉપર ઉપકાર જ થયો છે.

ક્યારેક નામ-જપ કરતાં પણ સ્તોત્ર પાઠ સદ્યઃ ફલદાયી નીવડે છે. કેટલાકના મનમાં પ્રશ્ન થાય છે આપણને જ્ઞાન ચઢતું નથી. બુદ્ધિમાં જડતાનું પ્રમાણ વધારે છે. તેવા સંયોગોમાં શ્રી સરસ્વતી દેવીની ઉપાસના કેવી રીતે લાભ કરે ? આનો તાર્કિક તર્ક સિદ્ધોત્તર પૂજ્યપાદ ઉપાધ્યાયજી મ.સા. શ્રી યશોવિજયજી મહારાજાએ આપ્યો છે. આ રહ્યો તે ઉત્તર

न च देवताप्रसादात् अज्ञानोच्छेदासिद्धिः,
तस्य कर्म विशेष विलयाधीनत्वादिति वाच्यम् ।
देवताप्रसादस्यापि क्षयोपशमाधापकत्वेन तथात्वात्
द्रव्यादिकं प्रतीत्य क्षयोपशमप्रसिद्धेः ।। (ऐन्द्रस्तुतिवृत्तौ)

દેવતાના પ્રસાદથી અજ્ઞાનનો ઉચ્છેદ નહીં થાય એવું નથી. કેમ કે અજ્ઞાન તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમને આધીન છે (તો પ્રશ્ન એ છે કે દેવતાના પ્રસાદથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ કેવી રીતે થઈ શકે ?) દેવતાના પ્રસાદથી કર્મનો ક્ષયોપશમ થઈ શકે છે જેમ બ્રાહ્મી વગેરે ઔષધિ દ્રવ્યથી ક્ષયોપશમ થઈ શકે છે તેમ, અને એ વાત તો પ્રસિદ્ધ છે જ. આ બહુ જ તર્કસંગત ઉત્તર છે.

વળી આ સરસ્વતી દેવી તો શ્રી સૂરિમંત્રના પાંચમાં પહેલી પીઠના આ[illegible]યકા દેવી છે. અને આ રીતે પણ તે ઉપાસ્ય બની રહે છે. એથી આ પુસ્તકગત સ્તોત્ર સમૂહનો નિર્મળ મનથી પાઠ કરીને તેનું શ્રવણ કરીને, મનન કરીને પોતાના શ્રુતનો એવો ક્ષયોપશમ વિકસાવે કે તેનાથી સમ્યગ્દર્શન નામના આત્માના અવરાયેલા મહાન ગુણનું પ્રકટીકરણ થાય એ જ એક હૃદયની અભિલાષા સાથે.

આ. શ્રી વિજયહેમચંદ્રસૂરિ પદપકંજ મધુકર
પ્રદ્યુમ્નસૂરિ

આંબાવાડી જૈન ઉપાશ્રય
અમદાવાદ-૧૫ - કા.વ. ૧૦ - ૨૦૫૫

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ग्रंथके गर्भद्वार पर

श्रुताधिष्ठात्री की उपासना से सम्यक्त्व प्रगटायें

प्रत्येक व्यक्तिको अपने जीवनमें कोई न कोई 'इष्ट' तत्त्व होता है। वह जो 'इष्ट'की उपासना करता है, जो भावसे करता है उस भाव से 'इष्ट' का वह तत्त्व व्यक्तिमें संक्रान्त होता है, विनियोग पाता है। जैसे की महावीर महाराजाने उत्कृष्ट कोटिके तप किये थे, सो उनके उपासक गणमें उत्कृष्ट तप करनेकी शक्ति लीलामात्र में आती है। व्यक्तिकी देहशक्ति मर्यादित होने पर भी वह, जो करता है। एवं सिद्धि पाता है, वो उस उपास्य तत्वका प्रभाव है।

उपासनाशक्ति से उपास्य शक्ति अधिक सक्रिय होती है। चिरकाल टीकनेवाली होती है। पर उनकी उपासना सद्यः लाभदायिनी बनी रहती है।

यह उपासना पूजा सामान्यतः चार प्रकार से होती है। पुष्पपूजा - चंदनपूजा - स्तवनपूजा - और ध्यानपूजा। ध्यानपूजा के दो प्रकार है - आलंबन ध्यान और निरालंबन ध्यान। आलंबन ध्यान दो प्रकार के होते है। आकृतिध्यान और अक्षरध्यान, आकृतिध्यान से प्रारंभ होता है फिर उतना ही आनंद अक्षरध्यान द्वारा आता है। आकृतिध्यान - अक्षरध्यान जैसा ही एक ज्यादा / बहुत असरकारक वर्णध्यान है। उन उन कार्य के लिये उन उन वर्णो का ध्यान वह वह कार्य करनेमे शीघ्र समर्थ बनता है। यह वर्ण विज्ञान (color science) स्वतंत्र विषय है। जिन-जिन रोगो को दूर करने के लिये सूर्यकिरणोंको उस उस वर्णोमें रुपांतरित करनेसे दर्दी यदि उसका सेवन करे तो वह रोग निर्मूल होनेके द्रष्टांतो की नोंध की गई है।

इस वर्णध्यानमें ही अंतमें धाम-तेजोवलय का ध्यान किया जाता है। यह ज्योतिस्वरुप होता है। परमतत्व विषयक हो तो वह परमात्म ज्योति कहा जाता है और सरस्वती देवीका हो तो वह सारस्वत धाम कहा जाता है।

इसी तरह आलंबन ध्यान प्रणिधान भी दो प्रकारनका है संभेद प्रणिधान और अभेद प्रणिधान। उस 'इष्ट' तत्त्व का ही सर्वत्र दर्शन हो वह संभेद-प्रणिधान, एवं स्व (आत्मा)में इष्ट तत्त्व का सर्वत्र दर्शन हो - अनुभूति हो, वह अभेद प्रणिधान।

महाकवियों सिद्धसेन दिवाकरजी, कलिकाल सर्वज्ञ श्री हेमचंद्राचार्यजी - कवि कालीदास वगैरह को अभेद प्रणिधान सिद्ध हुआ होगा ऐसा अनुमान है। ऐसे इष्ट तत्त्व, यहाँ प्रस्तुत श्री श्रुताधिष्ठात्री भगवती शारदादेवी के स्तोत्र - स्तुति- आम्नाय - जापविधि आदिका संग्रह मुनि श्री कुलचन्द्रविजयजी महाराजने बहुत सारे परिश्रमसे किया है।

इस तरह एक साथ एक विषय के प्राप्य सकल स्तोत्रों - स्तुति आदिका संग्रह (प्रस्तुतकर) श्रुतदेवताके अनुरागी भक्तजनों को उपकृत कियें है।

कभीकभी नाम-जाप से भी स्तोत्र-पाठ शीघ्र - फलदायी होता है। कई लोगोके मनमें प्रश्न उठता है 'हमारे में ज्ञान क्यो बढते नहि है ?' बुद्धिमें जड़ता का प्रमाण अधिक है, ऐसी परिस्थिति में श्री सरस्वती देवी की उपासना कैसे लाभ करें ? इसका तार्किक तर्कसिद्ध उत्तर पूज्यपाद उपाध्यायजी म.सा. श्री यशोविजयजी महाराजाने दिया है। यह रहा वो उत्तर...

न च देवता प्रसादात् अज्ञानोच्छेदासिद्धिः
तस्य कर्म विशेष विलयाधीनत्वादिति वाच्यम्।
देवता प्रसादस्यादि क्षयोपशमाधापकत्वेन्
तथात्वात् द्रव्यादिकं प्रतीत्य क्षयोपशम प्रसिद्धेः।। (ऐन्द्र स्तुतिवृत्तौ)

देवताके प्रसाद से अज्ञानका उच्छेद नहि होता ऐसा नहीं है। क्योंकि अज्ञान तो ज्ञानावरणीय कर्मोके क्षयोपशम आधीन है। (तो प्रश्न यह होता है की देवताके प्रसादसे ज्ञानावरणीय कर्मोंका क्षयोपशम कैसे हो सकता ?)

देवता के प्रसादसे कर्म का क्षयोपशम हो सकता है जैसे ब्राह्मी आदि औषधि द्रव्योका सेवनसे क्षयोपशम होता है वैसे. यह बात प्रसिद्ध ही है एवं यह बहुत तर्कसंगत उत्तर है।

और यह सरस्वती देवी श्री सूरिमंत्र की पाँचो पीठमें पहली पीठकी अधिष्ठायिका देवी है, इस तरह वह भी उपास्य बनी रही है। इसलिये यह पुस्तकगत स्तोत्र समूह का निर्मल मनसे पठन करके, उसका श्रवण-मनन करके अपने श्रुतका ऐसा क्षयोपशम विकसायें कि उसीसे सम्यग्दर्शन नामक आत्माके आवृत महागुण प्रकटे यही एक हृदयाभिलाषा सह.....

आ. श्री. वि. हेमचंद्रसूरिपदपंकज मधुकर
प्रद्युम्न सूरि.

आंबावाडी जैन उपाश्रय
अहमदाबाद - १५ - का. व. १०,२०५५

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ગ્રંથ ગરિમાની ગૌરવતા

ॐ ऐं नमः

श्री सद्गुरुचरणेभ्यो नमः

જગજજનની ભગવતી વાગ્દેવી સરસ્વતી ની ઉપાસના સૃષ્ટિના ઉષઃ કાળથી થતી આવી છે.

યુગાદિકાળમાં એ બ્રાહ્મીના નામથી પ્રખ્યાત થઇ, ભગવાન યુગાદિદેવ ઋષભનાથની ગણના સૃષ્ટિના આદ્યકર્તા બ્રહ્મા તરીકે થાય છે. બ્રાહ્મી તેમની પુત્રી પરમાત્માએ જમણા હાથે તેને લિપિ શીખવાડી અને અક્ષરમાતૃકાને લિપિ રૂપે જગતમાં પ્રગટ કરી એ લિપિ બ્રાહ્મીલિપિ કહેવાઇ. અને બ્રાહ્મી વાણીની દેવતા તરીકે પ્રસ્થાપિત થઈ.

જૈન આગમોમાં સહુથી પ્રાચીન ભગવતી સૂત્ર ગણાય છે. તેના પ્રારંભમાં મંગળ તરીકે नमो बंभीए लिविए નોંધાયું છે. આ રીતે બ્રાહ્મી સરસ્વતીને નમસ્કાર કરવામાં આવ્યો છે.

પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં નોંધાયેલ આગમિક મંત્ર પણ આવો જ છે.

ॐ नमो हिरीए बंभीए भगवईए सिज्झउ मे भगवइ महाविज्जा ह्रीँ बंभी महाबंभी स्वाहा ॥

અન્ય પણ આ. ભદ્રબાહુ આદિ મહર્ષિકૃત સારસ્વત-મંત્રોમાં ક્યાંય ऐं બીજ નથી.

ॐ પૂર્વક પંચ પરમેષ્ટિ તથા સરસ્વતીના સ્વરૂપવાચક પદો દ્વારા જ મંત્રનિર્મિત થયા છે.

આ ઉપરથી એમ લાગે છે કે શબ્દ બ્રહ્મના મૂળબીજ રૂપ ॐકારમાંથી જ પ્રગટતી સરસ્વતીની પ્રાચીન પરંપરામાં ઉપાસના હશે. જૈન પરંપરાના વર્ધમાન વિદ્યા આદિ પ્રાચીન વિદ્યાઓમાં ॐ સિવાય કોઈ બીજ નથી, ॐ એ નાદબ્રહ્મ સ્વરૂપ છે. નાદ બ્રહ્મ પરમાત્મ સ્વરૂપ છે તેમાંથી જ અન્ય સર્વ બીજો પ્રગટ થાય છે.

વિક્રમની પાંચમી શતાબ્દી પછી બીજમંત્રોનો કાળ શરૂ થાય છે અને સરસ્વતીનું સ્વતંત્ર ऐं બીજ મંત્રોમાં પ્રવેશે છે.

अ+उ+म् ॐ થાય છે એમ अ+इ+म् = ऐँ થાય છે. આ બંને બીજો માત્ર સ્વરરૂપ છે. ॐ પરમાત્માનું પ્રતિક છે તો ऐं વાગ્ શક્તિનું પ્રતિક છે. માત્ર સ્વરથી બનેલા આ બંને બીજો જાણે પરમાત્મા અને પ્રકૃતિની જોડી છે. જેમાંથી સમગ્ર સૃષ્ટિનું સર્જન થયું. બ્રહ્મા સૃષ્ટિના કર્તા છે તો સરસ્વતી એની શક્તિ છે.

ભગવાન યુગાદિનાથે અક્ષરમાતૃકારૂપ સરસ્વતી પ્રગટ કરી પછી વિશ્વના સર્વ વ્યવહાર સર્જાયા. એ અર્થમાં એમને આપણે બ્રહ્મા સમજીએ.

અથવા બ્રહ્મા એટલે આત્મા, એની નાભિમાંથી ॐ નાદબ્રહ્મ ઉઠે છે. એમાંથી ऐं પ્રગટ થાય છે. પછી અક્ષરમાતૃકા અને સમગ્રશ્રુતનું સર્જન થાય છે. અથવા આત્મા એ બ્રહ્મા છે. પરાવાણી એજ સરસ્વતી છે જેમાંથી આત્માના વિકલ્પો પ્રગટે છે અને સંસારનું સર્જન થાય છે.

ऐं બીજ પછી તો ઉત્તરોત્તર તાંત્રિકકાળમાં નવાં નવાં બીજો જોડાતાં ગયાં અને વિવિધ સારસ્વત ઉપાસનાઓ ચાલતી ગઈ. જેના પરિપાકરૂપે સરસ્વતીના અસંખ્ય નામ સેંકડો મંત્રોને સ્વરૂપો આજે આપણને મળી રહ્યાં છે.

હવે આપણે મુખ્ય વિચાર કરીએ....

સરસ્વતી એ કોઈ દેવી છે ? કે આત્મશક્તિ છે ? કે કોઇ વિશિષ્ટ અલૌકિક શક્તિ છે ?

સારસ્વત તત્ત્વ શું છે ? જૈન ગ્રંથોમાં સરસ્વતીએ ગીતરતિ નામના ગંધર્વ નિકાયના વ્યન્તરેન્દ્રની એક પટરાણી છે. આવા ઉલ્લેખ મળે છે. પણ કોઈ વ્યંતરદેવી આવી પરમ શક્તિ હોય તે વાત કોઈપણ મંત્ર મર્મજ્ઞસાધક સ્વીકારવા તૈયાર નહિ થાય.

મહાન સાધક મુનિઓ અને કવિઓએ લખેલાં ઘણા ગ્રંથોમાં પ્રારંભમાં सारस्वतं महः ના ધ્યાનનો ઉલ્લેખ મળે છે. મહઃ એટલે તેજ આ સારસ્વત તેજ શું છે ? એ કોઈ દેવીતો નથી જ પણ એ કોઈ વિશિષ્ટ શક્તિ છે.

વૈદિક પરંપરાઓમાં પ્રાચીન કાળથી ત્રણ મહાનદીઓનો ઉલ્લેખ મળે છે. ગંગા - સિંધુ અને સરસ્વતી. સરસ્વતીને પરંપરા ગુપ્ત નદી ગણે છે. માત્ર ગંગા અને સિંધુ રહી. પણ સાથે આવી એક પ્રબળ પરંપરા છે, કે કોઈપણ બે નદીનો સંગમ થાય એમાં સરસ્વતીનો પ્રવાહ સ્વયં આવી જાય તેથી એ ત્રિવેણી સંગમ કહેવાય.

આવા જે વિશિષ્ટ ત્રિવેણી સંગમ સ્થળો છે. ત્યાં સરસ્વતીનો નિવાસ ગણાય છે. આવા ત્રણ સારસ્વતતીર્થ મુખ્ય છે. કાશ્મીર - કાશી અને અજારી (પિંડવાડા, રાજ.) આ ત્રણે સ્થળોમાં ઝરણાં કે નદીનો ત્રિવેણી સંગમ છે.

મારું એમ માનવું છે કે જ્યાં આવાં ત્રિવેણી સંગમ રચાય છે ત્યાં કોઈ વિશિષ્ટ અલૌકિક વિદ્યુત ચુંબકીયવૃત્ત (મેગ્નેટીક ફિલ્ડ) હોય છે. જેમાં વિશિષ્ટ શક્તિ (વિદ્યુત) પ્રવાહનું અવતરણ થાય છે. જેને દિવ્ય દૃષ્ટા યોગીઓ "સારસ્વત મહઃ" તરીકે ઓળખે છે જે આ નિશ્ચિત મંત્રબીજો દ્વારા થતી ઉપાસના આપણી

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ભીતરના શક્તિકેન્દ્રોને ખોલી નાખે છે.

આ "સારસ્વતમહઃ" એ આકાશમંડળમાં નદીની જેમ પ્રવહતો પરમાત્માનો એક વિશિષ્ટ પ્રચંડ ઉર્જા પ્રવાહ છે જે આવા સંગમ સ્થળોમાં વિદ્યુત્ચુંબકીય વાતાવરણ જ્યાં હોય ત્યાં અવતરિત થાય છે જેની ઉપાસના કરીને માનવ સાધકો પોતાનું ઇપ્સિત પ્રાપ્ત કરે છે. આ બ્રહ્માંડીય સારસ્વત મહઃની વાત થઇ. હવે તેના પિંડ સાથેના સંબંધની વાત કરીએ.

આપણા પિંડની ભીતર પણ ઇડા અને પિંગલાના નામથી પ્રાણધારા વહે છે. જે ગંગા - સિંધુ છે. આ બંનેનો સંગમ થાય ત્યારે સુષુમ્ણા કહેવાય. એ જ સરસ્વતી છે

સુષુમ્ણા પથમાં ઉર્ધ્વમુખે પ્રવહતું તેજ સારસ્વત મહઃ તેજ કુંડલિની શક્તિ છે. આજ ત્રિપુરા આજ પરાત્પરા વાણી છે જેમાંથી સમગ્ર અક્ષરમાતૃકા પ્રગટ થાય છે. અને દ્વાદશાંગી પ્રગટ થાય છે.

સારસ્વત શક્તિપીઠોમાં પ્રવહતો પરમ ઉર્જાપ્રવાહ વિશિષ્ટ મંત્રબીજોના જાપ દ્વારા આપણી ભીતર આકર્ષિત થાય છે. તેના દ્વારા આપણા જ્ઞાનાવરણીય કર્મનું દહન થાય છે અને ભીતરનું સારસ્વતમહઃ પ્રગટ થાય છે એટલે બ્રહ્માંડમાં વહેતો પરમાત્માનો વિશિષ્ટ પ્રવાહ તેજ સરસ્વતી, એનું અવતરણ જ્યાં થાય તે સરસ્વતી તીર્થ, (અને) ત્યાંના જે અધિષ્ઠાયક હોય તે સરસ્વતી દેવી, અને આ પ્રવાહને આપણી ભીતર આકર્ષિત કરે તે સારસ્વતમંત્ર.

સાધકની જેટલી પાત્રતા હોય તેટલો એ મહાપ્રવાહમાંથી સારસ્વત પ્રસાદ મળે. આ ભિન્ન ભિન્ન શક્તિપીઠોની અધિષ્ઠાયિકા એકપણ હોઈ શકે અને ભિન્ન ભિન્ન પણ હોઈ શકે.

દરેક શક્તિપીઠોની ભૌગોલિક સ્થિતિ અલગ અલગ હોવાથી ત્યાં પ્રગટતાં સારસ્વત ઉર્જા પ્રવાહમાં તરતમતા રહેવાની તેથી તેની ઉપાસના માટેના મંત્ર બીજોમાં પણ વૈવિધ્ય રહેવાનું

સરસ્વતીની મુખ્ય ત્રણ શક્તિપીઠ સિવાય લઘુ શક્તિપીઠ અસંખ્ય હોઈ શકે.

જૈન પરંપરાની લગભગ પોશાળો સારસ્વત ઉપાસનાના સિદ્ધ કેન્દ્ર સ્વરૂપ હતી.

સારસ્વત પ્રસાદમાં બે ભાગ છે. પહેલો સ્મૃતિ-ધારણા-પ્રજ્ઞાની વૃદ્ધિ. બીજો ભાગ વાક્શક્તિને કવિત્વની પ્રાપ્તિ આદિ. સારસ્વત સાધના કરતાં કરતાં પ્રાણ સુષુમ્ણા = મધ્યમપથમાં સ્થિર થાય ત્યારે પહેલાં તબક્કે સ્મૃતિ ધારણા અને પ્રજ્ઞા તીવ્ર થાય, એજ સ્થિરપ્રાણમાં બીજા તબક્કે સારસ્વત ઉર્જાનું અવતરણ થતાં જ કુંડલિનીનું જાગરણ થાય અને એ જાગરણ પછી ઉર્ધ્વગમન થાય. એમાંથી ક્રમશઃ પ્રબળવાક્શક્તિ, ઉત્કૃષ્ટ કવિત્વ અને છેલ્લે કૈવલ્ય પણ પ્રગટ થાય.

ઇડા અને પિંગલામાં (સૂર્ય અને ચંદ્ર, આત્મા અને મન) વહેતી પ્રાણધારાનું સ્થિરમિલન તે સુષુમ્ણા. ઔદારિક-તેજસ-કાર્મણ કે સ્થૂલ-સૂક્ષ્મ કે કારણ આ ત્રણે શરીરમાં અનુસ્યૂત આત્મઉર્જા તે કુંડલિની મહાશક્તિ.

પ્રાણધારા સુષુમ્ણામાં સ્થિર થાય તે પહેલો તબક્કો, સ્થિર થયેલી પ્રાણધારા આકાશમંડળમાં વહેતી સારસ્વતમહઃની ધારાને ઝીલી, આત્મ ઉર્જાને ઉર્ધ્વગામિનિ કરે તે બીજો તબક્કો, જે કૈવલ્ય પ્રાપ્તિમાં પૂર્ણ થાય.

પૂ. બપ્પભટ્ટિ સૂરિ મ. નું कन्दात्कुण्डलिनी કે પૂ. મુનિ સુંદર સૂ.મ. નું कला-काचित् कान्ता કે લઘુકવિનું ऐन्द्रस्येव शरासनस्य કે પછી પૃથ્વીધરાચાર્ય નું ऐन्दव्या कलया કે ઉપાધ્યાય યશો વિ.મ. નું प्रणमता नर्गलज्ञान० સ્તોત્ર આ પરમાત્માના મુખથી પ્રગટ થયેલ પરમ સારસ્વતી ઉર્જાપ્રવાહનું જ વર્ણન કરે છે. પરમચિતિ શક્તિની સ્તવના કરે છે. કોઇચતુર્નિકાયની દેવીની નહિ આતો નાદ અને જ્યોતિની સાધના છે. જે પૂર્ણ થતાં પરમાત્મ સાક્ષાત્કારમાં પરિણમે છે. કૈવલ્યની પ્રાપ્તિ એની ચરમ પરિણતિ છે.

સિદ્ધ અનુભવી સાધકોનો એક વિશિષ્ટ અનુભવ પણ છે. તે પણ વિજ્ઞાનથી સિદ્ધ હોવાથી નોંધી લઈએ.

આપણે જે સિદ્ધમંત્રબીજો કે સ્તોત્રોના જપ કે પાઠ કરીએ છીએ. તેમના શબ્દોમાંથી એક જબરદસ્ત ચૈતન્ય પ્રગટ થાય છે. ધ્વનિ તરંગોમાંથી વિશિષ્ટ વિદ્યુત પેદા થાય છે. એજ આપણું ઇષ્ટ કાર્ય કરે છે. મંત્ર કે સ્તોત્ર ચૈતન્યમય હોવાથી તેના ધ્વનિતરંગો માંથી જ ઇષ્ટનું દિવ્યસ્વરૂપ સ્વયં પ્રગટ થાય છે. અને આપણને અનુગ્રહ કે નિગ્રહ કરે છે. મંત્ર સ્વયં દેવરૂપ છે. નિરંતર જાપ દ્વારા તેની શક્તિ પ્રગટ થાય છે જેમ અરણિના મંથનમાંથી અગ્નિ પ્રગટ થાય છે. તેમ વૈજ્ઞાનિકોએ પણ શબ્દથી આવી શક્તિ પરીક્ષિત કરી છે. મંત્ર કે સ્તોત્રના ધ્વનિ તરંગોથી આછી રેતમાં ઇષ્ટનું ચિત્ર સ્વયં દોરાઈ જાય છે.

અનુભવી સાધકો એમ માને છે કે શુદ્ધતાથી કરાયેલો સિદ્ધમંત્રનો જાપ જ દિવ્ય શક્તિ પ્રગટ કરી આપણું ઇષ્ટ સિદ્ધ કરે છે. મંત્ર ચૈતન્યથી ભિન્ન કોઈ દેવ નથી.

મંત્રબીજોની ભિન્નતાથી ઇષ્ટના સ્વરૂપ પણ જુદા જુદા હોઈશકે. તેથી સરસ્વતીના પણ ભિન્ન ભિન્ન સ્વરૂપ છે. હંસવાહના - મયૂરવાહના આદિ, વીણાધારિણી-કમંડલૂધારિણી આદિ પણ છે આ બધુ સિદ્ધમંત્ર ચૈતન્યનો જ મહાવિલાસ છે.

સાધના જગતમાં અનુભવોને એના તારણમાં આવું વૈવિધ્ય રહેવાનું જ છે. પણ છેવટે બધું એક જ થઈ જાય.

હવે દેવજગતમાં સરસ્વતી દેવી કોણ છે તેનો વિમર્શ કરીએ.

પ્રાચીન પરંપરામાં સરસ્વતીને સંગીત નૃત્ય ને નાટ્યની દેવી પણ કહી છે. આ સરસ્વતી દેવી ગંધર્વ નિકાયના ઇંદ્ર ગીતરતિની પટ્ટરાણી સંભવે તેઓ પ્રાયઃ મયૂરવાહિની હશે. મયૂર કલાનું પ્રતિક છે. જંબૂદ્વીપ આદિ આઠ દ્વીપમાં ૬ વર્ષધર પર્વતો છે. દરેક પર્વત પર ૬ દ્રહ છે તે દ્રહોમાં શ્રી-હ્રી-ધી - કીર્તિ-બુદ્ધિ-

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

લક્ષ્મી આ છ દ્રહ દેવીઓ છે. આમાં હ્રી-ધી-બુદ્ધિ આ ત્રણે સરસ્વતી છે. ૐ નમો હ્રીંરીએ બંભીએ માં આ હ્રી દેવીનું સ્મરણ છે. કુવલયમાલા મહાકથા પણ હ્રી દેવતાના પ્રસાદનું સર્જન છે. ધી અને બુદ્ધિ પણ સરસ્વતીનાજ નામ છે.

ધી એટલે ધારણા સ્મૃતિ, બુદ્ધિ એટલે બોધ-વિદ્વત્તા એટલે આપણે ત્યાં જે સારસ્વત ઉપાસના ચાલે છે એમાં આ ત્રણ દેવી મુખ્ય હશે તેમ સંભવે છે.

લોકપ્રસિદ્ધ લક્ષ્મી-સરસ્વતી તો ઉત્તર જંબૂદ્વીપના પુંડરીક દ્રહની લક્ષ્મીદેવી, તથા મહાપુંડરીક દ્રહની બુદ્ધિદેવી આ બે ની જોડી હોવા સંભવ છે.

શ્રી-લક્ષ્મી એ લક્ષ્મીદેવી છે. ધી-બુદ્ધિ એ સરસ્વતી દેવી છે. હ્રી પણ સારસ્વત ઉપાસનામાં લેવાય છે.

આ બધા ભુવનપતિ નિકાયના જ છે. સૂરિમંત્રમાં ઉપાસ્ય વાણી-ત્રિભુવનસ્વામિની અને શ્રી દેવી એ તિગિચ્છદ્રહની ધી, માનુષોત્તર પર્વત વાસિની ત્રિભુવનસ્વામિની અને પદ્મદ્રહની શ્રી દેવી જ હોવા સંભવ છે. આ ત્રણે ભુવનપતિના છે.

નૃત્ય સંગીતની દેવી સરસ્વતી મયૂરવાહિની હોવા સંભવે છે. બુદ્ધિ તથા વિદ્વત્તા માટે ઉપાસ્યા સરસ્વતી હંસવાહિની ને કમલાસના હોવી જોઈએ.

ધી અને બુદ્ધિ દેવીના પણ વાહન ભિન્ન હોઈ શકે જે મયૂર અને હંસ હોય. મને તો આ છ દ્રહો પણ ષટ્ચક્ર સાથે સંબંધ ધરાવતા હોય તેમ લાગે છે.

હવે શ્રુતદેવતાનું સ્વરૂપ વિચારીએ

આર્ય પરંપરામાં કોઈપણ દિવ્યશક્તિને દેવતા કહેવાની પરંપરા છે. દિવ્યતિ ઇતિ દેવતા - ચમકે તે દેવતા. પરમાત્માએ પ્રવચન દ્વારા વહેતો કરેલો દેદીપ્યમાન અનંત ઉર્જાપ્રવાહ તેજ સારસ્વત મહઃ કે શ્રુતદેવતા છે.

પરમાત્માના મુખમાંથી પ્રગટ થયેલ અક્ષરમાતૃકાના બીજભૂત પરાવાણી કે ભાષાવર્ગણાના દેદીપ્યમાન પુંજનો અક્ષય સ્ત્રોત તે જ શ્રુતદેવતા છે. જે પરમાત્માના નિર્વાણ બાદ પણ નિર્વિણ થતો નથી.

આજનું વિજ્ઞાન પણ માને છે કે કાંઈપણ બોલાયેલું કે બનેલું લાંબા કાળ સુધી ઇથરમાં સંગૃહિત થાય છે. જો પાવરફૂલ ગ્રાહકયંત્રો બને તો હજારોવર્ષો પહેલાં બોલાયેલું કે બનેલી ઘટના એને એજ રીતે પાછા શ્રાવ્ય અને દશ્ય કરી શકાય. રૂપ અને ભાષાના પુદ્ગલો લાંબો કાળ ટકે તો આ શક્ય બને.

તીર્થંકર નામ કર્મના અચિંત્યપ્રભાવથી આ શક્ય છે. પરમાત્માની બોલાયેલી વાણીનો જે જીવંત દિવ્યપ્રવાહ તે જ પ્રવચનદેવતા કે શ્રુતદેવતા છે. એ વાણીની જે સૂત્રરૂપે ગુંથણી તે દ્વાદશાંગી છે. આ બંનેના આરાધન માટે આપણે ત્યાં કાઉસગ્ગ થાય છે. તે ઉચિત છે. તીર્થંકરો પરમઋષિ છે. ઋષિ જે બોલે તે મંત્રરૂપ બની જાય. પૂરી દ્વાદશાંગી મંત્રરૂપ છે. આ મંત્રમાં છૂપાયેલી ઉર્જા તે દેવરૂપ છે. આ રીતે મંત્ર અને દિવ્યશક્તિ આપણે દ્વાદશાંગી તથા શ્રુતદેવતારૂપે આરાધના કરીએ છીએ.

હવે આ દ્વાદશાંગીની જે અધિષ્ઠાતા હોય તે પણ વ્યવહારથી શ્રુતદેવતા કે પ્રવચન દેવતા કહેવાય.

પ્રભુના પ્રવચનની-વાણીની જેણે ભવાન્તરમાં ઉત્કૃષ્ટ આરાધના કરી હોય તેવા વિરલ આત્માજ વિશિષ્ટ શક્તિસંપન્ન શ્રુતદેવતા કે સરસ્વતીદેવી તરીકે ઉત્પન્ન થતાં હોય છે. પરમાત્માના પરમ શક્તિસ્વરૂપ સારસ્વતમહઃ કે શ્રુતદેવતા કર્મક્ષયમાં અને શક્તિ જાગરણમાં નિમિત બની શકે, તેમ તે-તે દેવી - દેવતા - ઔષધ આદિ પણ બની શકે છે.

કુવલયમાલામાં છેલ્લા પ્રસ્તાવમાં પાંચમાં ભવમાં પરમાત્માની પાંચ દેશના છે તેમાં કોઈ જિજ્ઞાસુના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પરમાત્માએ દેવી-દેવતા-મંત્ર-યંત્ર તેમજ ઔષધ-મણિ-રત્ન-ગ્રહ વિ. ને પણ કર્મના ઉદય ક્ષયને ઉપશમમાં કારણભૂત બને તેમ સ્પષ્ટ કહ્યું છે.

કર્મ પૌદ્ગલિક છે તેથી તેના બંધ-ઉદય-ક્ષય આદિમાં પૌદ્ગલિક ઉપાદાનો કારણભૂત બની શકે તે યુક્તિ યુક્ત છે.

જેમ મંત્ર જપ દ્વારા સારસ્વત સિદ્ધિ મળે છે તેમ મંત્ર સિદ્ધ તેલ-ઔષધ દ્વારા પણ સારસ્વત સિદ્ધિ મળે છે. એની પણ પરંપરા આજે ચાલુ છે.

ગ્રહણ સમયે રવિપુષ્ય કે ગુરુપુષ્યમાં સિદ્ધ કરેલા માલકાંગણીના તેલદ્વારા કે કેશર અષ્ટગંધદ્વારા શિષ્યની જીભ ઉપર મંત્રબીજ આલેખન કરી શિષ્યની જડતા દૂર કરવામાં આવતી. મંત્ર સિદ્ધ સારસ્વતચૂર્ણ અને માલકાંગણી જ્યોતિષમતી તેલના સેવનથી સેંકડો શિષ્યોને મહામેધાવી બનાવવાના પ્રયોગો સંસ્કૃત પાઠશાળામાં થતાં. આ ચૂર્ણ મોટાભાગે દીપોત્સવમાં સિદ્ધ થતું.

કવિ ઋષભદાસ માટે એમ કહેવાય છે કે તેઓ મંદબુદ્ધિના હતાં. ઉપાશ્રયોમાં ગુરુભગવંતોની સેવા કરતાં. કચરો વિ. કાઢતાં. એકવાર સારસ્વત પર્વ(ગ્રહણ)માં પૂજ્ય વિજયસેનસૂરિ મ.એ પોતાના મંદબુદ્ધિ શિષ્યમાટે બ્રાહ્મી મોદક સિદ્ધ કરીને પાટલા ઉપર મુક્યા. પચ્ચક્ખાણ આવ્યું ન હતું ને ગુરુદેવ બહાર ગયાં. ઋષભદાસ વહેલી સવારે કચરો કાઢવા આવ્યાં પેલો મોદક જોયો ને ખાઈ ગયાં. પૂ. આચાર્યદેવે શિષ્યમાટે મોદક શોધ્યો, મળ્યો નહિ. ઋષભદાસને પૂછતાં એમણે ઉપયોગ કર્યાનું જાણ્યું. (અંતે) ગુરુદેવના આશીષથી એ ઋષભદાસ મહાકવિ બન્યો.

તેલંગણાના ઈશ્વરશાસ્ત્રીએ પણ ગ્રહણના દિવસે જ્યોતિષ્મતી તેલ અભિમંત્રિત કરી તેના પ્રયોગથી પોતાની પાઠશાળાના ૫૦૦ વિદ્યાર્થીને મહામેધાવી બનાવ્યાં હતાં.

આજ રીતે સારસ્વતયંત્રો - સારસ્વત ગુટિકાને ધારણ કરવાથી પણ મહાવિદ્વાન બનવાના ઉલ્લેખો ગ્રંથોના પાના ઉપર મળે છે. આમ મંત્ર-તંત્ર-યંત્ર-ઔષધ આદિ અનેક પ્રયોગોદ્વારા આપણે ત્યાં સારસ્વત સાધના થાય છે.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

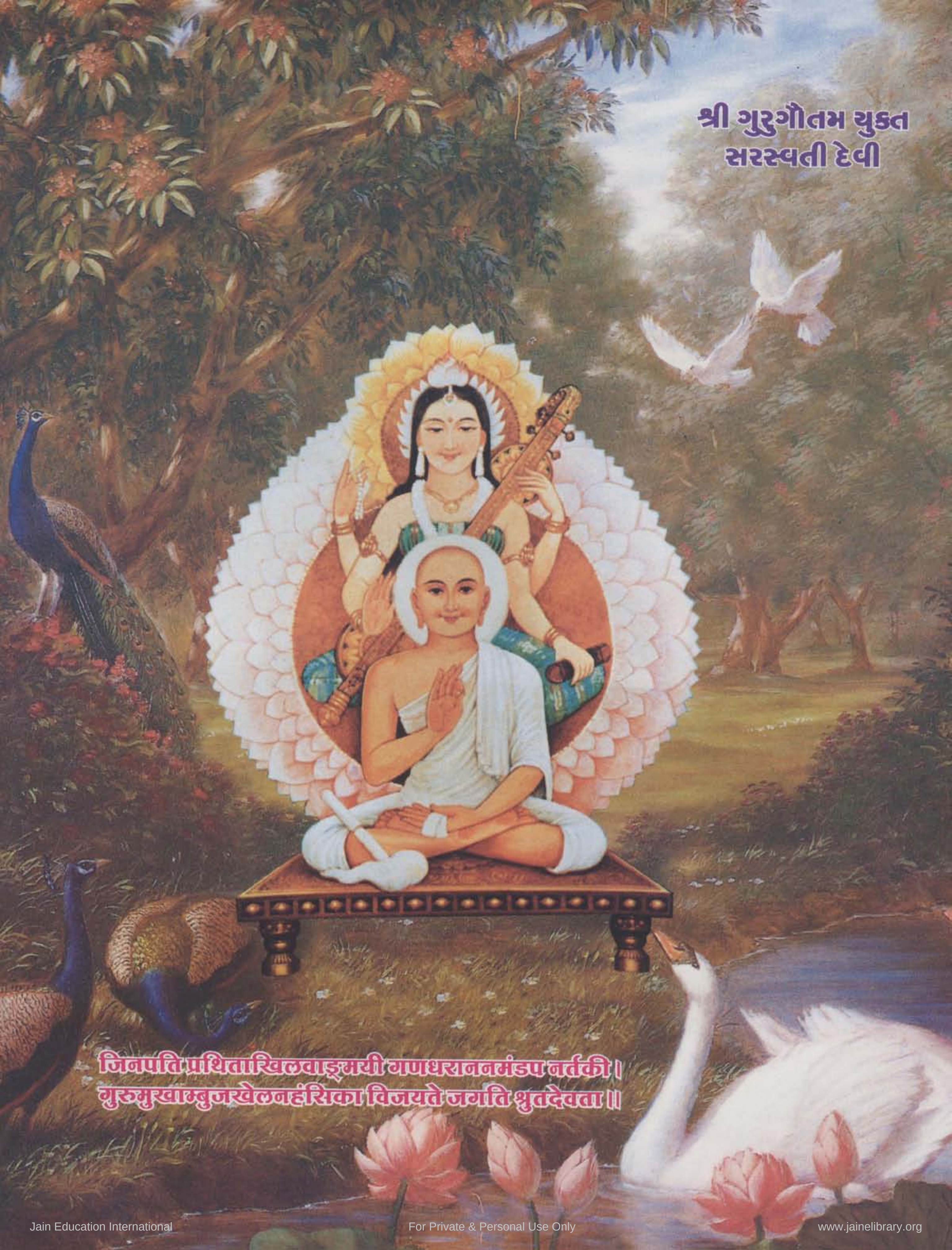

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

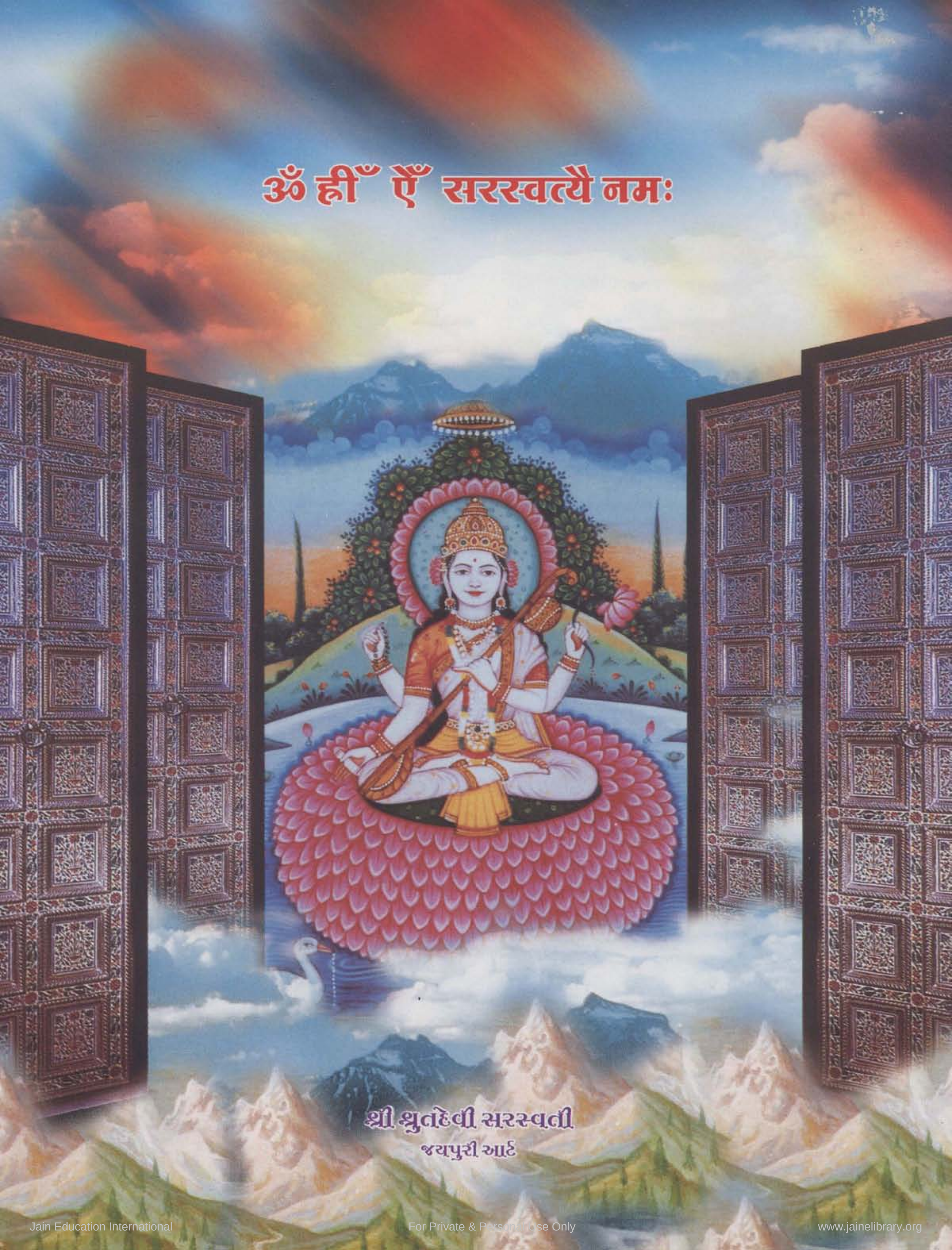

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

સાધક પોતાના સદ્‌ગુરુદ્વારા આમાંનું કોઈપણ આલંબન પ્રાપ્ત કરી સારસ્વત પ્રસાદ પ્રાપ્ત કરી શકે. માત્ર પુસ્તકમાં લખેલ કે છાપેલ પ્રયોગ ફળદાયી નીવડતા નથી. ઉપરથી દુષ્ફળ-દુર્ગતિ આપનાર બને છે. એમ સ્પષ્ટ ચેતવણી મંત્ર મહર્ષિઓ ગ્રંથમાં આપે છે.

મંત્ર કે ઔષધ અધિકારી ગુરુદ્વારા અપાય તો જ સાધક માટે ફળદાયી નીવડે છે. આ વાતનો સાધકે ખાસ ખ્યાલ રાખવો. ખરેખર તો મંત્ર, પુસ્તકો શિષ્ય માટે નહિ ગુરુમાટે જ લખાય છે. છપાય છે જેમાંથી યોગ્ય પ્રયોગ શિષ્ય માટે પસંદ કરી ગુરુ કરાવી શકે ને ફળ મળે.

જૈન પરંપરામાં સારસ્વત ઉપાસના સર્વપ્રથમ આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકરજીના ગુરુદેવ આચાર્ય વૃદ્ધવાદિ સૂરિજીના જીવનમાં દેખાય છે.

વૃદ્ધવયે દીક્ષિત મુકુંદવિપ્ર ગુરુભાઈઓના વચનથી ઉત્તેજિત થઈ ભરૂચના શકુનિકા વિહાર ચૈત્યમાં અનશન લઈને બેસી ગયાં ૨૧માં દિવસે સરસ્વતીનો વર મેળવ્યો. મહાનવાદી બન્યાં ને શ્રી વૃદ્ધવાદિ સૂરિના નામથી વિખ્યાત થયાં.

પૂ. આચાર્ય બપ્પભટ્ટિસૂરિ મ.પૂ.આ. હેમચંદ્રસૂરિ મ. ઉપા. યશોવિજયજી મ. શ્વેતાંબર જૈન પરંપરાના પ્રખ્યાત સિદ્ધ સારસ્વત મહર્ષિઓ છે. તો દિગંબર પરંપરામાં આ મલ્લિષેણ પ્રખ્યાત છે.

આ. બપ્પભટ્ટિને મોઢેરાની પોશાળામાં, શ્રી હેમચંદ્ર મુનિને અજાહરીમાં પૂ. યશો. વિજયજીને ગંગાતટે સરસ્વતીનો વર મળ્યો. છેલ્લા શતકમાં શ્રી હિંમત વિમલજી તથા યોગીરાજ શાંતિસૂરિએ (આબુવાલા) અજાહરીમાં સરસ્વતી પ્રત્યક્ષ કર્યા હતાં.

આજે પણ અનેક સમુદાયોમાં સારસ્વત સાધના ચાલી રહી છે. કો'ક ભાગ્યશાળીએ માતાના દર્શન પણ પ્રાપ્ત કર્યા છે. બાકી ઘણા મુનિઓ આ સાધનાના પ્રભાવથી મહાવિદ્વાન કે પ્રભાવશાળી વક્તા બન્યાં છે. કવિશ્રેષ્ઠ બન્યાં છે.

જૈન પરંપરામાં અજારી, શત્રુંજય ગિરિરાજની તળેટીમાં આવેલી સિદ્ધ સારસ્વતી ગુફા, કાશીનો ગંગાતટ, ભૃગુકચ્છનું મુનિ સુવ્રત મંદિર આદિ સારસ્વત સાધનાના કેન્દ્ર રહ્યાં છે. આ સિવાય શ્વેતાંબર-દિગંબર પરંપરાની પોશાળો અને પાઠશાળાઓ પણ સારસ્વત સાધનાના કેન્દ્ર રહ્યાં છે. જ્યાં ગુરુકૃપાથી સારસ્વત વર પામી મહાકવિ અમરચંદ્ર જેવા અસંખ્ય નામી-અનામી કવિ અને વિદ્વાન મુનિવરો થયાં.

જૈન ગૃહસ્થોમાં મહાકવિ ધનપાલ-મહાકવિ શ્રીપાળ, મંત્રી વસ્તુપાળ મંત્રી મંડન સારસ્વત પ્રસાદપામી મહાકવિ બન્યાં હતાં.

વૈદિક પરંપરામાં કાશી-કાશ્મીરમાં આરાધન કરી સિદ્ધ સારસ્વત બનનાર મહાકવિ કાલિદાસ મહાકવિ હર્ષ, મહાકવિ દેવબોધિ (કલિકાલ સર્વજ્ઞ સમકાલીન) મહાકવિ સોમેશ્વર વિ. વિશ્વપ્રસિદ્ધ છે.

મહાપંડિત દેવબોધિનો વૃતાંત પ્રબંધોમાં મળે છે. તે સાધકો માટે મહત્વનું તથ્ય પ્રગટ કરે છે. પંડિત દેવબોધિ ગંગાના જળમાં નાભિસુધી ઉંડે ઉભા રહી સરસ્વતીના ચિંતામણી મંત્રની સાધના કરે છે ૧(સવા) લાખનું પુરશ્ચરણ થતાં સારસ્વત વર મળે એવો આમ્નાય હોવા છતાં ૨૧-૨૧ પુરશ્ચરણ સુધી એમને વર ન મળ્યો. છેવટે ખિન્ન ઉદ્વિગ્ન થઈ એમણે જપમાળાને ગંગાના જળમાં ફેંકી દીધી. માળા ગંગાના અગાધ જળમાં ડુબવાને બદલે આકાશમાં અદ્ધર સ્થિર થઈ ગઈ. પંડિતજી અચંબામાં પડ્યાં માં એ આકાશવાણી કરીને કહ્યું વત્સ ! ખિન્ન ન થા. ભવાન્તરની ઘણી હત્યા તારી સિદ્ધિમાં અંતરાયભૂત હતી. એક એક પુરશ્ચરણે એક-એક હત્યાટળી. હવે તું ફેર એક પુરશ્ચરણ કર તને નિશ્ચિત વર મળશે. પુનઃ દેવબોધિએ પુરશ્ચરણ કર્યું અને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી.

સારસ્વત કે અન્ય બધી સાત્વિક સાધનામાં આવા અનેક વ્યપાયો જન્મ જન્માંતરીય આપણને નડતાં હોય છે. એ ટળે ત્યારેજ ઇષ્ટ સિદ્ધિ આપણને મળે.

જપાત્ સિદ્ધિર્જપાત્ સિદ્ધિર્જપાત્ સિદ્ધિર્ન સંશયઃ। जपतो नास्ति पातकाम् । સાત્વિક સાધકે આ વાત ભૂલવી નહિં.

સર્વ માતૃકામયી ભગવતી સરસ્વતી નિખિલ બ્રહ્માંડેશ્વર અરિહંત પરમાત્માની જ પરમશક્તિ છે જે ઈહલોકમાં સર્વસિદ્ધિ આપી છેવટે પરમપદ આપે છે.

મારી વર્ષોની સાધના અને અભ્યાસના પરિપાક રૂપે આ વાત હું સમજ્યો છું. વિ.સં. ૨૦૦૮ માં મને ૮ આઠમું વર્ષ બેઠું ને મારી દીક્ષા થઈ. મારા સદ્‌ગુરુ પં. ભદ્રંકર વિજયજી મહારાજે મને સિનોરમાં દાદા શાંતિનાથના મંદિરની બાજુમાં નર્મદાનદીના કિનારાના ઉપાશ્રયમાં દીક્ષા પછી નવ મહિના રાખ્યો.

પર્યુષણમાં સંવચ્છરીનો અઠ્ઠમ કરાવીને મને સારસ્વત મંત્ર દીક્ષા વિધિવત્ આપી ૧૧ સવાલાખ મૂળમંત્રનો જપ કરાવ્યો. વર્ષો સુધી એમના નિર્દેશ પ્રમાણે અઠ્ઠમ અને જાપનો સિલસિલો ચાલતો રહ્યો. એ સદ્‌ગુરુની કૃપાથી પ્રાપ્ત માતા સરસ્વતી ભગવતીના કિંચિત્ અનુગ્રહથી જ આ નોંધ્યું છે. હું છદ્મસ્થ અને અપૂર્ણ સાધક છું એટલે આમાં ક્ષતિ પણ હોઈ શકે. તે સુજ્ઞ સાધકો સુધારી લેશે એવી આશા રાખું છું.

માં સરસ્વતી પ્રતિ અતૂટ શ્રદ્ધા રાખનાર મુનિશ્રી કુલચંદ્ર વિ. ની હાર્દિક પ્રેરણાથી આ નોંધો થઈ છે. એમના નિમિત્તે હું આ ચિંતન મનન કરી શકયો છું તે માટે એમને પણ સહાયક માનું છું. અંતે મારા સદ્‌ગુરુદેવ પૂ. પંન્યાસજી મહારાજ તથા માં સરસ્વતી ભગવતી નિત્યમારા ઉપર અનુગ્રહ બુદ્ધિ રાખે એજ પ્રાર્થના.

લિ. મુનિ ધુરંધર વિ.

વિ.સં. ૨૦૫૪
ચૈ. વ. ૧૧ ગુરુવાર.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ग्रंथ गरिमा की गौरवता

ॐ ऐं नमः

श्री सद्गुरुचरणेभ्यो नमः

जगज्जननी भगवती वाग्देवी सरस्वती की उपासना सृष्टिके उषःकालसे हो रही है।

युगादिकालमें वह ब्राह्मी के नामसे प्रख्यात हुई। भगवान युगादिदेव ऋषभनाथको सृष्टिके आद्यकर्ता ब्रह्मा माना जाता है। ब्राह्मी उनकी पुत्री, परमात्माने दाहिने हाथसे उसे लिपि सिखाई एवं अक्षर मातृकाको लिपि रुपमें जगतमें प्रकट की। वह ब्राह्मी लिपि कही गई। और ब्राह्मी 'वाणीकी देवता' रूपमें प्रस्थापित हुई।

जैन आगमों में सबसे प्राचीन भगवतीसूत्र माना गया है। उसके प्रारंभ में 'नमो बंभिए लिविए' लिखा गया है। इस तरह ब्राह्मीसरस्वतीको प्रणाम किया गया है।

प्रस्तुत ग्रंथमें नोंध किया गया आगमिक मंत्र भी ऐसा ही है।

ॐ नमो हिरीए बंभीए भगवईए सिज्झउ मे भगवइ महाविज्जा ऐं बंभी महाबंभी स्वाहा।

अन्य भी आ. भद्रबाहु आदि महर्षिकृत सारस्वतमंत्रोमें कहींभी ऐं बीज नहि है। ॐ पूर्वक पंच-परमेष्ठि तथा सरस्वतीके स्वरुपवाचक पदों द्वारा ही मंत्रनिर्मित हुए है।

इससे लगता है की प्राचीन परंपरामें शब्द ब्रह्म के मूलबीजरुप ॐकार से ही प्रगटनेवाली सरस्वतीकी उपासना होती होगी। जैन परंपरा वर्धमान विद्याओमें ॐ के अलावा कोई बीज नही है। 'ॐ' यह नादब्रह्म परमात्म स्वरुप है। उसीमें से ही अन्य सभी बीजें प्रगट होते है।

विक्रमकी पांचवी शताब्दि के बाद बीजमंत्रोंका काल शुरु होता है एवं सरस्वतीका स्वतंत्र 'ऐं' बीज, मंत्रोमें प्रवेश करते है।

अ+उ+म् = ॐ होता है। वैसे ही अ+इ+म् = ऐं होता है। यह दोनो बीजों मात्र स्वररूप है। ॐ परमात्माका प्रतीक है तो ऐं वाग्शक्ति का प्रतीक है। मात्र स्वर से निर्मित यह दोनो बीजों परमात्मा एवं प्रकृति के युगल जैसे है। जिससे समग्र सृष्टिका सर्जन हुआ। ब्रह्मा सरस्वतीके कर्त्ता है तो सरस्वती उनकी शक्ति है। भगवान युगादिनाथने अक्षर मातृकारुपमें सरस्वती प्रगट की, बाद ही विश्व के सभी व्यवहारों का सर्जन हुआ। इस अर्थमें उन्हें हम ब्रह्मा समजें।

अथवा ब्रह्मा याने आत्मा, उनकी नाभिसे ॐ नादब्रह्म उठता है उसमें से ऐं प्रगट होता है। बाद में अक्षर-मातृका और समग्र श्रुतका सर्जन होता है। अथवा आत्मा ही ब्रह्मा है। परावाणी है सरस्वती, जिसमें से आत्माके विकल्प प्रगट होते है और संसारका सर्जन होता है।

ऐं बीज के बाद फिर तो उत्तरोत्तर तांत्रिककालमें नये नये बीज मंत्र जुडाये गए। और विविध सारस्वत उपासनाए चलती गई। जिसके परिपाकरुप सरस्वतीके असंख्य नाम, असंख्य मंत्रो एवं स्वरुपो आज हमें मिल रहे है।

अभी हम मुख्य विचार करें।

क्या सरस्वती कोई देवी है ? कि आत्मशक्ति है ? या कोई विशिष्ट अलौकिक शक्ति है ? सारस्वत तत्त्व क्या है ? जैन ग्रंथोमें सरस्वती एक गीतरति नामक गंधर्व निकाय के व्यन्तरेन्द्रकी एक पट्टराणी है। ऐसा उल्लेख मिलता ं· पर कोई व्यंतरदेवी ऐसी परमशक्ति हो ऐसी बात कोइ भी मंत्र मर्मज्ञ साधक स्वीकारने तैयार नहि होगा।

महान साधक मुनियो एवं कविजन लिखित अनेक ग्रंथोके प्रारंभमें 'सारस्वत महः' के ध्यानका उल्लेख मिलता है। महः याने तेज। यह सारस्वत तेज क्या है ? वह कोई देवी तो नहि ही है, किंतु कोई विशिष्ट शक्ति है।

वैदिक परंपराओमें प्राचीन कालसे तीन महानदीयो का उल्लेख मिलता है। गंगा-सिंधु और सरस्वती। सरस्वतीको परंपरा, गुप्त नदी मानते है। अब रही मात्र गंगा और सिंधु, किंतु साथ ही ऐसी एक प्रबल परंपरा है, की कोइभी दो नदी का संगम होवे उसमें सरस्वतीका प्रवाह स्वयं आ जाता है, इसी वजह वह त्रिवेणी संगम कहा जाता है।

ऐसे जो विशिष्ट त्रिवेणी संगमके स्थल है वहाँ सरस्वतीका निवास माना जाता है। ऐसे तीन सारस्वत तीर्थ मुख्य है। काश्मीर - काशी और अजारी (पिंडवाडा - राज.) ये तीनो स्थल पर झील (झरणा) या नदीयो का त्रिवेणी संगम है।

मेरा ऐसा मानना है की जहाँ ऐसे त्रिवेणी संगम बनते है, वहाँ कोई विशिष्ट अलौकिक विद्युत् चुंबकीयवृत्त (magnetic fild - मेग्नेटीक फील्ड) होता है। जिसमें विशिष्ट शक्ति (विद्युत्) प्रवाहका अवतरण होता है। जिसे दिव्यद्रष्टा योगीयो 'सारस्वत महः' नामसे पहचानते है। जो यह निश्चित मंत्रबीजों द्वारा की गई उपासना अपने भीतरके शक्तिकेन्द्रो को अनावृतकर खोल देती है।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

यह 'सारस्वत महः' आकाशमंडलमें नदीके जैसे प्रवहता परमात्माका एक विशिष्ट प्रचंड उर्जाप्रवाह है जो ऐसे संगम स्थलो में जहाँ चुंबकीय वातावरण हो वहाँ अवतरित होता है। जिसकी उपासना करके मानव साधक अपना इप्सित प्राप्त करते है। यह ब्रह्मांडीय सारस्वत महः की बात हुई। अब पिंड के साथके उसके संबंध की बात करें। अपने पिंड (देह) में भी इडा-पिंगला नामक प्राणधारा बहती है। जो गंगा-सिंधू है। यह दोनो का संगम होने पर सुषुम्णा कही जाती है। वही सरस्वती है। सारस्वत पथमें प्रवहणकरते उर्ध्व मुखी तेज - सारस्वत महः वही कुंडलिनी शक्ति है। यही त्रिपुरा, यही परात्परा वाणी है। जिसमें से समग्र अक्षरमातृका प्रगट हुई है। एवं द्वादशांगी भी प्रगट हुई।

सारस्वत शक्तिपीठों में प्रवहता परम अर्जाप्रवाह विशिष्ट मंत्र बीजों द्वारा अपने भीतर आकर्षित होता है। उसके द्वारा अपने ज्ञानावरणीय कर्म का दहन होता है। एवं भीतरका सारस्वत मह. प्रगट होता है। मतलब ब्रह्मांडमें बहता 'परमात्माका विशिष्ट उर्जा प्रवाह' वह ही सरस्वती. उसका अवतरण जहाँ हो वह सारस्वत तीर्थ (एवं) वहाँ के जो अधिष्ठायक देव हो वह सरस्वती देवी। और इस प्रवाह को जो अपने भीतर आकर्षित करे वह सारस्वत मंत्र।

साधककी जितनी पात्रता हो उतना ही महाप्रवाहमें से प्रसाद मिले। यह भिन्न भिन्न शक्तिपीठोंकी अधिष्ठायिका एक भी हो सकती हैं और भिन्न भिन्न भी हो सकती है।

हर शक्तिपीठोंकी भौगोलिक स्थिति अलग अलग होने से वहाँ प्रगटने वालें सारस्वत उर्जा प्रवाहमें तरतमता होगी, इसलिये उपासनाके लिये मंत्रबीजों में भी वैविध्य रहेगा।

सरस्वती की मुख्य तीन शक्तिपीठ / अलावा, लघुशक्तिपीठों असंख्य हो सकती है। जैन परंपरा की प्रायः सभी पोशालाएँ सारस्वत उपासनाके सिद्ध केन्द्र स्वरुप थी।

सारस्वत-प्रसादमें दो विभाग हैं। प्रथम स्मृति - धारणा - प्रज्ञा और बुद्धि। द्वितीय विभाग वाक्शक्ति और कवित्व की प्राप्ति आदि। सारस्वत साधना करते करते प्राण-सुषुम्णा = मध्यमपथमें स्थिर बने तब प्रथम हिस्से (तबक्का) में स्मृति - धारणा और प्रज्ञा तीव्र होती है। वही स्थिर प्राणमें दूसरे हिस्सेमें सारस्वत उर्जाका अवतरण होते ही कुंडलिनीका जागरण होता है और उस जागरण बाद उर्ध्वगमन होता है। उसमें से क्रमशः प्रबल वाक्शक्ति उत्कृष्ट कवित्व और आखिरमें कैवल्य भी प्रगट होता है। इडा और पिंगलामें (सूर्य और चंद्र - आत्मा और मन) बहती प्राणधाराका स्थिरमिलन है सुषुम्णा। औदारिक - तैजस - कार्मण या स्थूल-सूक्ष्म-कारण के यह तीनों शरीरमें अनुस्यूत आत्मउर्जा वह कुंडलिनी महाशक्ति।

प्राणधारा सुषुम्णा में स्थिर बने वह प्रथम हिस्सा, स्थिर हुई प्राणधारा आकाशमंडलमे बहती सारस्वतमहः की धारा को धारण कर, आत्म उर्जाको उर्ध्वगामिनी बनायें वह दूसरा हिस्सा (तबक्का) जो कैवल्य प्राप्तिमें पूर्ण होती है। पू. बप्पभट्टी सूरि म. का **कन्दात्कुण्डलिनी** अथवा पू. मुनिसुन्दर सूरि म. का **कलाकाचित्कान्ता**' या लघुकवि का '**ऐन्द्रस्येव शरासनस्य**' या फिर पृथ्वी धराचार्य का '**एन्दव्या कलया**' या तो उपाध्याय यशोविजयजी म. का **प्रणमता नर्गलज्ञान.** स्तोत्र यह परमात्माके मुखसे प्रगट हुई परम सारस्वती उर्जाप्रवाहका ही वर्णन करते है। परमचिति शक्तिकी स्तवना करते है। कोई चतुर्निकायदेवी की नहि यह तो नाद और ज्योतिकी साधना है। जो पूर्ण होते ही परमात्मा साक्षात्कार में परिणमन पाते है। कैवल्यकी प्राप्ति उसकी चरम परिणति है। सिद्ध अनुभवी साधकोका एक विशिष्ट अनुभव भी है। वह भी विज्ञानसे सिद्ध होनेसे नोंध ले।

हम जो सिद्ध मंत्र बीजों या स्तोत्रों का जप या पाठ करते हैं, उनके शब्दो में से एक जबरदस्त चैतन्य प्रगट होता है। ध्वनि तरंगोमेंसे विशिष्ट विद्युत् पेदा होता है। वही अपना इष्ट कार्य करता है। मंत्र या स्तोत्र चैतन्यमय होनेसे उसके ध्वनि तरंगोमें से इष्ट का दिव्य स्वरुप स्वयं प्रगट होता है। एवं हमें अनुग्रह या निग्रह करता है। मंत्र स्वयं देवरुप है। निरंतर जप द्वारा उसकी शक्ति प्रगट होती है। जैसे अरणि के मंथन से अग्नि प्रगट होता है। वैसे वैज्ञानिकोने भी शब्द से ऐसी शक्ति परीक्षित की है। मंत्र या स्तोत्रके ध्वनि तरंगो से हल्की (आछी) (धन न हो वैसी) रेत में इष्ट का चित्र स्वयं उठता है।

अनुभवी साधक ऐसा मानते है की शुद्धता से किया गया सिद्धमंत्रो का जाप ही दिव्य शक्ति प्रगट कर अपना इष्ट सिद्ध करता है। मंत्र चैतन्यसे भिन्न कोई देव नही है। मंत्रबीजोंकी भिन्नतासे इष्ट का स्वरुप भी भिन्न भिन्न हो सकते। इस लिए सरस्वती के भी भिन्न भिन्न स्वरुप है। हंसवाहना - मयूरवाहना आदि एवं वीणाधारिणी - कमंडलूधारिणी आदि भी है। यह सब सिद्धमंत्र चैतन्यका ही महाविलास है।

साधना जगतमें अनुभवों एवं उसके अनुमानमें ऐसा वैविध्य रहेगा ही। पर आखिर में सब एक ही हो जाता है।

अब देव जगतमें सरस्वती देवी कौन है ? उसका विमर्श करे। प्राचीन परंपरामें सरस्वती को संगीत नृत्य और नाट्य की देवी भी कही है। यह सरस्वतीदेवी गंधर्व निकाय के इंद्र गीतरति की पट्टरानी संभवित है। वे प्रायः मयूरवाहिनी होगी। मयूर कलाका प्रतीक है। जंबूद्वीप आदि आठ द्वीपमें छे वर्षघर पर्वतें है। सभी पर्वत पर छे द्रह है। वे द्रहो में श्री - ह्री - धी - कीर्ति - बुद्धि - लक्ष्मी यह छे द्रह-देवीयाँ है। इसमें ह्री - धी - बुद्धि यह तीनों सरस्वती है। ॐ नमो 'हीरीए बंभीए' में यह ह्री देवी का स्मरण है। ''कुवलमाला महाकथा''भी ह्री देवता के प्रसाद का सर्जन है। धी और बुद्धिभी सरस्वती के ही नाम है।

धी याने धारणा-स्मृति। बुद्धि याने बोध-विद्वता। समतल अपने यहाँ जो सारस्वत-उपासना चलती है। उसमें यह तीन देवी

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मुख्य होगी ऐसा संभव है।

लोक प्रसिद्ध लक्ष्मी-सरस्वती तो उत्तर जंबू द्वीप के पुडरिक द्रहकी लक्ष्मी देवी तथा महापुंडरिक द्रह की बुद्धि देवी यह दोनोकी जोडी होगी ऐसा संभव है । श्री - लक्ष्मी यह लक्ष्मीदेवी है। धी बुद्धि यह सरस्वती देवी है। धी-बुद्धि दोनो सरस्वती देवी है। ह्री भी सारस्वत उपासनामें ली जाती है।

यह सब भवनपति निकाय के ही है। सूरिमंत्रमें उपास्य वाणी-त्रिभूवन स्वामिनी और श्री देवी तिगिच्छिद्रहकी धी मानुषोत्तर वासिनी त्रिभुवनस्वामिनी, एवं पद्मद्रहकी श्री देवी ही होने का संभव है। यह तीनों भवनपति निकाय के है।

नृत्य संगीतकी देवी सरस्वती मयूर वाहिनी होनेका संभव है। बुद्धि तथा विद्वता के लिए उपास्या सरस्वती देवी हंसवाहिनी तथा कमलासना होनी चाहिए।

धी और बुद्धि देवी केभी वाहन भिन्न हो सकते है, जो मयूर और हंस हो सके। मुझे तो ये छे द्रहो भी षट्चक्रके साथ संबंधित हो ऐसा लगता है।

अब श्रुतदेवता का स्वरुप विचारें।

आर्य परंपरा में कोई भी दिव्य शक्तिको देवता कहनेकी परंपरा है। दिव्यति इति देवता। जो चमके वह देवता। परमात्माने प्रवचन द्वारा प्रवाहित किया देदिप्यमान अनंत उर्जाप्रवाह वह ही सारस्वत महः या श्रुतदेवता है।

परमात्माके मुखसे प्रगटी हुई अक्षर - के बीजभूत परावाणी या भाषावर्गणा के देदिप्यमान पुंज का अक्षय स्रोत वही श्रुतदेवता है। जो परमात्माके निर्वाण बाद भी निर्विण्ण नही होता।

आजका विज्ञान भी मानता है। बोले गये शब्दो य बना हुआ कुछ भी, चिरकाल तक इथर में संगृहित होता है। जो पावरफूल (अति शक्तिशाली) ग्राहकयंत्र बनें तो हजारो साल पूर्वे बोले गये शब्दो या बनी हुई घटना उसी तरह फिरसे श्राव्य और दृश्य कर सकते है। रूप एवं भाषाके पुद्गल चिरकाल टीके तो यह शक्य बनें।

तीर्थंकर नामकर्मके प्रभाव से यह शक्य है। परमात्मा द्वारा बोली गइ वाणीका जो जीवंत दिव्य प्रवाह, वही प्रवचनतदेवता या श्रुतदेवता है। इस वाणीको जो सूत्ररूपमें गुम्फित की गई वह द्वादशांगी है। इन दोनों के आराधन के लिये अपने यहाँ काउस्सग्ग होता है, वह ठीक ही है। तीर्थंकर परमऋषि है। ऋषि जो बोले वह मंत्ररुप बन जाये, पूरी द्वादशांगी मन्त्ररुप है। इस मंत्र में गुप्त उर्जा देवस्वरुप है।

इस तरह मंत्र और दिव्य शक्तिका हम द्वादशांगी एवं श्रुतदेवता-रुप आराधना करते है। अब यह द्वादशांगीकी जो अधिष्ठाता है वह भी व्यवहार से श्रुतदेवता या प्रवचनदेवता कहते है।

प्रभुके प्रवचनकी - वाणीकी जिसने भवांतरमें उत्कृष्ट आराधना की हो ऐसे विरल आत्मा ही विशिष्ट शक्ति संपन्न श्रुतदेवता या सरस्वतीदेवी के रुपमें उत्पन्न होते है।

परमात्माके परमशक्ति स्वरुप सारस्वत महः या श्रुतदेवता, कर्मक्षयमें एवं शक्ति जागरणमें निमित्त बन सके वैसे वह देवी-देवता-औषध आदिभी बन सकते है।

कुवलयमाला के आखरी प्रस्तावमें पाँचवे भवमें परमात्माकी पाँच देशना है। उसमे कई जिज्ञासु के प्रश्नके उत्तरमें परमात्माने देवी-देवता-मंत्र-यंत्र एवं औषध-मणि-रत्न-ग्रह आदिको भी कर्मके उदय-क्षय और क्षयोपशम में कारणभूत होता है ऐसा स्पष्ट कहा है।

कर्म पौद्गलिक है इसलिए उसके बंध-उदय-क्षय आदिमें पौद्गलिक उपादान कारणभूत बन सके यह युक्ति युक्त है।

जैसे मंत्रजप द्वारा सारस्वत सिद्धि मिलती है। वैसेही मंत्रसिद्धि तेल-औषध आदि से भी सारस्वत सिद्धि मिलती है। उसकी परंपरा आज भी चलती है।

ग्रहण-समयमें रविपुष्प या गुरुपुष्पमें सिद्ध किये मालकांगणी के तेल द्वारा या केशर-अष्टगंध द्वारा शिष्यकी जिह्वा पर मंत्रबीजका आलेखन करके शिष्यकी जडता दूर की जाती। मंत्रसिद्ध सारस्वत चूर्ण और मालकांगणी ज्योतिष्मती तेलके सेवनसे सेंकडो शिष्योको महामेधावी बनाने का प्रयोग संस्कृत पाठशालामें होते थे। यह चूर्ण ज्यादाकर दिपोत्सव में सिद्ध होता था।

कवि ऋषभदास के लिये कहा जाता है की वे मंदबुद्धि के थे। उपाश्रयोमें गुरुभगवंतोकी सेवा करते थे। कचरा निकालते थे। एकबार सारस्वत पर्वग्रहणमें पूज्य विजयसेन सूरि म.ने अपने मंदबुद्धि शिष्यके लिये ब्राह्मी मोदक सिद्ध करके पाटले पर रखा। पच्चक्खाण का समय नही हुआथा और गुरुदेव बाहर गये। ऋषभदास सुबहमें जल्दी कचरा निकालने आये। वह मोदक देखा और खा गये। पू. आचार्यदेवने शिष्यके लिये मोदक खोजा, पर मिला नहिं। ऋषभदासको पूछने से पता चला कि उन्होंने उपयोग किया है। (अंतमें) गुरुदेवकी आशिष से वे ऋषभदास महाकवि बने।

तेलंगणाके इश्वरशास्त्रीने भी ग्रहणके दिन ज्योतिष्मती तेलको अभिमंत्रित करके प्रयोग द्वारा अपनी पाठशाळाके पाँचसो (५००) विद्यार्थीयोको महामेधावी बनाया था।

इसीतरह सारस्वतयंत्रो-सारस्वत गुटिकाको धारण करनेसे महाविद्वान बननेके उल्लेख ग्रंथोंके पन्ने पर मिलते है। इसतरह मंत्र-तंत्र-यंत्र-औषध आदि अनेक प्रयोगों द्वारा अपने यहाँ सारस्वत साधना होती है।

साधक अपने सद्गुरुद्वारा इसमेंसे कोई भी आलंबन प्राप्त कर सारस्वत प्रसाद प्राप्त कर सके। मात्र पुस्तकमें लिखे या छपे हुए

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्रयोग फलदायी नही होते। उपरसे दुष्फल-दुर्गति देनेवाले बनते है। ऐसी स्पष्ट चेतावनी मंत्रमहर्षिया ग्रंथमें देते है।

मंत्र या औषध, अधिकारी गुरु द्वारा दिया जाय तब ही साधक के लिये फलदायी होता है। इस बातका साधकको ज्यादा ख्याल रखना चाहिये। सचमुचतो मंत्र-पुस्तके शिष्य के लिये नही गुरुओं के लिये ही लिखे जाते है, छपे जाते है। जिसमें से योग्य प्रयोग शिष्यके लिये पसंद करके गुरु वह प्रयोग करा सके और फल मिले।

जैन परंपरामें सारस्वत उपासना सर्वप्रथम आचार्य सिद्धसेन दिवाकरजीके गुरुदेव आचार्य वृद्धिवादी सूरिजीके जीवनमें दिखाई देती है।

वृद्ध वयमें दिक्षित मुकुंद विप्र गुरु बंधुओं के वचनसे उत्तेजित होकर भरुच के शकुनिका विहार चैत्यमें अनशन लेकर बैठ गये। २५ वे दिन सरस्वतीका वरदान प्राप्त किया। महान वादी बनें एवं वृद्धवादि सूरिजीके नामसे विख्यात बने।

पू. आचार्य बप्पभट्टी सूरि म., पू. आ. हेमचंद्रसूरि म., उपा. यशोविशयजी म. श्वेताम्बर जैन परंपरा के प्रख्यात सिद्ध सारस्वत महर्षि है। तो दिगंबर परंपरा में आचार्य मल्लिषेण प्रख्यात है।

आ. बप्पभट्टी का मोढेराकी पोशालामें, श्री हेमचंद्रमुनिको अजाहरीमें, पू. यशोविजयजी को गंगातटमें सरस्वतीका वर मिला। आखरी शतकमें श्री हिम्मत विमलजी तथा योगीराज शांतिसूरीने (आबुवाले) अजाहरी में सरस्वती प्रत्यक्ष किये थे।

आज भी अनेक समुदायोमें सारस्वत साधना चल रही है। कई कई भाग्यशालीको माताके दर्शन भी प्राप्त किए है। बाकि कई मुनि भी इस साधनाके प्रभावसे महाविद्वान या प्रभावशाली वक्ता बने है। कविश्रेष्ठ बने है।

जैन परंपरामें अजारी, शत्रुंजय गिरिराजकी तलेटी में आयी हुइ सिद्ध सारस्वती गुफा, काशीका गंगातट, भृगुकच्छ (भरुच) का मुनिसुव्रतमंदिर आदि सारस्वत साधना के केन्द्र रहे है। इसके अलावा श्वेतांबर - दिगंबर परंपराकी पोशाला और पाठशालाए भी सारस्वत साधना के केन्द्र रहे है। जहाँ गुरुकृपासे सारस्वत वर पाकर महाकवि अमरचंद जैसे असंख्य नामी-अनामी कवि एवं विद्वान मुनिवर हुए। जैन गृहस्थोमें महाकवि - धनपाल, महाकवि श्रीपाल, मंत्री वस्तुपाल, मंत्रीमंडन, सारस्वत प्रसाद पाकर महाकवि बने थे।

वैदिक परंपरामें काशी - काश्मीरमें आराधना कर, सिद्ध सारस्वत बननेवाले महाकवि कालीदास महाकवि हर्ष, महाकवि देवबोधि, (कलिकाल सर्वज्ञ-समकालीन) महाकवि सोमेश्वर आदि विश्वप्रसिद्ध है।

महापंडित देवबोधि का वृत्तांत प्रबंधोमें मिलता है। वह साधकोके लिये महत्वपूर्ण तथ्य प्रगट करता है। पंडित देवबोधि गंगाके जलमें नाभि तक अंदर खडे रहकर सरस्वतीके चिंतामणी मंत्र की साधना करते थे। सवालाखका पुरश्चरण होते ही सारस्वत वर मिलें ऐसा आम्नाय होने पर भी एक्कीस एक्कीस पुरश्चरण तक उन्हें वर न मिला। आखरमें खिन्न उद्विग्न होकर उन्होंने जपमालाको गंगाके जलमें फेंक दी। माला गंगाके जलमें डूबने के बजाय आकाश में अद्धर स्थिर हो गई। पंडितजी आश्चर्य चकित हो गए। माँ ने आकाशवाणी करके कहा वत्स! खिन्न न हो। भवांतरकी बहोत हत्याए तेरी सिद्धिमें अंतरायभूत थी एक एक पुरश्चरण से एक एक हत्या का पातक तूट गये। अब तुं फिरसे एक पुरश्चरण कर, तुझे निश्चित वर मिलेगा। पुनः देवबोधिने पुरश्चरण किया और एवं सिद्धि प्राप्त हुई।

सारस्वत के अन्य सभी सात्विक साधनामें ऐसे अनेक व्यपायों (संकटे) जन्म जन्मांतरीय हमें बाधारुप होते है। वे टले तब ही इष्ट सिद्धि हमें मिले।

'जपात् सिद्धि र्जपात् सिद्धि र्जपात् सिद्धि ने संशयः। जपतो नास्ति पातकाम्।' सात्विक साधकको यह बात नहि भूलनी चाहिए।

सर्व मातृका - मयी भगवती सरस्वती निखिल, ब्रह्मांडेश्वर अरिहंत परमात्माकी डी परमशक्ति है। जो इहलोक में सर्वसिद्धि देकर अंतमें परमपद देती है।

मेरी सालो तक साधना एवं अभ्यास के परिपाकरुप यह बात मेरी समझमें आयी है। वि.सं. २००८ में मुझे उम्रमें आठवाँ साल लगा और मेरी दीक्षा संपन्न हुई। मेरे सद्‌गुरुजी पं. भद्रंकर विजयजी महाराजाने मुझे सिनोरमें दादा शांतिनाथजी के मंदिरजी के पास नर्मदा नदीके तटकी समीप उपाश्रयमें दीक्षा बाद नव मास तक रखा।

पर्युषणामें संवतसरीका अट्ठम कराके मुझे सारस्वत मंत्र दीक्षा विधिवत् देकर सवालक्ष १। मूलयंत्र का जप किराया, सालो तक गुरुदेव निर्दिष्ट अट्ठम एवं मंत्र जापका सिलसिला चलता रहा। वह सद्‌गुरुकी कृपासे प्राप्त माता सरस्वती भगवती के किंचित् अनुग्रह से यह नोंध किया है। मै... छद्मस्थ और अपूर्ण साधक हूँ। इसलिये इसमें क्षति भी हो सकती है। जो सुज्ञ साधक सुधार लेंगे ऐसी आशा रखता हुं।

माँ सरस्वती पर अटूट श्रद्धावान मुनि कुलचंद्र विजयजी की हार्दिक प्रेरणासे यह नोंध लिखी गई है। उनके निमित्त में यह चिंतन मनन कर सका इसलिये मैं उन्हें भी सहायक मानता हूँ। अंतमें मेरे सद्‌गुरुदेव पू. पंन्यासजी म.सा. तथा माँ सरस्वती भगवती, नित्य मुझ पर सदा अनुग्रह बुद्धि रखें यही प्रार्थना।

लि. धुरंधर वि.

वि.सं. २०५४
चै. व. ११ गुरुवार.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ऐँ नमः

ગ્રંથનું ગરવું ગુંજન

દેવી સરસ્વતીજીનું સન્માન

લોકોત્તર જિનશાસનની આધારશીલા જિનબિંબ અને જિનાગમ છે. જિનેશ્વર પ્રભુની મૂર્તિ, સ્વરુપ-પ્રાપ્તિ નું લક્ષ્ય સિદ્ધ કરવામાં સમર્થ છે. અને જૈનાગમ, મોક્ષમાર્ગમાં દિવાદાંડીની જેમ જીવોને સ્વ-રુપ પ્રાપ્ત કરવામાં પથપ્રદર્શક છે.

અરિહંત પ્રભુના મુખકમલમાં નિવાસ કરનારી વાણીની સ્વામિની શ્રી શ્રુતદેવતા સરસ્વતીનો પ્રભાવ આ ભૂમંડલમાં અદ્યાવધિ અખંડ ચાલી રહ્યો છે. જેનાદ્વારા ભારતના સમસ્ત દર્શન અને સમ્પ્રદાયોમાં માં સરસ્વતીજીના આદર - સન્માન - સ્વીકાર કરવામાં કોઈ પણ મત-મતાંતર નથી.

શ્રુતદેવતાની મહત્તા

જૈન દર્શનમાં પાંચ (મતિ-શ્રુત-અવધિ-મનઃ પર્યવ-કેવલ) જ્ઞાન પૈકી બીજું શ્રુતજ્ઞાનના વર્ણ (અક્ષર) સ્વરૂપ શ્રુતદેવતા એ પ્રવચનની અધિષ્ઠાત્રી દેવી મનાય છે.

ગણધરોના મુખ(રૂપી) મંડપમાં નૃત્ય કરનારી સરસ્વતી સમસ્ત જગતમાં જ્ઞાનનો મૂળ સ્રોત વહાવનારી છે.

જૈનેત્તરોમાં પણ બ્રહ્મા-વિષ્ણુ-મહેશ આદિ દેવોએ પણ જેને પ્રણામ કર્યા છે અને દિગ્ગજ કોટિના મૂર્ધન્ય પંડિતો એ પણ જેમની સ્તુતિ કરી છે તેવી માઁ સરસ્વતી અજ્ઞાન તિમિરને દૂર કરનારી છે એમ પ્રસિદ્ધ જ છે "या ब्रह्माऽच्युत शंकर प्रभृतिभिः देवैः सदा वन्दिता." શ્લોકની પંક્તિથી આ વિભાવના પ્રત્યક્ષ જણાય છે.

ભારતી દેવીનું મહત્તમ સામર્થ્ય

ભારતી દેવી સાહિત્ય-સંગીત-કલા-વિદ્યા અને જ્ઞાન આપનારી માની છે. પરંતુ અદ્યાવધિ (આજસુધી) અપ્રકાશિત મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજીકૃત શ્રી સરસ્વતી અષ્ટક ના સાતમા શ્લોકમાં બહુજ સ્પષ્ટતાથી નિવેદન કર્યું છે. કે શ્રી સરસ્વતી દેવીએ મોક્ષ સંપત્તિ - કેવળજ્ઞાન માટે પારંપારિક નિરપાય કારણ છે, કેમકે "ભારતીદેવીના પ્રસાદથી જ્ઞાન મળે છે, તે સમ્યગ્જ્ઞાનથી તાત્વિક માર્ગ મળે છે. અને સમ્યગ્ ક્રિયાની પ્રાપ્તિ થાય છે. જે જ્ઞાન-ક્રિયાથી સાધક કેવળજ્ઞાન (મોક્ષ) સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરી લે છે. આ રીતે મોક્ષનો નિરપાય હેતુ સરસ્વતીની કૃપા થાય છે." આથી ફલિત થાય છે કે સમ્યગ્જ્ઞાનની આરાધના-ઉપાસનાવિના જીવન ઉષ્મા ઉલ્લાસ અને ઉદ્દેશભર્યું વ્યતીત થતું નથી. જીંદગી નિરર્થક જ વહે છે. એના કરતાં કમસેકમ માંની જાણકારી - પરિચય કરી લેવો આવશ્યક જ છે.

શ્રુત-શારદા-સરસ્વતી દેવીના પ્રતીકો

શ્રુત - શારદા - ભારતી - બ્રાહ્મી - સરસ્વતી - વિદ્યા - વાગીશ્વરી - ત્રિપુરા આદિ ૧૦૮ ભિન્ન ભિન્ન પર્યાયવાચી નામ પ્રાપ્ત થાય છે. એવા ૧૦૮ નામોના જુદા જુદા સ્તોત્રો પણ ગ્રંથમાં છપાયા છે. પ્રાચીન શિલ્પમાં તે ચારભુજાવાળી અથવા બે હાથવાળી દેખાય છે. કિંતુ તારંગાહિલ પર જૈન દહેરાસરજીના મંદિર ના પૃષ્ઠભાગમાં આઠભુજાવાળી અને હંસયુક્ત જૈન સરસ્વતી મૂર્તિ જોવામાં આવે છે. જે સંશોધનનો વિષય છે. ઘણા બધાં શિલ્પચિત્રોમાં જમણા હાથમાં પુસ્તક - કમળ અથવા અમૃતપૂર્ણ કમંડળ ગ્રહણ કરેલ, રાજહંસ પર બેઠેલી અથવા શતદલ કમળ વચ્ચે વિરાજિત અને ક્યાંક શિલા પર બેઠેલી જણાય છે. જોકે એમાં પણ ભિન્ન ભિન્ન સંકેતાર્થ હોઈશકે તો પણ જૈનોની સરસ્વતી બાલહંસ અને જૈનેતરો ની મયૂરના પ્રતીકવાળી મનાય છે.

સરસ્વતીજીનો નિવાસ

જૈન ધર્મ માન્ય "સેન પ્રશ્નોત્તર" નામના પ્રશ્નોત્તર ગ્રંથમાં વ્યંતર નિકાયના ગીતરતિ ઈન્દ્રની મહર્દ્ધિક પટ્ટરાણી સરસ્વતી દેવી છે. એવો ઉલ્લેખ મળે છે.

જ્યારે જૈનેતરોની માન્યતા પ્રમાણે બ્રહ્માની બે પુત્રીઓ પૈકી એક પુત્રી સરસ્વતી છે. અને ક્યાંક તેને બ્રહ્માની પત્ની પણ માની છે. એ જ્યારે અપરિણીતા હતી ત્યારે હંસના પ્રતીકવાળી હતી અને જ્યારે પરિણીતા થઈ ત્યારે મયૂરના પ્રતીકવાળી થઈ. પરંતુ નિશ્ચિતાર્થ કરવામાં વિભિન્ન મત-મતાંતર ચાલે છે તેથી એ પણ સંશોધનનો વિષય છે.

સરસ્વતીજીના પ્રતીકોની રહસ્યમયતા

સરસ્વતીજીના હાથમાં જે પોથી (પુસ્તક) છે, એ જ્ઞાનની અમોઘ શક્તિ નું સૂચક છે. માળા, મંત્રદીક્ષા સૂચક છે અને એમાં જ્ઞાન સાધનાને યોગ્ય ક્રિયા-ઉપાસના ધ્વનિત થાય છે. એ જ રીતે વીણાવાદન એ સંગીત દ્વારા આત્માની સ્વરૂપ અવસ્થામાં લયલીન થવાનું સૂચક છે. તથા વરદમુદ્રા અને અમૃતથી ભરેલું કમંડલ ભક્તજનો ના ત્રિવિધ પાપ - તાપ - સંતાપને દૂર કરીને આત્માનુ-ભૂતિનો રસાસ્વાદ કરાવનાર છે. રાજહંસ, જગત્ના સત્-અસત્ તત્વોને ક્ષીર-નીર ની જેમ વિવેકજ્ઞાન દ્વારા ભેદ દ્રષ્ટિથી સોऽહં સોऽહં ના અજપાજપનું સૂચન કરી આત્મ સ્વરુપને પ્રત્યક્ષ કરવાનું પ્રતીક છે.

મયૂરવાહિની એ માત્ર જ્ઞાન-વિજ્ઞાનની અધિષ્ઠાત્રી નહી પરંતુ સમગ્ર સાહિત્ય સંગીત કલાની પણ મહા અધિષ્ઠાત્રી છે.

સરસ્વતીજી શતદલ કમલમાં વિરાજિત છે તે બ્રહ્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિનું નિરૂપક છે. અને દેહસ્થિત બ્રહ્મદ્વારની ઉદ્ઘાટિકા પણ તે જ છે એવું જણાય છે. તંત્ર ગ્રંથોમાં સરસ્વતીજીને સુષુમણા નાડીની

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

સ્વામિની કહી છે અને તેની કૃપાથી તેમજ મધ્યમા નાડીના અભ્યાસથી જ જીવ શિવપદ સુધી પહોંચે છે. એવું કહેવાય છે. આ રીતે જુદા જુદા પ્રતીકો દ્વારા વૈશ્વિક સનાતન તત્ત્વોને સત્યમ્-શિવમ્-સુંદરમ્ માં પ્રસ્થાપિત કરીને જ્ઞાનાનુભવ અને સૌંદર્યનુભવ જે આત્માના વિશિષ્ટ ગુણો છે તેના રૂપકો દેવીની મૂર્તિમાં ઘટાવ્યા છે.

માંના સ્વરૂપનો ભિન્ન ભિન્ન સ્વીકાર કેવી રીતે ?

માં ભગવતી સરસ્વતીજીનું પ્રભુત્વ ત્રિકાલાબાધિત છે. એ સર્વ સંસારી જીવોની ઉર્ધ્વગામિની પ્રેરણાદાયક જ્ઞાનશક્તિ સ્વરૂપા છે. પ્રત્યેક ધર્મ-સમુદાયોમાં માં સરસ્વતીજીનો વિશિષ્ટ સ્વરૂપમાં સાદર સ્વીકાર થયો જ છે. હિન્દુઓમાં સરસ્વતી નામથી, વૈશ્યોમાં શારદા, બૌદ્ધોમાં પ્રજ્ઞા પારમિતા, ખ્રિસ્તીઓમાં મીનર્વા અને જૈનોમાં શ્રુતદેવતાના નામથી માઁ સરસ્વતીની પૂજા થાય છે. દક્ષિણભારત - બંગાળ - મેઘાલય - આદિમાં 'ત્રિપુરા ભારતી' ના નામથી ઘણો પ્રભાવ અને પ્રસાર કર્ણગોચર થયો છે.

''ऐन्द्रस्येव शरासनस्य दधती'' એ ચરણાથી શરૂ થતું 'લઘુ પંડિત'નું ત્રિપુરા ભારતી સ્તોત્ર અત્યંત પ્રભાવશાળી અને ગૂઢાર્થ મનાયું છે. જેના ઉપર જૈનાચાર્ય શ્રી સોમતિલક સૂરિજી મ.સા.શ્રીએ સ્તોત્રના રહસ્ય સ્ફોટ કરતી મનનીય ટીકા રચી છે. સાથે સાથે એકવીસ શ્લોકમાં એકવીસ (૨૧) ભિન્ન ભિન્ન કાર્યસાધક મંત્રો શ્લોકાંતમાં મૂક્યા છે જે ગ્રંથમાં પ્રસ્તુત કર્યા છે.

આ સ્તોત્રના કર્તા 'લઘુ' નામના ચારણ છે. રાજસ્થાનના અજારી ગામના, પહાડોની વચ્ચે જ્યાં માં શારદાનું પ્રાચીન મંદિર છે ત્યાં માંની લગાતાર સાધના દ્વારા માંનું વરદાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું. આ સ્થાન લઘુ કાશ્મીર કહેવાય છે. આ શારદા અષાઢી ચાતુર્માસમાં અજારીમાં નિવાસ કરે છે અને આઠ મહિના કાશ્મીરમાં વસે છે. એવી રીતે અમુક સાધક ગણ કહે છે. પરંતુ આ સ્થાન બહુ જ પ્રભાવસંપન્ન કાર્યસાધક છે એમાં બેમત નથી.

વિદ્યાદેવીની સાધના શામાટે કરવી ?

જગતના કોઈ પણ વ્યવહારમાં, વિષયમાં કે વિકાસમાં અરે! કોઈપણ સિદ્ધિને માટે માંની કરુણા કૃપા - પ્રસાદ કરવો અનિવાર્યરૂપે આવશ્યક થઈ જાય છે. તેની આરાધના- સાધના ઘણા પ્રાચીન કાળથી ચાલી આવે છે.

વિક્રમની આઠમી સદીમાં થયેલા પ્રસિદ્ધ આમરાજા પ્રતિબોધક શ્રી બપ્પભટ્ટીસૂરિ મ.સા. બાલ દીક્ષાજીવનની અદ્‌ભૂત ઘટના વિખ્યાત છે કે ગુરુદેવશ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરજીએ એમની સુયોગ્યતા જોઈને શ્રી સારસ્વત મહામંત્ર આપ્યો હતો. તેઓ નિરંતર જાપ કરતા હતાં પરંતુ એક દિવસ નિત્ય જાપમાં એકાગ્ર થયાં, ત્યારે બાલમુનિના નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચર્યના તેજ ની આભાથી, ધ્યાનની લયલીનતાથી અને જાપના પ્રકર્ષથી સ્નાનક્રીડામાં મગ્ન થયેલી શ્રી સરસ્વતી દેવી શીઘ્રતાથી એવાને એવા જ સ્વરૂપમાં પ્રગટ થઈ હતી. પરંતુ મુનિવરે માઁનું વિષમ સ્વરૂપ જોઈ મોઢું ફેરવી લીધું ત્યારે દેવી ને આશ્ચર્ય સાથે પોતાના સ્વરૂપનો ખ્યાલ આવ્યો અને સ્વસ્થ થઈને પૂર્ણ પ્રસન્નતાથી મુનિશ્રીને વરદાન આપી સ્વસ્થાને પાછી ફરી. તેણે મુનિશ્રીને વરદાન આપ્યું કે 'તું સદાય અજેય બનીશ' ત્યારથી મુનિવરજીને પ્રતિદિન હજાર (૧૦૦૦) શ્લોક કંઠસ્થ કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થઈ અને સર્વ શાસ્ત્રમાં પારંગત થઈને શ્રી જીનશાસનના પ્રભાવક કાર્યો કરવામાં માં ની કૃપાથી સમર્થ થયા. અને એ જ માઁની કૃપાથી કલિકાલ સર્વજ્ઞ હેમચંદ્રાચાર્યજી, કવિ કાલીદાસજી, શ્રીહર્ષ, માઘ-ભારવિ આદિ પંડિતવર્ય શ્રેષ્ઠતમરૂપે વિદ્યાના ક્ષેત્રમાં પ્રસિદ્ધ થયાં છે.

કહેવાનો ભાવાર્થ એ છે કે તે મહાપુરુષ જેવા બહુમોટા સત્વશાળી, પરાક્રમી કે વિદ્યાપુરુષ ન બની શકીએ પરંતુ માંની અમીનજરનું એકાદ પણ કૃપા કિરણ જાણે-અજાણે પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ મળી જાય તો પણ આપણું જીવન ઉન્નતિના પથ પર સરળતાથી પ્રગતિકારક બનતું રહે.

એ મહાજનોની જેમ મહાજનોના કૃપાપાત્ર બનવાને માટે માઁના ચરણની સેવા-ભક્તિ-ઉપાસના દિલ લગાવીને કરવી અતિ આવશ્યક છે અને જીવનમાં શીલ-સત્ય-સાદાઈ અને તપ-જપ કરવું પણ એટલું જ આવશ્યક છે.

સરસ્વતીજીનો સંબંધ ક્યારથી ?

ધરતી પર જન્મ લેતાંની સાથે જ બાળકો જ્યારે રૂદન કરે છે ત્યારે 'ઐં ઐં ઐં' એવો અવાજ કરે છે. ત્યારે એવું લાગે છે કે તે પોતાની વેદના વ્યક્ત કરવા માટે વાણીની સહાય લેવાનો પ્રયાસ કરે છે. પણ હકીકતમાં એવું થતું નથી. એ બાળક જાણે ઐં બીજ મંત્રના સ્વરૂપવાળી માઁને બોલાવે છે કે હે ઐં ઐં ઐં સ્વરૂપવાળી માઁ! તું મારી પીડા-વેદના-ક્ષુધાદિ મનના ભાવો - મારી આ સાક્ષાતમ માંને જણાવ જેથી તે મને શાંત કરવાનો પ્રયાસ કરે. અને ન જાણે ત્યારે એવું જ કંઈક થાય છે કે એની સાક્ષાત્ (જન્મદાત્રી) માતા પોતાનું બધું કાર્ય છોડી દીકરાની પાસે જઈને તેને શાંત કરે છે. આથી જન્મતાંની સાથે જ મનુષ્યનો સર્વપ્રથમ સંબંધ સરસ્વતીજીનો જ હોય છે. પરંતુ મોટા થતાં જ શ્રી = લક્ષ્મીજી આદિના સંબંધમાં અનેક પ્રકારે રહેતાં રહેતાં પોતાનું પોતીકું ખોઈ બેસે છે.

અમેરીકાની નાસા સંસ્થાએ બારાખડીના પ્રત્યેક અક્ષરના ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના મૌલિક અર્થઘટન વિદ્વાનો દ્વારા તન્ત્ર શૈલીથી રજુ કર્યા છે. તેમાંથી ઐં ઐં બીજનું અર્થઘટન કંઈક એવું કર્યું છે. એવું પરંપરા થી કર્ણગોચર થયું છે.

જીવન અનેકવિધ ચિત્ર - વિચિત્ર ઈચ્છાઓ સંયોગો અને ઘટનાઓં સાથે સંકળાયેલું છે. સામાન્યતયા જીવને સર્વત્ર ધન-સંપત્તિનું મૂલ્ય સર્વાધિક રહે છે પરંતુ એની પૂર્તિતો દેવ-દેવી ની કૃપાથી પણ થાય છે. મંત્ર-જાપથી કાર્યસિદ્ધિ શીઘ્રતાથી થાય છે. પરંતુ મંત્રમાર્ગની યથાર્થ જાણકારી વિના સંભવતઃ ઘણું કરીને અનર્થ પણ થાય છે.

મંત્રની ગૂઢ વાતો

મંત્રો નિશ્ચિત નિયમથી સુસ્થિત હોય છે, નિશ્ચિત પ્રકારે

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ઉચ્ચારણીય પદોની સુસ્થિત યોજના હોય છે. પ્રત્યેક બીજ મંત્ર યા મંત્રપદોમાં નિશ્ચિત પ્રકારના આંદોલનો ઉત્પન્ન થાય છે, આ આંદોલનો પણ તે તે નિશ્ચિત પ્રકારના વર્ણ-ગંધ-આકૃતિ વાળા હોય છે. અને દેહમાં તે આંદોલનો નિશ્ચિત સ્થાનમાંથી જ ઉત્પન્ન થાય છે. જે તે જગ્યા પર પોતાનું સ્વામિત્વ ધારણ કરે છે. મંત્રોના સ્વર, હૃસ્વ-દીર્ઘ-પ્લુત જેવી રીતે પણ ઉચ્ચાર કરવાનું બતાવ્યું છે. એમ કરવાથી દેહશુદ્ધિ-હૃદયશુદ્ધિ-નાડીશુદ્ધિ અને તત્ત્વશુદ્ધિ ક્રમશઃ થવા માંડે છે, આગળ વધીને પ્રાણની ગતિને નિયમિત કરીને મનને સ્થિર કરે છે, એ મનથી જ તે શક્તિ, દ્રઢ બનીને સાધકને એકાગ્ર લયલીન અવસ્થામાં વધુ સ્થિર કરે છે. ત્યારપછી શુદ્ધ મન્ત્રના રૂપ-ગંધ-આકારોમાં મન્ત્રદેવતા પધારીને ભક્તની મનોકામના પૂર્ણ કરે છે.

પુનઃ પુનઃ મંત્રના રટણ થી તે મંત્રદેવતા મંત્રના ગૃહ્યકથનને કહીને પોતાના સ્થૂલ સ્વરૂપને છોડીને નિઃસીમ સ્વરૂપનું દર્શન કરાવે છે, અને એ પ્રમાણે શ્રદ્ધા દઢતર બનતાં બનતાં સાધકને સંકલ્પ વિકલ્પોમાંથી મુક્ત કરીને નિર્વિકલ્પક અવસ્થાની પ્રાપ્તિ કરાવવામાં સમર્થ બને છે. આથી મંત્રસિદ્ધિ કરવામાં અનુભૂત ગુરુ, શારીરિક માનસિક બળ, ધીરજ અને શ્રદ્ધાની અતિ આવશ્યકતા હોય છે.

મંત્ર-દેવતા પ્રત્યક્ષ ક્યારે થાય ?
કૈવલ્યના દ્વાર શેં મળે ?

મંત્રસિદ્ધિમાં આમ્નાય (ગુરુ પરંપરા) અને વિશ્વાસ બાહુલ્ય આ બન્ને મહત્વના સહકારી હેતુ છે. એમાં પણ ગુરુ-મંત્ર-દેવતા-પ્રાણ અને આત્મા આ સઘળું એકીભાવમાં સ્થિર રહે છે ત્યારે મંત્ર દેવતા શીઘ્રતાથી પ્રત્યક્ષ થાય છે. એમનું આલંબન માતૃકાક્ષરો (અ થી હ સુધીના અક્ષરો) છે. એમને જ્ઞાનશક્તિની સાથે ગાઢ સંબંધ છે. વાણી ચાર પ્રકારની છે. ૧) વૈખરી ૨) મધ્યમા ૩) પશ્યન્તી ૪) પરા

૧) મુખમાંથી ઉચ્ચારણ કરાતી વાણી તે વૈખરી.
૨) હૃદયગત વાણી તે મધ્યમા.
૩) નાભિગત સૂક્ષ્મ સ્વરૂપવાળી વાણી તે પશ્યન્તી.
૪) જ્યાં કેવળજ્ઞાનના જાજ્વલ્યમાન સૂર્યના પ્રકાશ જેવું આત્મ તેજ હોય તે પર વાણી.

પરાવાણીનું ઉપાદાન પશ્યન્તી, પશ્યન્તીનું કારણ મધ્યમા અને વૈખરી વાણીથી જ મધ્યમા સુધી સાધક પહોંચી શકે છે. વૈખરીની પ્રદાતા છે શ્રી સરસ્વતી દેવી. આથી માઁ સરસ્વતી જ ક્રમશઃ સાધકને કેવલ્યના દ્વાર સુધી પહોંચાડે છે.

આજના વિષમકાળમાં જેનું દેહ-મનોબળ સામર્થ્યપૂર્ણ ન હોય, વિશિષ્ટ સત્વ ન હોય તેમણે વધુ આગળ વધવું યોગ્ય નથી. પૂર્વના પુણ્યોદયથી દેવી-દેવતાઓ ના દર્શન સાધકને થાય છે. પ્રારબ્ધ અને પુરુષાર્થથી મંત્રદેવ સિદ્ધ થાય છે. હા, ક્યારેક ક્યાંક મંત્રસિદ્ધિ નથી થતી એવું લાગે ત્યારે બે-ત્રણ વાર વિશેષ શુદ્ધિથી સાધના કરવી, પછી પણ સિદ્ધ ન થાયતો તે મંત્રસાધના છોડી દેવી જોઈએ. આ વિષયમાં એક વાત હું પૂરી સ્પષ્ટતાથી જણાવવા માંગુ છું કે જેણે અધ્યાત્મ ઉન્નતિ અથવા પરમશ્રેય પ્રાપ્ત કરવું હોય તેમને યથાયોગ્ય આ માર્ગ પર ધીમે ધીમે અનુભવી પુરૂષોની પાસે બેસી માર્ગદર્શન-કૃપા-પ્રસાદ મેળવીને આગળ વધવું ઉચિત છે. એમાં પણ જે સંયમી-સંસાર વિમુખ- વૈરાગ્યવાન પરમાર્થી હોય એમને માટે જ દેવ-દેવીની મંત્રારાધના ઠીક છે. સંસારીઓને નહિ.

સમ્યગ્દૃષ્ટિ દેવોની જ ઉપાસના કરવી જોઈએ. એમની જ સહાય - સલાહ પૂરતી છે, આ ગ્રંથમાં જેટલો પણ જૈન-જૈનેતરોનો સંગ્રહ કર્યો છે. તે સ્તોત્ર-મન્ત્ર-યન્ત્રાદિ ની સઘળી વાતો ફક્ત સંગ્રહાર્થે જ છે. આથી એમાં વધુ ઉંડા જવું, આરાધના કરવી ઠીક નથી.

સંપાદક જવાબદાર નથી

મહામંત્રાધિરાજ નવકારમંત્રથી અધિક કંઈજ નથી. એજ સર્વાધિક છે. અહીં અન્ય જે પણ વાતો રજૂ કરી છે તે ફક્ત તે વિષયને અનુરૂપ જ કંઈક કંઈક મંત્રાદિ વગેરે પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. આ સર્વ શ્રુતજ્ઞાન વિષયના જિજ્ઞાસુ સાધકોને માટે અને માઁની ભક્તિને માટે યત્કિંચિત્ પ્રયાસ કર્યો છે, તો પણ જો કોઈ અનધિકૃત ચેષ્ટા કરશે અને અનિષ્ટ નો ભોગ બનશે તો તેમાં સંપાદક જવાબદાર નહી રહે. આ વિષય માં ગીતાર્થ જ્ઞાની-ગુરૂભગવંતની આજ્ઞા વિના કંઈ જ ન કરવું જોઈએ.

વિદ્યા પ્રભાવક અનુભૂત સિદ્ધ યન્ત્રો

(યન્ત્ર વિભાગમાં) અનુભૂત અને પરમ પ્રભાવક સોળ (૧૬)થી અધિક યંત્રો પ્રાથમિક જાણકારી સાથે આપ્યાં છે. યંત્રોમાં ૧-૨-૩ આદિ અંક લખ્યા છે. તે મંત્રદેવતાના ગુહ્ય સ્વરૂપ મનાય છે. અંકાક્ષરોની યોજના પણ નિશ્ચિત રૂપથી થાય છે. એમાં પણ પ્રથમના બે યંત્ર, સારસ્વત ચિંતામણી યન્ત્ર, હસ્ત પત્રમાંથી ઉદ્ધૃત ત્રિપુર ભૈરવીનો વિદ્યા-પ્રાપ્તિનો યંત્ર બહુ જ પ્રભાવક મનાય છે.

મંત્રસિદ્ધિમાં શ્રેષ્ઠ તો પોતાની શ્રદ્ધા, સમર્પણ અને વિશ્વાસ જ છે. એનાથી જ કાર્યસિદ્ધિ થાય છે. જેને પણ યંત્ર બનાવીને રાખવાની ઈચ્છા હોય તેણે શુભદિવસે, શુભ સમયે ચાંદી - તાંબા અથવા ભોજપત્રપર દાડમની કલમથી અષ્ટગંધની શાહી દ્વારા એના વિધિ વિધાન જાણીને બનાવી શકે છે. પછી પવિત્ર સ્થાને રાખી નિત્ય દર્શન-અર્ચન-પૂજન વિધિ કરવી જોઈએ.

માં ના ફોટાઓ ક્યાં ક્યાં છે ?

માઁ સરસ્વતીજીના પ્રાચીન - અર્વાચીન જુદા જુદા પ્રકારના અનેક કલાત્મક ફોટાઓ આશરે બસો પચાશ (૨૫૦) થી વધુ મૂક્યા છે. અમારો જેટલો પણ સંગ્રહ છે તે બધું જ શ્રદ્ધાળુ લોકોની સહાયથી મળ્યું છે. તેને સંગ્રહ રૂપે જનહિત માટે રજુ કર્યું છે. એમાં તામિલનાડુ, પંજાબ-સિરોહી-પાલાબંગાલ, બીકાનેર, ગ્વાલિયર, નાગપુર આદિ દક્ષિણભારતની ઘણી બધી અને અમદાવાદ, પાટણ, પિંડવાડા, માઉન્ટ આબુ, તારંગા, રાંતેજ, મહેસાણા, જૂનાગઢ, વડોદરા, સૂરત-પાલીતાણા આદિ ગુજરાત - રાજસ્થાન અને પ્રસિદ્ધ ચિત્રકારોની મનોહર કલાત્મક કૃતિઓ મૂકી છે. તેમાં બંગાળની સરસ્વતી

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

પુસ્તકમાંથી અનેક બ્લેક એન્ડ વ્હાઈટ ફોટાઓ લીધા છે. આ ફોટાઓના મુદ્રણમાં પણ સહુનો હાર્દિક સહયોગ રહ્યો છે.

સાહિત્ય-ઋણ સ્વીકાર

આ ગ્રંથમાં સાહિત્યની ઉપલબ્ધિ માટે જેસલમેર - પાટણ - ડભોઈ-અમદાવાદ-કોબા-વડોદરા-સૂરતના પ્રાચીનજ્ઞાનભંડારોનો ઉપયોગ કર્યો છે. અને જૈનચિત્ર-કલ્પદ્રુમ-કાવ્યસંગ્રહ- ભાગ-૨, ભૈરવપદ્માવતીકલ્પ, બૃહદસ્તોત્ર સંગ્રહ, સરસ્વતી વંદના, સજ્જનસન્મિત્ર, લિંગાદિ પુરાણ, સાધન માલા, ચંડીકલ્પતરુ આદિ ગ્રંથોનો સહયોગ લીધો છે. તથા પ.પૂ. આ. શ્રી **વિજય પ્રધુમ્નસૂરીશ્વરજી મ.** સાહેબ ગ્રંથનો ઉદ્દેશ અને સારભૂત વાતોનો મનનીય લેખ લખી આપવા બદલ ઋણી છું. મેં તો ફક્ત મારી અલ્પ મતિ અનુસાર સંપાદન સંશોધન કર્યું છે.

મારા અંતરની અપેક્ષાઓ

આ સંશોધન અને સંગ્રહનું બૃહત્કાર્ય મારા નસીબમાં ક્યાંથી ? તો પણ માઁ શારદાદેવીની કૃપાથી, મારા અનંત ઉપકારી, સદૈવ કૃપાળુ પૂજ્યપાદ ગુરુદેવશ્રી વિજય ચન્દ્રોદય સૂરીશ્વરજી મ.સા.ની જ પરમકૃપાથી આ ગ્રંથ રત્ન પ્રકાશિત થયો છે. આ પ્રકાશનમાં મારી અલ્પજ્ઞતા અને અનભિજ્ઞતાને કારણે કંઈને કંઈ ભૂલ-ક્ષતિ હશે, તોપણ માઁ નો ઉપાસક ગણ અને વિદ્વદ્ સમાજ - પાઠક ગણ પાસે એક અપેક્ષા રાખું છું કે મારી ક્ષતિનો હાર્દિક નિર્દેશ કરી અવશ્ય યાદ કરાવે, હું જરૂર શુદ્ધિ કરીશ અને સહૃદયતાથી આપનો હાર્દિક આભાર માનીશ.

જ્ઞાન - વિધાના આ પવિત્ર ગ્રંથની આશાતના ઉપેક્ષા ક્યારેય પણ ન કરવી જોઈએ. અને કરે તો મારી જવાબદારી નથી. જ્ઞાન-પિપાસુ લોકો ગ્રંથનું શાંતિથી અધ્યયન કરીને, કિંચિત મૌલિક ઉપયોગ કરે, જેના વડે પોતાના દેહસ્થિત સુષુપ્ત અનંત આત્મિક શક્તિ જાગૃત થઈને માની કૃપાનું ભાજન થાય. અજ્ઞાન રૂપ તીવ્ર તિમિર હટાવીને આત્મિક સુખાનુભૂતિમાં રત બની ને સ્વ-પર સર્વના આત્મકલ્યાણની ભવ્ય ભાવનાઓ મૂર્તિમંત કરે અને શાશ્વત સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરે એજ અંતરની તીવ્રેચ્છા સાથે મંગલ ભાવના.

પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ શ્રીમદ્ વિજય ચંદ્રોદયસૂરીશ્વરજી મ.સા.
નો ચરણકિંકર મુનિ કુલચંદ્ર વિ.

વિ.સં. ૨૦૫૫ ફા. સુ. ૩
સીમંધર જિન દીક્ષા કલ્યાણક દિન.
અમદાવાદ.

ग्रंथ का गरवा गुंजन

देवी सरस्वतीजीका सन्मान

लोकोत्तर जिनशासनकी आधार शिला जिनबिंब और जिनागम है, जिनेश्वर प्रभु की मूर्ति, स्वरूप प्रापिका लक्ष्य सिद्ध करने में समर्थ है, और जैनागम मोक्षमार्ग में दीपस्तंभकी तरह जीवोके स्व-रूप प्राप्त करने में पथप्रदर्शक है।

अरिहंत प्रभु के मुख कमलमें निवास करनेवाली वाणीकी स्वामिनी श्री श्रुतदेवता सरस्वतीका प्रभाव इस भूमण्डलमें अद्यावधि अखण्ड चल रहा है जिससे भारत के समस्त दर्शन और सम्प्रदायमें सरस्वतीजीका आदर-सम्मान-स्वीकार करने में कोई भी मत-मतांतर नहीं है।

श्रुतदेवता की महत्ता

जैनदर्शनमें पांच (मति-श्रुत-अवधि-मनः पर्यव, केवल) ज्ञान में से दूसरा श्रुतज्ञान वर्ण (अक्षर) स्वरूप श्रुतदेवता प्रवचनकी अधिष्ठात्रीदेवी मानी जाती है।

गणधरोके मुख मण्डपमें नृत्य करनेवाली सरस्वती समस्त जगतमें ज्ञानका मूलस्रोत बहानेवाली है।

जैनेतरोमें भी ब्रह्मा-विष्णु-महेश आदिदेवो ने भी जिन्हे प्रणाम किया है एवं दिग्गज कोटिके मूर्धन्य पण्डितो ने भी जिनकी स्तुति की है ऐसी माँ सरस्वती अज्ञान तिमिरको दूर करने वाली प्रसिद्ध हुई है। ''या ब्रह्माऽच्युत शंकर प्रभृतिभिः देवैः सदा वन्दिता'' श्लोककी पंक्तिसे यह विभावना प्रत्यक्ष दिखाई जाती है।

भारती देवीका महत्तम सामर्थ्य

भारतीदेवी साहित्य-संगीत-कला विद्या और ज्ञानको देनेवाली मानी है। लेकिन अद्यावधि अप्रकाशित महोपाध्याय श्री यशोविजयकृत श्री 'सरस्वती अष्टक के सातवें श्लोकमें बहुत स्पष्टतासे निवेदन किया है कि श्री सर. देवी

मोक्ष सम्पत्ति-केवलज्ञानके पारम्परिक निरपाय कारण हैं, क्योंकि जिस भारती देवीके प्रसादसें ज्ञान मिलता है उसे सम्यग् ज्ञानसे तात्त्विक मार्ग मिलता है एवं सम्यग् क्रिया की प्राप्ति होती है जिस क्रियासे केवलज्ञान (मोक्ष) सम्पत्ति साधक प्राप्त कर लेता है, इसी तरह से मोक्षका निरपाय हेतु सरस्वतीकी कृपा बनती है। इसलिये फलित होता है कि सम्यग् ज्ञानकी आराधना-उपासना बिना जीवन उष्मा-उल्लास और उद्देशभरा व्यतीत नहीं होता है, निरर्थक ही जिंदगी बहती है। उससे अच्छा कमसे कम माँ की जानकारी परिचय कर लेना आवश्यक ही है।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

श्रुत-शारदा-सरस्वती देवी के प्रतीक

श्रुत-शारदा-भारती-ब्राम्ही-सरस्वती-विद्या-वागीश्वरी-त्रिपुरा आदि १०८ भिन्न भिन्न पर्याय वाची नाम मिलते है वैसे १०८ नामो का भिन्न भिन्न स्तोत्र भी ग्रन्थमें छपा हुआ है। वह चार भुजावाली या दो हस्तवाली प्राचीन शिल्पमें दिखाई जाती है। लेकिन तारंगा हिल पर जैन मंदिर के पृष्ठ भागमें अष्टभुजावाली जैन सरस्वती मूर्ति हंसयुक्त देखने में आती है, जो संशोधन का विषय है। बहुत सारे शिल्पो और चित्रोमें दायें हस्तमें माला वरद मुद्रा या वीणा धारण की हुई और बायें हस्तमें पुस्तक-कमल या अमृतपूर्ण कमण्डलु ग्रहण की हुई, राजहंसको वाहन बनाकर या शतदल कमलके बीचमें विराजित हुई और कई जगह पत्थर की शिलापर बैठी हुई दिखाई जाती है। यद्यपि उसमें भी भिन्न भिन्न संकेतार्थ हो सकते है फिर भी जैनोंकी सरस्वती बालहंस और जैनेतरोकी मयूरके प्रतीकवाली मानी जाती है।

सरस्वतीजीका निवास

जैन धर्म मान्य सेन प्रश्नोत्तर नामक प्रश्नोत्तर ग्रन्थमें व्यंतर निकाय की गीतरति इन्द्रकी महर्द्धिक पटरानी सरस्वती देवी है ऐसा उल्लेख मिलता है। जैनेतरोकी मान्यतासे ब्रह्माकी दो पुत्रियो में से एक पुत्री सरस्वती है और किसी जगह पर वो ब्रह्माकी पत्नीभी मानी गई है वे जब परिणीता बनी तब मयूरके प्रतीकवाली थी और जब अपरिणीता थी तब हंसके प्रतीकवाली थी लेकिन निश्चितार्थ करनेमें भिन्न भिन्न मत-मतांतर चलते हैं इसलिये यह संशोधन का विषय है।

सरस्वतीजीके प्रतीकों की रहस्यमयता

सरस्वतीजीके हस्तमें जो पोथी (पुस्तक) है वो ज्ञानकी अमोघ शक्तिकी सूचक है, माला मंत्रदीक्षाकी सूचक है और उसमें ज्ञान साधनाके योग्य क्रिया-उपासना ध्वनित होता है। एवं वीणावादन संगीतद्वारा आत्माकी स्वरूप अवस्थामें लयलीन बनाने का प्रतीक है तथा वरदमुद्रा और अमृतसें भरा हुआ कमण्डलू भक्तजनोके त्रिविध पाप-ताप-संतापको दूर करके आत्मानुभूतिका रसास्वाद करानेवाले है। और राजहंस जगत् के सत्-असत् तत्त्वोको क्षीर-नीर की तरह विवेकज्ञानद्वारा भिन्न (भेद) द्रष्टिसे सोऽहं सोऽहं का अजपा जप का सूचन बताकर आत्म स्वरूप को प्रत्यक्ष करानेका प्रतीक है। मयूर वाहिनी मात्र ज्ञान-विज्ञानकी ही अधिष्ठात्री नही किन्तु सारे साहित्य संगीत कला की भी महान अधिष्ठात्री है।

सरस्वतीजी शतदल कमलके बीचमें विराजित दिखाई जाती है वो ब्रह्मज्ञान की प्राप्तिका निरूपक है और देह स्थित चरमब्रह्मद्वारकी उद्घाटक भी वही है ऐसा ज्ञात होता है। तन्त्र ग्रन्थोमें सरस्वतीजीको सुषुम्ना नाडी की स्वामिनी बताई है उसकी कृपा से ही और मध्यमा नाडीके अभ्यास में ही जीव शिवपद तक पहुंचता है ऐसा कहा जाता है। इसी तरह भिन्न भिन्न प्रतीकोंद्वारा वैश्विक सनातन तत्वोको सत्यम्-शिवम् -सुन्दरम् में प्रस्थापित करके ज्ञानानुभव और सौन्दर्यानुभव जो आत्माके विशिष्ट गुण हैं उसका रूपक देवी की मूर्त्तिमें घटाया है।

माँ के स्वरूप का भिन्न भिन्न स्वीकार कैसे?

माँ भगवती सरस्वतीजीका प्रभुत्व त्रिकालाबाधित है। वे सर्व संसारी जीवोकी उर्ध्वगामिनी प्रेरणादायक ज्ञान-शक्ति स्वरूपा हैं। प्रत्येक धर्म-सम्प्रदायोमें मां सरस्वतीका विशिष्ट स्वरूपमें सादर स्वीकार हुआ ही है। ब्राह्मणोंमें सरस्वती नामसें वैश्योमें शारदा बौद्धोमें प्रज्ञा पारमिता, ईसाइयोंमें मीनर्वा और जैनोमें श्रुतदेवताके नामसे मां सरस्वती की पूजा की जाती है। दक्षिण भारत बंगाल मेघालय आदिमे "त्रिपुरा भारती" नामसे बहुत सारे प्रभाव और प्रसार कर्ण गोचर हुए हैं। "एन्द्रस्येव शरासनस्य दधती" चरणसे शुरु होता त्रिपुरा भारती स्तोत्र लघु पण्डितका अत्यंत प्रभावशाली गूढार्थ माना गया है। जिसपर जैनाचार्य श्री सोमतिलक सूरिजी म. श्री ने स्तोत्रका रहस्य स्फोट करके मननीय टीका बनाई है। साथ साथ इक्कीस श्लोकों में इक्कीस (२१) भिन्न भिन्न कार्यसाधक मन्त्र श्लोकान्तमें रखे है जो ग्रन्थमें प्रस्तुत किये हैं।

इस स्तोत्रका कर्ता 'लघु' नामक चारणजन ने राजस्थान के अजारी गाँव के पहाडोके बीचमें जिधर माँ शारदाका प्राचीन मन्दिर था उधर माँ की लगातार साधना द्वारा माँका वरदान प्राप्त किया था। यह स्थान लघु काश्मीर माना जाता है। माँ शारदा आषाढी चातुर्मास अजारीमें निवास करती है और आठमास काश्मीरमें बसती है ऐसा कुछ साधक जन कहते है लेकिन यह स्थान बहुत प्रभावसम्पन्न कार्यसाधक है इसमें दो मत नहीं है।

विद्यादेवीकी साधना क्यों करना ?

जगतके किसी भी व्यवहारमें-विषयमें-विकासमें अरे ! किसी भी सिद्धि के लिये भी माँकी करुणा-कृपा-प्रसाद प्राप्त करना अनिवार्य रूपसे आवश्यक बन जाता है। उसकी आराधना-साधना बहुत प्राचीन कालसे चली आती है।

विक्रमकी आठवीं सदी में विख्यात हुऐ आमराजा प्रतिबोधक श्री बप्पभट्टि सूरि म.सा. की बाल दीक्षा जीवनकी अद्‌भुत घटना ख्यात है कि गुरुदेव श्री सिद्धसेन सूरिजी ने उसकी ठीक तरहसे योग्यता देखकर श्री सारस्वत महामन्त्र प्रदान किया था। वे निरंतर जाप करते थे लेकिन एक दिन नित्य जाप में एकाग्र बने हुए थे। तब बाल मुनिके नैष्ठिक ब्रह्मचर्यके तेज की आभासे एवं ध्यानकी लयलीनता से और जापके प्रकर्षसे स्नानक्रीडा में रत बनी हुई श्री सरस्वती देवी शीघ्रतासे वैसे ही रूपमें प्रगट हुई लेकिन मुनिवरने माँ का विषम स्वरुप देखकर मुख फिरा लिया तब देवी को आश्चर्य अपने स्वरूपका ख्याल आया तब स्वस्थ बनकर अपने स्थानमें वापस लौटी और पूर्ण प्रसन्नतासे मुनिश्रीको वर दिया कि

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

''तू सदा अजेय बनेगा'' बस उसी समयसे मुनिवरजीको प्रतिदिन १००० श्लोक कंठस्थ करनेकी दिव्य शक्ति प्राप्त हुई और वो सर्वशास्त्र पारंगत बनकर श्री जिनशासनके प्रभावक कार्य करनेमें माँ की कृपासे समर्थ बने और इन्हीं माँकी कृपासे कलिकाल सर्वज्ञ हेमचन्द्राचार्यजी यशोविजयजी, कवि कालिदासजी, श्रीहर्ष-माघ-भारवि आदि पंडितवर्य श्रेष्ठ रूपसे विद्या के क्षेत्रमें प्रसिद्ध हुए है।

कहनेका मतलब एक ही है कि उन महापुरुष जैसे बहुत बडे सत्त्वशाली-पराक्रमी या विद्यापुरुष हम न बन सकें लेकिन माँकी अमी नजर कृपा किरण जाने-अनजाने-प्रत्यक्ष या परोक्षमें मिल जाये तब भी हमारा जीवन उन्नति के पथ पर सरलतासे प्रगतिकारक बने। उन महाजनोकी तरह माँ के कृपापात्र बनने के लिये माँ के चरणकी सेवा-भक्ति उपासना दिल लगाकर करना अति आवश्यक है और जीवनमें शील-सत्य-सादगी तप-जप-करना भी उतना हि आवश्यक है।

सरस्वतीजीका सम्बन्ध कब से?

धरती पर जन्म लेने के साथ ही बच्चे जब रूदन करते हैं तब ऍ ऍ ऍ ऐसा रूदन करते है। अपनी वेदना व्यक्त करने के लिये वाणी की सहाय लेने का प्रयास करते है, किन्तु वैसा नहीं है अपि तु वो बच्चे ऐं बीज मन्त्रके स्वरुपवाली माँ को रूदनद्वारा शायद बुलाते हैं कि हे ऍ ऍ ऍ स्वरुपा माँ! तू मेरी पीडा-वेदना-क्षुधादि मनके भावमरी साक्षात् माँ को ज्ञात कर ताकि वो मुझे शांत करने केलिए प्रयास करें और न जाने तब ऐसा ही कुछ होता है कि अपनी साक्षात् माँ अपना सब कुछ कार्य छोडकर बच्चेके पास जाकर शान्त करती है इसलिये जन्म पाकर ही मनुष्यका सर्वप्रथम सम्बन्ध सरस्वतीजी का ही होता है लेकिन बडे होते ही श्री लक्ष्मीजीके सम्बन्धमें बहुत प्रकारसे रहते रहते अपना निजी मूल्य खो देता है।

अमरिका नासा संस्थाने बाराक्षरीके प्रत्येक अक्षरका भिन्न भिन्न मौलिक अर्थघटन विद्वानोंद्वारा तन्त्र शैलीसे पेश किया है उसमें ऐं बीजका अर्थघटन ऐसा कुछ किया है वैसा परम्परासे कर्णगोचर हुआ है।

जीवन अनेकविध चित्र-विचित्र इच्छाओ संयोगों और घटनाओसे संबंधित है सामान्यतया सर्वत्र जीवको धन-सम्पत्तिका मूल्य सर्वाधिक रहता है किंतु उसकी पूर्ति प्रसन्न देव देवीकी कृपासे ही होती है। मन्त्रजापसे कार्य सिद्धि शीघ्रतासे होती है लेकिन मन्त्रमार्गकी यथार्थ जानकारी के बिना संभवतः बहुलतया अनर्थ भी होते रहते है।

मन्त्रोंकी गूढ बातें....

मन्त्र निश्चित नियमसे सुस्थित होते हैं, निश्चित तरीके से उच्चारणीय पदों की सुस्थित योजना होती है, प्रत्येक बीज मन्त्र या मन्त्र पदोसे निश्चित प्रकार के आंदोलन उत्पन्न होते हैं, आंदोलन भी तत् तत् निश्चित प्रकारके वर्ण-आकृति-गंधवाले होते है और देहमें वे आंदोलन निश्चित स्थानमें से ही उत्पन्न होते हैं जो उस जगह पर अपना स्वामित्व धारण करते हैं। मन्त्रो के स्वर ह्रस्व-दीर्घ-प्लुत जैसे भी उच्चारण करने का बताया गया है वैसे करनेसें देह शुद्धि हृदय शुद्धि- नाडीशुद्धि एवं तत्त्व शुद्धि क्रमशः होने लगती है, आगे बढ़कर प्राणकी गतिको नियमित करके मनको स्थिर बनाता है, उसी मनसे ही वो शक्ति दृढ बनकर साधक को एकाग्र लयलीन अवस्थामें अधिक स्थिर करता है, तत्पश्चात् शुद्ध मन्त्रके रूप-गंध-आकारोमें मन्त्रदेवता पधारकर भक्तकी मनोवांछा पूर्ण करता है।

पुनः पुनः मन्त्रके रटनसे मतलब याने गुह्य कथन कहकर अपने स्थूल स्वरूप को छोडकर निःसीम स्वरूपका दर्शन कराते हैं, एवं दर्शन श्रद्धा दृढतर बनते बनते साधक को संकल्प-विकल्पोमें से मुक्त बनाकर निर्विकल्प अवस्था की प्राप्ति कराने में समर्थ बनते है इसलिये मन्त्र सिद्धि करनेमें अनुभूत गुरु, शारीरिक-मानसिक बल धैर्य और श्रद्धाकी अति आवश्यकता रहती है।

मन्त्रदेवता प्रत्यक्ष कब बनें ?
कैवल्यके द्वार कैसे मिलें ?

मन्त्र सिद्धिमें आम्नाय (गुरु परम्परा) और विश्वास बाहुल्य ये दोनो महत्त्व के सहकारी हेतु हैं। उसमें भी गुरु-मन्त्र-देवता प्राण और आत्मा ये सब एकी -भावमें स्थित रहते है तब मन्त्र देवता शीघ्रतासे प्रत्यक्ष होता है उसके आलंबन मातृकाक्षर (अ से ह तक) है। उनका ज्ञानशक्तिके साथ गहरा सम्बन्ध है। मातृका वाणी चार प्रकारकी है।

१) वैखरी २) मध्यमा ३) पश्यन्ती ४) परा
१) मुखसे उच्चारण की जाती वाणी सो वैखरी,
२) हृदयगत वाणी सोते वर्णो वे मध्यमा,
३) नाभिगत सूक्ष्मस्वरूपा वाणी सो पश्यन्ती और
४) जहां केवलज्ञानका जाज्वल्यमान सूर्य के प्रकाश जैसा आत्मतेज है वह परा।

परावाणीका उपादान पश्यन्ती, पश्यन्तीके कारण दूसरी मध्यमावाणी और वैखरीवाणीसे ही मध्यमा तक साधक पहुँच सकता है, वैखरी की प्रदाता श्री सरस्वती देवी है। अतः सरस्वती माँ क्रमशः साधक को कैवल्यके द्वार तक पहुंचाती है।

आजके विषमकालमें जिसका देह-मनोबल सामर्थ्यपूर्ण न हो, विशिष्ट सत्त्व न हो उसको अधिक आगे बढना ठीक नहीं है, पूर्व के पुण्योदय से ही देव-देवताओका दर्शन साधकको साधने मिलता है, प्रारब्ध और पुरुषार्थसे मन्त्रदेव सिद्ध होता है। हाँ कभी किसी जगह पर मन्त्र सिद्ध नहीं होता हो ऐसा लगे तब दो-तीन बार विशेष शुद्धि से साधना करना, फिर भी सिद्ध न हो तो वे सब मन्त्र साधन छोड देना चाहिये। इस विषयमें एक बात मैं पूरी स्पष्टतासें निवेदन करना चाहता हूँ कि जिसको अध्यात्म उन्नति या परमश्रेयः

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्राप्त करना हो उसको ही यथायोग्य इस मार्ग में आहिस्ते आहिस्ते अनुभूत पुरुषोंके पास बैठकर मार्गदर्शन कृपा-प्रसाद लेकर आगे बढना उचित है, उसमें भी जो संयमी-संसार विमुख-वैराग्यवान् परमार्थी हो, उनके लिये ही देव-देवी की मन्त्राराधना ठीक है। संसारीको नहीं।

सम्यग्दृष्टि देवों की ही उपासना करनी चाहिये। उनकी ही सहायता-सलाह काफी होती है। इस ग्रन्थमें जैनेतरेकी जितनी भी बातें संग्रह की है, स्तोत्र मन्त्र-यन्त्रादिकी सब बाते केवल संग्रहार्थे ही है उसमें ज्यादा गहरा जाना / आराधना करना अच्छा नहीं है।

सम्पादक जिम्मेदार नहि है।

महामन्त्राधिराज नवकार मन्त्र के अलावा कुछ भी नही है, वे सर्वोत्तम सर्वाधिक है। इधर अन्य सभी बातें प्रस्तुत की है वह केवल तद् विषया स्वरूप ही किंचित् किंचित् मन्त्रादि प्रसिद्ध किये है यह सभी श्रुत विषय के जिज्ञासु साधकोके लिये और माँ की भक्ति के लिये यत्किंचित् प्रयास किया है, फिर भी जो कोई अनधिकृत चेष्टा करेगा और अनिष्टका भोग बनेगा तो उसमें सम्पादक जिम्मेदार नहीं रहेगा। इस विषयमें गीतार्थ ज्ञानी-गुरु भगवंतकी आज्ञाके बिना कुछ नहीं करना चाहिये।

विद्याप्रभावक अनुभूत सिद्ध यन्त्र

ग्रन्थके यन्त्र विभागमें अनुभूत और परमप्रभावक सोलह (१६) से अधिक यन्त्र प्राथमिक जानकारी के साथ दिये गये है, यन्त्रोमें जो १-२-३ आदि अंक लिखे गये हैं वह मंत्र देवताको गुह्य स्वरूप माने जाते है अंकाक्षरोकी संयोजना भी निश्चित रुप से हुई है, उसमें भी प्रथम के दो यन्त्र, सारस्वत चिंतामणी यन्त्र, त्रिपुराभैरवीके पत्र मे से उद्धृत और विद्या प्राप्तिका यन्त्र बहुत ही प्रभाविक माना गया है। मंत्रसिद्धिमें श्रेष्ठ तो अपनी श्रद्धा-समर्पण और विश्वास ही है उससे ही कार्यसिद्धि होती है। जिसको भी यन्त्र बनाकर रखनेकी इच्छा हो वो शुभदिन-समय पर चांदी-तांबा या भोजपत्र पर दाडमकी कलमसे अष्ट गंधकी स्याही द्वारा उसका विधि-विधान जानकर बना सकता है, बादमें पवित्र स्थानमें रखकर नित्य दर्शन-अर्चन-पूजन विधि करना चाहिये।

तस्वीरे कहां कहां कैसी हैं... ?

माँ सरस्वतीजीकी प्राचीन-अर्वाचीन भिन्न भिन्न प्रकारकी अनेकशः तस्वीरे करीबन दोसौ पचाससे (२५०) से अधिक रखी गई है, हमारा जितना भी संकलन है वह सभी श्रद्धालु लोगोकी साहसो से मिला है अतः उन्हे एक संग्रहके रूप में जन हितार्थ के लिये पेश किया है, उसमें तामिलनाडु-पंजाब-सिरोही-पाला बंगाल-बीकानेर-ग्वालियर-नागपुर आदि दक्षिण भारतकी बहुत कुछ और पाटण-पिंडवाडा माउन्ट आबु-तारंगा रांतेज-जूनागढ-बरोडा-सूरत-पालिताणा आदि गुजरात-राजस्थान और प्रसिद्ध चित्रकारोकी मनोहर कलात्मक कृतियाँ रखी हैं। इसमें बंगाल लेंग्वेजकी बंगला भाषा 'सरस्वती' पुस्तक में से अनेक ब्लेक अेन्ड व्हाइट तस्वीरे रखी है। इन तस्वीरों के मुद्रणमें भी सबका हार्दिक सहयोग भी रहा है।

साहित्य स्वीकार

इस ग्रन्थमें साहित्यकी उपलब्धि के लिये जेसलमेर-पाटण-डभोई-बड़ोदा-अहमदाबाद-कोबा-सूरतके प्राचीन ज्ञान भंडारोंका उपयोग किया है। और जैन चित्र कल्पद्रुम-काव्यसंग्रह भाग-२, भैरव पद्मावती कल्प, स्तोत्रसंग्रह, सरस्वती वंदना, सज्जन सन्मित्र लिङ्गादिपुराणें साधनमाला, चण्डीकल्पतरु आदि ग्रन्थोका भी सहयोग लिया है। तथा प.पू.आ.श्री विजय प्रद्युम्नसूरीश्वरजी म.सा. द्वारा ग्रंथका उद्देश एवं सारभूत बातोका मननीय लेख लिखकर दिया है इसलिये मैं उसका ऋणी हूँ। मैने तो केवल अपनी अल्प मति अनुसार संपादन-संशोधन किया है।

मेरे अंतर की अपेक्षाएँ

यह संशोधन का बृहत् कार्य करना मेरे भाग्यमें कहां.... ? फिर भी माँ शारदादेवी की कृपासे मेरे अनंत उपकारी सदैव कृपालु पूज्यपाद गुरुदेवश्री विजय चन्द्रोदयसूरीश्वरजी म.सा. की ही परमकृपासे यह ग्रन्थरत्न प्रकाशित हुआ है। इस प्रकाशन में मेरी अल्पज्ञता एवं अनभिज्ञतासे कुछ न कुछ गलती क्षति-होगी फिर भी माँ का उपासकगण और विद्वद् समाज पाठकगणसे एक अपेक्षा रखता हूं कि मेरी क्षति-गलती का हार्दिक निर्देश करके अवश्य याद दिलावें अवश्य शुद्धि करूंगा और सहृदयतासे आपका हार्दिक आभार मानेगा।

ज्ञान-विद्या के इस पवित्र ग्रन्थ की आशातना उपेक्षा कभी नहीं करनी चाहिये फिर भी करेगा तो मेरी जिम्मेदारी नहीं है, ज्ञान पिपासु लोग ग्रन्थका शांतिसे अध्ययन करके किंचित् मौलिक उपयोग करे जिससे अपनी देह स्थित सुषुप्त अनंत शक्ति जागृत होकर माँ की कृपाका भाजन बने। अज्ञानरूप तीव्र तिमिर हटाके आत्मिक सुखानुभूतिमें रत हो करके स्व-पर सर्वके आत्म-कल्याणकी भव्य भावनाएँ मूर्तिमंत करें और शाश्वत स्वरूपको प्राप्त करे यही अंतरकी तीव्रेच्छा सह मंगल भावना है।

पूज्यपाद गुरुदेव
श्रीमद् विजय चंद्रोदयसूरीश्वरजी म.सा.
का चरणकिंकर मुनि कुलचन्द्र वि.

वि.सं. २०५५ फा.सु. ३
सीमंधर जिन दीक्षा कल्याणक दिन
अहमदाबाद

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

... ગ્રંથાલેખનની ગરવી પગદંડીએ ...

ક્રમ		પે. નં.
૧.	ગ્રંથગરિમાની ગરવી ગાથાઓ + પ્રાપ્તિસ્થાનો.	I
૨.	પ્રકાશકીય નિવેદન - શ્રી જ. પ્ર. સુપાર્શ્વનાથ ઉપાશ્રય જૈન સંઘ - મુંબઈ. (શ્રુતભક્તિ)	II
૩.	પ્રેમળ ઋણ સ્વીકાર - ગ્રંથ સર્જનના સૌમ્ય સહાયકો.	III
૪.	ગ્રંથના ગર્ભદ્વારે (શ્રુતાધિષ્ઠાત્રીની ઉપાસનાથી સમ્યક્ત્વ પ્રગટાવીએ.) આ. શ્રી વિજય **પ્રદ્યુમ્નસૂરિ મ.સા.**	IV
૫.	ગ્રંથ ગરિમાની ગૌરવતા, (મા સરસ્વતીનો અત્યંત મનનીય નાવીન્યપૂર્ણલેખ) - મુનિ **ધુરંધર વિજય.**	VI
૬.	ગ્રંથનું ગરવું ગુંજન, 'મા' શ્રુતદેવી સરસ્વતીની અનેકવિધ ઓળખાણ+પ્રભાવ. મુનિ **ફુલચંદ્ર વિજય.**	XIV

	ગુજરાતી-હીન્દી અનુવાદ સહ સ્તોત્રાદિ નામ	સ્તોત્રાદિની પ્રથમ પંક્તિ	કર્તા.	પૃષ્ઠ
१.	श्री सरस्वती स्तवः।	नमोसरय ससि सरिस.	-------	१
२.	सिरि सरस्सई विंसिया।	सिरिकेसरिया णाहं.	सिरिपउमसूरि.	२
३.	श्री सरस्वती स्तुतिः।	ॐ ह्रीँ अर्हं मुखाम्भोज.	चिरन्तनाचार्य.	५
४.	श्री सरस्वती स्तोत्रम्।	सकल मंगल वृद्धि विधायिनी.	चिरन्तनाचार्य.	७
५.	श्री सरस्वती स्तोत्रम्।	त्वं शारदादेवि! समस्त शारदा.	चिरन्तनाचार्य.	८
६.	श्री सरस्वतीकल्पस्तोत्रम्।	अन्तः कुण्डलिनि प्रसुप्त.	श्री बप्पभट्टिसूरि.	१०
७.	अनुभूत सिद्धसारस्वतस्तवः।	कलमराल विहङ्गम.	श्री बप्पभट्टिसूरि.	१३
८.	महामन्त्र गर्भित सरस्वती स्तोत्रम्।	ऐँ ह्रीँ श्रीँ मन्त्ररुपे.	अज्ञात कर्तृक.	१५
९.	श्री शारदाष्टकम्।	प्राग् वाग्देवीजगत्	अज्ञात कर्तृक.	१७
१०.	श्री शारदास्तवाष्टकम्।	कला काचित् कान्ता.	मुनि सुंदरसूरि.	१९
११.	श्री सरस्वतीस्तोत्रम्।	आराद्धा श्रद्धया सम्यग्.	मुनि सुंदरसूरि.	२१
१२.	सिद्ध सारस्वत स्तवः।	व्याप्ताऽनन्त समस्त.	साध्वी शिवार्या.	२२
१३.	श्री शारदास्तोत्रम्।	वाग्देवते भक्तिमतां.	श्री जिनप्रभसूरि.	२४
१४.	मन्त्रगर्भित शारदास्तवनम्।	ॐ नमस्त्रिदश वन्दित.	श्री जिनप्रभसूरि.	२६
१५.	श्री सरस्वती अष्टकम्।	प्रणमतानर्गलज्ञान.	वाचक यशोविजय.	२८
१६.	श्री शारदाष्टकम्।	जनन मृत्यु जरा.	श्री मलय कीर्तिमुनीश्वर.	२९
१७.	श्री सरस्वती स्तोत्रम्।	ॐ ह्रीँ श्री प्रथमा.	श्री मुक्तिविमल गणि.	३१
१८.	श्री सरस्वती स्तोत्रम्।	सकललोक सुसेवित.	श्री सुमति सागरमुनि.	३३
१९.	श्री सरस्वती स्तोत्रम्।	वाग्वादिनी नमस्तुभ्यं.		३३
२०.	श्री शारदा स्तोत्रम्।	श्री मत्यम्बे ! नमस्ते.	श्री लक्ष्मी विजय.	३४
२१.	श्री सरस्वती भक्तामरम्।	भक्तामर भ्रमर विभ्रम.	श्री धर्मसिंह सूरि.	३९
२२.	श्री भारती स्तोत्रम्।	सद्भाव भासुर.	मुनि रत्नवर्धन वि.	४७

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

२३	श्री सरस्वती स्तोत्रम्।	सम्पूर्णशीतद्युति वक्त्र.	पं. दानविजयमुनि.	५२
२४.	श्री सरस्वती स्तोत्रम्।	नमोऽस्तु वचनं श्रुत्वा.	सागरमुनि.	५४
२५.	श्री सरस्वती स्तवः।	सरभसलसद् भक्ति.	श्री जिनवल्लभसूरि.	५६
२६.	श्री सरस्वती स्तोत्रम्।	ज्ञानानंदकरी सदा.	कस्तूर हंस ?	६०
२७.	श्री भारती स्तवः।	श्री शारदा शास्त्र सुबुद्धि.	साधुकीर्ति.	६२
२८.	श्री सरस्वती स्तोत्रम्।	चन्द्रार्ककोटि घटितो.	-	६३
२९.	श्री सरस्वती स्तोत्रम्।	वपु· कूर्माकारं हरि रनु.	श्री पद्मसुंदरकवि.	६५
३०.	श्री सरस्वती स्तोत्रम्।	नमामि भारतीं देवीं	-	७५
३१.	श्री सरस्वती स्तोत्रम्।	नमस्ते शारदादेवी.	-	७६
३२.	श्री १०८ नामयुक्त स्तोत्रम्।	धिषणा धी र्मति.	वस्तुपालमंत्री	७७
३३.	श्री १०८ शारदादेवी स्तोत्रम्।	शारदा विजया नंदा.	-	८१
३४.	श्री सरस्वती स्तोत्रम्।	जयत्यशेषामर.	आचार्य पद्मनंदी.	८४
३५.	श्री सरस्वती स्तोत्रम्।	शब्दात्मिका या त्रिजगद्.	-	८९
३६.	श्री जिनवाक् स्तुतिः।	सर्व्वज्ञवाणी जयतात्.	-	९१
३७.	श्री सरस्वती स्तवनम्।	त्रिजगदीश जिनेन्द्र.		९२
३८.	श्री सरस्वती स्तोत्रम्।	श्री स्तंभनपति पार्श्व.	श्री पद्मसूरीश्वर.	९४
३९.	श्री सरस्वती स्तोत्रम्।	शुभप्रियश्वेतमराल.	श्री विजयसुशीलसूरि.	९७
४०.	श्री सरस्वती अष्टकम्।	दिव्यां श्री शारदां	श्री विजय सुशीलसूरि.	१००
४१.	श्री सरस्वती स्तोत्रम्।	शरदिन्दुमनोहराननां.	श्री विजय हेमचन्द्रसूरि	१०१
४२.	श्री भारती स्तोत्रम्।	भक्तिभर संभृतान्तो.	श्री विजय हेमचन्द्रसूरि	१०२
४३.	श्री शारदा द्वात्रिंशिका।	चित्तचिन्तापचित्यैक.	श्री मुक्तिप्रभ सूरि.	१०३
४४.	श्री सरस्वती अष्टकम्।	स्मर्यमाणा जनैः सर्वैः	मुनि कुलचन्द्र.	१०७

..... जैनेतर विभाग .....

४५.	श्री सरस्वती स्तोत्रम्।	शुक्लांब्रह्मविचारसार.	ब्रह्मर्षिमुनि.	१०९
४६.	श्री भारती स्तोत्रम्।	राजते श्रीमती भारती.	अज्ञातकर्तृक.	११३
४७.	श्री शारदा स्तोत्रम्।	विपुल सौख्यमनंत.	कविकालिदास.	११४
४८.	श्री त्रिपुरा भारती स्तोत्रम्।	ऐन्द्रस्येव शरासनस्य.	महाकवि लघुपण्डित.	११६
४९.	श्री सरस्वती स्तोत्रम्।	सरस्वतीं नमस्यामि.	बृहस्पतिकृत.	१२२
५०.	श्री शारदाष्टकम्।	चन्द्रानने नमस्तुभ्यं	-	१२४
५१.	श्री सिद्ध सारस्वत स्तोत्रम्।	ऐन्दव्या कलया.	पृथ्वीधराचार्य.	१२५
५२.	श्री सरस्वती कवचम्।	श्रुणुशिष्य ! प्रवक्ष्यामि.	-	१३३
५३.	श्री सरस्वती कवचम्।	श्रुणु देवि !	श्री रुद्रयामलतन्त्रे	१३६

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

५४.	श्री सरस्वत्यष्टकम् ।	महामते ! महाप्राज्ञे !	श्री पद्मपुराणे...	१३९
५५.	श्री सरस्वती स्तोत्रम् ।	भवति भवसमुद्रे को.	श्री दिवाकरविरचित.	१४१
५६.	श्री वीणापाणि स्तुतिः ।	शरणं करवाणि शर्मदं.	-	१४३
५७.	श्री सरस्वती स्तोत्रम् ।	या कुन्देन्दु तुषार हार.	-	१४४
५८.	श्री सरस्वती गीतिः ।	एहि लसत् सितशत	अज्ञात कर्तृक	१४६
५९.	श्री नील सरस्वती स्तोत्रम् ।	घोररूपे महारावे.	-	१४७
६०.	श्रीसिद्ध सरस्वती स्तोत्रम् ।	सौन्दर्यमाधुर्य सुधा.	श्री शङ्कराचार्य.	१४९
६१.	श्री सरस्वती स्तोत्रम् ।	हृद्वक्षः स्थितविद्रुमा	वासुदेवानंदसरस्वती.	१५१
६२.	श्री सरस्वती स्तोत्रम् ।	जुषस्व बालवाक्य.	वासुदेवानंदसरस्वती.	१५२
६३.	श्री शारदाषट्क स्तोत्रम् ।	वेदाभ्यास जडोऽपि.	-	१५४
६४.	श्री शारदा भुजंग प्रयात स्तोत्रम् ।	सुवक्षोजकुंभां सुधा.	-	१५५
६५.	श्री शारदाम्बा स्तोत्रम् ।	सारसभवमुखसार.	-	१५६
६६.	श्री शारदाम्बा स्तोत्रम् ।	वाचाहृतमोचामदया.	-	१५८
६७.	श्री सरस्वती शतनाम स्तवः ।	सरस्वती शरण्या च	-	१५९
६८.	श्री शारदादेवी नमस्कारः ।	श्री शारदे नमस्तुभ्यं.	-	१६१
६९.	श्री सरस्वती द्वादश नाम स्तोत्रम् ।	मातरं भारतीं दृष्ट्वा	-	१६३
७०.	श्री सरस्वती स्तोत्रम् ।	नमोऽस्तु ते सरस्वती.	-	१६४
७१.	श्री सरस्वती स्तोत्रम् ।	यदेकमक्षरमजं न नश्यति.	भोजराजाकृत	१६६

..... ગુજરાતી છંદાદિ વિભાગ .....

७२.	શ્રી જિનાગમ વાગ્વાદિની છંદ	નમો કેવલરૂપ ભગવાન.	-	१७०
७३.	શ્રી સરસ્વતી જયકરણ છંદ	સરસ્વતી ભગવતી જગ.	-	१७०
७४.	શ્રી સરસ્વતી સ્તોત્ર છંદ	સરસવચન સમતા મન આણી.	શાંતિકુશલ.	१७१
७५.	શ્રી સરસ્વતી સ્તોત્ર.	ૐકાર ધરા ઉચ્ચરણં	હેમમુનિ.	१७२
७६.	શ્રી શારદાજીનો છંદ.	શશિકર નિકર સમુજ્વલ.	સહજસુંદર	१७३
७७.	શ્રી સરસ્વતી અષ્ટક	બુદ્ધિ વિમલ કરણી.	દયાસૂરિ !	१७४
७८.	શ્રી શારદાજીનો છંદ	સરસ વચન આપે સદા.	ખુશાલવિજય	१७४
७९.	શ્રી શારદાજી સહસ્રનામ છંદ	ૐકાર સાર અપરંપર.	કુશલલાભ.	१७५
८०.	શ્રી ભારતી સ્તોત્ર (ચોપાઈ)	ભારતિ ! ભારતિ !	ચુનીલાલ ઝ. ઓઝા	१७६
८१.	બ્રહ્મવાણી શારદા સ્તુતિ.	પદ્માસને હંસારૂઢા ઝંકારતી.	-	१७६
८२.	સરસ્વતી ગીત	મા ભગવતી વિદ્યાની દેનારી.	દયાનંદ	१७७
८३.	શારદાસ્તુતિઃ	હે શારદે માં, હે શારદે માં,	-	१७७
८४.	શ્રી સરસ્વતી દેવીની સ્તુતિઃ	માત હે ભગવતિ ! આવ.	આ.વિ. હેમચંદ્ર સૂરિ.	१७७

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૮૫.	મા વાગીશ્વરી સ્તુતિ,	શ્વેતાંગી શ્વેતવસ્ત્રા.	યોગી દિવ્યાનંદજી	૧૭૮
૮૬.	શ્રી સરસ્વતી સ્તુતિ.	અહો! જ્ઞાનની જ્યોતને.	મુનિ કુલચંદ્ર	૧૭૮
૮૭.	શ્રી ભારતીદેવી સ્તુતિ.	નમન નિત્ય કરું હું ભારતી.	મુનિ કુલચંદ્ર	૧૭૮
૮૮.	શ્રી શારદાષ્ટક	શોભતી શ્રીમતી ભારતી.	મુનિ કુલચંદ્ર	૧૭૯
૮૯.	શ્રી વાગીશ્વરી સ્તુતિઃ,	દીઠી દીઠી અમૃતઝરતી.	મુનિ કુલચંદ્ર.	૧૭૯
૯૦.	મા શારદાને વંદના	જેના નામ સ્મરણથી.	મુનિ કુલચંદ્ર.	૧૭૯
૯૧.	સરસ્વતી સ્તવના,	શ્વેતાંગી શુભ્રવસ્ત્રા.	મુનિ કુલચંદ્ર.	૧૭૯
૯૨.	મા શારદાને પ્રાર્થના	સ્મરું સાચે ચિત્તે.	મુનિ કુલચંદ્ર.	૧૮૦
૯૩.	સરસ્વતી પ્રાર્થના	સરસ્વતી પ્રાર્થના.	મુનિ કુલચંદ્ર.	૧૮૦
•	શ્રી શારદા છંદ	દેવેન્દ્રાદિસૂરે	-	૧૮૦

ક્રમ	નામ	વિષય		પૃષ્ઠ
૦	સરસ્વતી મંત્ર વિભાગ.	સામાન્યવિધિ યાને સાધના શુદ્ધિ.		૧૮૧
	સરસ્વતી દેવીની સાધના,	સાધના કરતાં પહેલાં પૂર્વસેવારૂપ ક્રિયા.		૧૮૨
	સરસ્વતી મંત્ર પ્રદાન વિધિ	સરસ્વતી દેવીની આરતી.		૧૮૩
	મહાપ્રભાવશાળી મંત્ર સંગ્રહ.	૧ થી ૮૫ મહામંત્રો.		૧૮૪
	દશાક્ષરી સરસ્વતી મંત્ર પ્રયોગ.			૧૮૯
	નીલ સરસ્વતી મંત્ર પ્રયોગ-	ઘટ સરસ્વતી મંત્ર		૧૮૯
	વેદોમાં સરસ્વતી દેવીના મંત્રો.			૧૯૦
	મંત્ર-તંત્ર યંત્રના રહસ્યો-	વાક્‌સિદ્ધિયંત્ર અને મંત્ર		૧૯૧
૦	યંત્ર વિભાગ-	૧ થી ૧૫ યંત્રો -		૧૯૨
૦	બુદ્ધિ અને સ્મૃતિવર્દ્ધક આયુર્વેદિક ઔષધિ પ્રયોગો.			૧૯૬
	બુદ્ધિવર્ધક સરસ્વતી વિધાન.			૧૯૮

..... परिशिष्ठ विभाग .....

૦	श्री सरस्वती मन्त्र कल्प	श्री बप्पभट्टि सूरिकृत		૧૯૯
	श्री सरस्वती मन्त्र कल्प	श्री मल्लिषेणाचार्यकृत.		૨૦૩
	श्री श्रुतदेवता मन्त्रगर्भित स्तोत्रम् ।	अज्ञात कर्तृक		૨૦૬
	सरस्वती महास्तोत्रम्			૨૦૮
	श्री सरस्वती स्तोत्रम् ।	ब्रह्मर्षिकृत		-
	श्री सरस्वती विश्वजयं कवचम् ।	श्रृणु वत्स		૨૦૯
	स्तुतयः			૨૧૧
	श्री सरस्वती देवी पूजनविधि			૨૧૫

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

२
श्री-सरस्वतीस्तवः
जेसलमेर ताडपत्रीय प्रत ग्रं.नं. १७१/१३

नमो सरय-ससि-सरिस-संपुण्ण-वयणे
नमो विमल-वर-कमल-दल-दीह-नयणे
नमो हार-हर-हंस-कुंदेदु-वन्ने
नमो सव्व-भासासु भासा-पवन्ने (।।१।।)

नमो कसिण-घण-कुंडिल-मिउ-सिहिण केसे
नमो विमल-चूडामणी-सहिय-सीसे
नमो तत्ततवणिज्ज-मणि-कुंडलिल्ले
नमो वियडि-कडिसुत्त-भूसिय-कडिल्ले (।।२।।)

नमो तार-वर-हार-रायंत-वच्छे
नमो पणय-जण-पाव-हरणम्मि वच्छे
नमो विमल-मणि-वलय-वलजुय-पउट्ठे
नमो रयण-मणि-कणय-भूसिय-सुकंठे (।।३।।)

नमो देवि सुविसट्ट-कंदोट्ट-हत्थे
नमो कमल-ज्झस-कुलिस-लक्खण-पसत्थे
नमो दुट्ठ-रिट्ठारि-निट्ठवण दक्खे
नमो देवि। महु देहि दीहच्छि सोक्खे (।।४।।)

नमो बाल-सरलंगुली-गिज्झ-मज्झे
नमो दिव्व-नाणीहिं-विन्नाय-गुज्झे
नमो सत्थ-सुपसत्थ-पोत्थ-थवि हत्थे
नमो सग्ग-मग्गग्गला-भंग-सत्थे (।।५।।)

जिन (ण)-मुहकमल विणिग्गय-सामिणि
पणय सयल-जणमण-चिंतामणि।
सिरि बंभाणि गोरि जोगेसरि वरय होइ
तुं हुं मुह वागेसरि ।।आर्यागीतिः (।।६।।)

इति सरस्वती स्तवः सम्पूर्णः।

લેખન ''कृतिरियं विजयसिंहाचार्याणां ११६९ द्वि.श्रा.सुदि १ शुक्रे चंडप्रसादेन'', આ ઉલ્લેખ તેની પછીના નેમિનાથ સ્તોત્રના અંતે લખેલ છે.

૧
ભાષાન્તર

શરદપૂર્ણિમાના ચંદ્ર સરખી સંપૂર્ણ વદન(મુખ)વાળી (હે વાગેશ્વરી) તને નમસ્કાર થાઓ. શ્રેષ્ઠ નિર્મળ કમળની પાંદડી સરખી દીર્ઘ લોચનવાળી તને નમસ્કાર થાઓ. મોતીનો હાર, સરોવરમાં રહેલ હંસ, કુંદ નામના ઉજ્જવળ પુષ્પોના ચંદ્ર સરખી સફેદ વર્ણવાળી તને નમસ્કાર થાઓ. સર્વ ભાષાઓને વિશે વાણી સ્વરૂપે વ્યાપ્ત એવી તને નમસ્કાર થાઓ. ૧

કાળા ગાઢ-વાંકડીયા-મૃદુ (કોમળ) અને સ્નિગ્ધ કેશવાળી તને નમસ્કાર થાઓ. નિર્મળમોરની શિખાવાળામુગુટમણીથી સહિત મસ્તકવાળી તને નમસ્કાર થાઓ. તપાવેલા સોનામાં-જડેલા મણિના કુંડલોથી સુશોભિતએવી તને નમસ્કાર થાઓ. ઉત્તમકટિસૂત્ર (કંદોરા) થી વિભૂષિત કટિપ્રદેશવાળી તને નમસ્કાર થાઓ. ૨

ઉત્તમશુદ્ધ મોતીના હારથી શોભતી વક્ષસ્થળ (હૃદય)વાળી તને નમસ્કાર થાઓ. તને નમસ્કાર કરેલા પ્રણતજના પાપોને હરવામાં ચતુર એવી તને નમસ્કાર થાઓ. સુંદર બે બાજુબંધ ગ્રહણ કરેલા છે - તેનાથી અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ એવી તને નમસ્કાર થાઓ. રત્ન (મણી) અને સુવર્ણથી અલંકૃત થયેલા સુંદર કંઠવાળી એવી તને નમસ્કાર થાઓ. ૩

અત્યંત ઉજ્જવળ લતા (પુષ્પ) છે હાથમાં જેને એવી હે દેવી! તને નમસ્કાર થાઓ. કમલ - મત્સ્ય - વજ્ર વિગેરે સુલક્ષણોથી પ્રશસ્ત એવી તને નમસ્કાર થાઓ. દુષ્ટ, દૈત્યો અને શત્રુઓને નાશ કરવામાં હોંશીયાર એવી તને નમસ્કાર થાઓ. હે દીર્ઘ આંખવાળી દેવી ! તને નમસ્કાર થાઓ. મને તું સુખ આપ. ૪

આભૂષણ વિશેષથી સરલ (સીધી) આંગળીઓમાં આસકત છે મધ્યભાગ જેનો એવી તને નમસ્કાર થાઓ. દિવ્ય જ્ઞાનીઓથી જણાયું છે રહસ્ય જેનું એવી તને નમસ્કાર થાઓ શાસ્ત્રના અત્યંત શ્રેષ્ઠ પુસ્તકો સ્થાપન કર્યા છે હાથમાં જેને એવી તને નમસ્કાર થાઓ. સ્વર્ગના માર્ગની અર્ગલાને ભાંગવામાં શસ્ત્ર સમાન તને નમસ્કાર થાઓ. ૫

જિનેશ્વર ભગવંતના મુખ કમળમાં ઉત્પન્ન થયેલી હે સરસ્વતી! નમેલા સકલ જનના મનને ચિંતામણી સ્વરૂપ હે શ્રી બ્રહ્માપુત્રી, હે ગૌરી ! હે જોગેશ્વરી! હે વાગેશ્વરી ! તું મને વરદાન આપનારી થા. ૬

સંપૂર્ણ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

१

अनुवाद

शरद पूर्णिमाके चांद समान, संपूर्ण वदनवाली (हे वागीश्वरी) तुझे नमस्कार हो । श्रेष्ठ-निर्मल-कमलके पत्र सदृश, दीर्घ लोचनवाली तुझे नमस्कार हो। मोती का हार, सरोवरमे स्थित हंस, कुंद नामके (उज्ज्वल) पुष्प एवं चांद समान श्वेत वर्णवाली ! तुझे नमस्कार हो। सभी भाषाओंके विषयमें वाणी स्वरूपसे फैली हुई! तुझे नमस्कार हो। १

श्याम-ठोस(घनें) घुँघराले - कोमल और स्निग्ध केशवाली! तुझे नमस्कार हो । पवित्र मोरकी शिखावाले मुकुटमणिसे युक्त मस्तकवाली तुझे नमस्कार हो। तप्त किये हुऐ सोने में अंकित मणिके कुंडलो से शोभायमान तुझे नमस्कार हो। उत्तम करधनीसे विभूषित कटि(कमर) प्रदेशवाली ! तुझे नमस्कार हो। २

श्रेष्ठ - शुद्ध मोतीके हार से शोभा प्राप्त हृदय वाली तुझे नमस्कार हो। भक्तजनों द्वारा नमस्कृता, लोगोकें पापोको दूर करने में चतुरा तुझे नमस्कार हो। मनोहर दो बाजुबंध ग्रहणकरने सें अत्यंत उत्कृष्ट ऐसी, तुझे नमस्कार हो। रत्नो और सुवर्णसें अलंकृत किये हुए सुंदर कंठवाली तुझे नमस्कार हो। ३

अत्यंत उज्ज्वल लता(पुष्प) है हाथमें जिसके ऐसी हे देवी। तुझे नमस्कार हो। कमल - मत्स्य - वज्र आदि सुलक्षणोंसे प्रशस्त ऐसी तुझे नमस्कार हो। दुष्ट दैत्यों और शत्रुओंके नाशकरने में दक्ष ऐसी तुझे नमस्कार हो । हे दीर्घ लोचनवाली देवी ! तुझे नमस्कार हो, मुझे आप सुख प्रदान करें। ४

आभूषण विशेषसे सरल अंगुलियाँमें रक्त है मध्यभाग जिसका ऐसी तुझे नमस्कार हो। दिव्य ज्ञानियोसें ज्ञात हुआ है रहस्य जिसका ऐसी तुझे नमस्कार हो । शास्त्रकी अत्यंत उत्तम पुस्तकें स्थापन है करमें जिसने ऐसी तुझे नमस्कार हो। स्वर्ग पथकी अर्गला को तोडनेमें हथियार सदृश तुझे नमस्कार हो। ५

जिनेश्वरभगवंतके मुखकमलमें निष्पन्न हुई, हे सरस्वती ! नमन किये हुए सकलजनके चित्तके लिये चिंतामणी सदृश हे श्री ब्राह्मीपुत्री! हे गौरी ! हे जोगेश्वरी ! हे वागेश्वरी ! तू मुझे वरदान देने वाली हो। ६

संपूर्णम्

२

सिरिपउमसूरि-विरइया
सिरि-सरस्सईविंसिया ।।

आर्यावृत्तम्

सिरि-केसरियाणाहं, थुणिअ गुरुं पुज्जणेमिसूरिवरं ।
सज्झाय-मोय-दक्खं, पणेमि सिरि-सारया थुत्तं ।।१।।

जिणवइ-वयणणिवासा, दुरियविणासा-तिलोयकयथवणा ।
सुगुण-रयणमंजूसा देउ मइं सारया विउलं ।।२।।

सिरि गोयमपयभत्ता पवयणभत्तंगि भव्वणिवहस्स ।
विग्धुड्डा वणसीला देउ मइं सारया विउलं ।।३।।

मुक्कज्झयणुस्साहा हया सया देवि ! तं विहाणेणं ।
सरिऊण पीइभावा, कुणंति पढणं महुरसाहा ।।४।।

दिव्वाहरणविहूसा-पसण्णवयणा विसुद्धसम्मत्ता ।
सुयसंघ-पसंति पयरी देउ मइं सारया ! विसयं ।।५।।

जीए झाणं विमलं थिर-चित्तेणं कुणंति सूरिवरा ।
पत्थाणसरणकाले वरया सा सारया होउ ।।६।।

सिरिमायाबीयक्खर-मयरुविस्सरिय दाणसुहलक्खे ।
जगमाइ ! धण्णमणुया सइ-प्पहाए सरंति मुया ।।७।।

वय वय मह हियजणणि ! मियक्खरेहिं मए किवं किच्चा ।
सक्केमि कव्वरयणं काउं जेणप्पकालंमि ।।८।।

कुण साहज्जमणुदिणं सुयसायरपारपत्तिकज्जंमि ।
ण विणा दिणयरकिरणे कमलवियासो कया हुज्जा ।।९।।

तुज्झ णमो तुज्झ णमो तुम प्पसाएण चउविहो संघो ।
सुयणा णज्जणसीलो परबोहण-पच्चलो होइ ।।१०।।

णेगेऽवि गंथयारा, गंथाईए णवेअ तुह चरणे ।
साहंति सज्ज सिद्धी अग्गले ते प्पहावोऽत्त ।।११।।

गीयरइ-तियस-वइणो वंतर-सामिस्स पट्टराणीए ।
देवी सरस्सईए, विइयाउ अणेगणामाइं ।।१२।।

सुयदेवि पहु समया, हिट्ठाइगमेव भारइं भासं ।
णिच्चं सरस्सइं तह, थुणंतु मुहु सारयं वाणी ।।१३।।

भत्तीइ पयाण तुहं, हंसोऽवि जए सुओ विवेइत्ति ।
तेसिं किं पुण जेहिं, तुम चरणा सुमरिआ हियाए ।।१४।।

वामेयर-पाणीहिं, धरइं वरपोम्मपुत्थियं समयं ।
इयरेहिं तह वीण,-क्खमालियं सेयवासहरिं ।।१५।।

वयइं णियमुहकमला, पुण्णक्खर-मालियं पणवपूयं ।
संसुद्ध-बंभवइया, किरियाफलजोग-वंचणया ।।१६।।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वाएसरि विणेया, मणुआ झाअंति मंतवण्णेहिं ।
जे ते परा जिणेंते, बिहप्फइं विमलधिसणाए ॥१७॥

तव गुणसुईअजणणि ! जायइ भव्वाण-भत्तिललियाणं ।
आणंद-बुद्धि-वुड्ढी, कल्लाणं कित्ति-जसरिद्धी ॥१८॥

मज्झमणं तइयपयं, बुए कया रायहंस-दिट्ठंता ।
होहिइ लीणं वाणि ! फुडं वएज्जा पसीऊणं ॥१९॥

णय णेउण्णं तेसिं, सुलहं वरसत्त-भंग-विण्णाणं ।
सिरिसुयदेवी जेसिं, सययं हिययं विहूसेइ ॥२०॥

रस-संचारण-विउसिं, चउब्भुयं हंसवाहणं सुब्भं ।
कुंदिंदुहम्मवासं, सुयदेविं भगवइं थुणमि ॥२१॥

सुय-देवयाइ भत्ती, उप्पज्जइ पुण्णपुंज-कलियाणं ।
मंगलमय-सिरितुट्ठी, संपज्जउ संभयंताणं ॥२२॥

गुणणंदणिहिंदु-समे, माहेऽसिय सत्तमीइ-गुरुवारे ।
पुण्णपइट्ठादियहे, अट्ठम-चन्दप्पहस्स मुया ॥२३॥

पवरबदरखागामे, गुरुवरसिरि-णेमिसूरिसीसेणं ।
पउमेणायरिएणं, सरस्सई वीसिया-रइया ॥२४॥

रयणमिमं विण्णत्तो, मोक्खाणन्देण हं समकरिस्सं ।
भणणाऽयण्णभावा, संघगिहे संपया पुण्णा ॥२५॥

शासनसम्राट् श्री नेमिसूरीश्वरजी म.सा.ना पट्टधर आशुकवि
श्री पद्मसूरि म.सा. विरचित श्री सरस्वती विंशिका सम्पूर्णा ॥

२
ભાષાન્તર

શ્રી કેસરીયા (આદિનાથ) ભગવાનને (તથા) શ્રી પૂજ્ય નેમિસૂરિવર ગુરુની સ્તુતિ કરીને સ્વાધ્યાયના આનંદમાં હોંશિયાર શ્રી શારદા સ્તોત્રને હું બનાવું છું. ૧

જિનેશ્વરનામુખમાં નિવાસકરનારી, દુરિત નો વિનાશ કરનારી, ત્રણેય લોકથી કરાયેલી સ્તુતિવાળી, સદ્‌ગુણો રૂપી રત્નોની મંજૂષા (પેટી)વાળી, શારદા દેવી ! (મને) વિપુલ મતિ (બુદ્ધિ) ને આપો. ૨

શ્રી ગૌતમના ચરણની સેવાકરનારી, પ્રવચનથી ભીંજાયેલા અંગ (દેહ)વાળી, ભવ્યોનાસમૂહના વિઘ્નોનો નાશકરનારી, વનમાં રહેનારી હે શારદાદેવી ! મને વિપુલ મતિ (બુદ્ધિ)ને આપો. ૩

હે દેવી ! મોક્ષના અધ્યયનમાં ઉત્સાહથી ભરેલા જીવો હંમેશા, મધુર સ્વભાવી પ્રીતિભાવવાળા તને વિધિપૂર્વક સ્મરણ કરીને અભ્યાસને કરે છે. ૪

દિવ્યઆભરણોથી વિભૂષિતથયેલી, પ્રસન્ન મુખવાળી, વિશુદ્ધ સમ્યક્ત્વવાળી, શ્રુતસંઘને પ્રશાંત કરનારી, હે શારદાદેવી! ઉજ્જવળ (વિમલ) બુદ્ધિને આપ. ૫

સૂરિવરો (આચાર્યો) જે (સરસ્વતી દેવી)નું સ્થિર ચિત્તથી નિર્મલ ધ્યાન કરે છે તે શારદા દેવી આરંભના સ્મરણકાલે વરદાન આપનારી થાઓ. ૬

શ્રી અને માયાબીજ(ર્હીં) અક્ષર સ્વરૂપ, ઐશ્વર્યને આપવામાં શુભ લક્ષ્યવાળી, હે જગમાતા ! ધન્ય મનુષ્યો હંમેશા પ્રભાતે હર્ષથી (તારું) સ્મરણ કરે છે. ૭

હે મહાહિતને ઉત્પન્ન કરનારી (દેવિ !) મિતાક્ષરો (અલ્પ પણ શબ્દો)થી મારાપર કૃપા કરીને તું બોલ, તું બોલ જેથી અલ્પ સમયમાં કાવ્ય રચના કરવાને માટે સમર્થ બનું. ૮

શ્રુતસાગરનાપારનેપ્રાપ્તકરવાના કાર્યમાં (તું) પ્રત્યેક દિવસે સહાયને કર. શું સૂર્યના કિરણો વિના કમળનો વિકાસ ક્યારેય થાય છે?. (નથી થતો) ૯

(હે દેવી!) તને નમસ્કાર થાઓ, તને નમસ્કાર થાઓ, તમારા પ્રસાદ (કૃપા)થી ચતુર્વિધ શ્રી (સાધુ-સાધ્વી-શ્રાવક-શ્રાવિકા) સંઘ શ્રુતજ્ઞાન મેળવવાના સ્વભાવવાળો અને બીજાને બોધ કરાવવામાં સમર્થ થાય છે. ૧૦

અનેક ગ્રંથકારો ગ્રંથ વિગેરેની શરૂઆતમાં તારા ચરણમાં નમસ્કાર કરીને જલ્દીથી સિદ્ધિને પામે છે (ખરેખર)અહિં તારો પ્રભાવ અનર્ગલ (ખૂટે નહિં તેવો) છે. ૧૧

વ્યંતરનિકાયના સ્વામી ગીતરતિ ઈંદ્રની પટરાણી દેવી સરસ્વતીના અનેક(વિધ) નામોને તમે જાણો. ૧૨

શ્રુતદેવી, સમર્થશાસ્ત્રવાળીસમયા, ભારતી - ભાષા - નિત્યા - સરસ્વતી - શારદા વાણી તથા હૃષ્ટા વિગેરેની એકમેવ તારી વારંવાર સ્તુતિ થાઓ. ૧૩

ભક્તિથી તમારા ચરણોમાં રહેલો હંસ પણ વિવેકી છે એ રીતે જગતમાં સંભળાય છે તો તે (મનુષ્યો)ને શું ? કે જેઓ તમારા ચરણોનું હૃદયમાં સ્મરણ કરે છે. ૧૪

શ્વેતવસ્ત્રોને ધારણ કરનારી હે દેવી! જમણા હાથમાં શ્રેષ્ઠ કમળ અને શાસ્ત્રના પુસ્તકને તથા ડાબા હાથમાં વીણા અને અક્ષમાળાને ધારણ કરે છે. ૧૫

શુદ્ધ બ્રહ્મચર્યથી, ક્રિયા અને ફલને વિષે અવંચક યોગ (સરળતા)થી, ૐકારથી પવિત્ર (જે) પુન્યાક્ષરો (મંત્રાક્ષરો)ની માળાને પોતાના મુખ કમલથી બોલે છે. ૧૬ તથા

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

જે વિનેય મનુષ્યો મંત્રવર્ણોથી વાગીશ્વરી દેવીનું ધ્યાન ધરે છે, તેઓ શ્રેષ્ઠ એવી નિર્મળ બુદ્ધિ વડે બૃહસ્પતિને જીતે છે.૧૭

હે માતા ! તમારી ભક્તિમાં રસ તરબોળ થનારા ભવ્ય જીવોને ગુણ, શાસ્ત્ર, કલ્યાણ-કીર્તિ, યશ, ઋદ્ધિ, આનંદ, બુદ્ધિ ને વૃદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે. ૧૮

હે વાણી (સરસ્વતી) ! રાજહંસ સાથે જોવાયેલી તમારા ચરણ કમલમાં મારું મન ક્યારે લીન (એકરૂપતા)પામશે ?.. 'તું' લીન થઈશ' એ રીતે પ્રસન્ન થઈને (તું) પ્રગટપણે બોલ. ૧૯

શ્રી શ્રુતદેવી જેઓના હૃદયને હંમેશા શોભાવે છે તેઓને સપ્ત(સાત) નયની નિપુણતા, (અને) ઉત્તમ સાત ભંગનું વિજ્ઞાન સુલભ છે. ૨૦

રસનું સંચારણકરવામાંવિદૂષી, ચારભુજાવાળી, શુભ્ર (અત્યંત સફેદ) હંસના વાહનવાળી, કુંદ જાતિના પુષ્પો અને ચંદ્ર જેવા (ઉજ્જવળ) ઘરમાં રહેનારી, શ્રુતદેવી ભગવતીની હું સ્તુતિ કરું છું. ૨૧

પુન્યનાસમૂહથી યુકતથયેલાઓને શ્રુતદેવતાની ભક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે અને સારીરીતે સેવાકરનારાઓને મંગલમય (જ્ઞાન) લક્ષ્મીની તુષ્ટિ પ્રાપ્ત થાઓ. ૨૨

ઓગણીસોત્રાણું (૧૯૯૩)ના મહાવદ સાતમને ગુરુવારે આઠમા ચંદ્રપ્રભુ ભગવાનના પ્રતિષ્ઠાના દિવસે હર્ષથી શ્રેષ્ઠ એવા બદરખાગામે ગુરુવર શ્રી નેમિસૂરિના શિષ્ય પદ્મસૂરિવડે આ વિંશિકા રચાઈ (બનાવાઈ) છે. ૨૩-૨૪

આ રત્નને જાણતો હું મોક્ષાનંદની વિજ્ઞપ્તિથી કરાયેલ મેં આ રચનાને કરી છે. સહજભાવે ભણવાથી પુન્યની સંપદા શ્રીસંઘમાં થશે. ૨૫

સંપૂર્ણ.

२
अनुवाद

श्री केसरिया (आदिनाथ) भगवान की, श्री पूज्य नेमिसूरिवर गुरुजी की स्तुति करके स्वाध्याय के आनंदमें दक्ष श्री शारदा स्तोत्रको मैं बनाता हूं। १

जिनेश्वरके मुखमें निवासकरनेवाली, दुरित(दुःख)का विनाशकरनेवाली, तीनलोकसें की गई स्तुतिवाली, सद्गुणो रूपी रत्नोंकी मंजूषा(पेटी)वाली, शारदादेवी (मुझें) विपुल मति दो।२

श्री गौतम केचरणकी सेवाकरनेवाली, प्रवचनोसे भीगे हुए देहवाली भव्यजीवसमूहके विघ्नोंको नाशकरनेवाली, वनमें रहनेवाली, हे शारदादेवी मुझे विपुलमति दो। ३

हे देवी ! मोक्षके अध्ययन में उत्साहसें भरे हुए जीव, सदा - मधुर स्वभाववाले - प्रीतिभाव वाले तुझे विधिपूर्वक स्मरण करके (अभ्यास) पठन करते हैं। ४

दिव्य आभूषणोंसे विभूषित बनी हुई, प्रसन्नमुखवाली, विशुद्ध सम्यक्त्ववाली, श्रुतसंघको प्रशांत करनेवाली, हे शारदादेवी ! मुझे उज्ज्वल मति दो। ५

सूरिवर जिस(देवी)का स्थिरचित्तसे निर्मल ध्यान करते हैं वह शारदा देवी (ग्रंथ) आरम्भके स्मरणकाल में वरदान देनेवाली हो।६

श्री और मायाबीज (ह्रीं) अक्षरस्वरूप, ऐश्वर्यको देनेमें शुभ लक्ष्यवाली, हे जगत्माता ! धन्य मनुष्य सदा प्रभातकालमें हर्षसें (तेरा) स्मरण करता है। ७

हे महाहितको उत्पन्न करनेवाली (देवी !)। मिताक्षरो (अल्प शब्दो)सें मुझ पर कृपा करके तू कह, तू कह, जिससे अल्प समयमें काव्यरचना बनाने के लिये हम समर्थ बनें। ८

श्रुतसागरका पार प्राप्त करनेके कार्य में (तू) प्रतिदिन सहाय दे, क्या सूरजके किरण बिना कमलका विकास कभी होता हैं ? अर्थात् नहीं होता हैं। ९

(हे देवी !) तुझे नमस्कार हों, तुझे नमस्कार हो, तेरी कृपासें चतुर्विधश्री (साधु-साध्वी-श्रावक-श्राविकाएँ) संघ श्रुतज्ञानको प्राप्त करनेका स्वभाववाले और दूसरे को बोध करानें मे समर्थ होते हैं। १०

अनेक, ग्रंथ बनाने (करने)वाले ग्रंथके प्रारंभमें तुम्हारे चरणोंमें नमस्कार करके शीघ्रतासें सिद्धिको प्राप्त करते हैं। (सचमुच) इधर तुम्हारा ही प्रभाव अनर्गल दिखाइ देता है। ११

व्यंतर निकाय के स्वामी गीतरति इंद्रकी पट्टरानी (पत्नी) देवी सरस्वतीके अनेक प्रकारके नाम तुम्हे ज्ञात हो। १२

श्रुतदेवी - समर्थ शास्त्रवाली, समया-भारती-भाषा-नित्या-सरस्वती-शारदा-वाणी एवं दृष्टा आदिको एकमेव तुम्हारी पुनः पुनः स्तुति हो। १३

भक्तिसे तुम्हारे चरणोंमें स्थित हुआ हंस भी विवेकी है ऐसी जगतमें श्रुति है। फिर वो (मनुष्योका) क्या ? जो तुम्हारे चरणोंका हृदयमें (प्रतिदिन) स्मरण करते हैं। १४

शुभ्र वस्त्रोकों धारण करनेवाली हे देवी ! दायें हाथमें उत्तम कमल और शास्त्रका पुस्तको तथा बायें हस्तमें वीणा और अक्षमाला

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

धारण करती है। १५

श्रेष्ठ ब्रह्मचर्यसें, क्रिया और फलके बारे में अवंचक (सरलता) योगसें, ॐ कारसे पवित्र जिन पुन्याक्षरो (मंत्राक्षरो) की मालाको स्वयं मुखकमलसें गिनते हैं, (और) जो विनेयपुरुषों मंत्रवर्णोसें वागीश्वरी देवीका ध्यान करते हैं, वे लोग श्रेष्ठ कक्षाकी निर्मलमतिसें वृहस्पतिको जीत लेते हैं। १६-१७

हे माँ ! तुम्हारी भक्तिमें एक रस होने वाले भव्य जीवोंकी गुण-शास्त्र-कल्याण-कीर्ति-यश-ऋद्धि-आनंद-बुद्धि एवं वृद्धि उत्पन्न होती हैं। १८

हे वाणी ! (सरस्वती !) राजहंस के साथ ही दिखनेवाली, तुम्हारे चरण कमलमें मेरा चित्त कब लीन होगा ? ''तू लीन होगा'' ऐसें प्रसन्न होकर प्रत्यक्षरूप सें बोल। १९

श्री श्रुतदेवी, जिसके हृदयको सदा विभूषित बनाते हैं उनको सप्त नयों की दक्षता (और) उत्तम सप्त भंगी का विज्ञान सुलभ होता हैं। २०

रसको फैलाने में विदुषी, चारभुजावाली, शुभ्र हंसके वाहनवाली ! कुंद जातिकें पुष्प और चांद जैसे (उज्ज्वल) गृहमें रहनेवाली, श्रुतदेवी भगवतीकी हम स्तुति करते हैं। २१

पुण्यके समूहसे युक्त होनेवालो को ही श्रुतदेवताकी भक्ति उत्पन्न होती हैं और अच्छी तरहसे सेवा करनेवालोकोही मंगलमय (ज्ञान) लक्ष्मीकी तुष्टि प्राप्त होती हैं। २२

उन्नीससौ त्र्यानबे की महावदि सप्तमीके-गुरुवार, आठवें चन्द्रप्रभु भगवान की प्रतिष्ठाके दिन हर्षसें उत्तम बदरखा गांव में, गुरुवरश्री नेमिसूरिजीके शिष्य पद्मसूरि द्वारा इस सरस्वती विंशिकाकी रचना की गई हैं। २३-२४

इस रत्नको जाननेवाले मैंने (मुनि) मोक्षानंदकी विज्ञप्तिसें यह रचना बनाई हैं, सहजभावपूर्वक पठन करने सें पुण्यकी सम्पत्ति श्री संघमें प्राप्त होगी। २५

3

चिरंतनाचार्यविरचित-श्रीसरस्वतीस्तुतिः

पाटण हेमचंद्राचार्य ह. लि. ज्ञा. भंडार - प्रत नं. ८२६२

अनुष्टुप छंद :

ॐ ह्रीं अर्हं मुखाम्भोज-वासिनीं पापनाशिनीम्।
सरस्वतीमहं स्तौमि श्रुतसागर-पारदाम् ॥१॥

लक्ष्मी-बीजाक्षरमयीं मायाबीज-समन्विताम्।
त्वां नमामि जगन्मात-स्त्रैलोक्यैश्वर्यदायिनीम् ॥२॥

सरस्वति वद वद वाग्वादिनि मिताक्षरैः।
येनाहं वाङ्मयं सर्वं जानामि निजनामवत् ॥३॥

भगवति सरस्वति, ह्रीं नमोंऽह्रि-द्वयप्रगे।
ये कुर्वन्ति न ते हिं स्यु र्जाडयांध-विधुराशयः ॥४॥

त्वत्पादसेवी हंसोऽपि विवेकीति जनश्रुतिः।
ब्रवीमि किं पुनस्तेषां येषां त्वच्चरणौ हृदि ॥५॥

तावकीना गुणा मातः सरस्वति। वदामि किम्
यैः स्मृते रपि जीवानां स्युः सौख्यानि पदे पदे ॥६॥

त्वदीय-चरणाम्भोजे मच्चित्तं राजहंसवत्।
भविष्यति कदा मातः सरस्वति वद स्फुटम् ॥७॥

श्वेताब्ज-मध्यचंद्राश्म-प्रासादस्थां चतुर्भुजाम्।
हंसस्कन्ध-स्थितां चन्द्रमूर्त्युज्जवल-तनुप्रभाम् ॥८॥

वामदक्षिण-हस्ताभ्यां बिभ्रतीं पद्मपुस्तिकाम्।
तथेतराभ्यां वीणाक्षमालिकां श्वेत-वाससाम् ॥९॥

उद्गिरन्तीं मुखांभोजादेनामक्षर-मालिकाम्।
ध्यायेद् योगस्थितां देवीं स जडोऽपि कवि र्भवेत् ॥१०॥

यथेच्छया सुरसंदोहसंस्तुता मयका स्तुता।
तत्तां पूरयितुं देवि। प्रसीद परमेश्वरि ॥११॥

इति शारदास्तुतिमिमां हृदये निधाय,
ये सुप्रभात समये मनुजाः स्मरन्ति।
तेषां परिस्फुरति विश्वविकासहेतुः,
सद्ज्ञान-केवलमहो महिमानिधानम् ॥१२॥

। इति संपूर्णा।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

3
ભાષાન્તર

ૐ હ્રીઁ રૂપ તીર્થંકરના વદનકમલમાં વસનારી, પાપનો વિનાશ કરનારી તથા શ્રુતસાગરનો પાર પમાડનારી એવી સરસ્વતીની હું સ્તુતિ કરૂં છું. ૧

હે જગતની જનની ! લક્ષ્મી બીજવાચક (શ્રીઁ) અક્ષરથી યુક્ત, માયા-બીજ (હ્રીઁ) થી સહિત, તેમજ ત્રણેય લોકના ઐશ્વર્યને આપનારી એવી હું તમને નમસ્કાર કરૂં છું. ૨

હે સરસ્વતી ! વદ વદ વાગ્વાદિની એ પ્રમાણિત અક્ષરો વડે (મંત્ર ગણાય છે.) જેનાથી મારા નામની જેમ સમસ્ત શાસ્ત્રને હું જાણું છું. ૩

હે ભગવતી શારદા ! જેઓ તારા ચરણકમલને વિષે પ્રાતઃ કાલમાં હ્રીઁ પૂર્વક નમન કરતા નથી, તેઓ અજ્ઞાન (જડતા) રૂપી અંધકારમાં પિશાચો (દાનવો)ના સમૂહ જેવાં છે. ૪

તમારાં ચરણની સેવા કરવાવાળો હંસપણ વિવેકી છે એવી લોકશ્રુતિ છે. તો પછી જેમના હૃદયમાં તમારાં ચરણો છે તેની તો હું શી (વાત) કહું ? ૫

હે સરસ્વતી માતા ! જેને સ્મરણ કરવામાત્રથી જીવોને પગલે પગલે સુખો થાય છે (એવા) તારા ગુણો છે. હું શું કહું ? ૬

હે માતા સરસ્વતી ! તમારા ચરણ-કમળને વિષે રાજહંસની જેમ મારૂં ચિત્ત ક્યારે (ભક્તિવાળું) થશે ? તે તું સ્પષ્ટ બોલ.૭

સફેદકમળના મધ્યભાગમાં ચંદ્રમણિનામહેલમાં રહેલી, ચાર હાથવાળી, હંસની પીઠ ઉપર આરૂઢ થયેલી, ચન્દ્રની મૂર્તિ જેવી ઉજ્જવળ દેહની કાંતિવાળી. ૮

ડાબા હાથમાં પદ્મને અને જમણા હાથમાં પુસ્તકને તેમજ બીજા બે હાથો વડે વીણા અને જપ-માળાને ધારણ કરતી, ધવળ (શ્વેત) વસ્ત્રવાળી. ૯

મુખરૂપી કમળથી આ અક્ષરમાળાનો ઉચ્ચાર કરતી અને યોગ (દશા)માં રહેલી એવી આ (શારદા) દેવીનું જે ધ્યાન ધરે તે મૂર્ખ હોય તો પણ કવિ થાય. ૧૦

સુરસમૂહવડે સ્તુતિકરાયેલીએવી તમારી મેં જે અભિલાષાથી સ્તુતિ કરી છે. તેને પૂર્ણ કરવા માટે હે દેવી ! હે પરમઐશ્વર્યવાળી શારદા તું કૃપા કર. ૧૧

આ પ્રમાણે શારદા સ્તુતિને હૃદયમાં સ્થાન આપીને જે માનવો એમનું સવારના પહોરમાં સ્મરણ કરે છે. તેમને બ્રહ્માંડનો વિકાસ કરવામાં કારણરૂપ તેમજ મહિમાના ભંડારરૂપ એવું સુંદર કેવલજ્ઞાન અહો ! સ્ફુરે છે. ૧૨

-: સંપૂર્ણ :-

3
अनुवाद

ॐ ह्रीँ स्वरूप तीर्थंकर के वदन कमलमें निवासकरनेवाली, पापों का विनाश करनेवाली, और श्रुतसागर के पार पहुंचानेवाली, ऐसी सरस्वतीकी मैं स्तुति करता हूँ। १

हे जगत् जननी ! लक्ष्मीबीज वाचक (श्रीँ) अक्षरसे युक्त, मायाबीज (ह्रीँ) से सहित और तीनलोक के ऐश्वर्य को देनेवाली, ऐसी तुझे हम नमस्कार करते हैं। २

हे सरस्वती ! वद वद वाग्वादिनी ऐसे प्रमाणित अक्षरोंसे (मंत्रगिना जाता है) जिससें, अपने नामकी तरह वे सम्पूर्ण शास्त्रको ज्ञात करते हैं। ३

हे भगवती शारदा ! जो लोग तुम्हारे चरण कमलको उषः कालमें ह्रीँ पूर्वक नमन करते नहिं हैं वे अज्ञान (जडता) रुपी अंधकारमें दानवों के समूह जैसे हैं। ४

तुम्हारे चरणकी सेवा करनेवाला हंस भी विवेकी है ऐसी लोकश्रुति है- जिसके हृदयमें तुम्हारे चरण हैं उस की तो हम बात ही कैसे कहें ? ५

हे सरस्वती माँ ! जिसका स्मरण करनेसे ही जीवोंको पद पद पे सुखानुभूतियां होती हैं, ऐसे तुम्हारें गुणों को हम क्या (कहें?) बोले?। ६

हे माँ सरस्वती ! तुम्हारे चरणकमल में राजहंसकी तरहसे मेरा चित्त कब (भक्तियुक्त) होगा? यह तू प्रत्यक्षरूप से बता दें। ७

श्वेतकमलके मध्यभागमें, चंद्रमणिके महलमें निवास करनेवाली, चार भुजावाली, हंस पर आरुढ बनी हुई, चन्द्रकी मूर्ति जैसी उज्ज्वल देहकी कांतिवाली, बायें हस्तमें पद्मको और दायें हस्तमें पुस्तकको और दूसरे दोनो हस्तमें वीणा एवम् जपमाला को धारण करती हुई, उज्ज्वलवस्त्रवाली, मुखरूपीकमलसे इस अक्षरमाला का उच्चार करवाती और योगदशामें स्थित हुई हैं ऐसी माँ (शारदा)का जो ध्यान कर पाते है वे यदि मूर्ख होवे तो भी वो अच्छे कवि बनते है। ८-९-१०

देवसमूहसें स्तुति की हुई ऐसी, तुम्हारी जिस अभिलाषासे मैंने स्तुति की है उसे पूर्ण करनेके लिये हे देवी ! हे परम ऐश्वर्यवाली शारदा ! तूँ कृपा करना। ११

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

इस तरहसे शारदा स्तुतिको हृदयमें स्थानदेकर, जो मानव उसका प्रातः कालमें स्मरण करते हैं उनको ब्रह्मांडविकास में कारणरूप और महिमाकी तिजोरीरुप ऐसे सुंदर केवलज्ञान आश्चर्य रूपसे स्फुरित होता हैं। १२

। समाप्तम्।

४

चिरंतनाचार्य विरचित श्रीसरस्वती स्तोत्रम्।

द्रुत विलंबित छंद। सरसशांति सुधारस

सकल-मङ्गल-वृद्धिविधायिनी, सकल-सद्गुण-सन्ततिदायिनी
सकल-मंजुल-सौख्यविकाशिनी, हरतु मे दुरितानि सरस्वती ।।१।।

अमर-दानव-मानवसेविता, जगति जाड्यहरा श्रुतदेवता।
विशद-पक्ष-विहङ्गविहारिणी, हरतु मे दुरितानि सरस्वती ।।२।।

प्रवर-पण्डितपुरुषपूजिता, प्रवरकान्तिविभूषणराजिता।
प्रवर-देहविभाभर-मण्डिता, हरतु मे दुरितानि सरस्वती ।।३।।

सकल-शीत-मरीचिसमानना, विहित-सेवक-बुद्धिविकाशना।
धृत-कमण्डलु-पुस्तकमालिका, हरतु मे दुरितानि सरस्वती ।।४।।

सकल-मानस-संशयहारिणी, भवभवोर्जित-पापनिवारिणी।
सकल-सद्गुण-सन्ततिधारिणी, हरतु मे दुरितानि सरस्वती ।।५।।

प्रबल-वैरि-समूहविमर्दिनी, नृपसभादिषु-मानविवर्धिनी।
नतजनोदत-संकटभेदिनी, हरतु मे दुरितानि सरस्वती ।।६।।

सकल-सद्गुण-भूषितविग्रहा, निजतनु-द्युतितर्जितविग्रहा।
विशद-वस्त्रधरा-विशदद्युति, हरतु मे दुरितानि सरस्वती ।।७।।

भवदवानल-शान्ति-तनूनपा, ह्रितकरैङ्कृतिमन्त्रकृतकृपा।
भविक-चित्त-विशुद्धविधायिनी, हरतु मे दुरितानि सरस्वती।।८।।

तनुभृतां जडतामपहत्य या, विबुधतां ददते मुदिताऽर्चया।
मतिमतां जननीति मताऽत्रसा, हरतु मे दुरितानि सरस्वती ।।९।।

सकल-शास्त्र-पयोनिधि-नौःपरा, विशद-कीर्त्तिधराऽङ्गितमोहरा।
जिन-वरानन-पद्मनिवासिनी, हरतु मे दुरितानि सरस्वती ।।१०।।

इत्थं श्रीश्रुतदेवता-भगवती विद्वद्-जनानां प्रसूः,
सम्यग्ज्ञान-वरप्रदा घनतमो-निर्नाशिनी देहिनाम्।

श्रेयः-श्रीवरदायिनी सुविधिना संपूजिता संस्तुता,
दुष्कर्माण्यपहृत्य मे विदधतां सम्यक्श्रुतं सर्वदा ।।११।।

।। इति श्री सरस्वतीस्तोत्रं सम्पूर्णम् ।।

४

ભાષાન્તર

સમગ્ર કલ્યાણોની વૃદ્ધિકરનારી, સમસ્ત સદ્ગુણોના-સમૂહનેઅર્પણ કરનારી, મનોહર સુખનો વિકાસ કરનારી એવી સરસ્વતી દેવી મારાં પાપોને દૂર કરે. ૧

દેવો, દાનવો અને માનવો વડે સેવા કરાયેલી, જગતમાં (વસતા જીવોની) જડતાને હરનારી, તેમજ ઉજ્જવળ પાંખવાળા પક્ષી (રાજહંસ) ઉપર વિહારકરનારી, શ્રુતનીઅધિષ્ઠાયિકા સરસ્વતી દેવી મારાં પાપોને દૂર કરે. ૨

પ્રકાંડ પંડિતોથી પૂજાયેલી, અત્યંત ઉજ્જવળ આભૂષણોથી શોભતી તેમજ ઉત્તમ દેહલાવણ્યથી અલંકૃત એવી સરસ્વતી દેવી મારાં પાપોને દૂર કરે. ૩

સોળેકળાથી યુક્ત ચન્દ્રના સમાન મુખવાળી, જેણે સેવકની મતિનો વિકાસ કર્યો છે એવી તથા જેણે હસ્તોમાં કમંડલુ - પુસ્તક અને (જપ) માળા ધારણ કરી છે એવી સરસ્વતી દેવી મારાં પાપોને દૂર કરે. ૪

સમસ્તપ્રાણીના મનના સંશયને દૂરકરનારી, સંસારમાં ઉત્પન્નથયેલાપાપોનું નિવારણ કરનારી, સકલ સદ્ગુણોની શ્રેણિને ધારણ કરનારી એવી સરસ્વતીદેવી મારાં પાપોને દૂર કરે. ૫

પરાક્રમી વૈરીના સમુદાયનું મર્દન કરનારી, રાજસભા વિગેરે સ્થળોએ સન્માનને વધારનારી, ભકતજનોના ઉત્પન્ન થયેલા કષ્ટોને ભેદનારી એવી સરસ્વતી દેવી મારાં પાપોને દૂર કરે. ૬

સકલ સદ્ગુણોથીઅલંકૃત દેહવાળી, પોતાના દેહનીદ્યુતિ વડે સંકટોને પરાસ્ત કરનારી, વિશદ વસ્ત્રને ધારણ કરનારી તેમજ નિર્મળ પ્રભાવાળી એવી સરસ્વતી દેવી મારાં પાપોને દૂર કરે.૭

સંસારરૂપ દાવાનલને શાન્ત કરનાર તેજ સ્વરૂપી, હિતકારી ઐં કારના મંત્રથી કૃપાને કરાયેલી તથા ભકત (જનો) ના ચિત્તને નિર્મળ કરનારી એવી સરસ્વતી દેવી મારાં પાપોને દૂર કરે. ૮

પૂજન થતાં આનંદ પામી જે પ્રાણીઓના અજ્ઞાનને દૂર કરીને વિદ્વતા અર્પે છે, અને જે આ જગતમાં બુદ્ધિશાળીઓની માતા તરીકે મનાય છે તે સરસ્વતી દેવી મારાં પાપોને દૂર કરે. ૯

સમગ્ર શાસ્ત્રરૂપ સમુદ્રને વિષે ઉત્તમ નૌકાસમાન, ઉત્તમ, નિર્મળ કીર્તિવાળી, પ્રાણીઓના અજ્ઞાનનો નાશકરનારી, જિનેશ્વરના મુખ-કમલમાં નિવાસ કરનારી એવી સરસ્વતી દેવી મારાં પાપોને દૂર કરે. ૧૦

આ પ્રમાણે સુવિધિ પૂર્વક પૂજન કરાયેલી તેમજ સ્તવાયેલી ભગવતી શ્રી શ્રુતદેવતા કે જે પંડિત પુરૂષોની માતા છે જે યથાર્થ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

જ્ઞાનરૂપ વરદાનને આપનારી છે. જે પ્રાણીઓના ઘોર અજ્ઞાનનો વિનાશ કરનારી છે તેમજ જે કલ્યાણ અને લક્ષ્મીના વરદાનને દેનારી છે તે (સરસ્વતી દેવી) મારાં દુષ્કૃત્યોને દૂર કરીને મારા શ્રુત(જ્ઞાન)ને સર્વદા યથાર્થ કરો. ૧૧

-: સંપૂર્ણ :-

४
अनुवाद

समस्त कल्याणोंकी वृद्धि करनेवाली, सारे सद्गुणोंके समूहको देनेवाली, मनोहर सुखका विकास करनेवाली ऐसी सरस्वती देवी मेरे पापोंको दूर करें। १

देवो-असुरो और मानवोंसे सेवित, जगतमें (जीवोंकी) जडताको हरणकरनेवाली, धवलपंखवाले राजहंसपर विहार करनेवाली, श्रुतकी स्वामिनी, हे सरस्वती देवी ! मेरे पापोकों दूर करें। २

प्रकाण्ड पंडितोंसे पूजित, अति धवल आभूषणोंसे शोभा पाई हुई, और देह - लावण्यसे अलंकृत ऐसी सरस्वती देवी मेरे पापोकों दूर करें। ३

सोलह(चांदकी) कलाओंसें युक्त चांद जैसे मुँहवाली, जिसने सेवककी मतिका विकास किया है ऐसी, और जिसने हस्तमें कमण्डलु, पुस्तक एवं जपमाला रखी है ऐसी सरस्वती देवी मेरे पापोंको दूर करें। ४

समस्त जीवगणके चित्तके संशयको दूर करनेवाली, संसारमें पैदा हुए पापोंका निवारण करनेवाली, सकल सद्गुणोंकी परम्पराको धारण करनेवाली ऐसी सरस्वती देवी मेरे पापोकों दूर करें। ५

पराक्रमी शत्रुसमूहका मर्दनकरनेवाली, राजसभा आदि स्थानोमें सम्मान बढानेवाली, भक्तजनोकें पैदा हुए संकटोको भेदनेवाली, ऐसी सरस्वती मेरे पापोकों दूर करें। ६

सकल सद्गुणोसें अलङ्कृत देहवाली, अपनी देहकी कान्तिसे, कष्टोंको दूर करनेवाली, उत्तमवस्त्रोंको धारण करनेवाली और निर्मल, प्रभावाली, ऐसी सरस्वती देवी मेरे पापों को दूर करें। ७

संसार स्वरूप दावानलको शान्तकरनेवाली, तेजवाली, हितकारी, ऐंकार मन्त्रसें कृपा करती हुई, और भक्तोंके चित्तको निर्मल करनेवाली, ऐसी सरस्वती मेरे पापोंको दूर करें। ८

पूजन होनेसे आनन्दित हुई जो प्राणीओके अज्ञानको दूर करके विद्वत्ता देती है, और जो इस जगतमें बुद्धिशालियोंकी जननी मानी जाती है वो सरस्वती देवी मेरे पापोकों दूर करें। ९

समस्त शास्त्ररूप समुद्र में श्रेष्ठ नौका समान, उत्तम - निर्मल - यशवाली, जीवगणकी अज्ञानताको नाश करनेवाली, जिनेश्वरके मुख कमल में वास करनेवाली ऐसी सरस्वती देवी मेरे पापोंको दूर करें। १०

इसी तरह सुविधिपूर्वक पूजन की गई, स्तुति की गई ऐसी, भगवती श्री श्रुतदेवता जो पंडितजनोंकी जननी है, जो यथार्थ ज्ञानरूपका वरदान देनेवाली है, जो जीवगणके गाढ अज्ञानको विनाश करनेवाली है और सारे कल्याण एवं लक्ष्मीका वर देनेवाली है वो (सरस्वती देवी) मेरे (सभी) दुष्कृत्योंको दूर करके मेरे श्रुत(ज्ञान)को सर्वकालमें समुचित करें। ११

सम्पूर्ण.

५
चिरन्तनाचार्यविरचित-
श्री सरस्वतीस्तोत्रम् ॥

उपजाति - संसार दावानल दाहनीरं

त्वं शारदादेवि ! समस्तशारदा, विचित्ररुपा बहुवर्णसंयुता।
स्फुरन्ति लोकेषु तवैव सूक्तयः, सुधास्वरुपा वचसां महोर्मयः ॥१॥

भवद्विलोलाम्बक-दर्शनादहो, मन्दोऽपि शीघ्रं कविरेव जायते।
तवैव माहात्म्यमखण्डमीक्ष्यते, तवार्थवादः पुनरेव गीयते ॥२॥

कर्पूरनीहार-करोज्ज्वला तनु, र्विभाति ते भारति शुक्ल-नीरजे।
कराग्रभागे धृतचारु-पुस्तका, डिण्डीर-हीरामल-शुभ्रचीवरा॥३॥

मरालबालामलवामवाहना, स्वहस्तविन्यस्त-विशाल-कच्छपी।
ललाटपट्टे कृतहेमशेखरा, सन्ना प्रसन्ना भवतात्सरस्वती ॥४॥

सद्विद्याजलराशि-तारणतरी सद्रुपविद्याधरी,
जाड्यध्वान्तहरी सुधाब्धिलहरी श्रेयस्करी सुन्दरी।
सत्या त्वं भुवनेश्वरी शिवपुरी सूर्यप्रभा-जित्वरी,
स्वेच्छादानवितान-निर्झरगवी सन्तापतां छित्वरी ॥५॥ शार्दूल

सुरनर-सुसेव्या सेवकेनाऽपि सेव्या,
भवति यदि भवत्या किं कृपा कामगव्या।
जगति सकलसूर्यास्तवत्समाना न भव्या,
रुचिर-सकलविद्या दायिका त्वं-तु नव्या, ॥६॥ मालिनी

यो भक्त्या सुरितो नवीति सततं स्फुरन्ति मौर्ध्यमहः,
त्वत्सेवां च चरीकरीति तरसा बोभोति शं श्रेयसाम्।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

त्वां मातर्दरिधर्ति चेतसि निजे दर्दष्टि रोचिर्म्मयं,
नस्याग्रे नरिनर्ति याजितकरो भूपो नटीवत् स्वयम्   ।।७।। शार्दूल

आख्यातुं तव देवि ! कोऽपि न विभुर्माहात्म्यमामूलतो,
नो ब्रह्मा न च शंकरो न हि हरि र्नो वाक्पतिः स्वर्पतिः ।
स्वच्छक्ति-वीरवर्ति-विश्वजननी लोकत्रय-व्यापिनी,
सा त्वं काचिदगम्यरम्य-हृदया-वाग्वादिनि ! पाहि माम् ।।८।। शार्दूल

स्तोत्रं पठेद् यः श्रुतदेवतायाः, भक्त्या युतः शुद्धमनाः प्रभाते ।
विद्याविलासं विपुलं प्रकाशं, प्राप्नोति पूर्णकमलानिवासम् ।।९।।
उपजाति

सम्पूर्णम्

५
ભાષાન્તર

હે શારદાદેવી ! તું વિવિધ પ્રકારના સ્વરૂપવાળી, ઘણાં વર્ણો (અ થી હ) સુધી સારી રીતે યુક્ત થયેલી, સમસ્ત વાણી સ્વરૂપે છે, જગતમાં તારા જ અમૃત સ્વરૂપ વચનોની મોટી ઉર્મિઓ સદ્વચનો રૂપે સ્ફુરાયમાન (પ્રગટ) થાય છે. ૧

આશ્ચર્ય છે કે આપની ચપળ આંખના દર્શનમાત્રથી જ મંદબુદ્ધિવાળો પણ જલ્દીથી કવિ થાય છે. અહિં તારો જ પ્રભાવ અખંડપણે જોવાય છે અને તારો જ સ્તુતિવાદ ગવાય છે. ૨

હાથના અગ્રભાગમાં ધારણ કરેલાં ઉત્તમ પુસ્તકવાળી, સમુદ્રના ફીણ અને હીરા જેવા નિર્મલ શ્વેત વસ્ત્રવાળી હે ભારતી દેવી ! કપૂર, હિમ અને પ્રકાશના કિરણ સમાન ઉજ્જવળ એવો આપનો દેહ સફેદ કમળમાં શોભી રહ્યો છે. ૩

નાનકડા રાજહંસના નિર્મલ વાહનવાળી, પોતાના હાથમાં સ્થાપન કરેલી વિશાળ વીણાવાળી, કપાળ (લલાટ) પટ ઉપર સુવર્ણના મુગુટવાળી સુંદરી એવી સરસ્વતી પ્રસન્ન થાઓ. ૪

સમ્યગ્ વિદ્યાઓરૂપી સમુદ્રથી પાર ઉતારવામાં નૌકા સમાન, સુંદર રૂપમાં વિદ્યાધરી સરખી, જડતારૂપી અંધકારને હરનારી, અમૃત સાગરના તરંગવાળી શ્રેયને કરનારી સુંદરી, સમસ્ત લોકની સ્વામિની, મોક્ષની નગરી હોય એવી સૂર્યની પ્રભાને જીતનારી, પોતાની ઈચ્છા મુજબ દાનના વિશાળ ઝરણામાં કામધેનુગાય સમાન, સંતાપ (કલેશ)ને છેદનારી તું સત્ય છે. ૫

દેવો મનુષ્યોને સારીરીતેસેવાકરવા લાયક હે દેવી ! આ સેવક વડે પણ ભજવાલાયક છે (કેમકે) જગતમાં સઘળા સૂર્ય તારી સરખાભવ્ય (દેદીપ્યમાન) નથી, સુંદર સકલ વિદ્યાને આપનારી તું નિત્ય નવીન છે તેથી જો આપની કૃપા થાય તો કામધેનુ ગાય વડે શું ? ૬

જે દેવસ્વરૂપ (પવિત્ર) થઈને ભક્તિથી (માતાજીની) સતત સ્તુતિ કરે છે. તે (માતા)નું તેજ, મૂઢતાને (અવિવેક) હણે છે. અને તારી સેવાને જે વારંવાર (પ્રબળપણે) કરે છે. તે જલ્દીથી શ્રેય (મોક્ષ)ના સુખને પામે છે. હે માતા ! પોતાના ચિત્તમાં તને જે વારંવાર ધારણ કરે છે (તે) સુંદર સ્વરૂપે સદાય વારંવાર જોવાય છે અને તેની આગળ રાજા પોતે હાથ જોડીને નર્તકીની જેમ વારંવાર નાચે છે. ૭

પોતાની શકિતથી પરાક્રમવાળી, વિશ્વની માતા! ત્રણેય લોકમાં ફેલાયેલી હે દેવી ! તારા સંપૂર્ણ પ્રભાવને કહેવાને માટે કોઈપણ સમર્થ નથી. બ્રહ્મા નહિ, શંકર નહિ, વિષ્ણુ નહિ, બૃહસ્પતિ નહિ અને ઈન્દ્ર પણ નહિ એવી તે અગોચર સુંદર હૃદયવાળી હે વાગ્વાદિની ! (સરસ્વતી) મારી રક્ષા કરો. ૮

સવારે શુદ્ધમનવાળો ભકિતથી યુકત થયેલો જે મનુષ્ય શ્રુતદેવતાનું સ્તોત્ર ભણે છે તે પૂર્ણ વિદ્યાના વિલાસને, વિપુલપ્રકાશને અને સંપૂર્ણ લક્ષ્મીના સ્થાનને પ્રાપ્ત કરે છે. ૯

સંપૂર્ણ.

५
अनुवाद

हे शारदा देवी ! तूं विविध प्रकारके स्वरूपवाली, बहुत वर्णो (अ से ह) तक अच्छी तरहसे युक्त बनी हुई, समस्तवाणी स्वरूपा है, जगतमें तुम्हारें ही वचनोंकी बडी तरंगे सद्वचन रूपसें स्फुरित होती हैं। १

आश्चर्य है की आपके चंचल नयनोंको देखने से ही मन्दबुद्धिवाले शीघ्रतासे कवि बन जाते है, उसमें तुम्हारी दिखाई देती महिमा अनवरत दिखाई देती है और तुम्हारा ही स्तुतिवाद का गान किया जाता है। २

हस्तके अग्र भागमें धारण किए हुए पुस्तकवाली, समुद्रके फीण और हीरा जैसे निर्मल-उज्ज्वल वस्त्रवाली हे भारती देवी ! कपूर - हिम और प्रकाश के किरण जैसे धवल आपकी देह श्वेत कमलमें विभूषित हो रही है। ३

बाल राजहंसके निर्मल वाहनवाली, अपने हस्तमें स्थापन की हुई विशाल बीनावाली, ललाट पट्टमें सुवर्णके मुकुटवाली सुंदरी, ऐसी सरस्वती प्रसन्न हो। ४

सम्यग् विद्यारुपी समुद्रसें पार उतारने में नौका समान, रुपमें विद्याधरी जैसी, जडतारूपी अंधकारको दूर करनेवाली, अमृत सागर के तरंगवाली, श्रेय करनेवाली, सुंदरी समस्तलोककी स्वामिनी, मोक्षनगरी जैसी सूर्यकीप्रभाको जीतनेवाली, अपनी इच्छानुसार दानके विशाल झरनेमें कामधेनु गाय जैसी, संतापको छेदनेवाली

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

आप सत्य है। ५

देवता और मनुष्योको अच्छी तरह से सेवनीय, हे देवी ! सेवकसे भी सेवा करने लायक है, क्योंकि, जगतके सारे सूर्य तुम्हारे समान देदीप्यमान नहीं है, सुंदर सकल विद्याको देनेवाली, तू हरवक्त नवीन है, इसलिए यदि आपही प्रसाद करें तो कामधेनु गाय से क्या? ६

जो देवस्वरूप (पवित्र) होकर भक्तिसे (माँका) सतत स्तुतिगान करते हैं, (उसकी) मूढता (अविवेक)को माँ दूर कर देती है और तुम्हारी सेवा जो पुनः पुनः करते है वो शीघ्रतासे श्रेय सुखको पाते हैं, हे माता ! अपने चित्तमें तुझको जो बार बार धारण करते है (वो) सुंदर स्वरुपसें हमेशा दिखाई देता है और उसके आगे राजा स्वयं दोनों हस्त जोडकर नर्तकी की तरह बार बार नृत्य करता है। ७

अपनी शक्ति (ताकत)से पराक्रमवाली, जगत्‌जननी ! तीन लोकमें फैली हुई हे देवी ! तुम्हारें पूरा प्रभावको कहनेके लिये कोई भी समर्थ नही है, ब्रह्मा नही, शंकर नही, विष्णु नही, बृहस्पति नही और इन्द्रभी नही ऐसी तू अगोचर हृदयवाली हे वाग्वादिनी ! (सरस्वती) मेरी रक्षा करना। ८

प्रातः कालमें पवित्र चित्तवाले भक्तिसे युक्त बनकर जो आदमी (यह) श्रुतदेवताका स्तोत्र गिनते है वो सारे विद्या विलासको - विपुल प्रकाशको एवं समस्त लक्ष्मीके स्थानको प्राप्त करते है। ९

। समाप्तम्।

६
श्रीबप्पभट्टिसूरिकृत श्री सरस्वतीकल्प-स्तोत्रम्।

शार्दूल. स्नातस्या प्रतिम.......

अन्तः कुण्डलिनि प्रसुप्तभुजगाकारस्फुरद्विग्रहां,
शक्तिं कुण्डलिनीं विधाय मनसा हुंकारदण्डाहताम्।
षट्चक्राणि विभिद्य शुद्धमनसां प्रद्योतनद्योतनीं,
लीनां ब्रह्मपदे शिवेन सहितामेकत्रलीनां स्तुमः ॥१॥

कन्दात् कुण्डलिनि ! त्वदीयवपुषा निर्गत्य तन्तुत्विषा,
किञ्चिच्चुम्बितमम्बुजं शतदलं त्वद्ब्रह्मरन्ध्रादधः।
यश्चन्द्रद्युति ! चिन्तयत्यविरतं भूयोऽत्र भूमण्डले,
तन्मन्ये कविचक्रवर्तिपदवीच्छत्रच्छलाद् वल्गाति ॥२॥

यस्त्वद्वक्त्रमृगाङ्कमण्डलमिलत्कान्तिप्रतानोच्छल-
च्चञ्चच्चन्द्रकचक्रचित्रितककुप्कन्याकुलं ध्यायति।
वाणी[1] ! वाणि विचित्रभङ्गुरपद-प्रागल्भ्यश्रृङ्गारिणी,
नृत्यत्युन्मदनर्तकीव सरसं तद्वक्त्ररङ्गाङ्गणे ॥३॥

देवि ! त्वद्धृतचन्द्रकान्तकरकश्च्योतत्सुधानिर्झर-
स्नानानन्दतरङ्गितं पिबति यः पीयूषधारारसम्।
तारालंकृतचन्द्रशक्तिकुहरेणाकण्ठमुत्कण्ठितो,
वक्त्रेणोद्गिरतीव तं पुनरसौ वाणीविलासच्छलात् ॥४॥

क्षुभ्यत्क्षीरसमुद्रनिर्गतमहाशेषाहिलोलत्फणा-
पत्रोन्निद्रसितारविन्दकुहरैश्चन्द्रस्फुरत्कर्णिकैः।
देवि ! त्वां च निजं च पश्यति वपु र्यः कान्तिभिन्नान्तरं,
ब्राह्मि ! ब्रह्मपदस्य वल्गति वचः प्रागल्भ्यदुग्धाम्बुधेः ॥५॥

नाभीपाण्डुरपुण्डरीककुहराद् हृत्पुण्डरीके गलत् -
पीयूषद्रववर्षिणि ! प्रविशतीं त्वां मातृकामालिनीम्।
दृष्ट्वा भारति ! भारती प्रभवति प्रायेण पुंसो यया,
निर्ग्रन्थोऽपि शतान्यपि ग्रथयति ग्रन्थायुतानां नरः ॥६॥

त्वां मुक्तामयसर्वभूषणधरां शुक्लाम्बराडम्बरां,
गौरीं गौरिसुधांतरङ्गधवलामालोक्य हृत्पङ्कजे।
वीणापुस्तकमौक्तिकाक्षवलयश्वेताब्जवल्गत्करां,
न स्यात् कः शुचिवृत्त-चक्ररचनाचातुर्यचिन्तामणिः ॥७॥

पश्येत् स्वां तनुमिन्दुमण्डलगतां त्वां चाभितो मण्डितां,
यो ब्रह्माण्डकरण्डपिण्डितसुधाडिण्डीरपिण्डैरिव।
स्वच्छन्दोद्गतगद्यपद्यलहरी लीलाविलासामृतैः,
सानन्दास्तमुपाचरन्ति कवयश्चन्द्रं चकोरा इव ॥७॥

तद्वेदान्तशिरस्तदोङ्कृतिमुखं तत् तत्कलालोचनं,
तत्तद्वेदभुजं तदात्महृदयं तद्गद्यपद्यांऽह्रि च।
यस्त्वद्वर्ष्म विभावयत्यविरतं वाग्देवि ! तद् वाङ्मयं,
शब्दब्रह्मणि निष्ठितः स परमब्रह्मीकतामश्नुते ॥८॥

वाग्बीजं स्मरबीजवेष्टितमतो ज्योतिःकला भृद्बहि-
रष्टद्वादश-षोडशद्विगुणितंद्वयष्टाब्जपत्रान्वितम्।
तद्बीजाक्षरकादिवर्णरचितान्यग्रे दलस्यान्तरे,
हंसः कूटयुतं भवेदवितथं यन्त्रं तु सारस्वतम् ॥९॥

ॐ ह्रीं श्रीं स(ह)ह्रीं सबीजकलितां वाग्वादिनीदेवतां,
गीर्वाणासूरपूजितामनुदिनं काश्मीरदेशेभवाम्।
अश्रान्तं निजभक्तिशक्तिवशतो यो ध्यायति प्रस्फुटं,
बुद्धिज्ञानविचारसार सहितः स्याद् देव्यसौ साम्प्रतम् ॥१०॥

टी. १. वाणि।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

स्मृत्वा मन्त्रं सहस्रच्छदकमलमनुध्याय नाभीहृदोत्थं,
श्वेतस्निग्धोर्ध्वनालं हृदि च विकचतां बाष्प निर्यातमास्यात् ।
तन्मध्ये चोर्ध्वरुपामभयदवरदां पुस्तकाम्भोजपाणिं,
वाग्देवीं त्वन्मुखाच्च स्वमुखमनुगतां चिन्तयेदक्षरालीम् ।।११।।
स्रग्धरा.

किमिह बहुविकल्पैर्जाल्पितैर्यस्य कण्ठे,
भवति विमलवृत्तस्थूलमुक्तावलीयम् ।
भवति भवति ! नाथे ! भव्यभाषाविशेषै,
र्मधुरमधुसमृद्धस्तस्य वाचां विशेषः ।।१२।। मालिनी.

सम्पूर्णम्

૬
ભાષાન્તર

હે કુંડલિની સ્વરૂપે માઁ, તારા શરીરના કંદમાંથી નીકળીને તંતુ જેવી કાંતિદ્વારા ચૂંબિત થયેલા તારા બ્રહ્મરંધ્ર આદિ શતદલ કમળને જેઓ ચંદ્ર જેવી ચુતિવાળાં સદા ચિંતવે છે. તેઓની કવિ ચક્રવર્તી તરીકેની ખ્યાતિ આ ભૂમંડલપર એકછત્રી છવાઈ જાય છે તેમ હું માનું છું. ૧

જે સાધક તારા મુખરૂપ ચંદ્રમંડળમાં એકઠી થતી કાંતિના ચોતરફ ઉછળતા વિસ્તારથી સર્વ દિશામાં અનેક ચંદ્ર પ્રગટ થયા હોય તેવું ધ્યાન કરે છે તેના મુખ રૂપ રંગમંડપમાં વાણિના વિલાસ થી ચંચળ પદવિન્યાસ વડે સુંદર વાણી ઉન્મત્તનર્તકીની જેમ રસભર્યું નૃત્ય કરે છે. ૨

હે દેવી ! તેં હાથમાં ધારણકરેલાંચંદ્રકાંતરત્નમય કમંડળમાંથી ટપકતા અમૃત ઝરણામાં સ્નાનના આનંદથી તરંગિત થઈ ઉઠેલા સાધકો, એ અમૃતના મેઘને ઉત્કંઠિત થઈ આકંઠ પીએ છે. ને પછી તારા મંડળથી અલંકૃત ચંદ્રના શક્તિકૂપ જેવા પોતાના મુખમાંથી વાણી વિલાસના છળથી જાણે એ અમૃતને ઓકતા હોય તેમ લાગે છે. ૩

ક્ષુબ્ધ થયેલા ક્ષીરસાગરમાંથી નીકળેલ જાણે શેષનાગની ડોલતી ફણા ન હોય ? તેવી વિશાળ પાંખડીઓથી ઉઘડેલા શ્વેતકમળના કોસ, જેમાં ચંદ્રજેવી ધવલ કર્ણિકા છે. તેની શ્વેતકાંતિથી છવાયેલી તને અને પોતાના આત્માને જે ધ્યાનમાં જુએ છે. હે બ્રાહ્મી ! તે સાધકની બ્રહ્મના સ્થાનરૂપ વાણી પ્રગલ્ભતાના ક્ષીર સાગર સમી ઉછળે છે. ૪

હે ભારતી ! ઝરતા પીયૂપરસ સાથે માતૃકારૂપે શોભતી તને નાભિના શ્વેત કમળમાંથી હૃદયના પુંડરીકમાં પ્રવેશતી જુએ છે તે પ્રાણવાન સાધકપુરૂષની ભારતી, એવી પ્રભાવશાલી બને છે કે નિર્દોષ એવા હજારો કાવ્યોના સેંકડો ગ્રંથો તે ગૂંથી શકે છે. ૫

મોતીના આભરણથી મંડિત, શ્વેતવસ્ત્રધારિણી, શ્વેત અમૃતના તરંગ જેવી ઉજ્જવળ અને વીણા - પુસ્તક - મોતીની અક્ષમાળા તથા શ્વેત કમળથી મંડિત ચાર ભુજાવાળા તને હૃદયપંકજમાં જોઈને કયો સાધક ઉતમ કાવ્ય રચનાના ચાતુર્યમાં ચિંતામણી ના બને ? ૬

હે માઁ ! જે સાધક પોતાની કાયાને તથા ચંદ્રમંડળમાં રહેલી તને બ્રહ્માંડના કરંડિયામાં ભેગા કરેલા અમૃત ફેણના પિંડથી મંડિત જૂએ છે. તેને સ્વચ્છંદ- પણે પ્રગટતી ગદ્ય-પદ્યની લીલાથી વિલસતા અમૃતથકી આનંદિત કવિજનો ચંદ્રને ચકોરની જેમ સેવે છે. ૭

હે વાગ્દેવતા ! તમારૂં તે વેદાંતરૂપ શિર, ૐ કારરૂપ તે મૂખ, તેની કલારૂપ તે લોચન, ચાર વેદરૂપ તે ભૂજાઓ તેના આત્મારૂપ હૃદય અને ગદ્ય-પદ્યરૂપ ચરણયુગલ આ રીતે સમગ્ર વાઙ્મયરૂપ તારી કાયાનું જે ધ્યાન ધરે છે. તે શબ્દ બ્રહ્મમાં સ્થિર થઈને પરબ્રહ્મ સાથે એકતાને પ્રાપ્ત કરે છે. ૮

વાગ્બીજ ઐઁ ને સ્મરબીજ ક્લીઁ થી વેષ્ટિત કરી તેના ઉપર જ્યોતિ અને કલા, તેની બહાર ૮ / ૧૨ / ૧૬ / ૩૨ પાંદડીના વલય તેમાં તેના બીજાક્ષર, કાદિવર્ણની સ્થાપના, તથા પાંદડીના અંતરાળમાં કૂટાક્ષરયુક્ત હંસઃ આ રીતે શુદ્ધ સારસ્વત યંત્ર બને છે. ૯

ૐ પછી શ્રીઁ પછી સૌઁ પછી ક્લીઁ પછી વદ - વદ પછી વાગ્વાદિની ત્યારબાદ હ્રીઁ છેલ્લે નમઃ આ રીતે જે અશ્રાન્તપણે ભક્તિશક્તિ અનુસાર તારૂં સ્ફુટ ધ્યાન કરે છે હે દેવિ ! તે સાધક તરતજ બુદ્ધિ, જ્ઞાન અને વિચાર શક્તિથી શ્રેષ્ઠ બને છે. ૧૦

આ રીતે મંત્રનું સ્મરણ કરનાર સાધક પોતાના નાભિરૂપ હૃદયમાંથી ઉત્થિત થતા સહસ્રદલ કમળને ચિંતવે કે શ્વેત શુભ્ર નાળ દ્વારા ઉંચે ઉઠતું એ કમળ હૃદયમાં પૂર્ણ ખીલી મુખદ્વારથી બહાર નીકળે, તે કમળ ઉપર ઉભી રહેલી છે એ રીતે હે વાગ્દેવી ! અભય અને વરદમુદ્રા, પુસ્તકને કમળથી અલંકૃત કરકમળવાળી તને જુએ, તથા તારા મુખમાંથી નીકળતી વર્ણમાળાને પોતાના મુખમાં પ્રવેશ કરતી ચિંતવે. ૧૧

હે વાગ્દેવી આ જગતમાં ઘણા વિકલ્પો અને વાતોથી શું ? આ કાવ્ય સ્તોત્રરૂપ સ્થૂલ મુક્તાફળની માળા જેના કંઠમાં રહે છે તેનો વાણી વિલાસ ભાષાની ભભકકથી ભવ્ય અને મધુરસથી પણ મધુર બની જાય છે. ૧૨

સંપૂર્ણ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

६
अनुवाद

हे कुंडलिनी स्वरूप माँ ! तुम्हारे शरीरके कंदमें से नीकलने वाली तंतु जैसी कांतिद्वारा आकर्षित हुए तेरे ब्रह्मरंध्र आदि शतदल कमल को जो चंद्र जैसी युतिवाले सदा चिंतन करते है उनकी कवि चक्रवर्तीकी तरह ख्याति इस भूमंडल पर एक समान छा जाती है ऐसा मैं मानता हूं। १

जो साधक तुम्हारे मुखरूप चंद्रमंडल में एकत्रित होती कांतिको चोतरफ उछलते विस्तार से सर्व दिशाओंमे अनेक चंद्र प्रगट हो रहे है ऐसा ध्यान करता है, उसके मुख रूप रंगमंडपमें वाणी के विलाससे चचंल पदविन्यास द्वारा सुंदरवाणी उन्मत्त नर्तकी की तरह रसभरा नृत्य करती है। २

हे देवी ! तुमने करमें धारण किये हुए रत्नमय कमंडलमें से टपकते अमृत झरने में स्नान के आनंदसे तरंगित हो उठे, सभी साधक, उस अमृतके मेघ में उत्कंठित होकर आकंठ पान करते है एवं फिर तुम्हारे मंडलसे अलंकृत चंद्र के शक्तिकूप, जैसे खुदके मुखमे से वाणी विलासके छलकेद्वारा जैसेकी अमृत निकाल (बहा) रहें हो ऐसा लगता है। ३

क्षुब्ध हुए क्षीरसागरमें से जैसे शेषनाग की डोलती हुई फेन ना हो ? ऐसी विशाल पंखडियों से खीले हुए श्वेतकमल के कोस, जिसमें चंद्र जैसी धवल कर्णिका है, उसकी श्वेतकांति में छायी हुइ तुम और अपने आत्मा को जो ध्यान में देखता है हे ब्राह्मी ! उस साधक की ब्रह्मरूप वाणी, प्रगल्भता के क्षीरसागर जैसी उछलती है। ४

हे भारती ! झरते हुए पीयूषरस के साथ मातृकारुपसे शोभा देती आपको, नाभिके श्वेतकमलमें से हृदयके पुंडरिक मे प्रवेश करते हुए जो प्राणवान साधक पुरुष देखता है, उसकी भारती, ऐसी प्रतिभाशाली होती है कि निर्दोष ऐसे हजारो काव्यो के सैंकडो ग्रंथ वो बून सकते है। ५

मोतीके आभरणसें मंडित, श्वेतवस्त्रधारिणी, श्वेत अमृत के तरंग जैसी, उज्ज्वल एवं वीणा-पुस्तक मोतीकी अक्षमाला तथा श्वेत कमलसे मंडित, चार भुजाओवाली, तुमको हृदय पंकजमे देखके कौनसा साधक उत्तम काव्यकी रचनाके चातुर्यमें चिंतामणी ना हो? ६

हे माँ ! जो साधक अपनी कायामें तथा चंद्रमंडल में बसी हुई तुमको, ब्रह्मांड के करंजमे जमा कीये गये अमृत फेनका पिंडसे मंडित देखते है उसको स्वच्छंद रीतिसे प्रगट होती हुई गद्य-पद्यकी लीलासे विलसते अमृत से आनंदित कविजन चंद्र की चकोर (चांदनी) की तरह सेवा करते है। ७

हे वाग्देवता ! आपका वो वेदांतरूप मस्तक, ॐकार रूप मुख, उसके कलारूप वो लोचन, चार वेद रुप वे भूजाए उनके आत्मारुप हृदय एवं गद्य-पद्य रूप चरण युगल इस रीतसे समग्र वाङ्मयरूप-आपकी काया को जो ध्यान करते है वो शब्द ब्रह्म में स्थिर होकर परब्रह्म के साथ एकरुपता प्राप्त करतें है। ८

वाग्बीजं ऐँ व स्मरबीज क्लीं से वेष्टित होकर उसके उपर ज्योति एवं कला, उनकी बहार ८/१२/१६/३२/ पंखडियों के वलयमें बीजाक्षर, कादिवर्ण की स्थापना तथा पंखडियों के अंतरालमे कूटाक्षर युक्त हं सः इस रीति से सारस्वत यंत्र होता है। ९

ॐ के बाद श्रीं बाद सौं बाद क्लीं तत्पश्चात् वद-वद वाग्वादिनी उसके बाद ह्रीं एवं अंत मे नमः इस रीत से जो अश्रान्त होकर भक्तिशक्ति अनुसार तुम्हारा ध्यान करते है। हे देवि ! वो साधक शीघ्र ही बुद्धि-ज्ञान एवं विचार शक्तिसे श्रेष्ठ होता है। १०

यह रीतसे मंत्र का स्मरण करनेवाला साधक, खुद के नाभिरूप हृदयमेसें उत्थित होते हुए सहस्रदल कमल को चिंतन करते है, कि श्वेत शुभ्र नाल द्वारा उपर की और उठता वो कमल, हृदयमें पूर्णतया विकसित होकर मुख द्वारसे बहार नीकले है एवं उस कमल पर खडी हुई है इस रीतिसे हे वाग्देवी ! अभय और वरदमुद्रा-पुस्तक व कमलसे अलंकृत कर कमलवाली तुमको देख तथा तुम्हारे मुखमें से नीकलती वर्णमालाको मुखमे प्रवेश करती चिंतवन करे। ११

हे वाग्देवी ! इस जगतमें बहाते सारे विकल्पमे और बातों से क्यां ? यह काव्य स्तोत्ररुप स्थूलमुक्ताफल की माला जिसके कंठमें बसती है, उसकी वाणी विलास, भाषाकी भभकसे भव्य एवं मधु रससें भी मधुर हो जाती हैं। १२

। समाप्तम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

७

श्री बप्पभट्टिसूरिकृतअनुभूत-सिद्धसारस्वतस्तवः ।

सरस शांति सुधारस - द्रुतविलंबितछंद

पाटण हे. ज्ञा. भं. प्रत नं. १३८५१, डभोई प्रत नं. ५५६/५२२९, ५६२/
प ३९२ तथा सूरत ह. लि. ज्ञा. भं. प्रत नं. ४३५/३९९२

कलमरालविहङ्गमवाहना सितदुकूल-विभूषणलेपना[1] ।
प्रणतभूमिरुहामृतसारिणी प्रवरदेह-विभाभरधारिणी ।।१।।

अमृतपूर्णकमण्डलुधारिणी त्रिदशदानव-मानवसेविता ।
भगवती परमैव सरस्वती मम पुनातु सदा नयनाम्बुजम् ।।२।।

जिनपतिप्रथिताखिलवाङ्मयी गणधराननमण्डपनर्तकी ।
गुरुमुखाम्बुज-खेलनहंसिका विजयते जगति श्रुतदेवता ।।३।।

अमृतदीधिति-बिम्बसमाननां त्रिजगति जननिर्मितमाननाम् ।
नवरसामृतवीचि-सरस्वतीं प्रमुदितः प्रणमामि सरस्वतीम् ।।४।।

विततकेतकपत्र-विलोचने विहितसंसृति[2]-दुष्कृतमोचने ।
धवलपक्षविहङ्गमलाञ्छिते जय सरस्वति ! पूरितवाञ्छिते ।।५।।

भवदनुग्रहलेशतरङ्गितास्तदुचितं प्रवदन्ति विपश्चितः।
नृपसभासु यतः कमलाबला-कुचकला[3]ललनानि वितन्वते ।।६।।

गतधना अपि हि त्वदनुग्रहात् कलितकोमल-वाक्यसुधोर्मयः ।
चकितबालकुरङ्गविलोचना जनमनांसि हरन्तितरां नराः ।।७।।

करसरोरुह-खेलनचञ्चला तव विभाति वरा जपमालिका ।
श्रुतिपयोनिधिमध्यविकस्वरोज्ज्वल-तरङ्गकलाग्रह[4]-साग्रहा।।८।।

द्विरदकेसरिमारिभुजङ्गमासहनतस्कर राजरुजां भयम् ।
तव गुणावलिगानतरङ्गिणां न भविनां भवति श्रुतदेवते ।।९।।

ॐ ह्रीँ क्लीँ ब्लूँ ततः श्रीँ तदनु हसकलह्रीँ अथो ऐँ नमोऽन्ते,
लक्षं साक्षाज्जपेद् यः कर[5]समविधिना सत्तपा ब्रह्मचारी ।
निर्यान्तीं चन्द्रबिम्बात् कलयतिमनसा त्वां जगच्चन्द्रिकाभां,
सोऽत्यर्थं[6] वह्निकुण्डे विहितघृतहुतिः स्याद्दशांशेन विद्वान् ।।१०।।

शार्दूल.

रे रे लक्षणकाव्यनाटककथाचम्पूसमालोकने
क्वायासं वितनोषि बालिश मुधा किं नम्रवक्त्राम्बुजः ।
भक्त्याराधय मन्त्रराजसहितां[7] दिव्यप्रभां भारतीं
येन त्वं कवितावितान[8]सविताद्वैतप्रबुद्धायसे ।।११।।

चंचच्चन्द्रमुखी प्रसिद्ध[9]महिमा स्वाच्छन्द्यराज्यप्रदा-
ऽनायासेन सुरासुरेश्वरगणैरभ्यर्चिता भक्तितः[11] ।
देवी संस्तुतवैभवा मलयजालेपाङ्गरङ्गद्युतिः
सा मां पातु सरस्वती भगवती त्रैलोक्यसञ्जीवनी ।।१२।।

स्तवनमेतदनेकगुणान्वितं पठति यो भविकः प्रमनाः प्रगे[12] ।
स सहसा मधुरैर्वचनाऽमृतैर्नृपगणानपि रञ्जयति स्फुटम् ।।१३।।

। इति सरस्वतीस्तवः सम्पूर्णः ।
ॐ ह्रीँ क्लीँ ब्लूँ श्रीँ हसकल ह्रीँ ऐँ नमः ।

टी. १. भूषिता । २. संस्कृत-संश्रित । ३. कलनानि-कलितानि । ४. सहसा ग्रहा । ५. ॐ ह्रीँ श्रीँ क्लीँ - ॐ क्लीँ ब्लौँ ततः श्रीँ - ॐ ह्रीँ ऐँ क्लीँ ब्लूँ । ६. कलिशुभविधिना - सुचितसुमनाः । ७. शांत्यर्थं । ८. महिमां-येनानिशं नेनानिशं । ९. सविदिक्षु ।

टी. १०. विशाल नयना । ११. भावतः - वन्दिता । १२. प्रमुदा ।

७

ભાષાન્તર

મનોહર હંસપક્ષી રૂપ વાહનવાળી, શ્વેત વસ્ત્ર, અલંકાર અને લેપથી (સુગંધી દ્રવ્ય) યુકત, પ્રણામ કરેલા (પ્રાણીઓ) રૂપી વૃક્ષોનું (સિંચન કરવામાં) અમૃતની નીક જેવી, ઉત્તમ શરીરની કાન્તિના સમૂહને ધારણ કરનારી, અમૃતથી ભરેલા એવા કમણ્ડળુ વડે મનોહર તેમજ દેવ, દાનવ અને માનવો વડે સેવિત એવી ઉત્તમ ભગવતી સરસ્વતી મારા નેત્ર-કમલને સર્વદા પવિત્ર કરો.. (અર્થાત્ મને દર્શન આપો.). १...२

જિનેશ્વરે પ્રસિદ્ધ કરેલા સમસ્તસાહિત્યરૂપ, વળી ગણધરોનાં મુખરૂપ મણ્ડપને વિષે નૃત્ય કરનારી તેમજ ગુરુનાં વદનકમલને વિષે ક્રીડા કરનારી હંસિકા એવી શ્રુત-દેવતા (સરસ્વતી) વિશ્વમાં વિજયી વર્તે છે. ૩

ચન્દ્ર-મણ્ડલ સમાન મુખવાળી, ત્રણે જગતના લોકો વડે સન્માન પામેલી તેમ જ નવરસરૂપી અમૃતના કલ્લોલોથી (મોજાઓથી) પરિપૂર્ણ નદી સમાન એવી સરસ્વતીને હું હર્ષ-પૂર્વક પ્રણામ કરું છું. ૪

હે વિસ્તૃત કેતક (કેવડા) નાં પત્ર જેવાં નેત્રવાળી;(શારદા)! કરાવ્યો છે સંસાર રૂપી પાપનો ત્યાગ જેણે એવી હે (વાગીશ્વરી)! હે શ્વેત પાંખવાળા પક્ષીથી અંકિત (અર્થાત્ હે હંસરૂપ વાહન વાળી શ્રુત-દેવતા)! પૂર્ણ કર્યા છે મનોરથોને જેણે એવી હે (ભારતી)! હે સરસ્વતી તું ! જયવંતી વર્ત. ૫

આપની કૃપાના અંશથી ચંચળ બનેલા પંડિતો રાજ-સભામાં એવું ઉચિત બોલે છે કે જેથી કરીને તેઓ લક્ષ્મીરૂપી લલનાનાં સ્તનની કલાની ક્રીડાનો વિસ્તાર કરે છે. (અર્થાત્ રાજસભામાં લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરે છે.). ૬

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

હે (શારદા !) નિર્ધન હોવા છતાં પણ તારી કૃપાથી મૃદુ (કોમળ) વચનામૃતની ઊર્મિઓથી, અલંકૃત (થયેલા) તેમ જ વિસ્મય પામેલાં મૃગનાં બાળકનાં જેવાં નેત્રવાળા (બનેલા) મનુષ્યોના મનને અત્યંત હરી લે છે. ૭

હસ્તરૂપી કમલને વિષે ક્રીડા કરવામાં ચપળ એવી, તથા શ્રુતસાગરનાં મધ્યમાં વિકસ્વર તેમજ નિર્મલ એવા તરંગોની કલા ને ગ્રહણ કરવામાં આગ્રહવાળી તેમજ શ્રેષ્ઠ એવી તારી જપ - માલા વિશેષ શોભે છે. ૮

હે સરસ્વતી ! તારા ગુણોની શ્રેણીનાં ગાનને વિષે ચપળ એવા ભવ્ય(જનો)ને હાથી, સિંહ, મરકી, સાપ, દુશ્મન, ચોર, રાજા તથા રોગનો ભય (લાગતો) નથી. ૯

"ૐ હ્રીં ક્લીં બ્લૂં ત્યાર પછી શ્રીં અને વળી ત્યાર બાદ હ, સ, ક, લ, અને હ્રીં ત્યાર બાદ ઐં અને અન્તમાં નમઃ (અર્થાત ૐ હ્રીં ક્લીં બ્લૂં શ્રીં હ, સ, ક, લ, હ્રીં ઐં નમઃ) એવો જાપ જે બ્રહ્મચર્યપૂર્વક ઉત્તમ તપ કરી ને હસ્ત સમાન (અર્થાત્ નંદાવર્ત યા શંખાવર્ત) વિધિ વડે સાક્ષાત્ લાખ વાર જપે તેમ જ ચન્દ્ર મણ્ડલમાંથી બહાર નીકળી આવતી તથા વિશ્વને વિષે ચન્દ્ર-પ્રભા (ચાંદની) જેવી એવી તને મનથી દેખે તે મનુષ્ય દશાંશ (દશ હજાર જાપ)પૂર્વક અગ્નિકુંડમાં ઘીનો હોમ કરે તે પ્રખર પણ્ડિત બને. ૧૦

હે બાળક ! નમ્ર વદન - કમલ વાળો થઈને તું લક્ષણ, કાવ્ય, નાટક, કથા અને ચમ્પૂ જોવામાં શા માટે ફોગટ પ્રયાસ કરે છે. આ મંત્રરાજરૂપ યજ્ઞથી ભક્તિ પૂર્વક તું પ્રતિદિન સરસ્વતીનું આરાધન કર કે જેથી તું કવિતા કરવામાં સૂર્યના સમાન પ્રતાપી થઈ અસાધારણ પણ્ડિત થાય. ૧૧

ચલાયમાન ચન્દ્ર જેવા વદન વાળી, પ્રસિદ્ધ પ્રભાવવાળી, સ્વતંત્રતારૂપી રાજ્ય અર્પણ કરનારી, દેવ અને દાનવોના સ્વામીઓના સમૂહો વડે ભક્તિપૂર્વક અનાયાસે સ્તુતિ કરાયેલી, પ્રશંસા પામેલી સંપત્તિવાળી, ચન્દન(મલયજ)ના લેપથી અંગની રંગીન પ્રભાવાળી, તેમ જ (સ્વર્ગ, મર્ત્ય અને પાતાલ રૂપી) ત્રિભુવનને સજીવન કરનારી એવી સુપ્રસિદ્ધ તે ભગવતી દેવી સરસ્વતી મારું રક્ષણ કરો. ૧૨

જે ભવ્યપ્રાણી પ્રફુલ્લિતચિત્ત પૂર્વક આ અનેક ગુણોથી યુક્ત સ્તોત્ર સવારના પહોરમાં ભણે છે. તે મધુર વચન રૂપ અમૃત વડે નૃપતિઓના સમૂહોને પણ એકદમ સ્પષ્ટ રીતે પ્રસન્ન કરે છે.૧૩

સંપૂર્ણ.

૭

अनुवाद

मनोहर हंस पक्षी स्वरूप वाहनवाली; श्वेत वस्त्र, अलंकार एवं लेप (सुगंधी द्रव्य) युक्त; प्रणाम करनेवाले प्राणी रूप वृक्षों का सिंचन करने में अमृत की नाली के समान; उत्तम देहकान्ति के समूह को धारण करनेवाली; अमृत से परिपूर्ण कमण्डलु से मनोहर लगनेवाली, एवं देव, दानव और मानवसे सेवित ऐसी उत्तम भगवती सरस्वती मेरे नेत्रकमल को सदैव पवित्र करे। (अर्थात् मुझे दर्शन प्रदान करे !)। १-२.

जिनेश्वर के द्वारा प्रसिद्ध समस्त साहित्यस्वरूप; गणधरों के मुखमण्डपमें नृत्य करनेवाली एवं गुरु के मुखकमल में क्रीडा करनेवाली श्रुतदेवता (सरस्वती) विश्वमें विजयशील है। ३.

चन्द्रमण्डल के समान मुखवाली; तीनों जगत के लोगों के द्वारा सन्मानित; एवं नवरस स्वरूप अमृत के तरंगों से परिपूर्ण नदी के समान सरस्वती को मैं सहर्ष प्रणाम करता हूँ। ४.

हे विस्तृत केतकीपुष्प के पत्र के समान नेत्रवाली (शारदा) हे संसार स्वरुप पाप का त्याग करानेवाली (वागीश्वरी) ! हे श्वेत पंखवाले पक्षी (हंस) से अंकित (श्रुतदेवता) ! एवं हे मनोरथों को परिपूर्ण करनेवाली (भारती)! है सरस्वती ! तुम्हारी जय हो। ५.

आपकी कृपाके अंश से चंचल ऐसे पण्डित राजसभा में इस तरह योग्य वाणी बोलते हैं कि जिससे वे लक्ष्मीरूपी रमणी के स्तनों की कलाक्रीडा का विस्तार करतें हैं (अर्थात् राजसभामें लक्ष्मी प्राप्त करते हैं)। ६.

हे शारदा ! निर्धन मनुष्य भी तुम्हारी कृपा से कोमल वचनामृत की तरंगोवाले होकर विस्मित मृगशिशु के नेत्र समान नयनोंवाली रमणीजनों के मन को अत्यधिकरूप से हर लेते हैं। ७.

हस्तरूपी कमल में क्रीडा करने में चपल; श्रुतसागर के बीच ऊठते हुए निर्मल तरंगो की कला के ग्रहण में आग्रहवाली ऐसी तुम्हारी श्रेष्ठ जपमाला विशेषतया सुशोभित हो रही है। ८.

हे सरस्वती ! तुम्हारे गुणोंकी पंक्ति का गान करने में दक्ष भव्यजनों को हाथी, सिंह, हैजा, सर्प, शत्रु, चोर, राजा एवं रोग का भय नही होता। ९.

ॐ ह्रीँ क्लीँ ब्लूँ उसके बाद श्रीँ एवं इसके अनन्तर ह, स, क, ल और ह्रीँ - एवं बाद में ऐँ और अन्तमें नमः (अर्थात् ॐ ह्रीँ क्लीँ ब्लूँ श्रीँ ह स क ल ह्रीँ ऐँ नमः) - इस मंत्र का जाप जो ब्रह्मचर्यपूर्वक उत्तम तप से हस्तसमान (नंदावर्त या शंखावर्त) विधि

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

से साक्षात् एक लाखबार करता है एवं चन्द्रमंडल से बाहर आती हुई समस्त विश्व में चांदनी के समान चमकती हुई तुम्हें जो मन से देखता है वह मनुष्य दशांश (दस हजार) - पूर्वक अग्निकुंडमें घी से होम करता है वह प्रखर पण्डित होता है। १०.

हे बालक ! नम्र मुखकमलवाला होकर तूं लक्षण, काव्य, नाटक, कथा एवं चम्पू के अभ्यास में क्यों व्यर्थ प्रयास करता है ? इस मंत्रराजयुक्त दिव्यकान्तिवाली सरस्वती का तूं प्रतिदिन आराधन कर जिससे तूं काव्यरचनाकौशल में सूर्यसमान प्रतापी होकर असामान्य पण्डित हो जायेगा। ११.

चलायमान चन्द्र के समान मुखवाली; प्रसिद्ध प्रभावयुक्त; स्वातंत्र्यरूप राज्य प्रदान करनेवाली; देवों और दानवों के स्वामियों के समूह द्वारा भक्तिभाव से अनायास जिसकी स्तुति की जाती है ऐसी; प्रशस्त संपत्तियुक्त; चन्दनलेप से अंगो की मनोहर प्रभावाली एवं (स्वर्ग, भूमि एवं पाताल -) त्रिभुवन को संजीवन प्रदान करनेवाली ऐसी सुप्रसिद्ध वह भगवती सरस्वती मेरी रक्षा करे।१२.

जो भव्य प्राणी प्रफुल्लित चित्त से इस अनेक गुणों से युक्त स्तोत्र का प्रातःकाल में पाठ करता है, वह मधुर वचनरूपी अमृत के द्वारा राजाओं के समूहों को भी अत्यन्त सहजता से प्रसन्न करता है। १३.

। समाप्तम् ।

८
अज्ञातकर्तृक- महामंत्रगर्भित- श्रीसरस्वतीस्तोत्रम् ।

ॐ ऐं ह्रीं श्रीं मंत्ररुपे विबुधजननुते देवदेवेन्द्रवंद्ये,
चंचच्चंद्रावदाते क्षिपितकलिमले हारनीहारगौरे।
भीमे[1] भीमाट्टहास्ये भवभयहरणं भैरवे भीमवीरे,
ह्रॉं ह्रीं ह्रूँकारनादे मम मनसि सदा शारदे देवि तिष्ठ ॥१॥

हा पक्षे बीजगर्भे सुरवररमणी-चर्चितानेकरूपे,
कोपं वं झं विधेयं धरित धरिवरे योगनियोगमार्गे।
हं[3] सं सः स्वर्गराजप्रतिदिननमिते प्रस्तुतालापपाठे,
दैत्येन्द्रैर्ध्यायमाने मम मनसि सदा शारदे देवि तिष्ठ ॥२॥

दैत्यैर्दैत्यारिनाथैर्नमितपदयुगे भक्तिपूर्वं स्त्रिसन्ध्यम्,
यक्षैर्सिद्धैश्चनम्रैरहमहमिकया देहकान्त्याऽतिकान्तैः।
आँ ईं ॐ विस्फुटाभाक्षरवरमृदुना सुस्वरेणासुरेणा-
त्यन्तं[4] प्रोद्गीयमाने मम मनसि सदा शारदे देवि तिष्ठ ॥३॥

क्षाँ क्षीँ क्षूँ क्षः स्वरूपे हन विषमविषं स्थावरं जंगमं वा,
संसारे[5] संसृतानां तव चरणयुगे सर्वकालं नराणाम्।
अव्यक्ते व्यक्तरूपे प्रणतनरवरे ब्रह्मरूपे स्वरूपे,
ऐँ ऐँ क्लूँ[6] योगिगम्ये मम मनसि सदा शारदे देवि तिष्ठ ॥४॥

सम्पूर्णाऽत्यन्तशोभै शशधरधवलै रासलावण्यभूतैः,
रम्यैः स्वच्छैःश्च कांतैः निजकरनिकरैश्चंद्रिकाकारभासैः।
अस्माकीनं[7] भवाब्जं दिनमनुसततं कल्मषं क्षालयन्ती,
श्रॉं श्रीं श्रूं मंत्ररूपे मम मनसि सदा शारदे देवि तिष्ठ ॥५॥

भाषे[8] पद्मासनस्थे जिनमुखनिरते पद्महस्ते प्रशस्ते,
प्रॉं प्रीं प्रूं प्रः पवित्रे हर हर दुरितं दुष्टजं दुष्टचेष्टं।
वाचां[9] लाभाय भक्त्या त्रिदिवयुवतिभिः प्रत्यहं पूज्यपादे,
चंडे चंडीकराले मम मनसि सदा शारदे देवि तिष्ठ ॥६॥

नम्रीभूतक्षितीश-प्रवरमणिमुकुटोद्घृष्टपादारविंदे,
पद्मास्ये पद्मनेत्रे गजगतिगमने हंसयाने विमाने।
कीर्तिश्रीबुद्धि[10]-चक्रे जयविजयजये गौरीगं धारीयुक्तं,
ध्येयाध्येयस्वरूपे मम मनसि सदा शारदे देवि तिष्ठ ॥७॥

विद्युज्ज्वालाप्रदीप्तां प्रवरमणिमयीमक्षमालं सुरूपां,
रम्यावृत्तिर्धरित्री दिनमनुसततं मंत्रकं शारदं च।
नागेन्द्रैरिन्द्रचन्द्रैर्मनुजमुनिजनैः संस्तुता या च देवी,
कल्याणं सा च दिव्यं दिशतु मम सदा निर्मलं ज्ञानरत्नम् ॥८॥

करबदरसदृशमखिलभुवतलं यत् प्रसादतः कवयः।
पश्यंति सूक्ष्ममतयः सा जयति सरस्वती देवी, ॥९॥

इति श्रीमहामंत्रगर्भितं सरस्वतीदेवीस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

मूलमन्त्रः

ॐ नमो ह्रीं वद वद वाग्वादिनी परममहादेवी मम वक्त्र स्थिरवासं कुरु कुरु जडतामपहर जडतामपहर श्रीश्रीशारदादेवी अखिलवाक्प्रकाशिनी ह्रीं अर्हं क्रूँ ह्रूँ ह्रीं ह्रीं शारदादेवी कल्लोलमहावाक्प्रकाशिनी अस्मन्मुखे वासं कुरु कुरु क्लीं अर्हं भ्रॉं भ्रूँ ॐ वाग्देवी जयं ह्रीं क्षॉं क्षीं अर्हं ह्रीं भारतीदेवी मम मुखे वासं कुरु कुरु जूँ ज्रॉं वाग्देवी जयं महादेवी वज्रे विद्याप्रकाशिनि ॐ ह्रीं श्रीं क्लीं ऐँ अर्हं ॐ ह्रॉं ह्रीं ह्रैं ह्रः ॐ क्षीं क्षौं क्रूँ क्रॉं भ्रं भ्रः ॐ ह्रीं वं वं ज्रूँ भ्रूँ हः ॐ भारती सरस्वती मम वक्त्रे वासं कुरु कुरु स्वाहा ॥ દરેક ગાથાને અંતે ૨૧ વાર ગણીએ પ્રસન્ન થાય.

टी. १. भीमे भीमाट्ट हासे. । २. ह्रॉं ह्रीं ह्रों कार. । ३. हं सं सः स्वर्ग जैश्च. ।

टी. ४. त्यंतं प्रोडीयमाने. । ५. संसारे संसृतानां. । ६. ऐं क्लीं क्लूं. । ७. अस्माकीनं भवार्ज्यं. । ८. भास्वत् पद्मासनस्थे. । ९. वाचालाभिः स्वशक्त्या. । १०. वृद्धि.।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૮
ભાષાન્તર

ઍ઼ હ્રીઁ શ્રીઁ રૂપ મન્ત્રસ્વરૂપા (એવી હે સરસ્વતી !), હે પંડિતજનોથી સ્તુતિ કરાયેલી, હે સુરો તેમજ સુરપતિઓને (પણ) વંદનીય, હે ચપળ ચન્દ્રમા જેવી ઉજ્જવળ , જેણે કલિ (યુગ)ના કાદવનો નાશ કર્યો છે એવી (મૌક્તિક) હાર તેમ જ હિમના જેવી હે ગૌરી, હે ભયંકર સ્વરૂપવાળી ! હે ભયાનક અટ્ટહાસ્ય કરનારી દેવી ! હે સંસારના ભયને હરનારી ! હે ભૈરવી ! હે ભયંકર પરાક્રમવાળી ! હ્રાઁ હ્રીઁ હ્રૂઁ એ શબ્દના નાદવાળી શારદા દેવી ! તમે હંમેશા મારા મનમાં રહો. ૧

હે હા રૂપી પક્ષવાળી ! જેની અંદર બીજ મંત્રો રહેલા છે એવી, દેવોની ઉત્તમ સ્ત્રીઓથી પૂજાયેલી, અનેક રૂપવાળી, ક્રોપં વં ઝં બીજાક્ષરો વડે ધારણ કરવા લાયક, ઉત્તમ (મંત્ર) ધારકોને ધારણ કરનારી, યોગના પ્રયોગના માર્ગવાળી, હં સં સઃ એ મંત્રાક્ષરો પૂર્વક દેવલોકના ઈન્દ્રો વડે પ્રતિદિન (દરરોજ) પ્રણામ કરાયેલી, (સ્વરના)આલાપ (ગાયન) ના અભ્યાસને રજૂ કરનારી, દૈત્યરાજ વડે ધ્યાન કરાયેલી હે શારદાદેવી! તમે સદા મારા મનમાં રહો. ૨

દેહની ધુતિ વડે અતિશય મનોહર, નમ્ર એવા દૈત્યો, દેવો, યક્ષો તેમજ સિદ્ધો દ્વારા હું પહેલો - હું પહેલો એવી બુદ્ધિથી ભક્તિપૂર્વક પ્રાતઃકાલે મધ્યાહ્ને અને સાયંકાલે જેના ચરણ-યુગલમાં નમસ્કાર કરાયા છે એવી ! આં ઈં ૐ રૂપ સ્પષ્ટ પ્રભાવાળા અક્ષર વડે ઉત્તમ તેમ જ મૃદુ એવા સ્વરથી અસુર દ્વારા અતિશય ઉચ્ચ રીતે ગવાયેલી હે શારદાદેવી ! તમે સદા મારા મનમાં રહો. ૩

ક્ષાઁ ક્ષીઁ ક્ષૂઁ ક્ષઃ બીજ મંત્રરૂપી સ્વરૂપવાળી ! તમારું ચરણયુગલ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતા મનુષ્યોના સ્થાવર તેમજ જંગમ એવા વિષમ વિષનો નાશ કરનારું થાઓ. અવ્યક્તરૂપવાળી! સ્ફુટ રૂપવાળી ! જેમણે ઉત્તમ મનુષ્યોએ પ્રણામ કર્યા છે એવી હે બ્રહ્મસ્વરૂપી ! પોતાનામાં મગ્ન રહેનારી ! ઍઁ ઍઁ બ્લૂઁ (બીજમંત્રો) વડે યોગીઓને ગમ્ય ! હે શારદાદેવી ! તમે સદા મારા મનમાં રહો. ૪

હે શ્રાઁ શ્રીઁ શ્રૂઁ મન્ત્રસ્વરૂપી શારદાદેવી ! પરિપૂર્ણ તેમ જ અતિશય શોભાવાળા, ચન્દ્ર જેવા શ્વેત, રસ અને લાવણ્યમય, રમ્ય, સ્વચ્છ, મનોહર, ચન્દ્રિકા સમાન પ્રભાવાળા, એવા પોતાના હસ્ત-સમૂહ વડે નિરંતર અમારા સંસારજનિત પાપનું પ્રતિદિન પ્રક્ષાલન કરતી હે શારદાદેવી ! તમે સદા મારા મનમાં રહો. ૫

હે ભાષાસ્વરૂપા ! પદ્માસનને વિષે રહેલી ! હે તીર્થંકરનાં મુખમાં રમનારી, હે પદ્મ જેવા હસ્તવાળી, હે પ્રશંસનીય પ્રાઁ પ્રીઁ પ્રૂઁ પ્રઃ વડે પવિત્ર, દુષ્ટોથી ઉત્પન્ન થયેલ દુષ્ટ ચેષ્ટાવાળા પાપને તું દૂર કર, તું દૂર કર. પ્રતિદિન આત્મશક્તિ અનુસાર વાણીઓના લાભ માટે સ્વર્ગની સ્ત્રીઓ દ્વારા ભક્તિથી પૂજાયેલા ચરણોવાળી! ઉગ્ર (પ્રચંડ) સ્વરૂપવાળી, ક્રોધથી ભયંકર હે શારદા દેવી ! તમે સદા મારા મનમાં રહો. ૬

નમેલા પૃથ્વીપતિઓના દેદીપ્યમાન મણિમય મુકુટોથી સ્પર્શાયેલ ચરણકમલવાળી, પદ્મ જેવા મુખવાળી ! કમળ જેવા નેત્રવાળી ! હાથીની જેવી ચાલવાળી ! હંસરૂપી વાહનવાળી ! વિશિષ્ટ પ્રમાણસ્વરૂપી ! કીર્તિ, લક્ષ્મી અને બદ્ધિના સમૂહવાળી જય અને વિજય વડે વિજયશીલ ! ગૌરી અને ગાંધારીથી યુક્ત ! ધ્યાનમાં ગોચર તેમજ અગોચર એવા સ્વરૂપવાળી, હે શારદાદેવી! તમે સદા મારા મનમાં રહો. ૭

સૌદામિની વિજળી જ્વાલાનાં કિરણોની જેમ ઉજ્જવળ તથા સર્વોત્તમ મણિઓથી નિર્મિત, સુંદર રૂપવાળી જપ-માળાને અને સારસ્વત મંત્રને પ્રતિદિન (હંમેશા) ધારણ કરનારી, મનોહર ચિંતનવાળી એવી, જે દેવી નાગેન્દ્રો, ઈન્દ્રો, ચન્દ્રો વડે તેમજ માનવો અને મુનિઓના સમૂહવડે સ્તુતિ કરાયેલી છે, તે સરસ્વતીદેવી હંમેશા મને નિર્મળ જ્ઞાન રત્ન અને દિવ્ય કલ્યાણ આપે. ૮

સૂક્ષ્મમતિવાળા કવિઓ જેની કૃપાથી સમસ્તભુવનતલને હાથમાં રહેલા બોરની જેમ જોવે છે તે સરસ્વતીદેવી જય પામે છે. ૯

સંપૂર્ણ.

८
अनुवाद

हे ऐँ ह्रीँ श्रीँ - स्वरूप मन्त्ररूपा (सरस्वती) ! हे पंडितजनों के द्वारा स्तुति की जानेवाली; चपल चन्द्र के समान उज्ज्वल; कलियुग रूपी कीचड का नाश करनेवाली; (मोती के) हार एवं हिम(बर्फ) के समान शुभ्र; हे भयंकर स्वरूपवाली; भयानक अट्टहास्य करनेवाली; संसारभय को दूर करनेवाली; हे भैरवी; भयंकर पराक्रम करनेवाली; ह्राँ ह्रीँ ह्रूँ - शब्दनादस्वरूपा, हे शारदा देवी ! तुम सर्वदा मेरे मन में रहो। १.

हे 'हा'-रूपी पक्षयुक्ता ! अपने अन्दर बीजमंत्रों को धारण करनेवाली; देवांगनाओं से पूजित; अनेकरूपवाली; कोपं वं झं - इन बीजमंत्रों से धारण करने योग्य; उत्तम (मंत्र-) धारकों को धारण करनेवाली; योग के अभ्यास की मार्गरूप; हं सं सः - इन मंत्राक्षरों से देवलोक के इन्द्रों के द्वारा प्रतिदिन प्रणाम प्राप्त करनेवाली; (स्वर के) आलाप (गायन के) अभ्यास को प्रस्तुत करनेवाली; जिसका

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मंत्र :- ॐ ह्रीँ श्रीँ ऐँ नमः

શ્રી સરસ્વતી દેવી

પ્રાચીન હસ્તપ્રતમાંથી

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

પાલિતાણા તલેટીમાં પ્રાચીન - પ્રભાવક સરસ્વતી દેવી

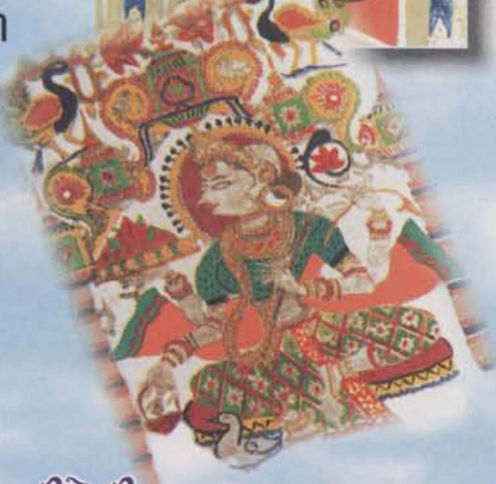

પ્રાચીન હસ્તપ્રતોમાંથી અન્ય પાંચ સરસ્વતી દેવી

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

दैत्यराजों के द्वारा ध्यान किया जाता है ऐसी हे शारदा देवी ! तुम सर्वदा मेरे मन में रहो। २.

देहकान्ति से अत्यन्त मनोहर, नम्र ऐसे दैत्य, देव, यक्ष एवं सिद्धों के द्वारा 'मैं पहले प्रणाम करुंगा' इस प्रकार की मति से प्रतिदिन सुबह, मध्याह्न एवं शाम को भक्तिपूर्वक जिसके चरणकमल में नमस्कार किया जाता है ऐसी; आँ ईं ॐ - स्वरूप स्पष्ट कांतियुक्त अक्षरों से उत्तम और मृदु स्वर से असुर के द्वारा जिसका उच्च कोटि का गान किया जाता है ऐसी हे शारदादेवी ! तुम सर्वदा मेरे मन में रहो। ३.

क्षाँ क्षीँ क्षूँ क्षः - मंत्रो के स्वरूपवाली, तुम्हारा चरणयुगल संसार में परिभ्रमण करनेवाले मानवों के स्थावर एवं जंगम (अचल और चल) ऐसे विषम विष का नाश करनेवाला हो। अव्यक्तरूपा ! स्फुटरूपा ! उत्तम मनुष्यों के द्वारा जिसको प्रणाम किया गया है ऐसी ब्रह्मस्वरूपा ! अपने आपमें निमग्न रहनेवाली ! ऐं ऐं ब्लूँ - मंत्रों से योगिजनों के द्वारा गम्यस्वरूपा ! हे शारदादेवी ! तुम सर्वदा मेरे मन में रहो। ४.

श्राँ श्रीँ श्रूँ - मन्त्ररूपा ! परिपूर्ण अत्यन्त शोभायुक्त, चन्द्र समान धवल, रस-लावण्यमय, रम्य, स्वच्छ, मनोहर, चांदनीसदृश प्रभायुक्त ऐसे अपने हाथों के समूह से निरन्तर हमारे संसारजनित पाप का प्रतिदिन प्रक्षालन करनेवाली हे शारदादेवी ! तुम सर्वदा मेरे मन में रहो। ५.

हे देदीप्यमान सिंहासन पर विराजित देवी; तीर्थंकरों के मुख में से प्रवाहित होनेवाली; कमल के समान हाथोंवाली; प्रशस्त प्राँ प्रीँ प्रूँ प्रः - मंत्रो से पवित्र ! दुष्टों के द्वारा उत्पन्न दुष्ट चेष्टावाले पाप को दूर कर। तू दूर कर। प्रतिदिन आत्मशक्ति अनुसार वाणी के लाभ के लिए स्वर्गकी स्त्रियों के द्वारा भक्तिपूर्वक पूजित चरणोंवाली ! उग्रस्वरूपा; क्रोध से भयंकरस्वरूपा; हे शारदादेवी ! तुम सर्वदा मेरे मन में रहो। ६.

नमस्कार करनेवाले राजाओं के देदीप्यमान मणियुक्त मुकुटों से स्पर्शित चरणकमलवाली; कमल समान मुखवाली; कमल समान नेत्रवाली; हाथी की गति से गमन करनेवाली; हंस के वाहनवाली; विशिष्ट प्रमाणवाली; कीर्ति-लक्ष्मी-बुद्धि के समूहवाली; जय-विजय से विजयशील; गौरी एवं गांधारीयुक्त; ध्यान द्वारा गम्य, अगम्य स्वरूपवाली; हे शारदादेवी ! तुम सर्वदा मेरे मन में रहो।७.

विद्युत (बिजली) की ज्वाला के किरणों के समान उज्ज्वल एवं सर्वोत्तम मणियों से निर्मित सुन्दर स्वरूपवाली जपमाला को एवं सारस्वतमंत्र को सदैव धारण करनेवाली; मनोहर चिन्तनवाली; नागेन्द्र, इन्द्र एवं चन्द्रों तथा मनुष्यों व मुनियों के समूह के द्वारा जिसकी स्तुति की जाती है ऐसी वह सरस्वती देवी सर्वदा मुझे निर्मल ज्ञानरूपी रत्न एवं दिव्य कल्याण प्रदान करे। ८.

सूक्ष्म-मतिवाले कवि जिसकी कृपा से समस्त भुवनतल को हाथमें स्थित बैरफल की तरह (स्पष्टतासे) देखते हैं वह सरस्वती देवी जय प्राप्त करती है। ९.

। समाप्तम् ।

९
अज्ञातकर्तृकम् श्रीशारदाष्टकम् ।

पाटण ह. लि. ज्ञा. भं प्रत नं. १४१४०

(शार्दूल - स्नातस्या.....)

प्राग् वागदेवी जगज्जनोपकृतये वर्णान् द्विपञ्चाशतं,
यावाप्सीन्निजभक्तदारकमुखे केदारके बीजवत्।
तेभ्यो ग्रन्थगुलुञ्छुकाः शुभफला भूताः प्रभूतास्तकान्,
सैवाद्यापि परः शतान् गणयसे स्रक् स्फोटणच्छद्मतः॥१॥ शार्दूल.

यैर्ध्यातेति प्रातः प्रातर्मा तुर्मात वाग् मात-
र्विद्याव्रातः स श्रीसातस्तेषां जातः प्रख्यातः।
ऐतां भ्रातर्भक्त्या घ्रातः स्नेहस्नातः स्वाख्यातः,
सेवस्वातश्चित्तृष्णातः शास्त्रेषु स्तान्निष्णातः ॥२॥ कामक्रीडा.

शिक्षाच्छंदश्च कल्पः सुकलितगणितं शब्दशास्त्रनिरुक्ति-
र्वेदाश्चत्वार इष्टा भुवि विततमते धर्मशास्त्रं पुराणम्।
मीमांसान्वक्षिकीति त्वयि निचितिभृतास्ताः षडष्टापि विद्या-
स्तत्त्वं विद्या निषद्या किमु किमसि धियां सत्रशाला विशाला॥३॥
स्रग्धरा.

सुवृतरूपसकलः सुवर्णः प्रीणन् समाशा अमृतप्रसूगीः।
तमःप्रहर्ता शुभेषु तारके हस्ते विधुः किं किमु पुस्तकस्तं ॥४॥
उपजाति.

पदार्थसार्थ-दुर्घटार्थ-चित्समर्थनक्षमा,
सुयुक्तिमौक्तिकैकशुक्तिरत्र मूर्तिमत्प्रमा।
प्रशस्तहस्तपुस्तका समस्तशास्त्रपारदा,
सतां सका कलिन्दिका सदा ददातु शारदा ॥५॥ पंचचामर.

मन्दैर्मध्यैश्च तारैः क्रमततिभिरुहः कण्ठमूर्ध्वप्रवाहैः,
सप्त-स्वर्याप्रयुक्तैः सरगमपधनेत्याख्ययान्योन्यमुक्तैः।
स्कंधे न्यस्य प्रबालं कललितकलं कच्छपीं वादयन्ती,
रम्यास्या सुप्रसन्ना वितरतु वितते भारति ! भारतीं मे॥६॥ स्त्रग्धरा.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

भातो भातः श्रवणयुगले कुण्डले मण्डले वै,
चांद्राकीये स्वत उत ततो निःसृतौ पुष्पदंतौ ।
श्रात्रं श्रावं वचनरचनां मेदुरीभूय चास्याः,
संसेवे ते चरणकमलं राजहंसाभिधानः ॥७॥ मंदाक्रान्ता.

अमित-नमितकृष्टे तद्धियां सन्निकृष्टे,
श्रुतसूरि-शुभदृष्टे सद्दशानां सुवृष्टे ।
जगदुपकृतिसृष्टे सज्जनानामभीष्टे,
तव सकलपरीष्टे को गुणान् वक्तुमीष्टे ॥८॥ मालिनी.

स्तुतेऽल्पमष्टकेन नष्टकष्ट-केन चष्टके,
सतां गुणर्द्धिगर्धनः सदैव धर्मवर्धनः ।
सखे सुबुद्धि-वृद्धि-सिद्धिरीप्स्यते यदासती,
नमस्यता मुखस्य सावश्यमों सरस्वती ॥९॥ पंचचामर.

इति श्रीशारदाष्टकं समाप्तम् ॥

૯

ભાષાન્તર

હે વાગ્દેવી ! પહેલા જે તેં જગતના લોકોના ઉપકારને માટે પોતાના ભકતબાળકના મુખનાં કયારામાં બીજની જેમ બાવન (૫૨) વર્ણ વાવ્યાં હતાં તેમાંથી શુભફળવાળા ઘણા બધા ગ્રંથના ઝૂમખા થયા તે સેંકડો ઝૂમખાને જાણે માળા ફેરવવાના છળથી આજે પણ તું ગણી રહી છે ? ૧

હે માતાની માતા શારદા માતા, સવારે સવારે જેઓએ આ રીતે ધ્યાન કર્યું છે. તેમનો શ્રી અને શાતાથી યુકત વિદ્યાનોસમૂહ, પ્રખ્યાતિ પામ્યો. હે ભાઈ, ભકિતથી સૂંઘાયેલો, સ્નેહથી ભીંજાયેલો તું જ્ઞાનની તરસથી આને (સરસ્વતીને) સેવ ! તું શાસ્ત્રોમાં નિષ્ણાત થઈશ. ૨

હે વિસ્તૃત મતિવાળી માં, શિક્ષા, છન્દ, આચારશાસ્ત્ર, સમગ્રગણિત, શબ્દશાસ્ત્ર, નિરુકત, ચાર વેદ, પુરાણ, મીમાંસા, ઈતિહાસ, આ (૬+૮) ૧૪ વિદ્યાઓ તારામાં ખીચોખીચ ભરેલી છે તો શું ? તું આ પૃથ્વી ઉપર વિદ્યાની વિશાળ શય્યા છે ? કે મેધાની વિરાટ દાનશાળા છે ? ૩

હે માઁ, તારાઓમાં જેમ ચંદ્ર શોભે તેમ તારા હાથમાં પુસ્તક શોભી રહ્યું છે. ચંદ્ર ગોળ છે, સોળ કળાથી પૂર્ણ છે. સુંદર કાંતિવાળો છે. સઘળી દિશાઓને પ્રકાશિત કરે છે. અમૃત ઝરતાં કિરણવાળો છે, અંધકારને હણનાર છે. તો પુસ્તક પણ સદાચાર રૂપ છે. સંપૂર્ણ છે. સુંદર વર્ણ (અક્ષર) વાળું છે. સઘળી આશા પૂરનાર છે. અમૃતઝરતી વાણીવાળું છે. અને અજ્ઞાનને હરનાર છે. ૪

પદાર્થોના સમૂહના દુર્ઘટ અર્થોનું જ્ઞાનથી સમર્થન કરવામાં સક્ષમ, ઉત્તમ યુકિતરૂપ મોતીની એકમાત્ર છીપ, મૂર્તિમાન પ્રજ્ઞા સમાન, હાથમાં પ્રશસ્ત પુસ્તકવાળી, સઘળાં શાસ્ત્રના પારને પમાડનારી, હંમેશા સજ્જનોને પ્રસન્ન કરનારી કલિન્દિકા શારદા દેવી દાનેશ્વરી છે. ૫

મન્દ્ર, મધ્ય, અને તાર આ ત્રણ ગ્રામમાં ક્રમશઃ હૃદય, કંઠ અને મસ્તકમાંથી વહેતા અન્યોન્યથી સ્વતંત્ર સ-ર-ગ-મ-પ-ધ-ન એ સાત સ્વરો વડે સ્કંધ ઉપર વીણાનો દંડ સ્થાપન કરી અત્યંત લાલિત્યથી વીણાવાદન કરતી હે સુવદના સુપ્રસન્ના ભારતી ! મને વિશાળ (ઉદાર) વાણી આપો ! ૬

એના (દેવીના) શ્રવણયુગલમાં બંને કુંડલ સૂર્ય અને ચંદ્રના મંડળ જેવી પ્રભાથી દીપે છે. સ્વયં તે મંડળમાં જ નીકળ્યા હોય તેમ સૂર્ય અને ચંદ્ર તેની વાણીની રચનાને સાંભળી સાંભળી (કાન પાસે રહેવાને કારણે) અત્યંત પ્રસન્ન બની જાણે રાજહંસનું (રાજ=ચંદ્ર, હંસ=સૂર્ય) નામ ધારણ કરી એના ચરણકમળને સેવે છે. (રાજહંસના મિષથી સૂર્ય ચંદ્ર જ ભારતીને સેવે છે. એવું કવિને અભિપ્રેત છે.) ૭

અગણ્ય નમનથી ખેંચાતી ! નમ્રબુદ્ધિ ! વાળાની નિકટ રહેનારી ! જ્ઞાની અને વિદ્વાન ઉપર શુભ દષ્ટિવાળી ! સમ્યગ્ દષ્ટિ માટે સુવૃષ્ટિ સમાન ! જગતના ઉપકાર માટે જેનું સર્જન છે! સજ્જનોને અભીષ્ટ ! સહુને અત્યંત પ્રિય ! એવી હે માં, તારા ગુણોને કહેવાને કોણ સમર્થ છે ! ૮

હે ચષ્ટકે (વાણીસ્વરૂપે) ! સદ્ગુણની વૃદ્ધિમાં ગૃદ્ધિ (લોભ) રાખનાર ધર્મવર્ધન (આ રીતે) કષ્ટનો નાશ કરનાર અષ્ટક વડે તારી અલ્પસ્તવના કરે છે... હે મિત્ર, સદ્બુદ્ધિની વૃદ્ધિ તથા સિદ્ધિને તું ચાહતો હોય તો નમન ને મુખ્ય કરી તું વશ કરનાર ૐ સરસ્વતી બોલ. ૯

સંપૂર્ણ.

९

अनुवाद

हे वाग्देवी ! पहले आपने जगत के लोगों पर उपकार करने के लिए अपने भक्तबालक के मुखरूपी आलवाल (वृक्ष की समीपवर्ती खाइ) में जो बावन वर्ण बोये थे उनमें से शुभ फलवाले अनेक ग्रंथरूपी गुच्छ उत्पन्न हुए हैं; उन सेंकडो गुच्छों को मानों माला फिराने के बहाने आज भी आप गिन रही है। १.

हे माता की भी माता ! शारदा माता ! सुबह सुबह जिन्होंने इस तरह आप का ध्यान किया है; उनके श्री एवं शाता युक्त विद्यासमूह की प्रख्याति हुई। हे भाई ! भक्ति से आघ्रात (सूंघा गया) एवं स्नेहसे आर्द्र तू ज्ञानतृषा से इस (सरस्वती) की सेवा कर। तू शास्त्रनिष्णात हो जायगा। २.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

हे विस्तृत मतिवाली ! शिक्षा, आचारशास्त्र, समग्रगणित, शब्दशास्त्र, निरूक्ति, चारवेद, पुराण, मीमांसा, इतिहास ये चौदह विद्याएँ आपमें कूट-कूटकर भरी हैं। तो क्या आप इस पृथ्वी पर विद्या की विशाल शय्या है या फिर मेधा की विराट दानशाला है ? ३.

हे माता ! ताराओं में चंद्र के समान आपके हाथ में पुस्तक शोभित हो रहा है। चंद्र गोल है; सोलह कलाओंसे पूर्ण है एवं सुंदर कान्तिमान है। वह सभी दिशाओं को प्रकाशित करता है; अमृतनिर्झर किरणोंवाला है एवं अंधकार दूर करनेवाला है। वैसे ही पुस्तक भी सदाचाररूप है; संपूर्ण है; सभी आशा की पूर्ति करनेवाला है; अमृतनिर्झर वाणीयुक्त है, सुंदर वर्ण (अक्षर)वाला है एवं अज्ञान को दूर करनेवाला है। ४.

पदार्थों के समूह के दुर्घट अर्थों का ज्ञान द्वारा समर्थन करने में सक्षम; उत्तमयुक्तिरूप मोती की एकमात्र सीप; मूर्तिमती प्रज्ञारूप; हाथ में प्रशस्त पुस्तकको धारणकरनेवाली; सभी शास्त्रो के पार पहुँचानेवाली; सदैव सज्जनों को प्रसन्न करनेवाली, कलिन्दिका (तेजरूपा सावित्री) शारदा सदैव दानेश्वरी हैं। ५.

मन्द्र, मध्य एवं तार - इन तीन ग्रामों में क्रमशः हृदय, कण्ठ व मस्तक में से प्रवाहित अन्योन्य से स्वतंत्र स-र-ग-म-प-ध-न ये सातों स्वरों के द्वारा स्कंध पर वीणादंड स्थापित करके अत्यन्त लालित्य से वीणावादन करती हुई हे सुवदना- सुप्रसन्ना भारती ! मुझे उदार वाणी प्रदान कीजिये। ६.

देवी के श्रवणयुगल में दोनों कुंडल सूर्य-चन्द्र के मंडल की भांति प्रभा से चमक रहे हैं। स्वयं उसी प्रभामंडल से ही निकले हो इस तरह सूर्य और चन्द्र, देवी की वाणीरचना को सुन-सुनकर अत्यन्त प्रसन्न होकर मानों राजहंस का नाम धारण करके देवी के चरणकमल की सेवा करते हैं। ७.

अगणित नमन से आकृष्ट ! नम्र बुद्धिमान के निकट रहनेवाली! ज्ञानी एवं विद्वान पर शुभ दृष्टि रखनेवाली ! सम्यग् दृष्टि के लिए सुवृष्टि समान ! जगत के उपकार के लिए सर्जन करनेवाली ! सज्जनों के लिए अभीष्टरूपा ! सब को अत्यन्त प्रिय लगनेवाली ऐसी हे माता ! आपके गुणों का वर्णन करने में कौन समर्थ हो सकता है ? ८.

हे चष्टके (वाणीस्वरूपा) ! सद्गुणों की वृद्धि में अभिलाष रखनेवाला धर्मवर्धन (इस तरह) कष्टनाशक अष्टक के द्वारा आपकी अल्प स्तुति करता है। हे मित्र ! यदि सद्बुद्धि की वृद्धि एवं सिद्धि को तू चाहता है तो नमस्कार का मुख्य अवलम्बन करके तू वशकर्त्री ॐ सरस्वती का उच्चारण कर। ९.

। सम्पूर्णम्।

१०

। श्री सहस्रावधानीमुनिसुंदरसूरि कृत शारदास्तवाष्टकम्।

कला काचित् कान्ता न विषयमिता वाङ्मनसयोः,
समुन्मीलत्सान्द्रानुपरम-चिदानन्दविभवा।
निरूपा योगीन्द्रैः सुविशदधिया यात्यवहितै-,
रियं रूपं यस्याः श्रुतजलधिदेवी जयति सा ॥१॥ शिखरिणी ॥

शार्दूल.

चञ्चत्कुण्डलिनीविरुद्धपवनप्रोद्दीपितप्रस्फुरत्-,
प्रत्यग्ज्योतिरिताशु भासितमहा हृत्पद्मकोशोदरे।
शुद्धध्यानपरम्परापरिचिता रंरम्यते योगिना,
या हंसीव मयि प्रसत्तिमधुरा भूयादियं भारती ॥२॥

या पूज्या जगतां गुरोरपि गुरुः सर्वार्थपावित्र्यसूः,
शास्त्रादौ कविभिः समीहितकरी संस्मृत्य या लिख्यते।
सत्तां वाङ्मयवारिधेश्च कुरुतेऽनन्तस्य या व्यापिनीं,
वाग्देवी विदधातु सा मम गिरां प्रागल्भ्यमत्यद्भुतम् ॥३॥

नाभिकन्दसमुद्गता लयवती या ब्रह्मरन्ध्रान्तरे,
शक्तिः कुण्डलिनीति नाम विदिता काऽपि स्तुता योगिभिः।
प्रोन्मीलन्निरुपाधिबन्धुरपदाऽऽनन्दामृतस्राविणी,
सूते काव्यफलौत्करान् कविवरैर्नीता स्मृतेर्गोचरम् ॥४॥

या नम्या त्रिदशेश्वरैरपि नुता ब्रह्मेशनारायणै-
र्भक्तेर्गोचरचारिणी सुरगुरोः सर्वार्थसाक्षात्करी।
बीजं सृष्टिसमुद्भवस्य जगतां शक्तिः परा गीयते,
सा माता भुवनत्रयस्य हृदि मे भूयात् स्थिरा शारदा ॥५॥

तादात्म्येन समस्तवस्तुनिकरान् स्याद् व्याप्य या संस्थिता
निर्व्यापारतया भवेदसदिवाशेषं जगद् यां विना।
वीणा-पुस्तक-भृन्मराल-ललितं धत्ते च रूपं बहिः,
पूजार्हं भुवनत्रयस्य विशदज्ञानस्वरूपाऽपि या ॥६॥

साक्षेपं प्रतिपन्थिनोऽपि हि मिथः पस्पर्द्धुः कन्धोद्धुराः,
सर्वे वादिगणाः सतत्त्वममलां यां निर्विवादं श्रिताः।
विश्वव्यापितया नया अपि समे लीना यदन्तर्गताः,
सार्हद्वक्त्रसुधातटाकविरला वाग्देवता पातु माम् ॥७॥

विश्वव्यापिमहत्त्वभागपि कवीन् हृत्पद्मकोशस्थिता,
या दुष्पारसमग्रवाङ्मयसुधाऽम्भोधिं समुत्तारयेत्।
भित्वा मोहकपाटसम्पुटतरं धृत्वा प्रसत्तिं परां,
देयाद् बोधिमनुत्तरां भगवती श्रीभारती सा मम ॥८॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

इत्यानन्दचिदात्मिकां भगवतीं श्रीभारतीं देवतां,
शक्रालीमुनिसुन्दरस्तवगणैर्नुतक्रमां यः स्तुते ।
सर्वाभीष्टसुखोच्चयैरविरतं स्फुर्जत्प्रमोदाद्वयो,
मोहद्वेषजयश्रिया स लभते श्रेयोऽचिराच्छाश्वतम् ॥९॥

। इति शारदास्तवाष्टकं सम्पूर्णम् ।

१०
ભાષાન્તર

વાણી અને મનના વિષયથી પરે રહેલી (તે) કોઈક મનોહરકલાસ્વરૂપ જે છે. જેનામાં પ્રગાઢ અપાર ચિદાનંદનો વૈભવ ઉલ્લસિત થઈ રહેલો છે. જે અત્યંત એકાગ્રચિત્ત થયેલા નિર્મળ પ્રજ્ઞાવાળા યોગીઓથી જ નિરૂપણીય છે. તે શ્રુતના સાગર સમી તે દેવી જયને પામે છે. ૧

ચલાયમાન થયેલી કુંડલિની, રોકાયેલા પવનથી ઉદ્દીપિત થયેલી સ્ફુરાયમાન આન્તર જ્યોતિ દ્વારા દુરિતને દૂર કરનારી અને શુદ્ધધ્યાનની પરંપરાથી પરિચિત કરાયેલી જે ભારતી દેવીને યોગીજનો હૃદયના વિશાળ શ્વેતપદ્મના ગર્ભમાં હંસલીની જેમ રમાડે છે. તે મારા ઉપર પ્રસન્નતાથી મધુર બનો ! ૨

પૂજનીય જે જગતના ગુરુની પણ ગુરુ છે. સર્વ પદાર્થની પવિત્રતાની જનક છે. મનવાંછિતને પૂર્ણ કરનાર જેને કવિજનો શાસ્ત્રના પ્રારંભમાં સ્મૃતિપથમાં લાવીને લેખન કરે છે અને જે અનંત શ્રુતસાગરની વ્યાપક સત્તા છે. તે વાગ્દેવી મારી વાણીમાં અપૂર્વ પ્રગલ્ભતાને પ્રગટ કરો ! ૩

નાભિકંદમાંથી ઉત્થિત થઈને બ્રહ્મરંધ્રમાં લય પામતી જે શક્તિને 'કુંડલિની'ના નામથી વાણીને યોગીજનોએ સ્તવી છે. નવનવી રીતે ઉઘડતી નિર્દોષ સુંદર પદવિન્યાસવાળી અને આનંદના અમૃતને ઝરતી હોય તેમ જાણે સ્મૃતિગોચર કરીને કવિજનો કાવ્ય રૂપ ફળોના પુંજને જન્મ આપે છે. ૪

જે ઈન્દ્રોને પણ નમનીય છે. બ્રહ્મા-વિષ્ણુ-મહેશ વડે પણ સ્તવનીય છે. સુરગુરુ બૃહસ્પતિને માટે ભક્તિનું પાત્ર છે. સર્વ અર્થને પ્રગટ કરનાર છે. સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિના બીજરૂપ છે. જગતની પરાશક્તિ તરીકે જે ગવાય છે. તે ત્રિભુવનજનની શારદા મારા હૃદયમાં સ્થિર થાઓ. ૫

સત્તારૂપે સમસ્ત પદાર્થમાં વ્યાપીને જે રહેલી છે. જેના વિના સમગ્ર જગત હલચલ વિનાનું થઈ અસત્ જેવું થઈ જાય છે. વીણા અને પુસ્તકને ધારણ કરનાર તેમજ હંસથી મનોહર જેનું બાહ્યરૂપ છે તથા ત્રિભુવનને પૂજાર્હ જે નિર્મલજ્ઞાનસ્વરૂપા પણ છે. ૬

ખભા ચડાવી આક્ષેપપૂર્વક એક બીજા સાથે શત્રુતા કરનારા વાદીઓ પણ જે નિર્મળસ્વરૂપાનો સર્વ વિવાદ છોડીને આશ્રય કરે છે. વિશ્વવ્યાપિની હોવાના કારણે સર્વ (પરસ્પર વિરૂદ્ધ) નયો પણ જેનામાં એકરૂપ થઈ ગયા છે. અરિહંતના મુખરૂપી તળાવમાં જ માત્ર રહેલી તે વાગ્દેવતા મારું રક્ષણ કરો. ૭

વિશ્વવ્યાપી મહત્તાને ધારણ કરતી જે (માત્ર) હૃદયના કમળમાં રહેલી કવિઓને સમગ્ર શ્રુતના અમૃતસાગરનો પાર પમાડી દે છે. તે ભગવતી (ભારતી) પરમ પ્રસાદ કરી મારા મોહના કપાટ સંપુટને ભેદીને મને અનુપમ બોધિ આપે ! ૮

ઈન્દ્રોની શ્રેણી તથા મહર્ષિઓના સુંદર સ્તોત્રોથી જેના ચરણકમળ સ્તવાયા છે તેવી ચિદાનંદસ્વરૂપા તે ભગવતી ભારતીની આ રીતે જે સ્તવના કરે છે. તે સર્વ અભીષ્ટની પૂર્તિ થવાથી નિરંતર સ્ફૂરાયમાણ આનંદસ્વરૂપ બનેલો સાધક મોહ અને દ્વેષનો જય કરી શાશ્વત સુખને પ્રાપ્ત કરે છે. ૯

સંપૂર્ણ.

१०
अनुवाद

वाणी एवं मन के विषय से परे स्थित ऐसी कोई मनोहर कलारूपिणी है। जिसमें प्रगाढ अपार चिदानंद का वैभव उल्लसित हो रहा है। जिसे अत्यन्त एकाग्रचित्तवाले निर्मलप्रज्ञाशाली योगिजन ही निरूपित कर सकते हैं वह श्रुतसागर समान देवी जय प्राप्त करती है। १.

चलायमान कुंडलिनी के निरुद्ध पवन से उद्दीपित स्फुरायमान ज्योति द्वारा दुरित को दूर करनेवाली एवं शुद्ध ध्यान की परंपरा से परिचित की गई भारती देवी को योगिजन हृदय के विशाल श्वेतकमल के गर्भ में हंसी की तरह खेलाते हैं - वह मुझ पर प्रसन्न होकर मेरे लिए मधुर हो। २.

जो देवी जगत के गुरुजनों की भी गुरु है; सर्व पदार्थ की पवित्रता करनेवाली है; मनोवांछित पूर्ण करनेवाली जिसको कविजन शास्त्रारंभ में स्मृतिपथ में लाकर उल्लिखित करते हैं एवं जो अनन्त श्रुतसागर की व्यापक सत्तारूप है वह वाग्देवी मेरी वाणीमें अपूर्व प्रगल्भता प्रकट करे। ३.

नाभिकंद से उत्थित होकर ब्रह्मरंध्र में लीन होनेवाली जिस शक्ति को 'कुंडलिनी' नाम से जानकर योगिजन जिसकी स्तुति करते हैं; नवनवीन रूप से उदित निर्दोष सुंदर पद-विन्यास वाली एवं आनंद की अमृतझरी ऐसी जिसको स्मृतिगोचर करके कविजन काव्यरूपी फलों के पुंज उत्पन्न करते हैं। ४.

जो इन्द्रों के लिए भी नमस्कार करने योग्य है; ब्रह्मा-विष्णु-महेश के द्वारा स्तुतियोग्य है; देवगुरु बृहस्पति के लिए भी भक्ति करने योग्य है; सर्व अर्थों को प्रकट करनेवाली है; सृष्टि की उत्पत्ति के लिए बीजरूप है; जगत की पराशक्ति के रूप में जिसका स्तुतिगान

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

અતિમનોહર
આંખડી ઠારનારી
શ્રી સરસ્વતી દેવી
આધુનિક ચિત્રો

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

પ્રાચીન
ચૌદ સ્વપ્નાયુક્ત
ઉ. ભારતની
શ્રી
સરસ્વતી
દેવીઓ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

किया जाता है वह त्रिभुवनजननी शारदा मेरे हृदय में स्थिर हो।५.

जो समस्तपदार्थों में सत्ता के रूप में व्याप्त है; जिसके बिना समग्र जगत गतिहीन हो जाता है; जो वीणा-पुस्तक-धारिणी एवं हंस से मनोहर बाह्यस्वरूपवाली है तथा जो त्रिभुवन के द्वारा पूजायोग्य निर्मल-ज्ञानस्वरूपा है। ६.

कंधे ऊठाकर आक्षेपपूर्वक एक-दूसरे के साथ शत्रुता करनेवाले प्रतिवादी भी जिस निर्मलस्वरूपा का, सभी विवाद छोड़कर, आश्रय करते हैं; विश्वव्यापिनी होने के कारण सभी (परस्परविरुद्ध) नय भी जिसमें एकरूप हो जाते हैं; जो अरिहंत के मुखरूपी तालाब में ही निवास करती है वह वाग्देवता मेरी रक्षा करे। ७.

विश्वव्यापी महत्ता को धारण करनेवाली एवं हृदयकमल में निवास करनेवाली जो देवी कविजनों को समग्र श्रुत के अमृतसागर के पार पहुँचाती है वह भगवती (भारती) परम कृपा करके मेरे मोहरूपी कपाटसंपुट को भेदकर मुझे अनुपम बोधि (ज्ञान) प्रदान करे। ८.

इन्द्रों की पंक्तियों एवं महर्षियों के सुंदर स्तोत्रो के द्वारा जिसके चरणकमल की स्तुति की गई है उस चिदानंदरूपा भगवती भारती की इस तरह जो मनुष्य स्तुति करता है वह अपने सभी मनोरथों की पूर्ति हो जाने से निरन्तर विकसित आनन्दस्वरूप साधक होकर मोह एवं द्वेष को जितकर शाश्वतसुख को प्राप्त करता है। ९.

। समाप्तम्।

११
श्री मुनिसुंदरसूरि-विरचितं श्रीसरस्वतीस्तोत्रम्।

अनुष्टुप छंद

आराद्धा श्रद्धया सम्यग्ज्ञानादि-जयश्रियम्।
ददती जगतां मातर्जय भारति देवते! ॥१॥

चर्तुर्वरदवीणाक्ष-सूत्रपुस्तकभृद्भुजे।
मरालवाहने शक्र-क्रियमाणाश्रयस्तवे ॥२॥

आद्ये श्रीसूरिमन्त्रस्य विद्यापीठे पदे स्थिते।
श्रीमद्गौतमपादाब्जपरिचर्यामरालिके ॥३॥

श्रीजिनेन्द्रमुखाम्भोज-विलासं वसते सदा।
जिनागमसुधाम्भोधिमध्यासिनि विधुद्युते ॥४॥ कलापकम्

कविहृत्कमला क्रीडप्रबोधतरणिप्रभे।
प्रसीद भगवत्याशु देहि भारति मेऽर्थितम् ॥५॥

ऐँ नमः प्रमुखैर्मन्त्रैराराध्ये विश्वदेवते।
अरुन्मणिलताजैत्र-प्रभावसुभगे जय ॥६॥

आराध्या दर्शनैः सर्वैः सकलाभीष्टदायिनी।
रातु बोधिं विशुद्धां मे वाग्देवी जिनभक्तिभृत् ॥७॥

स्तूयमाने महानेकमुनिसुंदरसंस्तवैः।
स्तुते मयापि मे देहि प्रार्थितं श्रीसरस्वती ॥८॥

इति सरस्वतीदेवीस्तोत्रं सम्पूर्णम्॥

११
ભાષાન્તર

હે ભારતી દેવતા! શ્રદ્ધાપૂર્વક આરાધના કરાયેલી, જગતના લોકોને સમ્યગ્જ્ઞાન વિગેરેની જયલક્ષ્મીને આપતી હે માતા! તું જય પામ. ૧

વરદમુદ્રા, વીણા, માળા અને પુસ્તકને ધારણ કરનારી ચાર ભુજાવાળી (હે માતા)! હંસવાહનવાળી! ઇંદ્રો વડે કરાતા આશ્રયની સ્તુતિવાળી, ૨

શ્રીસૂરિમન્ત્રની પ્રથમ વિદ્યાપીઠના સ્થાન ઉપર રહેનારી, શ્રીમાન્ ગૌતમસ્વામીના ચરણકમલની સેવા કરવામાં હંસી સમાન, ૩

શ્રી જિનેન્દ્ર (અરિહંત)ના મુખકમલમાં વિલાસપૂર્વક હંમેશા તું વસે છે. (અને) જિનાગમરૂપી અમૃતસાગરની મધ્યભાગમાં બિરાજેલી ચંદ્ર સમાન કાંતિવાળી છો. ૪

કવિઓના હૃદયની લક્ષ્મીસ્વરૂપ! ક્રીડા(રમત) -પૂર્વક પ્રબોધ કરાવવામાં સૂર્યની પ્રભા સરખી (હે દેવી!) ભગવતી! જલ્દીથી તું પ્રસન્ન થા (અને) મારા ઈચ્છિતને હે ભારતી! તું આપ. ૫

હે વિશ્વદેવતા! એઁ નમઃ વિગેરે મન્ત્રો વડે હું આરાધના કરવા યોગ્ય છું. અરુણોદયની મણિલતા સમાન દેદીપ્યમાન કાંતિને જીતનારી પ્રભાવથી સુંદર ભાગ્યવાળી તું જય પામ. ૬

સર્વદર્શનો વડે આરાધના કરવા લાયક, સકલ મનવાંછિતને આપનારી, જિનેશ્વરની ભક્તિથી ભરેલી વાણીની દેવી મને વિશુદ્ધ એવી બોધિ આપે. ૭

અનેક મહાન મુનિઓની સુંદર સ્તુતિઓ વડે સ્તવાયેલી અને મારા વડે પણ સ્તુતિ કરાયેલી શ્રીસરસ્વતી મારા ઈચ્છિતને તું આપ. ૮

સંપૂર્ણ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

११
अनुवाद

हे भारतीदेवी ! श्रद्धापूर्वक समाराधित होने पर जगत के लोगों को सम्यग्-ज्ञान आदि जयलक्ष्मी प्रदान करनेवाली हे माता ! तेरी जय हो। १.

वरदमुद्रा, वीणा, माला एवं पुस्तक को धारण करनेवाले चार बाहुवाली ! हंस वाहन वाली; इन्द्रों द्वारा आश्रय के लिए स्तुति की जानेवाली, २.

श्रीसूरिमंत्र के प्रथम विद्यापीठ के स्थान पर रहनेवाली; श्रीगौतमस्वामी के चरणकमल की सेवा करनेवाली हंसी समान, ३.

श्रीजिनेन्द्र के मुखकमल में विलासपूर्वक तुम सदैव रहती हो एवं जिनागमरूपी अमृतसागर के बीच विराजित चन्द्र के समान कान्तिमती तुम शोभायमान हो। ४.

कवियों के हृदय की लक्ष्मीरूप; क्रीडापूर्वक प्रबोधन कराने में सूर्यप्रभा समान (हे देवी !), भगवती ! तुम त्वरासे प्रसन्न हो (एवं) हे भारती ! मेरा मनोवांछित प्रदान कर। ५.

हे विश्वदेवता ! ऐँ नमः - आदि मंत्रो के द्वारा मैं आराधना कर सकता हूँ। अरुणोदय की मणिलता समान देदीप्यमान कांति को जीतनेवाली एवं स्वप्रभाव से सुंदर सौभाग्यवाली तुम विजयी हो। ६.

सभी दर्शनों के द्वारा आराधना करने योग्य; सभी मनोरथ का प्रदान करनेवाली; जिनेश्वर की भक्ति से परिपूर्ण ऐसी वाग्देवी मुझे विशुद्ध बोधि (ज्ञान) प्रदान करे। ७.

अनेक महान मुनियों की सुंदर स्तुतियों के द्वारा आराधित एवं मेरे द्वारा भी आराधित श्री सरस्वती ! तुम मुझे मनोवांछित प्रदान करो। ८.

। समाप्तम् ।

१२
साध्वीशिवार्याविरचितपठित-सिद्धसारस्वतस्तवः।

पाटण प्रत नं. १४०८३ - १४०५२ तथा सरस्वती कल्पमांथी
शार्दूल. - स्नातस्याप्रतिमस्य......

व्याप्ताऽनन्त-समस्तलोकनिकरैङ्कारा समस्ता स्थिरा,
याऽऽराध्या गुरुभिर्गुरोरपि गुरुदेवैस्तु या वन्द्यते।
देवानामपि देवता वितरतां[1] वाग्देवता देवता,
स्वाहान्तः क्षिप ॐ यतः स्तवमुखं यस्याः स मन्त्रोवरः ॥१॥

ॐ ह्रीँ श्रीँ प्रथमा प्रसिद्धमहिमा सन्तप्तचित्ते हिमा,
स्तौँ [2] ऐँ मध्यहिता जगत्त्रयहिता सर्वज्ञनाथा हिता।
ह्रीँ [3] क्लीँ ब्लीँ चरमागुणानुपरमा जायेत यस्या रमा,
विद्यैषा वषडिन्द्रगीष्पतिकरी वाणीं स्तुवे तामहम् ॥२॥

ॐ कर्णे ! वरकर्णभूषिततनुः कर्णेऽथ कर्णेश्वरी,
ह्रीँ स्वाहान्तपदां समस्तविपदां छेत्त्री पदं सम्पदाम्।
संसारार्णवतारिणी विजयतां विद्याभिधाने[4] शुभे,
यस्याः सा पदवी सदा शिव[5]पुरे देवी वतंसीकृता ॥३॥

सर्वाचारविचारिणी प्रतरिणी नौर्वाग् भवाब्धौ नृणां,
वीणा-वेणुवरक्वणातिसुभगा दुःखाद्रिविद्राविणी।
सा वाणी प्रवणा महागुणगणा न्यायप्रवीणाऽमलं,
शेते यस्तरणी रणीषु निपुणा जैनी पुनातु ध्रुवम् ॥४॥

ॐ ह्रीँ बीजमुखा विधूतविमुखा संसेविता सन्मुखा,
ऐँ क्लीँ[6] ह्रीँ सहिता सुरेन्द्रमहिता विद्वद्जनेभ्यो हिता।
विद्या विस्फुरति स्फुटं हितरतिर्यस्या विशुद्धा मतिः,
सा ब्राह्मी जिनवक्त्रवज्रललने लीना तु लीनातु माम् ॥५॥

ॐ अर्हन्मुखपद्मवासिनि शुभे ज्वालासहस्रांशुभे,
पापप्रक्षयकारिणी श्रुतधरे पापं दहत्याशु मे।
क्षां क्षीं क्षूं वरबीजदुग्धधवले[7] वं वं व हं संभवे,
श्री वाग्देव्यमृतोद्भवे यदि भवे[8] मन्मानसे संभवे ॥६॥

हस्ते शर्मद-[9] पुस्तकं विदधती शतपत्रकं चापरं,
लोकानां सुखदं प्रभूतवरदं सज्ज्ञानमुद्रं परम्।
तुभ्यं बालमृणाल-कन्दललसल्लीलाविलोलं करं,
प्रख्याता श्रुतदेवता विदधतां सौख्यं नृणां सूनृतम् ॥७॥

हंसोऽहं सोऽतिगर्वं वहति हि विधृता यन्मयैषा मयैषा,
यन्त्रं यन्त्रं यदेतत् स्फुटति सिततरं सैव यक्षावयक्षा।

टी. १. वितरतात्। २. सैँ। ३. श्रीँ। ४. विद्यावदाते। ५. शिववपुः। ६. सौँ। ७. ववचः विद्यावहु स्वाधहा। ८. मे। ९. पुस्तिकां।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

साध्वी साध्वी[१०] शिवार्या प्रविधृतभुवना दुर्धरा या धराया,
देवी देवीजनार्घ्या रमतु मम सदा मानसे मानसे सा ॥८॥ स्रग्धरा.

स्पष्टपाठं पठत्येतद् ध्यानेन पटुनाऽष्टकम् ।
अजस्रं यो जनस्तस्य भवन्त्युत्तमसंपदः ॥९॥

इति श्रीमहामंत्रनिबद्धपठितसिद्धसरस्वतीस्तवः ॥

१२
ભાષાન્તર

અનંત (કાળસુધી) સમસ્ત લોકસમૂહમાં ઐઁ કાર સ્વરૂપે જે વ્યાપ્ત છે. (જે) સારી રીતે સ્થિર રહેલી છે જે ગુરુના ગુરુઓને પણ આરાધના કરવા યોગ્ય છે. જે ગુરુદેવો વડે વંદન કરાય છે જેથી જે દેવોની પણ દેવી, વાણીની દેવી એવી ભગવતી ઉત્તમસ્તોત્રને આપે. જે દેવીનો ક્ષિ - પ- ૐ સ્વા અને અંતે હા (એવો) તે શ્રેષ્ઠમંત્ર છે. ૧

ૐ હ્રીઁ શ્રીઁ એ પ્રથમ (સ્વરૂપવાળી) છે. પ્રસિદ્ધમહિમા-વાળી, બળબળતા ચિત્તને વિષે હિમ (બરફ) સ્વરૂપવાળી, સ્તૌઁ (સૌઁ) ઐઁ ને મધ્યમાં સ્થાપન કરેલી, ત્રણેય જગતનું હિત કરવાવાળી, સર્વને જાણનારની સ્વામિની, મંગલ કરનારી હ્રીઁ ક્લીઁ બ્લીઁ એ અંતિમ (છેલ્લા) પદવાળી, ઉત્તમ ગુણોવાળી, જે (દેવી)થી લક્ષ્મી ઉત્પન્ન થાય છે એવી આ વષટ્ વિદ્યા ઈન્દ્ર અને બૃહસ્પતિ (સમ) કરનારી છે. તેવી વાણીની હું સ્તુતિ કરું છું. ૨

ૐ કર્ણસ્વરૂપા દેવી ! કાનમાં ઉત્તમ એવાં કર્ણકુંડળથી શોભાયમાન દેહવાળી તેથી કર્ણેશ્વરી, હ્રીઁ સ્વાહા એ અંતપદ સ્વરૂપી, સઘળી વિપત્તિઓને છેદનારી, સંપત્તિઓના સ્થાનભૂત, સંસારરૂપી સાગરથી પાર ઉતારનારી, શુભસ્વરૂપા, વિદ્યા એ નામવાળી(દેવી) વિજયને પામો. જેની હંમેશા શિવપુરની અંદર દેવીઓમાં આભૂષણરૂપ એવી તે (પદવી) સ્થાન રહેલી છે. ૩

સર્વ આચારો (વ્યવહારો)માં વિચરનારી, ભવરૂપી સમુદ્રમાં મનુષ્યોને પાર ઉતારનારી, વાણી રૂપી નાવ સમાન, ઉત્તમવીણા અને વાંસળીનો ઝણઝણ અવાજ કરનારી, અતિસૌભાગ્યવાળી, દુઃખ રૂપી પર્વતોને ચૂરીનાખનારી, તે ચતુર, મહાગુણના સમૂહવાળી, ન્યાયમાં પ્રવીણ, નિર્મલ એવી વાણી સ્વરૂપ નિપુણ એવી જેની (દેવી) નક્કી પવિત્ર કરો. ૪

ૐ હ્રીઁ બીજ મુખવાળી, શત્રુઓનો નાશ કરનારી, સારી રીતે સેવાયેલી સન્મુખ થયેલી. ઐઁ ક્લીઁ હ્રીઁ એ (મંત્રાક્ષરો) સહિત, સુરેન્દ્રોથી પૂજાયેલી, વિદ્વાનજનોને હિતસ્વરૂપા, જેણીની પ્રગટપણે વિદ્યા વિસ્ફુરિત થાય છે, વિશુદ્ધમતિવાળી છે, હિત (કલ્યાણ)માં રતિવાળી છે તે, જિનેશ્વરના વજ્રમુખમાં જિહ્વા (જીભ) ઉપર આ વજ્ર લલનામાં તલ્લીન પામેલી બ્રાહ્મીદેવી મને લીન કરો. ૫

ૐ અરિહંતના મુખકમલમાં વસનારી ! શુભસ્વરૂપા ! હજારો જ્વાલાઓ રૂપી કિરણોથી શોભનારી ! પાપોનો અત્યંત ક્ષય કરનારી ! શ્રુતને ધરનારી ! મારા પાપને જલ્દીથી બાળે છે. ક્ષાઁ ક્ષીઁ ક્ષૂઁ એ ઉત્તમ બીજ મંત્રોથી દુધની જેમ ઉજ્જવળા વં વં વહં એ મંત્રથી જગતને ઉત્પન્ન કરનારી, જો સંસારમાં શ્રીવાણીની દેવી મંત્રોદ્ધારા અમૃતમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી છે તો મારા માનસ (ચિત્ત) માં (ઉત્પન્ન) થા. ૬

એક હાથમાં આનંદ આપનાર પુસ્તકને અને બીજા (હાથ)માં કમળને, (ત્રીજા હાથમાં) લોકોને સુખ આપનાર એવી અત્યંત વરદાનને આપનારી મુદ્રા, (ચોથામાં) શ્રેષ્ઠ સમ્યગ્જ્ઞાનની મુદ્રાને ધારણ કરતી, તારા (ભક્ત) માટે કોમળ કમળના તંતુઓના કંદસમાન શોભતા, ક્રીડાપૂર્વક ચપળતાવાળા (પ્રત્યેક) હાથને ધારણ કરનારી પ્રસિદ્ધ શ્રુતદેવતા, મનુષ્યોના સુખ અને કલ્યાણને કરો. ૭

ગમન કરવાની ઈચ્છાવાળી જે આ (માતા) મારા વડે ધારણ કરાઈ છે (એવો) હું હંસ છું (એમ) તે અત્યંત ગર્વને ધરે છે, ખરેખર જે આ યંત્રે યંત્રે અત્યંત ઉજ્જવળપણે પ્રગટ થાય છે તે (માતા) ભ્રમણનો નાશ કરનારી દેવી જ છે. શ્રેષ્ઠ સમ્માનનીય મોક્ષની દેવી (સ્તોત્રકરનારી સાધ્વી શિવાર્યા) ધારણ કરાયેલા ભુવનવાળી, (હોવાથી) જે પૃથ્વી દ્વારા દુઃખે કરી ધારણ કરી શકાય તેવી છે તે લોકો વડે પૂજાયેલી શ્રેષ્ઠ દેવી સદા માટે સરોવર જેવા મારા મનમાં રમે. ૮

જે મનુષ્ય નિરંતર માનસરોવરરૂપી ધ્યાનથી, આ અષ્ટકને સ્પષ્ટ ઉચ્ચારથી ભણે છે તેને નિરંતર ઉત્તમ સંપત્તિઓ પ્રાપ્ત થાય છે. ૯

સંપૂર્ણ

१२
अनुवाद

अनंतकाल तक समस्त लोकमें ऐँ कार स्वरूपमें जो व्याप्त है। (जो) अच्छी तरह स्थिर रही है। जो गुरुओं के गुरुजनों को भी आराध्या है। जो गुरुदेवों द्वारा वन्दनीय है। वह देवों की भी देवी वाग्देवता-भगवती उत्तम स्तोत्र दे। इस देवीका क्षि-प-ॐ-स्वा और अंतमे हा (ऐसा) यह श्रेष्ठ मंत्र है। १

ॐ ह्रीँ श्रीँ यह प्रथम (स्वरूपवाली) है। प्रसिद्ध महिमावती, संतप्त चित्त के लिए हिम (बर्फ) जैसी, स्तौँ (सौँ) ऐँ को मध्यमें स्थापित किये है वैसी, तीनों जगत का हित करनेवाली सर्वज्ञों की

टी. १०. शचार्या।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

स्वामिनी, मंगल करनेवाली, ह्रीँ क्लीँ ब्लीँ ऐसे अंतिम (आखरी) पदवाली, उत्तम गुणवती, जिस (देवी) से लक्ष्मी की उत्पत्ति होती है, ऐसी यह वषट् विद्या इन्द्र और बृहस्पति तुल्य करनेवाली है। ऐसी वाचा की में स्तुति करता हूँ। २

ॐ कर्णस्वरूपा देवी ! कानमें उत्तम कर्णकुण्डल से शोभायमान देहवती होने से कर्णेश्वरी, ह्रीँ स्वाहा यह अंत पदस्वरूपा, सभी विपत्तिओं की छेदिका, संपत्तिओं की स्थानभूता, संसार सागर मे पार करानेवाली, शुभस्वरूपा, विद्या (ऐसे) नामवाली (देवी) का विजय हो, जिसका शिवपुर वासित देवीओं में आभूषणरूप स्थान है। ३

सर्व आचारों (व्यवहारों) में विचरनेवाली, भवसमुद्र में से मनुष्यों को पार करनेवाली, वाणीरूपी नौका सम, उत्तम वीणा और बंसरी का झण-झण नाद करनेवाली, अतिसौभाग्यवती, दुःख रूपी पर्वतों को चूरित (विदारित) करने में चतुर, महागुणसमूहवती, न्याय में प्रवीण और निर्मलवाणीवती (वाली) निपुणा जैनी देवी निश्चित पवित्र करो। ४

ॐ ह्रीँ बीजमुखवाली, शत्रुनाशिनि, अच्छी तरह सेवित, सन्मुख बनी हुई, ऐँ क्लीँ ह्रीँ (मंत्राक्षरो) सह, सुरेन्द्रों द्वारा पूजित, विद्वद्जनो की हितस्वरूपा, जिसकी प्रगटतया विद्या विस्फुरित होती है, विशुद्ध मतिवाली, हित (कल्याण) में रतिवाली, वह, जिनेश्वर के वक्त्रमुखमें जिह्वा पर इस वज्र लल नामें तल्लीन मुझे लीन करो। ५

ॐ अरिहंत के मुखकमलमें बसी हुई, शुभस्वरूपा हजारों ज्वालातुल्य किरणों से शोभित, पापों का अत्यंत क्षय करनेवाली, श्रुतधारित्री ! मेरे पापों को त्वरित जलाती है। क्षाँ क्षीँ क्षूँ ऐसे बीजमंत्रो द्वारा दूध जैसी उज्ज्वल, वं वं व हं ऐसे मन्त्र से अपने भक्तों के पाप हरनेवाली और यदि संसार में श्रीवाग्देवता मंत्रों द्वारा अमृत में से उत्पन्न हुई है, तो मेरे मानस (चित्त) में उत्पन्न हो। ६

एक हाथ में आनंददायक पुस्तक तथा दूसरे हाथ में कमल, तीसरे हाथ में लोगों को अत्यंत सुखदायी वरदान देनेवाली मुद्रा, (चौथे हाथ में) श्रेष्ठ सम्यग्ज्ञान की मुद्राधारिका, अपने भक्तो के लिए कोमल कमल तंतुओं के कंदसम शोभित, श्रेष्ठ क्रीडापूर्ण चपलतावाले (प्रत्येक) हाथको धारण करनेवाली प्रसिद्ध श्रुतदेवता, मनुष्यों के सुख और कल्याण को करें। ७

गमन की इच्छा से जो यह (माता) मेरे द्वारा धारण की गई है (ऐसा) मैं हंस हूँ इस प्रकार वह अत्यंत गर्व धरता है। जो हर यंत्रमें अत्यंत उज्ज्वलता से प्रकट है, वह माता भ्रमण का नाश करनेवाली देवी ही है। श्रेष्ठ सम्माननीय मोक्ष की देवी (स्तोत्र करनेवाली साध्वी शिवार्या) भुवनधात्री (होने से) जो पृथ्वी द्वारा कष्ट से धारण की जाय वैसी है, वह लोगों द्वारा पूजित, श्रेष्ठ देवी मानसर जैसे मेरे मनमें सदा रमण करें। ८

जो मनुष्य निरंतर मानसर रूपी ध्यानसे, इस अष्टक को स्पष्ट उच्चार से पठता है उसे निरंतर उत्तम संपत्ति प्राप्त होती है। ९

। संपूर्णम्।

१३
श्री जिनप्रभसूरिविरचितं
श्रीशारदास्तोत्रम्।

उपजाति, संसार दावानल.

वाग्देवते भक्तिमतां स्वशक्ति-कलापवित्रा सितविग्रहा मे।
बोधं विशुद्धं भवति विधत्तां कलापवि-त्रासित-विग्रहा मे ।।१।।

अङ्कप्रवीणा कलहं सपत्राकृतस्मरेणाऽऽनमतां निहन्तुम्।
अङ्कप्रवीणा कलहंसपत्रा सरस्वती शश्वदपोहतां नः ।।२।।

ब्राह्मी विजेषीष्ट बिनिद्रकुन्दप्रभावदाता घनगर्जितस्य।
स्वरेण जैत्री ऋतुना स्वकीयप्रभाऽवदाता घनगर्जितस्य ।।३।।

मुक्ताक्षमाला लसदौषधीशाऽभिशूज्ज्वला भाति करे त्वदीये।
मुक्ताक्षमालालसदौषधीशा यां प्रेक्ष्य भेजे मुनयोऽपि हर्षम् ।।४।।

ज्ञानं प्रदातुं प्रवणा ममाऽतिशयालुनानाभवपातकानि।
त्वं नेमुषां भारति ! पुण्डरीक-शया लुनाना भवपातकानि ।।५।।

प्रौढप्रभावाऽसमपुस्तकेन ध्याताऽसि येनाऽम्ब विराजिहस्ता।
प्रौढप्रभावासमपुस्तकेन विद्या-सुधापूरसुदूर-दुःखा ।।६।।

तुभ्यं प्रणामः क्रियतेऽनघेन मरालयेन प्रमदेन मातः।
कीर्तिप्रतापौ भुवि तस्य नम्रेऽमरालये न प्रमदेन मातः ।।७।।

रुच्या रविंदभ्रमदं करोति वेलं यदि योऽर्चति तेऽङ्घ्रियुग्मम्।
रुच्याऽरविन्दभ्रमदं करोति स स्वस्य गोष्ठीं विदुषां प्रविश्य ।।८।।

पादप्रसादात्तव रूपसम्पल्लेखाभिरामोदितमानवेशः।
भवेन्नरः सूक्तिभिरम्ब चित्रोल्लेखाभिरामो दितमानवेशः ।।९।।

सितां शुकान्ते नयनाभिरामां मूर्तिं समाराध्य भवेन्मनुष्यः।
सितांशुकान्ते नयनाऽभिरामाऽन्धकारसूर्यः क्षितिपाऽवतंसः।।१०।।

येन स्थितं त्वामनु सर्वतीर्थ्यैः सभाजितामानतमस्तकेन।
दुर्वादिनां निर्दलितं नरेन्द्र - सभाजिता मानत मस्तकेन ।।११।।

सर्वज्ञवक्त्रवरतामरसाङ्कलीना-
मालीं घ्नती प्रणयमन्थरया दृशैव।
सर्वज्ञवक्त्रवरतामरसाङ्कलीना,
प्रीणातु विश्रुतयशाः श्रुतदेवता नः ।।१२।। वसंत.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

क्लृप्तस्तुतिर्निबिडभक्तिजडत्वपृक्तं
गुम्फं गिरामिति गिरामधि देवता सा ।
बालोऽनुकम्प्य इति रोपयतु प्रसाद-
[1]स्मेरां दृशं मयि जिनप्रभसूरिवर्ण्या ॥१३॥वसंत.

इति श्रीजिनप्रभसूरिविरचित-शारदास्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

१३
ભાષાન્તર

હે વાણી દેવતા ! ભક્તજનોની માતા ! પોતાની શક્તિરૂપી કલાઓથી પવિત્ર છો, શ્વેત દેહવાળી છો (અને) કલા (તેજ) રૂપી વજ્રથી કલેશને દૂર કરનારી આપ મારા બોધને વિશુદ્ધ કરો. ૧

આપ સંખ્યાજ્ઞાનમાં પ્રવીણ છો, સ્મરણકરવામાત્રથી નમન કરનારાઓના કલેશને હણવાને માટે શસ્ત્રધારી આપ ખોળામાં ઉતમ વીણાવાળી, કલહંસની પાંખ ઉપર બિરાજમાન થયેલી સરસ્વતી (દેવી) અમારા સંશયને હંમેશને માટે દૂર કરો. ૨

વિકસિત થયેલા ચમેલીના ફુલની સમાન ઉજ્જવળ અને પોતાની પ્રભાથી સ્વયંપ્રકાશિત એવી બ્રાહ્મીદેવી (શાસ્ત્રોના) ઉચ્ચધ્વનિના સ્વર વડે, વાદળાઓના ગડગડાટને જીતનારી અને (પોતાના) પ્રકાશથી વીજળીના તેજને જીતનારી જય પામી. ૩

પ્રકાશમાન ચંદ્રના કિરણ સમાન ઉજ્જવળ એવી મોતીની અક્ષમાળા આપના હાથમાં શોભી રહી છે. યોગીજનોની આંખોની પંક્તિઓ માટે દેદીપ્યમાન ચંદ્રિકાસમાન છો. જેને જોઇને મુનિઓ પણ હર્ષને પામ્યાં. ૪

હે ભારતીદેવી ! મારા ખૂબ જ વધતા અનેક ભવોના પાપોનો નાશ કરવા માટે અને જ્ઞાન પ્રદાન કરવા માટે આપ યોગ્ય છો. કમળ ઉપર શયન કરનારી (આપ) નમન કરનારાઓના સંસારના પાપો (પાતક)ને દૂર કરો છો. ૫

હે માતા ! ઉત્કૃષ્ટ પ્રભાવવાળા અનેક પુસ્તકોના અભ્યાસી પુરુષ વડે શોભાયમાન હસ્તવાળી (આપનું) ધ્યાન ધરાયું છે. ઉત્તમ પુસ્તક વડે આપ શ્રેષ્ઠ પ્રભાવવાળી છો. (જે) વિદ્યારૂપી અમૃતના પૂરથી દુઃખોને અત્યંત દૂર કરનારી છો. ૬

હે માતા ! પવિત્ર એવા મનુષ્ય વડે હર્ષપૂર્વક તને (જે) પ્રણામ કરાય છે. પૃથ્વી ઉપર તેની કીર્તિ અને પ્રતાપ (અત્યંત) ઉન્નત્ત થવાથી દિવ્ય દેવલોકમાં (પણ) સમાતાં નથી. ૭

જે મનુષ્ય સમયસર તારા ચરણકમલને પૂજે (સેવે) છે. તે (પોતાના) પ્રકાશથી અલ્પમાનવાળાને સૂર્યરૂપ કરે છે. અને તે વિદ્વાનોની ગોષ્ઠીમાં પ્રવેશ કરીને પોતાની ઇચ્છાથી સૂર્ય જેવા તેજસ્વીને પણ અલ્પમાનવાળા કરે છે. ૮

હે માતા ! (આપની) પ્રશંસાઓ દ્વારા મનુષ્ય આપના ચરણ પસાયથી, ચિત્રમાં સુંદર આલેખાયેલા ઉંચા પહેરવેશ અને સન્માનવાળો હોય એવા રૂપ-સંપત્તિના તેજથી પ્રસન્ન એવો રાજા થઈ જાય છે. ૯

હે ચંદ્રની સમાન કાંતિવાળી ! મનુષ્ય શ્વેતવસ્ત્રધારી, પ્રિયદર્શનવાળી તારી મૂર્તિની આરાધના કરીને નીતિશાસ્ત્રમાં અગ્રણી અને દોષરૂપી અંધકારમાં સૂર્યરૂપ ઉત્તમ એવો રાજા થાય છે. ૧૦

નમન કરાયેલા જે મસ્તકે પૂજિત એવી આપનું સર્વતીર્થના જલવડે અનુષ્ઠાન કર્યું છે. તે રાજસભા જીતનાર મસ્તકે માનપૂર્વક પોતાની બુદ્ધિથી મિથ્યાવાદીઓને કચડી નાખ્યાં છે. ૧૧

નીરસ અને કલહકારી પંક્તિરૂપ પંડિતોના મુખને પોતાની પ્રીતિપૂર્વક ચપળદૃષ્ટિથી જ શમાવતી (બંધ કરી દેતી) એવી સર્વજ્ઞ ભગવંતના સુંદર મુખ-રૂપી કમળના અંતર્ભાગમાં વસનારી પ્રસિદ્ધ યશવાળી શ્રુતદેવતા અમોને પ્રસન્ન કરો. ૧૨

ગાઢ ભક્તિ અને જડતાનો નિરોધ કરનારા વાણીના સમૂહ વડે સંપૂર્ણ સ્તુતિ કરાયેલી જિનપ્રભસૂરિએ વર્ણન કરેલી તે વાણીની દેવતા, આ બાળક દયાને પાત્ર છે'. એમ સમજીને મારા પર પ્રસન્નતાથી વિકસિત એવી દૃષ્ટિને સ્થાપિત કરો. ૧૩

-: સંપૂર્ણ :-

१३
अनुवाद

हे वाणी देवता ! भक्तजनों की माता ! आप अपनी शक्तिरूपी कलाओं से पवित्र हो। श्वेतदेहवाली हो (और) कला (तेज) रूपी वज्र से क्लेश को दूर करनेवाली आप मेरे बोध को विशुद्ध करो।१

आप संख्याज्ञान में प्रवीण हो, स्मरणमात्र से नमन करनेवालों के क्लेश को नष्ट करने में शस्त्रधारी आप गोदमें उत्तम वीणाधारी, कलहंस के पंख पर बिराजमान सरस्वती (देवी) सदा हमारे संशय को दूर करें। २

विकसित चमेली पुष्प जैसी उज्ज्वल और खुद की प्रभा से स्वयं प्रकाशित ऐसी ब्राह्मी देवी (शास्त्रों के) उच्च ध्वनि के स्वर द्वारा बादलों की गडगडाहट को जीतनेवाली और (खुद के) प्रकाश से बीजली के तेजको जीतनेवाली आप जय पाओ। ३

टी. १. स्मेरदृश्वां।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्रकाशमान चंद्रकिरण जैसी उज्ज्वल मोती की अक्षमाला आपके हाथमें शोभा देती है। योगीजनो की चक्षुपंक्तिओं के लिए देदीप्यमान चंद्रिका समान हो। जिसको देखकर मुनिजन हर्ष पातें हैं। ४

हे भारतीदेवी ! मेरे शीघ्र बढते अनेक पापों के नाश के लिए और ज्ञान प्रदान के लिए आप सुयोग्य है। कमल पर शयन करनेवाली! नमन करनेवालों के संसार के पाप (पातक) को दूर करें। ५

हे माता ! उत्कृष्ट प्रभावी अनेक पुस्तकों के अभ्यासी पुरुष द्वारा शोभायमान-हस्तवाली (आप का) ध्यान किया गया है। उत्तम पुस्तक द्वारा आप श्रेष्ठ प्रभाववाली हो। (आप) विद्यारूपी अमृत के पूर से दुःखों को अत्यंत दूर करनेवाली हो। ६

हे माता ! पवित्र मनुष्य द्वारा हर्षपूर्वक तुम्हें (जो) प्रणाम कीये जाते है। पृथ्वी पर उनकी कीर्ति और प्रताप (अत्यंत) उत्पन्न होने से दिव्य देवलोक में (भी) समा नहीं पाते। ७

जो मनुष्य यथा समय तेरे चरणकमल की सेवा करते हैं, वे (अपने) प्रकाश से अल्प मानवालों को सूर्य की तरह करते हैं और वे विद्वानों की गोष्ठी में प्रवेश करके स्वेच्छा से सूर्यवत् तेजस्वी को भी अल्प मानवाले करते हैं। ८

हे माता ! (आपकी) प्रशंसा द्वारा मनुष्य, आपके चरण के प्रताप से चित्रालेखित सुंदर ऊँचे वेष और सन्मानवाले हो ऐसे संपत्ति के तेज द्वारा प्रसन्न राजा हो जाता है। ९

हे चन्द्रतुल्य कांतिवाली !, श्वेत वस्त्रधारी ! प्रियदर्शिनी तेरी मूर्ति की आराधना करके मनुष्य नीतिशास्त्र में अग्रगण्य और दोषरूपी अंधकार में सूर्यस्वरूप तेजस्वी राजा होता है। १०

नतमस्तक द्वारा पूजित आपका जिसने सर्वतीर्थजल द्वारा अनुष्ठान किया है, वह सभी को जीतनेवाले मस्तक ने मानपूर्वक अपनी बुद्धि से मिथ्यावादीओं को कुचल दीये है। ११

नीरस और कलहकारी पंक्तिरूप पंडितों के मुख को अपनी प्रीतिपूर्वक चपल दृष्टि से ही शमानेवाली (बंध करनेवाली) ऐसी सर्वज्ञ भगवंत सुंदर मुखरूपी कमल के अंतर्भाग में बसनेवाली प्रसिद्ध यशवाली श्रुतदेवता हमें प्रसन्न करें। १२

प्रगाढभक्ति और जडतानिरोधक वाणी के समूह से (देवी की) संपूर्ण स्तुति की गई है। जिनप्रभ सूरि द्वारा वर्णित वह वाणीकी देवता, यह बालक दयापात्र है, ऐसा सोचकर मेरे पर प्रसन्नता से विकसित दृष्टि को स्थापिन करें।

। सम्पूर्णम्।

१४

।। श्री जिनप्रभसूरि विरचित-मन्त्रगर्भितशारदास्तवनम् ।।

पाटण हे. ज्ञा. भं. प्रत नं. - ३१११, ८२५३, ८२६३

रथोद्धता. तंमहामुणि महंपि......

ॐ नमस्त्रिदशवन्दितक्रमे ! सर्वविद्रज्जनपद्मभृङ्गिके।
बुद्धिमान्द्यकदली[१]दलक्रियाशस्त्रि ! तुभ्यमधिदेवते गिराम् ।।१।।

कुर्वते नभसि शोणरोचिषो भारति ! क्रमनखांशवस्तव।
नम्रनाकिमुकुटांशु[२]मिश्रिता ऐन्द्रकार्मुकपरम्परामिव ।।२।।

दत्तह्लीन्दु-कमलश्रियो मुखं यैर्व्यलोकि तव देवि सादरम्।
ते विविक्तकवितानिकेतनं के न भारति ! भवन्ति भूतले ।।३।।

श्रीन्द्रमुख्य-विबुधार्चित[३]क्रमे ! ये श्रयन्ति भवतीं तरीमिव।
ते जगज्जननि जाड्यवारिधिं निस्तरन्ति तरसा रसास्पृशः[४] ।।४।।

द्रव्यभावतिमिरापनोदिनीं तावकीनवदनेन्दुचन्द्रिकाम्।
यस्य लोचनचकोरकद्वयी पीयते भुवि स एष पुण्यभाक् ।।५।।

बिभ्रदङ्कमिदं त्वदर्पितस्नेहमन्थरदृशा तरङ्गितम्।
वर्णमात्रवदनाक्षमोऽप्यहं स्वं कृतार्थमवयामि निश्चितम् ।।६।।

मौक्तिकाक्ष-वलयाब्जकच्छपी पुस्तकाङ्किकतकरोपशोभिते।
पद्मवासिनि ! हिमोज्ज्वलाङ्गि ! वाग्वादिनि ! प्रभव मे[५] भवच्छिदे
।।७।।

विश्व-विश्वभुवनैकदीपिके ! नेमुषां[६] मुषितमोहविप्लवे।
भक्तिनिर्भरकवीन्द्रवन्दिते ! तुभ्यमस्तु गिरिदेवते नमः ।।८।।

उदार-सारस्वतमन्त्रगर्भितं जिनप्रभाचार्यकृतं पठन्ति ये।
वाग्देवतायाः स्फुटमेतदष्टकं भवन्ति[७] तेषां मधुरोज्ज्वला गिरः
।।९।। उपजाति.

इति स्तवनं सम्पूर्णम्।

टी. १. दली। २. टांस्र। ३. क्रमां। ४. स्पृशाः। ५. नो। ६. नेमुषा। ७. स्फुरन्ति।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૧૪
ભાષાન્તર

(ૐ) દેવોથી વંદન કરાયેલાં છે ચરણ જેમનાં, સર્વ વિદ્વાનોના સમૂહરૂપી કમળને વિષે ભમરીસમાન, બુદ્ધિની મંદતારૂપી કેળના પાંદડાને કાપવામાં શસ્ત્રસમાન ! હે વાણીની દેવતા ! તમને નમસ્કાર થાઓ. ૧

હે ભારતીદેવી ! ચરણમાં નમેલા (નમ્ર) દેવોના મુકુટના વિવિધરંગી કિરણોથી મિશ્રિત થયેલા લાલ પ્રભાવાળા પ્રકાશથી આપના ચરણના નખોનાં કિરણો (કાંતિ) આકાશમાં રહેલાં ઈન્દ્રધનુષની પરંપરા (રચના) જાણે કરે છે. ૨

હે દેવી ! ચંદ્ર અને કમળની શોભાને લજ્જા આપનારી (દેવી) એવા તમારા મુખને આદરસહિત જેમણે જોયું છે, હે ભારતી ! તેઓ આ પૃથ્વીતળ ઉપર ભિન્ન ભિન્ન કવિતાઓના સ્થાનભૂત કોણ નથી થતું ? અર્થાત્ થાય છે. ૩

શ્રેષ્ઠ ઈન્દ્રો વિગેરે દેવોથી પૂજાયેલા ચરણવાળી (હે દેવી!) જેઓ આપનો નૌકાની જેમ આશ્રય કરે છે હે જગત્-જનની ! પૃથ્વી ઉપરના પ્રાણીઓ (તેઓ) જડતારૂપી સમુદ્રને જલ્દીથી તરી જાય છે. ૪

જેના બે લોચન (આંખ) રૂપી ચકોરપક્ષી દ્રવ્ય અને ભાવરૂપિ અંધકારને દૂર કરનારી આપના વદનરૂપી ચંદ્રની ચંદ્રિકાનું (જે) પાન કરે છે તે આ પૃથ્વી ઉપર પુણ્યશાળી છે. ૫

આપે આપેલી સ્નેહરૂપી ચપળદષ્ટિથી ઉલ્લસિત થયેલાં ધારણ કરાયેલા આ શરીરને ધરતો હું અક્ષરમાત્ર પણ બોલવામાં સમર્થ ન હોવા છતાં નક્કી પોતે ધન્ય માનું છું. ૬

મોતીની માળાના વલયો, કમળ, વીણા અને પુસ્તક યુકત હાથોથી શોભી રહેલી પદ્મ(કમળ)વાસિની ! હે બરફ સરખા ઉજ્જવળ દેહવાળી ! હે વાગ્વાદિની! મારા ભવના ઉચ્છેદ માટે તું પ્રગટ થા. ૭

હે સમસ્ત વિશ્વરૂપી ભુવનમાં એક માત્ર દીપિકાસમાન ! ભક્તજનોના મોહરૂપી શત્રુના ભયને હરનારી ! ભક્તિથી ભરેલા સર્વશ્રેષ્ઠ કવિઓ વડે વંદન કરાયેલી ! હે પૂજનીયોની પણ દેવતા! આપને નમસ્કાર થાઓ. ૮

જેઓ (શ્રી) જિનપ્રભ નામના આચાર્ય વડે બનેલા આ ઉદાર સરસ્વતી સંબંધી મંત્રોથી ગર્ભિત (યુકત), વાગ્દેવતાના (સ્પષ્ટ) પ્રગટ એવા અષ્ટકને ભણે છે. તેઓની વાણી મધુર અને નિર્દોષ થાય છે. ૯

-: સંપૂર્ણ :-

२४
अनुवाद

ॐ देवों से वन्दित चरण वाली, सर्व विद्वद्-समूह में रूपी कमल में भ्रमर समान, बुद्धि की मंदता रुपी कदलीपत्र को काटने में शस्त्रसम, हे वाणीदेवता ! तुम्हें नमस्कार। १

हे भारती देवी ! चरणमें नत (नम्र) देवों के मुगुट के विविधरंगी किरणों से मिश्रित लालप्रभायुक्त प्रकाश से आपके चरण के नख की किरणे (कांति), लगता है कि, आकाश में इन्द्रधनुष की परंपरा (रचना) करती हैं। २

हे देवि ! चन्द्र और कमल की शोभा को लज्जित करनेवाली (देवी) ! आपके मुखारविंद को जिन्होंने सादर देखा है, हे भारति ! वे इस पृथ्वीतल पर भिन्न भिन्न कविताओं के स्थानभूत नहीं होते ? अर्थात होते हैं। ३

श्रेष्ठ इन्द्रादि देवों से पूजित चरणवाली (हे देवि) ! जो आपका नौका की तरह आश्रय करते हैं वे, हे जगज्जननी ! पृथ्वीवासी प्राणी जड़तारूपी सागर को जल्दी से तैर जाते हैं। ४

जिनके दो लोचनरूपी चकोरपक्षी द्रव्य और भावरूपी अंधकार को हरनेवाली आपके वदनरूपी चन्द्र की चंद्रिका का पान करता है, वह इस पृथ्वीतल में पुण्यवान है। ५

आपकी दी हुई स्नेहरूप चपला द्रष्टि से उल्लसित बने हुए शरीर को धरनेवाला मैं अक्षरमात्र भी बोलने में असमर्थ हूँ। फिर भी मैं धन्यताका अनुभव करता हूँ। ६

मोतीकी माला के वलयों, कमल, वीणा और पुस्तक युक्त हाथों से शोभित पद्म(कमल)वासिनी !, हे बर्फ से उज्ज्वल देहवाली! हे वाग्वादिनी ! मेरे भव के उच्छेद हेतु आप प्रकट हो !७

हे समस्त विश्वरूप भुवन में एकमात्र दीपिका सम ! भक्तजनों के मोहरूपी शत्रुभय को हरनेवाली ! भक्तिसभर सर्वश्रेष्ठ कवियों द्वारा वन्दित ! हे पूजनीयों की भी देवता ! आपको नमस्कार हो !८

जो (श्री) जिनप्रभ नामक आचार्य (द्वारा) रचित इस उदार, सरस्वती संबंधी मंत्रोंसे गर्भित (युक्त) वाग्देवता के (स्पष्ट) प्रकट अष्टक को पढ़ते हैं उनकी वाणी मधुर और निर्दोष होती है। ९

। समाप्तम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

१५
महामहोपाध्यायश्रीयशोविजयवाचक-कृतं सरस्वती-अष्टकम् ।

गेय राग कडखानो.

प्रणमतानर्गलज्ञानसंजीवनीं भारतीं सारतरभक्तियुक्त्या ।
बोधसंबोधितस्वीयपरिचारकां चारुकांति तमश्चारमुक्त्या
॥१॥ प्रणमता.

वेदगर्भात्मजां गर्भितार्थस्फुरद्भुतवृत्तस्तुता म्लानवृत्तां ।
उद्यतांतष्कृतिप्राज्ञमल्लाननमंडपानीतकौशल्यनृत्ताम्
॥२॥ प्रणमता.

यत्प्रसत्त्या सतां मण्डलीमध्यगोऽसाध्यविद्यो[1]मतैर्दुग्रहः स्यात् ।
मानवो वर्ण[2]हीनोऽपि वर्ण्योच्छ्रित-प्रोच्चवाग्मोहवृद्धिर्निहन्यात्
॥३॥ प्रणमता.

चन्द्रिकाधौतशृङ्गारसारद्युतिः शुभ्रपक्षाधिरोहिण्यधानि ।
हस्तकृतपुस्तका कच्छपीवादनस्पष्टबुद्धि श्चिछनत्यंसलानि
॥४॥ प्रणमता.

यां स्तुवन्त्यात्मनीनेच्छवोऽहर्निशं स्वर्गुरुप्राग्रहरनाकिसंघाः ।
भालपट्टा लघु व्यक्तरत्नच्छविच्छन्नकामाङ्कुशा लब्धरंघा[3]:
॥५॥ प्रणमता.

मल्लिकास्रग्भरा पारसद्वासना - प्रीणिताल्यालिरालंबिकीर्तिः ।
पूर्णचन्द्रानना प्रैष्यकृतमानना वर्वृतीतीह या दिव्यमूर्तिः
॥६॥ प्रणमता.

वेदनं स्याद्यतस्तत्त्वमार्गस्ततः सत्क्रियातस्ततो मोक्षसंपत् ।
सौख्यमस्यामजर्यं यतस्तस्य तु कारणं केवला या निरापत्[4]
॥७॥ प्रणमता.

इत्थमच्छाकृतिः कांतिविजयस्मृतीः सारदाः सारदा संचिनोतु ।
भूरि भाग्योदयोत्तालललीलप्रदा सेवितुर्मोहनिद्रां धुनोतु
॥८॥ प्रणमता.

इदमष्टकं पठति यः प्रमनाः उषसि प्रसूतसुयशस्तनुजः ।
स गिरा गिरः सुरगुरुप्रतिभः सुधयेव तोषयति सूरिगणान्
॥९॥ प्रणमता.

। सम्पूर्णम् ।

टी. १. विद्याअमतैः प्रतिपक्षैमतैर्नयैवा इतिश्लेषः । २. विवर्णः वर्णहीनः । ३. प्राप्तरंघाः प्राप्तवेगाः । ४. निरापत्-निरपायि ।

१५
ભાષાન્તર

અનર્ગલ જ્ઞાનને જીવિત કરનાર (પ્રગટ કરનાર) જે બોધદ્વારા પોતાના પરિચારક (સેવક) ને પરમ જાગૃત કરે છે. અંધકાર ને દૂર કરતી જેની કાંતિ મનોહર છે. તે ભારતી દેવીને શ્રેષ્ઠતમ ભક્તિથી જોડાઈને પ્રણામ કરો - ૧

જે બ્રહ્માની આત્મજા છે. અર્થ ગર્ભિત ઉદાર કાવ્યો વડે જે સ્તવાયેલી છે. જેનું વૃત્તાંત અમ્લાન છે. જેનું અંતઃકરણ જાગૃત છે તેવા શ્રેષ્ઠ પ્રજ્ઞાવાન પુરુષના મુખ મંડપમાં નૃત્ય કૌશલ્ય પ્રગટ કરી રહી છે. ૨

જેનો પ્રસાદ પ્રાપ્ત થવાથી સજ્જનની મંડલીમાં બેઠેલો સાધક વિદ્યાની સાધના ન કરી હોવા છતાં સબળ પ્રતિપક્ષ અથવા નયોના નિરૂપણ દ્વારા દુર્જય બની જાય છે વર્ણહીન એટલે કદરૂપો અથવા નિરક્ષર પણ રૂપવાન કે વિદ્વાનની વાગ્જાળને હણનાર બની જાય છે. ૩

ચાંદનીથી જાણે ધોયેલા ન હોય તેવા શૃંગારથી મનોહર જેની કાંતિ છે, હંસવાહન પર જે આરૂઢ છે. જેના હાથમાં પુસ્તક છે. વીણાવાદનમાં કુશળ જેની બુદ્ધિ છે તેવી તે ભારતી દેવી ઘણાં બધાં પાપોને છેદી નાખે છે. ૪

ભાલપટ્ટ (કપાળ)પર લગાડેલાં મોટાં ચમકતાં રત્નની કાંતિથી જેના નખો છવાઈ ગયા છે. (અથાત્ જેમણે લલાટે હાથ જોડીને લગાડેલા છે.) અને જેઓ પોતાના હિતના ઈચ્છુક છે તેવા બૃહસ્પતિ પ્રમુખ દેવસમૂહ ઉતાવળા થઈને જેની સ્તુતિ કરે છે.૫

મલ્લિકા પુષ્પની માળાના સમૂહમાંથી ફેલાતી અપાર શ્રેષ્ઠ સુરભિથી ભ્રમરશ્રેણીને પ્રસન્ન કરતી, ફેલાતા યશવાળી, પૂર્ણચંદ્ર જેવા મુખવાળી, ભૃત્યો (સેવકો)થી સન્માનિત જેની દિવ્યમૂર્તિ અહિ અત્યંત વર્તી રહી છે. ૬

જે(ભારતી)ના પ્રસાદથી જ્ઞાન મળે છે, તે જ્ઞાનથી તત્ત્વનો માર્ગ મળે છે, તેનાથી સમ્યક્ક્રિયાની પ્રાપ્તિ થાય છે. તે ક્રિયા મોક્ષની સંપદા આપે છે. આ રીતે મોક્ષનું નિરપાય કારણ જે છે. ૭

આ રીતે સ્વચ્છ આકૃતિ સંપન્ન, સારને આપનારી તે સારદા, કાંતિવિજયજીની સ્મૃતિને સંચિત કરો. પ્રબળ ભાગ્યોદયની ઉછળતી લીલાને આપનારી તે સેવકની મોહનિદ્રાને ખંખેરી નાખો. ૮

ઉત્તમયશરૂપ પુત્રનો પ્રસવ કરનાર પ્રસન્ન ચિત્તવાળો જે સાધક ઉષઃકાળે આ અષ્ટકનો પાઠ કરે છે તે બોલવામાં સુરગુરુ સરખો બની પોતાની વાણીસુધાથી સૂરિગણ (વિદ્વાન ગણ)ને સંતુષ્ટ કરે છે. ૯

સંપૂર્ણ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

નિત્યાનંદકારી પ્રાચીન મૂર્તિઓ
માઁ સરસ્વતી ભગવતી

સરસ્વતી માત છો પ્યારી તુમારો બાળ સત્ બોલે,
કરોને મ્હેર ક્ષણ દેવી ટળે મુજ અજ્ઞતા જોરે.....

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

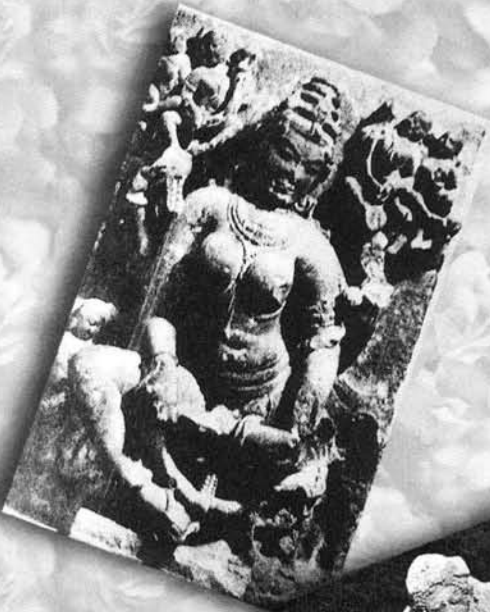

જીવન-શિલ્પ ઘડનાર,
સરસ્વતી દેવીના
વિવિધ શિલ્પો

Jain Education International
For Private & Personal Use Only
www.jainelibrary.org

१५
अनुवाद

अनर्गल ज्ञान को संजीवित करनेवाली, जो बोध द्वारा अपने परिचारक को परम जागृत करती है, अंधकार को दूर करनेवाली जिसकी कांति मनोहर है ऐसी भारती देवी को वह श्रेष्ठतम भक्तियुक्त होकर प्रणाम करे। १

जो ब्रह्मा की आत्मजा है, अर्थगर्भित उदार काव्यों द्वारा जो स्तवित है। जिसका वृत्तांत अम्लान है। जिसका अंतःकरण जागृत है। वैसे श्रेष्ठ प्रज्ञावान पुरुष के मुखमंडप में नृत्यकौशल्य प्रकट कर रही है। २

जिसका प्रसाद प्राप्त होने पर सज्जनों की मंडली में बैठा हुआ साधक विद्या की साधना न करने पर भी सबल प्रतिपक्ष या नयों के निरूपण द्वारा दुर्जेय हो जाता है। वर्णहीन याने रूपहीन या निरक्षर भी रूपवान या विद्यावान की वाक्जाल का नाशकर्ता होता है। ३

मानों की चांदनी द्वारा धोये हुए न हो वैसे, शृंगार से जिनकी कांति मनोहर है, हंस वाहन पर जो आरुढ है, जिनके हाथ में पुस्तक है, एवं वीणावादन में जिनकी बुद्धि कुशल है। ऐसी वह भारतीदेवी सर्व पापों को छेद देती है। ४

भालपट्ट पर लगायें हुए बड़े चमकीले रत्न की कांति से जिनके नाखून छा गयें हैं। (अर्थात् जिन्होंने हाथ जोड़कर ललाट प्रदेश पर लगायें हैं) और जो अपने, खुदके हितेच्छु है वैसे बृहस्पति आदि देवगण अधीर होकर जिनकी स्तुति करता है। ५

मल्लिका पुष्प की माला के समूह में से फैलती हुई अपार श्रेष्ठ सुरभि द्वारा भ्रमर श्रेणि को प्रसन्न करती हुई, फैलते हुए यशवाली, पूर्णचन्द्र जैसे मुखवाली, भृत्यों द्वारा सम्मानित जिनकी अत्यंत दिव्य मूर्ति यहाँ वर्तमान है। ६

जिस (भारती) के प्रसाद से ज्ञान मिलता है, उस ज्ञानसे तत्त्व का मार्ग मिलता है, उससे सम्यक् क्रिया की प्राप्ति होती है, वह क्रिया, मोक्ष की संपदा देती है। इस तरह वह मोक्ष का निरपाय कारण है। ७

इस तरह जो स्वच्छ आकृति संपन्न, सार को देनेवाली वह सारदा, कांति-विजय स्मृति को संचित करें। प्रबल भाग्योदय की उछलती लीला को देनेवाली वह सेवक की मोहनिद्रा को झटक दे। ८

उत्तम यश रूप पुत्र को प्रसव करनेवाले, प्रसन्नचेता जो साधक उषःकालमें इस अष्टकका पाठ करते हैं, वे बोलने में सुरगुरु सम बनकर अपनी वाणीसुधासे सूरिगण को (विद्वद्गण) को संतुष्ट करते हैं। ९

। समाप्तम्।

१६
।। श्री मलयकीर्तिमुनीश्वरविरचितं - श्री शारदाष्टकम्।।

डभोई यशो. वि. ज्ञा. भं. प्रत नं. ५१९३ तथा सुरत ने. वि. क. ज्ञा. भं. प्रत नं. ३६८२ द्रुतविलंबित छंद- सरस शांति सुधारस -

जनन मृत्यु-जराक्षयकारणं सकलदुर्नय- जाड्यनिवारणं।
विगतपारभवाम्बुधितारणं समयसारमहं परिपूजये ।।१।।

इत्युच्चार्य पुस्तकोपरि पुष्पांजलिं क्षिपेत् श्रुतिपूजनप्रतिज्ञा।

जलधिनंदन-चंदनचन्द्रमः सदृशमूर्तिरियं परमेश्वरी।
निखिलजाड्यजटोग्रकुठारिका दिशतु मेऽभिमतानि सरस्वती ।।२।।

विशदपक्ष-विहङ्गमगामिनी विशदपक्ष-मृगांकमहोज्वला।
विशदपक्ष-विनेयजनार्चिता दिशतु मेऽभिमतानि सरस्वती ।।३।।

वरददक्षिणबाहुधृताक्षका विशदवामकरार्पितपुस्तिका।
उभयपाणिपयोजधृताम्बुजा दिशतु मेऽभिमतानि सरस्वती ।।४।।

मुकुटरत्नमरीचिभिरूर्ध्वगै र्वदति या परमां गतिमात्मनि।
भवसमुद्रतरी तु नृणां सदा दिशतु मेऽभिमतानि सरस्वती ।।५।।

परमहंस-हिमाचलनिर्गता सकलपातक-पङ्कविवर्जिता।
अमृतबोधपयः परिपूरिता दिशतु मेऽभिमतानि सरस्वती ।।६।।

परमहंसनिवास-समुज्वला कमलया कृतिपाशमनोत्तमा।
वहति या वदनाम्बु[१] रुहंसदा दिशतु मेऽभिमतानि सरस्वती ।।७।।

सकलवाङ्मयमूर्तिधरापरा सकलसत्वहितैकपरायणा।
सकल-नारदतुंबरुसेविता दिशतु मेऽभिमतानि सरस्वती ।।८।।

मलयचन्दनचंद्ररजःकण प्रकरशुभ्रदुकूलपटावृता।
विशदहंसकहा[२]रविभूषिता दिशतु मेऽभिमतानि सरस्वती ।।९।।

मलयकीर्तिकृतामपि संस्तुतिं पठति यः सततं मतिमान्नरः।
विजयकीर्तिगुरोः कृतिमादरात् सुमतिकल्पलताफलमश्नुते।।१०।।

ॐ ह्रीं श्रीं क्लीं ऐं नमः सरस्वती भगवती बुद्धिवर्द्धिनी स्वाहा।
इति मूलमंत्रम्।

[३]इति श्री शारदाष्टकस्तोत्रसम्पूर्णम्।।

टी. १. वदनाम्बुरुहं। २. विभूष्यता। ३. १७८६ महासुदना दिवसे रायपुर नगरे आ स्तोत्र बनावेलुं छे.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૧૬

ભાષાન્તર

જન્મ, મરણ અને ઘડપણના નાશના હેતુરૂપ એવા સમગ્ર દુર્નય (નયાભાસ)રૂપી જડતાને દૂર કરનારા તેમજ અપાર સંસાર સમુદ્રનો પાર પમાડનારા એવા સિદ્ધાંતના સારનું હું પૂજન કરૂં છું. ૧

(એમ ઉચ્ચારીને પુસ્તકની ઉપર પુષ્પાંજલિ કરવી એ વિદ્યાના પૂજનની પ્રતિજ્ઞા છે.)

સમુદ્ર-પુત્ર, ચંદન સમાન શીતળ એવા ચંદ્રમાના સમાન (શ્વેત) મૂર્તિવાળી તથા સમસ્ત જડતા(અજ્ઞાન)ની જટા ને (છેદવામાં) તીક્ષ્ણ કુહાડા જેવી, એવી આ ઉત્તમ ઐશ્વર્યવાળી સરસ્વતીદેવી મને મનોવાંછિત આપો. ૨

ઉજ્જવળપાંખવાળા (હંસ) પક્ષીઉપર સવારથનારી, શુકલપક્ષ (પખવાડિયા)ના ચંદ્રસમાન અત્યંત નિર્મળ, તેમજ વિમળ (માત - પિતાના) પક્ષવાળા વિનમ્ર માનવો વડે પૂજાયેલી એવી હે સરસ્વતી દેવી મને મનોવાંછિત આપો. ૩

વરદાન આપનારા જમણા હાથથી માળાને ધારણ કરનારી, નિર્મળ એવા ડાબા હાથમાં પુસ્તક રાખીને તેમજ બંને કરકમલવડે કમળને ધારણકરનારી એવી હે સરસ્વતી દેવી મને મનોવાંછિત આપો. ૪

ઉર્દ્વગામી મુકુટરત્નના કિરણોવડે, જે આત્માને વિષે પરમગતિને કહે છે, તે માનવોને માટે, સર્વદા, સંસારસમુદ્રમાં નૌકાસમાન એવી, સરસ્વતી દેવી મને મનોવાંછિત આપો. ૫

પરમહંસ (જિનેશ્વર) રૂપ, હિમાલયમાંથી નીકળેલી, સર્વ પાપરૂપ કાદવથી રહિત, અમૃત-જ્ઞાનરૂપ, જળવડે પરિપૂર્ણ એવી સરસ્વતી દેવી મને મનોવાંછિત આપો. ૬

પરમહંસના નિવાસ (સ્થાનરૂપ માન સરોવરના) જેવી ઉજ્જવળ, હંમેશા લાલસાઓનો લેપ કરનારી, વિદ્વાનોનું રક્ષણ કરનારી અને ઉત્તમ પ્રસન્નતાવાળી, કમળ જેવા મુખને સદા જે ધારણ કરે છે એવી સરસ્વતી દેવી મને મનોવાંછિત આપો. ૭

સાહિત્ય (અથવા સમગ્રજ્ઞાન)ના સ્વરૂપને ધારણ કરનારી, કળા અને શ્રેષ્ઠ (પરા એટલે અનાહત નાદ સ્વરૂપા) તેમજ સમગ્ર પ્રાણીઓનાં કલ્યાણને વિષે અદ્વિતીયપણે તત્પર, સર્વ નારદો અને તુંબરૂ (ગંધર્વ)થીસેવિત એવી સરસ્વતી દેવી મને મનોવાંછિત આપો. ૮

મલય (ગિરિ)ના ચંદન અને ચાંદનીના રજકણોના સમૂહ-સમાન, દેદીપ્યમાન વસ્ત્ર ધારણકરનારી, ચમકતાં (ઉજ્જવળ) ઝાંઝર અને હારથી વિશેષતઃ વિભૂષિત એવી સરસ્વતી દેવી મને મનોવાંછિત આપો. ૯

વિજયકીર્તિ નામના ગુરુની રચના (કાવ્ય) અને મેં મલયકીર્તિએ કરેલી સ્તુતિ જે પણ, બુદ્ધિશાળી માનવ આદરપૂર્વક નિરંતર પઠન કરે છે. તે સુબુદ્ધિરૂપ કલ્પવલ્લીના ફળને ભોગવે છે. ૧૦

। સંપૂર્ણ ।

१६

अनुवाद

जन्म, मृत्यु एवं वृद्धावस्था के नाशके लिए हेतु स्वरूप; समग्र दुर्नय (नयाभास) रूपी जडता को दूर करनेवाले एवं अपार संसारसमुद्र के पार पहुँचाने वाले सिद्धान्तसार का मैं पूजन करता हूँ। १.

(इस तरह बोलकर पुस्तक के उपर पुष्पांजलि समर्पित करना यही विद्यापूजन की प्रतिज्ञा है।)

समुद्रपुत्र एवं चन्द्र समान शीतल ऐसे चन्द्र के समान (श्वेत) मूर्ति (स्वरूप)वाली और समस्त जडता (अज्ञान) रूप जटा की (छेदनक्रिया में) तीक्ष्ण कुल्हाडी समान-ऐसी यह उत्तम ऐश्वर्य-शालिनी सरस्वतीदेवी मुझे मनोवांछित प्रदान करे। २.

उज्ज्वल पंखवाले (हंस) पक्षी पर आरूढ होनेवाली; शुक्लपक्ष के चन्द्र समान अत्यन्त निर्मल; विमल (मातृपितृकुलरूप) पक्षवाले विनम्र मानवों के द्वारा पूजित ऐसी सरस्वती मुझे मनोवांछित प्रदान करे। ३.

वरदान देनेवाले दाहिने हाथसे माला धारण करनेवाली; निर्मल ऐसे बायें हाथसें पुस्तक धारणकरनेवाली एवं (अन्य) दोनों करकमलोंसे कमल धारण करनेवाली सरस्वती मुझे मनोवांछित प्रदान करे। ४.

मुकुटरत्नों के ऊर्ध्वगामी किरणों के द्वारा, मानो जो आत्मा की परमगति प्रदर्शित करती है, वह मानवों के लिए सर्वदा संसारसमुद्रमें नौका समान ऐसी सरस्वती मुझे मनोवांछित प्रदान करें। ५.

परमहंस (जिनेश्वर) स्वरूप हिमालयमें से नीकली हुई; सकल पापरूपी कीचड रहिते; अमृतज्ञान-स्वरूप जल से परिपूर्ण ऐसी सरस्वती मुझे मनोवांछित प्रदान करे। ६.

परमहंस के निवास (मान सरोवर) के समान उज्ज्वल; सदैव लालसाओं को दूर करनेवाली; विद्वानों की रक्षा करनेवाली; उत्तम प्रसन्नतावाली एवं कमल समान मुख को सदैव धारण करनेवाली, ऐसी सरस्वती मुझे मनोवांछित प्रदान करे। ७.

साहित्य (अथवा समग्रज्ञान साहित्य) के स्वरूपको धारण करनेवाली; परा-स्वरूप (परा अर्थात अनाहतनादरूपा); समग्र प्राणियों का कल्याण करनेमें अनन्यरूपसे तत्पर, एवं सर्व नारद एवं तुंबरु (गंधर्वों) से सेवित ऐसी सरस्वती मुझे मनोवांछित प्रदान करे। ८.

मलयगिरि के चंदन और चांदनी के रजःकणो के समूह समान; देदीप्यमान वस्त्रों को धारण करनेवाली; चमकते (उज्ज्वल) एवं हार से विशेषतः विभूषित ऐसी सरस्वती मुझे मनोवांछित प्रदान करे। ९.

विजयकीर्ति गुरुवर्य की काव्यरचना का एवं मेरे द्वारा अर्थात् मलयकीर्ति द्वारा रचित स्तुति का निरन्तर पाठ जो भी बुद्धिशाली मनुष्य आदरपूर्वक करता है वह सुबुद्धिस्वरूप कल्पवल्ली के फल को प्राप्त करता है। १०.

। समाप्तम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

१७
श्री मुक्तिविमलगणि विरचित-महाप्राभाविक-श्रीसरस्वतीस्तोत्रम् ।
शार्दूल - स्नातस्या

ॐ ह्रीं श्री प्रथमा प्रसिद्धमहिमा विद्वद्जनेभ्यो हिता,
ऐं क्लीं ह्ल्लीं सहिता सुरेन्द्रमहिता-विद्याप्रदानान्विता ।
शुच्याचारविचारचारु-रचना चातुर्यचक्राञ्चिता,
जिह्वाग्रे मम सा वसत्वविरतं वाग्देवता सिद्धिदा ॥१॥

ॐ ह्रीं श्रीं सहिता वषड्द्वययुता स्वाहा नमः संयुता,
ह्रीं क्लीं ब्लीं चरमा गुणानुपरमा भास्वत्तनुसद्रमा ।
ह्रीं खीं ह्रीं वरजापदत्त सुमतिः स्तों ऐं सुबीजान्विता,
जिह्वाग्रे मम सा वसत्वविरतं वाग्देवता सिद्धिदा ॥२॥

क्षाँ क्षीं क्षूं लसदक्षराक्षरगणै र्या ध्येयरुपा सदा,
ह्राँ ह्रीं ह्रूं कलिता कला सुललिता ह्रीं ह्रीं स्वरुपा मुदा ।
चंचच्चंद्रमरीचिचारुवदना स्वेष्टार्थसार्थप्रदा,
जिह्वाग्रे मम सा वसत्वविरतं वाग्देवता सिद्धिदा ॥३॥

ऐं क्लीं क्रूं वरयोगिगम्यमहिमा नौकाभवाम्भोनिधौ,
वीणावेणुकणक्कणातिसुभगा सौभाग्यभाग्योदया ।
संसारार्णवतारिणी सुचरिणी श्रीकारिणी, धारिणी,
जिह्वाग्रे मम सा वसत्वविरतं वाग्देवता सिद्धिदा ॥४॥

श्राँ श्रीं श्रूं सहिता सिताम्बरधरा साध्या सदा साधुभिः,
देवानामपि देवता कुविपदां छेत्री पदं संपदाम् ।
दिव्याभूषण-भूषितोज्ज्वलतला कल्याणमालालया,
जिह्वाग्रे मम सा वसत्वविरतं वाग्देवता सिद्धिदा ॥५॥

हस्ते शर्मदपुस्तिकां विदधती सज्ज्ञानवृंदप्रदा,
या ब्राह्मी श्रुतदेवता विदधते सौख्यं नृणां शारदा ।
सद्वादे प्रसरन्तु मे स्फुटतरं शास्त्रे कवित्वे धियो,
जिह्वाग्रे मम सा वसत्वविरतं वाग्देवता सिद्धिदा ॥६॥

भव्यानां सुखदा प्रभूतवरदाऽनन्दर्द्धि कीर्तिप्रदा,
भ्राजद् वीरमहोदयोत्करकरा स्फूर्जत्प्रमोदप्रदा ।
मण्युद्योत-सुदानदा शुभदया सौभाग्यसद्भाग्यदा,
जिह्वाग्रे मम सा वसत्वविरतं वाग्देवता सिद्धिदा ॥७॥

भूपश्रीसुकुमारपालसुगुरोः श्रीहेमसूरिप्रभो,-
राम्नायदधिगम्य मंत्रसुविधिं मंत्राक्षरैस्तैः स्तुता ।
प्रख्याताख्ययुता सुमुक्तिविमलाख्यर्षेः प्रबुद्धि प्रदा,
जिह्वाग्रे मम सा वसत्वविरतं वाग्देवता सिद्धिदा ॥८॥

संवत् क्ष्मायुगनंदभूपरिमिते चैत्रासितैकादशी,
घस्त्रे वारशनौ सुदर्शनमिदं वाग्देवतायाः कृतम् ।
क्लृप्तं स्तोत्रमिदं सुमुक्तिविमलेनाऽजारि संज्ञे पुरे,
सन्मंत्रादियुतं सदा विजयतां यावन्मृगांकारुणौ ॥९॥

जाप मंत्र :- ॐ ह्रीं श्रीं क्लीं ऐं वद वद वाग्वादिनी सरस्वत्यै ह्रीं नमः।

इतिश्री मन्त्रगर्भितं स्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

१७
ભાષાન્તર

ૐ હ્રીઁ શ્રી એ પ્રથમ (મંત્ર સ્વરૂપી) પ્રસિદ્ધ મહિમાવાળી, વિદ્વાનો માટે (સ્થાપન કરાયેલી) હિતસ્વરૂપા, ઐઁ ક્લીઁ હ્લ્લીઁ (મંત્રાક્ષરો)થી સહિત, સુરેન્દ્રોથી પૂજાયેલી વિદ્યાપ્રદાન (થી યુક્ત) કરનારી, પવિત્ર આચાર - વિચારની સુંદર વ્યવસ્થાવાળી, ચતુરજનોના સમૂહથી પૂજાયેલી ! તે સિદ્ધિને આપનારી વાણીની દેવી મારી જીભના ટેરવા ઉપર નિરંતર વસો. ૧

ૐ હ્રીઁ શ્રીઁ (મંત્રાક્ષરો) થી સહિત, બંને વષટ્‌થી યુક્ત ! સ્વાહા નમઃ થી સંયુક્ત, અંતિમભાગે હ્રીઁ ક્લીઁ બ્લીઁ એ મંત્રબીજોવાળી ગુણોથી અતિશ્રેષ્ઠ (સ્વરૂપવાળી) દેદીપ્યમાન દેહ રૂપી ઉત્તમ શોભા (કાંતિ) વાળી, હ્રીઁ ખીઁ હ્રીઁ એ મંત્રાક્ષરોના જાપથી, આપેલી સુમતિવાળી, સ્તોઁ ઐઁ સુંદર બીજોથી જોડાયેલી, એવી તે સિદ્ધિને આપનારી વાણીની દેવતા મારા જીભના ટેરવા ઉપર નિરંતર વસો. ૨

ક્ષાઁ ક્ષીઁ ક્ષૂઁ થી શોભાયમાન નિત્યસ્વરૂપા ! એવા અક્ષરોના સમૂહોથી જે હંમેશા ધ્યેય નિશ્ચિતલક્ષ્ય કરવા યોગ્ય સ્વરૂપા છે, હ્રાઁ હ્રીઁ હ્રૂઁ એ બીજાક્ષરોથી મનોહર, કલાઓથી અત્યંત સુંદર, હ્રીઁ હ્રીઁ એ સ્વરૂપવાળી, આનંદસ્વરૂપા, ચંચળ ચંદ્રના કિરણોથી મનોહર વદનવાળી, પોતાના ઈષ્ટ (ઈચ્છિત) અર્થને ધન સાથે આપનારી એવી તે સિદ્ધિને આપનારી વાણીની દેવી મારી જીભના ટેરવા ઉપર નિરંતર વસો. ૩

ઐઁ ક્લીઁ ક્રૂઁ (મંત્રાક્ષરો) સ્વરૂપી, ઉત્તમયોગીઓથીજ જેનો મહિમા જાણી શકાય એવી, ભવસમુદ્રમાં નૌકા (નાવડી) સમાન, વીણા - વાંસળીના મધુર અવાજવાળી, અતિસુંદર (લાવણ્ય) સૌભાગ્ય અને ભાગ્યના ઉદયવાળી, સંસારરૂપી સમુદ્રથી તારનારી, સુંદર આચરણ કરનારી, લક્ષ્મીને કરનારી, સંભાળ કરનારી એવી તે સિદ્ધિને આપનારી વાણીની દેવી મારી જીભના ટેરવા ઉપર નિરંતર વસો. ૪

શ્રાઁ શ્રીઁ શ્રૂઁ (મંત્રો)થી સહિત, શ્વેત (સફેદ) વસ્ત્રોને ધારણ કરનારી, હંમેશા સાધુઓ (સજજનો)ને સિદ્ધકરવા (સાધ્ય)લાયક, દેવતાઓની યે દેવતા, ભયાનક વિપત્તિઓને છેદનારી, સંપત્તિઓની સ્થાનભૂત, દિવ્યઆભૂષણોથી વિભૂષિત થયેલી, ઉજ્જવળ હાથ પગના તળીયાવાળી, કલ્યાણની માલા શ્રેણીના નિવાસરૂપ એવી તે સિદ્ધિને આપનારી વાણીની દેવી મારી જીભના ટેરવા ઉપર નિરંતર વસો. ૫

જે બ્રાહ્મી, હાથમાં સુખને આપનાર પુસ્તિકા (ગ્રંથ)ને ધારણ કરતી, સમ્યગ્જ્ઞાનના સમૂહને વિશેષે આપતી મનુષ્યના સુખને કરે છે. પંડિતોના વાદમાં શાસ્ત્રમાં (અને)કવિત્વમાં મારી બુદ્ધિ સારી રીતે પ્રસાર પામે એવી તે સિદ્ધિને આપનારી વાણીની દેવી મારી જીભના ટેરવા ઉપર નિરંતર વસો. ૬

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ભવ્યજીવોને સુખઆપનારી, ઘણાપ્રકારે વરદાન (આશીર્વાદ) આપનારી, આનંદ ઋદ્ધિ અને કીર્તિને આપનારી, શોભતા પરાક્રમ અને મોટા અભ્યુદયના સમૂહને કરનારી, અતિઆનંદને આપનારી, મણિ(રત્ન)ના ઉદ્યોત (પ્રકાશ) સરખાં સુંદર દાનને આપનારી, ઉત્તમ દયા - સૌભાગ્ય અને સારા નસીબને દેનારી એવી તે સિદ્ધિને આપનારી વાણીની દેવી મારી જીભના ટેરવા ઉપર નિરંતર વસો. ૭

શ્રી કુમારપાલ મહારાજાના સુગુરુ શ્રી હેમસૂરિપ્રભુ (હેમચંદ્રાચાર્ય)ના (સરસ્વતી) આમ્નાય (પરંપરા)માંથી મંત્રની સુંદર વિધિને જાણીને તે મંત્રાક્ષરોથી સ્તુતિ કરાયેલી છે. પ્રખ્યાત નામવાળા સુમુક્તિવિમલ નામના સાધુને પ્રકર્ષ (અત્યંત) બુદ્ધિને આપનારી તે સિદ્ધિને આપનારી વાણીની દેવી મારી જીભના ટેરવા ઉપર નિરંતર વસો. ૮

સંવત ૧૯૪૧ ની સાલમાં ચૈત્રવદ એકાદશી (અગ્યારશ) શનિવારે આ વાણીની દેવી (સરસ્વતી)નું જે સુંદર દર્શન કર્યું. (તે) સુમુક્તિવિમલ (મુનિ) વડે અજારિગામમાં આ સ્તોત્ર સત્યમંત્રો વિગેરેથી યુક્ત સંપૂર્ણ કરાયું. (તે) હંમેશા સૂર્ય અને ચંદ્ર આકાશમાં રહે ત્યાં સુધી વિજયને પામે. ૯

જાપ મંત્ર :- ॐ ह्रीं श्रीं क्लीं ऐं વદ વદ વાગ્વાદિની સરસ્વત્યૈ ह्रीं નમઃ ॥

સંપૂર્ણ.

१७
अनुवाद

ॐ ह्रीं श्री - इस प्रथम (मंत्ररूप) प्रसिद्ध महिमावाली; विद्वानों के लिए हितकारिणी; ऐं क्लीं ह्स्क्लीं - मंत्राक्षरों से युक्त; सुरेन्द्रों के द्वारा पूजित; विद्याप्रदानरूपी कार्य से युक्त; पवित्र आचार-विचार की सुंदर व्यवस्थावाली; चतुरजनोंके समूहसे पूजित ऐसी सिद्धिदात्री वह वाणी-देवी मेरी जिह्वा पर सदैव निवास करे। १.

ॐ ह्रीं श्रीं - (मंत्राक्षरोंसे) युक्त; दोनों वषट्-कारोंसे अन्वित; 'स्वाहा' एवं 'नमः' से युक्त; अन्तभागमें ह्रीं क्लीं ब्लीं - बीजमंत्रोंवाली; गुणोंसे अतिश्रेष्ठस्वरूपा; देदीप्यमान देह की उत्तम शोभावाली; ह्रीं खीं ह्रीं - मंत्रोंके उत्तमजपसे सुमतिप्रदान करनेवाली; स्तों, ऐं - उत्तम बीजमंत्रों से युक्त; ऐसी सिद्धिदात्री वह वाणी-देवी मेरी जिह्वा पर सदैव निवास करे। २.

क्ष्रां क्ष्रीं क्ष्रूं - मंत्रोंसे नित्य सुशोभित स्वरूपवाली; ऐसे अक्षरों के समूहों से सदैव ध्येयस्वरूपा; ह्रां ह्रीं ह्रूं - बीजाक्षरों से मनोहर; कलाओंसे अत्यन्त सुन्दर; ह्रीं ह्रीं - स्वरूपा; आनन्दरूप; चलायमान चंद्र की किरणोंसे मनोहर मुखवाली; धन के साथ अभीष्ट अर्थ को प्रदान करनेवाली ऐसी सिद्धिदात्री वह वाणी-देवी मेरी जिह्वा पर सदैव निवास करे। ३.

ऐं क्लीं क्रूं - मंत्राक्षर-स्वरूपा; उत्तम योगिजनों के द्वारा ही जिसकी महिमा जानी जा सकती है ऐसी; भवसमुद्र में नौका समान; वीणा एवं बंसी के मधुर ध्वनिवाली; अतिलावण्यवती; सौभाग्य की भाग्योदयरूप; संसारसमुद्र को पार करानेवाली; उत्तम आचरण युक्ता; लक्ष्मी प्रदान करनेवाली; (भक्तों को) ध्यान रखनेवाली ऐसी सिद्धिदात्री वह वाणी-देवी मेरी जिह्वा पर सदैव निवास करे।४.

श्रां श्रीं श्रूं - मंत्रयुक्ता; श्वेतवस्त्रधारिणी; सदैव सज्जनों के लिए साध्यरूप; देवताओंकीदेवता; भयानकविपत्तियोंका छेदन-करनेवाली; संपत्तिकी स्थानभूत; दिव्यअलंकारोंसे विभूषित; हाथ-पैर के उज्ज्वलतलवाली; कल्याण की माला (परंपरा) की निवासरूप ऐसी सिद्धिदात्री वह वाणी-देवी मेरी जिह्वा पर सदैव निवास करे। ५.

जो ब्राह्मी श्रुतदेवता शारदा अपने हाथमें कल्याणदायक ग्रंथ को धारण करती है; सम्यग्ज्ञानभंडारदात्री जो मानवों को सुख प्रदान करती है; पंडितो के वादमें, शास्त्रमें एवं कवित्वविषय में मेरी बुद्धि के विकास के लिए साक्षात् शारदा, ऐसी सिद्धिदात्री वह वाणी-देवी मेरी जिह्वा पर सदैव निवास करे। ६.

भव्यजीवों को सुख प्रदान करनेवाली; अनेक प्रकारसे वरदान देनेवाली; आनंद, ऋद्धि (समृद्धि) और कीर्ति प्रदान करनेवाली; शोभित पराक्रम और महान अभ्युदय-समूह को करनेवाली; अत्यधिक आनंददात्री; मणि के प्रकाश समान सुंदर दान देनेवाली; उत्तम दया एवं सौभाग्य के सद्भाग्य को प्रदान करनेवाली ऐसी सिद्धिदात्री वह वाणी-देवी मेरी जिह्वा पर सदैव निवास करे।७.

श्रीकुमारपाल महाराजा के सद्गुरु श्री हेमसूरिप्रभु (हेमचन्द्राचार्य) के (सारस्वत) आम्नायमेंसे मंत्र की उत्तम विधि जानकर तदुक्त मंत्राक्षरों से जिसकी स्तुति की गई है; प्रख्यात नामवाली; सुमुक्तिविमल नामक साधुको उत्कृष्ट बुद्धि प्रदान करनेवाली ऐसी सिद्धिदात्री वह वाणी-देवी मेरी जिह्वा पर सदैव निवास करे। ८.

संवत् १९४१ वर्ष में चैत्र कृष्ण एकादशी एवं शनिवार को इस वाणी-देवी का दर्शन करनेवाले सुमुक्तिविमल (मुनि) के द्वारा अजारिगाँव में सत्यमंत्रयुक्त यह स्तोत्र विरचित किया गया। वह (स्तोत्र) जब तक गगन में सूर्य-चन्द्र रहे तब तक (सदैव) विजय प्राप्त करे। ९.

जपमंत्र - ॐ ह्रीं श्रीं क्लीं ऐं वद वद वाग्वादिनी सरस्वत्यै ह्रीं नमः।

। समाप्तम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

શ્રી વીણાવાદિની દેવી

ફોટામાં રહેલી કવિતાના અદ્દભૂત ભાવોને ચિત્રમાં પૂરી હંસયુક્ત બનેલી સુંદરતમ કૃતિ

ચિત્રકાર :- મહાદેવી વર્મા, ૧૯૫૨

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

१८
श्री सुमतिसागरमुनिविरचितं-
श्रीसरस्वतीस्तोत्रम् ।

द्रुतविलंबित - सरस शांति सुधारस.

सकललोकसुसेवितपत्कजा वरयशोजितशारदकौमुदि ।
निखिलकल्मषनाशनतत्परा, जयतु सा जगतां जननी सदा ॥१॥

कमलगर्भविराजितभूवना, मणीकिरीटसुशोभितमस्तका ।
कनककुण्डलभूषितकर्णिका, जयतु सा जगतां जननी सदा ॥२॥

वसुंहरिद्गजसंस्नपितेश्वरी विधृतसोमकला जगदीश्वरी ।
जलजपत्रसमानविलोचना, जयतु सा जगतां जननी सदा ॥३॥

निजसुधैयजितामरभूधरा निहितपुष्करवृंदलसत्करा ।
समुदितार्कसदृक्तनुवल्लिका, जयतु सा जगतां जननी सदा ॥४॥

विविधवाञ्छितकामदुघाम्बुता विशदपद्मनदान्तरवासिनी ।
सुमतिसागरवर्द्धनचन्द्रिका, जयतु सा जगतां जननी सदा ॥५॥

इति सुमतिसागरमुनिकृत स्तोत्रं समाप्तम् ।

१८
ભાષાન્તર

સકલલોકો વડે સારી રીતે સેવાયેલાં ચરણકમળવાળી. શ્રેષ્ઠ એવા યશથી શરદપૂર્ણિમાની ચાંદની ને જીતનારી, સંપૂર્ણપાપોનો નાશ કરવામાં તત્પર, તે જગતની જનની (માં) (સરસ્વતી દેવી) હંમેશા જય પામે. ૧

કમળના મધ્યભાગમાં વિશેષે શોભાપામેલી (ત્રણ) ભુવનવાળી, મણિ (રત્ન)મય મુગુટથી અત્યંત તેજસ્વી મસ્તકવાળી, સુવર્ણકુંડલોથી દેદીપ્યમાન કર્ણ(કાન)વાળી તે જગત જનની (સરસ્વતી દેવી) હંમેશા જય પામે. ૨

આઠદિગ્ગજો (દિશાઓના હાથી) દ્વારા સ્નાન કરાયેલી એવી દેવી, ચંદ્રકલાને ધારણ કરનારી, જગતની સ્વામિની, કમળપત્રસમાન નયનવાળી તે જગતજનની (સરસ્વતી દેવી) હંમેશા જય પામે. ૩

ઈન્દ્રો દ્વારા પોતાના અમૃતવડે જ પૂજા (સન્માન) કરાયેલી, ધારણ કરેલા નીલકમળોનાં ગુચ્છાઓથી દેદીપ્યમાન હસ્તવાળી સારીરીતે ઉદયપામેલા સૂર્ય સરખી, વેલડી જેવા દેહવાળી તે જગતજનની હંમેશા જય પામે. ૪

જુદા જુદા પ્રકારના મનવાંછિત પૂરવામાં કામધેનુગાય સરખી અત્યંત વિશદ (સ્વચ્છ) પદ્મસરોવરની અંદર વસનારી સુબુદ્ધિરૂપીસાગરને વધારવામાં ચંદ્રિકાસરખી સુમતિસાગર-મુનિની પ્રગતિ કરનારી ચંદ્રિકા તે જગતની માતા હંમેશા જય પામે. ૫

-: સંપૂર્ણ :-

१८
अनुवाद

सकललोक द्वारा अच्छी तरह से सेवित चरणकमलवाली; श्रेष्ठयशसे शरत्पूर्णिमा की चांदनी को जीतनेवाली; संपूर्ण पापों का नाश करने में तत्पर ऐसी वह जगज्जननी सरस्वती सदैव जय प्राप्त करे। १.

कमल के मध्यभाग में विशिष्ट शोभायुक्त त्रिभुवनवाली; मणिमय मुकुट से अत्यन्त तेजस्वी मस्तकवाली; सुवर्णकुंडलोंसे देदीप्यमान कर्णवाली ऐसी वह जगज्जननी सरस्वती सदैव जय प्राप्त करे। २.

अष्ट दिग्गजों (दिशाओंके हाथी) के द्वारा जिसको स्नान कराया जाता है ऐसी; चन्द्रकलाधारिणी; जगत्स्वामिनी; कमलदल समान नेत्रवाली ऐसी वह जगज्जननी सरस्वती सदैव जय प्राप्त करे। ३.

देवेन्द्रों के द्वारा अपने अमृत से पूजित; धारण किये हुए नीलकमलों के गुच्छ से सुशोभित हाथोंवाली; अच्छीतरह उदित सूर्य के समान; लता के समान (कोमल) शरीरवाली ऐसी वह जगज्जननी सरस्वती सदैव जय प्राप्त करे। ४.

त्रिविध प्रकार के मनोरथ की पूर्ति में कामधेनु समान; अतिशय स्वच्छ कमल-सरोवर में निवास करनेवाली; सुबुद्धिरूप समुद्र की वृद्धि में चांदनी समान एवं सुमतिसागरमुनि की विकास करनेमें चंद्रिका समान वह जगज्जननी सरस्वती सदैव जय प्राप्त करे। ५.

। समाप्तम् ।

१९
॥ श्री सरस्वती स्तोत्रं ॥

वाग्वादिनी नमस्तुभ्यं वीणापुस्तकधारिणी ।
मह्यं देहि वरं नित्यं हृदयेषु प्रमोदतः ॥१॥

काश्मीरमण्डनी देवी हंसस्कन्धसुवाहने ।
ममाऽज्ञानं विनाशाय कवित्वं देहि मे वरम् ॥२॥

जयत्वं विजयादेवी कवीनां मोदकारिणी ।
देहि मे ज्ञान-विज्ञानं वाग्वादिनी सरस्वती ॥३॥

ॐ ह्रीं श्रीभगवती देवी श्रीं देहि वरानने ।
वाञ्छितार्थं प्रदात्री च वद वद वाग्वादिनी नमः ॥४॥

लक्षजापेन मन्त्रोऽयं गणित्वैकादशाचाम्लैः ।
इति स्तुता महादेवी सर्वसिद्धिप्रदायिका ॥५॥

इदं स्तोत्रं पवित्रं च ये पठन्ति नरः सदा ।
तस्य नश्यन्ति मूढत्वं प्राप्नोति मंगलावलीम् ॥६॥

सरस्वतीस्तोत्रमिदं पवित्रं गुणैर्गरिष्ठं निजमंत्रगर्भितम् ।
पठन्ति ये रम्यमहर्निशं जनाः लभन्ते ते निर्मलबुद्धिमंदिरम् ॥७॥

। सम्पूर्णम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૧૯
ભાષાન્તર

હે વાણીની દેવી ! વીણા પુસ્તકને ધારણ કરનારી, આપને નમસ્કાર થાઓ. હંમેશા હૃદયોમાં પ્રમોદ થવાથી મને ઉત્તમ વરદાન આપો. ૧

કાશ્મીર(દેશ)ની આભૂષણરૂપ દેવી, હંસના શરીરને સુંદર વાહન કરનારી મારા અજ્ઞાનનો વિનાશ કરવા માટે મને શ્રેષ્ઠ કવિપણું તું આપ. ૨

આ વિજયાદેવી કવિઓને આનંદ કરાવનારી જય પામે, વાગ્વાદિની સરસ્વતી, મને જ્ઞાન - વિજ્ઞાનને તું આપ. ૩

ૐ હ્રીઁ શ્રી ભગવતી દેવી ! હે સુંદર મુખડાંવાળી, શ્રી (જ્ઞાનલક્ષ્મી)ને તું આપ. મનવાંછિતઅર્થનેઆપનારી વાગ્વાદિની નમઃ એ રીતે તું બોલ તું બોલ.

(ૐ ह्रीं श्री भगवतीदेवी वद वद वाग्वादिनी नमः) ।। એ મંત્ર છે.)
૪

અગ્યાર આંબેલના તપ વડે એક લાખના જાપથી આ મંત્ર ગણીને (કરે છે)એ રીતે મહાદેવી સ્તુતિ કરાયેલી છે તો સર્વસિદ્ધિને આપનારી બને છે. ૫

આ પવિત્ર સ્તોત્રનો જે મનુષ્યો હંમેશા પાઠ કરે છે તેની મૂઢતા નાશ પામે છે અને મંગલની પરંપરાને પ્રાપ્ત કરે છે. ૬

ગુણોથી અતિમહાન, નિજમંત્રોથી ગર્ભિત આ પવિત્ર મનોહર સરસ્વતી સ્તોત્રનો રાત-દિવસ જે મનુષ્યો પાઠ કરે છે, તેઓ નિર્મલબુદ્ધિરૂપી મંદિર (સ્થાન)ને પ્રાપ્ત કરે છે. ૭

સંપૂર્ણ.

१९
अनुवाद

हे वाणी की देवी ! वीणा-पुस्तकधारिणी ! तुम्हें नमस्कार। सदैव हृदय में आनन्द उत्पन्न होने से मुझे उत्तम वरदान प्रदान कीजिए। १.

कश्मीरदेश की विभूषणरूप देवी ! हंसस्वरूप उत्तम वाहनवाली, मेरे अज्ञान के विनाश के लिए मुझे श्रेष्ठ कवित्व (कविताशक्ति) प्रदान कीजिए। २.

कवियों को आनन्ददायिनी विजया देवी तुम्हारी जय हो। वाग्वादिनी सरस्वती मुझे ज्ञान-विज्ञान प्रदान कीजिए। ३.

ॐ ह्रीँ श्री भगवतीदेवी, हे सुंदर मुखवाली, श्री (ज्ञानलक्ष्मी) को तूं दे। मनवांछित अर्थको देनेवाली, वाग्वादिनी नमः ऐसे तूं कहे तूं कहे। ४.

ॐ ह्रीँ श्री भगवतीदेवी वद वद वाग्वादिनी नमः। मन्त्र है। 'ॐ ह्रीं श्री भगवती देवी इस मंत्र के एक लाख जप से एवं ग्यारह आयंबिल तप से स्तुति की गयी महादेवी, सभी सिद्धि का प्रदान करती है। ५.

जो लोग इस पवित्र स्तोत्र का सदैव पाठ करते है उनकी मूढ़ता नष्ट हो जाती है और वे कल्याण-परंपरा को प्राप्त करते हैं। ६.

गुणों से अति महान एवं निजमंत्रों से गर्भित यह पवित्र मनोहर सरस्वतीस्तोत्र का जो लोग दिन-रात पाठ करते हैं वे निर्मलबुद्धि के निवास (सारस्वतधाम) को प्राप्त करते हैं। ७.

। सम्पूर्णम्।

२०
श्री शारदास्तोत्रम्

श्री लक्ष्मीविजयकृत-१७६२ वर्षे

श्रीमत्यम्बे ! नमस्ते भगवति ! वरदे ! शारदा देव्यमंदे !,
श्रीमत्काश्मीरदेशोद्भवघुसृणलसद् वासना वासिनीने।
नाथे त्वां प्रार्थयेऽहं सुरनरमुकुटस्पृष्टपादारविन्दे,
विद्यादानं प्रदेहि प्रगलिततमसे मे सदा बुद्धिवृद्धयै ।।१।।

भेजे हृत्पद्मकोशे प्रथममिहसुचि भारती नाम मुख्यं,
स्मृत्वा नाम द्वितीयं मम सुहृदि सरस्वत्यमेयं च शुद्धम्।
हर्षोसत् तृतीयं वचनकरि विभुं शारदा देव्यपूर्व,
नाम ध्येयं चतुर्थं वरगुणसदनं हंसगामिन्यनूनम् ।।२।।

माता विद्वद्जनानां व्रतिहृदयलसत्पंचमं नाम भव्यं,
षष्ठं वाग्येश्वरी तद् रविहयमुखमिन्नाम चोक्तं कुमारी।
सम्यग्गेयाष्टमंनामगददलवितिब्रह्मचारिण्यमायम्,
प्रोत्तुंगं नंदसंख्यं त्रिपुरसुजननी नाम पंकापहारि ।।३।।

सानंदं ब्रह्मपुत्रि दसममितिमतं नाम चैकादशं हि,
ब्रह्माणी नाम नूनं सुरनर सुखकृद् द्वादशं ब्रह्मवक्त्री।
वाणी श्रद्धाभिजप्तं त्रिदसममरनुतयोगिगम्यस्वरूपम्,
भाषालोक प्रमाणं श्रुतवचनसुयुग् देव्यधीशेंदुपंच ।।४।।

श्रीमद् गौषोडशंसद्विकटकभयभिन्नाम शत्रुप्रमर्दि,
प्रातश्चेतानि भव्यो निजहृदयकजे शुद्धनामानि मातुः।
धन्योजस्रं प्रमोदात् स्मरति शुचिमनो योपुमान् भूरिभक्त्या,

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

देवी श्री शारदा कविजन वरदा तस्य संतुष्यते द्राक् ॥५॥

यादेवी स्तूयतेऽर्हद् विबुध-जनगणैर्वेद वेदांत विज्ञै,-
जिंह्वाग्रे सुप्रसन्ना भवतु मम सदा दानवेन्द्रादिमान्या।
भाग्यै दृष्टामया या कजदलनयना हंसयानाधिरूढा,
सद्वीणा पुस्तिकाप्त-द्युतिभरविलसत्पाणि-रक्तोत्पलाभा ॥६॥

या कुंदेन्दुप्रभांशु प्रचलदधिकभा शुभ्रवस्त्रावृतांगी,
या तंत्री दंडहस्त, प्रकलितरचना पूज्य-पूजाभि पूज्या।
या ब्रह्मेंद्रेश- विष्णु प्रमुखसुरलसद्वंद्यपादाब्ज-सद्मा,
सा मां संपातु देवी परम सुखकरा शारदा विघ्नहन्त्री ॥७॥

याऽऽनंदानंदकन्दा दलितहरिहारा दन्त-विद्यैकदाना,
या धन्या धन्यरूपा धनदनतपदा तेजसा द्योतिताम्या।
रंभारूपाभिरामा सुरमणिरुचिरा रंगरंगायमाना,
कुंभीकुंभस्थलाभा कुचयुगलहरी घूर्यमाणार्द्रहारा ॥८॥

या श्रीभालस्थलांक प्रचचित-तिलका कुंडलाकीर्णकर्णा,
चंचद्हारार्धहाराऽवनत सुहृदया नासिकामौक्तिकाढ्या।
ग्लौमार्तंडोड्डरंकित रचित करलसत्कंकण स्वर्णचूडी,
कूजत्कांची कलापा कुलकलित-कटी पादमंजीरशब्दा ॥९॥

चंद्रास्या भानुतेजा कनककलसजित् सुस्तनाकार द्वीपा,
बिम्बोष्ठी रक्तपाणी कजदलसमदृग्व्यालबाहू प्रसिद्धा।
शुंडादंडोरुयुग्मा चरण नखविभाद्योतिताऽभ्रोडुमाला,
सेयंश्री कामदात्री भवतु मम सदा सारदा सुप्रसन्ना ॥१०॥

मातस्त्वन्नाममंत्र स्मरणसुवसतः क्षुद्रजन्त्वादि पीडा,
संग्रामाग्नीभ सिंहोदरभय-जलयुगूचौर दावानलादि।
पारावार प्रकर्षोत्कट-विकटभरा क्रान्तरोगारिदुष्टा,
भूतप्रेतादियक्षः प्रमुखविसुरक्षत् बंधनोत्था क्षयं स्यात् ॥११॥

गर्फर्जन्मत्तेभ घंटक्वणितबधिरितो दिग्गज श्रोत्रमध्या,
हेषागर्ज्जत् तुरंग त्वरित पवनजिद् वेगदर्प्पाभिसस्याः।
सौधश्रेणीसुदीप्र प्रचुर धनभृतोत्संगसंगीतहृद्याः,
तेषां स्युः संपदस्ते प्रतिदिनमुदायत् संस्तवं ये स्मरन्ति ॥१२॥

ये ध्यायन्ति त्वदीयं श्रवणसुखकरं स्तोत्रमेतद् गुणाढ्यम्,
गोदन्त्यश्वादिजन्तु-प्रजसदनजनाकीर्णश्रृंगारभास्वत्।
कान्तिप्रोत्तुंगदीप्ति-प्रबलगृहमणिध्वस्त-रात्र्यंधकाराः
तेषां धिष्णे सदैवं भवति तवमयी पर्वदीपालिकोच्चा ॥१३॥

युष्मद् गांभीर्ययुतं विमलतरमति कंठपीठे स्तवं ते,
धत्ते यो सत्सुरम्यं विविधविपुलसद्वर्णपुष्पाद (व) कीर्णाम्।
गौरी गंगोर्वशी त्वच्छुचिचरणपदां भोजभृंगीसमाना,
श्रीमद्ध्यानाच्च चित्तं तमिह सुपुरुषं सद्वरोपैतिवाणी ॥१४॥

ये योगीन्द्रासनस्था अरुणगुणलसत्त्वत्पदांभोजभृंगा,
ॐ ह्राँ ह्रीँ जाप मंत्रं हृदयसुकमले शारदायाः स्मरन्ति।
प्रज्ञा-तुष्टि प्रपुष्टि विजय-जयभृता प्राप्नुवन्तीहते शं,
मातस्तेषां जडानां दह दह जडतां देहि बुद्धिं च तस्मै ॥१५॥

त्वद्वेणीजितशेषनागनिपुणः पातालमध्यस्थितः,
युष्मदास्य मुनिर्जितोऽत्र भुवने चंद्रो भ्रमच्चाम्बरे।
तत्त्वल्लोचनतर्जितश्च हरिणो वासं श्रितकानने,
त्वच्छ्रोणीजितकेसरी-लघुभयप्राप्तोऽविशत्कंदराम् - ॥१६॥

श्रीमन्माघकवीश्वराप्तविजयस्त्वद्-ध्यानकल्पद्रुतः,
त्वत्सेवाति सुसम्यगाप्तवरभाग् श्री कालिदासोऽभवत्।
हेमाचार्य-सुबप्पभट्ट विदतामर्त्येन्द्र-पूज्यक्रमाः
जातास्ते भवदीयशक्तिवशतः लब्धवोदयाभुतले ॥१७॥

सूरि श्रीविजयप्रभाप्तमहिमन् कान्तिप्रभावाद्भुताः,
श्री हर्षाभिध पंडितेन्द्र विजयास्तच्छिष्य भक्त्यान्विताः।
विद्वद्रंजित पर्षदालिमहिता लीलांगनाभ्यर्चिताः,
स्यु र्लक्ष्मीविजयाभि सेविताः पदो वाचंयमा नंदिताः ॥१८॥

इत्थं विख्यातसिद्धं प्रकटित-विभवं वर्णराजिविचित्रं,
संपूर्ण स्तोत्रमेतद् दुरितनिकरछित्ते मयाऽकारि शुद्धम्।
द्राषष्टीवत्सराह्वे शरदमदयुते चाश्विने मासिदर्शे,
हर्षोत्कर्षप्रकर्षप्रमुदितमनसा भक्ति प्रह्वेन लक्ष्म्या ॥१९॥

सज्ज्ञान भास्कर करोदय वेदि संस्थ,-
मासाद्य मानवगणोऽत्र तव प्रसादं।
कुर्वन्ति मंदमतयो भवदीय शक्त्या,
भास्वत्सुकाव्यममलं कविचित्तहारि ॥२०॥

सरस्वती संस्तवनं प्रभाते, गणत्यधीते मतिमान् मुदा यः।
ददाति विद्यां सुरधेनुरुपा, सरस्वती तस्य महोदयाय ॥२१॥

इति श्री शारदा स्तोत्रं संपूर्ण ॥ श्रीरस्तु ॥ कल्याणमस्तु ॥ श्री ॥

२०

ભાષાન્તર

હે શ્રી રુપા ! ભગવતી ! વરદાન આપનારી ! શારદા દેવી ! જ્ઞાનરુપા ! માતા ! શોભાયુક્ત કાશ્મીર દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલ કેસરથી ચમકતા સ્થાનમાં રહેનારી ! હે ઈશ્વરી ! સ્વામિની ! દેવો અને મનુષ્યોના મુગુટોથી સ્પર્શ થયેલ ચરણ કમળવાળી તારી હું પ્રાર્થના કરું છું નષ્ટ થયેલા મોહ વાળા મને બુદ્ધિની વૃદ્ધિ માટે વિદ્યાદાન હંમેશા આપો. ૧

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

આ લોકમાં ''ભારતી'' એ પવિત્ર મુખ્ય નામ, મારા સારા હૃદયમાં અપરિમિત અને શુદ્ધ એવાં ''સરસ્વતી'' બીજા નામનું સ્મરણ કરીને, હે વાણીની કરનારી ! હર્ષ પૂર્વક મોટેથી અપૂર્વ - સર્વવ્યાપક અને સત્ય સ્વરુપ એવું 'શારદાદેવી'નામ, ઉત્તમગુણના સ્થાનભૂત, પરિપૂર્ણ અને ધ્યાન કરવા યોગ્ય,! 'હંસગામિની'. એવું ચોથું નામ હૃદય કમળના ગર્ભમાં (રાખીને) મેં સેવા કરી. ૨

વ્રતધારીઓના હૃદયમાં ચમકતું અને શ્રેષ્ઠ વિદ્વાનોની ''માતા'' એ પાંચમું નામ, છઠ્ઠું ''વાધેશ્વરી'' (વાગીશ્વરી) અને સાતમું નામ 'કુમારી' કહેવાયું છે, હે વાણીના દોષને છેદનારી ! માયા રહિત 'બ્રહ્મચારિણી' એ સારી રીતે ગાવા લાયક આઠમું નામ, (કર્મ)મળને દૂર કરનારું અને અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ એવું સુંદર ત્રિપુરામાતા ''એમ નવમું નામ''. ૩

આનંદયુકત ''બ્રહ્મપુત્રી'' એ દશમું નામ મનાયું છે, ''બ્રહ્માણી'' એ અગીયારમું નામ, અને દેવો-મનુષ્યોને સુખ કરનારું ''બ્રહ્મવક્ત્રી''એ બારમું નામ છે, દેવોથી સ્તુતિ કરાયેલુ, યોગીઓ દ્વારા સ્વરુપ જાણીશકાય એવું અને શ્રદ્ધાથી જપાયેલું ''વાણી'' એવું તેરમું નામ, લોકનાં પ્રમાણ સ્વરૂપ ''ભાષા'' એવું ચૌદમું નામ, અધીશ્વરી ''દેવી'' એ પંદરમું નામ છે. ૪

સજજનોને થતા ભયંકર ભયને છેદનારુ, શત્રુનોનાશ કરનારુ, શોભાયુકત ''ગૌ'' એવું સોળમું નામ છે. જે પવિત્ર મનવાળો, ઉત્તમ ધન્ય પુરુષ સવારે પોતાના હૃદય કમળમાં માતાના પવિત્ર નામોનું નિરંતર હર્ષ અને વિપુલ ભક્તિથી સ્મરણ કરે છે તેને કવિસમૂહોને વરદાન આપનારી શ્રી શારદાનામે દેવી જલ્દીથી પ્રસન્ન થાય છે. ૫

જે દેવી, અરિહંતના ઉપાસકસમૂહો અને વેદ-વેદાંતના પંડિતો દ્વારા સ્તુતિ કરાઈ છે. અસુર - ઈન્દ્રો વિગેરેને માન્ય, અત્યંત પ્રસન્ન(દેવી) મારા જીભના અગ્રભાગ ઉપર વસે. જે કમલપત્ર સમાન નેત્રવાળી, હંસના વાહન ઉપર બિરાજેલી, સુંદર, વીણા-પુસ્તકથીયુકત, તેજનાસમૂહથીચમકતા, પરવાળા સમાન શોભતા હાથવાળી (દેવી) બહુ ભાગ્યથી મારાવડે જોવાઈ છે.૬

જે કુંદ પુષ્પ-ચંદ્રની પ્રભાના કિરણોસમાન ખુબ ચપળ શોભાવાળી, શ્વેતવસ્ત્રોથી વીંટળાયેલા દેહવાળી, જે વીણાવાળા હાથથી મનોહર (સંગીત)રચનાવાળી, આદરણીય જનોની સેવા દ્વારા પૂજનીય, જે બ્રહ્મા-ઈન્દ્ર-શંકર-વિષ્ણુ વિગેરે દેવોથી દેદીપ્યમાન ચરણકમલના સ્થાનવાળી, પરમસુખને કરનારી અને વિઘ્નોને છેદનારી, તે શારદા દેવી, મારી સારી રીતે રક્ષા કરે.૭

જે આનંદોનાઆનંદનાબીજરૂપ, ચોરોના ભયને હરણ-કરનારી, વિદ્યાનુંજ એકદાન આપનારી, જે ધન્ય, શ્રેષ્ઠ રુપવાળી, ચરણમાં ઝુકેલા કુબેરવાળી, તેજથી પ્રકાશિત મુખવાળી રંભા(અપ્સરા)ના રૂપથી પણ અધિક સુંદર, ચિંતામણી રત્ન કરતાં પણ મનોહર. આનંદ-પ્રમોદથી નૃત્ય કરનારી, હાથીઓના ગંડસ્થલ સમાન શોભાવાળા બંને સ્તનોના લહેરથી ભરેલા ચોસઠ સેરયુકત હારવાળી છે. ૮

જે સુંદર કપાળમાં મનોહર તિલકના ચિ વાળી, કુંડળોથી વ્યાપ્ત કાનવાળી, ચમકતા નાના-મોટા હારવાળી, નમેલા ભક્તોવાળી, મોતીથી યુકત નાસિકાવાળી, ચંદ્ર-સૂર્ય-નક્ષત્રોની શ્રેણીથી બનાવેલા હાથમાં શોભતાં કંકણ અને સોનાના વલયવાળી, રણકતાં કંદોરા અને મેખલાથી ગાઢપણે બંધાયેલી કમરવાળી, ચરણમાં ઝાંઝર ના શબ્દવાળી છે. ૯

ચંદ્રનાજેવામુખવાળી, સૂર્યનાજેવાતેજવાળી, સુવર્ણ કુંભને જિતનારાસ્તનસ્વરૂપ દ્વીપવાળી, બિંબ સમાન લાલ હોઠવાળી, લાલ હાથવાળી, કમલપત્રસમાન લોચનવાળી, કોમળ બાહુ વાળી, પ્રખ્યાત, હાથીની સૂંઢસમાન બે સાથળવાળી, ચરણનાનખની કાંતિથી, પ્રકાશિતકરેલ આકાશમાં રહેલ નક્ષત્રમાલાવાળી એવી તે આ અત્યંતપ્રસન્ન થયેલી શારદા મને સદાય ઈચ્છિત વસ્તુ આપનારી થાય. ૧૦

હે માતા ! તારા નામરૂપી મંત્રના સ્મરણમાં સારી રીતે મગ્ન રહેનાર(ભકત)ના ક્ષુદ્ર (તુચ્છ) જીવો વિગેરેની પીડા, યુદ્ધ-અગ્નિ-હાથી-સિંહ-પેટપીડા, જલચરો, ચોર, દાવાનળ-સર્પ-સમુદ્રનું તોફાન - દારૂણ આપત્તિઓના સમૂહનું આક્રમણ, રોગ-શત્રુ દુષ્ટ-ભુત-પ્રેત વિગેરે અને યક્ષો આદિ દુઃખ-ઈજા-બંધનોની ઉત્પત્તિનો ક્ષય થાય. ૧૧

મદવાળા હાથીઓના ઘંટના મોટા રણકારથી દિગ્ગજો (દિશાઓના હાથી)ના કાનનાઅંદરના ભાગને બહેરા કરી દીધેલી, હણહણાટનો અવાજકરતાં ઘોડાઓના ઝડપી, પવનજિતનાર વેગનાઅભિમાનથી અધિકગુણવાળી, મોટીહવેલીઓ (મકાનો)ની હારમાળાના દેદીપ્યમાન પુષ્કળ ધનથી ભરેલા મધ્યભાગ(ભંડારો) અને સંગીતથી મનોહર સંપત્તિઓ તેઓને થાય છે. જેઓ દરરોજ હર્ષથી આ સુંદર સ્તવનનું સ્મરણ કરે છે. ૧૨

હે સરસ્વતી ! જેઓ તારું આ શ્રવણ(કાન)ને સુખકરનારુ, ગુણોથી ભરપૂર, આ સ્તોત્રનું ધ્યાન કરે છે. તેઓને ગાય-હાથી-ઘોડા વિગેરે પ્રાણીસમૂહના સ્થાન, મનુષ્યોથી વ્યાપ્ત સજાવટથી શોભતુ અને, અત્યંત મોટા તેજ તથા કાંતિવાળુ ઉત્તમ દીવાઓથી રાત્રીના અંધકારને દૂર કરેલુ, આપના તેજમય ઉત્કૃષ્ટ દીવાળી પર્વ થાય છે. ૧૩

જે અત્યંત નિર્મલમતિવાળો આપની ગંભીરતાવાળું, સજ્જનોને અત્યંત મનોહર અને અનેક પ્રકારના ઘણા ઉત્તમ શબ્દોરૂપી પુષ્પોથી યુકત તારું સ્તવન કંઠમાં ધારણ કરે છે, તે જ્ઞાન લક્ષ્મી યુકૃત ધ્યાનથી ગાઢચિત્તવાળા સજજન પુરુષને આ લોકમાં ગૌરી-ગંગા-ઉર્વશી(અપ્સરા) (જેવી) તારાપવિત્ર ચરણકમળમાં (ભમતી) ભમરી સમાન છે એવી ઉત્તમ વરદાન વાળી વાણી પ્રાપ્ત થાય છે. ૧૪

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

જેઓ ઉત્તમયોગીઓના આસનમાં રહેલા લાલવર્ણથી દેદીપ્યમાન તારા ચરણકમળમાંરહેલાભમરાસમાન, હૃદયકમળમાં શારદા(દેવી)ના ૐ હ્રાઁ હ્રીઁ એવા જાપ મંત્રનું સ્મરણ કરે છે - બુદ્ધિ - સંતોષ - ઉત્તમપોષણ અને જય-વિજયથી ભરેલા તેઓ આ લોકમાં કલ્યાણને પ્રાપ્ત કરે છે. હે માતા ! મૂર્ખ એવા તે મનુષ્યોની મૂર્ખતાને તું બાળીનાખ. અને તે (પ્રત્યેક)ને બુદ્ધિ આપ. ૧૫

તારીવેણીથી જિતાયેલો ચતુર શેષનાગ પાતાલલોકમાં પ્રવેશી ગયો, આ ભુવનમાં તારા મુખથી સારી રીતે જિતાયેલો ચંદ્ર આકાશમાં ભમવા લાગ્યો, તેમજ તારા લોચનથી તિરસ્કાર કરાયેલા હરણે વનમાં વાસ કર્યો, અને તારી કમરથી જિતાયેલો સિંહ ઝડપથી ભય પામેલો ગુફામાં પ્રવેશી ગયો. ૧૬

તમારા ધ્યાનરૂપી કલ્પવૃક્ષથી શ્રી માઘકવીશ્વરે વિજય પ્રાપ્ત કર્યો, તારી ખુબ સેવાથી શ્રી કાલિદાસ સારી રીતે પ્રાપ્ત થયેલા વરદાનવાળા થયા. અને વિદ્વતાને કારણે રાજાઓને પણ પૂજ્ય ચરણવાળા શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય અને બપ્પભટ્ટિસૂરિ આપની શક્તિના વશથી પૃથ્વીમાં પ્રાપ્તકીર્તિવાળા તેઓ થયા. ૧૭

શ્રી વિજયપ્રભસૂરિ પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલ મહિમાની કાન્તિના પ્રભાવથી અદ્‌ભૂતબનેલા, વિદ્વાનો દ્વારા પ્રસન્ન થયેલી સભાઓની શ્રેણીથી પૂજાયેલા, ક્રીડાપૂર્વક વિદ્યાઓરૂપી સ્ત્રીથી પૂજાયેલા પોતાના શિષ્યોની ભક્તિથી યુક્તથયેલાં, લક્ષ્મી વિજયદ્વારા સારી રીતેસેવાયેલાચરણોવાળા, પંડિતોમાં ઈન્દ્રસમાન શ્રી હર્ષવિજય મુનિ પ્રસન્ન થાય. ૧૮

આ પ્રમાણે પ્રસિદ્ધિપામેલું, પ્રગટ કરેલા વૈભવવાળું, વિવિધ પ્રકારના અક્ષરોથી શોભતુ દુઃખોના સમૂહને છેદવા માટે, પવિત્ર આ સંપૂર્ણ સ્તોત્ર સત્તરસો બાસઠ ૧૭૬૨ના વર્ષમાં આસો માસની પૂર્ણિમાએ આનંદના ઉત્કર્ષથી આકર્ષિત અને પ્રસન્ન મનવાળા ભક્તિથી નમ્રએવા 'લક્ષ્મી'નામ (લક્ષ્મી વિજય)એવા મારા વડે કરાયુ. ૧૯

સમ્યગ્‌જ્ઞાનરૂપી સૂર્યકિરણના ઉદયમાટે આધારરૂપ તમારીકૃપાને મનુષ્ય સમૂહ આલોકમાં પ્રાપ્ત કરીને મંદમતિવાળા લોકોપણ આપની શક્તિથી નિર્મલ અને કવિઓના ચિત્તને હરણ કરનારૂં દેદીપ્યમાન સુંદર કાવ્ય બનાવે છે. ૨૦

જે બુદ્ધિવાળો હર્ષથી સરસ્વતીના સુંદરસ્તવ ને ગણે છે કે શીખે છે તેનાં મહાન ઉદય માટે કામધેનુરૂપા સરસ્વતી વિદ્યાને આપે છે. ૨૧

સંપૂર્ણ.

२०
अनुवाद

हे श्री रूपा ! भगवती ! वरदान देनेवाली ! शारदा देवी ! ज्ञानरूपा ! माता ! शोभायुक्त काश्मीर देश में उत्पन्न केसर से चमकते हुए स्थान में रहनेवाली ! हे ईश्वरी ! स्वामिनी ! देवों तथा मनुष्यों के मुकुटों से स्पर्श किये गये चरण कमलोंवाली ! मैं तुम्हारी प्रार्थना करता हूँ ! नष्ट मोहवाले मुझ को बुद्धि की वृद्धि के लिए हंमेशा विद्यादान दो। १

मैंने लोक में पवित्र मुख्य नाम 'भारती', अपने सुन्दर हृदय मे अपरिमित तथा शुद्ध दूसरे नाम 'सरस्वती' का स्मरण करके हे वाणी की करने वाली ! हर्षपूर्वक जोर से (उच्चस्वर से) अपूर्व सर्व व्यापक और सत्यस्वरूप नाम 'शारदादेवी', उत्तम गुण के स्थानभूत, परिपूर्ण एवं ध्यान करने योग्य चौथा नाम 'हंसगामिनी' ऐसा हृदय-कमल के गर्भ में (रख कर) मैंने सेवा की है। २

व्रतधारियों के हृदय में शोभता हुआ, श्रेष्ठ 'विद्वानों की माता' यह पाँचवाँ नाम, छठा 'वाघेश्वरी' (वागीश्वरी) और सातवाँ नाम 'कुमारी' कहा गया है। हे वाणी के दोष को छेदनेवाली ! माया रहित 'ब्रह्मचारिणी' यह भली भाँति गाने योग्य आठवाँ नाम, (कर्म) मल को दूर करनेवाला, और अत्यन्त उत्कृष्ट, सुन्दर नौवाँ नाम 'त्रिपुरामाता' है। ३

आनंदयुक्त 'ब्रह्मपुत्री' दसवाँ नाम माना गया है। ग्यारहवाँ नाम 'ब्रह्माणी' और देवों- मनुष्यों को सुख देनेवाला बारहवाँ नाम 'ब्रह्मवक्त्री' है। देवों द्वारा जिसकी स्तुति की गई है, योगियों के द्वारा जिसका स्वरूप जाना जा सकता है एवं जो श्रद्धा पूर्वक जपा गया है सो तेरहवाँ नाम 'वाणी' लोक के प्रमाण स्वरूप 'भाषा' चौदहवाँ नाम और अधीश्वरी 'देवी' पन्द्रहवाँ नाम है। ४

सज्जनों को होनेवाले भयंकर भय को छेदनेवाला, शत्रु का नाश करनेवाला शोभायुक्त 'गौ' सोलहवाँ नाम है। जो पवित्र मतवाला उत्तम धन्यपुरुष प्रातःकाल अपने हृदयकमल में माता के पवित्र नामों का स्मरण निरन्तर हर्षपूर्वक और विपुल भक्ति के साथ करता है उसी पर कवि समूहों को वरदान देनेवाली श्री शारदा नामक देवी जल्दी प्रसन्न होती है। ५

जिस देवी की अरिहंत के उपासक-समूहों एवं वेद-वेदांत को मान्य, अत्यन्त प्रसन्न देवी, मेरी जिह्वा के अग्रभाग पर वास करे। कमलपत्र के समान नेत्रोंवाली, हंस के वाहन पर विराजमान है, सुन्दर, वीणा-पुस्तक से युक्त, तेज के समूह से प्रकाशित है, प्रवाह के समान सुशोभित हाथवाली देवी को मैंने बहुत भाग्य से देखा है। ६

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

जो कुंद के फूल, चन्द्र की प्रभाकी किरणों के समान बहुत चपल शोभावाली, श्वेत वस्त्रो से ढँके हुए अंगोंवाली, जो वीणावाले हाथसे मनोहर (संगीत) रचनावाली, आदरणीय जनों की सेवा के द्वारा पूजनीय, जो ब्रह्मा, इन्द्र, शंकर, विष्णु आदि देवों के देदीप्यमान चरण कमल के स्थानवाली, परमसुख करनेवाली और विघ्नों को छेदनेवाली (है) सो शारदादेवी मेरी भली भाँति रक्षा करे। ७

जो आनंदो के आनन्द के बीज रूप, चोरों के भय का हरण करनेवाली, विद्या का ही एक दान देनेवाली, जो धन्य श्रेष्ठ रूपवाली, कुबेर जिसके चरणों में नमस्कार करते है, जो तेज से प्रकाशमान मुखवाली, रंभा(अप्सरा) के रूप से बढकर सुन्दर है, चिंतामणि रत्न से भी मनोहर, आनन्द-प्रमोद से नृत्य करनेवाली, हाथियों के गण्डस्थल के समान शोभावाले, स्तनयुग्म के स्पन्दन से भरे चोंसठ लडियों से युक्त हारवाली है। ८

जो सुन्दर ललाट में मनोहर तिलक के चिह्नवाली, कुंडलों से व्याप्त कानवाली, छोटे बडे चमकदार हारोवाली, प्रणाम करते हुए भक्तोवाली, मोती पहनी हुई नासिकावाली, चंद्र-सूर्य-नक्षत्रों की श्रेणीसे बने हुए, हाथ में सुशोभित कंकण और स्वर्ण के वलयवाली, 'किन किन' करती करधनी एवं मेखला से अच्छी तरह बँधी हुई कमरवाली, एवं चरणों में नूपुर की ध्वनिवाली है। ९

चन्द्रके समान मुखवाली, सूर्य के जैसे तेजवाली, सुवर्ण-कुंभ को जीतनेवाले सुन्दर स्तन रूपी द्वीपोंवाली, बिंब के समान (लाल) होठवाली, लाल हाथवाली, कमल की पँखुडी के समान लोचनवाली, कोमल बाहुवाली प्रसिद्ध, हाथी की सूँढ के समान दो जंघाओंवाली, चरणों के नखों की कांति से आकाश की नक्षत्रमाला को प्रकाशित करनेवाली, वह अत्यन्त प्रसन्न हुई शारदा मुझे सदा ही इच्छित वस्तु प्रदान करे। १०

हे माता ! तुम्हारे नामरूपी मंत्र के स्मरण में जो भली भाँति मग्न रहते हैं उन (भक्तो) का क्षुद्र (तुच्छ)जीवों आदि से पीडा, युद्ध, अग्नि, हाथी, सिंह, पेट की पीडा, जलचर , चोर, दावानल, सर्प, समुद्री तूफान, दारुण विपत्तियों के समूह का आक्रमण, रोग, शत्रु, दुष्ट, भूत-प्रेत वगैरह एवं यक्ष आदि दुःख, चोट, बन्धनों की उत्पत्ति का क्षय हो। ११

मदोन्मत्त हाथियो के जबरदस्त घंटारव से दिग्गजों (दिशाओं के हाथियों) के कान के भीतरी भाग को बहरा बनानेवाली, हिन हिनानेकी जोरदार आवाज करते हुए घोडों के तेज, पवन को जीतनेवाले, वेग के अभिमान से अधिक गुणवाली, बड़े महलों की पंक्ति के देदीप्यमान, प्रचुर धन से भरे मध्यभागो (भंडारों) और संगीत से मनोहर संपत्तियाँ उनके होती हैं जो हररोज हर्ष पूर्वक इस संस्तवन का स्मरण करते है। १२

हे सरस्वती ! श्रवणों (कानों)को सुखदेनेवाले, गुणों से भरे, तुम्हारे इस स्तोत्र का जो ध्यान करते हैं उनको गायें, हाथी-घोडे, वगैरह प्राणि-समूह के स्थान, मनष्यों से व्याप्त, सजावट से शोभित, अत्यधिक तेज और कांतिवाली श्रेष्ठ दीपकों से रात के अंधकार को दूर करनेवाली, आपके तेज से युक्त उत्कृष्ट दीवाली का पर्व होता है। १३

जो अत्यन्त निर्मल मतिमान आपके गंभीरतापूर्ण, सज्जनों को अति प्रिय, अनेक प्रकार के बहुत उत्तम शब्दरूपी पुष्पों से युक्त स्तवन को कंठ में धारण करता है उस ज्ञान लक्ष्मी युक्त, ध्यान से गाढ चित्तवाले, सज्जन पुरुष को लोक में गौरी-गंगा, उर्वशी जैसी, तुम्हारे पवित्र चरण-कमलों में मँडराती भ्रमरी के समान, उत्तम वरदानयुक्त वाणी प्राप्त होती है। १४

जो उत्तम योगियों के आसन में रहे हुए, लाल वर्णसे देदीप्यमान तुम्हारे चरण कमलों में मँडराते भ्रमरों के समान, हृदय कमल में शारदा देवी के 'ओम् ह्रीँ ह्रीँ' जाप मंत्र का स्मरण करते है, वे बुद्धि, संतोष, उत्तम पोषण एवं जय-विजय से भरे हुए पुरुष इस लोक में कल्याण को प्राप्त करते हैं। हे माता तुम उन मूर्खों की जड़ता को जला डालो और उस हर एक को बुद्धि प्रदान करो। १५

तुम्हारी वेणी द्वारा जीता हुआ चतुर शेषनाग पाताल में चला गया, इस भुवन में तुम्हारे मुख से अच्छीतरह पराजित हुआ चन्द्र आकाश में भ्रमण करता है, और तुम्हारे लोचनों से तिरस्कृत हरिणने वन में त्रास ले लिया, एवं तुम्हारी कमर द्वारा जीता गया सिंह- शीघ्र भयभीत होकर गुफा में प्रविष्ट हो गया। १६

तुम्हारे ध्यानरूपी कल्पवृक्ष से कवीश्वर माघने विजय प्राप्त की। तुम्हारी अति सेवा से श्री कालिदास अच्छी तरह प्राप्त हुए वरदानवाले हुए, विद्वत्ता के कारण राजाओं के लिए भी पूज्य-पाद ऐसे हेमचन्द्राचार्य एवं बप्पभट्टि सूरि.. आपकी शक्ति के वश के कारण भूमंडल में वे प्राप्त कीर्ति वाले बने। १७

श्री विजय प्रभसूरि से प्राप्त महिमा की कान्ति के प्रभाव से अद्‌भुत बने हुए, विद्वानों के द्वारा प्रसन्न हुई सभाओं की श्रेणि से पूजे गये, क्रीडापूर्वक विद्यारूपी स्त्रीयों से पूजित, अपने शिष्यों की भक्ति से युक्त हुए लक्ष्मीविजय द्वारा भलीभाँति सेवित चरणों वाले पंडितों में इन्द्र के समान श्री हर्ष विजय मुनि प्रसन्न हो। १८

इस तरह ख्यातिप्राप्त, प्रकट किये गये वैभववाला, विविध प्रकार के अक्षरों से शोभित, दुःखों के समूह को काटने के लिए इस पवित्र संपूर्ण स्तोत्र को सत्रह सौ बासठ के वर्ष में आश्विन मास की पूर्णिमा के दिन आनन्द के उत्कर्ष से आकर्षित एवं प्रसन्न मन वाले, भक्ति से नम्र हुए मैं 'लक्ष्मीविजय' ने बनाया। १९

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सम्यग्ज्ञान रूपी सूर्य-किरण के उदय हेतु आधाररूप तुम्हारी कृपा को मानवसमूह-इस लोक में प्राप्त कर मंदमति लोग भी आपकी शक्ति से निर्मल तथा कवियों का मन हरनेवाला, देदीप्यमान, सुन्दर काव्य बनाते है। २०

सरस्वती के इस सुन्दर स्तवन का जो बुद्धिमान् प्रातःकाल हर्ष पूर्वक गिनता है (पढता है,) उस के महान् उदय के लिए कामधेनु स्वरूप सरस्वती विद्या देती है। २१

।। इति श्री शारदा स्तोत्र सम्पूर्णम् ।।

२१
श्रीधर्मसिंहसूरिविरचितं
।। सरस्वती-भक्तामरम् ।।

वसन्त तिलका०

भक्तामरभ्रमरविभ्रमवैभवेन,
लीलायते क्रमसरोजयुगो यदीयः ।
निघ्नन्नरिष्टभयभित्तिमभीष्टभूमा-
वालम्बनं भवजले पततां जनानाम् ।।१।।

मत्वैव यं जनयितारमरंस्त हस्ते,
या संश्रिता विशदवर्णलिपिप्रसूत्या ।
'ब्राह्मी' मजिह्मगुणगौरवगौरवर्णा,
स्तोष्ये किलाहमपि तं प्रथमं जिनेन्द्रम् ।।२।। युग्मम्

मातर् ! मतिं सति ! सहस्रमुखीं प्रसीद,
नालं मनीषिणि ! मयीश्वरि ! भक्तिवृत्तौ ।
वक्तुं स्तवं सकलशास्त्रनयं भवत्या,-
मन्यः क इच्छति जनः सहसा ग्रहीतुम् ? ।।३।।

त्वां स्तोतुमत्र सति ! चारुचरित्रपात्रं,
कर्तुं स्वयं गुणदरीजलदुर्विगाह्यम् ।
एतत् त्रयं विडुपगूहयितुं सुराद्रिं,
को वा तरीतुमलमम्बुनिधिं भुजाभ्याम् ? ।।४।।

त्वद्वर्णनावचनमौक्तिकपूर्णमीक्ष्य,
मातर् ! न भक्तिवरटा तव मानसं मे ।
-प्रीतेर्जगत्त्रयजन-ध्वनिसत्यताया,
नाभ्येति किं निजशिशोः परिपालनार्थम् ? ।।५।।

वीणास्वनं स्वसहजं यदवाप मूर्च्छां,
श्रोतु र्न किं त्वयि सुवाक् ! प्रियजल्पितायाम् ।
जातं न कोकिलरवं प्रतिकूलभावं,
तच्चारुचूतकलिका निकरैकहेतुः ।।६।।

त्वन्नाममन्त्रमिह भारतसम्भवानां,
भक्त्यैति भारति ! विशां जपतामघौघम् ।
सद्यः क्षयं स्थगितभूवलयान्तरिक्षं,
सूर्यांशुभिन्नमिव शार्वरमन्धकारम् ।।७।।

श्रीहर्ष-माघ-वर भारवि-कालिदास-
वाल्मीकि-पाणिनि-मम्मट महाकवीनाम् ।
साम्यं त्वदीयचरणाब्जसमाश्रितोऽयं,
मुक्ताफलद्युतिमुपैति ननूदबिन्दुः ।।८।।

विद्यावशा-रसिकमानस-लालसानां,
चेतांसि यान्ति सुदृशां धृतिमिष्टमूर्ते !
त्वय्यर्यमत्विषि तथैव नवोदयिन्यां,
पद्माकरेषु जलजानि विकाशभाञ्जि ।।९।।

त्वं किं करोषि न शिवे ! न समानमानान्,
त्वत्संस्तवं पिपठिषो विदुषो गुरूहः ।
किं सेवयन्नुपकृतेः सुकृतैकहेतुं,
भूत्याश्रितं य इह नात्मसमं करोति ? ।।१०।।

यत् त्वत्कथामृतरसं सरसं निपीय,
मेधाविनो नवसुधामपि नाद्रियन्ते ।
क्षीरार्णवार्ण उचितं मनसाऽप्यवाप्य,
क्षारं जलं जलनिधेरशितुं क इच्छेत् ? ।।११।।

जैना वदन्ति वरदे ! सति ! साधुरूपां,
त्वामामनन्ति नितरामितरे 'भवानीम्' ।
सारस्वतं मतविभिन्नमनेकमेकं,
यत्ते ते समानमपरं न हि रुपमस्ति ।।१२।।

मन्ये प्रभूतकिरणौ श्रुतदेवि ! दिव्यौ,
त्वत्कुण्डलौ किल विडम्बयतस्तमायाम् ।
मूर्तं दृशामविषयं भविभोश्च पूष्णो,
यद् वासरे भवति पाण्डुपलाशकल्पम् ।।१३।।

ये व्योम वात जल वह्निमृदां चयेन,
कार्यं प्रहर्षविमुखांस्त्वदृते श्रयन्ति ।
जातानवाम्ब ! जडताद्यगुणानणून् मां,
कस्तान् निवारयति सञ्चरतो यथेष्टम् ? ।।१४।।

अस्मादृशां वरमवाप्तमिदं भवत्याः,
'सत्या' व्रतोरुविकृतेः सरणिं न यातम् ।
किं चोद्यमैन्द्रमनघे ! सति ! 'सारदे'ऽत्र,
किं मन्दराद्रिशिखरं चलितं कदाचित् ? ।।१५।।

निर्माय शास्त्रसदनं यतिभि र्ययैकं,
प्रादुष्कृतः प्रकृतितीव्रतपोमयेन ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

उच्छेदितांह उलपैः सति ! गीयसे चिद्-,
दीपोऽपरस्त्वमसिनाथ ! जगत्प्रकाशः ॥१६॥

यस्या अतीन्द्रगिरि 'राङ्गिरस' प्रशस्य-,
स्त्वं शाश्वती स्वमतसिद्धिमही महीयः ।
ज्योतिष्मयी च वचसां तनुतेज आस्ते,
सूर्यातिशायि महिमाऽसि मुनीन्द्रलोके ॥१७॥

स्पष्टाक्षरं सुरभिसुभ्रु ! समृद्धशोभं,
जेगीयमानरसिकाप्रियपञ्चमेष्टम् ।
देदीप्यते सुमुखि ! ते वदनारविन्दं,
विद्योतयज्जगदपूर्वशशाङ्कबिम्बम् ॥१८॥

प्राप्नोत्यमुत्र सकलावयवप्रसङ्गि !
निष्पत्तिमिन्दुवदने ! शिशिरात्मकत्वम् ।
सिक्तं जगत् त्वदधरामृतवर्षणेन,
कार्यं कियज्जलधरैर्जलभारनम्रैः ? ॥१९॥

मातस्त्वयि मम मनो रमते मनीषि-
मुग्धागणे न हि तथा नियमाद् भवत्याः ।
त्वय्स्मिन्नमेयपणरोचिषि रत्नजातौ,
नैवं तु काचशकले किरणाकुलेऽपि ॥२०॥

चेतस्त्वयि श्रमणि ! पातयते मनस्वी,
स्याद्वादिनिम्ननयतः प्रयते यतोऽहम् ।
योगं समेत्य नियमव्यवपूर्वकेन,
कश्चिन्मनो हरति नाथ ! भवान्तरेऽपि ॥२१॥

ज्ञानं तु सम्यगुदयस्यनिशं त्वमेव,
व्यत्यास संशयधियो मुखरा अनेके ।
गौराङ्गि ! सन्ति बहुधाः ककुभोऽर्कमन्याः,
प्राच्येव दिग् जनयति स्फुरदंशुजालम् ॥२२॥

यो रोदसी मृतिजनी गमयत्युपास्य,
जाने स एव सुतनु ! प्रथितः पृथिव्याम् ।
पूर्वं त्वयाऽऽदिपुरुषं सदयोऽस्ति साध्वि !,
नान्यः शिवः शिपदस्य मुनीन्द्रपन्थाः ॥२३॥

दीव्यद्दयानिलयमुन्मिषदक्षिपद्मं,
पुण्यं प्रपूर्णहृदयं वरदे ! वरेण्यम् ।
त्वद्घनं सघनरश्मि महाप्रभावं,
ज्ञानस्वरुपममलं प्रवदन्ति सन्तः ॥२४॥

कैवल्यमात्मतपसाऽखिलविश्वदर्शि,
चक्रे ययाऽऽदिपुरुषः प्रणयां प्रमायाम् ।
जानामि विश्वजननीति च देवते ! सा,
व्यक्तं त्वमेव भगवन् पुरुषोत्तमोऽसि ॥२५॥

सिद्धान्त एधि फलदो बहुराज्यलाभो,
न्यस्तो यया जगति विश्वजनीनपन्थाः ।
विच्छित्तये भवततेरिव देवि ! मन्थाः
तुभ्यं नमो जिनभवोदधिशोषणाय ॥२६॥

मध्याह्नकालविहतौ सवितुः प्रभायां,
सँवेन्दिरे ! गुणवती त्वमतो भवत्याम् ।
दोषांश इष्टचरणै रपरै रभिज्ञैः,
स्वप्नान्तरेऽपि न कदाचिदपीक्षितोऽसि ॥२७॥

हारान्तरस्थमयि ! कौस्तुभमत्र गात्र-
शोभां सहस्रगुणयत्युदयास्त गिर्योः ।
वन्द्याऽस्यतस्तव सतीमुपचाररित्नं,
बिम्बं रवेरिव पयोधरपार्श्ववर्ति ॥२८॥

अज्ञानमात्रतिमिरं तव वाग्विलासा
विद्याविनोदिविदुषां महतां मुखाग्रे ।
निघ्नन्ति तिग्मकिरणा निहिता निरीहे,
तुङ्गोदयाद्रिशिरसीव सहस्ररश्मेः ॥२९॥

पृथ्वीतलं द्रयमपायि पवित्रयित्वा,
शुभ्रं यशो धवलयत्यधुनोर्ध्वलोकम् ।
प्राग् लङ्घयत् सुमुखि ! ते यदिदं महिम्ना-,
मुच्चैस्तटं सुरगिरेरिव शातकौम्भम् ॥३०॥

रोमोर्मिभि र्भुवनमातरिव त्रिवेणी-
सङ्ग्ग पवित्रयति लोकमदोऽङ्गवर्ति ।
विभ्राजते भगवति ! त्रिवलीपथं ते,
प्रख्यापयत् त्रिजगतः परमेश्वरत्वम् ॥३१॥

भाष्योक्तियुक्तिगहनानि च निर्मिमीषे,
यत्र त्वमेव सति ! शास्त्रसरोवराणि ।
जानीमहे खलु सुवर्णमयानि वाक्य-,
पद्मानि तत्र विबुधाः परिकल्पयन्ति ॥३२॥

वाग्वैभवं विजयते न यथेतरस्या,
'ब्राह्मि !'प्रकामरचनारुचिरं तथा ते ।
ताडंकयोस्तव गभस्तिरतीन्दुभान्वो-
स्ताद्दक्कुतो ग्रहगणस्य विकाशिनोऽपि ? ॥३३॥

कल्याणि ! सोपनिषदः प्रसभं प्रगृह्य,
वेदानतीन्द्रजदरो जलधौ जुगोप ।
भीष्मं विधेरसुरमुग्ररुषाऽपि यस्तं,
दृष्ट्वा भयं भवति नो भवदाश्रितानाम् ॥३४॥

गर्जद्घनाधनसमान तनूगजेन्द्र-,
विष्कम्भकुम्भपरिरम्भजयाधिरुढः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्वेष्योऽपि भूप्रसरदश्वपदातिसैन्यो,
नाक्रामति क्रमयुगाचलसंश्रितं ते ॥३५॥

मांसासृगस्थि-रस-शुक्र-सलज्जमज्जा,
स्नायूदिते वपुषि पित्तमरुत्कफाद्यैः ।
रोगानलं चपलितावयवं विकारै,
स्त्वन्नामकीर्तनजलं शमयत्यशेषम् ॥३६॥

मिथ्याप्रवादनिरतं व्यथिकृत्यसूय-
मेकान्तपक्षकृतकक्षविलक्षितास्यम् ।
चेतोऽस्तभीः स परिमर्दयते द्विजिह्वं,
त्वन्नामनागदमनी हृदि यस्य पुंसः ॥३७॥

प्राचीनकर्मजनितावरणं जगत्सु,
मौढ्यं मदाढ्यहठमुद्रितसान्द्रतन्द्रम् ।
दीपांशुपिष्टमयि ! सद्मसु देवि ! पुंसां,
त्वत्कीर्तनात् तम इवाशु भिदामुपैति ॥३८॥

साहित्यशाब्दिकरसामृतपूरितायां,
सत्तर्ककर्कशमहोर्मिमनोरमायाम् ।
पारं निरन्तरमशेषकलन्दिकायां,
त्वत्पादपङ्कजवनाश्रयिणो लभन्ते ॥३९॥

संस्थैरुपर्युपरि लोकमिलौकसो ज्ञा,
व्योम्नो गुरुज्ञकविभिः सह सख्यमुच्चैः ।
अन्योऽन्यमान्यमिति ते यदवैमि मात-
स्त्रासं विहाय भवतः स्मरणाद् व्रजन्ति ॥४०॥

देवा इयन्त्यजनिमम्ब ! तव प्रसादात्,
प्राप्नोत्यहो प्रकृतिमात्मनि मानवीयाम् ।
व्यक्तं त्वचिन्त्यमहिमा प्रतिभाति तिर्यङ्,
मर्त्या भवन्ति मकरध्वजतुल्यरुपाः ॥४१॥

ये चानवद्यपदवीं प्रतिपद्य पद्मे !,
त्वाच्छिक्षिता वपुषि वासरतिं लभन्ते ।
नोऽनुग्रहात् तव शिवास्पदमाप्य ते यत्,
सद्यः स्वयं विगतबन्धभया भवन्ति ॥४२॥

इन्दोः कलेव विमलाऽपि कलङ्कमुक्ता,
गङ्गेव पावनकरी न जलाशयाऽपि ।
स्यात् तस्य भारति ! सहस्रमुखी मनीषा,
यस्तावकं स्तवमिमं मतिमानधीते ॥४३॥

योऽहंजयेऽकृतजयो गुरुषेमकर्ण-
पादप्रसादमुदितो गुरुधर्मसिंहः ।
वाग्देवि ! भूम्नि भवतीभिरभिज्ञसङ्घे,
तं मानतुङ्गमवशा समुपैति लक्ष्मीः ॥४४॥

इति धर्मसिंहसूरिविरचित - सरस्वतीभक्तामरसम्पूर्णम् ।

२१
ભાષાન્તર

વાંછિત વિષયને વિષે આધારભૂત એવું જેનું ચરણકમલનું યુગલ, સંસારથી ઉત્પન્ન થયેલાં(કર્મ)લેપ વડે વ્યાપ્ત એવી મનુષ્યોની ઉપદ્રવરૂપી, તેમજ ભયરૂપી ભીંતનો નાશ કરતું ભકત દેવતારૂપી ભ્રમરોના વિલાસની સમૃદ્ધિવડે લીલાનું આચરણ કરે છે. તેમજ જે (દેવી) જેને (પ્રભુને) જનક માનીને જ જેના હસ્તમાં રમી તે વિશાળજ્ઞાનવાળા તીર્થંકરનો નિર્મળ પ્રકાશ અને લિપિરૂપી ઉત્પત્તિ દ્વારા આશ્રય લીધેલી તેમજ સરલ ગુણના ગૌરવવડે સુંદર પ્રકાશવાળી એવી (તે) શ્રુતદેવતા (સરસ્વતી)ને હું પણ નક્કી સ્તવીશ. ૧-૨

હે માતા ! હે સાધ્વી ! હે ઈશ્વરી ! એકદમ સમસ્ત શાસ્ત્રોના માર્ગને ગ્રહણ કરવાની (જાણવાની), સ્તોત્ર કહેવાને ઇચ્છા રાખનારા, તેમજ ભક્તિની પ્રવૃત્તિમાં કુશળ એવા મારા વિષે તું સહસ્રમુખી બુદ્ધિ આપ (અર્થાત્ હજાર પ્રકારની પ્રજ્ઞાથી વિભૂષિત કર (કેમકે) આપશ્રી વડે સત્કારાયેલો કયો મનુષ્ય સમર્થ (થતો) નથી ? ૩

હે સાધ્વી ! મનોહર ગુણોના ભાજનરૂપ એવી તારી સ્તુતિ કરવાને, મેરૂ (લાખ યોજનની ઉંચાઈવાળા પર્વત)ને આલિંગન કરવાને, તેમજ બે હાથવડે સમુદ્રને તરી જવાને એ ત્રણ (કાર્યો)કે જે ગુણો - ગુફાઓ અને જળવડે મુશ્કેલીથી પાર પામી શકાય તેમ છે, તેને સ્વયં (સ્વમતિવડે નિશ્ચય) કરવાને અત્રે કયો પંડિત સમર્થ થાય ? ૪

હે જનની ! પોતાના બાળક જેવા મારા માનસને તારી સ્તુતિનાં વચનોરૂપી મોતીથી પરિપૂર્ણ જોઈને ત્રિભુવનના લોકોની ઉક્તિની સત્યતાવાળી પ્રીતિનો નિર્વાહ કરવાને અર્થે શું તારી ભક્તિરૂપી હંસી માનસ પ્રતિ આવતી નથી (આવે જ છે કેમકે માનસ સરોવર પ્રતિ રાજહંસી જાય છે જ). ૫

જેની વાણી સુંદર છે એવી હે (શ્રુતદેવતા)! તું પ્રિય બોલે છે ત્યારે વીણાનો સ્વાભાવિક સ્વર(પણ) મૂર્ચ્છાને પામ્યો તો પછી જેને પ્રસિદ્ધ મનોહર આંબાની મંજરીઓનો સમુદાય અદ્વિતીય કારણ છે એવાને કોયલનો ટહુકો શ્રોતાઓને શું પ્રતિકૂલ ન લાગે? (અર્થાત્ તારા મધુર શબ્દરૂપી અમૃતનું પાન કર્યા પછી વીણાનો સ્વર કે કોયલનો ટહુકો કટુ લાગે એમાં શું નવાઈ ? ૬

હે સરસ્વતી ! આ સંસારમાં ભક્તિપૂર્વક તારા નામરૂપી મન્ત્રનો જાપ કરનારા તથા ભરતક્ષેત્રમાં જન્મેલા મનુષ્યોના પાપસમૂહ કે જેણે મનુષ્યલોક તથા સ્વર્ગલોકનો નિરોધ કર્યો છે તે પાપસમૂહ, ભૂમંડળ અને આકાશનું આચ્છાદન કરીને રહેલાં સૂર્યના કિરણોથી ભેદાયેલાં રાત્રીસંબંધી અંધકારની જેમ જલ્દીથી નાશ પામે છે. ૭

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

જેમ કમળનો આશ્રય લીધેલુ જલબિંદુ મુક્તા(મોતી)ના ફળની પ્રભાને નક્કી પામે છે તેમ હે સરસ્વતી ! તારા ચરણકમલનો આશ્રય લીધેલાં એવો આ (કર્તા) શ્રી હર્ષ, માઘ, ઉત્તમભારવિ, કાલિદાસ, વાલ્મીકિ, પાણિની, મમ્મટ જેવા મહાકવિઓની તુલનાને પામે છે. ૮

મનોહર દેહવાળી હે (સરસ્વતી)! જેની વિદ્યારૂપી સ્ત્રીના રસિક જ્ઞાનને વિષે અભિલાષા છે એવા તથા સારી દ્રષ્ટિવાળાઓ (સજ્જનો)ના ચિત્ત તારે વિષે આનંદ પામે છે તેવી જ રીતે સરોવરમાંના વિકાસને પામનારાં પદ્મો નવીન ઉદયવાળી (પ્રાતઃકાલની) સૂર્યની પ્રભાને વિષે આનંદને પામે છે. અર્થાત્ સૂર્યોદય થવાથી તે પદ્મો ખીલી રહે છે. ૯

હે કલ્યાણિની ! તારા સ્તવનનો પાઠ કરવાની અભિલાષા રાખનારા પંડિતોને શું તું સમાનજ્ઞાનવાળા એવી નથી કરતી ? (કરે જ છે) ઉપકારનો જેને મહાન વિચાર છે એવો જે જન અત્ર પુણ્યના અદ્વિતીય કારણરૂપ સંપત્તિવડે આશ્રય કરાયેલાને સેવે છે તેને શું તે પોતાના તુલ્ય (ધનિક) નથી બનાવતો ? (બનાવે છે) ૧૦

તારા સ્તવનરૂપી અમૃતના રસનું રસપૂર્વક પાન કર્યા પછી પંડિતો નૂતન અમૃતરસનો પણ આદર કરતાં નથી. (કેમ કે) યોગ્ય એવું ક્ષીરસમુદ્ર (દૂધ કરતાં ય મીઠા) જળને પ્રાપ્ત કર્યા પછી કોણ (લવણ) સમુદ્રના ખારા જળનો આસ્વાદ લેવામાં મનથી પણ ઈચ્છે ? ૧૧

હે સતી ! હે વરદાન દેનારી જે (કારણે) તારા સમાન અન્ય સારસ્વતરૂપ નથી જ, તે તારું એક માત્ર રૂપ મતોમાં વિશેષ ભેદ પામેલું (હોવાથી) અનેક છે તેથી કરીને જૈનો તને સાધુ-સ્વરૂપી માને છે અને બીજાઓ તને ભવાની કહે છે. ૧૨

હે શ્રુતદેવતા ! બહુ કિરણવાળા - દિવ્ય એવાં તારા બે કુંડળો સૂર્યના અને ચંદ્રના મંડળની ખરેખર વિડંબના કરે છે એમ હું માનું છું. સૂર્યનું મંડળ રાત્રિને વિષે નેત્રોને અગોચર બને છે. અને ચંદ્રનું મંડળ દિવસના પાકી ગયેલાં ખાખરાના પત્રના જેવું (નિસ્તેજ) થાય છે. ૧૩

હે માતા ! તું મારૂં રક્ષણ કર (કેમકે) દોષો, આકાશ - વાયુ - જળ - અગ્નિ અને પૃથ્વીના સમૂહે કરીને દેહનો આશ્રય લે છે. તે (પોતાના) શરીરમાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં પ્રકૃષ્ટ હર્ષથી વિમુખ થયેલા મૂર્ખતાદિ દોષોને તારા વિના કોણ ઈચ્છા મુજબ દૂર કરી શકે ? (અર્થાત્ અન્ય કોઈ સમર્થ નથી). ૧૪

હે પાપરહિત, સતી શારદા ! આ સ્તોત્રમાં આપશ્રીની પાસેથી પ્રાપ્ત કરેલું સત્યવતી (સીતા)ના વ્રતના સમાન વિશાળ એવું વરદાન અમારા જેવાઓને વિકારના માર્ગને પ્રાપ્ત થયું નહિં એમાં શું આશ્ચર્ય ? (કેમકે) ઈંદ્રસંબંધી મેરૂપર્વતનું શિખર ક્યારે પણ ચલાયમાન થાય છે ખરું ? (નહિં). ૧૫

હે સતી ! તારા વડે અદ્વિતીય શાસ્ત્રરૂપી ગૃહનું નિર્માણ કરીને જગતના પ્રકાશક એવા અપૂર્વ જ્ઞાન દીપકને પ્રગટ કર્યો, તે તું સ્વભાવથી ઉત્કૃષ્ટ તપોમય તલવાર વડે પાપરૂપી ગુચ્છાને કાપી નાખનારા મુનિઓ દ્વારા ગવાય (સ્તુતિ કરાય) છે. ૧૬

(હે સતી !)જેણે મેરૂપર્વતનું અતિક્રમણ કર્યું છે, બૃહસ્પતિને (પણ) પ્રશંસા કરવા યોગ્ય જેના વચનોનો મહિમા છે તથા જેના દેહનું અતિમહાન તેમજ સૂર્યથી પણ અધિક તેજ એ બંને ગણધર લોકમાં રહેલા છે. તે સ્વમતને વિષે જ્ઞાનાદિ લક્ષ્મીના ઉત્પત્તિ સ્થાનરૂપ છે. તેમજ સર્વોત્તમ કાંતિવાળી એવી તું શાશ્વતી વર્તે છે.૧૭

હે સુંદર વદનવાળી (સરસ્વતી)! જેને વિષે (અકારાદિ બાવન) અક્ષરો સ્પષ્ટ છે, એવું સુગંધિત, સુંદર ભ્રમરવાળું, સારી રીતે વૃદ્ધિ પામેલી શોભાવાળું, વારંવાર ગવાતા રસિકજનોને પ્રિય એવા પંચમ (રાગ)થી મનોહર, જગતને અપૂર્વ (વિશેષે) પ્રકાશ કરનારું અને અસાધારણ ચંદ્રના મંડળ જેવું તારું મુખકમળ અતિશય શોભે છે. ૧૮

હે ચંદ્રવદના (શારદા)! તારા અધરો (હોઠ)માંથી (ઝરતી) અમૃતની વર્ષાથી સિંચાયેલું જગત શીતલતાને તથા સમસ્ત (સમૃદ્ધિ - રસ અને સિદ્ધિરૂપી) અવયવોને સંપાદન કરાવનારી એવી પ્રાપ્તિને અહિં જ પામે છે (તો પછી) જળના ભારવડે નમ્ર બનેલાં એવાં મેઘોનું શું કામ છે ? ૧૯

હે માતા ! તારા વિષે મારું મન રમે છે પણ આપશ્રીથી હીન એવી ચતુર મુગ્ધા (સ્ત્રી)ઓને વિષે નહિં, (રત્ન પરીક્ષક નું મન) માપી ન શકાય એવા મૂલ્યવાળા પ્રભાયુકત જાતિમાન રત્નમાં રમે છે પરંતુ તેટલા કિરણોથી ફેલાયેલાં કાચના ટુકડાને વિષે નહિં (જ) રમે. ૨૦

હે (આઠ કર્મોના શ્રમને હરનારી) શ્રમણી ! કોઈક મનસ્વી (પાખંડી)મારા મનને ભવાંતરમાં પણ સ્યાદ્વાદી (તીર્થંકરો)ના (નૈગમાદિક) ગંભીર નયથી ભ્રષ્ટ કરે (નહિં) જેથી નિશ્ચય અને વ્યવહારની એક સ્થાને યોજના કરીને હું તારા વિષે મારા મનને નિશ્ચળ કરું છું. ૨૧

હે ઉજ્જવલ દેહ વાળી ગૌરાંગી ! તું જ હંમેશા સમ્યગ્જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરે છે. (અર્થાત્ તારું જ સમ્યગ્જ્ઞાન છે.) (બાકી) સંશય અને વિપર્યય (ઉલટા)થી યુકત બુદ્ધિવાળા વાચાળ તો અનેક છે. ઘણાં નક્ષત્રોવાળી દિશા (ઘણી) છે. પરંતુ સ્ફુરાયમાન કિરણોના સમૂહવાળા એવા સૂર્યને જન્મ આપનારી દિશા તો પૂર્વ જ છે. ૨૨

હે સુંદર શરીરવાળી ! હે સાધ્વી (સરસ્વતી)! જે સ્વર્ગ અને પૃથ્વીના જન્મ અને મરણનો (સર્વથા અંત) નાશ કરે છે. તે જ તારા વડે આદિપુરુષ (આદિનાથ પ્રભુ)ની ઉપાસના સેવા કરીને પૃથ્વી ઉપર વિસ્તારેલો કૃપાયુકત કલ્યાણકારી શિવપદનો

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

કેવલીઓએ (બતાવેલો)માર્ગ છે અન્ય (બીજો) કોઈ નહિં (એમ) હું જાણું છે. ૨૩

હે વરદાન દેનારી (શારદા)! ક્રીડા કરતી કૃપાના નિવાસ - રૂપ, પવિત્ર વિકસ્વર કમલવાળી, (અનેક ગ્રંથોથી) ભરપૂર હૃદયવાળી, અતિશય શ્રેષ્ઠ તથા નિબિડ (ગાઢ) કિરણોથી યુકત મહાપ્રભાવશાળી એવા તારા દેહને, પંડિતો નિર્મળ જ્ઞાન સ્વરૂપી કહે છે. ૨૪

હે દેવી ! જેનાવડે પુરૂષોત્તમ એવાં આદિ-પુરૂષ - (ઋષભદેવ)ને સ્નેહી કરાવ્યાં (તથા) જેને પોતે તપ કરીને સમસ્ત વિશ્વને દેખનારી મહિમાયુકત કેવલજ્ઞાનતાને પ્રમાણરૂપે સિદ્ધ કરી આપી અને વિશ્વની માતા-જગદંબા જે છે તે તું જ છે એમ હું જાણું છું. ૨૫

હે દેવી ! વધતાં જતાં ફળને આપનારો, બહુ રાજયોના લાભવાળો, જગતમાં સમસ્ત લોકને હિતકારી એવા માર્ગરૂપ તથા જે તીર્થંકરથી ઉત્પન્ન થયેલો છે, દહિંના શોષણાર્થે (ધી ની પ્રાપ્તિ કરાવનારા) મંથનદંડ જેવો, ભવોની પરંપરાના ઉચ્છેદ માટે તારાવડે જે સિદ્ધાંત સ્થાપન કરાયો છે તે માતાને નમસ્કાર થાઓ. ૨૬

હે (લક્ષ્મી સ્વરૂપા) ઈન્દિરા ! તે જ તું ગુણવાળી છો. એથી કરીને જેમ મધ્યાહ્‌ન સમયે વિહરણવાળા સૂર્યને તેજમાં જોવામાં આવતો નથી તેમ તારા વિષે પણ જેમનું ચારિત્ર ઈષ્ટ(પ્રિય) છે એવા (મુનિઓ)વડે તથા બીજા ચતુર (જનો) વડે સ્વપ્નાંતરમાં પણ ક્યારેય અવગુણનો લેશ પણ તારા વિષે જોવાયો નથી. ૨૭

હે (શ્રુતદેવતા)! તારા સ્તનોની સમીપ રહેનારું હારના મધ્યભાગમાં રહેલું એવું કૌસ્તુભ (નામનું) રત્ન કે જે ઉદયાચળ અને અસ્તાચળની સમીપ જનારાં સૂર્યમંડળ જેવું (ગોળ) તે રત્ન અહિં તારા દેહની શાશ્વતી શોભાને સહસ્રગુણી કરે છે. એથી કરીને તું વંદન કરવા યોગ્ય છે. ૨૮

હે નિઃસ્પૃહા સરસ્વતી ! જેમ ઉચ્ચ ઉદયગિરિ ઉપર રહેલાં સૂર્યના કિરણો વિશ્વવ્યાપી અંધકારનો નાશ કરે છે તેમ તારી વાણીના વિલાસો પ્રખર વિદ્યાના વિનોદ (આનંદ)યુકત વિદ્વાનોની જિહ્‌વાના અગ્રભાગે રહેલા અજ્ઞાનમાત્રરૂપી અંધકારનો વિનાશ કરે છે. ૨૯

હે સુંદર મુખવાળી (સરસ્વતી)! પ્રથમ તો સંકટોથી વ્યાપ્ત એવા બંને (નાગલોક - પૃથ્વીલોકરૂપી)પૃથ્વીતલોને પવિત્ર કરીને જે આ તારી કીર્તિ, ઉજજવળ કળશના જેવી છે તે મહિમાઓના અતિશય વડે જાણે સુમેરૂના સુવર્ણમય તટનું ઉલંઘન કરતી ન હોય તેમ હમણાં સ્વર્ગલોકને શ્વેત બનાવી રહી છે. ૩૦

હે જગદંબા ! હે જ્ઞાનવતી ! તારા દેહ (પેટ) ઉપર રહેલો અને ત્રિભુવનના પરમેશ્વરપણાનું કથન કરનારો આ તારો ત્રિવલીનો માર્ગ (ગંગા યમુના અને સરસ્વતીરૂપી) ત્રિવેણીના સંગમની જેમ રોમરૂપી કલ્લોલો વડે જગતને પવિત્ર કરે છે અને વિશેષે શોભે છે. ૩૧

હે સાધ્વી ! જ્યાં તું જ ભાષ્યની ઉકિત અને યુકિતઓથી ગહન એવાં શાસ્ત્રરૂપી સરોવરો રચે છે ત્યાં ખરેખર પંડિતો સુંદર તેમજ પ્રચુર વર્ણવાળા વાકયરૂપી સુવર્ણમય કમળો રચે છે એમ અમે જાણીએ છીએ. ૩૨

હે બ્રાહ્મી ! રચના વડે અત્યંત મનોહર તારો વાણી વૈભવ જેવો વિજયી વર્તે છે તેવો અન્યનો નથી (કેમકે) ચંદ્ર અને સૂર્યના કરતાં પણ વધારે તારાં કુંડળોની કાંતિ જેટલી છે તેટલી કાંતિ ઉદયમાં આવેલાં ગ્રહોના સમુદાયની પણ કયાંથી હોય ? ૩૩

હે કલ્યાણિ ! જેણે ઈન્દ્રના ભયની (પણ) અવગણના કરનાર જે દૈત્યે (શંખ નામે) બ્રહ્મા પાસેથી રહસ્યાત્મક (ચાર) વેદોને બળાત્કારપૂર્વક ગ્રહણ કરીને તીવ્ર ક્રોધ વડે તેને સમુદ્રમાં સંતાડ્યા, તે ભયંકર દૈત્યને જોઈને તારા સેવકોને ભય નથી. ૩૪

(હે કલ્યાણિ !) ગર્જના કરતાં એવાં મેઘના સમાન (શ્યામ) દેહવાળા ગજેન્દ્ર(હાથી)ના વિસ્તીર્ણ કુંભના આલિંગનાર્થે તથા વિજય મેળવવાને માટે તેના ઉપર આરૂઢ થયેલો એવો તેમ જ ભૂમિને વિષે યુદ્ધ કરવાને માટે જેના અશ્વો તેમજ પાયદળોનું લશ્કર કટિબદ્ધ થઈ રહ્યું છે એવો શત્રુ પણ તારા ચરણયુગલરૂપી પર્વતોનો આશ્રય લીધેલાને પીડા કરી શકતો નથી. ૩૫

(હે ભદ્રે)! માંસ, લોહી, હાડકા, રસ, વીર્ય, લજ્જાશીલ મજ્જા (ચરબી) અને સ્નાયુ એ (સાત ધાતુ)વડે ઉત્પન્ન થયેલા શરીરને વિષે પિત્ત, વાયુ અને કફ વિગેરે વિકારોથી ચપળતા પામી ગયાં છે અવયવો જેનાથી એવા વ્યાધિરૂપી સમસ્ત અગ્નિને તારા નામના કીર્તનરૂપી જળ શાંત કરે છે. ૩૬

જે પુરૂષના હૃદયમાં તારા નામરૂપી સર્પને વશ કરવાની જડી(બુટ્ટી) છે તે નિર્ભય ચિત્તવાળો હોઈ અસત્ય પ્રલાપોને વિષે અત્યંત આસકત વિશેષતઃ ઈર્ષ્યાળુ તેમ જ એકાંત પક્ષનો અંગીકાર કરવાથી વિલખાં વદનવાળા બનેલા એવાં દુર્જનરૂપી સર્પને ચૂર્ણ કરે છે. (વશ કરી લે છે) ૩૭

હે દેવી ! પ્રાચીન કર્મો વડે ઉત્પન્ન થયેલાં આવરણોવાળી, જેને વિષે ગર્વની અધિકતાવડે ગાઢ આળસનું મજબૂત મુદ્રણ થયેલ એવી મનુષ્યોની મૂર્ખતા, લોકને વિષે તારા સંકીર્તનથી ઘરોને વિષે દીપકના કિરણોથી ચૂર્ણિત થયેલા અંધકારની જેમ નાશ પામે છે. ૩૮

(હે દેવી !) નિરંતર તારા ચરણ કમલરૂપી વનનો આશ્રય લેનારાં (ભકતો) સાહિત્ય અને વ્યાકરણના રસામૃતથી પરિપૂર્ણ એવી તેમ જ પંડિતોના તર્કરૂપી કઠોર મોટા કલ્લોલો વડે મનોહર

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

એવી સર્વ વિદ્યાને વિષે પાર પામે છે. ૩૯

હે માતા ! મર્ત્યલોકવાસી પંડિતો તારું સ્મરણ કરવાથી, ત્રાસરહિત બનીને નક્ષત્રયુક્ત આકાશના ઉપર આવેલા લોકને વિષે રહેલા એવાં બૃહસ્પતિ(ગુરુ) બુધ અને શુક્ર સાથે એક બીજાને અતિશય માન્ય એવી મિત્રતાને પામે છે. (અર્થાત્ માનવોની દેવો સાથે અને દેવોની માનવો સાથે પણ મૈત્રી થાય છે, એમ હું જાણું છું. ૪૦

હે માતા ! તારા સ્વરૂપને વિષે અચિંત્ય મહિમાનો સ્પષ્ટ રીતે પ્રતિભાસ થાય છે (કેમકે) તારી કૃપા વડે અહો ! તિર્યંચ (પશુઓ), મનુષ્ય સંબંધી પ્રકૃતિને પામે છે. મનુષ્યો મદન (દેવ)ના સમાન સ્વરૂપવાળા બને છે અને દેવો તો યોનિરહિત એવી અવસ્થાને પામે છે. ૪૧

હે લક્ષ્મી ! તારી પાસેથી શિક્ષા પામેલાં જેઓ (મનુષ્યો) દોષરહિત (સ્યાદ્વાદરૂપી) સ્થાનને પ્રાપ્ત કરીને, માતાના શરીરમાં (ગર્ભમાં) નિવાસ કરવાને પ્રીતિ રાખતાં નથી તેઓ તારી કૃપાથી મુક્તિ પદવીને પ્રાપ્ત કરીને પોતાની મેળે તત્કાલ (આઠ કર્મના) બંધનના ભયથી મુક્ત થાય છે. ૪૨

હે સરસ્વતી ! જે બુદ્ધિશાળી આ તારા સ્તોત્રનું પઠન કરે તેની બુદ્ધિ ચંદ્રની સહસ્રમુખી કલાની જેમ નિર્મળ અને કલંકરહિત તેમજ સહસ્રમુખી ગંગાની જેમ પવિત્ર કરનારી અને જડને વિષે અભિપ્રાય રહિત એવી નક્કી થાય. ૪૩

હે વાગ્દેવી ! (એકાંતવાદીઓના) અહંકારને જીતનારા, કુગુરૂઓને બંધનકર્તા, રોગ - દુઃખ અને ઋણરૂપી બંધનના પરાભવને લીધે હર્ષિત એવા બહુવિધ (ચતુર્વિધ સંઘમાં) ચતુર સંઘમાં વૃદ્ધિ પામેલો એવો જે ગરિષ્ઠ ધર્મતેને વિષે સિંહ સમાન, આપશ્રી વડે વિજયી થયો, તે સત્કાર વડે ઉન્નત મનુષ્યની સમીપ સ્વતંત્ર રીતે લક્ષ્મી જાય છે. ૪૪

અથવા

હે વાગ્દેવી ! ગુરુ(શ્રી) ષેમકર્ણના ચરણપ્રસાદથી, હર્ષ પામેલો એવો જે (હું) આચાર્ય ધર્મસિંહ અભિમાનને તોડનારા તથા બહુવિધ ચતુર સંઘને વિષે તારા વડે વિજયી બન્યો તે સત્કાર વડે ઉન્નત (એવા મને) સ્વતંત્ર લક્ષ્મી સદા સેવે છે. ૪૪

સંપૂર્ણ.

२१
अनुवाद

इच्छित विषय में आधारभूत, ऐसा जिसके चरणकमलों का युग्म, संसार से उत्पन्न हुए (कर्म) लेप द्वारा व्याप्त ऐसी मनुष्यों की उपद्रवरूपी, एवं भय रूपी दीवार को नाश करता हुआ, भक्त-देवतारूपी भ्रमरो के विलास की समृद्धि के द्वारा लीला का आचरण करता है, एवं जो(देवी) जिन (प्रभु) को जनक मान कर ही, जिनके हाथ में खेली उन विशालज्ञानवाले तीर्थंकर का निर्मल प्रकाश, एवं लिपिरूपी उत्पत्ति द्वारा आश्रय ली हुई, साथ ही सरल गुण के गौरव से सुन्दर प्रकाशवाली उस श्रुतदेवता - (सरस्वती) की मैं भी अवश्य स्तुति करुँगा। १-२

हे माता ! हे साध्वी ! हे ईश्वरी ! एकदम समस्त शास्त्रो के मर्म को ग्रहण करने - जानने, एवं स्तोत्र कहने की इच्छावाले तथा भक्ति की प्रवृत्ति में कुशल-ऐसे मुझ को तू सहस्रमुखी बुद्धि दे अर्थात् हजार प्रकार की प्रज्ञा से विभूषित कर, क्योंकि आपश्री के द्वारा समाहत (सत्कार किया गया) कौनसा मनुष्य समर्थ नहीं होता? ३

हे साध्वी ! तुम मनोहर गुणों के भाजनरूप हो ! तुम्हारी स्तुति करना, मेरु (लाख योजन ऊँचे पर्वत) को आलिंगन करना एवं दो हाथों से समुद्र को तैर जाना - ये तीन (कार्य) जो गुण-गुफाओं और जल के द्वारा कठिनाई से पार किये (पाये) जा सकते हैं, उन्हें स्वयं (स्वमति से) निश्चय करने में यहाँ कौन सा पंडित समर्थ होता है ? ४

हे जननी ! अपना बालक के समान मेरे मानस को तुम्हारी स्तुति के वचनरूपी मोतियों से परिपूर्ण प्रीति का निर्वाह करने हेतु क्या तुम्हारी भक्ति रूपी हंसिनी मानस की ओर नहीं आती ? (जरूर आती है, क्योंकि राजहंसिनी मानस सरोवर प्रति जाती ही है।) ५

हे सुन्दर वाणीवाली (श्रुतदेवता !) जब तुम प्रिय बोलती हो तब वीणा का स्वाभाविक स्वर भी मूर्च्छित हो जाता है तो फिर जिसे प्रसिद्ध मनोहर आम्र- मंजरियों का समूह अद्वितीय कारण हैं ऐसी कोयल की कूक क्या श्रोताओं को प्रतिकूल नहीं लगेगी ? (अर्थात् तुम्हारे मधुर शब्दरूपी अमृत का पान करने के बाद वीणा का स्वर या कोयल की कूक भी कटु लगे इसमें क्या आश्चर्य ?)६

हे सरस्वती ! इस संसार में तेरे नामरूपी मंत्र का भक्तिपूर्वक जाप करनेवाले तथा भरत क्षेत्र में उत्पन्न हुए मनुष्योंके पाप समूह, जिन्होंने मनुष्यलोक और स्वर्गलोकका निरोध किया है वो पापसमूह शीघ्र ही ऐसे नष्ट हो जाते हैं जैसे भूमंडल तथा आकाश को आच्छादित

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

की हुई सूर्य की किरणों से रात्रिका अंधकार छिन्न-भिन्न हो जाता है। ७

जिस तरह कमल का आश्रय लेनेवाला जल-बिन्दु अवश्य मुक्ताफल (मोती) की प्रभा प्राप्त करता हैं, उसी तरह हे सरस्वती ! तुम्हारे चरण कमल का आश्रय प्राप्त किया हुआ यह (कर्ता) श्री हर्ष, माघ, उत्तम भारवि, कालिदास, वाल्मीकि, पाणिनि, मम्मट (आदि) जैसे महाकवियों की तुलना प्राप्त करता है। ८

मनोहर देहवाली हे सरस्वती ! विद्यारूपी स्त्री के रसिक ज्ञान की जिन्हें अभिलाषा है ऐसे, एवं शुभदृष्टि वाले, सज्जनों के चित्त तुम्हारे में आनन्द पाते हैं, उसी तरह सरोवर में विकसित होनेवाले पद्म, नूतन उदयवाली (प्रातः कालीन) सूर्य की प्रभा में आनन्द पाते हैं - अर्थात सूर्योदय होने से वे पद्म खिल उठते हैं। ९

हे कल्याणिनी ! तुम्हारे स्तवन का पाठ करने की अभिलाषा रखनेवाले पंडितों को क्या तुम समान ज्ञानी नहीं बना देती ? - (अर्थात् बनाती ही हो) जो उपकार करने को महान विचार वाला है, ऐसा जो व्यक्ति जो यहाँ पुण्य के अद्वितीय कारण रूप सम्पत्ति से आश्रय लेनेवाले को सेवा करते है उसे क्या वह अपने बराबर (धनवान्) नहीं बनाता ? (बनाता है।) १०

तुम्हारे स्तवनरूपी अमृत के रस का रसपूर्वक पान करने के बाद पंडित नूतन अमृत-रस का भी आदर नहीं करते। (क्योंकि) योग्य क्षीरसमुद्र का (दूध से बढकर मधुर) जल प्राप्त करने के बाद (लवण) समुद्र के लवण पानी का मन से भी आस्वाद लेने कौन चाहेगा ? ११

हे सती ! हे वरदायिनी ! तुम्हारे समान दूसरा सारस्वत रूप है ही नहीं, वह तुम्हारा एक मात्र रूप भक्तों में विशेष भेद पाने के कारण अनेक है। फलतः जैन लोग तुझे साधुस्वरूपी मानते हैं एवं दूसरे तुमको 'भवानी' कहते हैं। १२

हे श्रुतदेवता ! बहुत किरणोंवाले - तुम्हारे दो दिव्य कुंडल सूर्य और चन्द्र के मंडल की सचमुच विडंबना करते हैं, ऐसा मैं मानता हूँ। सूर्यमंडल रात को नेत्रों के लिए अगोचर होता है, एवं चन्द्र-मंडल दिन को पलाश के पके हुए (सूखे) पत्ते जैसा (निस्तेज) हो जाता है। १३

हे माता ! तू मेरी रक्षा कर ! (क्योंकि) दोष, आकाश-वायु-जल-अग्नि एवं पृथ्वी के समूह के द्वारा शरीर का आश्रय लेते हैं। वह अपने शरीर में से उत्पन्न हुए प्रकृष्ट हर्ष से विमुख उन मूर्खता आदि दोषों को तुम्हारे बिना कौन इच्छानुसार दूर कर सकता है ? (अर्थात अन्य कोई नहीं कर सकता।) १४

हे पापरहित सती शारदे ! यह स्तोत्र में आपश्री से प्राप्त किया हुआ सत्यवती (सीता)के व्रत के समान विशाल वरदान हम जैसों को, विकार के मार्गमें प्राप्त नहीं हुआ इस मे क्या आश्चर्य ? (क्योंकि) इन्द्र सम्बन्धी मेरु पर्वत का शिखर कभी चलायमान होता है भला? (नहीं।) १५

हे सती ! तुम्हारे द्वारा अद्वितीय शास्त्ररूपी गृह का निर्माण कर के जगत-प्रकाश अपूर्वज्ञानरूपी दीपक को प्रकट किया, सो तुम स्वभाव से उत्कृष्ट, तपोमय कृपाण से पापरूपी गुच्छोंको काटनेवाले मुनियों द्वारा गायी जाती हो - (तुम्हारी स्तुति की जाती है।) १६

(हे सती !) जिसने मेरु पर्वत का अतिक्रमण किया है, बृहस्पति के लिए भी प्रशंसा करने योग्य जिसके वचनों की महिमा है, तथा जिस के शरीर का अतिमहान एवं सूर्य से भी अधिक तेज - ये दोनों गणधर लोक में स्थित हैं, वह स्वमत (के विषय) में ज्ञानादि लक्ष्मी के उत्पत्ति-स्थान रूप है। एवं सर्वोत्तम कांतिवाली ऐसी तू शाश्वती है। १७

हे सुन्दर वदनवाली (सरस्वती) ! जिसमें (अकारादि बावन) अक्षर स्पष्ट हैं, ऐसा सुगंधित, सुन्दर भौंहेवाला, भली भाँति वृद्धिंगत, शोभायुक्त, रसिकजनों को प्रिय, बार बार गाया जानेवाले पंचम (राग) से मनोहर, जगत का अपूर्व (विशेषतः) प्रकाश करनेवाला एवं असाधारण चन्द्र के मंडल जैसा तुम्हारा मुख कमल अतिशय शोभायमान है। १८

हे चन्द्रवदना ! (शारदा !) तुम्हारे अधरों से झरती अमृत-वर्षा से सींचा गया जगत शीतलता और समस्त (समृद्धि - रस और सिद्धिरूपी) अवयवों का सम्पादन करानेवाली, प्राप्ति यहीं कर लेता है; तो फिर जलके भारसे नम्र बने हुए - झुके हुए बादलों का क्या काम है ? १९

हे माता ! मेरा मन तुम में रमता है, किन्तु आपश्री से रहित चतुर मुग्धाओं में नहीं। (रत्न-परीक्षक का मन), अकूत (जिसका मूल्यांकन न हो सके) मूल्यवाले, प्रभायुक्त जातिवंत (उच्चकोटिके) रत्न में रमता है, लेकिन उतना किरणों से व्याप्त हुए काँच के टुकडे में नहीं ही रमता। २०

हे (अष्ट कर्म के श्रम को हरनेवाली) श्रमणी ! कोई मनस्वी (पाखंडी) भवान्तर मेंभी मेरे मन को स्यादवादी (तीर्थंकरों) के (नैगमादि) गंभीर नय से भ्रष्ट (न) करे अतः निश्चय एवं व्यवहार की योजना एक स्थान पर करके मैं तुम में अपना मन निश्चल बनाता हूँ। २१

हे उज्ज्वल देहधारिणी ! गौरांगी ! तुम्हीं सदा सम्यग्-ज्ञान प्राप्त करती हो। (अर्थात् तुम्हारा ही सम्यग्ज्ञान है। संशय तथा

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

विपर्यय (उल्टे) से युक्त बुद्धिवाले वाचाल तो कई लोग हैं। बहुत से नक्षत्रों वाली दिशाए (बहुत) हैं, परन्तु स्फुरित किरणों के समूहवाले सूर्य को जन्म देनेवाली दिशा तो पूर्व ही है। २२

हे सुन्दर शरीरवाली ! हे साध्वी ! (सरस्वती !) जो (मार्ग) स्वर्ग और पृथ्वी के जन्म एवं मरण का (सर्वथा अन्त) नाश करता है, वही तुम्हारे द्वारा आदिपुरुष (आदिनाथ प्रभु) की उपासना-सेवा करके पृथ्वी पर फैलाया गया कृपायुक्त कल्याणकारी शिवपद का मार्ग केवलियों का बताया हुआ मार्ग है, अन्य कोई नहीं। (ऐसा) मैं जानता हूं। २३

हे वरदान देनेवाली ! (शारदे !) क्रीडा करती हुई, कृपा के निवास-स्थान रूप, पवित्र विकस्वर (खिलते हुए) नेत्रकमलवाली, (अनेक ग्रन्थों से) परिपूर्ण हृदयवाली, अतिशय श्रेष्ठ तथा निबिड (गाढ) किरणों से युक्त, महा-प्रभावशाली तुम्हारी काया को पंडित - वृन्द निर्मलज्ञान - स्वरूपिणी कहते हैं। २४

हे देवी ! जिसके द्वारा पुरुषोत्तम आदि-पुरुष (ऋषभदेव) को स्नेही बनाया गया, तथा जिसने स्वयं तप करके समस्त विश्व को देखनेवाली महिमायुक्त केवलज्ञानता को प्रमाणरूप में सिद्ध कर दिया एवं जो विश्वकी माता - जगदम्बा, जो है, सो तू ही है ऐसा मैं जानता हूँ। २५

हे देवी ! जो बढते हुए फलको देनेवाला, अनेक राज्यों के लाभवाला, जगत में समस्त लोक के लिए हितकारी मार्गरूपी है और जो तीर्थंकर से उत्पन्न हुआ है, दहीं के शोषण हेतु (घी की प्राप्त कराने वाले) मंथन-दंड के समान, भवों की परंपरा के उच्छेद के लिए तुम्हारे द्वारा जो सिद्धांत स्थापित किया गया है। उस माता को नमस्कार हो। २६

हे लक्ष्मी स्वरूपा ! इन्दिरा ! तुम वही गुणवाली हो। इस कारण मध्या के वक्त विहरण करनेवाले सूर्य को तेज में जैसे दिखाई नहीं देता, वैसे तुम्हारे विषयमें भी जिनका चारित्र इष्ट (प्रिय) है ऐसे मुनियों को एवं अन्य चतुरजनों को स्वप्नांतर में भी कभी अवगुण का लेश भी दिखाई नहीं देता। २७

हे (श्रुत देवता !) तुम्हारे स्तनों के समीप रहनेवाले हार के मध्यभाग में स्थित कौस्तुभ (नामक) रत्न, जो कि उदयाचल एवं अस्ताचल के निकट जाते हुए सूर्यमंडल के समान (गोल) है वह (रत्न) यहाँ तुम्हारे शरीर की शाश्वतशोभा को हजारगुनी करता है। इसलिए तू वंदनीय है। २८

हे निःस्पृहा सरस्वती ! जैसे उच्च उदयगिरि पर्वत पर रहे हुए सूर्य की किरणें, विश्वव्यापी अन्धकार का नाश करता है वैसे तुम्हारी वाणी के विलास प्रखर विद्या के विनोद (आनन्द) युक्त विद्वानों की जिह्वा के अग्रभाग पर बसा हुआ, अज्ञान-मात्र रूपी अंधकार का विनाश करते हैं। २९

हे सुन्दरमुखवाली ! (सरस्वती !) प्रथम तो संकटोंसे व्याप्त नागलोक और पृथ्वीलोक रूपी दोनों पृथ्वीतलों को पवित्र करके उज्ज्वल कलश के समान यह जो तुम्हारी कीर्ति है, सो महिमाओं, की अतिशयता से मानों सुमेरु के सुवर्णमय तट का उल्लंघन करती हो ऐसे अब स्वर्गलोक को श्वेत बना रही है। ३०

हे जगदंबे ! हे ज्ञानवती ! तुम्हारे शरीर (पेट) पर रहा हुआ और त्रिभुवन के परमेश्वरत्व (स्वामित्व) का कथन करनेवाला तुम्हारा त्रिवली का मार्ग (गंगा, यमुना, और सरस्वती रूपी) त्रिवेणी संगम की तरह रोमरूपी कल्लोलों से जगत को पवित्र करता है, विशेष शोभा देता है। ३१

हे साध्वी ! जहाँ तू स्वयं ही भाष्य की उक्ति और युक्तियों से गहन शास्त्ररूपी सरोवरों की रचना करती है वहाँ सचमुच पंडित वृन्द सुन्दर एवं प्रचुर वर्ण युक्ति वाक्यरूपी सुवर्णमय कमलों की सृष्टि करते हैं, हम ऐसा जानते हैं। ३२

हे ब्राह्मी ! तुम्हारी वाणी वैभव रचना के द्वारा जो अत्यन्त मनोहर है वह, जैसा विजयवान है वैसा अन्य का नहीं है (क्योंकि) चन्द्र और सूर्य से भी बढकर तुम्हारे कुंडलों की कांति जितनी है उतनी कांति उदित हुए ग्रहों के समुदाय की कहाँ से हो ?.. ३३

हे कल्याणि ! इन्द्र के भय की भी अवगणना करनेवाले जिस शंख नामक दैत्यने ब्रह्मा के पास से रहस्यात्मक (चार) वेदों का बलपूर्वक ग्रहण कर के तीव्र क्रोधसे उन्हें समुद्र में छिपा दिया उस भयंकर दैत्य को देख कर (भी) तुम्हारे सेवकों को भय नहीं होता। ३४

हे कल्याणि ! गरजते हुए मेघों के समान (श्याम) शरीर वाले गजेन्द्र (हाथी) के विस्तीर्ण कुंभ के आलिंगन हेतु एवं विजय प्राप्त करने के लिए उस पर आरूढ, एवं भूमि पर युद्ध करने के लिए जिसके अश्व तथा पदातियों की सेना कटिबद्ध हो रही हो ऐसा शत्रु भी तेरे चरण कमलों का आश्रय लेनेवाले को पीड़ा नहीं दे सकता। ३५

(हे भद्रे !) मांस, रक्त, अस्थि, रस, वीर्य, लज्जाशील मज्जा (चरबी) और स्नायु - इन (सात धातुओं) से उत्पन्न शरीर में पित्त, वायु और कफ आदि विकारों से चपल बन गये हैं अवयव जिससे, ऐसी व्याधिरूपी समस्त अग्नि को तुम्हारे नाम के कीर्तन रूपी जल शांत करता है। ३६

जिस पुरुष के हृदय में तुम्हारे नामरूपी सर्प को वशमें करने की जड़ी-बूटी है वह निर्भय चित्तवाला होकर असत्य प्रलापों में

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

अत्यन्त आसक्त, विशेषतः ईर्ष्यालु एवं एकांत पक्ष को अंगीकार करने के कारण भयभीत मुखवाले बने हुए दुर्जनरूपी सर्प को चूर्ण करता हैं (वश में कर लेता है।) ३७

हे देवी ! प्राचीन कर्मों से उत्पन्न हुए आवरणोंवाली ! मनुष्यों की ऐसी मूर्खता जिसमें गर्व की अधिकता से गाढ आलस्य का दृढ मुद्रण हुआ है। वह लोक में तुम्हारे संकीर्तन के कारण घरों मे, दीपक की किरणों से चूर्णित हुए अंधकार की तरह नष्ट हो जाती है। ३८

(हे देवी !) तुम्हारे चरण-कमल रूपी वन का निरन्तर आश्रय होनेवाले (भक्त गण), साहित्य तथा व्याकरण के रसामृत से परिपूर्ण एवं पंडितों के तर्करूपी विशाल - कठोर कल्लोलों से मनोहर (ऐसी) सर्व विद्या में पारंगत होते हैं। ३९

हे माता ! मर्त्यलोक के पंडित तुम्हारा स्मरण करने से त्रासरहित (निर्मल) बनकर, नक्षत्र-युक्त आकाश के ऊपर स्थित लोक में रहे हुए बृहस्पति (गुरु), बुध, और शुक्र के साथ परस्पर अतिशय मान्य मित्रता प्राप्त करते हैं ! (अर्थात्) मानवों की देवों के साथ एवं देवों की मानवों के साथ भी मैत्री जुड़ जाती है - यह मैं जानता हूँ।४०

हे माता ! तुम्हारे स्वरूप में अचिन्त्य महिमा का स्पष्टतः प्रतिभास होता है। (क्योंकि) तुम्हारी कृपा से अहा हा ! तिर्यंच (पशु) मनुष्य की-प्रकृति प्राप्त करते हैं, मनुष्य मदन (देव)के समान स्वरूपवान् बनते हैं। और देव योनिरहित अवस्था प्राप्त करते हैं। ४१

हे लक्ष्मी! तुमसे शिक्षा-प्राप्त जो (मनुष्य) दोषरहित (स्याद्वाद रूप) स्थान प्राप्त कर के, माता के शरीर (गर्भ)में निवास करने की चाह नहीं रखते वे तुम्हारी कृपा से मुक्ति-पद प्राप्त कर के अपने-आप (स्वयमेव) तत्काल (आठ कर्म के) बन्धन के भय से मुक्त होते हैं। ४२

हे सरस्वती ! जो बुद्धिमान तुम्हारे यह स्तोत्र का पठन करता है, उसकी बुद्धि चन्द्र की सहस्रमुखी कला की तरह निर्मल और कलंकरहित एवं सहस्रमुखी गंगा की तरह पवित्र करनेवाली और जड़ में कोई अभिप्राय न रखनेवाली - ऐसी अवश्य हो जाती है।४३

हे वाग्देवी ! (एकांतवादियों के) अहंकार को जीतनेवाला कुगुरुओं का बन्धनकर्ता, रोग-दुःख और ऋणरूपी बंधन का पराभव करने के कारण आनंदित, बहुविध-(चतुर्विध संघमें) चतुर संघ में वृद्धि-प्राप्त गरिष्ठ धर्म में जो सिंह के समान, आपके द्वारा विजयी हुआ है उस सत्कार से उन्नत हुए मनुष्य के समीप स्वतंत्र तरहसे लक्ष्मी जाती हैं। ४४

अथवा

हे वाग्देवी ! गुरु श्री षेमकर्ण के चरण-प्रसाद से आनंदित हुआ जो (मैं) आचार्य धर्मसिंह अभिमान को तोड़नेवाला और बहुविध चतुर संघ में तुम्हारे द्वारा विजयी हुआ उसे सत्कार से उन्नत बने हुए (ऐसे) की, स्वतन्त्र लक्ष्मी सदा सेवा करती है। ४४

। सम्पूर्णम् ।

२२
॥ श्री भारतीस्तोत्रम् ॥

वसंततिलका, भक्तामर. प्रणत.

सद्भावभासुर-सुरासुरवन्द्यमाना मानासमानकलहंसविशालयाना।
यानादबिन्दुकलयाकलनीयरुपा, रुपातिगाऽस्तु वरदास्फुरदात्मशक्तिः॥

कुन्देन्दुहारघनसार समुज्ज्वलाभा विश्राणिताश्रितजनश्रुतसारलाभा।
मुक्ताक्षसूत्रवरपुस्तकपद्मपाणी राज्याय सा कविकुले जिनराजवाणी॥

चुडोत्तंसितचारुचन्द्रकलिकाचिद्रूप चक्रे चिरं,
चेतश्चित्रदचातुरी चयचितं चित्तामृतं चिन्वती।

चातुर्वर्ण्य चटूक्तिचर्च्यचरणाऽचण्डी चरित्राञ्चिता,
चञ्चच्चन्दनचन्द्र चर्चनवती पातु प्रभो भारती॥ शार्दूल.

[1]कमलाऽलङ्कृत (वर) करकमला करकमलाऽलंकृत करकमला।
या सा ब्रह्मकलाकुल कमलात् श्रुतदेवी दिशतु श्रुतकमलाः ॥१॥

कमलासनकमलनेत्र मुख्यामल सुरनरवन्दितपदकमला।
कमलाजक्षेत्रनेत्रनिर्वर्णन निर्जित मृगपुङ्गवकमला ॥२॥

कमलाधववर्या दिशतु सपर्या श्रुतव (च) र्या निर्यदकमला।
कमलाकृ (ङिक?) तरोलविलोल कपोलकरुचिजित कमलाकरकमला
युग्मम्॥३॥

जिनराजवदनपङ्कजविलाससरसिका मरालबालेव।
जयति जगज्जनजननी श्रुतदेवी विनमदमरजनी ॥४॥

रजनीवरपीवरप्रवरशचीवरसिन्धुर-बन्धुरगुणनिलया।
लयलीन-विलीनपीनमीनध्वजयति जनजनिता शुभविलया ॥५॥

लयतानवितानगानगायन सखिवीणा-वादविनोदमनाः।
मननात्मकचरिता-विदलितदुरिता जननि ! त्वं जय निर्वृजिना ॥६॥

टी. १ આની હસ્ત લિ. પત્રમાં આપેલા ઉપર ત્રણ પદ્યો, પછીના પદ્યના અંકોમાં ભિન્નતા છે. અહીં ૩-૬-૯ અંકો આપેલા છે તેને બદલે પ્રત્રમાં ૧ ૨ ૩ એમ અંકો છે, સળંગ અંક આપેલ ન હોવાથી શરુવાતના ૩ પદ્યો કોઈક અજ્ઞાત મુનિવરની કૃતિ લાગે છે જ્યારે પછીના પદ્યો મુનિ શ્રી રત્ન વર્ધનમ. ની કૃતિ હોય તેમ લાગે છે.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

तव भारति ! पदसेवारेवामासाद्य कोविदद्विरदाः।
नवरस-ललनविलोलाः कोलाहलमुल्लपन्ति सूक्तरसैः ॥७॥

रागमङ्गतिचङ्गसूक्तमुक्तामणि-शुक्तिरुरीकृतमुक्तिकला।
कलि (वि) तौघ विमोघ सारसारस्वतसागरवृद्धि विधे (धौ?)न्दुकला ॥८॥

कलनाद-विभेदविन्दुवृन्दारक विदितब्रह्मज्ञानशुभा।
शुभि (सुर्भि) ताङ्गपाङ्क सुभगे ! त्वं मयि देवि ! प्रसीदकैत (र) वभा ॥९॥

करपङ्कजाग्रजाग्रज्जपदामनिका ममाहकमलम्।
वीणापुस्तक-कमलं हेतु (हे. सु) तनो ! ते धिनोतु मम कमलम् ॥१०॥

कमलच्छदसत्पदविद्रुमकन्दल-सरलाङ्गुलिमणिसखरनखरा।
न खरा क्रमवर्तुलमृदुजङ्घोज्ज्वलरम्भास्तम्भशुभोरुवरा ॥११॥

वरभा वरगतिरतिविततश्रोणीपुलिना तलिनोदरमधुरा।
मधुरावधिवचनालाप-कलापा त्वं जय जय नतसुरनिकरा ॥१२॥ युग्मम्।

सुविशाल-भुजमृणालं मृदुपाणि-पयोजयामलं विमलम्।
तव देवि ! तुष्टमनस : शिरसि निविष्टं न न वहेम ॥१३॥

नवहेम-विनिर्मितविविधविभूषण-विलासदवाहाऽनन्यसमा।
समवृत्त स्फारतारहारासञ्चित पीनपयोधरकुम्भयमा ॥१४॥

यमिनां शशिवदन शुक्तिजदशना निभसुम (शुकनिभ?) नासा ततलाभा (भाला)।
भालङ्कृत कज्जल-कुन्तलहस्ता पातु कलश्रुतिसुविशाला ॥१५॥

तरुणयति कविकुलानां कलङ्कविकलं कलाकलानन्दम्।
यच्चलनभनलिनभक्तिः श्रुतशक्तिं नमत तां कवयः ॥१६॥

कवयोवरशंसहं समारुढा प्रौढप्राप्तगुणावलिका।
बलिकाममधुव्रतचम्पककलिकारुचिवञ्चितगृहमणिकलिका ॥१७॥

कलिकामदुघाऽस्तु सारश्रुतपयसां दाने विजितत्रिदशमणी।
मणिमण्डित-नूपुरसुरणझणत्कृति निःकृतजडसा (ता) वरतरुणी ॥१८॥

गिरिजागुरुगिरिगौरशरीरे ! सितिर्म्चिसितरुचिमु (सु) रुचिरचीरे !।
भजमाना भवतीं भवतीरे देवि ! भवन्ति वराः कविवीरे ॥१९॥

वीराकृति-निःकृतिकृति (त) धिक्काराः सारोङ्कारोच्चारपराः।
परमेन्द्रपदं ते सपदि लभन्ते ह्रीमति ! ये त्वयि विनयधराः ॥२०॥

धरणीधवधीरैः श्रीमति ! वन्द्ये ! वदवद वाग्वादिनि ! वरजाम्।
मयि तुष्टिं भगवति ! देवी ! सरस्वति ! मायानमनागतगिरिजाम् (!) ॥२१॥

गुरुगुम्फित गुणमाले ! बाला(ले) अयिते प्रसादमधिगम्य।
सुरभितभुवना भोगा भवन्ति कवयः श्रुताभोगाः ॥२२॥

भोगायतनं सा लटभश्रीणां सकलकलानां निधिरपरः।
परमार्थ-परीक्षाबुद्धिकषपट्टः सकलस्तेजोऽवधिरतरः ॥२३॥

तरणी श्रुतसिन्धोः शुभफलफलदः कन्दः कविताकल्पतरोः।
तरसामिह मूलं यशसामादिर्जय जय भारति ! भुवनगुरो : ॥२४॥युग्मम्।

कुसुमामोदा विमो (नो) दप्रमोदमद मेदुराऽदुराशाया।
दूरं दुरन्तदुरितं देवी दावयतु सा त्वरितम् ॥२५॥

त्वरितागति (त?) सङ्गतरङ्ग तरङ्गित हरिणाक्षी।
महितपदात्तपदारुणादीधिति पवनपथध्वजपुण्यप्रतापा ॥२६॥

देवि ! सदा विशदांशुमयि ! त्वं ललितकवित्वं श्रुतममलम्।
मम देहि तमां हितमार्गमयत्नरत्नवर्धनैकविरोपितसंस्तवनकुसुमा ॥२७॥ युग्मम्।

कमलदलदीर्धनयना श्रुति-दोलालोलकुण्डलकपोला।
शुक्तिज सङ्कुलचोला शुभा सलोलोक्ति कल्लोला ॥२८॥

कल्लोल-विलोलितजलधि कफोज्ज्वलाकीर्तिकलाढ्या श्रुतजननी।
जननीवन्निरुपधिवत्सल-पिच्छलचिताकुमतद्विक (र) रजनी ॥२९॥

रजनीकर-दिनकररुचिरिव रचितजडिमतमोहरणा।
हरिणाश्रितचरणा शरणं भव मे त्वं भयभञ्जनधृतकरुणा विशेषकम्। ॥३०॥

करुणामलकोमलमनस्क-निर्मितपरिचरणा।
चरणाश्रितजनदत्त विविध विद्यासंवरणा ॥३१॥

वरुणायातसमस्तरु(क्रू) द्विरुल (ल्ल) सदुपकरणा।
करणाङ्कुश कुशलाम्निविहितदुष्कृतभरहरणा ॥३२॥

तनुसे त्वमद्य सौहार्दवति ! मातरात्तगुणगणमतनु विशेषकम्।
हरिणाङ्क सुशिरसत्पाद-विशदवचनविजृम्भितममलतनु ! ॥३३॥

॥ इतिभारतीस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

२२

ભાષાન્તર

જે સુંદર ભાવથી શોભતાં દેવ-દાનવો વડે નમન કરાતી, પ્રમાણથી નિરૂપમ એવાં રાજહંસરૂપી વિશાલ વાહનવાળી, નાદ-બિંદુ (ૐ)ની કળાવડે જેનું સ્વરૂપ કળી (વિચારી) શકાય છે તથા જે રૂપનો પાર પામેલી છે. (અર્થાત્ અરૂપી છે) અને જેની આત્મશક્તિ સ્ફુરી રહી છે તે (શ્રુતદેવતા) વરદાન આપનારી થાઓ.

જે કુંદ (મોગરાનું ફૂલ) ચંદ્ર હાર (મોતીનો) અને કપૂરના જેવી ઉજ્જવળ કાન્તિવાળી છે, જે સેવકજનોને વિષે શ્રુતનો ઉત્તમ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ॐ ऐँ ह्रीँ क्लीँ सरस्वत्यै नमः

શ્રી સરસ્વતી દેવી જેસલમેરના જ્ઞાનભંડારમાંથી

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ધાતુની મૂર્તિ
તથા
અન્ય પાંચ
પ્રાચીન હસ્તપ્રતમાંથી...

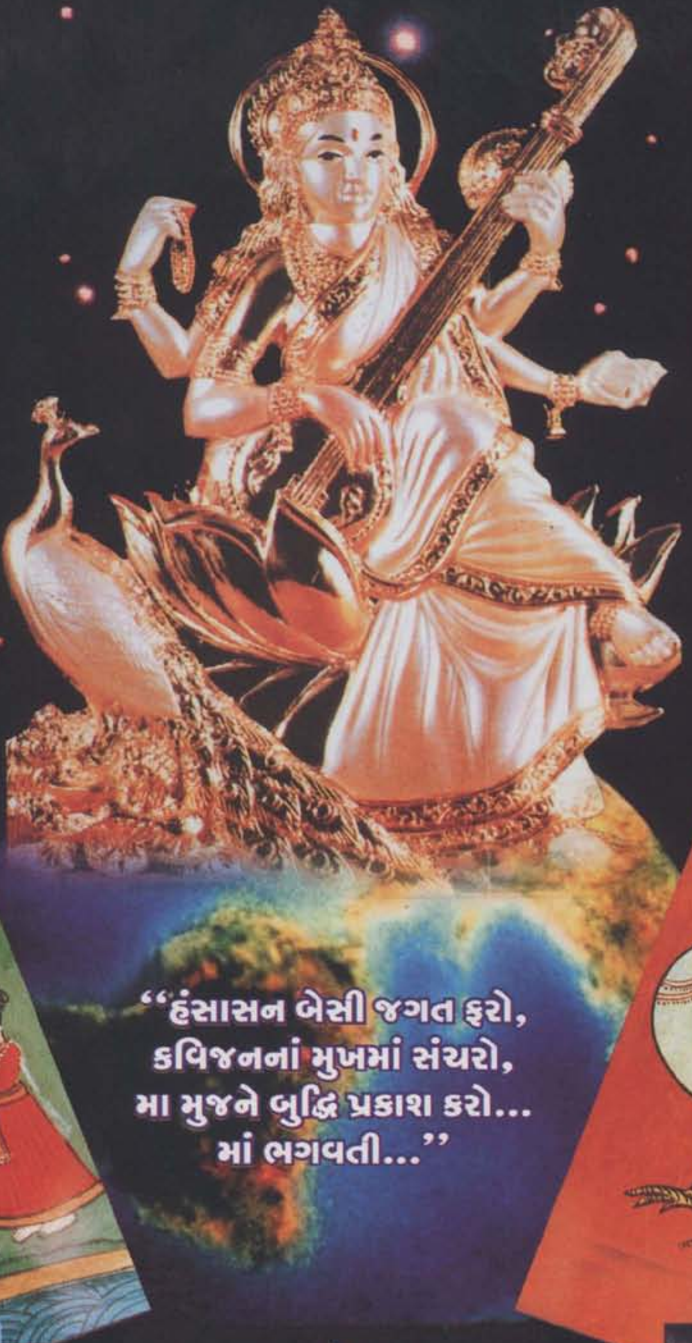

"હંસાસન બેસી જગત ફરો,
કવિજનનાં મુખમાં સંચરો,
મા મુજને બુદ્ધિ પ્રકાશ કરો...
માં ભગવતી..."

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

લાભ આપનારી તથા જે મોતીની જપમાલા, વરદાન (મુદ્રા), પુસ્તક અને કમળની (અલંકૃત) હાથવાળી છે, તે જિનેશ્વરની વાણી, કવિઓના સમુદાયમાં રાજ્યને (કવિસમ્રાટ્) માટે થાઓ.

મુકુટને વિશેષ અલંકૃત કરનારા મનોહર ચંદ્રની કલિકારૂપ, ચૈતન્યના ચક્ર(સમૂહ)માં ચિત્તને આશ્ચર્યકારી ચતુરાઈના સમુદાયથી વ્યાપ્ત એવા ચિત્તના અમૃતને દીર્ઘકાળપર્યંત એકત્રિત કરતી એવી, જેના ચરણો ચારે વર્ણ(જાતિ)નાં પ્રિય વચનોથી પૂજિત છે તથા જે ક્રોધી નથી, જે ચારિત્રથી માન્ય છે તથા ચંદન (જેવા શીતળ) અને ચપળ ચંદ્રમાના લેપવાળી કપૂરથી લિપ્ત છે તે પ્રભુની વાણી (ભવ્યજનોનું) રક્ષણ કરો.

કમલાકર (સરોવર)નાં કમળોથી શોભાયમાન થયેલા સુંદર હસ્તકમળ, વાણી અને હસ્તકમળથી અલંકૃત કરેલા હાથમાં રહેલ કમળવાળી જે છે તે શ્રુતદેવી, બ્રહ્માની કળાના સમૂહરૂપ કમળમાંથી (તમને) શ્રુત (જ્ઞાન) રૂપી લક્ષ્મી અર્પો. ૧

બ્રહ્મા-વિષ્ણુ પ્રમુખ નિર્મળ દેવોએ અને માનવોએ જેનાં ચરણ કમળોને વંદન કર્યું છેએવી, લક્ષ્મીપુત્ર પ્રદ્યુમ્ન (કામદેવ)ના ક્ષેત્રરૂપ નેત્રોના નિરીક્ષણ વડે ઉત્તમ હરણ અને કમળોને પરાસ્ત કર્યા છે એવી વિષ્ણુથી પૂજિત તથા શ્રુતની ચર્ચા(પૂજા)વાળી, જેના (દર્શન)થી દુઃખરૂપ મળ(દૂર) જાય છે એવી, તથા જેણે કમળોના ચિહ્નવાળા ચપળ ગાલની શોભાથી સરોવરના કમળને જીતી લીધું છે એવી દેવી અમને સુખે સેવા સમર્પો. ૨/૩

જિનેશ્વરના વદનરૂપ કમળના સ્થાનમાં ક્રીડા કરવામાં રસિક જાણે બાલહંસી હોય તેવી, જગતના લોકોની માતા (તેમજ)જેને દીવ્યાંગના નમન કરે છે એવી, શ્રુતદેવી જય પામે છે. ૪

ચંદ્ર, પુષ્ટ તેમજ ઉત્તમ એવા ઈન્દ્રના (ઐરાવણ) હાથીના જેવા નિર્મલગુણોના નિવાસરૂપ એવી, તથા એકતાનમાં લીન, તથા પુષ્ટ કામદેવનો નાશ કર્યો છે એવા મુનિજનોનાં (જેની સહાયતાથી) અશુભનો નાશ કર્યો એવી તું છે. ૫

લય અને તાનના વિસ્તારવાળા ગાન તથા ગાયનની સખીરૂપ વીણાવાદનમાં વિનોદ પામતાં ચિત્તવાળી, મનન કરવા લાયક ચરિત્રવાળી, જેણે પાપોનો પ્રણાશ કર્યો છે એવી, પાપોથી મુક્ત એવી હે માતા ! તું જયવંતી રહે. ૬

હે સરસ્વતી ! તારા ચરણની સેવારૂપી રેવા (સરિતા)ને પ્રાપ્ત કરીને નવરસનું લાલન કરવામાં ચપળ એવાં વિચક્ષણ (પંડિત)રૂપી કુંજરો (ગજરાજો), સુંદર ઉક્તિના રસોથી કોલાહલ કરે છે. ૭

તું રસના સમુદાયરૂપ તેમજ સુંદર ઉક્તિરૂપ મુક્તામણિને (ઉત્પન્ન કરાવનારી) શુક્તિ (છીપ) છે તે મોક્ષની કળાનો સ્વીકાર કર્યો છે તથા તું કાવ્યોના સમુદાયરૂપ સફળ તેમજ ઉત્તમ એવા સારસ્વતરૂપ સાગરની વૃદ્ધિ કરવામાં ચંદ્રની કળા(રૂપ) છો. ૮

હે દેવી! સુંદર પ્રમાણવાળા અંગ અને ઉપાંગવાળી સૌભાગ્યવતી એવી હે સરસ્વતી ! મધુર શબ્દના વિભેદના જાણકાર એવા દેવોએ (જેની સહાયતાથી) બ્રહ્મજ્ઞાન જાણી લીધું છે એવી, કૈરવ (શ્વેત કમળ)ના જેવી શોભાવાળી એવી તું મારા ઉપર પ્રસન્ન થા. ૯

હે સુંદર દેહવાળી દેવી ! હસ્તરૂપ કમળના અગ્રભાગમાં જાગૃત એવી તારી જપમાલા મારા નાસાજ્વર - તાવ(દેહરોગ) રૂપી દોષને વશમાં (દૂર) કરો અને તારી વીણા, પવિત્ર પુસ્તક, કમળ મારા (મને) (જ્ઞાન) કમળને પ્રસન્ન (વિકસિત) કરો. ૧૦

કમળના પત્રજેવા સુંદર ચરણવાળી, પરવાળાના અંકુરા જેવા (લાલ રંગની) સરળ આંગળીવાળી, મણિ જેવા શ્રેષ્ઠ નખવાળી, કઠોર નહિં એવી (મૃદુ) ક્રમે ગોળ અને મૃદુજંઘાવાળી તથા કેળના સ્તંભ (થાંભલા) જેવા ઉજ્જવળ શુભ ઉરૂ (સાથળ)થી મનોહર, ઉત્તમ પ્રભાવાળી, સર્વોત્તમ ચાલવાળી, અતિશય વિશાળ નિતંબરૂપ કિનારાવાળી અને પાતળા પેટ વડે મધુર, મધુરતાની સીમારૂપ એવાં વચન અને ગોષ્ઠીના સમૂહવાળી તેમજ દેવોના સમુદાયો વડે પ્રણામ કરાયેલી તું જય પામ, જય પામ. ૧૧/૧૨

હે દેવી!અતિશયવિશાળ એવા હસ્તરૂપમૃણાલ (કમળતંતુ) વાળા નિર્મળ તેમજ પ્રસન્ન ચિત્તવાળાના મસ્તક ઉપર મુકાયેલાં એવાં તારા કોમળ હસ્તરૂપ કમળના યુગલને અમે ખરેખર વહન ન કરીએ એમ નથી. ૧૩

નૂતન સુવર્ણના બનાવેલાં વિવિધ આભૂષણો વડે શોભતી ભુજાવાળી, અસાધારણ, બરાબર ગોળ તથા દેદીપ્યમાન મનોરંજક એવા હારથી યુક્ત, એવા પુષ્ટ સ્તનરૂપ કુંભયુગલવાળી તું છે. ૧૪

ચંદ્રના જેવી વદનવાળી, મોતીના જેવા દાંતવાળી, પોપટના જેવા નાકવાળી, વિશાલ લલાટવાળી, તેજથી અલંકૃત કાજળ જેવા વાળના ચોટલાવાળી, તથા મધુર શ્રુતિથી સુવિશાલ એવી તું, મહાવ્રતધારીઓનું રક્ષણ કર. ૧૫

જેના ચરણરૂપ કમળને વિષે ભક્તિ, કવિઓના સમૂહને કલંકથી રહિત એવા કળાના મનોહર આનંદને પ્રોત્સાહિત કરે છે તે શ્રુતશક્તિને હે કવિઓ ! તમે નમન કરો. ૧૬

જલપક્ષીઓમાં શ્રેષ્ઠ તથા પ્રશંસનીય એવા હંસ ઉપર આરૂઢ થયેલી, જેણે પ્રૌઢ ગુણોની શ્રેણિને પ્રાપ્ત કરી છે એવી, તથા પરાક્રમી મદનરૂપ ભ્રમરને (બેસવા માટે યોગ્ય) ચંપાની કળી સમાન, અને જેણે પોતાના દેહની કાંતિવડે દીપકની પ્રભાને ઠગી છે એવી તું છે. ૧૭

મણિવડે અલંકૃત એવા નૂપુર (ઝાંઝર)ના ઝણકારવડે જડલક્ષ્મી (જડતા)નો નિરાસ કર્યો છે એવી, ઉત્તમ તરૂણી, કે

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

જેણે (દાનમાં) ચિંતામણીને (પણ) પરાજિત કર્યો છે એવી, તું ઉત્તમ શ્રુતરૂપ દુગ્ધ (દુધ)ના દાનના વિષયમાં કલિકાલે કામધેનુ રૂપે થા. ૧૮

હે પાર્વતીના ગુરુ (પિતા), પર્વત (હિમાલય)ના જેવા ઉજ્જવળ દેહવાળી ! હે ચન્દ્રની ઉજ્જવળ કાંતિ જેવાં અત્યંત મનોહર વસ્ત્રવાળી ! આપને ભજનારા (ભક્તો) ભવ(સમુદ્ર)ના તીર ઉપર કવિઓના પરાક્રમમાં શ્રેષ્ઠ થાય છે. ૧૯

હે લજ્જાશીલ (દેવી)! જેમણે વીરાકૃતિ (ક્રોધ) અને માયાનો તિરસ્કાર કર્યો છે, તથા જેઓ ઉત્તમ ઓંકારના ઉચ્ચાર (કરવા)માં તત્પર છે તેમજ જેઓ તારાવિષે વિનયશીલ છે તેઓ જલ્દીથી પરમ (ઉત્કૃષ્ટ) ઈન્દ્રપદને પામે છે. ૨૦

અડગ એવા રાજાઓથી વંદનીય ! હે શ્રીમતી વાગ્વાદિની ! દેવી ! ભગવતી ! સરસ્વતી ! માયારૂપ દેવીને નમન કરવાપૂર્વક પ્રાપ્ત વાણીથી ઉત્પન્ન થયેલી અને વરદાનથી ઉત્પન્ન થયેલી મારા વિષે તુષ્ટિને તું બોલ, તું બોલ. ૨૧

જેના ગુણોની માળા વિસ્તૃત રીતે ગુંથાઈ છે એવી હે (દેવી!) હે માળા! તારી કૃપા (પ્રસાદ) મેળવીને જ્ઞાનના વિસ્તારવાળા કવિઓ જેમના (સંચારથી) ભુવનરૂપી વનનો વિસ્તાર સુવાસિત બનેલો છે એવાં થાય છે. ૨૨

મનોહર લક્ષ્મીઓના દેહરૂપ, સમસ્ત કળાઓના સર્વોત્તમ ભંડારરૂપ, પરમાર્થની પરીક્ષા માટે બુદ્ધિને વિષે કષ (કસોટી)ના પટ્ટ સમાન, તેજની અપાર સીમારૂપ, શ્રુતસાગરની હોડીરૂપ, કવિતારૂપ કલ્પવૃક્ષનાં શુભ પરિણામના ફળને આપનાર કંદ (બીજ)રૂપ, પરાક્રમોના મૂળરૂપ, કીર્તિઓની આદિરૂપ, એવી હે ભુવનગુરુની ભારતી ! તું જય પામ તું જય પામ ! ૨૩-૨૪

જે દેવી પુષ્પને વિષે આનંદને રાખે છે (અથવા જે પુષ્પોથી સુવાસિત છે), જે વિનોદ-પ્રમોદના મદથી પુષ્ટ છે તથા જે દુષ્ટ આશાથી વિમુખ છે (અથવા અશુભ આશાથી રહિત એવાને લાભકારી) તે વિકટ પાપને સત્વરે દૂરથી બાળી નાખો. ૨૫

વેગવાળીગતિનાસંગરૂપ, તરંગથી તરંગિતથયેલા (ઉછળતા) હરણીના જેવા નેત્રવાળી, પૂજિત ચરણવાળાથી જેનું ચરણ સ્વીકારાયેલું છે એવી, સૂર્યના કિરણો, અને પવનના માર્ગ (આકાશ)માં ધ્વજા (ચંદ્ર) સમાન પુણ્યપ્રતાપવાળી, અને પ્રયત્નવિના રત્નવર્ધન કવિવડે જેના સારીરીતે સંસ્તવન (સ્તુતિ)રૂપી પુષ્પો રોપાયાં છે એવી તું સર્વદા નિર્મળ કિરણવાળી! હે દેવી ! મને હિતકારી માર્ગરૂપ મનોહર કવિત્વ અને નિર્મળ શ્રુત અતિશય આપ. ૨૬-૨૭

કમળના પત્ર જેવાં દીર્ઘ લોચનવાળી, કર્ણરૂપ હિંડોળાને વિષે ચપળ કુંડળોથી યુકત કપોલવાળી તથા મોતીથી વ્યાપ્ત ચોળી (કંચુકી)વાળી, શુભ તથા ચતુર ઉકિતઓના તરંગોથી યુક્ત, કલ્લોલોથી ચંચળ બનેલા સમુદ્રના સમુદ્રફીણના જેવા નિર્મળ કીર્તિ તેમજ કળાથી સંપન્ન, શ્રુતજનની, માતાની પેઠે નિરૂપમ વાત્સલ્યથી આર્દ્ર ચિત્તવાળી, અને કુમતરૂપ કાગડા પ્રતિ રાત્રિ જેવી, ચંદ્ર અને સૂર્યના પ્રકાશની જેમ જેણે અજ્ઞાનરૂપ અંધકારને દૂર કર્યો છે એવી, તથા મૃગ વડે જેનું ચરણ સેવાયેલું છે એવી, જે ભયનો નાશ કરવામાં કૃપાળું એવી તું મારું શરણ થા.

૨૮-૨૯-૩૦

દયાથી નિર્મળ તેમજ મૃદુ ચિત્તવાળા(જનો)એ જેની સેવા કરી છે એવી, જેણે પોતાના ચરણનો આશ્રય લીધેલાને વિવિધ વિધાના સારા વરદાન આપ્યા છે એવી, વરૂણની માફક જેને ત્યાં સર્વ ઋદ્ધિઓ આવી છે એવી, જેના ઉપકરણો શોભે છે એવી, ઈન્દ્રિયોરૂપ (કુંજરો) પ્રતિ અંકુશના જેવા કુશલ (જ્ઞાન)થી જેણે પાપના સમૂહનું હરણ કર્યુ છે એવી તું હે નિર્મળ દેહવાળી ! હે જનની ! આજે તું ચન્દ્રના જેવાં સારા મસ્તક, સુંદર ચરણ અને નિર્મળ વચનના વિજૃમ્ભિતવાળા (ખીલેલાં) ગ્રહણ કરેલાં ગુણોના સમૂહને અત્યંત વિસ્તારે છે. ૩૧-૩૨-૩૩

સંપૂર્ણ.

૨૨
अनुवाद

जो सुन्दरभावसे शोभित देव-दानवों द्वारा नमन की जानेवाली, प्रमाण से निरुपम, राजहंसरूपी विशालवाहनवाली, नाद-बिन्दु (ॐ) की कला के द्वारा जिसका स्वरूप जाना (सोचा) जा सकता है, तथा जो रूप का पार पा चुकी है (अर्थात् रूपातीत) है एवं जिसकी आत्मशक्ति स्फुरायमान है वह (श्रुतदेवता) वरदान देनेवाली हो !

जो कुंद, (मोगरे के फूल) चन्द्रहार, (मोतियों) एवं कपूर के समान उज्ज्वल कान्तिवाली है, जो सेवकजनों को श्रुत का उत्तम लाभ देनेवाली, तथा जो मौतियों की जपमाला, वरदान (मुद्रा), पुस्तक एवं कमल के (अलंकृत) हाथवाली है वह जिनेश्वर की वाणी कवियों के समूह में राज्य के (कवि सम्राट्) लिए हो।

मुकुट को विशेष अलंकृत करनेवाले मनोहरचन्द्र की कलिकारूप चैतन्य के चक्र (समूह) में चित्त को आश्चर्यकारक चुतराई के समुदाय से व्याप्त, चित्त के अमृत को दीर्घकाल तक एकत्रित करती हुई, जिसके चरण चारोवर्णों (जातियों) के प्रिय वचनों से पूजित है, तथा जो क्रोधी नहीं है और जो चारित्र के द्वारा मान्य (आदरणीय) है, एवं चन्दन (जैसे शीतल) और चपल चन्द्रमा के लेप से युक्त, कपूर से लिप्त वह प्रभु की वाणी (भव्यजनोंकी) रक्षा करे।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

जो कमलाकर (सरोवर) के कमलों से सुशोभित हुए सुन्दर हस्तकमल, वाणी और हस्तकमल से अलंकृत किये गये हाथ में कमल लिये हुए है वह श्रुतदेवी ब्रह्मा की कला के समूह रूपी कमल में से (आपको) श्रुत (ज्ञान)रूपी लक्ष्मी दे। १

ब्रह्मा, विष्णु आदि निर्मल देवों एवं मानवों ने जिनके चरण कमलों में वन्दन किया है, लक्ष्मीपुत्र प्रद्युम्न (कामदेव) के क्षेत्ररूप नेत्रों के निरीक्षण से हरिण एवं कमलों को परास्त किया है, जो विष्णु द्वारा पूजित तथा श्रुत की चर्या (पूजा) वाली है, जिसके दर्शन द्वारा दुःखरूपी मल (दूर) जाता है ऐसी, तथा जिसने कमलोंके चिह्नवाले चपल कपोलों की शोभा से सरोवर के कमल को जीत लिया है वह देवी हमें सुख पूर्वक सेवा समर्पित करे। २/३

जिनेश्वर के वदन रूपी कमल के स्थान में क्रीडा करने में रसिक मानों बालहंसिनी हो, ऐसी जगत के लोगों की माता (एवं) जिसको दिव्यांगनाए नमन करती हैं ऐसी श्रुतदेवी जयवती है। ४

चन्द्र, पुष्ट एवं उत्तम इन्द्र के ऐरावण हाथी के समान निर्मल गुणों के निवासरूप, तथा एकतान में लीन, तथा पुष्ट कामदेव का (जिन्होंने) नाश किया है ऐसे मुनिजनों के अशुभ का (जिसकी सहायता से) नाश किया ऐसी तुम हो। ५

लय और तान के विस्तार से युक्त गान तथा गायन की सखी रूपवीणा-वादन में विनोदपानेवाले चित्तवाली, मनन करने योग्य चरित्रवाली, जिसने पापों का प्रणाश किया है ऐसी पापों से मुक्त हे माता ! तुम जयवती हो। ६

हे सरस्वती ! तुम्हारे चरणों की सेवारूपी रेवा (सरिता) को प्राप्त कर नव-रस का लालन करने में चपल, विचक्षण (पंडित)रूपी कुंजर (गजराज), सुन्दर उक्तियों के रसों से कोलाहल करते हैं।७

तुम रस के समुदाय रूपी, एवं सुन्दर उक्तिरूपी मुक्तामणि को (उत्पन्न करानेवाली) शुक्ति (सीप) हो। तुमने मोक्ष की कला को स्वीकार किया है, एवं तुम काव्यों के समुदायरूप, सफल एवं उत्तम सारस्वतरूप सागर की वृद्धि करने में चन्द्र की कलास्वरूप हो। ८

हे देवी ! सुंदर प्रमाणवाले अंगो और उपांगों वाली हे सरस्वती! मधुर शब्दों के विनोद के ज्ञाता देवों ने (जिसकी सहायता से) ब्रह्मज्ञान प्राप्त कर लिया है, ऐसी हे कैरव (श्वेतकमल) के जैसी शोभावाली ! तुम मुझ पर प्रसन्न हो। ९

हे सुन्दर देहवाली देवी ! हस्तरूपी कमल के अग्रभाग में जागृत, तुम्हारी जपमाला मेरे नासा ज्वर (बुखार= शारीरिक रोग) रूपी दोष को वश में (दूर) करे। और तुम्हारी वीणा, पवित्र पुस्तक एवं कमल मेरे (मुझे) ज्ञान - कमलको प्रसन्न (विकसित) करे। १०

कमल-पत्र के समान सुन्दर चरणोंवाली। प्रवाल के अंकुरों के समान (किसलयके) लालरंग की सरल अंगुलियोंवाली, मणि के समान श्रेष्ठ नखोंवाली, अकठोर (मृदु), क्रमशः गोल एवं मृदु जंघावाली तथा कदलि स्तंभ के समान उज्ज्वल, शुभ ऊरु से मनोहर उत्तम प्रभामयी, सर्वोत्तम गतिवाली, अतिशय विशाल नितंबरूपी किनारों वाली एवं पतले पेट के कारण मधुर, मधुरता की सीमारूप वचन और गोष्ठि के समूह वाली एवं देवों के समुदायों द्वारा प्रणाम की गयी ! तुम्हारी जय हो ! जय हो। ११-१२

हे देवी ! अतिशय विशाल हस्तरूपी मृणाल (कमल तंतु) वाले निर्मल एवं प्रसन्नचित्तवालों के मस्तक पर रखे गये तुम्हारे कोमल कर-कमलों के युग्म को हम सचमुच वहन न करें - ऐसा नहीं है। १३

विविध नूतन सुवर्णाभूषणों से भूषित भुजाओं वाली, तुम असाधारण पूर्णतः गोल तथा देदीप्यमान, मनोरंजक हार से युक्त पुष्ट स्तन रूपी कुंभयुगलवाली हो ! १४

हे चंद्र के समान मुखवाली ! (हे चन्द्रवदनी !) मोतियों जैसे दाँतोंवाली ! हे शुक के समान नासिकावाली !, विशाल भालवाली,! तेज से अलंकृत काजल के समान बालों के जूडेवाली! तथा हे मधुर श्रुति से सुविशाल ! तुम महाव्रतधारियों की रक्षा करो। १५

हे कवियो ! उस श्रुतशक्ति को नमन करो, जिस के चरणरूपी कमलों के प्रति भक्ति, कवियों के समूह को कलंक रहित कला के मनोहर आनन्द से प्रोत्साहित करती है। १६

हे जलपक्षियों में श्रेष्ठ तथा प्रशंसनीय हंस पर आरुढ हुई देवी! तुम ऐसी हो जिसने प्रौढ गुणों की श्रेणि प्राप्त की है, तथा जो पराक्रमी मदनरूपी भ्रमर के बैठने योग्य चंपा की कली के समान है, एवं जिसने अपनी देह की कांतिसे दीपक की प्रभा को ठग लिया है।१७

मणियों से अलंकृत नूपुरो की झंकार से जड़ लक्ष्मी (जड़ता) का जिसने निरसन किया है, ऐसी उत्तम तरुणी ! जिसने दान में चिंतामणि को भी परास्त किया है, ऐसी तुम उत्तम श्रुतरूपी दुग्ध(दूध) के दान के विषय में कलिकाल की कामधेनुरूप बनो ! १८

हे पार्वती के गुरु (पिता) पर्वत (हिमालय) के समान उज्ज्वल शरीरवाली ! हे चन्द्र की उज्ज्वल ज्योत्स्ना के समान अत्यन्त मनोहर वस्त्रोंवाली ! आपको भजनेवाले (भक्त) भव (समुद्र) के तट पर कवियों के पराक्रम मे श्रेष्ठ होते हैं। १९

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

हे लज्जाशील (देवी)! जिन्होंने वीराकृति (क्रोध) और माया का तिरस्कार किया है तथा जो उत्तम ओंकार के उच्चारण (करने) में तत्पर हैं, एवं जो तुम्हारे प्रति विनयशील हैं, वे शीघ्र ही परम (उत्कृष्ट) इन्द्र-पद प्राप्त करते हैं। २०

अडग राजाओसे वंदनीय ! हे श्रीमती वाग्वादिनी ! देवी ! भगवती ! सरस्वती ! मायारूप देवी को नमन करने पूर्वक प्राप्तवाणीसे उत्पन्न हुई एवं वरदानसे उत्पन्न हुई, मुझ पर तुष्टिको तू कह तू कह। २१

जिसके गुणों की माला विस्तृत रीति से बुनी हुई है, ऐसी हे (देवी !) हे माता ! तुम्हारी कृपा (प्रसाद) पाकर ज्ञान के विस्तार वाले कविगण जिनके संचार से भुवनरूपी वन का विस्तार सुवासित बना है ऐसे बनते हैं। २२

मनोहर लक्ष्मियों के शरीररूप ! समस्त कलाओं के सर्वोत्तम भंडार स्वरूप ! परमार्थ की परीक्षा हेतु, बुद्धि के लिए कष-पट्टिका (कसौटी) के समान, तेज की अपार सीमारूप, श्रुतसागर की नौकारूप, कवितारूपी कल्पवृक्ष के शुभ परिणाम का फल देनेवाले कंद(बीज) रूप, पराक्रमों के मूल स्वरूप, कीर्तियों की आदिरूप, ऐसी हे भुवन गुरुणी ! भारती ! तुम्हारी जय हो ! तुम्हारी जय हो ! २३/२४

जो देवी, पुष्प में रुचि रखती है (अथवा) जो पुष्पों से सुवासित है), जो विनोद-प्रमोद के मद से पुष्ट है, एवं जो दुष्ट आशासे विमुख है (अथवा अशुभ आशा से रहित के लिए लाभकारी है) वह देवी विकट पाप को शीघ्र ही दूर से जला डाले। २५

वेगवती गति की संगति रूपी तरंग से तरंगित (उछलते हुए), हरिणी के जैसे नेत्रों वाली, पूजित चरणोंवालें ने जिसका चरण स्वीकार किया है ऐसी, सूर्य की किरणो और वायु के मार्ग - (आकाश)- में ध्वजा (चन्द्र) के समान पुण्य-प्रतापवाली एवं प्रयत्न के बिना रत्नवर्धन कवि ने जिसके संस्तवन (स्तुति)रूपी पुष्प भलीभाँति उगाये हैं, ऐसी तुम सर्वदा निर्मल किरणोंवाली हे देवी ! मुझे हितकर मार्गरूपी मनोहर कवित्व और निर्मल श्रुत अतिशय प्रदान करो। २६/२७

कमल के पत्र के समान दीर्घ नेत्रोंवाली, कर्णरूपी झूले में चंचल कुंडलों से युक्त कपोलवाली, तथा मोतियों से जड़ी हुई चोली (कंचुकी)वाली शुभ तथा चतुर उक्तियों की तरंगो से युक्त, कल्लोलों से चंचल बने हुए समुद्र के फेन (झाग) के समान निर्मल कीर्ति एवं कला से सम्पन्न, श्रुतजननी, माता की भाँती निरुपम वात्सल्य से आर्द्र चित्तवाली और कुमतरूपी कौए के प्रति रात के समान, चंद्र तथा सूर्य के प्रकाश की तरह जिसने अज्ञानरूपी अंधकार को दूर किया है ऐसी, तथा मृग के द्वारा जिसका चरण सेवित है ऐसी, जो भय का नाश करने में कृपालु ऐसी तुम मेरी शरण बनो ! (मुझे अपनी शरण में लो) २८-२९-३०

दया से निर्मल एवं मृदु चित्तवालोंने, जिसकी सेवा की है, जिसने अपने चरणों की आश्रय लेनेवालो को विविध विद्या के श्रेष्ठ वरदान दिये हैं, वरुण की तरह जिसके यहाँ समस्त ऋद्धियाँ आयी है, ऐसी, जिसके उपकरण शोभित हैं, ऐसी, इन्द्रिय रूपी कुंजरों के प्रति अंकुश के समान कुशल ज्ञान से जिसने पाप के समूह का हरण किया है, ऐसी (तू) हे निर्मल देहवाली ! हे जननी ! आज तुम चन्द्रके समान शुभ मस्तक, सुन्दर चरण एवं निर्मल वचनों के विजृम्भितवाले (खिले हुए), ग्रहण किये गये गुणों का अत्यन्त विस्तार करती हो। ३१-३२-३३

। समाप्तम् ।

२३
पं दानविजयमुनिवर्यविरचितं
। श्रीसरस्वतीस्तोत्रम् ।

सम्पूर्णशीतद्युति वक्त्रकान्ते ! लावण्यलीला-कमलानिशान्ते !।
त्वत्पादपद्मं भजतां निशाऽन्ते, मुखे निवासं कुरुतात् सुकान्ते !
॥१॥ उपजातिः

समञ्जुलं वादयती कराभ्यां, यत् (सा?) कच्छपीं मोहितविश्वविश्वा।
शक्तित्रिरुपा त्रिगुणाभिरामा, वाणी प्रदेयात् प्रतिभां भजत्सु
॥२॥ उप०

विद्यानिधेर्गौरिव गौर्विभाति, कुक्षिंभरि सार्वजनीनचेताः।
यस्या महिम्ना वदतां वरेण्य-भावं भजन्ते पुरुषा वितृष्णाः
॥३॥ इन्द्रवज्रा०

सितपतत्त्रिविहङ्गमपत्रका, दनुजमानुजदेवकृतानतिः।
भगवती परब्रह्ममहानिधिः, वदनपङ्कजमेव पुनातु मे ॥४॥ द्रुत०

विविधभूषणवस्त्र-समावृतां, नवरसामृतकाव्यसरस्वतीम्।
बहुजनान् ददतीं प्रतिभां मुहुः, प्रमुदितः प्रतिनौमि सरस्वतीम्
॥५॥ द्रुत०

ऐंकाररुपे ! त्रिपुरे ! समाये !, ह्रींकारवर्णाङ्कितबीजरुपे !।
निशासु शेते (ऽवसाने) चरणारविन्दं, भजे सदा भक्तिभरेण देवि !
॥६॥ उप०

त्वद्ध्यानतः संस्मरणात् प्रकामं, भवन्ति ते स्वर्भुवि कीर्तिपात्रम्।
विद्याचणा ह्यैहिककीर्तिभाजो, यथा हि दृष्टाः कवि कालिदासाः
॥७॥ उप०

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

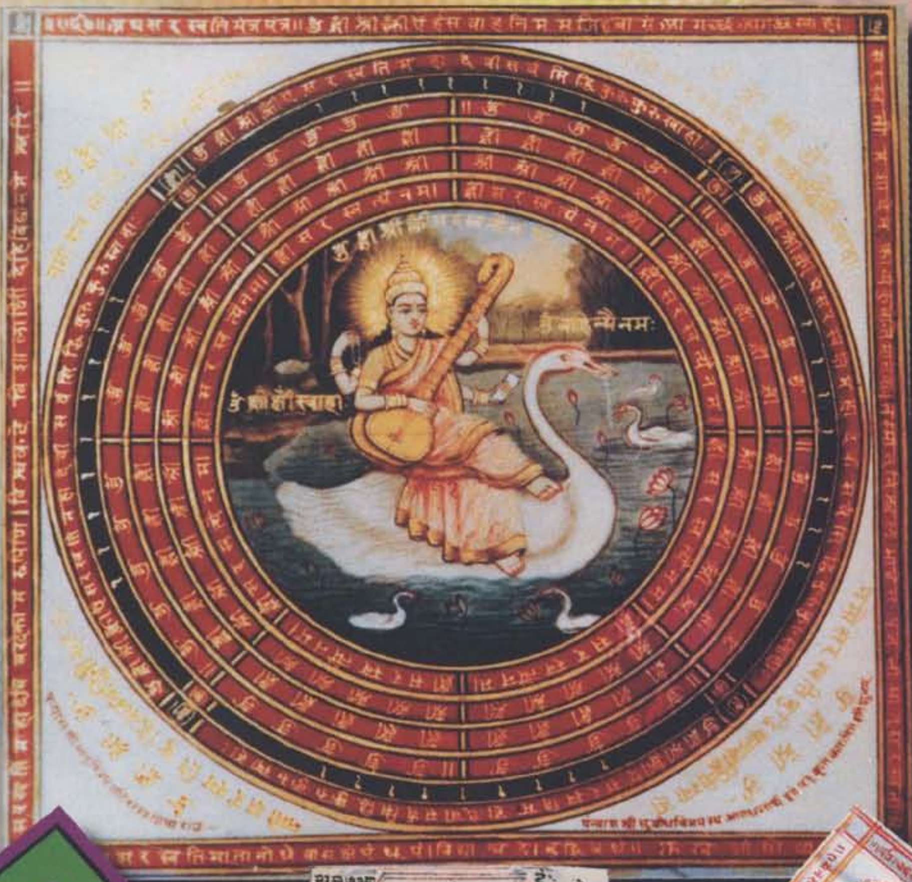

શ્રી
સરસ્વતી
દેવીના
યંત્ર
(ચિત્ર) પટો

તાંબાના યંત્રમાં રહેલ
પ્રાચીન સરસ્વતી દેવી

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ॐ ह्राँ ह्रीं मन्त्ररूपे ! विबुधजनहिते ! देवि ! देवेन्द्रवन्द्ये !,
चञ्चच्चन्द्रावदाते ! क्षपितकलिमले ! हारनीहारगौरे !

भीमे भीमाट्टहासे ! भवभयहरणे ! भैरवे ! भैरवेशे !,
ॐ ह्राँ ह्रीं हुंकारनादे ! मम मनसि सदा शारदे ! देहि तुष्टिम्
॥८॥ स्रग्धरा.

इत्थं भक्तिभरेण मङ्क्षु मयका नीता स्तुतेः पद्धतौ
तत्तत्पाठवतां करोतु सुतरां विद्यामिमां भारती ।

विद्वद्वृन्दमनीषिदानविजयाऽऽशंसा ययाऽपूरि च
वाचालैककथा-कथङ्कथिकता यस्या निसर्गं फलम् ॥९॥ शार्दूल.

॥ इति स्तोत्रसमाप्तम् ॥

२३
ભાષાન્તર

હે (શરદઋતુની પૂર્ણિમાના) પૂર્ણ ચંદ્રના જેવા મુખવડે મનોહર, હેલાવણ્યક્રીડા અને લક્ષ્મીના નિવાસરૂપ (સરસ્વતી)! હે સુંદર કાંતિ વાળી (દેવી)! રાત્રિના અંતે(પ્રભાતે) તારા ચરણકમળની ઉપાસના કરનારા (જનો)ના મુખમાં તું નિવાસ કર. १

જેણે બે હાથવડે કોમળ રીતે કચ્છપી (વીણા) વગાડી સમસ્ત બ્રહ્માંડને મોહિત કર્યો છે એવી, ત્રણ શક્તિરૂપ તથા ત્રણ ગુણોથી રમણીય એવી સરસ્વતી, ભક્તો(જનો)ને પ્રતિભા આપે. ૨

જેના પ્રભાવથી પેટભરો(નર) સર્વ વસ્તુઓને જાણનારો થાય છે અને પામર મનુષ્યો વિદ્વાનોના આદરભાવને પામે છે તે વિદ્યાનાનિધાનએવા વિદ્વાનોનુંપોષણકરનારી (કામધેનુ)ગાયની જેવી વાણી (સરસ્વતી) શોભે છે. ૩

શ્વેત પાંખવાળા પક્ષી (રાજહંસ) રૂપ વાહનવાળી તથા દાનવ - માનવ અને દેવ વડે પ્રણામ કરાયેલી તેમજ પરબ્રહ્મના મોટા ભંડારરૂપ ભગવતી મારા મુખકમલને જ પવિત્ર કરો. ૪

વિવિધ વસ્ત્ર તથા અલંકારોથી સારી રીતે આવરણકરાયેલી, નવ (૯) રસોરૂપી અમૃતરૂપ કાવ્યની તરંગિણી તથા ઘણાં મનુષ્યોને વારંવાર પ્રતિભા આપતી એવી સરસ્વતીને હું હર્ષપૂર્વક સ્તવું છું. ૫

હે ઐંકારસ્વરૂપી ! હે ત્રિપુરા (સરસ્વતી)! હે સમગ્ર લાભવાળી! હ્રીંકારવર્ણથી લક્ષિત એવા બીજસ્વરૂપી ! તારા ચરણકમલને પ્રભાતે હે દેવી ! હું ભક્તિના સમૂહથી સર્વદા સેવું છું. ૬

તારા ધ્યાનથી અને તારું સારી રીતે સ્મરણકરવાથી પણ પ્રાણીઓ કવિ કાલિદાસની જેમ ખરેખર વિદ્યા વિચક્ષણમાં પ્રથમ એવી આ લોકની કીર્તિને ભજનારા જોવાય છે તેવાં સ્વર્ગલોકમાં કીર્તિના પાત્ર બને છે. ૭

હે ॐ હ્રાઁ હ્રીઁ મન્ત્રસ્વરૂપી ! વિદ્વાન જનોને માટે કલ્યાણરૂપા દેવેન્દ્રો દ્વારા વંદનીય દેવી, ચંચળ-ચંદ્રની સમાન શ્વેત વર્ણવાળી!, કલિના મલનોનાશ કરવાવાળી, હાર તથા બરફની સમાન ઉજ્જવળ સફેદરૂપી, ભયંકર સ્વરૂપી, ભયંકર અટ્ટહાસ્ય કરવાવાળી ! ભૈરવી ! ભૈરવસ્વામિની ! ॐ હ્રાઁ હ્રીઁ સ્વરૂપ હુંકારરૂપ નાદવાળી ! હે શારદા ! મારા મનમાં હંમેશા તુષ્ટિને આપો. ૮

આ પ્રમાણે મારાથી સત્વરેભક્તિના ભારપૂર્વક સ્તુતિના માર્ગમાં લેવાયેલી સરસ્વતી કે જેણે પંડિતવર્ગમાં બુદ્ધિશાળી એવા દાનવિજયની આશા પૂરી છે અને જે ભારતીનું સ્વાભાવિક ફળ રોકટોક વગરની વાચાલ પુરૂષોની કથાનું છે. તે તેનો પાઠ કરનારાને આ વિદ્યા કરો જ. ૯

સંપૂર્ણ.

२३
अनुवाद

हे (शरदपूर्णिमाकालीन) पूर्णचन्द्रसमानमुखसे मनोहर; लावण्यक्रीडा एवं लक्ष्मी के निवासरूप; सुंदर कान्तियुक्ता; प्रभात में तुम्हारे चरणकमल की उपासना करनेवाले (भक्तजनों) के मुख में तुम निवास करो । १.

दोनों हाथोंसे वीणाको सुमधुरतया बजाती हुई; समस्त विश्व को मोहित करनेवाली; त्रिशक्तिस्वरूपा; तीन गुणोंसे मनोहर ऐसी वाणी (सरस्वती) भक्तों को प्रतिभा प्रदान करें । २.

जिस के प्रभाव से उदरंभर (पेटभरा) मनुष्य भी सर्वज्ञानी होता है एवं पामर मनुष्य भी विद्वानोंसे आदर प्राप्त करता है, विद्यारूपी संपत्ति वाले विद्वानों का पोषण करनेवाली कामधेनु समान वह वाणीदेवी सुशोभित हो रही है । ३.

श्वेत पंखवाले पक्षी (राजहंस)रूपी वाहनवाली; दानव-मानव-देवोंसे नमस्कृत एवं परब्रह्म के महानिधिस्वरूप भगवती सरस्वती मेरे मुखकमल को पवित्र कीजिये । ४.

विविध वस्त्र एवं भूषणों से समावृत; नव रसरूपी अमृत के काव्य की तरंगिणी (नदी) एवं अनेक मनुष्यों को पुनः पुनः प्रतिभा प्रदान करनेवाली सरस्वती का मैं सहर्ष स्तवन करता हूँ । ५.

हे ऐंकारस्वरूपा ! त्रिपुरा ! समस्तलाभयुक्ता ! ह्रींकार-वर्ण से लक्षित बीजमंत्रवाली ! हे देवी ! प्रातःकालमें मैं भक्तिभावसे

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सदैव तुम्हारे चरणकमल की सेवा करता हूँ। ६.

तुम्हारें ध्यानसे, किंवा तुम्हारे स्मरणमात्र से भी लोग कवि कालिदास की तरह प्रथमपंक्ति की विद्वता में इस लोकमें यश प्राप्त करते हैं और वे लोग स्वर्गलोकमें भी कीर्ति प्राप्त करते है ऐसा देखनेमें आता है। ७.

हे ॐ ह्रीं ह्रीं मन्त्रस्वरूपा; विद्वानजनो के लिए कल्याणरूपा! देवेन्द्रों के द्वारा वन्द्य देवी; चलायमान चन्द्र के समान शुभ्रवर्णा! कलि के मलकोनाशकरनेवाली; हार एवं बर्फ के समान शुभ्रधवलरूप; भयंकरस्वरूप; ! भयानक अट्टहास्य करनेवाली;! भैरवी; भैरवस्वामिनी; ॐ ह्रीं ह्रीं - स्वरूप हुंकाररूप नादवाली; हे शारदा ! मेरे मनमें सदैव तुष्टि प्रदान कीजिए। ८.

जिसने पंडितवर्ग में (अग्रणी) मतिमान दानविजय की आशापूर्ति की है एवं जिस भारती का स्वाभाविक फल वाचापटु पुरुषो की कथा ही है ऐसी सरस्वती को मेरे द्वारा (दानविजय के द्वारा) अतिशय भक्ति से तत्काल स्तुतिमार्ग में लायी गयी है। वह देवी भारती उसकी स्तुति का पाठ करनेवालों को अत्यधिक विद्या प्रदान करे। ९.

। सम्पूर्णम् ।

२४
॥ श्री सरस्वती स्तोत्रम् ॥

नमोऽस्तु वचनं श्रुत्वा देहस्थाः पंचदेवताः ।
तुष्यन्ति तत्क्षणादेव ह्री श्री धी धृति कीर्तयः ॥१॥

हंसारुढा वसुभुजां काशीराद्रि निवासिनी ।
ऐं नमः सारदे तुभ्यं विद्यां देहि ममेश्वरी ॥२॥

सरस्वतीं नौमि समस्तपूजितां, सुरासुरेन्द्रै र्विधिवंदिताक्रमं ।
वीणाधरां पुस्तकधारिणीं वरां, मरालयानां वरदायिनीं शुभाम् ॥३॥

मुखे मुखे यद्वसनं प्रसिद्धं, कवित्वदं हर्षकरां नृणां च ।
सा गीः सदा मे दुरितौघहर्त्री, वासं विधत्ताहृदयाम्बुजे हि ॥४॥

जगन्मातस्त्वां ये परमतरभक्त्या प्रतिदिनं,
स्मरन्तीभीष्टं फलमतुलमायन्ति सह ते ।
सतीभि र्लक्ष्मीभि र्मुनिजनस्तु वीक्ष्यास्यकमलां,
जिनेन्द्रास्योद्भूतां गणधरगणार्च्यां स विनयम् ॥५॥

भो मातस्तवपादपद्मवसनं याचेऽनिशं भावतः,
किं राज्येन धनेन किं प्रमदया सुबुद्धि-सौख्यप्रदम् ।
एतस्मादधिकं सुखं न जगतीहामुत्र जानेऽन्वहं,
त्वद्भक्तं परिपालयाशु भवभी-कष्टंहरश्रीगिरे ॥६॥

वरमौक्तकहारसुशोभिकुचां, कमनीयसुकोमलदेहलतां ।
कनकाभरणां धृतचन्द्रकलां, शुभशारदचन्द्रमुखीं प्रभजे ॥७॥

यदीयं वपुः सूर्यबिंबानुकारी, स्फुटानिष्ठजाड्यांधकारापहारि ।
वरीवर्ति तीर्थौपमं ध्यानगम्यं, जगत्कारणं तारकं सर्वरम्यम् ॥८॥

प्रणवाक्षरवाग्भवमन्त्रपदं, कथितं समये नमसा सहितं ।
गुरुवक्त्रकजान्निहितं हृदये, विदधासि बृहस्पतितुल्यधियम् ॥९॥

सपादलक्षं प्रजपेत्सुशीलो, मन्त्रोव्रतस्थो विधिपूर्वकं यः ।
तस्मै ददात्यैव कलिन्दिकांगीः, सद्भाववृद्ध्यापरिशीलिताम्बा॥१०॥

प्रसन्नभावं कुरु नंदनोपरि, श्रुतेश्वरी त्वच्चरणारविंदयोः ।
गुणस्तुति संविदधानके मयि, परिस्फुरत्युग्रसुखं सदेप्सितम्॥११॥

त्वन्नाममंत्रस्मरणाजडो ना, संजायते ग्रंथकरः कवीन्द्रः ।
वाग्देवता सा निजरूपलाभं, मह्यं प्रदत्तात् करुणां विधाय ॥१२॥

सरस्वतीसेवकसागरेण व्यधायि वाण्याः स्तव उत्तमोऽयं ।
त्वल्लाभवित्तात् पठितो विशुद्धाज्ज्ञानं समुत्पादयतीह शश्वत् ॥१३॥

॥ इति श्री सरस्वती स्तोत्रम् ॥

२४
ભાષાન્તર

દેહમાં રહેલા હ્રી-શ્રી-ધી-ધૃતિ અને કીર્તિ નામની પાંચ દેવીઓને નમસ્કાર થાઓ, એ વચન સાંભળીને તત્ક્ષણ જ તેઓ આનંદ પામે છે. ૧.

હંસ ઉપર આરૂઢથયેલી, ચાર હસ્તવાળી, કાશ્મીર પર્વત ઉપર નિવાસ કરનારી, હે શારદા ! તને ઐં પૂર્વક નમસ્કાર થાઓ, મારી સ્વામિની તું વિદ્યાને આપ. ૨.

સુરો-અસુરો વડે વિધિપૂર્વક વંદન કરાયેલા ચરણવાળી, વીણાને ધરનારી, પુસ્તકધારિણી, ઉત્તમ રાજહંસના વાહનવાળી, શુભ વરદાયિની અને સમસ્ત લોકોથી પૂજિત એવી સરસ્વતીની હું સ્તવના કરું છું. ૩.

પ્રત્યેક મુખમાં જેનોવાસ પ્રસિદ્ધ છે અને મનુષ્યોને હર્ષ કરનારૂં કવિપણું આપનારી છે, તે વાણી મારા દુઃખ સમૂહને હરનારી થાઓ ખરેખર હૃદય કમલમાં તે વાસ કરાઈ છે. ૪.

જિનેન્દ્રના મુખકમળથી ઉત્પન્નથયેલી, ગણધરસમૂહથી પૂજનીય, નમ્ર, ઉત્તમ, ઐશ્વર્યોવાળા તારા મુખ કમળને જોઈને વિનયપૂર્વક તે મુનિ સમૂહ, હે જગત માતા ! જે ઉત્કૃષ્ટ ભક્તિથી દરરોજ તારું સ્મરણ કરે છે. તેઓ આ લોકમાં ઈચ્છિત એવા અતુલ ફળને સાથેજ પ્રાપ્ત કરે છે. ૫.

હે માતા ! તમારા ચરણ કમળમાં નિવાસ રાત-દિન ભાવથી

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

યાચું છું. પછી રાજ્યથી શું ? ધનથી શું ? સ્ત્રી-બુદ્ધિ અને સુખને આપનારથી પણ શું ? આ લોક કે પરલોકમાં આનાથી અધિક સુખ કંઈપણ નથી એમ દરરોજ હું જાણું છું. હે ભવભયના કષ્ટને હરનારી શ્રી વાણી ! તારા ભક્તનું જલ્દીથી તું પરિપાલન કર. ૬.

ઉત્તમ મોતીઓના હારથી શોભી રહેલા સ્તનવાળી ! કમનીય સુકોમલ દેહ લતાવાળી ! સુવર્ણોના આભૂષણોવાળી, ચંદ્રકલાને ધારણ કરેલી, શ્રેષ્ઠ શરદ પૂર્ણિમાના ચંદ્ર જેવી મુખવાળી (સરસ્વતી) ની હું સેવા કરું છું. ૭.

જેણીનો દેહ સૂર્યનાબિંબ જેવો તેજસ્વી છે, પ્રગટપણે અનિષ્ટ એવા જડતારૂપી અંધકારને દૂર કરનારો છે, તીર્થની ઉપમાવાળો, ધ્યાનથી જણાય તેવો, જગતના કારણરૂપ-તારકરૂપ અને સર્વ રીતે મનોહર વારંવાર જણાય છે. ૮.

શાસ્ત્રમાં પ્રણવાક્ષર ૐ, વાગ્ભવ મન્ત્રપદ ઐં, નમઃ સહિત જે કહેલું છે તે (મંત્ર) ને ગુરુમુખ કમળમાંથી હૃદયમાં સ્થાપન કરેલું છે. તે બૃહસ્પતિ સુરગુરુ તુલ્ય બુદ્ધિને ધારણ કરે છે. ૯.

જે સુશીલ, વ્રતધારી, વિધિપૂર્વક સવા લાખ મંત્ર (ૐ ઐં નમઃ) નો જાપ કરે છે. તેને સદ્ભાવની વૃદ્ધિથી, ઉંડા અભ્યાસવાળી માં સરસ્વતી, સૂર્યના જેવા તેજને આપે જ છે.૧૦.

હે શ્રુતેશ્વરી ! તમારા ચરણ કમલમાં ગુણ સ્તુતિને સારી રીતે કરનારા એવા મારા ઉપર હંમેશા ઈચ્છિત એવું અત્યંત સુખ પ્રગટે છે. ''નંદન'' ઉપર પ્રસન્નતાને કર. ૧૧.

તમારા નામરૂપી મંત્રના સ્મરણથી જ જડ એવો પુરુષ ગ્રંથ રચનારો, કવીન્દ્ર થાય છે. તે વાગ્દેવતા કરૂણા કરીને મને સ્વરૂપ લાભને આપે. ૧૨.

સરસ્વતીના સેવક એવા ''સાગરે'' તારો આ ઉત્તમ સ્તવ કર્યો છે. તમારા વિશુદ્ધ લાભરૂપી ધનથી પાઠ કરાયેલો હંમેશા આ લોકમાં જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરે છે. ૧૩.

સંપૂર્ણ.

२४
अनुवाद

देह में स्थित ह्री श्री घी धृति और कीर्ति नामक पाँच देवियों को नमस्कार हो। ये वचन सुनकर उन्हें उसी क्षण आनन्द प्राप्त होता है। १.

हंस पर आरूढ, चार हाथोंवाली, काश्मीर पर्वत पर निवास करनेवाली हे शारदे ! तुम्हें ऐं पूर्वक नमस्कार हो। मेरी स्वामिनि ! तुम मुझे विद्या दो। २.

सुर-असुरों द्वारा विधिपूर्वक वंदित चरणोंवाली, वीणा धारण करनेवाली, पुस्तकधारिणी, उत्तम राजहंस के वाहनवाली, शुभ वर दात्री एवं समस्तलोकों द्वारा पूजित, सरस्वती की मैं स्तुति करता हूँ। ३.

प्रत्येक मुख में जिसका वास प्रसिद्ध है, और जो मनुष्यों को हर्षित करनेवाला कवित्व देनेवाली है, वह वाणी मेरे दुःखोंके समूह का हरणकरनेवाली बने, -मैंने सचमुच उसे हृदयकमलमें वास किराया है। ४.

जिनेन्द्र के मुखकमल से उत्पन्न हुई, गणधर-वृन्द की पूजनीया, नम्र, उत्तम ऐश्वर्यो वाले तेरे मुख-कमल को देखकर हे जगन्माता ! वे मुनिगण जो विनयपूर्वक उत्कृट भक्ति से तेरा प्रतिदिन स्मरण करते हैं, वे इस लोकमें इच्छित अतुलफल को साथ ही प्राप्त करते हैं। ५.

हे माता ! मैं रात-दिन भावपूर्वक तुम्हारे चरण-कमलों में निवास की याचना करता हूँ। तब फिर राज्यसे क्या ? धन से क्या ? स्त्री-बुद्धि एवं सुखदायक से भी क्या ? इह लोक या परलोक में इससे बढ़कर कोई सुख नहीं है। यह मैं सदा जानता हूँ। हे भवभय के कष्ट को हरनेवाली श्री वाणी ! तुम शीघ्र अपने भक्त का परिपालन करो। ६.

उत्तम मोतियों की माला से सुशोभित स्तनवाली ! कमनीय, सुकोमल देहलतावाली ! सुवर्ण के आभूषणोवाली, चन्द्रकला को धारण की हुई श्रेष्ठ शरदपूर्णिमा के चंद्र के समान मुखवाली (सरस्वती) की मैं सेवा करता हूँ। ७.

जिसका शरीर सूर्यबिम्ब के समान तेजस्वी है, प्रकटरूप में अनिष्टजड़तारुपी अंधकारको दूर करनेवाला है, तीर्थ की उपमावाला (तीर्थोपम) है; जो ध्यान के द्वारा ज्ञात होती है, एवं बार बार जगत के कारणरुप तारकरूप और सब प्रकारसे मनोहर ज्ञात होती है। ८.

शास्त्र में प्रणवाक्षर ॐ, वाग्भव मंत्रपद ऐं नमः सहित जो कहा गया है उस (मंत्र) को गुरुका मुखकमल में से हृदय में जिसने स्थापित किया है वह सुरगुरु बृहस्पति तुल्य बुद्धि को धारण करता है। ९.

जो सुशील, व्रतधर, सवालाख मंत्र (ॐ ऐं नमः) का विधिपूर्वक जाप करता है उसे सद्‌भावकी वृद्धिसे गहन अभ्यासवाली माँ सरस्वती सूर्य के समान तेज अवश्य देती है। १०.

हे श्रुतेश्वरी ! तुम्हारे चरण कमलों में भली भाँति गुणस्तुति करनेवाले ऐसे मुझपर सर्वदा इच्छित अत्यंत सुख प्रकट होता है नन्दन पर प्रसन्न हो। ११.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

तुम्हारे नामरूपीमंत्र के स्मरणमात्रसे जड़पुरुष भी ग्रंथ रचनेवाला कवीन्द्र हो जाता हैं, वह वाग् देवता ! करुणा करके मुझे स्वरुप लाभ प्रदान करे। १२.

सरस्वती के सेवक 'सागर' ने इस श्रेष्ठ स्तव की रचना की है। तुम्हारे विशुद्ध लाभ रूपी धन से जिसने पाठ किया है वो इस लोक में हंमेशा ज्ञान प्राप्त करता है। १३.

। समाप्तम् ।

२५
श्री सरस्वती स्तवः

डभोई जंबूसूरि ज्ञानभंडार-११९५६

सरभसलसद्-भक्ति प्रह्वीभवत्त्रिदशांशनां,
मुकुट विसरन्नाना-रत्नच्छविच्छुरित क्रमाम्।
कविशतनुतां स्तोष्ये भक्त्या किलास्मि सरस्वतीम्,
त्रिभुवनवन, स्फुर्जन्मोहप्ररोह कुठारिकाम् ॥१॥

निपुणधिषणोऽनंतान् कान्तान् गुणान् विदंस्तव,
स्तवकृतमपितूष्णीकत्वं प्रयात्यपि वाक्पतिः।
चरमजलधे यद्वाकःस्यात् कणान्पयसोऽखिलान्,
गणयितुमलं जंतु र्त्राग्मी पटुश्चिरजीव्यपि ॥२॥

तदपि गुणसंदोहादंशप्रकीर्तनतोऽप्यहं,
स्वमभिलषितं लिप्सु र्बुद्धिं तव स्तवनेऽधराम्।
गतमतिलवोऽप्यंतः पुष्यन्-मतार्थमनोरथा,
कुलितमनसो यद् वा किंचित् प्रवेविदति क्वचित् ॥३॥

स्मरणजनित-क्लेशावेशाद् ददत्यभिवांछितं,
कियदपि जडांश्चिन्तारत्न-प्रकल्पलतादयः।
तव पदयुगं चिन्तातीतं किमप्यति बंधुरं,
जगति फलति ध्वस्तध्वांत-प्रवर्धित संपदे ॥४॥

सितकजकरादिग्-व्यासर्पिस्वकायसितप्रभा,
पटलपयसिस्फारोत्फुल्लत्-सिताम्बुरूहस्थिता।
नतसुरनरैः क्षीरांभोधि -प्रकाशजलोल्लसद्-
विमलकमलालीना-लक्ष्मीरिवत्वमुदीक्ष्यसे ॥५॥

नतिपर सुरस्त्री संघट्टच्युतश्रवणासितो-
त्पलमतिरसाद्यपादाब्जं त्वदीय मतोऽद्रवत्।
सतत विकचं तन्नाश्चर्यं यतश्चिरभाविनीं,
मलिन तनवोऽन्यस्य द्रष्टुं न संपदमीशते ॥६॥

स्वचरणयुगन्यासाद्देवि ! प्रतीतमिलातलैः,
कमलनिलयं यत्त्वं लक्ष्मीं निरुध्य किल स्थिता।
अनुशयवती मन्ये चैतन्निः क्रयाय कृतोद्यमा,
क्षणमपि भवद्भक्तानां सा गृहाणि न मुंचति ॥७॥

स्फुरितकिरणावंसाभोगे कपोलतलस्पृशौ,
शशधररुचे राजेते ते चलश्रुतिकुण्डलौ।
सममुभयतः सूर्याचंद्रौ लसद्द्युतिमण्डलौ,
हिमगिरिशिरोदोला-लीला विलासपराविव ॥८॥

विशद-वदनश्वेताभीषुं सिषेविषुरीश्वरं,
समभिपतिता सर्वाप्येषा किमृक्षपरं परा।
त्रिभुवनजनस्तुत्यां देवीं प्रसादयितुं गिरां,
प्रणति विधयेऽभ्याजग्मुः किं नु चित्रशिखण्डिनः ॥९॥

सिततनुलसल्लावण्यांभः कणाः किमु पूजिताः,
विमलहृदयान्तःस्थज्ञानांकुरा नु विनिर्गताः।
मुखशशिगलत्पीयूषाच्छ-छटा बत ते हृदि,
स्फुरदुरुरूचं हारं दृष्ट्वेति संदिहते जनाः ॥१०॥ युग्मम्

करसरसिजस्योर्ध्वं वर्तेऽहमस्मि सरस्वती-,
मुखजितरूचा ह्रीतेनाराद् विमुक्तमयीन्दुना।
कुवलयरुचां जेतुश्राक्षणैः सक्षेनिसुदेविते,
करतलगतः पद्मंशश्चद् विकस्वरमद्युतत् ॥११॥

दुरितमलभित्ताप-क्षिप्नुः सुरासुरसुंदरी,
जननतशिरोराजद्-रश्मिस्फुरन्मकरीसना।
सुविकचकजा लावण्योद्यत्पयःप्लववाहिनी,
मदनवगमोदन्यां हन्यात्त्वदंह्रि युगानदी ॥१२॥

विशदितदिशं विश्वाप्रकाशावकाश-विसृत्वरीं,
द्विरदरदनच्छेदोद्यत्सच्छुचिच्छविजित्वरीम्।
रसवशलसच्चंचच्चंद्र-चकोर-रुचीचण,
स्तवमुखशशिज्योत्स्नां धन्योदृगंजलिना पिबेत् ॥१३॥

हृदिजविविधध्यांध्य-ध्वांतप्रबंधविजृंभण-
च्छिदुरतरणिं वंदारूणां शरारुचराकृतां।
परम गरिम स्फूर्जज्जाड्य क्षितिध्र परंपरा,
विदुरभिदुरं च त्वन्नामा मनन्ति मनीषिणः ॥१४॥

नृपतिसदसि द्यूते वादे विवाद-विचारणे,
समद-कविपुक्रीडा काव्येऽथवा विषमे परे।
स्मरति तव चेद् जंतुर्दत्ताऽखिलेऽप्सित संपदः,
प्रभवति तदा सर्वारंभोल्लसद् विजयोज्ज्वलः ॥१५॥

जगति विवुधा स्त्वां कल्याणीं शुभां विजयां जयां,
सुमनसमुमां सिद्धिं वृद्धिं जयत्यपराजिताम्।
जगदुरभयां शान्तां भद्रां शिवामथ मंगलां,

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

रति-मति-धृति-स्वस्ति श्रीकीर्तितुष्टिसुपुष्टिदाम् ॥१६॥

जगदवमतो वलाज्जाड्यस्खलद्वचनश्रुति,
गलितसकलप्रज्ञालेशो गतप्रतिभोऽपि सन् ।
शरदि यशसि श्वेतं रुपं तवाम्ब ! हृदि स्थिरं, ।
दधदधरयत्युद्यत्कीर्तितमप्यधिपं गिराम् ॥१७॥

ललित वलितैर्मुग्धस्निग्धै र्मिलत्पुटकुड्मलै-,
मसृण मधुरैः स्मेरस्फारै र्विवर्तिततारकैः ।
मृगशिशुदृशस्तानच्छिन्नं पिबन्ति विलोचनैः,
दधति सुधियो ये त्वच्चिंतावशीकरणं हृदि ॥१८॥

रुचिररचना-चंचच्चारूच्चरत्पदबंधुर,-
स्फुट रसबहुच्छंदोभाषाभिराम-लसद्द्युति ।
विविध रुचितालंकाराच्र्यः समुच्छलति स्मृतिं,
तव विदधतां चार्वीचंचुः प्रपंच्य वचश्रयः ॥१९॥

तमसि रवयो भीतौ रक्षाधनामरुषु क्षयो,
रिपुषु निधयो दारिद्रयेषु भ्रमेषु सुबुद्धयः ।
अहिषु गरुडाः सत्रेष्वर्था रुजासु महौषधाः,
विपदि सदया श्रित्राकाराः प्रसाद लवास्तव ॥२०॥

जनयसि मुदं धत्से कीर्तिं बिभर्षि गुणावलीं,
वितरसि मतिं दत्से कामान्प्रवर्धयसि श्रियः ।
दलयति तमो यस्मान्मान्द्यं ध्वंसिष्यसि शात्रवं
त्वमिति वदतो दीनं मातः समेधय मे धियः ॥२१॥

भुवनविजयिप्राज्यच्छायो गुणान्वयमीश्महे,
न तव भणितुं ज्ञातुं चातः प्रसीद सरस्वति ! ।
जननि ! तनु तां तां मे वाचं त्वमेव पटीयसी,
मलमहमपिस्यां ते वक्तुं यया गुणगौरवम् ॥२२॥

जयकवि चमूचेतो रङ्गन्सरः कलकलहंसिके,
गुणिजन मनः पाथोनाथ-क्षपाकरलेखिके ।
जिनविभुमुखोज्जृभांभोज-भ्रमद् भ्रमरि निभे,
विनतजनताहृत्पद्माली-विबोधरविद्युते ॥२३॥

अचिरपि न मे राज्ये नम्रापरा जिनवल्लभा-,
प्रमदमथनोद्दाम स्त्रैणे न चोन्मुदि संपदि ।
परम विरनं याचे ऽदस्त्वां शिरोरचितांजलि-,
जननि ! जनय द्राग्वाग्देवि ! प्रसादमलं मयि ॥२४॥

इति नुतिमिमां श्रीभारत्या विमूढधिया मया,
विरचितपदां तस्या एव प्रसर्पदनुग्रहात् ।
प्रणिहितमना श्रद्धावान् यः पठत्यशठः सदा,
सभवति भुवि श्रीमान् धीमान् पुमान् सुकृती कृती ॥२५॥

इति श्री सरस्वतीस्तवः समाप्तः ।
कृतिरियं श्री जिनवल्लभसूरिणाम् ।

२५
ભાષાન્તર

વેગથી શોભતી ભક્તિથી સજ્જ દેવગણના મુકુટની ફેલાતી રત્નોની કાંતિથી ઝળહળતા જેના ચરણ છે, સેંકડો કવિઓવડે જે સ્તવાયેલી છે, ત્રણભુવનનાવનમાં સ્ફુરાયમાન મોહનાં અંકુરામાટે જે કુહાડી સરખી છે. તે સરસ્વતી દેવીને હું ખરેખર ભક્તિથી સ્તવીશ. ૧.

તારા મનોહરઅનંતગુણોને જાણતો છતો પણ નિપુણ બુદ્ધિવાળા બૃહસ્પતિ જેવા ય સ્તવનમાં મૌન બની જાય છે. સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રના જળકણોને ગણવા માટે ચિરંજીવી તે બુદ્ધિમાન પણ કઈ વ્યકત કરવા સમર્થ થઈ શકે ? ૨.

(આવું જાણવા) છતાં પણ તારા ગુણ સમૂહના અંશના પણ કીર્તનથી મારું ઈચ્છિત પૂર્ણ થશે, તેવી ઈચ્છાથી મેં તારી સ્તવનામાં બુદ્ધિ ધરી છે, મતિનો લેશ પણ જેનામાં નથી તેવી વ્યક્તિનું ચિત્ત જ્યારે હૃદયમાં વધેલા મનોરથોથી આકુલ બને છે ત્યારે કયાંય કશું સમજ્યા તૈયાર થતા નથી ? ૩.

ચિંતા કરવામાં કલેશ કરાવનાર ચિંતામણી કલ્પલતા વિગેરે કેટલું મનોવાંછિત આપી શકે ? જ્યારે તારું અતિ સુંદર પાદયુગલ તો નિષ્પાપ સંપદાને વધારતું અચિંત્ય રીતે જગતમાં ફળે છે.૪.

હાથમાં શ્વેતકમળને ધરનાર, દિશાઓમાં ફેલાતા પોતાની કાયાના શ્વેતપ્રભા પટલરુપ જળમાં વિકસિત વિશાળ કમળમાં વસનાર તને વિનમ્ર દેવો, મનુષ્યો ક્ષીરસાગરના ઉજ્જવળ જળમાં, ઉલ્લસિત નિર્મળ કમળમાં બિરાજમાન લક્ષ્મીની જેમ જોવે છે.૫.

પ્રણામ કરતી સુર સુંદરીઓના પરસ્પર અથડાવાથી, કાનમાં ધારણ કરેલા નીચે પડતા શ્યામ કમળથી છવાયેલા નિત્ય વિકસ્વર તારા ચરણકમળ, રસથી અત્યંત ઝરવા લાગ્યાં તેમાં આશ્ચર્ય નથી, કારણ કે મલિન દેહવાળા, અન્યની સ્થિર ભાવિવાળી સંપદા જોવા સમર્થ બનતા નથી. ૬.

હે દેવિ ! આ વાતતો પૃથ્વીતલ ઉપર પ્રસિદ્ધ જ છે કે તમે તમારા ચરણયુગલના સ્થાપનદ્વારા લક્ષ્મીને રોકીને (તેના) કમળના નિલયમાં વાસ કર્યો છે, તેથી જ હું માનુ છું કે રીસે ભરાયેલી તે તેનું ભાડું લેવાને માટે જ જાણે તારા ભકતોના ઘરને ક્ષણવાર પણ તજતી નથી. ૭.

જેના કિરણો ખભા પર ફેલાઈ રહ્યાં છે તે કપોલને સ્પર્શ કરતા તારા ચંદ્ર જેવી કાંતિવાળા, ચંચળ કાનના કુંડલ જાણે હિમાલયના શ્વેત શિખરો ઉપર હિંડોળા (ઝુલા) ઉપર ઝુલતા સૂર્ય-ચંદ્ર ન હોય તેવા શોભે છે. ૮.

તારા વક્ષઃ સ્થળ ઉપર રહેલા ઉદારકાંતિવાળા હારને જોઈને લોકો અવનવા સંદેહ કરે છે... શું આ હાર તારા મુખ ચંદ્રરૂપ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

સ્વામિની સેવા માટે આવેલી નક્ષત્ર મંડળી છે ? કે ત્રણ ભુવનથી સ્તવનીય વાણીની દેવી એવી તને પ્રસન્ન કરવા માટે આવેલા સપ્તર્ષિઓ છે ? કે તારી શ્વેતકાંતિવાળી કાયાથી ઝરતા લાવણ્યના જળકણોનો પુંજ છે ? કે તારા હૃદયમાંથી જ્ઞાનરૂપી અંકુરા બહાર નીકળ્યાં છે ? કે તારા મુખરૂપી ચંદ્રમાંથી ઝરતી અમૃતની છટા છે? ૯/૧૦.

સરસ્વતીના મુખથી પોતાની કાંતિ જીતાઈ જવાથી લજ્જિત થયેલા ચંદ્રે મને તજી દીધો હોવા છતાં હું દેવીના કરકમલમાં ઉંચે વર્તી રહેલ છું અને કુવલયને જીતનાર દેવીના નેત્રોની નજીકમાં છું. આમ વિચારી જ જાણે દેવીના કરકમલમાં રહેલ, કમળ ખીલીને ચમકી રહ્યું. ૧૧.

દુરિતરૂપ મળને ભેદનારી, તાપને ટાળનારી, સુર-અસુરની સુંદરીઓના વિનમ્ર મસ્તક પર શોભતી કિરણોથી ઝળહળતી, સેંકડો મકરી (કબરી) વાળા, સુંદરવાળની લટરૂપી કમળવાળી, લાવણ્યના ઉછળતા જળ પ્રવાહવાળા તમારા ચરણ યુગલની નદી મદની નવીન ઉત્પત્તિ રૂપ-તૃષાને હણો. ૧૨.

દિશાઓને ઉજ્જવળ કરતી, સમગ્ર આકાશના અવકાશમાં ફેલાતી હાથીદાંતના કાપેલ ઉજ્જવળ ટુકડાની કાંતિને જીતનારી તારા મુખરૂપ ચંદ્રની જ્યોત્સ્નાને ચકોર જેવા તૃષાતુર થઈ, કોઇ ધન્ય પુરુષ જ નમનની અંજલિ વડે પીએ છે. ૧૩.

તારું નામ હૃદયમાં ઉત્પન્ન થયેલ વિવિધ પ્રકારની બુદ્ધિની અંધતાના અંધકારના વિસ્તારને છેદવામાં સૂર્ય જેવું છે, વંદન કરનારની વરાકતા (દીનતા) ને વિશીર્ણ કરે છે અને મોટા મસ જડતાના પહાડોની શ્રેણીના જાણનારને ભેદનાર છે. મનીષિગણ તારું નામ આવું જાણે છે. ૧૪.

સઘળી વાંછિત સંપદાને દેનાર તારા નામને રાજસભામાં, દ્યૂતમાં, વાદમાં, વિવાદમાં, મદોન્મત્ત કવિઓ અને ક્રીડા કાવ્યમાં કે અન્ય કોઈપણ વિષમ કાર્યમાં જે યાદ કરે છે. તેનું તે કાર્ય પૂરા જોશ સાથે ઉછલતા વિજયથી ઉજ્જવળ બને છે. ૧૫.

વિબુધો જગતમાં તને અનેકરૂપે વખાણે છે. તું કલ્યાણી છે. શુભા છે. વિજયા છે. જયા છે સુમનસી છે. ઉમા છે. સિદ્ધિ વૃદ્ધિ, જયતી અને અપરાજિતા છે. અભયા-શાંતા-ભદ્રા-મંગલાને શિવા પણ તું છે. રતિ-મતિ-ધૃતિ-સ્વસ્તિ-શ્રી-કીર્તિ-તૃષ્ટિ-અને સારી પુષ્ટિને આપનાર પણ તું જ છે. ૧૬.

જગતમાં તરછોડાયેલો ઉધઈની જડતાથી જેના વચન-શ્રુતિ-સ્ખલના પામે છે, પ્રજ્ઞાનો અંશ પણ જેની પાસે નથી, અને પ્રતિભાહીન છે, તેવી વ્યક્તિ પણ જો તારા શરદઋતુના ચંદ્ર જેવા નિર્મળ રૂપને હે માં ! હૃદયમાં સ્થિરતાથી ધારણ કરે છે. તે દેદીપ્યમાન કીર્તિવાળા બૃહસ્પતિને પણ નીચો દેખાડી શકે છે. ૧૭.

જે સદ્‌બુદ્ધિવાનો તારા ચિંતનરૂપ વશીકરણને હૃદયમાં ધારણ કરે છે. તેને મૃગબાળ જેવા નયનવાળી લલનાઓ, લાલિત્યપૂર્વક પાછું વાળીને જોતી, ભોળી-સ્નેહાળ-મીંચાઈજતી પાંપણરૂપી પડીયાવાળી, સુકુમારને મધુર, ખીલતી, ફેલાતી, તિર્છી કીકીવાળી નજરથી નિરંતર પીએ છે. ૧૮.

તારું સ્મરણ કરીને જે બોલે છે. તેનો વચન સમૂહ સરસરીતે ગોઠવેલા, ચમકતા, સુંદરરીતે ઉચ્ચારણ કરતાં પદોથી મનોહર હોય છે. વિવિધ રસ અનેક પ્રકારના છંદ અને ભાષાથી ચમકતો હોય છે. વિવિધ સુંદર અલંકારોથી અલંકૃત હોય છે. અને શ્રેષ્ઠ માધુર્યને રેલાવતો હોય છે. ૧૯.

અંધકારમાં સૂર્ય, ભયમાં રક્ષા, મરૂભૂમિમાં મેઘ, શત્રુમાં સંહાર, દારિદ્રય માં નિધાન, ભ્રાન્તિમાં સદ્‌બુદ્ધિ, સાપમાં ગરૂડ, સત્રાગારમાં અર્થ સમૂહ, રોગમાં મહૌષધિઓ, વિપત્તિમાં દયાળું આવા વિવિધરૂપે તારો પ્રસાદકણ દેખાય છે. ૨૦.

હે માં ! તું હર્ષની જનની છે, કીર્તિની કારિકા છે. ગુણશ્રેણીની ધારિકા છે, બુદ્ધિની વિતરિકા છે, ઈચ્છિતની દાતા છે, લક્ષ્મીની વધારનારી છે, અંધકારની હારિકા છે. બુદ્ધિની મંદતાને કાપે છે, શત્રુસમૂહને હણે છે. આ રીતે દીનપણે બોલતાં મારી બુદ્ધિની વૃદ્ધિને કરો. ૨૧.

જગત વિજેતા ની છાયા જેવા તારા ગુણના સમૂહને કહેવાને કે જાણવાને અમે અશકત છીએ પણ હે માં ! સરસ્વતિ ! તું જ મારી વાણીને એવી પટુ કર કે જેથી હું તારાગુણ ગૌરવને કહેવા સમર્થ બની જાઉં. ૨૨.

હે કવિ સમૂહના ચિત્તરૂપી સરોવરની કલહંસિકે, ગુણીજનના માનસ સાગરની ચંદ્ર કલે ! જિનેશ્વર પ્રભુના વદનરૂપ વિકસ્વર કમળમાં ભ્રમરિકે ! વિનમ્ર સાધકના હૃદય કમળને ખીલવવામાં સૂર્યની કાંતિ સમાન તારો જય થાઓ. ૨૩.

રાજ્યમાં મને રૂચિ નથી. નમ્ર અન્ય લક્ષ્મીની શ્રેણી મને વલ્લભ નથી તેજસ્વી સ્ત્રીઓના સમૂહમાં કે ઉદ્યમની સંપદામાં મને આસક્તિ નથી, પણ અંજલિબદ્ધ હાથ મસ્તકે લગાવીને એટલું જ યાચુ છું. હે વાગ્દેવી ! હે માઁ ! તું મારા પર પૂર્ણ પ્રસાદ કર. ૨૪.

આ પ્રમાણે મેં મૂઢ બુદ્ધિએ ભારતીનઃ અનુગ્રહથી જ રચેલી છે. તેની સ્તુતિને જે શ્રદ્ધાળુ સ્થિર મનથી અશઠભાવે ભણે છે. તે મનીષી જગતમાં શ્રીમાન-ધીમાન ને પુણ્યવાન બને છે. ૨૫.

સંપૂર્ણ.

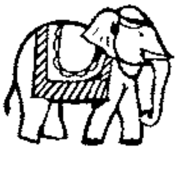

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

२५
अनुवाद

जिसके चरण वेग से शोभायमान भक्ति से सज्जित देवगण के मुकुटों के रत्नों की फैलती हुई आभा से झगमगाते हैं, जिसकी सैंकडों कवियोंने स्तुति की है, त्रिभुवन के वन में स्फुरित होते हुए मोह के अंकुरों के लिए जो कुल्हाडी के समान है उस सरस्वती देवी की मैं सचमुच भक्तिपूर्वक स्तवना करूँगा। १.

तुम्हारे मनोहर अनन्त गुणों के ज्ञाता, निपुण बुद्धि वाले बृहस्पति जैसे भी स्तवनमें मौन हो जाते हैं। स्वयंभूरमणसमुद्र के जलकणों को गिनने के लिए चिरजीवी वे बुद्धिमान भी कुछ भी व्यक्त करनेमे समर्थ हो सकते हैं ? २.

(ऐसा जानता हूँ) फिर भी तुम्हारे गुण-समूह के अंश का भी कीर्तन करने से मेरा इच्छित पूर्ण होगा। ऐसी इच्छासे मैंने तुम्हारी स्तवना में बुद्धि लगाई है। जिसमें मति लेशमात्र भी नहीं है, ऐसे व्यक्ति का चित्त, जब हृदय में वृद्धिंगत मनोरथो के कारण आकल बनता है, तब कहीं कुछ भी समझने को वह तैयार नहीं होता ?३.

चिंता करने में क्लेश करानेवाला चिंतामणि, कल्पलता आदि कितना मनोवांछित दे सकते हैं ? जब कि तुम्हारा अतिसुन्दर पाद युग्म तो निष्पापसम्पदा को बढाता हुआ अचिन्त्य रीति से जगतमें फल देता है। ४.

हाथ में श्वेतकमल धारणकरनेवाली, दिशाओं में फैलते हुए अपनी कायाके श्वेतप्रभा-पटलरूप जल में विकसित विशाल कमल में वास करनेवाली ! तुझे विनम्र देवता मनुष्य क्षीरसमुद्र के उज्ज्वल जल में उल्लसित निर्मल कमल में विराजमान लक्ष्मी की भ्रांति जैसे देखते हैं। ५.

प्रणाम करती हुई सुर-सुन्दरीयों के परस्पर टकराने से, कानों में पहने हुए, नीचे गिरते हुए, श्याम कमलों से छाये हुए, तुम्हारे चरणकमल, रस से अत्यन्त झरने लगे, इसमें आश्चर्य नहीं है, क्योंकि मलिनदेहवाले, अन्य की स्थिरस्वभाव वाली संपदा देखने में समर्थ नहीं होते। ६.

हे देवि ! यह बात तो भूतल पर प्रसिद्ध ही है कि तुमने अपने चरण युगल के स्थापन के द्वारा लक्ष्मी को रुकाकर उनके कमलके निलय में वास किया है, अतएव मैं मानता हूँ कि वह गुस्से होकर, अपना किराया वसूल करने के लिए ही मानो, तुम्हारे भक्तों के घर को क्षणभर भी नहीं छोडती। ७.

जिनकी किरणें कन्धों पर फैल रही हैं, वे कपोलों को स्पर्श करने के हेतु चन्द्र के समान कांतिवाले, तुम्हारे कानों के चंचल कुंडल मानों हिमालय के श्वेत शिखरों पर झूलते हुए सूर्य-चन्द्र न हो, ऐसे शोभायमान हैं। ८.

तुम्हारे वक्षः स्थल पर रहे हुए उदार कांतिवाले हार को देखकर लोग चित्र विचित्र संदेह करते हैं कि क्या यह हार तुम्हारे मुख, चन्द्र रूपी स्वामी की सेवा के लिए आयी हुत्र नक्षत्र मंडली है ? या तीनों भुवनों के लिए स्तुति करने योग्य, वाणी की देवी ऐसी तुम को प्रसन्न करने के लिए आये हुए सप्तर्षि हैं ? या तुम्हारी श्वेत कांतिमय काया से झरते हुए लावण्य के जलकणों का पुंज है ? या तुम्हारे हृदय में से ज्ञान-रूपी अंकुर फूट निकले हैं ? या कि तुम्हारे मुखरूपी चंद्रमा में से झरती हुई अमृत की छटा है ? ९.१०.

सरस्वती के मुख के अपनी कांति पराजित हो जाने से लज्जित हुए चन्द्र ने मुझे छोड़ दिया है तो भी मैं देवी के करकमल में उच्च स्थान पर रहा हुआ हूँ और कुवलय को जीतनेवाले देवी के नयनों के निकट हूँ। मानो यही सोचकर देवी के करकमलमें बसे हुए कमल खिलकर चमक रहा है। ११.

दुरित-रूपी मल को भेदनेवाली, ताप को दूर करनेवाली, सुरअसुरों की सुन्दरियों विनम्र मस्तक पर शोभती हुई किरणों से झगमगाती हुई, सैंकडों कबरियों वाली, सुन्दर बालों की लटरूपी कमलवाली, लावण्यके उछलते हुए जल प्रवाहवाले तुम्हारे पाद युग्म की नदी मद की नवीन उत्पत्ति रूपी तृषा को नष्ट करे। १२.

दिशाओं को उज्ज्वल करती हुई, समग्र आकाश के अवकाश में फैली हुई, हाथीदांतके कटे हुए उज्ज्वल खंड की प्रभा को जीतने वाली, तुम्हारे मुखरूपी चन्द्र की ज्योत्स्ना को चकोर के समान तृषातुर होकर कोई धन्यपुरुष ही नमन की अंजलि से पान करता है। १३.

तुम्हारा नाम, हृदय में उत्पन्न विविध प्रकार की बुद्धि की अन्धता के अन्धकार के विस्तार को छिन्न भिन्न करने में सूर्य के समान है। वह वन्दन करनेवाले की वराकता (दीनता) को विशीर्ण करता है एवं जडता के विशालमयि पर्वतो की श्रेणीके जाननेवाला-को भेदनेवाला है। मनीषी गण तेरे नाम को ऐसा जानते हैं। १४.

समस्त वांछित संपदा देनेवाले तेरे नाम को राजसेना में, द्युत में, वाद में- विवाद में, क्रीडा काव्य में मदोन्मत्त कवियों या अन्य किसी भी विषम कार्य में जो याद करते हैं, उनका वह कार्य पूरी तेजी से उछलती हुई विजय के साथ उज्ज्वल बनता है। १५.

जगत में विबुध तुझे विविधरूप में सराहते हैं। तू कल्याणी है, शुभा है, विजया है, जया है, सुमनसी है, उमा है। सिद्धि-बुद्धि जयती एवं अपराजिता है। अभया-शान्ता-भद्रा मंगला तथा शिवा भी तू है। रति-मति-धृति-स्वस्ति-कीर्ति-तुष्टि और सुपुष्टि देनेवाली

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

भी तू ही है। १६.

दुनियामें दुत्कारा हुआ-तिरस्कृत, दीपक की जडतासे जिसके वचन, श्रुति स्खलना पाते हैं, जिसके पास प्रज्ञा का अंश भी नहीं है, और जो प्रतिभाहीन है ऐसा व्यक्ति भी हे मां! यदि तेरे शरद ऋतु के चन्द्र के समान निर्मल रुप को हृदय में स्थिरता से धारण करता हैं, तो वह देदीप्यमान कीर्तिवाले बृहस्पति को भी निम्न दिखा सकता है। १७.

तुम्हारे चिन्तनरूपी वशीकरण को जो सुबुद्धिमान अपने हृदय में धारण करते हैं उन्हें मृगशावक जैसे नयनोंवाली ललनाए लालित्यपूर्वक पीछे मुड़ कर देखती हुई, भोली एवं स्नेहमयी, मुंदती हुई पलकों के दोनेवाली, सुकुमार एवं मधुर, खिलती, फैलती तिरछी पुतलीवाली दृष्टि से निरन्तर पान करती है। १८.

जो तुम्हारा स्मरण कर बोलता हैं उसका वचन-समूह-सरस ढंग से सजाये गये, चमकते हुए, सुन्दररीति से उच्चारित होते हुए पदों के कारण मनोहर होता है। विविध रसोंसे नानाप्रकार के इन्द्रों से एवं भाषा से चमकता है। त्रिविध सुन्दर अलंकारोंसे अलंकृत होता है एवं श्रेष्ठ मधुरता बरसाते है। १९.

तुम्हारा प्रसादकण, अन्धकार में सूर्य, भय में रक्षा, मरुस्थल में मेघ, शत्रु में संहार, दारिद्रय में निधान, भ्रान्ति में सद्बुद्धि, साँप में गरुड, सत्रागार (भंडार) में अर्थसमूह, रोग में महौषधियाँ, विपत्तिमें, दयालु-ऐसे विविध रूपोंमें दिखाई देता है। २०.

हे माँ! तू हर्षकी जननी है, कीर्त्ति की कारिका है, गुणश्रेणी की धारिका है, बुद्धि की वितरिका, इच्छित की दात्री है, लक्ष्मी को बढानेवाली है। अंधकारका हरणकरनेवाली है, बुद्धिकी मंदता को काटती है, शत्रुसमूह का हनन करती है, इस तरह दीनतापूर्वक बोलते हुए मेरी बुद्धि की वृद्धि करो। २१.

जगद् विजयिनी जिसकी छाया है, ऐसे तेरे गुण समूह का कथन करने या जानने में हम असमर्थ हैं, लेकिन हे माँ! सरस्वति! तू ही मेरी वाणी को ऐसी पटु कर कि जिससे मैं तेरे गुण-गौरव का वर्णन करने में समर्थ बन जाऊं। २२.

हे कवि-समूह के चित्तरूपी सरोवरकी कलहंसिके! गुणी जन के मानससागरकी चन्द्रकले! जिनेश्वरप्रभु के वदनरूपी विकस्वर कमल की भ्रमरिके! विनम्र साधक के हृदयकमल को प्रफुल्लित करनेमें सूर्य की कांति के समान तुम्हारी जय हो! २३.

मुझे राज्य में रुचि नहीं, नम्र अन्य लक्ष्मीकी श्रेणी मुझे प्रिय नहीं, तेजस्विनी स्त्रियोंके समूहमें या उद्यमकी संपदा में मुझे आसक्ति नहीं, किंतु अंजलिबद्ध हाथ मस्तक पर लगाकर मैं इतना ही माँगता हूँ कि हे वाग्देवि! हे माँ! तू मुझ पर पूर्ण प्रसाद (कृपा) कर। २४.

मैंने-मूढ बुद्धि ने-भारती के अनुग्रह से ही इस प्रकार रची हुई है। उसकी स्तुति को जो श्रद्धालु स्थिरमन से अशठ भाव से पढता है वह मनीषी जगत में श्रीमान-धीमान एवं पुण्यवान बनता है। २५.

। समाप्तम्।

२६
। श्री सरस्वती स्तोत्रम्।

शार्दूल.

ज्ञानानंदकरी सदा सुखकरी विश्वेश्वरी श्रीधरी,
साक्षात् मोक्षकरी ह्यघाक्षयकरी प्रत्यक्षमाहेश्वरी।
कौमारी कलुषो(षौ) घ पावनकरी काशी पुराधीश्वरी,
विद्यां देहि कृपाऽविलंबनकरी माता च हंसेश्वरी ॥१॥

साक्षात्वृद्धिकरी तपःफलकरी विज्ञानदीपंकरी,
काश्मीरी त्रिपुरेश्वरी हितकरी ब्रह्मांड भंडोदरी।
स्वर्ग-द्वार-कपाट-पाटनकरी काशी पुराधीश्वरी,
विद्यां देहि कृपाऽ विलंबनकरी माता च हंसेश्वरी ॥२॥

योगानंदकरी रिपुक्षयकरी सौंदर्यरत्नोत्करी,
नानारत्नविचित्रभूषणधरी सद्ज्ञान-विद्येश्वरी।
ब्रह्माणी खगवाहिनी भगवती काशी पुराधीश्वरी,
विद्यां देहि कृपाऽ विलंबनकरी माता च हंसेश्वरी ॥३॥

वीणा पुस्तकपाशकांकुशधरी जाड्यांधकारोद्धरी,
वाराही तु सरारिनाशनकरी ॐकार रुपाक्षरी।
सर्वानंदकरी परा भयहरी काशी पुराधीश्वरी,
विद्यां देहि कृपाऽविलंबनकरी माता च हंसेश्वरी ॥४॥

पूर्णेन्दुद्युतिशालिनी जयकरी (ह्रीं) ह्रीं कारमंत्राक्षरी,
मातंगी विजया जया भगवती देवी शिवा शंकरी।
सम्यग्ज्ञानकरी ध्रुवं शिवकरी काशी पुराधीश्वरी,
विद्यां देहि कृपाऽविलंबनकरी माता च हंसेश्वरी ॥५॥

सर्वारंभकरी गदक्षयकरी सद्धर्म-मार्गेश्वरी,
रूपारूपप्रकाशिनी विजयिनी लक्ष्मीकरी धीःकरी।
धर्मोद्योतकरी सुधारसभरी काशी पुराधीश्वरी,
विद्यां देहि कृपाऽविलंवनकरी माता च हंसेश्वरी ॥६॥

नानालोक-विचित्रभासनकरी ऐंकार बीजाक्षरी,
चन्द्रार्कद्युति कर्णकुंडलधरी श्रींकार वागीश्वरी।
ब्रह्मज्ञानकरीयशः शुभकरी काशीपुराधीश्वरी,

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

પ્રાચીન-અર્વાચીન વિવિધ મુદ્રાવાળી
શ્રી સરસ્વતીદેવી - શારદાદેવી

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

પ્રાચીન તીર્થોની અતિભવ્ય મૂર્તિઓ

સેવાડી (રાજ.)

જુનાગઢ

સેવાડી (રાજ.)

ખંભાત

ડભોઈ

પાલનપુર

સોનલવર્ણી શ્રી સરસ્વતી દેવી

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

विद्यां देहि कृपाऽविलंबनकरी माता च हंसेश्वरी ॥७॥

ज्ञानपूर्णे दयापूर्णे सततं जगदम्बिके ! ।
ज्ञानप्रतापसिद्धयर्थं विद्यां देहि महेश्वरी ॥८॥

इति वाग्वादिनी सं । १८९१ मि मृग सुद. ११ दि । श्री १०८
श्री प्रधानहंसजी तत् शिष्य कस्तूरहंस..... ली

२६
ભાષાન્તર

જ્ઞાનના આનંદને કરનારી, સદા સુખકરનારી, વિશ્વની સ્વામિની, શોભાને ધરનારી સાક્ષાત્ મોક્ષને આપનારી, પાપોનો ક્ષય કરનારી, પ્રત્યક્ષ માહેશ્વરી, કુમારી, અશુદ્ધના સમૂહને પાવન કરનારી, કાશી દેશની સ્વામિની, હંસેશ્વરી, શીઘ્રકૃપાને કરનારી, માતા તું વિધાને આપ. ૧.

સાક્ષાત્ વૃદ્ધિને કરનારી, તપના ફલને કરનારી, વિજ્ઞાન રૂપી દીપને કરનારી, કાશ્મીરી, ત્રિપુરેશ્વરી, હિત કરનારી, બ્રહ્માંડરૂપી પાત્રના ઉદરવાળી, સ્વર્ગદ્વારના કમાડને તોડનારી, કાશી દેશની સ્વામિની હંસેશ્વરી, શીઘ્ર કૃપાને કરનારી માતા તું વિધાનેઆપ.૨.

યોગાનંદને કરનારી, શત્રુનો ક્ષયકરનારી, સૌન્દર્યરૂપી રત્નોના ઢગલાવાળી, જુદા રત્નોના વિચિત્ર આભૂષણને ધરનારી, સમ્યગ્જ્ઞાન અને વિધાની સ્વામિની, બ્રહ્માણી, પક્ષીના વાહનવાળી ભગવતી, કાશી દેશની સ્વામિની, હંસેશ્વરી શીઘ્ર કૃપાને કરનારી માતા તું વિધાને આપ. ૩.

વીણા-પુસ્તક-પાશ-અંકુશને ધરનારી, જડતારૂપી અંધકારને દૂર કરનારી, વારાહી, શત્રુનો નાશ કરનારી, ૐ કાર સ્વરૂપી, સર્વ આનંદને કરનારી, પરાસ્વરૂપા, ભયને હરનારી, કાશી દેશની સ્વામિની, હંસેશ્વરી, શીઘ્ર કૃપાને કરનારી માતા તું વિધાને આપ. ૪.

પૂર્ણિમાના ચંદ્રની કાંતિથી શોભતી, જય કરનારી, હ્રીંકાર મંત્ર સ્વરૂપી, માતંગી વિધાવાળી, વિજયા-જયા-ભગવતી-દેવી-શિવ સ્વરૂપી-સુખ કરનારી, સમ્યગ્ જ્ઞાન કરનારી, નક્કી મંગલ કરનારી, કાશી દેશની સ્વામિની, હંસેશ્વરી, શીઘ્ર કૃપાને કરનારી, માતા તું વિધાને આપ. ૫.

સર્વ પ્રકારના આરંભને કરનારી, રોગનો ક્ષય કરનારી, સદ્ધર્મના માર્ગની સ્વામિની રૂપ-અરૂપના પ્રકાશને કરનારી, વિજયિની, લક્ષ્મી કરનારી, બુદ્ધિ કરનારી, ધર્મનો ઉધોત કરનારી, અમૃતરસથી ભરેલી, કાશીદેશની સ્વામિની, હંસેશ્વરી, શીઘ્ર કૃપાને કરનારી માતા તું વિધાને આપ. ૬.

જુદા-જુદા લોકની અદ્ભૂતતા (રીતિ-નીતિ) નો પ્રકાશ કરનારી, ઐँ કાર બીજાક્ષરવાળી, સૂર્ય-ચંદ્રની કાંતિવાળી બંને કર્ણમાં કુંડલધરનારી, શ્રીકાર રૂપા, વાગીશ્વરી બ્રહ્મજ્ઞાનને કરનારી યશ શુભને કરનારી, કાશી દેશની સ્વામિની હંસેશ્વરી ! શીઘ્ર કૃપાને કરનારી માતા તું વિધાને આપ. ૭.

હે જ્ઞાન અને દયાથી પૂર્ણ, હે જગદમ્બિકા ! સતત જ્ઞાન-પ્રતાપની સિદ્ધિમાટે મહેશ્વરી તું વિધાને આપ. ૮.

સંપૂર્ણ

२६
अनुवाद

ज्ञान का आनन्द करने वाली ! सदा सुखकारिणी ! विश्व की स्वामिनि ! शोभा धरनेवाली ! साक्षात् मोक्ष देनेवाली ! पापों का क्षय करनेवाली, प्रत्यक्ष माहेश्वरी ! कुमारी ! अशुद्ध के पुंज को पावन करने वाली, काशीदेश की स्वामिनि ! हंसेश्वरी, शीघ्र कृपा करनेवाली ! हे माता ! तू विद्या दे। १.

साक्षात वृद्धि करनेवाली ! तप का फल देनेवाली ! विज्ञानरूपी दीप करनेवाली ! काश्मीरी, त्रिपुरेश्वरी ! हितकारिणी ! ब्रह्मांड रूपी पात्र के उदरवाली, स्वर्गद्वार के किवाडों को तोड़नेवाली, काशी देश की स्वामिनी ! हंसेश्वरी ! शीघ्र कृपा करनेवाली माता तू विद्या दे। २.

योगानन्द करनेवाली, शत्रु का क्षय करनेवाली, सौन्दर्यरूपी रत्नों की राशि से युक्त अन्य रत्नों के विचित्र आभूषणधारण करनेवाली, सम्यग्ज्ञान और विद्या की स्वामिनी ! ब्रह्माणी ! पक्षी के वाहनवाली, भगवती ! काशी देश की स्वामिनी हंसेश्वरी ! शीघ्र कृपा करनेवाली माता ! तू विद्या दे। ३.

वीणा-पुस्तक-पाश-अंकुश धारण करनेवाली, जड़तारूपी अंधकार को दूर करनेवाली वाराही, शत्रुका नाश करनेवाली, ॐकार स्वरूपिणी ! सब को आनन्द कारिणी परा स्वरूप भय को हरनेवाली ! काशी देशकी स्वामिनी, हंसेश्वरी ! शीघ्र कृपा करनेवाली माता ! तू विद्या दे। ४.

पूर्णिमा के चन्द्रमा की चांदनी से सुशोभित ! जय करनेवाली ह्रींकार मन्त्रस्वरूपा, मातंगी विद्यावाली, विजया-जया-भगवती देवी, शिवस्वरूपा-सुख करनेवाली, सम्यग्ज्ञान करनेवाली, निश्चय ही मंगल करनेवाली, काशी देश की स्वामिनी ! हंसेश्वरी ! शीघ्र कृपा करने वाली माता ! तू विद्या दे। ५.

सब प्रकार के आरंभ करनेवाली, रोग का क्षय करनेवाली ! सद्धर्म के मार्ग की स्वामिनी, रूप-अरूप का प्रकाश करनेवाली, विजयिनी, लक्ष्मी करनेवाली, बुद्धि करनेवाली, धर्म का उद्योत करनेवाली ! अमृत रस से भरी ! काशी देश की स्वामिनी ! हंसेश्वरी ! शीघ्र कृपा करनेवाली ! माता ! तू विद्या दे। ६.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

भिन्न भिन्न लोकों के वैचित्र्य (नीति-रीति) का प्रकाश करनेवाली, ऐंकार बीजाक्षर वाली, सूर्य-चन्द्र की कान्तिवाले कुंडल दोनों कानों में धारण करनेवाली, श्रीकाररुपा,, वागीश्वरी, ब्रह्मज्ञान की करनेवाली, यश-शुभ करनेवाली काशी देश की स्वामिनी हंसेश्वरी ! शीघ्र कृपा करने वाली माता ! तू विद्या दे। ७.

हे ज्ञान व दया से पूर्ण, हे जगदम्बिके ! सतत ज्ञान-प्रताप की सिद्धि हेतु महेश्वरी तू विद्या दे। ८.

। सम्पूर्णम् ।

२७

।। श्री साधुकीर्ति कृत भारतीस्तवः ।।

श्री शारदा शास्त्रसुबुद्धिदाता, मनोरमा सर्वजनस्य माता ।
समस्त मूर्खत्वभयाच्च पाता श्रियेऽस्तु सा मे पटुता विधाता ।।१।।

नीहारमुक्तावलिहारशुद्धा, विश्वत्रये या सकले प्रसिद्धा ।
नरेन्द्र-नागेन्द्र-सुरेन्द्रसेव्या, विद्या विशुद्धा च सदातिभव्या ।।२।।

संसारभीमार्णवतारका सा, भव्याङ्गिनां पूरितसर्वथाशा ।
गुणाकराच्छेदित सर्वपाशा, न वंदिता यैर्भुवि तो हताशा ।।३।।

कल्याणमालाकरणेतिदक्षा, ददाति भक्तस्य सदैव शिक्षा ।
संमोहनी कामित-कल्पवल्ली, दुर्बुद्धिसारङ्ग विनाशभल्ली ।।४।।

आनंद-भूमीरुहवारिधारा, विज्ञान-सद्ध्यानधरातिसारा ।
मातङ्गवेताल पिशाचमानी, निर्नाशनी भासुरहंसयानी ।।५।।

शुद्धकर्पूरसच्चन्दनैश्चर्चिता, निःप्रभावादिकैर्दोषभिर्वर्जिता ।
पुस्तकन्यस्तहस्ताख्यमालान्विता, पंकजं बिभ्रती सत्सुधासंयुता ।।६।।

दीप्तिसौभाग्यलावण्यगुणराजिता, स्वस्वरुपेण देवीगणा स्तर्जिता ।
सज्जनानेकलोकैः समावर्जिता, स्वर्गपातालभूमस्तके गर्जिता ।।७।।

श्री शारदायाः स्तवनं पठन्ति, प्रभातकालेऽत्र नरोत्तमा ये ।
तेषां गृहे स्यात्सुरवसाधुकीर्तिः संजायते निर्मलकाव्यशक्तिः।।८।।

सम्पूर्णम्

૨૭

ભાષાન્તર

શ્રી શારદાદેવી એ શાસ્ત્રસુબુદ્ધિની દાતા છે, મનોરમા છે સર્વ જનની માતા છે. સમસ્ત મૂર્ખતાના ભયથી રક્ષણ કરનારી, તે પટુતાવાળી વિધાતા એવી મારા શ્રેયને માટે થાઓ. ૧.

બરફ સરખા ઉજ્જવલ હારથીશુદ્ધ જે સકલ વિશ્વત્રણેય લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે. રાજા-દેવો-સુરેન્દ્રોને સેવા કરવા યોગ્ય છે. તે વિદ્યા-વિશુદ્ધા અને સદા અતિભવ્યા છે. ૨.

સંસારરૂપી ભયંકર સાગરથી પાર ઉતારનારી તે ભવ્ય જીવોની સર્વ પ્રકારની પૂરેલી આશાવાળી છે. ગુણના સમૂહવાળી, સર્વ પ્રકારના બંધનોને છેદી નાખેલી, તેઓ હતાશ છે. તેને જેઓએ પૃથ્વી ઉપર વંદન કર્યા નથી, તેઓ હતાશ છે. ૩.

કલ્યાણની માલાને કરવામાં અતિહોંશીયાર, સંમોહન પમાડનારી, ઇચ્છિત કલ્પવૃક્ષની વેલડી જેવી, દુર્બુદ્ધિરૂપી હરણનો નાશ કરવા માટે ભાલાસમાન હમેશા ભકતને શિક્ષા આપે છે. ૪.

આનંદરૂપી વૃક્ષને માટે પાણીનીધારાસમાન, વિજ્ઞાન-સદ્ધ્યાન ને ધરનારી, અતિ સારભૂત, માતંગ-વેતાલ-પિશાચ-સિંહનો નાશ કરનારી. દેદીપ્યમાન હંસના વાહનવાળી છે. ૫.

શુદ્ધ કપૂર અને ઉત્તમ ચંદનોથી પૂજા કરાયેલી, પ્રભાવ વગરની ઇત્યાદિ દોષોથી રહિત, હાથમાં સ્થાપન કરેલા પુસ્તક અને માલાથી યુકત, કમળને ધારણ કરતી, ઉત્તમ અમૃત થી યુકત છે. ૬.

તેજના લાવણ્યગુણોથી શોભતી, પોતાના સ્વરુપથી જ દેવીઓના સમૂહની તર્જના કરાયેલી, અનેક સજ્જન લોકોથી આકર્ષાયેલી, સ્વર્ગ-પાતાલ અને પૃથ્વી લોકમાં ગર્જના કરાયેલી છે. ૭.

જે ઉત્તમ પુરુષો આ લોકમાં પ્રભાત કાલે શ્રી શારદાદેવીનું સ્તવન ભણે છે. તેઓના ઘરમાં નિર્મલ કાવ્ય શકિત, સુખ અને ઉત્તમકીર્તિ (સાધુકીર્તિ) ઉત્પન્ન થાય છે. ૮.

સંપૂર્ણ.

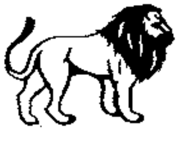

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

२७
अनुवाद

श्री शारदादेवी शास्त्र सुबुद्धि की दात्री है, मनोरमा है, सर्वजन की माता है। समस्त मूर्खता के भय से रक्षा करनेवाली वह पटुतामयी विधाता मेरे श्रेय के लिए हो ! १.

हिम के समान उज्ज्वल हार से शुद्ध जो तीन-सकल विश्व लोक में प्रसिद्ध है, राजा, देवों सुरेन्द्रों के लिए सेव्य (सेवा योग्य) है, वह विद्या-विशुद्ध एवं सदा अति भव्या है। २.

संसाररूपी भयानक समुद्र से पार उतारनेवाली वह भव्य जीवों की सब प्रकार की आशाओं को पूर्ण करनेवाली है। गुणों के समूहवाली, सब प्रकार के बन्धनों का जो छेदन कर चुकी है, उसको पृथ्वी पर जिन्होंने वन्दन नहीं किया वे हताश है। ३.

कल्याणमाला देने में अति कुशल, संमोहन प्राप्त करानेवाली, इच्छित कल्पवृक्ष की लता-तुल्य दुर्बुद्धि रूपी हिरन का नाश करने हेतु भाले के समान वह हंमेशा भक्त को शिक्षा देती है। ४.

आनन्दरूपी वृक्ष के लिए जलधारा के समान, विज्ञान-सद्ध्यान धरनेवाली, अति सारभूत, मातंग-वेताल-पिशाच-सिंह का नाश करनेवाली, देदीप्यमान हंस के वाहनवाली है। ५.

शुद्ध कपूर तथा श्रेष्ठ चंदनों से पूजित, प्रभाव-हीनता आदि दोषों से रहित, हस्त में स्थापित पुस्तक तथा मालासे युक्त, कमल को धारण करनेवाली उत्तम अमृत से युक्त है। ६.

तेज-सौभाग्य-लावण्य गुणों से सुशोभित, अपने स्वरुप मात्र में ही देवियों के समूह का तर्जन करनेवाली वह अनेक सज्जनवर्ग से आकर्षित हुई। स्वर्ग-पाताल एवं पृथ्वी लोक में उसने गर्जना की है। ७.

इस लोक में जो उत्तम पुरुष प्रातःकाल श्री शारदा देवी का स्तवन पढ़ते हैं उन के घर में निर्मल काव्यशक्ति, सुख और उत्तमकीर्त्ति (साधुकीर्ति) उत्पन्न होती है। ८.

। सम्पूर्णम् ।

२८
श्री सरस्वती स्तोत्रम्

चन्द्रार्ककोटिघटितोज्ज्वलदिव्यमूर्ते,
श्रीचन्द्रिका कलितनिर्मलशुभवस्त्रे।
कामार्थदायिकलहंससमाधिरूढे,
वागीश्वरि ! प्रतिदिनं मम रक्ष देवि ! ॥१॥

देवासुरेन्द्रनतमौलिमणिप्ररोचिः,
श्रीमञ्जरी निबिडरञ्जितपादयुग्मे।
नीलालके प्रमदहस्तिसमानरूपे ,
वागीश्वरि ! प्रतिदिनं मम रक्ष देवि ! ॥२॥

केयूरहारमणिकुण्डलमुद्रिकाद्यैः,
सर्वांगभूषणमुनीन्द्रनरेन्द्रवन्द्ये !
नानासु रत्नवरनिर्मलमौलियुक्ते,
वागीश्वरि प्रतिदिनं मम रक्ष देवि ! ॥३॥

कंकेल्लिपल्लवविनिन्दितपादयुग्मे,
पद्मासने दिवसपद्मसमानवस्त्रे।
जैनेन्द्रवक्त्रभवदिव्यसमस्तभाषे,
वागीश्वरि ! प्रतिदिनं मम रक्ष देवि ! ॥४॥

मंजीरकोत्कनककेकणकिंकणीनां,
कांच्याश्च झंकृतरवेण विराजमाने।
सद्धर्मवारिनिधिसन्ततवर्द्धमाने,
वागीश्वरि ! प्रतिदिनं मम रक्ष देवि ! ॥५॥

अर्धेन्दुमंडित जटाललितस्वरूपे,
शास्त्रप्रकाशिनि समस्तकलाधिनाथे !
चिन्मुद्रिका-जपसराऽभय-पुस्तकांके,
वागीश्वरि ! प्रतिदिनं मम रक्ष देवि ॥६॥

डिण्डीरपिण्डहिमशंखसितांशु हारे,
पूर्णेन्दुबिम्बरुचिशोभित-दिव्यवाचे।
चाञ्चल्यमानमृगशावललाटनेत्रे,
वागीश्वरि ! प्रतिदिनं मम रक्ष देवि ! ॥७॥

पूज्ये पवित्रकरणोन्नतकामरूपे ,
नित्यं फणीन्द्रगरुडाधिपकिन्नरेन्द्रैः।
विद्याधरेन्द्रसुरयक्षसमस्तवृन्दैः,
वागीश्वरि ! प्रतिदिनं मम रक्ष देवि ! ॥८॥

। सम्पूर्णम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૨૮
ભાષાન્તર

સૂર્ય અને ચંદ્ર થી ઉત્કૃષ્ટ રચાયેલ ઉજ્જવળ દિવ્યમૂર્તિવાળી! શોભાયમાન ચાંદનીના સમાન મનોહર - નિર્મળ અને ઉજ્જવળ વસ્ત્રવાળી !, મનવાંછિત ને આપનારી - રાજહંસની ઉપર સારી રીતે બિરાજમાન થયેલી હે વાગીશ્વરી દેવી ! દરરોજ મારું રક્ષણ કરો. ૧

દેવો-દાનવો અને ઈન્દ્રોના નમેલા મુગુટમણિઓના કિરણોની સુંદર મંજરી (ગુચ્છ)થી ગાઢ રંગાયેલા ચરણ યુગલવાળી (અત્યંત) કાળા કેશવાળી ! અત્યંત મદઝરતા હાથીના સમાન ગમન (ગજગામિની)વાળી, હે વાગીશ્વરી દેવી ! દરરોજ મારું રક્ષણ કરો. ૨

હે બાજુબંધ-હાર-મુકુટકુંડલ-વીંટી વિગેરેથી વિભૂષિત થયેલા સર્વ અંગોવાળી, મુનિવરો અને રાજાઓને વંદન કરવા યોગ્ય ! જુદાજુદા પ્રકારના સુંદર ઉત્તમ રત્નોથી અને નિર્મલ મુકુટથી યુકત થયેલી ! હે વાગીશ્વરી દેવી ! દરરોજ મારું રક્ષણ કરો. ૩

હે અશોકવૃક્ષના કોમળ પાંદડાને તિરસ્કાર કરનારા ચરણ યુગલ વાળી ! પદ્માસનવાળી ! (કમળઉપર બિરાજેલી)! સૂર્ય કમળસમાન મુખવાળી ! જિનેશ્વર(ભગવાન)ના મુખમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી દીવ્ય સમસ્ત ભાષાવાળી ! હે વાગીશ્વરી દેવી ! દરરોજ મારું રક્ષણ કરો. ૪

ઝાંઝરના, સંબધી સુંદર હે કિણકિણ અવાજવાળી ઘુઘરીવાળા કંદોરાના ઝણકારવાળા અવાજથી શોભાયમાન, (તથા) સદ્ધર્મરૂપી સમુદ્રની જેમ સદાય વધતી ! હે વાગીશ્વરી દેવી! દરરોજ મારું રક્ષણ કરો. ૫

મસ્તક ઉપર અર્ધચંદ્ર થી મંડિત અને જટાથી મનોહર રુપવાળી ! શાસ્ત્રનો પ્રકાશ કરનારી ! સમસ્ત કલા (ચોસઠ)ઓની સ્વામિની ! જ્ઞાન મુદ્રા - અભય મુદ્રા - જપમાળા અને પુસ્તકથી યુકત ! હે વાગીશ્વરી દેવી ! દરરોજ મારું રક્ષણ કરો. ૬

સમુદ્રફીણનોસમૂહ, હિમ, શ્વેતશંખ અને કિરણોના હારવાળી! પૂર્ણિમાના ચંદ્રબિંબના કિરણોથી શોભાપામેલી, દિવ્યવાણીવાળી ! ચપળ હરણબાળના લલાટ અને નેત્રવાળી ! હે વાગીશ્વરી દેવી ! દરરોજ મારુ રક્ષણ કરો. ૭

હે પવિત્ર કાર્યોથી ઉત્કૃષ્ટ મનવાંછિત સ્વરૂપવાળી ! શેષનાગ-ગરૂડાધિપતિ, (દેવોની એક જાતિ), વિદ્યાધરોના સ્વામી, દેવો - યક્ષોના સમસ્ત સમૂહથી પૂજનીય ! હે વાગીશ્વરી દેવી ! દરરોજ મારું રક્ષણ કરો. ૮

સંપૂર્ણ.

२८
अनुवाद

सूर्य और चन्द्र के द्वारा उत्कृष्ट रची गयी उज्ज्वल दिव्य मूर्तिवाली, शोभायमान चांदनी के समान मनोहर निर्मल और उज्ज्वल वस्त्रोवाली ! मनवांछित देनेवाली, राजहंस पर विराजमान हे वागीश्वरी देवी ! मेरी सर्वदा रक्षा करो। १

देवो-दानवो एवं इन्द्रो के झुके हुए मुकुटो की मणियों की किरणो की सुंदर मंजरियों से गहरे रंगे हुए लाल चरण युग्मवाली, श्याम केशवाली ! अत्यन्त मद झरते हाथी के समान, गजगतिवाली, हे वागीश्वरी देवी ! मेरी सदा रक्षा करो। २

हे बाजुबंद, हार मुकुट, कुंडल, अंगूठी आदि से सारे अंगों मे आभूषण वाली ! मुनीन्द्रो और नरेंद्रो के लिए वंदनीय ! माँ भाँति के सुन्दर उत्तम, रत्नो से निर्मल, मुकुटवाली ! हे वागीश्वरी देवी ! मेरी सदा रक्षा करो। ३

हे अशोक वृक्ष के कोमल कि लयो का तिरस्कार करनेवाले चरण-युगल वाली ! पद्मासने ! सूर्यकमल के समान मुखवाली ! जिनेश्वर के मुख से उत्पन्न दिव्य समस्त भाषावाली ! हे वागीश्वरी देवी ! सदा मेरी रक्षा करो। ४

हे सुवर्ण झाँझ (नूपुर) की सुन्दर किन-किन आवाजवाली ! घुँघरुदार करधनी की झंकार से युक्त ध्वनि से सुशोभित, सद्धर्म-रूपी समुद्र की तरह बढती हुई हे वागीश्वरी देवी ! सदा मेरी रक्षा करो। ५

मस्तर पर अर्धचन्द्र से मंडित और जटा से मनोहर रूपवाली ! शास्त्र का प्रकाश करनेवाली ! समस्त कलाओं की स्वामिनी ! ज्ञानमुद्रा, जपमाला, अमेय मुद्रा और पुस्तक से युक्त हे वागीश्वरी देवी ! सदा मेरी रक्षा करो। ६

समुद्रफेन की राशि, हिम, श्वेत शंख और किरणो के हारवाली पूर्णिमा के चन्द्रबिम्ब की किरणो से शोभा पायी हुत्र, दिव्य वाणी वाली ! चपल हिरन के बच्चे के ललाट और नेत्रवाली, हे वागीश्वरी देवी ! सदा मेरी रक्षा करो। ७

हे पवित्र कार्यो से उत्कृष्ट मनोवांछित स्वरूपवाली ! (शेषनाग गरुडाधिपति, किन्नरेद्र, विद्याधरेद्र, देवो और भक्षो के समस्त समूहो से हे पूजनीया ! हे वागीश्वरी देवी ! मेरी सदा रक्षा करो ८

। समाप्तम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

२९
श्री पद्मसुंदरकविकृत- श्री सरस्वतीस्तोत्रम् ।

श्री महावीर जैन आराधना केन्द्र कोबा १५१२९

वपुः कूर्माकारं हरिरनुचकार प्रसभतुः,
त्वदीयांह्रि द्वंद्वोन्नतिमभिलषन्नस्तधिषणः।
ततः स्पर्द्धीकाराध्रुवमनु वराहत्यवगमा -
न्महद्भिस्तुल्यत्वं भवति परितापाय महते ।।६।।

रणत्सिंजीरंते चरणमरुणालक्तकरसा,
च्छविद्वेषि क्वाणक्वणितसुभसौभाग्यसुभगं ।
ततच्योतद्रोचिः प्रकरझरधारं सममुखं,
सुखं तांबूलेन स्वयमिव कवेर्मंडय शिवे ! ।।७।।

गतं मंदं मन्दं रणरणितझंकारसुभगं,
पदं सम्यग्मार्गव्यवहरणसंसूचककलं ।
चरीकर्ति स्वैरं तवचरणयोः सिक्षितुमलं,
सलीलाविन्यासं किमपि कलहंसः कलकलं ।।८।।

त्वदीये जंघे वै स्मरशरनिषंगाकृतिधरे,
नखव्याजार्द्धेन्दु द्विगुणित शरोऽसौ स्मरभटः ।
निरीक्ष्य त्रैलोक्यं व्यथयितुमहो वेद्यमनयद्,
विभुः को वा न स्यात् तव, जननि ! संसर्गवसतः ।।९।।

तपस्यामभ्यस्यत् पदनितलमाधाय निजकं,
शिरः शीतोष्णादिर्व्यसनमधिसोढुं वनगता ।
त्वदूर्व्वोरुर्व्वीशे म्रदिमगुणितां स्वस्य कदली,
दलीकारात्तत्किं ध्रुवमियमलंभिद्युतिजुषोः ।।१०।।

सुनाशीरस्फूर्जत्करिपरिवृडप्रांशु शितिमा,
स्फुरच्छुंडादंडः कवलितकरो ह्रीत इव ते ।
यदूरुसंवीक्ष्याप्रतिमतम-सौंदर्यसुभगे !
भवत्याः सौभाग्यं भगवति ! वतानन्यसदृशम् ।।११।।

अलंकुर्वन्नास्ते भगणकटिसूत्रव्यतिकरं,
कटि प्रस्थं दिव्यद्युमणिगुणितांतर्मणिमयम् ।
मुहुः स्पर्द्धां धत्ते तव जधनविस्तारगुरुता,
गुणाभ्यर्थीव्यर्थीकृतसुकृतकः कांचनगिरिः ।।१२।।

नितंबप्राग्भारःसहजनिजशृंगारसुभगो,
नगेशःपुण्यार्थी जननि ! तुलयामः कमपरं ।
अपि स्यात् सादृश्यं सुकविरचितानामिहगिरां,
महाभाष्यार्थेषु द्वयमितियतस्त्वत्क्रमजुषां ।।१३।।

गिरामीशे यन् मां तवकनककांचीमणिमयी,
रणत्कारैः स्फारैः स्फुरितमतिमुच्चैः प्रकुरुते ।
लसत्तर्कोल्लासैःमधुरिमविलासै र्विलसितं,
वचोभिः प्रव्यक्तं कविजनमनो हारिभिरिव ।।१४।।

गभीरं ते नाभी बीलमलसमह्याय नितरां,
मराला रोमाली तरुणभुजगीव प्रविशति ।
तमः स्निग्धामुग्धाकुटिल कचकेकि, प्रतिभयात्
प्रतिभयाटीकटीस्तत्रस्यांतः शितमणिशिखावद् विजयते ।।१५।।

समुत्खातालानप्रतिभसुभनाभी विलगलत्,
तनुत्वद्रोमाली सृणिरिव ममादोद्धुरमदः ।
कृतं तारुण्याख्य द्विरदनपतिस्तेनकुचयो,
र्द्वयं वास्तुं वास्तु क्षमथकटिमृगेन्द्र प्रतिभयात् ।।१६।।

हविः कुंडं रम्यं विषमविशिखश्रोतियपते,
स्तव श्यामारोमावलिरजनिधूमभ्रमकरी ।
ततो वश्यं चक्रेसकलमपि शक्रेश्वरपदं,
पदं चेदंनाभीपदमिव जगन्मोहनविधेः ।।१७।।

त्वदीया यां रोमावलिवलित रज्जौसतिसति;
त्वदीयै र्लावण्यद्युतिभरजलैः पूर्णहृदये ।
पुरो नाभीकूपे कुचकलशयुग्मे षितृषितः,
पयः पानैरानंदय तनयभूतस्य जननि ।।१८।।

गभीरत्वन्नाभी हृदि जलदनीलद्युतिजुषिः,
भूमावर्त्तज्योति र्जलकिरणजंबालकलिते ।
लसन्ती त्वद्रोमद्युतिविततधूमावलि रहो,
विपर्यस्ते हेतावनुमितिमतां संभ्रमपदम् ।।१९।।

अहो मध्ये मध्यं करतलमलंभित् त्रिवलितं,
त्रयी सोपानानामकृतसुकृते नाभि सरसि ।
यतः स्नात्वा कामस्तनरूहकुशार्घ्यांजलिविधे,
र्विधानात् त्रैलोक्ये मदयति मुनीनामपि मनः ।।२०।।

तवामंदानंदस्फुरितमकरंदैकरसिकैः,
रमंदानां वृन्दै स्नुभवनसाम्राज्यभवनै ।
विशंकंप्रत्यङ्गंस्तुतिगुणगणोद्गीतिमुखर,
प्रवृत्तिं कुर्व्वद्भिः कृशमुदरमाख्य सदसदी ।।२१।।

अमन्दं मंदारस्तवकमनुचक्रे तव नव,
स्तनद्वंद्वं दीप्यत्कनककलशभ्रांतिजनकम् ।
यतः कुंभाकारं करिकलभकुंभद्वयमथो,
ध्रुवं पूर्वोभ्यासे जननि करलेखोजनि विधेः ।।२२।।

स्वयं तन्वी मध्ये धरणिधरपीनं कुचयुगं,
शरदराकाश्वेतद्युतिसुमुखि ! तत् किं शितिमुखम् ।
नितान्तं मृद्वंगी तदधिकमधिस्तब्धकठिनं,

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

बहिस्तान्निर्यातं सुहृद इव वैधर्म्यवशतः ॥२३॥

सरस्तीरे नीरे करशशशिरश्वेत शिशिरे,
वसच्चक्रद्वंद्वं निशिशिशिरभानुत्थविरहात् ।
ततस्तस्थौ वक्षःसरसि तवचक्रेन्दुरुदगात्,
द्विधानं वा जातु प्रतिफलति धातु र्न वितथम् ॥२४॥

कुचद्वंद्वं चैतत् कुसुमशरतारुण्यनृपयोः,
सुमुक्तास्रग् गंगातटपटकुटीयुग्ममभितः ।
बभौ मुक्तादामत्रिदशतटिनी नीरनिकरा,
यितश्रीभिः पूर्णकलशयुगलं मुद्रितमिव ॥२५॥

असौ सौवर्णाद्रिस्तुहिनगिरिरेतद्द्वयमथो,
मिथोऽप्यैकीभूय स्वगरिमतुलामंचतियदि ।
विभु र्नस्वर्गंगाधवललहरीद्योतशिखरः,
पराजेतुं हारावलिविलसितं त्वत्कुचयुगम् ॥२६॥

विभुः कम्बुः किं वा भवति भवती कंठकदली,
व्यलीकं त्रैलोक्यं तिसृभिरपि रेखाभिरकृत ।
विपंचीं वादित्रे सरस रस-संगीतरचना,
विधौ वेधाग्रामत्रिकनिकरविश्राममकरोत् ॥२७॥

कलं कंठान्मन्ये मधुमधुरकूजत्कलकलं,
समाकर्ण्याकर्णं पिककुलमलं शिक्षितुमतः ।
समेच्छन् माधुर्यध्वनिमनुकुहूरात्रिजनिता,
ध्रुवं सिद्धिं स्तस्मादिति खलु चुकूजेहि किल कुहूः ॥२८॥

दूयन्ते दोर्वल्लीकरकमललीलाकुसुमिता,
ददाने वाऽजस्रं प्रणतजनताभीप्सितफलं ।
न तस्यै तन्मातः करतलमलं त्वच्चरणयोः,
प्रसादार्हं भूयान्ममशिरसिकोटीरसदृशम् ॥२९॥

इयं रेखारोम्नां तरलतरदंडं हृदिपुनः,
कुचालाबुद्वंद्वं वसति सुतरां वृत्तमतुलं ।
गले तंत्रीरेखा त्रितयमति वैदग्ध्यमधुरा,
रणद्वीणावक्त्रात् तव ननु किरन्तीव सुगिरः ॥३०॥

मृणालं यद्बालं करकमलमंभोजतुलया,
त्वदीयाभ्यां दोर्भ्यां कतमकविरैक्यं तुलयति ।
प्रकृत्या यद् धत्ते जडजनितमंतर्जडिमतां,
गशवागीशानां प्रणिगदति पंचावयवताम् ॥३१॥

सदेतद्वासत्स्यात्सदसदपि वस्तुत्रिजगति,
त्रिधैतत्सापेक्षं प्रणयननयवादे विदुषां ।
इतीव स्याद्वादं वदति सुदति ब्रह्मगदितं,
सुकंठि ! त्वत्कंठे स्फुरघटित-रेखात्रिकमिदम् ॥३२॥

यतो बिम्बं बिम्बं समजनि ततस्तेन सदृशं,
प्रवालं कः कुर्यात् त्वदधरसुधांधः श्रुतविदा ।
त्वदीयो यद्योष्टस्तुलयतु मिथः सूक्तिरचना,
प्रवादैः सादृश्यं घटयतु यदन्योन्यविषयं ॥३३॥

करांगुल्यावेधास्तवमुखमिवाधाय निभृतो,
निरैक्षिष्ट स्पष्टं ननु तनुविधान व्युपरमे ।
कदोत्पन्नं भेजे चिबुकमतिसौंदर्यसुभगं,
प्रयत्नो मध्यस्थः सफलयति कार्यं हि महतां ॥३४॥

स्मितव्याजाद्दंतच्छदरुचिमिवादाय चक्रु वा,
उभे संध्येबालातपतपनशोणाधरलते ।
तयोरंतर्वेधाः प्रतिदिनमिदं भ्रामयति चेत्,
तथापि त्वन्नापि स्मितरुचि-परार्घ्यामपिकलम् ॥३५॥

व्ययीकारात्कामोद्वितय-शरशेषस्तु शरधीः,
चकार त्वन्नासां तिलकुसुम-नालावयविनीं ।
त्रिविश्वव्यामोहे त्रितयविशिखानां विजयिनां,
समुख्यो वैमुख्यस्तदनिल इतीष्टे श्रुतिमिव ॥३६॥

अहं मन्ये धन्ये त्वदधरसुधाशीकरशर
स्तटेचक्रद्वंद्वं मुखविधुवियोगव्यसनितां ।
इतश्चेतश्चैतन्नयनयुगमुच्चैः प्रकुरुते,
चलल्लोलापांगत्वरतरललीलाविलसितम् ॥३७॥

विवादे त्वन्नेत्रद्युतिभिरभितः संप्रतितरां,
पराजित्वा चक्रे शितिकमलमानीलवदनां ।
कटाक्षव्याक्षेप-क्षपितहरिणीलोचनयुगं,
श्रितश्रीभिः श्रीभिः सुखय सुखमासुंदरमुखि ॥३८॥

शशद् छद्मच्छायामिषमुखशलाकां जितदृशौगा,
कृतीकारौपम्यप्रतिम-मुकुरुंदीकृतविधुं ।
शशांको वैणांकस्त्रिभुवनजनख्यातमहिमा,
हिमांशुच्चै वेधाः विघटयति चैनं घटयति ॥३९॥

जगज्ज्योतिर्ज्वालारुचिरुचिरजालो ज्वलमहः
सुधापुंजीकारद्युतिपतितिरस्कारनिपुणैः ।
कथं ते साधर्म्यं मुखमुखरतेजोभिरभितः,
समस्तं वा व्यस्तं त्रिजगदभिभूतं सुखमयाम् ॥४०॥

सुधांशु श्चंडांशुः सुरपतिसुधाकुंडमथवा,
मुधा यद् वाचार्यः किमुत विबुधानामथ सुधा ।
मदीयं चेतश्चेन्मधुमधुरशोणाधरमुदा,
रसैः सान्द्रासूक्तिः किरति तव वक्त्रात् नवनवा ॥४१॥

भ्रूवौ सज्जीभूतं धनुरतनुवीरस्यनिशितैः
कटाक्षेषु क्षेपैस्त्रिजगदपि वेद्यं कलयति ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पराग स्तस्यायं हरनयनहव्यासनहुतं,
धनुः पौष्पं पूर्व्वं भवतु भवभंगाय भवताम् ॥४२॥

शिरः कंठादीनां प्रभवपदमासाद्य बहुशः,
समाकीर्णाः वर्णाः कथमपि न मान्ति स्म भुवने।
श्रवः कूपेपालिश्रवणशरणीभूयवचनः,
प्रवाहा गच्छन्ति त्वदधरसुधासिंधुजनिताः ॥४३॥

स्मितस्मेरोल्लास-प्रसृमरकपोलद्वयगुरुः
प्रभाभारै र्भग्नावरुणशशिनौ निर्मलरुची।
चलत्ताराकारभ्रमजनकमुक्तापरिवृतौ,
तरां दोलायेते घनकनकताडंकमिषतः ॥४४॥

त्वदीये यद्भालस्थलविमलचंद्रस्य तमसा,
गृहीत(ता)र्द्धे बिम्बे धनुरतनुसज्जीकृतमिदं।
भ्रुवो युग्मं तस्माद् ध्रुवमखिलविश्वस्यजयिनी,
महासिद्धि स्तस्याप्यजनि वितनो र्विस्मयपदम् ॥४५॥

सह स्पर्द्धां चक्रे त्वदलककलापैरथमिथः,
कलापै र्मायूरैस्तवरुचिकलापेन विजितैः।
अपूजि त्वत्केशग्रथितकुसुमैस्तेष्वपि च तै,
र्ददे वार्द्धं चन्द्रं करकृतमनादृत्य नितराम् ॥४६॥

शिरोजा राजन्ते तव शिरसि लावण्यसरसि,
जलानां जंबालाःकिमथ करवालाः स्मरपतेः।
चमर्योऽधःपुच्छै र्निजचमरबालत्वजनितं,
ब्रुवाणा श्चापल्यं कथमथ बुधस्तेनतुलयेत् ॥४७॥

शिरोजव्यानद्धप्रगुणमणिमंदारलतिका,
प्रसूनव्यामिश्रच्छविरजनिवेणी शबलिता।
तमोवा वाहिन्याः कुसुमविशिष्यद्रुततमं,
विलीनं वा शंके तवनव मुखेन्दो रुदयनात् ॥४८॥

विशंके निःशंके चिकुरनिकरंबद्युतितति,
प्रवाहानां मार्गं समसृजत सीमंतशिखतः।
विधिः किं वा नंगो रतिमधुसखोनेन सुपथा,
जगज्जेतुं गन्ता कचकुसुम-मंदारगहने ॥४९॥

भ्रुवौ नीलः शंख स्तवजननि ! शंखौ मुखकरौ,
महापद्मः पद्मो नयनयुगमुद्दिश्यमकरः।
मुकुन्दः कुन्दो वा दशनततिरंह्री तु कमठो,
वपु र्वर्चोजालं तव नव निधीनां प्रतिनिधिः ॥५०॥

गदायाव्याघातै र्जनयसि भयं वैरिमनसां,
त्रिशूलेन प्रोता स्त्रिभुवनजनद्वेषि जननाः।
परानंदीभूय स्वमनसि ममोन्मेषितदृशोः,
सुधीभूय स्वाद्यं जननि ! तवरुपं विलसिताम् ॥५१॥

कथंचिद् वाकौंश्वत् कविभिरनुभूता भगवती,
कवित्वे वक्तृत्वे किल कमलवासातदपरैः।
न चास्माभिस्तावत् परिचितचिदानंदलहरी,
परीरंभस्यूता ध्वनिपथमती तां परिचिता ॥५२॥

स्वतन्त्रा ते शक्तिः स्मरहरजटाजूटतटिनी,
तरंग व्यासंगामलकमललीला लसवती।
सहार्थालंकारै र्नवनव महाशास्त्रकरणे;
पराधीना तेषां भवतु भवती नाधिवसति ॥५३॥

यदग्र ग्रावाणो गिरिगिरिषु गुर्व्वी निजगिरं,
गुणन्तु ब्रह्मांडोदरविवरकुक्षिंभरतया।
तदन्य वैदग्ध्यं तवनवसुधासिंधुलहरी,
परिस्यूतं वाचं पदललितलीला विलसितम् ॥५४॥

त्वमम्बा त्वं तात स्त्वमसि परमं मित्रमधिकः,
सखा त्वं भ्राता त्वं भगिनि वरबंधु स्त्वमसि मे।
यशः ख्याति र्लक्ष्मीः परमतमविद्या त्वमपरां,
किमद्वैतब्रह्मत्वमिव मम चित्तेऽधि वससि ॥५५॥

नृलोके लोकेषु ध्वनिजननिभाषात्मकतया,
दिवि स्वर्गेहानां स्फुटमुकुटमाणिक्यमणिभिः।
नभस्ताराकारद्युमणिरमणीयं त्वदनुभि
र्जगद्व्याप्तं दिव्यै र्मणिभिरिव पर्याप्तमभितः ॥५६॥

जगन्मातः प्रातः समुदितसहस्रांशुकिरण,
रुणांगीमानंगी जपति सुभगाद्याभिरभितः।
तदा लोकादेव स्मरशरभरक्षोभितदृशां,
वशीकारः साक्षादमरतरुणीनां प्रभवति ॥५७॥

पराविद्या विद्या त्वमसि वरदानप्रणयिनी,
चिदाकाराशक्तिसकलभुवनव्यापकतया।
परानंदस्यंदामृतरससुधांभोधिलहरी,
सदा नंदा वेद्या जगति जयति ब्रह्मपरमा ॥५८॥

अहो पूर्वं रम्यं नववदनपद्मं स्मितशित,-
प्रभा नित्योद्भिन्नं विधुरितरवीन्दुद्युतिभरं।
चिदानंदामोदस्वरस-मकरंदैकरसिकं,
मदीयं दृग्द्वंद्वं भ्रमर इव तत्रैव रमतात् ॥५९॥

कलानां पारीणात् कविजनधुरीणाः नृपतिभिः,
सदामान्या धन्या गुणगणमणिव्रातनिधयः।
स्मरन्त्येके केचित् सकलजनश्रृंगारलहरी,
मिव पृथ्वीं बीजस्फुरितरुचिरूपां तव तनुम् ॥६०॥

नचार्व्वाचां वाचां तव जननि ! गम्यास्तुतिरिति,

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्रयासो नास्माकं भगवति ! भवत्या भवतु ते ।
कृतो गांगे गंगामतनुत रम्यांजलिविधिः,
पयःपूरैः सर्वं तव चतुरवाचां विलसितम् ॥६१॥

विद्या तांडवमंडनाय कवितालंकार चूडामणिः,
विश्वेषामनुरंजनाय जनता श्रृंगारहारोपमः ।
ख्यातः पार्थिव एष बीजमिव यः शब्दागमानां निधिः,
जीयाच्चेतसि पद्मसुंदरकवेराचन्द्रतारावधिः ॥६२॥

आ स्तोत्रना प्रथम पांच श्लोको प्राप्त थया नथी. ह.लि. प्रतनुं प्रथम पत्र नथी माग. कृष्णासप्तम्यां रविवासरे लिप्तं गुर्जरलोकागच्छ श्री कृष्णर्षिणा ॥ श्रीरस्तु ॥ श्री ॥
इति श्री पद्मसुंदर विरचितं सरस्वती स्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥६॥ संवत् १८४७

૨૯
ભાષાન્તર

જેની બુદ્ધિ અસ્ત થઇ ગઈ છે એવો હરિ તારા ચરણ કમલની ઉંચાઇને ઇચ્છતો છતો કાચબાના આકારના શરીરને કરે છે, તે પછી વધુ સ્પર્ધાને કરતાં બિચારો વરાહ (ભૂંડ)રૂપ બની ગયો, ખરેખર મોટાની સાથે તુલ્યતા કરવી તે મોટા પરિતાપ માટે થાય છે. ૬.

રણકતા નેઉરીયાવાળું લાલ અલતાના રસની કાંતિનું દ્વેષી એવું તારું નુપૂર ઝંકારના અવાજથી શુભ - સૌમ્ય અને સુલભ તારું ચરણ છે અને તે ચરણમાંથી ઝરતી કાંતિના ઝરણાની ધારવાળું મારું મુખ સુખે-સુખે જાણે હે શિવા ! તાંબૂલથી મંડિત કર. ૭.

મંદ મંદ ગતિવાળું રણકતા ઝંકારથી સુભગ, સમ્યગ માર્ગ ઉપર ચાલવાની કલાને સુચવતું તમારા ચરણનું જે લીલાપૂર્વક મુકાતું ડગલું તેને શીખવા માટે જ જાણે કલહંસ કલકલ મધુર અવાજ કરી જ રહ્યો છે. ૮.

કામદેવના બાણના ભાથાની આકૃતિ ધરતી તારી જંઘાઓને જોઈને નખનાબહાનાઓથી અર્ધચંદ્ર દ્વારા બેવડા (ડબલ) થઇ ગયાં છે બાણ જેના એવો કામ સુભટ ત્રણેય લોકને વ્યથા આપવા માટે વીંધવાનુ લક્ષ્ય બનાવે છે. ખરેખર હે માતા ! તમારા સંસર્ગથી કોણ સમર્થ ન થાય? ૯.

પૃથ્વીતલ ઉપર પોતાના માથાને મુકીને ઠંડી અને ગરમીના દુઃખને સહન કરવા માટે વનમાં ગયેલી તપસ્યાનો અભ્યાસ કરતી કેળે પોતાના પડે પડ કરીને, હે પૃથ્વીની સ્વામિની વાગ્દેવી ! તારા જ ચમકતા ઉરુની મૃદુતાના ગુણને શું પ્રાપ્ત કર્યો ? ૧૦.

હે અપ્રતિમ સૌંદર્યથી સુભગ ભગવતી ! તમારું સૌભાગ્ય તો ખરેખર અનન્ય છે, જે તમારા બંને ઉજ્જવળ સાથળને જોઈને તો ઈન્દ્રના ગરજતા ઐરાવણહાથીનો અત્યંત ઉજ્જવળ કાંતિથી ચમકતો શુંડાદંડ લજ્જા પામી ટુંટીયુંવાળી (સંકોચાઇ)ને બેસી ગયો. ૧૧.

હે ભગવતી ! જેની કેડનો ભાગ તારાઓના બનેલા કંદોરાના સંબંધને અલંકૃત કરી રહ્યો છે, જેમાં દીવ્ય સૂર્ય સરખા મણિ ગુંથેલા છે તે કાંચનગિરિ તારા જઘન સ્થળના વિસ્તારની મોટાઇના ગુણનો અભ્યર્થી થઇ પોતાના સુકૃતને વ્યર્થ કરતો પુનઃ સ્પર્ધા કરી રહ્યો છે. ૧૨.

હે જનની ! સહજ પોતાના શૃંગારથી સુભગ, નિતંબના વિસ્તારનો ઉઠાવ અને હિમાલયનો પહાડ, આ બંનેમાં અમે કોની તુલના કરીએ? જેમ કદાચ કોઈ ઉત્તમ કવિએ રચેલી વાણીનું મહાભાષ્યના અર્થમાં સાદશ્ય મલી જાય તો તે બંનેનું સાદશ્ય તમારા ચરણ ને ગ્રહણ કરવાને કારણેજ હોયને ? ૧૩.

હે વાણીની સ્વામિની ! તારી મણિમય સુવર્ણઘટિત કેડ, મેખલા (કંદોરો)ના ફેલાતા રણકારથી મને એકદમ સ્ફુરાયમાન મતિવાળો કરી દે છે. જેમાંથી ચમકતાં તર્કના ઉલ્લાસ અને વિલાસથી યુકત કવિઓના મનને હરી લે એવો વચનનો વિલાસ વ્યકતપણે વિલસે છે. ૧૪.

હે દેવી ! તારો નાભિ ભાગ બીલ જેવો ગંભીર છે ત્યાં ઉદર ઉપર પથરાયેલી અંધકાર જેવી સ્નિગ્ધ અને મુગ્ધ રોમરાજી તારા વાંકા કેશ પાશ રૂપી મયૂરના ભયથી જાણે જુવાન નાગણી અત્યંત ચંચલ થઇ બીલમાં પ્રવેશ કરતી હોય તેમ લાગે છે તે કટીસૂત્રની અંદર શ્યામ મણિની શિખા જેવી વિજયમાન છે. ૧૫.

ઉખેડી નાખેલ આલાન સ્તંભના બીલ સરખી નાભિથી નીકળતી પાતળી તારી રોમરાજી રૂપી અંકુશે, પાતળી કેડરૂપી, મૃગેન્દ્રના ભયથી ભાગતાં તોફાની તરૂણાઈરૂપી હાથીને કબજે કરી, જાણે સ્તનરૂપી ટેકરાની પાસે બાંધ્યો ન હોય તેવું લાગે છે. ૧૬.

તારું નાભિસ્થાન જે છે તે જાણે જગતને વશ કરવા માટેનું સ્થાનભૂત રમ્ય હોમકુંડ ન હોય તેવું શોભે છે, જે હોમકુંડ કામદેવરૂપી યાજ્ઞિકનો હોય તેમ લાગે છે. અને તારી નાભિ ઉપરની જે શ્યામ રોમાવલી છે તે ધુમાડાની ભ્રાંતિ કરનારી બની, તેનાથી તે સઘળું ય ઈન્દ્રનાં ઐશ્વર્યને તે વશ કરી લીધુ છે. ૧૭.

હે સતી ! તારા ઉદરપર રહેલી રોમાવલી વણેલા દોરડાં જેવી શોભે છે અને તારી, નાભિનો જે કૂપ છે તે લાવણ્ય અને કાંતિના જલથી પરિપૂર્ણ થયેલો છે ત્યારે સ્તનરૂપી ઘડાઓથી સુશોભિત હે જનની ! તૃષાતુર થયેલા પુત્રને પયઃ પાનથી આનંદિત કર. ૧૮.

તમારો નાભિરૂપી દ્રહ ગંભીર અને મેઘ જેવી નીલદ્યુતિવાળો છે તેમાં ચક્રાકારે ઘુમતી જ્યોતિરૂપી જલ અને કિરણોરૂપી કીચડ છે ત્યાં આગળ તમારી સુશોભિત રોમરાજીની કાંતિરૂપી ફેલાતી જે ધુમાડાની પંક્તિ છે તે હેતુનો વિપર્યાસ થવાથી અનુમાન કરનારા પંડિતોને ભ્રાંતિનું સ્થાન છે. ધૂમ હોય ત્યાં અગ્નિહોય

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

પંજાબ

રાંતેજ

હસ્તપ્રત

तीर्थक्षेत्र की प्रभावक मनोहर मूर्तियाँ

તારંગા હીલ

સિદ્ધપુર

લંડન

કારુણ્યશીલા

અજારી (રાજ.)

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

એને બદલે અહિ જલનો કુંડ છે તેથી હેતુનો વિપર્યાસ છે. ૧૯.

તારો મુષ્ટિ મેય મધ્યભાગ જે ત્રિવલીરૂપ છે એ સરસ રીતે રચાયેલ તારા નાભિ રૂપી સરોવરમાં કામદેવે ત્રણ સોપાન ન બનાવ્યાં હોય તેવા શોભે છે, કામદેવ તે સોપાનદ્વારા સ્નાન કરી, સ્તનથી ઉત્પન્ન થયેલી જે ડાભ તેનાથી અર્ઘ્યાંજલિનું એવું વિધાન કરે છે કે જેનાથી ત્રણે લોકમાં રહેલા મુનીઓના મન પણ અહો ઉન્મત્ત બની જાય છે. ૨૦.

તારા અમંદ આનંદરૂપી સ્ફૂરાયમાન જે મકરંદ તેના જ એકમાત્ર રસીયા, અનુભૂતિ સામ્રાજ્યના ભવનરૂપ, પંડિતોના સમૂહોએ નિઃશંક પણે એક એક અંગની સ્તુતિ અને ગુણગણનું ગાન કરવામાં, અને સત્-અસત્ની વાચાળ પ્રવૃત્તિને કરતાં છતાં તમારા ઉદરને સાવ કૃશ કરી દીધું. ૨૧.

તમારું નવીન સ્તનયુગલ જે દેદીપ્યમાન સુવર્ણકલશની ભ્રાંતિને ઉત્પન્ન કરે છે તે અમંદપણે મંદાર પુષ્પના ડોડાનું અનુકરણ કરે છે કારણ કે (સ્તન બનાવતાં પહેલાં) વિધાતાએ પૂર્વાભ્યાસમાં કુંભના આકારમાં હાથીના બચ્ચાના ગંડસ્થલને રેખાંકન રૂપે કર્યા હતાં. ૨૨.

તું મધ્યભાગમાં બિલકુલ પાતળી છે, તારું સ્તનયુગલ પર્વત જેવું પુષ્ટ છે. તું શરદ પૂર્ણિમાના ચંદ્ર જેવી સુંદર મુખવાળી છે તો કેમ શ્વેતમુખ છે ? તું અત્યંત કોમળ છે અને સ્તનયુગલ દૃઢ અને કઠોર છે, ખરેખર તારા પોતાના સ્વભાવથી વિપરીત હોવાના કારણે જ મિત્રની જેમ સ્તનયુગલ બહાર નીકળી આવ્યું છે.૨૩.

સરોવરના કિનારે ચંદ્રમાના જેવા શ્વેત અને શીતળ જળમાં વસતુ ચક્રવાકનું જોડલુ રાત્રીકાળે ચંદ્રમાના ઉદયથી ઉત્પન્ન થયેલા વિરહને કારણે તમારા વક્ષસ્થળરૂપી સરોવરમાં વસ્યું અને ત્યાં જ તમારા મુખ રૂપી ચંદ્રનો ઉદય થયો. ખરેખર ! વિધાતાએ નિર્મેલું અન્યથા થતુ નથી. ૨૪.

તમારા સ્તનયુગલ કામદેવ અને યૌવનરૂપી રાજાના મોતીની માળાથી અલંકૃત, ગંગાના કિનારે નાંખેલા તંબુ જેવાં શોભે છે. અથવા તો સ્તનયુગલ મોતીની માળા અને ગંગાના જલથી જેની શોભા વધેલી છે એવું જાણે મુદ્રિત કરેલુ પૂર્ણ કલશનું યુગલ ન હોય તેવુ શોભે છે. ૨૫.

પેલો મેરૂગિરિ અને હિમાલય, બંને ભેગા થઈને પણ પોતાની ગરિમાની તુલનાને જો ઈચ્છે તો સ્વર્ગ ગંગાના શ્વેત ઉજ્જવલ જલની લહરીઓથી ધોવાયેલા શિખર વાળા હોવા છતાંય મોતીના હારની શોભાથી ચમકતાં તમારા સ્તન યુગલને હરાવવા સમર્થ થતાં નથી. ૨૬.

આપના કંઠની જે કેળ તેની શંખ બરોબરી કરી શકતો નથી, ત્રણ રેખાઓ વડે ત્રણેય લોકને જાણે અંદર ગુપ્ત કરી દીધુ છે, અને વીણાવાદનમાં સરસ રસથી ભરપૂર સંગીતની રચનાના વિધાનમાં વિધાતાએ જાણે ત્રણેય ગ્રામનો વિશ્રામગૃહ કર્યો છે. ૨૭.

તમારા કંઠમાંથી મધથી પણ મધુર અત્યંત સુંદર કુજનને કાનભરીને સાંભળ્યા બાદ કોયલના કુલે, તે મધુર ધ્વનિને શિખવા માટે ઈચ્છ્યું, અમાસની રાત્રિએ જ ઉત્પન્ન થયેલી જે સિદ્ધિ તે સ્થિર થાય છે. માટે કોયલ કુહૂ કુહૂ એવી રીતે શબ્દ કરવાલાગી. ૨૮.

આ તમારી જે બાહુરૂપી વેલડી છે તેના ઉપર કરકમલ, લીલાપુષ્પ જેવું શોભે છે, અને તમને નમેલાં લોકોને અભીષ્ટફળ આપતી ન હોય તેવી છે. હે માં ! તમારા ચરણમાં નમેલાં મને તમારૂ જે કરતલ છે તે મારા મસ્તક ઉપર મુગુટ સરખું શોભતું તમારા પ્રસાદને પાત્ર બનો. ૨૯.

હે માતા ! મુખમાંથી અતિ સુંદર વાણીને ઝરતી તમારી કાયા જે છે તે અત્યંત મધુર રણરણાટ કરતી વીણા જ છે. તમારી ઉદર ઉપરની જે રોમરાજી છે તે વીણાનો દંડ છે તમારા બે અત્યંત મોટા અને ગોળ જે સ્તન છે તે બે તુંબડા છે અને ગળામાં જે ત્રણ રેખા છે તે ત્રણ તાર છે. ૩૦.

તમારા હાથ અને તમારા બાહુ કમળની નાળ અને કમળની સાથે કયો કવિ એકતાને બતાવે છે ? કારણકે જલમાંથી જે ઉત્પન્ન થાય છે અને જલમાં જ રહે છે. જ્યારે તમારો હાથ પંચાવયવી અર્થાત્ ચૈતન્યરૂપ છે એમ શશધર વાગીશ (પંડીત) કહે છે.૩૧.

હે સુકંઠી ! સત્-અસત્ અને સદસત્ આ ત્રણેય પ્રકારે જગત્ છે એ પ્રકારના નયવાદને આક્ષેપપૂર્વક (વિસ્તાર) કહેવામાં ચતુર વિદ્વાન પુરુષોને, તારા કંઠમાં દેખાતી પ્રગટ એવી ત્રણ રેખાઓ બ્રહ્મે કહેલા સ્વાદ્‌વાદને કહી રહી ન હોય તેવી લાગે છે. ૩૨.

ખરેખર બિંબની લાલાશ તે બિંબફળની છે, કોઈ પ્રવાળ (લાલકુંપળ)ની તુલના કરે તો ન ચાલે, તેમ તારા અધરની સુધાના ભોજનરૂપ શ્રુતના જાણકારો તમારા હોઠની સાથે પરસ્પર તુલના કરે તો ઉત્તમ સુભાષિતની રચનારૂપ પ્રવાહની સાથે સાદૃશ્યની ઘટના કરે તો અન્યોન્ય વિષયરૂપ છે. ૩૩.

હાથની અંગુલિથી વિધાતાએ તારા મુખને ધારણ કરી એકાગ્રતાથી સ્પષ્ટપણે જોયું અને ખરેખર શરીરની રચનાનું કાર્ય પુરૂ થયું હતું તેમાં અતિસૌંદર્યથી સુભગ એવી જે હડપચી એ કયારે ઉત્પન્ન થઈ ? ખરેખર મધ્યસ્થ જે પ્રયત્ન થાય છે તે મોટાઓના કાર્યને સફલ કરે છે. ૩૪.

તમારા સ્મિતના છલથી હોઠની કાંતિને જાણે ગ્રહણ કરીને બાલ તડકાવાળા બાલસૂર્યના જેવી લાલ અધરવાળી, બે સંધ્યાઓની વિધાતાએ રચના કરી, એ બંનેની વચ્ચે નિત્ય સૂર્યને ભમાવે ને તો પણ તે તમારી સ્મિતની કાંતિના પરાર્ધમાં ભાગની કલાને પણ પ્રાપ્ત કરતાં નથી. ૩૫.

કામદેવે પાંચ બાણમાંથી ત્રણ બાણને કાઢીને બે બાણવાળાં પોતાના રહી ગયેલાં ભાથાથી તલના ફુલની નાલ જેવા અંગવાળી તારી નાસિકા બનાવી છે. ત્રણેય વિશ્વનો વ્યામોહ કરવામાં ત્રણ બાણો વિજયી છે. સન્મુખ અને વિમુખ એવો વાયુ જેમ શ્રુતનો

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

યાગ કરે છે તેમ તે બે કાન બનાવ્યાં છે. ૩૬.

હે ધન્યે ! હું એમ માનું છું કે તારા હોઠના અમૃતધારાના સરોવરના કિનારે આમથી તેમ ફરકતી ચંચળ પાંપણના લીલાના વિલાસને કરતાં નયન યુગલવાળું જાણે ચક્રવાકનું યુગલ, મુખરૂપી ચંદ્ર દ્વારા વિયોગના દુ:ખને અતિશય કરે છે. ૩૭.

વિવાદમાં તારા નેત્રનીકાંતિએ ચારેબાજુથી તરત જ પરાજિત કરી નીલ કમળને કાળા મોંઢાવાળું કર્યું. હે શોભાથી સુંદર મુખવાળી માતા ! કટાક્ષ દ્વારા હરિણીને હરાવી દીધી છે જેણે એવાં તારા લોચન યુગલને શોભાવાળી લક્ષ્મી વડે સુખી કર. ૩૮.

ચંદ્રમાના કલંકની છાયાના છલ (બહાના)થી મુખ ઉપર સળીથી આંજેલી આંખની આકૃતિ કરવાવાળી તું, તારી ઉપમાને ધારણ કરતાં દર્પણ જેવા ચંદ્રને તે બનાવ્યો છે ચંદ્રને વૈણાંક (વીણાનો ચિ) બનાવ્યો અને ત્રણેય ભુવનમાં પ્રસિદ્ધ મહિમાવાળો જે હિમાંશુ (ચંદ્ર) છે તેને વિધાતાએ વૃદ્ધિ અને હાનિવાળો બનાવ્યો છે. ૩૯.

સમસ્ત અને વ્યસ્ત ત્રણેય જગત જેની શોભાથી અભિભૂત છે એવા ચારેબાજુ ફેલાતા તમારા મુખના તેજવડે જગત પ્રકાશક જ્વાલાઓથી, અતિ સુંદર, સૂર્યનું તેજ અને અમૃતના પુંજથી બનેલું ના હોય એવા ચંદ્રનું તેજ, તેની સાથે કેવી રીતે સરખાવી શકાય ? ૪૦.

મધથી પણ મધુર, લાલ અધરના પ્રસન્ન રસથી પ્રગાઢ તમારા મુખમાંથી નીકળતી નવ-નવી સૂક્તિઓ મારા ચિત્તમાં ઝરે છે. ત્યારે સુધાંશુ પણ સૂર્ય જેવો લાગે છે ઈન્દ્રનો અમૃતકુંડ ફોગટ, બૃહસ્પતિ અને દેવતાઓની ધારા પણ કશું નથી. અર્થાત્ ફોગટ લાગે છે. ૪૧.

તમારી બંને ભ્રમરો કામદેવના સજ્જ થયેલા ધનુષ્ય જેવી છે જે કટાક્ષરૂપી બાણો વડે ત્રણેય જગતને વેધનું લક્ષ્ય બતાવે છે, તેમાં પહેલાનું જે પુષ્પ ધનુષ્ય છે જેનો પરાગ શિવજીના ત્રીજા નેત્રની અગ્નિની આહૂતિરૂપ છે તે તમારા ભવના ભંગ માટે થાઓ. ૪૨.

મસ્તક-કંઠ વિગેરે ઉત્પત્તિ સ્થાનોને પ્રાપ્ત કરીને વિખેરાયેલા ઘણા બધા જે વર્ણો જે જગતમાં પણ સમાતા નથી અને તમારા હોઠના સુધાસાગરમાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં વચનના પ્રવાહો કાનના કુવાની અંદર કાનની પાળનું શરણ લઈને વહી રહ્યાં છે. ૪૩.

સ્મિતના ખીલના ઉલ્લાસથી ફેલાઈ રહેલા બંને કપોલ ઉપર ઝુલી રહેલા ચંચલ તારાનો ભ્રમ પેદા કરતાં મોતીથી મંડિત તમારા બે કનકમય કુંડલ જાણે પ્રભાના ભારથી જિતાયેલા નિર્મળ કાંતિવાળા સૂર્ય અને ચંદ્ર ડોલતા ન હોય ? તેમ લાગે છે. ૪૪.

તમારા ભાલસ્થલરૂપ નિર્મલચંદ્રના, રાહુથી ગ્રસાયેલા અર્ધ બિંબ ઉપર કામદેવે સજ્જ કરેલું ધનુષ્ય ન હોય તેવા તમારા બંને ભ્રમરો શોભી રહ્યાં છે. તેનાથી જ સકલ વિશ્વનો જય કરનારી મહાસિદ્ધિ જે વિસ્મયના સ્થાનભૂત છે તે કામદેવને પણ પ્રાપ્ત થઈ. ૪૫.

તારી કાંતિના કલાપથી જિતાયેલા મયૂરના કલા કલાપે તારા કેશપાશના કલાપ સાથે સ્પર્ધા કરી તેમ થવા છતાં પણ તારા કેશમાં ગુંથેલા ફુલો વડે પૂજાયા અથવા હાથથી બનાવેલો અર્ધચંદ્ર અત્યંત અનાદર કરીને અપાયો. ૪૬.

તમારા મસ્તક ઉપર રહેલા વાળ, લાવણ્યરૂપી સરોવરના જલના જંબાલ (કીચડ)ન હોય ? અથવા કામદેવની જાણે તલવાર ન હોય ? ચમરી ગાય પોતાના પુચ્છના અધોભાગવડે પોતાના ચમરના વાળથી જ જનિત છે એમ કેશપાશને કહે તો પંડિતલોકો તેની સાથે થોડી તુલના કરે ? ૪૭.

તમારા વાળમાં બાંધેલ નવીન મણિલતિકાના ફુલોથી મિશ્ર કાંતિવાળી વેણી કાબરચીતરી બની ગઈ, પુષ્પબાણ અનંગની સેનાનો અંધકાર જાણે ઝડપથી તમારા નવીન મુખરૂપી ચંદ્રના ઉદયના કારણે વેણીમાં વીલીન થઈ ગયો. એવો મને વ્હેમ છે.૪૮.

નિ:શંકપણે કલ્પુ છું કે તમારો જે સેંથો છે તે કેશના સમૂહની કાંતિના પ્રવાહને વહેવામાટેનો જાણે માર્ગ ન હોય ? અથવા તો વસંતનો અને રતિનો સખા અનંગ જાણે જગતને જીતવા માટે તમારા વાળના પુષ્પવનમાં માર્ગ ન બતાવતો હોય ? ૪૯.

તમારા શરીરની અંદર કાંતિનો જે સમૂહ છે તે નવેય નિધિઓનો પ્રતિનિધિ છે તમારી બંને ભ્રમરો નીલ નામનો નિધિ છે. તમારો શંખ (કંઠલો) એ શંખનિધિ છે મુખ અને હાથ એ મહાપદ્મ અને પદ્મ છે. નયન યુગલ એ મકર છે. મુકુંદ અને કુંદ એ તમારા દાંતની પંક્તિ છે અને તમારા પગ એ કમઠ (કચ્છપ) નામનો છે. ૫૦.

ગદાના વ્યાઘાતથી વૈરીઓના મનમાં ભય ઉત્પન્ન કરતી ત્રણેય ભુવનમાં જે દ્વેષી લોકો છે તેને ત્રિશુલથી પરોવી દેતી છે. મારા મનમાં પરમ આનંદ સ્વરૂપ બની મારા અર્ધ નિમીલિત આંખોમાં અમૃત જેવું બનીને હે જનની ! તારું રૂપ વિલસો.૫૧.

કોઈપણ રીતે કોઈક કવિઓ વડે કવિત્વ અને વક્તૃત્વમાં અનુભવ કરાયેલી ભગવતી, કેટલાકે તને કમલવાસિની તરીકે જોઇ પણ અમારાજેવાવડેપરિચિતએવા ચિદાનંદલહરીના આલિંગનથી વીંટળાયેલી તું શ્રવણમાર્ગથી દૂર રહી અને અપરિચિત રહી.૫૨.

સ્વર્ગંગાના તરંગોમાં ડોલતા કમળોની લીલામાં આસક્ત, તારી શક્તિ હંમેશા સ્વતંત્ર રહી છે. અર્થાલંકારની સાથે નવા-નવા મોટા શાસ્ત્રોની રચનાઓમાં કવિઓને પરાધીન ભલે હો છતાંય કોઈના અધિકારમાં નથી રહેતી. ૫૩.

મોટી મોટી ચટ્ટાનો, શિલાઓ પહાડે પહાડે બ્રહ્માંડના ઉદરને ભરી કાઢે તેવા જોરથી પોતાની મોટી વાણીને ભલે ગાંગરો, પણ તમારી વાણીના પદના લાલિત્યથી વિલસતું નવીન સુધાના સાગરની લહેરોથી પથરાયેલું વૈદગ્ધ્ય તો કોઈક અલગજ છે.૫૪.

હે જગજ્જનની ! તું જ મારી માતા છે તું જમારો પિતા છે. તું જ મારો પરમ મિત્ર છે તું જ મારો સર્વાધિક સખા છે. તું જ ભાઈ છે

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

અને બેન છે શ્રેષ્ઠબંધુ પણ તું જ છે તું જ મારી યશ-ખ્યાતિ ને લક્ષ્મી છે. પરમતમ અપરા વિદ્યા પણ તું જ છે તું જ અદ્વૈત બ્રહ્મ રૂપે મારા ચિત્તમાં નિત્ય વસે છે. ૫૫.

મનુષ્ય લોકમાં અને લોકાંતરમાં હે ધ્વનીની જનની ! તું ભાષાત્મક રૂપે, અને સ્વર્ગમાં વિમાનોના સ્ફુટ મુગુટના માણિક્ય મણિઓ વડે, અને સૂર્યથી રમણીય એવા આકાશને તારા અણુઓ વડે આમ દીવ્ય મણીઓની જેમ આખા જગતમાં તું વ્યાપેલી છે. ૫૬.

હે જગતમાતા ! પ્રાતઃ કાળના ઉગતા સૂર્યના કિરણો જેવી લાલ અંગવાલી તને જે આનંગી (કામબીજો વડે) સુભગા વિગેરેની સાથે જે જપે છે તે નજર માત્રથી કામદેવરૂપી શરભ (પ્રાણી)થી ક્ષુબ્ધ દૃષ્ટિવાળી અપ્સરાઓનું સાક્ષાત્ વશીકરણ કરવાવાળો બની જાય છે. ૫૭.

તું જ પરા નામની વિદ્યા છે. સકલ ભુવનમાં વ્યાપક હોવાના કારણે તું જ ચિતિ શકિત છે અને પરમ આનંદના સ્પંદરૂપ અમૃતરસના સાગરની લહરી જેવી તું સદા આનંદમયી પરમબ્રહ્મ વિદ્યારૂપે જગતમાં વિજયમાન છે. ૫૮.

હે માં ! સ્મિતની ઉજ્જવળ પ્રભાથી નિત્ય છવાયેલું તમારું વદન કમળ અપૂર્વ રમણીય છે. જાણે સૂર્ય અને ચંદ્રની કાંતિને પણ ઝાંખી પાડી દીધી છે. અને ચિદાનંદની સુગંધવાળું જે સ્વાનુભવરૂપી મકરંદ તેમાંજ એકમાત્ર રસિક મારું નેત્રયુગલ ભ્રમરાની જેમ તારા જ વદન કમલમાં રમતુ રહો. ૫૯.

કલાઓના પારગામી, કવિજનોમાં મૂર્ધન્ય, રાજાઓને સદામાન્ય, ગુણગણ નિધિના મણિ જેવા એવા કોઈક ધન્ય પુરુષોજ બધા લોકોને માટે શ્રૃંગારની લહરી જેવી, ધાન્યથી સ્ફુરાયમાન કાંતિ અને રૂપવાળી પૃથ્વી જેવી તારી કાયાનું સ્મરણ કરે છે. ૬૦.

હે માતા ! તારી સ્તુતિ એ સુંદર વાણીવાળાની વાણીને પણ ગમ્ય નથી આ પ્રયાસ અમારો નથી પણ તારો જ છે આ તો અમે ગંગાને ગંગાના જલથી જ અર્ધ્યાંજલિ આપીએ તેવું થયું છે. આ સ્તુતિમાં તારી જ ચુતર વાણીનો વિલાસ છે. ૬૧.

વિદ્યાના તાંડવનૃત્યનું મંડન કરવા માટે જે કવિતાના અલંકાર માટે ચૂડામણિ સરખો છે, અને સહુના મનરંજનમાટે જનતાના શૃંગારરૂપ હાર જેવો છે. નિધિ જે પાર્થીવ બીજ જેવો વિખ્યાત છે એવો આ 'પદ્મસુંદર કવિનો આ શબ્દ શાસ્ત્રનું નિધાન, ચંદ્ર અને તારા હોય ત્યાં સુધી ચિત્તની અંદર વિજયવંત રહો. ૬૨.

સમ્પૂર્ણ.

२९
अनुवाद

जिसकी बुद्धि अस्त हो चुकी है, वह हरि तेरे चरण कमल की ऊँचाई चाहकर अपना शरीर कछुटके आकार का बनाता है, तत्पश्चात् और अधिक स्पर्धा करते हुए बेचारा वराह (सुवर) रूप बन जाता है। सचमुच, बड़े की बराबरी करना बडे परिताप का कारण होता है। ६.

रुनझुन करते घूघरुओंवाला, लाल अलक्तक (महावर) के रस की कांति का द्वेषी, तुम्हारा नूपुर-झंकार की आवाज से शुभ-सौम्य एवं सुभग तुम्हारा चरण है और उस चरण से झरती हुई कांति के झरने की धारावाला मेरा मुख, मानों सुखपूर्वक (आसानी से) हे शिवा ! तुम तांबूल से मंडित करो। ७.

मंद मंद गतिवाला, झनकती झंकार से सुभग, सम्यग् मार्ग पर चलने की कला सूचित करता हुआ तुम्हारे चरण का लीलापूर्वक रखा जानेवाला तुम्हारा कदम एकदम उसे सीखने के लिए ही मानो कलहंस कलकल की मधुर ध्वनि कर रहा है। ८.

कामदेव के बाणों के तूणीर की आकृतिवाली तुम्हारी जंघाओं को देखकर, नख के (बहाने) से जिसके बाण अर्धचन्द्र द्वारा दुगुने हो गये हैं, सो काम-योद्धा, तीनों लोको की व्यथित करने के लिए बांधने का लक्ष्य बनाता है। सचमुच हे माता ! तुम्हारे संसर्ग से कौन समर्थ न बने ? ९.

पृथ्वीतल पर अपना सिर रखकर ठंड और गर्मी का दुःख सहन करने के लिए वन में गयी हुई, तपस्या का अभ्यास करती कदलि ने अपने भीतर तह पर तह बनाकर हे पृथ्वी की स्वामिनी वाग्देवी ! क्या तुम्हारे ही चमकदार उरु की मृदुता का गुण प्राप्त किया ?१०.

हे अप्रतिम सौंदर्य से सुभग भगवती ! तुम्हारा सौभाग्य तो सचमुच अनन्य है। कि तुम्हारे दोनो उरूओं को देखकर तो इन्द्र के चिंघाडते हुए ऐरावत का अत्यन्त उज्ज्वल कांति से चमकता हुआ शुंड दंड (सूँढ) लज्जित होकर सकुचा कर बैठ गया। ११.

हे भगवति ! जिसका कटिभाग सितारो से बनी करधनी के सम्बन्ध को अलंकृत कर रहा हैं, जिसमें दिव्य सूर्य सद्दश मणियाँ गुंथी हैं, वह कांचन गिरि तेरे जघन स्थल के विस्तारकी विशालता के गुण का अभ्यर्थी बनकर अपने सुकृत को व्यर्थ करता हुआ पुनः स्पर्धा कर रहा हैं। १२.

हे जननी ! अपने सहज श्रृंगार से सुभग नितंब के विस्तार का उभार और हिमालय पर्वत इन दोनों में हम किसकी तुलना करें ? जैसे कदाचित् किसी श्रेष्ठ कवि द्वारा रचित वाणी का महाभाष्य के

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

अर्थ में सादृश्य मिल जाय तो उन दोनों का सादृश्य तुम्हारे चरणको ग्रहण करने के कारण ही हो। १३.

हे वाणी की स्वामिनी ! तेरी मणिमय, सुवर्णसे बनी कटिमेखला (करधनी) की फैलती हुई रुनझुन, मुझे एकदम स्फुरित मतिवाला बना देती हैं। जिसमें से चमकते हुए तर्कके उल्लास और विलास से युक्त कवियों के मन को हरनेवाला वचनका विलास व्यक्तरूप में विलसता हैं। १४.

हे देवी ! तेरा नाभि बिल की जैसा गहरा है, वहाँ उदर पर बिखरी हुई अंधकार जैसी स्निग्ध एवं मुग्ध रोमराजि ऐसी मालूम होती है मानों युवा नागिन (सर्पिणी) तेरे बांके केशपाश रूपी मयूर के भय से अत्यंत चंचल होकर बिल में प्रवेश कर रही हो। वह कटिसूत्र में श्याममणि की शिखा के समान विजयवती हैं। १५.

उखाडे हुए आलान-स्तंभके बिल के समान, नाभि से निकलती हुई तुम्हारी पतली रोमराजिरुपी अंकुश ने पतली कमररूपी मृगेन्द्र के भय से भागते हुए तारुण्य रुपी उन्मत्त हाथी को वश कर के मानो स्तनरूपी टीले के पास बांधा हो ऐसा लगता है। १६.

तेरा नाभिस्थल मानों जगत को वश करने के लिए स्थानभूत रम्य होम-कुंड हो ऐसा शोभित है, वह होमकुंड कामदेवरूपी यज्ञिक का हो ऐसा लगता है और तेरी नाभि के ऊपर की श्याम रोमावली धूएँ की भ्रम करनेवाली बनी। उससे इन्द्र के सारे ऐश्वर्य को तुमने वशमें कर लिया है। १७.

हे सती ! तेरे उदर पर की रोमावली, बुनी हुई डोरी के समान शोभित है एवं और तेरी नाभि का कूप लावण्य और कान्ति के जल से परिपूर्ण है। तो तेरे स्तनरूपी घडा से सुशोभित, हे जननी ! अपने तृषातुर हुए पुत्र को पयः पान के द्वारा आनंदित कर। १८.

तुम्हारा नाभिरूपी द्रह गंभीर और मेघ के समान नीलद्युति वाला है। उसमें चक्राकार घूमती हुई ज्योति रूपी जल है एवं किरण-रूपी पंक (कीचड) है, वहाँ तुम्हारी सुशोभित रोमराजि की कांतिरूपी धूएँ की पंक्ति जो फैल रही है सो हेतु का विपर्यास होने से, अनुमान करनेवाले पंडितों के लिए भ्रांति का स्थान है। जहाँ धूआं होता है वहाँ अग्नि होती है, उसके बदले यहां जल का कुंड है अतः हेतु का विपर्यास है। १९.

तेरे मुष्टि-मेय मध्यभाग जो त्रिवलीरूप है सो सरस सुचारु रुप से रचे गये तेरे नाभि-रूपी सरोवर में कामदेव ने मानों तीन सोपान बनाये हों ऐसे शोभता है। उन सोपानों के द्वारा कामदेव स्नान करके, स्तन से उत्पन्न हुए दर्भ से अर्घ्यांजलिका ऐसा विधान करता है कि जिससे तीनों लोको में विद्यमान मुनियों के मन भी अहो ! उन्मत्त हो जाते हैं। २०.

तेरे अमन्द आनन्दरुपी जो स्फुरित मकरन्द है उसीके एकमात्र रसिक, अनुभूति-साम्राज्य के भवनरूप, पंडितो के समूहों ने असंदिग्धरूप से एक एक अंग की स्तुति और गुण-गान का गान करने में एवं सत्-असत् की वाचाल प्रवृत्ति करते हुए भी तेरे उदर को नितान्त कृश कर दिया। २१.

तुम्हारा नूतन स्तनयुग्म जो देदीप्यमान सुवर्णकलश की भ्रान्ति उत्पन्न करता है सो अमन्दरुप से मंदार पुष्प के कोष का अनुकरण करता है, क्योंकि (स्तन बनाने से पहले) विधाता ने पूर्वाभ्यास में कुंभ के आकार में हाथी के बच्चे के गंडस्थल को रेखांकनरूप बनाया था। २२.

तू मध्यभाग में बिल्कुल पतली है। तुम्हारा स्तनयुग्म पर्वत सा पुष्ट है। तू शरद पूर्णिमा के चंद्र के समान सुन्दर मुखवाली हो। तो श्वेतमुख क्यो है ? तुम अत्यन्त कोमल हो एवं स्तनयुग्म दृढ तथा कठोर है। सचमुच तुम्हारे अपने स्वभाव से विपरीत होने के कारण ही मित्र की तरह स्तनयुग्म बाहर निकल आया है। २३.

सरोवर के तटपर चन्द्रमा के समान श्वेत एवं शीतल जलमें बसनेवाला चक्रवाक का जोडा रात में चन्द्रके उदय से उत्पन्न हुए विरह के कारण तुम्हारे वक्षस्थलरुपी सरोवर में बसा, और वहाँ तुम्हारे मुखरूपी चन्द्रमा का उदय हुआ। सचमुच ! विधाता का निर्माण किया हुआ अन्यथा नहीं होता। २४.

तुम्हारा स्तनयुगल कामदेव और यौवनरूपी राजा के मोतियोंकी माला से अलंकृत, गंगा किनारे तने हुए तम्बुओं की तरह शोभित है। अथवा स्तनयुगल ऐसा शोभता है मानो मुद्रित किये गये पूर्ण कलशों का युग्म हो जिस की शोभा मोतियो की माला तथा गंगा के जल से वृद्धि पाती है। २५.

वह मेरुगिरि एवं हिमालय दोनों एकत्र होकर भी अपनी गरिमा की तुलना को यदि चाहें तो स्वर्गंगा के श्वेत उज्ज्वल जल की लहरों से प्रक्षालित शिखरवाले होते हुए भी मोतियों के हार की शोभा से चमकते हुए तुम्हारे स्तन-युगल को पराजित करने में समर्थ नहीं होते। २६.

आपके कंठरुपी कदलिकी बराबरी शंख नहीं कर सकता। तीन रेखाओं द्वारा तीनों लोक को मानो भीतर छिपा दिया है, एवं वीणा के वादन में सुन्दर रस से परिपूर्ण संगीत की रचना के विधान में विधाताने मानो तीनो ग्रामो को विश्रामगृह बनाया हैं। २७.

तुम्हारे कंठ में से मधु से भी मधुर अत्यंत सुंदर कूजन को कान भर कर सुनने के बाद कोकिल के कुल का वह मधुर ध्वनि सीखने की चाह हुई। तब, अमावास्या की रात्रिमें ही उत्पन्न हुई वह सिद्धि स्थिर हो जाती है अतः कोयल कुहू-कुहू ऐसी ध्वनि करने लगी। २८.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

तुम्हारी बाहुरूपी जो लता है, उस पर कर-कमल, लीला पुष्प की तरह शोभायमान है, एवं आप को नमन करनेवाले लोगों को अभीष्ट फल दे रही न हो ? ऐसी है। हे माँ ! तुम्हारे चरणों मे झुके हुए तुम्हारा करतल है वो मेरे मस्तकपर मुकुट की भाँति समान शोभता हुआ, तुम्हारे प्रसाद (कृपा) का पात्र बने। २९.

हे माता ! तुम्हारी काया जो मुखमें से अति सुन्दर वाणी बरसाती है, वह रणन झणन करती हुई वीणा ही है। तुम्हारे उदर पर की जो रोमराजि है सो वीणा का दंड है तुम्हारे दो बहुत बडे (पुष्ट) और गोल जो स्तन हैं वे दो तूंबे है, एवं गले में जो तीन रेखाएं हैं सो तीन तार हैं। ३०.

कौन कवि तुम्हारे हाथ और तुम्हारी बाँह की एकता कमल के फूल एवं कमल की नाल के साथ बताता है ? क्योंकि जल एवं जल में से जो उत्पन्न होता है एवं जल में ही रहता है, जब कि तुम्हारा हाथ पंचावयवी अर्थात् चैतन्यस्वरूप है, ऐसा शशधर वागीश (पंडित) का कथन हैं। ३१.

हे सुकंठी ! सत्-असत् एवं सदसत् इन तीनों प्रकार मे जगत है। इस प्रकार के नयवाद को आक्षेप-पूर्वक विस्तार से कहने में चतुर विद्वान् पुरुषों को तुम्हारे कण्ठ में प्रकट दिखाई देनेवाली तीन रेखाएँ ब्रह्माने कहे हुए स्याद्वाद का कथन करती हो ऐसी प्रतीत होती हैं। ३२.

सचमुच बिम्ब की लालिमा बिंबफल की है। कोई प्रवाल (लाल किसलय) की तुलना करे तो नहीं चल सकता। उसी तरह तुम्हारे अधरो की सुधा के भोजनरुप श्रुत के ज्ञाता, तुम्हारे होठों के साथ परस्पर तुलना करे तो उत्तम सुभाषित की रचनारुप प्रवाद के साथ सादृश्य की कल्पना करे तो अन्योन्य विषयरुप है। ३३.

हाथ की उँगली से तेरे मुख को धारण कर विधाता ने एकाग्रता के साथ स्पष्टतया देखा और सचमुच शरीर की रचना का कार्य पूरा हो चुका था, उसमें अति सौंदर्य से सुभग हडपची कब उत्पन्न हुई ? सचमुच, जो मध्यस्थ प्रयत्न होता है वह बडे लोगोका कार्य को सफल करता है। ३४.

तुम्हारे स्मित (मुस्कान) के छल से मानों होठ की कांति को ग्रहण करके लघु आतपवाले बाल-सूर्य के समान अरुण अधरोवाली, दो संध्याओं की रचना विधाताने की है। इन दोनो के बीच नित्य सूर्य को घुमावे तो भी वे तुम्हारी स्मित (मुसकान) की कांति के परार्धवें भाग की कला को भी वे प्राप्त नहीं कर सकते। ३५.

कामदेव ने पाँच बाणों में से तीन बाण निकालकर बाकी बचे दो बाणोंवाले अपने तूण (तरकश) से तिल पुष्प के समान नाल वाली तुम्हारी नासिका बनाई है। तीन बाण तीनों विश्वो का व्यामोह करने में विजयी हैं। सम्मुख एवं विमुख ऐसी वायु जिस तरह श्रुति का याग करती है उस तरह वे दो कान बनाये हैं। ३६.

हे धन्ये ! मैं मानता हूँ कि तेरे होठो की अमृतधारा के सरोवर के किनारे इधर उधर पकडती चंचल पलको की लीला-विलास करनेवाले नयन युगलवाला चक्रवाक-युगल मुखरुपी चन्द्र के द्वारा वियोग के दुःख का अतिशय करता है। ३७.

तुम्हारे नेत्रो की कांति ने, विवाद में नीलकमल को चारो ओर से तुरन्त ही पराजित करके काले मुखवाला कर दिया। शोभा से सुन्दर मुखवाली हे माता ! जिन्होंने कटाक्ष करने के द्वारा हरिणी को हरा दिया है, वे तुम्हारे उन युगलनेत्रों को शोभामयी लक्ष्मी के द्वारा सुखी करो। ३८.

चन्द्रमा के कलंक की छाया के बहाने मुख पर सलाई से अंजन की हुई आँख को आकृतिबनानेवाली तू, तेरी उपमा धारण करनेवाले दर्पण के समान चन्द्रका तूने बताया है। चंद्र को वर्णांक (वीणा का चिह्न) बनाया एवं तीनो भुवनो में प्रसिद्ध महिमावाला जो हिमांश (चंद्र) है, उसने विधाता वृद्धि और हानिवाला बनाया है। ३९.

समस्त एवं व्यस्त-तीनों जगत, जिसकी शोभा से अभिभूत हैं, ऐसे चारो ओर फैलनेवाले तुम्हारे मुख के तेज से जगत प्रकाशक ज्वालाओं से अतिसुन्दर, सूर्य का तेज एवं माता अमृत-पुंजसे न बना हो ? ऐसा चंद्र का तेज-उसके साथ कैसे तुलना की जा सकती है ? ४०.

मधु से बढकर मधुर अरुण अधर, जब तुम्हारे मुख से निकलने वाली, प्रसन्न रस से गाढ, नयी नयी सूक्तियाँ मेरे चित्त में बरसाते हैं तब सुधांशु भी सूर्यवत् मालूम होता है, इन्द्र का अमृत कुंड व्यर्थ, बृहस्पति एवं देवताओं की धारा भी कुछ नही अर्थात् व्यर्थ लगती है। ४१.

तुम्हारी दोनो भौहे कामदेव के सुसज्जित धनुष्य-सदृश हैं, जो कटाक्ष-रूपी बाणो के द्वारा तीनों जगत को वेध का लक्ष्य बनाती हैं। उसका पहले का जो पुष्प-धनुष्य है, जिसका पराग शिवजीके तीसरे नेत्र की अग्नि की आहूति-स्वरूप है, वह आपके भव के भंग के लिए हो। ४२.

बहुत सारे वर्ण जो मस्तक, कंठ आदि उत्पत्ति स्थानो को प्राप्त करके बिखरे हुए हैं वे जगत में भी नहीं समाते हैं, एवं तुम्हारे होठो के सुधा-सागर से उत्पन्न हुए वचनो के प्रवाह कान के कुएँ के भीतर कान की मेंड की शरण लेकर प्रवाहित हो रहे हैं। ४३.

स्मित के खिलते हुए उल्लास से फैलते हुए दोनो कपोलो पर

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

झूलते हुए चंचल तारको का भ्रम पैदा करनेवाले मोतियों से मंडित तुम्हारे दो स्वर्ण-मय कुंडल ऐसे मालूम होते हैं मानों प्रभा के भार से हारे हुए निर्मल कांतिवाले सूर्य एवं चन्द्र डोल रहे हो। ४४.

तुम्हारे भाल-स्थल रूपी निर्मलचंद्र के, राहु द्वारा ग्रसित अर्धबिंब पर कामदेव के सुसज्जित धनुष्य जैसी तुम्हारी दोनो भौ है शोभती हैं। समस्त विश्व पर जय पानेवाली महासिद्धि जो विस्मय के स्थानभूत है सो कामदेव को भी प्राप्त हुई। ४५.

तेरी कान्ति के कलाप से पराजित मयूर के कला-कलापने तेरे केशपाश के कलाप से स्पर्धा की, ऐसा होते हुए भी, तेरे केशो में गुंथे हुए फूल पूजे गये अथवा हाथ से बनाया गया अर्धचन्द्र अत्यन्त अनादर के साथ दिया गया। ४६.

तुम्हारे मस्तक पर के बाल लावण्यरुपी सरोवर के जल का मानो जंबाल (कीचड़) न हो ? अथवा मानों कामदेव की तलवार न हो ? चँमरी गाय अपनी पूँछ के निचले हिस्से से अपने चँवर के बालो से ही उत्पन्न है, ऐसा केशपाश से कहे तो पंडित लोग उसके साथ तुलना थोडे ही करेंगे ? ४७.

तुम्हारे बालों मे बंधे हुए नूतन मणि-लतिका के फूलो से मिश्र कांतिवाली वेणी चितकबरी हो गई। पुष्पशर अनंग की सेनाका अंधकार मानों शीघ्रता से तुम्हारे नूतन मुख रूपी चंद्र के उदय के कारण वेणी में विलीन हो गया, ऐसा मुझे शक हैं। ४८.

मैं असंदिग्ध कल्पना करता हूँ कि तुम्हारी जो माँग है सो मानों केश-समूह की कांति के प्रवाहके बहने के लिए मार्ग न हो अथवा वसंत एवं रति का सखा अनंग, जगत को जीतने के लिए तुम्हारे बालो के पुष्प-वन में मानो मार्ग न बनाता हो ? ४९.

तुम्हारे शरीर के भीतर कांति का जो समूह है सो नवें निधियों का प्रतिनिधि है। तुम्हारी दोनो भौहे नील नामक निधि है। तुम्हारा शंख (कंठ) सो शंखनिधि है। मुख और हाथ महापद्म एवं पद्म हैं। नयन-युगल सो मकर है। मुकुंद और कुंद तुम्हारे दांतों की पंक्ति है, एवं तुम्हारे पैर कमठ (कच्छप) नामक (निधि) है। ५०

गदा के प्रहार से वैरियों के मन में भय पैदा करनेवाली तीनों भुवनो में जो द्वेषी लोग हैं उन्हें त्रिशूल पिरो देनेवाली है, मेरे मन में परम आनन्द स्वरूप बनकर मेरे अर्धनिमिलित नेत्रो मे अमृतसम बनकर हे जननी !... तुम्हारा रूप विलसे। ५१.

किसी भी प्रकार से, किन्हीं कवियाँ द्वारा कवित्व एवं वक्तृत्व में अनुभूत, हे भगवति ! कतिपय महानुभावो ने तुम्हें कमलवासिनीरुप में देखा, किन्तु हम जैसो से अपरिचित चिदानन्द लहरी के आलिंगन से वेष्टित तुम श्रवण-मार्ग से दूर रही एवं अपरिचित रही। ५२.

स्वर्गंगा की तरंगो में डोलते हुए कमलो की लीला में आसक्त, तुम्हारी शक्ति सर्वदा स्वतंत्र रही है। अर्थालंकार के साथ नये नये महान शास्त्रो की रचनाओं में कवियों के पराधीन भले हो, फिर भी किसी के अधिकार में नहीं रहती। ५३.

बडी बडी चट्टाने, पर्वत पर्वत पर ब्रह्मांड के उदर को भर डाले वैसे जोर से अपनी भारी वाणी से भले चिल्लाओ परन्तु तुम्हारी वाणी के पद-लालित्य से विलसने वाला, नूतन सुधा के सागर की लहरो से व्याप्त वैदग्ध्य तो कुछ निराला ही है। ५४.

हे जगज्जननी ! तू ही मेरी माता है, तू ही पिता है। तू ही मेरी परम मित्र है। तू ही मेरी सर्वाधिक सखा है। तू ही भाई और बहन है। श्रेष्ठ बन्ध भी तू ही है। तू ही मेरा यश-कीर्ति एवं लक्ष्मी है। परम तम अपरा विद्या भी तू ही है। तू ही अद्वैतब्रह्म के रूप में मेरे चित्त में नित्य वास करती है। ५५.

मनुष्यलोक में तथा लोकान्त में हे ध्वनि की जननी ! तू भाषात्मक रुप में, और स्वर्ग के विमानो के स्फुट मुकुट के माणिक्य-मणियों से, एवं सूर्य से रमणीय आकाश को अपने अणुओं के द्वारा, इस तरह दिव्य मणियों की भाँति सारे विश्व में तू व्याप्त है। ५६.

हे जगन्माता ! प्रातःकाल के उगते सूर्यकी किरणो के समान अरुण अंगोवाली ! तुम्हें-जो आनंगी (कामबीज) सुभगा आदि के साथ जपता है सो दृष्टि-मात्र से कामदेव रुपी शरभ प्राणी से क्षुब्ध दृष्टि वाली अप्सराओं का साक्षात् वशीकरण करनेवाला हो जाता है। ५७.

तू ही परा नामक विद्या है। समस्त भुवन में व्याप्त होने के कारण तू ही चिति-शक्ति है एवं परम आनंद के स्पंदनरुप अमृतरस के सागरकी तरंग के समान तू सदा आनंदमयी परम ब्रह्म-विद्या के रूप में जगत में विजयवती है। ५८.

हे माँ ! स्मित की उज्ज्वल प्रभा से नित्य छाया हुआ तुम्हारा वदन कमल अपूर्व रमणीय है। मानों सूर्य एवं चन्द्र की कान्ति को भी धुंधला कर दिया है और चिदानन्द की सुगंधवाला जो स्वानुभवरूपी मकरंद है उसी में एक मात्र रसिक मेरा नेत्रयुगल भ्रमर की भाँति तुम्हारे ही वदन-कमल में क्रीडा करे। ५९.

कलाओ के पारगामी कविजनो मे मूर्धन्य राजाओ के लिए सदा मान्य, गुणगण निधि के मणि समान, ऐसे कोई धन्यपुरुष ही सब लोगोके लिए शृंगार की लहर के समान धान्य से स्फुरायमान कांति एवं रुपवाली, पृथ्वी के समान तुम्हारी काया का स्मरण करते हैं। ६०.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

हे माता ! तुम्हारी स्तुति सुन्दरवाणी वाले की वाणी को भी गम्य नहीं है । यह प्रयास हमारा नहीं बल्कि तुम्हारा ही है । यह तो ऐसा हुआ जैसे हम गंगा को गंगा के जल से ही अर्घ्यांजलि दे रहे हैं। इस स्तुतिमें तुम्हारी ही चतुरवाणी का विलास है । ६१.

विद्या के तांडव-नृत्य का मंडन करने के लिए जो अलंकार के लिए चूडामणि सदृश है और सब के मनरंजन के लिए जनता के श्रृंगाररुप हार के समान है । जो निधि-पार्थिव बीज के समान विख्यात है, ऐसा, कवि 'पद्मसुंदर' का यह शब्दशास्त्र का निधान, चन्द्र एवं तारे रहे तब तक चित्त के भीतर विजयवंत रहे । ६२.

। सम्पूर्णम् ।

३०
श्री सरस्वती स्तोत्रम् ।

ने. वि. क. ज्ञा. सूरत प्रत नं. २१६

अनुष्टुप

नमामि भारतीं देवीं चतुर्भुजां महाबलां ।
काश्मीरे वसति नित्यं ब्रह्मरुपा सरस्वती ॥१॥

बालानां ज्ञानदात्री च दुर्बुद्धिध्वंसकारिणी ।
त्रिनेत्रा पातुमे देवी वीणा-पुस्तकधारिणी ॥२॥

श्वेताम्बरा श्वेतवर्णा श्वेतचन्दनचर्चिता ।
हंसस्य वहते नित्यं पद्मासनोपवेशिता ॥३॥

मालिकां दक्षिणे हस्ते वामहस्ते कमंडलुं ।
संयुक्तेन्दुं च मुकुटे मुक्ताहारै र्विभूषिता ॥४॥

परिहीतान्यलंकारं तस्यद्युतिप्रकाशिता ।
सौन्दर्येण समायुक्ता सर्वाभरणभूषिता ॥५॥

ओंकारं आदिमं बीजं मायाबीजं समीरितं ।
तृतीयं लक्ष्मीबीजं च वाग्वादिनी चतुर्थकं ॥६॥

ॐ ह्रीं श्रीं च क्लीं मंत्रं वाग्वादिनी च संयुतं ।
एकलक्षं जपेत्मंत्रं स स्याद् वाचस्पतिः समः ॥७॥

इत्यनेन प्रकारेण सरस्वत्या समं जपेत् ।
त्रिसन्ध्यं पठते नित्यं तस्य कंठे सरस्वती ॥८॥

ज्ञानार्थी लभते ज्ञानं अर्थार्थी लभते धनम् ।
मोक्षार्थी लभते मोक्षं रामार्थी लभते स्त्रियम् ॥९॥

। सम्पूर्णम् ।

३०
ભાષાન્તર

બ્રહ્મસ્વરૂપવાળી, સરસ્વતી (જે) કાશ્મીરદેશમાં વસે છે ચારભુજાવાળી મહાન બળવાળી ભારતીદેવીને હું નમસ્કાર કરું છું. ૧

(જે) બાળકોનેજ્ઞાન આપનારી, દુર્બુદ્ધિનો ધ્વંસ કરનારી, વીણા અને પુસ્તકને ધારણ કરનારી, એવી ત્રણ નેત્રવાળી દેવી મારું રક્ષણ કરો. ૨

(જે) શ્વેતવર્ણવાળી, ઉજજવળ વસ્ત્રવાળી, શ્વેતચંદનથી વિલેપન કરાયેલી, હંમેશા હંસની(ઉપર) પદ્માસને બિરાજેલી વહન કરાય છે. ૩

(જે) જમણા હાથમાં માળાને અને ડાબા હાથમાં કમંડળને અને મુગુટમાં (અર્ધ) ચંદ્રથી સંયુકત મોતીઓના હારોથી વિભૂષિત થયેલી છે. ૪

જુદા-જુદા અલંકારને સ્થાપન (ધારણ)કરાયેલી, તે (અલંકાર)ના તેજ(પ્રકાશ)થી પ્રકાશિત બનેલી, (અને) સૌંદર્યથી સારી રીતે યુકત થયેલી બધા પ્રકારના આભૂષણોથી શોભા પામેલી છે. ૫

ૐકાર એ પ્રથમબીજ(મંત્ર) છે. માયાબીજ(હ્રીઁ) ત્રીજું લક્ષ્મીબીજ(શ્રીં), (અને) વાગ્વાદિની એ ચોથું સારી રીતે કહેવાયેલું છે. ૬

ૐ હ્રીઁ શ્રીઁ કલીઁ મંત્રપૂર્વક વાગ્વાદિની એ (પદ)થી, જોડાયેલા મંત્રનો એકલાખ જાપ જપે તે બૃહસ્પતિ સરખો થાય. ૭

આ (મંત્રજાપ) પ્રકારે સરસ્વતીના સમાન (બનીને) જાપ કરે. ત્રણેય સંધ્યાએ હંમેશા પાઠ કરે તેના કંઠમાં સરસ્વતી (વસે) છે. ૮

(આજાપથી) જ્ઞાનનો ઈચ્છુક જ્ઞાનને, ધનનો અર્થી ધનને - સ્ત્રીનો અર્થી સ્ત્રીને (અને) મોક્ષના અર્થી મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે. ૯

સમ્પૂર્ણ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

३०

अनुवाद

ब्रह्मस्वरूपा, कश्मीरदेशमें निवास करनेवाली, चार हाथोवाली, महान सामर्थ्यवाली ऐसी भारतीदेवी को मैं नमस्कार करता हूँ। १.

बालक को ज्ञान देनेवाली, दुर्बुद्धि का विनाश करनेवाली, वीणा एवं पुस्तक को धारण करनेवाली ऐसी त्रिनेत्रयुक्ता देवी मेरी रक्षा करे। २.

श्वेतवर्णा, शुभ्र वस्त्रोवाली, श्वेतचन्दन के लेप से चर्चित देहवाली देवी हंस पर पद्मासनमुद्रा में बैठती है। ३.

देवी दायें हाथ में माला को एवं बायें हाथ में कमंडलु को धारण करती है; वह मुकुट में (अर्ध-)चन्द्र को संयुक्त की हुई, मोतीयो के हारोसे अलंकृत है। ४.

त्रिविध अलंकारों को धारण करनेवाली देवी उन भूषणो के तेज से प्रकाशित है एवं सभी आभूषणो से विभूषित वह अपने सौन्दर्य से सुशोभित है। ५.

ॐकार आदि बीज, मायाबीज (ह्रीँ) द्वितीय बीज, लक्ष्मीबीज (श्रीँ) तृतीयबीज और वाग्वादिनी चतुर्थ है - इस प्रकार प्रत्येक बीज अच्छी तरहसे प्रसिद्ध है। ६.

'ॐ ह्रीँ श्रीँ क्लीँ' मंत्रपूर्वक 'वाग्वादिनी' (पद) को जोडकर बने हुए मंत्र का जो मनुष्य एक लाख जप करता है वह बृहस्पति (देवगुरु) के समान हो जाता है। ७.

साक्षात् सरस्वती के समान इस मंत्र का जो नित्य तीनो संध्याकाल में इस प्रकार पाठ करता है उसके कंठमें सरस्वती रहती है। ८.

(इस जप के द्वारा) ज्ञानेच्छुक मनुष्य ज्ञान को, धनेच्छुक धन को, स्त्री का इच्छुक स्त्रीको एवं मोक्षार्थी मोक्ष को प्राप्त करता है। ९.

। समाप्तम्।

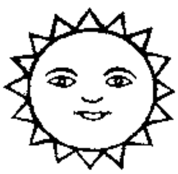

३१

। श्री सरस्वती स्तोत्रम्।

पाटण हे. ज्ञा. भंडार प्रत नं. १८९९६

नमस्ते शारदादेवी काश्मीरपुरवासिनी।
त्वामहं प्रार्थये मात विंद्यादानं प्रदेहि मे ।।१।।

सरस्वती मया दृष्टा देवी कमललोचना।
हंसयान समारुढा वीणापुस्तकधारिणी ।।२।।

सरस्वतीप्रसादेन काव्यं कुर्वन्ति मानवाः।
तस्मान्निश्चलभावेन पूजनीया सरस्वती ।।३।।

प्रथमं भारती नाम द्वितीयं च सरस्वती।
तृतीयं शारदा देवी चतुर्थं हंसवाहिनी ।।४।।

पञ्चमं विदुषां माता षष्ठं वागीश्वरी तथा।
कौमारी सप्तमं प्रोक्ता अष्टमं ब्रह्मचारिणी ।।५।।

नवमं त्रिपुरा देवी दशमं ब्रह्मणी तथा।
एकादशं तु ब्रह्माणी द्वादशं ब्राह्मवादिनी ।।६।।

वाणी त्रयोदशं नाम भाषा चैव चतुर्दशम्।
पञ्चदशं श्रुतदेवी षोडशं गौरी निगद्यते ।।७।।

एतानि शुद्धनामानि प्रातरुत्थाय यः पठेत्।
तस्य संतुष्यते देवी शारदा वरदायिनी ।।८।।

या देवी श्रूयते नित्यं विबुधैः वेदपारगैः।
सा मे भवतु जिह्वाग्रे ब्रह्मरूपा सरस्वती ।।९।।

या कुन्देन्दुतुषारहारधवला या श्वेतपद्मासना,
या वीणावरदण्डमण्डितकरा या शुभ्रवस्त्रावृता।
या ब्रह्माऽच्युतशंकरप्रभृतिभिः देवैः सदा वन्दिता,
सा मां पातु सरस्वती भगवती निःशेषजाड्यापहा शार्दूल०।।१०।।

।। इति स्तोत्रं सम्पूर्णम्।।

३१

ભાષાન્તર

હે કાશ્મીર દેશની રહેવાસી શારદાદેવી આપને નમસ્કાર થાઓ - હે માતા! હું આપને પ્રાર્થના કરું છું. (કે) મને વિદ્યાદાન (તું) આપ. ૧

મારાવડે કમલ સરખા લોચન(નયન)વાળી, હંસના વાહન ઉપર આરૂઢ થયેલી, (બીરાજેલી) વીણા-પુસ્તકને ધારણ કરનારી

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

વિવિધ મુદ્રામાં શ્રી સરસ્વતી દેવી

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

સરસ્વતી દેવી જોવાઈ છે. ૨

સરસ્વતીના પ્રસાદ(આશીષ)થી મનુષ્યો કાવ્યોને બનાવે છે તેથી નિશ્ચલ શ્રદ્ધાથી સરસ્વતી પૂજવા યોગ્ય છે. ૩

તે (સરસ્વતીદેવી)નું પહેલું નામ ભારતી, બીજું સરસ્વતી, ત્રીજું શારદાદેવી અને ચોથું હંસવાહિની (છે.) ૪

પાંચમું વિદ્વાનોની માતા, છઠ્ઠું વાગીશ્વરી, સાતમું કૌમારી તરીકે કહેવાયેલી છે તથા આઠમું બ્રહ્મચારિણી (છે.). ૫

નવમું ત્રિપુરા દેવી, દશમું બ્રહ્મણી, અગ્યારમું બ્રહ્માણી તથા બારમું બ્રહ્મવાદિની (નામ) છે. ૬

તેરમું વાણી નામ, ચૌદમું ભાષા, પંદરમું શ્રુતદેવી અને સોળમું ગૌરી કહેવાયેલું છે. ૭

જે માણસ સવારે વહેલા ઉઠીને આ શુદ્ધ નામોને ગણે(ભણે) છે તેની ઉપર વરદાન આપનારી શારદા દેવી સંતુષ્ટ (ખુશ) થાય છે. ૮

જે દેવી, દેવો(અને) વેદને પાર પામેલાં પંડિતોવડે હંમેશા શ્રવણ (સ્તુતિ) કરાય છે તે બ્રહ્મરૂપા સરસ્વતી મારા જીભના અગ્ર ભાગ ઉપર રહો. ૯

જે કુંદપુષ્પ ચંદ્ર, હિમ સરખા હારથી ઉજ્જવળ છે, જે શ્વેતકમળ ઉપર બિરાજેલી છે, ઉત્તમ (શ્રેષ્ઠ) વીણાના દંડથી આભૂષિત હાથવાળી છે, જે સફેદ (અતિઉજ્જવળ) વસ્ત્રોથી વીંટળાયેલી છે, જે હંમેશા બ્રહ્મા-વિષ્ણુ-મહેશ વિગેરેથી દેવોથી વંદન કરાયેલી છે, સંપૂર્ણ જડતાને દૂરકરનારી સરસ્વતી ભગવતી મારું રક્ષણ કરો. ૧૦

સંપૂર્ણ.

३१
अनुवाद

हे कश्मीरदेशनिवासिनी शारदादेवी ! तुम्हारी जय हो। हे माता! मैं तुम्हारी प्रार्थना करता हूँ। मुझे विद्या प्रदान कीजिये। १.

कमलसमान नयनोवाली, वीणा एवं पुस्तक को धारण करनेवाली तथा हंस वाहन पर आरूढ सरस्वती देवी का मैंने दर्शन किया है। २.

सरस्वती की कृपा से लोग काव्यों की रचना करते हैं। अतः निश्चल श्रद्धा से सरस्वती पूजनीय है। ३.

उस देवी का प्रथम नाम 'भारती', द्वितीय 'सरस्वती', तृतीय 'शारदादेवी' एवं चौथा नाम 'हंसवाहिनी' है। ४.

पांचवाँ नाम विद्वानों की माता, छट्ठा 'वागीश्वरी', सातवाँ 'कौमारी' एवं आठवाँ नाम 'ब्रह्मचारिणी' है। ५.

नौवाँ नाम 'त्रिपुरादेवी', दसवां 'ब्राह्मणी', ग्यारहवाँ 'ब्रह्माणी' एवं बारहवाँ नाम 'ब्रह्मवादिनी' है। ६.

तेरहवां नाम 'वाणी', चौदहवाँ 'भाषा', पंद्रहवाँ 'श्रुतदेवी' एवं सौलहवाँ नाम 'गौरी कहा गया है। ७.

जो मनुष्य सुबह ऊठकर इन शुद्ध (पवित्र) नामों का पाठ करता है उसपर वरदायिनी शारदादेवी प्रसन्न होती है। ८.

जो देवी सदैव देवो एवं वेदपारंगत पंडितो के द्वारा स्तुतिसम्मानित की जाती है वह ब्रह्मरूपा सरस्वती मेरी जिह्वा के अग्रभाग में बसे। ९.

जो देवी कुंदपुष्प, चन्द्र, बर्फ और मोती के हार के समान उज्ज्वल है; श्वेत कमल पर विराजमान है; उत्तम वीणा के दण्ड से विभूषित हाथवाली है; शुभ्र वस्त्रो से समावृत है और ब्रह्मा, विष्णु, शंकर आदि देवो के द्वारा सदैव नमस्कृत है वह संपूर्ण जडता को दूर करनेवाली भगवती सरस्वती मेरी रक्षा करे। १०.

। सम्पूर्णम्।

३२
वस्तुपालमंत्रीकृत अष्टोत्तरशत (१०८) श्री नामयुक्त श्रीसरस्वतीस्तोत्र।

पाटण हे. ज्ञा. भं. पत्र नं. १७४४३, १४७५०, ८९२९

अनुष्टुप छंद

धिषणा धी मँति मेधा वाग् विभवा सरस्वती
गीर्वाणी भारती भाषा ब्रह्माणी मागधप्रिया ॥१॥
सर्वेश्वरी महागौरी शङ्करी भक्तवत्सला।
रौद्री चाण्डालिनी चण्डी भैरवी वैष्णवी जया ॥२॥
गायत्री च चतुर्बाहुः कौमारी परमेश्वरी।
देवमाताऽक्षयाचैव नित्या त्रिपुरभैरवी ॥३॥
त्रैलोक्यस्वामिनीदेवी माङ्का कारुण्यसूत्रिणी।
शूलिनी पद्मिनी रुद्री लक्ष्मी पङ्कजवासिनी ॥४॥
चामुण्डा खेचरी शान्ता हुङ्कारा चन्द्रशेखरी।
वाराहि विजयाऽन्तर्धा कर्त्री हर्त्री सुरेश्वरी ॥५॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

चन्द्रानना जगद्धात्री वीणाम्बुजकरद्वया ।
सुभगा सर्वगा स्वाहा जम्भिनी स्तम्भिनी स्वरा ॥६॥
काली कापालिनी कौली विज्ञा रात्री त्रिलोचना ।
पुस्तक व्यग्रहस्ता च योगिन्यमितविक्रमा ॥७॥
सर्वसिद्धिकरी सन्ध्या खड्‌गिनी कामरुपिणी ।
सर्वसत्वहिता प्रज्ञा शिवा शुक्ला मनोरमा ॥८॥
माङ्गल्यरुचिराकारा धन्या काननवासिनी ।
अज्ञाननाशिनी जैनी अज्ञाननिशिभास्करी ॥९॥
अज्ञानजनमातात्व - मज्ञानोदधिशोषिणी ।
ज्ञानदा नर्मदा गङ्गा सीता वागीश्वरी धृतिः ॥१०॥
ऐँकारा मस्तका प्रीतिः ह्रीँ कार वदनाहुतिः
क्लीँकारहृदयाशक्तिः रष्टबीजानिराकृति ॥११॥
निरामया जगत्संस्था निष्प्रपञ्चा चलाऽचला ।
निरुत्पन्ना समुत्पन्ना अनन्ता गगनोपमा ॥१२॥
पठत्यमूनि नामानि अष्टोत्तरशतानि यः ।
वत्सं धेनुरिवायाति तस्मिन् देवी सरस्वती ॥१३॥
त्रिकालं च शुचि भूत्वा अष्टमासान् निरंतरम् ।
पृथिव्यां तस्य बंभ्रम्य तन्वन्ति कवयो यशः ॥१४॥
द्रुहिणवदनपद्मे राजहंसीवशुभ्रा,
सकलकलुषवल्ली कन्दकुद्दालकल्पा ।
अमरशतनताऽङ्घ्रि कामधेनुः कवीनां,
दहतु कमलहस्ता भारती कल्मषं नः ॥१५॥

। समाप्तम् ।

३२
ભાષાન્તર

૧. ધીષણા = જ્ઞાન સ્વરૂપા.
૨. ધી = ચિન્તન શક્તિસ્વરૂપા.
૩. મતિ = કલ્પના શક્તિરૂપા.
૪. મેધા = બોધ શક્તિરૂપા.
૫. વાગ્ = વચન શક્તિરૂપા.
૬. વિભવા = ઐશ્વર્યરૂપા.
૭. સરસ્વતી = વાણીની દેવી.
૮. ગીઃ = વર્ણન શક્તિ.
૯. વાણી = ધ્વનિરૂપા.
૧૦. ભારતી = અર્થબોધસ્વરૂપા.
૧૧. ભાષા = ઉચ્ચાર રૂપા.
૧૨. બ્રહ્માણી = વૃદ્ધિ રૂપા.
૧૩. માગધ પ્રિયા = ભક્ત પ્રિયા.
૧૪. સર્વેશ્વરી = સર્વની સ્વામિની.
૧૫. મહાગૌરી = ઉજ્જવળ સ્વરૂપા.
૧૬. શંકરી = સુખ કરનારી.
૧૭. ભક્ત વત્સલા = વાત્સલ્યરૂપા.
૧૮. રૌદ્રી = પ્રચંડરૂપા.
૧૯. ચાંડાલિની = તીક્ષ્ણરૂપા.
૨૦. ચંડી = ઉગ્રસ્વરૂપા.
૨૧. ભૈરવી = ભયરૂપા.
૨૨. વૈષ્ણવી = સર્વવ્યાપકશક્તિ.
૨૩. જયા = જયસ્વરૂપા.
૨૪. ગાયત્રી = સ્તુતિપાઠકની રક્ષાકરનારી,
૨૫. ચતુર્બાહુ = ચાર હાથ વાળી.
૨૬. કૌમારી = બાલ મનોહરરૂપ વાળી.
૨૭. પરમેશ્વરી = પરમ શક્તિ સ્વરૂપા.
૨૮. દેવમાતા = દેવોની માતા.
૨૯. અક્ષયા = અવિનાશી શક્તિ.
૩૦. નિત્યા = નિત્યા સ્વરૂપા.
૩૧. ત્રિપુરભૈરવી = ત્રણ શક્તિ વિગેરે સંખ્યાત્મક વસ્તુની સ્વામિની.
૩૨. ત્રૈલોક્ય સ્વામિની દેવી = ત્રણેય લોકનું શાસન કરનારી દેવી.
૩૩. માંકા = સમૃદ્ધિ સ્વરૂપા.
૩૪. કારુણ્ય સૂત્રિણી = કરુણા સ્વરૂપા.
૩૫. શૂલિની = ભેદ શક્તિ રૂપા.
૩૬. પદ્મિની = કમળ ધારણ કરનારી.
૩૭. રુદ્રા = રૌદ્રરૂપ વાળી.
૩૮. લક્ષ્મી = સંપત્તિ સ્વરૂપા.
૩૯. પંકજ વાસિની = કમળમાં નિવાસ કરનારી.
૪૦. ચામુંડા = બ્રહ્મશક્તિ.
૪૧. ખેચરી = આકાશ ગામિની.
૪૨. શાન્તા = દોષ રહિતા.
૪૩. હુંકારા = હું કાર વાળી, હું (મંત્ર) ધ્વનિ કરનારી.
૪૪. ચંદ્રશેખરી = મંગલરૂપા.
૪૫. વારાહી = કલ્યાણ સ્વરૂપા.
૪૬. વિજયા = વિજય કરનારી.
૪૭. અન્તર્ધા = પોતાનામાં લીન થનારી.
૪૮. કર્ત્રી = કર્તૃત્વ શક્તિ.
૪૯. હર્ત્રી = વિનાશ શક્તિ.
૫૦. સુરેશ્વરી = દેવોની સ્વામિની.
૫૧. ચંદ્રાનના = ચંદ્ર સમાન મુખવાળી.
૫૨. જગદ્ધાત્રી = જગતનું પોષણ કરનારી.
૫૩. વીણામ્બુજકરદ્વયા = વીણા અને કમળને ધારણ કરનારી.
૫૪. સુભગા = સૌભાગ્ય રૂપા.
૫૫. સર્વગા = સર્વવ્યાપક શક્તિ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૫૬. સ્વાહા = સારી રીતે આમંત્રિત થયેલી.
૫૭. જંભિની = ભક્ષણ કરનારી.
૫૮. સ્તંભિની = સ્તંભન કરનારી (રોકનારી)
૫૯. સ્વરા = ધ્વનિ અને સંગીત સ્વરૂપા.
૬૦. કાલી = વિનાશ રૂપા.
૬૧. કાપાલિની = શિવસ્વરૂપા.
૬૨. કૌલી = શ્રેષ્ઠસ્વરૂપા.
૬૩. વિજ્ઞા = વિશિષ્ટ જ્ઞાનરૂપા.
૬૪. રાત્રી = જ્ઞાનરૂપ, પ્રકાશરૂપા.
૬૫. ત્રિલોચના = (સૂર્ય, ચંદ્ર અને અગ્નિરૂપ) ત્રણ લોચનવાળી.
૬૬. પુસ્તક વ્યગ્રહસ્તા = પુસ્તક ધારણ કરનારી.
૬૭. યોગિની = યોગરૂપા.
૬૮. અમિત વિક્રમા = અમાપ પરાક્રમ વાળી.
૬૯. સર્વસિદ્ધિ કરી = સર્વસિદ્ધિઓને કરનારી.
૭૦. સંધ્યા = સારી રીતે ધ્યાન કરવા યોગ્ય.
૭૧. ખડ્ગિની = વિનાશક શક્તિવાળી
૭૨. કામરૂપિણી = ઇચ્છા અનુસાર સ્વરૂપ ધારણ કરનારી.
૭૩. સર્વસત્ત્વ હિતા = સર્વે પ્રાણીનું હિત કરનારી.
૭૪. પ્રજ્ઞા = વિશેષ ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનસ્વરૂપા.
૭૫. શિવા = મંગલ કરનારી.
૭૬. શુકલા = તેજરૂપા.
૭૭. મનોરમા = મનોહર રૂપવાળી.
૭૮. માંગલ્યરુચિકારા = મંગળ અને પ્રિય સ્વરૂપવાળી.
૭૯. ધન્યા = ભાગ્યરૂપા.
૮૦. કાનન વાસિની = વનમાં વસનારી.
૮૧. અજ્ઞાન નાશિની = અજ્ઞાનનો નાશ કરનારી.
૮૨. જૈની = જિન (તીર્થંકર) ની વાણીસ્વરૂપા.
૮૩. અજ્ઞાન નિશિ ભાસ્કરી = અજ્ઞાન રૂપી રાત્રિ માટે સૂર્યરૂપા.
૮૪. અજ્ઞાન જન માતા = અજ્ઞાની જનની માતા.
૮૫. અજ્ઞાનોદધિશોષિણી = અજ્ઞાનના સાગરને સૂકવી નાખનારી.
૮૬. જ્ઞાનદા = જ્ઞાન આપનારી.
૮૭. નર્મદા = આનંદ આપનારી.
૮૮. ગંગા - ગતિ સ્વરૂપા.
૮૯. સીતા = લક્ષ્મી સ્વરૂપા.
૯૦. વાગીશ્વરી = વાણીની સ્વામિની.
૯૧. ધૃતિ = ધારણ કરનારી.
૯૨. ઐં કારા = ઐં બીજ મંત્ર સ્વરૂપા.
૯૩. મસ્તકા = ઉર્દ્વરૂપા.
૯૪. પ્રીતિ = પ્રેમસ્વરૂપા.
૯૫. હ્રીઁ કાર વદનાહુતિ = હ્રીઁ કાર રૂપી મુખમાંથી આમંત્રિત કરાયેલી
૯૬. કલીંકાર હૃદયા = કલીંરૂપી હૃદયવાળી
૯૭. શક્તિ = સામર્થ્ય શાળી
૯૮. અષ્ટબીજા = આઠ બીજ મંત્ર સ્વરૂપા.
૯૯. નિરાકૃતિ = સંશય છેદનારી.
૧૦૦. નિરામયા = દોષરહિતા.
૧૦૧. જગત્સંસ્થા = જગતની આધાર રૂપા.
૧૦૨. નિષ્પ્રપંચા = પ્રપંચ થી રહિત.
૧૦૩. ચલા = ચલિતતા, ગતિશીલતા ગતિસ્વરૂપા.
૧૦૪. અચલા = સ્થિરસ્વરૂપા.
૧૦૫. નિરુત્પન્ના = ઉત્પત્તિ રહિતા.
૧૦૬. સમુત્પન્ના = સારી રીતે ઉત્પન્ન થયેલી.
૧૦૭. અનન્તા = અન્ત રહિતા.
૧૦૮. ગગનોપમા = સર્વ વ્યાપન શીલા.

સમાપ્ત.

३२
अनुवाद

१. धीषणा = ज्ञान स्वरूपा।
२. धी = चिन्तन शक्तिस्वरूपा।
३. मति = कल्पना शक्तिरूपा।
४. मेधा = बोध शक्तिरूपा।
५. वाग् = वचन शक्तिरूपा।
६. विभवा = ऐश्वर्यरूपा।
७. सरस्वती = वाणी की देवी।
८. गीः = वर्णन शक्ति।
९. वाणी = ध्वनिरूपा।
१०. भारती = अर्थ बोध स्वरूपा।
११. भाषा = उच्चारण रूपा।
१२. ब्रह्माणी = वृद्धि रूपा।
१३. मागधप्रिया = भक्तप्रिया।
१४. सर्वेश्वरी = सर्व (सब) की स्वामिनी।
१५. महागौरी = उज्ज्वल स्वरूपा।
१६. शंकरी = सुख करनेवाली (देनेवाली)।
१७. भक्तवत्सला = वात्सल्यरूपा।
१८. रौद्री = प्रचंडरूपा।
१९.चांडालिनी = तीक्ष्णरूपा।
२०. चंडी = उग्रस्वरूपा।
२१. भैरवी = भयरूपा।
२२. वैष्णवी = सर्व व्यापक शक्ति।
२३. जया = जय स्वरूपा।
२४. गायत्री = स्तुति-पाठक की रक्षा करनेवाली।
२५. चतुर्बाहु = चार हाथोवाली।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

२६. कौमारी = बाल मनोहर रूपवाली।
२७. परमेश्वरी = परमशक्ति स्वरूपा।
२८. देवमाता = देवो की माता।
२९. अक्षया = अविनाशी शक्ति।
३०. नित्या = नित्या स्वरूपा
३१. त्रिपुर भैरवी = तीनशक्ति आदि संख्यात्मक वस्तुकी स्वामिनी।
३२. त्रैलोक्य स्वामिनी देवी = तीनों लोक का शासन करनेवाली। (देवी)
३३. मांका = समृद्धि स्वरूपा।
३४. कारुण्यसूत्रिणी = करुणा स्वरूपा।
३५. शूलिनी = भेद शक्तिरूपा।
३६. पद्मिनी = कमल धारण करनेवाली।
३७. रुद्री = रौद्र रूपवाली।
३८. लक्ष्मी = संपत्ति स्वरूपा।
३९. पंकज-वासिनी = कमल पर निवास करनेवाली।
४०. चामुंडा = ब्रह्म-शक्ति।
४१. खेचरी = आकाश गामिनी।
४२. शान्ता = दोष-रहिता।
४३. हुंकारा = हुंकार - हुं(मन्त्र) ध्वनि करनेवाली।
४४. चंद्रशेखरी = मंगलरूपा।
४५. वाराही = कल्याण स्वरूपा।
४६. विजया = विजय करनेवाली।
४७. अन्तर्धा = अपने में लीन होनेवाली।
४८. कर्त्री = कर्तृत्व शक्ति।
४९. हर्त्री = विनाश शक्तिवाली।
५०. सुरेश्वरी = देवो की स्वामिनी।
५१. चन्द्रानना = चन्द्र के समान मुखवाली।
५२. जगद्धात्री = जगत का पोषण करनेवाली।
५३. वीणाम्बुजकरद्वया = वीणा और कमलको धारण करनेवाली।
५४. सुभगा = सौभाग्य रूपा।
५५. सर्वगा = सर्वव्यापक शक्ति।
५६. स्वाहा = भली भाँति आमंत्रितवाली।
५७. जंभिनी = भक्षण करनेवाली।
५८. स्तंभिनी = स्तंभन करनेवाली (रोकनेवाली)
५९. स्वरा = ध्वनि और संगीत स्वरूपा।
६०. काली = विनाशरूपा।
६१. कापालिनी = शिवस्वरूपा।
६२. कौली = श्रेष्ठ स्वरूपा।
६३. विज्ञा = विशिष्ट ज्ञानरूपा।
६४. रात्री = ज्ञानरूप, प्रकाशरूपा।
६५. त्रिलोचना = (सूर्य, चन्द्र और अग्निरूप) तीन लोचनोंवाली।
६६. पुस्तक- व्यग्रहस्ता = पुस्तक धारण करनेवाली।
६७. योगिनी = योगरूपा।
६८. अमितविक्रमा = अमाप (अमित) शक्तिवाली।
६९. सर्वसिद्धिकरी = सर्व सिद्धियाँ करनेवाली।
७०. संध्या = अच्छी तरह ध्यान करने योग्य।
७१. खड्गिनी = विनाशक शक्तिवाली।
७२. कामरूपिणी = इच्छानुसार स्वरूप धारणकरनेवाली।
७३. सर्वसत्वहिता = सब प्राणियोंका हित करनेवाली।
७४. प्रज्ञा = विशेष उत्कृष्ट ज्ञान स्वरूपा।
७५. शिवा = मंगल करनेवाली।
७६. शुक्ला = तेज रूपा।
७७. मनोरमा = मनोहर रूपवाली।
७८. मांगल्यरुचिता-राकारा = मंगल और प्रिय स्वरूपवाली।
७९. धन्या = भाग्यरूपा।
८०. काननवासिनी = वन में रहनेवाली।
८१. अज्ञाननाशिनी = अज्ञान का नाश करनेवाली।
८२. जैनी = जिन (तीर्थंकर) की वाणीस्वरूपा।
८३. अज्ञाननिशिभास्करी = अज्ञानरूपी रात्रि के लिए सूर्यरूपा।
८४. अज्ञानजनमाता = अज्ञानी जन की माता।
८५. अज्ञानोदधि शोषिणी = अज्ञान के सागर को सुखानेवाली।
८६. ज्ञानदा = ज्ञान देनेवाली।
८७. नर्मदा = आनन्द देनेवाली।
८८. गंगा = गतिस्वरूपा।
८९. सीता = लक्ष्मी-रूपा।
९०. वागीश्वरी = वाणी की स्वामिनी।
९१. धृति = धारण करनेवाली।
९२. ऐँ कारा = ऐँ (बीज मंत्र) स्वरूपा।
९३. मस्तका = ऊर्ध्व रूपा।
९४. प्रीति = प्रेम स्वरूपा।
९५. ह्रीं कार वदनाहुति = ह्रीं कार रूपी मुख से आमंत्रित की हुई।
९६. क्लींकार हृदया = क्लींरूपी हृदयवाली।
९७. शक्ति = सामर्थ्य शालिनी।
९८. अष्ट बीजा = आठ बीजमंत्र स्वरूपा।
९९. निराकृति = संशय को छेदनेवाली।
१००. निरामया = दोषरहिता।
१०१. जगतत्संस्था = जगत की आधाररूपा।
१०२. निष्प्रपंचा = प्रपंच से रहित।
१०३. चला = चलितता/गतिशीलता गतिस्वरूपा।
१०४. अचला = स्थिर स्वरूपा।
१०५. निरुत्पन्ना = उत्पत्तिरहिता।
१०६. समुत्पन्ना = अच्छी रीति से उत्पन्न हुई।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

१०७. अनन्ता = अन्त रहिता।

१०८. गगनोपमा = सर्व व्यापनशीला।

। समाप्तम्।

३३

॥ अष्टोतरशतनामशारदादेवीस्तोत्रम् ॥

ने. वि. क. ज्ञा. भंडार सूरत प्रत नं. - ३८०

अनुष्टुप छंद

शारदा विजया नंदा जया पद्मा शिवा क्षमा
दुर्गा गौरी महालक्ष्मी कालिका रोहिणी परा ॥१॥

माया कुण्डलिनी मेधा कौमारी भुवनेश्वरी।
श्यामा चंडी च कामाक्षा रौद्री देवी कला इडा ॥२॥

पिंगला सुषुम्णा भाषा ह्रींकारी धिषणा बिं (छिं) का।
ब्रह्माणी कमला सिद्धा उमा पर्णा प्रभा दया ॥३॥

भर्भरी वैष्णवी बाला वश्ये मंदिरा च भैरवी।
जालया शांभवा यामा सार्वाणि कौशिकी रमा ॥४॥

चक्रेश्वरी महाविद्या मृडानी भगमालिनी।
विशाली शङ्करी दक्षा कालाग्नी कपिला क्षया ॥५॥

ऐंद्री नारायणी भीमा वरदा शांभवी हिमा।
गांधर्वी चारणी गार्गी कोटिश्री नंदिनी सूरा ॥६॥

अमोघा जांगुली स्वाहा गंडनी च धनार्जनी।
कबर्यश्च विशालाक्षी सुभगा चकरालिका ॥७॥

वाणी महानिशा हारी वागेश्वरी निरञ्जना।
वारुणी बदरीवासा श्रद्धा क्षेमंकरी क्रिया ॥८॥

चतुर्भुजा च द्विर्भुजा शैला केशी महाजया।
वाराही यादवी षष्ठी प्रज्ञा गी गौं महोदरी ॥९॥

वाग्वादिनी क्लीं कारी ऐंकारी विश्वमोहिनी।
सर्व-सौख्यप्रदां नित्यं नामोच्चारणमात्रतः ॥१०॥

पावनानि प्रसिद्धानि तकार रहिता.....
त्रिसन्ध्यं (यः) पठेद्धीमान् स्यादम्बा तद्वरप्रदा ॥११॥

॥ इति सम्पूर्णम् ॥

૩૩

ભાષાન્તર

૧. શારદા - શ્વેત કમળ વાળી.
૨. વિજયા - વિશિષ્ટ જય કરનારી.
૩. નંદા - આનંદ કરનારી.
૪. જયા - જય સ્વરૂપા.
૫. પદ્મા - કમળમાં વસનારી.
૬. શિવા - મંગલરૂપા.
૭. ક્ષમા - સામર્થ્ય રૂપા.
૮. દુર્ગા - કઠિનાઈથી પામી શકાય તેવી.
૯. ગૌરી - ઉજ્જવળ સ્વરૂપવાળી.
૧૦. મહાલક્ષ્મી - મહા સમૃદ્ધિ સ્વરૂપા.
૧૧. કાલિકા - વિનાશ શક્તિ રૂપા.
૧૨. રોહિણી - વિકાસશીલા.
૧૩. પરા - અતિ ઉત્તમ રૂપા.
૧૪. માયા - મોહરૂપા (માયા રૂપા)
૧૫. કુંડલિની - કુંડલિની શક્તિ.
૧૬. મેધા - બોધશક્તિ રૂપા.
૧૭. કૌમારી - બાલ મનોહર રૂપા.
૧૮. ભુવનેશ્વરી - ત્રણ ભુવનની સ્વામિની
૧૯. શ્યામા - શ્યામવર્ણા, ઉત્તમસ્વરૂપા.
૨૦. ચંડી - ઉગ્રરૂપા.
૨૧. કામાક્ષી - મનોહર નયનવાળી.
૨૨. રૌદ્રી - પ્રચંડ રૂપા.
૨૩. દેવી - તેજસ્વી રૂપવાળી.
૨૪. કલા - હ્રીંકાર સ્થિત (ँ અર્ધચંદ્ર) ધ્યેય સ્વરૂપા.
૨૫. ઈડા - દેહ સ્થિત ઈડા નાડીની દેવી.
૨૬. પિંગલા - દેહ સ્થિત પિંગલા નાડીની દેવી.
૨૭. સુષુમ્ણા - સરસ્વતી.
૨૮. ભાષા - ભાષા રૂપા.
૨૯. હ્રીંકારી - હ્રીં બીજમંત્રરૂપા.
૩૦. ધીષણા - જ્ઞાન સ્વરૂપા.
૩૧. બિંબિ(છિ)કા - મંડલાકારા (વર્તુળરૂપા)
૩૨. બ્રહ્માણી - વૃદ્ધિ રૂપા.
૩૩. કમલા - કમલ ઉપર બિરાજનારી.
૩૪. સિદ્ધા - સિદ્ધ સ્વરૂપા.
૩૫. ઉમા - કલ્યાણ રૂપા.
૩૬. અપર્ણા - તપસ્વિની
૩૭. પ્રભા - દીપ્તિમયા.
૩૮. દયા - કરૂણાશીલા.
૩૯. ભર્ભરી - પોષણરૂપા.
૪૦. વૈષ્ણવી - સર્વ વ્યાપક શક્તિ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૪૧. બાલા - બાલસ્વરૂપા.
૪૨. વશ્યા - ભક્ત પ્રિયા.
૪૩. મંદિરા - સમસ્ત જગતની નિવાસ રૂપા.
૪૪. ભૈરવી - ભયરૂપા.
૪૫. જાલયા - આચ્છાદન કરનારી.
૪૬. શાંભવી - શાંતિ આપનાર, શાંતિ સ્વરૂપા.
૪૭. યામા - નિયંત્રક શક્તિ,
૪૮. શર્વાણી - (અજ્ઞાનને) છેદનારી.
૪૯. કૌશિકી - ગુપ્ત સ્વરૂપા.
૫૦. રમા - આનંદ રૂપા.
૫૧. ચક્રેશ્વરી - ષટ્ચક્રોની સ્વામિની.
૫૨. મહાવિદ્યા - મહાવિદ્યા સ્વરૂપા.
૫૩. મૃડાની - પ્રસન્નરૂપા.
૫૪. ભગમાલિની - ઐશ્વર્યસ્વરૂપા.
૫૫. વિશાલી - વિશાળ સ્વરૂપા.
૫૬. શંકરી - શાંતિ પ્રદા.
૫૭. દક્ષા - નિપુણ સ્વરૂપા.
૫૮. કાલાગ્નિ - પ્રલયકાળના અગ્નિરૂપ
૫૯. કપિલા - ઉત્તમ વર્ણવાળી
૬૦. ક્ષયા - વિનાશરૂપા.
૬૧. ઐન્દ્રી - શ્રેષ્ઠત્વરૂપા.
૬૨. નારાયણી - જ્ઞાન માર્ગરૂપા.
૬૩. ભીમા - ભયંકર સ્વરૂપવાળી.
૬૪. વરદા - વરદાન આપનારી.
૬૫. શાંભવી - કલ્યાણ કરનારી.
૬૬. હિમા - શીતલતા આપનારી.
૬૭. ગાંધર્વી - સંગીતની દેવી.
૬૮. ચારણી - સ્તુતિ સ્વરૂપા.
૬૯. ગાર્ગી - વર્ણન કરનારી.
૭૦. કોટિ - ઉત્તમ સ્વરૂપા.
૭૧. શ્રી - જ્ઞાન લક્ષ્મીરૂપા.
૭૨. નંદિની - આનંદ આપનારી.
૭૩. સૂરા - ઉત્પતિ કરનાર.
૭૪. અમોઘા - સદા સફળરૂપા.
૭૫. જાંગુલી - દોષ હરનારી.
૭૬. સ્વાહા - સારી રીતે બોલાવાયેલ, સારી રીતે આમંત્રિત.
૭૭. ગંડની - જ્ઞાનનું સિંચન કરનારી.
૭૮. ધનાર્જની - જ્ઞાનરૂપી ધનની સ્વામિની.
૭૯. કબરી - પ્રશસ્તિરૂપા.
૮૦. વિશાલાક્ષી - વિશાલનયન વાળી.
૮૧. સુભગા - સૌભાગ્યવાળી.
૮૨. ચકરાલિકા - ભયાનક રૂપવાળી.
૮૩. વાણી - ઉચ્ચાર રૂપા.
૮૪. મહાનિશા - સૂક્ષ્મ-સંક્ષેપ કરનારી.
૮૫. હારી - આકર્ષક સ્વરૂપા.
૮૬. વાગીશ્વરી - વાણીની સ્વામિની
૮૭. નિરંજના - દોષરહિતા.
૮૮. વારૂણી - મોહ કરનારી.
૮૯. બદરીવાસા - બદરીવનમાં રહેનારી.
૯૦. શ્રદ્ધા - શ્રદ્ધા સ્વરૂપા.
૯૧. ક્ષેમંકરી - ક્ષેમકુશળ કરનારી.
૯૨. ક્રિયા - ક્રિયારૂપા.
૯૩. ચતુર્ભુજા - ચાર હાથવાળી.
૯૪. દ્વિર્ભુજા - બે હાથવાળી.
૯૫. શૈલા - પર્વતમાં રહેનારી.
૯૬. કેશી - ઉત્તમ કેશવાળી.
૯૭. મહાજયા - મહાન વિજયવાળી.
૯૮. વારાહી - કલ્યાણ સ્વરૂપા.
૯૯. યાદવી - ઉપાસના રૂપા.
૧૦૦. ષષ્ઠી - ષષ્ઠી દેવી, કાર્તિકેયની શક્તિ.
૧૦૧. પ્રજ્ઞા - વિશિષ્ટ બોધન શીલા.
૧૦૨. ગીઃ - વર્ણન શક્તિ.
૧૦૩. ગૌ - ગતિસ્વરૂપા.
૧૦૪. મહોદરી - વિશ્વને પોતાનામાં ધારણ કરનારી.
૧૦૫. વાગ્વાદિની - વાણી ની બોલનારી.
૧૦૬. કલીંકારી - કલીં બીજ મંત્રવાળી.
૧૦૭. ઐં કારી - ઐંકાર સ્વરૂપા.
૧૦૮. વિશ્વ મોહીની - વિશ્વને મોહનારી.

સંપૂર્ણ.

૩૩
अनुवाद

१. शारदा - श्वेतकमल वाली।
२. विजया - विशिष्ट जयकरनेवाली।
३. नंदा - आनंद करनेवाली।
४. जया - जय स्वरूपा।
५. पद्मा - कमल में रहनेवाली।
६. शिवा - मंगलरूपा।
७. क्षमा - सामर्थ्यरूपा।
८. दुर्गा - कठिनाई से पाई जा सकनेवाली।
९. गौरी - उज्ज्वल स्वरूपवाली।
१०. महालक्ष्मी - महासमृद्धि स्वरूपा।
११. कालिका - विनाश- शक्तिरूपा।
१२. रोहिणी - विकास शीला।
१३. परा - अति उत्तम-रूपा।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

१४. माया - माया (मोह) रूपा।
१५. कुंडलिनी - कुंडलिनी शक्ति।
१६. मेधा - बोध शक्तिरूपा।
१७. कौमारी - बाल मनोहररूपा।
१८. भुवनेश्वरी - तीन भुवनों की स्वामिनी।
१९. श्यामा - श्याम वर्णा, उत्तम स्वरूपा।
२०. चंडी - उग्ररूपा।
२१. कामाक्षी - मनोहर नयनोवाली।
२२. रौद्री - प्रचंड रूपा।
२३. देवी - तेजस्वी रूपवाली।
२४. कला - ह्रीँकारस्थित (ँ) ध्येय स्वरूपा।
२५. इडा - देहस्थित 'इडा' नाडी की देवी।
२६. पिंगला - देहस्थित 'पिंगला' नाडी की देवी।
२७. सुषुम्णा - सरस्वती।
२८ भाषा - भाषारूपा।
२९. ह्रीँकारी - ह्रीँ बीज मंत्ररूपा।
३०. धीषणा - ज्ञान स्वरूपा।
३१. बिंछिका - मंडलाकारा, वर्तुलरूपा
३२. ब्रह्माणी - वृद्धिरूपा।
३३. कमला - कमल पर विराजनेवाली।
३४. सिद्धा - सिद्ध स्वरूपा।
३५. उमा - कल्याण रूपा।
३६. अपर्णा - तपस्विनी।
३७. प्रभा - दीप्तिमया।
३८. दया - करुणा शीला।
३९. भर्भरी - पोषणरूपा।
४०. वैष्णवी - सर्व व्यापक शक्ति।
४१. बाला - बालस्वरूपा।
४२. वश्या - भक्त प्रिया।
४३. मंदिरा - (समस्त जगत की) निवासरूपा।
४४. भैरवी - भय रूपा।
४५. जालया - आच्छादन करनेवाली।
४६. शांभवी - शांति देनेवाली, शांतिस्वरूपा।
४७. यामा - नियंत्रक शक्ति।
४८. शर्वाणी - (अज्ञान) छेदनेवाली।
४९. कौशिकी - गुप्त स्वरूपा।
५०. रमा - आनन्द स्वरूपा।
५१. चक्रेश्वरी - (षट्) चक्रो की स्वामिनी।
५२. महाविद्या - महाविद्या स्वरूपा।
५३. मृडानी - प्रसन्नरूपा।
५४. भगमालिनी - ऐश्वर्य रूपा।
५५. विशाली - विशाल स्वरूपवाली।
५६. शंकरी - शांति प्रदा।
५७. दक्षा - निपुण स्वरूपा।
५८. कालाग्नि - प्रलय कालकी अग्निरूप।
५९. कपिला - उत्तम वर्णवाली।
६०. क्षया - विनाश रूपा।
६१. ऐंद्री - श्रेष्ठत्वरूपा।
६२. नारायणी - ज्ञानमार्गरूपा।
६३. भीमा - भयंकर स्वरूपवाली।
६४. वरदा - वरदान देनेवाली।
६५. शांभवी - कल्याण करनेवाली।
६६. हिमा - शीतलता देनेवाली।
६७. गांधर्वी - संगीत की देवी।
६८. चारणी - स्तुति स्वरूपा।
६९. गार्गी - वर्णन करनेवाली।
७०. कोटि - उत्तम स्वरूपा।
७१. श्री - ज्ञान-लक्ष्मी रूपा।
७२. नंदिनी - आनंद देनेवाली।
७३. सूरा - उत्पत्ति करनेवाली।
७४. अमोघा - सदा सफल रूपा।
७५. जांगुली - दोष हरनेवाली।
७६. स्वाहा - अच्छे ढंग से बुलाई गई।
७७. गंडनी - ज्ञान का सिंचन करनेवाली।
७८. धनार्जनी - ज्ञानरुप धन की स्वामिनी।
७९. कबरी - प्रशस्ति रूपा।
८०. विशालाक्षी - विशाल नयनोवाली।
८१. सुभगा - सौभाग्यवाली।
८२. चकरालिका - भयानक रूपवाली।
८३. वाणी - उच्चारण रूपा।
८४. महानिशा - सूक्ष्म, संक्षेप करनेवाली, अति सूक्ष्मरूपा।
८५. हारी - आकर्षक स्वरूपा।
८६. वागीश्वरी - वाणी की स्वामिनी।
८७. निरंजना - दोष रहिता।
८८. वारुणी - मोह करनेवाली।
८९. बदरीवासा - बदरीवन में रहनेवाली।
९०. श्रद्धा - श्रद्धा-स्वरूपा।
९१. क्षेमंकरी - क्षेम-कुशल करनेवाली।
९२. क्रिया - क्रियारूपा।
९३. चतुर्भुजा - चार हाथोवाली।
९४. द्विर्भुजा - दो हाथोवाली।
९५. शैला - पर्वत पर रहनेवाली।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

९६. केशी – उत्तम केशोवाली।
९७. महाजया – महान विजयवाली।
९८. वाराही – कल्याण स्वरूपा।
९९. यादवी – उपासना रूपा।
१००. षष्ठी – षष्ठी देवी, कार्तिकेय की शक्ति।
१०१. प्रज्ञा – विशिष्ट बोधन शीला।
१०२. गीः – वर्णन शक्ति।
१०३. गौ – गतिस्वरूपा।
१०४. महोदरी – विश्वको अपने में धारण करनेवाली।
१०५. वाग्वादिनी – वाणी की बोलनेवाली।
१०६. क्लींकारी – क्लीं मंत्रबीज वाली।
१०७. ऐं कारी – ऐंकार स्वरूपा।
१०८. विश्वमोहिनी – विश्वको मोहनेवाली।

सम्पूर्णम्।

३४
आचार्य पद्मनंदीकृत श्री सरस्वती स्तोत्रम्
(वंशस्थ वृत्तम्)

जयत्यशेषामरमौलिलालितं सरस्वति ! त्वत्पदपंकजद्वयम्।
हृदि स्थितं यज्जनजाड्यनाशनं रतो विमुक्तं श्रयतीत्यपूर्वताम्॥१॥

अपेक्षते यन्न दिनं न यामिनी न चांतरं नैव बहिश्च भारति !।
न तापकृज्जाड्यकरं न तन्महः स्तुवे भवत्याः सकलप्रकाशकम्॥२॥

तव स्तवे यत्कविरस्मि साम्प्रतं भवत्प्रसादादिव लब्धपाठवः।
सवित्रि गंगासरितेऽर्घदायको भवामि तज्जलपूरिताञ्जलि ॥३॥

श्रुतादि केवल्यपि तावकीं श्रियं स्तुवन्नशक्तोऽहमिति प्रपद्यते।
जयेति वर्णद्वयमेवमादृशा वदन्ति यद्देवि ! तदेव साहसम् ॥४॥

त्वमत्र लोकत्रयसद्मनि स्थिता प्रदीपिका बोधमयी सरस्वति।
तदंतर स्थाऽखिलवस्तु संचयं जनाः प्रपश्यन्ति स दृष्टयोप्यतः॥५॥

नभः समं वर्त्म तवातिनिर्मलं पृथु प्रयातं विबुधैं र्न कैरिह।
तथापि देवि ! प्रतिभासतेतरां यदेतदक्षुण्णमिव क्षणेन तत् ॥६॥

तदस्तु तावत्कवितादिकं नृणां तव प्रभावात्कृतलोकविस्मयम्।
भवेत्तदप्याशु पदं यदिष्यते तपोभि रुग्रैर्मुनिभि र्महात्मभिः ॥७॥

भवत्कला यत्र न वाणि मानुषे न वेत्ति शास्त्रं स चिरं पठन्नपि।
मनागपि प्रीतियुतेन चक्षुषा यमीक्षसे कैर्न गुणैः स भूष्यते ॥८॥

स सर्ववित्पश्यति वेत्ति चाखिलं नवा भवत्या रहितोऽपि बुध्यते।
तदत्र तस्यापि जगत्त्रयेप्रभोस्त्वमेव देवि ! प्रतिपत्ति कारणम्॥९॥

चिरादतिक्लेशशतै र्भवाम्बुधौ परिभ्रमन् भूरि नरत्वमश्नुते।
तनूभृदेतत्पुरुषार्थसाधनं त्वया विना देवि ! पुनः प्रणश्यति ॥१०॥

कदाचिदेवं त्वदनुग्रहं विना श्रुते ह्यधीतेऽपि न तत्वनिश्चयः।
ततः कुतः पुंसि भवेद्विवेकता त्वयि विमुक्तस्य तु जन्मनिष्फलम्॥११॥

विधाय मातः ! प्रथमं त्वदाश्रयं श्रयन्ति तन्मोक्षपदमहर्षयः।
प्रदीपमाश्रित्य गृहे समस्तते यदीप्सितं वस्तु लभेत मानवः ॥१२॥

त्वयि प्रभूतानि पदानि देहिनां पदं तदेकं तदपि प्रयच्छति।
समस्तशुक्लापि सुवर्णविग्रहा त्वमत्र मातः ! कुतश्चित्रचेष्टिता॥१३॥

समुद्रघोषाकृतिरर्हति प्रभौ यदा त्वमुत्कर्षमुपागता भृशम्।
अशेषभाषात्मतया त्वया तदा कृतं न केषां हृदि मातरद्भुतम्॥१४॥

स चक्षुरप्येष जनस्त्वया विना यदंध एवेति विभाव्यते बुधैः।
तदस्य लोकत्रितयस्य लोचनं सरस्वति ! त्वं परमार्थदर्शने ॥१५॥

गिरा नरप्राणितमेति सारतां कवित्व वक्तृत्वगुणे च सा च गीः।
इदं द्वयं दुर्लभमेव ते पुनः प्रसादलेशादपि जायते नृणाम् ॥१६॥

नृणां भवत्सन्निधिसंस्कृतं श्रवो विहाय नान्यद्धितमक्षयं च तत्।
भवेद्विवेकार्थमिदं परं पुनर्विमूढतार्थं विषयं स्वमर्पयत ॥१७॥

कृत्वापि ताल्वोष्टपुटादिभिर्नृणां त्वमादिपर्यंतविवर्जितस्थितिः।
इति त्वयापीदृशधर्मयुक्तपा स सर्वथैकान्तविधिर्विचूर्णितः॥१८॥

अपि प्रयाता वशमेकजन्मनि द्युधेनुचिंतामणि कल्पपादपाः।
फलन्ति हि त्वं पुनरत्र चापरे भवे कथं तैरुपमीयसे बुधैः ॥१९॥

अगोचरो वासरकृन्निशाकृतो जनस्य यच्चेतसि वर्तते तमः।
विभिद्यते वागधिदेवते त्वया त्वमुत्तमज्योतिरिति प्रगीयसे ॥२०॥

जिनेश्वर स्वच्छसरः सरोजिनी त्वमंगपूर्वदिसरोजराजिता।
गणेशहंसव्रजसेविता सदा करोषि केषां न मुदं परामिह ॥२१॥

परात्मतत्त्व प्रतिपत्तिपूर्वकं परं पदं यत्र सति प्रसिद्ध्यति।
कियत्ततस्ते स्फुरतः [illegible]तो नृपत्वसौभाग्य वरांगनादिकम्॥२२॥

त्वदंघ्रि पद्मद्वयभक्ति भाविते तृतीयमुन्मूलति बोधलोचनम्।
गिरामधीशे सह केवलेन यत्समाश्रितं स्पर्धमिवेक्षतेऽखिलम्॥२३॥

त्वमेव तीर्थं शुचिबोधवारिमत्समस्तलोकत्रयशुद्धिकारणम्।
त्वमेव चानंदसमुद्रवर्धने मृगांकमूर्त्तिः परमार्थदर्शिनाम् ॥२४॥

त्वयादिबोधः खलु संस्कृतो व्रजेत् परेषु बोधेष्वखिलेषु हेतुताम्।
त्वमक्षि पुंसामिति दूरदर्शने त्वमेव संसारतरोः कुठारिका ॥२५॥

यथाविधानं त्वमनुस्मृता सती गुरूपदेशोयमवर्ण भेदतः।
न ताः श्रियस्ते न गुणा न तत्पदं प्रयच्छसि प्राणभृते न यच्छुभे ॥२६॥

अनेकजन्मार्जितपापपर्वतो विवेकवज्रेण स येन भिद्यते।
भवद्वपुः शास्त्रघनानिरेति तत्सदर्थवाक्यामृतभारमेदुरात् ॥२७॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

શ્રી સરસ્વતી દેવી

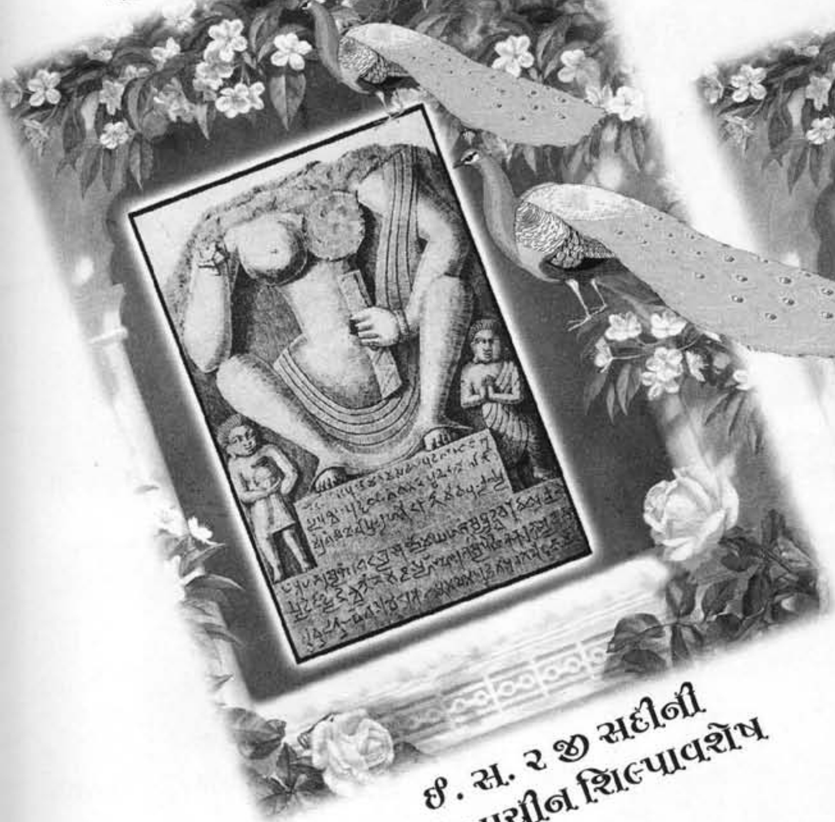

ઈ. સ. ૨ જી સદીની
અતિપ્રાચીન શિલ્પાવશેષ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

પ્રાચીન પ્રભાવક શ્રી સરસ્વતી દેવીના શિલ્પો

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

तमांसि तेजांसि विजित्य वाङ्मयं प्रकाशयद्यत्परमं महन्महः ।
न लुप्यते तैर्न च तैः प्रकाश्यते स्वतः प्रकाशात्मकमेव नंदतु ।।२८।।

तव प्रसादः कवितां करोत्यतः कथं जडस्तत्र घटेत मादृशः ।
प्रसीद यत्रापि मयि स्वनन्दने न जातु माता त्रिगुणेपि निष्ठुरा।।२९।।

इमामधीते श्रुतदेवतास्तुतिं कृतिं पुमान् यो मुनिपद्मनंदिनः ।
स याति पारं कवितादि सद्गुण प्रबन्धसिन्धोः क्रमतो भवस्य च।।३०।।

कुंठास्तेऽपि बृहस्पतिप्रभृतयो यस्मिन् भवन्ति ध्रुवं,
तस्मिन् देवि तव स्तुतिर्व्यतिकरे, मन्दा नराः के वयम् ।
तद्वाकचापलमेतद श्रुतवतामस्माकमम्ब ! त्वया,
क्षन्तव्ययं मुखरत्वकारणमसौ येनातिभक्तिग्रहः ।।३१।।

सम्पूर्णम् ।

३४
ભાષાન્તર

હે સરસ્વતી (માતા)! સઘળાં પ્રકારના દેવોના મુગુટથી નમસ્કાર (પ્રેમ)કરાયેલા, તમારા બંને ચરણ કમળ (આ લોકમાં) જય પામે છે. જે ચરણ કમળ હૃદયમાં સ્થાપન કરાયેલા મનુષ્યની જડતાનો નાશ કરનારા અને રજ કર્મ થી મુકત એવી અપૂર્વતાનો આશ્રય કરે છે. ૧

હે ભારતિ દેવી ! આપનું જે તેજ છે તે દિવસની અપેક્ષા રાખતું નથી રાત્રીની અપેક્ષા રાખતું નથી, તે અંદરની અને બહારની અપેક્ષા (પણ) રાખતું નથી તે તેજ, તાપ કરનારું નથી અને જડતા કરનારું પણ નથી (પણ) સકલ વસ્તુને પ્રકાશ કરનારું છે તેની હું સ્તુતિ કરુ છું. ૨

હે સરસ્વતી માતા ! આપની કૃપાથીજ પ્રાપ્ત કરેલા અભ્યાસ (ચાતુર્ય)વાળો જાણે તારી સ્તુતિ કરવામાં હમણાં હું કવિ થયો છું. જેમ ગંગાનદીના પાણીનીજ ભરેલી અંજલિવાળો હું ગંગા નદીને અર્ઘ્ય(પૂજા) આપનારો થાઉ છું. ૩

હે સરસ્વતી દેવી ! આપની (જ્ઞાન) લક્ષ્મીની (શોભાની) સ્તુતિ કરતાં શ્રુત કેવલી (ચૌદપૂર્વી) પણ અસમર્થ છે. એ પ્રમાણે સ્વીકાર કરે છે ત્યારે મારા સરખા (અજ્ઞ) તો તું જય પામે એમ બે (જય) અક્ષર બોલે છે તે પણ સાહસ જ છે. ૪

હે સરસ્વતી માતા ! આપ આ ત્રણલોક રૂપી ઘરમાં રહેલા (બિરાજેલા) સમ્યગ્ જ્ઞાનમય ઉત્કૃષ્ટ દીપકરૂપ છો. (તે દીપકની કૃપાથી) સમ્યગ્ દૃષ્ટિવાળા મનુષ્યો ત્રણેય લોકની અંદર રહેલી સમસ્ત વસ્તુઓના (જીવ+અજીવ-વિગેરે) સમૂહને સારી રીતે જોવે છે. ૫

હે દેવી ! આપનો જે માર્ગ છે તે આકાશની સમાન અત્યંત નિર્મલ છે. અને અત્યંત પહોળો છે આ માર્ગમાં કયા પંડિતો નથી ગયા ? (અર્થાત્ બધા પંડિતો ગયાં છે.) તો પણ આ માર્ગે ક્ષણવાર એવું જણાય છે કે જાણે તે અક્ષુણ્ણ (કોઈના પ્રયાણ વગરનો)જ છે. ૬

હે માતા ! આપના પ્રભાવથી સમસ્ત જગતને આશ્ચર્ય કરનારી રાજાઓની કવિતા વિગેરે થાય છે તેમાં આશ્ચર્ય શું ? પરંતુ કઠિન તપકરનારા મુનિઓ અને મહાત્માઓ જે સ્થાન (મોક્ષ)ની ઈચ્છા કરે છે તે પદને પણ જલ્દી આપની કૃપાથી પ્રાપ્ત કરે છે. ૭

હે વાણિ (સરસ્વતી) જે મનુષ્યમાં આપની કલા (કૃપા) નથી તે (મનુષ્ય) લાંબા કાળ સુધી ભણતો હોવા છતાં શાસ્ત્રને જાણી શકતો નથી પરંતુ જે (નર)ને સ્નેહથી યુકત નેત્રથી થોડા કાળમાટે પણ જોવે છે તે કયા કયા ગુણોથી શોભાયમાન થતો નથી ? અર્થાત્ તે સર્વ ગુણોથી આભૂષિત થાય છે. ૮

હે (સરસ્વતી) દેવી ! (આપની કૃપા પ્રાપ્ત)તે કેવલી ભગવાન આ સંસારમાં સમસ્ત પદાર્થોને જોનારા થાય છે અને જાણનારા થાય છે. પરંતુ આપની (કૃપાથી) રહિત તે જોતો પણ નથી અને જાણતો પણ નથી તે જગત્પ્રભુના જ્ઞાનનું કારણ પણ આપ જ છો. ૯

લાંબાકાળથી આ (સંસારરૂપી) સમુદ્રમાં પરિભ્રમણકરતાં અત્યંત સેંકડો કલેશોથી આ મનુષ્ય પણાને મેળવ્યું છે પણ હે (સરસ્વતી)દેવી ! આપની (કૃપા)વિના આ (ઉત્તમ) પુરુષાર્થના સાધનરૂપ (મનુષ્યત્વ)ને મનુષ્ય ફરીવાર નાશ કરી દે છે. ૧૦

હે માતા ! કદાચ આપના અનુગ્રહ વિના શ્રુતજ્ઞાન(શાસ્ત્ર)ને વિષે અભ્યાસ કરે છે તો પણ વાસ્તવિક તત્ત્વનો નિશ્ચય થતો નથી તેથી કરીને તે મનુષ્યમાં વિવેકતા (હિત-અહિતનો ખ્યાલ) કેવી રીતે આવે ? આપના વિષે મુકત થયેલાનો જન્મ નિષ્ફળ છે. ૧૧

હે માતા ! ઘરમા દીપકનો આશ્રય (કરીને) લઈને સમસ્ત જે (કંઈપણ) ઈચ્છિત વસ્તુ છે તેને મેળવી લે છે. તેમ મોટા (ઋષિ)મુનિઓ પહેલા આપનો આશ્રય કરીને તે (પ્રસિદ્ધ) મોક્ષપદનો આશ્રય કરે છે. ૧૨

હે માતા ! તારા વિષે અનેક પદો (તિગંત સુબન્ત) રહેલાં છે તો પણ પ્રાણીઓને તું એક (મોક્ષ) પદને જ આપે છે (અને) તું ચારે તરફથી ઉજજવળ છે તો પણ સુવર્ણ વિગ્રહા (સુવર્ણની જેમ વિશેષે ગ્રહણ કરનારી) અર્થાત્ સુ-શ્રેષ્ઠ વર્ણો (અક્ષર)રૂપી શરીરને ધારણ કરવાવાળી છે. આથી આ સંસારમાં આશ્ચર્યકારી ચેષ્ટાને કરનારી છે. ૧૩

હે માતા સરસ્વતી ! જ્યારે આપ અરિહંત પ્રભુના મુખમાં ઉત્કર્ષ (દિવ્ય ધ્વનિ)ને પ્રાપ્ત કર્યો અને અત્યંત પણે સમુદ્રની સરખી ગંભીર આકૃતિ હતી ત્યારે તારાવડે અનેક (સઘળી)ભાષા સ્વરૂપે (પ્રગટથઈ) કોના હૃદયમાં આશ્ચર્ય કરાયું નથી ? અર્થાત

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

પ્રભુમુખની વાણી સ્વ-સ્વભાષામાં સર્વને સમજાતી હોવાથી કોને આવું આશ્ચર્ય થતું નથી. ૧૪

હે સરસ્વતી ! આપના વિના આંખવાળો મનુષ્યને પણ વિદ્વાનો જેને અંધ (આંખવિનાનો)જ સમજે છે. તેથી આ ત્રણે (સ્વર્ગ-મૃત્યુ-પાતાળ)લોકના વાસ્તવિક દર્શનમાટે આપ જ નેત્ર સ્વરૂપે છો. ૧૫

મનુષ્યનું જીવન, વાણી(વચન)થી સફળતાને પામે છે અને કવિત્વ તથા વક્તાપણાના ગુણમાં તે વાણી જે રહેલી છે. પરંતુ આ બંને દુર્લભ (ગુણો) તારી કૃપાના અંશથી પણ મનુષ્યોને ઉત્પન્ન (પ્રાપ્ત) થાય છે. ૧૬

આપના સાન્નિધ્યથી સંસ્કાર કરેલા મનુષ્યોના કાન જ હિતકારી અને અક્ષય છે. પરંતુ તે છોડીને બીજું થતું નથી અર્થાત્ આપના સંસ્કાર વગરના કાન હિતકારી કે અવિનાશી થતા નતી, અને તે (સંસ્કાર કરેલા) કાન જ વિવેકને માટે થાય છે. પરંતુ તેમ ન થાય તો વિષયતરફ વિશેષ કરીને મૂઢતા ને પોતે કરે છે.૧૭

(હે માતા!) મનુષ્યોના તાલુ અને બંને હોઠો થી (દ્રવ્યશ્રુતસ્વરૂપે) તુ (પ્રગટ) થઈ તો પણ આદિ અને અંતથી રહિત (ભાવશ્રુત) સ્થિતિવાળી છો આથી તારાવડે આવા પ્રકારના ધર્મથી યુકતથયેલી તેં સર્વથા એકાન્ત માર્ગનો નાશ કરેલો (એવું જણાય) છે. ૧૮

હે માતા ! કામધેનુ - ચિંતામણી તથા કલ્પવૃક્ષો એક જન્મમાં જ વશને પ્રાપ્ત કરેલા ફળે છે પરંતુ ખરેખર આપતો આલોક તથા પરલોકમાં પણ (ઇષ્ટ) ફળને આપો છો તો તે પંડિતો વડે કેવી રીતે (કામધેનુ - ચિંતમણી અને કલ્પવૃક્ષો) ત્રણેય સાથે ઉપમા કરાય છે ? અર્થાત્ તેની સાથે ઉપમા કરી શકાય નહિ. કેમકે આપ તેનાથી પણ અધિક ફળને બંને ભવમાં આપો છો. ૧૯

હે વાણીની અધિદેવી સરસ્વતી ! મનુષ્યના ચિત્તમાં જે (અજ્ઞાનરૂપ) અંધકાર વર્તે છે (તે) સૂર્ય તથા ચંદ્રમાને અગોચર વિષયરૂપ (દેખી ન શકાય તેવો) છે. જે તારાવડે જ ભેદાય (નાશ થાય) છે. એ રીતે આપ ઉત્તમ જ્યોતિસ્વરૂપ છો એમ ગુણગાન કરાય છે. ૨૦

હે માતા જિનેશ્વર રૂપી નિર્મલ સરોવરની (આપ) કમલિની છો, અને (અગ્યાર) અંગ (ચૌદ) પૂર્વરૂપી કમલોથી શોભાયમાન છો. તથા ગણધરોરૂપી હંસો ના સમૂહથી સેવાયેલી હંમેશા આ સંસારમાં કયા પુરુષોને ઉત્તમ હર્ષનેતું કરતી નથી ? ૨૧

હે સરસ્વતી માતા ! જ્યાં આપની કૃપા થયે પરમ આત્મત્વના જ્ઞાનપૂર્વક પરમ પદ (મોક્ષપદ)ની સિદ્ધિ થાય છે ત્યાં આપના દેદીપ્યમાન પ્રભાવથી રાજાપણું, સૌભાગ્ય તથા ઉત્તમસ્ત્રી વિગેરેની (પ્રાપ્તિ) શું કિંમત ? ૨૨

હે વાણિની સ્વામીનિ (સરસ્વતી)! આપના બંને ચરણ કમલોની ભકિત તથા સેવા કરનારને ત્રીજું (સમ્યગ્)જ્ઞાનરૂપી નેત્ર ઉઘડી જાય છે જે કેવલ જ્ઞાન સાથે જાણે સ્પર્ધા કરતું હોય એમ સંપૂર્ણ (પદાર્થ)ને સારીરીતે આશ્રય કરેલું હોય તેમ (મનુષ્ય) જોવે છે. ૨૩

હે માતા ! આપ જ સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપી વાણીથી ભરેલા તથા સમસ્ત ત્રણેય લોકની શુદ્ધિના કારણરૂપ તીર્થ સ્વરૂપ છો. અને પરમાર્થને જોનારા મનુષ્યોને આનંદરૂપી સમુદ્ર ને વધારવામાં તું ચંદ્રમા સરખી તું જ છો. ૨૪

હે ભગવતી ! ખરેખર તારાવડે પ્રથમ (મતિજ્ઞાન)બોધ સારી રીતે કરાયેલો થાય છે. જે બીજા સઘળાંય (શ્રુત-અવધિ-મનઃ-પર્યવ વિગેરે) જ્ઞાનોના કારણતાને પામે છે. મનુષ્યો ને અતિ દૂરનું જોવામાં તું જ આંખ છો. અને તું જ સંસારરૂપી વૃક્ષને કાપવામાં કુહાડીરૂપ છો. ૨૫

હે શુભે (સરસ્વતી) ! આ ગુરૂનો ઉપદેશ છે કે શાસ્ત્રાનુસારે અકારવર્ણના ભેદથી તું વારંવાર સ્મરણ કરાયેલી થકી મનુષ્યને એવી કોઈ લક્ષ્મી નથી. એવા કોઈ ગુણો નથી કે એવું કોઈ સ્થાન નથી કે તું આપતી નથી. ૨૬

હે માતા ! અનેક ભવોમાં ઉપાર્જન કરેલા પાપરૂપી પર્વત, જે વિવેકરૂપી વજ્ર વડે ભેદાય છે. તે વિવેકરૂપી વજ્ર (શ્રેષ્ઠ અર્થ) તથા વાક્યરૂપી અમૃત(જલ)ના ભારથી ભરેલું આપના શરીર સ્વરૂપ શાસ્ત્રના વાદળમાંથી નીકળે છે. ૨૭

હે સરસ્વતી માતા ! અંધકાર તથા અન્ય તેજો ને વિશેષે જીતીને જે પરમ, સર્વોત્કૃષ્ટ તેજ રૂપે વાઙ્મય - (વાણી)ને પ્રકાશે છે તે અંધકારોથી કયારેય નાશ પામતું નથી અને તે બીજા તેજોથી કયારેય પ્રકાશિત થતું નથી પરંતુ સ્વતઃ આપમેળે જ પ્રકાશાત્મક છે તે જયવંતુ પ્રવર્તો. ૨૮

હે સરસ્વતી માતા ! તારી કૃપા જ કવિતાને બનાવે (કરાવે)છે તેમાં મારા (ગ્રંથકર્તા) સરખો મૂર્ખ કેવી રીતે (કવિતાને) કરી શકે? આથી કરીને તું મારા ઉપર પોતાના આનંદમાં પ્રસન્ન થા. કેમકે માતા કયારેય પણ નિર્ગુણી (પુત્ર)ને વિષે પણ નિષ્ઠુર બનતી નથી. ૨૯

જે પુરૂષ મુનિપદ્મનંદીથી આ શ્રુત દેવતાની સ્તુતિ રૂપ કૃતિ (રચના)ને ભણે છે. તે પુરૂષ કવિતા વિગેરે સદ્ગુણોનો જે પ્રબંધ રૂપી સમુદ્રનો અને ભવનો ક્રમે કરીને પાર પામે છે. ૩૦

હે દેવી સરસ્વતી ! આપની સ્તુતિ કરવામાં મોટાં મોટાં વિદ્વાન બૃહસ્પતિ વિગેરે પણ નિશ્ચયે મંદ બુદ્ધિવાળા થઈ જાય છે. ત્યારે આપની સ્તુતિ કરવામાં મારી જેવા મંદ બુદ્ધિવાળાની તો વાત જ કયાં ? પરંતુ અમારા સરખા અલ્પજ્ઞાનીની આ વાણીની ચપલતા છે તેથી હે માતા ! આ વાણીની મુખરતાને ક્ષમા કરજે કેમકે આપને વિષે અત્યંત ભકિતનો આગ્રહ છે. ૩૧

સંપૂર્ણ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

३४
अनुवाद

हे सरस्वती माता ! सब प्रकार के देवो के मुकुटो से नमस्कार (प्रेम) किये गये तुम्हारे दोनो चरण कमल (लोक में) जय पाते हैं। जो चरण-कमल हृदय में स्थापित किया हुए, मनुष्य की जड़ता का नाश करनेवाले एवं रज से मुक्त, अपूर्वता का आश्रय करते हैं।१

हे भारती देवी ! आपका जो तेज हैं सो न दिवस की अपेक्षा रखता है, न रात्रिकी। वह अंदर और बाहर की भी अपेक्षा नहीं रखता। वह तेज, ताप (उष्णता) करनेवाला नहीं है, और जड़ता करनेवाला भी नहीं, (किन्तु) समस्त वस्तुओं का प्रकाश करनेवाला है। मैं उसकी स्तुति करता हूँ। २

हे सरस्वती माता ! आपकी कृपा से ही प्राप्त किये हुए अभ्यास (चातुर्य) वाला मैं, मानों आपकी स्तुति करने के लिए अभी कवि बना हूं। जैसे गंगा नदी के जल की ही भरी हुई अंजलि वाला मैं गंगानदी को अर्घ्य देनेवाला होता हूँ। ३

हे सरस्वती देवी ! आपकी (ज्ञान)लक्ष्मी की (शोभा की) स्तुति करते हुए श्रुतकेवली (चौदहपूर्वी) भी यह स्वीकार करता है कि मैं असमर्थ हूँ। तब मुझ जैसे (अज्ञ) तो 'तुम जय पाओ' ऐसे दो (ज, य) अक्षर बोलते हैं सो भी साहस ही है। ४

हे सरस्वतीमाता ! आप इस तीन लोक रूपी घर में रहे हुए (विराजमान) सम्यग् ज्ञान मय उत्कृष्ट दीपक रूप है। (उस दीपक की कृपा से) सम्यग्दृष्टि वाले, मनुष्य तीनों लोको में रही हुई समस्त वस्तुओं (जीव-अजीव वगैरह)के समूह को अच्छी तरह देखते हैं। ५

हे देवी ! आपका जो मार्ग हैं वह आकाश के समान अत्यन्त निर्मल है और अत्यन्त चौड़ा है। इस मार्ग पर कौन से पंडित नहीं गये? (अर्थात् सभी पंडित गये हैं।) तो भी इस मार्ग पर क्षणभर ऐसा मालूम होता है मानो वह अक्षुण्ण (किसी के प्रयाण से अछूत) ही है। ६

हे माता ! आपके प्रभावसे समस्त जगत को विस्मित करनेवाली राजाओकी कविता आदि होती है। इसमें क्या आश्चर्य है ? किन्तु कठिन तप करनेवाले मुनि और महात्मा जिस स्थान (मोक्ष) की कामना करते हैं उस पद को भी आप की कृपा से शीघ्र प्राप्त करते हैं। ७

हे वाणि ! (सरस्वति) जिस मनुष्य में आप की कला (कृपा) नहीं वह मनुष्य दीर्घ कालतक पढते हुए भी शास्त्र को नहीं जान सकता, किन्तु जिस (नर) को - तुम प्रेममय नेत्र से थोडा समय भी देखती हो वह कौन कौन से गुणों से सुशोभित नहीं होता ? अर्थात् वह सब गुणों से भूषित होता है। ८

हे (सरस्वती) देवी ! (आपकी कृपा प्राप्त) वे केवली भगवान संसार के समस्त पदार्थो को देखते और जानते है, किन्तु आपकी कृपा से रहित (आपके बिना) वे देखते भी नहीं और जानते भी नहीं हैं। उन जगत्प्रभु के ज्ञान का कारण भी आप ही हैं। ९

दीर्घ काल से इस संसाररूपी समुद्र में परिभ्रमण करते हुए सैंकडो महाक्लेशो से मनुष्य-जन्म मिला है, लेकिन हे (सरस्वती) देवी ! आपकी कृपा के बिना मानव इस उत्तम पुरुषार्थ के साधन (मानव जन्म) को फिर नष्ट कर देता है। १०

हे माता ! कदाचित् तुम्हारी कृपा के बिना श्रुत (शास्त्र) का अध्ययन किया गया तो भी वास्तविक तत्त्व का निश्चय नहीं होता। इस लिए उस मनुष्य में विवेक (हित-अहित की पहिचान) कहां से हो ? आपसे जो विमुक्त (विहीन) हो गया हैं उसका तो जन्म निष्फल है। ११

हे माता ! घर में दीपक का आश्रय लेकर मनुष्य जो इच्छित हो सो सारी वस्तु पा लेता है, वैसे महान ऋषिमुनि पहले आपका आश्रय लेकर उस (प्रसिद्ध) मोक्ष-पद का आश्रय लेते हैं। १२

हे माता ! तुम में अनेक पद (तिङन्त-सुबन्त) है, तो भी तुम प्राणियों को एक पद (मोक्ष) ही देती हो एवं तुम चारों ओर से उज्ज्वल हो तो भी सुवर्ण विग्रही एवं (सुवर्ण को विशेषतः ग्रहण करनेवाली। अर्थात् सु=श्रेष्ठ, वर्ण=अक्षर रूपी शरीर को धारण करनेवाली हो। अतः संसार में आश्चर्यजनक चेष्टाएं करनेवाली हो। १३

हे माता सरस्वती ! जब तुमने अरिहन्त प्रभु के मुख में उत्कर्ष (दिव्य ध्वनि) को प्राप्त किया और जब नितान्त समुद्र के समान गंभीर आकृति थी, तब तुमने अनेक (सभी) भाषा स्वरूपों में प्रकट होकर किसको हृदय में आश्चर्य उत्पन्न नहीं किया। अर्थात् प्रभु-मुख की वाणी स्व-स्व भाषा में सबको समझने मे आने के कारण किसे ऐसा आश्चर्य नहीं होता ? १४

हे सरस्वती ! आपके बिना आँखवाले मनुष्य को भी विद्वान अंधा (बिना आँखो का) ही समझते हैं - अतः इन तीनों (स्वर्ग, मृत्यु-पाताल) लोक का यथार्थ दर्शन के लिए आप ही नेत्रस्वरूप हैं। १५

मनुष्य का जीवन वाणी (वचन) से सफलता प्राप्त करता है, और कवित्व एवं वक्तृत्व के गुण में वही वाणी रहती है। ये दोनो गुण दुर्लभ हैं, किन्तु तुम्हारी - लेशमात्र कृपा से भी मनुष्यो को प्राप्त होते है। १६

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

आपके सान्निध्य से संस्कारित मनुष्यो के कान ही हितकारी और अक्षय हैं, किन्तु उसे छोड़कर दूसरा नहीं होता अर्थात् आपके संस्कार से रहित कान हितकारी या अक्षय नहीं होते, एवं वे संस्कारित कान ही विवेक के लिए होते हैं, लेकिन ऐसा नहीं तो स्वयं विषय की ओर विशेषतः मूढता करता है। १७

हे माता! मनुष्यो के तालु और दोनो ओंठो से (द्रव्यश्रुत स्वरूप में) तुम प्रकट हुई तो भी आदि और अन्त से रहित (भावश्रुत) स्थितिवाली हो। फलतः तुम्हारे द्वारा इस तरह के धर्मसे युक्त हुई - तुमने सर्वथा एकान्त मार्ग का नाश किया (ऐसा मालूम होता) है। १८

हे माता! कामधेनु चिंतामणि तथा कल्पवृक्ष एक जन्म में ही वश किये हुए भी फल देते हैं लेकिन तुम तो इस लोक एवं परलोक में भी सचमुच (इष्ट) फल देती हो, तूँ तो तुमको पंडितो के द्वारा कैसे (कामधेनु, चिंतामणि और कल्पवृक्ष) तीनो के साथ उपमा दी जाती है? अर्थात् उनके साथ उपमा नहीं की जा सकती क्योंकि तुम तो उन से भी अधिक फल दोनो भवो में देती हो। १९

हे वाणी की अधिदेवी सरस्वती! मनुष्य के चित्त में जो (अज्ञानरूपी) अंधकार विद्यमान है सो सूर्य तथा चंद्रमा के लिए अगोचर विषयरूप (देखा न जा सकनेवाला) जो तुम से ही नष्ट होता है, इस तरह तुम श्रेष्ठ ज्योतिस्वरूप हो, ऐसे गुणगान किया जाता है। २०

हे माता! जिनेश्वर रूपी स्वच्छ सरोवर की आप कमलिनी हैं। और (ग्यारहा अंग) (चौदह) पूर्वरूपी कमलो से आप शोभायमान हैं, तथा गणधर-रूपी हंसो के समूह द्वारा सेवित हंमेशा इस संसार में कौन से पुरुषो को तुम उत्तम हर्ष नहीं करती? २१

हे सरस्वती! माता! जहाँ आपकी कृपा होने से परम आत्मत्व के ज्ञानपूर्वक परमपद (मोक्ष पद)की सिद्धि होती है। वहाँ आप के देदीप्यमान प्रभाव से राजत्व, सौभाग्य तथा श्रेष्ठ स्त्री आदि की (प्राप्तिकी) क्या कींमत? २२

हे वाणी की स्वामिनी (सरस्वती)! आपके दोनो चरण कमलो की भक्ति तथा सेवा करनेवाले का तीसरा (सम्यग्) ज्ञानरूपी नेत्र खुल जाता है, जो मानो केवल ज्ञान के साथ स्पर्धा करता हो ऐसे सम्पूर्ण (पदार्थ) को देखता है। भली भाँति आश्रय करता हो ऐसे (मनुष्य) देखता है। २३

हे माता! आप ही सम्यग्ज्ञान रूपी जल से भरा और समस्त - तीनो लोक की शुद्धि कारण रूप तीर्थ हैं एवं परमार्थ को देखनेवाले मानवो के आनन्द रूपी समुद्र को बढाने में चंद्रमा के समान आप ही हैं। २४

हे भगवती! सचमुच तुम्हारे द्वारा प्रथम बोध (मतिज्ञान) अच्छी तरह किया जाता है जो दूसरे सभी (श्रुत-अविध-मनःपर्यव आदि) ज्ञानो का हेतु बनता है। मनुष्यो के अतिदूर का देखने के लिए तुम्हीं आँख हो। और तुम्हीं संसाररूपी वृक्ष को काटने में कुल्हाडी हो। २५

हे शुभे सरस्वती! गुरुका यह उपदेश है कि शास्त्रानुसार अकार वर्ण के भेद से तुम बार-बार स्मरण की जाने पर तुम मनुष्य को न दो ऐसी कोई लक्ष्मी नहीं है, ऐसे कोई गुण नहीं हैं, या ऐसा कोई स्थान नहीं है। २६

हे माता! अनेक भवो में उपार्जित किये गये पापरूपी पर्वत को विवेक रूपी वज्र से भेद हो जाता है वह विवेकरूपी वज्र (श्रेष्ठ अर्थ) तथा वाक्यरूपी अमृत (जल) के भार से भरा हुआ, आपके शरीररूपी शास्त्र के बादलमें से निकलता है। २७

हे सरस्वती माता! अंधकार और अन्य तेजो को विशेषतः जीतकर जो परम, सर्वोत्कृष्ट तेज के रूप में वाङ्मय (वाणी) को प्रकाशित करता है, वह अंधकारों से कभी नष्ट नहीं होता, और वह अन्य तेजो से कभी प्रकाशित नही होता, किन्तु स्वतः अपने आप ही प्रकाशात्मक है! उसकी जय हो। २८

हे सरस्वती माता! तुम्हारी कृपा ही कविता बनाती (कराती) है। उसमें मुझ (ग्रन्थकर्त्ता) जैसा मूर्ख कविता कैसे कर सकता है? इसलिए तूँ मुझ पर प्रसन्न हो क्योंकि कभी भी निर्गुणी (पुत्र) पर भी माता निष्ठुर नही होती। २९

जो पुरुष श्रुतदेवता की यह मुनि पद्मनंदी रचित स्तुतिरूप कृति पढता है वह पुरुष कविता आदि सद्‌गुणो के प्रबन्धरूपी समुद्र का एवं क्रमशः भव का पार पाता है। ३०

हे देवी! सरस्वती! आपकी स्तुति करने में बडे बडे विद्वान बृहस्पति आदि भी निस्संदेह मंदबुद्धिवाले (कुंठित) हो जाते हैं, तो आपकी स्तुति करने में मुझ जैसे मंद बुद्धिवाले की तो बात ही क्या? (आप की स्तुतिकरने वाले हम कौन?) परन्तु हमारे समान अल्पज्ञानी की वाणी की यह चपलता है, अतः हे माता! वाणी की इस मुखरता को आप क्षमा करे क्योंकि यह आपके प्रति अत्यन्त भक्तिका आग्रह है। ३१

। समाप्तम्।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

३५
श्री सरस्वती स्तोत्रम् ।

शब्दात्मिका या त्रिजगद्बिभर्ति, स्फुरद्विचित्रार्थसुधां स्रवन्ती ।
या बुद्धि रीड्या विदुषां हृदब्जे, मुखे च सा मे वशमस्तु नित्यम् ।।१।।

जिनराजमुखाम्भोज-राजहंसी सरस्वती ।
कु इ विशदा नित्यं मानसे रमतां मम ।।२।।

सा गुवृत्तपदन्यास-वर्णालंकारधारिणी ।
सन्मार्गाङ्गी सदैवाऽस्तु प्रसन्ना नः सरस्वती ।।३।।

सरस्वत्याः प्रसादेन काव्यं कुर्वन्ति मानवाः ।
तस्मान्निश्चलभावेन पूजनीया सरस्वती ।।४।।

श्रीसर्वज्ञमुखोत्पन्ना भारती बहुभाषिणी ।
अज्ञानतिमिरं हन्ति विद्याबहुविकासिनी ।।५।।

सतीं श्रुतस्कन्धवने विहारिणीमनेकशाखागहने सरस्वतीम् ।
गुरुप्रवाहेण जडानुकम्पिना, स्तुवेऽभिनन्द्ये वनदेवतामिव ।।६।।

मातेव या शास्ति हितानि पुंसो, रजः क्षिपन्ती दधती सुखानि ।
समस्त शास्त्रार्थविचारदक्षा सरस्वती सा तनुतां मतिं मे ।।७।।

वीतरागमुखोद्गीर्णामंगपूर्वादि विस्तृताम् ।
आराध्यां मुनिभि र्वन्दे ब्राह्मीं प्रज्ञा प्रसिद्धये ।।८।।

जगदानन्दिनीं ताप-हारिणीं भारतीं सतीम् ।
श्रीमतीं चन्द्ररेखाभां नमामि विबुधप्रियाम् ।।९।।

देवेन्द्रादि सुरैर्नतांघ्रिकमला ध्याता मुनीन्द्रैः सदा,
नागेन्द्राम्बरभुमिराजनिवहैः संसेविता सर्वदा ।
हंसस्था सुविशालहस्तकमला विद्वद्जनानां मुदा,
वीणा-पुस्तकशोभिता जनहिता भूयात् सदा शारदा ।।१०।।

नमस्ते शारदादेवी काश्मीर प्रतिवासिनी ।
त्वां प्रार्थयाम्यहं मातः विद्यादानं च देहि मे ।।११।।

सरस्वति ! नमस्तुभ्यं वरदे ! कामरूपिणि ! ।
विद्यारम्भं करिष्यामि, सिद्धिर्भवतु मे सदा ।।१२।।

वाणी कर्मकृपाणी द्रोणी संसारजलधिसन्तरणे ।
वेणीजितघनमाला, जिनवदनाम्भोजभासुरा जीयात् ।।१३।।

जनयति मुदमन्तर्भव्यपाथो रुहाणां,
हरति तिमिरराशिं या प्रभा भानवीव ।
कृतनिखिलपदार्थद्योतना भारतीद्धा,
वितरतु धुतदोषा सार्हती भारतीं वः ।।१४।।

नमामि भारतीं जैनीं सर्वसन्देहनाशिनीम् ।
भानुभामिव भव्यानां मनः पद्मविकासिनीम् ।।१५।।

वाचं वाचयमीन्द्राणां वक्त्रवारिजवाहनाम् ।
वन्दे नयद्वयायत्त वाच्यसर्वस्वपद्धतिम् ।।१६।।

यत् सर्वात्महितं न वर्ण सहितं न स्पन्दितोष्ठद्वयं,
नो वांछा कलितं न दोषमलीनं न श्वासरुद्धक्रमं ।
शान्तामर्षविषैः समं पशुगणैराकर्णितं कर्णिभिः
तन्नः सर्वविदः प्रणष्टविपदः पायादपूर्वं वचः ।।१७।।

गम्भीरं मधुरं मनोहरतरं दोषै रपेतं हितम्,
कण्ठौष्ठादिवचो निमित्तरहितं नो वातरोधोद्गतम् ।
स्पष्टं तत्तदभीष्टवस्तुकथकं निःशेषभाषात्मकम्,
दूरासन्नसमं श्रुतं निरूपमं जैनं वचः पातु नः ।।१८।।

। समाप्तम् ।

૩૫
ભાષાન્તર

સ્ફૂરાયમાન વિવિધ અર્થરૂપી અમૃતને વરસાવનારી શબ્દસ્વરૂપવાળી જે ત્રણેય જગતને ધારણ કરે છે. અને જે બુદ્ધિ વિદ્વાનોના હૃદયકમળમાં અને મુખમાં પૂજાયેલી છે તે હંમેશા મને વશ થાઓ. ૧

જિનેશ્વરના મુખરૂપી કમળને વિષે રાજહંસી, કંદપુષ્પ અને ચંદ્રસમાન ઉજજવળ એવી સરસ્વતી મારા મનમાં નિત્ય રમે. ૨

ઉત્તમ ભાષા (વાણી), છંદ(વ્યવહાર), પદાવલી રચના (ચરણની ગતિ), અક્ષરો (કાંતિ), અલંકાર (આભૂષણ)ને ધારણ કરનારી, વિવિધ શાસ્ત્ર સંપ્રદાયના અંગોવાળી (ઉત્તમ માર્ગોના અંગવાળી) સરસ્વતી અમને સદાય પ્રસન્ન થાય. ૩

સરસ્વતીની મહેરબાનીથી મનુષ્યો કાવ્યો રચે છે. તેથ નિશ્ચલ ભાવે સરસ્વતી પૂજવા યોગ્ય છે. ૪

શ્રી સર્વજ્ઞ (વીતરાગ)ના મુખમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી અને (વિવિધ) ભાષાવાળી વિદ્યાનો ખૂબ વિકાસ કરનારી સરસ્વત (ભારતી) અજ્ઞાનરૂપી અંધકારને હણે છે. ૫

હે મૂર્ખની ઉપર કૃપાકરનાર ગુરુઓના સમુદાયથ અભિનંદનીય ! અનેક (શાસ્ત્રની) શાખાઓથી ગાઢ, શ્રુ સ્કંધરૂપીવનમાં વિહાર કરનારી, વનદેવતા જેવી, ઉત્તમચારિત્ર વાળી સરસ્વતીને હું સ્તવું છું. ૬

દોષને ફેંકી દેનારી, સુખને આપનારી, માતાની જેમ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

મનુષ્યોના હિતોની રક્ષા કરે છે (અને) સમસ્ત શાસ્ત્રોના અર્થોના વિચારમાં કુશળ તે સરસ્વતી મારી બુદ્ધિને વિસ્તારે. ૭

વીતરાગના મુખમાંથી નીકળેલી (બાર) અંગ (ચૌદ) પૂર્વ વિગેરે (આગમોમાં) વિસ્તરેલી મુનિઓ દ્વારા આરાધ્ય, બ્રાહ્મી (દેવી)ને (હું) પ્રજ્ઞાની અધિકતા માટે વંદન કરૂં છું. ૮

જગતને આનંદ કરનારી, તાપ હરનારી, ઉત્તમ શીલવાળી, જ્ઞાનરૂપી લક્ષ્મીવાળી ચંદ્ર રેખા સમાન કાંતિવાળી, વિદ્વાનોને પ્રિય એવી સરસ્વતીને હું નમન કરું છું. ૯

ઈન્દ્ર વિગેરે દેવોથી નમસ્કાર કરાયેલા ચરણકમલવાળી, હંમેશા મુનીન્દ્રો વડે ધ્યાન કરાયેલી, નાગેન્દ્ર (પાતાલના દેવ) આકાશના દેવ અને પૃથ્વીના રાજાઓના સમૂહથી સદાય સેવાયેલી, હંસ ઉપર બીરાજેલી, અત્યંત મોટા કમળને હાથમાં ધારણ કરનારી, વિદ્વાન સમૂહોને આનંદરૂપ વીણા પુસ્તકથી શોભાયમાન શારદા હંમેશા જનહિત કરનારી થાય. ૧૦

કાશ્મીર દેશમાં નિવાસકરનારી શારદાદેવી તને નમસ્કાર થાઓ. હે માતા ! હું તારી પ્રાર્થના કરૂં છું અને મને વિદ્યાદાન આપ. ૧૧

હે ઈચ્છા પ્રમાણે સ્વરૂપ ધારણ કરનારી ! વરદાન આપનારી! સરસ્વતી ! તને નમસ્કાર થાઓ. હું વિદ્યાનો આરંભ કરીશ મને હંમેશા સિદ્ધિ થાઓ. ૧૨

કર્મરૂપી બંધનને છેદવામાં તલવાર સમાન, સંસાર-સમુદ્રને તરવામાં નૌકા સમાન, પોતાના કાળાચોટલાથી ઘનઘોર વાદળોના સમૂહને જીતનારી, જિનેશ્વરના વદનરૂપી કમળથી દેદીપ્યમાન વાણી જય પામે. ૧૩

જે ભવ્ય જીવો રૂપી કમળોના અંતરના આનંદને ઉત્પન્ન કરે છે અને અંધકાર સમૂહને સૂર્ય પ્રભાની જેમ દૂર કરે છે. સઘળા પદાર્થોના કરાયેલા પ્રકાશવાળી, દૂર કરેલા દોષવાળી તે જિનેશ્વરની જાજવલ્યમાન વાણી તમને (ઉત્તમ) ભાષા આપે. ૧૪

સૂર્યપ્રકાશની જેમ ભવ્યજનોના મનરૂપી કમળને વિકસાવનારી, સઘળા સંદેહને દૂર કરનારી, જિનેશ્વરની વાણીને હું નમન કરૂં છું. ૧૫

નિશ્ચય અને વ્યવહાર બંને નયથી સ્વાધીન અને ઉત્તમ વાચ્ય સર્વપદ્ધતિસ્વરૂપ, ઉપાધ્યાયોના મુખરૂપી કમળની વાહનવાળી વાણીને હું વંદન કરૂં છુ. ૧૬

જે સર્વ આત્માનું હિતકરનાર છે, (જે) વર્ણથી યુક્ત નથી, બંને હોઠોના સ્પંદનરહિત, ઈચ્છાઓના વ્યવહારથી રહિત, દોષમળથી રહિત, શ્વાસના રૂંધનકમથી રહિત, શાંત થયેલ ઈર્ષ્યારૂપી ઝેરવાળા પશુસમૂહ અને વિદ્વાનો દ્વારા સમાનપણે સંભળાયેલ, વિપત્તિઓનો નાશ કરનારી સર્વજ્ઞની તે અપૂર્વવાણી અમારી રક્ષા કરે. ૧૭

(મેઘ) ગંભીર, મધુર, અત્યંત મનોહર, દોષોથી રહિત કલ્યાણકારક, કંઠ-હોઠ વિગેરે વાણીના નિમિત્તથી રહિત, વાયુના અવરોધ વિના ઉત્પન્ન થયેલ, સ્પષ્ટ, તે તે પ્રાણીઓને મનવાંછિત વસ્તુ(બોધ) કહેનારી, સમસ્ત ભાષા સ્વરૂપ દૂર અને નજીક રહેલી સભાઓને સાંભળી શકાય એવી ઉપમારહિત (? ડ) જીનેશ્વરની વાણી અમારી રક્ષા કરો. ૧૮

સંપૂર્ણ.

૩૫
अनुवाद

स्फुरायमान विविध अर्थरूपी अमृत की वर्षा करनेवाली, शब्दस्वरूपवाली, जो तीनो जगत को धारण करती है और जो बुद्धि, विद्वानों के हृदय कमल में तथा मुख में पूजी गयी है वह सदा मेरे वश में हो। १

जिनेश्वर के मुखरूपी कमल के लिए राजहंसिनी, कुन्द पुष्प और चन्द्रमा के समान उज्ज्वल, सरस्वती मेरे मन में नित्य रमती रहे। २

उत्तमभाषा (वाणी), छंद (व्यवहार), पदावली रचना, (चरण की गति), अक्षर (कांति) और अलंकार (आभूषण) धारण करनेवाली, विविध शास्त्र संप्रदाय के अंगोवाली (उत्तम मार्गों के अंगवाली) सरस्वती मुख पर सदा प्रसन्न हो। ३

सरस्वती की कृपा से मनुष्य काव्य की रचना करते हैं, अतः सरस्वती निश्चल भावसे पूजा करने योग्य है। ४

श्री सर्वज्ञ(वीतराग)के मुख से उत्पन्नहुई, अनेक (विविध)भाषाओवाली, विद्या का खूबविकासकरनेवाली, सरस्वती भारती अज्ञानरूपी अंधकार का हनन करती है। ५

हे मूर्ख पर कृपा करनेवाले गुरुओ के समूह द्वारा अभिनंदनीय, अनेक (शास्त्रो)की शाखाओ से गाढ श्रुत स्कंधरूपी वन में विहार करनेवाली, वनदेवता के समान उत्तम चारित्र वाली सरस्वती की मैं स्तुति करता हूँ। ६

दोष को फेंक देनेवाली, सुख देनेवाली माता की तरह जो मनुष्यो के हितो की रक्षा करती है (और) समस्त शास्त्रों के अर्थों के विचार में निपुण है वह सरस्वती मेरी बुद्धि का विस्तार करे। ७

वीतराग के मुख से निकली हुई, (बारह) अंग, (चौदह) पूर्व

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

आदिमें (आगमो में) विस्तृत हुई, मुनियों के द्वारा आराध्य ब्राह्मी (देवी) को (मैं) प्रज्ञा की अधिकता के लिए वंदन करता हूँ। ८

जगत को आनन्दितकरनेवाली, तापहरनेवाली, उत्तम शीलवाली, ज्ञानरूपी लक्ष्मीवाली, चन्द्ररेखा के समान प्रभावाली, विद्वानों को प्रिय सरस्वती को मैं नमन करता हूँ। ९

इन्द्रादि देवो द्वारा नमस्कार किये गये चरणकमलो वाली, सदा मुनीन्द्रो द्वारा जिसका ध्यान किया गया है नागेन्द्र (पाताल के देवता), आकाश के देवता एवं पृथ्वी के राजाओ द्वारा सेवित, हंस पर विराजमान, हाथ में अति विशाल कमल धारणकरनेवाली, विद्वान-समूह के लिए आनन्दरूप वीणा, पुस्तक से शोभित, शारदा सर्वदा जन हित करनेवाली हो। १०

काश्मीर देश में निवास करनेवाली, शारदादेवी, तुम्हें नमस्कार हो। हे माता! मैं तुम्हें प्रार्थना करता हूँ, और तुम मुझे विद्यादान दो। ११

हे इच्छानुसार रूप धारणकरनेवाली! वरदान देनेवाली! सरस्वति! तुम्हें नमस्कार हो। मैं विद्या का आरम्भ करूँगा, मेरी सदा सिद्धि हो। १२

कर्मरूपी बंधन को काटने में तलवार के समान, संसार-सागर को तरने में नौका के समान, अपने श्याम (बालो के) जूडे से घनघोर बादलो के समूह को जीतनेवाली, जिनेश्वर के मुखरूपी कमल से देदीप्यमान, वाणी की जय हो। १३

जो भव्य जीव रूपी कमलो के आन्तरिक आनन्द को उत्पन्न करती है, और अंधकार के पुंज को सूर्य के प्रकाश की तरह दूर करती है, सभी पदार्थों को प्रकाशित करती है, जो दोषो को दूर कर चुकी है, सो जिनेश्वर की जाज्वल्यमान वाणी आपको (उत्तम) भाषा प्रदान करे। १४

भव्यजनो के मनरूपी कमलो को सूर्य के प्रकाश की तरह विकसित करनेवाली, समस्त सन्देहो को दूर करने वाली, जिनेश्वर की वाणी को मैं वन्दन करता हूँ। १५

निश्चय तथा व्यवहार - दोनो नयो से स्वतन्त्र और उत्तम वाच्य-सर्व पद्धति स्वरूप, उपाध्यायो के मुखरूपी कमल के वाहनवाली को मैं वन्दन करता हूँ। १६

जो सब आत्माओ का हित करनेवाली है, जो वर्ण से युक्त नहीं है, जो दोनो होठो के स्पन्दन से रहित है, इच्छाओ के व्यवहार से रहित है, दोष-मल से रहित है श्वास के रोध-क्रम से रहित है, जिनका ईर्ष्यारूपी जहर शांत हो चुका है ऐसा, पशु समूह एवं विद्वानों द्वारा समानरूप से सुना गया है, विपत्तियों का नाश करनेवाले सर्वज्ञ का वह अपूर्व वचन (वाणी) हमारी रक्षा करे। १७

(मेघ) गंभीर, मधुर, अत्यन्त मनोहर, दोषो से मुक्त, कल्याणकारी, कंठ-होठ, आदि वाणी के निमित्तों से रहित, वायु के अवरोध के बिना उत्पन्न, स्पष्ट, हर एक प्राणी को मनोवांछित वस्तु (बोध) कहनेवाली समस्त भाषा-स्वरूप, दूरस्थ और निकटस्थ सभाओं से सुनी जा सकने वाली उपमा रहित (बेजोड) जिनेश्वर की वाणी (वचन) हमारी रक्षा करे। १८

। समाप्तम्।

३६
श्रीजिनवाक्स्तुति

सर्व्वज्ञवाणी जयतात् सर्वभाषामयी शुभा।
पञ्चत्रिंशद्गुणोपेता मनुपूर्वस्वरूपिणी ॥१॥

दयामय्यमृतमयी वाग्देवी श्रुतदेवता।
संसृष्टिविगमध्रौव्य दर्शिका भुवनेश्वरी ॥२॥

ब्रह्मबीजध्वनिमयी श्रीमती वाग्भवात्मिका।
ज्ञानदर्शनचारित्र-रत्नत्रितयदायिका ॥३॥

अर्हद्वक्त्राब्जसम्भूता भव्यकैरवचन्द्रिका।
नय प्रमाणगम्भीरा नवतत्त्वगमान्विता ॥४॥

वाग्वादिनी भगवती कुमतिध्वंसकारिणी।
स्याद्वादिहृदयाम्भोजस्थायिनी मातृकामयी ॥५॥

नित्या सरस्वती सत्या ज्योतिरूपा जगद्धिता।
वागीश्वरी सिद्धिदात्री सिद्धबीजमयी परा ॥६॥

परमैश्वर्यसहितागणभृद्गुम्फिता श्रुते।
सिद्धान्तार्थप्रदाऽचिन्त्याऽनन्तशक्तिश्चसारदा ॥७॥

स्याद्वादवादिनी श्रेष्ठा तारिणी भववारिधेः।
या हज्जाड्यान्धकारस्य हरणे तरणिप्रभा ॥८॥

सामद्वक्त्रे निवसताज्ज्ञानानन्दप्रदायिनी।
नमस्या मामकी तस्यै बोभवीतु र्मुहुर्म्मुहः ॥९॥

(अष्टभिः कुलकम्)

। इति श्री जिनवाक् स्तुतिः।
श्री प्रवचनदेव्यै नमः। णमो बंभीएलिवीए। णमो सुयदेवयाएभगवईए। णमो सुयस्सभगवओ। श्री ज्योतिर्मायाभ्यां नमः।
अनुसंधान-५ पुस्तिकामें से साभार....।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૩૬
ભાષાન્તર

જે સર્વભાષાઓવાળી, શુભસ્વરૂપા, પાંત્રીશગુણોથીયુકત, મંત્રસ્વરૂપવાળી, દયા સ્વરૂપા, અમૃતમયી, વાણીની દેવી, શ્રુતદેવતા, ઉત્પત્તિ - લય - સ્થિતિ (ત્રિપદી) ને બતાવનારી, ભુવનની સ્વામિની, બ્રહ્મબીજના ધ્વનિવાળી, જ્ઞાનલક્ષ્મીવાળી, વાણીથી ઉત્પન્ન થયેલા સ્વરૂપવાળી, જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રરૂપી ત્રણ રત્નને આપનારી, અરિહંતના મુખકમળમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી, ભવ્યજીવોરૂપી રાત્રિકમળને વિષે ચંદ્રસમાન, નયો અને પ્રમાણોથી ગંભીર, નવ તત્ત્વોના જ્ઞાનથી યુકત, વાણીને બોલનારી ભગવતી, દુર્બુદ્ધિનો નાશ કરનારી, સ્યાદ્વાદિઓના હૃદયકમળમાં રહેનારી, અક્ષર સ્વરૂપા, સનાતન સ્વરૂપવાળી, (ભાષા)ના પ્રવાહવાલી (સસ્વતી), સત્યસ્વરૂપા, જ્યોતિરૂપા, જગતનું હિતકરનારી, વાણીની સ્વામીની, સિધ્ધિ આપનારી, સિધ્ધબીજ મંત્રોરૂપ, ઉત્કૃષ્ટ પરમ ઐશ્વર્યવાળી, ગણધરોએ શ્રુત (જ્ઞાન)માં ગૂંથેલી, સિદ્ધાંતોના અર્થને આપનારી, ચિંતવી ન શકાય એવી, અનંતશકિતરહસ્યને આપનારી, સ્યાદ્વાદને જણાવનારી, શ્રેષ્ઠ, ભવસમુદ્રમાંથી તારનારી, જે હૃદયની જડતા રૂપી અંધકારનો નાશ કરવામાં સૂર્યની કાંતિ સમાન સર્વજ્ઞની વાણી જય પામે. (૧ તી ૮)

જ્ઞાનના આનંદને આપનારી તે (સર્વજ્ઞની વાણી) મારા મુખમાં નિવાસ કરો. તેને મારા વારંવાર નમસ્કાર થયા કરે.(૯)

શ્રી પ્રવચનદેવતાને નમસ્કાર, બ્રાહ્મીલીપીને નમસ્કાર, શ્રુતદેવતા ભગવતીને નમસ્કાર અને શ્રુતના સ્વામીને નમસ્કાર, શ્રી જયોતિ-માયાને નમસ્કાર.

સંપૂર્ણ.

३६
अनुवाद

जो सर्वभाषाओवाली, शुभ स्वरूपा, पैंतीस गुणो से युक्त, मंत्र स्वरूपवाली, दया स्वरूपा, अमृतमयी वाणी की देवी, श्रुतदेवता, उत्पत्ति-लय - स्थिति (त्रिपदी) को बतानेवाली, भुवन की स्वामिनी, ब्रह्मबीज की ध्वनिवाली, ज्ञानलक्ष्मी युक्त, वाणी से उत्पन्न स्वरूपवाली, ज्ञान-दर्शन-चारित्ररूपी तीन रत्न (रत्नत्रयी) देनेवाली, अरिहंत के मुखकमल से उत्पन्न हुई, भव्य जीव रूपी रात्रिकमलो के लिए चन्द्र के समान, नयो तथा प्रमाणो से गंभीर नौं तत्त्वो- के ज्ञान से युक्त वाणी बोलनेवाली भगवती, दुर्बुद्धि का नाशकरनेवाली, स्याद्वादियों के हृदयकमल में रहनेवाली, अक्षरस्वरूपा, सनातनस्वरूपवाली, भाषा के प्रवाहवाली, (सरस्वती) सत्यस्वरूपा, ज्योतिरूपा, जगत का हितकरनेवाली वाणी की स्वामिनी, सिद्धि देनेवाली, सिद्ध बीजमंत्रोसे युक्त, उत्कृष्ट, परम ऐश्वर्यमयी, गणधरो के द्वारा गुँथे गये सिद्धान्तो के अर्थों की देनेवाली, अचिन्त्य,(जिसका चिंतन न हो सके) अनन्तशक्ति-रहस्य देनेवाली, स्याद्वाद का ज्ञान देनेवाली, श्रेष्ठ, भव समुद्र से तारनेवाली, जो हृदय की जड़ता रूपी अंधकार का नाश करने में सूर्य की प्रभा के समान है, वह सर्वज्ञ की वाणी विजयी हो। १/८.

ज्ञान का आनन्द प्रदान करनेवाली वह (सर्वज्ञ की वाणी) मेरे मुख में निवास करे। उसको मेरा बार बार नमस्कार हुआ करे।९.

(इति श्री जिनवाक् स्तुतिः)

श्री प्रवचन देवी को नमस्कार। ब्राह्मी लिपि को नमस्कार। श्रुतदेवता भगवती को नमस्कार। और श्रुत के स्वामी को नमस्कार। श्री ज्योति एवं माया को नमस्कार।

। समाप्तम्।

३७
श्री सरस्वती स्तवनम् ।।

त्रिजगदीश जिनेन्द्रमुखोद्भवा, त्रिजगति जनजाति हितङ्करा, ।
त्रिभुवनेशनुता हि सरस्वती, चिदुपलब्धिमियं वितनोतु मे ।।१।।

अखिलनाकशिवाध्वनिदीपिका, नवनयेषु विरोधविनाशिनी ।
मुनि मनोऽम्बुजमोहनभानुभा, चिदुपलब्धिमियं वितनोतु मे ।।२।।

यतिजनाचरणादिनिरूपणा, त्रिदशभेदगता गतदूषणा ।
भवभयातपनाशनचन्द्रिका, चिदुपलब्धिमियं वितनोतु मे ।।३।।

गुणसमुद्रविशुद्धपरात्मना, प्रकटनैककथा सुपटीयसी ।
जितसुधानिजभक्तशिवप्रदा, चिदुपलब्धिमियं वितनोतु मे ।।४।।

विविधदुःखजले भवसागरे, गदजरादिकमीनसमाकुले ।
असुभृतां किल तारणनौसमा, चिदुपलब्धिमियं वितनोतु मे ।।५।।

गगनपुद्गलधर्मतदन्यकैः सह सदा सगुणांश्चिदनेहसः ।
कलयतीह नरो यदनुग्रहात्, चिदुपलब्धिमियं वितनोतु मे ।।६।।

गुरुरयं हितवाक्ययमिदं गुरोः, शुभमिदं जगतामथवा शुभम् ।
यतिजनो हि यतोऽत्र विलोकते, चिदुपलब्धिमियं वितनोतु मे ।।७।।

त्यजति दुर्मतिमेव शुभे मतिं प्रतिदिनं कुरुते च गुणे रतिम् ।
जडनरोऽपि ययार्पितधीधन-श्चिदुपलब्धिमियं वितनोतु मे ।।८।।

खलु नरस्यमनो रमणीजने न रमते रमते परमात्मनि ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

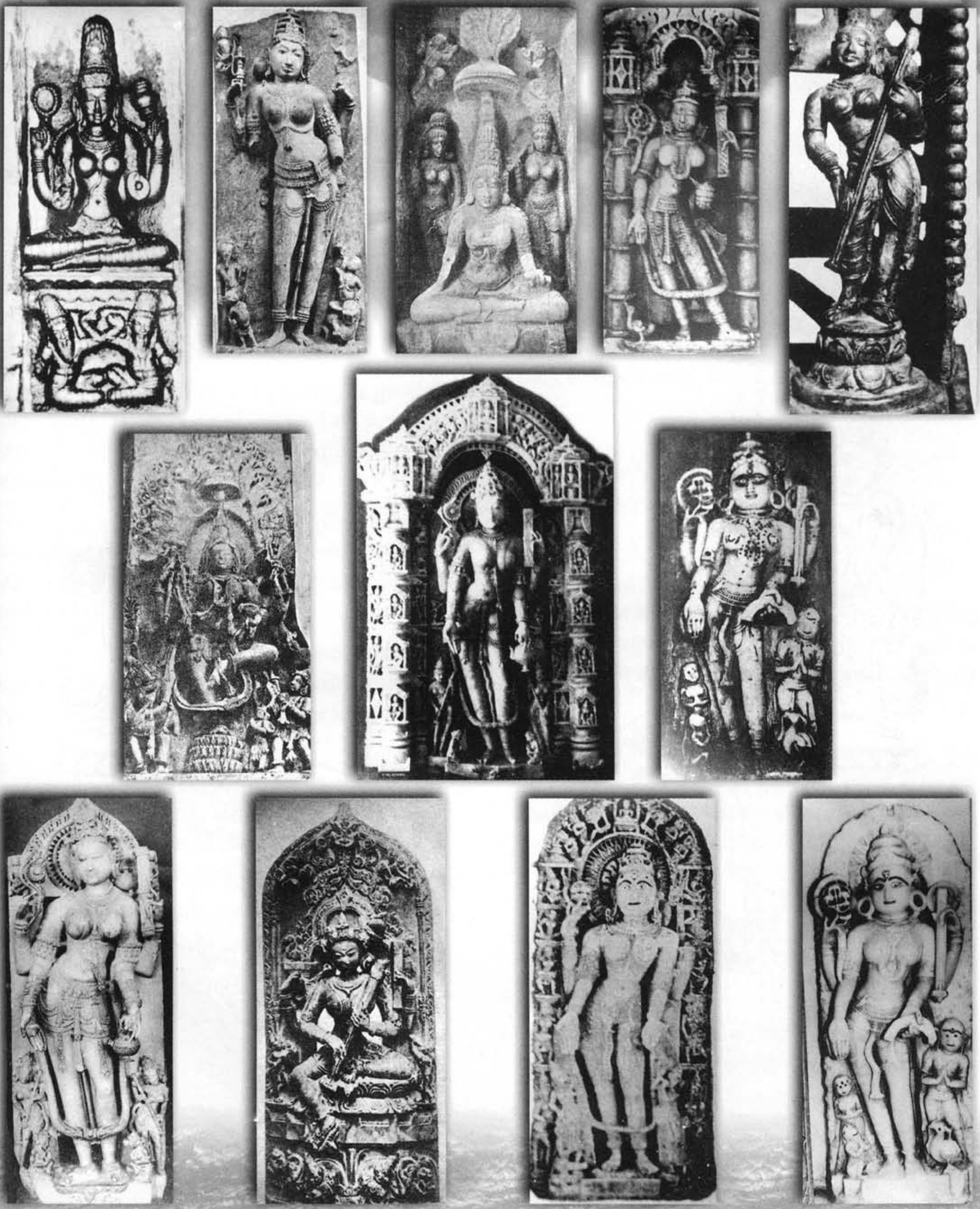

બિકાનેર-જોધપુર-પાલા (બંગાળ) વિ. પ્રાચીન ક્ષેત્રોની કમનીય કલાકૃતીવાળી પરમાનંદકારી શ્રી સરસ્વતી વિદ્યા દેવીઓ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

બંગાલ રાજ્યની વિવિધ સ્વરૂપા
શ્રી સરસ્વતી દેવીઓ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

यदनुभक्ति परस्य वरस्य वै, चिदुपलब्धिमियं वितनोतु मे ॥९॥

विविध काव्यकृते मतिसम्भवो, भवति चापि तदर्थविचारणे ।
यदनुभक्तिभरान्वितमानवे, चिदुपलब्धिमियं वितनोतु मे ॥१०॥

योऽहर्निशं पठति मानस मुक्तभारः स्यादेव तस्य भवनीरसमुद्रपारः ।
युङ्क्ते जिनेन्द्रवचसां हृदये य हारः श्री ज्ञानभूषणमुनिः स्तवनं चकार ॥११॥

। इति सरस्वती स्तुतिः ।

३७
ભાષાન્તર

ત્રણેય જગતના સ્વામી જિનેન્દ્ર (તીર્થંકર)ના મુખમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી, ત્રણેય જગતમાં મનુષ્ય (સર્વ) જાતિનું હિતકરનારી, ત્રણે ય ભુવનના સ્વામી દ્વારા સ્તુતિ કરાયેલી આ (સરસ્વતી) મારી આ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વિસ્તારો. ૧

સઘળા ય સ્વર્ગો અને મોક્ષમાર્ગની દીપિકા (દીવડી) સમાન, નૂતનનયોને વિષે વિરોધનો વિનાશ કરનારી, મુનિઓના મનરૂપી કમળને વિકસ્વર કરનાર સૂર્યના કિરણસમાન આ મારી જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વિસ્તારો. ૨

મુનિ સમૂહોના આચાર વિગેરેનું પ્રતિપાદન કરનારી, દેવતાના ભેદને જાણનારી, દૂષણોથી દૂર થયેલી, ભવભયરૂપી તાપને દૂર કરવામાં ચંદ્રિકાસમાન આ મારી જ્ઞાન પ્રાપ્તિ વિસ્તારો. ૩

ગુણરૂપી સમુદ્રથી અત્યંત વિશુદ્ધ અને ઉત્તમ સ્વરૂપવાળી, પોતાના દ્વારા પ્રગટ કરાયેલી, અનેક કથાવિષે અત્યંત ચતુરા, અમૃતને જીતનારી, પોતાના ભક્તને શિવ (સુખ)ને આપનારી આ મારી જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વિસ્તારો. ૪

રોગ, જરા વિગેરે માછલાઓથી વ્યાપ્ત, વિવિધ દુઃખરૂપી જલ એવા ભવસાગરમાં પ્રાણીઓને પાર ઉતારવામાં નૌકા સમાન આ મારી જ્ઞાનની પ્રાપ્તિને વિસ્તારો. ૫

આકાશ - પુદ્‌ગલ - ધર્મ અને બીજા દ્રવ્યોથી સાથે હંમેશા ગુણયુક્ત કાલને જેની કૃપાથી મનુષ્ય આ સંસારમાં જાણી શકે છે તે આ દેવ મારી જ્ઞાનની પ્રાપ્તિને વિસ્તારો. ૬

આ (માતા) ગુરૂ છે આ ગુરૂનું કલ્યાણકારક આ હિતવાક્ય છે અથવા સર્વ લોકોનું આ શુભ છે (એમ) ખરેખર જેથી મુનિ સમૂહ આ લોકમાં વિલોકન કરે છે આ મારી જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વિસ્તારો. ૭

જે સરસ્વતી દ્વારા બુદ્ધિરૂપી ધનને પ્રાપ્ત કરેલો મૂર્ખ મનુષ્ય પણ દુર્મતિને ત્યજે છે હંમેશા કલ્યાણમાં બુદ્ધિ અને ગુણમાં આનંદને કરે છે એવી આ (દેવી) મારી જ્ઞાનની પ્રાપ્તિને વિસ્તારો. ૮

જેની શ્રેષ્ઠભક્તિ યુક્ત ઉત્તમ મનુષ્ય મન સ્ત્રી સમૂહમાં ખરેખર રમતું નથી પણ પરમાત્મામાં જ રમે છે એવી આ (દેવી) મારી જ્ઞાનની પ્રાપ્તિને વિસ્તારો. ૯

જેની ઉત્તમ ભક્તિથી ભરેલા મનુષ્યમાં વિવિધ પ્રકારના કાવ્ય માટે અને તે કાવ્યોના અર્થ વિચાર (વિવેચન)માં બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે. ૧૦

જે રાત દિવસ મનના ભારથી મુક્ત થઈને (સ્તોત્ર) પાઠ કરે છે. તેના ભવરૂપી સમુદ્રનો પાર થઈ જાય છે. અને જિનેન્દ્ર વચનોના (સારરૂપી) હૃદયમાં હાર થઈને જોડાય જાય છે. શ્રી જ્ઞાનભૂષણમુનિએ સ્તવન બનાવ્યું છે. ૧૧

સંપૂર્ણ.

३७
अनुवाद

तीनों जगत के स्वामी, जिनेन्द्र (तीर्थंकर) के मुख से उत्पन्न, तीनों जगत मे मनुष्य जाति का हित करनेवाली, तीनों भुवनों के स्वामी द्वारा स्तुति की गयी, सरस्वती मेरी इस ज्ञानप्राप्ति का विस्तार करे। १

समस्त स्वर्गों और मोक्ष के मार्ग की दीपिका के समान, नूतन नयों (विषय)के विरोध का नाश करनेवाली, मुनियों के मनरूपी कमल को विकसित करनेवाली सूर्य की किरणों के समान (देवी) मेरी इस ज्ञान प्राप्ति का विस्तार करे। २

मुनि गणों के आचार आदि का प्रतिपादन करनेवाली, देवताओं के भेद जाननेवाली, दूषणों से रहित, भव भयरूपी ताप को दूर करने में चन्द्रिका के समान (देवी) मेरी इस ज्ञान प्राप्ति का विस्तार करे। ३

गुणरूपी समुद्र से अत्यन्त विशुद्ध और उत्तम स्वरूपवाली, अपने द्वारा प्रकट की गयी अनेक कथाओं में अति चतुरा, अमृत को जीतनेवाली, अपने भक्त को शिव सुख देनेवाली (देवी) मेरी इस ज्ञान प्राप्ति का विस्तार करे। ४

रोग, जरा आदि मछलियों से व्याप्त, विविध दुःखरूपी जलसे भरे भवसमुद्र में प्राणियों को पार उतारने में नौकाके समान (देवी) मेरी इस ज्ञानप्राप्ति का विस्तार करे... ५

आकाश-पुद्गल - धर्म और अन्य द्रव्यों के साथ सदा गुणों

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

से युक्त काल को जिसकी कृपा से संसार में मनुष्य जान सकता है सो देवी मेरी इस ज्ञान प्राप्ति का विस्तार करे। ६

यह (माता) गुरु है, गुरु का यह कल्याणकारक हित वाक्य है, अथवा सर्व लोकों का यह शुभ है (ऐसे) मुनिसमूह जिससे लोकमें सचमुच विलोकन करता है, यह देवी मेरे इस ज्ञान प्राप्ति का विस्तार करे। ७

जिस सरस्वती के द्वारा बुद्धिरूपी धन को प्राप्त किया हुआ मूर्ख मनुष्य भी दुर्गति का त्याग करता है, और प्रतिदिन कल्याण में बुद्धि और गुण में आनन्द रखता है, वह देवी मेरी इस ज्ञान प्राप्ति का विस्तार करे। ८

जिस की श्रेष्ठ भक्तिसे युक्त उत्तम मनुष्य का मन स्त्रीसमूह में सचमुच नहीं रमता लेकिन परमात्मा में ही रमता है, ऐसी वह देवी मेरी इस ज्ञान प्राप्ति का विस्तार करे। ९

जिसकी उत्तमभक्ति से भरे मनुष्य की में विविध प्रकार के काव्य के लिए और अनेक अर्थ की विचारणा (विवेचना) में बुद्धि उत्पन्न होती है, वह (देवी) मेरी इस ज्ञान प्राप्ति का विस्तार करे।१०

जो दिन-रात मन के भार से मुक्त होकर (स्तोत्र) पाठ करता है उस के भवरूपी समुद्र का अवश्य पार हो जाता है एवं जिनेंद्र के वचनों के सार रूप का हार बनकर हृदयमें जुड़ जाता है, श्री ज्ञानभूषण मुनिने यह स्तवन बनाया है। ११

। समाप्तम्।

३८
श्री पद्मसूरीश्वरविरचितं-
श्रीसरस्वतीस्तोत्रम् ।।

आर्याच्छंदः।

श्रीस्तंभनपतिपार्श्वं नत्वा गुरुवर्यनेमिसूरिवरं।
प्रणमामि भक्तिभावतः सरस्वती स्तोत्रमुन्नतिदं ।।१।।

सदतिशयान्वितरुपा जिनपतिवदनाब्जवासिनी रम्या।
नयभंगमानभावा प्रभुवाणी साऽस्तु वो वरदा ।।२।।

तदधिष्ठायकभावं प्राप्ता श्रुतदेवता चतुष्पाणिः।
श्री गौतमपदभक्ता सरस्वती साऽस्तु वो वरदा ।।३।।

प्रवचनभक्ताः भव्या यां स्मृत्वा प्राप्नुवन्ति वरबुद्धिं।
कमलासने निषण्णा सरस्वती साऽस्तु वो वरदा ।।४।।

विघ्नोत्सर्जननिपुणामज्ञानतमोऽपहां विशदवर्णां।
सितवस्त्रमालिनीं तां प्रणौम्यहं भारतीं भव्यां ।।५।।

विशदाभरणविभूषां निर्मलदर्शनविशुद्धबोधवरां।
सुरगीतरते महिषीं नमाम्यहं शारदाजननीम् ।।६।।

यस्या ध्यानं दिव्यानन्दनिदानं विवेकिमनुजानां।
संघोन्नतिकटिबद्धां भाषां ध्यायामि तां नित्यम् ।।७।।

प्रस्थानस्मृतिकाले भावाचार्याः निवेश्य यां चित्ते।
कुर्वन्ति संघभद्रं वाणीं तां प्रणिदधेऽनु दिनम् ।।८।।

श्रुतसागरपारेष्टप्रदान-चिंतामणिं महाशक्तिं।
दिव्यांगकांतिदीप्तां मरालवाहनां नौमि ।।९।।

पुस्तकमालालङ्कृतदक्षिणहस्तां प्रशस्तशशिवदनां।
पङ्कजवीणालङ्कृत - वामकरां भगवतीं नौमि ।।१०।।

वागीश्वरि! प्रसन्ना त्वं भव करुणां विधाय मयि विपुलां।
येनाश्नुवे कवित्वं निखिलागमतत्त्वविज्ञानम् ।।११।।

ॐ ह्रीँ क्लीँ वाग्वादिनि! वद वद मातः सरस्वति प्रौढे!
तुभ्यं नमो जपन्तिव - त्येतन्मन्त्रं सदा भव्याः ।।१२।।

मंत्रानुभावसिद्धा मलयगिरि हैमचंद्रदेवेन्द्रौ।
श्रीवृद्धमल्ल-पूज्यो षष्ठो श्री बप्पभट्टगुरुः ।।१३।।

त्वत्करुणामृतसिक्ता एते षट् सभ्यमान्यसद्वचनाः।
जाताः शासनभासनदक्षास्तत्त्वामहं स्तौमि ।।१४।।

त्वत्पदसेवायोगो हंसोऽपि विवेकमान्महीविदितः।
येषां हृदि तव पादौ भाषे पुनरत्र किं तेषाम् ।।१५।।

स्पष्टं वद वद मातः हंस इव त्वत्पदाम्बुजे चपलं।
हृदयं कदा प्रसन्नं निरतं संपत्स्यते नितराम् ।।१६।।

रससंचारणकुशलां ग्रन्थादौ यां प्रणम्य विद्वांसः।
सानन्दग्रन्थपूर्तिमश्नुवते तां स्तुवे जननीम् ।।१७।।

प्रवराऽजारी ग्रामे शत्रुञ्जय-रैवतादितीर्थेषु।
राजनगर रांतेजे स्थितां स्तुवे पत्तनेऽपि तथा ।।१८।।

अतुलस्तवप्रभावः सुरसंदोहस्तु ते मया बहुशः।
अनुभूतो गुरुमंत्रध्यानावसरे विधानाढ्ये ।।१९।।

ते पुण्यशालिधन्या विशालकीर्त्तिप्रतापसत्त्वधराः।
कल्याणकांतयस्ते ये त्वां मनसि स्मरन्ति नराः ।।२०।।

विपुला बुद्धिस्तेषां मंगलमाला सदामहानन्दः।
ये त्वदनुग्रहसाराः कमला विमला भवेत्तेषाम् ।।२१।।

गुणनंदनिधीन्दुसमे श्रीगौतमकेवलाप्तिपुण्यदिने।
श्री जिनशासनरसिके जैनपुरी राजनगरवरे ।।२२।।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

विज्ञानपुञ्जलाभा श्रुतदेवी विंशिका विशालार्था।
प्रणवादिमन्त्रबीजा श्रुतार्थिभव्याङ्गि पठनीया ॥२३॥

रचिता सरलरहस्या पूज्यश्रीनेमिसूरिशिष्येण।
श्रीपद्मसूरिणेयं मुनिमोक्षानन्दपठनार्थम् ॥२४॥

शासनसम्राट् श्रीविजयनेमिसूरीश्वराणां शिष्य वि.
पद्मसूरीश्वरजीविरचितं
सरस्वतीविंशिकास्तोत्रसम्पूर्णम् ॥

૩૮
ભાષાન્તર

શ્રીસ્થંભન (ખંભાત નગર)ના સ્વામી પાર્શ્વનાથ ભગવાનને તથા ગુરુવર્ય નેમિસૂરીશ્વરજીને નમસ્કાર કરીને, ઉન્નતિ (અભ્યુદય) ને આપનાર સરસ્વતીસ્તોત્રને ભક્તિભાવથી હું બનાવું (રચું) છું. ૧

સુંદર (૩૪) ચોત્રીશ અતિશયોયુકત સ્વરૂપવાળા જિનેશ્વરપ્રભુના મુખકમલમાં વાસકરનારી મનોહર એવી, નય-ભંગ-પ્રમાણના ભાવોવાળી પ્રભુજીનીવાણી અમોને તે વરદાન આપનારી થાઓ. ૨

તે (વાણીના) અધિષ્ઠાયક(સ્વામી) ભાવને પ્રાપ્ત કરેલી ચાર હસ્તવાળી શ્રુતદેવતા, શ્રી ગૌતમ(ગણધર) પદની ભકતસ્વરૂપા તે સરસ્વતી(દેવી) અમોને વરદાન આપનારી થાઓ. ૩

પ્રવચન (પ્રભુવચન)ના ભકત એવા ભવ્યજનો જે(દેવી)નું સ્મરણ કરીને શ્રેષ્ઠ (સમ્યગ્) બુદ્ધિને પ્રાપ્ત કરે છે. (તે) કમળના આસન ઉપર બિરાજેલી સરસ્વતી અમોને વરદાન આપનારી થાઓ. ૪

વિઘ્નોનું વિસર્જન કરવામાં નિપુણ, અજ્ઞાનરૂપી અંધકારને દૂર કરનારી, નિર્મલ(પવિત્ર) વર્ણવાળી શ્વેતવસ્ત્ર અને માળાવાળી, આનંદપ્રદ(સૌમ્ય) તે ભારતીદેવીને હું પ્રણામ કરું છું. ૫

મનોહર ઘરેણાંઓથી શોભાયમાન થયેલી, નિર્મલદર્શન અને વિશુદ્ધ-ઉત્તમ બોધ(જ્ઞાન)વાળી, ઈંદ્રની પટરાણી એવી શારદામાતાને હું નમસ્કાર (નમન) કરું છું. ૬

વિવેકી મનુષ્યોને જેણીનું ધ્યાન કરવું તે દીવ્ય આનંદનું કારણ છે જે સંઘની ઉન્નતિ કરવામાં તત્પર બનેલી છે ભાષા(વાણી) સ્વરૂપે તેનું હંમેશા હું ધ્યાન કરું છું. ૭

ભાવથી આચાર્યો (સૂરિવરો) પ્રયાણ (વિહાર)ના સ્મરણકાલે જેનું ચિત્તમાં સ્થાપન કરીને સંઘને કલ્યાણકારીવાણી (માંગલિક) બોલે (કરે) છે તેનું દરરોજ હું ધ્યાન કરું છું. ૮

શ્રુતસાગરનો પારપામવા માટે ઈષ્ટ (મનવાંછિત) આપવામાં ચિંતામણી રત્નસમાન, મહાશક્તિશાળી, દીવ્યઅંગોનીકાંતિથી દીપતી, રાજહંસના વાહનવાળી (દેવી) ની હું સ્તુતિ કરું છુ. ૯

પુસ્તક અને માલાથી શોભતા જમણા હાથવાળી, કલ્યાણકારી ચંદ્રના જેવામુખવાળી, કમળ અને વીણાથી શણગારેલા ડાબા હાથવાળી ભગવતી(દેવી)ની હું સ્તુતિ કરું છું. ૧૦

હે વાગીશ્વરી (દેવી)! મારા ઉપર પુષ્કળ કરૂણા કરીને તું પ્રસન્ન (આનંદિત) થા, જેને કારણે કવિપણાને (અને) સંપૂર્ણ આગમ તત્ત્વના વિજ્ઞાન (રહસ્ય)ને હું પ્રાપ્ત કરું. ૧૧

હે સામર્થ્યવાળી દેવી માતા સરસ્વતી ! હંમેશા ભકતો ૐ હ્રીઁ કલીઁ વાગ્વાદિની વદ વદ તુભ્યં નમઃ એ મંત્રને જપે. ૧૨

મંત્રોમાં અનુભવસિદ્ધ(શ્રી) મલયગિરિ, હેમચંદ્રાચાર્ય, દેવેન્દ્ર (સૂરિ)મ. વૃદ્ધવાદિ (સૂરિ) મલ્લ (વાદિસૂરિ) પૂજ્યો અને છઠ્ઠા બપ્પભટ્ટ ગુરુ મ. ૧૩

આપની કરુણારૂપી અમૃતથી સિંચાયેલા આ છ સભા (સંઘ) માન્ય સુંદર વચનવાળા (અને) શાસનને પ્રકાશિત કરવામાં ચતુર થયાં (તેથી) હું તારી સ્તુતિ કરું છું. ૧૪

જગતમાં પ્રસિદ્ધ થયેલું છે કે આપના ચરણની સેવા યોગને પામેલો હંસ પણ વિવેકવાળો થયો. (તો) જેઓના હૃદયમાં તારા ચરણો છે તેઓને તે અહિં બીજું કહેવું જ શું ? ૧૫

હે માતા ! તારા ચરણકમળમાં ચંચળ એવું હૃદય હંસની જેમ ક્યારે પ્રસન્ન થશે? અત્યંતપણે એકાગ્રતાને ક્યારે પ્રાપ્ત કરશે ? સ્પષ્ટ પણે તું બોલ તું બોલ ! ૧૬

વિદ્વાનપુરુષો ગ્રંથની શરૂઆતમાં (નવ) રસને ગોઠવવામાં અત્યંત કુશલ એવી જેને પ્રણામ કરીને આનંદ પૂર્વક ગ્રંથની પૂર્ણાહૂતિ (સમાપ્તિ)ને મેળવે (કરે) છે. તે માતાની હું સ્તુતિ કરું છું. ૧૭

શ્રેષ્ઠ એવા અજારી ગામમાં, શત્રુંજય (પાલિતાણા) રૈવતાચલ (જૂનાગઢ) વિગેરે તીર્થોમાં રાજનગર (અમદાવાદ) રાંતેજ તથા પાટણમાં બિરાજેલી (માતાની) સ્તુતિ કરું છું.૧૮

વિધાન (ક્રિયા)થી પુષ્ટ, ગુરુએ (આપેલા) મંત્રના ધ્યાનના અવસરે તારી અનુપમ સ્તુતિનો પ્રભાવ અને દેવસમૂહ મારા વડે અનેકવાર અનુભવાયો છે. ૧૯

જે મનુષ્યો મનમાં તમારું સ્મરણ કરે છે. તેઓ પુન્યશાલીઓમાં ધન્ય છે, વિશાલ કીર્ત્તિવાળા પ્રતાપથી સત્ત્વને ધારણ કરનારા અને કલ્યાણની કાંતિવાળા છે. ૨૦

જેઓ આપના અનુગ્રહ (કૃપા)ના પાત્ર છે. તેઓની વિપુલ બુદ્ધિ મંગલોની પરંપરા, હંમેશા મહાનઆનંદવાળી (અને)

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

તેઓની લક્ષ્મી પવિત્ર થાય છે. ૨૧

૧૯૯૩ની સાલમાં શ્રી ગૌતમસ્વામિને કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્તિના (બેસતા વર્ષે) શુભદિને શ્રી જિનશાસન રસિક જૈનોની નગરી એવા ઉત્તમ રાજનગર (અમદાવાદ)માં. ૨૨

વિશિષ્ટજ્ઞાન સમૂહના લાભવાળી, વિશાળ અર્થવાળી, પ્રણવ (ૐ કાર) વિગેરે મન્ત્રબીજવાળી, જ્ઞાનના અર્થી ભવ્યજીવોના અંગસ્વરૂપી શ્રુતદેવીની વિંશિકા (વીશશ્લોકના પ્રમાણવાળી સ્તુતિ) ભણવી જોઈએ. ૨૩

પૂજ્યશ્રી નેમિસૂરિ (મ.સા.) ના શિષ્ય શ્રી પદ્મસૂરિ મ. સાહેબે મુનિ મોક્ષાનંદ વિ. ના પઠન માટે સરલ રહસ્યવાળી આ રચના કરી છે. ૨૪

-: સંપૂર્ણ :-

૩૮
अनुवाद

श्री स्थंभन (खम्भात नगर) के स्वामी पार्श्वनाथ भगवान् और गुरुवर नेमिसूरीश्वरजी को नमस्कार कर के मैं (अभ्युदय) उन्नति देनेवाले सरस्वती-स्तोत्र की भक्ति भाव से रचना करता हूँ। १

सुन्दर (३४ चौंतीस) अतिशययुक्त स्वरूपवाले जिनेश्व प्रभु के मुखकमल में वास करनेवाली, मनोहर, नय-भंग-प्रमाण के भावोंवाली प्रभुजीकी वाणी हमें वरदान देनेवाली हो। २

उस (वाणी) के अधिष्ठायक (स्वामि) भाव को प्राप्त की हुई चार हाथोंवाली श्रुतदेवता, श्री गौतम (गणधर) पद की भावस्वरूपा सरस्वती (देवी) मुझे वरदान देनेवाली हो। ३

प्रवचन (प्रभुवचन) के भक्त भव्यजन जिस (देवी) का स्मरण कर के श्रेष्ठ (सम्यग्) बुद्धि प्राप्त करते हैं (वह) कमल के आसन पर विराजमान सरस्वती हमको वरदान देनेवाली हो ४

विघ्नों का विसर्जन करने में प्रवीण, अज्ञानरूपी अंधकार को दूर करनेवाली, निर्मल (पवित्र) वर्णवाली, श्वेत वस्त्र और माला वाली आनंदप्रद (सौम्य) भारतीदेवी को मैं प्रणाम करता हूँ। ५

मनोहर अलंकारों (गहनों) से शोभित, निर्मल दर्शन और विशुद्ध उत्तम बोध (ज्ञान) वाली, गीतरति इन्द्र की पटरानी शारदामाता को मैं नमस्कार करता हूँ। ६

जिसका ध्यान करना विवेकी मनुष्यों के लिए दिव्य आनन्द का कारण है, जो संघ की उन्नति करने तत्पर बनी है, भाषा (वाणी) के स्वरूप में उसका मैं हंमेश ध्यान करता हूँ। ७

भाव से आचार्य (सूरि वर) प्रयाण (विहार) के स्मरण कालमें, चित्त में जिसका स्थापन कर संघ को कल्याणकारी वाणी मांगलिक कहते हैं, उसका मैं हररोज ध्यान करता हूँ। ८

श्रुतसागर का पार पाने के लिए इष्ट (मनोवांछित) देने में चिंतामणि रत्न के समान, महाशक्ति शाली, दिव्य अंगों की कांति से देदीप्यमान, राजहंस के वाहन वाली (देवी) की मैं स्तुति करता हूँ। ९

पुस्तक और माला से शोभित दाहिने हाथवाली, कल्याणकारी, चन्द्र के समान मुखवाली, कमल और वीणा से अलंकृत बायें हाथवाली, भगवती (देवी) की मैं स्तुति करता हूँ। १०

हे वागीश्वरी (देवी)! मुझ पर बहुत ही करुणा करके, तू प्रसन्न हो, जिसके कारण मैं कवित्व एवं सम्पूर्ण आगमतत्त्व के विज्ञान (रहस्य) को प्राप्त करूँ। ११

हे सामर्थ्यमयी देवी माता सरस्वती! भक्तजन हमेशा 'ॐ ह्रीं क्लीं वाग्वादिनी वद वद तुभ्यं नमः' इस मंत्र का जाप किया करें। १२

मंत्रों में अनुभव सिद्ध (श्री) मलयगिरि, हेमचन्द्राचार्य, देवेन्द्रसूरि म. वृद्धवादी (सूरि), मल्लवादि (सूरि), पूज्य तथा छठे बप्पभट्ट गुरु महाराज। १३

आपकी करुणारूपी अमृत से सिंचे हुए ये छह संघमान्य सुन्दर वचनवाले और शासन को प्रकाशित करने में चतुर हुए, (अतः) मैं आपकी स्तुति करता हूँ। १४

जगत में प्रसिद्ध है कि आपके 'चरणों की सेवा के योग को प्राप्त हंस भी विवेकवाला हुआ था, (तो) जिनके हृदय में आपके चरण हैं उनको तो यहाँ और कहना ही क्या? १५

हे माता! तुम्हारे चरण कमल में चंचल हृदय, हंस की तरह कब प्रसन्न होगा? अत्यन्ततया एकाग्रता को कब प्राप्त करेगा? स्पष्टतया तुम कहो। तुम कहो। १६

विद्वान् पुरुष ग्रंथ के प्रारंभ में (नव=नौ) रसों को सजाने में अत्यन्त निपुण ऐसी, जिसे प्रणाम करके आनन्द पूर्वक ग्रंथ की पूर्णाहूति (समाप्ति) प्राप्त करते है, उस माता की मैं स्तुति करता हूँ। १७

श्रेष्ठ अजारी गाँव में, शत्रुंजय (पालीताना), रैवताचल (जूनागढ) वगैरह तीर्थोंमें, राजनगर (अहमदाबाद) रांतेज, और पाटन में विराजमान माता - की स्तुति मैं करता हूँ। १८

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

विधान (क्रिया) से पुष्ट, गुरु के दिये हुए मंत्र के ध्यान के मौके पर तुम्हारी अनुपम स्तुति के प्रभाव की और देव समूह का मैंने अनेक बार अनुभव किया है। १९

जो मनुष्य मन में तुम्हारा स्मरण करते हैं, वे पुण्यशालियों में धन्य है। वे विशाल कीर्तिवाले, प्रताप से सत्त्व को धारण करनेवाले और कल्याण की कांतिवाले है। २०

जो, आपके अनुग्रह के पात्र हैं, उनकी विपुल बुद्धि मंगलों की परंपरा, सदा महान् आनन्दवाली (और)उसकी लक्ष्मी पवित्र होते हैं। २१

१९९३ के वर्ष में श्री गौतम स्वामी को केवलज्ञान प्राप्ति के (नूतन वर्ष के) शुभ दिन को श्री जिनशासन-रसिक जैनों की नगरी - उत्तम राजनगर (अहमदाबाद) में यह रचना किया है। २२

विशिष्ट ज्ञान समूह के लाभ से युक्त, विशाल अर्थमयी प्रणव (ॐ कार) आदि मंत्र बीजोंवाली, ज्ञान के अर्थी भव्य जीवों के अंगस्वरूपी श्रुतदेवी की विंशिका (बीस श्लोकों के परिमाणवाली स्तुति) का पाठ करना चाहिए। २३

पूज्य श्री नेमिसूरि (म.सा.) के शिष्य 'श्री पद्मसूरि' म.सा. द्वारा मुनि मोक्षानन्द विजय के पठन हेतु सरल रहस्यवाली यह रचना की गयी है। २४

। समाप्तम् ।

३९

श्री विजय सुशीलसूरिविरचितं

श्री सरस्वतीद्वयस्तोत्रम् ।

वंशस्थ-वृत्तम्...

शुभप्रियश्वेतमरालवाहिनी, मृणाल-तन्तूपम-वस्त्रशालिनी ।
तुषार-कुन्देन्दुसमानशोभना, स्तुत्या सदा तुष्यतु भव्यभारती।।१।।

स्वभक्तवृक्षामृतसिञ्चनोत्सुका, स्वदेहशोभाद्युतिबुद्धिनिर्भरा ।
स्वकीयवाणी-जितविश्वशर्करा, सुधामयी तुष्यतु भव्यभारती ।।२।।

सुधारसपूर्ण-सुपात्रहारिणी, शुभकरे पुस्तकपत्रधारिणी ।
तथैव वीणावरवाद्यवादिनी, सरस्वती तुष्यतु मत् प्रणामतः ।।३।।

जिनेन्द्रदेवोदित-शास्त्रवाङ्मयी, गणाधिपस्यास्यगुहे सुनर्तकी ।
गुरो र्मुखाब्जे मुदमेति हंसिका, पुनातु नेत्रे मम सा सरस्वती ।।४।।

शरद्धिमांशूपमशोभनास्यतो, विराजमाना श्रुतदेवतैव सा ।
प्रफुल्लिता सत्केतकीपत्रलोचना, प्रणम्यते शीलधना सरस्वती ।।५।।

विनाशजाड्यं सुमतिप्रदायिनी, विराजसे त्वं धवलैव वेशतः ।
त्वदीयदृष्ट्या कृपयाऽवलोकितः, सभासु वक्ता गिरमौचितीं बुधः।।६।।

धनेन हीना अपि पण्डिता जनाः, किञ्चित्कृपाकोमलवाक्यसम्पदः।
भवन्ति मान्या विलसन्ति सर्वथा, हरन्ति चेतांसि नृणां प्रतिक्षणम् ।।७।।

कराब्जपत्राङ्गुलिमध्यचारिणी, विभाति ते स्फाटिकमालिकाशुभा ।
समस्तशास्त्रोदधिवीचिरञ्जुषु, चतुष्करान् संदधतीव मोदसे ।।८।।

गजेन्द्रपञ्चास्यभुजङ्गवद्घने, पिशाचभूताद्युपसर्गिते वने ।
न तस्कराद् दुष्टजनाच्च लुण्टकात्, भयंत्वदीयाङ्घ्रियुगे प्रणामतः।।९।।

समस्तदेवासुरमानवार्चिता समे, सुसौम्याननतो यया जिताः ।
जगत्त्रयीलोककृतातिमानिनी, विराजतां मे हृदि हंसवाहिनी।।१०।।

ॐ उक्त्वा तत् परमिह सखे। ह्रीँ वदेत् क्लीँ ततस्तु,
ब्लीँ श्रीँ पश्चाद् हसकल पदं ह्रीं मथो ऐँ नमोऽन्ते ।
एवं रीत्या जपति मनुजो लक्षमेकं तदन्ते,
स्वाहां कुर्यादयुतमनले तस्य सिद्धिः समस्ता मन्दाक्रान्ता ।।११।।

हं हो मानव ! चेत् पटुत्वमधिकं प्राप्तुं श्रुते वाञ्छसि,
काव्ये दर्शनशास्त्रकेऽथ निखिले ग्रन्थे स्वकीये परे ।
तन्मन्त्रं जप सुन्दरं प्रतिदिनं संस्तभ्य चित्तं गिरः,
तस्मादाशु कृती भविष्यसि परं पूज्यो महिमण्डले शार्दूल.।।१२।।

गुणबला सरला कमलाऽसना, धवल कुन्दरदा सुखदा विदा ।
मलयजद्रवलेपवती सती, विजयते महतीह सरस्वती
द्रुतविलम्बित.।।१३।।

सदा कराब्जोपरिखेलनोत्सुका, मनोहरा ते जपमालिका वरा ।
श्रुताब्धिमध्योद्भवसुखरोज्ज्वला, कलामहादानप्रदानसाग्रहा ।।१४।।

स्तोत्रं सुशीलविजयेन हि सूरिणेदं, दृब्धं शुभं पठति भक्तिभृतस्तु योऽत्र।
तस्मै प्रसन्नवरदा वरदायिनी स्यात् सिद्धिप्रदा द्रुततरं श्रुतदेवतेयम् ।।१५।।

गुण-गुणाभ्र करान्वित वैक्रमे, मरुधरस्य सिरोहि पुरे समे ।
भृगुदिने विजयादशमी तिथौ, मम कृता स्तुति राश्विनमासि वै ।।१६।।

यावच्चन्द्र-दिवाकरौ प्रभवतः यावच्चमेर्वाद्रिकः,
नक्षत्राणि नवग्रहाश्च वसवः यावत् महासागराः ।
तावत्स्तोत्रमिदं शुभाय पठतां भूयादितिप्रार्थये,
वाग्देवीं वरदायिनीं गुणवतीं कल्याणदात्रीमहम् शार्दूल.।।१७।।

। इति श्री सरस्वतीस्तोत्रं समाप्तम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૩૯
ભાષાન્તર

શ્રેષ્ઠ - પ્રિય - સફેદ રાજહંસના વાહનવાળી, કમળની નાળ (તન્તુ)ની (કોમળ) ઉપમાવાળા વસ્ત્રોથી શોભતી, બરફ(હિમ) - કુંદ જાતિના પુષ્પ અને ચંદ્રમાની સમાન શોભાવાળી, સ્તુતિ કરવા લાયક સુંદર (મનોહર) ભારતીદેવી હંમેશા પ્રસન્ન થાઓ. ૧

પોતાના ભકતરૂપી વૃક્ષોને અમૃતનું સિંચન કરવા માટે ઉત્સુક બનેલી. પોતાના દેહની શોભા, કાંતિ અને બુદ્ધિથી ભરેલી, પોતાની વાણીથી વિશ્વની મધુરતાને જીતેલી, અમૃતમયી સુંદર ભારતીદેવી હંમેશા પ્રસન્ન થાઓ. ૨

અમૃતથી ભરેલા (કમંડળ) સુ(સુંદર)પાત્રને ધારણકરનારી, પવિત્ર હાથમાં પુસ્તકોના પત્રને ધારણકરનારી, તથા એ પ્રમાણે જ ઉત્તમ વીણાવાજીંત્રને વગાડનારી સરસ્વતીદેવી મારા પ્રણામ કરવાથી પ્રસન્ન થાઓ. ૩

જિનેન્દ્રદેવથી કહેવાયેલ શાસ્ત્રની વાઙ્મયી સ્વરૂપ, ગણધર(ભગવંત)ના મુખરૂપી ગુફામાં સુંદર નર્તકીસ્વરૂપ અને ગુરુના મુખરૂપી કમલમાં (હંસી = શારદા) હર્ષને પામે છે. તે સરસ્વતી મારા બંને નેત્રોને પવિત્ર કરે. ૪

શરદઋતુના ચંદ્રમાની સમાન સુંદરતા (શોભા)વાળી આથી કરીને પ્રફુલ્લિત થયેલી સુંદર કેતકીપત્ર સમાન લોચનવાળી વિરાજમાન થયેલી તે જ શ્રુતદેવતા છે (જે) ગાઢશીલવાળી સરસ્વતી આંનદિત થઈને પ્રણામ કરાય છે. ૫

જડતાનો વિનાશ (કરનારી) સુબુદ્ધિને આપનારી તું પહેરવેશથી સફેદ જ શોભે છે. તારી કૃપાદૃષ્ટિથી જોવાયેલો પંડિતપુરુષ સભાઓમાં ઔચિત્યપૂર્ણવાણીને બોલનારો થાય. ૬

પંડિતલોકો ધનથીહીન હોવા છતાં પણ કંઈક કૃપાથી કોમળ બનેલા વાકય સંપત્તિવાળા માન્ય થયેલાં છે. સર્વપ્રકારે વિલાસ પામે છે અને મનુષ્યોના ચિત્તને પ્રતિક્ષણ દરેક સમયે હરણ (આવર્જિત) કરે છે. ૭

કમળપત્રના જેવી હસ્તની આંગળીઓની વચ્ચે ફરનારી સુંદર તારી સ્ફટિકમાળા શોભે છે. (અને) સમસ્ત શાસ્ત્ર રૂપી સમુદ્રોના તરંગો રૂપી દોરડાઓમાં ચાર હાથ (દેવો) ને સારી રીતે ધારણ કર્યા હોય એમ તું હર્ષ પામે છે. ૮

હાથી-સિંહ અને સર્પોના ગાઢ જંગલમાં, પિશાચ-ભૂત વિગેરેથી ઉપસર્ગ (સંકટ) થયેલા વનમાં ચોરથી - દુર્જનથી કે લુંટારાથી આપના બંને ચરણ કમળમાં પ્રણામ કરવાથી ભય રહેતો નથી. ૯

સમસ્ત દેવો-દાનવો અને માનવોથી પૂજાયેલી, ત્રણેય જગતના જનસમૂહવડે કરાયેલી (થયેલી) અત્યંત માનવાળી, કે જેનાથી (પોતાના) સુસૌમ્યમુખથી બધા (લોક) ને જીતેલાં છે એવી હંસવાહિની મારા હૃદયમાં બિરાજમાન થાઓ. ૧૦

હે મિત્ર ! અહિં ઓમ્ (ૐ) કહીને તે પછી હ્રીમ્ (હ્રીં) અને તે પછી કલીમ્ (કલીં) બોલવું. બ્લીમ્ (બ્લીં) શ્રીં પછી હસકલ પદ, હ્રીં અને ઐમ્ નમઃ એ અન્તે મૂકવું. આ રીતિએ જે મનુષ્ય એકલાખનોજાપકરેછે,અને તેપછી દશહજારનો "સ્વાહા" પૂર્વક અગ્નિમાં હોમ કરે તેને સમસ્ત સિદ્ધિ થાય છે. ૧૧

અરે અરે માનવ ! શ્રુતજ્ઞાનમાં હોંશીયારીને પ્રાપ્ત કરવાની જો તું વાંછા રાખે છે, તે પછી સ્વ પર દર્શનશાસ્ત્રો (અને) સઘળાંય કાવ્યગ્રંથોમાં તું પટુતા મેળવવાની ઇચ્છા રાખે છે તો ચિત્તની સ્થિરતા રાખીને વાણીથી સુંદર દરરોજ તે મંત્રનો જાપ કર. તેથી પૃથ્વીમંડલ ઉપર જલ્દીથી શ્રેષ્ઠ પૂજ્ય પંડીત થઈશ. ૧૨

ગુણોથીબળવાન, સરલકમળનાઆસનવાળી, શ્વેતકુંદ-જાતિના ફુલના જેવા દાંતવાળી, સુખને આપનારી, વિદ્યાવાળી, મલયચંદનના રસથી લેપ કરાયેલી સુંદર આ લોકમાં મહાન એવી સરસ્વતી દેવી વિજય પામે છે. ૧૩

હંમેશા હસ્તકમલ ઉપર ક્રીડા કરવાને ઉત્સુક બનેલી. શ્રુતસાગરના મધ્યભાગમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ ચંદ્રની જેવી ઉજ્જવળ કલાઓના મોટા આદાન-પ્રદાનના આગ્રહવાળી ઉત્તમ એવી જપમાળા છે. ૧૪

સુશીલ વિજયસૂરિ વડે કરાયેલા આ શુભસ્તોત્રને જે આ લોકમાં ભણે છે. તે ભકિતથી ભરેલો થાઓ. તેને પ્રસન્નતાપૂર્વક વરદાન આપનારી - વરદાયિની આ શ્રુતદેવતા અત્યંત શીઘ્રપણે સિદ્ધિને આપનારી થાય. ૧૫

રાજસ્થાન (મરુધર)ના સિરોહીપુરનગરમાં વિક્રમ સંવત ૨૦૩૩ આસો સુદ વિજયાદશમીની તિથિએ શુક્રવારે મારા વડે સ્તુતિ કરાઈ છે. ૧૬

જયાં સુધી સૂર્ય અને ચંદ્ર ઉગે છે, જયાં સુધી મેરૂ પર્વત છે, જયાં સુધી નવગ્રહો - નક્ષત્રો - મહાસાગરો અને આઠ વસુઓ છે ત્યાં સુધી આ સ્તોત્ર પાઠ કરનારાઓને શુભને માટે થાઓ. એ પ્રમાણે હું ગુણસ્વરૂપી અને કલ્યાણને આપનારી (માતા) વાગ્દેવી, વરદાયિનીને પ્રાર્થના કરું છું. ૧૭

-: સંપૂર્ણ :-

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

३९
अनुवाद

श्रेष्ठ-प्रिय-सफेद-राजहंस के वाहनवाली, कमल की नाल (तंतु) की (कोमल) उपमावाले वस्त्रों से शोभित, बर्फ (हिम), कुंदजाति के पुष्प और चंद्र के समान शोभावाली, स्तुति करने योग्य, सुन्दर, मनोहर, भारती देवी सदा प्रसन्न हो। १

अपने भक्तरूपी वृक्षों को अमृत का सिंचन करने को उत्सुक, अपने शरीर की शोभा, कांति, और बुद्धि से भरी, अपनी वाणी से विश्व की मधुरता को जीतनेवाली, अमृतमयी सुन्दर भारतीदेवी, सदा प्रसन्न हो..। २

अमृत भरे (कमंडल), सु (सुन्दर) पात्र को धारण करनेवाली पवित्र हाथ में पुस्तकों के पत्र को धारण करनेवाली और इसी तरह श्रेष्ठ वीणा वाजिंत्र को बजानेवाली, सरस्वती देवी ! मेरे प्रणाम करने से प्रसन्न हो..। ३

जिनेन्द्र देवों द्वारा कहे गये शास्त्र की वाङ्मयी-स्वरूप, गणधर (भगवंत) के मुखरूपी गुफा में सुन्दर नर्तकी स्वरूप, और गुरु के मुख रूपी कमल में (हंसिनी-शारदा) हर्ष पाती है, वह सरस्वती मेरे दोनों नेत्रोंको पवित्र करे। ४

शारद ऋतु के चंद्र की जैसी सुन्दरता (शोभा)वाली, अतः प्रफुल्लित सुन्दर केतकी पत्र के समान लोचनवाली विराजमान वही श्रुतदेवता है जो गाढशीलवाली सरस्वती आनंदित होकर प्रणाम की जाती है। ५

जड़ता का विनाश (करनेवाली), सुबुद्धि देनेवाली तुम वेश से सफेद ही शोभती हो, तुम्हारी कृपादृष्टि से देखाहुआ पंडित पुरुष सभाओं में औचित्यपूर्ण वाणी बोलनेवाला होता है। ६

पंडित लोग धनसे हीन होते हुए भी कुछ कृपा से कोमल बनी वाक्यसंपत्ति वाले मान्य हुए हैं, सब तरह से विलास (सुख) पाते हैं, और मनुष्यों के चित्त को प्रतिक्षण (हर समय) हरण (आवर्जित) करते है। ७

कमल पत्र के समान हाथ की अंगुलियों के बीच फिरनेवाली तुम्हारी सुन्दर स्फटिक माला शोभायमान है और समस्त शास्त्ररूपी समुद्रों की तरंगरूपी रस्सियों में चार हाथवाले (देवता) भली भाँति धारण किये हों इस तरह तुम हर्षित होती हो। ८

हाथी-सिंह और साँपों के गाढ वन में, भूत-पिशाच आदि से उपसर्गमय (संकटमय) बने वन में, आपके चरण कमलों में प्रणाम करने से चोर, दुर्जन या लुटरों का भय नहीं रहता। ९

समस्त देवों, दानवों तथा मनुष्यों से पूजी गई, तीनों जगत जन समूह के द्वारा अत्यन्त मान प्राप्त की हुई जिसने (अपने) सुसौम्य मुख सब (लोक) को जीत लिया है, ऐसी हे हंसवाहिनी ! मेरे हृदय में विराजमान हो। १०

हे मित्र ! यहाँ ''ओम् कह कर तत्पश्चात् हरीम् (ह्रीं) और उसके बाद क्लीं बोलना। ब्लीं श्रीं, उसके बाद हसकल पद ह्रीं और ऐं नमः'' यह अन्त में रखना। इस तरह जो मनुष्य एक लाख जाप करे, और उसके बाद दस हजार 'स्वाहा' पूर्वक अग्नि में होमकरे उसे समस्त सिद्धि होता है। ११

अरे अरे मानव ! यदि तुम्हें श्रुतज्ञान में चतुराई पाने की इच्छा है, उसके बाद तुम्हें स्व-पर दर्शनशास्त्रों और सारे काव्य ग्रन्थों में पटुता पाने की अभिलाषा है तो चित्त की स्थिरता रखकर वाणी से हररोज उस मंत्र का सुंदर जाप करे। इससे भूमंडल पर जल्दी श्रेष्ठ, पूजनीय पंडित बनोगे। १२

गुणों से बलवती, सरल, कमल के आसनवाली श्वेत कुंदजाति के फूल के समान दांतोंवाली, सुख देनेवाली, विद्यावाली, मलयचन्दन के इस का लेप की हुई, सुन्दर, इस लोक में महान् सरस्वती देवी विजय पाती है। १३

सदा हस्तकमल पर क्रीडा करने को उत्सुक, श्रुतसागर के मध्य भाग से उत्पन्न हुए चंद्र के समान, उज्ज्वल कलाओं के महान् आदान-प्रदान के आग्रहवाली उत्तम - जपमाला है। १४

सुशील विजयसूरि के बनाये हुए इस स्तोत्र को इस लोकमें जो पढता है, वह भक्ति से पूर्ण बने। उसे प्रसन्नता पूर्वक वरदान देनेवाली - वरदायिनी यह श्रुतदेवता अत्यंत शीघ्रता से सिद्धि देनेवाली हो। १५

राजस्थान (मरुधव) के सिरोही पुर नगर में विक्रम संवत् २०३३ आश्विन सुदी विजया दशमी तिथि को शुक्रवार के दिन मैंने यह स्तुति बनाई है। १६

जब तक सूर्य और चन्द्र उगते हैं, जब तक मेरुपर्वत है, जब तक नौ ग्रह-नक्षत्र-महासागर और आठ 'वसु' हैं तब तक यह स्तोत्र पाठ करने वालों को शुभ के लिए हो। इस तरह मैं गुणस्वरूपी और कल्याण देनेवाली (माता) वाग्देवी, वरदायिनी को प्रार्थना करता हूँ। १७

। सम्पूर्णम्।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

४०

।। श्री सरस्वती स्तुत्याष्टकम् ।।

अनुष्टुप.

दिव्यां श्री शारदां वन्दे श्रुतदेवीं सरस्वतीम् ।
गां सुवागीश्वरीं वाणीं कुमारीं हंसगामिनीम् ।।१।।

भारतिं भारतीं भाषां ब्रह्माणीं ब्रह्मचारिणीम् ।
त्रिपुरां प्राज्ञजननीं ब्राह्मिणीं ब्रह्मचारिणीम् ।।२।।

षोडशैतानि नामानि संस्मृत्य सिद्धिमाप्नुते ।
प्राणी प्रणयवान् नित्यं शान्तिं सुखं समश्नुते ।।३।।

तस्मै देवेन्द्रदिक्पालब्रह्माविष्णुशिवार्चिताम् ।
हंसयानसमारुढां श्वेतवस्त्रावृतां सदा ।।४।।

पद्मासने स्थितां हस्ते धृतस्फटिकमालिकाम् ।
सुबुद्धिदामभयदामाद्यां संसारव्यापिनीम् ।।५।।

कुन्देन्दुहारसदृशीं धृतवीणाब्जपुस्तिकाम् ।
जाड्यान्धकारसंहन्त्रीं शारदां परमेश्वरीम् ।।६।।

स्तौति नौति सुशीलाय सायं प्रातर्दिवानिशम् ।
तस्मै देवी प्रसन्नात्मा सर्वाभीष्टं प्रयच्छति ।।७।।

तस्मादेवाष्टकं कृत्वा नित्यं ध्यानपरायणः ।
सर्वदा वन्दते सूरिः सुशीलो जिनभारतीम् ।।८।।

। समाप्तम् ।

४०

ભાષાન્તર :-

અલૌકિક શ્રી શારદાસ્વરૂપા, શ્લોકરૂપા, સુંદર વાણીની સ્વામિની, વાણીરૂપા, કુમારી, હંસ ઉપર જનારી (વાહનવાળી) એવી શ્રી શ્રુતદેવી સરસ્વતીને હું વંદન કરૂં છું. १

ભારતિ (કાન્તિ તેજની રતિવાળી) વાણીના પ્રવાહ સ્વરૂપ, (ભારતી) ભાષા, બ્રહ્માણી, બ્રહ્મચારિણી, ત્રિપુરા, પ્રાજ્ઞજનની, બ્રાહ્મિણી અને બ્રહ્મચારિણી. ૨

આ સોળ નામોને નીતિવાળો મનુષ્ય સ્મરણ (સારી રીતે)કરીને સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરે છે સુખશાંતિને સારી રીતે ભોગવે છે. ૩

તેને માટે દેવેન્દ્રો-દિક્પાલો-બ્રહ્મા-વિષ્ણુ-મહેશથી પૂજાયેલી, હંસના વાહન ઉપર સારી રીતે બિરાજેલી, હંમેશા શ્વેત વસ્ત્રોથી વીંટળાયેલી, પદ્માસનમાં બેઠેલી, હાથમાં સ્ફટિકમાલાને ધારણ કરેલી, સુબુદ્ધિને આપનારી, અભયને આપનારી, પ્રથમ સ્વરુપા, સંસારમાં ફેલાયેલી, કુંદ - ચન્દ્રમાંના હાર સરખી, વીણા - કમળ અને પુસ્તિકાને ધારણકરેલી, જડતારૂપી અંધકારને અત્યંત રીતે હણનારી, એવી શારદા પરમેશ્વરીને સુંદર શીલવાન, બનવા માટે સવાર-બપોર-દિવસ-રાત્રે સ્તતિ કરે છે. પ્રશંસા કરે છે. તેની માટે પ્રસન્ન આત્મારૂપ દેવી સર્વ મનવાંછિતને આપે છે. હંમેશા ધ્યાનપરાયણ થયેલા (કર્તા) થી (દેવીથી) જ અષ્ટકને કરીને સર્વકાલ સુશીલ સૂરિ જિન ભારતીને વંદન કરે છે. (૪ થી ૮)

-: સંપૂર્ણ :-

४०

अनुवाद

अलौकिक श्री शारदास्वरूपा, श्लोकरूपा, सुन्दर वाणी की स्वामिनी, वाणीरूपा, कुमारी, हंस वाहिनी - हंस पर जानेवाली, श्री श्रुतदेवी को मैं वन्दन करता हूँ। १

भारति (कांति- तेज में रतिवाली), वाणी के प्रवाह स्वरूप (भारती) भाषा, ब्रह्माणी, ब्रह्मचारिणी, त्रिपुरा, प्राज्ञजननी, ब्राह्मिणी और ब्रह्मचारिणी.. २

इन सोलह नामों को नीतिवाला मनुष्य (भलीभाँति) स्मरण करके सिद्धि प्राप्त करता है, और सदा भलीभाँति सुख शांति का अनुभव करता है। ३

उसके लिए देवेन्द्र-दिक्पाल-ब्रह्मा-विष्णु-महेश के द्वारा पूजित, हंस के वाहन पर सुष्ठु(रीति से) विराजमान, हंमेशा श्वेत वस्त्रों से वेष्टित, पद्मासन में बैठी हुई, हाथ में स्फटिकमाला धारण की हुई, सुबुद्धि की देनेवाली, अभय देनेवाली, प्रथम स्वरूपा, संसार में व्याप्त, कुन्द, चन्द्र के हार के समान, वीणा-कमल और पुस्तिका धारण की हुई, जड़तारूपी अन्धकार का अत्यन्त प्रकार से हनन करनेवाली, ऐसी शारदा परमेश्वरी की, सुन्दर शीलवान बनने के लिए सुबह दोपहर (प्रातः मध्याह्न, दिन-रात) स्तुति करते हैं, प्रशंसा करते हैं, उस के लिए प्रसन्न आत्मारूप देवी सर्व मनोवांछित प्रदान करती है। हंमेशा ध्यानपरायण बना हुआ (कर्ता) उस (देवी) से ही अष्टक बना कर सर्वकाल सुशील सूरि जिन-भारती को वन्दन करता है। (४ से ८)

- सम्पूर्णम् -

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

સૌનલવર્ણી ઉષા સ્વરૂપા શ્રી સરસ્વતી દેવીઓ

ચોરવાડ (જુનાગઢ)

પાલનપુર

પ્રાચીન હસ્તપ્રત (સચિત્ર)

રાજસ્થાન

રાજસ્થાન

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

४१

श्री विजय हेमचन्द्रसूरि विरचितं

॥ श्री सरस्वतीद्वय स्तोत्रम् ॥

(वैतालीय-वृत्तम्)

शरदिन्दुमनोहराननां, जिनवक्त्राम्बुजवासिनीं मुदा ।
मतिदां जडतापहारिणीं, श्रुतदेवीं समुपास्महेऽमलाम् ॥१॥

जडधीरपि ते प्रसादतः, श्रुतदेवि ! स्फुरदच्छधीधनः ।
समवाप्य तटं श्रुताम्बुधे-श्चकितां राजसभां करोत्यहो ॥२॥

विनयावनतोत्तमाङ्गकः परयाऽऽयोज्य मुदा कराम्बुजे ।
शुचिभक्तितरङ्गरङ्गितः, समुपासे श्रुतदां सरस्वतीम् ॥३॥

सुरदानवमानवेश्वरा-स्तवलब्धुं हि कृपालवं गिरे ! ।
परिहाय निजां निजां क्रियां, तव नामाक्षरमारटन्त्यरं ॥४॥

विधु-कुन्द-तुषारनिर्मलां, तव मूर्तिं परितः प्रभास्वराम् ।
सितपुष्करसंस्थितां वरां, भुवि माद्यन्ति निरीक्ष्य केन हि ॥५॥

करसंस्थित वारिवज्जंग-न्निखिलं यत्कृपया विलोकते ।
जडधीरपि सा सरस्वती, मति मालिन्यमपाकरोतु मे ॥६॥

तरसा जडताम्बुधिं हि ते, समवाप्याच्छप्रसादसत्तरीम् ।
लसदुल्बलवाग्विभूषणा, नियतं वाणि ! तरन्ति मानवाः ॥७॥

न च तस्य कदाप्यसंभवि, विबुधत्वं च कवित्वमत्र कौ ।
सकलार्थित कामगौः पतेत्, तव यस्योपरि दृक् प्रसादिता ॥८॥

। सम्पूर्णम् ।

૪૧

ભાષાન્તર

શરદઋતુના ચન્દ્રમાના જેવાં મનોહર મુખવાળી, જિનેશ્વર પરમાત્માના મુખ કમળમાં નિવાસ કરનારી, બુદ્ધિને આપનારી તથા જડતાને દૂર કરનારી એવી નિર્મળ સરસ્વતીની અમે આનન્દપૂર્વક સેવા કરીએ છીએ. ૧

હે શ્રુતદેવિ ! આશ્ચર્યની વાત છે કે - જડ બુદ્ધિવાળો મનુષ્ય પણ તમારી મહેરબાનીથી સ્ફુરાયમાન અને નિર્મળ બુદ્ધિરૂપ ધનવાળો (થઈ) શ્રુતરૂપી સમુદ્રનો પાર પામી રાજસભાને આશ્ચર્યચકિત કરે છે. ૨

વિનયથી નમ્ર મસ્તકવાળો, ઉત્કૃષ્ટ પ્રીતિથી બન્ને કર કમલ જોડીને, નિર્મળ ભકિતના તરંગના રંગવાળો હું શ્રુતદાયિની સરસ્વતી દેવીની ઉપાસના કરૂં છુ. ૩

દેવેન્દ્ર - દાનવેન્દ્ર અને નરેન્દ્રો, હે ગિરાદેવી ! તમારી કૃપાના અંશને મેળવવા માટે પોત પોતાની પ્રવૃત્તિને છોડીને તમારા નામાક્ષરનો અત્યંત જાપ કરે છે. ૪

ચન્દ્રમા - કુન્દપુષ્પ અને ઝાકળના બિંદુના જેવી નિર્મળ તથા ચારે બાજુ દેદીપ્યમાન તેમજ શ્વેત કમલના ઉપર રહેલી તમારી શ્રેષ્ઠમૂર્તિને જોઈને આ પૃથ્વી ઉપર કોણ એવા છે કે જે ખુશ ન થાય - અર્થાત્ બધાજ ખુશથાય. ૫

જેમની કૃપાથી જડબુદ્ધિવાળો એવો પણ મનુષ્ય આખા જગતને હાથમાં રહેલા પાણીની જેમ જોવે છે તે શ્રી સરસ્વતી દેવી મારી મતિની મલિનતાને દૂર કરો. ૬

તમારી સુન્દર કૃપારૂપી સરસનૌકાને પ્રાપ્ત કરીને હે વાણી દેવી ! મનુષ્યો શોભાયમાન - પ્રબળ વચનના વિભૂષણવાળા થયા છતાં જલ્દીથી જડતા રૂપી સમુદ્રને તરી જાય છે. ૭

સકળ પ્રાર્થિત પદાર્થને આપવામાં કામધેનુ ગાય સમાન એવી તમારી પ્રસાદ પૂર્ણ દૃષ્ટિ જેના ઉપર પડે છે તેના માટે આ પૃથ્વી ઉપર પંડિતપણું અને કવિપણું કોઈપણકાળે અસંભવિત નથી. ૮

હે ભારતી દેવી ! તમારા ચરણોમાં નિરન્તર મારૂં નમન તથા સ્તવન હો અને એરીતે તમને નમન તથા સ્તવન કરવાથી હંમેશા મારી બુદ્ધિ નિર્મળ થાય. ૯

હે ભારતી દેવી ! સારીરીતે કરવામાં આવેલી સ્તુતિનું બીજું કાંઈ પણ ફલ તમારી આગળ હું માંગતો નથી પણ હું તો તમારી આગળ એટલુંજ કહું છું કે કોઈ પણ વખત મારૂં સાન્નિધ્ય તમે છોડતા નહિ. અર્થાત્ તમે હંમેશા મારી પાસે રહેજો. ૧૦

આ પ્રમાણે ભક્તિભરેલા ચિત્ત વડે ગુરૂ મહારાજશ્રી વિજય દેવસૂરીશ્વરજી મ.શ્રીના ચરણકમલની સેવાકરનાર હેમચંદ્રસૂરિવડે ભાવનગરમાં સ્તુતિ કરાયેલી શ્રી ભારતીદેવી બુદ્ધિ આપનાર થાય. ૧૧

સમ્પૂર્ણ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

४१
अनुवाद

शरद ऋतु, के चन्द्र के समान-मनोहर मुखवाली, जिनेश्वर परमात्मा के मुख-कमल में वास करनेवाली, बुद्धि देनेवाली, तथा जड़ता को दूर करनेवाली निर्मल सरस्वती की हम आनन्दपूर्वक सेवा करते हैं। १

हे श्रुतदेवी ! आश्चर्य की बात है कि जड़ बुद्धिवाला मनुष्य भी तुम्हारी कृपा से स्फुरायमान और निर्मल बुद्धिमान वाला (होकर) श्रुतरूपी समुद्र का पार पाकर राजसभा को चकित करता है। २

विनय से झुके हुए मस्तकवाला, उत्कृष्ट प्रीति से दोनों कर-कमल जोड़ कर निर्मल भक्ति की तरंग के रंगवाला मैं श्रुतदायिनी सरस्वती देवी की उपासना करता हूँ। ३

देवेन्द्र, दानवेन्द्र, और नरेन्द्र, हे गिरा देवी ! तुम्हारी कृपा के अंश को पाने के लिए अपनी अपनी प्रवृत्ति को छोड़कर तुम्हारे नामाक्षर का अत्यन्त जाप करते हैं। ४

चन्द्रमा, कुन्दपुष्प, और ओसकणों के समान निर्मल तथा चारों ओर देदीप्यमान एवं श्वेतकमल पर रही हुई तुम्हारी श्रेष्ठ मूर्ति को देखकर इस पृथ्वी पर ऐसे कौन हैं ? जो प्रसन्न न हों, अर्थात् सभी प्रसन्न होते हैं। ५

जड़ बुद्धिवाला मनुष्य भी जिनकी कृपा से सारे जगत को हाथ में रहे पानी की तरह देखता है, वे श्री सरस्वती देवी मेरी मति की मलिनता को दूर करे। ६

हे वाणी देवी ! तुम्हारी सुन्दर कृपारूपी सरस नौका को प्राप्त कर के मनुष्य शोभामय, प्रबल वचन के विभूषणवाले होकर जल्दी से जडतारूपी समुद्र को तैर जाते हैं। ७

समस्त प्रार्थित पदार्थों को देने में कामधेनु के समान तुम्हारी प्रसादपूर्ण दृष्टि जिस पर होती है उसके लिए इस पृथ्वी पर पांडित्य और कवित्व कभी भी असंभव नहीं है। ८

हे भारती देवी ! तुम्हारे चरणों में मेरा निरन्तर नमन तथा स्तवन हो। और इस तरह - तुम्हें नमन और स्तवन करने से मेरी बुद्धि सदा निर्मल हो। ९

हे भारती देवी ! तुम्हारी भली भाँति की गई स्तुति का मैं तुमसे दूसरा कोई फल नहीं माँगता, लेकिन मैं तत्र तुम्हारे आगे इतना ही कहता हूँ कि तुम कभी भी मेरा सान्निध्य न छोड़ना - अर्थात् तुम सर्वदा मेरे पास रहना। १०

इस तरह भक्तिपूर्ण चित्त से, गुरु महाराज श्री विजय देवसूरीश्वरजी महाराज श्री के चरण कमलों की सेवा करनेवाले हेमचन्द्र सूरि के द्वारा भावनगर में स्तुति की गयी श्री भारती देवी बुद्धि देनेवाली हो। ११

। सम्पूर्णम्।

४२
।। श्री भारती स्तोत्रम् ।।

(आर्या वृत्तम्)

भक्तिभरसंभृतान्तो योजितकरकुड्मलो विनतमूर्धा।
त्वच्चरणाम्बुजयुग्मे मतिदे ! श्रुतदेवि ! प्रणुवेऽहम् ।।१।।

स्फाटिकमालां वीणां, पुस्तकमपि या दधाति निजपाणौ।
हंसासना भगवती, देवी सा मे वरं दद्यात् ।।२।।

स्पर्शेण हंससममपि, यदि चक्रे क्षीरनीरभेदकृतम्।
तत् किं त्वदुपास्ति रते, कृपाकटाक्षं न निक्षिपसि ।।३।।

या क्रीडां तन्वन्ती, जिनमुखमानससरसि मरालीव।
सा मे मुखैकदेशे, वासं कुर्याद् वरं तदपि ।।४।।

किं दूरे वैदुष्यं, वक्तृत्वं चापि सर्वविधवित्त्वम्।
तेषां येषां त्वदुपरि, भारति ! तुष्टा भवसि सद्यः ।।५।।

ग्रीष्मर्तु तापतप्तः, क्लिश्यति जाड्येन तावदिव मर्त्यः।
लभते न स यावत्त्वत्-प्रसादलवचन्दनस्पर्शम् ।।६।।

दाडिमबुद्धया स्फाटिकमालां कर्षन् नखांशुभि र्भिन्नाम्।
कीटो येन निषिद्ध-स्तत्ते स्मितमस्तु मम भूत्यै ।।७।।

कुरु कुरु मत्सान्निध्यं हर हर जाड्यं ममात्यरतिजनकम्।
त्वत्सान्निध्याद् भारति ! सेत्स्यन्ति हि सर्वकार्याणि ।।८।।

श्री नेम्यमृत देव- सूरिपदाब्जालिहेमचन्द्रेण।
भक्त्या स्तुता जगदिन्दु- विज्ञप्त्या गीः सदाऽस्तु मुदे ।।९।।

। समाप्तम्।

४२
ભાષાન્તર

ભક્તિના સમૂહથી ભરેલા અન્તઃ કરણવાળો તથા જેણે બે કરકમલ જોડ્યા છે અને માથું નમાવ્યું છે એવો હું, બુદ્ધિને આપનારી એવી હે શ્રુતદેવી તમારા બે ચરણકમલમાં સ્તુતિ કરું છું. ૧

સ્ફટિકની માળા, વીણા તથા પુસ્તકને જે પોતાના હાથમાં ધારણ કરે છે એવા હંસના આસનવાળી ભગવતી દેવી મને વરદાન આપનાર થાઓ. ૨

હંસ જેવા પક્ષીને પણ સ્પર્શમાત્રથી જો તમે દૂધ અને પાણીના વિવેક કરનારો બનાવી દીધો તો તમારી સેવામાં પરાયણ એવા મારા વિષે કેમ કૃપાકટાક્ષ ફેંકતા નથી. ૩

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

જે દેવી જિનેશ્વર પરમાત્માના મુખરૂપી માનસ સરોવરમાં રાજહંસીની જેમ ક્રીડા કરે છે તે મારા મુખના એકભાગમાં પણ વાસ કરે તો પણ ઘણું સારૂં છે. ૪

હે ભારતી દેવી ! જેઓના ઉપર તમે જલ્દી ખુશ થાઓ છો તેઓને પંડિતપણું, વકતાપણું તેમજ સર્વપ્રકારની નિપુણતા શું દૂર છે ? અર્થાત્ જરા યે દૂર નથી. ૫

ગ્રીષ્મ ઋતુના તાપથી તપેલા મનુષ્યની જેમ, જડતાથી ત્યાં સુધી જ માણસ કલેશ પામે છે જ્યાં સુધી તમારી કૃપાના અંશરૂપ ચન્દનના સ્પર્શને તે મેળવતો નથી - ચન્દનથી જેમ તાપ દૂર થાય તેમ તમારી કૃપાથી માણસની જડતા દૂર થાય છે. ૬

નખ કિરણથી ભિન્ન, રકત તમારા હાથમાં રહેલી સ્ફટિકની માળાને દાડમના બીજની બુધ્ધિથી ખેંચતા એવા પોપટને જેણે રોકયો તે તમારૂં સ્મિત - (મન્દહાસ્ય) અમારા (જ્ઞાનરૂપી) ઐશ્વર્ય માટે થાવ. ૭

હે ભારતી - સરસ્વતી દેવી ! મારૂં સાન્નિધ્ય કરો, કરો અર્થાત્ મારી પાસે આવો અને મને અત્યંત પીડનારી જડતાને હરણ કરો - હરણ કરો તમારા સાંનિધ્યથી મારા સર્વકાર્યો અવશ્ય સિધ્ધ થશે. ૮

શાસન સમ્રાટ, શ્રી વિજય નેમિસૂરીશ્વરજી મ.શ્રીના પટ્ટધર પૂજ્ય આચાર્ય શ્રીવિજય અમૃતસૂરીશ્વરજી મ.શ્રીના પટ્ટધર પૂજ્ય આચાર્ય શ્રીવિજય દેવસૂરીશ્વરજીમ.શ્રીના ચરણ કમલમાં ભ્રમર સમાન આ. શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિ દ્વારા મુનિ જગચન્દ્રવિજયની વિનંતિથી ભકિત પૂર્વક સ્તવાયેલા શ્રી ગીઃ- સરસ્વતી દેવી હંમેશા આનન્દ માટે થાવ. ૯

સંપૂર્ણ.

४२
अनुवाद

भक्ति के पुंज से भरे अन्तःकरणवाला तथा जिसने दो करकमल जोडे हैं और सिर झुकाया है, सो मैं, बुद्धि देनेवाली हे श्रुतदेवी ! तुम्हारे दो चरण कमलों में स्तुति (नमन) करता हूँ। १

स्फटिक की माला, वीणा तथा पुस्तक को जो अपने हाथों में धारण करती है, सो हंस के आसनवाली भगवती देवी मुझे वरदान दे। २

हंस जैसे पक्षीको भी यदि तुमने स्पर्शमात्र से दूध और जल का विवेक करनेवाला बना दिया तो तुम्हारी सेवा में लीन ऐसे मुझ पर क्यों कृपा-कटाक्ष नहीं फेंकती हो ? ३

जो देवी जिनेश्वर परमात्मा के मुखरूपी मानसरोवर में राजहंसिनी की तरह क्रीडा करती है, वह मेरे मुख के एक भाग में भी वास करे तो भी बहुत अच्छा है। ४

हे भारती देवी ! तुम जिनके ऊपर शीघ्र प्रसन्न होती हो उनके लिए विद्वत्ता, वक्तृत्व, एवं सब प्रकार की निपुणता क्या दूर है ? अर्थात् जरा भी दूर नहीं है। ५

ग्रीष्म ऋतु की गर्मी से तपे हुए मनुष्य की भाँति, जड़ता से तभी तक मनुष्य क्लेश पाती है जब तक तुम्हारी कृपा के अंश रूपी चन्दन के स्पर्श को वह नहीं पाता। जैसे चन्दन से ताप दूर होता है, वैसे तुम्हारी कृपा से मनुष्य की जड़ता दूर होती है। ६

नख की किरण से भिन्न सब तुम्हारे हाथ में रही हुई स्फटिक की माला को दाडिम (अतार) के बीज की बुद्धि से (अनार के बीज समझकर) खींचते हुए तोते को जिसने रोका वह तुम्हारा स्मित (मुसकान) हमारे (ज्ञानरूपी) ऐश्वर्य के लिए हो। ७

हे भारती सरस्वती देवी ! मेरा सान्निध्य कीजिये कीजिये। अर्थात् मेरे निकट आइ में और मुझे अतिशय पीडा देनेवाले जाड्यता को दूर कीजिये, दूर किजिये। आपके सान्निध्य से मेरे सारे कार्य अवश्य सिद्ध होंगे। ८

शासन सम्राट श्री विजय नेमिसूरीश्वरजी महाराजश्री के पट्टधर पूज्य आचार्य श्री विजय अमृत सूरीश्वरजी महाराज श्री के पट्टधर पूज्य आचार्य श्री त्रिजयदेव सूरीश्वरजी महारार श्री के चरण कमल के भ्रमर (समान) आचार्य श्री हेमचन्द्रसूरि के द्वारा, मुनि जगच्चन्द्रविजय की बिनति से भक्ति पूर्वक स्तुति की गयी ऐसी श्री गीः - सरस्वती देवी सर्वदा आनन्द के लिए हो। ९

। सम्पूर्णम्।

४३
आचार्य मुक्तिप्रभसूरिविरचिता
श्री शारदाद्वात्रिंशिका

स्रग्विणीवृत्तम्

चित्तचिन्तापचित्येकचिन्तामणिम्, बुद्धिमद्मानसाम्भोरुहा हर्मणिम्।
भक्तचेतंश्चकोराय रात्रीमणिम्, शारदां स्तौमि चातुर्यचुडामणिम्॥१॥

नम्रकम्रामरेन्द्र स्तुति प्रस्तुते ! ज्ञानशक्ति प्रदानैककार्यान्नुते !
केतकप्रांशुपत्रद्विनेत्रान्विते ! तिष्ठमन्मानसे देवि वाग्देवते ! ॥२॥

तीर्थकृत्कम्रवक्त्राम्बुजाते रते ! ज्ञानसञ्चारिके चारुदेहद्युते !
ध्यानरक्तत्वदासक्त भक्तान्विते ! देहि विद्यां च वाग्देवते ? देवते! ॥३॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

विघ्नसंघातकण्ठीरवाष्टापदा, सर्वकल्याणनिर्माणमालाप्रदाः
यत्पदेन्दीवरे धीवराः षट्पदाः, अस्तु सा सर्वदा शरदाः शारदा:॥४॥

नव्यकाव्यान्तरिक्षे, जगत्साक्षिणः, हेमचन्द्रादिधीधाममेधाविनः
पूर्वदिक्सन्निभाप्यन्वाक्स्वामिनः, भारति ! त्वं प्रसूत्वं प्रसूः ज्ञानिनः॥५॥

भानुभामण्डले कुण्डले धारिणीम्, सर्व सन्ताप पापाद्रिविद्राविणीम्।
वाग्मि चातुर्यचेतश्चमत्कारिणीम्, भारति ! त्वां स्तुवे भीति संहारिणीम्
॥६॥

ये निशान्ते निशान्तेऽपि ते तत्त्वये ! गौरवागारहर्षप्रकर्षप्रदे !
नाम सन्मान दान प्रदं धैर्यदे ! जन्तवो नो भजन्ते शुभं शारदे ! ॥७॥

ते निमग्ना निरालम्बिताः सद्गुणे ! सागरे सन्ति गुर्वज्ञता कारणे।
ते वसन्तश्च लोकेऽपि विद्याङ्गणे, हन्त ! वासं हि कुर्वन्त्य लोकाङ्गणे
॥८॥

सिद्धिदानं न ते साधना मुञ्चति, नैव या निष्फलत्वं कदाप्यञ्चति।
साधकौघो विचार्येत्थमागच्छति, तत्पुरः साधनात् शेमुषीमिच्छति॥९॥

तद्विलोक्यैव लोकानुगः शारदे ! आगतः प्रेमतः प्रेमभावप्रदे !
ज्ञानभिक्षाप्रतीक्षाकरः कामदे ! देहि मे देहि विद्याधनं धर्मदे !॥१०॥

न त्वयि प्राज्ञतादानशक्ति र्यदि, चेत्ददत्वं तदास्ते न सा मे हृदि।
अस्ति चेद् किं विलम्बेन विद्यानदि ! सत्कृतौ कार्ययत्नो द्रुतं सद्हृदि
॥११॥

ज्ञातमाः भारति ! ब्रह्मसंवादिनी, त्वं हि धीदानं सच्छक्ति संवाहिनी।
त्वं च बह्वज्ञता ध्वान्तविध्वंसनी, पूर्णकारुण्यभावाक्षि संवाहिनी॥१२॥

ध्यानतस्तेऽन्यथाऽल्पज्ञता वाहिनी, साधुसत्सन्ततिः सौम्यता शालिनी।
कं समाश्रित्य जाताज्ञता नाशिनी, प्राज्ञपंक्तिप्रधानत्वसंभाजिनी॥१३॥

पंडिताःपद्मवक्त्रे ! त्वया मण्डिता : अज्ञता ताण्डवाऽम्बरा दण्डिताः।
वाणि ! पाखण्डवादास्त्वयाखंडिताः, त्वंहि कष्टक्षयकृत्कलामण्डिता
॥१४॥

देव्यतः ज्ञप्तिवित्तप्रदानक्षमा, निश्चिता त्वं मया कल्पशालोपमा।
त्वं ततो भक्तभक्तिर्नवास्ते प्रमा, वीक्ष्य तत्पुरय प्राज्ञतामग्रिमाम्॥१५॥

श्वेतपक्षाङ्गचक्राङ्गसंगामिनी, देवि ! दिव्यंशुवस्त्राङ्ग संवाहिनी।
चार्वलङ्कारलोलाकलाशालिनी, त्वं त्रिलोकप्रति प्राणिसंजीवनी॥१६॥

कुन्दनीहारहारेन्दुवर्णोज्वले ! शारदे शारदेन्दु प्रभा निर्मले ?
त्वं पवित्री कुरु द्राक्च मे चञ्चले ! लोचने पापवल्लीविनाशानले ?
॥१७॥

सर्वकष्टाङ्गसारङ्गकण्ठीरवम्। सर्वशर्मावलीवल्लिविद्युद्धवम्।
मन्त्रराजं त्वदीयं महागौरवम्। भाग्यदे भारति ! ज्ञानरत्नार्णवम्॥१८॥

तं महामन्त्रदेवं मनोमंदिरे, स्थापयन्ति प्रमोदेन ये सुन्दरे।
ते भयं नैव केषां च विद्येन्दिरे ! प्राप्नुवन्ति प्रभावप्रभाबन्धुरे ! ॥१९॥

शारदे ! त्वत्कृपादृष्टिसद्वृष्टितः, येऽज्ञभावा भजजन्तवो जन्मतः।
धीमतां ते मनोऽङ्कास्तत्वतः, संभवन्त्याशु भूता भविष्यन्त्यतः॥२०॥

निर्मलध्यानरक्तकचित्ताश्रिताः, पण्डिता भक्तिसद्भावना भाविताः।
त्वत्पदाम्भोजयुग्मभव्यध्वये रताः, पद्मवृन्दे यथा प्रेमि पुष्पव्रताः॥२१॥

ग्रन्थनिर्माणशक्त्यब्जतिग्मद्युतिम्, वादिदुर्भेदवादक्षपांशुद्युतिम्।
शास्त्रविज्ञानवारीशशीतद्युतिम्, स्तौमि सद्भावतोभासाश्रितोभारतिम्॥२२॥

देवदेवेन्द्र विद्याधरैर्वन्दिता:, सद्गुणास्थानरूपेण संवर्णिताः।
साधु साधुव्रतव्रातसम्मानिताः, विघ्नवृन्दं हरन्तु द्रुतं देवताः ॥२३॥

केवलालोकहेत्वागमज्ञानदे ! वाणिविख्यातसत्कीर्तिकान्तिप्रदे !
भावरोगार्त्तभव्यौषधिदर्शदे, त्वं प्रसीद प्रसादप्रदे शारदे ! ॥२४॥

त्वत्प्रसादस्समासादितः सादरे, शारदे ! सेव्यपादाब्जसेवाः।
सन्ति संसव्यपादाश्चते सादरे, प्राज्ञवृन्दैः सदैवापि संविद्वरैः ॥२५॥

शौर्य सौन्दर्य सौहार्द तेजोमया, प्रेमपीयूषसन्दोहमैत्रीमया।
भारति ! त्वं सदानन्दलीलालया, विश्वविज्ञातसत्कीर्तिकान्तालया
॥२६॥

सर्वदोषप्रदोषांशुमद्भास्वरा, सद्गुणाप्त्यङ्कुरोत्पत्तिधाराधरा।
ज्ञानगङ्गाहिमप्रस्थपृथ्वीधरा, शारदे विश्वविश्वाग्रविद्याधरा ॥२७॥

कष्टमिष्टायतेऽग्निस्तुषारायते, कालकूटोपि पीयुषकूणायते।
शारदे ! मन्दबुद्धिः प्रबुद्धायते, त्वत्प्रसादाद् धरास्वर्ग लोकायते॥२८॥

त्वन्मुखाब्दाद् द्रुतं वत्स ! विद्वान सदा, त्वं भवेत्यभ्र गंभीरनादं मुदा।
शारदे ! श्रोतुमश्रान्ततावद् हृदा, भक्तवर्गो मयूरायते सर्वदा ॥२९॥

त्वद् गुणव्रातवार्ताव्रजं वक्त्रतः, वक्तुमुल्लेखितुं हस्तसाहस्रतः।
भो सरस्वत्यहो ! द्रष्टुमुद्दृष्टितः, वाग्मिवृन्दोऽपि नैवास्ति शक्त्यान्वितः
॥३०॥

नाममन्त्रं त्वदियं सुधानिर्झरि ! ये स्मरन्त्येकचित्तेन चिन्ताहरि !
ते प्रमोदश्रियं विश्वविश्वेश्वरि ! प्राप्नुवन्त्येव द्राक् देवि ! वागीश्वरि !
॥३१॥

शारदे ! त्वद्गुणस्तोत्रपाठंवहाः। त्वत्प्रसादेन सद्भाग्यभारं वहाः।
सन्तु मांगल्यमालामजस्रं वहाः। नित्य 'मुक्तिप्रभ' त्वाभिलाषं वहाः॥३२॥

'स्रग्विणीवृत्तम्' रचयिता आचार्य विजयमुक्तिप्रभसूरीश्वराः।

४३

ભાષાન્તર

ચિત્તની ચિંતાને દૂર કરવામાં એક ચિંતામણી સમાન, પંડિતોના માનસરૂપી કમળોના સ્થાનભૂત ભકતના ચિત્તરૂપી ચકોર માટે ચંદ્રરૂપ ચતુરાઈમાં મુગુટ સમાન એવી શારદા દેવીની હું સ્તુતિ કરું છું. १.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

હે વિનયી ! મનોહર ઇંદ્રોની સ્તુતિથી પ્રસિદ્ધ થયેલી જ્ઞાન શક્તિને આપવાનાં એક કાર્યથી પ્રશંસા પામેલી કેતકીના પત્ર સરખા બે નેત્રોથી યુકત થયેલી ! વાણીની દેવતા એવી શારદા દેવી મારા માનસમાં સ્થિરતા કરો. ૨.

તીર્થંકરના મનોહર મુખકમળમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી આનંદવાળી ! જ્ઞાનનો વિસ્તાર કરનારી ! સુંદર દેહની કાંતિવાળી ધ્યાનમાં રકત તમારામાં આસકત ભકત જનોથી યુકત હે વાણીની દેવતા ! તું વિદ્યાને આપ. ૩.

વિઘ્નના સમૂહરૂપી સિંહોને વિષે અષ્ટાપદ પ્રાણી સમાન, સર્વ પ્રકારના કલ્યાણના નિર્માણની માળાને આપનારી, પંડિતો રૂપી ભમરાઓ છે જેને તે સરોવરના નીલકમલ સભી શારદાદેવી ઉત્તમ સ્વભાવને આપનારી થાઓ. ૪.

નવ્ય ન્યાય અને કાવ્યરૂપી આકાશમાં સૂર્ય જેવા તેમજ બુદ્ધિના સ્થાનભૂત શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજી વિ. જ્ઞાનીઓને હે ભારતી દેવી ! તેં જ ઉત્પન્ન કર્યા છે. સૂર્ય જેમ પૂર્વ દિશામાં જ ઉત્પન્ન થાય છે. તેમ જ્ઞાનીઓ (પૂર્વદિશા સમતારે) ત્યાં જ ઉત્પન્ન થાય છે. ૫.

સૂર્ય જેવા ચમકતા કુંડલ ધારણ કરનારી, સર્વ સંતાપ અને પાપના પર્વતને વિખેરનારી, પંડિતોના ચાતુર્યથી ચિત્તને ચમત્કૃત કરનારી ભીતિનો સંહાર કરનારી હે ભારતિ ! તને સ્તવું છું, ૬.

જે અત્યંત શાંત એવા પ્રભાતમાં પણ તત્વ આપનારી, ગૌરવના ધામ હર્ષના પ્રકર્ષને આપનારી, હે ધૈર્યને આપનારી હે શારદા દેવી ! સમ્માનનું દાન કરનાર એવું પણ તારૂં શુભ નામ ભજતા નથી. તેઓ સદ્ગુણમાં આલંબન વગરના છે. તેથી મોટી અજ્ઞાનતાના સાગર જોવા કારણમાં ડૂબેલા છે તેઓ લોકમાં વસંત હોવા છંતા આલોકાકાશમાં વાસ કરે છે. ૭/૮.

તારી સાધના સિદ્ધિ અપવાનું કદી છોડતી નથી. જે કદી નિષ્ફળ થતી નથી. આમ વિચારીને સાધકનો સમુહ તારી સમીપે આવે છે. અને સાધનાથી શુદ્ધિને ઇચ્છે છે. ૯.

આ જોઈને જ લોક હેતુથી, પ્રેમભાવ આપનારી, જ્ઞાન-ભિક્ષાની પ્રતીક્ષા કરનાર ઇચ્છિતને આપનારી, હે શારદા ! પ્રેમથી તારી પાસે આવ્યો છું મને વિદ્યાધન અને ધર્મ આપ. ૧૦.

જો તારામાં પ્રાજ્ઞતા દાનની શક્તિ નથી. તો તું આપતી હોય તો પણ તે (પ્રાજ્ઞતા) મારા હૃદયમાં નથી. હે વિદ્યાની નદી ! જો (તારામાં પ્રાજ્ઞતાદાનની શક્તિ) છે તો વિલંબથી સર્યું ! સજ્જનના હૃદયમાં સત્કાર્યને વિષે ઝડપી યત્ન હોય છે. ૧૧.

હે બ્રહ્મ સંવાદિની જ્ઞાતમા ભારતી ! તું જ બુદ્ધિદાનની, સત શક્તિ ની સંવાહિની છો. ઘણી અજ્ઞતાના અંધકારનો નાશ કરનારી છે. કારણ પૂર્ણ કરૂણાભાવને જોનારી છે. અને તું વહનારી છે. ૧૨.

જો તેમ ન હોય તો અલ્પજ્ઞતાને વહન કરનારી, સૌમ્યતા-શાળી તે સુસાધુ સંતતિ કોનો આશ્રય કરીને અજ્ઞતાને નાશ કરનારી અને પંડિતોની (પ્રાજ્ઞો) પંક્તિમાં અગ્રેસર બને ?૧૩.

હે પદ્મમુખી ! અજ્ઞતાના તાંડવથી દંડાયેલાએવા પંડિતો તારા વડે મંડિત કરાયા છે. પાખંડવાદો તારા વડે ખંડિત કરાયા છે. હે વાણી ! તું જ કષ્ટ ને ક્ષય કરનારી કલાથી મંડિત છે. ૧૪.

આથી જ જ્ઞાનરૂપીધન પ્રદાન કરવામાં સક્ષમ હે દેવી ! તું મારા વડે કલ્પવૃક્ષ સમી નિશ્ચિત કરાઈ છે. ભકતમાં ભક્તિ પણ નથી અને પ્રમા (બુદ્ધિ) પણ નથી તે જોઇને તું શ્રેષ્ઠ એવી પ્રાજ્ઞતાથી તેને ભર. ૧૫.

હંસયાન પર બેસીને ગમન કરનારી, દિવ્ય-તેજસ્વી વસ્ત્રો ધારણ કરનારી સુંદર ચંચળ અલંકારોથી તેમજ કલાથી શોભતી હે દેવી ! તું ત્રણ-લોકના પ્રત્યેક પ્રાણિની સંજીવની છો. ૧૬.

કુંદ-પુષ્પ, હિમ, હાર, અને ચંદ્રની જેમ ઉજ્જવળ વર્ણી, શરદઋતુના ચંદ્ર જેવી નિર્મળ પ્રભાવાળી, પાપવેલડીના વિનાશ-માં અગ્નિ જેવી તું જલ્દીથી મારા ચંચળ લોચનને પવિત્ર કર.૧૭.

હે ભાગ્યદાત્રી ભારતી ! તારો મહાગૌરવરૂપ મંત્રરાજ સર્વ કષ્ટરૂપી હરણને વિષે સિંહ સમાન છે. સર્વ સુખોની વેલડીઓમાં મેઘ જેવો છે. અને જ્ઞાનનો મહાસાગર છે. ૧૮.

હે વિદ્યાલક્ષ્મી શારદે ! તારા એ મંત્રને જે મનમંદિરમાં હર્ષોલ્લાસ થી સુંદર રીતે સ્થાપન કરે છે. તેઓને કોઈથી ભય થતો નથી અને પ્રભાવને પ્રાપ્ત કરે છે. ૧૯.

હે શારદે ! જેઓ જન્મથી જ અજ્ઞતામાં ડૂબેલા છે તેઓ પણ તારી કૃપાદષ્ટિની સદ્‌વૃષ્ટિથી બુદ્ધિમાનોના મનોરંજક બન્યા છે, બને છે અને બનશે. ૨૦

જેમ પદ્મનાવૃંદમાં ભમરો રત બને છે તેમ, નિર્મલ ધ્યાનથી રંગાયેલા એકાગ્રચિત્તથી શોભતા ભક્તિની સદ્‌ભાવનાથી ભાવિત પંડિતો તારા ચરણકમલના યુગલમાં રત (રસિક) બન્યા છે.૨૧.

ગ્રંથનિર્માણ શક્તિરૂપ કમલના વિકાસ માટે સૂર્યકિરણ સરખી, તથા દુર્ભેદ્ય વાદીઓરૂપ રાત્રિમાટે માર્તણ્ડ સરખી, શાસ્ત્રના જ્ઞાન રૂપી સાગરમાં ચંદ્ર સરખી, પ્રભાવલયથી દીપતી એવી ભારતીને હું સદ્‌ભાવથી સ્તવું છું. ૨૨.

દેવદેવેન્દ્ર અને વિદ્યાધરોથી વંદાયેલી, સદ્ગુણોની સભા તરીકે વર્ણવાયેલી, શુદ્ધ સાધુવ્રતવાળાના સમૂહથી સન્માનિત હે દેવતા ! તમે શીઘ્ર વિઘ્નના વૃંદને હરો. ૨૩.

કેવલજ્ઞાનના હેતુભૂત, આગમજ્ઞાનની દાત્રી, વાણીદ્વારા વિખ્યાત, સત્કીર્તિ અનેકાંતની પ્રદાયિકા, ભાવરોગથી પીડિત ભવ્યોને ઔષધ બતાવનારી, પ્રસાદને દેનારી, હે શારદે ! તું પ્રસન્ન થા. ૨૪.

હે શારદે ! તારા સેવ્ય એવા પદકમલોની સેવામાં તત્પર લોકો

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

વડે તારી કૃપા પ્રાપ્ત કરાઈ છે. શ્રેષ્ઠ જ્ઞાનવંત પ્રાજ્ઞોના સમૂહવડે તારા પદ કમલો આદર પૂર્વક સારી રીતે સેવવા યોગ્ય હોય છે.૨૫.

હે શારદા ! તું સૌંદર્ય, સૌહાર્દ, અને તેજોમયી છો, પ્રેમ પીયૂષના સન્દોહ એવી મૈત્રી મયી છે. હે ભારતી ! તું સદ્-આનંદની લીલાના સ્થાનભૂત છો, વિશ્વ વિખ્યાત એવી સત્કીર્તિકાંતાનું નિવાસસ્થાન છે. ૨૬.

હે શારદે ! સર્વ દોષો રૂપ રાત્રિને વિષે તું સૂર્યજેવી તેજસ્વીની છે. સદ્ગુણોની પ્રાપ્તિરૂપ અંકુરાની ઉત્પત્તિ માટે ધારા ને ધરનારી છો. જ્ઞાનગંગાના અવતરણ માટે હિમાલય સમ છો. વિશ્વની સઘળી વિદ્યાઓની ધારિત્રી છો. ૨૭.

હે માતા શારદે ! તારા પ્રભાવથી કષ્ટ પણ મિષ્ટ બની જાય છે. અગ્નિના કણ પણ હિમકણ બને છે. કાલકૂટ ઝેર પણ પીયૂષકણ બની જાય છે. પૃથ્વી સ્વર્ગ જેવી બને છે. અબુઝ પ્રબુદ્ધ બને છે. ૨૮.

હે શારદે ! તારા મુખરૂપી વાદળમાંથી ઉઠતો ગંભીરનાદ જે મેઘના ગર્જારવને પણ જીતી લે છે. તેને સાંભળવા માટે તારો ભકતવર્ગ મયૂરની જેમ ઉત્સુક છે. ૨૯.

હે સરસ્વતી ! તારી ગુણવાર્તાના વૃંદને લખવામાં હજાર હાથ પણ ઓછા પડે છે. તેને ઉંચી નજરે જોવામાં તો વિદ્વદ્વૃંદ પણ પાછું પડે છે. ૩૦.

હે અમૃતનિર્ઝરી ! સર્વ ચિંતાને ચૂરનારી, વિશ્વવિશ્વેશ્વરી વાગીશ્વરી ! તારા નામ મંત્રને જે એક ચિત્તે સ્મરે છે, તે પરમાનંદ લક્ષ્મીને તુરત જ પ્રાપ્ત કરે છે. ૩૧.

હે શારદે ! તારા ગુણોના સ્તોત્ર પાઠને ધારણ કરતા સાધક તારા પ્રસાદથી ઉત્તમ ભાગ્યભારને વહનારા બને છે. મંગલમાલાને વહનારી થાઓ વળી નિત્ય મુક્તિપ્રભના અભિભાષાને વહનાતી થાઓ. ૩૨.

સંપૂર્ણ

४३
अनुवाद

चित्तकी चिंताको दूर करने में चिंतामणी सम, पंडितोके मानसरुपी कमलों के स्थानभूत, भक्त के चित्तरुपी चकोरको चंद्र-सम, चतुराई में मुकुट सम शारदादेवी की में स्तवना करता हूँ।१.

हे विनयवर्नि ! मनोहर इंद्रो की स्तुति से प्रसिद्ध ज्ञान-शक्ति देने के कार्य से प्रशंसा पाई हुई, केतकी-पत्र सम नेत्रयुगल युक्त वाणीकी देवता, शारदादेवी मेरे मनमे स्थिरता करो। २.

तीर्थंकर के मनोहर मुख-कमल से उत्पन्न आनंदरत ! ज्ञान के विस्तार को करनेवाली ! सुंदर-देह युक्ता !, ध्यान रक्ता !, आरक्त भक्तजनों से युक्ता, हे वाणी की देवता ! आप विद्या दें ! ३.

विघ्नसमूह रुप सिंहो में अष्टापद प्राणी समा, सभी प्रकार के कल्याण के निर्माण की माला देनेवाली, पंडितरुप भ्रमरों जिसके आसपास गुंजन करते है वह सरोवर के नीलकमल समी, शारदादेवी उत्तम-स्वभाव-देनेवाली हो। ४.

नव्य न्याय और काव्यरूपी आकाश में सूर्य जैसी, तथा बुद्धि के स्थानभूता श्री हेमचंद्राचार्यजी आदि ज्ञानीओंको, हे भारती देवि! तुंने ही उत्पन्न कीये है, जैसे सूरज पूरब दिशामें ही उत्पनन होता है वैसे ज्ञानीओं (पूरब दिशा सम तेरे) वहाँ ही उत्पन्न होते हैं। ५.

सूर्यवत् चमकीले कुंडल धारणकरनेवाली, सर्व पाप और संतापके पर्वतको बिखैरनेवाली, पंडितोके चातुर्यद्वारा चित्तको चमत्कृत करनेवाली, भीतिको संहरनेवाली हे भारति ! में आपकी स्तवना करता हूँ। ६.

जो अत्यंतशांत प्रभातमें भी, तत्वदात्री, गौरवके धाम तुल्य हर्ष के प्रकर्ष को देनेवाली ! धैर्यदात्री हे शारदादेवि ! सन्मानदायक तेरा शुभनाम भी नही जपता है। वे सद्गुण के आलंबन बिना बड़ी अज्ञानताके सागर जैसे कारणमें डूबे हुए है। वे लाकमें वसंत होने पर भी अलोकाकाशमें बसते है। ७-८.

तेरी साधना कभी सिद्धि देना नहि छोडती, जो कभी निष्फल नहीं जाती। ऐसा सोचकर साधक समुह तेरी समीप आता है और साधनासे बुद्धि चाहता है। ९.

यह देखकर ही लोकहेतुसे, प्रेमभाव देनेवाली, ज्ञान-भिक्षाकी प्रतीक्षा करनेवाली, मनोवांछित-दात्री, हे शारदा ! प्रेमभावसे तेरे पास आया हूँ। मुझे विद्याधन और धर्म दे। १०.

यदि तुझमें प्राज्ञतादान की शक्ति नहीं है, तो तुं देती हो तो भी वो (प्राज्ञता) मेरे हृदय में नहि है। हे विद्याकी नदि ! यदि तुझमें प्राज्ञतादान की शक्ति है तो दैर से क्यों ? सज्जनके हृदयमें सत्कार्यमें सत्वर यत्न होता है। ११.

हे ब्रह्म संवादिनी ज्ञातमा भारती ! तुं ही बुद्धिदान की सत्-शक्तिका (सच्छक्तिकी) संवाहिनी है। गाठी अज्ञता के अंधेरे को नाश करनेवाली है क्योंकी तुं करुणाभावपूर्ण द्रष्टि को बहनारी हो। १२.

ऐसा न हो तो अल्पज्ञता को वहन करनेवाली सौम्यताशाली वह सुसाधु संतति किनका आश्रय कर अज्ञता नाश-करें और प्राज्ञोकी पंक्तिमें अग्रेसर बनें। १३.

हे पद्ममुखी ! अज्ञता के तांडव से दण्डित पण्डितें तेरे द्वारा मंडित कीये गये है। पाखंडवादों तेरे द्वारा खंडित कीए गये है। हे वाणी ! तुं ही कष्ट क्षय करनेवाली कलामंडित है। १४.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

इसीलिए ज्ञान-धन प्रदान करने में हे देवि ! तुं मेरे द्वारा कल्पवृक्ष तुल्य निश्चित की गई है। भक्त में भक्ति भी नहि है और प्रमा (बुद्धि) भी नहि है यह देखकर तुं श्रेष्ठ-प्राज्ञता से उसे सभर कर। १५.

हंसके यान पर बैठकर गमन करनेवाली, दिव्य-तेजस्वी वस्त्रधारी, सुंदर चलायमान आभूषणों और कलासे शोभित हे देवि! तुम तीन लोकके प्रत्येक प्राणी की संजीवनी हो ! १६.

कुंद-पुष्प, हिम, हार और चंद्रकी तरह उज्ज्वलवर्णा, शरदऋतुके चंद्र जैसी निर्मल प्रभावाली, पापवेलडी के विनाशमें अग्नि जैसी, तुं सत्वर मेरे चांवल लोचनको पवित्र कर ! १७.

हे भाग्यदात्री भारती ! आपका महागौरवशाली मंत्रराज सर्वकष्टरुपी मृगोको सिंह तुल्य है। सर्व सुखों की वल्लीओको मेघ तुल्य है और ज्ञानका महासागर है। १८.

हे विद्यालक्ष्मी शारदे ! तेरे यह मंत्रको जो मनमंदिरमे हर्षोल्लास से अच्छी तरह स्थापन करतें है उन्हें कोइभी भय नहि होता और प्रभाव को प्राप्त करतें है। १९.

हे शारदे ! जो जन्म से ही अज्ञता में बूडे है वे भी तेरी कृपा द्रष्टिकी सद्‌वृष्टि से बुद्धिमानों के मनारंजक बनें है। बनते है और बनेंगे ! २०.

जैसे पद्मवृंदमें भ्रमरों आसक्त होते है, वैसे निर्मल ध्यानसे रंजित अेकाग्रचित्त से शोभित भक्ति की सद्‌भावना से भावित पंडितों तेरे चरणकमलके युगल में रत/आसक्त बने हैं। २१.

ग्रंथ निर्माण शक्ति रुप कमलके विकास में सूर्यकिरण सम, तथा दुर्भेद्य वादीओं रुप रात्रि के लिये मार्तण्ड तुल्य, शास्त्रज्ञान रुप सागर में चन्द्र तुल्य, प्रभावलय से देदिप्यमान भारति की में सद्‌भाव से स्तवना करता हूँ। २२.

देवदेवेन्द्र और विद्याधरो द्वारा वन्दिता, सद्‌गुणोंकी सभी ऐसे संबोधनवाली, शुद्ध साधुव्रतवानों से सन्मानित हे देवता ! तुम शीघ्र विघ्नों के वृंद को हरो ! २३.

केवलज्ञानके हेतुभूत आगमज्ञानकी दात्री, वाणी द्वारा विख्यात, सत्कीर्ति और शांतिकी प्रदायिका, भावरोगसे पीडित भव्यों को औषधि दिखानेवाली प्रसाद दात्री हे शारदे ! तुं प्रसन्न हो! २४.

हे शारदे ! तेरे सेव्य पादकमलों की सेवामें तत्पर लोगों द्वारा तेरी कृपा प्राप्त की गई है। श्रेष्ठ ज्ञानवंत प्राज्ञों के समूह द्वारा तेरे पदकमल अच्छी तरह सेवनीय है। २५.

हे शारदा ! तुं सौंदर्य, सौहार्द, और तेजोमयी है, प्रेम पीयूष के सन्दोह-मैत्रीमयी हो। हे भारती ! आप सद्-आनंदकी लीलाके स्थानभूत हो, विश्वविख्यात सर्व कीर्तिकांता के निवासस्थान हो ! २६.

हे शारदे ! सर्व दोषरुप रात्रिमें सूर्य जैसी तेजस्विनी है। सद्‌गुण प्राप्ति रुप अंकुराकी उत्पत्तिमें मेघधारा को धरनेवाली हो ! ज्ञानगंगाके अवतरण के लिये हिमालय तुल्या और विश्वकी सभी विद्याओकी धरित्री हो ! २७.

हे माता शारदे ! तेरे प्रभावसे कष्ट भी मिष्ट बन जाते है। अतिकण भी हिमकण बन जाते है कालकूट जहर भी पीयूषकण बन जाता है। पृथ्वी स्वर्ग तुल्य बनती है, अबुझ भी प्रबुद्ध होता है। २८.

हे शारदे ! तेरे मुखरुपी बादल से उठता गंभीरनाद जो मेघ गर्जारव को भी परास्त करता है। वह नाद सुननेके लीये तेरा भक्तका मयूर की तरह उत्सुक है। २९.

हे सरस्वती ! तेरी गुणवार्ताके वृंदको लिखने में हजार हाथ भी कम होते है। तुझे ऊँची निगाह से देखने में तो विद्वद् वृंद भी नामुमकीन है। ३०.

हे अमृतनिर्झरी ! सर्वचिंताचूरक, विश्वविश्वेश्वरी वागीश्वरी ! तेरे नाम मंत्रको जो एकाग्रचित्तसे स्मरते है, वे परमानंद लक्ष्मीको तुरंत ही प्राप्त करते है। ३१.

हे शारदे ! तेरे गुणस्तोत्र पाठको धारण करते साधक तेरे प्रयास से उत्तम भाग्यभार बहनकरनेवाले होते है, मंगलमाला वहन करनेवाली तथा नित्य मुक्तिप्रभके अभिलाष को बहन करनेवाली हो ! ३२.

। सम्पूर्णम् ।

४४
श्री सरस्वती अष्टकम्

स्मर्यमाणा जनैः सर्वैः वन्द्यमाना कवीश्वरैः ।
ध्यायमाना सुयोगीन्द्रैः स्तवीमि तां सरस्वतीम् ॥ ॥१॥

श्रुताब्धिगाढलीना या भवाब्धि परिशोषिणी ।
सर्वदा सर्वदा पूज्या स्तवीमि तां सरस्वतीम् ॥२॥

पूर्णचन्द्ररसासिक्ता सुधास्वादैकदायिनी ।
अज्ञता-पापहर्त्री या स्तवीमि तां सरस्वतीम् ॥३॥

यत्प्रसादात् विना लोकः मूढतां हि समश्नुते ।
जडता-मोहान्धकारं वै स्तवीमि तां सरस्वतीम् ॥४॥

विद्वद्वत्वं-सुमतित्वं च यत्कृपया सुलभ्यते ।
नम्रत्वं चाऽथवाग्मित्वं स्तवीमि तां सरस्वतीम् ॥५॥

राजते कमलागर्भे राजहंसाधि सेविता ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वीणा-पुस्तकमालाभिः स्तवीमि तां सरस्वतीम् ॥६॥

त्वच्छिशुकरुणाकर्त्री शुद्धसन्मार्गपोषिणी।
चिन्मयानन्ददातात्री स्तवीति तां सरस्वतीम् ॥७॥

ऐंकारबीजमन्त्रेण नमः शब्दानि योजयेत्।
लक्षजापात् भवेत् सिद्धिः स्तवीमि तां सरस्वतीम् ॥८॥

सरस्वत्याः प्रसादेन, कारितमिदमष्टकम्।
यावच्चंद्रोदयं भूयात् कुलचन्द्रे तमोहरम् ॥९॥

। सम्पूर्णम्।

४४

ભાષાન્તર

સર્વ લોકો વડે (નિત્ય) સ્મરણ કરાતી, ઉત્તમ કવિઓ દ્વારા વંદન કરાતી, અને સુંદર શ્રેષ્ઠ યોગીઓ વડે ધ્યાન કરાતી (એવી) તે સરસ્વતીની હું સ્તવના કરું છું. ૧

જે શ્રુત રૂપી સાગરમાં લીન થયેલી છે (જે) ભવરૂપી સમુદ્ર સૂકવી નાંખનારી છે. (જે) સર્વકાળે સર્વ વસ્તુઓને આપનારી છે તે સરસ્વતીનું હું સ્તવન કરું છું. ૨

પૂર્ણિમાના ચંદ્ર રસ(કિરણો)થી સિંચાયેલી, અમૃતના એકમાત્ર સ્વાદને આપનારી, અજ્ઞાનતા અને પાપને હરણ (દૂર) કરનારી તે સરસ્વતીનું હું સ્તવન કરું છું. ૩

તમારી કૃપા વિના જન સમૂહ, જડતાને, મોહના અંધકારને અને મૂઢતાને સારી રીતે પ્રાપ્ત કરે છે (એવી) તે સરસ્વતીનું હું સ્તવન કરું છું. ૪

જે (દેવી)ની કૃપાથી વિદ્વાન પણું - સુંદર મતિપણું - બૃહસ્પતિપણાને અને નમ્રપણાને મેળવાય છે (એવી) તે સરસ્વતીનું હું સ્તવન કરું છું. ૫

કમળના મધ્યભાગમાં વીણા - પુસ્તક અને માળાવડે, રાજહંસથી સેવા કરાયેલી (દેવી) શોભી રહી છે તે સરસ્વતીનું હું સ્તવન કરું છું. ૬

તારા (ભકતએવા) બાળકની ઉપર કરૂણા કરનારી, શુદ્ધ સન્માર્ગ (મોક્ષમાર્ગ)નું પોષણકરનારી અને જ્ઞાનના આનંદપણાને આપનારી તે સરસ્વતીનું હું સ્તવન કરું છું. ૭

એમ્કાર બીજમંત્રની સાથે નમઃ શબ્દ અંતે જોડવો (એ મંત્રના) એક લાખના જાપથી સિદ્ધિ પ્રાપ્તથાય (એવી) તે સરસ્વતીનું હું સ્તવન કરું છું. ૮

કુલચંદ્ર(કર્તા)ને વિષે અજ્ઞાનરૂપી અંધકારને હરનારું સરસ્વતી (દેવી)ની કૃપાથી આ અષ્ટક બનાવાયું છે. જ્યાં સુધી ચંદ્રનો ઉદય થાય ત્યાં સુધી (આ અષ્ટક) રહો.

સમ્પૂર્ણ

४४

अनुवाद

मैं उस सरस्वती का स्तवन (स्तुति) करता हूँ, जिसका सब लोग (नित्य) स्मरण करते है, श्रेष्ठ कवि वन्दन करते हैं, और सुन्दर श्रेष्ठ योगी ध्यान करते है। १

जो श्रुतरूपी समुद्र में लीन है - भव रूपी समुद्र को सुखा देनेवाली है, सर्वकाल में सब वस्तुऐ देनेवाली है, मैं उस सरस्वती का स्तवन करता हूँ। २

पूर्णिमा के चन्द्ररस (किरणों) से सिंची हुई, अमृत का एकमात्र स्वाद देनेवाली, अज्ञानता और पाप को दूर करने वाली उस सरस्वती की मैं स्तुति करता हूँ। ३

जिसकी कृपा के बिना जनसमूह, जड़ता, मोह के अंधकार और मूढता को अच्छी तरह प्राप्त करता है, उस सरस्वती की मैं स्तुति करता हूँ। ४

जिस देवी की कृपा से विद्वत्ता, सुबुद्धिमत्ता, बृहस्पतित्व और नम्रता एवं वक्तृत्वशक्ति सरलता से प्राप्त किये जाते है, उस सरस्वती की मैं स्तुति करता हूँ। ५

कमल के मध्य भाग में, वीणा, पुस्तक और माला से, राजहंस द्वारा सेबित, देवी शोभित हो रही है उस सरस्वती की मैं स्तुति करता हूँ। ६

तुम्हारे (अपने भक्त) शिशु पर करुणा करनेवाली शुद्ध सन्मार्ग (मोक्ष मार्ग) का पोषण करनेवाली, और ज्ञान का आनन्द (पना) देनेवाली उस सरस्वती की मैं स्तुति करता हूँ। ७

'ऐंकार बीजमंत्र के साथ नमः' शब्द अन्त में जोड़ना (इस मंत्र के) एक लाख जाप से सिद्धि प्राप्त हो ऐसी उस सरस्वती की मैं स्तुति करता हूँ। ८

कुलचंद्र (कर्त्ता) पर सरस्वती की कृपा से अज्ञानरूपी अंधकार को हरनेवाला यह अष्टक रचा गया है, सो (यह अष्टक) जब तक चन्द्र का उदय हो तब तक रहे। ९

। समाप्तम्।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

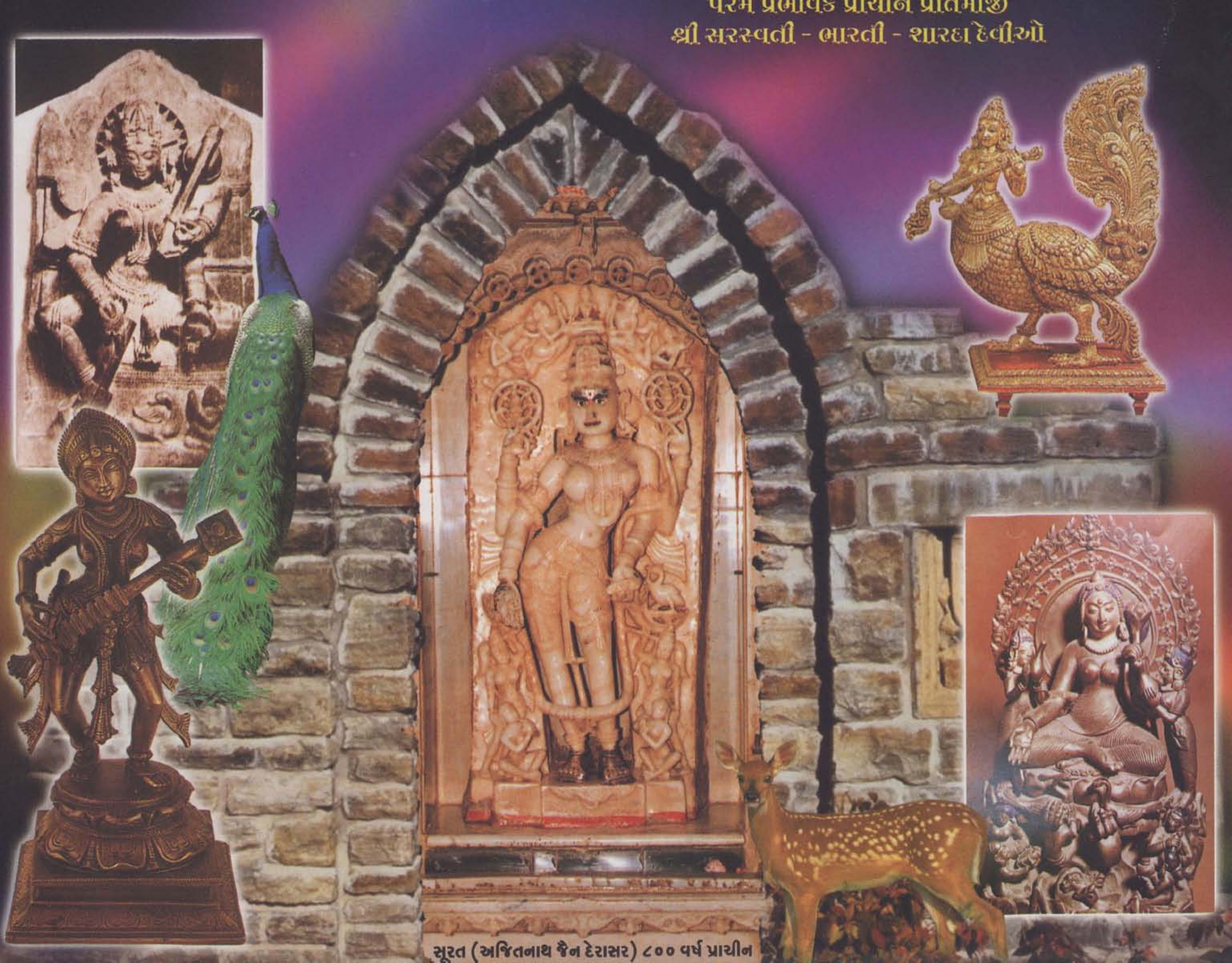

Jain Education International
For Private & Personal Use Only
www.jainelibrary.org

४५

श्री ब्रह्मांडपुराणे ब्रह्मणोक्तं मंत्रगर्भितं

। श्री सरस्वतीस्तोत्रं ।

डभोई यशो. वि. ह. ज्ञा. प्रत नं. ५५६/५२५७ तथा सूरत ह. लि. ज्ञानभंडार

ॐ अस्य श्रीसरस्वतीस्तोत्रमंत्रस्य मार्कण्डेयाश्वलायना ऋषी ।
स्रग्धराऽनुष्टुप्छंदसी, श्रीसरस्वती देवता, ऐँ बीजं, वदवदेति शक्तिः।
सर्वविद्या प्रसन्नेति कीलकं, मम वाक्सिद्ध्यर्थे, जपे विनियोगः,

अथ मंत्रः ॐ ऐँ वद वद क्लीँ वाग्वादिनी मम जिह्वाग्रे वसति सौँ स्वाहा । ॐ आँ ह्रीँ ऐँ धीँ क्लीँ सौँ सरस्वत्यै नमः ।।

अथ न्यासः करन्यासः	हृदयादिन्यासः
१. ॐ आँ अंगुष्ठाभ्यां नमः ।	७. ॐ आँ हृदयाय नमः ।
२. ॐ ह्रीँ तर्जनीभ्यां नमः ।	८. ॐ ह्रीँ शिरसे स्वाहा ।
३. ॐ ऐँ मध्यमाभ्यां नमः ।	९. ॐ ऐँ शिखायै वषट् ।
४. ॐ धीँ अनामिकाभ्यां नमः ।	१०.ॐ धीँ नेत्रत्रयाय वौषट्।
५. ॐ क्लीँ कनिष्ठिकाभ्यां नमः ।	११. ॐ क्लीँ कवचाय हुँ ।
६. ॐ सौँ करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ।	१२. ॐ सौँ अस्त्राय फट् ।

ऋषय : उवाच-
कथं सारस्वतप्राप्तिः केन ध्यानेन सुव्रत ।
महा सरस्वती येन तुष्टा भवति तद्वद ।।
आश्वलायन उवाच
शृण्वन्तु ऋषयः सर्वे गुह्याद् गुह्यतमं मम ।
दश श्लोक्याभिधं स्तोत्रं वदामि ध्यानपूर्वकम् ।।
अंकुशं चाक्षसूत्रं च पाश-पुस्तकधारिणीम् ।
मुक्ताहार समायुक्तां देवीं ध्यायेद् चतुर्भुजाम् ।।

अथ ध्यानम्

ॐ शुक्लां[1] ब्रह्मविचारसारपरमामाद्यां जगद्व्यापिनीं,
वीणा-पुस्तकधारिणीमभयदां जाड्यांधकारापहाम् ।
हस्ते स्फाटिकमालिकां विदधतीं पद्मासने संस्थितां,
वंदे तां[2] देवीं परमेश्वरीं भगवतीं बुद्धिप्रदां शारदाम् ।।१।। शार्दूल.

स्रग्धरा. (आमूलालोलधूली)

ह्रीँ ह्रीँ ह्रीँ हृद्यबीजे शशिरुचिमुकुटे[3] कल्पविस्पष्टशोभे,
भव्ये भव्यानुकूले कुमतिवनदवे विश्ववंद्याऽङ्घ्रिपद्मे ।
पद्मे पद्मोपविष्टे प्रणतजनमनोमोदसंपादयित्री,
प्रोत्फुल्लज्ञानकूटे[4] हरिहरदयिते[5] देवि संसारसारे ।।२।।

ऐँ ऐँ ऐँ जाप्यतुष्टे हिमरुचिमुकुटे वल्लकीव्यग्रहस्ते,
मातर्मातर्नमस्ते दहदह जडतां देहि बुद्धिं प्रशस्ताम् ।
विद्ये वेदांतगीते श्रुतिपरिपठिते [1]मुक्तिदे मुक्तिमार्गे,
मार्गातीतस्वरूपे मम भव वरदा शारदे शुभ्रवर्णे ।।३।।

धीँ धीँ धीँ धारणाख्ये धृतिमतिनुतिभिर्नामभिः कीर्तनीये,
नित्येऽनित्ये निमित्ते मुनिगणनमिते नूतने वै पुराणे ।
पुण्ये पुण्यप्रवाहे हरिहरनमिते वर्णतत्त्वे सुवर्णे,
मातर्मात्रार्द्ध[3] तत्त्वे मतिमतिमतिदे माधवप्रीतिनादे ।।४।।

क्लीँ क्लीँ क्लीँ सुस्वरूपे दह दह दुरितं[4] पुस्तकव्यग्रहस्त,
संतुष्टाकारचित्ते स्मित[5]मुखि सुभगे जृंभणि स्तंभविद्ये ।
मोहे मुग्ध[6]प्रबोधे मम कुरु कुमतिध्वांतविध्वंसमीड्ये,
गी गौँ वाग् भारती त्वं कविवर[7]रसने सिद्धिदे सिद्धिसाध्ये ।।५।।

सौँ सौँ सौँ शक्तिबीजे कमलभवमुखांभोजभूतस्वरूपे,
रूपारूपप्रकाशे सकलगुणमये निर्गुणे निर्विकारे ।
न स्थूले नैव सूक्ष्मेऽप्यविदितविभवे जाप्यविज्ञान[8]तत्त्वे,
विश्वे विश्वांतराले सुरगणनमिते निष्कले नित्यशुद्धे ।।६।।

स्तौमि त्वां त्वां च वन्दे मम खलु रसनां[9] मा कदाचित् त्यजेथाः
मा मे बुद्धिर्विरुद्धा भवतु मम मनो यातु मे देवि ! पापम् ।
मा मे दुखं कदाचित् क्वचिदपि विषये पुस्तके माकुलत्वं,
शास्त्रे वादे कवित्वे प्रसरतु मम धीर्मास्तु कुंठा कदाचित् ।।७।।

आरुढा[10] श्वेतहंसे भ्रमति च गगने दक्षिणे चाक्षसूत्रं,
वामे हस्ते च दिव्यं वरकनकमयं पुस्तकं ज्ञानगम्या ।
स्वां वीणां वादयंती शुभकरकमलैः शास्त्रविज्ञानशब्दैः,
क्रीडन्ती दिव्यरूपा कमलवरधरा भारती सुप्रसन्ना ।।८।।

इत्येतैः श्लोकमुख्यैः प्रतिदिनमुषसि स्तौति यो भक्तिनम्रो,
वाण्या वाचस्पतेरप्यविदितविभवो [11]वाक्पटुर्मृष्टपंकः ।
स स्यादिष्टार्थलाभं सुतमिव सततं पातु देवी जनं तं,
सौभाग्यं तस्य लोके प्रसरतु कविता विघ्नमस्तं प्रयाति ।।९।।

निर्विघ्नं तस्य विद्या प्रभवति सततं चाऽऽशुशास्त्रप्रबोधः,[1]
कीर्तिस्त्रैलोक्यमध्ये निवसति वदने शारदा तस्य साक्षात् ।
दीर्घायुर्लोकपूज्यः सकलगुणनिधिः संततं राज्यमान्यो,
वाग्देव्याः सुप्रसादात् त्रिजगति विजयी जायते सत्सभासु
।।१०।।अनुष्टुप्

टी. शुभ्राशुभ्र । २. त्वां । ३. कमले । ४ कूले । ५ नमिते ।
१. मोक्षदे । २. भव मम । ३. मातार्थं । ४. दुरितः । ५. स्मृतमुख । ६. मुक्त ।
७. वृतवररसने । ८. तुष्टे । ९. रसनां । १०. आ श्लोक डभोईनी प्रतमां नथी ।
११. जायते शिष्टगेय । १. बोधै : । २ निरामिषै : । ३. द्वेयेऽपि

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ब्रह्मचारी व्रती मौनी त्रयोदश्यां निरामयः[१] ।
सारस्वतो जनः पाठात् स स्यादिष्टार्थलाभवान् ॥११॥

पक्षद्वये[२] त्रयोदश्यामेकविंशतिसंख्यया ।
अविच्छिन्नं पठेद्धीमान् ध्यात्वा देवीं सरस्वतीम् ॥१२॥

सर्वपापविनिर्मुक्तः सुभगो लोकविश्रुतः ।
वांछितं फलमाप्नोति लोकेस्मिन्नात्र संशयः ॥१३॥

इदं सारस्वतं स्तोत्रं वांछितं फलदायकम् ।
पठेन्नरश्च सततं ब्रह्मलोके महीयते ॥१४॥

इति श्रीब्रह्मांडपुराणे नारदनंदकेश्वरसंवादे ब्रह्मणोक्तं
सरस्वतीस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

૪૫
ભાષાન્તર

ૐ મંગલવાચક, શ્રી સરસ્વતી સ્તોત્રના-મંત્રના ઋષિ માર્કણ્ડેય અને આશ્વલાયન છે. આ સ્તોત્રના છંદ સગ્ધરા અને અનુષ્ટુપ છે. દેવતા સરસ્વતી છે. બીજ એँ છે, વદ વદ એ (મંત્ર) ની શક્તિ, વદ વદ છે. સર્વ વિદ્યા પ્રસન્ના એ કીલક છે, મારી વાણી-સિદ્ધિને માટે, જપ માટે વિનિયોગ છે.

સ્તોત્રમાં મંત્ર આ પ્રમાણે છે. ૐ ऐँ वद वद क्लीँ वाग्वादिनी मम जिह्वाग्रे वसति सौँ स्वाहा ॥ ૐ ओँ ह्रीँ ऐँ घीँ क्लीँ सौँ सरस्वत्यै नमः ॥

હવે (દેહ) ન્યાસ (સ્થાપન) બે પ્રકારે (કરન્યાસ હૃદયાદિન્યાસ) કરવાનો બતાવે છે.

૧) બંને અંગુઠામાં તર્જની સ્થાપન કરી બોલવું.
ૐ આઁ અંગુષ્ઠાભ્યાં નમઃ ।
૨) બંને હાથની પ્રથમ આંગળી આગળ કરવી.
ૐ હ્રીઁ તર્જનીભ્યાં નમઃ ।
૩) બંને હાથની મધ્યમા (વચલી) આંગળી આગળ કરવી.
ૐ ઐઁ મધ્યમાભ્યાં નમઃ ।
૪) બંને હાથની અનામિકા આંગળી આગળ કરવી.
ૐ ધીઁ અનામિકાભ્યાં નમઃ ।
૫) બંને હાથની છેલ્લી આંગળી આગળ કરવી.
ૐ ક્લીઁ કનિષ્ઠિકાભ્યાં નમઃ ।
૬) બંને હાથના તળીયા આંગળી ફેરવતાં બોલવું.
ૐ સૌઁ કરતલકરપૃષ્ઠાભ્યાં નમઃ ।
૭) બંને હાથ હૃદય ઉપર મૂકી બોલવું.
ૐ આઁ હૃદયાય નમઃ ।
૮) બંને હાથ મસ્તક ઉપર મૂકી બોલવું.
ૐ હ્રીઁ શિરસે સ્વાહા ।
૯) બંને હાથ શિખા (ચોટલી) ઉપર મૂકી બોલવું.
ૐ ઐઁ શિખાયૈ વષટ્
૧૦) બંને હાથ આંખ ઉપર મૂકી બોલવું.
ૐ ધીઁ નેત્રત્રયાય વૌષટ્ ।
૧૧) બંને હાથ બાહુ ઉપર મૂકી બોલવું.
ૐ ક્લીઁ કવચાય હુમ્
૧૨) જમણા હાથની પ્રથમ બે આંગળી આગળ કરવી.
ૐ સૌઁ અસ્ત્રાય ફટ્ ।

હવે ધ્યાન ધરવા માટેનો શ્લોકાર્થ

ઓઁ, આદ્ય (પ્રથમ), જગતમાં વિસ્તરેલી (ફેલાયેલી), બ્રહ્મના વિચારોના સારમાં ઉત્તમ, શુકલસ્વરૂપી, વીણા-પુસ્તકને ધારણ કરનારી, અભયને આપનારી, જડત્વરૂપી અંધકારને દૂર કરનારી, હસ્તમાં સ્ફટિકની માલાને ધારણ કરતી, પદ્માસનમાં સારી રીતે સ્થિર થયેલી, બુદ્ધિને આપનારી ભગવતી પરમેશ્વરી શારદાદેવી હું તેને વંદન કરું છું. ૧.

હ્રીઁ હ્રીઁ હ્રીઁ (મંત્રાક્ષરો) થી હૃદય (આત્મા) ના બીજસ્વરૂપી! ચંદ્રની કાંતિ જેવા મુકૂટવાળી ! આ કલ્પ (યુગ)માં વિશેષે સ્પષ્ટ શોભાવાળી ! ઉત્તમા ! ભવ્યજીવોને અનુકૂલ ! કુમતિરૂપી વનમાં આગ લગાડનારી ! વિશ્વ વંદનીય ચરણરૂપી કમળવાળી ! પદ્મસ્વરૂપી ! કમળ ઉપર બિરાજેલી, અત્યંત પ્રસારિત જ્ઞાનના શિખર સ્વરૂપી, ઇંદ્ર-શંકરથી પૂજાયેલી (નમાયેલી), સંસારની સારભૂત હે દેવી ! (આપ) નમસ્કાર કરાયેલ મનુષ્યના મનના આનંદ (પ્રમોદ) ને સંપાદન કરાવનારી છો. ૨.

૩) ઐઁ ઐઁ ઐઁ એ (અક્ષરોના) જાપ કરવાથી સંતોષ પામનારી, હિમની કાંતિ સરખા મુગુટવાળી, હાથમાં વીણાવાળી હે માતા ! હે માતા ! તને નમસ્કાર, જડતાને તું બાળ, તું બાળી નાખ, કલ્યાણકારી બુદ્ધિને તું આપ. હે વિદ્યાવાળી, વેદાંતમાં ગવાયેલી, શ્રુતિઓથી સારી રીતે પઠન કરાયેલા મોક્ષના માર્ગવાળી, મોક્ષને આપનારી, માર્ગાતીત સ્વરૂપવાળી, હે શુભ્ર (ઉજ્જવળ) વર્ણવાળી, હે શારદા (માં) મને તું વરદાન આપનારી થા. ૩

૪) ધીઁ ધીઁ ધીઁ ધારણા એ નામવાળી ! ધૃતિ-મતિ-નુતિ (નમસ્કાર) એ નામોથી કીર્તન (પ્રશંસા) કરવા યોગ્ય ! નિત્યા અને અનિત્યા (સ્વરૂપા), નિમિત્તસ્વરૂપા ! મુનિના સમૂહોથી નમાયેલી, નૂતન સ્વરૂપા અને પ્રાચીન રૂપા, પુણ્યવાળી અને પવિત્ર પ્રવાહવાળી, હરિ-હરથી વંદન કરાયેલી, (બાવન) વર્ણો માં તત્ત્વરૂપી, સુંદર વર્ણવાળી, અર્ધ માત્રાના પણ તત્ત્વવાળી, બુદ્ધિવાળી, બુદ્ધિ આપનારી, માધવ (કૃષ્ણ) ને પ્રીતિ (પ્રેમ) નો નાદ કરાવનારી. ૪.

૫) ક્લીઁ ક્લીઁ ક્લીઁ એ (મંત્રો) થી સુંદર સ્વરૂપવાળી ! હાથમાં પુસ્તકને ધારણ કરનારી ! સંતોષને કરાવનાર ચિત્તવાળી!

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

હસતા મુખવાળી ! સુંદર ભાગ્યવાળી ! જૃંભિણી અને સ્તંભની વિદ્યાવાળી ! (તું) દુરિત પાપને બાળ-બાળ મોહરૂપા, મુગ્ધ (અભણ) ને જગાડનારી હે પૂજનીય ! હે વાણી, હે ભાષા, હે વાચા, હે ભારતી ! હે સિદ્ધિદાયિની, હે સિદ્ધિથી સાધ્ય દેવી, હે ઉત્તમકવિઓની જિહ્વાસ્વરૂપ મારા કુબુદ્ધિરૂપી અંધકારનો નાશ કરો. ૫.

સૌઁ સૌઁ સૌઁ એ (મંત્રાક્ષરો રૂપી) શક્તિના બીજવાળી, બ્રહ્માના મુખકમળરૂપ બનેલી ! રૂપ-અરૂપના પ્રકાશવાળા, સકલગુણસ્વરૂપા ! નિર્ગુણી ! વિકારરહિતા ! તું સ્થૂલ રૂપાં નથી, સૂક્ષ્મ (અદશ્ય) રૂપા નથી છતાં પણ જેનો વૈભવ જાણી શકાયો નથી એવી ! જાપ કરવા યોગ્ય વિશેષે જ્ઞાનના તત્ત્વવાળી ! વિશ્વસ્વરૂપા ! વિશ્વવ્યાપિની ! દેવોના સમૂહોથી નમન કરાયેલી ! શાંત સ્વરૂપી ! (અને) નિત્ય શુદ્ધસ્વરૂપા ! (તું છો.) ૬.

હે દેવી ! હું તને વંદન કરું છું અને તારી સ્તુતિ કરું છું. ખરેખર મારી જીહ્વા (જીભ) નો ક્યારેય પણ તું ત્યાગ ન કરીશ. મારી બુદ્ધિ, વિરુદ્ધ (વિરત) ન થાઓ, મારું મન પાપને પ્રાપ્ત ન કરો, મને ક્યારેય કોઈપણ વિષયમાં દુઃખ ન થાઓ, પુસ્તક (ગ્રંથ) માં આકૂળતા (વ્યગ્રતા) ન થાઓ, શાસ્ત્રમાં, વાદમાં અને કવિત્વમાં મારી બુદ્ધિ વિસ્તાર પામો પણ ક્યારેય કુંઠિત ન થાઓ. ૭.

જમણા હાથમાં માળાને અને ડાબા હાથમાં દિવ્ય ઉત્તમ સુવર્ણમય પુસ્તકને (ધારણ કરતી), જ્ઞાનથી જેનું સ્વરૂપ જાણી શકાય એવી, પવિત્ર કર (હાથ) કમલોવડે શાસ્ત્ર વા વિજ્ઞાનવાળા શબ્દોથી પોતાની વીણાને વગાડતી, દિવ્ય (તેજ) રૂપવાળી, અતિ ઉત્તમ કમલને ધારણ કરતી, અત્યંત પ્રસન્ન એવી, ક્રીડા કરતી ભારતી, શ્વેત (ઉજજ્વળ) હંસ ઉપર આરૂઢ થયેલી, આકાશમાર્ગે (ભમતી) વિહાર કરે છે. ૮.

ભક્તિથી નમ્ર (સરળ) બનેલો જે (ભક્ત) મનુષ્ય, પ્રત્યેક દિવસે (દરરોજ) પ્રાતઃકાલે (સવારમાં) આ રીતે મુખ્ય શ્લોકો વડે સ્તુતિ કરે છે. (તે) વાણીથી વાચસ્પતિ (ગુરુ) દ્વારા પણ ન જાણી શકાય એવા વૈભવવાળો, વાણીમાં કુશળ, ધોવાયેલા કાદવ (દોષ-પાપ) વાળો થાય, તે દેવી હંમેશા અર્થ (શબ્દ-અર્થ) લાભની ઈચ્છાવાળા તે મનુષ્યને પુત્રની જેમ રક્ષે, લોકમાં તેના સૌભાગ્ય અને કવિતા વિસ્તાર પામે, વિઘ્ન અંતને પ્રાપ્ત કરે છે. ૯.

વાગ્દેવીના પ્રભાવ (કૃપા) થી, તેની વિદ્યા અને શીઘ્રતાથી શાસ્ત્રનું જ્ઞાન નિર્વિઘ્નપણે હંમેશા પ્રગટ થાય છે. ત્રણેય લોકમાં કીર્તિ ફેલાય છે. સાક્ષાતપણે શારદાદેવી તેના મુખમાં નિવાસ કરે છે. તે દીર્ઘ આયુષ્યવાળો, લોકમાં પૂજ્ય, સકલ ગુણોનો ભંડાર, અને ચિરકાળ સુધી રાજમાન્ય થયેલો ત્રણેય જગતમાં પંડિતોની સભામાં વિજયી થાય છે. ૧૦.

અનુષ્ટુપ છંદના શ્લોકો

બ્રહ્મચારી-વ્રતવાળો-મૌનવાળો સ્વસ્થચિત્તવાળો સરસ્વતીનો ભક્તજન તેરશના દિવસે ઈચ્છિત (આ સ્તોત્રના) પાઠથી પદાર્થનો લાભવાળો થાય. ૧૧.

બંને પક્ષ (સુદ-વદ) માં તેરશના દિવસે એકવીશ સંખ્યાથી (૨૧ વાર) જે બુદ્ધિમાન પુરુષ નિરંતર સરસ્વતી દેવીનું ધ્યાન ધરીને પાઠ (જાપ) કરે છે. ૧૨.

તે સર્વ પાપોથી મુક્ત થઈ, સૌભાગ્યવાળો, લોક પ્રસિદ્ધ થાય છે. પ્રિય વાંછિતફળને આ લોકમાં જ પ્રાપ્ત કરે છે તેમાં સંશય (શંકા) નથી. ૧૩.

મનવાંછિત ફળદાયક આ સરસ્વતીના સ્તોત્રને નિત્ય જે મનુષ્ય ભણે તે બ્રહ્મ(દેવ) લોકમાં પૂજાય છે. ૧૪.

સંપૂર્ણ.

૪૫
अनुवाद

ॐ (मंगल वाचक) श्री सरस्वती स्तोत्र के मंत्र के ऋषि मार्कण्डेय और आश्वलायन हैं, इस स्तोत्र के छंद स्रग्धरा और अनुष्टुप हैं, देवता सरस्वती है, बीज ऐँ है, वद वद इस मंत्र की शक्ति वद वद है, सर्व विद्या प्रसन्ना ये कीलक हैं, मेरी वाणी-सिद्धि के लिये, जप के लिये विनियोग है,

स्तोत्र में मंत्र इस तरहसे है।... ॐ ऐँ वद वद क्लीँ वाग्वादिनी मम जिह्वाग्रे वसति सौँ स्वाहा... ॥
ॐ आँ ह्रीँ ऐँ धीँ क्लीँ सौँ सरस्वत्यै नमः.... ॥
अब (देह) न्यास (स्थापन) दो प्रकार से करने का बताया है।....

१) दोनों अंगुठों में तर्जनी स्थापन करके बोलना।
ॐ आँ अंगुष्ठाभ्यां नमः।
२) दोनों हाथों की प्रथम अंगुली आगे करना।
ॐ ह्रीँ तर्जनीभ्यां नमः।
३) दोनों हाथों की मध्यमा अंगुली आगे करना।
ॐ ऐँ मध्यमाभ्या नमः।
४) दोनों हाथो की अनामिका अंगुली आगे करना।
ॐ धीँ अनामिकाभ्यां नमः।
५) दोनों हाथों की कनिष्ठा अंगुली आगे करना।
ॐ क्लीँ कनिष्ठिकाभ्यां नमः।
६) दोनों हाथों में हथैली अंगुली फिराते बोलना।
ॐ सौँ करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

७) दोनों हाथ हृदय पर रखकर बोलना।
ॐ आँ हृदयाय नमः।
८) दोनों हाथ मस्तक पर रखकर बोलना।
ॐ ह्रीँ शिरसे स्वाहा।
९) दोनों हाथ शिखा पर रखकर बोलना।
ॐ ऐँ शिखायै वषट्।
१०) दोनो हाथ नेत्र पर रखकर बोलना।
ॐ धीँ नेत्रत्रयाय वौषट्।
११) दोनों हाथ बाहु पर रखकर बोलना।
ॐ क्लीँ कवचाय हुम्।
१२) दायें हाथ की प्रथम दो अंगुली आगे करना।
ॐ सौँ अस्त्राय फट्।

अब ध्यान धरने के लिये श्लाकार्थ

ॐ आद्य (प्रथम), जगत में विस्तृत, ब्रह्मके विचारो के सार में उत्तम, शुक्लस्वरूपी, वीणा और पुस्तक को धारण करनेवाली, अभय देनेवाली, जडत्व रूपी अंधकार को दूर करनेवाली, करकमलों में स्फटिक की माला को धारण करनेवाली, पद्मासन में अच्छी तरह से स्थिर आसनवाली, बुद्धि को देनेवाली, भगवती परमेश्वरी शारदा देवी को मैं वंदन करता हूँ। १.

ह्रीँ ह्रीँ ह्रीँ (मंत्राक्षरो) से हृदय (आत्मा) में बीज स्वरूपी! चंद्र की कांति जैसे मुकुट वाली, इस कल्पयुग में विशेषरूप से स्पष्ट शोभावाली! उत्तमा भव्यजीवों को अनुकूल! कुमति रूपी वन में आग लगानेवाली! विश्व वंदनीय, चरणरूपी कमलवाली, पद्म स्वरूपी! कमल पर बिराजने वाली, अत्यंत प्रसारित ज्ञान के शिखर स्वरूपी, इंद्र-शंकर से पूजित (नमन की गयी), संसार की सारभूत, देवी आप नमस्कार करनेवाले मनुष्य के मन का आनंद प्रमोद प्राप्त करानेवाली हैं। २.

ऐँ ऐँ ऐँ इस अक्षरों का जाप करने से संतोष पाने वाली, हिम की कांति जैसे मुकुटवाली, हाथोंमें वीणावाली, हे माता, हे माता, तुझको नमस्कार। मेरी जडता का तू दहन कर, दहन कर! कल्याणकारी बुद्धि दे। हे विद्यावाली, वेदांतो में प्रशंसनीय, श्रुतियों से अच्छी तरह से पठन किये गये मोक्ष के मार्गवाली, मोक्ष को देनेवाली, मार्गातीत स्वरूपवाली, हे शुभ उज्ज्वल वर्णवाली, हे शारदा माँ, मुझे तूं वरदान देनेवाली हो..। ३.

धीँ धीँ धीँ धारणा इस नामवाली धृति-मति-नुति (नमस्कार) इन नामों से कीर्तन करने योग्य, नित्या और अनित्या (स्वरूपा), निमित्त स्वरूपा, मुनियों के समूहों से नमस्कृत, नूतन स्वरूपा और प्राचीन स्वरूपा, पुण्यवाली और पवित्र प्रवाहवाली, हरि हर से नमन की जानेवाली, बावन वर्णों में तत्त्वरूपी, सुंदर वर्णवाली, अर्ध मात्रा के तत्त्ववाली, बुद्धिवाली, बुद्धि देनेवाली, माधव (कृष्ण) को प्रीति (प्रेम) का नाद करानेवाली ४.

क्लीँ क्लीँ क्लीँ इन मंत्रों से सुंदर स्वरूपवाली, हाथ में पुस्तक धारण करनेवाली, संतोष करानेवाले चित्तवाली, हँसते मुखवाली, सुंदर भाग्यवाली, जृंभिणी और स्तंभनी विद्यावाली, तू दुरित पाप का दहन कर, दहन कर, मोहरूपा, मुग्ध (अज्ञानी) को जगानेवाली, मेरे कुबुद्धि रूपी अंधकार का नाश कर, नाश कर। ५.

सौँ सौँ सौँ इन मंत्राक्षरो रूपी शक्ति के बीजवाली, ब्रह्मा के मुख कमल रूप बनी हुई, रूप-अरूप के प्रकाशवाली, सकल गुण स्वरूपा, निर्गुणी, विकार रहिता, तूं स्थूल रूपा नही है, सूक्ष्म (अदृश्य) रूपा नहीं है फिर भी जिसका वैभव जाना नही जा सकता है ऐसी जाप करने योग्य, विशेषतः ज्ञान के तत्त्ववाली, विश्व स्वरूपा, विश्व व्यापिनी, देवोके समुहो सें नमन की जानेवाली, शांत स्वरूपी और नित्य शुद्ध स्वरूपा तुम हो तुम हो। ६.

हे देवी! मैं तुम्हें वंदन करता हूँ और स्तुति करता हैं, सच में मेरी जिह्वा का आप कभी भी त्याग नहीं करना। मेरी बुद्धि विकृत न (विरुद्ध) न हो, मेरा मन पाप को प्राप्त न करे, मुझको कभी भी किसी भी विषय में दुःख न हो। पुस्तक में (ग्रंथ में) मन आकुल व्याकुल न हो। शास्त्रमें, वादमें और कवित्व में मेरी बुद्धि का विस्तार हो। पर कभी भी कुंठित न हो न हो...। ७.

दायें हाथ में माला और बायें हाथ में दिव्य उत्तम सुवर्णमय पुस्तक को धारण करती हुई, ज्ञानसे जिसका स्वरूप ज्ञात हो सके ऐसी, पवित्र कर कमलोंसे शास्त्र के विज्ञानवाले शब्दोंसे अपनी वीणा को बजाती हुई, दिव्य तेज रूपवाली, अति उत्तम कमलों को ग्रहण करती हुई, अत्यंत प्रसन्न ऐसी, क्रीडा करती भारती श्वेत उज्ज्वल हंस पर आरुढ हुई आकाश मार्ग मे विहरती हुई फिरती है।
८.

भक्ति से नम्र (सरल) बना हुआ जो मनुष्य (भक्त) प्रतिदिन प्रातः कालमें इस रीति से मुख्य श्लोक से स्तुति करता है वह वाणी से बृहस्पति को भी ज्ञात न हो ऐसा वैभवशाली, वाणीमें कुशल, धुले कीचड (पाप-दोष) वाला होता है। वह देवी सदा के लिये अर्थ (शब्द-अर्थ) लाभ की इच्छावाले उस मनुष्य की पुत्र की तरह रक्षा करे, उसका लोकमें सौभाग्य और कविता का विस्तार होता है, विघ्न अंत को प्राप्त करते हैं। ९.

वाग्देवी के प्रभाव कृपा से उसकी विद्या और शीघ्रता से शास्त्र का ज्ञान निर्विघ्नतासे सदा के लिये प्रगट होता है। तीन लोक में कीर्ति फैलती है। साक्षात् शारदा देवी उसके मुख में निवास करती है, दीर्घ आयुष्यवाला, लोक में पूज्य, सकल गुणों का भंडार और

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

चिरकाल तक राज्यमान्य होकर तीनों लोक में पंडितों की सभा में विजयी होता है। १०.

अनुष्टुप छंद के श्लोक

ब्रह्मचारी व्रती स्वस्थ चित्तवाला सरस्वती के भक्तजन मौन धारण करके त्रयोदशी के दिन (इस स्तोत्र के) पाठसे इच्छित पदार्थ प्राप्ति करता है लाभकारी होता है। ११.

दोनों पक्ष (शुक्ल-कृष्ण) में त्रयोदशी के दिन इक्कीस बार जो बुद्धिमान पुरुष निरंतर सरस्वती देवी का ध्यान धरके पाठ जाप करता है वह मनुष्य.. १२.

सर्व पापों से मुक्त बना हुआ, सौभाग्यवाला, लोक प्रसिद्ध, प्रिय वांछित फल को इस लोकमें ही प्राप्त करता है। इसमें कोई संदेह नहीं है। १३.

मनवांछित फलदायक इस सरस्वती के स्तोत्र को जो मनुष्य नित्य पढता है वह ब्रह्मलोक में पूजनीय होता है। १४.

संपूर्ण।

४६

।। श्री महामन्त्रमयं भारतीस्तोत्रम् ।।

पाटण हे. ज्ञा. भं. प्रत नं. १९१३८, १३१७१, १४२४५, १२२२३.
स्रग्विणी छंद राग :- पास. शंखेश्वरा सार कर सेवका.....

राजते श्रीमती भारती देवता, शारदेन्दुप्रभाविभ्रमं बिभ्रती।
मञ्जुमञ्जीरझङ्कारसञ्चारिणी, तारमुक्तालताहारशृङ्गारिणी ।।१।।

चारुचूलं[१] दुकूलं दधाना[२]घनं, केतकीगन्धसंदर्भितंचन्दनम्।
मालतीपुष्पमालालसत्कन्धरा, कुन्द-मन्दार-बन्धूकगन्धोद्धुरा ।।२।।

स्फारशृङ्गार[३] विस्तारसञ्चारिणी, रौद्रदारिद्र्यदौर्भाग्य[४] निर्नाशिनी।
शोभनालोकना लोचनानन्दिनी, कोमलालापपीयूषनिस्यन्दिनी ।।३।।

सारकर्पूरकस्तूरिकामण्डिता, सर्वविज्ञानविद्याधरी पण्डिता।
हस्तविन्यस्तदामाक्षमालाम्बुजा, कङ्कणश्रेणिविभ्राजितश्रीभुजा ।।४।।

राजहंसाङ्गलीलाविमान[५] स्थिता, वीणया लालिता पुस्तकालङ्कृता।
भास्वरा सुस्वरापक्वबिम्बाधरा, रूपरेखाधरा दिव्ययोगीश्वरा ।।५।।

टी. १. चूडं। २. दधानं। ३. निहार संहार। ४. दुःखाद्रि विद्राविणी।५. विमाने।

सर्व[६]कामप्रदा सर्वगा सर्वदा, कल्पवृक्षस्य लक्ष्मीं हसन्ती सदा।
त्वत्प्रसादाद्[७]विना देहिनां का गतिः, का मतिः का[८]रतिः
का धृतिः का स्थितिः (पञ्चभिः कुलकम्) ।।६।।

लाटकर्णाटकाश्मीरसंभाविनी, श्रीसमुल्लाससौभाग्यसंजीवनी।
मेखलासिञ्जितैरुद्गिरन्ती प्रियं, सेवकानाममेयां ददामि[९] श्रियम् ।।७।।

कस्य किं दीयते कस्य किं क्षीयते, कस्य किं वल्लभं कस्य किं दुर्लभम्?।
केन को बाध्यते केन कः साध्यते, केन को जीयते को वरो दीयते
युग्मम् ।।८।।

भारति ! यस्तव पुरतः स्तोत्रमिदं पठति शुद्धभावेन।
स भवति सुरगुरुतुल्यो मेधामावहति चिरकालम्[१०] आर्या ।।९।।

इति महामन्त्रमयभारतीस्तोत्रं सम्पूर्णम् ।।

मूल मंत्र :- ॐ ह्रीँ हंस प्रत्यङ्गिरे ! हस्क्लीँ महाविद्ये सर्वशंकरि! मम शान्तिं कुरु कुरु ऐँ ह्रीँ स्वाहा ।।

४६

ભાષાન્તર

શારદ (પૂર્ણિમા)ના ચંદ્રની કાંતિની ભ્રાન્તિ (અથવા શોભા)ને ધારણ કરનારી તથા મધુર (ઝાંઝર)ના નાદ વડે જાણે ઝંકારથી સંચાર કરનારી તથા મનોહર મૌક્તિક (મોતી) લતાના હાર રૂપ અલંકારથી યુક્ત એવી શ્રીમતી સરસ્વતી દેવી શોભે છે.૧.

મનમોહક ચૂડા (કોર ?) વાળા વસ્ત્રને તેમજ કેતકીના સુગંધથી સુવાસિત એવા ગાઢ ચંદનને (શરીરે) ધારણ કરનારી, માલતીના પુષ્પોની માળાવડે શોભતી ગ્રીવા (ગરદન)વાળી, કુંદ, મન્દાર અને બન્ધૂક (બપોરીયા વૃક્ષ)ના પુષ્પ સુવાસથી પરિપૂર્ણ એવી, ઘણા આભૂષણોના વિસ્તારથી સંચાર (ગતિ) કરનારી, ભયંકર દુર્ભાગ્ય અને દરિદ્રતાનો વિનાશ કરનારી, સુંદર દર્શનવાળી અને નેત્રને આનંદ આપનારી, મૃદુગોષ્ઠીરૂપ અમૃતને ટપકાવનારી, ઉત્તમ કપૂર અને કસ્તૂરિકાથી વિભૂષિત, સમસ્ત વિજ્ઞાન અને વિદ્યાને ધારણ કરનારી વિદુષી, જેણે હાથમાં હાર અક્ષમાળા અને કમળોને રાખ્યાં છે એવી, કંકણની સન્તતિ (સમૂહ)થી શોભતાં સુંદર હાથવાળી, રાજહંસના દેહરૂપ ક્રીડા-વિમાનમાં રહેલી, વીણાવડે લાલિત, પુસ્તકથી વિભૂષિત દેદીપ્યમાન, સુંદર સ્વર (નાદ)વાળી, પાકી ગયેલા બિમ્બ

टी. ६. सर्वगा सर्वदा सर्व कामप्रदा। ७. यत्प्रसादं। ८. का धृतिः का रतिः। ९. ददाना सेवकानामिवाहं ददामि श्रियं। १०. सततमिव।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

(ફળ)ના જેવા (લાલ) હોઠવાળી, રૂપની રેખાને ધારણ કરનારી, દિવ્ય યોગીઓની સ્વામિની, સર્વદા સમગ્ર વાંછિતોને અર્પણ સર્વગામી તથા સદા કલ્પવૃક્ષની લક્ષ્મીને હસી કાઢતી એવી તું છે. તારી કૃપા વિના પ્રાણીઓની શી ગતિ છે ? શી બુદ્ધિ છે ? શી પ્રીતિ છે ? શું ધૈર્ય છે ? તથા શી સ્થિતિ છે ? (૨) થી (૬)

લાટ (દક્ષિણ ગુજરાત) કર્ણાટક અને કાશ્મીર (એ દેશોમાં) પ્રસિદ્ધિ પામેલી, લક્ષ્મીના સમુલ્લાસ અને સૌભાગ્ય ને સચેતન કરનારી, કટિમેખલા (કંદોરા)ના શબ્દોથી કોને શું આપવું છે ? અને કોનું શું નષ્ટ કરવું છે ? કોને શું ઇષ્ટ છે ? અને કોને શું દુઃશક્ય છે ? કોણ કોને સાધ્ય છે ? વળી કોણ કોને દુઃખ દે છે ? કોણ કોનાથી જીતાય છે ? કયું વરદાન આપવું જોઈએ ? એવું ઇષ્ટ વાક્ય ઉચ્ચારનારી હું સેવકોને લક્ષ્મી અર્પુ છું. (૭)-(૮)

હે સરસ્વતી ! જે આ સ્તોત્રનું શુદ્ધ ભાવપૂર્વક તારી સમક્ષ પઠન કરે છે તે બૃહસ્પતિના સમાન થાય છે અને આ જગતમાં નિરંતર બુદ્ધિને ધારણ કરે છે. (૯)

સંપૂર્ણ.

४६
अनुवाद

शरद (पूर्णिमा) के चंद्र की कांति की भ्रान्ति (शोभा) को धारण करने वाली और मधुर झांझ के नाद से संचार करनेवाली और मनोहर मौक्तिक (मोती) लता के हार रूप अलंकार से मुक्त ऐसी श्रीमती सरस्वती देवी शोभा दे रही हैं। १.

मनमोहक चूडा (कोर) वाला वस्त्र को और केतकी की सुगंध से सुवासित गाढ चंदन को (शरीर पर) धारण करने वाली, मालती के पुष्पों की माला से सुशोभित ग्रीवा (गरदन) वाली, कुंद, मंदार एवं चन्द्रूक (दुपहरियाके वृक्ष) के पुष्प की सुवास से परिपूर्ण ऐसी, बहुत सारे आभूषणो के विस्तारसे सञ्चार (गति) करने वाली, भयंकर दुर्भाग्य और दरिद्रता का विनाश करनेवाली, सुंदर दर्शनवाली और नेत्र को आनंद देने वाली, मृदु गोष्ठि रूपी अमृत को टपकाने वाली, उत्तम कर्पूर और कस्तूरिका से विभूषित, समस्त विज्ञान और विद्या को धारण करनेवाली विदुषी, जिसके हाथमें हार, अक्षमाला और कमलों को रखा है ऐसी, कंकण की सन्तति (समूह) से सुशोभित सुंदर हाथवाली, राजहंस के देहरुप क्रीडा विमान में रहनेवाली, वीणा से लालित, पुस्तक से विभूषित देदीप्यमान सुंदर स्वर (नाद) वाली, पक्व बिम्ब (फल) जैसे ओष्ठ (अधर) वाली रुप की रेखा को धारण करने वाली, दिव्य योगियोकी स्वामिनी, सर्वदा समग्र वांछितों को अर्पण करने वाली, सर्वगामी और सदा कल्पवृक्ष की लक्ष्मीपर हँसनेवाली होवे ऐसी तूं है, तेरी कृपाके बिना प्राणियोंका क्या हाल है ? क्या बुद्धि है ? क्या प्रीति है ? क्या धैर्य है ? क्या स्थिति है ?... २-६.

लाट (दक्षिण गुजरात) कर्णाटक और काश्मीर (इन देशों में) प्रसिद्ध हुई, लक्ष्मी के समुल्लास और सौभाग्य को सचेतन करनेवाली, कटिमेखला (करधीनी) के शब्दों से किसको क्या देना है ? और किसको क्या नष्ट करना है ? किसको क्या इष्ट है ? और किसको क्या दुःशक्य है कौन किसको साध्य है ? फिर कौन किसको दुःख दे रहा है ? कौन किससे जीत हो रहा है ? क्या वरदान देना चाहिये ऐसा इष्ट वाक्य बोलनेवाली मैं सेवकों को लक्ष्मी दे रही हूँ।७-८.

हे सरस्वतो जो इस स्तोत्रके शुद्ध भावपूर्वक तेरे सम्मुख, पठन करता है वो बृहस्पति के समान होता है और इस जगत में निरंतर बुद्धि को धारण करता है।.... ९.

। इति सम्पूर्णम्।

४७
कविकलिदासविरचितं-श्री शारदास्तोत्रम्।

पाटण हे. ज्ञा. भं. प्रत नं. ११६७६, सूरत ह.लि.ज्ञा. ४२६/३९२७

द्रुत विलंबित छंद :- सरस शांति सुधारस....

विपुलसौख्यमनंतधनागमं, रिपुकुले जयमिष्टसमागमं।
निगमशास्त्रविवेकमहोदयं, भवति पंचविनायकदर्शनम् ॥१॥

विशदशारदचंद्रसमानना, मृगपयोभविखंजनलोचना।
तरुणभूरूहपल्लवताधरा, हरतु नो दुरितं भुवि भारती ॥२॥

श्रवणमण्डितसन्मणिकुण्डला, भ्रमर-मर्दितकज्जलकुन्तला।
कनकरत्नमनोहरमेखला हरतु नो दुरितं भुवि भारती ॥३॥

विधुमरालपयोच्छविदुज्वला, तनुलताकुसुमाम्बुजपेशला।
दशनदाडिमबीजविराजिता, हरतु नो दुरितं भुवि भारती ॥४॥

स्तनविडम्बितहेमतदुन्नति (घटोन्नति) स्तददुरोज्झितकुंजरकुम्भहा।
चरणकांतिजितारुणपंकजा हरतु नो दुरितं भुवि भारती ॥५॥

विमलविद्रुमपाणिरुहासना, सलिलसंभवनालिलसद्भुजा।
कमलकुंकुमजा चितचित्करा, हरतु नो दुरितं भुवि भारती ॥६॥

प्रगट पाणि (पीन) करे जपमालिका, कमलपुस्तकवेणुवराधरा।
धवलहंस समाश्रित वाहना, हरतु नो दुरितं भुवि भारती ॥७॥

हरति सैवपति र्वसूभूधरा, सकलधर्मसुधारससागरा।
मनुजमानजजल्पमहोरवि, हरतु नो दुरितं भुवि भारती ॥८॥

कमलकंधसिताचरणां वरां मुकुटकंकणहारसदांगजा।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सुकविमानसमानसमाकुला, हरतु नो दुरितं भुवि भारती ॥९॥

कमलकैटमनां विपनोदरी, सकलमंगलभूरूहमंजरी ।
बहुधनार्पिततामृतवल्लरी, हरतु नो दुरितं भुवि भारती ॥१०॥

सुरनरानररान्तररागदा, विबुधिमा बुधिमा बुधिमानदा ।
सुकविता कविता कवितारदा, हरतु नो दुरितं भुवि भारती ॥११॥

स्तुतिमिमां पठते प्रतिवासरं, जगति यो ग्रहणी सुखसंपदां ।
भवति तस्य सदा वरदायका, उभयलोकसुखं लभते नरः ॥१२॥

मुनि-विलोचन-बाण-मही समे, नभसि मास तिथौ प्रतिपद् रवौ।
द्विजवरानुचरस्तवनं गिरा, स्तुति नमोद्विजलंबसुतो हरिः ॥१३॥

भगवति स्तवनं प्रसुकोमलं, भयनदोषदरिद्रविनाशनं ।
मम कृपा क्रियते विद्याधरं, प्रतिदिन हृदये कमलापतिः ॥१४॥

कमलभूतनया मुखपंकजे, वसतु ते कमला करपल्लव ।
वपुषिते रमतां कमलागजः प्रतिदिनं हृदये कमलापतिः ॥१५॥

। सम्पूर्णम् ।

૪૭

ભાષાન્તર

પંચવિનાયક (મોદ - પ્રમોદ- દુર્મુખ - સુમુખ ગણનાયક) નું દર્શન પુષ્કળ પ્રકારે સુખવાળું, અનંતધન આપનારું, શત્રુઓના સમુહમાં જય કરનારું, મિત્રનો સમાગમ કરનારું અને વેદાદિ શાસ્ત્રોમાં વિવેકનો મહાઉદય કરનારું હોય છે. ૧

નિર્મળ શરદપૂર્ણિમાના ચાંદ સરખા મુખવાળી, હરણ - કમળ અને ખંજનપક્ષી જેવા લોચન (નેત્ર)વાળી, તાજા (કોમળ) વૃક્ષની કુપળોને ધારણ કરનારી જગતમાં ભારતી દેવી અમારા પાપને દૂર કરે. ૨

કાનમાં શોભા પામેલા સુંદર મણિઓના કુંડલવાળી, ભમરા જેવા સ્નિગ્ધ અને કાજળ સમાન કાળા કેશવાળી, સુવર્ણ અને રત્નના મનોહર કંદોરાવાળી જગતમાં ભારતી દેવી અમારા પાપને દૂર કરે. ૩

ચંદ્ર-રાજહંસ પાણી જેવા સ્વચ્છજ્ઞાનના ઉછળતા જળવાળી, પાતળી લતા, ફુલો અને કમળની જેમ કોમળ, દાંતો દાડમની કળી જેવા સુશોભિત જગતમાં ભારતી દેવી . અમારા પાપને દૂર કરે. ૪

ઉન્નત સ્તનતટથી સુવર્ણ કળશ અને હાથીના કુંભ સ્થળને જિતનારી, ચરણની કાંતિથી લાલ કુંપણ કુલને હરાવનારી, જગતમાં ભારતી દેવી અમારા પાપને દૂર કરો. ૫

અતિસ્વચ્છ લાલ (પરવાળાં) જેવી આંગળીની મુદ્રાવાળી, કમળની નાળથી શોભા પામતી ભુજાવાળી, કમળની કોમળતાં ઉત્પન્ન થનારી અને પવિત્રતા જગતમાં ભારતી દેવી અમારા પાપને દૂર કરે. ૬

પ્રગટપણે પ્રશંસાયોગ્ય હાથમાં જપમાળાવાળી, કમળ-પુસ્તક અને વીણાની વિદ્યાને ધારણ કરનારી શ્વેત (દેદીપ્યમાન) હંસનો સુંદર રીતે આશ્રય કરેલાં વાહનવાળી, જગતમાં ભારતી દેવી અમારા પાપને દૂર કરે. ૭

તે જ પતિ (સ્વામી) સ્વરૂપ છે જે સમસ્ત વિશ્વની અધિકારિણી (અને) પ્રકાશના સ્થાન નક્ષત્રાદિ (બ્રહ્માંડ)ને ધારણ કરનારી, સકલ ધર્મ રૂપી અમૃતરસના સાગરવાળી, અને મંત્રથી ઉત્પન્ન થયેલ મનુષ્ય સંબંધી ધ્વનિને વિષે મહાન ઘંટા (અવાજ)વાળી જગતમાં ભારતી દેવી અમારા પાપને દૂર કરે. ૮

કમળના કંદ (બીજ) જેવા શ્વેત (શુદ્ધ) આચરણને પસંદ કરનારી, મુગુટ-કંકણ (હાથના કડાં) અને હારથી સદાય અલંકૃત સારા કવિઓ દ્વારા વિશિષ્ટ માનસ (હૃદય) ના સન્માનથી ઉત્કૃષ્ટપણે પ્રશંસિત થયેલી જગતમાં ભારતી દેવી અમારા પાપને દૂર કરે. ૯

કમળના (ગુણધર્મોને) તિરસ્કૃત કરનારા મનવાળી, (?) વિશેષે સ્તુતિ કરવા સ્થાનભૂત, સકલ કલ્યાણરૂપી વૃક્ષની મંજરી, ઘણાં ધનનું દાન દેવામાં અમૃતની વેલડી રૂપ, એવી જગતમાં ભારતી દેવી અમારા પાપને દૂર કરે. ૧૦

દેવો, મનુષ્યો અને રાક્ષસોને દાન દેનારી અને પરમાત્મા પ્રત્યે અનુરાગ આપનારી, પંડિતો, અપંડિતોને સંપૂર્ણ બોધપૂર્વક (અને) સન્માન આપનારી, પ્રસિદ્ધ કવિઓના સમૂહને કવિ કર્મ, માટે કવિ (સારસ્વત) મંત્ર આપનારી, કામધેનુ ગાયની જેમ અને પ્રકાશની જેમ શક્તિસંપન્ન (સરસ્વતી) અધિકારિણી છે. ૧૧

જે દૈનિક આ સ્તુતિને ભણે છે (તે) સુખની સંપદાને ગ્રહણ કરનારો જય પામે છે. હંમેશા તેને દેવી ઉત્તમ વરદાન આપનારી થાય છે અને ઉભય લોકના સુખને પ્રાપ્ત કરે છે. ૧૨

૧૪૨૭ (ચૌદશો સત્તાવીશ)ની સાલ શ્રવણમાસમાં એકમને રવિવારે સ્તુતિમાં મનવાળા દ્વિજલંબના પુત્ર હરિએ સરસ્વતી વિષયક ઉત્તમ બ્રાહ્મણો ના મુખમાં રહેનારું સ્તવન રચ્યું (બનાવ્યું) છે. ૧૩

વિદ્યાને ધારણ કરનારું, અત્યંત કોમળ અને ભય દોષ દરિદ્રતાનું વિનાશ કરનારું આ સ્તવન છે. હે ભગવતી ! (તારા વડે) મારા માટે કૃપા કરાય છે. હંમેશા હૃદયમાં વિષ્ણુ (રહે) છે. ૧૪

મુખરૂપી કમળમાં સરસ્વતી રમે છે. કમળ તંતુની જેમ વિસ્તરેલા અને કોમળ પાંદડા જેવા હસ્તમાં લક્ષ્મી રમે છે. શરીરના અંતકાળે હંમેશા હૃદયમાં લક્ષ્મી દ્વારા અલંકૃત થયેલા વિષ્ણુ રમે છે. ૧૫

-: સંપૂર્ણ :-

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

४७
अनुवाद

पंचविनायक (मोद-प्रमोद-दुर्मुख-सुमुख गणनायक) का दर्शन, हर प्रकार से सुख देनेवाला, अनंत धन देनेवाला, शत्रुओं के समूह में जय करनेवाला, मित्र का समागम करानेवाला, और वेदादि शास्त्रो में विवेक का महाउदय कराने वाला होता है। १.

निर्मल शरदपूर्णिमा के चांद जैसे मुखवाली हरण-कमल और खंजन पक्षी जैसे लोचनवाली, नवपल्लवित (कोमल) वृक्ष की कुंपळ को धारण करनेवाली, जगत में भारती देवी हमारे पाप को दूर करे। २.

कानो में शोभा देनारे सुंदर मणियों के कुंडलवाली, भँवरे जैसे स्निग्ध और काजल समान काले केशवाली, सुवर्ण और रत्न के मनोहर करधनीवाली, जगत में भारती देवी हमारे पाप को दूर करे. ३.

चंद्र-राजहंस जल जैसा स्वच्छ ज्ञान के उछलते जलवाली, पतली लता, फुलो एवं कमल जैसे कोमल, दांत दाडम की कली समान सुशोभित, जगत में भारती देवी हमारे पाप को दूर करे।४.

उन्नत स्तनतट से सुवर्ण कलश और हाथी के कुंभ स्थल को जितने वाली, चरण की कांति से लाल नवपल्लवित फुल को हराने वाली, जगतमें भारती देवी हमारे दुरितों को दूर करे। ५.

अति स्वच्छ लाल (परवाला) जैसी अंगूलीयों की मुद्रावाली, कमल की नालसे शोभा पा रही भुजावाली, कमल की कोमलता में उत्पन्न होनेवाली और पवित्र, जगत में भारती देवी हमारे पाप को दूर करे। ६.

प्रगट होकर प्रशंसा योग्य हाथ में जपमाला वाली, कमल-पुस्तक और वीणा की विद्या को धारण करनेवाली, श्वेत (देदीप्यमान) हंस का सुंदर रीत से आश्रय किये हुए वाहनवाली, जगत में भारती देवी हमारे पाप को दूर करे। ७.

वो ही पति (स्वामी) स्वरूप है जो समस्त विश्व की अधिकारिणी (और) प्रकाश के स्थान नक्षत्रादि (ब्रह्मांड) को धारण करनेवाली, सकल धर्म रूपी अमृतरस के सागरवाली और मंत्र से उत्पन्न हुए मनुष्य संबंधी ध्वनि के लिए महान घंट (आवाज) वाली, जगत में भारती देवी हमारे पापको दूर करे। ८.

कमल के कंद (बीज) जैसे श्वेत (शुद्ध) आचरण को पसंद करनेवाली मुकुट-कंकण और हार से सदा ही अलंकृत, हर कवियों द्वारा विशिष्ट मानस (हृदय) के सम्मान से उत्कृष्ट रीत से प्रशंसित हुई जगत में भारती देवी हमारे पाप को दूर करे। ९.

कमल के (गुणधर्मों को) तिरस्कृत करनेका मनवाली, विशेष में स्तुति करने स्थानभूत, सकल कल्याणरूपी वृक्ष की मंजरी, बहुत धन का दान देने में अमृत की लता के समान, ऐसी जगत में भारती देवी हमारे पाप को दूर करे। १०.

देवो, मनुष्यो और राक्षसों को दान देनेवाली और एवं परमात्मा के प्रति अनुराग देनेवाली, पंडितो, अपंडितो को संपूर्ण बोधपूर्वक (और) सम्मान देनेवाली, प्रसिद्ध कवियों के समूह का कवि कर्म, के लिए कवि (सारस्वत) मंत्र देनेवाली, कामधेनु गाय की तरह और प्रकाश के जैसे शक्ति संपन्न (सरस्वती) अधिकारिणी है।११.

जो नित्यदिन इस स्तुति को पढ़ता है (वो) सुख की संपदा को ग्रहण करनेवाला जय प्राप्त करता है। सदा उसे देवी उत्तम वरदान देनेवाली होती है और उभय लोक का सुख प्राप्त करता है। १२.

१४२७ चोदह सो सत्ताईश) ती साल श्रावण महिने में एकम को रविवार के दिन, स्तुति में मनवाला द्विजलंब के पुत्र हरि ने सरस्वती विषयक उत्तमब्राह्मणोके मुख में रहनेवाला स्तवन बनाया है। १३.

विद्याको धारण करनेवाला, अत्यंत कोमल-भय-दोष एवं दरिद्रता का विनाश करनेवाला यह स्तवन है हे भगवती! (तेरे द्वारा) मेरे लिये कृपा हो रही है। सदा हृदयमें विष्णु (बसते) है। १४.

मुखरूपी कमलमें सरस्वती खेल रही है। कमलतंतुकी तरह विस्तरे हुए एवं कोमल पत्तियो जैसे हाथमे लक्ष्मी खेल रही है शरीर के अंतकाल में सदा हृदयमें लक्ष्मीद्वारा अलंकृत हुए विष्णु खेल रहे है। १५.

। सम्पूर्णम्।

४८
महाकविलघुपण्डितविरचितं त्रिपुराभारतीस्तोत्रम्

डभोई प्रत नं. ५५६/५१९ पाटण ह. प. नं. ९७५६, १३३७, १३३८
शार्दूल - स्नातस्या.

ऐन्द्रस्येव शरासनस्य दधती मध्येललाटं प्रभां,
शौ क्लीं कान्तिमनुष्ण[1] गौरिव शिरस्यातन्वती सर्वतः।
एषाऽसौ त्रिपुरा हृदि द्युतिरिवोष्णांशोः सदाहः स्थिता,
छिन्द्याद्वः[2] सहसा पदैस्त्रिभिरघं ज्योतिर्मयी वाङ्मयी ॥१॥

या मात्रा त्रपुषी[3] लतातनुलसत्तन्तूत्थितिस्पर्द्धिनी,
वाग्बीजे प्रथमे स्थिता तव सदा तां मन्महे ते वयम्।
शक्तिं कुण्डलिनीति विश्वजननव्यापार बद्धोद्यमां,
ज्ञात्वेत्थं न पुनः स्पृशन्ति जननी गर्भेऽर्भकत्वं नराः ॥२॥

टी. १. गोरिव। २. छिन्द्यात्रः। ३. त्रपुसी।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

दृष्ट्वा संभ्रमकारि वस्तु सहसा ऐ ऐ इति व्याहृतं,
येनाकूतवशादपीह वरदे ! बिन्दुं विनाऽप्यक्षरम् ।
तस्यापि ध्रुवमेव देवि ! तरसा जाते तवाऽनुग्रहे,
वाचः सूक्तिसुधारसद्रवमुचो निर्यान्तिव[४]क्त्राम्बुजात् ॥३॥

यन्नित्ये[५] तव कामराजमपरं मन्त्राक्षरं निष्कलं,
तत् सारस्वतमित्यवैति विरलः कश्चिद् बुधश्चेद् भुवि ।
आख्यानं प्रतिपर्व सत्यतपसो यत्कीर्तयन्तो द्विजाः,
प्रारम्भे प्रणवास्पदं प्रणयितां नीत्वोच्चरन्ति स्फुटम् ॥४॥

यत्सद्यो वचसां प्रवृत्तिकरणे दृष्टप्रभावं बुधैः,
स्तार्त्तीयीकमहं[६] नमामि मनसा तद्बीजमिन्दुप्रभम् ।
अस्त्वौर्वोऽपि सरस्वतीमनुगतो जाड्याम्बुविच्छित्तये,
गौःशब्दो गिरि वर्तते स नियतं योगं विना सिद्धिदः ॥५॥

एकैकं तव देवि ! बीजमनघं सव्यञ्जनाव्यञ्जनं,
कूटस्थं यदि वा पृथक्क्रमगतं यद्वा स्थितं व्युत्क्रमात् ।
यं यं काममपेक्ष्य येन विधिना केनाऽपि वा चिन्तितं,
जप्तं वा सफलीकरोति तरसा तं तं समस्तं नृणाम् ॥६॥

वामे-पुस्तकधारिणी[७] मभयदां साक्षस्रजं दक्षिणे,
भक्तेभ्यो वरदानपेशलकरां कर्पूरकुन्दोज्ज्वलाम् ।
उज्जृम्भाम्बुजपत्रकान्तनयनस्निग्धप्रभालोकिनीं,
ये त्वामम्ब ! न शीलयन्ति मनसा तेषां कवित्वं कुतः ॥७॥

ये त्वां पाण्डुरपुण्डरीकपटलस्पष्टाभिरामप्रभां,
सिञ्चन्तीममृतद्रवैरिव शिरो ध्यायन्ति मूर्ध्नि स्थिताम् ।
अश्रान्तं विकटस्फुटाक्षरपदैः[८] निर्याति वक्त्राम्बुजात्,
तेषां भारति ! भारतीसुरसरित्कल्लोललोलोर्मिभिः[९] ॥८॥

ये सिन्दुरपरागपुञ्जपिहितां त्वत्तेजसा द्यामिमा,
मुर्वीं चापि विलीनयावकरसप्रस्तारमग्नामिव ।
पश्यन्ति क्षणमप्यनन्यमनसस्तेषामनङ्गज्वर,
क्लान्तास्त्रस्तकुरङ्ग-शावकदृशो वश्या भवन्ति स्त्रियः ॥९॥

चञ्चत्काञ्चन-कुण्डलाङ्गदधरामाबद्ध-काञ्चीस्रजं,
ये त्वां चेतसि तद्गते क्षणमपि ध्यायन्ति कृत्वा स्थिराम्[१०] ।
तेषां वेश्मनि विभ्रमादहरहः स्फारीभवन्त्यचिरम्[११],
माद्यत्कुञ्जरकर्णतालतरलाः स्थैर्यं भजन्ते श्रियः ॥१०॥

आर्भट्या शशिखण्डमण्डितजटा-जूटां नृमुण्डस्रजं,
बन्धूकप्रसवारुणाम्बरधरां प्रेतासनाध्यासिनीम् ।
त्वां ध्यायन्ति चतुर्भुजां त्रिनयनामापीनतुङ्गस्तनीं,
मध्ये निम्नवलित्रयाङ्किततनुं त्वद्रुपसंपत्तये[१२] ॥११॥

जातोऽप्यल्पपरिच्छदे क्षितिभुजां[१३] सामान्यमात्रे कुले,
निःशेषावनि-चक्रवर्तिपदवीं लब्ध्वा प्रतापोन्नत : ।
यद्विद्याधरवृन्दवन्दितपदः श्रीवत्सराजोऽभवद्,
देवि ! त्वच्चरणाम्बुजप्रणतिजः सोऽयं प्रसादोदयः ॥१२॥

चण्डि ! त्वच्चरणाम्बुजार्चनकृते बिल्वीदलोल्लुण्टनात्,-
त्रुट्यत्कण्टक-कोटिभिः परिचयं येषां न जग्मुः कराः ।
ते दण्डाङ्कुशचक्रचापकुलिश-श्रीवत्समत्स्याऽङ्कितै
र्जायन्ते पृथिवीभुजः कथमिवांभोजप्रभैः पाणिभिः ॥१३॥

विप्राः क्षोणिभुजो विशस्तदितरे क्षीराज्यमध्वैक्षवै[१४],
स्त्वां देवि ! त्रिपुरे ! परापरकलां संतर्प्य पूजाविधौ ।
यां यां प्रार्थयते[१५] मनः स्थिरधियां तेषां त एव ध्रुवं,
तां तां सिद्धिमवाप्नुवन्ति तरसा विघ्नैरविघ्नीकृताः ॥१४॥

शब्दानां जननी त्वमत्रभुवने वाग्वादिनीत्युच्यसे,
त्वत्तः केशववासवप्रभृतयोऽप्याविर्भवन्ति ध्रुवम् ।
लीयन्ते खलु यत्र कल्पविरतौ[१६] ब्रह्मादयस्तेऽप्यमी,
सा त्वं काचिदचिन्त्यरुपमहिमा[१७] शक्तिः परा गीयसे ॥१५॥

देवानां त्रितयं[१८] त्रयी हुतभुजां शक्तित्रयं त्रिस्वरा,
स्त्रैलोक्यं त्रिपदी त्रिपुष्करमथ त्रिब्रह्म वर्णास्त्रयः ।
यत्किंचिज्जगति त्रिधा नियमितं वस्तु त्रिवर्गादिकं,
तत्सर्वं त्रिपुरेति नाम भगवत्यन्वेति ते तत्त्वतः ॥१६॥

लक्ष्मीं राजकुले जयां रणमुखे क्षेमंकरीमध्वनि,
क्रव्यादद्विपसर्पभाजि शबरी कान्तारदुर्गे गिरौ ।
भूतप्रेत-पिशाचजृम्भकभये स्मृत्वा महाभैरवीं,
व्यामोहे त्रिपुरां तरन्ति विपदस्तारां च तोयप्लवे ॥१७॥

माया कुण्डलिनी क्रिया मधुमती काली कला मालिनी,
मातङ्गी विजया जया भगवती देवी शिवा शाम्भवी ।
शक्तिः शंकरवल्लभा त्रिनयना वाग्वादिनी भैरवी,
ह्रीँ कारी त्रिपुरा परापरमयी माता कुमारीत्यसि ॥१८॥

आ ई पल्लवितैः परस्परयुतैर्द्वित्रिक्रमाद्यक्षरैः,
काद्यैः क्षान्तगतैः स्वरादिभिरथ क्षान्तैश्च तैः सस्वरैः ।
नामानि त्रिपुरे ! भवन्ति खलु यान्यत्यन्तगुह्यानि ते,
तेभ्यो भैरवपत्नि ! विंशतिसहस्रेभ्यः परेभ्यो नमः ॥१९॥

बोद्धव्या निपुणं बुधैःस्तुतिरियं कृत्वा मनस्तद्गतं
भारत्यास्त्रिपुरे त्यनन्यमनसा यत्राद्यवृत्ते स्फुटम् ।
एक-द्वि-त्रिपदक्रमेण कथितस्तत्पादसंख्याक्षरै
र्मन्त्रोद्धार-विधिर्विशेषसहितः सत्संप्रदायान्वितः ॥२०॥

---

४. वक्त्रोदरात् । ५. यन्नित्यं । ६. तार्त्तीयीतद । ७. धारणी । ८. पदा । ९. लोलोर्मयम् । १०. स्थिरम् । ११. चिरा । १२. विपत्तये ।

१३. भूतां । १४. मध्वासवै । १५. प्रार्थयसे । १६. विरमे । १७. गहना । १८. त्रितयी ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सावद्यं निरवद्यमस्तु यदि वा किंवाऽनया चिन्तया,
नूनं स्तोत्रमिदं पठिष्यति जनो यस्यास्ति भक्तिस्त्वयि ।
संचिन्त्यापि लघुत्वमात्मनि दृढं संजायमानं हठात्,
त्वद्भक्तया मुखरीकृतेन रचितं यस्मान्मयाऽपि ध्रुवम् ॥२१॥

[१९]इति श्री सिद्धसारस्वत-लघुपण्डित-विरचितं
त्रिपुराभारतीस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

४८

ભાષાન્તર

(લલાટના મધ્યભાગમાં) ઈન્દ્રના ધનુષની કાંતિ જેવી પ્રભાને ધારણ કરતી, મસ્તક ઉપર ચંદ્રમાની જેમ ચારે તરફ શ્વેત કાંતિને વિસ્તાર કરનારી અને સૂર્યની ધુતિ જેવી હૃદયમાં નિરંતર રહેલી આ જ્યોતિર્મયી (અનિર્વચનીય તેજસ્વી) વાઙ્મયી (વચન-સ્વરૂપા) ત્રિપુરાદેવી ત્રણ (વાગ્ભવબીજ ऐं કામરાજ બીજ क्लीँ શક્તિબીજ हसौँ) પદો વડે અમારા દુઃખ પાપો નો વિનાશ કરે. ૧.

મંત્રો ૨ :- ऐं क्लीं ह्सौं ત્રિપુરા મૂલ મંત્ર
શ્લોક મંત્ર :- श्रीं क्लीं ईश्वर्यै नमः ત્રિકાલ જાપથી પ્રગટ થાય.

હે ત્રિપુરા ! કાકડીની લતાના પ્રસરતા સૂક્ષ્મ તન્તુઓની, ઉપર તરફની ગતિની સાથે સ્પર્ધા કરનારી, તમારા પ્રથમ વાગ્ (ऐं) બીજમાં રહેલી છે તે માત્રાને હંમેશા તમારા ભક્તો એવા અમે આદર કરીએ છીએ. આ કુંડલિની શક્તિ ભગવતી વિશ્વને ઉત્પન્ન કરવાના વ્યાપાર (કાર્ય)માં (બદ્ધ ઉધમવાલી) પ્રયત્ન કરવાવાળી આવા પ્રકારની છે એમ, સારી રીતે જાણીને મનુષ્યો ફરીવાર માતાના ગર્ભમાં બાળકરૂપે સ્પર્શ પામતાં નથી. અર્થાત્ ફરીવાર જન્મ ધારણ કરતાં નથી. ૨.

શ્લોક મંત્ર -श्री वाङ्मय्यै नमः
ત્રિકાલ જાપથી પઠનસિદ્ધિ થાય.

હે મનોવાંછિત વરદાન આપનારી દેવી ! આ લોકમાં આશ્ચર્યકારી પદાર્થને અચાનક જોઈને કોઈ પુરુષ ભયના અભિપ્રાયથી પણ ऐ ऐ એમ બિંદુ વગર પણ અક્ષરને બોલે (વ્યવહાર કરે) છે તેને પણ નક્કી જ હે દેવી ! જલ્દીથી તારી કૃપા પ્રાપ્ત થવાથી ધ્યાનકરનારના મુખ કમલમાંથી સૂક્તિરૂપ અમૃતરસને વર્ષાવનારી વાણી નીકળે છે. ૩.

શ્લોક મંત્ર :- स्यै वः क्रौँ नमः ।
ત્રિકાલજાપથી જગત વશ્ય થાય છે.

હે નિત્યસ્વરૂપા ભગવતી ! જે તારો બીજો કામરાજ (क्लीं) નામનો કલારહિત (શુદ્ધકોટિને પ્રાપ્ત કરેલો) મંત્રાક્ષર સારસ્વત બીજમંત્ર છે. તે (ईँ) ને પૃથ્વીપર કોઈક વિરલ પંડિત જ જાણી શકે છે.

પ્રત્યેક પર્વ (પૂર્ણિમા-અમાસ)માં સત્ય તપસ નામના બ્રહ્મર્ષિના દૃષ્ટાંતને કહેતા બ્રાહ્મણો કથાના પ્રારંભે ૐ કારના સ્થાનરૂપ સંબંધને સમજાવીને સ્પષ્ટ ઉચ્ચાર કરે છે. ૪.

શ્લોક મંત્ર :- ॐ वः सरस्वत्यै नमः ॥ પાઠમંત્ર છે.

(જે ત્રીજો हसौँ મંત્ર) ચંદ્રની કાંતિસરખું ત્રીજું બીજ છે. વાણીની પટુતા (પ્રવૃત્તિ) બતાવવામાં પંડિતોએ જલ્દીથી પ્રભાવ જોયેલો છે. તે (મંત્ર) ને હું મનથી નમસ્કાર કરૂં છું જેમ સરસ્વતી નદીને મળેલો વડવાનલ પણ જડતારૂપી પાણીના શોષણ માટે હોય છે. તેમ સકારરહિત કેવલ औं જે સરસ્વતી બીજમંત્ર છે. તે જડતારૂપી જલના ઉચ્છેદ માટે થાય છે. ગૌ શબ્દ વાણી અર્થમાં વર્તે છે, તે વ્યંજનના યોગ વગર જ (સારસ્વત) સિદ્ધિને આપનારો છે. ૫.

શ્લોક મંત્ર :- योगिन्यै नमः ॥ સર્વ આપત્તિનું હરણ થાય છે.

હે ભગવતી ! દેવી ! તમારા દોષરહિત એક-એક બીજાક્ષર તે વ્યંજન સહિત હોય (ऐँ क्लीँ हसौँ) કે વ્યંજનરહિત માત્ર સ્વરમય (ऐ ई औ) હોય, કૂટસ્થ (हसौँ हस्क्लीँ) કે લોકપ્રસિદ્ધ પરિપાટીથી પ્રાપ્ત હોય અથવા વિપરીતપણે રહેલો હોય તો પણ જે જે ઈચ્છિત અર્થને માટે જે કોઈપણ વિધિથી ચિંતન કર્યું હોય કે (સ્મરણ કર્યું હોય) અથવા જાપ કર્યો હોય તે જલ્દીથી મનુષ્યોને સમસ્ત ઈચ્છિત વસ્તુ (બીજાક્ષરોના પ્રભાવથી) સફળ થાય છે. ૬.

શ્લોક મંત્ર :- ॐ धारकस्य सौभाग्यं कुरु कुरु स्वाहा ॥
સૌભાગ્ય મંત્ર

ડાબા હાથમાં પુસ્તકને ધારણ કરનારી તથા બીજા ડાબા હાથમાં અભયમુદ્રાવાળી, જમણા હાથની જપમાલા રાખનારી અને બીજા જમણા હાથે ભક્તોને વરદાન કરવામાં કુશળ હાથવાળી, કપૂર મોગરાના પુષ્પો સરખી ઉજ્જવળ, વિકાસ પામેલા કમળના પાંદડા જેવા મનોહર નયનની સ્નેહાળ પ્રભાથી જોનારી એવી તને હે માતા ! મનથી પણ જેઓ આરાધના કરતાં નથી. તેઓને કવિત્વપણું ક્યાંથી હોય ? અર્થાત્ ન હોય. ૭.

શ્લોક મંત્ર - धरण्यै नमः सौभाग्यं कुरु कुरु स्वाहा ॥
વિશેષ સૌભાગ્યમંત્ર છે.

હે ભારતીદેવી ! સફેદ કમલોના સમૂહ જેવી ઉજ્જવલ સુંદર પ્રભાવાળી તને મસ્તક ઉપર રહીને અમૃતરસથી મસ્તક ઉપર જાણે સિંચન કરતી હોય એમ જે પુરુષો તારૂં ધ્યાન ધરે છે. તેઓના મુખ કમલમાંથી નિરંતર ઉદાર સ્પષ્ટ (પ્રગટ) અક્ષરવાળાં પદો

---

૧૯. किंचित्संप्रदायकगम्यं ऐँ क्लीँ हसौँ त्रिपुरायै नमः। એ મંત્ર ૯ રાત્રીમાં ૧૨૫૦૦ ગણીએ કેવલ ખીર ઘી ખાંડ સિવાય કાંઈ ન જમીએ, પંચામૃતાનો હોમ કીજે વિદ્યા આવે. તથા નિત્ય ऐंद्रस्यैव ઈતિ... લઘુ સ્તોત્ર ગણીએ, વિદ્યા આવે.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

વડે પાણીરૂપ ગંગા નદીના તરંગોથી ચંચળ ઉર્મિઓ વહેતી હોય તેમ ભાસે છે. ૮.

શ્લોક મંત્ર :- ऐं क्लीं श्रीं धनं कुरु कुरु स्वाहा।
આ જાપથી ધનવાન થાય છે.

હે દેવી ! તમારા તેજની કાંતિથી જેઓ ક્ષણવાર પણ એકાગ્ર ચિત્તવાળા થઈને, આ આકારને સિંદૂરની પરાગના સમૂહથી વ્યાપ્ત (ફેલાયેલું) થઈ ગયું છે. એમ ધ્યાનથી જોવે છે. અને પૃથ્વીને ઝરતાં અલતાના (વૃક્ષના) લાલ કલરના રસમાં મગ્ન થઈ ગઈ હોય. એમ ધ્યાન કરે છે. તેઓને કામદેવથી પીડા પામેલી હરણના ભય પામેલા બચ્ચાના જેવી આંખવાળી સ્ત્રીઓ વશ થાય છે. ૯.

શ્લોક મંત્ર :- ॐ ह्रां ह्रीं ह्रः पुत्रं कुरु कुरु स्वाहा ।।
ત્રિકાલ જાપથી પુત્ર પ્રાપ્તિ થાય છે.

હે દેવી ! જે પુરુષો ક્ષણવાર પણ તન્મયતાપૂર્વક ચિત્ત સ્થિર કરીને દેદીપ્યમાન સુવર્ણના કર્ણકુંડલોને બાજુબંધને ધારણ કરનારી, કેડે બાંધેલ કંદોરાવાળી, તારૂં ધ્યાન કરે છે તેઓના ઘરમાં ઉત્સુકતાથી પ્રતિ દિન ઉત્તરોત્તર વધતી મદોન્મત્ત હાથીના ચંચલ કાન સરખી લક્ષ્મી ચિરકાળ સુધી સ્થિરતાને ભજે છે.૧૦.

શ્લોક મંત્ર :- ॐ ह्रीं क्लीं महालक्ष्म्यैनमः जयं कुरु कुरु स्वाहा ।।
ત્રિકાલજાપથી સર્વત્ર જય થાય છે.

હે દેવી ! ચંદ્રની કલાથી શણગારેલ મુગુટવાળી, મનુષ્યોના ખોપરીની કપાલની માળાવાળી, જપાકુસુમજેવા લાલા વસ્ત્રને ધારણ કરેલી, પ્રેતાસન હ્સૌં બીજ ઉપર બિરાજેલી, ચાર ભૂજાવાળી, ત્રણ ક્ષેત્રવાળી, ચારે બાજુથી પુષ્ટ અને ઉંચા સ્તનવાળી (નાભિના) મધ્યભાગમાં ઊંડી ત્રણ વલયોના અંકિત શરીરવાળી, તમારાં સ્વરૂપની સંપત્તિને માટે વીર રસથી તમારૂં ધ્યાન કરે છે. ૧૧.

શ્લોક મંત્ર :- ऐं क्लीँ नमः ત્રિકાલ જાપથી કર્મક્ષય થાય છે.

હે ભગવતી ! રાજાઓના અલ્પપરિવારવાળા સામાન્ય કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલો શ્રીવત્સ રાજ (નામનો) રાજા, પ્રચંડ પરાક્રમથી અભ્યુદય પામેલો સંપૂર્ણ પૃથ્વીની ચક્રવર્ત્તિપદવીને પ્રાપ્ત કરીને વિદ્યાધરોના સમૂહથી વંદન કરાયેલા સ્થાનવાળો થયો તે આ તમારા ચરણ કમળમાં નમસ્કાર કરવાથી ઉત્પન્ન થયેલ કૃપાનો ઉદય છે. ૧૨.

શ્લોક મંત્ર :- ब्लूँ ट्रीँ नमः ।।
ત્રિકાલ જાપથી રાજ્ય પ્રાપ્તિ થાય છે.

હે ચંડી - ભગવતી ! તારા ચરણકમલની પૂજાને માટે જે પુરૂષોના હાથોને બિલ્વીપત્રને તોડતા - તૂટેલા કાંટાનાઅગ્ર ભાગથી સંપર્ક થયો નથી. તે પુરૂષો દંડ - અંકુશ - ચક્ર-બાણ - વજ્ર - શ્રીવત્સ - મત્સ્ય (માછલી)ના ચિહ્નવાળા કમળ જેવા લાલ હાથવાળા રાજા કેવી રીતે થાય ? અર્થાત્ થતાં નથી. ૧૩.

શ્લોક મંત્ર :- हसौं नमः ।।
ત્રિકાલજાપથી મહારાજાપણું પ્રાપ્ત થાય છે.

હે દેવી ! હે ત્રિપુરા ! બ્રાહ્મણો - ક્ષત્રિયો - વૈશ્યો(તથા) શુદ્રો (આ ચારેય વર્ણના લોકો) પર અને અપર કલા (અવસ્થા)રૂપ તને પૂજાના સમયે (અવસર) અનુક્રમે દૂધ-ઘી-મધ અને શેરડીના રસોથી (તૃપ્ત) પ્રસન્ન કરીને વિઘ્નોથી અબાધિત થયેલા જલ્દીથી તે જે જે ચિત્ત પ્રાર્થના કરે છે. તેઓને નક્કી જ તે તે સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરે છે. ૧૪.

શ્લોક મંત્ર :- ॐ वाङ्मय्यै नमः ।।
ત્રિકાલજાપથી સર્વ ઈચ્છિત થાય છે.

હે ત્રિપુરા ! આ ભુવન (ચૌદ લોક) માં શબ્દો ઉત્પન્ન કરનારી (માતા) તું છે તેથી વાગ્વાદિની એ રીતે કહેવાય છે. અને તારાથી જ વિષ્ણુ અને ઈન્દ્ર વિગેરે પણ પ્રગટ થાય છે. (તથા) કલ્પ (સૃષ્ટિ) નાશના સમયે તે બ્રહ્મા વિગેરે જ્યાં લીન થાય છે. તે તું (ત્રિપુરા) અચિંત્યરૂપ અને મહિમાવાળી પરા (શ્રેષ્ઠ) શક્તિ કહેવાય છે. ૧૫.

શ્લોક મંત્ર :- ॐ ह्रीं श्रीं भारत्यै नमः ।।
વચનસિદ્ધિ થાય છે.

હે ભગવતી ! આ સંસારમાં જે કંઈપણ ત્રણ પ્રકારની વસ્તુઓ નિશ્ચયે છે. ત્રણ દેવો (બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ) ત્રણ પ્રકારના અગ્નિ (દાક્ષિણાત્ય, ગાર્હપત્ય, આહ્વાનીય) ત્રણ પ્રકારની શક્તિ (ઈચ્છા, જ્ઞાન, ક્રિયારૂપ) ત્રણ સ્વરો (ઉદાત્ત, અનુદાત્ત, સમાહાર) ત્રણ લોક (સ્વર્ગ, મર્ત્ય, પાતાલ) ત્રણ પદો (ઉત્પાદ, વ્યય, ધ્રુવ) ત્રણ તીર્થો (મસ્તક, હૃદય, નાભિકમલ) ત્રણ બ્રહ્મ (ઈડા, પિંગલા, સુષુમણારૂપ) ત્રણ વર્ણો (બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય) ત્રણ શક્તિબીજ( ) અને ત્રણ વર્ગો (ધર્મ, અર્થ, કામ) ઈત્યાદિ તે બધું જ ખરેખર ત્રિપુરા તને અનુસરે છે. ૧૬.

શ્લોક મંત્ર :- ॐ सरस्वत्यै नमः ।
જાપથી વિદ્યાપ્રાપ્તિ થાય.

(ભક્ત લોકો) રાજદ્વારે તને લક્ષ્મી સ્વરૂપે, યુદ્ધભૂમિઉપર જયા સ્વરૂપે, રાક્ષસ, હાથી અને સર્પવાળા માર્ગમાં ક્ષેમંકરી સ્વરૂપે, વિષમ અને ભયાનક માર્ગવાળા પર્વત ઉપર (જતાં) શબરી સ્વરૂપે, ભૂત, પ્રેત, પિશાચ અને દૈત્યના ભયમાં મહાભૈરવી સ્વરૂપે ચિત્તભ્રમ સમયે ત્રિપુરા સ્વરૂપે અને પાણીમાં ડૂબવાના સમયે તારા સ્વરૂપે - સ્મરણ કરીને વિપત્તિને તરી જાય છે.૧૭.

શ્લોક મંત્ર :- ॐ ह्रीं श्रीं शारदायै नमः ।।
ચૌદ વિદ્યા પ્રાપ્ત થાય.

માયા - કુણ્ડલિની - ક્રિયા - મધુમતી - કાલી - કલા - માલિની - માતંગી - વિજયા - જયા - ભગવતી - દેવી - શિવા - શાંભવી - શક્તિ - શંકરવલ્લભા - ત્રિનયના - વાગ્વાદિની - ભૈરવી - હ્રીંકારી - ત્રિપુરા - પરાપરમયી - માતા અને કુમારી આ બધાં તારાંજ રૂપ છે. એ રીતે (૨૪ નામોથી) સ્તુતિ કરાયેલી છે. ૧૮.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

શ્લોક મંત્ર :- ૐ हंसवाहिन्यै नमः ॥
શારદાદેવી વરદાન આપે.

હે ત્રિપુરા ! આ इ આકાર ઈકાર સંયુક્ત (પરસ્પર) મેળવવા વડે બે - ત્રણ - ચાર વિગેરે અક્ષરોની સાથે, ક આદિથી ક્ષ અન્તસુધીના વ્યંજનો તે સ્વરોની સાથે એટલે કે પ્રત્યેકથી ક્ષ સુધીના ૩૫ વર્ણોને સોળ સ્વરોથી ગણતાં જે તારાં અત્યંતગુહ્ય નામો થાય છે. હે ભૈરવીપતિ ! તારા તે સર્વ વીસ હજાર નામોને નમસ્કાર થાઓ. ૧૯.

શ્લોક મંત્ર :- ૐ जगन्मात्रे नमः ॥
ત્રિકાલજાપથી શારદાદેવી સંતોષી થાય છે.

ત્રિપુરા ભારતીની આ સ્તુતિને બુધજનોએ તન્મય ચિત્ત કરી નિપુણતાથી સમજવા પ્રયત્ન કરવો. સ્તોત્રના પહેલા શ્લોકમાં સ્પષ્ટપણે એક-બે-ત્રણ પદના ક્રમથી તેટલા જ અક્ષર વડે જે સાચા સંપ્રદાયથી યુક્ત વિશેષતા સાથેનો મંત્રોદ્ધારનો વિધિ કહ્યો છે. ૨૦.

શ્લોક મંત્ર :- ૐ भगवत्यै महावीर्यायै नमः धारकस्य पुत्रवृद्धिं कुरु कुरु स्वाहा ॥
ત્રિકાલ જાપથી પરિવારવૃદ્ધિ થાય.

આ સ્તોત્ર સાવધ છે કે નિરવધ છે એવી ચિંતાથી શું ? જે મનુષ્યને તારા (ત્રિપુરા) વિશે ભક્તિ છે. તે જન નક્કી આ સ્તોત્રનો પાઠ કરશે. હું દઢપણે માનું છું કે હું લઘુ છું. સામાન્ય છું છતાં પણ નક્કીતારી ભક્તિ એજ બલાત્કારે મને વાચાળ કરીને તારૂં સ્ત્રોત્ર રચાવ્યું છે. ૨૧.

શ્લોક મંત્ર :- ૐ ऐं ૐ ऐं क्लीं लक्ष्मीं कुरु कुरु स्वाहा।
ત્રિકાલ જાપથી ધનાઢ્યતા થાય છે.

સંપૂર્ણ.

४८
अनुवाद

(ललाट के मध्य भाग में) इन्द्र के धनुष की कांति जैसी प्रभा को धारण करती, मस्तक पर चंद्रमा की तरह चारो और श्वेतकांति का विस्तार करनेवाली और सूर्य की द्युति जैसी हृदयमें निरंतर बसी हुई इस ज्योतिर्मयी (अनिर्वचनीय तेजस्वी) वाङ्मयी (वचन-स्वरूपा) त्रिपुरा देवी तीन (वाग्भव बीज) कामराज बीज करूँ शक्तिबीज ह्सौँ) पदो की सहाय से हमारे दुःख पापो का विनाश करे। १.

मंत्रो २ : ऐँ क्लीँ ह्सौँ त्रिपुरा मूल मंत्र
श्लोक मंत्र : श्रीँ क्लीँ ईश्वर्यैँ नमः त्रिकाल जाप से प्रगट होता है।

हे त्रिपुरा ! ककडी की लता के प्रसरते सूक्ष्म तन्तुओं के, उपर की गति के साथ स्पर्धा करनेवाली, आपके प्रथम वाग् (ऐँ) बीज में बसी है, उस मात्रा का सदा आपके भक्तों जैसे हम आदर करते है। यह कुंडलिनी शक्ति भगवती विश्व को उत्पन्न करने के व्यापार (कार्य) में (बद्ध उद्यमवाली) प्रयत्न करने वाली इस प्रकार की है ऐसे ही अच्छी तरह से जानने वाले मनुष्य फिर से माता के गर्भ में बालक रूप में स्पर्श पाते नहीं। अर्थात् फिर से जन्म धारण नहीं करते है। २.

श्लोक मंत्र : श्री वाङ्मय्यै नमः
त्रिकाल जाप के पठन से सिद्धि प्राप्त होती है।

हे मनोवांछित वरदान देनेवाली देवी ! इस लोक में आश्चर्यकारी पदार्थ को अचानक देखकर कोई पुरुष भय के अभिप्राय से भी ऐ ऐ ऐसे बिंदु बिना भी अक्षर को बोलता है (व्यवहार करे) उसे भी सचमुच हे देवी ! जल्दी से तुम्हारी कृपा प्राप्त होनेसे ध्यान करनेवाले के मुख कमल में से सूक्ति रूप अमृतरस की बरसान वाली वाणी नीकलती है। ३.

श्लोक मंत्र : स्यै वः क्रोँ नमः।
त्रिकाल जाप से जगत वश्य होता है।

हे नित्य स्वरूपा भगवती ! जो तुम्हारा दुसरा कामराज (क्लीँ) नाम का कला रहित (शुद्धकोटि को प्राप्त किया हुआ) मंत्राक्षर सारस्वत बीजमंत्र है। वे ईँ को पृथ्वीपर कोई विरल पंडित ही जान सकता है। ४.

प्रत्येक पर्व (पूर्णिमा-अमास) में सत्य तपस नाम के ब्रह्मर्षि के द्रष्टांत को कहते हुए ब्राह्मण कथा के प्रारंभ में ॐ कार के स्थानरुप संबंध को समजा कर स्पष्ट उच्चार करते है। ४.

श्लोक मंत्र : ॐ वः सरस्वत्यै नमः ॥
पाठमंत्र है।

जो (तीसरा ह्सौँ मंत्र) चंद्र की कांति समान तीसरा बीज है। वाणी की पटुता (प्रवृत्ति) बताने में पंडितोने जल्दी प्रभाव देखा है। उस (मंत्र) को में मनसे नमस्कार करता हूँ। जैसे सरस्वती नदी को मिला वडवानल भी जडता रुपी जल के शोषण के लिए होता है।

उसी तरह सकार रहित केवल औं जो सरस्वती बीज मंत्र है, वो जडता रुपी जल के उच्छेद के लिए होता है। गौ शब्द वाणी अर्थ मे वर्तन करता है, वह व्यंजन के योग बिना ही (सारस्वत) सिद्धि को देनेवाला होता है। ५.

श्लोक मंत्र : योगिन्यै नमः।
सर्व आपत्तियों का हरण होता है।

हे भगवती ! देवी ! तुम्हारे दोषरहित एक-एक बीजाक्षर, जो

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

व्यंजन सहित हो (ऐँ क्लीँ ह्सौँ) या व्यंजन रहित मात्र स्वरमय (ऐ ई औ) हो, कूटस्थ (ह्सौँ ह्स्क्लीँ) या लोक प्रसिद्ध परिपाटी से प्राप्त हो या विपरीत रीत से रहा हुआ हो फिर भी जो जो इच्छित अर्थ के लिए जो कोई भी विधि से चिंतन किया हो (स्मरण किया हो) अथवा जाप किया हो, वो जल्दी से मनुष्यो को समस्त इच्छित वस्तु (बीजाक्षरी के प्रभाव से) सफल होती है। ६.

श्लोक मंत्र : ॐ धारकस्य सौभाग्यं कुरु कुरु स्वर्ण।
सौभाग्य मंत्र

बाये हाथमें पुस्तक को धारण करनेवाली तथा दुसरे बाये हाथ में अभय मुद्रावाली, दाये हाथ में जपमाला रखनेवाली और दूसरे दायें हाथसे भक्तो को वरदान देनेमें कुशल हस्तवाली, कपूर मोगरे के पुष्पों की तरह उज्ज्वल, सुविकसित कमल की पत्तियो जैसी मनोहर नयन की स्नेहसभर प्रभा से देखनेवाली, ऐसी तुम्हारी, हे माता! मन से भी जो आराधना करते नहीं, उन्हे कवित्व कैसे प्राप्त हो? अर्थात् नहीं होता। ७.

श्लोक मंत्र : धरण्यै नमः सौभाग्यं कुरु कुरु स्वाहा
विशेष सौभाग्य मंत्र है।

हे भारती देवी! श्वेत कमलो के समूह जैसी उज्ज्वल सुंदर प्रभावाली तुम्हे, मस्तक पर रहे कर अमृतरस से मस्तक पर जैसे सिंचन करती हो, ऐसा जो पुरुष, तुम्हारा ध्यान धरते है, उनके मुख कमल में से निरंतर उदार स्पष्ट (प्रगट) अक्षर वाले पद की सहाय से वाणी रुप गंगा नदी के तरंगोके चंचल उर्मियों बहेती हो। ऐसा आभास होता है। ८.

श्लोक मंत्र : ऐँ क्लीँ श्रीँ धनं कुरु कुरु स्वाहा।
इस जापसे धनवान होते है।

हे देवी! तुम्हारे तेज की कांतिसे जो क्षण भर भी एकाग्र चित्तवाले होकर, इस आकारको सिंदूर की पराग के समूह से व्याप्त (फैला हुआ) हो गया हो, ऐसा ध्यान से देखते है, और पृथ्वी के झरते अलता के (वृक्षके) लाल रंग के रसमें मग्न हो गई हो, ऐसा ध्यान करते है, उसको कामदेव से पीडित, हिरण के भयभीत बच्चे जैसी आँखवाली स्त्रीयाँ वश होती है। ९.

श्लोक मंत्र : ॐ ह्राँ ह्रीँ ह्रः पुत्रं कुरु कुरु स्वाहा।
त्रिकाल जाप से पुत्र प्राप्ति होती है।

हे देवी! जो पुरुष क्षणभर भी तन्मयता पूर्वक चित्त स्थिर कर के देदीप्यमान सुवर्ण के कर्णकुंडलो की बाजुबंध को धारण करनेवाली, कंमर पे बांधे हुए करधनीवाली, तुम्हारा ध्यान करता है, उनके घरमें उत्सुकता से प्रतिदिन उत्तरोत्तर मदोन्मत्त हाथी के चंचल कान की तरह लक्ष्मी चिरकाल तक स्थिरता करती है। १०

श्लोक मंत्र : ॐ ह्रीँ क्लीँ महालक्ष्मै नमः जयं कुरु कुरु स्वाहा।
त्रिकाल जाप से सर्वत्र जय को प्राप्त होती है।

हे देवी! चंद्र की कला से सजाये हुए मुगुटवाली, मनुष्यो की खोपरी के कपाल की माला जपाकुसुम जैसे लाल वस्त्र को धारण की हुई, प्रेतासन ह्सौँ बीज के उपर बिराजमान, चार भूजावाली, तीन नेत्रवाली, चारी बाजु से पुष्ट और उंचे स्तनवाली, (नाभिके) मध्यभाग में गहरी तीन वलयो से अंकित शरीरवाली, तुम्हारे स्वरूप की संपत्ति के लिए वीररस से तुम्हारा ध्यान करते है। ११.

श्लोक मंत्र : ऐँ क्लीँ नमः।
त्रिकाल जाप से कर्मक्षय होता है।

हे भगवती! राजाओं के अल्प परिवार वाले सामान्य कुल में उत्पन्न हुए श्रीवत्स राज (नामक) राजा प्रचंड पराक्रम से अभ्युदय पाकर संपूर्ण पृथ्वी की चक्रवर्ति पदवी को प्राप्त करके विद्याधरों के समूह से वंदन किये गये स्थानवाला हुआ, वो इस तुम्हारे चरण कमल में नमस्कार करने से उत्पन्न हुई कृपा का उदय है। १२.

श्लोक मंत्र : ब्लूँ ह्रीँ नमः।
त्रिकाल जाप से राज्य की प्राप्ति होती है।

हे चंडी-भगवती! तुम्हारे चरण कमल की पूजा के लिए जो पुरुषो के हाथो की बिल्वीपत्र को तोडते-तूटे हुए कांटो के अग्र भाग से संपर्क नही हुआ वो पुरुष दंड-अंकुश चक्र बाण-वज्र-श्रीवत्स-मत्स्य (मछली) के चिह्न वाले कमल जैसे लाल हाथवाले राजा कैसे हो सकते है? अर्थात् नहीं होते है। १३.

श्लोक मंत्र : ह्सौँ नमः।
त्रिकाल जाप से महाराजा पद की प्राप्ति होती है।

हे देवी! हे त्रिपुरा! ब्राह्मणी-क्षत्रियो-वैश्यो (तथा) शुद्रो (इन चार वर्ण के लोग) पर और अपर कला (अवस्था) रुप तुम्हे पुजा के समय पर (अवसर) अनुक्रम से दूध-घी-मध और गन्ने के (मद्य) रसो से (तृप्त) प्रसन्न करके विघ्नो से अबाधित हुए जल्दी से वो जो जो चित्त प्रार्थना करते है, वो जरुर ही वो वो सिद्धि की प्राप्ति करते है। १४

श्लोक मंत्र : ॐ वाङ्मय्यै नमः।
त्रिकाल जाप से सर्व इच्छित होता है।

हे त्रिपुरा! इस भुवन (चौद लोक) में शब्दों को उत्पन्न करनेवाली (माता) तुं है, इस लिए वाग्वादिनी कहेलाती है। और तुमसे ही विष्णु और इन्द्र इत्यादि भी प्रगट हुए है। (तथा) कल्प (सृष्टि) नाश के समय वो ब्रह्मा इत्यादि जहाँ लीन होते है। वो तुम

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

त्रिपुरा अचिंत्य रुप और महिमावाली परा (श्रेतु) शक्ति कहेलाती हो। १५.

श्लोक मंत्र : ॐ ह्रीँ श्रीँ भारत्यै नमः।
वचन सिद्धि होती है।

हे भगवती ! इस संसार में जो कोई भी तीन प्रकार की वस्तुएँ निश्चय है। तीन देव (ब्रह्मा, विष्णु, महेश) तीन प्रकार के अग्नि (दाक्षिणात्य, गार्हपत्य, आहवानीय) तीन प्रकार की शक्ति (इच्छा, ज्ञान, क्रिया रुप) तीन स्वर (उदात्त, अनुदात्त, समाहार) तीन लोक (स्वर्ग, मर्त्य, पाताल) तीन पद (उत्पाद, व्यय, ध्रुव) तीन तीर्थ (मस्तक, हृदय, नाभिकमल) तीन ब्रह्म (इडा, पिंगला, सुषुमणा रुप) तीन पर्ण (ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य) तीन शक्ति बीज, एवं तीन वर्ग (धर्म, अर्थ, काम) इत्यादि सब सचमुच त्रिपुरा तुम्हे अनुसरते है। १६.

श्लोक मंत्र : ॐ सरस्वत्यै नमः।
जाप से विद्या प्राप्ति होती है।

(भक्त लोग) राजद्वार पर तुम्हे लक्ष्मी स्वरूप में, युद्धभूमि में जया स्वरूप में, राक्षस, हाथी और सर्पवाले मार्गमें क्षेमंकारी स्वरूप में, विषम और भयानक मार्ग वाले पर्वत पर (जाते) शबरी स्वरूप में, भूत, प्रेत, पिशाच और दैत्य के भय में महाभैरवी स्वरूप में, चित्तभ्रम के समय त्रिपुरा स्वरूप में और पानी में डूबते समय तारे के स्वरूप में स्मरण करके विपत्ति को पार करते है। १७.

श्लोक मंत्र : ॐ ह्रीँ श्रीँ शारदायै नमः ।।
चौदा विद्या प्राप्त होती है।

माया-कुण्डलिनी, क्रिया-मधुमती, काली, कला मालिनी, मातंगी, विजया, जया, भगवती, देवी, शिवा, शांभवी, शक्ति, शंकरवल्लभा, त्रिनयना, वाग्वादिनी, भैरवी ह्रींकारी, त्रिपुरा, परापरमयी, माता और कुमारी ये सभी तुम्हारे ही रूप है। इस रीत से (२४ नामो की) स्तुति की गई है। १८.

श्लोक मंत्र : ॐ हंसवाहिन्यै नमः।
शारदा देवी वरदान देती है।

हे त्रिपुरा ! आ इ आकार इकार संयुक्त (परस्पर) मिलाने के लिए दो, तीन, चार इत्यादि अक्षरों के साथ, 'क' आदि से 'क्ष' अन्त तक के व्यंजनो, वो स्वरोके साथ यानि कि प्रत्येक क से क्ष तक के रूप वर्णो को सोलह स्वरो से गीनते जो तुम्हारे अत्यंत गुह्य नाम होते है। हे भैरवी पति ! तुम्हारे वो सर्व वीस हजार नामो की नमस्कार हो। १९.

श्लोक मंत्र : ॐ जगन्मात्रे नमः।
त्रिकाल जाप से शारदा देवी संतोषी होती है।

त्रिपुरा भारती की इस स्तुति को बुधजनो तन्मय चित्त कर निपुणता से समजने का प्रयास करे। स्तोत्र के आद्य श्लोक में स्पष्ट रुप से एक, दो, तीन, पद के क्रम इतनेही अक्षर से सच्चे संप्रदाय से युक्त विशेषता साथ मंत्रोद्धार का विधि कहा है। २०.

श्लोक मंत्र : ॐ भगवत्यै महावीर्यायै नमः धारकस्य पुत्रवृद्धिं
कुरु कुरु स्वाहा।।
त्रिकाल जाप से परिवार वृद्धि होती है।

यह स्तोत्र सावद्य है के निरवद्य है ऐसी चिंता से क्या ? जिस मनुष्य को तुम्हारे (त्रिपुरा) लिए भक्ति है, वो जन नक्की ही इस स्तोत्र का पाठ करेगा। मैं द्रढता से मानता हूँ के मैं लघु हुँ, सामान्य हु फिर भी नक्की तुम्हारी भक्ति ने ही बलात्कार से मुझे वाचाल करके तेरा स्तोत्र रचाया है। २१.

श्लोक मंत्र : ॐ ऐं क्लीँ लक्ष्मीं कुरु कुरु स्वाहा।।
त्रिकाल जाप से धनाढ्यता प्राप्त होती है।

। सम्पूर्णम्।

४९

। श्री लिङ्गपुराणे बृहस्पतिकृतस्तोत्रम् ।

पाटण प्रत नं. १४७५०

अनुष्टुप.

ॐ अस्य श्री सरस्वती स्तोत्रस्य नारायण ऋषिः ।।
श्री सरस्वती देवता ।। अनुष्टुपछन्द : ।।
मम वाक्सिद्ध्यर्थं जपे विनियोगः ।।

सरस्वतीं नमस्यामि चेतनां हृदि संस्थिताम्।
कंठस्थां पद्मयोनेस्तु ह्रीँ ह्रींकारप्रियां शुभाम् ।।१।।

मतिदां वरदां शुद्धां वीणाहस्तां वरप्रदाम्।
ऐँ ऐँ मंत्रप्रियां ह्रीँ क्लीँ कुमतिध्वंसकारिणीम् ।।२।।

सुप्रकाशां निरालम्बामज्ञानतिमिरापहाम्।
शुक्लां मोक्षप्रदां रम्यां सुभगां शोभनप्रियाम् ।।३।।

आदित्यमंडले लीनां प्रणमामि हरेः प्रियाम्।
पत्रोपविष्टां कुण्डलिनीं शुक्लवर्णां मनोरमाम् ।।४।।

इति सा संस्तुता देवी वागीशेन महात्मना।
आत्मानं दर्शयामास शरदिंदुसमप्रभाम् ।।५।।

श्री सरस्वती उवाच :-

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वरं वृणीष्व भद्रं ते यत्ते मनसि वर्तते ।
बृहस्पति रुवाच :-
वरदा यदि मे देवि ! देहि ज्ञानं च निर्मलम् ॥६॥

सरस्वत्युवाच :-
दत्तं ते निर्मलं ज्ञानमज्ञान तिमिरापहम्
स्तोत्रेणानेन ये भक्त्या मां स्तुवन्ति सदा नराः ॥७॥
त्रिसन्ध्यायां शुचि र्भूत्वा पाठं वा पठते द्विजः, ।
तेषां कंठे सदा वासं करिष्यामि न संशयः ॥८॥

इति लिंगपुराणे बृहस्पतिकृतं सरस्वतीस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

४९
ભાષાન્તર

હૃદયમાં સારી રીતે સ્થાપના થયેલી એવી ચેતનારૂપ, ह्रीं - ह्रीं મંત્રાક્ષર પ્રિય છે એવી શુભસ્વરૂપા અને બ્રહ્માના કંઠમાં સ્થાપન થયેલી એવી સરસ્વતીને હું નમન કરૂં છું. ૧

બુદ્ધિને આપનારી, વરદાન આપનારી, શુદ્ધસ્વરૂપા, (મનોરથને વિશેષે પૂરનારી) હાથમાં વીણાવાળી, ऐं ऐं મંત્રો છે પ્રિય જેને એવી ह्रीं क्लीं થી કુમતિનો ધ્વંસ કરનારી ૨

અત્યંત પ્રકાશ(તેજોમય)વાળી, આલંબન રહિત, અજ્ઞાનરૂપી અંધકારને દૂર કરનારી, ઉજ્જવળ (શ્વેત) સ્વરૂપા, મનોહર, સૌભાગ્યવાળી, કમલપ્રિયા, મોક્ષને આપનારી ૩

સૂર્યમંડલમાં લીન થયેલી, દેવને પ્રિય, પત્ર (કમળ)ઉપર બિરાજેલી શુકલવર્ણવાળી, મનોહર એવી કુંડલિની દેવીને નમસ્કાર પ્રણામ કરૂં છું ૪

એ રીતે મહાત્મા એવા બૃહસ્પતિવડે સ્તુતિ કરાયેલી તે દેવીએ શરદઋતુના (પૂર્ણિમાના) ચંદ્ર સરખી પ્રભાવાળા પોતાના રૂપનું દર્શન કરાવ્યું છે. ૫

શ્રી સરસ્વતીજી બોલ્યા.

હે (ભકત) જે કંઈપણ તારા મનમાં ઇચ્છા (વર્તે) છે તે ઉત્તમ વરદાનને તું માંગ. બૃહસ્પતિએ જવાબ આપ્યો. હે દેવી ! મને વરદાન આપનારી છો. તો નિર્મલજ્ઞાન આપો.

સરસ્વતી બોલ્યાં. અજ્ઞાનરૂપી અંધકારને દૂર કરનારું નિર્મલ એવું જ્ઞાન તને આપ્યું. ૬

ભકિતથી જે મનુષ્યો, હંમેશા આ સ્તોત્ર વડે મારી સ્તુતિ કરે છે. અથવા જે બ્રાહ્મણ ત્રણેય સંધ્યાએ પવિત્ર થઈને પાઠને ભણે છે. તેઓના કંઠમાં હંમેશા હું નિવાસ કરીશ તેમાં સંશય ન કરવો. ૭

-: સંપૂર્ણ :-

४९
अनुवाद

हृदय में भली भाँति स्थापित हुई चेतना स्वरूप, जिसे ह्रीं - ह्रीं - मंत्राक्षर प्रिय हैं, उस शुभस्वरूपा, और ब्रह्मा के कंठ में स्थापित सरस्वती को मैं नमन करता हूँ । १

बुद्धि देनेवाली, वरदान देनेवाली, शुद्ध स्वरूपा, (मनोरथ को विशेषतः पूर्ण करनेवाली) हाथ में वीणा धारण करनेवाली, ऐं - ऐं मंत्र जिसे प्रिय लगते हैं, ऐसी-ह्रीं-क्लीं से कुमति का ध्वंस करनेवाली... २

अत्यन्त प्रकाशमान् (तेजोमयी) आलंबन-रहित अज्ञानरूपी अंधकार को दूर करनेवाली, उज्ज्वल (श्वेत) स्वरूपा, मनोहर, सौभाग्यमयी, कमलप्रिया, मोक्ष को देनेवाली, ३

सूर्यमंडल में लीन, देवो को प्रिय, पत्र (कमल) पर विराजमान, शुक्ल वर्णवाली, मनोहर, कुंडलिनी देवी को मैं नमस्कार - प्रणाम - करता हूँ । ४

इस प्रकार महात्मा जैसे बृहस्पति द्वारा जिसकी स्तुति की गई है, उस देवी ने शरद ऋतु (पूर्णिमा) के चंद्रमा के समान प्रभावाले अपने रूप के दर्शन कराये हैं। ५

श्री सरस्वतीजी ने कहा - ''है (भक्त) : तुम्हारे मन में जो भी इच्छा है वो उत्तम वरदान तुम माँगो ।

बृहस्पति ने कहा - हे देवी ! मुझे वरदान देनेवाली है, तो निर्मलज्ञान दीजीये ।

सरस्वती ने कहा .. ''तुझे अज्ञानरूपी अन्धकार को दूर करनेवाला निर्मलज्ञान दीया... ६

जो मनुष्य हमेशा भक्ति पूर्वक इस स्तोत्र से मेरी स्तुति करते हैं, अथवा जो ब्राह्मण तीनों संध्याओं में पवित्र हो कर पाठ करता है (पढता हैं) उनके कंठ में मैं सदा निवास करूँगी.. इसमें सन्देह नहीं करना ।... ७

-: सम्पूर्ण :-

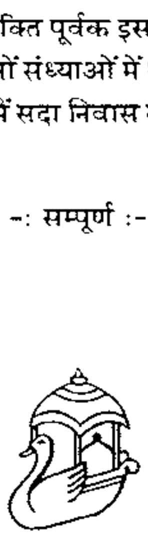

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

५०
। श्री शारदाऽष्टकम् ।
अनुष्टुप.

चन्द्रानने ! नमस्तुभ्यं वाग्वादिनि ! सरस्वति !
मूढत्वं हर मे मातः शारदे वरदा भव ॥१॥

दिव्याम्बरसुशोभाढ्ये ! हंससत्पक्षवाहिनी !
ज्ञानं मनोज्ञं मे देहि सौख्यं यच्छ सुरेश्वरि ! ॥२॥

कर्णावतंससंयुक्ते ! हस्तप्रस्तुतपुस्तके ! ।
तुम्बीफल-कराऽऽयुक्ते सद्वीणावाद्यवादिके ॥३॥

विकचीकुरु मेधां मे जाड्यध्वान्तमपाकुरु ।
विशालाक्षीं पद्ममुखीं भारतीं प्रणमाम्यहम् ॥४॥

वाचस्पति स्तुते देवि ! गाढाज्ञानप्रणाशिनि ! ।
मां नित्यं कल्मषात् पाहि विद्यासिद्ध्यै च मे भव ॥५॥

ब्रह्माणी विश्वविख्याता प्रसन्ना ब्रह्मचारिणी ।
वाक्शुद्धिं ! कुरु मे मातः यया कीर्तिं लभेतराम् ॥६॥

ॐ ह्रीं श्रीं क्लीं ऐं नमोऽन्ते महामन्त्रस्वरूपिणी ।
एकाग्रचेतसा ध्याने त्रिपुरा परितुष्यति ॥७॥

द्विसहस्रशराब्देऽदोऽलेखि ब्राह्म्यष्टकं मया ।
पठेन्नित्यं त्रिसन्ध्यं यो भोक्ता वक्ता भवेच्च सः ॥८॥

इत्थं मनो-वचन-काय-विशुद्धभावाः,
पुण्यश्रियं श्रुतसुवर्णमयां स्तुवन्ति ।
ज्ञानप्रधानपदसाधनसावधानां,
कल्याणकोटिकलितां कमलां लभन्ते वसन्त० ॥९॥

इति शारदाऽष्टकं सम्पूर्णम् ।

५०
ભાષાન્તર

ચંદ્રના જેવી મુખવાળી ! હે વાગ્વાદિની ! હે સરસ્વતી (દેવી)! આપને નમસ્કાર થાઓ. હે માતા ! મારી મૂઢતાને તું દૂર કર. ૧

હે દીવ્યવસ્ત્રોથી અત્યંત સુશોભિત થયેલી ! હે સુંદરપાંખવાળા હંસના વાહનવાળી ! મને મનવાંછિતજ્ઞાનને તું આપ. હે સુરેશ્વરી ! સુખને તું આપ. ૨

હે સુંદર કુંડલવાળી ! હે હસ્તમાં રાખેલ પુસ્તકવાળી ! હે તુંબીફલ (કમંડળ)થી યુકતહસ્તવાળી ! હે સુંદરમઝાની વીણા-વાદન વગાડનારી ! ૩

મારી બુદ્ધિને વિકસિત (વિકસ્વર) કરો અને જડતારૂપી અંધકારને દૂર કરો. વિશાળ નેત્રવાળી, પદ્મ (કમળ) મુખવાળી ભારતીદેવીને હું પ્રણામ કરૂં છું. ૪

હે વાચસ્પતિ (બૃહસ્પતિ)થી સ્તુતિ કરાયેલી દેવી ! હે ગાઢ અજ્ઞાનનો વિશેષે નાશ કરનારી ! મને હંમેશા પાપથી બચાવો. (રક્ષણ કરો) અને મને વિદ્યાસિદ્ધિને આપો. ૫

બ્રહ્માણી ! વિશ્વ પ્રસિદ્ધા ! પ્રસન્નસ્વરૂપા ! બ્રહ્મચારિણી ! હે માતા ! મારી વાણીની શુદ્ધિ કરો. જેનાથી કીર્ત્તિને હું સારી રીતે પ્રાપ્ત કરૂં. ૬

એ અંતે મહામંત્રના સ્વરૂપવાળી ! એકાગ્રચિત્તવડે ધ્યાન કરનારને ત્રિપુરા (દેવી) અત્યંત સંતુષ્ટ થાય છે. ૭

બે હજાર પાંચ (૨૦૦૫)ની સાલમાં મારાવડે આ બ્રાહ્મી (સરસ્વતી)નું અષ્ટક લખાયું જે મનુષ્ય ત્રણે ય કાલ હંમેશા ગણશે. (ભણશે) તે સુખનો ભોકતા અને વકતા થશે. ૮

આ પ્રમાણે મન-વચન-કાયાના વિશુદ્ધભાવોએ કરીને પુન્યની લક્ષ્મી સ્વરૂપ શ્રુત (જ્ઞાન) ના સુંદર (ઉજ્જવલ) વર્ણ(રંગ)મય એવી મને સ્તુતિને કરે છે તેઓ જ્ઞાનના મુખ્યસ્થાન (કેવલજ્ઞાન) ના સાધનમાં એક ચિત્તવાળી કરોડો કલ્યાણથી મનોહર એવી લક્ષ્મીને મેળવે છે. ૯

-: સંપૂર્ણ :-

५०
अनुवाद

चन्द्रमा के समान मुखवाली ! हे वाग्वादिनी ! हे सरस्वती ! (देवी !) आप को नमस्कार हो । हे माता ! मेरी मूढता दूर करो ।१

हे दिव्य वस्त्रों से अति शोभित ! हे सुन्दर पंखवाले हंस के वाहनवाली ! मुझे मनोवांछित ज्ञान दो । हे सुरेश्वरी ! तुम सुख दो । २

हे सुन्दर कुंडलवाली ! हे हस्त में पुस्तक धारण करनेवाली ! हे तूंबीफल (कमंडलू) से युक्त हाथ वाली ! हे सुन्दर आनंददायक वीणा वादन करनेवाली ! ३

मेरी बुद्धि को विकसित (विकस्वर) करो, और जड़तारूपी अंधकार को दूर करो ! विशाल नेत्रोंवाली, पद्म (कमल) सदृश

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मुखवाली भारती देवी को मैं प्रणाम करता हूँ। ४

हे वाचस्पति (बृहस्पति) द्वारा स्तुति की गयी देवी ! हे गाढ अंधकार को विशेषत: नाश करनेवाली ! मुझे सदा पाप से बचाओ। (रक्षा करो) और मुझे विद्यासिद्धि दो।... ५

ब्रह्माणी ! विश्व प्रसिद्धा ! प्रसन्नस्वरूपा ! ब्रह्मचारिणी ! हे माता ! मेरी वाणी की शुद्धि करो जिससे मैं भली भाँति कीर्ति प्राप्त करू। ६

'ॐ ह्रीं श्रीं क्लीं ऐं नमः' इस अन्तवाले महामंत्र के स्वरूप वाली ! एकाग्रचित्त से ध्यान करनेवाले को त्रिपुरा (देवी) अत्यंत सन्तुष्ट होती है।.. ७

संवत् २००५ - दो हजार पाँच - में मैंने यह ब्राह्मी (सरस्वती) का अष्टक लिखा जो मनुष्य हररोज त्रिकाल इसको गिनेगा (पढेगा), वह सुख का भोक्ता और वक्ता बनेगा। ८

इस तरह मन-वचन-काया के विशुद्ध भावो के कारण पुण्य की लक्ष्मी स्वरूप श्रुत (ज्ञान) के सुंदर (उज्ज्वल) वर्ण (रंग)मय ऐसी मुझको जो स्तवना करता है, वे ज्ञान के मुख्य स्थान (केवलज्ञान) के साधन में एकचित्तवाली, करोडों कल्याणों से मनोहर लक्ष्मी को प्राप्त करते है। ९

सम्पूर्णम्।

५१
श्री पृथ्वीधराचार्यकृत
। श्री सिद्ध सारस्वत स्तोत्रम्।

॥ऐं॥

ऐन्दव्या कलयावतंसितशिरो विस्तारिनादात्मकं,
तद्रूपं जननि ! स्मरामि परमं सन्मात्रमेकं तव।
यत्रोदेति पराभिधा भगवती भासां हि तासां पदं,
पश्यंती मनुमध्यमा विहरति स्वैरं च सा वैखरी ॥१॥

आदि क्षांतविलासलालसतया तासां तुरीया तु या,
क्रोडीकृत्य जगत्त्रयं विजयते वेदादि विद्यामयी।
तां वाचं मयि संप्रसारय सुधाकल्लोलकोलाहल,-
क्रीडाकर्णनवर्णनीयकवितासाम्राज्यसिद्धिप्रदाम् ॥२॥

कल्पादौ कमलासनोऽपि कलयाविद्धः कयाचित् किल,
त्वां ध्यात्वांकुरयांचकार चतुरो वेदांश्च विद्याश्रतः।
तन्मात र्ललिते प्रसीद सरलं सारस्वतं देहि मे,
यस्यामोदमुदीरयंति पुलकै रंतर्गतादेवताः ॥३॥

मातर्देहभृतामहोधृतिमयी नादैकरेखामयी,
सा त्वं प्राणमयी हुताशनमयी बिंदुप्रतिष्ठामयी।
तेन त्वां भुवनेश्वरीं विजयिनीं ध्यायामि जायां विभो,
स्त्वत्कारुण्यविकाशिपुण्यमतयः खेलंतु मे सुक्तयः ॥४॥

त्वामश्वत्थदलानुकार मधुरमाधारबद्धोदरां,
संसेवे भुवनेश्वरीमनुदिनं वाग्देवतामेव ताम्।
तन्मे शारदकौमुदीपरिचयोदंचत्सुधासागर,
स्वैरोजागरवीचिविभ्रमजियो दिव्यन्तु दिव्याः गिरः ॥५॥

लेख प्रस्तुतवेद्य वस्तुसुरभि श्रीपुस्तकोत्तंसितो,
मातः स्वस्तिकृदस्तु मे तव करो वामोभिरामः श्रिया।
सद्यो विद्रुमकंदलीसरलता संदोहसान्द्रांगुलि,
मुंदां बोधमयीं दधत्तदपरोप्यास्तामपास्तभ्रमः ॥६॥

मातः पातकजालमूलदहनक्रीडाकठोरा दृशः,
कारुण्याभृतकोमलास्तव मयि स्फूर्जन्तु सिध्यूर्जिता।
आभिः ख्याभिमतप्रबंधलहरीसाकूतकौतूहला,
चान्तस्यांत चतुर्मुखोचितगुणोद्गारां करिष्ये गिरम् ॥७॥

त्वामाधारचतुर्दलांबुजगतां वाग्बीजगर्भे यजे,
प्रत्यावृतिभि रादिभिः कुसुमितां मायालतामुन्नतां।
चूडामूलपवित्रपत्र कमला-प्रेंखोलखेलत्सुधा,
कल्लोलाकुलचक्रचंक्रमचमत्कारैकलोकोत्तराम् ॥८॥

सोऽहं त्वत्करुणाकटाक्षशरणः पंचाध्वसंचारतः,
प्रत्याहृत्य मनो वसामि रसनारंगं ममालिंगतु।
श्री सर्वज्ञविभूषणीकृतकलानिस्यंद मानामृत,
स्वच्छंदस्फुटिकाद्रिसांद्रितपयः शोभावती भारती ॥९॥

मात र्मातृकया विदर्भितमिदं गर्भीकृतानाहत,
स्वच्छंदध्वनिपेयमध्यनिरतं चंद्रार्कनिद्रागिरी।
संसेवे विपरीतरीति रचनोच्चारादकारावधि,
स्वाधीनामृतसिंधुबंधुर महो मायामयं ते महः ॥१०॥

तस्मात्रंदनचारुचंदन-तरुछायासु पुष्पासव,-
स्वैरास्वादनमोदमानमनसामुद्दामवामभ्रुवाम्।
वीणाभंगितरंगितस्वरचमत्कारोऽपि सारोज्झितो,
येन स्यादिह देहि मे तदभितः संचारि सारस्वतम् ॥११॥

आधारे हृदये शिखापरिसरे संधाय मेधामयीं,
त्रेधाबीजतनूमनूनकरुणा पीयूषकल्लोलिनीम्।
त्वां मात र्जपतो निरंकुशनिजाद्वैतामृतास्वादन,-
प्रज्ञांभश्चुलकैः स्फुरन्तु पुलकै रंगानि तुंगानि मे ॥१२॥

वाणीबीजमिदं जपामि परमं तत्कामराजाभिधं,
मातःसांत परं विसर्ग-सहितींकारोत्तरं तेन मे।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

दीर्घांदोलितमौलिकीलितमणिप्रारब्धनीराजनैः
धीरैः पीतरसा निरंतरमसौ वाग्-जृंभतामद्भुता ।।१३।।

चूडाचन्द्रकलानिरंतरगलत्पीयूषबिंदुश्रिया,
संदेहोचितमक्षसूत्र वलयं या बिभ्रती निर्भरम् ।
अंतर्मंत्रमयं स्वमेव जपसि प्रत्यक्षवृत्यक्षरं,
सा त्वं दक्षिणपाणिनांबवितर श्रेयांसि भूयांसि मे ।।१४।।

बद्ध्वा स्वस्तिकमासनं सितरुचिच्छेदावदातच्छवि,
श्रेणिश्रीसुभगं भविष्णु सततं व्याजृंभमाणेंबुजे ।
दीव्यन्तीमधिवाम जानुरुचिरं न्यस्तेन हस्तेन तां,
नित्यं पुस्तकधारणप्रणयिनीं मेवे गिरामीश्वरीम् ।।१५।।

तन्मे विश्वपथीनपीनविलसन्निस्सीमसारस्वत,
श्रोतोवीचिविचित्रभंगसुभगा विभ्राजतां भारती ।
यामाकर्ण्य विघूर्ण्यमानमनसः प्रेंखोलितै मौलिभि,
र्मीलद्भि र्नयनांचलैः सुमनसो निंदेयुरिंदोः कलाम् ।।१६।।

आद्यौ वाग्भवमिंदु बिंदु मधुरं मां ते च कामाक्षरं,
योगान्ते कषयो स्तृतीयमिलितं बीजत्रयं ध्यायताम् ।
सार्द्धं मातृकया विलोमविषयं संधाय बंधच्छिदा,
वाचांतर्गतया महेश्वरि ! मया मात्राशतं जप्यते ।।१७।।

तत्सारस्वतसार्वभौमपदवी सद्यो मम द्योततां,
यत्राज्ञाविहितै महाकविशतैः स्फितां गिरंचुंबताम् ।
चैत्रोन्मीलितकेलिकोकिलकुहू-कारावतारांचित,
श्लाघासंचितपंचमश्रुति समाहारोऽपि भारोपमः ।।१८।।

वाग्बीजं भुवनेश्वरीं वद वदेत्युच्चार्य वाग्वादिनी,
स्वाहा वर्णविशीर्णपातकभरां ध्यायामि नित्यां गिरम् ।
वीणा पुस्तकमक्षसूत्रवलयं व्याजृंभमंभोरुहं,
बिभ्राणमरुणांशुभिः करतलैराविर्भवद्विभ्रमाम् ।।१९।।

तन्मातः कृपया तरंगयतरां विद्याधिपत्यं मयि,
ज्योत्सनासौरभचारुकीर्तिरचना सेव्यैकसिंहासनम् ।
कालाज्ञादिशिवावसानभुवनप्राग्भारकुक्षिंभरि,
प्रज्ञांतः परिपाकपीवरपरानंदप्रतिष्ठास्पदम् ।।२०।।

लेखाभिस्तुहिनद्युतेरिवकृतं वाग्बीजमुच्चैः स्फुरत्,
ताराकारकरालबिंदुपरितो माया त्रिधा वेष्टितम् ।
पूर्णेदोरुदरे तदेतदखिलं पीयूषगौराक्षरं,
श्रोतः संभ्रमसंभृतं स्मरति यो जिह्वांचले निश्चलः ।।२१।।

तस्य त्वत्करुणाकटाक्षकणिका संक्रान्ति मात्रादपि,
स्वांतेः शांतिमुपैति दीर्घजडताजाग्रद्विकाराग्रणी ।
तस्मादाशु जगत्त्रयाद्भूतरसाद्वैतप्रतीतिप्रदं,
सौरभ्यं परमभ्युदेति वदनाम्भोजे गिरां विभ्रमैः ।।२२।।

आद्यो मौलिरथापरो मुखमि ई नेत्रे च कर्णावुभौ,
नाशावंश पुटे ऋ ॠ तदनुजौ वर्णौ कपोलद्वयम् ।
दंताशोर्ध्वमधस्तयोऽष्ठ युगलं सन्ध्यक्षराणि क्रमात्,
जिह्वामूलमुदग्रबिंदुरपरो ग्रीवा विसर्गी स्वरः ।।२३।।

कादि र्दक्षिणतो भुजस्तदपरो वर्गश्च वामोभुजः,
ष्टादि स्तादि रनुक्रमेण चरणौ कुक्षिद्वयं ते पफौ ।
वंशःपृष्ठभुवोथनाभिहृदये बादित्रयं धातवो,
याद्याः सप्त समीरणश्च सपरः क्षःक्रोध इत्यम्बिके ! ।।२४।।

एवं वर्णमयं वपुस्तव शिवे लोकत्रयं व्यापकं,
योऽहं भावनया भजत्यवयवेष्वारोपितरक्षरैः ।
मूर्तीभूय दिनावसानकमलाकारैः शिरस्थायिभिः,
तं विद्याःसमुपासते करतलैर्दृष्टि प्रसादोत्सुकाः ।।२५।।

ये जानन्ति जपन्ति संततमभि ध्यायन्ति गायन्ति वा,
तेषामास्यमुपास्यते मृदुपदन्यासै र्विलासै र्गिराम् ।
किं च क्रीडति भूर्भुवःस्वरभितः श्रीचंदनस्यंदिनी,
कीर्तिकार्तिकरात्रिकैरवसभासौभाग्यशोभाकरी ।।२६।।

मायाबीजविदर्भितं पुनरिदं श्रीकूर्मचक्रोदितं,
दीपाम्नायविदो जपन्ति खलु ये तेषां नरेन्द्राः सदा ।
सेवन्ते चरणौ कीरिटवलभीविश्रान्तरत्नांकुर,-
ज्योत्सनामेदुरमेदिनीतलरजोमिश्रांगरागश्रियः ।।२७।।

श्रीबीजं सकलाक्षरादिषु पुनः क्रोधाक्षरान्ते भवे,
देवं यो भजतेऽम्ब ते तनुमिमां तस्याग्रतो जाग्रती ।
लक्ष्मीःसिंधुरदानगंधलहरी लोभांधपुष्पन्धय-,
श्रेणीबंधुरशृंखला-नियमितेवापैति मैव क्वचित् ।।२८।।

य स्त्वां विद्रुमपल्लवद्रवमयीं लेखामिवालोहिता,
मात्मानं परितः स्फुरत्त्रिवलयां मायामभिध्यायति ।
तस्मै र्निदितचंदनेन्दुकदलीकांतारहार-स्रजो,
निःश्वासभ्रमबाष्पदाहगहना मूर्च्छंन्ति तास्ताःस्त्रियः ।।२९।।

मातः श्रीभगमालिनीत्यभिधया दिव्यागमोत्तंसितां,
त्वामानन्दमयीमनुस्मरति य स्तन्नामवामभ्रुवः ।
बाहुस्वस्तिकपीडितैः स्तनतटै र्दैन्योचितैश्चाटुभिः,
नीरन्ध्रैः पुलकांकितै र्मुकुलितै र्ध्यायन्ति नेत्रांचलैः ।।३०।।

य स्त्वां ध्यायति रागसागरतरत्सिंदुरनौकांतर,
स्वैरोजागरपद्मरागनलिनीपुष्पासनाध्यासिनीम् ।
बालादित्यसयत्नरत्नरचितप्रत्यंगभूषारुचि,
श्रेणीसंमिलितांगरागरचना स्तस्य स्मरन्त्यंगनाः ।।३१।।

कर्पूरं कुमुदाकरं कमलिनीपत्रं कलाकौतुकं,
कूजत्कोकिलकामिनीकुलकुहू कल्लोलकोलाहलम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

शंकन्ते प्रलयानलस्मरमहापस्मारवेगातुराः,
कम्पन्ते निपतन्ति हंत न गिरं मुञ्चन्ति शोचन्ति च ॥३२॥

श्रीमृत्युंजयनामधेय-भगवच्चैतन्यचंद्रात्मिके,
ह्रींकारि प्रथमे तमांसि दलय त्वं हंससंजीविनि ।
जीवं प्राणविजृम्भमाणहृदयग्रंथिस्थितं मे कुरु,
त्वां सेवे निजबोधलाभरभसा स्वाहा भुजामीश्वरीम् ॥३३॥

एवं त्वाममृतेश्वरी मनुदिनं राकानिशाकामुक,
स्थांतः संततभासमानवपुषं साक्षाद् यजन्ते तु ये ।
ते मृत्योः कवलीकृतत्रिभुवनाभोगस्य मौलौपदं
दत्वाभोगमहादधौ निरवधि क्रीडन्ति तैस्तै सुखैः ॥३४॥

जाग्रद्‌बोधसुधामयूखनिचयै राप्लाव्य सर्वा दिशो,
यस्या कापि कलाकलंकरहिताषट्‌चक्रमाक्रामति ।
दैन्यध्वांतविदारणैकचतुरां वाचं परां तन्वती,
सा नित्या भुवनेश्वरी विहरतां हंसीव मन्मानसे ॥३५॥

त्वं मातापितरौ त्वमेव सुहृदस्त्वं भ्रातरस्त्वं सखा,
त्वं विद्या स्त्वमुदारकीर्तिचरितं त्वं भाव्यमत्यद्‌भुतम् ।
किंभूयः सकलं त्वमीहितमिति ज्ञात्वा कृपाकोमले,
श्री विश्वेश्वरि ! संप्रसीद शरणं मातः परं नास्ति मे ॥३६॥

श्री सिद्धनाथ इति कोऽपि युगे चतुर्थे,
प्रादु र्बभूव करुणा वरुणालयेऽस्मिन् ।
श्री शंभुरित्यभिधाय मयि प्रसन्नं,
चेतश्चकार सकलागमचक्रवर्ती ॥३७॥

तस्याज्ञया परिणतान्वयसिद्धविद्या,
भेदास्पदैः स्तुतिपदे र्वचसां विलासैः ।
तस्मादनेन भुवनेश्वरि ! वेदगर्भे,
सद्यः प्रसीद वदने मम संनिधेहि ॥३८॥

येषां परं न खलु दैवतमम्बिके ! त्वं
तेषां गिरा मम गिरो न भवन्तु मिश्राः ।
तैरस्तु क्षणं परिचिते विषयेऽपि वासो,
मा भूत् कदाचिदिति संततमर्थये त्वाम् ॥३९॥

श्री शंभुनाथ करुणाकर सिद्धनाथ,
श्री सिद्धनाथ करुणाकर शंभुनाथ !
सर्वापराधमलिनेऽपि मयि प्रसन्नं,
चेतः कुरुष्व शरणं मम नान्यदस्ति ॥४०॥

इत्थंप्रतिक्षणमदश्रुविलोचनस्य,
पृथ्वीधरस्य पुरतः स्फुटमाविरासीत् ।
दत्वा वरं भगवतीहृदयं प्रविष्टा,
शास्त्रैः स्वयं नवनवैश्च मुखेऽवतीर्णा ॥४१॥

वाक् सिद्धि मेवमतुलामवलोक्य नाथः,
श्री शंभुरस्य महती मिहतां प्रतिष्ठाम् ।
स्वस्मिन् पदे त्रिभुवनागमवंद्यविद्या,
सिंहासनैक रुचिरे सुचिरं चकार ॥४२॥

भूमौ शय्या वचसि नियमः कामिनीभ्यो निवृत्तिः,
प्रातर्जाति विटपसमिधा दंतजिह्वाविशुद्धिः ।
पत्रावल्यां मधुरमशनं ब्रह्मवृक्षस्य पुष्पैः,
पूजा होमौ कुसुमवसनालेपनान्युज्वलानि ॥४३॥

इत्थं मास त्रयमविकलं यो व्रतस्थः प्रभाते,
मध्याह्ने वाऽस्तमितसमये कीर्तयेदेकचित्तः ।
तस्योल्लासैः सकलभुवनाश्चर्यभूतैः प्रभूतै,
र्विद्या सर्वाः सपदि वदने शंभुनाथप्रसादात् ॥४४॥

व्रते न हीनोऽप्यनवाप्तमंत्रः श्रद्धाविशुद्धोऽनुदिनं पठेद् यः ।
तस्यापि वर्षादनवद्यपद्याः कवित्वहृद्याः प्रभवन्ति विद्याः ॥४५॥

कोऽप्यचिन्त्यप्रभावोऽस्य स्तोत्रस्य प्रत्यहान्वहः ।
श्री शंभोराज्ञया सर्वाः सिद्धयोऽस्मिन् प्रतिष्ठिताः ॥४६॥

। समाप्तम् ।

५१

ભાષાન્તર

હે માં, ચંદ્રકળાથી પરિમંડિત છે અગ્રભાગ જેનો તેવું વિસ્તરતા નાદ સ્વરૂપ તારૂં તે પરમ સત્‌રૂપ હું સ્મરૂં છું. જ્યાં પ્રકાશપુંજ સમી પરા (વાણી) ભગવતી ઉદિત થાય છે. અને તેજ અનુક્રમે પશ્યંતી - મધ્યમાને વૈખરી રૂપે સ્વચ્છંદ પણે વિચરે છે. ૧.

અ થી ક્ષ સુધીની વર્ણમાળામાં વિલસવાની લાલસા વાળી ચારે વાણીમાં જે તુરીયા (પરા) વેદ આદિ વિદ્યા સ્વરૂપિણી (છે તે) ત્રણે જગતને ખોળામાં ખેલાવે છે. તેને તું મારામાં પ્રગટ કર, જેથી અમૃત તરંગોના કોલાહલ બની ક્રીડાના શબ્દસમી રમણીય કવિતાનાં સામ્રાજ્યની સિદ્ધિ મને પ્રાપ્ત થાય. ૨.

યુગના આદિકાળમાં તારૂં ધ્યાન કરીને (તારી જ) કોંક કલાથી આવિષ્ટ બ્રહ્માજીએ ચારે વેદને તે વિદ્યાઓને પ્રગટ કરી. તો હે માં, લલિતા, પ્રસન્ન થા, મને પણ સરલ સારસ્વત પ્રસાદ આપ, જેની સુગંધને અંદર બેઠેલી દેવતા રોમાંચ દ્વારા પ્રગટ કરે. ૩.

હે માં ભુવનેશ્વરી, તું દેહધારીઓની ધૃતિરૂપ છે ! તું જ નાદ, પ્રાણ, અગ્નિ અને બિન્દુની સ્થિરતા રૂપ છે ! તેથીજ વિજયવંતી

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

તારૂં હું ધ્યાન કરૂં છું. મારી સૂક્તિઓ તારી કરૂણાથી વિકસિત થયેલી પવિત્રમેધા યુક્ત બનીને ખેલો ! ૪.

હે માં ભુવનેશ્વરી, તુંજ વાગ્દેવતા છે. પિપળાના જેવા મનોહર તું આધાર-ચક્રમાં આદરવાલી છે. (સ્થિત છે) હે માં, હું નિત્ય તારીજ સેવા કરૂં છું તો મારી વાણી દિવ્ય બનો અને શરદ્ઋતુની ચાંદનીના સ્પર્શથી ઉછળતી, સુધાસાગરથી સ્વચ્છંદપણે ફેલાતી લહરીઓના વિલાસને જીતી લેતી ચમકો ! ૫.

હે માં, પ્રસ્તુત વિષયના જાણવા લાયક તત્વથી સુરભિથી શોભિત, પુસ્તકથી મંડિત અને નયન મનોહર શોભાવાળો. તમારો ડાબો હાથ અને સ્વસ્તિ કરનાર થાઓ (અને) જ્ઞાનમુદ્રા દર્શાવતો નવીન પરવાળાની વેલ જેવો લાલ અને સરળ આંગળીવાળો ડાબો હાથ મારી ભ્રાંતિને હરનાર હો ! ૬.

હે માં, પાપના જાળાના મૂળથી દહન ક્રીડાથી કઠોર, કરૂણાના અમૃતથી કોમળ તમારી દૃષ્ટિ મારા પર સિદ્ધિઓથી ઉભરાતી ફેલાઓ ! જેના પ્રભાવે પોતાને અભીષ્ટ પ્રબંધની લહરીના શ્રવણકુતૂહલથી ચુમ્બિત અંતઃ કરણ વાળા વિદ્વદ્‌જનોને ઉચિત ગુણવાળી વાણી હું રચી શકું ! ૭.

હે માં, આધાર ચક્રના ચતુર્દલ કમલમાં વાગ્બીજ (ऐँ) ના ગર્ભમાં રહેલી તને હું પૂજું છું. તું અકાર આદિના પ્રત્યાવર્તનોથી (માતૃકાક્ષર ધ્યાનથી પુષ્પિત થઈ ઉપર ચડતી માયા લતા (કુંડલિની) છે. જે સહસાર કમળની અંદર ઉછળતી ખેલતી સુધાના કલ્લોલોના સમૂહના ભ્રમણનો ચમત્કાર કરવામાં અલૌકિક છે. ૮.

(સોઙહં) તારાથી તન્મય થયેલો હું તારી કરૂણાના કટાક્ષનોજ આશ્રય કરીને પાંચે ઇન્દ્રિયોના માર્ગમાં ભમતાં મનને પાછું ખેંચી સ્થિર બન્યો છું. (તેથી) શિવજીના મસ્તકપર રહેલી ચંદ્રકળામાંથી ટપકતા અમૃતથી સ્વચ્છંદ બનેલા હિમાલયની હિમશિલા સમી શોભતી ભારતી (વાણી) મારા જિહ્‌વા મંડપને આલિંગિત કરો. ૯.

હે માં ! માતૃકાથી વિદર્ભિત કરેલું ગર્ભમાં રહેલા અનાહતના સ્વચ્છંદ ધ્વનિદ્વારા પી શકાય તેવા મધુને (દિવ્યમધ) હું સુષુમ્ણાના પહાડમાં ક્ષ થી અ સુધીના વર્ણોના વિપરીત ઉચ્ચારથી વારંવાર પીઉં છું. ખરેખર માયામય (માયાબીજરૂપ) તારૂં તેજ સ્વાધીન (સહસ્રારમાંથી ઝરતા) અમૃતના ઉદધિ થી અત્યંત સુંદર છે (મધુર છે) ૧૦.

તે (અનાહત ધ્વનિથી અત્યંત મધુર) તારી ભીતર ઓમેર ઘૂમતો સારસ્વત પ્રસાદ મને આપ કે જેથી આગળ નંદનવનના મનોહર ચંદનતરુની છાયામાં પુષ્પ મૌરેય સ્વૈર આસ્વાદનથી અત્યંત પ્રસન્ન ચિત્તવાળી ઉન્મત્ત રૂપાંગનાઓના વીણાવાદનથી તરંગિત થતો અનુપમ સ્વર ચમત્કાર પણ ફીકોફસ લાગે. ૧૧.

હે માતા, ત્રણ (ऐँ क्लीँ हसौँ) મંત્રબીજરૂપ શરીરવાલી કરૂણાની અમૃતસરિતા અને મેધામયી તારૂં અનુક્રમે આધારચક્ર, હૃદય અને સહસ્રારમાં અનુસંધાન કરીને નિરંતર જપ કરતાં મારા સઘળાં અંગો, સ્વાયત અનુપમ સ્વભાવદશાના અમૃતના આસ્વાદનવાળા પ્રજ્ઞાન જળના ચુલુકપાનથી પુલકિત થઈ પુષ્ટ બનો. ૧૨.

હે માં, આ વાગ્બીજ (ऐँ) ને કામરાજબીજ (क्लीँ) હાદિ ૐકારોત્તર (हसौँ) નો હું જાપ કરૂં છું તેના પ્રભાવે મારી વાણી એવી અદ્ભુત ઝૂમો કે જેનો રસપીને ઝૂમતા ધીરપુરૂષો માથું ડોલાવી ડોલાવીને મુકુટમાં જડેલા મણિથી જાણે (તારી) આરતી ઉતારે. ૧૩.

ચૂડા માં રહેલ ચંદ્રકલામાંથી નિરંતર ઝરતા અમૃતબિંદુઓ ની શોભાથી આભૂષણ જેવા બનેલા અક્ષસૂત્રના વલયને અત્યંત ધારણ કરતી તું મંત્રગર્ભિત પ્રત્યક્ષપણે વર્તતા તારાજ બીજનો જાપ કરે છે. તે તું હે અંબા ! નમણા હાથથી મને ઘણું બધું શ્રેય આપ ! ૧૪.

હું તે વાણીની સ્વામિનીને (તને) નિરંતર સેવું છું. જે ચંદ્રના ટૂકડા જેવી શ્વેતકાંતિની શ્રેણિની શોભાથી અત્યંત મનોહર, નિરંતર ખીલેલા કમળમાં સ્વસ્તિકાસન બાંધીને ચમકી રહી છે. અને ડાબા ઘૂંટણ પર મૂકેલા કરમાં જે પુસ્તક ધારણ કરવામાં પ્રીતિ પામી છે. ૧૫.

(તેના પ્રભાવે) સઘળા વિષયોમાં વિલસતા પુષ્ટ અસીમ સારસ્વત પ્રવાહની લહરીના અદ્ભુત તરંગોથી સુભગ મારી તે વાણીનો પ્રવાહ એવો ચમકવા લાગ્યો કે તેને સાંભળીને ડોલતાં માથા અને અર્ધમીંચી આંખો સાથે ઝૂમવા લાગેલા કવિજનો ચંદ્રની કળાને પણ ઉતારી પાડે. ૧૬.

ऐँ क्लीँ हसौँ આ ત્રણે બીજોનું ધ્યાન કરવાં હું માતૃકા સાથે વિલોમ (પશ્ચાનુપૂર્વી) પદ્ધતિથી અનુસંધાન કરી સઘળાં બંધનને છેદનારી અંતર્જલ્પા વાણી વડે હે મહેશ્વરી હું ૧૦૦ માત્રાનો જપ કરૂં છું. ૧૭.

તેના પ્રભાવથી સારસ્વત સાર્વભૌમની મારી પદવી એવી દેદીપ્યમાન બને કે જ્યાં આજ્ઞાધીન એવા સેંકડો મહાકવિઓ મારી ઉદાર વાણીને ચૂમે અને ચૈત્રમાસમાં ઉઘડેલા, કેલિ કોકિલના કૂહૂકારથી શ્લાઘનીય પંચમસૂરના મધુરગાનને પણ ભારભૂત માને. ૧૮.

વીણા-પુસ્તક, અક્ષસૂત્રનુંવલય, અને વિકસિત કમળને લાલ હથેળીમાં ધારણ કરીને વિલસ તી(તને) વાગ્દેવીને હું નિત્ય ऐँ ह्रीँ વદ વદ વાગ્વાદિની સ્વાહારૂપ વર્ણો વડે પાપપુંજને વિશીર્ણ કરતીધ્યાવું છું. ૧૯.

તો હે માં તું મારું એવું વિદ્યાસામ્રાજ્ય ફેલાવ કે જેનું સિંહાસન

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

"તું વાણી વિલાસની કરનારી, અજ્ઞાન તિમિરની હરનારી,
તું જ્ઞાન વિકાસની કરનારી...મા ભગવતી...."

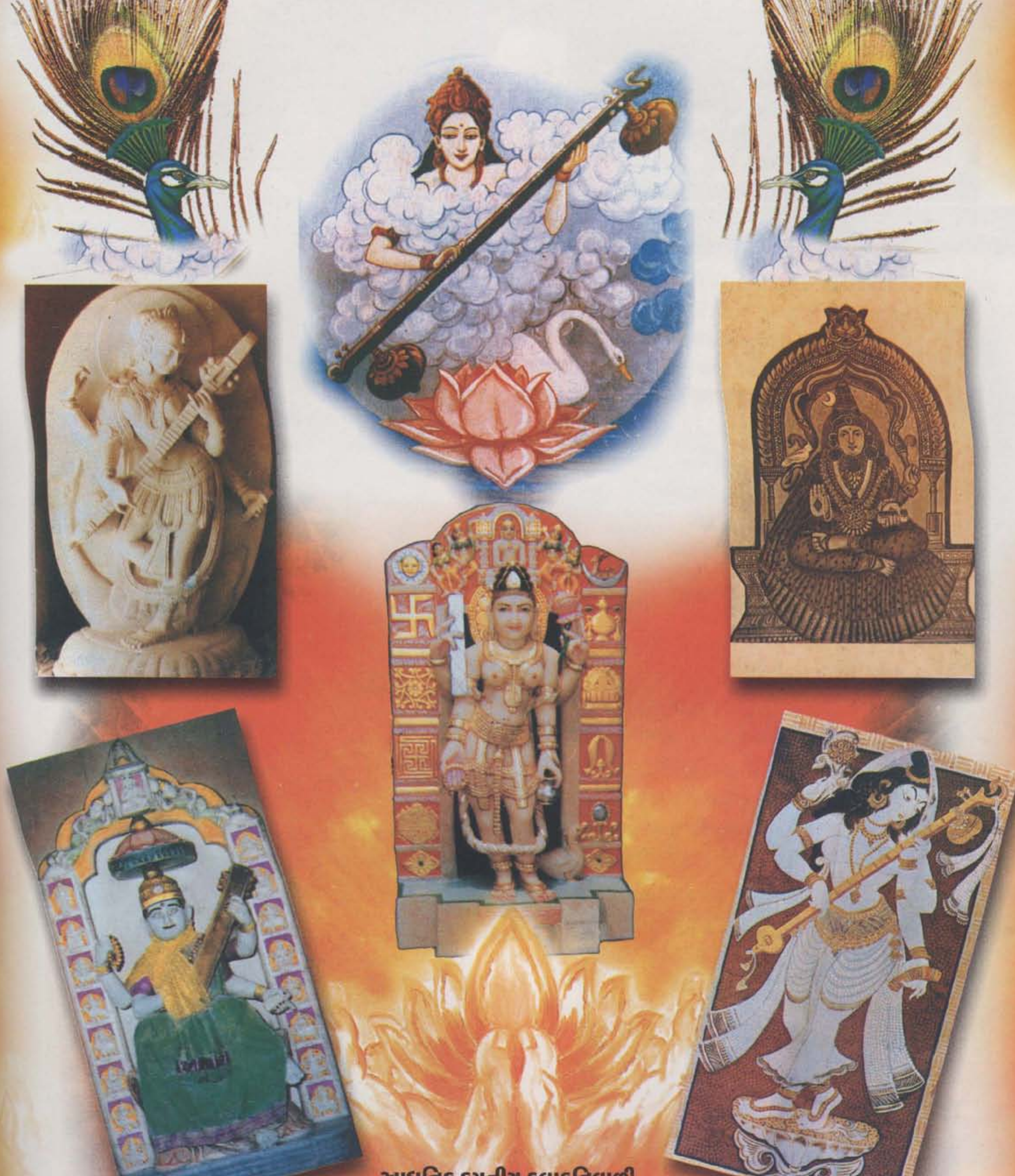

આધુનિક કમનીય કલાકૃતિવાળી
મા શ્રુતદેવી સરસ્વતીના ચિત્રો

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ચાંદની અને સુગંધથી પણ સુંદર કીર્તિના ફેલાવાથી સેવનીય છે. કાલ, આજ્ઞાથી માંડી શિવલોક સુધીના સર્વ ઉદર ભરવા જે સમર્થ છે. અને અંતઃ પ્રજ્ઞાના પરિપાકથી પુષ્પ પરમ આનંદની પ્રતિષ્ઠાનું જે સ્થાન છે. ૨૦.

ચંદ્રની કળામાંથી સર્જ્યું ન હોય તેવું ઉંચે સ્ફુરાયમાન વાગ્બીજ (ઐં) એના તારા જેવા વિશાળ બિંદુ ફરતું માયાબીજનું ત્રિ-આવેષ્ટન કરી અર્થાત્ માયાબીજના ત્રણ આંટા આવેષ્ટિત તારા જેવા ચમકતા શ્વેત ઐંકારને જે ચંદ્રના પૂર્ણબિંબમાં અમૃત જેવા ગૌર અક્ષરથી આલેખિત કરી કાનને પણ ન સંભળાય તે રીતે જિહ્વા સ્થિર કરી સ્મરે છે. ૨૧.

તેનું ચિત્ત દીર્ઘકાલીન જડતાના કારણે વિકારથી ભરેલું હોવા છતાં તારા કરૂણા કટાક્ષની કણીમાત્ર, સંક્રાન્ત થતાંજ શાંત થઇ જાય છે. તે થતાંજ તેના મુખરૂપ કમળમાં ત્રણે જગતને વિસ્મય જનક પરમ સુગંધ વાણીના વિલાસ દ્વારા ઉત્પન્ન થાય છે. ૨૨.

હે અંબિકે તારૂં વર્ણમય શરીર કેવું છે ?

અ- મસ્તક	ઓ - ઉપરના હોઠ	ટવર્ગ - દક્ષિણ ચરણ
આ- મુખ	ઔ - નીચેનાં હોઠ	તવર્ગ - વામ ચરણ
ઇઈ - બે નેત્ર	અં - જીહ્વા મૂળ	પ-ફ બે કૂક્ષિ - પડખાં
ઉ ઊ - બે કાન	અઃ - ડોક	બ-ભ-મ વાંસો / નાભિ / ઉદર
એ - ઉપરના દાંત	કવર્ગ - જમણીભુજા	યરલવ શષસ - ૭ ધાતુ
ઐ - નીચેના દાંત	ચવર્ગ - ડાબી ભુજા	હ. વાયુ ક્ષ - ક્રોધ છે.

૨૩.૨૪.

હે શિવે, આ રીતે લોકત્રય વ્યાપિ તારા વર્ણમય શરીરને જે ભાવના દ્વારા અવયવોમાં (અંગોમાં) આરોપિત કરેલા અક્ષરોવડે ભજે છે. તે સૂર્યાસ્ત થતાં બીડાયેલા કમળના ડોળા જેવી હથેલી તેના મસ્તક પર ધરી પ્રસાદ આપવા ઉત્સુક બધી વિદ્યાઓ પ્રગટ થઈ તેને (સાધકને) સેવે છે. ૨૫.

જે આ રીતે તને (તારા વર્ણમયતનુને) જાણે છે. જપે છે, નિરંતર પૂરૂધ્યાન કરે છે. કોમલ પદવિન્યાસવાળી વાણીનો વિલાસ તેની ઉપાસના કરે છે. અને ચંદન જેવી શીતળ એની કીર્તિ કાર્તિકની રાત્રિમાં ખીલેલા કૈરવ જેવી ધવલ ચમકતી, સૌભાગ્યની શોભાને વધારતી ત્રણેલોકમાં ક્રીડા કરતી વિચરે છે. ૨૬.

વળી શ્રીકૂર્મચક્રના કહ્યાં પ્રમાણે માયારૂપીજળ વિદર્ભિત કરી ઉપરની રીતે જે દીપામ્નાયના વેત્તાચો જપ કરે છે તેના ચરણોની સેવા મુકુટની કીનારી પર રહેલા રત્નરૂપ અંકુરાની કાંતિથી ચમકતી પૃથ્વીતલની રજથી જેના અંગરાગની શોભા મિશ્રિત થઈ છે. તેવા રાજાઓ પણ કરે છે. અર્થાત્ રાજાઓ તેના ચરણમાં આળોટે છે. ૨૭.

હે અંબે, પ્રથમ શ્રીં પછી અથી ક્ષ સુધી વર્ણ છેલ્લે ક્ષ પછી શ્રીં આ રીતે તારા વર્ણમય શરીરને જે ભજે છે. લક્ષ્મી તેની આગળ ઉજાગરાં કરે છે. અને મદમત્ત હાથીના મદજળથી ગંધ લહરીમાં લોલુપ ભમરની શ્રેણિરૂપ શૃંખલાથી બાંધી ન હોય તેમ ક્યાંય ખસતી નથી. ૨૮.

જે સાધક પરવાળાનો દ્રવ અને લાલ ચમકતી વીજળી જેવા રંગે પોતાને વેષ્ટિત કરવા ત્રણ વલયથી યુક્ત માયા બીજ રૂપે (હ્રીં) તને ધ્યાવે છે. તેને માટે તેતેસ્ત્રિવિશ્વાસ-પક્કર-પસીનો-દાર તે-તે સ્ત્રીઓ નિશ્વાસ-ચક્કર-પસીનો-દાહ આદિમાં ફસાયેલી મૂર્છિત થઈ જાય છે. અને શીતલ ચંદ્ર - ચંદન - કદલીવન - મોતી ના હાર ફૂલની માળાને પણ નિંદિત કરે છે. અર્થાત્ તે કામાગ્નિથી એવી સંતપ્ત થાય છે કે કોઈ શીતળ પદાર્થ તેને શાંતિ નથી આપી શકતો. ૨૯.

હે માં ભગમાલિની એવા નામથી દિવ્ય આગમો (તંત્ર) માં પ્રખ્યાત જે તારૂં આનંદમય સ્વરૂપે ધ્યાન કરે છે. ખરેખર (કામપીડિત) વામાક્ષીઓ ભૂજાઓની અદબ ભીડી સ્તનતટ દબાવી દીન ચાટૂકિત, પ્રગાઢ રોમાંચ, અને અર્ધમીંચી આંખોથી તેનું ધ્યાન કરે છે. ૩૦.

હે માં, રાગ સાગરમાં તરતી સિંદૂરવર્ણી નૌકામાં સ્વચ્છંદપણે ચમકતા પદ્મરાગમણી અને કમળના ફૂલ જેવા આસન ઉપર બિરાજમાન તારૂં જે સાધક ધ્યાન કરે છે. બાલ રવિ જેવા લાલ રત્નોથી પરિમંડિત અંગે અંગની વિભૂષાની તેજરેખાથી સંમિશ્રિત તેની અંગરાગની રચનાનું (શોભાનું) અંગનાઓ સ્મરણ કર્યા જ કરે છે. ૩૧.

અને સ્મરના અપસ્મારના મહાવેગથી પીડાયેલી (અત્યંત કામપરવશ) તે સ્ત્રીઓ કપૂર, કુમુદનું વન, કમલિનીના પાંદડા, અને કલા કુતૂહલમાં પણ પ્રલય કાળથી શંકા કરે છે.. ધ્રૂજે છે, પડે છે, બોલી પણ શકતી નથી. બાપડી અત્યંત શોકવિહ્વલ બની જાય છે. ૩૨.

હે મૃત્યુંજય નામધેયા, હે ભગવાન ના ચૈતન્યની ચંદ્રિકે, હે હ્રીંકારિ ! હે આદ્યે, (અમારાં) તમસનું દલનકર ! હે રસ સંજીવનિ તું મારા જીવને પ્રાણથી ખૂલતી હૃદયગ્રંથીમાં સ્થિર કર ! સ્વાહાની ભૂજાવાળી હે ઈશ્વરી ! આત્મબોધના લાભમાં ઉત્સુક હું તારી સેવા કરૂં છું. ૩૩.

આજ રીતે હે અમૃતેશ્વરી ! તને અહર્નિશ ચંદ્રમંડળમાં નિરંતર ચમકતી કાયાવાલી તને સાક્ષાત્ પૂજે છે. તે સાધકો ત્રણે ભુવનનો કોળિયો કરતા મૃત્યુના માથા ઉપર પગ દઈને ભોગજા મહાસાગરમાં નિરવધિકાળ સુધી તે સુખોવડે ખેલે છે. ૩૪.

જાગૃત બોધના અમૃતકિરણોના પુંજથી સર્વ દિશાઓને આપ્લાવિત કરતી જેની કોઈ એવી નિષ્કલંક કલા (કુંડલિની શક્તિ) ષટ્ચક્રનો ભેદ કરે છે. અને દૈન્યના અંધકારનો નાશ કરવામાં એકમાત્ર કુશળ એવી પરા વાણીને વિસ્તારે છે. તે

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

સનાતન ભુવનેશ્વરી શક્તિ મારા માનસમાં હંસલીની જેમ રમો. ૩૫

તુંજ માતાપિતા છે ! તુંજ સુહૃદ છે ! તુંજ ભ્રાતાને તુંજ સખા છે! તુંજ વિદ્યા છે. તું ફેલાતી કીર્તિવાળું ચરિત છે ! તુંજ અતિ અદભુત ભાગ્ય છે વધારે શું ? સઘળું અભીષ્ટ પણ તુંજ છે તો હે કૃપાથી કોમલ વિશ્વેશ્વરી મારા ઉપર સમ્યક્ પ્રસન્ન થા ! તારા સિવાય હે માં, મારે કોઈ શરણ નથી. ૩૬.

"શ્રી સિદ્ધનાથ" એ સ્વરૂપથી કોઈ એક મહાપુરુષ કરૂણાસાગર એવા આ ચોથા (કલિ) યુગમાં ઉત્પન્ન થયાં. જે સકલ આગમોમાં ચક્રવર્તી એવા તેણે "શ્રી શંભુ" એ નામથી મારા વિષે પ્રસન્ન ચિત્ત કર્યુ. ૩૭.

તે સદ્ગુરૂનીજ આજ્ઞાથી પરંપરાથી સિદ્ધ વિવિધ વિદ્યાઓના સ્થાનભૂત આ સ્તુતિરૂપ વચન વિલાસથી તને સ્તવી (પરિણતા) છે. તેનાથી હે ભુવનેશ્વરી વેદગર્ભે ! મારા પર સદા પ્રસન્ન થા મારા મુખમાં સાન્નિધ્ય કર ! ૩૮.

હે અંબિકા ! તું જેઓની ખરોખર પરમ દેવતા નથી, તેમની વાણીથી મારીવાણી મિશ્રિત ન થાય, પરિચિત વિષયમાં પણ તેમની સાથે ક્ષણ માત્ર પણ ક્યારેય વાસ ન થજો એમ સતત હું તારી પ્રાર્થના કરું છે. ૩૯.

શ્રી શંભુનાથ (મહાદેવ) ની કરૂણાની ખાણ જેવા હે સિદ્ધોના નાથ ! અને સિદધોના નાથની કરૂણાના આકર હે શંભુનાથ ! સર્વ અપરાધથી મલિન એવા મારા ઉપર તમે ચિત્તને પ્રસન્ન કરો ! મારે બીજું કોઈ શરણ નથી. ૪૦.

આ રીતે પ્રતિક્ષણ હર્ષાશ્રુથી ઝરતા લોચનવાળા પૃથ્વીધરની સન્મુખ સ્પષ્ટપણે પ્રગટ થયા અને વર દઈને ભગવતી હૃદયમાં પ્રવેશી ગયા. અને નવ નવાં શાસ્ત્ર દ્વારા એના મુખમાં અવતીર્ણ થયા. ૪૧.

શ્રી શંભુનાથે એ (પૃથ્વીધર)ની તુલના ન થઈ શકે એવી વાક્સિદ્ધિ (અને) આ (લોક)માં મહાન એવી તે પ્રતિષ્ઠા ને જોઈને, ત્રણેય ભુવનોના આગમોની વંદનીય વિધાના એક માત્ર સુંદર એવા સિંહાસન રુપ પોતાના સ્થાને (પૃથ્વીધરને) લાંબા કાળ માટે સ્થાપન કર્યો. ૪૨.

ભૂમિ ઉપર શયન (સંથારો), વાણી નિયમન, સ્ત્રીઓથી નિવૃતિઃ, બ્રહ્મચર્ય, સવારમાં પુષ્પઝાડની સમિધા (ડાળખી)ઓ (ભેગી કરવી), દાંત અને જીહ્વા (જીભ)ની શુદ્ધિ કરવી, પત્રાવળીમાં મધુર ભોજન, (મધુકર ભિક્ષા), ઉંબરાના વૃક્ષના પુષ્પોથી પૂજા અને હોમ, ઉત્તમ (ઉજ્જવળ)એવા ફળો-વસ્ત્રો અને વિલેપનો (રાખવા.) ૪૩.

વ્રતધારી એવો જે આ (નિયમો) પ્રમાણે ત્રણ મહિના સુધી નિરંતર સવારે-બપોરે અને સાંજે એક ચિત્તવાળો કીર્તન કરે તેને સકલ ભુવનમાં આશ્ચર્યરૂપ-અનેક પ્રકારોના ઉલ્લાસોથી સર્વ વિદ્યાઓ તેના મુખમાં જલ્દી શંભુનાથની કૃપાથી (વસે). ૪૪.

વ્રતથી રહિત (અને) મંત્ર પ્રાપ્ત કર્યો ન હોય તો પણ જે શ્રદ્ધાથી પવિત્ર થઈને દરરોજ પાઠ (સ્તોત્રનો)કરે છે તેવા સાધકને પણ એક વર્ષમાં નિર્દોષ પદ્ય રચનાવાળી અને મનોહર કવિતાવાળી (સઘળી) વિદ્યાઓ પ્રાપ્ત થાય છે. ૪૫.

આ સ્તોત્રનો કોઈ (વિલક્ષણ) એવો વિશ્વાસ કરાવનારો અચિંત્ય પ્રભાવ છે. શ્રી શંભુની આજ્ઞાથી સર્વ સિદ્ધિઓ આ સ્તોત્રમાં સ્થાપન થયેલી છે. ૪૬.

। સંપૂર્ણ ।

૫૧
अनुवाद

हे माँ, चंद्रकला से परिमंडित है अग्रभाग जिसका ऐसे विस्तरणशील नादरुप तुम्हारे उस परम सत् का मैं स्मरण करता हूँ। जहाँ प्रकाशपुंज समान परा (वाणी) भगवती उदित होती है। एवं वही क्रमसे पश्यन्ती मध्यमा और वैखरी रुपसे स्वच्छन्दतया विचरण करती है। १.

अ से क्ष तक वर्णमाला में विलास करने की लालसायुक्त चारों वाणीओं में जो तुरीया (परा) वेदादि-विद्यारूपा (है, वह) तीनों जगत को गोद में खेलाती है। उसे तू मुझमें प्रकटकर जिससे अमृततरंगो के कोलाहल की क्रीडा के शब्द समान रमणीय कविता के साम्राज्य की सिद्धि मुझे प्राप्त हो। २.

युग के आदिकाल में तेरा ध्यान करके (तेरी ही) कोई (विशिष्ट) कला से आविष्ट ब्रह्माने चारों वेद एवं उन विद्याओं को प्रकट किया। अतः हे माँ ! ललिता ! प्रसन्न हो। मुझे भी सरल सारस्वत प्रसाद प्रदान करे जिसकी सुंगध को अन्तःस्थित देवता रोमांच द्वारा प्रकट करे। ३.

हे माँ भुवनेश्वरी, तू देहधारियों की धृतिस्वरूप है। तू ही नाद, प्राण, अग्नि एवं बिन्दु की स्थिरतारूप है। इसलिए ही विजयवंती तेरा मैं ध्यान करता हूँ। मेरी सूक्तियाँ तेरी करुणा से विकसित होकर पवित्र मेधायुक्त बनकर खेलें। ४.

हे माँ भुवनेश्वरी ! तू ही वाग्देवता है। पीपल के पत्ते के समान मनोहर आधारचक्र में तू सादर विराजमान है। हे माँ, मैं नित्य तेरी ही सेवा करता हूँ अतः मेरी वाणी दिव्य हो एवं शरद ऋतु की चांदनी के स्पर्श से उछलती एवं सुधासागर में स्वच्छंदतया फैलती लहरियों के विलास को जीतनेवाली होकर चमकें। ५.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

हे माँ, प्रस्तुत विषय के ज्ञेय तत्त्व से व सुरभि से शोभित, पुस्तकमंडित एवं नयनसुभग तुम्हारा बाया हाथ मुझे स्वस्तिदायक हो। (एवं) ज्ञानमुद्रा प्रदर्शक, नवीन मुझे प्रवाल की वल्ली सदृश और रक्त एवं सरल अंगुलीवाला दाया हाथ मेरी भीति को दूर करनेवाला हो। ६.

हे माँ! पापजाल के मूल की दहनक्रीडा से कठोर, करुणामृत से कोमल तुम्हारी दृष्टि मुझ पर सिद्धियों से भरपूर होकर फैले। जिसके प्रभाव से अपने अभीष्ट प्रबंध की लहरी के श्रवणकुतूहलसे चुम्बित अन्तःकरणवाले विद्वज्जनों के योग्य गुणवती वाणी की मैं रचना कर सकूँ। ७.

हे माँ! आधारचक्र के चतुर्दलकमल में वाग्बीज (ऐं) के गर्भमें स्थित तुम्हारी मैं पूजा करता हूँ। तू अकार आदि के प्रत्यावर्तन से (मातृकाक्षर-ध्यान से) पुष्पित होकर उर्ध्वगामिनी मायालता (कुंडलिनी) है। जो सहस्रार पद्म में उछलती खेलती सुधा के कल्लोलों के समूह के भ्रमण-चमत्कार करने में अलौकिक है। ८.

(सोऽहं) तुझमें तन्मय मैं तेरे करुणाकटाक्ष का ही आश्रय लेकर पांचो इन्द्रियों के मार्ग मे घूमते मन को वापस खींचकर स्थिर हुआ हूँ। (अतः) शिवजी के मस्तक पर स्थित चन्द्रकला में से टपकते अमृतसे स्वच्छन्द बने हिमालय की हिमशिला समान शोभायमान भारती (वाणी) मेरे जिह्वा मंडप को आलिंगित करे। ९.

हे माँ! मातृका से विदर्भित एवं गर्भस्थ अनाहत के स्वच्छन्द ध्वनि द्वारा जिसका पान किया जा सके ऐसे मधु को मैं सुषुम्णा के पर्वत में क्ष से अ तक के वर्णो के विपरीत उच्चार द्वारा बार बार पीता हूँ। सचमुच, मायामय (मायाबीजरूप) तेरा तेज स्वाधीन (सहस्रार में से स्यन्दित) अमृत सागरसे भी अत्यन्त सुंदर (मधुर) है। १०.

तुझमें चारों तरफ भ्रमणशील (एवं अनाहत ध्वनि से भी अत्यन्त मधुर) उस सारस्वत प्रसाद को मुझे प्रदान कर कि जिसके आगे, नंदनवन के चन्दनवृक्षों की छाया में पुष्पमैरेय (पुष्पमधु) के आस्वादन से अति प्रसन्न चित्तवाली उन्मत्त रूपांगनाओं के वीणावादन से तरंगित भरपूर चमत्कार भी फीका सा लगे। ११.

हे माता! तीन (ऐँ क्लीँ हसौँ) मंत्रबीजरूपी शरीर धारिणी करुणा की अमृतसरिता एवं मेधामयी स्वरूप तेरा, आधारचक्र, हृदय एवं सहस्रार में अनुक्रम से अनुसंधान करके निरंतर जप करनेवाले मेरे सभी अंग, स्वायत्त अनुपम स्वभावदशा के अमृता स्वादवाले प्रज्ञानजल के चुलुकपान (चुल्लू भर पान) से पुलकित होकर पुष्ट बनें। १२.

हे माँ! मैं इन वाग्बीज (ऐँ), कामराजबीज (क्लीँ) एवं ॐ कारोत्तर (हसौँ) का जाप करता हूँ, इसके प्रभाव से मेरी वाणी इस तरह अद्‌भुत रूप से झूम उठे कि जिसका रसपान करके डोलते हुए धीरपुरुष मस्तक झुका-झुकाकर मुकुट में जडित मणियों से मानों (तेरी) आरति उतारे। १३.

चूडा में स्थित चंद्रकला में से निरन्तर टपकते अमृतबिन्दुओं की शोभा से आभूषण रुप बने अक्षसूत्र के वलय को सुंदरतया धारण करती हुई तू मंत्रगर्भित प्रत्यक्षतया प्रवर्तित तेरे ही बीज (मंत्र) का जाप करती हो। वह तू, हे अंबा! (अपने) कमनीय हाथ से मुझे अत्यधिक श्रेय प्रदान कर। १४.

मैं उस वाणी-स्वामिनी की (अर्थात् तेरी) निरंतर सेवा करता हूँ, जो चन्द्र के खंड समान श्वेत कांति की श्रेणि-शोभा से अत्यन्त मनोहर, निरंतर प्रफुल्लित कमल में स्वस्तिकासन में स्थित होकर प्रकाशमान हो रही है एवं जो बायें पैर पर स्थापित हस्त में पुस्तक धारण करनेमें प्रीति रखती है। १५.

(उस के प्रभाव से) सभी विषयों में विलास करनेवाले पुष्ट असीम सारस्वतप्रवाह की लहरी की अद्‌भुत तरंगों से मनोहर ऐसी मेरी वाणी का प्रवाह इस तरह प्रकाशित होने लगा कि जिसे सुनकर दोलायमान मस्तक एवं अर्धनिमीलित आँखो से डोलते हुए कविजन चंद्र की कला को भी लज्जित कर दें। १६.

ऐँ क्लीँ हसौँ - इन तीन बीजमंत्रों का ध्यान धरने के लिए मैं मातृकाओं के साथ विलोम (पश्चानुपूर्वी) पद्धति से अनुसंधान करके सभी बंधन को छेदनेवाली अन्तर्जल्पा वाणी के द्वारा, हे महेश्वरी, १०० मात्रा का जप करता हूँ। १७.

उसके प्रभाव से सारस्वत सार्वभौम की मेरी पदवी ऐसी देदीप्यमान हो कि जहाँ आज्ञाधीन ऐसे सेंकडो महाकवि मेरी उदार वाणी को चूमे एवं चैत्रमास में उत्पन्न, केलि कोकिल के कूहकार से श्लाघनीय पंचमसूर के मधुर गान को भी भारभूत मानें। १८.

वीणा, पुस्तक, अक्षसूत्र वलय एवं विकसित कमल को रक्त हथेली में धारण करके विलास करनेवाली वाग्देवी का मैं नित्य 'ऐँ ह्रीँ वद वद वाग्वादिनी स्वाहा' रूप वर्णों से पाप पुंज को विशीर्ण करनेवाली-ऐसी तुम्हारा ध्यान करता हूँ। १९.

अतः हे माँ! तू मेरा ऐसा विद्यासाम्राज्य विस्तीर्ण कर कि जिसका सिंहासन चंद्रिका एवं सुगंध से भी सुंदर व कीर्ति के प्रसार से सेवनीय है। काल-आज्ञा से शिवलोक तक सभी उदरों के भरण-पोषण में जो समर्थ है और अंतःप्रज्ञाके परिपाक से पुष्ट परमानंद की प्रतिष्ठा का जो स्थान है। २०.

जैसे कि मानों चंद्रकला में से निर्मित किया गया हो ऐसा

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ऊर्ध्व स्फुरायमान वाग्बीज (ऐं) तुम्हारे समान विशाल बिन्दु की चारो तरफ मायाबीज का तीन आवेष्टन करके अर्थात् मायाबीज से तीन बार आवेष्टित तुम्हारे समान चमकते ऐंकार का जो (साधक) चंद्र के पूर्णबिम्ब में अमृत समान गौर अक्षर से आलेखित करके, कर्ण द्वारा न सुना जा सकें - इस तरह स्थिर जिह्वा से स्मरण करता है। २१.

उसका (साधक का) चित्त दीर्घकालीन जडता के कारण (यदि) विकार से भरा हुआ हो तभी वह तेरे करुणाकटाक्ष की कली मात्र के संक्रान्त होते ही शान्त हो जाता है। वैसा होते ही उस के मुखकमल में तीनों लोक को विस्मित करनेवाली सुगंध वाणी के विलास द्वारा उत्पन्न होती है। २२.

हे अम्बिके ! तेरा वर्णमय शरीर कैसा है ?

अ-मस्तक,	ओ-उपर का होठ,	त वर्ग-बायाँ चरण,
आ-मुख,	औ-नीचे का होठ,	प-फ-दो कुक्षि,
इ ई-दो नेत्र,	अं- जिह्वामूल,	य-र-ल-व -
उ ऊ-दो कान,	अः-गरदन,	श-ष-स=सातधातु,
ए- उपरके दांत,	क वर्ग- दायी भुजा,	ह-वायु
ऐ-नीचे के दांत,	च वर्ग-बायी भुजा,	क्ष-क्रोध।
	ट वर्ग-दाया चरण,	२३,२४.

हे शिवे ! इस प्रकार तीनों लोक व्यापी तेरे वर्णमय शरीर को जो (साधक) भावना द्वारा अवयवों में आरोपित अक्षरों द्वारा भजता है, उस (साधक) के मस्तक पर, सूर्यास्तकालीन निमीलित पद्मदल समान अपनी हथेलियों को धर के, प्रसाद देने के लिए उत्सुक सभी विद्याएँ प्रकट होकर उस (साधक) की सेवा करती हैं। २५.

जो (साधक) इस तरह तुझे (अर्थात् तेरे वर्णमय शरीर को) जानता है, जप करता है और निरंतर पूर्ण ध्यान करता है, कोमल पदविन्यासवाली वाणी का विलास उस (साधक) की उपासना करता है, एवं-चंदन समान शीतल उसकी कीर्ति कार्तिकमास की रात्रिमें खीले हुए कैरव की तरह शुभ्र, चमकती हुई व सौभाग्यशोभा के बढाती हुई तीनों लोकमें क्रीडा करती हुई विचरण करती है।२६.

यहाँ तक कि श्री कूर्मचक्र के कहने के मुताबिक माया के रूपी जल विदर्भित करके उपर की रीत-अनुसार दीपाम्नाय के वेत्ताएँ जाप करते है उसके चरणों की सेवा मुकुट की कीनारी पर जडित रत्नरूप अंकुरा की कांति से चमकती पृथ्वीतल की रज से जिसके अंगराग की शोभा मिश्रित हुई है, ऐसे राजा भी करते है। अर्थात् राजाएँ भी उसके चरण में साष्टांग प्रणाम करते है। २७.

हे अंबे, प्रथम श्री बाद में अ से स तक वर्ण है। अंत में स, बाद में श्री इस तरह से तेरे वर्णमय शरीर को जो जपते है। लक्ष्मी उसे आगे, राते उजागर करते है और मदमत्त हाथी की मदझरती गंध की लहरो में लोलुप भ्रमर की श्रेणिरूप शृंखला से बंधी न हो ऐसे कही भी खिसकती नही। २८.

जो साधक पखाल का द्रव और लाल चमकती हुई बीजली जैसा रंग से खुद को वेष्टित करने के लिए तीन वलय से युक्त माया बीज रूप (ह्रीँ) में तुझे ध्यान धरता है। उसके लिए वह-वह स्त्रीयाँ निश्वास चक्कर-पसीना-दाह आदि में फंसी हुई मुर्छित हो जाती है और शीतल चंद्र-चंदन कदलीवन-मोती के हार, फूलों की माला को भी निंदित करता है। अर्थात् वह कामाग्नि से ऐसी संतृप्त होती है कि कोई शीतल पदार्थ भी इतनी शांति नही दे सकता। २९.

हे माँ, भगमालिनी ऐसे नामसे दिव्य आगमो (तंत्र) में प्रख्यात तेरा जो स्वरूप ध्यान धरता है, सचमुच (कामपीडित) वामाक्षीयाँ बाजुओं को अदब से, स्तनतट दबाकर दीन चाटूक्ति, प्रगाढ़ रोमांच और अर्ध खुली आँखो से उसका ध्यान धरती है। ३०.

हे माँ, राग सागरमें तरती सिंदूरवर्णी नौकामें स्वच्छंदतया से चमकते पद्मरागमणी और कमल के फूल जैसे आसन पर आरुढीत तेरा जो साधक ध्यान धरता है। बाल रवि जैसे लाल रत्नो से परिमंडित अंग-अंग की विभूषा तेजरेखा से संमिश्रित उसकी अंगराग की रचना का (शोभाका) अंगनाएँ स्मरण करती ही रहती है।

और स्मर और अपस्मार के महावेग से पीडित (अत्यंत कामपरवश) स्त्रीयाँ कपूर, कुमुद का वन, कमलिनी के पत्ते और कला कुतूहल में भी प्रलय काल से शंका करती है। काँपती है, गिर जाती है, बोल भी नही सकती, बिचारी अत्यंत शोक विचलित हो जाती है। ३१-३२.

हे मृत्युजंय नामधेया, हे ईश्वर के चैतन्य की चंद्रिके, हे ह्रींकारि! हे आद्येय ! (हमारा) तमस का दलन कर ! हे रस संजीवनी तु मेरे जीव को प्राण से खुलती हृदयग्रंथी में स्थिर कर। स्वाहा की भूजावाली हे ईश्वरी आत्म बोध के लाभ में उत्सुक मैं तेरी सेवा करता हुँ। ३३.

इसी तरह हे अमृतेश्वरी ! तुझे अहर्निश चंद्रमंडल में निरंतर चमकती कायावाली तुझे साक्षात् पुजते है। वो साधक तीनों भुवन का भक्षण करती मृत्यु उपर पग देकर भोगके महासागर में निरवधिकाल तक वह सुखो से खेलते है। ३४.

जागृत बोध के अमृत किरणो के पुंज से सभी दिशाओं को आप्लावित करती जिसकी कोई ऐसी निष्कलंक कला (कुंडलिनी शक्ति) षट्चक्र को भेदती है, और दैन्य का अंधकार का नाश करने में एकमात्र कुशल ऐसी परावाणी का विस्तार करती है। यह सनातन भुवनेश्वरी शक्ति मेरे मानस में हंसली की तरह रहे। ३५.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

तु ही मातापिता है। तु ही सुहृद है। तु ही भ्राता और तु ही सखा है। तु ही विद्या है। तु फैलाती कीर्तिवाला चरित है। तु ही अति अद्भुत भाग्य है। ज्यादा क्या ? सबकुछ अभीष्ट भी तु ही है तो हे कृपा से कोमल विश्वेश्वरी मेरा पर सम्यक् प्रसन्न हो। तेरे सिवा हे माँ, मेरा कोई शरण नही। ३६.

''श्री सिद्धनाथ'' इस स्वरूप से महापुरुष करुणासागर ऐसे इस चौथे (कलि) युग में उत्पन्न हुए। जो सकल आगम में चक्रवर्ती जैसे उन्होंने ''श्री शंभु'' इस नाम से मेरे विषय प्रसन्न चित्त किया। ३७.

इस सद्गुरू की ही आज्ञा से परंपरा से सिद्ध विविध विधाओं के स्थानभूत इस स्तुतिरूप वचन विलास से तुझे स्तुति (परिणता) की है। उससे हे भुवनेश्वरी वेदगर्भे ! मेरे पर सदा प्रसन्न रहो मेरे मुख में सान्निध्य कर। ३८.

हे अंबिका ! तु जिनकी सचमुच परम देवता नही है। उनकी वाणी से मेरी वाणी मिश्रित न हो, परिचित विषय में भी क्षण मात्र के लिए उनका वास न हो ऐसी मैं अविरत प्रार्थना करता हुँ। ३९.

हे शंभुनाथ (महादेव) की करुणा के खजाने जैसे हे सिद्धो के नाथ ! और सिद्धो के नाथ की करुणा के आकार हे शंभुनाथ, सभी अपराधो से मलिन ऐसे मेरे उपर अपने मन को प्रसन्न करो। मेरा दुसरा कोई शरण नहीं है। ४०.

इस तरह प्रतिक्षण हर्षाश्रु से झरते लोचनवाले पृथ्वीधर के सन्मुख स्पष्ट रीत से प्रगट हुए और वरदान देकर भगवती हृदय में प्रवेश हो गए और नौ नए शास्त्र द्वारा उनके मुखमें अवतीर्ण हुए। ४१.

श्री शंभुनाथ ने (पृथ्वीधर) उसकी तुलना न हो सके ऐसी वाक्‌सिद्धि (और) इस (लोक) में महान ऐसी उस प्रतिष्ठा को देखकर, तीनो भुवनों के आगम की वंदनीय विद्या का एकमात्र सुंदर सिंहासन रूप अपने (पृथ्वीधर को) स्थान पर दीर्घ काल के लिए स्थापित कीया। ४२.

भूमि पर शयन (संथारा), वाणी नियमन, स्त्रीओं से निवृत्ति, ब्रह्मचर्य, सुबह में पुष्पपेड की समिधा (डालीयाँ) ए (जमा करना) दाँत और जिह्वा (जीभ) की शुद्धि करनी पत्रावली में मधुर भोजन, (मधुकर भिक्षा) आँगन के वृक्षो के पुष्पों से पुजा और हवन, उत्तम (उज्ज्वल) ऐसे फलफलादि-वस्त्र और विलेपन (रखना)। ४३.

व्रतधारी ऐसा जो इन (नियम) के अनुसार तीन महिने तक प्रतिदिन सुबह-दोपहर और शाम को एक मन से कीर्तन करता है उसके सकल भुवन में आश्चर्यचकित अनेक प्रकार से उल्लासित सभी विद्याएँ उसके मुख में जल्दी ही शंभुनाथ की कृपा से (बसती है)। ४४.

व्रतरहित (और) मंत्र प्राप्त न किया हो लेकिन जो श्रद्धापूर्वक पवित्र होकर प्रतिदिन पठन (स्तोत्र का) करता है ऐसे साधक को भी एक वर्ष में निर्दोष पद्य रचनेवाली और मनोहर कवितावाली (सभी) विद्यायें प्राप्त होती है। ४५.

इस स्तोत्र का कोई (विलक्षण) ऐसा विश्वास करानेवाला अचिंत्य प्रभाव है। श्री शंभुकी आज्ञा से सभी सिद्धियाँ इस स्तोत्र में स्थापित है। ४६.

। समाप्तम् ।

५२
। श्री सरस्वतीकवचम् ।
गुरु उवाच

श्रृणु शिष्य ! प्रवक्ष्यामि कवचं सर्वकामदम् ।
धृत्वा सततं सर्वैः प्रपाठयोऽयं स्तवः शुभः ॥

अस्य श्रीसरस्वतीस्तोत्रकवचस्य प्रजापतिर्ऋषिः, अनुष्टुप्छन्दः, शारदादेवता, 'सर्वतत्त्वपरिज्ञाने सर्वार्थसाधनेषु च । कवितासु च सर्वासु विनियोगः प्रकीर्तितः ॥' इति पठित्वा, विनियोगं कुर्यात् ।

ॐ श्रीं ह्रीं सरस्वत्यै स्वाहा शिरो मे पातु सर्वतः ।
ॐ श्रीं वाग्देवतायै स्वाहा भालं मे सर्वदाऽवतु ।
ॐ सरस्वत्यै स्वाहेति श्रोत्रे पातु निरन्तरम् ।
ॐ ह्रीं श्रीं भगवत्यै सरस्वत्यै स्वाहा नेत्रयुग्मं सदाऽवतु ।
ॐ ऐं ह्रीं वाग्वादिन्यै स्वाहा नासां मे सर्वदाऽवतु ।
ॐ ह्रीं विद्याऽधिष्ठातृदेव्यै स्वाहा चोष्ठं सदाऽवतु ।
ॐ श्रीं ह्रीं ब्राह्मयै स्वाहेति दन्तपङ्क्तिं सदाऽवतु ।
ॐ ऐं इत्येकाक्षरो मन्त्रो मम कण्ठं सदाऽवतु ।
ॐ श्रीं ह्रीं पातु मे ग्रीवां स्कन्धौ मे श्रोः सदाऽवतु ।
ॐ ह्रीं विद्याऽधिष्ठातृदेव्यै स्वाहा वक्षः सदाऽवतु ।
ॐ ह्रीं विद्याऽधिस्वरुपायै स्वाहा मे पातु नाभिकाम् ।
ॐ ह्रीं क्लीं वाण्यै स्वाहेति मम हस्तो सदाऽवतु ।
ॐ सर्ववर्णात्मिकायै पादयुग्मं सदाऽवतु ।
ॐ वागधिष्ठातृदेव्यै स्वाहा सर्वं सदाऽवतु ।
तत्पश्चादाशाबन्धं कुर्यात् -
ॐ सर्वकण्ठवासिन्यै स्वाहा प्राच्यां सदाऽवतु ।
ॐ सर्वजिह्वाऽग्रवासिन्यै स्वाहाऽग्निदिशि रक्षतु ।
ॐ ऐं ह्रीं श्रीं क्लीं सरस्वत्यै बुधजनन्यै स्वाहा ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ॐ सततं मन्त्रराजोऽयं दक्षिणे मां सदाऽवतु ।
ॐ ऐं ह्रीं श्रीं त्र्यक्षरो मन्त्रो नैर्ऋत्ये सर्वदाऽवतु ।
ॐ ऐं ह्रीं जिह्वाऽग्रवासिन्यै स्वाहा प्रतीच्यां मां सर्वदाऽवतु ।
ॐ सर्वाऽम्बिकायै स्वाहा वायव्ये मां सदाऽवतु ।
ॐ ऐं ह्रीं क्लीं गद्य-पद्य-वासिन्यै स्वाहा मामुत्तरे सदाऽवतु ।
ॐ ऐं सर्वशास्त्रवादिन्यै स्वाहैशान्ये सदाऽवतु ।
ॐ ह्रीं सर्वपूजितायै स्वाहा चोर्ध्वे सदाऽवतु ।
ॐ ह्रीं पुस्तकवासिन्यै सदाऽधो मां सदाऽवतु ।
ॐ ग्रन्थबीजस्वरूपायै स्वाहा मां सर्वतोऽवतु ।
इति ते कथितं शिष्य ! ब्रह्म-मन्त्रौघ-विग्रहम् ।
इदं विश्वजयं नाम कवचं ब्रह्मरूपकम् ॥

। इति श्रीसरस्वतीकवचं समाप्तम् ।

૫૨

ભાષાન્તર

હે શિષ્ય સર્વ ઈચ્છાઓને આપનારું કવચ ધારણ કરીને (રક્ષા સ્તોત્ર) હું કહીશ, તું સાંભળ બધા લોકો સતત આ શુભ સ્તવ વારંવાર ભણે-

(૨) આ શ્રી સરસ્વતી સ્તોત્ર કવચના **પ્રજાપતિ** ઋષિ છે. અનુષ્ટુપ છંદ છે, શરદાદેવના છે, સર્વ તત્ત્વના જ્ઞાનમાં, સર્વ અર્થના સાધનોમાં, કવિતાઓમાં અને બધીજ વસ્તુઓમાં **વિનિયોગ** કહેવાયેલો છે, એ રીતે પાઠ કરીને વિનિયોગ કરવો.

ૐ શ્રીં હ્રીં સરસ્વત્યૈ સ્વાહા (એ પદ) સર્વ બાજુથી મારા મસ્તકની રક્ષા કરો.

ૐ શ્રીં વાગ્દેવતાયૈ સ્વાહા (એ પદ) સર્વકાળ મારા કપાળની રક્ષા કરો.

ૐ સરસ્વત્યૈ સ્વાહા એ રીતે (પદ) નિરંતર બંને કાનની રક્ષા કરો.

ૐ હ્રીં શ્રીં ભગવતી સરસ્વત્યૈ સ્વાહા (એ પદ) હંમેશા બંને નેત્રોની રક્ષા કરો.

ૐ ઐં હ્રીં વાગ્વાદિન્યૈ સ્વાહા (પદ) હંમેશા મારી નાસિકા (નાક)નું રક્ષણ કરો.

ૐ હ્રીં વિદ્યા અધિષ્ઠાતૃ દેવ્યૈ સ્વાહા (પદ) હંમેશા બંને હોઠની રક્ષા કરો.

ૐ શ્રીં હ્રીં બ્રાહ્મ્યૈ સ્વાહા એ રીતે હંમેશા દાંતની શ્રેણિનું રક્ષણ કરો.

ૐ ઐં એ રીતનો એક અક્ષરવાળો મંત્ર મારા કંઠની સદા રક્ષા કરો.

ૐ શ્રીં હ્રીં (પદ) મારી ડોકનું રક્ષણ કરો (અને) શ્રીઃ મારા બંને ખભાનું હંમેશા રક્ષણ કરો.

ૐ હ્રીં વિદ્યા અધિષ્ઠાતૃ દેવ્યૈ સ્વાહા (પદ) હંમેશા છાતીનું રક્ષણ કરો.

ૐ હ્રીં વિદ્યા અધિસ્વરુપાયૈ સ્વાહા (પદ) મારી નાભિપ્રદેશ (ડુંટી)ની રક્ષા કરો.

ૐ હ્રીં કલીં વાણ્યૈ સ્વાહા એ રીતે (પદ) હંમેશા મારી બંને હાથની રક્ષા કરો.

ૐ સર્વ વર્ણાત્મિકાયૈ (પદ) રીતે હંમેશા બંને ચરણ ની રક્ષા કરો.

ૐ વાગધિષ્ઠાતૃ દેવ્યૈ સ્વાહા (પદ) હંમેશા સર્વ (અંગો)ની રક્ષા કરો.

તે પછી દિશાઓનો બંધ કરવો.

ૐ સર્વકંઠવાસિન્યૈ સ્વાહા (પદ) પૂર્વ દિશામાં હંમેશા રક્ષા કરો.

ૐ સર્વ જિહ્વાગ્રવાસિન્યૈ સ્વાહા (પદ) અગ્નિદિશિમાં રક્ષા કરો.

ૐ ઐં હ્રીં શ્રીં કલીં સરસ્વત્યૈ બુધ જનન્યૈ સ્વાહા.

ૐ એ મંત્રરાજ નિરંતર, હંમેશા દક્ષિણ દિશામાં મારી રક્ષા કરો.

ૐ ઐં હ્રીં શ્રીં એ ત્રણ અક્ષરવાળો મંત્ર નૈઋત્ય દિશામાં હંમેશા મારી રક્ષા કરો.

ૐ ઐં હ્રીં જિહવાગ્રવાસિન્યૈ સ્વાહા (પદ) પશ્ચિમ દિશામાં મારી હંમેશા રક્ષા કરો.

ૐ સર્વા અમ્બિકાયૈ સ્વાહા (પદ) વાયવ્ય દિશામાં મારી હંમેશા રક્ષા કરો.

ૐ ઐં હ્રીં કલીં ગદ્ય-પદ્ય વાસિન્યૈ સ્વાહા (પદ) ઉત્તર દિશામાં મારી હંમેશા રક્ષા કરો.

ૐ ઐં સર્વ શાસ્ત્રવાદિન્યૈ સ્વાહા (પદ) ઈશાન દિશામાં મારી હંમેશા રક્ષા કરો.

ૐ હ્રીં સર્વ પૂજિતાયૈ સ્વાહા (પદ) ઉર્ધ્વ દિશામાં સદા મારી રક્ષા કરો.

ૐ હ્રીં પુસ્તકવાસિન્યૈ (પદ) અધો (નીચલી) દિશામાં મારી સદા કરો.

ૐ ગ્રન્થ બીજસ્વરુપાયૈ સ્વાહા (પદ) સર્વ બાજુથી મારી રક્ષા કરો.

હે શિષ્ય ! એ પ્રમાણે તને બ્રહ્મ મન્ત્રોના સમૂહવાળા દેહનું કથન કરાયું છે.

આ **વિશ્વજય** નામે કવચ બ્રહ્મ સ્વરુપ છે.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

५२
अनुवाद

गुरु बोले -

हे शिष्य ! सब इच्छाओ को देनेवाला, कवच (रक्षा स्तोत्र) मैं कहूँगा सो सुनो ! सब लोग इसे धारण कर यह शुभ स्तव बार बार पढ़ें।

इस श्री सरस्वती स्तोत्र कवच के प्रजापति ऋषि है, अनुष्टुप छन्द है, शारदा देवता है, सर्वतत्त्व के परिज्ञान में, सर्व अर्थ के साधनों में, कविताओं में, तथा सब वस्तुओं में विनियोग कहा गया है। इस तरह पाठ करके विनियोग करना।

ॐ श्रीँ ह्रीँ सरस्वत्यै स्वाहा - (यह पद) सभी ओर से मेरे मस्तक की रक्षा करे।

ॐ श्रीँ वाग्देवतायै स्वाहा - (यह पद) सर्वदा मेरे कपाल की रक्षा करे।

ॐ सरस्वत्यै स्वाहा - (यह पद) इस तरह - निरन्तर मेरे दोनो कानों की रक्षा करे।

ॐ ह्रीँ श्रीँ भगवत्यै सरस्वत्यै स्वाहा (यह पद) हमेशा दोनो नेत्रोंकी रक्षा करे।

ॐ ऐँ ह्रीँ वाग्वादिन्यै स्वाहा - (यह पद) सदा मेरी नासिका की रक्षा करे।

ॐ ह्रीँ विद्याऽधिष्ठातृदेव्यै स्वाहा - (यह पद) सदा दोनो होठों की रक्षा करे।

ॐ श्रीँ ह्रीँ ब्राह्मयै स्वाहा - (इस तरह-पद) सदा दांतो की पंक्ति की रक्षा करे।

ॐ ऐँ (इत्येका क्षरो) - ऐसा एक अक्षर का मंत्र सदा मेरे कंठ की रक्षा करे।

ॐ श्रीँ ह्रीँ (पद) मेरी गर्दन की और श्रीः सदा मेरे दोनो कंधोकी रक्षा करे।

ॐ ह्रीँ विद्याऽधिष्ठातृदेव्यै स्वाहा - पद सदा मेरे वक्षःस्थल (छाती) की रक्षा करे।

ॐ ह्रीँ विद्याऽधिस्वरूपायै स्वाहा - पद मेरी नाभि की रक्षा करे।

ॐ ह्रीँ क्लीँ वाण्यै स्वाहा - यह पद सदा मेरे दोनो हाथोकी रक्षा करे।

ॐ सर्व वर्णात्मिकायै स्वाहा - पद सदा दोनो पैरो की रक्षा करे।

ॐ वागधिष्ठातृदेव्यै स्वाहा - पद सदा सर्व अंगो की रक्षा करे।

इस के बाद दिशाओ का बन्ध करना -

ॐ सर्व कण्ठवासिन्यै स्वाहा - पद सदा पूर्व दिशामें रक्षा करे।

ॐ सर्व जिह्वाऽग्रवासिन्यै स्वाह-पद अग्नि दिशा में रक्षा करे।

ॐ ऐँ ह्रीँ श्रीँ क्लीँ सरस्वत्यै बुध जनन्यै स्वाहा।

ॐ - यह मन्त्रराज निरन्तर दक्षिण में सदा मेरी रक्षा करे।

ॐ ऐँ ह्रीँ श्रीँ (त्र्यक्षरो मंत्रो) यह तीन अक्षर का मंत्र नैऋत्य दिशा में सदा मेरी रक्षा करे।

ॐ ऐँ ह्रीँ जिह्वाग्रवासिन्यै स्वाहा - पश्चिम दिशामें सदा मेरी रक्षा करे।

ॐ सर्वाऽम्बिकायै स्वाहा- पद वायव्य दिशामें सदा मेरी रक्षा करे।

ॐ ऐँ ह्रीं क्लीं गद्य-पद्य वासिन्यै स्वाहा - पद उत्तर दिशा में सदा मेरी रक्षा करे।

ॐ ऐँ सर्वशास्त्र वादिन्यै स्वाहा - पद ईशान दिशामें सदा मेरी रक्षा करे।

ॐ ह्रीँ सर्व पूजितायै स्वाहा - पद ऊर्ध्व दिशा में सदा मेरी रक्षा करे।

ॐ ह्रीँ पुस्तक वासिन्यै - पद अधो (नीचे की) दिशामें सदा मेरी रक्षा करे।

ॐ ग्रन्थ बीजस्वरूपायै स्वाहा - पद सब ओर से मेरी रक्षा करे।

इस तरह हे शिष्य ! (मैंने) ब्रह्ममंत्रसमूहों वाला शरीर तुझसे कहा है।

(इति श्री सरस्वती कवचं समाप्तम्)

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

५३
। श्री सरस्वती कवचम् ।

श्रृणु देवि ! प्रवक्ष्यामि, वाणी-कवचमुत्तमम् ।
त्रैलोक्य-मोहनं नाम, दिव्य भोगापवर्गदम् ॥१॥
मूल-मन्त्र-मयं साध्यमष्ट-सिद्धि-प्रदायकम् ।
सर्वैश्वर्य-प्रदं लोके, सर्वाङ्गमविनिश्चितम् ॥२॥
पठनाच्छ्रवणात् देवि ! महा-पातक-नाशनम् ।
महोत्पात-प्रशमनं, मूल-विद्या-मनोहरम् ॥३॥
यद्धृत्वा कवचं ब्रह्मा, विष्णुरीशः शची-पतिः ।
यमोऽपि वरुणश्चैव, कुबेरोऽपि दिगीश्वराः ॥४॥
ब्रह्मा सृजति विश्वं च, विष्णुर्दैत्य-निसूदनः ।
शिवः संहरते विश्वं, जिष्णुः सुमनसां पतिः ॥५॥
दिगीश्वराश्च दिक्-पाला, यथा-वदनुभूतये ।
त्रैलोक्य-मोहनं वक्ष्ये, भोग-मोक्षैक-साधनम् ॥६॥
सर्व-विद्या-मयं ब्रह्म-विद्या-निधिमनुत्तभोगम् ।
त्रैलोक्य-मोहनस्यास्य, कवचस्य प्रकीर्तितः ॥७॥

॥ मूल पाठ ॥

विनियोग-ऋषिः कण्वो विराट् छन्दो, देवी सरस्वती शुभा । अस्य श्रीसरस्वती देवता, ह्रीं बीजं, ॐ शक्तिः, ऐं कीलकं, त्रिवर्ग-फल-साधने वनियोगः ।

ऋष्यादि-न्यास-कण्व-ऋषये नमः शिरसि । विराट-छन्दसे नमः मुखे । देवी-सरस्वत्यै नमः हृदि । ह्रीं-वीजाय नमः गुह्ये । ॐ शक्तये नमः नाभौ । ऐं-कीलकाय नमः पादयोः । त्रिवर्ग-फल-साधने विनियोगाय नमः सर्वाङ्गे ।

ॐ ऐं ह्रीं ह्रीं पातु वाणी, शिरो मे सर्वदा सती ।
ॐ ह्रीं सरस्वती देवी, भालं पातु सदा मम ॥१॥
ॐ ह्रीं भ्रुवौ पातु दुर्गा, दैत्यानां भय-दायिनी ।
ॐ ऐं ह्रीं पातु नेत्रे, सर्व-मङ्गल-मङ्गला ॥२॥
ॐ ह्रीं पातु श्रोत्र-युग्मं, जगद्-भय-कारिणी ।
ॐ ऐं नासां पातु नित्यं, विद्या विद्या-वर-प्रदा ॥३॥
ॐ ह्रीं ऐं पातु वक्त्रं, वाग्-देवी भय-नाशिनी ।
अं आं इं ईं पातु दन्तान्, त्रिदन्तेश्वर-पूजिता ॥४॥
उं ऊं ऋं ॠं लृं लॄं एं ऐं, पातु ओष्ठौ च भारती ।
ओं औं अं अः पातु कण्ठं, नील-कण्ठाङ्क-वासिनी ॥५॥
कं खं गं घं ङं पायान्मे, चांसौ देवेश-पूजिता ॥
चं छं जं झं ञं मे पातु, वक्षो वक्षः-स्थलाश्रया ॥६॥
टं ठं डं ढं णं पायान्मे, पार्श्वौ पार्श्व-निवासिनी ।
तं थं दं धं नं मे पातु, मध्ये लोकेश-पूजिता ॥७॥
पं फं बं भं मं पायान्मे, नाभिं ब्रह्मेश-सेविता ।
यं रं लं वं पातु गुह्यं, नितम्ब-प्रिय-वादिनी ॥८॥
शं षं सं हं कटिं पातु, देवी श्रीबगलामुखी ।
ऊरू ळं क्षं सदा पातु, सर्वा-विद्या-प्रदा शिवा ॥९॥
सरस्वती पातु जङ्घे, रमेश्वर-प्रपूजिता ।
ॐ ह्रीं ऐं ह्रीं पातु पादौ, पाद-पीठ-निवासिनी ॥१०॥
विस्मारितं च यत् स्थानं, यद्देशो नाम-वर्जितः ।
तत्सर्वं पातु वागेशी, मूल-विद्या-मयी परा ॥११॥
पूर्वे मां पातु वाग्देवी, वागेशी वह्निके च माम् ।
सरस्वती दक्षिणे च, नैर्ऋत्ये चानल-प्रिया ॥१२॥
पश्चिमे पातु वागीशा, वायौ वेणा-मुखी तथा ।
उत्तरे पातु विद्या चैशान्यां विद्याधरी तथा ॥१३॥
असिताङ्गो जलात् पातु, पयसो रुरु-भैरवः ।
चण्डश्च पातु वातान्मे, क्रोधेशः पातु धावतः ॥१४॥
उन्मत्तस्तिष्ठतः पातु, भीषणश्चाग्रतोऽवतु ।
कपाली मार्ग-मध्ये च, संहारश्च प्रवेशतः ॥१५॥
पादादि-मूर्ध-पर्यन्तं, वपुः सर्वत्र मेऽवतु ।
शिरसः पाद-पर्यन्तं, देवी सरस्वती मम ॥१६॥

॥ फल-श्रुति ॥

इतीदं कवचं वाणी, मन्त्र-गर्भं जयावहम् ।
त्रैलोक्य-मोहनं नाम, दारिद्रय-भय-नाशनम् ॥१॥
सर्वरोगहरं साक्षात्, सिद्धिदं पाप-नाशनम् ।
विद्या-प्रदं साधनाकां, मूलविद्या-मयं परम् ॥२॥
परमार्थ-प्रदं नित्यं, भोग-मोक्षैककारणम् ।
यः पठेत् कवचं देवि ! विवादे शत्रु-सङ्कटे ॥३॥
वादि-मुखं स्तम्भयित्वा, विजयी गृहमेष्यति ।
पठनात् कवचस्यास्य, राज्य-कोपः प्रशाम्यति ॥४॥
त्रि-वारं यः पठेद् रात्रौ, श्मशाने सिद्धिमाप्नुयात् ।
रसैर्भूर्जे लिखेद् वर्म, रविवारे महेश्वरि ! ॥५॥
अष्ट-गन्धैर्लाक्षया च, धूप-दीपादि-तर्पणैः ।
सुवर्ण-गुटिकां तत्स्थां, पूजयेत् यन्त्र-राज-वत् ॥६॥
गुटिकैषा महा-रूपा, शुभा सरस्वती-प्रदा ।
सर्वार्थ-साधनी लोके, यथाऽभीष्टफल-प्रदा ॥७॥
गुटिकेयं शुभा देव्या, न देया यस्य कस्यचित् ।
इदं कवचमीशानि ! मूल-विद्या-मयं ध्रुवम् ॥८॥
विद्या-प्रदं श्री-पदं च, पुत्र-पौत्र-विवर्द्धनम् ।
आयुष्करं पुष्टि-करं, श्री-करं च यशः-प्रदम् ॥९॥
इतीदं कवचं देवि ! त्रैलोक्य-मोहनाभिधम् ।
कवचं मन्त्र-गर्भं तु, गोपनीयं स्व-योनि-वत् ॥१०॥

॥ श्री रुद्र-यामले तन्त्रे दश-विद्या-रहस्ये सरस्वती-कवचम् ॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૫૩
ભાષાન્તર

હે દેવી ! ત્રૈલોકય મોહન નામે દીવ્ય ભોગ અને મોક્ષને આપનારી સરસ્વતીના ઉત્તમ કવચને હું કહીશ. તું સાંભળ. ૧

લોકમાં આ મૂલમંત્રમય, સિદ્ધ કરી શકાય તેવું, અષ્ટ સિદ્ધિને આપનારું સર્વ પ્રકારની સમૃદ્ધિને દેનારું સર્વ અંગવાળું નિશ્ચિત કરાયું છે. ૨

હે દેવી ! મૂલ વિદ્યાથી મનોહર એવા આ (કવચ)નો પાઠ કરવાથી કે શ્રવણ કરવાથી મહાપાપોનો નાશ થાય છે. મોટા ઉત્પાતો શાંત થાય છે. ૩

જે કવચને ધારણ કરીને બ્રહ્મા-વિષ્ણુ-મહેશ-ઈન્દ્ર-યમ-વરૂણ-કુબેર અને દિશાઓના સ્વામી થયાં. ૪

બ્રહ્મા વિશ્વનું સર્જન કરે છે, વિષ્ણુ દૈત્યનો નાશ કરનારો છે, શિવ વિશ્વનું સંહરણ કરે છે, ઈન્દ્ર જયશીલ છે, ૫

દિશાઓના સ્વામી દિગ્પાલો થયાં - પોતાને અનુરૂપ આબાદી માટે ભોગ અને મોક્ષના કારણરૂપ ત્રૈલોકય મોહન કવચને હું કહીશ. ૬

સર્વ વિદ્યામય, બ્રહ્મવિદ્યાના ભંડાર, ઉત્તમ, ત્રૈલોકય મોહન એવા આ કવચની પ્રસિદ્ધિ થયેલી છે. ૭

મૂલપાઠ

વિશેષ રીતે અન્યમાં આરોપણ કરવું = વિનિયોગ, ઋષિ કણ્વ છે, છંદ વિરાટ છે, દેવી-ઉત્તમ સરસ્વતી છે, આ કવચના શ્રી સરસ્વતી દેવતા છે, બીજ હ્રીમ્ છે, શકિત ઓમ્ છે, કીલક(મંત્ર પ્રકાર) ઐમ્ છે, વિનિયોગ ત્રણ વર્ગના ફલ સાધનમાં છે.

ઋષિ વિગેરેનો ન્યાસ :- મસ્તકે હાથ રાખી બોલવું - કણ્વઋષિને નમસ્કાર મુખે હાથ રાખવો, વિરાટ છંદને નમસ્કાર હૃદય ઉપર હાથ રાખવો, દેવી સરસ્વતીને નમસ્કાર ગુહ્યભાગે હાથ રાખવો હ્રીમ્ બીજને નમસ્કાર નાભિ ઉપર હાથ રાખવો, ૐ શકિતને નમસ્કાર કરવો, બંને ચરણ પર હાથ રાખવો - ઐમ્ કીલકને નમસ્કાર, સર્વ અંગ ઉપર હાથ ફેરવતાં બોલવું - ત્રિવર્ગ ફલ સાધનમાં વિનિયોગને નમસ્કાર.

સર્વકાલ ઉત્તમ ઓમ્-ઐમ્-હ્રીમ્ હ્રીમ્ સ્વરૂપવાળી વાણી મારા મસ્તકનું રક્ષણ કરો. ઓમ્-હ્રીમ્ રૂપવાળી સરસ્વતી દેવી મારા કપાળનું હંમેશા રક્ષણ કરો. ૧

ઓમ્-હ્રીમ્ સ્વરૂપવાળી દૈત્યોને ભય દેનારી દુર્ગા દેવી બંને ભમરોનું રક્ષણ કરો, ઓમ્-ઐમ્-હ્રીમ્-રૂપવાળી સર્વ મંગલમાં મંગલાદેવી બંને આંખોનું રક્ષણ કરો. ૨

ઓમ્-હ્રીમ્ રૂપવાળી જગતને ભય કરનારી બંને કાનનું રક્ષણ કરો, ઓમ્-ઐમ્ એવી વિદ્યાના વરદાનને આપનારી વિદ્યાદેવી નાસિકાનું રક્ષણ કરો. ૩

ઓમ્-હ્રીમ્-ઐમ્ રૂપવાળી ભયનો નાશ કરનારી વાગ્દેવી મુખનું રક્ષણ કરો, અ-આ-ઇ-ઈ - સ્વરૂપવાળી ત્રિદંતેશ્વરથી પૂજાયેલી દાંતોનું રક્ષણ કરો. ૪

ઉં-ઊં-ઋં-ૠં-લૃં-લૄં-ઐમ્-ઐમ્-રૂપવાળી ભારતીદેવી બંને હોઠોનું રક્ષણ કરો. ઓમ્-ઔમ્-અં-અઃ રૂપવાળી નીલકંઠના ખોળામાં નિવાસ કરનારી કંઠનું રક્ષણ કરો. ૫

કં-ખં-ગં-ઘં-ઙં સ્વરૂપવાળી, ઇન્દ્રોથી પૂજાયેલી બંને ખંભાનું રક્ષણ કરો. ચં-છં-જં-ઝં-ઞં એવી વક્ષસ્થલમાં રહેલી છાતીનું રક્ષણ કરો. ૬

ટં-ઠં-ડં-ઢં-ણં રૂપવાળી પડખામાં નિવાસ કરનારી મારા બંને પડખાનું રક્ષણ કરો, તં-થં-દં-ધં-નં સ્વરૂપવાળી, દેવથી પૂજાયેલી મારા બંને મધ્યભાગનું રક્ષણ કરો. ૭

પં-ફં-બં-ભં-મં રૂપવાળી બ્રહ્માના સ્વામિથી પૂજાયેલી મારી નાભિનું રક્ષણ કરો. યં-રં-લં-વં એવી નિતંબ (દેવ)ને પ્રિય બોલનારી ગુહ્ય ભાગનું રક્ષણ કરો. ૮

શં-ષં-સં-હં રૂપવાળી શ્રી બગલાદેવી કેડનું રક્ષણ કરો, ળં-ક્ષં એવી સર્વ વિદ્યાને આપનારી શિવાદેવી બંને સાથળનું રક્ષણ કરો. ૯

લક્ષ્મીથી પૂજાયેલી સરસ્વતી દેવી બંને જંઘાનું રક્ષણ કરો, ૐ હ્રીમ્-ઐમ્-હ્રીમ્ રૂપવાળી ચરણ કમલમાં રહેનારી બંને ચરણનું રક્ષણ કરો. ૧૦

જે વિભાગ નામથી રહિત અને સ્થાનનું વિસ્મરણ કરાયું હોય તે સર્વનું મૂલ વિદ્યામયી ઉત્તમ વાગેશી દેવી રક્ષણ કરો. ૧૧

પૂર્વમાંવાગ્દેવી, અગ્નિમાંવાગેશી દેવી, દક્ષિણમાં સરસ્વતી અને નૈઋત્ય દિશામાં અનલપ્રિયા દેવી મારું રક્ષણ કરો. ૧૨

પશ્ચિમમાં વાગીશા, વાયવ્યમાં વેણામુખી, ઉત્તરમાં વિદ્યાદેવી, તથા ઈશાન દિશામાં વિદ્યાધરી દેવી મારું રક્ષણ કરો. ૧૩

વિષ્ણુ જલ તત્ત્વથી અને રુરુ ભૈરવ (પશુમુખવાળી એક દેવ જાતિ)પૃથ્વીથી મારું રક્ષણ કરો, યમરાજ વાયુથી અને ક્રોધેશ (દેવ) અગ્નિથી મારું રક્ષણ કરો ૧૪

ઉન્મત્ત દેવ ઉભા રહેવાથી, ભીષણ દેવ આગળના ભાગથી, માર્ગના મધ્યમાં કપાલી દેવી, અને પ્રવેશ કરવાથી સંહાર દેવ મારું રક્ષણ કરો. ચરણથી મસ્તક સુધી મારા શરીરનું સર્વત્ર રક્ષણ કરો - મસ્તકથી ચરણ સુધી મારે સરસ્વતી દેવી છે. ૧૫

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

-: ફલશ્રુતિ :-

આવા પ્રકારનું કવચ, વાણીના મન્ત્રગર્ભવાળું, જયને વહન કરનારું, ત્રૈલોક્ય મોહન નામે દારિદ્રય-ભયનો નાશ કરનારું છે. ૧

સાક્ષાત્ સર્વ રોગને હરનારું, સિદ્ધિને આપનારું, પાપનો નાશ કરનારું, સાધકોને વિદ્યા દેનારું, ઉત્તમ એવું મૂલ વિદ્યામય છે. ૨

હંમેશા પરમાર્થને આપનારું, ભોગ અને મોક્ષના એક કારણભૂત હે દેવી ! જે આ કવચનો પાઠ કરે છે તે વિવાદમાં કે શત્રુના સંકટમાં, વાદીના મુખને બંધ કરીને વિજયી થાય છે. આ કવચનો પાઠ કરવાથી રાજાનો ગુસ્સો શાંત થાય છે. ૩-૪

હે મહેશ્વરી ! જે ભકત શ્મશાનમાં રાત્રીએ ત્રણવાર પાઠ કરે અને રવિવારે ભોજપત્ર ઉપર શાહીથી કવચને લખે - તેને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. ૫

અષ્ટગંધથી કે લાખથી, ધૂપ-દીપાદિના અર્પણ કરવાથી સુવર્ણ ગોળીને તેમાં રાખી યંત્ર રાજની જેમ પૂજા કરવી. ૬

આ ગુટિકા મહાસ્વરૂપવાળી, ઉત્તમ સરસ્વતીને આપનારી, લોકમાં સર્વ અર્થને સાધનારી, અને ઈચ્છાપ્રમાણેના ફલને આપનારી છે. ૭

હે ઈશાની ! દેવીની આ ઉત્તમ ગુટિકા જેને-તેને ન આપવી, આ કવચ એ નક્કી મૂલવિધામય છે. ૮

વિદ્યાને દેનારું લક્ષ્મીના સ્થાનભૂત, પુત્ર-પૌત્રને વધારનારું, આયુષ્ય આપનારું, પુષ્ટિ કરનારું, લક્ષ્મી કરનારું અને યશ આપનારું આવા પ્રકારનું ત્રૈલોક્ય મોહન નામવાળું કવચ છે - હે દેવી ! આ મંત્રગર્ભવાળું કવચ પોતાની યોનિની જેમ ગોપનીય રાખવું. (૯-૧૦)

-: સંપૂર્ણ :-

૫૩
अनुवाद

हे देवि ! त्रैलोक्य मोहन नामक दिव्य भोग और मोक्ष देनेवाले सरस्वती के उत्तम कवच को मैं कहूँगा ! तु सुन। १

लोकमें यह मूलमंत्रमय, सिद्ध हो सके वैसा, अष्टसिद्धि देनेवाला, सर्व प्रकारकी समृद्धि देनेवाला सर्व अंगवाला निश्चित किया है। २

हे देवि ! मूल विद्याओ से मनोहर ऐसे इस कवचका पाठ करने से या श्रवण करने से महापापोका नाश होता है। बडे उत्पात शांत होते है। जो कवच को धारण करके ब्रह्मा-विष्णु-महेश-इन्द्र-यम-वरुण और कुबेर और दिशाओ के स्वामी बने। ३/४

ब्रह्मा विश्वका सर्जन करता है, विष्णु दैत्यका नाश कर्ता है, शिव विश्वका संहरण कर्ता है। इन्द्र जयशील है। ५

दिशाओके स्वामी दिग्पाल हुए स्वानुरुप आबादी के भोग और मोक्षके कारणरुप त्रैलोक्य मोहन कवचको मैं कहूँगा। ६

सर्व विद्यामय, ब्रह्मविद्या के भंडार, उत्तम, त्रैलोक्य मोहन ऐसे इस कवचकी प्रसिद्धि हुई है।

मूलपाठ

विशेषतः अन्य में आरोपित करना = विनियोग। ऋषि कण्व है, छंद विराट है, देवी - उत्तम सरस्वती है, इस कवचके श्री सरस्वती देवता है, बीज ह्रीम् है, शक्ति ओम् है, कीलक (मंत्र प्रकाश) ऐम् है। विनियोग तीन वर्गकी फल साधनामें है।

ऋषि आदि न्यास :- मस्तक पे हाथ रखकर बोलना कण्व ऋषिको नमस्कार, मुखपर हाथ रखना, विराट छंदको नमस्कार, हृदय पे हाथ रखना देवी सरस्वतीको नमस्कार गुह्य भागपे हाथ रखना, ह्रीम बीजको नमस्कार, नाभि पर हाथ रखना, ॐ शक्तिको नमस्कार करना, दोनों चरण पर हाथ रखना। ऐं कीलक को नमस्कार, सर्व अंगो पर हाथ लगाते फिराते बोलना - त्रिवर्ग फल साधनमें विनियोग को नमस्कार।

सर्वकाल ओम् - ऐम् - ह्रीम् - ह्रीम् स्वरूपवाली वाणी मेरे मस्तकका रक्षण करो। ओम्-ह्रीम् रूपवाली सरस्वती देवी मेरे कपोल प्रदेशका सदा रक्षण करो। १

ओम्-ह्रीम् स्वरूपवाली दैत्यो को भय देनेवाली दुर्गादेवी दोनो भ्रुकुटियोंका रक्षण करो। ओम्-ह्रीम् रूपवाली सर्वमंगलोमें मंगलादेवी दोनो आँखोका रक्षण करो। २

ओम्-ह्रीम् रुपवाली जगतको भयकरनेवाली दोनो कर्णो का रक्षण करो। ओम्-ऐम् ऐसी विद्याका वरदान देनेवाली विद्यादेवी नासिका का रक्षण करो। ३

ओम्-ह्रीम-ऐम् रुपवाली भयनाशीनि वाग्देवी मुखका रक्षण करो। अं-आं-ई-ईं स्वरूपवाली त्रिदंतेश्वर द्वारा पूजिता दाँतोका रक्षण करो। ४

ऊं-ऊं-ऋं-ॠं-लृं-ॡं-एं ऐं रुपा भारतीदेवी दोनो होठोका रक्षण करो। ओम्-औम्-अं-अः रुपा नीलकंठकी गोदमें निवासिता कंठ का रक्षण करो। ५

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

कं-खं-गं-घं-ङं स्वरुपा, ईन्द्र द्वारा पूजिता दोनों स्कंधोंका रक्षण करो। चं-छं-जं-झं-ञं ऐसी वक्षस्थलमें रही छाती का रक्षण करो। ६

टं-ठं-डं-ढं-णं रुपा कुक्षी में बसनेवाली मेरी दोनों कुक्षियो का रक्षण करो। तं-थं-दं-धं-नं स्वरुपा देवों द्वारा पूजिता मेरे दोनो मध्यभाग का रक्षण करो। ७

पं-फं-बं-भं-मं- रुपा ब्रह्माके स्वामियो द्वारा पूजिता मेरी नाभीका रक्षण करो यं-रं-लं-वं ऐसी नितंब (देव) को प्रिय बोलनेवाली (प्रियंवदा) गुह्य भागका रक्षण करो। ८

शं-षं-सं-हं रुपा श्री बगला देवी कमरका रक्षण करो। कं-क्षं ऐसी सर्वविद्यादात्री शिवादेवी दोनो जाँघका रक्षण करो। ९

लक्ष्मी द्वारा पूजिता सरस्वती देवी दोनो जंघा का रक्षण करो। ओम्-ह्रीम्-ऐं-ह्रीम् रुपा चरण कमलमें बसनेवाली दोनो चरणोंका रक्षण करो। १०

जो विभाग नामसे रहित और स्थानका विस्मरण किया हो वह सर्वका मूल विद्यामयी उत्तम वागेशी देवी रक्षण करो। ११

पूर्वमें वाग्देवी, अग्नि में वागेशी देवी, दक्षिण में सरस्वती देवी, नैऋत्य दिशामें अनलप्रिया देवी मेरा रक्षण करो। १२

पश्चिममें वागीशा, वायव्यमें वेणामुखी, उत्तर में विद्यादेवी तथा इशान दिशामें विद्याधरीदेवी मेरा रक्षण करो। १३

विष्णु जलतत्वसे और रूरूभैरव (पशुमुखवाली एक देव जाति) पृथ्वी से मेरा रक्षण करो। यमराज वायुसे और क्रोधेश(देव) अग्नि से मेरा रक्षण करो। १४

उन्मत्त देव खडे रहने से, भीषण देव अग्रभाग से, मार्ग कि मध्यमें कपाली देवी, और प्रवेश करने से संहारदेव मेरा रक्षण करो। चरणसे मस्तक तक मेरे देहका सर्वत्र रक्षण करो मस्तक से चरण तक मुझे सरस्वतीदेवी है।

फलश्रुति :

इस प्रकार का वाणी के मन्त्र-गर्भवाला कवच, जय-वाही (वहन करनेवाला) त्रैलोक्य मोहन नामक द्रारिद्रय-भय का नाशक है। १

साक्षात् सर्वरोगहारी, सिद्धिदायक, पापनाशक, साधकोको विद्यादायक, उत्तम ऐसा मूल विद्यामय है। २

हंमेशा परमार्थ दायक भोग और मोक्षका एक कारणभूत, हे देवि! जो यह कवच का पाठ करते है वो विवादमें या शत्रुके संकटमें वादीके मुखको बंद कर विजयी होता है। इस कवच पाठ से राजाका कोप शांत होता है। ३-४

हे महेश्वरी जो भक्त स्मशानमें रात्रीको तीन बार पाठ करे और इतवार को (रविवार को) भोजपत्र पर स्याहीसे कवचको लिखे उसे सिद्ध प्राप्त होती है। ५

अष्टगंध व लाखसे धूप-दीपादि अर्पण करने से सुवर्णगुटिका को उसमें रखकर यंत्रराज की तरह पूजा करे। ६

यह गुटिका महास्वरुपवाली उत्तम सरस्वती दात्री और लोकमें सर्व अर्थको साधनेवाली और इच्छित फलोको देनेवाली है। ७

हे ईशानी ! दिशा की देवी की यह उत्तम गुटिका ऐसे-वैसे लोगों को नही देना, यह कवच नक्की मूलविद्यामय है।

विद्यादायक, लक्ष्मी के स्थानभूत, पुत्र- पौत्रादिकमें वृद्धिकारक, आयुष्यदायक, पुष्टि कारक, यश प्राप्त कराने वाला इस प्रकारका त्रैलोक्य मोहन नामक कवच है। हे देवि ! यह मंत्र गर्भवाला कवच अपनी योनिकी तरह गोपनीय रखना !

। समाप्तम्।

५४
श्री सरस्वत्यष्टकम्
शतानीक उवाच

महामते ! महाप्राज्ञ ! सर्वशास्त्र-विशारद !
अक्षीण कर्मबन्धस्तु पुरुषो द्विजसत्तम ! ।।१।।
मरणे यजपैजाप्यं पञ्चभावमनुस्मरन्।
परमपदमवाप्नोति तन्मे ब्रूहि महामुने ! ।।२।।

शौनक उवाच
इदमेव महाराज ! पृष्ठवाँस्ते पितामहः।
भीष्मं धर्मविदां श्रेष्ठ धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ।।३।।

युधिष्ठिर उवाच
पितामह ! महाप्राज्ञ ! सर्वशास्त्रविशारद !।
बृहस्पतिस्तुता देवी वागीशाय महात्मने !।
आत्मानं दर्शयामास सूर्यकोटि-समप्रभम् ।।४।।
सरस्वत्युवाच
वरं वृणीष्व भगवन् ! यत्ते मनसि वर्तते।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

बृहस्पतिरुवाच
यदि मे वरदा देवि ! दिव्यज्ञानं प्रयच्छ नः ॥५॥

देव्युवाच
हन्त ते निर्मलं ज्ञानं कुमतिध्वंसकारकम् ।
स्तोत्रेणाऽनेन ये भक्त्या मां स्तुवन्ति मनीषिणः ॥६॥

बृहस्पतिरुवाच
लभते परमं ज्ञानं यत् सुरैरपि दुर्लभम् ।
प्राप्नोति पुरुषो नित्यं महामायाप्रसादतः ॥७॥

सरस्वत्युवाच
त्रिसन्ध्यं प्रयतो नित्यं पठेदष्टकमुत्तमम् ।
तस्य कण्ठे सदा वासं करिष्यामि न संशयः ॥८॥

इति श्रीपद्मपुराणे दिव्यज्ञानप्रदायकं
सरस्वत्यष्टकं समाप्तम् ।

બૃહસ્પતિ બોલ્યાં :

હે દેવી ! જો મને વરદાન આપનારી છે (તો) અમોને દિવ્યજ્ઞાન તું આપ. ૫

દેવી બોલ્યાં :

જે પંડિતો ભક્તિથી આ સ્તોત્ર વડે મારી સ્તુતિ કરે છે. તેઓ કુમતિ નો નાશ કરનારા નિર્મલ જ્ઞાનને (મેળવશે.) ૬

બૃહસ્પતિ બોલ્યાં :

જે ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન દેવોને પણ દુર્લભ છે તેને મેળવે છે. પુરુષ મહામાયા (દેવી)ની કૃપાથી હંમેશા પ્રાપ્ત કરે છે. ૭

સરસ્વતી બોલ્યાં :

હંમેશા ત્રિકાલ, પવિત્ર પણે ઉત્તમ એવા અષ્ટકનો પાઠ કરે તેના કંઠમાં સદા (હું) નિવાસ કરીશ સંશય ન કરવો. ૮

-: સંપૂર્ણ :-

૫૪
ભાષાન્તર

શતાનીક બોલ્યા :

હે મહામતિ ! મહા પ્રાજ્ઞ, સર્વ શાસ્ત્ર માં પારંગત ! હે ઉત્તમ બ્રાહ્મણ ! (આ) પુરુષ, કર્મબંધ નાશ નહિ પામેલો છે. ૧

જે મરણસમયે પાંચ ભાવોનું સ્મરણ કરતો જપ કરવા યોગ્ય (મંત્ર)નો જાપ કરે. તે પરમપદ (મોક્ષ)ને પ્રાપ્ત કરે છે. હે મહામુનિ! તે કારણથી મને તું કહે. ૨

શૌનક બોલ્યા :

હે મહારાજ ! તમારા પિતામહે , ધર્મ જાણનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ ધર્મપુત્ર યુધિષ્ઠિરે ભીષ્મ પિતામહને પુછ્યું હતુ. ૩

યુધિષ્ઠિર બોલ્યાં :

હે પિતામહ ! મહાપ્રાજ્ઞ ! સર્વ શાસ્ત્રમાં પારંગત ! મહાત્મન્! વાણીના સ્વામી માટે બૃહસ્પતિ વડે દેવી સ્તુતિ કરાઈ છે. કરોડો સૂર્યની પ્રભાવાળા પોતાના સ્વરુપને બતાવવામાં આવ્યું. ૪

સરસ્વતી બોલ્યા :

હે ભગવન્ ! તમારા મનમાં જે પણ વર્તે છે, (તે) વરદાનને તું માંગ.

५४
अनुवाद

हे महामति ! महा प्राज्ञ ! सब शास्त्रों में पारंगत ! हे उत्तम ब्राह्मण ! (इस) पुरुष का कर्मबन्ध नष्ट नहीं हुआ है । १

जो मृत्यु समय के पाँच भावो का स्मरण करते हुए जप करने योग्य (मंत्र) का जाप करता है वह परमपद (मोक्ष) को प्राप्त करता है। हे महामुनि ! इस लिए तुम मुझसे कहो - २

हे महाराज ! आपके पितामह, धर्मजाननेवालों में श्रेष्ठ, धर्मपुत्र युधिष्ठिर ने भीष्म पितामह से यही पूछा था। ३

हे पितामह ! महाप्राज्ञ ! हे समस्त शास्त्रों में पारंगत ! बृहस्पति द्वारा स्तुति की गई है जिसकी, उस देवीने वाणी के स्वामी महात्मा को करोडो सूर्यो के तुल्य प्रभावाला अपना स्वरूप (आत्मा) दर्शाया (बताया) था। ४

सरस्वती ने कहा - हे भगवन् ! आपके मन में जोभी है सो वरदान माँगिये ।

बृहस्पति ने कहा - हे देवी ! यदि मुझे वर देनेवाली हो (तो) हमें दिव्यज्ञान दो ५

देवी ने कहा - जो पंडित भक्ति पूर्वक इस स्तोत्र के द्वारा मेरी स्तुति करते हैं वे कुमति का नाश करनेवाला निर्मल ज्ञान को (प्राप्त करेंगे।) ६

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

बृहस्पति ने कहा - जो उत्कृष्ट ज्ञान देवों को भी दुर्लभ है, उसे पाता है। - महामाया देवी की कृपा से पुरुष सदा प्राप्त करता है। ७

सरस्वती ने कहा - प्रति दिन पवित्रता के साथ जो इस श्रेष्ठ अष्टक का त्रिकाल पाठ करे उसके कंठ में मैं सदा वास करूँगी - इस में संशय नहीं करना। ८

। समाप्तम्।

५५
। श्री सरस्वती स्तोत्रम्।

श्री गणेशाय नमः ।।

भवति भवसमुद्रे को विपत्तीन्ऋते त्वद्,
भगवति ! वद हिंस्याद्दैन्यदुःखादि हन्त्री।
तव चरणसरोजे मुग्धभृंगोऽस्मि देवि !,
प्रखरदहनदग्धः संसृतिक्लिन्नकायः ।।१।।

नियमितस्मृतरूपां चेतसा ध्यातुमिच्छन्,
मधुरवचनयुक्तो नामघोषैकवृत्तिः ।
कथमपि भववह्नौ शीतलिम्ना प्रसादात् ,
तव भवति भवामि प्रांगणे बद्धपाणिः ।।२।।

अलमिति जनशब्दैर्वारितोऽपि प्रयत्नात्,
तव गुणगरिमाणं गातुमिच्छन्नतोऽहम्।
प्रतिदिनकृतबुद्धिर्भक्तिरेषा भवत्याः,
सुचिरकृतविधाना मोक्षदात्री भवेन्मे ।।३।।

यदि भवति प्रसादस्ते हि वा वज्रपातः,
तव पदममलान्मे का गति र्वर्ततेऽन्या।
भवपतितजनानांम् जीवनं ते तु भक्तिः,
शरणगतमुखात्मानंददिव्यप्रकाशा ।।४।।

वितर मयि विचारं धैर्यपूर्ण क्षमां च,
सुजनसहितवासं सर्वदा शुद्धशीलम्।
जगदनुभवमायामोहितं नास्तु चेतः,
सततविमलप्रज्ञां देहि मे मोक्षमार्गे ।।५।।

विहितविविधशब्दैर्वर्णिता शुभ्रवर्णा,
श्रवणमधुरनादैर्घोषिता मञ्जुवीणा।
धवलवसनशोभा वर्तते दिव्यवेषे,
व्यसनकृतविवर्ता पातु मां शारदा सा ।।६।।

विमलमतिप्रकाशं गौरवं सद्गुणानाम्,
वितरतु निजभक्ते सर्वविद्यावितानम्।
सकलसुरसमाजे सात्त्विकं रूपमस्याः,
भवतु भवभयान्मे मोचनं ध्यानयोगे ।।७।।

कलिमलपतितानां पावनी जाह्नवी सा,
भवभयदुरितानाम् नाशनं रामनाम।
वरदविबुधमुख्यः स्याद्विधाता तथापि,
तव भवति महिम्ना ज्ञानदाने न तुल्याः ।।८।।

सहजमृदुलभावो वर्तते देवतानाम्,
स्तवनवचनतुष्टो को न प्रीतो भवेच्च।
इयमधिककृपायै स्वामिनी मे तु वाचाम्,
स्वयमपि मम शब्दै र्व्याहरत् स्तोत्रमेतत् ।।९।।

ललितधवलपक्षो वाहनं हंसपक्ष,
तरलवरमनोज्ञा हस्तविन्यस्तवीणा।
करधृतजपमाला वामहस्तस्थवेदा,
ललितमधुररूपा पातु मां शारदा सा ।।१०।।

सुखकर-मृदु-हस्त-स्पर्श-संबोधितात्मा,
सकलसुजनसंघैरात्मविज्ञानहेतोः।
सदयकृतकटाक्षैः हृष्टरोमाश्रिताङ्गः,
गुरुजनसुरवृद्धाश्वासितस्त्वां नमामि ।।११।।

इह खलु विविधैर्यद्दीयते भाग्यमास्ते,
क्षणिकसुखदमन्ते नष्टप्रायं भवेत्तत्।
तव भवति प्रसादो ज्ञानविज्ञानपूर्णः,
परमचिरसुखाय प्राप्यते येन सर्गः ।।१२।।

कृतनवविधभक्तिः स्तूयसे सर्वदा त्वम्,
त्वदितरविषयेषु प्रेरितं नास्तु चेतः।
भवतु जनहितार्थं शारदीयस्तवो मे,
पठनपरजनेभ्यो मुक्तिकल्याणहेतुः ।।१३।।

कृतसमुचितकार्यस्तोषिताप्तो विरक्तः,
निजकुलजसेवां शांतिपूर्णां समाप्य।
समुदितस्थिरबुद्धिस्त्वत्पदं प्राप्तुमिच्छत्,
पुनरपि भववह्नौ दह्यमानो न भक्तः ।।१४।।

भगवति तव स्तोत्रमस्तु सर्वं समक्षम्,
यदि किमपि सदोषं वर्ण्यते क्षम्यतां तत्।
तव चरणविनीतस्तत्त्वमेकं हि जाने,
न हि त्यजसि प्रसन्ना भक्तमार्तं कदापि ।।१५।।

इति श्रीअनंतसुत श्रीदिवाकरविरचितं
सरस्वतीस्तोत्रं संपूर्णम् ।।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૫૫
ભાષાન્તર

હે દીનતા, દુઃખ વગેરેનો નાશ કરનારી ! હે ભગવતી ! કહે, તારા વિના ભવસમુદ્રમાં વિપત્તિઓને કોણ દૂર કરે હે દેવી ! સંસારથી આર્દ્ર (ભીંજાયેલા) શરીરવાળો (તેમજ) અતિ ઉગ્ર દાહથી બળેલો (દાઝેલો) હું તારા ચરણ કમળમાં મુગ્ધ બનેલ ભ્રમર છું. ૧

હે આપ (આદરણીય દેવી) ! નિયમિતપણે સ્મરાયેલા રૂપવાળી, (તને) ચિત્તદ્વારા ધ્યાન કરવાની ઈચ્છા કરતો, મધુર વચનવાળો, (તારા) નામના ઘોષનાદની એક માત્ર પ્રવૃત્તિવાળો, કેમેય કરીને સંસારના અગ્નિમાં (સંસારદાવાનલમાં) તારી કૃપાથી, શીતળતાર્થી (તારે) આંગણે હાથ જોડીને (હું) ઉભો છું. ૨

'બસ (હવે)' એ લોકોના શબ્દોથી (વચનોથી) પ્રયત્નપૂર્વક વારેલો (હોવા) છતાં તારા ગુણોની ગરિમાને ગાવાની ઈચ્છા કરતો હું (તને) નમેલો છું. લાંબા સમયથી રચેલા વિધાન (કાર્યક્રમ)વાળી, પ્રતિદિન કરાયેલ વૃદ્ધિવાળી આપની આ ભક્તિ મને મોક્ષદાયક થાય. ૩

તારી કૃપા થાય કે ભલે (નિશ્ચે) વજ્રપાત થાય; તારા ચરણકમળ વિના મારી કઈ બીજી ગતિ થાય ? શરણમાં આવેલા (મનુષ્ય)ના મુખ વિષે આત્માનંદના દિવ્યપ્રકાશરૂપ તારી ભક્તિ જ સંસારમાં પડેલા લોકોનું જીવન છે. ૪

મને ધીરજયુકત વિચાર, ક્ષમા અને નિર્મળ ચરિત્રવાળો સજ્જનોનો સંગ સદાય આપો. (મારું) ચિત્ત ક્યારેય જગતના અનુભવની માયાથી વિમોહિત ન થાય. મને મોક્ષમાર્ગમાં નિરન્તર શુદ્ધ બુદ્ધિ આપો. ૫

હે દિવ્ય વેષવાળી ! રચાયેલા વિવિધ શબ્દોથી વર્ણિત, ઉજ્જવળ વર્ણવાળી, કર્ણમધુર ધ્વનિ દ્વારા ઉદ્‌ઘોષિત, મંજુલ (કર્ણપ્રિય ધ્વનિવાળી), વીણા ધારણ કરનારી, ઉજળાં વસ્ત્રોની શોભાવાળી છો. તે શારદાદેવી સંકટોથી રચિત વિકારથી મને બચાવે. ૬

(તે દેવી) પોતાના ભકતને નિર્મળ બુદ્ધિનો પ્રકાશ કરનાર અને સદ્‌ગુણોના ગૌરવરૂપ સર્વવિદ્યાનો વિસ્તાર પ્રદાન કરે. સઘળા દેવોનાં સમુદાયમાં (પણ) આનું (દેવીનું) (જે) સાત્વિક રૂપ(છે તે) ધ્યાનયોગ વખતે મને સંસારના ભયમાંથી બચાવનાર (મુકત કરનાર) થાય. ૭

કલિયુગના દોષમાં પડેલાઓને પવિત્ર કરનારી તે ગંગા (છે.), સંસારના ભયરૂપ અનિષ્ટોનો નાશ કરનાર રામનામ, (અને) વરદઆપનાર દેવોમાં મુખ્ય એવા બ્રહ્મા હોય તો પણ (તે સઘળા) જ્ઞાનદાનના વિષયમાં તારા સમાન થઈ શકતા નથી. ૮

દેવોનો સાહજિક કોમળ સ્વભાવ હોય છે. અને સ્તુતિના વચનથી તુષ્ટ થયેલો કોણ પ્રસન્ન નથી થતો ? વાણીઓની સ્વામિની આ (દેવી)તો મારા માટે અધિક કૃપાકારી જ છે, જે પોતે પણ મારા શબ્દોથી આ સ્તોત્રને ભણે છે. ૯

સુંદર શ્વેત પાંખવાળો હંસપક્ષી (જેનું) વાહન (છે એવી), આર્દ્ર ધ્વનિથી મનોહર, હાથમાં રાખેલ વીણાવાળી, હાથમાં ધરેલ જપમાળાવાળી, ડાબા હાથમાં રહેલ વેદોવાળી, સુંદર મધુર રૂપવાળી તે શારદા મારી રક્ષા કરે. ૧૦

આત્મજ્ઞાન માટે, દયાયુકત દૃષ્ટિપાતોવાળા સઘળા સજ્જન સમુદાયો દ્વારા સુખકારી કોમળ હસ્તસ્પર્શ થી જાગૃતકરાયેલા આત્માવાળો, હર્ષિત - રોમાંચિત અંગોવાળો, ગુરુજન, દેવો અને વૃદ્ધો દ્વારા આશ્વાસિત થયેલો હું તને નમું છું. ૧૧

અહીં (સંસારમાં) વિવિધજનો દ્વારા જે કંઈ આપવામાં આવે છે તે ખરેખર ભાગ્ય છે તે ક્ષણિક સુખ આપનારું અંતે નષ્ટપ્રાય થઈ જાય છે. જેનાથી મુક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે (તે) તારી જ્ઞાન-વિજ્ઞાન-પૂર્ણ કૃપા શાશ્વત પરમસુખને માટે થાય છે. ૧૨

કરાયેલી નવવિધ (નવધા) ભક્તિવાળી તું સદાય સ્તવાય છે. તારા સિવાયનાં બીજા વિષયોમાં ચિત્ત પ્રેરિત ન થાઓ. પઠનમાં લીન લોકો માટે મુક્તિ અને કલ્યાણના કારણરૂપ મારું સારસ્વત સ્તવન જન હિતને માટે થાઓ. ૧૩

શાંતિપૂર્ણ એવી પોતાના કુલજનોની સેવાને પૂરી કરીને, કરેલા ખૂબ ઉચિત કાર્યવાળો, સંતુષ્ટ અને આપ્તકામ એવો વૈરાગી, તારા પદને મેળવવાની ઈચ્છા કરતો સારી રીતે ઉદિત થયેલ સ્થિરબુદ્ધિવાળો ભકત સંસારાગ્નિમાં ફરી ક્યોરય દાહ પામતો બનતો નથી (દાહ પામતો નથી) ૧૪

હે ભગવતી ! તારું આ સઘળું સ્તોત્ર (તારી સામે) સમક્ષ છે. જો કંઈ દોષયુકત વર્ણવવામાં આવે છે (તો) તેને ક્ષમા આપ, તારા ચરણમાં વિનયશીલ (એવો હું) એક જ તત્ત્વને જાણું છું (કે) પ્રસન્ન થયેલી (તું) દુઃખી ભકતને ક્યારેય ત્યજતી નથી.૧૫

-: સંપૂર્ણ :-

५५
अनुवाद

हे दीनता दुःख आदि का नाश करनेवाली ! हे भगवति ! कहो! तुम्हारे बिना भवसमुद्र में विपत्तियो को कौन दूर करे ? हे देवी ! संसार से आर्द्र(भींगेहुए) शरीरवाला एवं अति उग्र दाह से जला हुआ मैं तुम्हारे चरण कमल पर मुग्ध बना हुआ भ्रमर हूं। १

(हे आदरणीय देवी !) नियमित रूप से स्मरण किये गये रूपवाली ! (तुम्हें) चित्त से ध्यान धरने की इच्छा रखनेवाला मधुर वचनवाला, (तुम्हारे) नाम के घोषनाद की एकमात्र प्रवृत्ति करनेवाला, किसी भी तरह से संसार की अग्नि (संसार दावानल) मे तुम्हारी कृपा से अतिशय शीतलता के साथ (तुम्हारे) आंगन में

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

हाथ जोड़ कर (मैं) खडा हूँ। २

'बस (अब)' लोगो के इन शब्दो से प्रयत्नपूर्वक मना किये जाने पर भी तुम्हारी गुण-गरिमा के गान की इच्छा करता हुआ मैं तुम्हे प्रणत (झुका हुआ) हूँ। दीर्घ कालसे बने हुए विधान (कार्यक्रम) वाली, प्रतिदिन वृद्धिंगत यह तुम्हारी भक्ति मुझे मोक्ष-दायिनी बने। ३

चाहे तुम्हारी कृपा हो चाहे (अवश्य) वज्रपात हो, तुम्हारे चरण कमलो के सिवा मेरी और कौनसी गति है ? शरण में आये हुए (मनुष्य)के मुख में आत्मानन्द के प्रकाशस्वरूप तुम्हारी भक्ति ही संसार मे गिरेहुए लोगो का जीवन (प्राण) है। ४

मुझे हमेशा धैर्ययुक्त विचार, क्षमा और निर्मल चरित्र वाले सज्जनो का संग दो। (मेरा) चित्त कभी भी जगत के अनुभव की माया में विमोहित न बने, मोक्षमार्ग मे मुझे सतत शुद्ध बुद्धि दो।५

हे दिव्य वेषवाली ! (आप) सुयोग (समीचीन) विविध शब्दो द्वारा वर्णित, उज्ज्वल वर्णवाली, कर्ण-मधुर ध्वनि से उद्घोषित, मंजुल (कर्णप्रिय ध्वनियुक्त) वीणा धारिणी ! उज्ज्वल वस्त्रोकी शोभावाली (हैं!) वे शारदा देवी, विपत्तियों से बने हुए विकारो से मेरी रक्षा करे। बचाऐ। ६

(वह देवी) अपने भक्त को निर्मल बुद्धि के प्रकाशरूप, सद्गुणो के गौरव रूप, सर्व विद्या का विस्तार प्रदान करे, सब देवो के समुदाय मे इस (देवी) का (जो) सात्विक रूप (है, सो) ध्यान योग के समय संसार के भय से मेरा रक्षक (मुक्त करनेवाली) हो।७

वह कलियुग के दोषो मे पड़े हुओ को पवित्र करनेवाली गंगा है, वह संसार के भयरूप अनिष्टो को नष्ट करनेवाला राम नाम है, और वरदान देनेवाले देवो मे मुख्य ब्रह्मा हो तो भी वे सब ज्ञानदान मे (महिमा से) हे देवी ! तुम्हारे बराबर नही है। ८

देवो का स्वभाव सहज-कोमल होता है और स्तुति (प्रशंसा) के शब्दो से तुष्ट होकर कौन प्रसन्न नही होता ? वाणिया की स्वामिनी यह (देवी) तो मेरे लिए अधिक कृपा कारिणी ही है, जो स्वयं भी इस स्तोत्र को मेरे शब्दो से पढती है। ९

सुन्दरश्वेत पंखोवाला हंस-पक्षी जिसका वाहन है आर्द्रध्वनि से मनोहर वीणा जिस के हाथ मे धारण की हुई है, जिसके हाथ में जपमाला है, बाये हाथ मे वेद है, वह मधुर सुन्दररूपवाली शारदा मेरी रक्षा करे। १०

आत्माज्ञान के लिए, दयामुक्त दृष्टिपातवाले सब सज्जन-समूहो द्वारा सुखकर कोमल हस्तस्पर्श से जाग्रत किये गये आत्मावाला, हर्षित - रोमांचित अंगोवाला, गुरुजन, देवो और वृद्धो द्वारा आश्वासित ऐसा मैं तुम्हे नमस्कार करता हूँ। ११

यहाँ (इस लोक में) विविध जनों द्वारा जो कुछ दिया जाता है सो सचमुच भाग्य ही है। वह क्षणिक सुख देनेवाला अन्त में नष्ट प्रायः ही हो जाता है। जिससे मुक्ति प्राप्त होती है सो तेरी ज्ञान विज्ञानपूर्ण कृपा शाश्वत सुख का कारण होती है। १२

नवधा - नौ प्रकारसे भक्ति की गई ऐसी तुम सदा सराही जाती हो - तुम्हारी सदा स्तुति की जाती है। तुम्हारे सिवा अन्य किसी विषयमे (मेरा) चित्त प्रेरित न हो। पठन मे लीन लोगो के लिए मुक्ति और कल्याण का कारण स्वरूप मेरा सारस्वत स्तवन जनहित के लिए हो। १३

अपने कुलजनो की शांतिपूर्ण सेवा पूरी करके, बहुत उचित कार्य किया हुआ, सन्तुष्ट और आप्त काम ऐसा वेरागी, तुम्हारे पद को पाने का इच्छुक, भली भाँति उदित स्थिर बुद्धिवाला भक्त, संसाराग्नि में पुनः कभी नहीं जलता। १४

हे भगवती ! तुम्हारा यह समस्त स्तोत्र (तुम्हारे आगे) समक्ष हो। यदि कुछ दोषयुक्त वर्णन किया गया हो तो उसे क्षमा करो। तुम्हारे चरणो में विनयशील (विनीत) मैं एक ही तत्त्व जानता हूँ कि तुम प्रसन्न होकर कभी दुःखी भक्त का त्याग नही करती। १५

। सम्पूर्णम्।

५६
श्री वीणापाणि स्तुतिः

शरणं करवाणि शर्मदं ते चरणं वाणि चराचरोपजीव्यम्।
करुणामसृणैः कटाक्षपातैः कुरु मामम्ब कृतार्थसार्थवाहम् ॥१॥

आशासुराशी भवदङ्गवल्ली, भासैव दासीकृतदुग्धसिन्धुम्।
मन्दस्मितै र्निन्दितशारदेन्दुं, वन्देऽरविन्दासना सुन्दरि ! त्वाम् ॥२॥

वचांसि वाचस्पतिमत्सरेण साराणि लब्धुं ग्रहमण्डलीव
मुक्ताक्षसूत्रत्वमुपैति यस्याः सा सप्रसादाऽस्तु सरस्वती वः ॥३॥

ज्योतिस्तमोहरमलोचनगोचरं तज्जिह्वादुरासरदरसं मधुनः प्रवाहम्।
दूरे पुलकबन्धि परं प्रपद्ये सारस्वतं किमपि कामदुघं रहस्यम् ॥४॥

या कुन्देन्दुतुषारहार धवला या शुभ्रवस्त्रावृता,
या वीणावरदण्डमण्डित करा या श्वेत पद्मासना।
या ब्रह्माच्युतशंकरप्रभृतिभि र्देवैः सदा वन्दिता,
सा मां पातु सरस्वती भगवती निःशेषजाड्यापहा ॥५॥

। सम्पूर्णम्।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૫૬
ભાષાન્તર

હે માતા ! હાલતા ચાલતા અને સ્થિરજીવોને આધારરૂપ, સુખને આપનારા તારા ચરણનું અમે શરણ લઈએ છીએ. કરૂણાથી કોમળ કટાક્ષદષ્ટિઓ વડે મને કૃતાર્થોમાં સાર્થવાહ (મુખ્ય ધનિક) તું બનાવ. ૧

દિશાઓમાં એકત્રિત થતી અંગરૂપી વેલની કાંતિથી જ ક્ષીરસમુદ્રને જેણે દાસ બનાવ્યો છે તેવી, મંદ સ્મિતો વડે શરદઋતુના ચંદ્રની કાંતિને તિરસ્કાર કરેલી, હે કમળના આસન ઉપર રહેલી સુંદરી ! તને હું નમસ્કાર કરું છું. ૨

બૃહસ્પતિની ઈર્ષ્યાથી સારભૂત વચનોને પ્રાપ્ત કરવા માટે નવગ્રહોનું મંડળ જાણે જેની મોતીની માળારૂપે બની ગયું છે. તે સરસ્વતી તમારું સુકૃપા કરનારી થાઓ. ૩

અંધકારને દૂર કરનાર અલોચન વિષયક જે જયોતિ તે, જીભથી દુર્લભ (અપ્રાપ્ય) એવો મધ (અમૃત) નો પ્રવાહ. અને રોમાંચથી પર (ઉત્કૃષ્ટ) એવા સરસ્વતી સંબંધી કોઈ વિલક્ષણ, ઈચ્છિત વસ્તુ આપનાર પરમ રહસ્યના શરણે હું જાઉં છું. ૪

જે કુંદ (એક પ્રકારનો મોગરો)ના પુષ્પ ચંદ્ર બરફ અને હાર સમાન શ્વેત છે, જેણે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા છે, જેના હસ્ત ઉત્તમ વીણારૂપી દંડથી સુશોભિત છે, જે શ્વેત કમળના આસન ઉપર વિરાજમાન છે, જે બ્રહ્મા-વિષ્ણુ-મહેશ વિગેરે દેવો વડે હંમેશા વંદન કરાયેલી છે, તે સર્વ પ્રકારના અજ્ઞાનનું હરણ કરનારી સરસ્વતી દેવી મારું રક્ષણ કરો. ૫

-: સંપૂર્ણ :-

५६
अनुवाद

हे माता ! चलते फिरते (हलन-चलन करतें) और स्थिर जीवोको आधाररूप एवं सुखदायक तेरे चरण का हम शरण लेते है। करुणासभर कोमल कटाक्ष द्रष्टियो द्वारा तु मुझे, कृतार्थो मे सार्थवाह (मुख्य धनिक) बना। १

दिशाओमें अेकत्रित (इकट्ठी) होती अंगरुप वल्लीकी कांति से ही क्षीरसमुद्रको जिसने दास बनाया है, वैसी मंद स्मित द्वारा शारदचंद्र की कांतिको तिरस्कृत करती हुई, हे कमलासनस्थित सुंदरी, तुझे मैं नमस्कार करता हूँ। २

बृहस्पतिकी इर्ष्यासे सारभूत वचनो को प्राप्त करने के लिये नवग्रहोका मंडल, मानोकी मोतीकी मालारुप बन गया है, वह सरस्वती हम पर सुकृपा करे। ३

अंधकार को दूर करनेवाले अगोचर विषयक जो ज्योति वह जिह्वा द्वारा दुर्लभ (अप्राप्य) ऐसा मधु (अमृत)का प्रवाह है। रोमांच से पर (उत्कृष्ट) ऐसा सरस्वती संबंधी किसी विलक्षण, ईच्छित पदार्थदायक परम रहस्य के शरणमे मैं जाता हूँ। ४

जो कुंदका पुष्प, चन्द्र, बर्फ एवं हार सदृश श्वेत है, जिसने श्वेतवस्त्र धारण किया है, जिसके हस्त उत्तम वीणारूपी दण्ड से सुशोभित है, जो श्वेत कमलके आसनपर बिराजमान है, जो ब्रह्मा-विष्णु-महेशादि देवोसे सदा वंदनीय है, वो सभी प्रकारका अज्ञान हरण करनेवाली सरस्वती देवी मेरा रक्षण करो। ५

। सम्पूर्णम्।

५७
श्री सरस्वती स्तोत्रम्

या कुन्देन्दुतुषारहारधवला या शुभ्रवस्त्रावृता,
या वीणावरदण्डमण्डितकरा या श्वेतपद्मासना।
या ब्रह्माच्युतशङ्करप्रभृतिभि र्देवैः सदा वन्दिता,
सा मां पातु सरस्वती भगवती निःशेषजाड्यापहा ।।१।।

आशासुराशी भवदङ्गवल्ली भासैव दासीकृत दुग्ध सिन्धुम्।
मन्दस्मितैर्निन्दित शारदेन्दुं वन्देऽरविन्दासन सुन्दरि ! त्वम् ।।२।।

शारदा शारदाम्भोज वदना वदनाम्बुजे।
सर्वदा सर्वदास्माकं सन्निधिं सन्निधिं क्रियात् ।।३।।

सरस्वतीं च तां नौमि वागधिष्ठातृ देवताम्।
देवत्वं प्रतिपद्यन्ते यदनुग्रहतो जनाः ।।४।।

पातु नो निकषग्रावा मतिहेम्नः सरस्वती।
प्राज्ञेतरपरिच्छेदं वचसैव करोति या ।।५।।

शुक्लां ब्रह्मविचारसार परमा माद्यां जगद्व्यापिनीं,
वीणा पुस्तकधारिणीमभयदां जाड्यान्धकाराऽपहाम्।
हस्ते स्फाटिक मालिकां विदधतीं पद्मासने संस्थितां,
वन्दे तां परमेश्वरीं भगवतीं बुद्धिप्रदां शारदाम् ।।६।।

वीणाधरे विपुलमङ्गलदान शीले भक्तार्तिनाशिनि विरञ्चिहरीशवन्द्ये।
कीर्तिप्रदेऽखिलमनोरथदेमहार्हे विद्याप्रदायिनिसरस्वति ! नौमि नित्यम्
।।७।।

श्वेताब्जपूर्ण विमलासनं संस्थिते हे, श्वेताम्बरावृतमनोहरमञ्जुगात्रे।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

શ્રી સરસ્વતી દેવીના
વિવિધ મુદ્રામાં નયન રમ્ય પાંચ ફોટાઓ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

શ્રી સરસ્વતી દેવીના પ્રાચીન શિલ્પો

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

उद्यन्मनोज्ञसितपङ्कजमञ्जुलास्ये विद्याप्रदायिनि सरस्वति ! नौमि नित्यम् ॥८॥

मातस्त्वदीयपदपङ्कजभक्तियुक्ता, ये त्वां भजन्ति निखिलान परान्विहाय।
ते निर्जरत्वमिह यान्ति कलेवरेण भू वह्निवायुगगनाम्बुविनिर्मितेन ॥९॥

मोहान्धकारभरिते हृदये मदीये मातः सदैव कुरु वासमुदारभावे ।
स्वीयाखिलावयवनिर्मलसुप्रभाभिः, शीघ्रं विनाशय मनोगतमन्धकारम् ॥१०॥

ब्रह्माजगत्सृजति पालयतीन्दिरेशः, शम्भुर्विनाशयति देवि ! तव प्रभावैः ।
न स्यात् कृपायदि तवप्रकटप्रभावे न स्युः कथञ्चिदपि ते निजकार्यदक्षाः ॥११॥

लक्ष्मी र्मेधा धरा पुष्टि र्गौरी तुष्टिः प्रभा धृतिः ।
एताभिः पाहि तनुभिरष्टाभि र्मां सरस्वति ! ॥१२॥

सरस्वत्यै नमो नित्यं भद्रकाल्यै नमो नमः ।
वेदवेदान्तवेदाङ्ग विद्यास्थानेभ्य एव च ॥१३॥

सरस्वति महाभागे विद्ये कमललोचने ।
विद्यारूपे विशालाक्षि ! विद्यां देहि नमोऽस्तु ते ॥१४॥

यदक्षरं पदं भ्रष्टं मात्राहीनं च यद् भवेत् ।
तत्सर्वं क्षम्यतां देवि ! प्रसीद परमेश्वरि ॥१५॥

५७

ભાષાન્તર

જે કુંદ (એક પ્રકારનો મોગરો)ના પુષ્પ ચંદ્ર બરફ અને હાર સમાન શ્વેત છે, જેણે શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યા છે, જેના હસ્ત ઉત્તમ વીણારૂપી દંડથી સુશોભિત છે જે શ્વેત કમળના આસન ઉપર વિરાજમાન છે. જે બ્રહ્મા-વિષ્ણુ-મહેશ વિગેરે દેવો વડે હંમેશા વંદન કરાયેલી છે તે સર્વ પ્રકારના અજ્ઞાનનું હરણ કરનારી સરસ્વતી દેવી મારું રક્ષણ કરો. ૧

દિશાઓમાં પુંજીભૂત થયેલી પોતાની દેહલતાની આભાથી જ ક્ષીર સમુદ્રને દાસ બનાવનારી, મંદ હાસ્યથી શરદઋતુના ચંદ્રને તિરસ્કૃત કરનારી હે કમલાસના સુંદરી ! હું તને નમસ્કાર કરું છું. ૨

શરદ ઋતુના કમળ સમાન મુખવાળી સર્વ (મનોરથો) પ્રદાન કરનારી શારદા (દેવી) સર્વ સંપત્તિ સહિત હંમેશા અમારા મુખકમળમાં નિવાસ કરે. ૩

વાણીની અધિષ્ઠાત્રી દેવી સરસ્વતી જેના અનુગ્રહ (ઉપકાર)થી ભક્તો દેવપણાને પ્રાપ્ત કરે છે તેને હું નમન કરું છું.૪

બુદ્ધિરૂપી સુવર્ણમાટે કસોટીરૂપ પથ્થર સમાન સરસ્વતી, જે કેવળ શબ્દથી જ બુદ્ધિમાન અને મૂરખની પરખ કરે છે, તે અમારું રક્ષણ કરે. ૫

શ્વેતરૂપવાળી બ્રહ્મવિચારના પરમસારરૂપ, પ્રથમ, જગદ્‌વ્યાપિની, હાથમાં વીણા અને પુસ્તક ધારણ કરેલી, અભયને આપનારી, અજ્ઞાનરૂપી અંધકારને દૂર કરનારી, હાથમાં સ્ફટિકની માળાને ધારણ કરનારી, પદ્માસનમાં સારી રીતે સ્થિર રહેલી, પરમેશ્વરી, ભગવતી બુદ્ધિપ્રદાન કરનારી તે શારદાને હું વંદન કરું છું. ૬

જેણે વીણા ધારણ કરી છે, અપાર માંગલ્યનું દાન કરવું એ જેનો સ્વભાવ છે, ભક્તોનાં દુઃખોનો જે નાશ કરે છે, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ જેને વંદન કરે છે જે યશ પ્રદાન કરનાર છે, સર્વ મનોરથ સિદ્ધ કરનાર છે શ્રેષ્ઠ પૂજનીય છે તેવી વિદ્યા પ્રદાયિની (આપનારી) સરસ્વતીને હું નિત્ય નમન કરું છું. ૭

શ્વેત કમળોથી પૂર્ણ વિમલ (નિર્મલ) આસન ઉપર વિરાજમાન, શ્વેતવસ્ત્રોથી ઢંકાયેલા સુંદર દેહવાળી, ખીલેલા મનોહર શ્વેત કમળ સમાન મંજુલ મુખવાળી અને વિદ્યા પ્રદાન કરનારી હે સરસ્વતી ! તને હું નિત્ય નમન કરું છું. ૮

હે માતા ! તારા ચરણકમળની ભક્તિથી યુક્ત જે (ભક્તો) અન્ય સર્વ છોડીને તારું ભજન કરે છે તે આ પૃથ્વી-અગ્નિ-વાયુ-આકાશ તેમજ જળથી બનેલા (મનુષ્ય) શરીરથી જ (અર્થાત્ આ લોકમાંજ) દેવત્વને પ્રાપ્ત કરે છે ૯

હે ઉદાર બુદ્ધિવાળી માતા ! મોહરૂપી અંધકારથી ભરેલાં મારા હૃદયમાં હંમેશા નિવાસ કર અને તારા સર્વ અંગોની નિર્મળ કાંતિથી મારા મનમાં રહેલ અંધકારનો શીઘ્ર (જલ્દીથી) વિનાશ કર. ૧૦

હે દેવી ! તારા પ્રભાવથી જ બ્રહ્મા જગતનું સર્જન કરે છે ઈન્દિરા (અર્થાત્ લક્ષ્મી) પતિ વિષ્ણુ (જગતનું) પાલન કરે છે અને શિવજી (જગતનો) સંહાર કરે છે પ્રગટપ્રભાવવાળી હે (માતા) જો તારી કૃપા ન હોય તો ક્યારેય પણ તે (બ્રહ્માદિ) પોતાના કાર્યો કરવા માટેનું સામર્થ્ય ન દાખવી શકે. ૧૧

હે સરસ્વતી ! લક્ષ્મી, મેધા, ધરા, પુષ્ટિ, ગૌરી, તુષ્ટિ, પ્રભા અને ધૃતિ આ આઠ રૂપોથી તું મારી રક્ષા કર. ૧૨

સરસ્વતીને નિત્ય નમસ્કાર છે, ભદ્રકાળીને વારંવાર નમસ્કાર છે તેમજ વેદ-વેદાંત-વેદાંગ વિદ્યાનાં સ્થાનોને પણ (નમસ્કાર) છે. ૧૩

હે સરસ્વતિ ! હે મહાભાગ્યવતી ! હે વિદ્યા ! હે કમલ લોચના ! હે વિદ્યારૂપિણી! હે વિશાળ નેત્રવાળી ! તને નમસ્કાર, તું મને વિદ્યા પ્રદાન કર. ૧૪

હે દેવી ! જે અક્ષર-પદ અથવા માત્રામાં ક્ષતિ થઈ હોય તે સર્વને ક્ષમા કર. હે પરમેશ્વરી ! તું પ્રસન્ન રહે. ૧૫

શ્રી સરસ્વતી સ્તોત્ર સંપૂર્ણ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

५७
अनुवाद

जिस कुंद (एक प्रकार का मोगरा) के पुष्प चंद्र बरफ और हार समान श्वेत है, जिसने श्वेत वस्त्र धारण किए है, जिसके बाजु उत्तम वीणा के रूप में दंड से सुशोभित है, जो श्वेत कमल के उपर बिराजमान है, जो ब्रह्मा-विष्णु-महेश वगेरह द्वारा हमेशा वंदित है, जो सर्वप्रकार के अज्ञानता का हरण करनेवाली देवी सरस्वती देवी मेरा रक्षण करो. १.

दिशाओ में पुंजीभूत हुई अपनी देहलता की आभा से क्षीर समुद्र को दास बनानेवाली, मंद मुस्कान से वसंत ऋतु के चंद्र का तिरस्कार करनेवाली हे कमलासना सुंदरी ! मैं तुझे नमस्कार करता हु। २.

वसंत ऋतु के कमल समान मुखवाली सभी (मनोकामना) प्रदान करनेवाली शारदा (देवी) सर्व संपत्ति सहित सदा हमारे मुखकमल में निवास करो। ३.

वाणी की अधिष्ठात्री देवी सरस्वती जिनके अनुग्रह (उपकार) से भक्तों को देवताभव की प्राप्ति होती है, उसको मै नमन करता हु। ४.

बुद्धिरूपी कंचन के लिए कसोटीरूपी पथ्थर समान सरस्वती, जो केवल शब्दो से ही बुद्धिमान और मुर्ख की परख करती है, वह हमारी रक्षा करो. ५.

श्वेत रुपवाली, ब्रह्मविचार के परम साररूप प्रथम, जगत में व्याप्त, हाथ में वीणी और पुस्तक धारण की हुई, अभयता देनेवाली अज्ञानता के अंधकार को दूर करनेवाली, हाथ में स्फटिक की माला धारण करनेवाली, पद्मासन में अच्छी स्थिरता रखे हुए, परमेश्वरी भगवती बुद्धि प्रदान करनेवाली उस शारदा को मैं वंदन करता हुँ। ६.

जिसने वीणा धारण की हो, अपार मांगलिकता दान करना यह जिसका स्वभाव हो, भक्तों के दुखों का जो नाश करता है, ब्रह्मा, विष्णु और महेश जिसे वंदन करते है, जो यश प्राप्ति कराती है, सभी मनोकामनाएँ सिद्ध कराती है, श्रेष्ठ पूजनीय है ऐसी विद्या प्रदायिनी (देनेवाली) सरस्वती को मैं नित्य नमन करता हुँ। ७.

श्वेत कमलो से पूर्ण विमल (निर्मल) आसन पर आरूढित, श्वेत वस्त्रो से ढकी हुई सुंदर देहवाली, मनोहर श्वेत पूर्ण खीलित कमल समान मंजुल मुखवाली और विद्या प्रदान करनेवाली हे सरस्वती ! तुझे मैं नित्य नमन करता हुँ। ८.

हे माता ! तेरे चरणकमल की भक्ति से युक्त जो (भक्त) अन्य सबकुछ छोडकर तेरा भजन करते है उन्हे इस पृथ्वी-अग्नि-वायु-आकाश और जल से बने (मनुष्य) शरीर से (अर्थात् इस लोक में ही) देवत्व को प्राप्त करते है। ९.

हे उदार बुद्धिवाली माता ! मोहरूपी अंधकार से पूर्ण मेरे हृदय में हमेशा निवास कर और तेरे सर्व अंगो की निर्मल कांति से मेरे मन में बसे अंधकार का शीघ्र (जल्दी से) विनाश कर। १०.

हे देवी ! तेरे प्रभाव से ही ब्रह्मा जगत का सर्जन करते है। इन्दिरा (अर्थात् लक्ष्मी) पति विष्णु (जगत का) पालन करते है और शिवजी (जगत का) संहार करते है। प्रगटप्रभाववाली हे (माता) जो तेरी कृपा न हो तो कभी भी वे (ब्रह्मादि) अपने कार्य करने का सामर्थ्य न दिखा सके। ११.

हे सरस्वती ! लक्ष्मी, मेधा, धरा, पुष्टि, गौरी, तुष्टि, प्रभा और धृति यह आठ रूपो से तु मेरी रक्षा कर। १२.

सरस्वती को नित्य नमस्कार है, भद्रकाली को बार-बार नमस्कार है, ऐसे ही वेद-वेदांत-वेदांग विद्या के स्थलो को भी (नमस्कार) है। १३.

हे सरस्वती ! हे महाभाग्यवती ! हे विद्या ! हे कमल लोचना ! हे विद्यारुपिणी ! हे विशाल नेत्रवाली ! तुझे नमस्कार, तुं मुझे विद्या प्रदान कर। १४.

हे देवी ! जिस अक्षर-पद अथवा मात्रा में क्षति हुई हो उन सभी को क्षमा कर ! हे परमेश्वरी ! तुं प्रसन्न रहो। १५.

। समाप्तम् ।

५८
श्री सरस्वती गीतिः

एहि लसत् सितशतदलवासिनि भारति ! मामकमास्यम्।
देहि च मे त्वदमरनिकरार्चितपादतले निजदास्यम्।।ध्रुवम् ।।१।।
जगदघहारिणि ! मधुरिपुजाये ! हिमगिरिजित्वरसिततमकाये।
श्रुतितति संस्कृतपदकमलाहतमिह भुवि नान्यदुपास्यम्।।
भारति. ।।२।।
जडतरजीवनमहह मदीयं श्रुतिविरहान्न हि नृषु गणनीयम्।
निरवधि कृपां कुरुष्व दयामयि ! व्यपगच्छेन् मम दास्यम्।।
भारति. ।।३।।
विकसितनीलजलजतुलवासे विहितबृहस्पतिसमनिजदासे।
जननि ! कृशोदरि मम रसनोपरि विरचय शाश्वतहास्यम्।।
भारति. ।।४।।
भवमुखभावितभवदवदानं रचयतुमानसमविरतगानम्।
निपततु ते मयिदृगयि दयामयि ! किमपरमात्मजभाष्यम्।।
भारति. ।।५।।

इति समाप्ता

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

५८
ભાષાન્તર

હે દેદીપ્યમાન શ્વેત સો પાંખડીવાળા કમળમાં નિવાસ કરનારી, સરસ્વતી ! મારા મુખમાં પધારો અને દેવતાઓના સમૂહથી પૂજાયેલા તારા ચરણતલમાં મને તારું દાસપણું આપ. १

જગતના પાપને હરણ કરનારી ! વિષ્ણુની પત્ની લક્ષ્મી સ્વરૂપા ! હિમાલયને જીતનાર અત્યંત ઉજ્જવળ શરીરવાળી ! આ ભુવનમાં વેદના વિસ્તારવાળા સંસ્કૃતના ચરણકમળ વિના બીજું કોઈ ઉપાસ્ય નથી. २

વેદજ્ઞાન વિના અરે રે મારૂં જીવન અત્યંત મૂઢ છે. અને મનુષ્યોમાં તેની ગણના નથી. હે દયામયી અત્યંત કૃપા કરો, (જેથી) મારૂં દાસ્ય (પરાવલંબી)પણું દૂર થાય. ३

વિકસિત થયેલા ડોલતાં નીલકમળની અંદર નિવાસકરનારી! પોતાના સેવકને બૃહસ્પતિ સમાન બનાવનારી! હે પાતળા પેટ વાળી માતા ! મારી જીહ્વા ઉપર શાશ્વત હાસ્યને બનાવો. ४

સંસારરૂપી મુખથી ભાવિત થયેલા ભયરૂપી અરણ્યનો નાશ કરનાર ! અવિરત ગાનવાળું માનસ બનાવો. હે દયામયી ! તારી દૃષ્ટિ મારા ઉપર પડે બીજી પોતાની શું વાત કહું ? ५

-: સંપૂર્ણ :-

५८
अनुवाद

हे देदीप्यमान सौ पँखुडियो वाले श्वेत कमल मे निवास करनेवाली, सरस्वती ! मेरे मुख मे पधारिये, और देवसमूह द्वारा पूजे गये आपके चरणतल मे आपका दास्य रुपसे मुझे स्वीकार किजीए। १

जगत के पापो को हरनेवाली ! विष्णु की पत्नी लक्ष्मी स्वरूपा। हिमालय को जीतनेवाले अत्यन्त उज्ज्वल (गौर) शरीरवाली ! इस भुवन मे वेद के विस्तारवाले संस्कृत के पद-कमल के बिना और कोई उपास्य नही है। २

वेदज्ञान के बिना हाय ! मेरा जीवन अत्यन्त मूढ है और मनुष्यो मे उसकी कोई गिनती नही है। हे दयामयी ! मुझ पर असीम कृपा कीजिये (जिससे) मेरी दासता, (पराधीनता) दूर हो जाय। ३

खिले हुए, डोलते हुए नील कमल पर वास करनेवाली ! अपने सेवक को बृहस्पति के तुल्य बनानेवाली ! हे पतले उदरवाली माता! मेरी जिहवा पर शाश्वत हास्य सजाओ। ४

संसाररूपी मुख से भावितभवरूपीअरण्य का नाश करनेवाली! अविरत गानवाला मानस बनाओ ! हे दयामयी ! तुम्हारी दृष्टि मुझ पर पड़े, अपनी और क्या बात कहूँ ? ५

। समाप्तम्।

५९
श्री नील सरस्वती स्तोत्रम्

घोररूपे महारावे सर्वशत्रुभयंकरि !
भक्तेभ्यो वरदे देवि ! त्राहि मां शरणागतम् ॥१॥

ॐ सुरासुरार्चिते देवि ! सिद्धगन्धर्वसेविते !
जाड्यपापहरे देवि ! त्राहि मां शरणागतम् ॥२॥

जटाजूटसमायुक्ते ! लोलजिह्वान्तकारिणि !
द्रुतबुद्धि करे देवि ! त्राहि मां शरणागतम् ॥३॥

सौम्यक्रोधधरेरुपे, चण्डरूपे ! नमोऽस्तु ते।
सृष्टिरूपे ! नमस्तुभ्यं त्राहि मां शरणागतम् ॥४॥

जडानां जडतां हन्ति भक्तानां भक्तवत्सला।
मूढतां हर मे देवि, त्राहि मां शरणागतम् ॥५॥

हूँ हूँ हूँ कारमयेदेवि ! बलिहोमप्रिये नमः।
उग्रतारे ! नमो नित्यं त्राहि मां शरणागतम् ॥६॥

बुद्धिं देहि यशो देहि कवित्वं देहि देवि मे।
मूढत्वं च हरे देवि त्राहि मां शरणागतम् ॥७॥

ईन्द्रादिविलसन्देव वन्दिते करुणामयि !।
तारे ताराधिनाथास्ये त्राहिमां शरणागतम् ॥८॥

अष्टम्यां च चतुर्दश्यां नवम्यां यः पठेन्नरः।
षण्मासैः सिद्धि माप्नोति नात्र कार्या विचारणा ॥९॥

मोक्षार्थी लभते मोक्षं धनार्थी लभते धनम्।
विद्यार्थी लभते विद्यां तर्क व्याकरणादिकम् ॥१०॥

इदं स्तोत्रं पठेद् यस्तु सततं श्रद्धयाऽन्वितः।
तस्य शत्रुः क्षयं याति महाप्रज्ञा प्रजायते ॥११॥

पीडायां वापि संग्रामे जाड्ये दाने तथा भये।
य इदं पठति स्तोत्रं शुभं तस्य न संशयः ॥१२॥

इति प्रणम्य स्तुत्वा च योनिमुद्रां प्रदर्शयेत्
॥ इति नील सरस्वती स्तोत्रम् ॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૫૯
ભાષાન્તર

હે ભયંકર રૂપવાળી ! મોટા ધ્વનિવાળી ! સર્વ શત્રુઓને ભયકરનારી ! હે ભકતોને વરદાન આપવાવાળી ! હે દેવી ! શરણમાં આવેલા મારી રક્ષા કરો. ૧.

હે દેવ-દાનવથી પૂજાયેલી, સિદ્ધ અને ગંધર્વોથી સેવાયેલી દેવી ! હે જડતા (મૂર્ખતા) અને પાપ દૂર કરનારી ! હે દેવી ! શરણમાં આવેલા મારી રક્ષા કરો. ૨.

હે જટાસમૂહથી યુકત ! ચંચળ (લબકતી) જીભથી (શત્રુઓનો) અંત કરનારી ! હે ત્વરિત બુદ્ધિ કરનારી દેવી ! શરણમાં આવેલ મારી રક્ષા કરો. ૩.

હે અલ્પ (હળવા) ક્રોધને ધારણ કરનારી ! સૌંદર્યમયી ! ઉગ્રસ્વરૂપવાળી ! તેને નમસ્કાર થાઓ. હે સૃષ્ટિસ્વરૂપા ! તને નમસ્કાર ! શરણમાં આવેલ મારી રક્ષા કરો. ૪.

ભકતોને માટે ભકત વત્સલા (દેવી) મૂર્ખોની મૂઢતા દૂર કરે છે. હે દેવી ! મારી અજ્ઞાનતાને હરો. શરણમાં આવેલ મારી રક્ષા કરો. ૫.

હે હૂં હૂં હૂં કાર સ્વરૂપવાળી ! બલિદાન અને હોમ જેને પ્રિય છે એવી દેવી ! હે ઉગ્ર તારા દેવી ! (તને) સદાય નમસ્કાર. શરણમાં આવેલ મારી રક્ષા કરો. ૬.

હે દેવી ! મને બુદ્ધિ આપો. યશ આપો. કવિત્વ શક્તિ આપો. (મારી) મૂઢતા હરો. હે દેવી ! શરણમાં આવેલ મારી રક્ષા કરો.૭.

હે ઈન્દ્ર વગેરે વિલાસ કરતા દેવો વડે વંદાયેલ ! હે કરુણામયી! હે તારા ! હે મંત્ર અધિપતિના મુખસ્વરૂપ ! શરણમાં આવેલ મારી રક્ષા કરો. ૮.

જે આઠમ, નોમ અને ચૌદશના દિવસોમાં (આ સ્તોત્રનો) પાઠ કરે છે. તે છ માસમાં સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે. (આ વિષયમાં કોઇ જ સંશય નથી.) આ વિશે કોઈ વિચારણા ન કરવી. ૯.

મોક્ષનો ઈચ્છુક મોક્ષ મેળવે છે. ધનનો ઈચ્છુક ધન પ્રાપ્ત કરે છે વિદ્યાનો ઈચ્છુક તર્ક, વ્યાકરણ વગેરે વિદ્યા મેળવે છે.૧૦.

જે શ્રદ્ધાયુકત થઈને આ સ્તોત્રનો સતત પાઠ કરે છે તેને તીવ્ર બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે અને તેના શત્રુ નાશ પામે છે. ૧૧.

જે પીડા, યુદ્ધ (કલહ), અજ્ઞાનતા (મૂર્ખતા), દાન કે ભયના પ્રસંગે આ સ્તોત્રનો પાઠ કરે છે તેનું કલ્યાણ થાય છે. તેમાં કોઇ સંશય નથી. ૧૨.

આ પ્રમાણે નમીને સ્તુતિ કર્યા પછી યોનિમુદ્રા દર્શાવવી.

: સમ્પૂર્ણ :

५९
अनुवाद

हे भयंकर रूपवाली ! बडी (महा) ध्वनिवाली ! सब शत्रुओं को भय करनेवाली ! हे भक्तो को वरदान देनेवाली ! हे देवी ! मुझ शरणागत की रक्षा करो ! १

हे देव दानवो के द्वारा पूजित देवी ! सिद्धो और गंधर्वों से सेवित देवी ! जड़ता (मूर्खता) और पाप को हरनेवाली हे देवी ! मुझ शरणागत की रक्षा करो। २

हे जटाजूट (जटाओं के पुंज) से युक्त ! चंचल (लपकती) जिह्वा से (शत्रुओं का) अंत करनेवाली ! हे त्वरित-बुद्धि करनेवाली देवी ! मुझ शरणागत की रक्षा करो। ३

हे अल्प (सौम्य) क्रोध धारण करनेवाली ! सौंदर्यमयी ! उग्र स्वरूप वाली ! तुम्हे नमस्कार हो ! हे सृष्टि स्वरूपे ! तुम्हे नमस्कार! मुझ शरणागतकी रक्षा करो। ४

भक्तो के लिए भक्त वत्सला (देवी) मूर्ख की मुढता दूर करती है। हे देवी ! मेरी अज्ञानता को दूर करो। मुझ शरणागत की रक्षा करो। ५

हूँ हूँ हूँ कार स्वरूपवाली हे देवी ! बलिदान और होम जिसे प्रिय है - ऐसी देवी ! नमस्कार ! हे उग्रतारा देवी ! तुम्हे सदा नमस्कार! मुझ शरणागत की रक्षा करो। ६

हे देवी ! मुझे बुद्धि दो। यश दो। कवित्व-शक्ति दो। मेरी मूढता का हरण करो। हे देवी ! मुझ शरणागत की रक्षा करो। ७

हे इन्द्र आदि विलास करते हुए देवो द्वारा वन्दित देवी ! (नमस्कार) हे करुणामयी ! हे ताराधिपति ! हे मंत्र के अधिपति के मुख स्वरूप देवी ! मुझ शरणागत की रक्षा करो। ८

अष्टमी, नवमी और चतुर्दशी को जो नर (इस स्तोत्र का) पाठ करता है वह छह महीनामे सिद्धि प्राप्त करता है। इस विषय मे कुछ सोच-विचार न किया जाय। (इस मे कोई संदेह नही है।) ९

मोक्ष का इच्छुक मोक्ष पाता है, धन का इच्छुक धन पाता है, विद्या का इच्छुक तर्क व्याकरण वगैरह विद्या पाता है। १०

जो व्यक्ति श्रद्धा-युक्त होकर इस स्तोत्र का सतत पाठ करता है उसे तीव्र बुद्धि प्राप्त होती है और उसका शत्रु नष्ट हो जाता है।११

पीडा, युद्ध (कलह) मूर्खता (अज्ञानता), दान अथवा भय के समय जो व्यक्ति इस स्तोत्र का पाठ करता है उसका कल्याण होता है - इस मे कोई संदेह नही। १२

इस तरह प्रणाम कर, और स्तुति कर के योनिमुद्रा दर्शायी जाय।

। इति नील सरस्वती - स्तोत्रम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

६०
। श्री सिद्धसरस्वती स्तोत्रम् ।

सौन्दर्य - माधुर्य - सुधासमुद्र - विनिद्र - पद्मासन - सन्निविष्टाम् ।
चञ्चद् - विपञ्चीकल-नादमुग्धां शुद्धां दधेऽन्तर्विसरत्सुगन्धाम् ॥१॥

श्रुतिःस्मृतिस्तत्पद-पद्मगन्धि-प्रभामयं वाङ्मयमस्तपारम् ।
यत्कोण-कोणाभिनिविष्टमिष्टं तामम्बिकां सर्वसितां श्रिताः स्मः ॥२॥

न कान्दिशीकं रवितोऽतिवेलं तं कौशिकं संस्पृहये निशातम् ।
सावित्र-सारस्वतधामपश्यं शस्यं तपोब्राह्मणमाद्रिये तम् ॥३॥

श्रीशारदां प्रार्थित-सिद्धविद्यां श्रीशारदाम्भोज-सगोत्रनेत्राम् ।
श्रीशारदाम्भोज-निवीज्यमानां श्रीशारदाङ्कानुजनि भजामि ॥४॥

चक्राङ्ग-राजाञ्चित-पादपद्मां पद्मालयाऽभ्यर्थित-सुस्मितश्रीः ।
स्मितश्रिया वर्षित-सर्वकामा वामा विधेः पूरयतां प्रियं नः ॥५॥

वाहो रमायाः किल कौशिकोऽसौ हंसो भवत्याः प्रथितो विविक्तः।
जगद्-विधातुर्महिषि त्वमस्मान् विधेहि सभ्यान्नहि मातरिभ्यान् ॥६॥

स्वच्छव्रतः स्वच्छचरित्रचुञ्चुः स्वच्छान्तरः स्वच्छ-समस्त-वृत्तिः ।
स्वच्छं भवत्याः प्रपदं प्रपन्नः स्वच्छे त्वयि ब्रह्मणि जातु यातु ॥७॥

रवीन्दु-वह्नि-द्युति-कारि-दीप्रं सिंहासनं सन्तत-वाद्य-गानम् ।
विदीपयन्मातृकधाम यामः कारुण्य-पूर्णामृत-वारिवाहम् ॥८॥

शुभ्रां शुभ्र-सरोज-मुग्धवदनां शुभ्राम्बरालङ्कृतां,
शुभ्राङ्गीं शुभ-शुभ्रहास्यविशदां शुभ्रस्रगाशोभिनीम् ।
शुभ्रोद्दाम-ललाम-धाममहिमां शुभ्रान्तरङ्गागतां,
शुभ्राभां भयहारि-भाव-भरितां श्रीभारतीं भावये, ॥९॥

मुक्तालङ्कृत-कुन्तलान्तसरणिं रत्नालिहारावलिं
काञ्ची-कान्ती-वलग्न-लग्नवलयां वज्राङ्गुलीयाङ्गुलिम् ।
लीला-चञ्चल-लोचनाञ्चल-चलल्लोकेश-लोलालकां
कल्यामाकलयेऽतिवेलमतुलां वित्कल्पवल्लीकलाम् ॥१०॥

प्रयतो धारयेद् यस्तु सारस्वतमियं स्तवम् ।
सारस्वतं तस्य महः प्रत्यक्षमचिराद् भवेत् ॥११॥

वाग्बीजसम्पुटं स्तोत्रं जगन्मातुः प्रसादजम् ।
शिवालये जपन् मर्त्यः प्राप्नुयाद् बुद्धिवैभवम् ॥१२॥

सूर्यग्रहे प्रजपितः स्तवः सिद्धिकरः परः ।
वाराणस्यां पुण्यतीर्थे सद्यो वाञ्छितदायकः ॥१३॥

पादाम्भोजे सरस्वत्याः शङ्कराचार्यभिक्षुणा ।
काशीपीठाधिपतिना गुम्फिता स्रक् समर्पिता ॥१४॥

। समाप्तम् ।

૬૦
ભાષાન્તર

સૌંદર્ય અને માધુર્યના અમૃતસાગરમાં ખીલેલા પદ્મના આસન પર બિરાજમાન, ચંચળ વીણાના કલનાદથી મુગ્ધ, પ્રસરતી સુગંધવાળી શુદ્ધદેવીને હું અંતરમાં ધારણ કરું છું. ૧.

જેનું વેદો, સ્મૃતિઓ અને તેના પદો રૂપી પદ્મની સુગંધ અને કાન્તિયુક્ત અપાર ઇષ્ટ વાઙ્મય ખૂણેખૂણામાં ફેલાઈ ગયું છે તે સર્વથા શ્વેત (ઉજ્જવલ) માતા (સરસ્વતી)નો અમે આશ્રય લઈએ છીયે. ૨.

વેળા વીતિ ગયા છતાં સૂરજથી ભયભીત ન થનાર તે તીક્ષ્ણ કૌશિક (ઘુવડ, વિશ્વામિત્ર ઋષિ)ની હું પ્રશંસા કરું છું. સાવિત્રી અને સારસ્વત (ગાયત્રી અને શારદા) ના ધામને જોનાર તે પ્રશસ્ત તપથી બ્રાહ્મણ બનેલા વિશ્વામિત્રનો હું આદર કરૂં છું. ૩.

સિદ્ધોએ જેની પાસે વિદ્યાની પ્રાર્થના કરી છે એવી, ઉત્તમ શરત્કાલીન કમળ સમાન નેત્રવાળી, મનોહર શરત્કાલીન કમલવડે જેને પવન નખાય છે. એવી શ્રી શારદા ને હું ભજું છું. ૪.

રાજહંસથી પ્રશંસિત થયેલ પાદપદ્મવાળી, લક્ષ્મી દ્વારા ઇચ્છાયેલ સુંદર સ્મિતની શોભાવાળી, સ્મિતની લક્ષ્મીથી વરસાવેલી સર્વ ઇચ્છાવાળી, બ્રહ્માની પત્ની (સરસ્વતી) અમારા પ્રિયની પૂર્તિ કરો. ૫.

લક્ષ્મીનું વાહન ખરેખર ઘુવડ છે. અને આપનું વાહન હંસ છે એ ભેદ પ્રખ્યાત છે. હે જગત રચનારની (બ્રહ્માની) પટરાણી ! હે માતા ! તું અમને સભ્ય બનાવ, ધનિક નહીં. ૬.

ઉત્તમ વ્રતવાળો, નિર્મળ ચારિત્રવાળાઓમાં પ્રસિદ્ધ, અંતરથી ઉજ્જવળ, વ્યવહારોમાં સ્વચ્છ, તારું ઉત્તમ શરણ પ્રાપ્ત કરેલો, ક્યારેક સ્વચ્છ એવા તારા બ્રહ્મસ્વરૂપમાં પહોંચે. ૭.

સૂર્ય, ચંદ્ર અને અગ્નિની દીપ્તિની શ્રેણીઓથી પ્રદીપ્ત, સિંહાસન જેમાં છે એવા, જેમાં સદાય વાદ્યગાન હોય છે કરુણા (પ્રેમ)ના અમૃતથી ભરેલ વાદળસમાન શોભાયમાન માતાના મંદિરે અમે જઇયે છીએ. ૮.

શ્વેત કમળસમાન, મુગ્ધ મુખવાળી, ઉજ્જવળ વસ્ત્રોથી શોભા પામેલી, મનોહર અંગોવાળી, કલ્યાણકારક અને શ્વેત હાસ્યથી ચમકતી, શ્વેતપુષ્પોની માળાથી શોભતી ઉજ્જવળ અને અત્યંતસુંદરનિવાસની શોભાવાળી, નિર્મળ અંતઃકરણવાળાઓ પાસે આવેલી, ભયને દૂર કરનારા ભાવથી ભરેલી ઉજ્જવળ કાંતિવાળી, દેદીપ્યમાન શ્રી ભારતી (દેવી)ને હું ભજું છું. ૯.

મોતીઓથી શોભા પામેલી, વાળની લટોવાળી, રત્નોની

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

સેરવાળા હારના સમૂહવાળી, કંદોરાથી શોભતી કેડે વીંટળાયેલી મેખલાવાળી, રત્નની અંગૂઠી (વીંટીઓ) થી શોભતી આંગળીવાળી, ક્રીડાપૂર્વક ચપળ લોચનના છેડા (ખૂણા)થી, રાજાઓના વાંકડીયાવાળ વાળા મસ્તકને ઝૂકાવતી જ્ઞાનની કલ્પલતાની કળાસમાન, અનુપમ એવી રમણીય શારદાને હંમેશા શરણે જાઉં છું. ૧૦.

નિયમિત વ્રતવાળો જે આ સરસ્વતીના સ્તવનને ધારણ કરે છે તેને શીઘ્ર સરસ્વતીનો પ્રકાશ પ્રત્યક્ષ થાય છે. ૧૧.

જગત્માતાની કૃપાથી પ્રાપ્ત આ સ્તોત્રને જે મનુષ્ય વાગ્બીજથી સંપુટિત કરીને શિવાલયમાં જપે છે તે બુદ્ધિ વૈભવને પ્રાપ્ત કરે છે. ૧૨.

સૂર્યગ્રહણ વખતે જપવામાં આવેલ આ સ્તોત્ર સિદ્ધિકારક થાય છે. વિશેષત - વારાણસી પુણ્ય તીર્થમાં આ તાત્કાલિક ઈચ્છિત ફળને આપનારૂં બને છે. ૧૩.

કાશીપીઠના અધિપતિ શંકરાચાર્ય ભિક્ષુદ્વારા સરસ્વતીના ચરણકમલમાં પોતે રચેલી માળા સમર્પિત કરવામાં આવી.૧૪.

સમ્પૂર્ણ.

૬૦
अनुवाद

सौंदर्य और माधुर्य के अमृत-सागर मे विकसित कमल के आसन पर विराजमान, चंचल वीणा की कलध्वनि से मुग्ध, फैलती हुई सुगन्धवाली शुद्ध देवी को मैं अन्तस्तल मे धारण करता हूँ। १

जिसका वेदो, स्मृतियो और उनके पदोरूपी पद्म की सुगन्ध और प्रभा से युक्त, अपार इष्ट वाङ्मय कोने-कोने मे व्याप्त हो गया है, उस सम्पूर्णतः श्वेत (उज्ज्वल) माता सरस्वती का हमने आश्रय लिया है। २

समय बीत जाने के बावजूद सूर्य से भयभीत न होनेवाले उस तीक्ष्ण कौशिक (उल्लू, विश्वामित्र ऋषि) की मैं प्रशंसा करता हूँ। सावित्री और सारस्वत (गायत्री और शारदा) के धाम को देखनेवाले, प्रशस्त तप से ब्राह्मण बने उस विश्वामित्र का मैं आदर करता हूँ।३

जिसके पास सिद्धोंमे विद्याकी प्रार्थना की है, उस उत्तम शरत्कालीन कमल सदृश लोचनवाली, मनोहर - शरत्कालीन कमल जिसे पवन (डालता है) उस शारदा को मैं भजता हूँ। ४

राजहंस द्वारा प्रशंसित पाद पद्म है जिसके, लक्ष्मी के द्वारा जिसके सुन्दर स्मित की इच्छा की गई है, स्मित (मुसकान) की लक्ष्मी से जिसकी सब इच्छाए बरसाई गई हैं, वह ब्रह्मा की पत्नी (सरस्वती) हमारे प्रिय (इच्छित) की पूर्ति करे। ५

लक्ष्मी का वाहन सचमुच उल्लू है और आपका वाहन हंस है यह भेद विख्यात है। हे जगत्कर्त्ता (ब्रह्मा) की पटरानी ! हे माता ! तुम हमे सभ्य बनाओ, न कि धनवान्। ६

उत्तम व्रतधारी, निर्मल चरित्रवालो मे प्रसिद्ध, भीतर से उज्ज्वल, सब व्यवहारो मे स्वच्छ, आपकी श्रेष्ठ शरण मे पहुँचा हुआ, कभी आपके स्वच्छ ब्रह्मस्वरूप मे प्रवेश करे। ७

सूर्य, चन्द्र और अग्नि की दीप्ति की श्रेणियो से प्रदीप्त सिंहासन जिसमे है, जिसमे निरन्तर वाद्य-गान होता है, ऐसे करुणा (प्रेम) के अमृत से भरे मेघ के समान शोभायमान मातृ- मंदिर मे हम जाते हैं। ८

श्वेत कमल के समान मुग्धमुखवाली, उज्ज्वल वस्त्रो से सुशोभित, सुन्दर अंगोवाली, कल्याण कारक , और शुभ्र हास्य से चमकती हुई श्वेत पुष्पमालाओ से शोभायमान, उज्ज्वल और अत्यन्त सुन्दर निवासिनी शोभावाली, निर्मल अन्तः करणवालो के पास आयी हुई, भय को दूर करनेवाले भाव से भरी हुई, उज्ज्वल कांतिवाली, देदीप्यमान श्री भारती (देवी) को मैं भजता हूँ। ९

मोतियो से अलंकृत चोटियोवाली रत्नो की लडियो के हार-समूहवाली, सुन्दरकरधनी से सुशोभित कमर मे कटि मेखला-युक्त, रत्न की अंगूठियो से अलंकृत अंगुलियोंवाली, क्रीडा पूर्वक, चंचल नेत्रो के किनारो से राजाओ के घुंघराले बालोवाले मस्तको को झुकानेवाली, ज्ञान की कल्पलता की कला के समान, अनुपम रमणीय शारदा की शरण मे सदा जाता हूँ। १०

जो नियमित व्रती सरस्वती के इस स्तवन को धारण करता है उसे सरस्वती का प्रकाश शीघ्र प्रत्यक्ष होता है। ११

जगन्माता की कृपा से प्राप्त इस स्तोत्र को जो मनुष्य वाग् बीज से सम्पुटित करके शिवालय में जाप करता है वह बुद्धि-वैभव प्राप्त करता है। १२

सूर्य ग्रहण के समय पर जपा हुआ यह स्तोत्र सिद्धि कारक होता है, विशेषतः वाराणसी, पुण्यतीर्थ में यह तात्कालिक -शीघ्र ही - इच्छित फल दायक होता है। १३

काशी-पीठ के अधिपति शंकराचार्य भिक्षु के द्वारा बुनी गयी यह माला (रचना) सरस्वती के चरण-कमलो मे समर्पित की गयी। १४

। सम्पूर्णम्।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

६१
श्री सरस्वती स्तोत्र
(वासुदेवानंद सरस्वती)
शार्दूल.

।। हृद्वक्षःस्थितविद्रुमाधिकमदात्त्रीशस्य या स्फूर्तिदा
मालापुस्तकपद्मभृच्च वरदा या सर्वभाषास्पदा ।।
या शङ्खस्फटिकर्क्षनाथविशदा सा शारदा सर्वदा
प्रीता तिष्ठतु मन्मुखे सुवरदा वाग्जाड्यदा सर्वदा ।।१।।

यस्यास्त्रीणि गुहागतानि हि पदान्येकं त्वनेकेडितं
स्तोतुं तां निगमेडितां बुधकुलं जातं त्वलं व्रीडितम् ।।
ब्रह्माद्या अपि देवता न हि विदुर्यस्याः परं क्रीडितं
प्रारब्धाऽत्र नुतिर्मयैव रुरुणा ''शार्दूलविक्रीडितम्'' ।।२।।

अयि सर्वगुहास्थितेऽजिते मयि तेऽपाङ्गदृगस्तु पूजिते ।।
त्वदृते नहि वागधीश्वरि व्यवहारोऽपि परावरेश्वरि ! ।।३।।

समयोचितवाक्प्रदे मुदे विदुषां संसदि वादिवाददे ।।
मयि मातरशेषधारणा दयितेऽजस्य सदाऽस्तु तारणा ।।४।।

यद्धस्ते कमलं च तत्र कमलालीलाविहारी हरिस्तस्याः
सन्निकटेऽस्य नाभिकमले स्याल्लोकमूले विधिः ।।

भेदाभेदभिदोऽसुखेषु च विधेर्ये स्वप्रमाणा नृणां
तेभ्यो यज्ञविधिस्ततोऽमरगणा जीवंति सा पातु वाक् ।।५।।

नमो नमस्तेऽस्तु महासरस्वति ! प्रसीद मातर्जगतो महस्त्वपि ।।
परेशि वाग्वादिनि देवि भास्वति प्रकाशिके तेऽस्तु नमो यशस्विनि ।।६।।

त्रिषष्टिवर्णाऽऽशुगयुक्परा या भूत्वाऽथ पश्यंत्यभिधाऽथ मध्या ।।
स्थानप्रयत्नादिवशान्मुखे च या वैखरीति प्रणमामि तां गाम् ।।७।।

त्वं ब्रह्मयोनिरपरा सरस्वति परावरा ।।
साक्षात्स्वभक्तहृत्संस्थे प्रसीद मतिचेतने ।।८।।

सरस्वतिस्तुतिमिमां वासुदेवसरस्वती ।।
चक्रे यमनुजग्राह नरसिंहसरस्वती ।।९।।

। संपूर्णम् ।

६१
ભાષાન્તર

જે (પોતાના) મનોહર વક્ષઃસ્થળ(છાતી) પર ધારણ કરેલ વિદ્રુમમણિ (લાલ પરવાળા) ના અધિક મદથી, ત્રિદેવને સ્ફૂર્તિ આપનારી, માળા, પુસ્તક અને કમળ ધારણ કરનારી, વરદાન આપનારી અને જે સઘળી ભાષાઓના આધારરૂપ છે, જે શંખ, સ્ફટિક અને ચંદ્ર સમાન ઉજજવળ છે તે સઘળું આપનારી, પ્રસન્ન થયેલી, શરદઋતુ સમાન નિર્મળ, સુંદર મનવાંછિત (વર) આપનારી, અજ્ઞાનતા દૂર કરનારી, વાણી (દેવી) મારામુખમાં સદાય નિવાસ કરે. १

જેના ત્રણ પદો ગુફામાં (શરીરના આંતિરક વિવર સ્થાનોમાં) છુપાયેલા છે અને એક પદ અનેક લોકો વડે પૂજાયેલું છે; અને વેદો વડે પૂજિત એવી તેનું સ્તવન કરવામાં પંડિતોનો સમૂહ પણ ખૂબ જ લજ્જિત થાય છે; જેની પરમ લીલાને બ્રહ્મા આદિ દેવો પણ જાણી શકતા નથી. એ વિષયમાં (તારી સ્તુતિના વિષયમાં) જેમ મૃગલા દ્વારા સિંહનું પરાક્રમ કરવાની ચેષ્ટા કરવામાં આવે એમ મારા દ્વારા તારી સ્તુતિનો પ્રારંભ કરવામાં આવ્યો છે. २

હે સર્વની હૃદયગુફામાં નિવાસ કરનારી ! હે અપરાજિતા ! હે પૂજિત ! તારી કટાક્ષદૃષ્ટિ મારા પર પડે. હે વાણીની અધીશ્વરી ! હે અતિઉત્તમ દેવી ! તારા વિના કોઈ જ વ્યવહાર (શક્ય) નથી. ३

હે સમયોચિત વાણી આપવાવાળી ! હે આનંદરૂપા ! હે વિદ્વાનોની સભામાં પ્રતિસ્પર્ધીના વાદને ખંડન કરનારી ! હે બ્રહ્માની પ્રિયા ! હે માતા ! મારામાં રહેલી બધી જ ધારણા સદૈવ તારણ કરનારી થાય. ४

જેના હાથમાં કમળ છે તેમાં લક્ષ્મીની લીલા સાથે વિહાર કરનાર વિષ્ણુ છે. તેની (દેવીની) પાસે એના (વિષ્ણુના) લોકના (કારણરૂપ) મૂળરૂપ નાભિકમળમાં બ્રહ્મા (ઉત્પન્ન) થાય છે. ભેદ અને અભેદનો વિભાગ કરનાર બ્રહ્માના સુખને વિશે જ સ્વયંપ્રમાણો (વેદો) છે. લોકોના તે (વેદોને) માટે યજ્ઞવિધિ હોય છે. તેનાથી (યજ્ઞવિધિથી) દેવસમૂહો જીવે છે. તે વાણી રક્ષણ કરો. ५

હે મહાસરસ્વતી ! હે જગતની માતા ! હે તેજસ્વી ! પ્રસન્ન થા. તને નમસ્કાર થાઓ, નમસ્કાર થાઓ. હે પરમેશ્વરી ! વાગ્વાદિની; હે દેદીપ્યમાન ! યશસ્વી ! પ્રકાશક ! દેવી ! તને નમસ્કાર થાઓ. ६

જે ત્રેસઠ વર્ણરૂપ વાયુયુકત પરા વાણી, પછી પશ્યન્તી, અને ત્યારબાદ મધ્યમા થઈને મુખમાં (ઉચ્ચારના) સ્થાન અને પ્રયત્નો વગેરેના વશથી જે વૈખરી એમ (સ્વરૂપ ધારણ કરે છે) તે વાણીને (હું) નમું છું. ७

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

હે સરસ્વતી ! તું અનન્ય અને બ્રહ્મજ્ઞાનના કારણરૂપ શ્રેષ્ઠવિધા છો. હે બુદ્ધિને સચેતન કરનારી ! પોતાના ભક્તના હૃદયમાં સાક્ષાત્પણે રહેનારી પ્રસન્ન થા. ૮

જેના પર નરસિંહસરસ્વતીએ કૃપા કરી તે વાસુદેવ સરસ્વતીએ આ સરસ્વતી સ્તુતિની રચના કરી. ૯

-: સંપૂર્ણ :-

६१
अनुवाद

जो (अपना) मनोहर वक्षः स्थल (छाती) पर धारण किया हुआ विद्रुममणि (लाल परवाल) के अधिक मद से, त्रिदेव को स्फूर्ति देनेवाली, माला, पुस्तक और कमल धारण करनेवाली, वरदान प्रदान करनेवाली, और जो सभी भाषाओ का आधार स्तंभ है, जो शंख, स्फटिक और शशि समान उज्ज्वल है वह सबकुछ देनेवाली, प्रसन्नित वसंत ऋतु समान निर्मल, सुंदर मनवांछित (वर) देनेवाली, अज्ञानता को दुर करनेवाली, वाणी (देवी) मेरे मुख में सदा निवास करो। १.

जिनके तीनों पद गुफा में (शरीर के आंतिरक विवर स्थानो में) छुपे हुए है और एक पद अनेक लोको द्वारा पूजित है, और वेदो द्वारा पूजित ऐसी जिसका स्तवन करने में पंडितो का समूह भी खूब शर्मिदां होता है, जिसकी परम लीला को ब्रह्मा आदि देव भी नही जान सकते। इस त्रिषय में (तेरी स्तुति के विषय में) जैसे मृगला द्वारा सिंह का पराक्रम करने के चेष्टा करने में आती है इस तरह से मेरे द्वारा तेरी स्तुति का प्रारंभ हुआ है। २.

हे सभी हृदयगुफा की निवासी ! हे अपराजिता ! हे पूजित ! तेरे कटाक्षदृष्टि मुझ पर पडे। हे वाणी की अधीश्वरी ! हे अतिउत्तम देवी ! तेरे बिना कोई भी व्यवहार (शक्य) नही है। ३.

हे समयोचित वाणी प्रदान करनेवाली ! हे आनंदरूपा ! हे विद्वानो की सभा मे प्रतिस्पर्धी के वाद को खंडित करनेवाली, हे ब्रह्म की प्रिया, हे माता, मेरे मन में रही सभी भावनाएँ सदैव तारण करनेवाली हो। ४.

जिसके हाथ में कमल है जिसमें लक्ष्मी की लीला के साथ विहार करनेवाले विष्णु है। उसके (देवी के) पास उसके (विष्णु का) लोक का (कारणरूप) मलरूप नाभिकमल में ब्रह्मा (उत्पन्न) होते है। भेद और अभेद को विमाजित करके ब्रह्माने सुख के विषय पर ही स्वयंप्रमाण (वेद) है, लोगो को उसके (वेद) लिए यज्ञविधि होती है। उससे (यज्ञविधि से) देवसमूह जीते है। वह वाणी रक्षा करती है। ५.

हे महासरस्वती ! हे जगत् माता ! हे तेजस्वी ! प्रसन्न हो, तुझे नमस्कार करु, हे परमेश्वरी ! वाग्वादिनी, देदीप्यमान यशस्वी ! प्रकाशक ! देवी, तुझे नमस्कार करु. ६.

जो त्रेसठ वर्णरूप वायुयुक्त परावाणी, बाद में पश्यंती, और उसके बाद मध्यमा में होकर मुख में (उच्चारण) स्थान और प्रयत्न वगेरह के वशित जो वैखरी ऐसी (स्वरूप धारण करती है) उस वाणीको मैं नमन करता हुँ। ७.

हे सरस्वती ! तु अनन्य और ब्रह्मज्ञान की कारणरुप श्रेष्ठ विधा हो, हे बुद्धि को सचेत करनेवाली अपने भक्तो के हृदय में साक्षात् बसनेवाली प्रसन्न हो। ८.

यह सरस्वती स्तुति वासुदेव सरस्वती रचित है, जिन पर नरसिंह सरस्वती की कृपा थी। ९.

। समाप्तम्।

६२
श्री सरस्वती स्तोत्रम्
(वासुदेवानंद सरस्वती)
अनुष्टुप.

जुषस्व बालवाक्यवत्सकं ममाम्ब ! भारति !
अतत्सदप्यदस्त्वयि भ्रमाद्विभाति केवले ।।१।।

क्षराक्षरात्परं हि यत्त्वमेव तत्पदं ध्रुवम्।
जले यथोमिबुद्बुदास्तथा त्वयीश जीवदृक् ।।२।।

त्र्यधीश ओंकृतेऽखिलं त्वमेव चास्य मंगलम्।
यदर्धमात्रमूर्जितं क्रियाविकारवर्जितम् ।।३।।

त्रिसत्प्रयोगसाधिके सुभुक्तिमुक्तिदायिके !।
स्वरा-र्णकारणस्तवः स्वयं नु कैः कृतस्तवः ।।४।।

प्रकाशकप्रकाशिके श्रुतिश्रुतादिधारिके।
त्वमेव सर्वकारणं त्वमेव सर्वधारणम् ।।५।।

सुशक्तभक्तभावितं हि येन सर्वथा हि ते।
तदेव धाम ते वरं यदीक्ष्यते बुधः परम् ।।६।।

स्थिराश्चराश्च गोचराः परत्र चात्र वाऽम्ब ये।
स एव सत्समागमः प्रमाणपत्र चागमः ।।७।।

नमोऽस्तु ते सरस्वति ! ध्यवित्रि ! वाजिनीवति !।
प्रसीद बुद्धिचेतने ! स्वभक्तहृन्निकेतने ! ।।८।।

स्तुतेयं विष्णुजिह्वा सा प्रसन्ना सूनृतेरका।
प्राहाविष्कृत्य चात्मानं तुष्टाऽस्मि वरदेप्सितम् ।।९।।

सकंबलस्य कुरु मे सहायं शंभुगायने।
सुस्वरत्वादि यच्छेति ययाचे हि सरस्वतीम् ।।१०।।

वागीशाहोभयोरस्तु दिव्यनादरहस्यमुत्।
स्तोत्रं चास्तु स्खलद्गीष्ट्वं धीजाड्यादिहरं त्विदम् ।।११।।

। सम्पूर्णम्।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૬૨

ભાષાન્તર

હે ભારતી ! હે મારી માતા ! બાલિશ (અજ્ઞાનપૂર્ણ) વાક્યવાળા પુત્ર ઉપર પ્રસન્ન થા. હે કેવળસ્વરૂપા ! અસત્ અને સત્ એવું આ (વિલક્ષણ તત્ત્વ) તારામાં ભ્રમથી - ભ્રમણથી શોભે છે. કારણ કે ક્ષર અને અક્ષરથી પર એવું જે (તત્ત્વ) છે તે તું જ ધ્રુવ પદ છે. જેમ પાણીમાં તરંગ એ પરપોટા (થાય છે) તેમ તારામાં ઈશ્વર અને જીવોનું દર્શન (થાય છે). ૧-૨.

ત્રણે ભુવનોના સ્વામી ઓંકારને માટે તું જ એનું સંપૂર્ણ કલ્યાણ (મંગલ) છે. જે તેજસ્વી અર્ધમાત્રા છે તે પણ ક્રિયાના વિકારોથી રહિત છે. ૩.

હે ત્રણ સત્પ્રયોગોની સિદ્ધ કરનારી ! સારા ભોગવિલાસ અને મુક્તિ આપનારી ! તારું સ્વર-અક્ષરના કારણનું તારું સ્તવન કોણે સ્વયં બનાવ્યું હશે ? ૪.

હે પ્રકાશકની પણ પ્રકાશક ! શ્રુતિ અને શ્રુત વગેરેને ધારણ કરનારી ! તું જ સર્વનું કારણ અને સર્વને ધારણ કરનાર છે. ૫.

જેથી અત્યન્ત દ્દઢ ભક્તો દ્વારા ભાવિત થયેલું તારું તે જ ધામ વિદ્વાનો દ્વારા સર્વથા પરમ વરદાનરૂપે જોવાય છે. ૬.

હે માતા ! અહીં અથવા અન્યત્ર જે સ્થિર અને ચર (ફરનારા) ગોચરો છે તે તારો જ સમુદાય છે આ વિષે આગમ પ્રમાણ છે.૭

હે સરસ્વતી ! હે ધ્યાન ધરનારી ! હે અત્યંત વેગવતી ! હે બુદ્ધિને ચેતનવંતી કરનારી! હે પોતાના ભક્તના હૃદયમાં સ્થાનભૂત ! પ્રસન્ન થાઓ. ૮.

આ પ્રમાણે સ્તવાયેલી (સ્તુત) સત્યના સરોવરરૂપ તે પરમેશ્વર વાણી પ્રસન્ન થયા, અને પોતાના સ્વરૂપને દર્શાવીને (દર્શન આપીને) કહ્યું :- હું પ્રસન્ન થઈ છું, ઈપ્સિત વરદાન માગ. ૯.

''પરબ્રહ્મના ગાયન (સ્તવન)માં મિત્ર સહિત મારી સહાય કરો અને ઉત્તમ સ્વર વગેરે આપો'' એમ (કર્તાએ) સરસ્વતીની યાચના કરી. ૧૦.

સરસ્વતીએ કહ્યું. = આ અટકતી (સ્ખલનવાળી) વાણીવાળું તમારા બંનેનું સ્તોત્ર દિવ્યનાદ, રહસ્યના આનંદવાળું અને બુદ્ધિની જડતાવિગેરેને હરનારું થાય. ૧૧.

-: સંપૂર્ણ :-

६२

अनुवाद

हे भारती ! हे माता ! बालीश (अज्ञानता से परिपूर्ण) कथन करने वाले पुत्र पर प्रसन्न हो। हे केवलस्वरूपा असत् और सत् ऐसा यह (विलसण तत्त्व) तुझमें भ्रम से- भ्रमण से शोभित है क्योंकि क्षर और अक्षर से पर ऐसा यह (तत्त्व) है जो तु ही ध्रुव पद है। जैसे पानी की तरंग में बुलबुलें (होते है) ऐसे ही तुझमें ईश्वर और जीवों के दर्शन (होते है।) १-२.

तीनो लोकों का स्वामी ओंकार के लिए तु ही उसका संपूर्ण कल्याण (मंगल) है। जो तेजस्वी आधी मात्रा में है वह भी क्रिया के विकारो से रहित है। ३.

हे तीन सत्प्रयोगो को सिद्ध करनेवाली ! अच्छे भोगविलास और मुक्ति देनेवाली ! तेरा स्वर-अक्षर के कारण का तेरा स्तवन स्वयं किसने बनाया होगा। ४.

हे प्रकाशक की भी प्रकाशक ! श्रुति और श्रुत इत्यादि धारण करनेवाली ! तुँ ही सभी का कारण और सभी को धारण करनेवाली है। ५.

जिससे अत्यंत दृढ भक्तो द्वारा पुजा गया तेरा वही धाम विद्वानों द्वारा हमेशा प्रथम वरदानरुपी देखा जाता है। ६.

हे माता ! यहाँ अथवा कहीं ओर जो स्थिर, और चर (भ्रमणशील) गोचर है वह तेरा ही समुदाय है इस विषय में आगम गवाह है। ७.

हे सरस्वती ! हे ध्यानमग्न रहनेवाली, हे अत्यंत गीतशील, हे बुद्धि को चेतनवत्ती करनेवाली ! हे अपने भक्तो के हृदय में स्थापित! प्रसन्न रहो। ८.

इस प्रकार से स्तवन (स्तुत) की हुई सत्य के सरोवररूपी वह परमेश्वर वाणी प्रसन्न होती है, और अपने स्वरूप में प्रगटित (दर्शन देना) होकर कहा - मैं प्रसन्न हुई हुँ, इच्छित वरदान माँग। ९.

''परमब्रह्म के गीत में (स्तवन) मित्र सहित मेरी सहायता करो और उत्तम स्वर वगेरह प्रदान करो'' ऐसी (याचकने) सरस्वती की रचना की। १०.

सरस्वती ने कहा - यह कहलाती (स्खलनवाली) वाणीवाला तुम्हारा दोनो का स्तोत्र दिव्यनाद, रहस्य के आनंदवाला और बुद्धि की जडता वगेरह को पराजित करता है। ११.

। सम्पूर्णम् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

६३

॥ शारदा षट्क स्तोत्रम् ॥

वेदाभ्यासजडोऽपि यत्करसरोजातग्रहात्पद्मभू
श्चित्रं विश्वमिदं तनोति विविधं वीतक्रियं सक्रियम् ।
तां तुङ्गातटवाससक्तहृदयां श्रीचक्रराजालयां
श्रीमच्छंकरदेशिकेन्द्रविनुतां श्रीशारदाम्बां भजे ॥१॥

यः कश्चिद्बुद्धिहीनोऽन्यविदित-नमनध्यानपूजाविधानः
कुर्याद्यद्यम्बसेवां तव पदसरसीजातसेवा-रतस्य ।
चित्रं तस्यास्यमध्यात्प्रसरति कविता वाहिनीवामराणां
सालंकारा सुवर्णा सरसपदयुता यत्नलेशं विनैव ॥२॥

सेवापूजा- नमनविधयः सन्तु दूरे नितान्तं
कादाचित्का स्मृतिरपि पदाम्भोजयुग्मस्य तेऽम्ब !
मूकं रङ्कं कलयति सुराचार्यमिन्द्रं च वाचा
लक्ष्म्या लोको न च कलयते तां कलेः किं हि दौःस्थ्यम् ॥३॥

दृष्ट्वा त्वत्पादपङ्केरुहनमनविधा-वुद्यतान्भक्तलोकान्
दूरं गच्छन्ति रोगा हरिमिव हरिणा वीक्ष्य तद्वत्सुदूरम् ।
कालः कुत्रापि लीनो भवति दिनकरे प्रोद्यमाने तमोवत्
सौख्यं चायु र्यथाब्जं विकसति वचसां देवि श्रृङ्गाद्रिवासे ॥४॥

त्वत्पादांबुजपूज- नाप्तहृदयाम्भोजातशुद्धिर्जनः
स्वर्गं रौरवमेव वेत्ति कमलानाथास्पदं दुःखदम् ।
कारागारमवैति चन्द्रनगरं वाग्देवि किं वर्णनै
र्दृश्यं सर्वमुदीक्षते स हि पुना रज्जूरगाद्यैः समम् ॥५॥

त्वत्पदाम्बुरुहं हृदाख्यसरसि स्याद्रूढमूलं यदा
वक्त्राब्जे त्वमिवाम्बपद्मनिलया तिष्ठेद्गृहे निश्चला ।
कीर्तिं र्यास्यति दिक्तटानपि नृपैः संपूजिता स्यात्तदा
वादे सर्वनयेष्वपि प्रतिभटान्दूरे करोत्येव हि ॥६॥

शारदाषट्क स्तोत्रं संपूर्णम् ॥

૬૩

ભાષાન્તર

વેદના (નિરંતર) અત્યધિક પાઠથી જડ (સમાન) થયેલ બ્રહ્મા પણ જેના કરકમળના ગ્રહણથી (પાણિગ્રહણ=વિવાહ) પરસ્પર ગૂંથાયેલ ક્રિયા વાળા આ મનોહર વિવિધપ્રકારના વિશ્વને સક્રિયપણે રચે છે તે તુંગા (તુંગભદ્રા) નદીના તટ પર નિવાસ કરવામાં આસકત (ઈચ્છુક) હૃદય વાળી, શ્રીચક્ર(યંત્ર)માં નિવાસ કરનારી, સાધકોમાં શ્રેષ્ઠ શ્રીશંકરાચાર્યથી સ્તુતિ કરાયેલી શ્રીશારદા માતાને હું ભજું છું. ૧.

હે માતા ! સાધારણ નમન, ધ્યાન અને પૂજાની પદ્ધતિને જાણનારો, જે કોઈ મૂર્ખ પણ, જો તારી સેવા કરે તો (તારા) ચરણકમળની સેવામાં લીન એવા તેના મુખમાંથી અલંકારવાળી, સુંદર શબ્દોવાળી, રસયુકત પદોવાળી કવિતા દેવોની નદીની (ગંગા) જેમ, થોડા પણ પ્રયત્ન વગર જ વહેવા લાગે છે એ આશ્ચર્ય છે. ૨.

હે માતા ! સેવા, પૂજા અને નમનની વિધિઓ તો ખૂબ દૂર (રહે), તારા બે ચરણકમળનું ક્યારેક કરાયેલું સ્મરણ પણ મૂંગાને વાણીથી દેવોનો આચાર્ય (બૃહસ્પતિ) અને દરિદ્રને સંપત્તિથી ઈન્દ્ર બનાવી દે છે. લોક(સમૂહ) તે (શારદા)ને ઓળખી શકતો નથી. શું (આ) ખરેખર કળિયુગનો ખેલ છે ? ૩.

હે વાણીની દેવી ! હે શૃંગ પર્વત પર નિવાસ કરનારી (શારદા) ! ભકતોને તારા ચરણકમળને નમન કરવાની વિધિમાં તત્પર થયેલા જોઈને જ રોગો, સિંહને જોઈને હરણો દૂર જતા રહે છે તેમ દૂર ભાગી જાય છે. સૂર્ય ઉગતા જેમ અંધકાર કયાંક લીન (અલોપ) થઈ જાય તેમ કાળ (મૃત્યુ) કયાંક છુપાઈ જાય છે. અને સુખ આયુષ્ય કમળની જેમ વિકસે છે. ૪.

હે વાણીની દેવી ! તારા ચરણકમળના પૂજનથી, હૃદય કમળની શુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરેલો મનુષ્ય સ્વર્ગને રૌરવ નરક સમાન, વૈકુંઠને દુઃખ આપનાર અને ઈંદ્રપુરીને કારાગાર સમાન સમજે છે. અધિક વર્ણન કરવાથી શું ? વળી તે જે કંઈ દેખાય છે તેને ખરેખર દોરડાને સાપ વિગેરેની (ભ્રાંતિની) જેમ જોવે છે. ૫.

હે માતા ! જ્યારે હૃદય નામના સરોવરમાં તારું ચરણકમળ દૃઢ મૂળ વાળું થાય ત્યારે જેમ-મુખકમળમાં તું સ્થિર છો તેમ ઘરમાં લક્ષ્મી સ્થિર થાય, કીર્તિ દિશાઓના છેડા સુધી જાય, રાજાઓ દ્વારા આદર-સન્માન થાય. અને ખરેખર સર્વશાસ્ત્રોના વાદમાં પ્રતિસ્પર્ધી (શત્રુ)ઓને દૂર કરે. ૬.

સંપૂર્ણ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

६३
अनुवाद

वेदों के (निरन्तर) अत्यधिक पाठ से जड (के समान) बने हुए ब्रह्मा भी जिसके करकमल के ग्रहण (पाणि-ग्रहण = विवाह) से परस्पर ग्रथित क्रियावाले, इस मनोहर विविध प्रकार के विश्व को सक्रियता के साथ रचते है उस तुंगा (तुंगभद्रा) नदी के किनारे वास करने मे आसक्त (इच्छुक) हृदयवाली श्री चक्र (मंत्र) मे निवास करनेवाली, साधको मे श्रेष्ठ श्री शंकराचार्य के द्वारा स्तुति की गई ऐसी श्री शारदा माता को मैं भजता हूँ। १

हे माता ! साधारण नमन ध्यान और पूजन की पद्धति का जाननेवाला कोई मूर्ख भी, यदि तुम्हारी सेवा करे तो (तेरे) चरण कमल की सेवा मे लीन ऐसे उसके मुखमे से अलंकारयुक्त, सुन्दर शब्दमयी, रसयुक्त पदोंवाली कविता, देव-नदी (गंगा) की तरह थोड़े से भी प्रयत्न के बिना ही बहने लगती है यह आश्चर्य है। २

हे माता ! सेवा, पूजा और नमन की विधियाँतो दूर रही, तुम्हारे दो चरण कमल का कभी किया हुआ स्मरण भी गूँगे का वाणी से देवो का आचार्य (बृहस्पति) और दरिद्र को सम्पत्ति से इन्द्र बना देता है। जन-समूह उस (शारदा) को नही पहचान सकता। क्या (यह) सचमुच कलियुग का खेल है। ३

हे वाणी की देवी ! श्रृंग-पर्वत पर निवास करनेवाली ! (शारदे!) भक्तो को तुम्हारे चरण कमलो मे नमन करने की विधि मे तत्पर हुए देखकर ही रोग ऐसे दूर भाग जाते है जैस सिंह को देखकर हिरण। सूर्य उगने पर जैसे अंधकार कही लीन (लुप्त) हो जाता है वैसे काल (मृत्यु) कहीं छिप जाता है। और सुख आयुष्य कमल की तरह विकसित होता है। ४

हे वाणी की देवी ! तुम्हारे चरण कमलों के पूजन से हृदय कमल की शुद्धि प्राप्त किया हुआ मनुष्य, स्वर्ग को रौरव नरक के समान, वैकुंठ को दुःखदायक, और इन्द्र पुर को कैदखाने के समान समझता है। अधिक वर्णन करने से क्या ? और वह जो कुछ दिखाई देता है उसे सचमुच रस्सी को साँप वगैरह की (भ्रांति की) तरह देखता है। ५

हे माता ! जब हृदय नामक सरोवर मे तुम्हारा चरण कमल दृढमूल होता है तब जैसे तुम मुखकमल मे स्थिर हो वैसे घर मे लक्ष्मी स्थिर होती है; कीर्ति दिशाओ के अन्त तक पहुँचती हैं, राजाओ से आदर सम्मान मिलता है, और सचमुच सर्वशास्त्रो के वाद मे प्रतिस्पर्धियो (शत्रुओ) को दूर करता है। ६

। सम्पूर्णम् ।

६४
॥ श्री शारदा भुजंगप्रयात स्तोत्रम् ॥

सुवक्षोजकुंभां सुधापूर्णकुम्भां प्रसादावलम्बां प्रपुण्यावलम्बां ।
मदास्येन्दुबिम्बां सदानोष्ठबिम्बां भजे शारदाम्बामजस्रं मदम्बाम् ॥१॥

कटाक्षे दयार्द्रां करे ज्ञानमुद्रां कलाभि र्विनिद्रां कलापैः सुभद्राम् ।
पुरस्त्रीं विनिद्रां पुरस्तुंगभद्रां भजे शारदाम्बामजस्रं मदम्बाम् ॥२॥

ललामाङ्कफालां लसद्गानलोलां स्वभक्तैकपालां यशः श्रीकपोलाम्।
करे त्वक्षमालां कनत्प्रत्नलोलां भजेशारदाम्बामजस्रं मदम्बाम् ॥३॥

सुसीमन्त वेणीं दृशा निर्जितैणीं रमत्कीरवाणीं नमद्वज्रपाणिम् ।
सुधामन्थरास्यां मुदा चिन्त्यवेणीं भजे शारदाम्बामजस्रं मदम्बाम् ॥४॥

सुशान्तां सुदेहां दृगन्ते कचान्तां, लसत्सल्लताङ्गी मनन्तामचिन्त्याम्।
स्मरेत् तापसैः संगपूर्व स्थितां तां, भजे शरादाम्बामजस्रं मदम्बाम् ॥५॥

कुरङ्गे तुरङ्गे मृगेन्द्रे खगेन्द्रे मराले मदेभे महोक्षेऽधिरूढाम् ।
महत्यां नवम्यां सदासामरूपां भजे शारदाम्बामजस्रं मदम्बाम् ॥६॥

ज्वलत्कान्तिवह्निं जगन्मोहनाङ्गी, भजे मानसाम्भोजसुभ्रान्तभृङ्गिम्।
निजस्तोत्रसङ्गीतनृत्यप्रभाङ्गीं, भजे शारदाम्बामजस्रं मदम्बाम् ॥७॥

भवाम्भोजनेत्राब्जसंपूज्यमानां लसन्मन्दहारा प्रभावक्त्रचिह्नाम् ।
चलच्चञ्चलाचारुताटङ्ककर्णां भजे शारदाम्बामजस्रं मदम्बाम् ॥८॥

। सम्पूर्णम् ।

६४
ભાષાન્તર

સુંદર કળશ જેવા સ્તનવાળી, અમૃતથી ભરેલા કુંભવાળી, આનંદના આધારરુપ, ઉત્તમ પુન્યશાળીઓના આલંબનરુપ, ચંદ્રમળ સમાન મુખવાળી (લાલ) બિંબ ફળ જેવા સુંદર નિર્મળ હોઠવાળી, મારી જનની શારદા માતાને હું નિરંતર ભજું છું. ૧

(કરૂણા) દષ્ટિમાં દયાથી ભીનાશવાળી, હાથમાં જ્ઞાનમુદ્રાવાળી, લલિત (સાહિત્ય-સંગીત-નૃત્ય) કલાઓથી સદાયજાગૃત, આભૂષણોથી સુંદર સ્વરૂપવાળી, વિદ્યાનીદેવી, જ્ઞાનરુપા, બુદ્ધિનો ઉચ્ચવિકાસકરનારી, મારી જનની શારદા-માતાને હું નિરંતર ભજું છું. ૨

કપાળમાં સુંદર તિલક કરેલી, મનોહર ગાયનમાં મગ્ન. પોતાના ભક્તોની એકમાત્ર રક્ષણ કરનારી, યશરૂપી શોભાયુક્ત ગાલવાળી, હાથમાં અક્ષમાલા ધારણ કરનારી, પ્રકાશતી પ્રાચીન

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

કાળની દેવી મારી જનની શારદામાતાને હું નિરંતર ભજું છું. ૩

સુંદર સેંથી અને ચોટલાવાળી, નેત્રોથી હરણોના નયનને જીતનારી, પોપટની વાણીથી પ્રસન્નથતી, ઈન્દ્રથી નમસ્કાર કરાતી, અમૃતના ભંડારરૂપ મુખવાળી, હર્ષથી ધ્યાન કરવા લાયક પ્રયાગ તીર્થ (ત્રિવેણી) સ્વરુપ, મારી જનની શારદામાતાને હું નિરંતર ભજું છું. ૪

અત્યંત શાંત, સુંદર દેહવાળી, કેશ (વાળ) સુધી પહોંચતી દષ્ટિવાળી (વિશાળ નયનોવાળી) દેદીપ્યમાન લતા સમાન અંગોવાળી, અંત રહિતચિંતવી ન શકાય એવી, તાપસોની સાથે નિવાસ કરીને રહેલી, એવી દેવીનું સ્મરણ કરવું. મારી જનની શારદામાતાને હું નિરંતર ભજું છું. ૫

હરણ, ઘોડા, સિંહ, ગરૂડ, હંસ - મદવાળો હાથી, અને મોટા બળદ ઉપર આરૂઢ થયેલી, મોટી નોમતિથિ (નવરાત્રી)માં હંમેશા વેદજ્ઞાનરૂપી મારી જનની શારદામાતાને હું નિરંતર ભજું છું. ૬

ચમકતી કાંતિથી અગ્નિ સમાન દેદીપ્યમાન, જગતને મોહિત કરનાર દેહવાળી, મનરૂપી કમળમાં સારી રીતે ભમેલી ભમરી સમાન, દેવીને હું ભજું છું.

સ્વાભાવિક સ્તોત્ર(સ્તુતિ) સંગીત અને નૃત્યથી શોભાયુક્ત અંગોવાળી મારી જનની શારદામાતાને હું નિરંતર ભજું છું. ૭

બ્રહ્મા-વિષ્ણુ-શંકરથી પૂજાતી, સુંદર મંદહાસ્યથી અંકિત થયેલા મુખવાળી, ચમકતા ચંચળ સુંદર આભૂષણથી શોભતા કાનવાળી, મારી જનની શારદામાતાને હું નિરંતર ભજું છું. ૮

સમ્પૂર્ણ.

६४
अनुवाद

सुन्दर कुंभ के जैसे स्तनवाली, अमृत से भरे घडो वाली, आनन्द के आधाररूप उत्तम पुण्यशालियों के आलंबनस्वरूप, चन्द्रमंडल के समान मुखवाली, (अरुण) बिंबफल के समान सुन्दर होठवाली, मेरी जननी शारदामाता को मैं निरन्तर भजता हूँ। १

(करुणा) दृष्टि में दयाकीआर्द्रतावाली, हाथ मे ज्ञानमुद्रावाली, ललित (साहित्य-संगीत-नृत्य) कलाओ से सदा जागृत आभूषणो से सुन्दर स्वरूपवाली, विद्या की देवी, ज्ञानरूपा, बुद्धिका उच्च विकास करनेवाली मेरी जननी, शारदा माता को मैं निरन्तर भजता हूँ। २

कपाल मे सुन्दर तिलक की हुई, मनोहर गान मे लीन, अपने भक्तों की एक मात्र रक्षा करनेवाली, यशरूपी शोभायुक्त गालवाली, हाथ मे अक्षमाला धारण करनेवाली, प्रकाशवती, प्राचीन काल की देवी, मेरी जननी, शारदा माता को मैं निरन्तर भजता हूँ। ३

सुन्दर मांग और वेणीवाली, नेत्रो से हिरनों (के नेत्रों) को जीतनेवाली, शुक की वाणी से प्रसन्न होती हुई, इन्द्र के द्वारा नमस्कार की जानेवाली, अमृतके भंडार स्वरूप मुखवाली, हर्ष से ध्यान करने योग्य, प्रयागतीर्थ (त्रिवेणी) स्वरूप मेरी जननी शारदा माता को मैं निरन्तर भजता हूँ। ४

अत्यन्त शान्त, सुन्दर शरीरवाली, केशो तक पहुँचती हुई दृष्टिवाली (विशाल लोचनावाली) देदीप्यमान लता के समान अंगोवाली, अन्त-रहित, अचिन्तनीय, तापसोके साथ निवास कर के रही हुई, देवी का स्मरण करना चाहिए। मेरी जननी शारदामाता को मैं निरन्तर भजता हूँ। ५

हिरन, घोडा, सिंह, गरुड, हंस, मतवाले (भत्त) हाथी और बड़े बैल पर आरूढ हुई बडी नवमी तिथि (नवरात्रि) में सदा वेदज्ञान-रूपी मेरी जननी शारदा माता को मैं निरन्तर भजता हूँ। ६

उज्ज्वल कान्ति से अग्नि के समान देदीप्यमान, जगत को मोहित करनेवाले देहवाली, मनरूपी कमल मे अच्छी तरह भँडराती हुई भ्रमरी के समान, देवी को मैं भजता हूँ।....

स्वाभाविक स्तोत्र (स्तुति), संगीत और नृत्य से सुशोभित अंगोवाली, मेरी जननी शारदा माता को मैं निरन्तर भजता हूँ। ७

ब्रह्मा-विष्णु-शंकर द्वारा पूजीजानेवाली, सुन्दर मन्द हास्य (मुसकान) से अंकित मुखवाली, चमकते हुए चंचल सुन्दर आभूषण से भूषित कानवाली, मेरी जननी शारदा माता को मैं निरन्तर भजता हूँ। ८

। सम्पूर्ण ।

६५
श्रीशारदाम्बास्तोत्रम् ।
(शारदापञ्चरत्नम्)

सारसभवमुखसारसमधुकरि ! हारसमुदयसुशोभिगले,
शारदशशिमुखि ! नीरदनिकरनिकारदशिरसिजभाररुचे !
कैरवसुहृदुडुहारवलयरुचिगौरवहृदमलदिव्यतनो !
भारति ! जननि ! सुधीरिति सुमधुरगीरिति विशदय संसदि माम् ।।१।।

कञ्जजमुखमणिपञ्जरशुकि-सकृदञ्जलिमपि तव यो रचये-
त्त्वं कलयसि ननु तं कविवरमिह पङ्कजमधुमदहारिगिरम् ।
संततमथ तव चिन्तनमपि यदि किं तप इत इति वेत्ति बुधो,
भारति ! जननि ! सुधीरिति सुमधुरगीरिति विशदय संसदि माम् ।।२।।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

हल्लकमृदुकरपल्लवदलमुहुरुल्लसितगुणसनादमहा-
वल्लकिवदनसमुल्ललदतिशयवल्लययुतशुभगीतिकले ।
हल्लगदरिमृगभिल्ल-निजजन-विपल्लवनविधि-विनिद्रदये
भारति ! जननि ! सुधीरिति सुमधुरगीरिति विशदय संसदि माम् ।।३।।

तावकपदयुगसेवकजनततिरेव कवनकृतिदक्षतमे-,
त्येतदिह जगति मातरखिलजनजातविदितमिति वेद्मि सदा ।
तन्मम मन इह चिन्मयि पदजलजन्मनि तव रतमस्तु सदा,
भारति ! जननि ! सुधीरिति सुमधुरगीरिति विशदय संसदि माम् ।।४।।

अम्ब ! समवनमदम्बरचर-निकुरुम्बमुकुटमणिदीप्तिझरी-
भूषितमिह तव पोषितरुचिपरिदूषितजलरुहमङ्घ्रियुगम् ।
नृत्यतु मम हृदि भृत्यगणग इति सत्यमिह हि यदि तेऽस्ति दया
भारति ! जननि ! सुधीरिति सुमधुरगीरिति विशदय संसदि माम् ।।५।।

।। संपूर्णम् ।।

૬૫
ભાષાન્તર

હે બ્રહ્માના મુખકમળમાં રહેલ ભમરી ! હારના સમૂહથી શોભતા ગળાવાળી ! શરદઋતુના ચંદ્રસમાન મુખવાળી ! ઘનઘોર વાદળાઓના સમૂહનો તિરસ્કાર કરનાર કેશ સમૂહની કાંતિવાળી! ચંદ્ર અને તારાઓની હારમાળાની શોભાના ગૌરવને હરનાર નિર્મળ દીવ્યશરીર વાળી ! હે ભારતી માતા ! સભામાં મને મધુરવાણીવાળો પંડિત બનાવ. ૧

હે બ્રહ્માના મુખરૂપી રત્ન જડિત પાંજરામાં રહેલી પોપટી જે એકવાર પણ તને નમસ્કાર કરે છે, તેને તું ખરેખર આ લોકમાં કમળના મધના અભિમાનને હરણ કરનાર વાણીવાળો ઉત્તમ કવિ બનાવે છે. હવે જો તારું સતત ચિંતન થાય તો હવેથી તપ શું (કરવું) છે, એમ જ્ઞાની જ જાણી લે છે. હે ભારતી માતા ! સભામાં મને મધુરવાણીવાળો પંડિત બનાવ. ૨

લાલ કમળસમાન કોમળ હાથરૂપી કોમળ પર્ણમાં વારંવાર ઉછળતી, તારના અવાજવાળી મોટી વીણાના વાદનની સાથે અતિશય ચંચળ એવા સંગીત લય યુકત મંગલ ગાયન કલ્પવાળી! સુંદર લાગતી ગુફામાં હરણને માટે ભીલ સમાન લાગતી એમ પોતાના ભકત જનની વિપત્તિઓના છેદન ક્રિયામાં વિકાસપામેલી દયાવાળી ! હે ભારતી માતા - સભામાં મને મધુરવાણીવાળો પંડિત બનાવ. ૩

હે માતા ! તારા ચરણ યુગલની સેવા કરનાર લોક સમૂહ જ કાવ્ય રચનામાં સૌથી વધુ પ્રવીણ હોય છે, એ વાત આ જગતમાં બધા લોકોમાં પ્રસિદ્ધ છે એમ હું હંમેશા માનું છું. તેથી મારું મન તારા આ જ્ઞાનમય ચરણ કમળમાં હંમેશા આસકત બને. હે ભારતી માતા ! સભામાં મને મધુરવાણીવાળો પંડિત બનાવ. ૪

હે માતા ! સારી રીતે નમન કરતા દેવ સમૂહના મુગુટ મણીઓના તેજરૂપી ઝરણાથી આભૂષિત થયેલ અત્યંત વધેલી કાંતિથી કમળને પણ તિરસ્કાર કરનારું તારું ચરણ યુગલ આ લોકમાં મારા દાસોનાય દાસ એવા હૃદયમાં નૃત્ય કરો એમ ત્યારેજ સત્ય થાય જો આ લોકમા તારી કૃપા હોય. હે ભારતી માતા ! સભામાં મને મધુરવાણીવાળો પંડિત બનાવ. ૫

: સંપૂર્ણ :

६५
अनुवाद

हे ब्रह्मा के मुखकमल मे रही हुई भ्रमरी ! हारो के समूह से शोभायमान गलेवाली ! शरदृऋतु के चन्द्र के सदृश मुखवाली ! घनघोर मेघो के समूह का तिरस्कार करनेवाले केश समूह की कांतिवाली ! चन्द्र और तारो हारो की शोभा का गौरव हरनेवाली ! निर्मल दिव्य शरीरवाली ! हे भारती माता ! मुझे सभा मे मधुरवाणी वाला पंडित बनाओ । १

हे ब्रह्मा के मुखरूपी रत्नजडित पिंजडे में रही हुई मैना ! तुझे जो एक बार भी नमस्कार करता है, उसे तू लोक मे कमल के मधु (शहद) के गर्व को हरनेवाली वाणीवाला, सचमुच उत्तम कवि बनाती है। यदि तुम्हारा सतत चिंतन हो तो अब तप क्या (करना) है? ज्ञानी जन ऐसा जान लेता है। हे भारती माता ! मुझे सभा में मधुरवाणी वाला पंडित बनाओ । २

लाल कमल के सदृश कोमल हाथरूपी कोमल पर्ण में बारबार उछलती, तार की ध्वनिवाली बड़ी वीणा के वादन के साथ अतिशय चंचल संगीत लय-युक्त मंगलगान कलावाली । सुन्दर बाग की गुफा में हिरनके लिए भील के समान लगनेवाली, इस प्रकार अपने भक्तजन की विपत्तियों के छेदन की विक्रिया में विकासप्राप्त दयावाली ! हे भारती माता ! मुझे सभा में मधुर वाणीवाला पंडित बनाओ । ३

हे माता ! तुम्हारे चरणयुग्म की सेवा करनेवाला जनसमूह ही काव्यरचना में सबसे अधिक निपुण होता है - यह बात जगत के सभी लोगों में प्रसिद्ध है, ऐसा मैं सदा मानता हूँ । अतः मेरा मन तुम्हारे ज्ञानमय चरण कमलो में हमेशा आसक्त बने । हे भारती माता ! मुझे सभा में मधुर वाणीवाला पंडित बनाओ । ४

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

हे माता ! सम्यक् नमन करनेवाले देवसमूह का मुकुट-मणियों के प्रकाशरूपी झरने से भूषित, अत्यंत बढी हुई कान्ति से कमल कोभी तिरस्कृत करनेवाला तुम्हारा चरणयुगल लोकमें मेरे दासानुदास समान हृदय में नृत्य करे, ऐसा तभी सत्य हो सकता है यदि इस लोक में तुम्हारी दया हो। हे भारती माता। मुझे सभा में मधुरवाणीवाला पंडित बनाओ। ५

-: संपूर्ण :-

६६
श्रीशारदाम्बास्तोत्रम् ।

वाचाहृतमोचामदया-चारुविपञ्ची-
ध्वानानुगनानाविध-गानात्मिकयाम्बा ।
अङ्गीकृतभृङ्गीकुलसङ्गीतकभङ्गी,
भूयान्निरपाया विधिजाया वदने मे ॥१॥

जम्भाहितसम्भावितरम्भादिशुभाङ्गी-
गर्वावलिनिर्वापकसर्वाधिकरूपा ।
तारारुचिधारामदचोरामलहारा,
भाषामययोषा मतितोषाय भवेन्मे ॥२॥

वैमानिकरामाकचहैमाभरणश्री-
धारापरिनीराजनराराजितपादा ।
हृद्योत्तमविद्योत्करविद्योतकरी मा-
मव्यादतिभव्याकृतिरव्याजकृपाम्बा ॥३॥

स्वीयामलकायांशुनिकायातिसितिम्ना,
क्षीराम्बुधिहारानिव दूराद्विकिरन्ती ।
राकाभवकोकाहितनीकाशमुखी मे
दद्यादनवद्यामिह विद्यावलिमम्बा ॥४॥

स्मिताभिभूतचन्द्रिका श्रितावने वितन्द्रिका
परास्तनागवेणिका करात्तचारुवीणिका ।
जितासिताब्जलोचना कृतानताघमोचना
मुदास्तु धातृसुन्दरी मदाननाब्जबम्भरी ॥५॥

सम्पूर्णम् ।

६६
ભાષાન્તર

સુંદરવીણાના ધ્વનિને અનુસરતી અનેક પ્રકારના ગીત (ગાયન) સ્વરૂપ વાણીથી (પોતાના) સંગીતના પ્રકારથી ભમરીઓના સમૂહને ગૌણ કરેલ, ભક્તોના રોગ અને મૃત્યુને હરનારી, બ્રહ્માની પત્ની (શારદા) માતા મારા મુખમાં સ્થિર થાઓ. ૧

ઈન્દ્રથી સમ્માનિત રંભા વિગેરે સુંદરીઓના ગર્વની પરંપરાને બુઝવી નાખનારા સર્વથી અધિક રૂપ સૌંદર્યવાળી, તારાઓના પ્રકાશની ધારાના મદને હરી લેનાર ઉજ્જવળ હારવાળી ! ભાષા સ્વરૂપા દેવી મારી બુદ્ધિના સુખમાટે થાઓ. ૨

વૈમાનિક દેવોની સ્ત્રીઓના માથાના વાળમાં રહેલ સોનાના આભૂષણોના શોભાધારાની આરતીથી અત્યંત શોભાયમાન ચરણવાળી, મનોહર અને શ્રેષ્ઠ વિદ્યાઓના સમૂહને પ્રકાશકરનારી, અતિભવ્ય આકારવાળી, શીઘ્ર(તુરંત) કૃપા કરનારી માતા મારી રક્ષા કરે. ૩

પોતાના નિર્મળશરીરના કિરણોના સમૂહની અતિશય સફેદાઈથી ક્ષીરસમુદ્રોના સમૂહને જાણે દૂરથી જ ફેલાવનારી, ચક્રવાકથી આદર પામેલા પૂર્ણચંદ્ર સમાન મુખવાળી, માતા મને આ લોકમાં દોષ રહિત વિદ્યા સમૂહને આપે. ૪

હાસ્યથી ચંદ્રિકાને પરાભવ કરનારી, આશ્રિતજનોના રક્ષણમાં જાગૃત, ચોટલાથી નાગને પરાસ્ત કરનારી, હાથમાં ધારણ કરેલી સુંદર વીણાવાળી, નયનોથી નીલકમળને જીતનારી, ભક્તોના પાપને હરનારી, બ્રહ્માની સ્ત્રી શારદા હર્ષથી મારા મુખ કમળમાં ભમરી બને. ૫

: સમ્પૂર્ણ :

६६
अनुवाद

सुन्दर वीणा की ध्वनि का अनुसरण करती हुई, विविध गीत (गान) स्वरूप वाणी से (अपने) संगीत के प्रकार से भ्रमरियो के समूह को गौण करनेवाली भक्तो के रोग और मृत्युको दूर करनेवाली ब्रह्माकी पत्नी शारदा माता मेरे मुख में स्थिर हो। १

इन्द्र द्वारा सम्मानित रंभा आदि सुन्दरियों के गर्व की परम्परा को बुझा डालनेवाली, सर्वाधिक रूप- सौंदर्यमयी, तारागण के प्रकाश की धारा के मद को हरनेवाली, उज्ज्वल हारवाली ! भाषा-स्वरूपादेवी मेरी बुद्धि के सुख के लिए हो। २

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वैमानिक देवो की स्त्रियो के केशो में पहने हुए स्वंण के आभूषणो की शोभाधारा की आरती से अत्यन्त शोभायमान चरणोवाली, मनोहर और श्रेष्ठ विद्याओ के समूह को प्रकाशित करनेवाली, अति भव्य आकृतिवाली, शीघ्र कृपा करनेवाली माता मेरी रक्षा करे। ३

अपने निर्मल शरीर की रश्मियों के पुंज की अतिशय श्वेतता से क्षीर समुद्रो के समूह को मानो दूर से ही फैलानेवाली (बिखेरनेवाली) चक्रवाक पक्षी से सम्मान पायी हुई पूर्णचन्द्र के समान मुखवाली माता मुझे इस लोक में दोष-रहित विद्या का समूह प्रदान करे। ४

मन्दहास्य (मुसकान) से चन्द्रिका का पराभव करनेवाली आश्रित जनो की रक्षा में जागृत, अपनी वेणी से सर्प (नाग) को पराजित करनेवाली, हाथ में सुन्दर वीणा धारण करनेवाली, नयनो से नील कमल को मात करनेवाली, भक्तो के पापो को दूर करनेवाली, ब्रह्मा की स्त्री शारदा मेरे कमल में आनन्द पूर्वक वास करे। ५

। सम्पूर्णम्।

६७

श्रीसरस्वतीशतनामस्तवः।

अनुष्टुप.

सरस्वती शरण्या च सहस्राक्षी सरोजगा।
शिवा सती सुधारुपा शिवमाया सुता शुभा ॥१॥

सुमेधा सुमुखी शान्ता सावित्री सामगायिनी।
सुरोत्तमा सुवर्णा च श्रीरुपा शास्त्रशालिनी ॥२॥

शान्ता सुलोचना साध्वी सिद्धा साध्या सुधात्मिका।
शारदा सरला सारा सुवेषा जयवर्द्धिनी ॥३॥

शङ्करी शमिता शुद्धा शक्रमान्या सुभङ्करी
शुद्धाहाररता श्यामा सीमा शीलवती शरा ॥४॥

शीतला शुभगा सर्वा सुकेशी शैलवासिनी।
शालिनी साक्षिणी सीता सुभिक्षा शिवप्रेयसी ॥५॥

सुवर्णा शोणवर्णा च सुव्वरी सुरसुन्दरी।
शक्तिस्तुषा सारिका च सेव्या श्रीः सुजनार्चिता ॥६॥

शिवदूती श्वेतवर्णी शुभ्राभा शुकनाशिकी।
सिंहिका सकला शोभा स्वामिनी शिवपोषिणी ॥७॥

श्रेयस्करी श्रेयसी च शौरिः सौदामिनी शुचिः।
सौभागिनी शोषणी च सुगन्धा सुमनःप्रिया ॥८॥

सौरभेयी सुसुरभी श्वेतातपत्रधारिणी।
शृङ्गारिणी सत्यवक्ता सिद्धार्था शीलभूषणा ॥९॥

सत्यार्थिनी च सन्ध्याभा शची संक्रान्ति सिद्धिदा।
संहारकारिणी सिंही सप्तार्चिः सफलार्थदा ॥१०॥

सत्या सिंदुरवर्णाभा सिन्दुरतिलकप्रिया।
सारङ्गा सुतरां तुभ्यं ते नमोऽस्तु सुयोगिना ॥११॥

इति सरस्वतीशतनामस्तवः समाप्तः।

૬૭

ભાષાન્તર

૧. સરસ્વતી-વિદ્યાપ્રવાહવાળી, ૨. શરણ્યા-શરણરૂપા ૩. સહસ્રાક્ષી-હજારઆંખવાળી, ૪. સરોજગા-પદ્મનિવાસિની ૫. શિવા-મંગલરૂપા ૬. સતી-સદાચારિણી ૭. સુધારૂપા-અમૃતસ્વરૂપા ૮. શિવમાયા-પરમેશ્વરની માયારૂપા ૯. સુતા-પુત્રી બ્રહ્મપુત્રી રૂપ, ૧૦. શુભા-કલ્યાણકારિણી ૧.

૧૧. સુમેધા ઉત્તમબુદ્ધિરૂપા ૧૨. સુમુખી-મનોહર મુખવાલી ૧૩. શાન્તા-શાન્તિરૂપા ૧૪. સાવિત્રી-સૂર્યનીશક્તિ, ગાયત્રી ૧૫. સામગાયિની-સામવેદનીગાયિકા, સંગીત વિશારદ ૧૬. સુરોત્તમા-દેવોમાં ઉત્તમા, ૧૭. સુવર્ણા ઉત્તમવર્ણોવાળી ૧૮. શ્રીરૂપા-સૌંદર્યરૂપા, ૧૯. શાસ્ત્રશાલિની-શાસ્ત્રોથી શોભાવાળી. ૨.

૨૦. શાન્તા-સંન્યસ્તરૂપા, ૨૧. સુલોચના-સુંદરદષ્ટિવાલી, ૨૨. સાધ્વી-ઉત્તમા-સચ્ચરિત્રા, ૨૩. સિદ્ધા-સિદ્ધ સ્વરુપા ૨૪. સાધ્વી-સાધ્યરૂપા ૨૫. સુધાત્મિકા-અમૃતરૂપા, ૨૬. શારદા-નિર્મલરૂપા ૨૭. સરલા-સરલસ્વભાવી, કુટિલતા રહિત ૨૮. સારા-સારરૂપા ૨૯. સુવેષા સુંદર વેષવાલી ૩૦. જયવર્દ્ધિની-જય વધારનારી ૩.

૩૧. શંકરી-શાન્તિ આપનારી, ૩૨. શમિતા-ધૈર્યને ધારણકરનારી ૩૩. શુદ્ધા-નિર્દોષા ૩૪. શક્રમાન્યા ઇન્દ્રથી સન્માન્યા ૩૫. શુભંકરી-શુભકરનારી ૩૬. શુદ્ધાહારરતા-શુદ્ધઆહારવાલી ૩૭. શ્યામા સુંદર સ્ત્રીરૂપા ૩૮. સીમા-

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

સીમારૂપા ૩૯. શીલવતી ઉત્તમ ચારિત્ર્યરૂપા ૪૦. શરા-તીક્ષ્ણગતિવાલી ૪.

૪૧. શીતલા-શીતલસ્વરૂપા ૪૨. શુભગા-સન્માર્ગ ગમનકરનારી ૪૩. સર્વા-સર્વરૂપા ૪૪. સુકેશી-સુંદર કેશવાળી ૪૫. શૈલવાસિની-પાર્વતીરૂપા ૪૬. શાલિની-સ્વામિની ૪૭. સાક્ષિણી-સાક્ષિરૂપા ૪૮. સીતા-સીતાસ્વરૂપા ૪૯. સુભિક્ષા-ધનધાન્યાદિથી પરિપૂર્ણવાળી ૫૦. શિવપ્રેયસી - મંગલને ઇચ્છનારી. ૫.

૫૧. સુવર્ણા દેદીપ્યમાન સ્વરૂપવાળી ૫૨. શોણવર્ણા-લાલરંગવાળી ૫૩. સુવરી-સુંદર વરદાનવાળા ૫૪. સુર સુંદરી-દેવતારૂપા ૫૫. શકિત શક્તિરૂપા ૫૬. તુષા-સંતોષવાળી ૫૭. સારિકા-ગતિશીલા ૫૮. સેવ્યા-સેવા યોગ્યરૂપા ૫૯. શ્રી સમૃદ્ધિરૂપા ૬૦. સુજનાર્ચિકા-સજ્જનોથી પૂજાયેલી ૬.

૬૧. શિવઈતિ-શિવની ઈતી ૬૨. શ્વેતવર્ણા ઉજ્જવલ સ્વરૂપા ૬૩. શુભ્રાભા-ધવલકાંતિવાળી ૬૪. શુકનાસિકા-પોપટના ચાંચ જેવી નાકવાળી-સુંદરી ૬૫. સિંહિકા-પાપનો છેદ કરનારી. ૬૬. સકલા-સર્વાત્મિકા સર્વકલાધીયુકત-૬૭. શોભા-શોભારૂપા ૬૮. સ્વામિની-ઈશ્વરી ૫૯. શિવપોષિણી-કલ્યાણનું પોષણ કરવાવાળી. ૭.

૭૦. શ્રેયસ્કરી-સર્વકલ્યાણકરનારી, ૭૧. શ્રેયસી અત્યંતકલ્યાણરૂપા ૭૨. શૌરિઃ પરાક્રમ કરવાવાલી ૭૩. સૌદામિની-વીજળીસ્વરૂપા ૭૪. સુચિઃ-પવિત્રતારૂપા ૭૫. સૌભાગિની-સૌંદર્યવાળી. ૭૬. શોષિણી-દુરિતને સુકવીનાખનારી. ૭૭. સૌરિઃ સૂર્યપ્રભા ૭૮. સુગંધા-સંગધવાળી-પદ્મિની સ્વરૂપા ૭૯. સુમનઃ પ્રિયા-વિદ્વાનોને પ્રિય. ૮.

૮૦. સૌરમેયી-કામધેનુરૂપા ૮૧. સુસુરભિ-મનોહર સુગંધવાળી ૮૨. શ્વેતાતપત્ર ધારિણી-શ્વેતછત્રવાળી, ૮૩. શૃંગારિણી-શૃંગારરૂપા ૮૪. સત્યવક્તા-સત્ય બોલનારી ૮૫. સિદ્ધાર્થા-સકલપ્રયોજનવાળી. ૮૬. શીલાભૂષણા-ઉત્તમચારિત્ર્યભૂષણા. ૯.

૮૭. સત્યાર્થિની-સત્યઅર્થવાળી ૮૮. સંધ્યાભા સંધ્યા સમાન કાંતિવાળી ૮૯. શચી-ઇન્દ્રાણીરૂપા ઈશ્વરી ૯૦. સંક્રાતિ-સંધિરૂપા ૯૧. સિદ્ધિદા સિદ્ધિદાત્રી ૯૨. સંહારકારિણી-ભયાત્મરૂપા. ૯૩. સિંહી-પરાક્રમકરવાવાળી. ૯૪. સપ્તાર્ચિઃ અગ્નિરૂપા ૯૫. સકલાર્થદા-સકલઅર્થને આપનારી. ૧૦.

૯૬. સત્યા-સત્વરૂપા ૯૭. સિંદૂર વર્ણાભા-સિંદૂર જેવા લાલ) વર્ણવાળા ૯૮. સિન્દૂરતિલકપ્રિયા-સિંદૂરનું તિલક જેને પ્રિય છે એવી ૯૯. સારંગા-મનોહર વિવિધ વર્ણોવાળી ૧૦૦. સુતરા-સહજપણે મેળવી શકાય તેવી ૧૧.

તમારા આ સુયોગીદ્વારા તને નમસ્કાર

સંપૂર્ણ.

૬૭
अनुवाद

(१) सरस्वती - विद्याप्रवाहयुक्ता, (२) शरण्या - शरणरूप, (३) सहस्राक्षी - हजारों आंखोवाली, (४) सरोजगा - पद्मनिवासिनी, (५) शिवा - मंगलरूपा, (६) सती - सदाचारिणी, (७) सुधारूपा - अमृतस्वरूपा, (८) शिवमाया - परमेश्वर की मायारूप, (९) सुता - पुत्रीरूप (ब्रह्मपुत्री), (१०) शुभा-कल्याणकारिणी। १.

(११) सुमेधा - उत्तम बुद्धिरूपा, (१२) सुमुखी - मनोहर मुखवाली, (१३) शान्ता - शान्तिरूपा, (१४) सावित्री -सूर्य की शक्ति, गायत्री, (१५) सामगायिनी - सामवेद की गायिका, संगीतविशारदा, (१६) सुरोत्तमा - देवो में उत्तम, (१७) सुवर्णा - उत्तम वर्णो (अक्षरो)वाली, (१८) श्रीरूपा - सौन्दर्यरूपा, (१९) शास्त्रशालिनी - शास्त्र से शोभावाली २.

(२०) शान्ता - सन्न्यस्तरूपा, (२१) सुलोचना - सुंदर दृष्टिवाली, (२२) साध्वी - उत्तमा, सच्चरित्रा, (२३) सिद्धा - सिद्धस्वरूपा, (२४) साध्या -साध्यरूपा, (२५) सुधात्मिका - अमृतरूपा, (२६) शारदा - निर्मलरूपा, (२७) सरला - सरलस्वभावा, कुटिलतारहित, (२८) सारा - साररूपा, (२९) सुवेषा - सुंदर वेषवाली, (३०) जयवर्द्धिनी - जय बढानेवाली। ३.

(३१) शंकरी - शान्तिप्रदा, (३२) शमिता - धैर्यधारिणी, (३३) शुद्धा - शुद्धरूपा, निर्दोषा, (३४) शक्रमान्या - इन्द्रसे सम्मान्या, (३५) शुभंकरी - शुभकर्त्री, (३६) शुद्धाहाररता - शुद्ध आहारवाली, (३७) श्यामा - सुंदरस्त्रीरूपा, (३८) सीमा - सीमास्वरूपा, (३९) शीलवती - उत्तमचारित्र्यरूपा, (४०) शरा - तीक्ष्ण गतिवाली। ४.

(४१) शीतला - शीतलस्वरूपा, (४२) शुभगा - सन्मार्गगामिनी, (४३) सर्वा - सर्वरूपा, (४४) सुकेशी - सुन्दर केशवाली, (४५) शैलवासिनी - पार्वतीरूपा, (४६) शालिनी - स्वामिनी, (४७) साक्षिणी - साक्षिरूपा, (४८) सीता - सीतास्वरूपा, (४९) सुभिक्षा - धनधान्यादि - परिपूर्णता, समृद्धिरूपा, (५०) शिवप्रेयसी - मंगलकामिनी। ५.

(५१) सुवर्णा - देदीप्यमान स्वरूपवाली, (५२) शोणवर्णा - लाल रंगवाली, (५३) सुवरी - सुंदर वरदानवाली, (५४) सुरसुंदरी - देवतारूपा, (५५) शक्तिः - शक्तिरूपा, (५६) तुषा - संतुष्टि, (५७) सारिका - गतिशीला, (५८) सेव्या - सेव्यरूपा, (५९) श्रीः - समृद्धिरूपा, (६०) सुजनार्चिता - सज्जनोसे पूजिता ॥ ६.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

પરમ પ્રભાવક પ્રાચીન-પ્રતિમાજી
શ્રી સરસ્વતી-ભારતી-શારદા દેવીઓ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

અનેકવિધ મુદ્રામાં
તામિલનાડુ - પિંડવાડા,
મહેસાણા વિગેરે ક્ષેત્રોની
આનંદકારી
શ્રી સરસ્વતી દેવીઓ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

(६१) शिवदूती - शिव की दूती, (६२) श्वेतवर्णा - उज्ज्वलस्वरूपा, (६३) शुभ्राभा - धवल कांतिमती, (६४) शुकनासिकी - तोतेकी चोंच जैसे नाकवाली - सुंदरी, (६५) सिंहिका - पाप-छेदनकर्त्री, (६६) सकला - पर्वात्मिका, सर्वकलायुक्ता, (६७) शोभा - शोभारूपा, (६८) स्वामिनी - ईश्वरी, (६९) शिवपोषिणी - कल्याण का पोषण करनेवाली। ७.

(७०) श्रेयस्करी - सर्वकल्याणकरी, (७१) श्रेयसी - अत्यधिक कल्याणरूपा, (७२) शौरिः - पराक्रम करनेवाली, (७३) सौदामिनी - विधुत्स्वरूपा, (७४) शुचिः - पवित्रतारूप, (७५) सौभागिनी - सौन्दर्यवती, (७६) शोषणी - दुरित को सूखानेवाली, (७७) शौरिः - सूर्यप्रभा, (७८) सुगन्धा - सुंदर गन्धवती, पद्मिनीस्वरूपा, (७९) सुमनःप्रिया - विद्वज्जनप्रिया। ८.

(८०) सौरमेयी - कामधेनुरूपा, (८१) सुसुरभि - मनोहर सुगंधवती, (८२) श्वेतातपत्रधारिणी - श्वेतछत्रयुक्ता, (८३) शृंगारिणी - शृंगाररूपा, (८४) सत्यवक्ता - सत्यभाषिणी, (८५) सिद्धार्था - सफल प्रयोजनवाली, (८६) शीलभूषणा - उत्तमचारित्र्यभूषणा। ९.

(८७) सत्यार्थिनी - सत्य-अर्थवती, (८८) संध्याभा - संध्या समान कांतिमती, (८९) शची - इन्द्राणीरूपा, ईश्वरी, (९०) संक्रान्ति - सन्धिरूपा, (९१) सिद्धिदा - सिद्धिदात्री, (९२) संहारकारिणी - लयात्मिका, (९३) सिंही - पराक्रम करनेवाली, (९४) सप्तार्चिः - अग्निस्वरूपा, (९५) सफलार्थदा - सफल-अर्थ-प्रदात्री। १०.

(९६) सत्या - सत्यरूपा, (९७) सिंदूरवर्णाभा - सिंदूर-समानवर्णा, (९८) सिन्दूरतिलकप्रिया - सिंदूरतिलक जिसको प्रिय है ऐसी, (९९) सारंगा - मनोहर विविध वर्णोंवाली, (१००) सुतरा - सहजलभ्या

तुम्हारे इस सुयोगी द्वारा तुम्हें नमस्कार। ११.

। सम्पूर्ण ।

६८
॥ श्री शारदादेवी-नमस्काराः ॥
अनुष्टुप.

श्री शारदे ! नमस्तुभ्यं जगद् भुवनदीपिके !।
विद्वज्जनमुखाम्भोज भृङ्गिके। मे मुखे वस ॥१॥

वागीश्वरि ! नमस्तुभ्यं नमस्ते हंसगामिनि !
नमस्तुभ्यं जगन्मात जगत्कर्त्रि ! नमोऽस्तुते ॥२॥

शक्तिरुपे ! नमस्तुभ्यं कवीश्वरि ! नमोऽस्तुते
नमस्तुभ्यं भगवति। सरस्वति ! नमोऽस्तुते ॥३॥

जगन्मुखे ! नमस्तुभ्यं वरदायिनि ! ते नमः
नमोऽस्तु तेऽम्बिकादेवि ! जगत्पावनि ! ते नमः ॥४॥

शुक्लाम्बरे ! नमस्तुभ्यं ज्ञानदायिनि ! ते नमः
ब्रह्मरुपे ! नमस्तुभ्यं ब्रह्मपुत्रि ! नमोऽस्तुते ॥५॥

विद्वन्मात ! नमस्तुभ्यं वीणाधारिणि ! ते नमः।
सुरेश्वरि ! नमस्तुभ्यं नमस्ते सुरवन्दिते ! ॥६॥

भाषामयि ! नमस्तुभ्यं शुकधारिणि ! ते नमः।
पङ्कजाक्षि ! नमस्तुभ्यं मालाधारिणि ! ते नमः ॥७॥

पद्मारुढे ! नमस्तुभ्यं नमस्त्रिपुरसुन्दरि ! ॥८॥

धीदायिनि ! नमस्तुभ्यं ज्ञानरुपे नमोऽस्तुते।
सुरार्चिते ! नमस्तुभ्यं भुवनेश्वरि ! ते नमः ॥९॥

कृपावति ! नमस्तुभ्यं यशोदायिनि ! ते नमः।
सुखप्रदे ! नमस्तुभ्यं नमः सौभाग्यवर्द्धिनि ! ॥१०॥

विश्वेश्वरि ! नमस्तुभ्यं नमस्त्रैलोक्यधारिणि !
जगत्पूज्ये नमस्तुभ्यं विद्यां देहि महामहे ! ॥११॥

श्री देवते नमस्तुभ्यं जगदम्बे ! नमोऽस्तुते
महादेवि ! नमस्तुभ्यं पुस्तकधारिणि ! ते नमः ॥१२॥

कामप्रदे ! नमस्तुभ्यं श्रेयो माङ्गल्यदायिनि !।
सृष्टिकर्त्रि ! नमस्तुभ्यं सृष्टिधारिणि ! ते नमः ॥१३॥

कविशक्ते ! नमस्तुभ्यं कलिनाशिनि ! ते नमः।
कवित्वदे ! नमस्तुभ्यं मत्तमातङ्गगामिनि। ॥१४॥

जगद्धिते ! नमस्तुभ्यं नमः संहारकारिणी !।
विद्यामयि ! नमस्तुभ्यं विद्यां देहि दयावति। ॥१५॥

। इति नमस्काराः समाप्ताः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૬૮
ભાષાન્તર

હે શ્રી શારદા ! હે જગતરૂપી ભુવનમાં દીપિકા (દીપક) સમાન ! હે વિદ્વાનના મુખ રૂપી કમળમાં ભમરી સમાન ! આપને નમસ્કાર થાઓ. આપ મારા મુખમાં વસો. ૧

હે વાગીશ્વરી ! આપને નમસ્કાર, હે હંસગામિની ! તને નમસ્કાર, હે જગતમાતા ! આપને નમસ્કાર, હે જગતને કરનારી! આપને નમસ્કાર થાઓ. ૨

હે શક્તિરૂપા તને નમસ્કાર, હે કવીશ્વરી ! તને નમસ્કાર, હે ભગવતી ! હે સરસ્વતી ! આપને નમસ્કાર થાઓ. ૩

હે જગન્મુખા ! આપને નમસ્કાર, હેઉત્તમવરદાન આપનારી! તને નમસ્કાર,

હે અંબિકાદેવી ! આપને નમસ્કાર, હે જગતને પાવન કરનારી! આપને નમસ્કાર થાઓ. ૪

હે શ્વેતવસ્ત્રવાળી ! આપને નમસ્કાર, હે વીણાને ધારણ કરનારી ! તને નમસ્કાર, હે બ્રહ્મરૂપા ! આપને નમસ્કાર, હે બ્રહ્મપુત્રી ! તને નમસ્કાર થાઓ. ૫

હે વિદ્વાનોની માતા ! આપને નમસ્કાર, હે વીણાને ધારણ કરનારી ! તને નમસ્કાર, હે સુરેશ્વરી (દેવોની સ્વામિની)! આપને નમસ્કાર, હે સુરોથી વંદાયેલી ! તને નમસ્કાર થાઓ. ૬

હે ભાષામયી ! આપને નમસ્કાર, હે શુક (પોપટ) ધારણ કરનારી ! તને નમસ્કાર, હે કમલાક્ષી (કમળ જેવી આંખવાળી)! આપને નમસ્કાર, હે માલા (રત્ન)ને ધારણ કરનારી ! તને નમસ્કાર થાઓ. ૭

હે પદ્મારૂઢા ! આપને નમસ્કાર, હે પદ્મને ધારણ કરનારી ! તને નમસ્કાર, હે શુક્લરૂપા ! આપને નમસ્કાર, હે ત્રિપુરસુંદરી ! આપને નમસ્કાર થાઓ. ૮

હે બુદ્ધિને આપનારી ! આપને નમસ્કાર, હે પદ્મને ધારણ કરનારી ! તને નમસ્કાર, હે દેવોથી પૂજાયેલી ! આપને નમસ્કાર, હે ભુવનેશ્વરી ! તને નમસ્કાર થાઓ. ૯

હે કૃપાવાળી આપને નમસ્કાર, હે યશને આપનારી ! તને નમસ્કાર, હે સુખને આપનારી ! આપને નમસ્કાર, હે સૌભાગ્ય વધારનારી ! તને નમસ્કાર થાઓ. ૧૦

હે વિશ્વેશ્વરી (વિશ્વની સ્વામિની)! આપને નમસ્કાર, હે ત્રણે ય લોકને ધારણકરનારી ! તને નમસ્કાર, હે જગત્પૂજ્યા ! આપને નમસ્કાર, હે મહાતેજવાળી વિદ્યાને તું આપ. ૧૧

હે શ્રી દેવતા ! આપને નમસ્કાર, હે જગતની માતા ! તને નમસ્કાર, હે મહાદેવી ! આપને નમસ્કાર, હે પુસ્તકને ધારણ કરનારી તને નમસ્કાર થાઓ. ૧૨

હે કામ (ઈચ્છિત)ને આપનારી ! આપને નમસ્કાર, હે શ્રેય અને માંગલ્યને આપનારી ! હે સૃષ્ટિને કરનારી ! આપને નમસ્કાર હે સૃષ્ટિને ધારણ કરનારી ! તને નમસ્કાર થાઓ. ૧૩

હે કવિઓની શક્તિ ! આપને નમસ્કાર, હે કલિ(યુગ)નો નાશ કરનારી! તને નમસ્કાર, હે કવિત્વને આપનારી ! આપને નમસ્કાર, હે મત્ત માતંગ ગામિની તને નમસ્કાર થાઓ. ૧૪

હે જગતનું હિતકરનારી ! આપને નમસ્કાર થાઓ. હે સંહાર કરનારી ! હે વિદ્યામયી ! આપને નમસ્કાર થાઓ, હે દયાવતી ! (દયાવાળી!) (મને) વિદ્યાને તું આપ. ૧૫

-: સંપૂર્ણ :-

६८
अनुवाद

हे श्रीशारदा ! जगतरूपी भुवन में दीपिका समान; विद्वान के मुखकमल में भ्रमरी समान; तुम्हे नमस्कार; तुम मेरे मुख में बसो। १.

हे वागीश्वरी ! तुम्हें नमस्कार; हे जगन्माता ! तुम्हें नमस्कार; हे जगत की रचना करनेवाली; तुम्हें नमस्कार। २.

हे शक्तिरूपा ! तुम्हें नमस्कार; हे कवीश्वरी ! तुम्हें नमस्कार; हे भगवती ! तुम्हें नमस्कार; हे सरस्वती ! तुम्हें नमस्कार। ३.

हे जगत की मुखस्वरूपा ! तुम्हें नमस्कार; हे वरदात्री ! तुम्हें नमस्कार; हे अम्बिकादेवी ! तुम्हें नमस्कार; हे जगत को पवित्र करनेवाली ! तुम्हें नमस्कार। ४.

हे श्वेतवस्त्रधारिणी ! तुम्हें नमस्कार; हे ज्ञानदात्री ! तुम्हें नमस्कार; हे ब्रह्मरूपा! तुम्हें नमस्कार; हे ब्रह्मपुत्री ! तुम्हें नमस्कार। ५.

हे विद्वानों की माता ! तुम्हें नमस्कार; हे वीणाधारिणी ! तुम्हें नमस्कार; हे देवेश्वरी ! तुम्हें नमस्कार; हे देवों द्वारा वन्दित ! तुम्हें नमस्कार। ६.

हे भाषामयी ! तुम्हें नमस्कार; हे शुक (तोते)को धारण करनेवाली ! तुम्हें नमस्कार; हे कमलनयनी ! तुम्हें नमस्कार; हे मालाधारिणी ! तुम्हें नमस्कार। ७.

हे कमल पर विराजिता ! तुम्हें नमस्कार; हे कमलधारिणी !

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

तुम्हें नमस्कार; हे शुक्लस्वरूपा; तुम्हें नमस्कार; हे त्रिपुरसुन्दरी ! तुम्हें नमस्कार। ८.

हे बुद्धिदात्री ! तुम्हें नमस्कार; हे ज्ञानरूपा ! तुम्हें नमस्कार; हे देवो द्वारा पूजित; तुम्हें नमस्कार; हे भुवनेश्वरी ! तुम्हे नमस्कार।९.

हे कृपा करनेवाली ! तुम्हें नमस्कार; हे कीर्तिदात्री ! तुम्हें नमस्कार: हे सुखदायिनी ! तुम्हें नमस्कार; हे सौभाग्यवर्द्धिनी ! तुम्हें नमस्कार। १०.

हे विश्वेश्वरी ! तुम्हें नमस्कार; हे त्रिलोकधारिणी; तुम्हें नमस्कार; हे जगत के द्वारा पूज्य ! तुम्हें नमस्कार; हे महातेजस्विनी! विद्या प्रदान कीजिये। ११.

हे श्रीदेवी ! तुम्हें नमस्कार ! हे जगदम्बा; तुम्हें नमस्कार; हे महादेवी ! तुम्हें नमस्कार; हे पुस्तकधारिणी ! तुम्हें नमस्कार।१२.

हे काम (इच्छितार्थ) प्रदान करनेवाली ! तुम्हें नमस्कार; हे कल्याण और मांगल्य देनेवाली ! हे सृष्टि की रचना करनेवाली ! तुम्हें नमस्कार; हे सृष्टि धारिणी! तुम्हें नमस्कार। १३.

हे कविशक्तिरूपा ! तुम्हें नमस्कार; हे कलियुगविनाशिनी ! हे कवित्वशक्तिदात्री ! तुम्हें नमस्कार हे मतवाले हाथी की तरह गमन करनेवाली ! तुम्हें नमस्कार। १४.

हे जगत की हितकारिणी ! तुम्हें नमस्कार; हे संहार करनेवाली! हे विद्यास्वरूपा ! तुम्हें नमस्कार; हे दयावती ! विद्या प्रदान कीजिये। १५.

सम्पूर्णम्।

६९
। श्री सरस्वती द्वादशं नामस्तोत्रम्।
अनुष्टुप.

मातरं भारतीं दृष्ट्वा वीणा-पुस्तकधारिणीं।
हंसवाहन संयुक्तां प्रणमामि महेश्वरीम् ।।१।।

प्रथमं भारती नाम द्वितीयं च सरस्वती।
तृतीयं शारदा देवी चतुर्थं हंसवाहिनी ।।२।।

पञ्चमं विश्वविख्याता षष्ठं वागीश्वरी तथा।
कौमारी सप्तमं प्रोक्ता अष्टमं ब्रह्मचारिणी ।।३।।

नवमं बुद्धिदात्री च दशमं वरदायिनी।
एकादशं चन्द्रघण्टा द्वादशं भुवनेश्वरी ।।४।।

द्वादशैतानि नामानि त्रिसन्ध्यं यः पठेन्नरः।
सर्वसिद्धिं प्रदेद्यस्तु प्रसन्ना परमेश्वरी ।।५।।

जिह्वाग्रे वसति नित्यं ब्रह्मरुपा सरस्वती।
सरस्वति ! महाभागे ! वरदे कामरुपिणी ।।६।।

इति सम्पूर्णम्

६९
ભાષાન્તર

વીણા - પુસ્તકને ધારણ કરનારી, હંસવાહનથી યુક્ત (જોડાયેલી)થયેલી, મહા ઈશ્વરી એવી ભારતી માતાને જોઈને હું પ્રણામ કરું છું. ૧

તેનું પહેલું નામ ભારતી, બીજું સરસ્વતી, ત્રીજું શારદાદેવી અને ચોથું હંસવાહિની છે. ૨

પાંચમું વિશ્વવિખ્યાતા, છઠ્ઠું વાગીશ્વરી, સાતમું કૌમારી તથા આઠમું બ્રહ્મચારિણી નામ કહેવાયેલું છે. ૩

નવમું બુદ્ધિને આપનારી, દશમું ઉત્તમ વરદાન આપનારી, અગ્યારમું ચંદ્રઘંટા અને બારમું ભુવનેશ્વરી(છે.) ૪

આ બારનામોને જે મનુષ્ય ત્રણેય કાલ ગણે છે. તેને પ્રસન્ન એવી પરમેશ્વરી સર્વસિદ્ધિને આપે. ૫

હે સરસ્વતી ! હે મહાભાગ્યશાળી ! હે વરદાન આપનારી ! હે કામરૂપિણી ! બ્રહ્મસ્વરૂપા સરસ્વતી જીભના અગ્રભાગ (ટેરવાં) ઉપર હંમેશા વસો. ૬

-: સંપૂર્ણ :-

६९
अनुवाद

वीणा-पुस्तक को धारण करनेवाली, हंस वाहन पर सवार (जोडित) हुई, महा-ईश्वरी ऐसी भारती माता को देख मैं प्रणाम करता हुँ। १.

उसका पहला नाम भारती, दुसरा सरस्वती, तीसरा शारदादेवी और चौथा हंसवाहिनी है। २.

पाचवाँ विश्व विख्याता, छठ्ठा वागीश्वरी, सातवाँ कौमारी तथा आठवाँ ब्रह्मचारिणी नाम कहे गए है। ३.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

नौवा बुद्धि प्रदान करनेवाली, दसवाँ उत्तम वरदान देनेवाली ग्यारहवाँ चंद्रघंटा और बारहवाँ भुवनेश्वरी है। ४.

इन बारह नामो को जो मनुष्य तीनो काल जपता है। उसे प्रसन्न ऐसी परमेश्वरी सर्वसिद्धि प्रदान कर। ५.

हे सरस्वती! हे महाभाग्यशाली! हे वरदान प्रदान करनेवाली, हे कामरुपिणी, ब्रह्मस्वरूपा सरस्वती जीभ के अग्रभाग (नोक) उपर हमेशा निवास करो। ६.

समाप्तम्।

७०
॥ श्री सरस्वती स्तोत्रम् ॥

नमोऽस्तु ते सरस्वति! त्रिशूलचक्रधारिणि,
सितांबरावृते शुभे मृगेन्द्रपीठसंस्तुते।
सुवर्णबंधुराधरे सुझल्लरीशिरोरुहे,
सुवर्ण-पुष्पभूषिते नमोऽस्तु ते महेश्वरि! ॥१॥

पितामहादिभि र्नुते! स्वकान्तिलुप्तचन्द्रभे!
सरत्नमालयावृते! भवाब्धिकष्टहारिणि!
तमालहस्तमण्डिते! तमालभाल शोभिते!
गिरामगोचरे इले! नमोऽस्तु ते महेश्वरि! ॥२॥

स्वभक्तवत्सलेऽनधे! सदाऽपवर्ग भोगदे!
दरिद्र-दुःख हारिणि त्रिलोकशङ्करीश्वरि।
भवानी भीमअम्बिके! प्रचण्डतेज उज्ज्वले!
भुकलापमण्डिते! नमोऽस्तु ते महेश्वरि! ॥३॥

प्रपन्नभीतिनाशिके! प्रसूनमाल्यकन्धरे,
धियस्तमोविदारिके! विशुद्ध बुद्धिकारिके।
सुरार्चिताङ्घ्रिपङ्कजे प्रचण्डविक्रमे क्षरे,
विशालपद्मलोचने ! नमोऽस्तु ते महेश्वरि! ॥४॥

हतस्त्वया सदैत्यधूम्रलोचनो यदा रणे,
तदा प्रसूनवृष्ट्य स्त्रिविष्टपे सुरैः कृताः।
निरीक्ष्य तत्र ते प्रभामलज्जत प्रभाकर,
स्त्वयेदृशाकरे ध्रुवे नमोस्तु ते महेश्वरि! ॥५॥

ननाद केसरी यदा चचाल मेदिनी तदा,
जगाम दैत्यनायकः स्वसेनया द्रुतं भिया।
सकोप-कंपदच्छदे! सचण्डमुण्डघातिके!
मृगेन्द्रनादनादिते! नमोऽस्तु ते महेश्वरि! ॥६॥

कुचंदनार्चितालके! सितोष्णवारणाधरे,
सचर्चराननेवरे! निशुंभ शुंभमार्दके!
प्रसीद चण्डिके! अजे समस्तदोष धातिके,
शुभा मतिप्रदे चले नमोऽस्तु ते महेश्वरि! ॥७॥

त्वमेव विश्वधारिणी! त्वमेव विश्वकारिणी,
त्वमेव सर्वहारिणी न गम्यसे जीतात्मभिः।
दिवौकसां हिते रता करोषि दैत्यनाशनं,
शताक्षि! रक्तदन्तिके! नमोऽस्तु ते महेश्वरि! ॥८॥

पठन्ति ये समाहिता इमं स्तवं सदा नराः,
अनन्यभक्ति संयुता अहर्मुखेनुवासरम्।
भवन्ति ते तु पण्डिताः सुपुत्र-धान्य-संयुताः,
कलत्रभूतिसंयुताः व्रजन्ति चामृतं सुखम् ॥९॥

। संपूर्णम्।

७०
ભાષાન્તર

હે ત્રિશુલ-ચક્રને ધારણ કરનારી સરસ્વતી દેવી! તને નમસ્કાર થાઓ, શ્વેતવસ્ત્રોને પરિધાન કરેલી, શુભસ્વરૂપા, સિંહ પીઠ ઉપર પરિચય કરાયેલી! રૂપાળા મનોહર અધરવાળી! સુંદર ગુંથેલા કેશવાળી, સુવર્ણ પુષ્પથી શોભતી હે મહેશ્વરી! તને નમસ્કાર થાઓ. ૧.

હે પિતામહ વિગેરેથી સ્તુતિ કરાયેલી! સ્વ કાંતિથી ચંદ્રની કાંતિ લુપ્ત કરેલી! રત્નોની માળા પહેરેલી! ભવસમુદ્રના કષ્ટ ને હરણ કરનારી! તલવારવાળા હાથથી શોભા પામેલી! તિલકવાળા કપાળથી સુંદર બનેલી! પંડિતોને અગોચર એવી હે વાણી સ્વરુપા! હે મહેશ્વરી! તને નમસ્કાર થાઓ. ૨.

પોતાના ભકત ઉપર વાત્સલ્યવાળી! પુન્યશાલિની! હંમેશા મોક્ષ અને ભોગને આપનારી! દરિદ્રતા-દુઃખને હરનારી! ત્રણેય લોકની પાર્વતી! સ્વામિની! ભયંકર દુર્ગા અને અંબિકા સ્વરૂપી! પ્રચંડ તેજથી ઉજ્જવલ! ભુજાસમૂહથી મંડિત! હે મહેશ્વરી! તને નમસ્કાર થાઓ. ૩.

પ્રાપ્ત ભયનો નાશ કરનારી! ફુલમાળાની ડોકવાળી! બુદ્ધિના અંધકારનું વિદારણ કરનારી! વિશુદ્ધ બુદ્ધિને કરનારી! દેવતાઓથી પૂજાયેલા ચરણ પંકજવાળી! પ્રચંડ પરાક્રમી! પરમેશ્વરી! વિશાલ કમલના જેવા નેત્રવાળી! હે મહેશ્વરી! તને નમસ્કાર થાઓ. ૪.

જ્યારે યુદ્ધમાં દૈત્ય સહિત શુંભાસુરને તમે હણ્યો ત્યારે સ્વર્ગના દેવો વડે પુષ્પ માળાની વૃષ્ટિ કરાઈ. ત્યાં તારા તેજને જોઈને સૂર્ય

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

પણ ત્યારે લજ્જા પામ્યો, આવા પ્રકારના (ગુણ) સમૂહવાળી! અચલ સ્વરૂપી ! હે મહેશ્વરી ! તને નમસ્કાર થાઓ. ૫.

જ્યારે સિંહ નાદ કરવા લખ્યો ત્યારે પૃથ્વી પણ ચાલવા લાગી, અને ભયથી પોતાની સેના સાથે અસુરાધિપતિ ભાગી ગયો. ક્રોધના કંપથી દ્રષ્ટિને ઢાંકી દેનારી ! પ્રચંડ એવા મુંડ (રાક્ષસ) નો ઘાત કરનારી ! સિંહ નાદથી ગર્જના પામેલી ! હે મહેશ્વરી ! તને નમસ્કાર થાઓ. ૬.

રક્તચંદનથી પૂજિત થયેલા દુર્ગા દેવીના સિંહાસનવાળી ! શ્વેત-દક્ષ હાથીને ધારણ કરનારી ! પૂજાથી ઉત્તમ મુખવાળી ! નિશુંભ-શુંભ નામના રાક્ષસનું મર્દન કરનારી ! હે સમસ્ત દોષનો ઘાત કરનારી ! પવિત્રા ! ચંડિકે ! બુદ્ધિને આપનારી! લક્ષ્મીરૂપા ! શુભસ્વરૂપી ! તું પ્રસન્ન થા ! હે મહેશ્વરી ! તને નમસ્કાર થાઓ.૭.

તું જ વિશ્વને ધારણ કરનારી ! તું જ વિશ્વને કરનારી ! તું જ સર્વનું હરણ કરનારી ! તું યોગીઓ વડે પણ જણાતી નથી, દેવોના કલ્યાણમાં આસક્ત થયેલી તું અસુરોનો નાશ કરે છે. હે શતાક્ષી! (એકસો આંખવાળી !) લાલ દાંતવાળી ! મહેશ્વરી તને નમસ્કાર થાઓ. ૮.

જે મનુષ્યો અનન્ય ભક્તિથી યુક્ત, હંમેશા એક ચિત્તવાળા થયેલા આ સ્તવન (સ્તોત્ર) નો દરરોજ મુખેપાઠ કરે છે. તે પંડિતો-સુપુત્ર ધાન્યથી સહિત સ્ત્રી અને આબાદી થી સંયુક્ત થાય છે. અને અમૃત સુખને પામે છે. ૯.

સંપૂર્ણ.

७०
अनुवाद

हे त्रिशूल चक्र धारण करनेवाली सरस्वती देवी ! तुम्हें नमस्कार हो । श्वेत वस्त्र परिधान की हुई, शुभ स्वरूपे ! सिंह की पीठपर परिचय की गयी, सुन्दर मनोहर अधरवाली ! सुन्दर गुँथे हुए बालोवाली, सुवर्णपुष्प से शोभायमान हे महेश्वरी ! तुम्हें नमस्कार हो ! १.

हे पितामह आदि द्वारा स्तुति की हुई ! स्व कांति से चंद्र की कांति को लुप्त करनेवाली, रत्नों की माला पहनी हुई ! भवसागर के कष्ट को हरण करनेवाली ! तलवार वाले हाथ से शोभित, तिलक युक्त कपाल से सुन्दर बनी हुई, पंडितों को अगोचर ऐसी, हे-वाणी स्वरूपे ! हे महेश्वरी ! तुम्हें नमस्कार हो। २.

अपने भक्त पर वात्सल्यवाली ! पुण्यशालिनी ! सदा मोक्ष और योग देनेवाली! दारिद्र-दुःख को हरनेवाली ! तीनो लोको की पार्वती ! स्वामिनि ! भयंकर दुर्गा और अंबिका-स्वरूपा ! प्रचंड तेज से उज्ज्वल ! भुजा-समूह से मंडित ! हे महेश्वरी ! तुम्हें नमस्कार हो ! ३.

प्राणभय का नाश करनेवाली ! पुष्पमालामय कंठवाली ! बुद्धि के अहंकार का बिदारण करनेवाली ! विशुद्धबुद्धिकारिणी ! देवताओ द्वारा पूजित पादपंकजोवाली ! प्रचंड पराक्रमी परमेश्वरी ! विशाल कमल समान नेत्रोंवाली ! हे महेश्वरी ! तुम्हें नमस्कार हो। ४.

जब तुम ने दैत्यों सहित शुंभासुर का वध किया, तब स्वर्ग के देवो द्वारा पुष्पमाला की वृष्टि की गयी। वहाँ तुम्हारा तेज देखकर सूर्य भी तब लज्जित हुआ। इस तरह के (गुण) समूहवाली ! अचलस्वरुपिणि ! महेश्वरी ! तुम्हें नमस्कार हो। ५.

जब सिंह नाद (गर्जना) करने लगा तब पृथ्वी भी चलायमान हुई, और भय के मारे असुराधिपति अपनी सेना सहित भाग गया। क्रोध के कंप से द्रष्टि को ढकनेवाली ! प्रचंड मुंड (राक्षस) का घात करनेवाली ! सिंहनाद से गर्जना प्राप्त हे महेश्वरी ! तुम्हें नमस्कार हो। ६.

रक्तचंदन से पूजित हुए दुर्गादेवी के सिंहासनवाली ! श्वेत-दक्ष हाथी को धारण करनेवाली ! पूजा से उत्तम मुखवाली ! निशुभ-शुभ नामक राक्षसो का मर्दन करनेवाली ! हे समस्त दोष का घात कनरेवाली ! पवित्रे ! चंद्रिके ! बुद्धि देनेवाली ! लक्ष्मीरुपा ! शुभस्वरूपिणि ! तू प्रसन्न हो ! हे महेश्वरी ! तुम्हे नमस्कार हो ! ७.

तू ही विश्व को धारण करनेवाली, तू ही विश्व बनानेवाली ! तू ही सब का हरण करनेवाली है। तू योगियों को भी ज्ञात नहीं होती ! देवो के कल्याण में आसक्त तू असुरो का नाश करती है। हे शताक्षी! (सौ आंखोवाली।) लाल दाँतोवाली ! महेश्वरी ! तुम्हें नमस्कार हो। ८.

जो मनुष्य अनन्य भक्ति से युक्त, हमेशा एकचित्तवाले बनकर इस स्तवन (स्तोत्र) का प्रतिदिन मुख से पाठ करते हैं वे पंडित-सुपुत्र धान्य सहित, स्त्री एवं समृद्धि से संयुक्त होते है, और अमृत-सुख को प्राप्त करते है। ९.

सम्पूर्ण।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

७१
। श्री भोजराजाकृत श्रीसरस्वती स्तोत्रम् ।
प्रत नं - ३१७३२ महावीर जैन आराधना केन्द्र कोबा - १

यदेकमक्षरमजं न नश्यति न जायते ।
शब्दब्रह्मैक सर्वस्वं वाग्ज्योतिस्तदुपास्महे ॥१॥

वाचं वाणी गिरं भाषां भारती गां सरस्वती,
ब्राह्मी वर्णात्मिकीदेवी वंदे प्रणवमातरम् ॥२॥

सदप्यसदिदं विश्वं यदनुप्राणिना विना,
तदेकमिंदु विशदं ज्योतिः सारस्वतं स्तुमः ॥३॥

यया व्याप्तमिदं विश्वं यां विना तन्न भासते,
यां च सर्वमिदं देवी वाग्देवी तामुपास्महे ॥४॥

शब्दोल्लेखं विना सर्वेऽप्यर्थानार्थत्वमाप्नुयुः,
तद्व्यक्तिहेतुतामेकां स्तुमः शब्दाधिदेवतां ॥५॥

दीप्यते यत्र निर्वातिः स्वयं यच्च प्रकाशते,
प्रकाशकं च विश्वस्य ज्योतिसारस्वतं स्तुमः ॥६॥

यद्दीव्यमानं न निशां नवासरमपेक्षते,
विलक्षणं नस्तज्ज्योतिः पायात् सारस्वतं सदा ॥७॥

प्रथम परमब्रह्म विवर्तोयस्तदात्मिकां,
तां बोधरूपां जगतो भारती सततं स्तुमः ॥८॥

सितांशुविसदच्छायां निर्भरानंदवाहिनी,
वन्दे मोहतमः स्तोमः चन्द्रलेखां सरस्वती ॥९॥

स्तुमस्तां यत् कृपालेशः कल्पद्रुमलता नृणां,
श्रोत्रशुक्तिपुटास्वाद्यस्तन्मे किमति वाङ्मधु ॥१०॥

येनैतत् ज्ञायते विश्वं स्तव्यं दुर्लक्षमेव यत्,
तत् ज्ञानार्थं तदेवातो ज्योति सारस्वतं स्तुमः ॥१२॥

स्थूलसूक्ष्मं महद् ह्रस्वं यत् प्रकाशी जडं च यत्,
यया विभक्तमखिलं तां वाचममृतां स्तुमः ॥१३॥

ध्यायत स्तुवतोवाऽपि जपतः स्मरतोऽपि ताः,
वाग्देवते त्वां नियतमच्छिन्ना वाक् प्रवर्तते ॥१४॥

सितपंकजकांति र्या या सितांबुरुहासना,
सिताब्जदलनेत्राया सा नः पायात् सरस्वती ॥१५॥

प्रालेय धवलां देविं शंखकुन्देन्दु रोचिषं,
स्तुमस्ता मृग्यजुः साम्नामेकं धाम सरस्वती ॥१६॥

चन्द्रकन्दसमुद्भूत सितपद्मासनस्थितां,
त्वां मूर्ध्नि ध्यायतो वाणी वागच्छिन्ना प्रवर्तते ॥१७॥

सुवर्णघटनाचित्रनानालंकारभूषणां,
सितांशुवदनां देवी वन्दे वागधिदेवता ॥१८॥

अकल्पमपिकल्पं यत् सपाव्यमपि पावनं,
तद् विरुद्ध स्वरूपं नः महःपायात् सरस्वती ॥१९॥

जयत्यदृष्टपूर्वं तद् वाग्ज्योतिरपराणि यत्,
सदा परिभवत्येव तेजांसि च तमांसि च ॥२०॥

संकोचप्रसरावस्यः जगतः प्रवितन्वती,
कथयन्तीव वाग् वोऽव्याद् द्वैरुप्यं परमात्मनम् ॥२१॥

यद् भासयति तेजांसि तेजोभि र्यन्न भासते,
दर्शयित्वात्मनात्मानं तद् ज्योति र्वाङ्मयं स्तुमः ॥२२॥

विद्यातत्त्वं विद्यायैतन्नादात्मकं पदात्मकं,
तत्पुस्तकाक्षं सूत्राक्षं दर्शयन्त्यस्तु वाक्श्रिये ॥२३॥

जीवितेस्येह वाक्सारं वाच पुनरिदं द्वयं,
वक्तृत्वं च कवित्वं च तद् वाणि त्वत् प्रसादतः ॥२४॥

अखिलेऽपि जगद्रंगे नृत्यन्ति ललितैर्पदै,
नर्त्तयत्यखिलं विश्वं, या नः सा पातु भारती ॥२५॥

प्रवृत्तमक्षरादिव्यः स्वयमप्यक्षरात्मकं,
सर्वतोऽप्य प्रतिहत श्रोतः सारस्वतं स्तुमः ॥२६॥

सूक्ष्मादिभि र्प्रकृतो यः चतुभिर्पथिभि र्महत्,
स्वर्धुनी स्पर्द्धयै वोच्चैः वाक्श्रोतस्तत्पुनातु नः ॥२७॥

अजडं यत् स्वरूपेण तथाप्यतिरसावहं,
अणीयोपिति महदपि वाक्श्रोतःपातु तन्नवम् ॥२८॥

यदनादिस्वरूपेण नवं यच्च क्षणे क्षणे,
विनाशवत् च नित्यं यद् तद्वाङ्मधु धिनौतु नः ॥२९॥

आपीयमानमनिशं सर्वैकविमधुव्रतैः,
सर्वतो वृद्धिमेवेति यत्तद् जयति वाङ्मधु ॥३०॥

यदभिन्नं स्वभावेन भाषाभेदैस्तु भिद्यते,
भिन्नाभिन्नस्वरूपं तद् ज्योति र्जयति वाङ्मयम् ॥३१॥

अनाद्यंत स्वरूपं यद् चन्द्रसूर्यनलादिभिः,
अप्रकाश्यं स्वतो भाति वाक्ज्योतिस्तदुपास्महे ॥३२॥

नमो वाक्देवते तुभ्यं नमस्तुभ्यं सरस्वतिः,
वाणि भाषे नमस्तुभ्यं ब्राह्मि तुभ्यं नमो नमः ॥३३॥

अनिमेषि सर्वदोदित सर्वलितं विश्वं दशा,
विलंघ्यं च अपनिद्रमपतमस्थं चक्षुः सारस्वतं जयति ॥३४॥

सारस्वतं वपुरिवाति विशुद्ध वर्णः,
लोकत्रयीमपि वितत्य यशो यदीयः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

चेतांसि नंदयति भोजनृपेण नेदः,
वाग्देवता स्तुतिरियं रुचिरा व्यधायि ॥३५॥

समाप्तम् ।

૭૧
ભાષાન્તર

જે એક, અક્ષર અને અજ છે, જેનો નાશ થતો નથી, અને ઉત્પત્તિ પણ થતી નથી તે શબ્દબ્રહ્મના એકમાત્ર સર્વસ્વરૂપ વાગ્ જ્યોતિની હું ઉપાસના કરું છું. ૧

વાગ્, વાણી, ગીઃ, ભાષા, ભારતી, ગૌ, સરસ્વતી, બ્રાહ્મી, વર્ણાત્મિકા અને પ્રણવમાતા તે દેવીને વંદન કરું છું. ૨

જેની સહાય વિના આ વિશ્વ સત્ હોવા છતાં અસત્ બની જાય છે, તે એક બિંદુથી વિશદ સારસ્વત જ્યોતિની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ. ૩

આ વિશ્વ જેનાથી વ્યાપ્ત છે, જેના વિના એ પ્રગટ જણાતું નથી, અને જે દેવીજ આ સર્વ (જગત્) છે તે વાગ્દેવીની પૂર્ણ ઉપાસના કરીએ છીએ. ૪

બધા અર્થો શબ્દના સહારા વિના નિરર્થક બની જાય છે, તે અર્થોને વ્યકત કરવામાં જે એકમાત્ર હેતુભૂત છે તે શબ્દની અધિદેવતાને અમે સ્તવીએ છીએ. ૫

જે ચમકે છે, કદી બુઝાતી નથી, સ્વયં પ્રકાશિત છે અને વિશ્વને પ્રકાશિત કરે છે, તે સારસ્વત જ્યોતિની સ્તવના કરીએ છીએ. ૬

દેદીપ્યમાન એવી જેને રાત્રી કે દિવસની અપેક્ષા નથી, તે વિલક્ષણ સારસ્વત જ્યોતિ અમારું રક્ષણ કરો.

આદિમાં જે પરમબ્રહ્મના વિવર્તરૂપ હતી તે જગતના બોધરૂપ ભારતીને સતત સ્તવીએ છીએ. ૮

ચંદ્ર જેવી નિર્મલ કાંતિમાન, પરિપૂર્ણ આનંદને વહેવડાવનાર અને મોહરૂપ અંધકારના સમૂહમાં ચંદ્ર કલા જેવી સરસ્વતીને હું વંદુ છું. ૯

અમે તે (વાગ્દેવી)ની સ્તવના કરીએ છીએ જેનો કૃપાલેશ પણ માનવ માટે કલ્પવેલડી જેવો છે અને તે કૈંક (અપૂર્વ) વાગ્ મધુ કર્ણ પૂરથી આસ્વાદ્ય છે. ૧૦

જે લક્ષ્ય છે અને અલક્ષ્ય છે વાકયરહિત છે અને વાકયરૂપ છે જ્ઞેય અને અજ્ઞેય છે તે સારસ્વત જ્યોતિને સ્તવીએ છીએ. ૧૧

જેનાથી આ વિશ્વ જાણી શકાય છે અને પોતે જે દુર્લક્ષ્ય છે તેને જાણવા માટે તેજ સ્વરૂપ સારસ્વત જ્યોતિને સ્તવીએ છીએ. ૧૨

સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ મોટું અને નાનું ચેતન અને જડ, જેણે આ રીતે વિશ્વને વિભાજિત કર્યું છે તે અમૃતાવાક્ ને અમે સ્તવીએ છીએ. ૧૩

હે વાગ્દેવતા જે તારું ધ્યાન, સ્તુતિ, જપ કે સ્મરણ કરે છે તેની વાણી નિશ્ચિત્પણે અસ્ખલિત બની જાય છે. ૧૪

જેની શ્વેતકમળ જેવી કાંતિ છે, શ્વેતકમળ ઉપર જે બિરાજમાન છે, જેના નેત્ર શ્વેતકમળ જેવા છે તે સરસ્વતી અમારું રક્ષણ કરો. ૧૫

હિમખંડ જેવી શ્વેત, શંખ, મચકુંદ ફૂલ અને ચંદ્ર જેવી કાંતિવાળી અને ઋગ્-યજૂ અને સામ ત્રણેય વેદના ધામ સરખી તે સરસ્વતીને અમે સ્તવીએ છીએ. ૧૬

ચંદ્ર જેવા શ્વેત કંદમાથી સમુત્થિત, શ્વેત કમળ પર બિરાજમાન તારા સ્વરૂપનું જે મસ્તકમાં ધ્યાન કરે છે હે વાણી ! તેની વાચા અવિચ્છિન્ન પ્રવર્તે છે. ૧૭

સુવર્ણના બનેલા આશ્ચર્યકારી અનેક આભૂષણોથી વિભૂષિત ચંદ્રમુખી તે વાણીની અધિદેવતા દેવીને વંદુ છું. ૧૮

જે અકલ્પ્ય હોવા છતાં જે કલ્પ્ય છે, અર્થાત્ જે પ્રાપ્ત કરી શકાય તેવું છે, જે કોઇથી પવિત્ર થઇ શકે તેવું નથી, પરંતુ સ્વયમેવ પાવન છે તે વિરુદ્ધસ્વરૂપવાળું સારસ્વત તેજ અમારું રક્ષણ કરો. ૧૯

જે અદષ્ટપૂર્વ (કયાંય જોવા ન મળે તેવું) છે તે વાગ્જ્યોતિ સદા જય પામે છે, જે અન્ય સર્વ તેજ અને અંધકારને પરાભવ પમાડે છે. ૨૦

જગત્ના સંકોચ અને પ્રસારને કરતી તે વાગ્દેવી પરમાત્માના જાણે બે રૂપને કહેતી ન હોય તેવી (દેવી) તમારું રક્ષણ કરો. ૨૧

આત્માને આત્માથી જ બતાવીને જે પોતે તેજથી ચમકતી નથી પણ તેજને ચમકાવે છે તે વાઙ્મય જ્યોતિની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ. ૨૨

વિદ્યા તત્ત્વને નાદ અને પદ રૂપ બનાવીને પુસ્તક અને અક્ષમાલારૂપે દેખાડે છે તે વાણી શ્રેયને માટે થાઓ. ૨૩

આ જીવનમાં વાણીના સાર આ બે જ છે. વકતૃત્વ અને કવિત્વ ! હે વાણી! એ તારા પ્રસાદથી જ મળે છે. ૨૪

અખિલ જગતના રંગમંડપમાં લલિત પદો વડે નાચતી અને સમગ્ર જગતને નચાવતી વાણી તમારું રક્ષણ કરો. ૨૫

જે અક્ષર આદિમાંથી પ્રવૃત્ત થાય છે અને જે સ્વયં અક્ષરાત્મક છે અને જે સર્વત્ર અપ્રતિહત છે તે સારસ્વત પ્રવાહની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ. ૨૬

આકાશ ગંગાની (પ્રવાહની) સ્પર્ધા ન કરતો હોય તેમ જે સૂક્ષ્મ વિગેરે ચાર-ચાર પ્રવાહથી વહેતો મહાન સારસ્વત પ્રવાહ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

અમોને પવિત્ર કરો. ૨૭

જે સ્વરૂપથી અજડ છે. તો પણ રસના પ્રવાહરૂપ છે અતિમહત્ હોવા છતાં પણ અતિસૂક્ષ્મ છે તે નવીન જ વાક્ પ્રવાહ રક્ષણ કરો. ૨૮

જે સ્વરૂપથી અનાદિ છે છતાંય ક્ષણેક્ષણે જે નવું બને છે, વિનાશી હોવા છતાં જે નિત્ય છે તે વાણી રૂપી મધુ અમને મદહોશ કરો. ૨૯

સર્વ કવિરૂપી ભમરાં વડે જે નિરંતર પીવાતું રહે છે છતાં પણ સર્વ પ્રકારે વૃદ્ધિને પામે છે તે વાઙ્‌મધુ જયવંત છે. ૩૦

જે સ્વભાવથી અભિન્ન છે છતાંય ભાષાના ભેદોથી ભિન્ન પડે છે તે ભિન્નાભિન્ન સ્વરૂપમય વાઙ્‌મય જ્યોતિ જયને પામે છે. ૩૧

જેનું સ્વરૂપ અનાદિ અનંત છે ચંદ્ર-સૂર્ય અને અગ્નિથી અપ્રકાશ્ય એવું જે સ્વયં પ્રકાશિત છે તે વાઙ્‌મય જ્યોતિની અમે ઉપાસના કરીએ છીએ. ૩૨

હે વાગ્ દેવતા ! તને નમસ્કાર થાઓ. હે સરસ્વતી તને નમસ્કાર થાઓ, હે વાણી ! હે ભાષા સ્વરૂપા ! તને નમસ્કાર થાઓ, હે બ્રાહ્મી ! તને મારો પુનઃ પુનઃ નમસ્કાર થાઓ. ૩૩

જે પલકારાથી રહિત છે, સર્વદા ઉદિત છે, વિશ્વને જેને સમાવેલું છે, કોઈપણ અવસ્થાથી અલંઘ્ય છે, નિદ્રારહિત છે, પ્રકાશમાં જે સ્થિર છે, એવો સારસ્વત ચક્ષુ જયને પામે છે. ૩૪

સારસ્વત શરીર જેવો, વિશુદ્ધ કાંતિવાળો જેનો યશ, ત્રણેય લોકને વ્યાપીને ચિત્તને આનંદિત કરે છે તે ભોજરાજાએ નજીકમાં રહેલી સરસ્વતી દેવીની આ અતિ સુંદર સ્તુતિ બનાવી. ૩૫

સંપૂર્ણ

૭૧
अनुवाद

जो एक, अक्षर एवं अज है, जिसका नाश नहीं होता, और उत्पत्ति भी नहीं होती, उस शब्द-ब्रह्म के एकमात्र सर्वस्वरुप वाग्ज्योति की मैं उपासना करता हूँ। १.

वाग्, वाणी, गीः, भाषा, भारती, गो, सरस्वती, ब्राह्मी, वर्णात्मिका, और एवं प्रणव माता उस देवी को वंदन करता हूँ। २.

यह विश्व सत् होते हुए भी जिसकी सहायता के बिना असत् बन जाता है उस एक बिंदु से विशद सारस्वत ज्योति की हम स्तुति करते हैं। ३.

जिसके द्वारा यह विश्व व्याप्त है, जिसके बिना यह प्रकट ज्ञात नहीं होता, और जो देवी ही यह सर्व (जगत्) है, उस वाग्देवी की हम पूर्ण उपासना करते है। ४.

सारे अर्थ शब्द के सहारे बिना निरर्थक बन जाते हैं, उन अर्थों को व्यक्त करने में जो एकमात्र हेतुभूत हैं, उस शब्द की अधिदेवता की हम स्तुति करते है। ५.

जो चमकती है-कभी बुझती नहीं, स्वयं प्रकाशित है और विश्व को प्रकाशित करती है, उस सारस्वत ज्योति की हम स्तवना करते है। ६.

जिस देदीप्यमाना को रात्रि या दिवस की अपेक्षा नहीं है, वह विलक्षण सारस्वत ज्योति हमारी रक्षा करे। ७.

आदि में जो परमब्रह्म के विवर्तरूप थी, जगत के बोधरुप उस भारती की हम सतत स्तुति करते है। ८.

चन्द्र के समान निर्मल कांतिवाली, परिपूर्ण आनन्द को प्रवाहित करनेवाली और मोहरूपी अंधकार के समूह में चन्द्रकला के समान सरस्वती का मैं वन्दन करता हूँ। ९.

हम उस (वाग्देवी) की स्तवना करते हैं जिसका कृपालेखा भी मानव के लिए कल्पलता के समान है और जो, कुछ (अपूर्व) वाग्मधु कर्ण-पूर से आस्वाद्य है। १०.

जो लक्ष है और लक्ष्य है, वाक्यरहित है एवं वाक्यरूप है, ज्ञेय और अज्ञेय है, उस सारस्वत ज्योति की हम स्तुति करते है। ११.

जिसके द्वारा यह विश्व जाना जा सकता है, और जो स्वयं दुर्लक्ष्य है उसे जानने के लिए तेज स्वरुप सारस्वत ज्योति की हम स्तवना करते है। १२.

स्थूल और सूक्ष्म, बडा और छोटा, चेतन एवं जड, इस तरह जिसने विश्व को विभाजित किया है उस अमृता वाक् की हम स्तुति करते है। १३.

हे वाग्देवता ! जो आपका ध्यान, स्तुति, जप या स्मरण करता है उसकी वाणी निश्चय ही अस्खलित बन जाती है। १४.

जिसकी कांति श्वेत कमल के समान है, जो श्वेत कमल पर बिराजमान है, जिसके नेत्र श्वेतकमल के समान है, वह सरस्वती हमारी रक्षा करे। १५.

हिमखंड जैसी श्वेत, शंख, मुचकुंद पुष्प और चन्द्र के समान कांतिवाली, ऋग्, यजुः और साम-तीनों वेदो के धाम समान उस सरस्वती की हम स्तुति करते है। १६.

चन्द्र के समान श्वेत कंद में से समुत्थित, श्वेत कमल पर बिराजमान, तेरे स्वरूप का मस्तक में जो ध्यान करता है, हे वाणी ! उसकी वाचा अविच्छिन्न प्रवर्तमान होती है। १७.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

स्वर्ण से निर्मित अनेक आश्चर्यकारी आभूषणों से विभूषित उस चन्द्रमुखी वाणी की अधिदेवता देवी को मैं वन्दन करता हूँ। १८.

जो अकल्प्य होते हुए भी कल्प्य है, अर्थात् जो प्राप्त किया जा सकता है, जो किसी से पवित्र नहीं हो सकता किन्तु स्वयंमेव पावन है वह विरुद्ध-स्वरूप वाला सारस्वत तेज हमारी रक्षा करे। १९.

जो अदृष्ट-पूर्व-(कहीं भी देखने को मिली) है, वह ज्योति सदा जय पाती है। वह अन्य सब तेज और एवं अन्धकार का पराभव करती है। २०.

जगत का संकोच तथा प्रसार करनेवाली वह वागृदेवी मानों परमात्मा के दो रूप न कहती हो-ऐसी देवी तुम्हारी रक्षा करे।२१.

आत्मा को आत्मा से ही बताकर जो स्वयं तेज से नहीं चमकती बल्कि तेज को चमकाती है उस वाङ्मय ज्योति की हम स्तुति करते हैं। २२.

विद्या तत्त्व को नाद और पद रूप बनाकर पुस्तक तथा अक्षमालारूप में दिखाती है वह श्रेय के लिए हो। २३.

इस जीवन में वाणी के ये दो ही सार हैं -वक्तृत्व एवं कवित्व। हे वाणी ! तेरे प्रसाद (कृपा) से ही प्राप्त होते हैं। २४.

अखिल विश्व के रंगमंच पर ललित-पदो के द्वारा नाचती हुई एवं समग्र जगत को नचाती हुई वाणी आपकी रक्षा करे। २५.

जो अक्षर आदि में से प्रवृत्त होता है और जो स्वयं अक्षरात्मक है एवं जो सर्वत्र अप्रतिहत है, उस सारस्वत प्रवाह की हम स्तुति करते है। २६.

आकाश गंगा (प्रवाह) की स्पर्धा न करता हो ऐसे जो सूक्ष्म आदि चार चार प्रवाहों में बहता हुआ सारस्वत प्रवाह, हमें पवित्र करे। २७.

स्वरूप से जो अजड़ है, तो भी रस के प्रवाहरूप है, अति महत् होते हुए भी अति सूक्ष्म है वह नया ही वाक्-प्रवाह रक्षा करे।२८.

स्वरूप से जो अनादि है, फिर भी जो क्षण-क्षण में नया बनता है, विनाशी होते हुए भी जो नित्य है वह वाणीरुपी मधु हमको मदहोश करे। २९.

सभी कविरूपी भ्रमरो के द्वारा जो सतत पिया जाता है फिर भी जो सब तरह से वृद्धिंगत होता है वह वाङ्मधु विजयवान् है। ३०.

जो स्वभाव से अभिन्न है, फिर भी भाषा के भेदो से भिन्न होती है, वह भिन्नाभिन्न स्वरूपमय वाङ्मय ज्योति विजय प्राप्त करती है। ३१.

जिसका स्वरूप अनादि अनन्ता है, जो चंद्र, सूर्य और अग्नि से अप्रकाश्य है, और स्वयं प्रकाशित है उस वाङ्मय ज्योति की हम उपासना करते हैं। ३२.

हे वाग्देवता तुम्हें नमस्कार हो ! हे सरस्वती ! तुम्हें नमस्कार हो ! हे वाणी ! हे भाषा स्वरूपे। तुम्हें नमस्कार हो। हे ब्राह्मी ! तुम्हें पुनः पुनः मेरा नमस्कार हो। ३३.

जो अनिमेष है पलकें नहीं झुकतीं-जो सर्वदा उदित है, जिसने अपने में विश्व को समाया है, जो किसी भी अवस्था से अलंघ्य है, निद्रारहित है, प्रकाश में स्थिर है ऐसी सारस्वत चक्षु की जय प्राप्त होती है। ३४.

सारस्वत शरीर के समान, विशुद्ध कांतिवाला जिसका यश तीनो लोकों को व्याप्त कर के चित्त को आनंदित करता है उस राजा भोजने निकट रहनेवाली सरस्वती देवी की इस अति सुन्दर स्तुति की रचना की है। ३५.

। सम्पूर्णम्।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

..... ગુજરાતી છંદાદિ વિભાગ .....

૭૨

શ્રી જિનાગમ વાગ્વાદિની છંદ શારદાષ્ટક

ને. વિ. ક. જ્ઞાનભંડાર સૂરત. સર. છંદ સંગ્રહની હ: લિ. પ્રતમાંથી
ડભોઈ ૫૫૬ - ૫૨૩૩

દુહા

નમો કેવલરુપ ભગવાન મુખિ ૐ કાર દવનિ સુનિ સુઅર્થ,
ગણધર વિચારે રચી આગમ ઉપદિશે ભવિક સંશય નિવારો,
સો સત્યારથ શારદા તાસુ ભગતિ ઉર આનિ,
છંદ ભુજંગ પ્રયાતમેં અષ્ટક કહું વખાંનિ ॥૧॥

ભુજંગી છંદ

જિનાદેશ જાતા જિનેંદ્રા વિખ્યાત વિસુદ્ધા પ્રબુદ્ધાનના લોકમાતા।
દુરાચાર દુર્નેહરા શંકરાણી નમો દેવી વાગેશ્વરી જૈન વાણી॥૧॥

સુધા ધર્મ સંસાધિની ધર્મશાલા મુધાતાપ નિર્નાશિની મેઘમાલા।
મહામોહવિધ્વંસની મોક્ષદાની નમો દેવી વાગેશ્વરી જૈન વાણી ॥૨॥

અહો દક્ષશાખા વિતીતાભિલાષા કથા પ્રાકૃતા સંસ્કૃતા દેશ ભાષા।
ચિદાનંદ ભૂપાલ કી રાજધાની નમો દેવી વાગેશ્વરી જૈન વાણી ॥૩॥

સમાધાન રુપા અરૂપા અક્ષુદ્રા અનેકાંત ધાસ્યા દવાદાંકમુદ્રા।
ત્રિધા સપ્તધા દ્વાદ્દશાંગી વખાણી નમો દેવી વાગેશ્વરી જૈન વાણી ॥૪॥

અકોપા અમાના અદંભા અલોભા શ્રુતજ્ઞાન મતિજ્ઞાન શોભા।
મહા પાવના ભાવના ભવ્યમાંની નમો દેવી વાગેશ્વરી જૈન વાણી ॥૫॥

અતીતા અજીતા સદા નિર્વિકારા વિષ વાટિકા ખંડિની ખડ્ગધારા।
પુરા પાપ વિચ્છેદ કર્તા કૃપાની નમો દેવી વાગેશ્વરી જૈન વાણી ॥૬॥

અગાધા અબાધા નિરંધ્રા નિરાસા અનંતા અનાદીશ્વરી કર્મ નાસા।
નિસંકા નિરંકા ચિદંકા ભવાની નમો દેવી વાગેશ્વરી જૈન વાણી ॥૭॥

અશોકા મુદોકા વિવેકાં વિધાની જગ જંતુ મિત્રા વિચિત્રા વસાની।
સમસ્તાવલોકા નિરસ્તાનિદાંની નમો દેવી વાગેશ્વરી જૈન વાણી ॥૮॥

વસ્તુ છંદ

જૈનવાંની જૈનવાંની સુનહિ જે જીવ, જે આગમ રુચિ ધરહિ,
જે પ્રતીત મનમાંહિ આંનહિ, અવધાર હિ જે પુરુષ,
જે સમર્થ પદ અર્થ જાનહિ, જે હિત હેતુ બનારસી દેહિ,
ધર્મ ઉપદેશ તે સબ પાવહિ, પરમ સુખ તજિ સંસાર કલેશ ॥

॥ ઈતિ શ્રી જિનાગમ વાગ્વાદિની છંદ ॥

૭૩

અજ્ઞાતકર્તૃક

॥ શ્રી સરસ્વતી જયકરણ છંદ ॥

પાટણ હ. લિ. ભંડાર ૧૬૧૧૫ - ૯૦૭૮ પ્રત્ર નં ૬૧૬૮ - ૬૧૭૨,
ડભોઈયશો વિ. હ. લિ. જ્ઞાન ભંડાર પ્રત્ર નં ૫૫૮ - ૫૩૦૦ ને વિ. ક.
જ્ઞાન ભંડાર સૂરત, સર. છંદ સંગ્રહમાંથી

સકલસિદ્ધિદાતારં પાર્શ્વં નત્વા સ્તવીમ્યહમ્ ।
વરદાં શારદાં દેવીં સુખસૌભાગ્યકારિણીમ્ ॥૧॥

અથ છંદ જાતિ અડીયલ :

સરસતી ભગવતી જગ વિખ્યાતા આદિ ભવાની કવિ જનમાના।
શારદા સ્વામિની તુજ પાય લાગું બે કર જોડી હિત બુધ માંગુ ॥૧॥

પુસ્તક હાથ કમંડલ સોહે એકકર કમલવિમલમનમોહેં।
એકકર-વીણા વાજેં ઝીણા નાદિં ચતુર વિચક્ષણ લીણા ॥૨॥

હંસવાહિની હરખે કરી ધ્યાઉં રાત દિવસ તોરા ગુણ ગાઉં।
હું તુજ સુત સેવક કહેવાઉં તિણકારણ નિરમલમતિ પાઉં ॥૩॥

કાશ્મીરમુખ દેશની રાણી હરિહર બ્રહ્મા ઈન્દ્ર વખાણી।
જગદંબા તું વિશ્વગોરાણી ત્રિભુવનકીરતિ તુજ ગવાણી ॥૪॥

બ્રહ્મામી રુદ્રાણી રાણી ગીર્વાણી ભાષા સવિ જાણી।
મુગતિ બીજની તુંહિ નિસાંણી તું ત્રિપુરા ભારતી વખાણી ॥૫॥

ધુરથકી તું બાલ કુંવારી તું ચામુંડા ચઉસઠી નારી।
આદિ શકિત આરાસુર બેઠી જગતપણે તું નયણે દીઠી ॥૬॥

તું તારા તોતલ હરસિદ્ધિ અજ્જારી તું પુહવે પ્રસિદ્ધિ।
જવાલામુખી તું જગની માતા ભરુઅચ્છી તું જગ વિખ્યાતા॥૭॥

સોલસતી તું કમલા વિમલા વાગીશ્વરી તોરા ગુણસબલા।
તું મહાસતી ગુણવંતી ગંગા શાસન દેવી તું ચતુરંગા ॥૮॥

તું પઉમાવઈ તું સુરદેવી તું ચક્કેસરી સુરનર સેવી।
બ્રહ્મ સુતા તું દૂર્ગા ગૌરી અહનિશિ આસ કરુ હું તોરી ॥૯॥

જલ થલ જંગલ વસે કૈલાસા ગિરિકંદર પુર પટ્ટણ વાસા।
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલેં જાણું નામ અનેક કવિએ વખાણું ॥૧૦॥

ગોરવરણ તનુ તેજ અપારા જાણે પૂનિમ શશિ આકારા।
શ્વેતવસ્ત્ર પેર્યા સિણગારા મહકેં મૃગમદનેંઈ ઘનસારા ॥૧૧॥

નિલવટ ટીલી તેજ વિશાલા ઓપ્યા આરિસા દોયગાલા।
અધર વિદ્રુમ દશનાવલી હીરા નાસા દીપ શિખા ચવૂકારા ॥૧૨॥

નાકે મોતી મનોહર ઝલકે અધરઉપરિ સોખીણર ચલકે।
મૃગલોચણ વિકસ્વર તુમકે સુણતા ચતુરતણાં ચિત્ત ચમકે ॥૧૩॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

અણીઆલી આંજી આંખડલી ભ્રમર બાણ શ્યામ વાંકેડલી ।
મસ્તક રૂડીમણી રાખડલી તુજ કરહીરજડીત મુદ્રડલી ॥૧૪॥

મુખનિર્મલ શારદા શશી દીપે કાને કુંડલ રવિ શશિ જીપે ।
ઉનતપીનપયોધર માતા કંચુકકસીયાનીલારાતા ॥૧૫॥

ઉર ઓપે મુક્તાફલહારા તારાની પરે તેજ અપારા ।
બાજુ બંધ માદલીયા માંહિ તેજો વાને સુરનર ચાહે ॥૧૬॥

કટિમેખલ ખલકે કરિચુડી રત્નજડિત સોવનમેં રૂડી ।
ચરણે ઝાંઝરી ધુઘરી ધમકે ઝાંઝરી પાએ રમઝમ રણકે ॥૧૭॥

હસ્ત ચરણ અલતા સમવાન કેલી જંઘા કેલ સમાનં ।
અલિકજ સમવેણી લંકી હરિલંકી કટી વિપુલ નિતંબી ॥૧૮॥

હંસગમની ચાલે મલપંતી મુખિ બોલે (સદાં) હસી અમી ઝરંતા ।
નવયોવન ગુણવંતી બાલા કદલી દલ તનુ અતિ સુકુમાલા ॥૧૯॥

તિલોચના તુજ બહુ ઠકુરાઈ ચારૂ વિચક્ષણ અતિ ચતુરાઈ ।
નહિ કોઈ-જાણપણું તુજ આગળ દૈત્ય અરી તે જીત્યા ભુજબલ ॥૨૦॥

સુરપણે પણ તુજ પરચંડી રાય રાણા તુંજ માને રવંડી ।
વિદ્યા પર્વત સઘલે મંડી તાહરી હુંડી કીણે ન ખંડી ॥૨૧॥

અલીક ન બોલું એકે માયા તું સાચી તિહું જગની માયા ।
સુરનરકિંન્નર તુજ ગુણ ગાયા તીન ભુવન સહી તેહી નિપાયા ॥૨૨॥

તાહરુ તેજ તપે ત્રિભુવનં હરિહર બ્રહ્મા સો જીત મન ।
માઈ અક્ષર જે બાવન્નં તેહિ નિપાયા તું જગધનં ॥૨૩॥

ભરહ ભેદ પિંગલની વાણી શાસ્ત્ર સકલની વેદ પુરાણી ।
નાદ ભેદ સંગીતની ખાંણિ પરગટ કીધી તેહસુર જાણી ॥૨૪॥

કામિત પુરણ સુરતરુ સરખી વિદ્યાદાન તું આપે હરખી ।
પર ઉપગારણિ તુમે પેખી તુંહિ સદા મુખિ અમૃત વર્ષી ॥૨૫॥

જગ સહુ બેઠો ખોલે તોરે જીવ સકલની આશા પુરેં ।
અલિય વિઘન તેહના તું ચૂરે તિણ કારણ વસી તું મન મોરે ॥૨૬॥

જો તું સ્વામિની સુપ્રસન્ન પણે તો કવિ ભાવ ભલેરા આણે ।
કાવ્ય કવિત્ત[1] ગાહાગીત વખાણેં રાજસભામાં બોલી જાણે ॥૨૭॥

શારદા માતા જેહને તૂંઠી અવિરલ વાણી લહી તિણે મીઠી ।
માતા જે સાહમું જવ ભાલ્યું તેહ તણું દાલિદ્ર સવિ ગાલ્યું ॥૨૮॥

જે જડ મૂઢ મતિ બુધ્ધિ હીણા તે તે કીધા પુણ્ય પ્રવીણા ।
જે મુંગા વાચા નવિ બોલે તે તે કીધા સુરગુરુ બોલેં ॥૨૯॥

નિર્ધનને વલિ તે ધન દીધા તસવલી કીધા પુહવિ પ્રસિદ્ધા ।
રાજ રમણી સુખ ભોગ વિલાસા તે આપ્યા શુભ થાનક વાસા ॥૩૦॥

તાહરા ગુણનો પાર ન જાણું ગુણ કિતા એક જીભ વખાણું ।
શરણાગત વચ્છલ તું કહિવાણી મેં જાણી ત્રિભુવન ઠકુરાણી ॥૩૧॥

આઈ આશ કરૂ દિન રાતિં સુધિવટ સહી તું માહરી માત ।
અખુટ ખજાનો તાહરો કહિઓ સમુદ્રની પરે કુણ પાર ન લહીઓ ॥૩૨॥

માતા સાર કરો સેવકની તુજ વિણ ભીડ ભંજે કુણ મનની ।
આસ કરી આવ્યો તુમ ચરણે તું જગ સાચી દીનોધરણે ॥૩૩॥

વલતૂં માતા બોલી વચણેં તું જે આવ્યો માહરે ચરણે ।
હું તુજ તૂઠી સહી કરી માંને મન અકંપી સંદેહ મ આણે ॥૩૪॥

તુજ ભગતિ મે સાચી જાણી તુજ ઉપર મે કરૂણા આણી ।
અહ નિશિ કરસ્યું તોરી સાર એ પ્રીચ્છે પરમારથ સાર ॥૩૫॥

વલી આવી માતા સુત પાસે હિત આણી શુભ વાણી પ્રકાશે ।
ઉડું હૈયડે કાંઈ વિમાસેં હું આવી વશિ તુજ મુખ વાસે ॥૩૬॥

માત વચને પામ્યો ઉલ્લાસ, હવે આણ્યો અમે તુમ વિશ્વાસ ।
હવે સહી સફલ ફલી મુજ આશ, હું તુજ ચરણ કમલ નો દાસ ॥૩૭॥

તાહરો મહિમા મોટો જગમાં તુઠી સકલ ઋદ્ધિ ધે ક્ષણમાં ।
દેવી અવર નહી તુજ તોલે ગુણ છતાં કવિયણ સંઘ બોલે ॥૩૮॥

પણવક્ષરેક વલી માયાબીજં શ્રી ઍં નમો કરિજે હેજં ।
કલીં સૌં મહામંત્ર તેજં વાગવાદિનિ નિત્ય સમરેવં ॥૩૯॥

ભગવતી ભાવે તુજ નમીજે અષ્ટ મહાસિદ્ધિ શીઘ્ર લહીજે ।
મંત્ર સહિત એક ચિત્ત ભણીજે ભણતાં ગુણતાં લીલ કરીજે ॥૪૦॥

સંવત ચંદ્ર કલા અતિ ઉજ્જવલ સાયર સિદ્ધિ આસો સુદિ નિર્મલ ।
પૂનિમ સુરગુરુ વાર ઉદારા ભગવતી છંદ રચ્યો જયકારા ॥૪૧॥

સારદા નામ જપો જગ જાણં સારદ આપે બુદ્ધિ વિન્નાણં ।
સારદા નામે કોડ કલ્યાણં સારદા ગુણ ગાઉં સુવિહાણં ॥૪૨॥

ઇય બહુ ભત્તી ભરેણ અડયલ છંદેણ સંથુઓ દેવી ભગવતી ।
તુજ પસાયા હોઉ સયા સંઘ કલ્યાણં હોઉ સયા અમ્હ કલ્યાણં ॥૪૩॥

સંપૂર્ણ.

૭૪

શ્રી સરસ્વતી સ્તોત્ર (છંદ)

ડભોઈપ્રત નં-૫૫૪/૫૧૨૩, પાટણ હ.લિ.જ્ઞા.ભં. પ્રત નં-૧૯૭૮૬

સરસ વચન સમતા મન આણી ૐ કાર પહિલો ધુર જાણી ।
આલસ અલગો દૂરિં છંડી ત્રિસલાનંદન આદિં મંડી ॥૧॥

સરસતી સરસ વચન હું માંગુ તાહરા કવિત કરી પાયે લાગું ।
તુજ ગુણ માંડ્યો ઉધમ આંણિ ખજુરડેં માંડિ તું જાણી ॥૨॥

હરખ્યો ધ્યાન ધરું પ્રભાતિં સુહણે વાચા દિધી રાતિં ।
તું મન માની ચિંતા મૂકી પાએ લાગું આલસ મુંકી ॥૩॥

તાહરા ગુણ પુરા કુણ કહેસ્યંઈ તુજ દીઠે મુજ મનિ ગહ ગહેસ્યંઈ ।
બાલુડો જે બોલે કાલું તે માતાને લાગે વાહલું ॥૪॥

તું ગયગમણી ચંદાવયણી કટિન્તટિ લંકીસીચલહે ।
તું અંગુલસુરંગી રૂપ અનોપમ ઘણું વખાણિ ગુણ કહે ॥૫॥

તું અસુરસું વારિ જેહને પરતખ્ય સુહણે આવી વાત કહે ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

જિણે વાતે ત્રાહું જાઈ નાહું જાડપણું જગ કિહાં રહે ॥૬॥

તું સત્ય રુપ માંડિ નવિ સલકે ચામર છત્ર સિર ઉપરિ ઝલકે ।
ઝગમગ ઝગમગ જોત બિરાજે તાહરા કવિત કર્યા તે છાજે ॥૭॥

દંતપંત ની માંડી ઓલી જાણે બેઠી હિરા ટોલી ।
જિણા જાણે અમીની ગોલી તિલક કર્યું કસ્તૂરી ઘોલી ॥૮॥

કાને કુંડલ ઝાકઝમાલા રાખડીઈ ઓપે તે બાલા ।
હંસાસન સોહે સુવિસાલા મુગત્યા ફલની કરી જપમાલા ॥૯॥

નક ફૂલિ નાકે તે રુડી કર ખલકે સોનાની ચૂડી ।
દક્ષિણ ફલિ અંગ બિરાજે જં જં બોલેઈ તે તમે છાજે ॥૧૦॥

તાહરી વેણે વાસગ હસીયો તે પાતાલેં જઈને વસીયો ।
રવિ સસિ મંડલ તાહરા જાણું તાહરું તેંજ કેંણે ન ખમાણું॥૧૧॥

રામત ક્રીડા કરતિ આલિ ધ્યાન ધરેં પદ્માસન વાલિં ।
પાયે ઝાંઝર ઘુઘરી ઘમકે દેવ કુસુમ પહેર્યા તે મહકેં ॥૧૨॥

ચાર ભુજા ચંચલ ચતુરંગી મુખ આરોગેં પાન સુરંગી ।
કચુક કસણ કસ્યો નવરંગી ગૌરવર્ણ સોહે જિમગંગી ॥૧૩॥

તું બ્રહ્મ સ્વરૂપી પુસ્તક વાંચે ગગન ભમય તું હસ્ત કમંડલ ।
વેણ વજાવે રંગ રમે જે ઠોઠા મૂરખ કાંઈ નવિ જાણે ॥૧૪॥

તું જ નામા અક્ષર ધ્યાન ધરે તસ અંતરમાં તુંહી જ પસરે ।
જેવડા કવીશ્વર કલિ જુગમાંહિ ખડિઓ બાલ કવિત કરે ॥૧૫॥

તું વીર ભુવન છે પાછલદેરી ભમતિમાંહિ દેતી ફેરી ।
મેં દીઠી તું ઉભી હેરી તું અજઝારી નવલ નવેરી ॥૧૬॥

હેમાચાર્યે તું પણ દીઠી કાલિદાસને તુંહિ જ તૂઠી ।
અનુભક્તિ સન્યાસિ લાધી મુનિલાવણ્ય સમેં તું સાધી ॥૧૭॥

વૃદ્ધિવાદ ડોકરીચણિ આઈ કુમારપાલ મુખં તું હી જ ભાવી ।
મુરખ જનને કર્યો તમાસો બપ્પભટ્ટિ સૂરિ મુખ વાસો ॥૧૮॥

માઘ કવીશ્વર ને મનમાંની ધનપાલથી ન રહી છાંની ।
રાજા ભોજ ભલી ભમાડી સૂર નર વિદ્યાધરે રમાડી ॥૧૯॥

અભય દેવને સુણે રાંતિ મલયાગીરી જાણે પરભાતે ।
વર્દ્ધમ ન સૂરિ પરસીધો સૂર જિણેસરને વર દીધો ॥૨૦॥

તેજ રૂપ ચાલે ચમકંતિ મહીચલ દીસે તું હી ભમંતી
તાહરી લીલા સહુકો પાલેં ત્રીહુ ભુવનમેં એકલડી માલે ॥૨૧॥

સુતાં કવિને તું હિ જગાવે મંત્રાક્ષર પણ તું હિ દેખાવે ।
કામ રૂપ તું કાલી દેવી આગે દેવ ઘણેં તું સેવી ॥૨૨॥

ભિન્ન રુપ ધરે બ્રહ્માણી આદિ ભવાંની તુ જગ જાણી ।
તું જગદંબા તુ ગુણખાણી બ્રહ્મ સુતા તું બ્રહ્મ વખાણી ॥૨૩॥

જવાલા મુખિ તુ જોગણ ભાલિ તુ ભયરવ તુ ત્રિપુરાવાલી ।
અલવે ઉભી તું અંગ વાલી નાટિક છંદ વજાવે તાલી ॥૨૪॥

છપ્પન કોડ ચામુંડા આઈ નગર કોટ તુ હિજ ને માઈ ।
શાસનદેવી તુ સુખદાઈ તુ પદ્મા તું હિ જ વરદાઈ ॥૨૫॥

તું અંબારે તું અંબાઈ તું શ્રી માતા તું સુખદાઈ ।
તું ભારતી તું ભગવતી આધ કુમારી તું ગુણવતી ॥૨૬॥

તું વારાહી તુંહીજુ ચંડી આદ્ય બ્રહ્માણિ તુંહિજ મંડી ।
તુજ વિણ નાણો પણનવિ ચાલે લખમીને સીર તુંહિજ માલેં ॥૨૭॥

હરિહર બ્રહ્મા અવર જે કોઈ તાહરી સેવ કરે સહુ કોઈ ।
દેશ દેશાંતર કાંઈ ભમિજે અડસઠ તિરથ તુજ પાય નમીજે ॥૨૮॥

મન વાંછિત દાતા મત વાલિ સેવક સાર કરો સંભાલિ ।
ઘણું કર્યું કહું વાલિ વાલિ વાંકિ વેલા તું રખવાલિ ॥૨૯॥

તું ચલકંતિ ચાચર રાંણિ દેવી દીસે તું સપરાણી ।
તું ચપલા તું ચારણ દેરી ખોડીઆર વિસપ હથ સમરેવી ॥૩૦॥

વાણી ગુણ માગુ વરદાઈ તું આવડ તું માવડ માંઈ ।
તેં દેવલ તું ભલિ આઈ તુહિ રૂડિ તું સુખદાઈ ॥૩૧॥

દેવી મેં તો પરતખ્ય દીઠી હું જાણું તું મુજમે તૂઠી ।
વાત કહે તું પરતખ્ય બેઠી માહરે તો મનભ્યંતર પેઠી ॥૩૨॥

તુજ નામે છલ વ્યંતર નાસે ભેરવ ડાયણ અલગા વાસે ।
વિષમ રોગ વેરી દલ ભાંજે તુ સબલી સબલાસ્યુ ગાજે ॥૩૩॥

કવિતા કોડિ ગમે તુ જોઈ તાહરો પાર ન પામે કોઈ ।
આદિ સંભુ તુ બેટી સોહે તુ જ દીઠે સારે જગ મોહે ॥૩૪॥

॥ કલસ ॥

સરસ કોમલ સાકર સમી અધિક અનોપમ જાણી, વિનયકુસલપંડિત તણી, કરિ સેવમે લાધી વાણી ॥ કવિ શાંતિકુસલ ઉલટ ધરી, નિજ હિયડેં આણિ કર્યો છંદ મનરંગ ૐ કાર સમરી સારદા વખાણી, તવ બોલી સારદા કર્યો છંદ ભલી ભંત ॥ વાચા માહરી મેં વર દીધો હું તુઠીં તુ લીલા કરજે, આસ્થા ફલસ્યેં તાહરી જે માત આસ્થા ફલસ્યે માહરી ॥૩૫॥

ઈતિ શ્રી સરસ્વતી છંદ સમ્પૂર્ણમ્

૭૫

શ્રી સરસ્વતી સ્તોત્ર

ને.વિ.ક. જ્ઞાનભંડાર સૂરત સરસ્વતી છંદ સંગ્રહ હ.લિ. પ્રતમાંથી

ૐકાર ધરા ઉચ્ચરાણં વેદ પુરાણ પછિ વ્યાકરણં ।
આગમ અંગ કલા ઉદ્ધરણં બ્રહ્માણી કીધા વિસ્તરણં ॥૧॥

બાવન અક્ષર બાંધીઓ ભારતી ભંડાર ।
આગઈ લગીઓ લીચતાં પામઈ કોઈ ન પાર ॥૨॥

પિંગલ ભરહ પુરાણ પઢિ જ્યોતિક વૈદ્યક જોઈ ।
બાવન્નમાંથી બાહિરું કડી મ દીસઈ કોઈ ॥૩॥

બાવના સિઓ બાંધીઓ વાણીનઉ વિસ્તાર ।
ભલીર સા ભગવતી જાણઈ જાણણ હાર ॥૪॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ભાષા વાણી ભારતી શારદા સરસત્તિ ।
બ્રહ્માણી વાગેશ્વરી આરાધું એક ચિત્ત ॥૫॥

છંદ નારાચ :-

એક ચિત્ત નિતનિત જીહ જાપએ જપું,
ષડંગ ચક્ર ચાહતાં અભ્યાસથીમઓ તપું।
હિયા સરોજમાંહિ સાહિ સેતરુપ સોહતી,
સદા પ્રસન્ન એકમન્ત્ર સેવતાં સરસ્વતી ॥૧॥

ૐનમો અનાદિસિદ્ધ આદિષોડષઃસ્વરા
તથા વ્યંજનાનિત્રીણિત્રીસ અર્ધબિંદુ ।
ગયંદ કુંભવશ કુંભ એવમાદિ દીસતી સદા
પ્રસન્ન એકમન્ત્ર સેવતાં સરસ્વતી ॥૨॥

બ્રહ્મવેદ ભાવભેદવાણીરુપ વિસ્તરી
અનેકનેક દેશભાષા નામલેઈ નીસરી ।
પંથિ પંથિ ગ્રંથિ ગ્રંથિજૂજૂઆં પ્રકાશતી
સદાપ્રસન્ન એકમન્ત્ર સેવતાં સરસ્વતી ॥૩॥

સમુદ્ર ક્ષીરહીરચીર સેત કાંતિ શોભતી
સદા શ્રૃગાંરનવસત્ત અંગિ અંગિ ઓપતી ।
વિહંગ રાજહંસ વેસઅંબર ઓજાસતી
સદા પ્રસન્ન એકમન્ત્ર સેવતાં સરસ્વતી ॥૪॥

પાણિ-વીણ-પુસ્તકાણિ કોકિલા કુલાહલં
મયંક મુખુ દીપનાશ ચરક્રૂ જાસ ચંચલં।
નેઉરી નિનાદ વાદરત્તિ રૂપજીપતી
સદા પ્રસન્ન એકમન્ત્ર સેવતાં સરસ્વતી ॥૫॥

સુસેવકાં હરઈ સંતાપપાપ દોષ ખંડણી
માહાઆવાસ કવિવિલાસ કાશ્મીરમંડણી ।
ગુણેગરિટ્ઠ પીઠદિદ્ધ જસ્ જ્યોતિજાગતી,
સદા પ્રસન્ન એકમન્ત્ર સેવતાં સરસ્વતી ॥૬॥

મહા જડંગ માનતુંગ માઘ આણી મુકીઓ
કલા સરુપ કવિ ભૂપ કાલીદાસ તે કીઓ ।
ઈસ્યા અનેક સુપસાઓ સેવકાં વરસતી
દા પ્રસન્ન એકમન્ત્ર સેવતાં સરસ્વતી ॥૭॥

કપૂરપૂર કેસરાણિચંદને ચરચ્ચિતા પ્રદીપ
ધૂપ યંત્ર જાપ પુષ્પ માલ પૂજિતા ।
વર પ્રધાન સાવધાન પાથૂઆ પ્રસંસતી
સદા પ્રસન્ન એકમન્ત્ર સેવતાં સરસ્વતી ॥૮॥

અનાદિસિદ્ધ મૂલમંત્ર જાપ યે જપઈ સદા
તિકે ત્રિલોક માહિતિ લીઈ સમેટી સંપદા ।
દહંતિ સર્વપાપ દોષદેહકાંતિ દીપતી
સદા પ્રસન્ન એકમન્ત્ર સેવતાં સરસ્વતી ॥૯॥

બ્રહ્મ વિષ્ણુ રુદ્ર ચંદ્ર ઈન્દ્ર આદિ દેવતાં
સનાતનાદિ સર્વ સિદ્ધિ શુદ્ધ ભાવ સેવિતા ।
ત્રિણિભવનમન તજા નંદિતાવિકસ્સતી
સદાપ્રસન્ન એકમન્ત્ર સેવતાં સરસ્વતી ॥૧૦॥

કલસ :-

સરસતિ તોહ પસાઈ લાગિ પગિ રહઈ લખમી નમ કરઈ નર રાઓ
અવનિ જે હુઈ અનંગી ભોગયોગ ભરપૂર કરઇક ઓગલા કપૂરેં
કીરતિ નદી કલ્લોસ પુહવિ પસરઈ ભરપૂરિ ! અતિ ઘણી લીલ
આઠેપુહર ભગતિ મુગતિ દિભગવતીસરસત્તિમાત
સાનિધિકરે વદઈ હેમઈમ વિનતિ.

॥ ઈતિ શ્રી સરસ્વતી સ્તોત્રં સમ્પૂર્ણમ ॥

૭૬

શ્રી શારદાજીનો છંદ :-

કવિસહજસુંદરકૃત
ને.વિ.ક. જ્ઞાનભંડાર - સૂરત સર. છંદ સંગ્રહ હ. લિ. પ્રતમાંથી
ડભોઈ હ. લિ. પ્ર. નં - ૫૫૪ / ૫૧૦૭

શશિકર નિકર સમુજ્વલ મરાલ મારુહ્ય સરસ્વતી દેવી ।
વિચરતિ કવિ જન હૃદયં સદાય સંસારભયહરણી ॥૧॥

હસ્ત કમંડલ પુસ્તક વીણા સુય નામજઝાણ ગુણ લીણા ।
આપે લીલ વિલાસં સા દેવી સરસ્વતી જયઓ જયઓ ॥૨॥

ક્ષુદ્રોપદ્રવહરણં દદાતિ ધનધાન્યકંચનાભરણં ।
સકલ સમીહિત કરણં દેવી સમરણં નિરાવરણં ॥૩॥

બ્રહ્માણી તું બ્રહ્મ સુતા તુ જગદંબા ત્રિલોચના ત્રિપુરા ।
આદિ ભવાની માતા તું ત્રાતા તારણી તરણી ॥૪॥

ધો લીલા ગુણ લચ્છી કરો દયાદાન ભરુઅચ્છી ।
સોગ હરો હર સિદ્ધિ કીર્તિ કરો માય પર સિદ્ધિ ॥૫॥

છંદ ચાલિ :-

ચંદ સમવદની તું મૃગલોયણિ તું સુકુમાલ જિસી જલપોયણી ।
તુહ પાય કમલ ભમર ગજગામિણ સાર કરો સેવકની સામિણ ॥૧॥

હરિહર બંભ પુરંદર દેવા કર જોડી નિતું માંગે સેવા ।
ભગતિ મુગતિ દેયોશુભ લક્ષણ મૂઢ મતિને કરો વિચક્ષણ ॥૨॥

ત્રિભુવન ત્રિણ (તેજ) રચ્યો તે મંડપ વશિ કરવા સવિ મોહન તું જપ ।
રવિ શશિ મંડલ કુંડલ કીધા તાહરા નિશિ મુગતાફલ લીધા॥૩॥

ધમધમ ધુધરી ધમ ધમકંતા ઝાંઝર રણઝણ રમઝમ કંતા ।
કરચૂડી રણ કંતિ દીપ્પે તો શણગાર કીઓ સવિ ઓપ્પેં ॥૪॥

ઓપેં ઓપેં મોતીનો હાર, જિસ્યો ઝબુક્કે તાર, કીધો શ્વેતશ્રૃંગાર વિવિહપરે, હંસગમની હસંતહેલિ રમેં મોહનવેલી કરે કમલ ગેલિ સજલ સરે, તપ તપે કુંડલ કાન, સોહે સોવનવાંન બેઠી શુકલ ધ્યાન પ્રસન્ન પણું ॥૧॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

સેવો સેવો રે સારદ માય સયલ સંપત્તિ થાય, દલિદ્ર પાતિક જાય કવિયતણું શિરસોહે, સિંદુર શિખારાતા નિરમલ નખા, હસેં કમલ મુખા રમલિ ચડે કર ધરે મધુરી વીણા વાજે સુસર ઝીણા, નાદે સુગુણ લીણાં ગયણ ગડે રણઝણે તબલ તાલ સુંણે સસુર ઢાલ જપે જપનો માલ રાતિ દિણં ॥૨॥

સેવો સેવોરે સારદ માય તું તોતલા ત્રિપુરા તારી ચામુંડા ચોસઠિ નારી તુંહિ જ બાલ કુંવારી વિઘનહરી સુર સેવે કમલ જોડી, કુમતિ કઠિણ મોડી યોગિણી છપ્પન કોડી ઋદ્ધિ કરી. આઇ અંબાઈ અંબિકા કામ કાલી કોયલ કામ મોટો મોહન નામ મન હરણ ॥૩॥

સેવો સેવો રે સારદ માય પૂજું પૂજું પાઉલા તુજ વલી ચતુરભુજ માંગુ સુકલધજ પ્રેમ ધરો, એક ધરુ તાહરુ ધ્યાન માંગુ એતલુ માંન વાધે સુજસ વાંન તેમ કરો, આઈ આપો અમૃતવાંણિ કિસી મકરો કાંણિ હીઈ(હીયડે) સુમતિ આણિ કવિત્ત ભણું ॥૪॥
સેવો સેવો રે સારદા માય કલશ :-

સકતિ વહો સહુ કોય સકતિ વિણ કિંપિન ચલેં સકતિ કરે ધન વૃદ્ધિ સકતિ વયરી દલરલેં સકતિ નહુ ધર્મકર્મ પણિ ઇક્ક ન હોઈ સકતિ રમે ત્રિહું ભુવણ સકતિ સેવો સહુ કોઈ નવ નવેં રુપ રંગે રમે નામ એક માતા સતી કવિ કહે સહજસુંદર સદા સોય પૂજો સરસ્વતી ॥૧॥

સંપૂર્ણ.

૭૭

શ્રી સરસ્વતી (સ્તોત્ર) અષ્ટક

ડભોઈ પ્રત નં. ૫૩૩-૪૪૦૭ પાટણ પ્રત નં-૧૯૯૭૦

બુધિ વિમલકરણી વિબુધવરણી રુપરમણી નીરખીઈ,
વર દીયણબાલા પદ પ્રવાલા મંત્રમાલા હરખીઈ।
થીર થાન થંભા અતિ અચંભા રુપરંભા ભલકતી,
જય જય ભવાંની જગત જાણી રાજરાણી સરસ્વતી ॥૧॥

સુરરાજ સેવીત પેખિ દેવત પદ્મ પેખીત આસણં,
સુખદાય સુરતિ માય મૂરતિ દુખ દૂરીત નિવારણં।
ત્રિહું લોક તારક વિઘન વારક ધરા ધારક ધરપતિ,
જય જય ભવાંની જગત જાણી રાજરાણી સરસ્વતી ॥૨॥

કંટકાં કોપતી લાખ લોપતી અવની ઓપતી ઈશ્વરી,
સતાં સુધારણી વિઘન વારણી મદન મારણી ઈશ્વરી।
ખલદલાં ખંડણી છીદ્ર છંડણી દુષ્ટમંડણી નરપતિ,
જય જય ભવાંની જગત જાણી રાજરાણી સરસ્વતી ॥૩॥

શિવશક્તિ સાચી રંગ રાચી અજ અજાચી યોગિની,
મદઝરતી મત્તા તરુણતત્તા ધત્ત ધત્તા જોગિની।
જિહવાજયંતી મન રમંતી ધવલદંતી વરસતી
જય જય ભવાંની જગત જાણી રાજરાણી સરસ્વતી ॥૪॥

ઝણઝણાટ ઝલરી ધૂધૂમિ ધૂપ ધરી રીરીરી રાવ વર બજ્જએ,
ધ ધ ધ ધોં કીધી ગુદાં ધધકી ધિરદાં થથકિથી ગુદાં ગજ્જએ।
દ્રાં દ્રાં કી દ્રાં દ્રાં રુરુમિ રુમિ દ્રાં દ્રાં ત ત કી ત્રા ત્રાં દમકતી,
જય જય ભવાંની જગત જાણી રાજરાણી સરસ્વતી ॥૫॥

રિમ રિમ કી રિમ રિમ ઝૂઝૂમ ઝીમ ઝીમ ઠીમિકી ઠીમ ઠીમ નચ્ચએ,
ધમ ધમકિધમ ધમ ગ્રણકીગ્રણગમ અતિ અગમ નૃત્ય નચ્ચએ।
તતથૈય તત્તા માનમત્તા અચલ આનન દરસતી,
જય જય ભવાંની જગત જાણી રાજરાણી સરસ્વતી ॥૬॥

જલ થલાં જાણી પવનપાણી વન વખાણી વીજલી,
ગીરવરા ગાહણી વાઘ વાહણી સર્પ સાહણી સીતલી।
હદ હાક તાહરી હથ હજારી ધમુષ ધારી ભગવતી,
જય જય ભવાંની જગત જાણી રાજરાણી સરસ્વતી ॥૭॥

કર ચક્ર ચાલણી ગર્વ ગાલણી ઝટક ઝાલણી ગંજણી,
બિરુદાંવધારણી મહિષ મારણી દલિદ્ર દારૂણી ભંજણી।
ચર્ચીઈ ચડી ખલાં ખંડી મુદિત મંડી મુલકતી,
જય જય ભવાંની જગત જાણી રાજરાણી સરસ્વતી ॥૮॥

કવિ કરે અષ્ટક ટાક કષ્ટક પીસુણ પૃષ્ટક કીજીઈ,
મણિ મૌલી મંડિત પઢેહિ પંડિત આઈ અખંડિત દેખીઈ।
દયા સૂરિ દેવી સુરાંસેવી નિત નમેવિ જગપતિ,
જય જય ભવાંની જગત જાણી રાજરાણી સરસ્વતી ॥૯॥

॥ ઈતિ શ્રી સરસ્વતી અષ્ટક સમ્પૂર્ણ. ॥

૭૮

શ્રી ખુશાલવિજયકૃત

શ્રી શારદાજીનો છંદ

ને. વિ. ક. જ્ઞાનભંડાર. સૂરત.

દુહા :-

સરસ વચન આપે સદા તું શારદા સરસત્ત।
કર જોડીને વીનવું ધો મુજ અવિચન મત્ય[1] ॥૧॥

ગુરુ જ્ઞાતા માતા પિતા ભવિઅણ કરે ઉપગાર।
શારદા સદ્ગુરુ પ્રણમીએ જગ જસ છે આધાર ॥૨॥

છંદ જાતિ અડીયલ :-

કાશ્મીર દેશ મંડણ તું રાણી સુરનર બ્રહ્મા તું જગજાણી।
તીન ભુવનની તું ઠકરાણી કવિજન જનની તું ગુણ ખાણી॥૩॥

ભગવતી ભારતી તું બ્રહ્માણી સરસતિ વચન અમીય[2] સમાણી।
કરતી જ્ઞાન ઉદય ગુણ જ્ઞાતા તાહરી કીરતિ જગ વિખ્યાતા॥૪॥

ગૌર વરણ તું અધિક વિરાજે મુખ પૂનમ ને ચંદ સમાજે।

ટી. ૧ બુદ્ધિ. ૨ અમૃત. ૩ ભ્રમર. ૪ સુંદર. ૫ ઓષ્ઠ. ૬ દંડ. ૭ પાણી. ૮ બાજુબંધ. ૯ વીંટી. ૧૦ વીણા.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

શ્વેતાંબર પહેર્યાં તે છાજે તુજ તૂઠે મુજ ભાવઠ ભાજે ॥૫॥

અણિઆલી અંજી તે આંખલડી સુંદર સોભીત ભમુહ[3] વાંકલડી ।
નીલવટ તિલક શોભિતચંગ[4] માનું અધર[5] પ્રવાલી રંગં ॥૬॥

વેણિ ડંડ[6] સર ભૂષિત છાહે જાણું પ્રગટો સલિલ[7] પ્રવાહ ।
બીજું[8] બંધ બેરખાં બેં બાંહે મુદ્રડી[9] પૂરણ અંગુલિ માંહે ॥૭॥

કર સોવન ચૂડી ખલ કંતી નાકે સોહે નવલખું મોતી ।
કુંડલ ઝલહલ દાડિમ દંતી મુગત કંકણ હાર દીપંતી ॥૮॥

કટિ મેખલ ખલ ખલ ખલખલકેં ચરણે ઝાંઝર ઝમ ઝમ ઝમ ઝમકેં।
કરવેણા[10] રણ રણ રણ રણકેં ઘુઘરી રમઝમ રમઝમ ઝમકેં॥૯॥

હાથે પુસ્તક ધરતી બાલા, મુકતાફલ સોહેં જપ માલા ।
અદ્‌ભૂત રુપ તનૂ તેંજ વિસાલા તુજ વરવું કેતા કહું સુવિસાલા ॥૧૦॥

હંસ વાહિની સરખેં કરી ધ્યાઉં નિરમલ બુદ્ધિ હું નિત પાઉં ।
નિસિ વાસર હું તુજ ગુણ ગાઉં અરજ કરીને સીસ નમાઉં॥૧૧॥

કલિયુગમાં તું સાચી દેવી હરિ હર સુરનર ધણે તુજ સેવી ।
પુરવે આમલગેં તુ હી પ્રમાણેં કાલીદાસ પ્રમુખ પંડિતથી જાણેં ॥૧૨॥

તુજ ગુણ કેતા મુજથી કહેવાએ બાવન અક્ષર પાર ન પામેં ।
અરજ અમારી મનમાં ધરીએ ખુસાલ વિજય સેવક સુખ કરીએ
કેસર અમર સેવક સુખ વરીઈ ॥૧૩॥

ઈતિ શ્રી ખુશાલવિજયકૃત શારદાજી છંદ સંપૂર્ણ.

૭૯

(શ્રી કુશલલાભકૃતશારદાજી સહસ્ત્ર નામછંદ :)

ને. વિ. ક. જ્ઞાન ભંડાર સૂરત સર. છંદ સંગ્રહ હ. લિ. પ્રતમાંથી

ૐ કાર સાર અપરંપર નાદભેદ નિરભેદ નિરંતર ।
સકલ ચોતિસ રુપ સહસકર નમો નિરંજન નાથ નિરભય કર ॥૧॥

સદા આદિ શિવશકિત એક સમ આરાધક આણંદ અનોપમ ।
સદ્‌ગુરૂ કથિત સાધુ પથપંક્રમ ભજિ ભજિ ભગતિ છંડિ અંતર ભ્રમ ॥૨॥

દુહા :-

રાજઋદ્ધિ સંભોગ રસ મહિલ મનોરથ મતિ ।
પરિઘલ તો પરિપામીઈ જો સેવીઈ સકિત (શકિત) ॥૩॥

સકિત વિશ્વ વ્યાપિત સકલ આદિ અનાદિ અનંત ।
તિણ કાલ જે તુજ સ્તવેં ભાવ સહિત ભગવંત ॥૪॥

તવ્યા લઘુ સ્તવ નામ તુજ વીસ સહસ વિસ્તાર ।
કરી પ્રણામ પુનરપિ કહ્યો તુજ ગુણ અંત ન પાર ॥૫॥

સંકર શ્રીધર હૂય સુકવિ પંડિત પુહવી પ્રવીણ ।
તાસ પટંતર તુચ્છ નર હું મૂરિખ મતિ હીણ ॥૬॥

પણિ જીહા કરવા પવિત્ર ગાઉં તુમ ગુણ ગામ ।
વાગ્ વાંણી મુજ આપિ વર નમો નમો તુજ નામ ॥૭॥

છંદ : જાતિ ભુજંગી (અહોયોગને ક્ષેમને આપનારા)

નમો નાદ રૂપી નમેખા નરિંદા, નમો સંકરી શક્તિમાતા સુરિંદા ।
નમો કોમુદી કાકિની ચંદ્રકાંતા, નમો અમૃતા અન્નદાતા અનંતા ॥૮॥

નમો લાબિ લંગુલણી નાદ લીણી, નમો વંધ્યગિરિવાશિની લીંબવીણી।
નમો મંગલા મૂલધારા મૃણાલી, નમો નંદની નારદી નાભિ નાલી ॥૯॥

નમો જંગમા યોગિણી યોગનિદ્રા, નમો સંઘવી સંઘજાના સુભદ્રા।
નમો કાલિકા કંબૂગ્રીવા કુમારી, નમો ચેતના ચંડિકા ચક્રધારી ॥૧૦॥

નમો શીતલા સંભુનારી સુપર્ણા, નમો વેદમાતા વિધાતા વિવર્ણા।
નમો તોતલા ત્રિપુરા આદિ તારા, નમો ક્ષેત્રણી ખેચરી ખીરધારા ॥૧૧॥

નમો બાવની બહીચર બુદ્ધિબાલા, નમો મંત્રણી તંત્રણી મેઘમાલા।
નમો ચિત્રણી ચક્રણી આદિ ચંડી, નમો તામસી વેણી તંત્રી ત્રિદંડી ॥૧૨॥

નમો કેસરી કાશ્મીરી કુસુંભા, નમો રિદ્ધિદા રોહિણી રુપરંભા ।
નમો પિંગલા પણચરા બાંણપૂજા, નમો માલણી મોહમાયા મયુખા ॥૧૩॥

નમો કુરક માંડી કુપાધાર કૃત્યા, નમો નારસિંહે નિરાધાર ભૃત્યા ।
નમો સાધુપંથી સુધાંગી સુધારી, નમો વર્તણી વલ્લભા એક વારા ॥૧૪॥

નમો નાશિકા નીર નીશાંન ભૃંતી, નમો વારુણી વાંમિણી વૈત્રવંતી।
નમો સંભરી સત્યકી કલ્પશાખા, નમો ભારતી ભગવતી પટ્ટભાખા ॥૧૫॥

નમો પ્રેતરુઢા પ્રચંડા પુરેંદ્રી, નમો શૈલપુત્રી સુરા સ્વેતસંધી ।
નમો વર્ણની વૈશ્નવી વાગવાંણી, નમો પૂતના પાવઈ પંચબાણી ॥૧૬॥

નમો ઉર્વસી અંબિકા અક્ષક્રીડા, નમો વીર સુવજ આઉધ ક્રીડા ।
નમો દીર્ઘકેશી દયાદેવી દુર્ગા, નમો તાપસી તત્વવેદી ત્રિવર્ગ્ગા ॥૧૭॥

નમો અષ્ટસિદ્ધી ઈડા અન્નપૂર્ણા, નમો શૃંખલા સંખ હસ્તા સુપર્ણા।
નમો દક્ષિણી દક્ષજા રકતદંતી, નમો બ્રહ્મણી વ્યંજલી વૈજયંતી ॥૧૮॥

નમો જક્ષણી જૈન માતા જનેતા, નમો કામુકી કામિની મચ્છ કેતો।
નમો વાંકુડી વ્યગ્રરુપા સુવેષા, નમો ઘોર નાદી સુઘંટા સુઘોષા ॥૧૯॥

નમો જ્યોતિ જ્વાલામુખી યશમાતા, નમો ઈશ્વરી એક અંગા અનંગા ।
નમો શર્મદા અંબુદા નવનિધી, નમો શકિત સીકોત્તરી મંત્ર સિદ્ધી॥૨૦॥

નમો ષટ્ કૂણાં ત્રિકૂણાં ષિમાઈ, નમો માત પદ્માવતી બુદ્ધિ માઈ।
નમો અંબિકા ઉમયા ઉહુયાંણી, નમો રેણુકા મેણુકા રુદ્રાંણી ॥૨૧॥

નમો કાલિકા કોલિકા વાયકૂંડી, નમો શ્યામલી શ્યામદુર્ગા શિખંડી।
નમો હેત હિંગોલ હરસિદ્ધિ હંસી, નમો સારદા સારસત્તિ સુપ્રસંસી ॥૨૨॥

નમો ભાંતિ ભુવનેશ્વરી તું ભવાની, નમો ક્ષાંતિ ક્ષેમંકરી વજ્રખાંની।
નમો દીપિકા દીર્ધિકા દીર્ઘદામાં, નમોશ્રેણી શાકંબરી સત્યભામા ॥૨૩॥

નમો કામ કાદંબરી ભદ્રકાલી, નમો બીજ ચંદ્રાઉલી બ્રહ્મબાલી ।
નમો મધુમતી મધુમતી મીણમુદ્રા, નમો પંષણી પંખણી ક્ષેમમુદ્રા ॥૨૪॥

નમો જામચેં જેઠજા તું જયંતી, નમો તૂંબિકા ત્રિગુણા તેજવંતી ।
નમો વિજયા વૃક્ષછાયા વરાહી, નમો રાજસી રાક્ષસી રૂપરાહી ॥૨૫॥

નમો કાશ્યદા કાશ્યપી ગૌરિકાયા, નમો મત્ત માતંગિની મહમાયા।
નમો ધગધરા જમઘંટા ઘંટાલી, નમો પીઠ પંચાલિકા ક્ષેત્રપાલી ॥૨૬॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

નમો વીણચેં રૂપ નારદ નાચેં, નમો ધુમ્રચેં રૂપ સંસાર ધ્યાઈ।
નમો રાણીચાં રૂપ રાજી રમાડે, નમો મેઘચેં રૂપ મેડી મઢાડે ॥૨૭॥

નમો મોરલી રૂપહરિ મુરકમોહે, નમો શકિતસેં રૂપ સંસાર સોહે।
નમો મોહણી રૂપધરીદૈત્ય મારેં, નમો અંગુલીરૂપ ગિરિવર અધારે॥૨૮॥

નમો વાજિસેં રૂપ રવિ રત્થ વાહેં, નમો શેષરૂપે ધરા ભાર સોહે।
નમો ગૃદ્ધસેં રૂપ ભડભીમ ગ્રાહેં, નમો ચેલસેં રૂપ સંગ્રામચાખેં॥૨૯॥

નમો ભરથરી રૂપ વયરાગ ભાખેં, નમો ચંચલા રૂપ ષટ્ સ્વાદ ચાખેં।
નમો વીંજસેં રૂપ આકાશ વાજે, નમો ઘટ્ટચેં રૂપ ઘનઘોર ગાજે॥૩૦॥

નમો દેવચેંરૂપ આધાર દીઈ, નમો પ્યાસ સેં રૂપ તું નીર પીઈ।
નમો તાપસી રૂપ તું ઈન્દ્ર તોંકેં, નમો હણમંતા રૂપ ત્રિરજ્જ હોંકે॥૩૧॥

નમો ભીમચે રૂપ કૌરવ ભાંજે, નમો રાધિકા રૂપ ગોપાલ રાજેં।
નમો અંડચે રૂપ બ્રહ્માંડ માયા, નમો યોગિણી રૂપ સંસાર જાયા॥૩૨॥

નમો પદ્મિની રૂપ વૃષભાંનુ પુત્રી, નમો ડંબરા રૂપ ધુણેં ધરિત્રી।
નમો અધડચેં રૂપ દિણયર અબાદે, નમો પતાકા રૂપ સોહે પ્રસાદે॥૩૩॥

નમો ધોરણી રૂપ તું ધૈર્ય થંભે, નમો ચાંમઠી રૂપ ખેલેં અચંભે।
નમો મૃગચેં રૂપ શ્રી રામ મોહયો, નમો ડાકિમી રૂપ જલરાજ ડોલ્યો॥૩૪॥

નમો જાંગુલીરૂપ અહી વિરક રાજેં, નમો અગ્નિચેં રૂપ આહુતિ આહારે।
નમો ઓષધિરૂપ અંગવ્યાધિવારેં, નમો તાવડી રૂપ તું ઉવહ તારેં॥૩૫॥

નમો દ્રુપદીરૂપ પાંડવ પીયારી, નમો વેલિચેંરૂપ અર્બુદ વિહારી।
નમો રોહિણી રૂપ નિશિ નાહરાણી, નમો રૂકમણા રૂપ કાયાં સમાંણી॥૩૬॥

નમો લક્ષ્મણા રૂપ તે લંક લીધી, નમો દાણવાં રૂપ બ્રહ્મવાચ દીધી।
નમો કોકિલા રૂપ તરવર કહૂકેં, નમો માલતી રૂપ પરિમલ મહેકેં॥૩૭॥

નમો સિદ્ધ બુદ્ધ રૂપ ગણનાથ સેંવે, નમો રેપલી રૂપ ઉદ્દંત રેવેં।
નમો પન્નગા રૂપ પાયાલ પેંસે, નમો બોધિચેં રૂપ બગધ્યાન બેંસે॥૩૮॥

નમો પિંગચેં રૂપ આધારપાલેં, નમો ચંદ્રમાં રૂપ ઉધોત ચાલેં।
નમો છત્રસેં રૂપ નૃપ શીખ છાજે, નમો ભકિતસેં રૂપ ભાવઠિ ભાંજેં॥૩૯॥

નમો વિષધરા રૂપ તંદણ વિલગ્ગે, નમો મહુયરી રૂપ મોંહે ગિરગ્ગેં।
નમો લાબિસેં રૂપ આણંદ લીણી, નમો પ્રીતસેં રૂપ મું ચિત્ત પ્રીણી॥૪૦॥

નમો કહાં કિહાં તાહરા રૂપ કેતા, નમો જગત તું જાઈ ઓ તું અનેતા।
નમો એક કરિ ચિત્ત તુંને આરાધે, નમો માત તું તેહના કાજ સાધેં॥૪૧॥

નમો માત તું જાણજે તુજઝ સેવેં, નમો દોહિલી વાર તું સાદ દેંવે।
નમો રિદ્ધિપૂરી ત્રજે ચરણરાતા, નમો આવિ આણંદ કરિ આદિમાતા॥૪૨॥

કલશ :

આદિમાત અરદાસ એકમોરી અવધારોં મયા કરી માહરા વિકટ સંકટ સવિ વારો, મુજને તુજ આધાર કૃપા અમ ઉપરી કીજેં સુખ સંપત્તિ સંતાન દાન મન વંછિત દીજે, તિહું ભુવણ પરાક્રમ તાહરોં પ્રગટ અછે પરમેસરી કવિ કુશલ લાભ કલ્યાણ કરી જય જયંતુ જગદીશ્વરી ॥૪૩॥

વરષા ઘન વરખંત ગ્યાંન (જ્ઞાન) કિણધાર ગણી જજેં વસુ અસચલ વિસ્તાર મહીપણિ કોણ મુણીજજેં અતિ અલંબ આકાશ કવણ લંઘે આપણે ક્રમ તિમ તિમ દેવી તાહરા પાર વિણ નામ પરાક્રમ અનેકરૂપ પણિ એક તું સમી યુગતિ શિવશંકરી કવિકુશલ લાભ કલ્યાણ કહિં આસ્યા પૂરણ ઈશ્વરી ॥૪૪॥

ઈતિ શ્રી શારદાજીસહસ્ત્રનામ છંદ કુશલલાભકૃતા સંપૂર્ણ લિખિતા ॥

૮૦
શ્રી ભારતી - સ્તોત્ર (ચોપાઈ)

ભારતિ ! ભારતિ ! ભકિત દિયો, પીડા પાપ સહુ હરી લીઓ,
અંતરના મલ ટાળો સઉ, નિત્ય નિત્ય માથું નમાવી કહું;

બુદ્ધિબળ બહુ આપો માત, જશ લાધે જગમાં વિખ્યાત,
વાણીના સઉ દોષો હશે, નમીને કહું કલ્યાણ જ કરો,

જય જય જયશ્રી સરસ્વતિ ! તમવિણ સિદ્ધિ જગે નથી થતી,
વિદ્યા આપો સુખનું દાન, આપ કૃપા વિણ નાવે જ્ઞાન,

જ્ઞાન દઈને જ્ઞાની કરી, લોક લોકની પીડા હરી,
દેજો આ લોકે સુખ ઘણાં, મુજ દુઃખ ટાળીને જનતણાં,

જે તમને ના જપતાં જીવ, તે જગમાં કેમ પાવે શિવ,
તમથી શિવ પણ સુખે મળે જન્મ મરણનાં દુઃખ સઉ ટળે,

દોષોનો હું છું ભંડાર, રાખી શરણે પાડો પાર,
મન આનંદ લહે જ અખંડ, એવું સુખ દો ટાળી દંડ

નમી નમીને માંગુ એક, સદ્‌વિદ્યા દઈ રાખો ટેક,
સદા જીભ મારી માં વસો, વદતા દોષ ન આવે કશો,

દુર્જન પંડિત પામે હાર થાય સભામાં જય જયકાર,
જયાં હું જઈને ઉભો રહું, આપ પ્રતાપે માને સઉ.

દોહરો.

ભણ્યું સ્તોત્ર મેં ભારતિ ! સુણી કરજો કલ્યાણ,
ત્રિભુવન વિજયી આપજો, વિદ્યા ન વળી વાણ.

શ્રીમન્નૃસિંહાચાર્યજીના પુસ્તકરચનાર
ચુનીલાલ ઝ. ઓઝાના પુસ્તકમાંથી સાભાર)

૮૧
બ્રહ્મવાણી શારદા સ્તુતિ...

પદ્માસને હંસારૂઢા ઝંકારતી વીણા સદા,
હે બ્રહ્મવાણી બ્રહ્મચારિણી બ્રહ્મબાલા શારદા !,

બ્રહ્મા ચતુર્મુખથી વહે જે વેદનો અવિરત ઝરો,

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

વિધ વિધ મુદ્રામાં શ્રી વિદ્યા દેવીઓ

मंत्र :- ॐ ऐँ श्री सरस्वत्यै नमः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

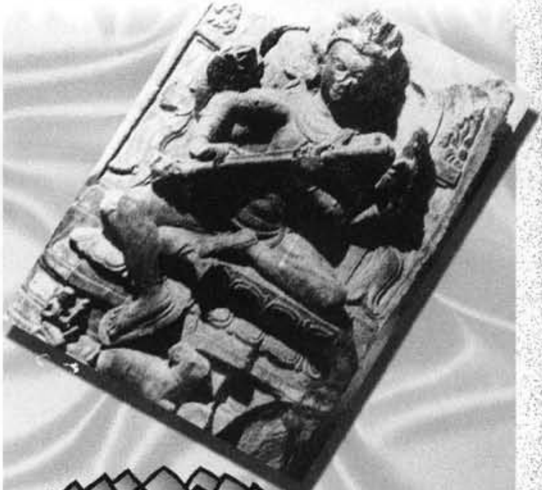

શિલ્પ કળા

શિલ્પકૃતિઓ

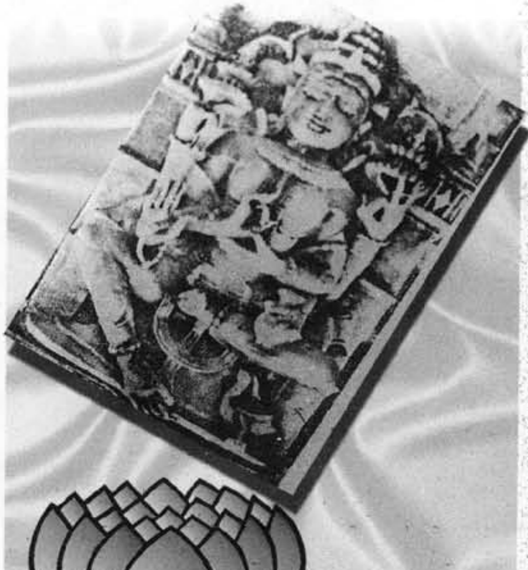

કાંચના પીસીઝમાંથી બનાવેલી
આહ્‌લાદકારી શ્રી સરસ્વતી દેવી
(અહમદાવાદ)

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

પ્રાચીન કલાત્મક
કલાધિષ્ઠાત્રી
શ્રી સરસ્વતી દેવીઓ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

તારા વિના માતા સરસ્વતી જાણવો છે દોહ્યલો.

સંસારના અજ્ઞાન પારાવારની તું સંપદા,
હે બ્રહ્મવાણી બ્રહ્મચારિણી બ્રહ્મબાલા શારદા !,

નિર્ગુણ અગોચરને સનાતન વિશ્વ અણુ અણુએ રહ્યું,
એ તત્વને સમજાવવા વિષ્ણુ ચતુર્ભુજને કહ્યું

જે રૂપ અવિકલ તેહને દે શંખચક્ર કમલ ગદા,
હે બ્રહ્મવાણી બ્રહ્મચારિણી બ્રહ્મબાલા શારદા !,

ઉત્પત્તિને સ્થિતિ પ્રલય કાલે એક સરખાં રાચતાં,
સંગીત ભાષા સર્જતા કો દિવ્ય તાલે નાચતાં,

જે આદિદેવ મહેશ ગાતા, ઝીલતી તું સર્વદા,
હે બ્રહ્મવાણી બ્રહ્મચારિણી બ્રહ્મબાલા શારદા !.

૮૨
સરસ્વતી ગીત

ડભોઈ હ. લિ. પત્ર. ૫૫૪/૫૧૦૮.
(સુણોચંદાજી)

મા ભગવતી વિદ્યાની દેનારી, માતા સરસ્વતી
તું વાણી વિલાસની કરનારી, અજ્ઞાન તિમિરની હરનારી
તું જ્ઞાન વિકાસની કરનારી મા ભગ.....૧

તું બ્રહ્માણી જગમાતા, આદી ભવાની તું ત્રાતા
કાશ્મીર મંડની (મંદિરની) સુખશાતા. મા ભગ....૨

માથે મસ્તક મુગુટ બિરાજે છે, દોય કાને કુંડલ છાજે છે,
હૈયે હાર મોતીનો રાજે છે...... મા ભગ....૩

એક હાથે વીણા સોહે છે, બીજે પુસ્તક પડિબોહે છે
કમલાકર માલા મોહે છે ..... મા ભગ....૪

હંસાસન બેસી જગત ફરો, કવિ જનનાં મુખમાં સંચરો
મા મુજને બુદ્ધિ પ્રકાશ કરો...... મા ભગ....૫

સચરાચરમેં તુહ વસી, તુજ ધ્યાન ધરે ચિત્ત ઉલ્લસી,
તે વિદ્યા પામે હસી હસી...... મા ભગ.....૬

તું ક્ષુદ્રોપદ્રવ હરનારી કહે દયાનંદને સુખકારી
શાસનદેવી મનોહરી હું જોઉં તોરી બલિહારી...
મા ભગ...૭

(માતા સરસ્વતી વિદ્યાની દાતા તું ત્રિભુવનમાં વિખ્યાતા
તુજ નામે લહીએ સુખશાતા.... મા ભગ....૮)

॥ ઈતિ સરસ્વતી ગીત સમ્પૂર્ણમ્ ॥

૮૩
: શારદાસ્તુતિ :

હે શારદે માં, હે શારદે માં, અજ્ઞાનતાસે હમે તારદે માં,
તું સ્વરકી દેવી એ સંગીત તુજસે, હર શબ્દ તેરા હર ગીત તુજસે,
હમ હે અકેલે હમ હે અધુરે તેરી શરણ હમ હમે પ્યાર દે મા ...૧

મુનિઓને સમજી ગુણીઓને જાણી, સંતોકી ભાષા આગમકી વાણી,
હમ ભી તો સમજે હમ ભી તો જાણે, વિદ્યાકા હમકો અધિકાર દે મા

તું શ્વેતવર્ણી કમલપેં બિરાજે, હાથોમેં વીણા મુકુટ શિરપેં સાજે
મનસે હમેરા મિટાદે અંધેરા, હમકો ઉજાલાકા પરિવાર દે મા

૮૪
શ્રી સરસ્વતી દેવીની સ્તુતિ :

કર્તા પ. પૂ. આ. શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મ. સા.
ઝૂલણા છંદ :- (રાત રહે જાહરે પાછલી ખટઘડી....)

માત હે ભગવતિ ! આવ મુજ મનમહિં
જ્યોતિ જિમ ઝગમગે તમસ જાયે ટળી
કુમતિમતિવારિણી કવિ મનોહારિણી
જય સદા શારદા સારમતિ દાયિની......૧

શ્વેત પદ્માસના શ્વેત વસ્ત્રાવૃતા
કુન્દ-શશિ-હિમ સમા ગૌર દેહા
સ્ફટિક માળા વીણા કર વિષે સોહતા
કમળ પુસ્તક ધરા સર્વ જન મોહતાં......૨

અબુધ પણ કેંક તુજ મહેંર ને પામીને
પામતા પાર શ્રુતસિન્ધુનો તે
અમ પર આજ તિમ દેવિ ! કરૂણા કરો
જેમ લહીએ મતિ વિભવ સારો......૩

હંસ તુજ સંગના રંગથી ભારતિ !
જિમ થયો ક્ષીર-નીરનો વિવેકી
તિમલહી સાર-નિઃસારના ભેદને
આત્મહિતસાધુ કર મુજ પર મ્હેંરને....૪

દેવિ ! તુજ ચરણમાં શિર નમાવી કરી
એટલું યાચીએ વિનય ભાવે કરી
યાદ કરીએ તને ભક્તિથી જે સમે
જીભ પર વાસ કરજે સદા તે સમે.....૫
માત હે ભગવતિ !......

: સંપૂર્ણ :

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૮૫

મા વાગીશ્વરી સ્તુતિ

કર્તા :- યોગી દીવ્યાનંદજી

છંદ સગ્ધરા (૧) રાગ - આમૂલાલોલધૂલી બહુલ.....

શ્વેતાંગી શ્વેતવસ્ત્રા ધવલ કમલમાં જ્ઞાન મૂર્ત્તિ પ્રતાપી,
ક્ષીરાબ્ધિ રંક લાગે વિમલ મુખ વિભા સૌ દિશે ભવ્ય વ્યાપી,
શોભે શ્વેતાનબે શી ? શરદવિધુ તજે ગર્વ સૌન્દર્ય કેરો,
માતા વાગીશ્વરીના ચરણ યુગ નમી હર્ષ પામું અનેરો...... ૧

વીણાના તાર છેડે મૃદુમૃદુ કવને સંગીતે મસ્ત લાગે,
ગ્રંથે શોભા પ્રસારી ધવલ તમ ભુજા ભાવ વૈવિધ્ય જાગે,
અજ્ઞાની જ્ઞાન પામે મનુજ પથ વિષે જ્ઞાનના પુષ્પ વેરો,
માતા વાગીશ્વરીના ચરણ યુગ નમી હર્ષ પામું અનેરો...... ૨

માલા હસ્તે પ્રકાશે સ્ફટિકમણિ તણી જાપથી દુઃખ ટાળે,
ઈન્દ્રાદિ સ્તોત્ર ગાયે પરમ સુખ વરે જ્ઞાનના પંથ વાળે,
આશા સૌ પૂર્ણ થાયે ઉર તમસ હરો વ્યાપતી જ્ઞાન લ્હેરો,
માતા વાગીશ્વરીના ચરણ યુગ નમી હર્ષ પામું અનેરો...... ૩

પૃથ્વી વાયુ નભેથી અનલ જલ તણા પંચ તત્વે રચાયે,
પૃથ્વીના માનવી જે તુજ ભજન કરી દેવતા રુપ થાયે,
ટાળો હે દીવ્યમાતા તુજ હૃદય વસ્યો મોહ અંધાર ઘેરો,
માતા વાગીશ્વરીના ચરણ યુગ નમી હર્ષ પામું અનેરો...... ૪

તારો સર્વત્ર ગાજે વિજય દશ દિશે દિવ્ય જ્યોતિ પ્રકાશી,
પાપો તાપો જ ટાળો વિમલ વદન હે શારદે ! જ્ઞાનરાશી,
દિવ્યાનંદે જ રાચે અહર્નિશ કરે પાઠ જે શાસ્ત્ર કેરો,
માતા વાગીશ્વરીના ચરણ યુગ નમી હર્ષ પામું અનેરો..... ૫

સમાપ્ત

૮૬

શ્રી સરસ્વતી સ્તુતિ

અહોયોગને ક્ષેમને આપનારા.....

અહો ! જ્ઞાનની જ્યોતને તેં જગાવી
અહો ! બ્રહ્મના દીવ્યતેજે તું ન્યારી

મહા પદ્મના ગર્ભમાં દીસે પ્યારી
સદા ભકતને રાખજે ચિત્તમાંહી......૧

ગમે આંખડી દીર્ઘ જે પૂતકારી
રમે કર્ણમાં કનક કુંડળ ભારી

સમે હસ્તમાં માળને પોથી સારી
સદા ભકતને રાખજે ચિત્તમાંહી......૨

અરૂણોદયે અંધતા ગ્રામ ગાળે
વળી વસ્તુવિડંબના પ્રાત ટાળે

તમારા પસાયે બધા લાભ આણે
સદા ભકતને રાખજે ચિત્તમાંહી......૩

ભજે પંડિતો પ્રેમથી જ્ઞાન ભારે
તજે પાપના પુંજને શીઘ્ર સારે

બજે પુન્યના ઘંટ જે દ્વાર તારે
સદા ભકતને રાખજે ચિત્તમાહીં......૪

મજે પુન્યના યોગથી આજ દીઠી
મુજે જ્ઞાનના ધામને આપ મીઠી

તુમે તારજો - પાળજો તૂંહી તૂંહી
સદા ભકતને રાખજે ચિત્તમાંહી......૫

૮૭

શ્રી ભારતીદેવી સ્તુતિ

નમન નિત્ય કરુ હું ભારતી, નગર પટ્ટણ પોળે તું દીસતી,
નયન નીરખું અમૃતવર્ષિણી, નજર થાપ તું બાલક ઉપરી....
૧....નમન....

અધર વિલસે વાણીના વૃંદથી, અવર અંગમાં શોભતી ચિ થી
અમર દાનવો પૂજતાં હર્ષથી અપર માનવો ભેટતાં ભાવથી....
૨...નમન....

સકલ મંગલ બુદ્ધિની કારિણી, સકલ સદ્ગુણની વરદાયિની,
સકલ પાપનાં પુંજની હારિણી, સકલ સુખના દ્વારની પોષિણી...
૩...નમન...

અમલ ગુણ છે તાહરા લોકમાં, અટલ બુદ્ધિને આપતી થોકમાં,
અકલ રૂપ છે તાહરું જાપમાં, અચલ ઠામ છે તાહરું ધ્યાનમાં...
૪....નમન....

સફલ કારજ માહરા આપથી, સફલ જ્ઞાન હુઆ તુજ સેવથી,
સફલ ધ્યાન થશે તુજ મ્હેરથી, સફલ જન્મ છે તાહરા પ્રેમથી...
૫...નમન....

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૮૮

શ્રી શારદાષ્ટક

રાગ : જાગને જાદવા....

શોભતી શ્રીમતી ભારતી દેવતા, પૂર્ણિમાં ચંદ્રશી કાંતિને પેખતાં,
દીર્ઘ વીણાથકીલીન જ્ઞાને સદા, ભકતને જ્ઞાનના સાર ઘો
શારદા....૧

દીપતો હાર મુક્તાતણો હીયડે, હસ્તમાં માળમોતી તણી વિલસેં
દીસતો ગ્રંથ જે જ્ઞાનને આપશે !, ભકતને જ્ઞાનના સાર ઘો
શારદા....૨

ત્રિહુ લોકે સુધા સુંદરી દેખતાં, સ્વર્ગના લોક જે માતને પૃજતાં
રાજતી નન્દિની શ્રુતનીદેવતાં, ભકતને જ્ઞાનના સાર ઘો
શારદા.....૩

સેવતી માતને માનહંસી હસેં, નીરખેં નિત્ય નીર-ક્ષીર વિવેકે
ભેદ વિજ્ઞાનથી આત્મજ્ઞાને રમેં, ભકતને જ્ઞાનના સાર ઘો
શારદા....૪

મૃદુ ગંભીર જે મીઠડું બોલતી, જોડતી જ્ઞાનમાં અજ્ઞતા રોકતી
પૂજતાં પ્રેમથી લોકને ભાવતી, ભકતને જ્ઞાનના સાર ઘો
શારદા.....૫

વાણીની સ્વામિની એક તું દીસતી, હારિણી પાપની પુન્યની પોષિણી
પાણિની પાર પામે સદા પ્રેમથી, ભકતને જ્ઞાનના સાર ઘો
શારદા....૬

બાળ શા ! ભાવથી પાયજે સેવતાં ઐં નમઃ મંત્રને ચિત્તમાં ધારતાં
ત્રિકજે યોગની શુદ્ધતા પામતાં, ભકતને જ્ઞાનના સાર ઘો
શારદા.....૭

સત્યનિષ્ઠા થકી આત્મજ્ઞાને કરી, મોહના વૃંદ મોડું તુંજ મ્હેરથી
માંગુ ના અન્યને કીંમતી કાંઈના, ભકતને જ્ઞાનના સાર ઘો
શારદા....૮

૮૯

-: શ્રી વાગીશ્વરી સ્તુતિ :-

રાગ : આજે પામ્યો પરમ પદનો......

દીઠી દીઠી અમૃત ઝરતી અંગ પ્રત્યંગ દેવી,
મીઠી મીઠી સકલ જનની માત વાગીશ્વરીજી
લીધી લીધી ચરણ યુગની સેવના પુન્યકારી
કીધી કીધી અંતઃકરણથી વંદના ભાવ ધારી...... ૧

જીત્યાં જીત્યાં અખિલ જગના માન ને કામ ગાળી
મીટ્યાં મીટ્યાં સરલ જીવના મોહ અંધાર ખાળી
ખુલ્યાં ખુલ્યાં ભવિક ગણના સત્યના દ્વાર માડી
મીલ્યાં મીલ્યાં સકલ સુખના સાર તારી કૃપાથી..... ૨

કીજે કીજે અબુધ શિશુને પ્રેરણા સત્ય કીજે
દીજે દીજે પરમ પદની જીંદગી એવી દીજે
ગીતે ગીતે હૃદય મનનાં ઠાલવું ભાવ ગીતે
લીજે લીજે વિનતિ ઉરમાં માત આજે જ લીજે...... ૩

૯૦

મા શારદા ને વંદના

સ્નાતસ્યા પ્રતિમસ્ય.....

જેના નામ સ્મરણથી અબુધના કષ્ટો બધા નાસતા,
જેના જાપ કરણથી વિબુધના કાર્યો સદા શોભતા,
જેના ધ્યાન થકી મળે ભવિકને પુન્યૌઘની સંપદા,
ભાવે તે શ્રુત શારદા ચરણમાં હોજો સદા વંદના...... ૧

જે વિલસે સચરાચર જગતમાં હંસાધિરુઢા બની,
શોભે પુસ્તક પંકજે ગ્રહી થકી મૌક્તિક માલા વળી,
વિદ્યા વાણી પ્રમોદને યશઃ દઈ કામિતને પૂરતી,
ભાવે તે શ્રુત શારદા ચરણમાં હોજો સદા વંદના....... ૨

તીર્થંકર મુખ સેવતી ભગવતી વિખ્યાત જે લોકમાં,
પૂજે દાનવ-માનવો લળી લળી પાપો તૂટે થોકમાં,
ભંજે સંશય લોકના તિમિરને જૈનેશ્વરી જોડ ના,
ભાવે તે શ્રુત શારદા ચરણમાં હોજો સદા વંદના....... ૩

૯૧

સરસ્વતી સ્તવના

આમૂલાલોલધૂલી.....

શ્વેતાંગી શુભ્રવસ્ત્રા શરદશશી સમી, દિવ્ય કાંતિ પ્રસારે,
ચારુ દક્ષિણ હસ્તે ધરત મણીમયી, અક્ષમાલા પ્રકાશે ।
અર્હદ્ વિદ્યાનુરાગી ચરણ કમલને, સેવતી નિત્ય ભાવે,
દેવી વાગીશ્વરી મા દુરિત પડલને, શીઘ્ર સારે નિવારે..... ૧

પ્રેમે પૂજે પ્રવાહે વદનથી વદતા, વિશ્વમાનુષી વાણી,
શાસ્ત્રાદિ પાર પામે વિજયી જ બનતાં, મલ્લવાદી સૂરિજી ।
આમ્રાદિ ભકત થાયે શ્રવણથી જે સુણતાં, બપ્પભટ્ટીની વાણી
હેમાચાર્યાદિ તૂઠે સકલ જગતમાં, જ્ઞાન વિદ્યા પ્રસારી..... ૨

આવ્યો હું ભાવધારી પરમ પુરુષના, પંથને સાંભળીજી,
તારી તારી જ માડી કદી નહિ તજવી, સેવના પુન્યકારી ।
આપી આપીશ તું હિ અચલ - અકલ જે, બુદ્ધિને જ્ઞાન-ભારી,
શ્રદ્ધાદિ ભાવ પોપી અજર - અમર જે, આત્મગુણોને આપી.....૩

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૯૨

મા શારદાને પ્રાર્થના

અસત્યો માંહેથી પ્રભુ પરમ.....

સ્મરું સાચે ચિત્તે પદ કમલને થાપી હૃદયે,
સ્તવું ભાવે તોરા ગુણગણતણો પાર નહી જે,
લહું માતા આજે હરખ દિલમાં ધ્યાવી તુજને,
નિહાળે જો સ્નેહે ફળશે શિશુના જાપ ઉર જે....... ૧

તિરસ્કારે તેજે, શરદશશીનીકાંતિ વદને,
પુરસ્કારે પ્રેમે પવિત્ર જનને જ્ઞાન દઈને,
આવિષ્કારે હેતે ક્ષણ નહી ભૂલે ચિત્ત કમલે,
નિહાળે જો સ્નેહે બળશે શિશુના પાપ ઉર જે...... ૨

વિકાસે ધી ભારી સતત સમરે આપ હૃદયે,
વિલાસે ગી સારી સરલ મનથી માત ભજશે,
વિનાશે ભી મારી ભવભયતણી તાણ ટળશે,
નિહાળે જો સ્નેહે હરશે શિશુના તાપ ઉર જે...... ૩

૯૩

સરસ્વતી પ્રાર્થના

રાગ :- પ્રભુ જેવો ગણો તેવો તથાપિ બાલ તારો છું....

સરસ્વતી માત છો પ્યારી, તુમારો બાળ સત્ બોલે
કરોને મ્હેર ક્ષણ દેવી, ટળે મુજ અજ્ઞતા જોરે......સર......૧

બૂરો-ભૂંડો મૂરખ પૂરો, કપટને કામે વળી શૂરો,
બધા દુર્ગુણનો દરીયો, છતાં તુજ બાળ નહી ભૂલો....સર.....૨

કદી પુત્ર-કુપુત્ર થાય, નહી માતા-કુમાતા થાય,
ભલી ભોળી તુમે હો માત, જગતની રીત એ ના છોડ....સર...૩

છતાં તરછોડશો મુજને, થશે અપજશ જગ તારો
હવે શું સોચવું તુજને, ગ્રહીલે હાથ બાળકનો......સર.......૪

મળે તુજ રાગીને શ્રુતજ્ઞાન, ફળે તું ધ્યાનીને ઉજમાળ
પરંતુ આપો જો નિજબાળ, માનું કે આપનો નહી પાર....સર....૫

ભરી શ્રદ્ધા હૃદય ભારી, જગતમાં તું હી એક સાચી
કરીશ જ્ઞાની આતમરાગી, અંતરના પાપ દઈટાળી......સર.....૬

આ આઠ કૃતિઓના રચયિતા મુનિ કુલચંદ્ર વિજય.

શ્રી શારદા છંદ

ડભોઈ જંબૂસૂરિજ્ઞાનભંડાર દા.નં.૧૨૮

देवेन्द्रादिसुरै र्नतांह्रि कमलाः ध्याता मुनीन्द्रैः सदा,
नागेन्द्रामरशत्रुराज निवही संसेवत्ता सारदाः ।
हंसस्था सुविशाल हस्तकमला विद्वद्धनानांम्बुदाः,
वीणा पुस्तकशोभिता जिनरता भूयात् सदा शर्मदाः ॥१॥

॥છંદ॥ યે સમરંતિ મુનિવર સેવંતિ સયલ સુર,
આરાહેકદીઈ વર આણંદ ધરે યે કમંડલ સોહઈ કરિધરઈ,
કમલચરિ વીણાનાદ રસભરિ દાહણ કરે જે ઈકચિત્તિ
ભનિઆણી સમરઈ યે વાગવાણી મંગલ કરાઃ ॥૧-૨॥

રજત તુષાર વરાંગી વિચિત્ર વિષરલંકૃતા સુભગાઃ ।
સુરનર કિન્નર વન્ધાઃ સરસ્વતી ભવતુ મે વરદાઃ ॥૩॥

જે ચંદ કુંદહ ગંગનીરહ હાર ખીરહ સાગરા,
કપૂર પૂરહ પુંડરીયહ રાયહંસ પુંડરાઃ।
સ ગૌરચીરહ ચારુહારહ કંચણેણ વસોહએ,
સદેવ ઈંદહના ગજરવહ રાયચિત્તમોહએ ॥૪॥

व्याप्त (विसूत्र) विश्वत्रया देवी परमा ध्यान संस्थिताः ।
रुपेन अनुपमा वाणीः वाणीदुशुद्ध मे मनसाः ॥५॥

સારિંગાનયણીઃ ગયરગમણી કુચભરનમણીઃ શિશિવયણી,
ગુણગાઈ રમણીઃ કવિયણ જણણીઃ શિવસુહકરણીઃ ભયહરણી ।
સિરિ સોહઈ વેણી મજઝહ ખીણી, કટિ તટિપીણી અતિ ઉરણીઃ,
વર પુસ્તકલીણી સહજિસલૂણી વિભ્રમરીણી ગુણશ્રમણીઃ॥૬॥

છઈ દંસણિવન્નિજજાઃ ગૌરંગી સદ્ વસથિકુશલાયઃ,

हंसठा हंसगईः सरसई महसुहं देउ ।
वर नाटक लक्षण छंद पुराणह वेद कलागम मतिधरएः,
ये मूरख मूक करुपदया परमण ठीसुहतिहकरए ॥७॥

યે દાનવ નવકુલ નાગ પુરંદર પ્રણમિતિ સામિણિ ચરણ તલઃ ।
જિન શાસનિ દેવી આદિ કુંઆરીઃ કવિયણ જસ સુરદેઈ અલમ્
॥૮॥

કલસં ॥ અંગ-બંગ તિલંગ ગૌડ કર્ણાટ મરુસ્થલઃ ।
ગુર્જર માલવ મેદ પાટવ કુંકણ-કેરલ-
મેરહઠ-સોરઠ-ચોડ ચીણવઈ,
અદ્ ભુર્જગલ-જાલંધર કટક સમીર, સકુંતલએ,
પમુહ દેસિ ભાવિનમઈ પૂહિઉદ્ધિ જસ પયકમલ વીર
પ્રસંસીસહીર ઉદ્ધરઈ જય જય સારદ સકલઃ ॥૯॥

ઇતિ શ્રી સારદા છંદ સંપૂર્ણ ॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

..... સરસ્વતી મંત્ર વિભાગ .....

મંત્રજાપ શરુ કરતા પહેલા અતિ જરૂરી સામાન્ય વિધિ યાને સાધનાશુદ્ધિ

૧. કોઈ પણ પ્રકારના દેવ-દેવીઓના મંત્ર જાપની શરૂઆત કરતાં પહેલાં ગુરુ મ. સા. ની આજ્ઞા કે અનુભવી વડીલોની સંમતિ લેવી.

૨. કોઈપણ મંત્રની શરુઆત શુદ્ધ દિવસે-ચંદ્રબળ વિગેરે જોઇ શ્રેષ્ઠ સમયે ચાલુ કરવી.

૩. મંત્ર સાધના માટે તીર્થભૂમિ, વનપ્રદેશ, પર્વતના ઉંચા સ્થાને, નદીતીરે, અથવા દેરાસર-ઉપાશ્રય કે ઘરના એકાંત સ્થાનમાં જ્યાં શાંતિ-સ્વચ્છતા ને સ્વસ્થતા જળવાય ત્યાં જાપ કરવો.

૪. પ્રભુપ્રતિમા કે ઈષ્ટદેવ-દેવીઓની પૂર્વદિશામાં વિધિપૂર્વક સ્થાપના કરી જાપ કરવો.

૫. જાપ દરમ્યાન સંપૂર્ણ મૌન રાખવું અને શાંત બનવું.

૬. જાપ કરતા પહેલાં જગ્યા શુદ્ધ કરી શુદ્ધ (કોરા) વસ્ત્રો પહેરવા.

૭. ધૂપ-દીપ અને સુગંધી વાતાવરણ વચ્ચે જાપ ચાલુ કરવો.

૮. કોઈ પણ મંત્રની શરુઆત કરતા પહેલા ઓછામાંઓછી ૧ બાધા પારા-(૧૦૮)ની શ્રી નવકાર મંત્રની માળા ગણવી.

૯. મા સરસ્વતી દેવીની સાધના કરતા પહેલા પવિત્ર સ્થાને ભગ. મહાવીર સ્વામી, શ્રી ગૌતમસ્વામી અને મા સર. દેવીની મૂર્તિ અથવા આકર્ષક ફોટાઓ સુંદર લાગે તે રીતે મૂકવા. તેની સ્થાપના તે રીતે કરવી જેથી પડી ન જાય અને ખસેડવા ન પડે. અને સર. દેવીની પીઠિકા રચવી.

૧૦. મંત્ર જાપ સ્ફટિકની માળાથી અથવા સુતરનીમાળાથી કરવો. અને તે માળાથી બીજો કોઈમંત્રનો જાપ ન કરવો તથા બીજા કોઇને ગણવા ન આપવી.

૧૧. જાપની દિશા-પદ-આસન-માળા-સમય એકનિશ્ચિત રાખવા. ખાસકારણ સિવાય ફેરફાર ન કરવો.

૧૨. જેટલી સંખ્યામાં જાપ નક્કી કરો તેટલો રોજ અખંડપણે નિયમિત ગણવો. વચમાં એકપણ દિવસ બાકી ન રહી જાય તે ખાસ લક્ષ્ય રાખવું.

૧૩. જાપ વખતે પદ્માસન ફાવે તો તે, નહિંતર સુખાસને બેસી દ્રષ્ટિને પ્રતિમા સન્મુખ કે નાસાગ્રે સ્થિર કરી જાપ કરવો.

૧૪. મંત્ર જાપ દરમ્યાન મનમાં ઉચાટ-ઉદ્વેગ કે ખિન્નતા ન રાખવી. કલુષિત મનથી કરેલો જાપ નિષ્ફળ જાય.

૧૫. જાપ ઉતાવળથી કે અસ્પષ્ટ ઉચ્ચારથી ન કરવો, જાપ થોડો થાય તો ચાલે પણ શુદ્ધ અને મન પ્રસન્ન રહે તે રીતે નિયમિત કરવો.

૧૬. જાપ કરતાં વચમા ખાડા પડે, સળંગ ન થાય તો તે ત્રુટિત ગણાય. તેથી અખંડ (દિવસ ન પડે તે) રીતે ગણવો, જે દિવસે ખાડો પડી જાય તો બીજા દિવસે નવેસરથી ગણવો.

૧૭. જાપ વખતે દાંતો પરસ્પર અડેલા ન રાખવા, બંને હોઠ અડેલા રાખી શરીરને ટટ્ટાર અને સ્થિર રાખવું.

૧૮. મંત્ર જાપની શરુઆત શ્રેષ્ઠ મુહૂર્તે સૂર્યસ્વર ચાલતો હોય (પોતાના જમણાં નાકમાંથી શ્વાસ ચાલતો હોય) ત્યારે પ્રબળ સંકલ્પ કરીને કરવો, ત્વરિત સિદ્ધિ મળે.

૧૯. કોઈ પણ મંત્ર વિધિપૂર્વક ગુરુ મ.સા. પાસેથી ગ્રહણ કર્યા બાદ ઓછામાંઓછો ૧૨૫૦૦ નો જઘન્યથી કરવો. ૧ા લાખનો જાપ અવશ્ય ફળ આપે અને તેથી વધુ થાય તો વધુ સારું (ઉપરોકત નિયમપૂર્વક ગણેલો હોય તો).

૨૦. જાપ દરમ્યાનના દિવસોમાં એકદમ સાદો અને હળવો આહાર લેવો. અભક્ષ્ય-કંદમૂળ, તામસી વસ્તુઓ કે બજારની ખાદ્ય ચીજોનો અવશ્ય ત્યાગ કરી બ્રહ્મચર્યના પાલનપૂર્વક કરવો.

૨૧. આરાધના શરુ કરતાં પૂર્વે श्री तीर्थंकर गणधरप्रसादात् एषः योगः फलतु श्री लब्धिधरगौतमकृपया च પદ બોલીને ચાલુ કરવો તથા

''इमं विज्जं पउंजामि सिज्झउ मे पसिज्झउ''

એ પદ બોલીને ચાલુ કરવો. જેથી બધો જાપ સફળ થાય. અને જાપ પૂરો થયા બાદ ક્ષમાપના માંગવી.

૨૨. સાધના સિદ્ધિના સહાયક અંગો (૧) એક દ્રઢ નિર્ણય (૨) શ્રદ્ધા-સ્વજાપમાં વિશ્વાસ બાહુલ્ય. (૩) શુદ્ધ આરાધના (૪) નિરંતર પ્રયત્ન (૫) નિંદાવૃત્તિ ત્યાગ (૬) મિતભાષણ (૭) અપરિગ્રહવૃત્તિ (૮) મર્યાદાનું પૂર્ણ પાલન.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

શ્રી સરસ્વતી દેવીની સાધના (જાપ) કરતાં પહેલાની પૂર્વસેવારૂપક્રિયા

માની છબી સામે પવિત્ર થઈ શુદ્ધ વસ્ત્રો પહેરી ભાવથી નમસ્કાર કરવા.

इमं विज्जं पउंजामि सिज्झउ मे पसिज्झउ

એ પદ બોલી મનગમતી ૪,૫ સ્તુતિ બોલવી, તે પછી ઈરિયા વહિયા. કરી,

સુખાસને બેસી (શરીર ઢીલું રાખી) નીચેનો મંત્ર ત્રણ વાર ઉચ્ચારપૂર્વક બોલવો.

श्री तीर्थकरगणधरप्रसादात् एषः योगः फलतु मे, सर्वलब्धिधरगौतमकृपया च ।।

પછી ઉત્તરસાધકે મા સરસ્વતીની મૂર્તિને કે ચિત્રને તિલક કરવું. (કેસરથી) હાથમાં વાસક્ષેપ લઈ અન્ય દેવ દેવીઓની સહાયતા માટે મંત્ર બોલવો.

મંત્ર :- ॐ नमो अरिहंताणं भगवईए सुअदेवयाए-संतीदेवीए चउण्हंलोगपालाणं नवण्हं गहाणं दसण्हं दिग्पालाणं षोडषविज्जादेवीओ थंभनं (स्तम्भनं) कुरु कुरु ॐ ऐं अरिहंत-देवाय नमः स्वाहा ।

પિઠિકા ઉપર ચારેબાજુ વાસક્ષેપ કરવો. આરાધનામાં શુદ્ધિ જરૂરી છે.

ભૂમિ શુદ્ધિ મંત્ર :-

વાસક્ષેપ હાથમાં લઈ ॐ भूरसि भूतधात्रिः सर्वभूतहिते भूमिशुद्धिं कुरु कुरु स्वाहा ।

ધેનુમુદ્રાથી :-

ॐ अमृते अमृतोद्भवे अमृतवाहिनी अमृतवर्षिणी अमृतं स्रावय स्रावय ऐं क्लीं ब्लूँ द्राँ द्रीं द्रावय द्रावय स्वाहा ।
એમ બોલી અમૃતના કુંડો વિચારવા કલ્પવા.

પંચાક્ષર મંત્ર સ્થાપના :-

હ્રાઁ	હ્રીં	હ્રૂઁ	હ્રૌં	હ્રઃ
અંગુઠો	તર્જની	મધ્યમા	અનામિકા	કનિષ્ઠિકા
અરિહંત	સિદ્ધ	આચાર્ય	ઉપાધ્યાય	સાધુ ચિંતવવા

એ રીતે ૩ વાર તે - તે આંગળી પર હ્રાઁ હ્રીં.... બોલતા મંત્ર સ્થાપના કરવી.

પંચાંગ સ્નાન મંત્ર :-

(ખોબા)માં સર્વતીર્થોનું પવિત્રજલ છે એવો સંકલ્પ કરી મસ્તકેથી લઈ પગના તળીયા સુધી નીચેનો મંત્ર બોલવાપૂર્વક ભાવસ્નાન કરવું.

ॐ अमले विमले सर्वतीर्थजले पाँ वाँ झ्वीं क्ष्वीं अशुचिः शुचिर्भवामि स्वाहा ।

વસ્ત્ર શુદ્ધિ મંત્ર :-

વસ્ત્રો ઉપર હાથ ફેરવતાં નીચેનો મંત્ર બોલવો.

ॐ ह्रीं झ्वीं क्ष्वीं पाँ वाँ वस्त्रशुद्धिं कुरु कुरु स्वाहा ।

કલ્મષદહન મંત્ર :-

ભુજાઓને સ્પર્શ કરતાં નીચેનો મંત્ર બોલવો.

ॐ विद्युत्स्फुलिंगे महाविद्ये मम सर्वकल्मषं दह दह स्वाहा ।।

હૃદયશુદ્ધિ મંત્ર :-

ॐ विमलाय विमलचित्ताय झ्वीं क्ष्वीं स्वाहा ।।

રક્ષા મંત્ર :-

નીચેના મંત્રોચ્ચાર વખતે જમણા હાથે તે તે સ્થાનનો સ્પર્શ કરવો. ઉતરતા ચડતા ૩ વાર કરવું. છેલ્લે ॐ આવે.

ॐ	कु	रु	कु	ल्ले	स्वा	हा	
મસ્તકે	ડાબા હાથના સાંધે	ડાબી કુક્ષિ	ડાબા પગે	જમણા પગે	જમણી કુક્ષિએ	જમણા હાથના	ત્રણ વાર ચડવું

સાંધા ઉપર ઉતરવું,

મંત્ર પ્રભાવથી - કુસ્વપ્ન - કુનિમિત્ત - અગ્નિ - વીજળી - શત્રુ વિગેરેથી રક્ષણ થાય છે.

સકલીકરણ પાંચતત્વભૂત શુદ્ધિમંત્ર :-

મંત્ર	ક્ષિ	પ	ॐ	સ્વા	હા	
સ્થાન	જાનુ	નાભિ	હૃદય	મુખ	શિખા	૩ વાર
રંગ	પીત	શ્વેત	રક્ત	હરિત	નીલ	ચડવું
તત્વ	પૃથ્વી	જલ	અગ્નિ	વાયુ	આકાશ	ઉતરવું

રક્ષાકવચ :-

ॐ वद वद वाग्वादिनी ह्रां शिरसे नमः ।
મસ્તક ઉપર હાથ ફેરવવો.
ॐ महापद्मयशसे ह्रीं योगपीठाय नमः ।
ॐ वद वद वाग्वादिनी ह्रूँ शिखायै नमः ।
શિખા ઉપર હાથ રાખવો.
ॐ वद वद वाग्वादिनी ह्रैं नेत्रद्वयाय वषट् ।
બંને આંખ ઉપર હાથ રાખવો.
ॐ वद वद वाग्वादिनी ह्रौं कवचाय हुँ ।
ॐ वद वद वाग्वादिनी ह्रः अस्त्राय फट् ।
પછી ॐ अर्हं मुखाम्भोजवासिनीं पापनाशिनीम् ।
એ સ્તોત્ર બોલવું.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૧. આહ્‌વાન મંત્ર :-

ॐ नमो अणाईनिहणे तित्थयरपगासिए गणहरेहिं अणुमण्णिए, द्वादशांगपूर्वधारिणि श्रुतदेवते ! सरस्वति! अत्र एहि एहि संवौषट् । આહવાન મુદ્રાથી કરવું.

૨. સ્થાપના મંત્ર :-

ॐ अर्हन्मुखकमलवासिनि ! वाग्वादिनि ! सरस्वति ! अत्र तिष्ठ ठः ठः ।।

સ્થાપના મુદ્રાથી.

૩. સંનિધાન મંત્ર :-

ॐ सत्यवादिनि ! हंसवाहिनि ! सरस्वति ! मम संनिहिता भव भव वषट्

સંનિધાન મુદ્રાથી, બે હાથની મુઠ્ઠી સામે રાખી અંગુઠા અંદર રાખવા.

૪. (સન્નિરોધ મંત્ર)

ॐ ह्रीं श्रीं जिनशासन-श्री द्वादशाङ्गयधिष्ठात्रि ! श्री सरस्वति देवि ! जापं पूजां यावदत्रैव स्थातव्यम् नमः ।

૫. અવગુંઠન મંત્ર :-

ॐ सत्वजगमणहरि ! भगवति ! सरस्वति ! परेषामदीक्षितानां अदृष्या भवभव ।।

અવગુંઠન મુદ્રાથી, બે મુઠ્ઠી સામે રાખી બે તર્જની (પહેલી) આંગળીઓને લાંબી કરવી.

આ રીતની ક્રિયા પૂર્ણ કર્યા બાદ સરસ્વતી દેવીની સ્તવના - ભક્તિગીતો ગાવા. પછી મંત્ર પ્રદાન વિધિ કરવી.

સરસ્વતી મંત્ર પ્રદાન વિધિ :-

મા સરસ્વતી શ્રુતદેવીની છબીસામે સ્તુતિ કરી. ઈરિયા. કરી ખમા. દઈ ઈચ્છા. સંદિસહ ભગવન શ્રુતદેવતા આરાધનાર્થં કાઉ. કરું ? ઈચ્છં, શ્રુતદેવતા આરાધનાર્થં કરેમિ કાઉ. અન્નત્થ નવકારનો કાઉસગ્ગ. પારી નીચેની થોય બોલવી.

सुयदेवया भगवई नाणावरणीय कम्मसंघायं ।

तेसिं खवेउ सययं जेसिं सुयसायरे भत्ती ।।१।। પછી ખમા. દેવું.

પછી પ્રાણાયામની વિધિ આ રીતે કરવી.

(૧) સ્વસ્થ બની જમણી નાસિકા દબાવી ડાબેથી શ્વાસ ધીરે ધીરે કાઢવો. અને શ્વાસ કાઢતાં.... रागात्मकं रक्तवायुं विसर्जयामि.. એમ બોલવું.

(૨) પછી ડાબી નાસિકા દબાવી નસકોરેથી ધીરે ધીરે શ્વાસ કાઢવો અને શ્વાસ કાઢતા.... द्वेषात्मकं कृष्णवायुं विसर्जयामि.... । એમ બોલવું. વિચારવું.

(૩) તે પછી શાંત બની સમતા રાખી જમણી નાસિકાને દાબી રાખી ડાબા નસકોરેથી શ્વાસ લેવો અને લેતી વખતે सत्वात्मकं शुकलवायुं आगृह्णामि आधारयामि એમ બોલવું. અને ઊંડા શ્વાસ લઈ સ્થિર કરી નીચેનો મંત્ર (ઈષ્ટજાપ મંત્ર) ધારણ કરવો.

ॐ ह्रीं क्लीं ब्लूं श्रीं हसकल ह्रीं ऐं नमः ।

પછી ત્રણ વાર ઉચ્ચાર કરી મોટેથી બોલવું. અને રોજ ૧ માળા ગણવી.

જાપપૂર્ણ થયા બાદ નીચેની સ્તુતિ ૩ વાર બોલવી.

... દેજે દેજે અબુધ શિશુને તું જ સદ્‌બુદ્ધિ દે જે.
રહેજે રહેજે મુજ પર સદા તું પ્રસન્ના જ રહેજે...
પછી આરતી ઉતારવી.

સરસ્વતી દેવીની આરતી

જય વાગીશ્વરી માતા જય જય જનની માતા
પદ્માસની ! ભવતારિણિ ! અનુપમ રસ દાતા
જય વાગીશ્વરી માતા ૧

હંસવાહિની જલવિહારિણી અલિપ્ત કમલ સમી (૨)
ઈન્દ્રાદિ કિન્નરને (૨) સદા તું હૃદયે ગમી
જય વાગીશ્વરી માતા ૨

તુજથી પંડિત પામ્યા કંઠ શુદ્ધિ સહસા (૨)
યશસ્વી શિશુને કરતાં (૨) સદા હસિતમુખા
જય વાગીશ્વરી માતા ૩

જ્ઞાનધ્યાનદાયિની શુદ્ધ બ્રહ્મ કૃપા (૨)
અગણિત ગુણદાયિની (૨) વિશ્વે છો અનૂપા
જય વાગીશ્વરી માતા ૪

ઉર્ધ્વગામિની માં તુ ઉર્ધ્વે લઈ લે જે (૨)
જન્મમરણને ટાળી (૨) આત્મિક સુખ દે જે
જય વાગીશ્વરી માતા ૫

રત્નમયી ! ઐં રૂપા સદા ય બ્રહ્મ પ્રિયા (૨)
કર કમલે વીણાથી (૨) શોભો જ્ઞાન પ્રિયા
જય વાગીશ્વરી માતા ૬

દોષો સહુના દહતાં દહતાં અક્ષય સુખ આપો (૨)
સાધક ઈચ્છિત અર્પી (૨) શિશુ ઉરને તર્પો
જય વાગીશ્વરી માતા ૭

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

પછી નીચેની સ્તુતિ ફરી બોલવી.

તારા તેજ અને પ્રભા નીરખવા જે ગૂઢના ગૂઢ જે,
શ્રદ્ધાભક્તિતણા સ્વરૂપ જાણવા ના માનવો જે કળે।
તારુ દર્શનમાત્ર ગાત્રખીલવે એવી અમોને કળા,
સદ્બુદ્ધિ સુખશાંતિ દઈ સરળતા સ્નેહે સિધાવો સદા ॥

પછી અંજલી જોડી ક્ષમાપના માંગવી.

ॐ आह्वानं नैव जानामि न जानामि विसर्जनं ।
पूजाविधिं न जानामि प्रसीद परमेश्वरि । ॥१॥
ॐ आज्ञाहीनं क्रियाहीनं मन्त्रहीनं च यत्कृतम् ।
तत् सर्वं कृपया देवि । क्षमस्व परमेश्वरि ॥२॥

આ બંને શ્લોકો બોલી વિર્સજનમુદ્રાથી

ॐ सरस्वति ! भगवति ! पुनरागमनाय स्वस्थानं गच्छ गच्छ स्वाहा

૩ વાર બોલી વિસર્જન કરવું. પછી કોઈ પણ એક મંત્ર પ્રભાવ પાઠ/સ્તોત્ર બોલવું.

: સંપૂર્ણ :

શ્રી સરસ્વતી દેવીનો મહાપ્રભાવશાળી મંત્ર સંગ્રહ

૮ મી સદીમાં થયેલા શ્રી બપ્પભટ્ટિ સૂરિ મ.સા. ના પ્રથમ ૧૨ મંત્રો

૧) नमो अरिहंताणं नमो सिद्धाणं नमो आयरियाणं, नमो उवज्झायाणं, नमो लोए सव्वसाहूणं नमो भगवईए सुअदेवयाऐ संघसुअमायाए, बारसंगपवयणजणणीऐ सरस्सईए सच्चवाइणि सुवण्णवण्णे, ओअर । ओअर ! देवि! मम सरीरं पविस पुच्छंतस्स मुहं पविस, सव्वजणमणहरी अरिहंतसिरी सिद्धसिरी आयरियसिरी उवज्झायसिरी सव्वसाहूसिरी दंसणसिरी नाणसिरी चारित्तसिरी स्वाहा ॥ ૧૭૪ અક્ષરી મહામંત્ર છે.

૨) ॐ अर्हन्मुखकमलवासिनि ! पापात्मक्षयंकरि ! श्रुतज्ञानज्वाला सहस्रप्रज्वलिते ! सरस्वति ! मत्पापं हन हन दह दह क्षाँ क्षीं क्षूं क्षौं क्षः क्षीरधवले ! अमृत सम्भवे ! वँ वँ हूँ क्ष्वीं ह्रीं क्लीं ह्सौं वद वद वाग्वादिन्यै ह्रीं स्वाहा॥ ૮૦ અક્ષરી મંત્ર છે.

૩) ॐ ह्रीं असिआउसा नमः अर्हंवाचिनि ! सत्यवाचिनि ! वाग्वादिनि ! वद वद मम वक्त्रे व्यकतवाचया ह्रीं सत्यं ब्रूहि ब्रूहि सत्यं वदवद अस्खलितप्रचारं सदेवमनुजासुरसदसि ह्रीं अर्हं असिआउसा नमः स्वाहा ॥ ૭૯ અક્ષરી મંત્ર છે.

૪) ॐ नमो अणाइनिहणे तित्थयरपगासिए गणहरेहिं अणुमण्णिए द्वादशाङ्ग चतुर्दशपूर्वधारिणि ! श्रुतदेवते! सरस्वति ! अवतर अवतर सत्यवादिनी हुं फट् स्वाहा ॥ ૬૬ અક્ષરી મંત્ર છે.

૫) ॐ नमो भगवओ अरिहओ भगवईए वाणीए वयमाणीए मम सरीरं पविस पविस निस्सर निस्सर स्वाहा॥ ૪૩ અક્ષરી મંત્ર છે.

૬) ॐ नमो हिरीए बंभीए भगवईए सिज्झउ मे भगवई महाविज्जा ॐ बंभी महाबंभी स्वाहा ॥ ૩૫ અક્ષરી મંત્ર છે.

૭) ॐ ऐं ह्रीं श्रीं वद वद वाग्वादिनी भगवती सरस्वती ह्रीं नमः ॥ ૨૩ અક્ષરી મંત્ર છે.

૮) ॐ ऐं श्रीं सौं क्लीं वद वद वाग्वादिनि ! ह्रीं सरस्वत्यै नमः ॥ ૨૦ અક્ષરી મંત્ર છે.

૯) ॐ क्लीं वद वद वाग्वादिनि ! ह्रीं नमः । ૧૩ અક્ષરી મંત્ર છે.

૧૦) ऐं क्लीं ह्रीं ह्सौं सरस्वत्यै नमः । ૧૦ અક્ષરી મંત્ર છે.

૧૧) ॐ श्रौं ह्रीं ऐं वद वद वाग्वादिनी ह्रीं नमः ॥

૧૨) ॐ ह्रीं क्लीं ब्लूं श्रीं हसकल ह्रीं ऐं नमः ।
(स्तोत्रान्तरमां ॐ ह्रीं श्रीं क्लीं ऐं नमः, ॐ ह्रीं श्रीं क्लीं ब्लूं, ॐ क्लीं ब्लौं श्रीं, ॐ ह्रीं ऐं क्लीं ब्लूं ।

(આ ૪ મંત્રો છે.) તેની વિધિ :- સવાલાખ ૧૧ નો જાપ કરવો, નિત્યએકાશન - ભૂમિ પર સંથારો, (સુવું) ઘી નો દીપ ને અગરબત્તીનો ધૂપ કરવો. આહૂતિનો ૧૨॥ સાડા બાર હજારનો જાપ કરવો.

ડાંગરના સાડા બાર હજાર દાણા ઘીથી કરચોળી કુંડામાં હોમવા, છેલ્લે દિવસે એ પ્રમાણે કરી નારીયેલ કોરી તેમાં ઘી સાકર કુંડામાં નાખી હોમ કરવો. તેની આગળ પાછળ પાણીની ૩ [illegible] દેવી.

अपरस्मिन्स्थाने मंत्रमेवं शुद्धरीत्या लिखितो दृश्यते -

(બીજીપ્રતમાં મંત્રને એ પ્રમાણે શુદ્ધ પદ્ધતિથી લખેલો બતાવેલ છે.) ૨૧ દિવસ એકાસણા કરી નવકારવાલી ૧ ગણવી, શરદઋતુના ૪ દિવસ ગયા પછી નવરાત્રી સુધી કરી ફેરવવી.

ॐ ऐं क्लीं ह्सौं विश्वरुपे व्यक्ताऽव्यक्तवर्णिनि ! ज्ञानमयि ! वद वद वाग्वादिनि ! भगवति ! ह्रीं नमः । बप्पभट्ट सूरि सारस्वत विद्येयम् ।
આ ૧૨ મંત્રો શ્રી બપ્પભટ્ટિ સૂરિકૃત છે.

૧૩) श्री भद्रबाहु स्वामी कृत सरस्वती महाविद्या ।
ॐ नमो भगवईएसुयदेवयाएसव्वसुअमयाए बारसंगपवयण जणणीए सरस्सईए सव्ववयणि सुवन्नवन्ने ओअर

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ओअर देवि ! मम शरीरं पविस, मुहं पविस सव्वजणमयहिरीए अरिहंतसिरिए ॐ किरि किरि मिहिरे मिहिरे नमः ।।

श्री शारदा महामंत्र छे. ३ लाखना जापथी वरदान आपे, महाव्रती (साधु)ओ गणे तो आदेय वचनी थाय.

१४) श्री अभयदेव सूरिकृत मंत्र :-

ॐ ह्रीं ऐं क्ष्मां क्ष्मीं सःसरस्वत्यैनमः ।

१५) श्री सर्वदेवगणि प्रामविशिष्टमंत्र :-

ॐ ह्रीं श्रीं वाग्वादिनि वद वद वागीश्वर्यै नमः ।

दान दई विधिपूर्वक ग्रहण करी सिद्ध करवो पछी रोज १०८ वार गणवो.

यश, लक्ष्मी मळे. विद्या चडे - अबुध पंडित बने.

१६) श्री सोमतिलक सूरिजी विरचित त्रिपुरा भारतीनी व्याख्यामांथी उद्धरेला मंत्रोः-

ॐ क्लीं ईश्वर्यै नमः ।

त्रिकाल गणवाथी सिद्धि थाय.

२) ॐ वाङमय्यै नमः ।

त्रिकाल गणवाथी ज्ञान चडे.

३) ॐ वः सरस्वत्यै नमः । पाठमंत्र ॐ ह्रीं श्रीं शारदायै नमः ।

१४ विद्या प्राप्ति मंत्र.

४) योगिन्यै नमः ।

सर्व आपदा टळे.

ॐ हंस वाहिन्यै नमः ।

मा वरदान आपे.

५) ॐ श्री भारत्यै नमः । वचनसिद्धि ॐ जगन्मात्रे नमः।

त्रिकालजापथी शारदादेवी प्रसन्न थाय,

ॐ सरस्वत्यै नमः ।

विद्या प्राप्ति मंत्र.

१७) श्री देवभद्रसूरिकृत सारस्वतमन्त्र

ॐ ह्रीं श्रीं वद वद वाग्वादिनी ह्रीं सरस्वत्यै मम विद्यांदेहि देहि स्वाहा।

अखंडपणे १०८ वार श्रद्धापूर्वक गणवाथी अवश्य बुद्धि वधे.

(श्री हेमचंद्रसूरि सारस्वती पापभक्षिणी विद्या)

ॐ अर्हन्मुखकमलनिवासिनि ! पापात्मक्षयंकरि श्रुतज्ञानज्वालासहस्रप्रज्वलितभगवति सरस्वति! मत्पापं हन हन दह दह पच पच क्षां क्षीं क्षूं क्षीं क्षः क्षीरधवले अमृतसंभवे वँ वँ हूँ हूँ क्ष्वीं ह्रीं ह्रीं क्लीं ह्रों वद वद वाग्वादिनि ! भगवति ! ऐं ह्रीं नमः ।

होम करती वखते स्वाहा बोलवुं. आ मंत्र ज्ञानपांचमना दिवसे, घी नो दीवोने अगरबत्तीनो धूप करी १०८ वार साधीए पछी नित्य सुखड बरासनी ७ गोळी करी ७ वार मंत्री खाईए तो सरस्वती प्रसन्न थाय. बीजी प्रतोमां सुखडने कपूरनी गोळी बनावी ७ वार मंत्री २१ रविवार सुधी कराय छे. प्रतिदिन १-१ गुटीका लेवी. प्रकट जिह्वोत्पाटः स्यात् ।

श्री हेमचंद्राम्नायः । ईति शारदा मंत्र.

१८) सरस्वती महाविद्या :-

श्री तीर्थंकरगणधरप्रसादात् एषः योगः फलतु मे ।

आ पद बोली मंत्रजाप शरु करवो.

ॐ ह्रीं चउदशपुव्विणं ॐ ह्रीं पयाणुसारिणं, ॐ ह्रीं एगारसंगधारिणं, ॐ ह्रीं उज्जुमईणं, ॐ ह्रीं विउलमईणं स्वाहा ।

सळंग छ मास, रोज १०८ वार गणे तो बुद्धि वधे - तीक्ष्ण थाय - त्रिकाल गणवाथी मा जल्दी प्रसन्न थाय घणी विद्या चडे, आ महाविद्या छे अने अनुभूत सत्य छे.

१९) ॐ ह्रीं श्रीं क्लीं ऐं हंसवाहिनी मम जिह्वाग्रे आगच्छ आगच्छ वासं कुरु कुरु स्वाहा ।।

दीवाळी-पर्युषणा के आसो-चैत्रनी आंबेलनी ओळीमां १२५०० नो जाप लाल वस्त्रो माळा-आसन राखी रविवारना सारा चोघडीये करवो.

देवीनुं वासक्षेपथी पूजन करवुं. धूप - दीप करी पासे राखी पोतानुं नाम कागळमां के थाळीमां लखी उपरनो मंत्र ५ वार बोली आंखे हाथ लगाडवो. आ बधु एकाग्रता पूर्वक शुद्धताथी करवुं. बुद्धि वधे - याद शक्ति सतेज बने.

२०) ॐ ह्रीं श्रीं क्लीं ब्लूँ ऐं नमः स्वाहा ।

शुभमुहूर्ते मध्यरात्रिए पवित्र थई उत्तर सन्मुख बेसवुं. धूप अने दीप चंदननो करवो. मातानी सन्मुख प्रार्थना (स्तुति) करवी. पछी आ मंत्रनी सळंग छ मास सुधी ७ माळा अर्धरात्रिए ज गणवी. सवा लाखनो जाप पुरो करवो. खाडो पडे तो नवेसरथी गणतरी करवी. मूर्ख पण विद्वान बने.

वासक्षेप पूजा द्वारा ज्ञानवृद्धि मंत्र :-

२१) ॐ नमो अणाइनिहणे तित्थयरपगासिए गणहरेहिं अणुमण्णिए द्वादशांगचतुर्दशपूर्वधारिणि । श्रुतदेवते । सरस्वति । अवतर अवतर सत्यवादिनि । हुं फट् स्वाहा ।

रोज सवारे १ माळा गणी पछी आ मंत्रथी ज पुस्तक पर वासक्षेप पुजा करवी. तेनुं ज्ञान चडवा लागे.

२२) ॐ ह्रीं चउदशपुव्विणं एगादशांगधारिणं अट्ठार्या-सलद्धिणं केवलीसदृशं ममविद्यां देहि मम तिमिरं हर हर ज्रौं ज्रौं ज्रौं स्वाहा ।

शुभ मुहूर्ते ४२ दिवस पीळावस्त्र पहेरी पीळाआसन उपर पीळीमाळाथी पूर्वदिशा तरफ मानी छबी समक्ष १। सवालाखनो जाप करवाथी सिद्ध थाय. पछी रोज १माळा

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ગણવી. અજ્ઞાનતા જાય - વિદ્યા મળે - વિદ્વતા પ્રગટે.

૨૩) ॐ ह्रीं ऐं घ्रीं क्लीं सौं श्रीं वद वद वाग्वादिन्यै स्वाहा ।

છ માસ સુધી રોજ ૧૦૮ વાર ત્રિકાલ માળા ગણવી. સુદ અને વદ તેરસના દિવસે વધુ જાપ કરવાથી ઈચ્છિત લાભને પામે. મહા પ્રભાવશાળી મંત્ર છે. સંશય વિના ફળે.

૨૪) જ્ઞાનવૃદ્ધિ માટે :-

ભક્તામર સ્તોત્રની ૬ ઠ્ઠી ગાથા

अल्पश्रुतं श्रुतवतां परिहासधाम ..... રોજ ૨૧ વાર ગણી

ॐ ह्रीं अर्हं नमो कुट्ठबुद्धिणं

મંત્રની માળા છ માસ સુધી સતત ગણવી. અપૂર્વ જ્ઞાન વિકાસ પામે.

૨૫) ॐ नमो सव्वक्खरसन्निवाईणं णमो सव्वोसहिलद्धिणं णमो कुट्ठबुद्धिणं णमो सिद्धिपत्ताणं ॐ ब्लूँ श्रीं श्रीं सः सरस्वती मम जिह्वाग्रे तिष्ठ तिष्ठ शासनदेवी मम चिन्तां चूरय चूरय सिद्धिं कुरु कुरु स्वाहा ।

આ મંત્ર રોજ ૧૦૮ વાર ગણવાથી જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય. વિદ્વતા આવે, ચિંતાનું ચૂરણ કરી સર્વસિદ્ધિ થાય, આ મંત્રથી ઔષધિઓને અભિમંત્રિત કરી રોગીને આપવાથી રોગ દૂર થાય.

૨૬) ॐ नमो दसपुव्विणं झ्रौं ह्रीं स्वाहा ।

સૂર્યાસ્ત સમયે ૮૦ દિવસ રોજ ૧ માળા ગણવી. એકાંતર ઉપવાસ કરવો. શાસ્ત્રનો જાણકાર થાય. મહામૂર્ખ પણ વિદ્વાન થાય. ધૂપ - દીપ માની છબી સામે રાખી ગણવો.

૨૭) ॐ नमो अरिहंताणं वद वद वाग्वादिनी स्वाहा ।१। અથવા

ॐ वद वद वाग्वादिनी स्वाहा ।२।

ઉંચા આસને માની છબી પધરાવી વાસક્ષેપથી પૂજા કરવી. સુંદર તાજા શ્વેત પુષ્પોની માળા ચડાવી ધૂપ દીપ કરવા. ફળ નૈવેધ કરવા. શુદ્ધતા કરી શુદ્ધ વસ્ત્રો પહેરી પછી

या कुन्देन्दुतुषारहारधवला या श्वेतपद्मासना,
या वीणावरदण्डमण्डितकरा या शुभ्रवस्त्रावृता ।
या ब्रह्माच्युतशङ्करप्रभृतिभिः दैवैः सदा वन्दिता
सा मां पातु सरस्वती भगवती निःशेषजाड्याऽपहा ।।१।।

શ્લોક બોલી નમ્રપણે પ્રાર્થના કરવી પછી તેમનું શ્વેતવર્ણમાં ધ્યાન ધરી તેઓ આપણા પર પ્રસન્ન થઈ રહ્યાં છે તેમ વિચારી ૧૦ માળા ઉપરના મંત્રની ગણવી. માળા સ્ફટિક કે ચાંદીની રાખવી. રાત્રીએ પણ સૂતા પહેલાં શ્લોક બોલી ૧માળા ગણી ભૂમિ પર ચટાઈ કે ગરમ કપડાં પર સૂવું. મૌનપૂર્વક બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરવું. પ્રથમ દિને ઉપવાસ-આંબેલ અથવા એકાશન કરવું. ૪૨દિવસ સુધી આ મંત્રનો જાપ કરવો.અનુકૂળતા આવે તો કમરપૂર પાણીમાં ઉભારહી રોજ ૩૦૦૦ જાપકરે તો સિદ્ધિ વહેલી થાય. તેમ ન ફાવે તો સંપૂર્ણ એકાંતમાં બેસી પવિત્ર વાતાવરણ વચ્ચે જાપ કરવો. બુદ્ધિ-સ્મરણશક્તિ ઘણી સતેજ બને, વિદ્વાન થાય. અપૂર્વજ્ઞાન ચડે.

૨૮) ॐ ह्रीं श्रीं क्लीं उच्चीष्ट चांडाली मातंगी सर्वजनवशकरी स्वाहा ।

માલકાંકણી તેલના ૨થી૪ ટીપા સુધી લઈ આ મંત્ર વડે તેલ મંત્રી પીવાથી વિદ્યા ચડે. તે પહેલા ૧૨૫૦૦ નો જાપ (૧૨૫ માળા) કરવો.

૨૯) ॐ ऐं ह्रीं श्रीं अर्हन्वदवदवाग्वादिनीभगवतीसरस्वती ह्रीं नमःस्वाहा ।

આ મંત્ર રોજ સવારે ૨૧ વાર ગણી ૩ સંબુચલુ (ખોબા) પાણી પીવણો (પીવું) સરસ્વતી પ્રસન્ન થાય. વરદાન આપે.

૩૦) ॐ ह्रीं अर्हं नमो बीयबुद्धिणं ॐ ह्रीं नमो भगवती गुणवती महामानसी स्वाहा ।

પ્રાતઃકાળે ઉઠીને રોજ ૫ - ૫ માળા ગણવાથી મહાબુદ્ધિવાન થવાય છે. અથવા નીચેનો મંત્ર ગણવાથી

૩૧) ॐ ऐं श्रीं सौं क्लीं वद वद वाग्वादिनी ह्रीं सरस्वत्यै नमः।

દીવાળીના છેલ્લા ૩ દિવસમાં અઠ્ઠમ કરી કે આંબેલ કરી ૧૨૫ નવકારવાળી ગણવી. પછી રોજ ૧૦૮ વાર ગણવું. જ્ઞાન ચડે, બુદ્ધિ નિર્મલ બને.

૩૨) ॐ ह्रीं श्रीं श्रीं श्रूं श्रः हं तं यः यः ठः ठः ठः सरस्वती भगवती विद्या प्रसादं कुरु कुरु स्वाहा ।

સફેદ વસ્ત્રો પહેરી રોજ ૧૦૦૮ (૧૦ માળા) નો જાપ કરવો વિદ્યા ચડે.

૩૩) ॐ ऐं ह्रीं श्रीं वद वद वाग्वादिनी भगवती सरस्वत्यै नमः।

રોજ ત્રિકાળ ૧-૧-૧ માળા ગણનારને જરૂર વિદ્યા ચડે. ભણેલું યાદ રહે.

૩૪) ॐ ह्रीं ह्सौं सरस्वत्यै नमः ।

રોજ ૧૦ માળા ગણવી. સરસ્વતી પ્રસન્ન થાય. વિદ્યા ચડે.

૩૫) ॐ ह्रीं श्रीं क्लीं ब्लूँ ऐं नमः ।

રોજ ૧૦ માળા ગણવાથી મૂર્ખ જ્ઞાની બને, જ્ઞાન ચડે, સર્વ સિદ્ધિ આપે.

૩૬) ॐ वद वद वाग्वादिन्यै नमः ।

સારા મુહૂર્તે શરુ કરી રોજ ૧૦ માળા ગણવી તથા ત્રિકાલ ગણવી. સત્વરે સિદ્ધિ થાય.

૩૭) ॐ ह्रीं श्रीं ऐं हंसवाहिनी मम जिह्वाग्रे आगच्छ आगच्छयन्तु स्वाहा ।

આ મંત્ર રોજ ૧૦૮ વાર ગણવો. વિદ્યા ચડે, મન પ્રસન્ન થાય.

૩૮) ॐ ह्रीं श्रीं ऐं वाग्वादिनी भगवती अर्हन्मुखवासिनी सरस्वती मम जिह्वाग्रे प्रकाशं कुरु कुरु स्वाहा।

રોજ ૧ માળા ગણવી, જ્ઞાનપ્રકાશ થાય.

૩૯) ॐ ह्रीं श्रीं क्लीं ऐं वाग्वादिनि ! सरस्वति ! मम जिह्वाग्रे

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वासं कुरु कुरु सौं स्वाहा ।

છ માસ સુધી અખંડપણે રોજ ૧ માળા ગણવાથી અવશ્ય જ્ઞાન ચડે, બુદ્ધિ વધે, વિદ્વાન બને, અનુભૂત સત્ય છે.

૪૦) ऐं नमः ।

૩ દિવસમાં ૧। સવાલાખનોજાપ માની છબી સમક્ષ પવિત્રપણેથઈને કરવો. ઉપા. શ્રી યશો. વિ. મ. સિદ્ધ કરેલ મંત્ર છે.

પવિત્ર થઈ મુખમાં ૭-૮ લવિંગ રાખીને ત્રિકાલ ૨-૨ હજાર ગણવો. કુલ ૬ હજાર થાય. લવિંગ ૧૦-૨૦ નો ત્રિકાલ હોમ કરવો. ૨૧ દિન સુધી ગણવો. ભોજન ખીર ખાંડ ઘી સિવાય કાંઈ ન જમીએ સરસ્વતી પ્રત્યક્ષ થાય. વિદ્યા આવે નિઃસંદેહ.

૪૧) ॐ ऐं ह्रीं श्रीं क्लीं हसौं सरस्वत्यै नमः ।

૧૦૦૦ જાપથી શુદ્ધિ, ૨૦૦૦ થી કંઈક જ્ઞાન મળે, ૧૦૦૦૦ જાપથી ત્રિકાલ સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય, ૨૦૦૦૦ જાપથી દૂરથી સાંભળે. ૩૦ હજાર જાપથી સર્વશાસ્ત્રોનો પરિચય થાય, ૪૦ હજાર જાપથી પવનગામી થાય, ૫૦ હજારના જાપથી ખેચર થાય.

૪૨) ॐ ऐं ह्रीं श्रीं वद वद वाग्वादिनी ह्रीं नमः ।

દિવાળીમાં અઠ્ઠમ કરીને પવિત્ર પણે ૧૨॥ સાડાબાર હજારનો જાપ કરવાથી સિદ્ધ થાય.

૪૩) १) ॐ ह्रीं ऐं क्लीं ह्रीं वाग्वादिनी भैरवी सरस्वती ह्रीं नमः । सरस्वत्यधिकारे लक्ष जापः ।

૧ હજારનો જાપ.

२) ऐं क्लीं ह्रौं त्रिपुरभैरवी शारदायै नमः । जापो द्वि सहस्रमितः कार्यः। ૨ હજારનો જાપ.

३) ॐ ह्रीं वद वद वाग्वादिनी भगवती सरस्वती नमः । ५०२५ कार्यः। ૫ હજાર ૨૫ નો કરવો.

४) ॐ ह्रीं श्रीं वद वद वाग्वादिनी नमः । एते चत्वारोऽपि सारस्वत्यालक्षम् ।

૪૪) १) ॐ ह्रीं श्रीं ऐं नमः । लक्षसपाद जपः । સવા લાખનો જાપ કરવો.

२) ॐ ह्रीं श्रीं क्लीं ह्रौं नमः । जापलक्षः ૧ લાખનો જાપ કરવો.

૪૫) ॐ ह्रीं श्रीं क्लीं ब्लूं वद वद वाग्वादिनी भगवती सरस्वती ऐं नमः ।

રોજ ૧૦૮ વાર ગણીએ, ઘણી વિદ્યા આવે, દીવાળીમાં ૧૨॥ સાડાબાર હજારનો જાપ કરવો. છ મહિને શારદા પ્રસન્ન થાય.

૪૬) ॐ नमो हिरीए बंभीए सिज्झउ मे भगवइ ऐषामहइ महाविज्जा । ॐ ऐं ह्रीं बंभी महाबंभी नमः । करजाप लक्षः जाति पुष्प सहस्रबत्तीस दशांश होमः । ततः सरस्वती वरं ददाति। श्री पालत्तय विधेयम् ।

૪૭) ऐं ह्रीं श्रीं क्लीं ह्रौं वद वद वाग्वादिनि ! भगवति ! सरस्वति! तुभ्यं नमः । મૂલ મંત્ર છે.

૪૮) ॐ ऐं ह्रीं श्रीं वद वद वाग्वादिनी भगवती तुभ्यं नमः । ગુરુવારથી ચાલુ કરી રોજ ૧૦૮ વાર ગણવો.

૪૯) ॐ ह्रीं सरस्वती क्लीं वद वद वाग्वादिनि । भगवति । ब्राह्मि ! सुंदरि ! सरस्वतीदेवी मम जिह्वाग्रे वासं कुरु कुरु स्वाहा ।

રોજ ૧ માળા છ માસ સુધી ગણવાથી અવશ્ય વિદ્યા ચડે.

૫૦) ॐ ह्रीं श्रीं ऐं वद वद वाग्वादिनि ! भगवति ! सरस्वति ! अर्हन्मुखवासिनि ! ममास्ये प्रकाशं कुरु कुरु स्वाहा ।

રોજ ૧૦૮ વાર ગણવાથી જ્ઞાન, ચડે, બુદ્ધિ તીક્ષ્ણ થાય.

૫૧) ॐ ह्रीं सरस्वती क्लीं वद वद वाग्वादिनी ह्रीं सरस्वत्यै नमः ।

રોજ સવારે ૧ માળા ગણવી.

૫૨) ॐ ऐं श्रीं सौं क्लीं वद वद वाग्वादिनि ! ह्रीं सरस्वत्यै नमः ।

ઉપર પ્રમાણે

૫૩) ॐ ह्रीं श्रीं क्लीं वद वद वाग्वादिनी भगवती सरस्वत्यै नमः ।

બ્રાહ્મમુહૂર્તે ૧૦૮ વાર ગણવાથી દેવી સંતુષ્ટ થાય છે.

૫૪) ॐ ह्रीं श्रीं क्लीं ब्लूं वद वद वाग्वादिनी ह्रीं नमः ।

રોજ ૧૦૮ વાર ગણવો.

૫૫) ॐ नमो सरस्वती बुद्धिबलवर्द्धिनि ! कुरु कुरु स्वाहा ।

પૂર્વદિશામાં સાડા (૧૨॥) બાર હજારનો જાપ કરી, આ મંત્રને (જમણા) હાથમાં પવિત્ર જલ લઈને મંત્ર ૩ વાર કે ૭ વાર કાર્યપ્રસંગે, જપીને પીવું. રોજ ૧૦૮ વાર ગણ્યા પછી, બુદ્ધિ બલ વધે.

૫૬) ॐ ह्रीं श्रीं ऐं ह्रीं क्लीं श्रीं ह्रैं ह्रीं नमः ।

૫૭) ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं वाग्वादिनी नमः ।

૫૮) ऐं ह्रीं क्लीं सरस्वत्यै नमः ।

૮ માસ સુધી એકાશન કરી ત્રિકાલ જાપ કરવો. કુલ ૩ લાખનો જાપ કરી રોજ ૧૦૮ વાર ગણવો. મહાજ્ઞાની થાય.

૫૯) ॐ ऐं सरस्वत्यै नमः ।

રોજ ૧૦ માળા સવારે ગણવી, ૫૦ હજારનો જાપ કરવાથી સુંદર પરિણામ મળે.

૬૦) ॐ ह्रीं ऐं ह्रीं ॐ सरस्वत्यै नमः ।

બ્રાહ્મ મુહૂર્તે ઉઠી ૧૦ માળા ગણવી, મૂર્ખતા જાય - વિદ્વાન બને.

૬૧) ॐ ह्रीं वद वद वाग्वादिनी ह्रीं नमः ।

વિધિપૂર્વક ૧ લાખનો જાપ કરવો. કાવ્યસિદ્ધિ થાય.

૬૨) ॐ ह्रीं सरस्वत्यै नमः ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૩ દિનમાં ૧૨૫ માળા ગણવી પછી રોજ ૧૦૮ વાર કવિ બને. બુદ્ધિ વધે.

૬૩) ॐ ह्रीं ऐं श्री सरस्वत्यै नमः ।
૧૦૮ વાર અખંડપણે ગણવો. જ્ઞાની થવાય.

૬૪) ॐ ह्रीं श्रीं वद वद वाग्वादिनि नमः ।
આ મંત્રથી દેવીનું ધ્યાન ધરી ૧૦૮ વાર ગણવો. મૂરખ જ્ઞાની બને.

૬૫) ॐ ऐं ह्रीं ।
રોજ સવારે ૧૦ માળા ગણવી. શીઘ્ર કવિ થાય.

૬૬) ॐ ह्रीं श्रीं क्लीं ह्सौं ऐं नमः ।
રોજ ૧૦૮ વાર શાંતચિત્તે ગણવો. બુદ્ધિ વધે.

૬૭) ॐ ऐं ह्रीं क्लीं श्री ह्सौं नमः ।
મા નું ધ્યાન ધરી રોજ સવારે ૧ માળા ગણવી. મૂર્ખતા જાય.

૬૮) ॐ ह्रीं श्रीं वद वद वाग्वादिनि ! भगवति ! सरस्वत्यै नमः।

૬૯) ॐ ह्रीं श्रीं वद वद वाग्वादिनी ह्रीं सरस्वत्यै मम विद्यां देहि देहि स्वाहा ।
૧૨૫૦૦નો જાપ કર્યા પછી રોજ ૧૦૮વાર ગણવો. વિદ્યા ચડે. યાદ રહે.

૭૦) ॐ ह्रीं श्रीं वद वद वाग्वादिनी भगवती ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं नमः ।
રોજ નિયમિતપણે ૧૦૮ વાર ગણવો, અપૂર્વજ્ઞાન ચડે.

૭૧) ॐ ह्रीं श्रीं झ्वाँ श्रीं स्फुर स्फुर ॐ क्लीं क्लीं ऐं वागीश्वरी भगवती- मस्तु नमः ।
શ્વેત ધ્યાન ધરી રોજ અખંડપણે જાપ ૧૦૮ વાર કરવો. સાક્ષાત્ વરદાન આપે.

૭૨) ॐ ह्रीं श्रीं सौं क्लीं वद वद वाग्वादिनी ह्रीं सरस्वत्यै नमः।
પવિત્ર સ્થાને શુદ્ધતાપૂર્વક ૧૪ હજારનો જાપ કરવો. ઈચ્છિત મળે, દિવ્યજ્ઞાની બને.

૭૩) ऐं क्लीं ह्रौं बाला त्रिपुरायै नमः ।
રોજ સવારે ૧૦૮ વાર ગણવાથી યાદશક્તિ વધે. જ્ઞાન ચડે.
વ્યાખ્યાન આપતાં પહેલાં ગણવાના મંત્રો :-

૭૪) ऐं ह्रीं श्रीं वद वद वाग्वादिनी क्लीं नम । तथा
ॐ सुमति सुरविज्ञाय स्वाहा ।
આ બંને મંત્રોના ૧૨૫૦૦ નો જાપ કર્યા પછી રોજ ૧૦૮ વાર ગણવો. ધર્મોપદેશ આપવામાં પોતાનું વચન ગ્રહણ થાય.

૭૫) ॐ श्रीं ह्रीं कीर्तिमुखमंदिरे स्वाहा ।
વિધિપૂર્વક ૧૨૫ માળા ગણવી. વ્યાખ્યાને જતાં પહેલાં ૭ કે ૨૧ વાર ગણી બેસવાથી આદેય વચની બને.
ऐं ह्रीं श्रीं ऐं क्लीं ह्सौं नमः ।
વ્યાખ્યાનના આરંભે ૭ કે ૨૧ વાર ગણી શરું કરવું. રોજ ૧૦૮ વાર ગણવું. સારી રીતે આવડે, યાદ રહે.

૭૭) ॐ ज्रौं ज्रौं शुद्धिं बुद्धिं प्रदेहि श्रुतदेवीमर्हतः तुभ्यं नमः।
સુદપક્ષના ગુરુવારથી ૧૨ાા સાડા બાર હજારનો જાપ શરુ કરવો. પછી રોજ ૧૦૮ વાર, ત્રિકાલ ૧ - ૧ માળા ગણાય તો વ્યાખ્યાન સારી રીતે આપી શકે. વ્યા. કરતાં પહેલા ૭ વાર મનમાં મંત્ર ગણવો.
આ મંત્ર હીંગલો અને સુરભિગંધથી કાગળમાં લખી ચિઠ્ઠી પાસે રાખવી. પછી વ્યાખ્યાન કરવું.

૭૮) ॐ नमो काली चीडी कुलकुलकरे धोलीउडे आकाश फीर आवे पास शत्रु नाश थवारहे संसारनकरे उकाश वीर वैताल करे प्रकाश ठः ठः ठः स्वाहा ।
વ્યાખ્યાનમાં પાટ ઉપર બેસતી વખતે ૭ વાર મંત્ર ગણી બેસવું. સારી રીતે આપી શકાય.

૭૯) ૧) ॐ ह्रीं श्री अर्हं वद वद वाग्वादिनि भगवतीसरस्वती ह्रीं ऐं नमः ।
ધ્યાન મંત્ર :-

૮૦) ૨) ॐ ह्रीं क्लीं ब्लूं श्रीं ह्सौं क्लीं ऐं नमः ।
શ્વેતવર્ણમાં સરસ્વતી દેવીને અરિહંત ભગવંતના મુખકમલથી પ્રગટ થતાં હોય તે રીતે ધ્યાન ધરતાં અજ્ઞાન નાશ પામે.

૮૧) ॐ णमो सयंसबुद्धाणं ह्रौं श्रौं स्वाहा ।
રોજ ૧૦૮ વાર ગણવાથી આગમનો જ્ઞાતા બને - કવિ બને.

૮૨) ॐ नमो बोहिदयाणं जीवदयाणं धम्मदयाणं धम्मदे-सयाणं अरिहंताणं नमो भगवईए देवयाए सव्वसुयनायाए बारसंगजणजीए अरहंतसिरिए झ्वीं क्ष्वीं स्वाहा ।
સાડા બાર હજારનો જાપ કર્યા પછી વ્યાખ્યાનમાં જતાં પહેલા ૧વાર ગણી લેવો. વચન સિદ્ધિ થાય. રોજ ૧૦૮ વાર ગણવો.

૮૩) ॐ णमो अरहंताणं धम्मनायगाणं धम्मसारहीणं धम्मवरचाउरंत चक्कवट्टीणं मम परमैश्वर्यं कुरु कुरु ह्रीं हं सः स्वाहा ।
પૂર્વ સન્મુખ સફેદ વસ્ત્ર - માળા દ્વારા માથા પર ડાબો હાથ રાખી કુલ ૧ લાખનો જાપ કરે પછી રોજ ૧૦૮ વાર જાપ કરે તો વચન સિદ્ધિ થાય.

૮૪) ॐ ऐं हं ऐं हं वदवद स्वाहा ।
૧૦૦૦૦ નો જાપ કર્યા પછી રોજ ૧૦૮ વાર ગણે - કવિ બને.

૮૫) ॐ नमो भगवति, श्रुतदेवी ! हंसवाहिनी स्वाहा ।
ચૈત્ર સુદ-૧ થી ૯ સુધી આ મંત્રનો રોજ ૧૦ હજારનો જાપ કરવો. રોજ ૨૧ માળા ગણવાથી ગુપ્ત વાતો જણાવે.

चतुर्दशाक्षरो मंत्र :- ॐ ह्रीं श्रीं वद वद वाग्वादिनी ह्रीं नमः । પ્રાચીન હસ્તપ્રતમાંથી શ્રી ભારતીદેવીનો અતિ પ્રભાવક મંત્રાભરણયુક્ત મંત્ર છે. વિશેષ ગુરુગમથી જાણવું.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

-: દશાક્ષરી સરસ્વતી મન્ત્રપ્રયોગ :-

अस्य श्री सरस्वती दशाक्षरमन्त्रस्य कण्वऋषिः, विराट् छन्दः, वाग्वादिनीदेवता विद्या प्राप्त्यर्थे सर्वेष्ट सिद्धये जपे विनियोगः । अथ ऋष्यादिन्यासः

મસ્તક ઉપર હાથ રાખી બોલવું. ॐ कण्वऋषये नमः । (शिरसि)
મુખ ઉપ હાથ રાખી બોલવું. विराट् छन्दसे नमः । (मुखे)
હૃદય ઉપર હાથ રાખી બોલવું. ॐ वागीश्वर्यै देवतायै नमः । (हृदि)
સર્વ અંગ પર હાથ ફેરવતા બોલવું. विनियोगाय नमः (सर्वाङ्गे) ।

। इति ऋष्यादि न्यासः ।

अथ मन्त्रवर्णन्यासः

૧. મસ્તક ઉપર હાથ રાખવો.	१. ॐ वं नमः । (शिरसि)
૨. જમણા કાન ઉપર	२. ॐ दं नमः । (दक्ष श्रवणे)
૩. ડાબા કાન ઉપર	३. ॐ वं नमः । (वाम श्रवणे)
૪. જમણી આંખ ઉપર	४. ॐ दं नमः । (दक्षिणनेत्रे)
૫. ડાબી આંખ ઉપર	५. ॐ वां नमः । (वामनेत्रे)
૬. જમણી નાસિકા ઉપર	६. ॐ ग्वां नमः । (दक्षिणनासायाम्)
૭. ડાબી નાસિકા ઉપર	७. ॐ दिं नमः । (वामनासायाम)
૮. મુખ ઉપર હાથ રાખી	८. ॐ नीं नमः । (मुखे)
૯. લિંગ ઉપર હાથ રાખી	९. ॐ स्वां नमः । (लिंगे)
૧૦. ગુદા ઉપર હાથ રાખી	१०. ॐ हां नमः । (गुदायाम्)

। इति मन्त्रवर्णन्यासः ।

अथ करन्यासः ।

ॐ अं कं खं गं घं ङं आं अंगुष्ठाभ्यां नमः ।
ॐ इँ चं छं जं झं ञं ईं तर्जनीभ्यां नमः ।
ॐ उँ टं ठं डं ढं णं ऊँ मध्यमाभ्यां नमः ।
ॐ ऐं तं थं दं धं नं ऐं अनामिकाभ्यां नमः ।
ॐ ओं पं फं बं भं मं औं कनिष्ठाभ्यां नमः ।
ॐ अं यं रं लं वं अः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ।
ॐ आं हृदयाय नमः - हृदये ।
ॐ आं शिरसे स्वाहा - मस्तके ।
ॐ आं शिरवायै वषट् - शिरवायाम् ।
ॐ आं कवचाय हूँ - द्विर्भुजायाम् ।
ॐ आं नेत्रत्रयाय वौषट् - त्रिनेत्रे ।
ॐ आं अस्त्रायु फट् - दिव्यास्रम् ।
एवं हृदयादि षडंगन्यासविधिं कृत्वा ध्यायेत् ।

એ પ્રમાણે હૃદય વિગેરે ઉપર હાથ રાખી ન્યાસ કરવો - પછી ધ્યાન કરવું.

ततः ध्यानम् ।

तरुणशकलमिन्दो बिंभ्रती शुभ्रकान्तिः,
कुचभरनमिताङ्गी सन्निषण्णा सिताब्जे ।
निजकरकमलोद्यल्लेखनी पुस्तकश्रीः,
सकलविभवसिद्ध्यै पातु वाग्देवता नः ॥१॥

या कुन्देन्दुतुषारहाधवला या शुभ्रवस्त्रावृता,
या वीणावरदण्डमण्डितकरा या श्वेतपद्मासना ।
या ब्रह्माच्युतशङ्करप्रभृतिभिः र्देवैः सदावन्दिता,
सा मां पातु सरस्वती भगवती निःशेषजाड्याऽपहा ॥२॥

આ બંને શ્લોકના અર્થ વિચારી ધ્યાન ધરી પછી મૂલમંત્ર જપવો.
મૂલ મંત્ર :- ॐ वद वद वाग्वादिनी स्वाहा ।
अस्य पुरश्चरणं दशलक्षजपः ।

। इति दशाक्षर सरस्वती मन्त्रप्रयोगः ।

નીલ સરસ્વતી મંત્ર પ્રયોગ

મંત્ર : ऐं ह्रीँ श्रीँ क्लीँ सौँ क्लीँ ह्रीँ ऐं
ब्लूँ स्त्रीं नीलतारे सरस्वती ह्रां ह्रीँ क्लीँ ब्लूँ सः ऐं
ह्रीँ श्रीँ क्लीँ सौः सौँ ह्रीँ स्वाहा ।

આ મંત્ર કોઈપણ ગુરુવારે શુભ મુહૂર્ત્તે અને બ્રાહ્મમુહૂર્ત્તે શરૂ કરવો. સૌ પ્રથમ સૂર્ય નમસ્કાર કરી પાણીનો અર્ધ્ય દેવો. એકાંત શુદ્ધ-પવિત્ર જગ્યામાં બાજોઠ ઉપર સફેદવસ્ત્ર પાથરી મા સરસ્વતીનો સુંદર ફોટો તથા શ્રી સરસ્વતી યંત્રને સ્થાપન કરવો. પૂજા, ચંદનનુ તિલક, ધૂપ-દીપ-કર્યા બાદ પાંચ માળા દરરોજ બીજા ગુરુવાર સુધી ગણવી.

ॐ ऐं ह्रीँ श्रीँ क्लीँ वाग्वादिनी सरस्वती मम (बालस्य) जिह्वाग्रे वद वद ॐ ऐं ह्रीँ श्रीँ क्लीँ नमः स्वाहा ॥
ઉપરોક્ત સૂચના-વિધિ પ્રમાણે આ મંત્રની માળા પાંચ ગુરુવાર સુધી કરે તો ઉત્તમ ફળ મળે અને બુદ્ધિ તીક્ષ્ણ થાય.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

વેદોમાં સરસ્વતી દેવીના મંત્રો

१. पावका नः सरस्वती, वाजेभिर्वाजिनीवती ! यज्ञं वष्टु धियावसुः । (ऋक् १-३-१०)

અર્થાત્ પવિત્ર કરનારી સરસ્વતી દેવી જ્ઞાન, બળ, ધન, અન્ન આદિ સમૃદ્ધિકારક પદાર્થોને બુદ્ધિયુક્ત કર્મો (કાર્યો) દ્વારા ધારણ કરવાની શક્તિ પ્રદાન કરતે છતે અમારા યજ્ઞો, દાન-મય કર્મોને કાન્તિયુક્ત (શોભાયમાન) કરે તથા સફળ બનાવે.

२. चोदयित्री सूनृतानां चेतन्ती सुमतीनाम् । यज्ञं दधे सरस्वती। (ऋक् १-३-११)

અર્થાત્ સત્ય તથા સુ-મતિ-પૂર્ણ વચનોની પ્રેરણા આપનારી અથવા સુ-બુદ્ધિ-યુક્ત લોકોને જીવંત બનાવનારી સરસ્વતી દેવી શ્રેષ્ઠ કર્મોને ધારણ કરે છે.

३. महो अर्णः सरस्वती प्रचेतयती के तुना । धियो विश्वा विराजति । (ऋक १-३-१२)

અર્થાત્ જ્ઞાનપૂર્ણ મધુર વ્યવહારથી સરસ્વતી દેવી સંસારરૂપી સમુદ્રને આમોદ-પ્રમોદના કાર્યો વડે તરંગિત કરી દે છે. અનેક યોગ્ય ગતિઓ દ્વારા સર્વત્ર ચેતનાનો સંચાર કરી દે છે. અને દરેક કાર્યોમાં ઉપસ્થિત થઈને તે કાર્યને જીવંત (ચેતનવંતુ) બનાવે છે.

४. यस्ते स्तनः शशयोमयोभूर्येन विश्वा पुष्यसि वार्याणि ।
यो रत्नधा वसु-विद्यः सुदत्रः सरस्वति । तमिह धातवे कः ॥ ऋक् १-१६४-४३)

અર્થાત્ હે સરસ્વતી દેવી ! આપના સ્તન શાંતિ દેનારા તથા કલ્યાણ કરનારા છે. તેના દ્વારા સર્વ વરણીય પદાર્થો તથા ભાવોનું પોષણ થાય છે. રમણીય પદાર્થોને ધારણ કરવા માટે, સમ્યક્પુષ્ટિને પ્રાપ્ત કરવાને માટે, સર્વ પ્રકારની શારીરિક તથા માનસિક ધારણાની પ્રાપ્તિ ને માટે અમારા વર્તમાન જીવનને પ્રેરિત કરો.

५. सरस्वति ! त्वमस्माँ अविड्ढि मरुत्वती धृषत्ती जेषि शत्रून् । (ऋक् २-३०-८)

અર્થાત્ સદા પ્રવાહમય રહેનારી, સુંદર રૂપ તથા સ્વસ્થ પ્રાણ દેનારી દેવી સરસ્વતી ! આપ અમને રક્ષા, વૃદ્ધિ, પ્રગતિ તથા તૃપ્તિ આપો તથા શત્રુતા રાખનારા પદાર્થો, ભાવો ઉપર વિજય આપો.

६. अम्बि-तमे, नदी-तमे, देवी-तमे सरस्वति !
अप्रशस्ता इव स्मसि, प्रशस्तिमम्ब ! नमस्कृधि ॥ (ऋक् २-४१-१६)

અર્થાત્ માતાઓમાં આદર્શ દેવી સરસ્વતી ! આપની કૃપાના અભાવે અમે સંસ્કર-વિહોણા થઈ ગયા છીએ. હે માતા ! અમને પ્રશસ્તિ અર્પી પ્રશંસનીય બનાવો.

શબ્દ-વ્યવહાર રૂપી નદીઓમાં શ્રેષ્ઠ દેવી સરસ્વતી ! તમારા દ્વારા જ્ઞાન અને શિક્ષણ ન મળવાને કારણે અમે ભૂખ્યા, અપ્રસિદ્ધ થઈ ગયા છીએ. જ્ઞાન પ્રદાન કરી અમને સમૃદ્ધ (પ્રશસ્ત) બનાવીને પ્રસિદ્ધ કરો.

દેવીઓમાં શ્રેષ્ઠ દેવી સરસ્વી ! આપની ઉપેક્ષાને કારણે અમે અસંસ્કૃત રહી ગયા છીએ. હે માતા ! આપ આપની પ્રેરણાના સંચાર દ્વારા અમને પ્રસિદ્ધિ અને પ્રશસ્તિ પ્રદાન કરો.

७. त्वे विश्वा सरस्वति ! श्रितायूंषि देव्याम् ।
शुभ होत्रेषु मत्स्व प्रजां देवि । दिदिड्ढि नः

અર્થાત્ હે સરસ્વતી દેવી ! જીવનોપયોગી સમસ્ત સાધનો આપને આધીન છે તેથી અમને, બીજાને સુખ આપનારા, પ્રસન્ન કરનારા ઉત્તમ વ્યવહાર, પદાર્થ તથા સંતાન આપો. (ઋક્ ૨-૪૧-૧૭)

८. इमा ब्रह्म सरस्वति ! जुषस्व वाजिनीवति ! या ते मन्म गृत्समदा, ऋतावरि ! प्रिया देवेषु जुह्वति ।

અર્થાત્ હે સર્વ-સમૃદ્ધિઓથી સંપન્ન, ઋત-સત્ય-ગતિયુક્ત સરસ્વતી દેવી ! આનંદ પ્રાપ્ત કરનારા, દિવ્યતાની કામના કરનારા આપના કે ગુણોની, પોતાનામાં આહુતિ દ્વારા સ્થાપના કરે છે, તે અમારામાં આહુતિ રૂપે સ્થાપિત હો (ઋક્ ૨-૪૧-૧૮)

आ नो दिवो बृहतः पर्वतादा सरस्वती यजता गन्तु यज्ञम् ।
हवं देवी जुषमाणा घृताची शग्मां नो वाचमुशती श्रृणोतु ॥
(ऋक् ५-४३-११)

અર્થાત્ સંત્ર કરવા યોગ્ય, દીપ્તિદાન વડે શોભિત કરનારી, શિક્ષા-વાણ-સંસ્કૃતિની અધિષ્ઠાત્રી દેવી સરસ્વતી, દિવ્ય બ્રહ્મચર્યાદિ હેતુ વડે અભ્યુદયની કામનાથી અમારા પોકારને સાંભળે. અને અમારા કર્મ-શ્રેષ્ઠ વિદ્યા-વ્યવહારમાં પ્રગટ થાય.

१०. पावीरवी कन्या चित्रायुः सरस्वती वीर-पत्नि धियं धात् ।
ग्नाभिरच्छिद्रं शरणं स-जोषा दुराधर्ष गृणते शर्म यंसत् ॥
(ऋक् ६-४९-७)

અર્થાત્ તેજ-મયી (કાન્તિ-મયી), પવિત્રતા પ્રદાન કરનારી, ચિત્ર-વિચિત્ર ભોગ દેનારી, વીરોનું પાલન કરનારી, સરસ્વતી દેવી બુદ્ધિ તથા કાર્યને ધારણ કરે છે. સંસ્કૃતિના સાધકોને દિવ્ય-પાલન-શક્તિની સાથે જ તે અપ્રતિમ સુખ-

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

મય શાંતિ આપે છે.

૧૧. सरस्वत्यै यशोभगिन्यै स्वाहा (यजुर्वेद २-२० का अंश)

અર્થાત્ યશ અને ઐશ્વર્યને આપનારી, કીર્તિની સગી બહેન જેવી સરસ્વતીને આ આહુતિ સમર્પિત હો.

૧૨. सरस्वत्या वाचा देवतया प्रसूतः प्रसर्पामि । (यजुर्वेद १०-३० का अंश)

અર્થાત્ સરસ્વતી દેવીની પ્રેરણા પામીને જીવન-પર્યંત દિવ્ય ગુણ તથા કર્મથી યુકત વાણી પ્રતિ હું પ્રવૃત્ત રહું છું.

૧૩. सरस्वत्यै स्वाहा, सरस्वत्यै पावकायै स्वाहा, सरस्वत्यै ब्रहत्यै स्वाहा ।

અર્થાત્ સંસ્કૃતિ-રૂપધારિણી, પવિત્રતા-રૂપધારિણી, બૃહત્તા-રૂપધારિણી સરસ્વતી દેવીને આહુતિઓ સમર્પિત થાઓ.

૧૪. पञ्च-नद्यः सरस्वतीमपियन्ति स-स्रोतसः ।
सरस्वती तु पञ्चधा, सो देशेऽभवत् सरित् ।। (यजुर्वेद, ३४-११)

અર્થાત્ પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો દ્વારા પ્રવાહિત થયેલ પાંચ પ્રકારના જ્ઞાન નદી સમાન છે. મન રૂપી માધ્યમ દ્વારા તે પ્રસન્ન (ગુપ્ત) રૂપથી સરસ્વતી દેવીની કૃપાથી પ્રાપ્ત થાય છે. સતત પ્રવાહ-મયી જ્ઞાન-વાહિની સરસ્વતી દેવી મસ્તક-પ્રદેશમાં પાંચ પ્રકારના રૂપ ધારણ કરી વહે છે.

૧૫. सरस्वतीमनुमतिं भगं यन्तो हवामहे ।
वाचं जुष्टां मधुमतीमवादिषं देवानां देवहूतिषु ।।

અર્થાત્ સંતો વિદ્વાનોની ગોષ્ઠીઓમાં સેવા કરવા યોગ્ય, મધુરતા-યુકત વાણીનો પ્રયોગ કરી આપણે સહુ ઐશ્વર્ય પ્રાપ્તિનો પ્રયત્ન કરતાં થકાં પરમેશ્વરને અનુકૂળ બનાવનારી સરસ્વતી દેવીને પોકારીએ છીએ (અથર્વ વેદ ૫-૭-૮)

સંપૂર્ણ.

મંત્ર, તંત્ર યંત્રના રહસ્યો વાક્ સિદ્ધિ યંત્ર અને મંત્ર

મંત્ર અને તંત્રનો એક સરળ પ્રયોગ અહીં આપવામાં આવે છે. એનું ફળ વાણીની સિદ્ધિ છે. ખાસ કરી હસ્તરેખા જોનાર કે જ્યોતિષ વિદ્યાનો ફળાદેશ માટે સફળ ઉપયોગ કરનાર એનો નિર્દોષ ભાવે નિયમિત પ્રયોગ કરે તો એની સિદ્ધિઓની કોઇ સીમા નથી. ખાસ કરી દર પૂનમે આ પ્રયોગ કરવો જોઇએ. સરસ્વતીના ઉપાસકો માટે વ્યાખ્યાન કરનારાઓ સૌ કોઇને માટે આ યંત્ર અને મંત્ર ઉપયોગી જણાય છે.

એ માટે જાંબુના પાન પર કે ઉબરાના પાન ઉપર લખવું જોઇએ. એ માટે રકતચંદન કે મજીઠની શાહી (ઇન્ક) પાણીથી બનાવી અને જપાકુસુમના કે કોઇક લાલ રંગના ફૂલો નૈવેદ્યમા ચડાવવા. આ યંત્ર સિદ્ધિ માટે ચંદ્ર જ્યારે વૃષભ રાશિમાં ખાસ કરી રોહિણી નક્ષત્રમાં હોય ત્યારે કરવું. આ યંત્ર અહીં બાજુમાં દોરવામાં આવ્યું છે. તેનો પ્રયોગ કરવા માટે સ્નાનાદિકથી શુદ્ધ થઇ ઇષ્ટદેવતા, કુળ દેવતાને વંદન કરી શ્રી ગૌતમસ્વામી સંભારી અને સરસ્વતી તથા અન્ય શક્તિઓ યાદ કરવી ત્યારબાદ જે મંત્ર છે તે આ પ્રમાણે છે :

મંત્ર

ૐ ઐં હ્રીં ક્લીં શ્રી સર્વનિમિત્તપ્રકાશિની વાગ્વાદિની સત્યં બ્રૂહિ બ્રૂહિ સ્વાહા

Aum Aim Hrim Klim Shri Sarva Nimitta Prakashini Vagvadini satyam Bruhi Bruhi Swahe.

પહેલા પાંચ અક્ષરો બીજમંત્ર છે. પછી તમામ નિમિત્ત પ્રગટ કરનારી વાગ્વાદિની દેવીને વંદન કરે છે અને સત્ય પ્રગટ કર, સત્ય પ્રગટ કર અને પછી સમાપ્તિ છે. કોઇ જાણકાર પાસે એનો ઉપયોગ કરવો. આ પ્રયોગ ૨૭ દિવસનો છે. રોહિણી નક્ષત્રમાં શરૂ કરી રોહિણી નક્ષત્રમાં પૂર્ણાહૂતિ કરવી પછી એ પાંદડું કોઇ જળાશયમાં કે નદી સરોવર, ઝરણુ કે દરિયાના પ્રવાહમાં મૂકી દેવું. આનાથી યંત્ર સિદ્ધિ થાય છે અને ઉપરનો મંત્ર પાઠ ૨૭ હજાર વાર એટલે રોજના હજાર પાઠ કરવાથી થઇ શકે છે.

યંત્ર

૪	૩	૮
૯	૫	૧
૨	૭	૬

એક વાર સિદ્ધિ થયા પછી આનો ઉપયોગ જરૂરી માણસોને મદદરૂપ થવા કરવો જોઇએ અથવા પોતાની જીજ્ઞાસા તૃપ્તિ માટે કરવો જોઇએ. ચંદ્રગ્રહણ વખતે ગ્રહણ મધ્ય વખતે ૧૦૮ વાર મંત્ર કરવાથી સિદ્ધિ મળે છે.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

..... સરસ્વતી યંત્ર વિભાગ .....

૧) મહાપ્રભાવિક સરસ્વતી યંત્ર

૧

૭૭	૮૪	૨	૭
૬	૩	૮૧	૮૦
૮૩	૭૮	૮	૧
૪	૫	૭૯	૮૨

૨

૩૩	૨૬	૩૧
૨૮	૩૦	૩૨
૨૯	૩૪	૨૭

આ બંને યંત્રોના રોજ નમ્રભાવે દર્શન કરવાથી વિદ્યા ચડે. ભોજપત્ર કે તામ્રપત્ર પર અષ્ટગંધથી યંત્રને શુભમુહૂર્તે પવિત્ર સ્થાનમાં રાખી સ્થાપન કરવો.

૨) સરસ્વતી યંત્ર

ॐ ह्रीँ देवी	ह्रीँ४	क्म्ल्व्यूँ	ॐ ह्रीँ स्व	ॐ ह्रीँ २
ॐ ह्रीँ सर २	स्वती २	ह्रीँ१	ॐ ह्रीँ १	ॐ क्लीँ ४
ॐ ह्रीँ माता	ह्रीँ ५	ह्रीँ ९	००० ०००	ॐ ह्रीँ माता
जीसा १	भ्म्ल्व्यूँ	॒ ० ॒ ० ०	म्म्ल्व्यूँ	Ψ
		अमुक ०		

આ યંત્રને નાગરવેલના પાન ઉપર સોમવાર અથવા ગુરુવારના દિવસે શુદ્ધતાપૂર્વક અષ્ટગંધથી લખવું. પાનમાં પોતાનું નામ માલકાંગણી (તેલ) થી લખી ખવરાવવાથી વિદ્યા ચડે.

3) सरस्वती यंत्रम्

આ મંત્રને નાગરવેલના પાન ઉપર અષ્ટગંધ માલકાંગણી તથા વિદ્યા પ્રાપ્તિથિ લખી ખવરાવે તો વિદ્યા ચડે તથા કાલિચ વદને જિવ્યાથી લિખિજે વિદ્યા ચડે સત્યમ ।।

આ મંત્રને ચાંદીની થાળીમાં કે તાંબાની અથવા કાષ્ટની તાસકમાં અષ્ટગંધથી, કેસરથી અથવા રક્તચંદનથી ૭ વાર કે ૯ વાર રવિ અથવા મંગલવાથી ૪૧ દિવસ કે ૨૧ દિવસ સુધી ધૂપ કરવો. (ખાડો પડવો ન જોઇએ) અકલકરો મંત્રીને ખવરાવે તો વિદ્યા ચઢે બુદ્ધિ પ્રબલ થાય અને તોતડાપણું મટે.

૪) अनुभूतसिद्धसरस्वतीयन्त्रम्

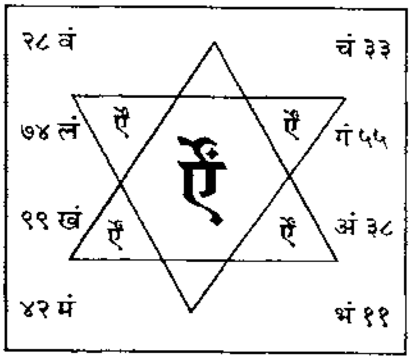

આ સરસ્વતી યંત્રને શુદ્ધ દિવસે સફેદ ભોજપત્ર પર સફેદ-ચંદન-કપૂર-મણશિલા-ગજ કેસરથી મિશ્રિત શાહી બનાવી કંદપુષ્પની દાંડી (સળી) ની રાત્રીના અંતિમ પ્રહરમાં લખવો.

પૂજનમાં સફેદચંદન, સફેદપુષ્પ, ધૂપદીપ, અંગરાગ, સફેદવસ્ત્ર અને ગાયના દૂધની ખીર ને ખાઓની મિઠાઈ રાખી યંત્ર પૂજન કરવું.

યંત્ર પૂજન કરીને ઘી અને સાકલા(સાકર) નો હોમ કરવો. ऐँ બીજ થી ૫૧ વાર ૫૧ દિવસ સુધી આહૂતિ દેવી. છેલ્લે દિવસે સાધર્મિક દંપતીને ભોજન કરાવી યંત્રને ધારણ કરવું. આ યંત્ર અત્યધિક ચમત્કારી પ્રભાવપૂર્ણ છે. જડ વ્યકિત પણ વિદ્વાન-બુદ્ધિમાન થાય, વાણીસિદ્ધિ વિદ્યા-જ્ઞાન-યશની પ્રાપ્તિ થાય. તથા આધ્યાત્મિક ઉન્નતિને માટે પણ પ્રયોગ કરી શકાય છે.

૫) મંત્રયુક્તસારસ્વતચિંતામણી યંત્ર

આ યંત્ર નૈષધ-મહાકાવ્યના રચયિતા સરસ્વતી ના વરદ પુત્ર મહાકવિ શ્રીહર્ષનું બનાવેલું છે.

તેઓએ ૧ વર્ષ સુધી અનન્યમનથી આ યંત્રની અંદર રહેલા મંત્રનો જાપ કરીને સરસ્વતી (ત્રિપુરા) દેવીને પ્રત્યક્ષ કરી અદ્વિતીય વિદ્વતા પ્રાપ્ત કરી હતી. પ્રખરતમ પાંડિત્યપૂર્ણ કથનને વિદ્વાનો પણ ઉકેલી ન શકતા હોવાથી ફરી દેવીને પ્રત્યક્ષ કરી ઉપાય પુછ્યો. કે મારા કથનને લોકો કેવી રીતે સમજી શકશે ? જવાબ આપ્યો. અર્ધરાત્રીએ મસ્તક ઉપર ભીના વસ્ત્રને બાંધવો. દહિં (મહા) નું પાન કરવું. જેથી કફની બહુલતા થશે એટલે બુદ્ધિમાં

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

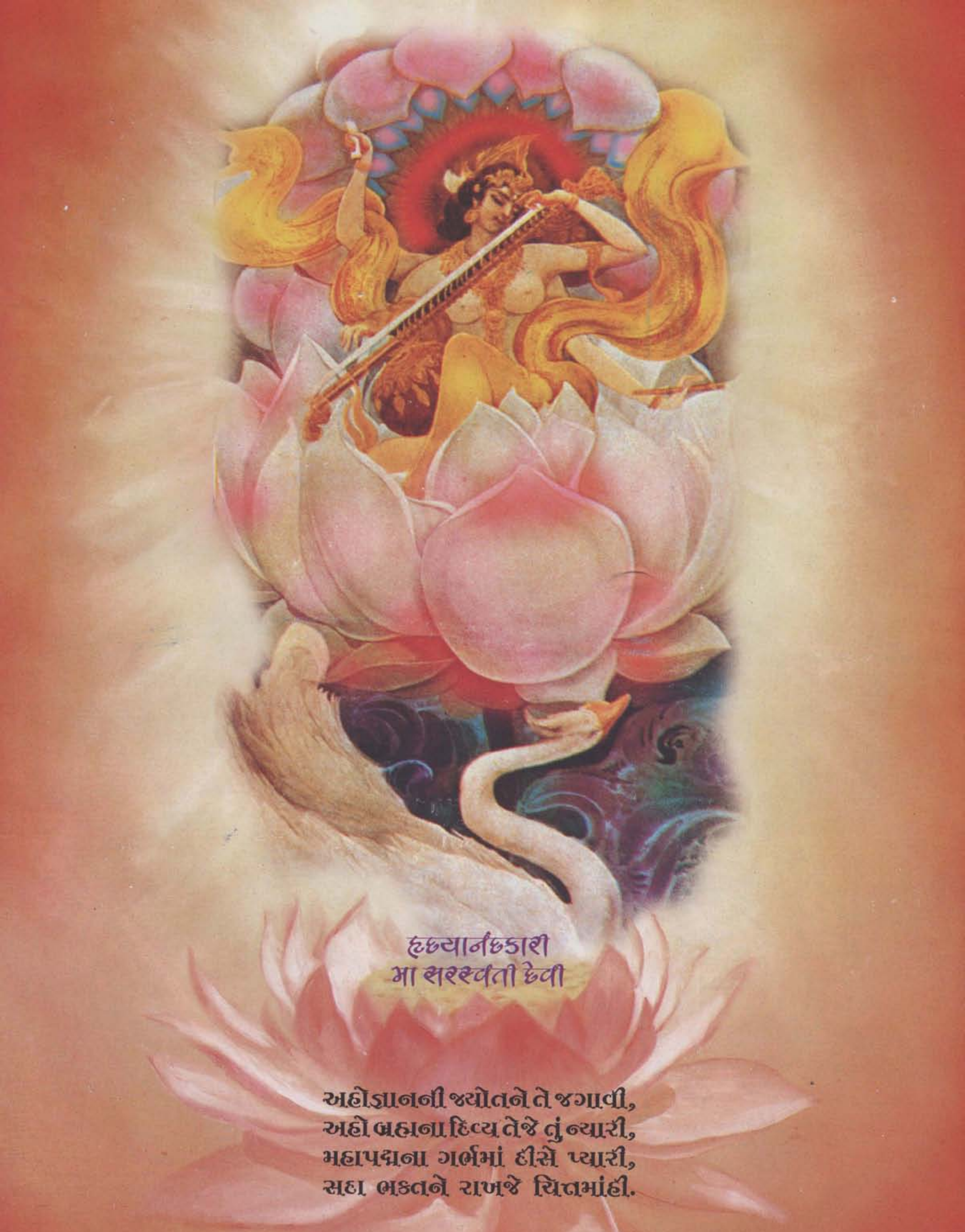

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

શ્રી સરસ્વતી દેવીનો યંત્ર પટ

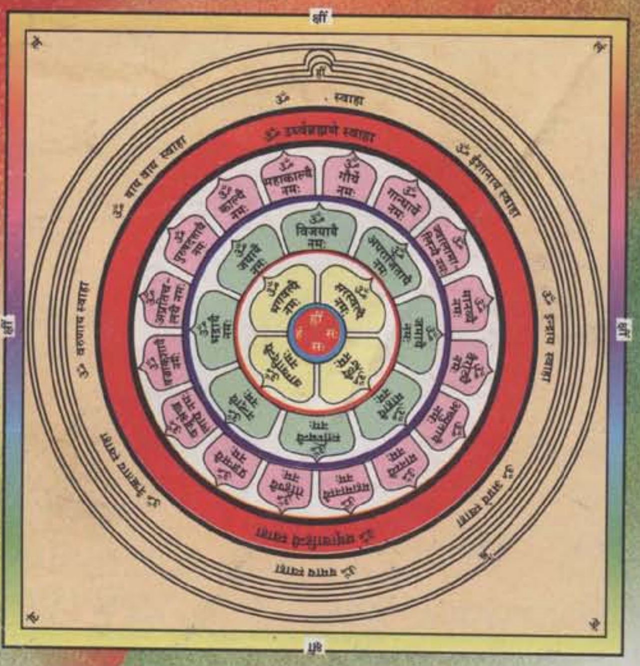

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

જડતા આવશે. તે પ્રમાણે કર્યું અને પછી વિદ્વાનો તેના ભાવને સમજવા લાગ્યાં અને ક્રમશઃ સ્થૈર્ય વિચાર પ્રકરણ, શ્રી વિજય પ્રશસ્તિ, ખંડન ખણ્ડખાદ્ય, નૈષધીય ચરિત મહાકાવ્ય વિગેરે અગાધ પાંડિત્ય થી પરિપૂર્ણ અનેક ગ્રંથોની રચના કરી.

ચિંતામણી મંત્રનું સ્વરૂપ :-

अवामावामार्धे सकलमुभयाकारघटनाद्,
द्विधाभूतं रूपं भगवदभिधेयं भवति यत् ।
तदन्तर्मन्त्रं मे स्मर हरमयं सेन्दुममलं,
निराकारं शश्वज्जप नरपते सिद्धयतु स ते ॥
(નૈષધચરિત ૧૪/૮૫)

આદિ અને અંતમાં ૐ (ओम्) પ્રણવથી યુકત, બે અકારોના સંયોગથી બંને પ્રકારે ('ह' 'र'એ પ્રકારે વિભક્ત અથવા બંને આકાર અર્થાત પ્રણવ (ૐ) ના સંપુટીકરણથી બે આકારવાળું) શિવવાચક જે (ओं हर ओम એ રીતે) સ્વરૂપ થાય છે, તે ह र मय અર્થાત્ હકાર રેફાત્મક = નિરાકાર અર્થાત્ બંને अ કારોથી રહિત (કેવલ વ્યંજન હકાર-રેફયુકત) ई અને ચંદ્રથી યુકત એટલે કે ह्रीं એ સ્વરૂપવાલા, કલાયુકત ह्रीं, એ પ્રકારે (ૐ ह्रीं ૐ)આ મારા 'ચિંતામણી નામનાં સારસ્વત મંત્રનો હંમેશા માનસિક જપ કરવો.

બે ત્રિકોણના સંયોગથી ષટ્કોણ સ્વરૂપ અને વચમાં (ૐ ह्रीं ૐ) થી યુકત જે હંમેશા આ મન્ત્ર યંત્રની ઉપાસના કરે તેને તે સિદ્ધ થાઓ.

અપૂર્વ વિદ્વતા પ્રાપ્ત થાય-બુદ્ધિ તીવ્ર બને.

૬)

૫	૭	૨
૧૪	૨૧	૨૬
૨૮	૪૯૯	૫૬

આ યંત્ર રવિપુષ્યના શુભયોગમાં બનાવી નીચેના મંત્રનો સવાલાખનો જાપ કરવો.
ૐ ह्रीं श्रीं चतुर्दशपूर्वेभ्यो नमो नमः ।
મહાવિદ્યાવાન થાય.

૭) વિદ્યા યંત્ર :

આ યંત્રને સુગંધી દ્રવ્યથી ભોજપત્ર પર લખી જે વ્યક્તિ દરરોજ પૂજન કરે તે વ્યક્તિને વિદ્યા અધિક પ્રાપ્ત થાય છે.

૧૩૦	૧૩૦	૧૩૦	૧૩૦	૧૩૦	૧૩૦	૧૩૦
૧૩૦	૩૪	૪૮	૨	૧૬	૩૦	૧૩૦
૧૩૦	૪૬	૧૦	૧૪	૨૮	૩૨	૧૩૦
૧૩૦	૮	૧૨	૨૬	૪૦	૪૪	૧૩૦
૧૩૦	૨૦	૨૪	૩૮	૪૨	૬	૧૩૦
૧૩૦	૨૨	૩૬	૫૦	૪	૧૮	૧૩૦
૧૩૦	૧૩૦	૧૩૦	૧૩૦	૧૩૦	૧૩૦	૧૩૦

૮) વિદ્યા પ્રાપ્તિ માટે સરસ્વતી સિદ્ધયંત્ર-

શુભ દિવસે તામ્ર પત્ર ઉપર બનાવી, શુભ મુહૂર્તે સ્થાપન કરી દરરોજ અષ્ટગંધથી પૂજન કરી સાકરનું નૈવેદ્ય ધરવું. ખાસ કરીને નવરાત્રીના દિવસોમાં આરાધના કરવાથી શીઘ્ર ફળદાયી બને.

આ યંત્ર વિદ્યાપ્રાપ્તિના તેજોરશ્મી પ્રાપ્ત કરવા માટે છે.

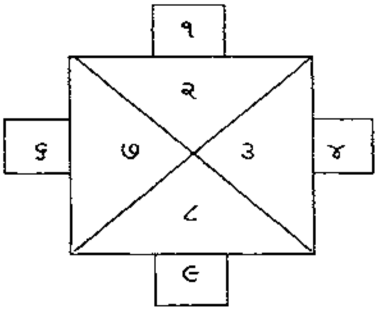

૯) સરસ્વતી યંત્રમ્

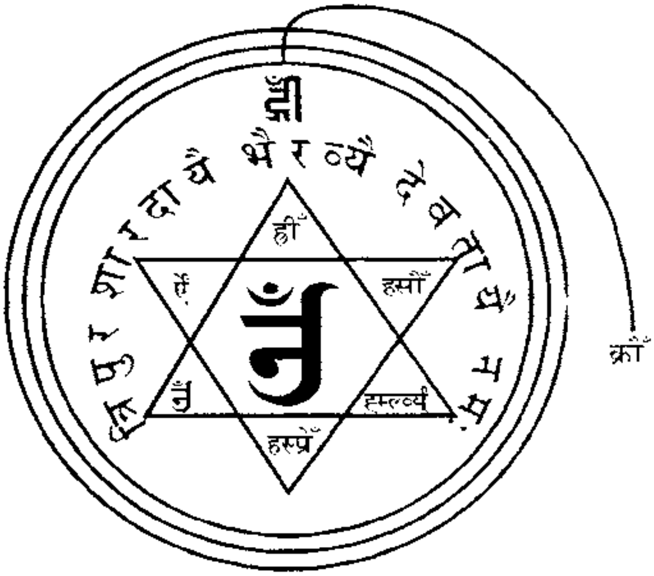

નિત્ય દર્શન પૂજન કરવા.
ૐ ह्रीं हसौं हम्ल्व्यूं हस्प्रैं ૐ ऐं त्रिपुरशारदायै भैरव्यै देवतायै नमः ।
जाति पुष्प १२००० जाप दशांशेन होमश्च देवी प्रत्यक्षाभवति ।
''तथ्यमेव''

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

१०)

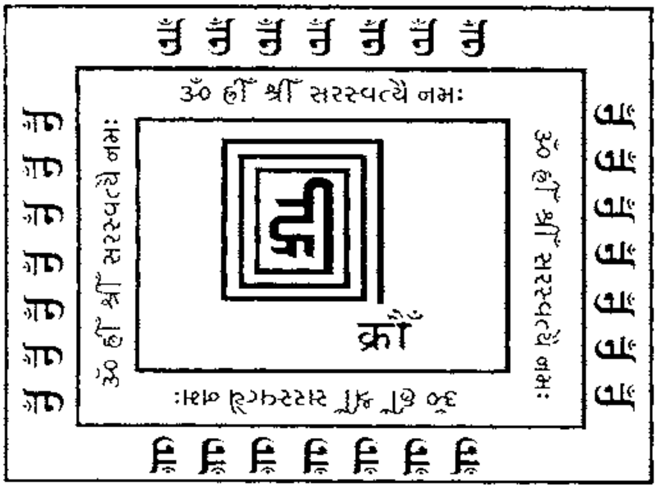

પ્રથમ પુષ્પનક્ષત્ર, રવિપુષ્ય, દીપમાલિકા (દીવાળી), અથવા નવરાત્રી મધ્યે રવિવાર તે દિને સારા ચોઘડીયામાં અષ્ટગંધથી ભોજપત્રે લિખિત્વા ધૂપ-દીપ કીજે તથા પૂજન કીજે, વિધિપૂર્વક પોતાનો નામ યંત્રમધ્યે મુકિજે પછી વિધિ પૂર્વક પૂજા કીજે.

મંત્રનો જાપ યંત્રપર કીજે

વાર : ૧૨૫૦ તથા ૧૧૦૦૦, યંત્ર સિદ્ધ થાય પછી યંત્ર ઉપર મંત્ર જપવો.

મંત્ર : ૐ હ્રીઁ શ્રીઁ ક્લીઁ ઐઁ હંસવાહિનિ મમ જિહ્વાગ્રે આગચ્છ આગચ્છ સ્વાહા ।

૧૦૮ વાર જાપ નિરંતર કીજે. યંત્ર ગુરુવારે લાભ વેળાએ જિવણે હાથે બાંધી જે વિદ્યા વધે બુદ્ધિવધે સુખશાંતિ થાય.

૧૧) ॥ સરસ્વતી યંત્રમ્ ॥

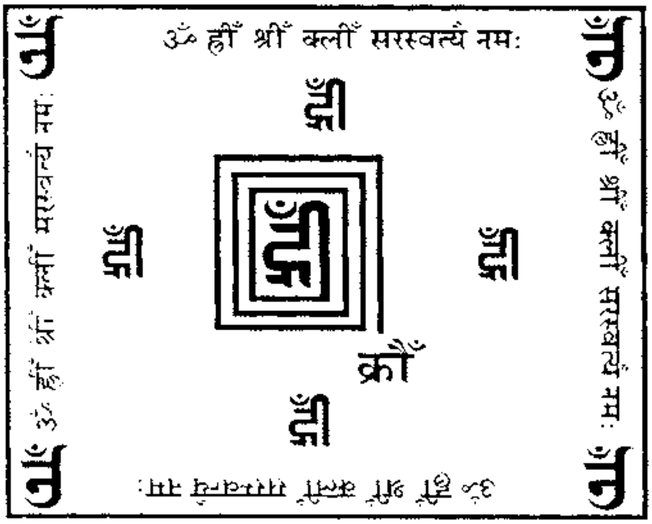

ગુરુવાર યે યંત્ર ॥ તાંબાના પત્રા ઉપર લિખીને પૂજીએ । વિધિપૂર્વક કરે. પછી મંત્રનો જાપ (જાપ) યંત્ર પાસે । દિન ૪૧ તથા ૪૫ જાપ કરે તો વિદ્યા ચઢે.

યંત્ર પૂજામધ્યે રાખવો. સર્વ સિદ્ધિ લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાઈ ॥

૧૨) સરસ્વતી યંત્રમ્

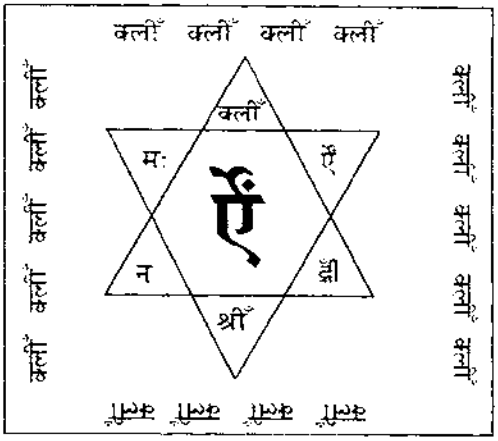

શુભદિને ભોજપત્ર ઉપર અષ્ટગંધની શાહીથી પવિત્રવસ્ત્ર પહેરી પૂર્વ દિશામાં યંત્ર લખવો. યંત્રના નિત્ય દર્શન-વંદન કરવાં. ધૂપ-દીપ કરવાં.

મંત્ર ૧૦૮ વાર ગણવો.

ॐ ह्रीँ श्रीँ क्लीँ ऐँ ह्राँ ह्रीँ हूँ नमः ।

૧૩)

૭૩	૬૧	૨૮	૮
૭	૩	૧૩	૬૬
૬૪	૬૪	૬	૧
૪	૬	૭૫	૭૬

૧૪)

૭૩	૩૧	૨	૮
૭	૩	૭૮	૭૬
૯૦	૭૪	૯	૧
૪	૬	૮૫	૭૯

બુદ્ધિ તીવ્ર કરવા માટે-

આ યંત્રને સુદ પક્ષમાં ઉત્તમ દિને
થાળીમાં લખી તેમાં ખીર ખાવામાં આવે
તો બુદ્ધિ તીવ્ર થાય.
જ્ઞાન વૃદ્ધિ યંત્ર

૧૫)

૭	૭૪	૯	૫૯
૬	૬	૧૭	૩૭
૪૭	૮૫	૮	૯
૮	૫	૩૯	૫૭

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય

આ યંત્ર રવિપુષ્પમાં કાંસાની થાળીમાં તૈયાર કરાવી. સુગંધી દ્રવ્યથી લખી સુદ પાંચમથી વદ દશમ સુધી રાત્રી પર્યંત ચંદ્રના અજવાળામાં થાળીમાં પાણી ભરી રાખી મુકે, સવારના તે થાળી ધોઈ તેનું પાણી પીવે તદો તેનું અજ્ઞાનપણું દૂર થાય અને વિદ્યા બહુ ચડે છે. પૂર્વધરોએ રચેલ છે માટે સત્ય સમજવું "વેરના વમળમાંથી" સાભાર

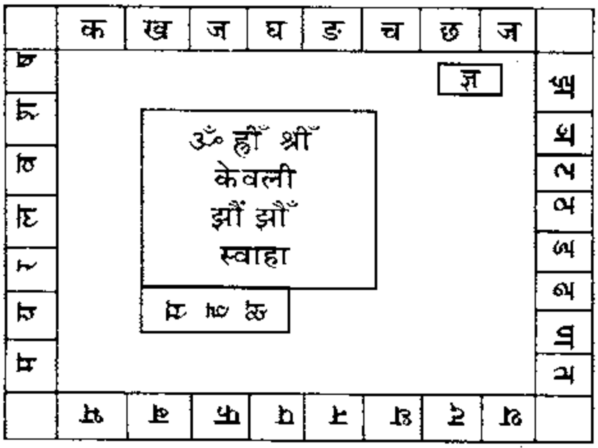

આ યંત્ર વિભાગના સઘળા યંત્રો સંગ્રહાર્થે છે. પણ તેની નિત્ય દર્શન-વંદન-પૂજન (ધૂપ-દીપ) અર્ચન વિધિ કરવી. શ્રદ્ધા અને સમર્પણ એ કાર્યસિદ્ધિના સહકારી કારણ છે. કોઈપણ યંત્ર બનાવવા માટે સુવર્ણ - ચાંદી - તામ્રપત્ર કે ભોજપત્ર પર શુભદિને - મંગલ સમયે પરોપકાર અને આત્મવિકાસની ઉત્તમ-ભાવનાથી કરતાં યંત્ર ફળદાયી બને છે. અષ્ટગંધશાહી-કલમ અને ભોજપત્ર પર સ્વહસ્તે લખી ને પવિત્ર સ્થાનમાં રાખી ઉપયોગ કરવો.

ऐँ नमः

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ધીરજલાલ ટોકરશી સંપાદિત "સ્મરણ કલા" પુસ્તકમાંથી સાભાર.

બુદ્ધિ અને સ્મૃતિવર્દ્ધક આયુર્વેદિક ઔષધિપ્રયોગો.

૧) સ્મૃતિને વધારવા માટે જે પ્રયોગો અહીં રજૂ કરવામાં આવ્યા છે, તે સરલ છે, પ્રમાણમાં સસ્તા પણ છે, અને જાતે કરી શકાય તેવા પણ છે. છતાં જરૂર જણાય તો તેમાં કોઈ યોગ્ય અનુભવી ચિકિત્સકની મદદ લેવી.

૨) જે ઔષધિનો પ્રયોગ કરવાની ઇચ્છા હોય, તે ઔષધિ બનતાં સુધી જાતે જ બનાવવી કે જાત દેખરેખ નીચે બનાવરાવવી. તેમાં વાપરવાની વસ્તુઓ (દ્રવ્યો) બને તેટલી ઊંચી અને કસવાળી હોવી જોઇએ. કસ વિનાની વસ્તુઓ વાપરવાથી ફાયદો થવાનો સંભવ નથી.

૩) વિશ્વાસપાત્ર આયુર્વેદિક કારખાનામાં બનેલી ઔષધિ વાપરવાને હરકત નથી.

૪) જે ઔષધિમાં ખાસ વિધિ કરવાનો હોય, અથવા પરેજી પાળવાની હોય, તેમાં અવશ્ય તે પ્રમાણે વર્તવું.

૫) મધ અને ઘી કહેલાં હોય, તે સમભાગે ન લેતાં ઓછાવત્તાં લેવાં. **મધની જગ્યાએ સાકર ચાસણી લેવી.**

શંખાવલી ચૂર્ણ

શંખાવલીને સંસ્કૃતમાં શંખપુષ્પી, હિંદીમાં કોડીઆલી કે શંખાહુલી કહે છે, ફૂલના રંગ પરથી તેની ધોળી, લીલી અને ભૂરી એવી ત્રણ જાતો પડે છે. એમાંથી ધોળાં ફૂલવાળી શંખાવલી લઇ, તેને સૂકવીને ચૂર્ણ કરવું. આ ચૂર્ણ બે આની ભાર સવારસાંજ ગાયના દૂધ સાથે લેવું. એક સપ્તાહથી પંદર દિવસમાં તેની અસર જણાવા લાગે છે. આશરે બે માસ સુધી આ પ્રયોગ ચાલુ રાખવાથી સ્મૃતિ ઘણી તીવ્ર બને છે. યોગ તરંગિણિમાં શંખપુષ્પીના ગુણો વર્ણવતાં કહ્યું છે કે :-

શંખપુષ્પી આયુષ્યને દેનારી, રોગનો નાશ કરનારી, બલ, અગ્નિ, વર્ણ અને સ્વરને વધારનારી, બુદ્ધિવર્ધક તથા પવિત્ર હોઇ રસાયન ઔષધિ છે; તેનું વિશેષ પ્રકારે સેવન કરવું.

બ્રાહ્મી-રસપાન

૧. પ્રાચીન લોકો બ્રાહ્મીને સોમવલ્લી કે સરસ્વતી પણ કહેતા. તેનો એક પ્રકાર મંડુકપર્ણી નામથી ઓળખાય છે. આ બન્ને પ્રકારો પ્રયોગ માટે ઉપયોગી છે.

૨. રોજ સવારમાં બે થી ત્રણ તોલા જેટલો બ્રાહ્મીનો રસ પીવો. આ પ્રયોગ ત્રણ માસમાં ઇષ્ટફલને આપે છે. ખોરાકમાં તેલ-મરચાં ઓછામાં ઓછાં વાપરવા.

૩. ત્રણ દિવસ સુધી નિરાહાર રહીને માત્ર મંડૂકપર્ણીનો રસ પીવો. ત્યારબાદ ત્રણ દિવસ માત્ર દૂધ પર રહેવું. એનું પરિણામ શીઘ્ર આવે છે.

૪. વમન-વિરેચનથી શુદ્ધ થયા પછી સવારમાં શક્તિ મુજબ બ્રાહ્મીનોરસ પીવો. જ્યારે એ પચી જાય ત્યારે ત્રીજે પહોરે દૂધ લેવું. આ આ રીતે સાત દિવસ સુધી કરવાથી બુદ્ધિ તેજસ્વી થાય છે. એ પ્રયોગ એક સપ્તાહ વધારે સુધી કરવાથી બુદ્ધિ તેજસ્વી થાય છે. એ પ્રયોગ એક સપ્તાહ વધારે લંબાવવાથી નવા ગ્રન્થો બનાવવાથી શકિત આવે છે, તથા ત્રીજુ સપ્તાહ ચાલુ રાખવાથી રોજના ૧૦૦ શ્લોકો માત્ર સાંભળીને યાદ રાખવા જેવી શકિત પ્રાપ્ત થાય છે. કુલ ૨૧ દિવસની પ્રયોગથી પરિણામ ઘણું સુંદર આવે છે. આ પ્રયોગ સુશ્રુતસંહિતામાં આપેલો છે.

૫ વજ, કુષ્ઠ (ઉપલેટ), શંખાવલી અને સોનાના વરખ સાથે બ્રાહ્મીના રસનું પાન કરવાથી નષ્ટ સ્મૃતિ ફરી પ્રાપ્ત થાય છે.

બ્રાહ્મીચૂર્ણ

બ્રાહ્મીનાં પાન ૧ ભાગ, લીંડીપીંપર ૧ ભાગ, આંબળા ૧ ભાગ તથા સાકર ૪ ભાગ મેળવી ચૂર્ણ બનાવવું. તેમાંથી રોજ સવારે ૦। તોલો જેટલું વાપરવું. ઉપર ગાયનું દૂધ પીવું. આ પ્રયોગ બેથીત્રણ માસ સુધી કરવાથી સ્મૃતિ ઘણી તીવ્ર બને છે.

૭ બ્રાહ્મી, સુંઠ, હરડે, વજ, શતાવરી, ગળો, વાવડીંગ, શંખાવલી, ઉપલેટ, અશ્વગંધા, સિંધવ, પીપરમૂળ, અઘેડો, સફેદ જીરૂ, શાહજીરૂ અને અજમોદ એ સોળ વસ્તુઓ સરખા ભાગે મેળવીને તેનું ચૂર્ણ બનાવવું. તેમાં ચૂર્ણ જેટલી જ સાકર ઉમેરવી. એમાંથી ૦। તોલો જેટલું ચૂર્ણ સવારસાંજ દૂધ સાથે વાપરવું. તેનાથી બુદ્ધિ અને સ્મૃતિ ઘણી તેજસ્વી થાય છે.

૮ બ્રાહ્મી, વજ, અશ્વગંધા ને પીંપરનું ચૂર્ણ બનાવી મધ સાથે લેવું. ૭ દિવસમાં ફાયદો બતાવે છે.

બ્રાહ્મીનું સરબત

સુકા બ્રાહ્મીનાં પાન ૮૦ તોલા લઈ, સાફ કરી, આઠગણાં પાણીમાં અગ્નિની ધીમી આંચ આપીને ક્વાથ તૈયાર કરવો. જ્યારે તેમાં ચતુર્થાંશ પાણી બાકી રહે. ત્યારે ઉતારી લઇ કપડાંથી ગાળી લેવો. પછી એ ગાળેલા ક્વાથમાં પાંચ રતલ સાકર ઉમેરી કડક ચાસણી કરી લેવી, એટલે શરબત તૈયાર થશે. આ શરબત તરત જ કપડે ગાળી લેવું ને ઠંડુ થયેથી બાટલીમાં ભરી રાખવું. આશરે સાડાપાંચ રતલ જેટલું થશે. આ શરબત સવારસાંજ જમ્યા પછી એકથી બે તોલા જેટલું વાપરવું.

બ્રાહ્મી ગુટિકા

બ્રામ્હીનું ચૂર્ણ અને શિલાજીત બરાબર લઇ મધમાં ગોળી બનાવવી. તેને છાંયડે સુકવી લેવી. તેમાંથી એકેક ગોળી સવાર સાંજ વાપરવાથી સારો ફાયદો થાય છે.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

સારસ્વત ચૂર્ણ

૧૧ કુષ્ઠ, અશ્વગંધા, સંચળ, અજમોદ જીરૂ, શાહજીરૂ, સુંઠ, મરી, પીંપર, કાળીપાટ અને શંખાવલી ; એ પ્રત્યેક સમાન ભાગ લઇ તેની બરાબર વજ લેવો. એનું ચૂર્ણ બનાવી બ્રાહ્મીનાં રસમાં ૭ દિવસ સુધી ઘુંટવું. પછી તેને સૂકવી લેવું. આ ચૂર્ણ મધ અને ઘી ના સાથે ૧ તોલા પર્યંત સાત દિવસ સુધી લેવું. એના પ્રભાવથી સ્મૃતિ ઘણી સુધરી જાય છે.

૧૨ ગળો, અઘેડો, વાવડીંગ, શંખાવલી, બ્રાહ્મી વજ, સુંઠ અને શતાવરી સરખાભાગે લઈ તેનું ચૂર્ણ કરવું. ઘી ની સાથે સેવન કરવાથી ત્વરિત ફાયદો કરે છે.

૧૪ કુષ્ઠ, અશ્વગંધા, સિંધવ, પીપર, મરી, જીરૂ, શાહજીરૂ, સુંઠ, કાળીપાટ, અજમોદ અને વજ સમાનભાગે લઈને ચૂર્ણ બનાવવું. તેમાંથી બે તોલા જેટલુ સવારમાં મધ અને ઘી સાથે લેવું. જરૂર હોય તો એ પ્રમાણ વધારીને ૪ તોલા પર્યંત કરી શકાય. આ પ્રયોગ દુર્બુદ્ધિ નામના ભિક્ષુકની બુદ્ધિ વધારવા માટે નન્દનવિહારમાં કહેલો છે.

વચાચૂર્ણ

જે મનુષ્ય દૂધ અથવા તેલ અથવા ઘી સાથે વજનું એક મહિના સુધી સેવન કરે છે, તે રાક્ષસાદિથી નિર્ભય, રૂપવાન્, વિદ્વાન, નિર્મલ, અને શોધિતવાણી બોલનારો થાય છે.

વજ શબ્દથી અહીં ઘોડાવજ સમજવો, પરંતુ ખુરાસાની વજ સમજવો નહિ, વજ મેધ્ય, સ્મૃતિવર્દ્ધક અને સ્વરને સુધારનારો છે; પરંતુ ૧૫ થી ૨૦ રતિ લેવાથી ઉલ્ટી થાય છે, એટલે વધારે લેવો નહીં.

વજના ચૂર્ણને આંબળાના રસની એક ભાવના આપવી. તેનું ઉપર બતાવેલા પ્રમાણથી ઘી ની સાથે સેવન કરવું.

ત્રિફલાચૂર્ણ

ત્રિફલા એટલે હરડા, બહેડાં અને આંબળાનું ચૂર્ણ મીઠા સાથે એક વર્ષ પર્યંત સેવન કરવાથી બુદ્ધિ તથા સ્મૃતિમાં ઘણો સુધારો થાય છે.

જેઠીમધચૂર્ણ

જેઠીમધનું ચૂર્ણ વંશલોચન સાથે એક વર્ષ સુધી પર્યંત લેવાથી સ્મૃતિ તેજસ્વી થાય છે.

પીંપરચૂર્ણ

લીંડીપીપરનું ચૂર્ણ મધ અને ઘીની સાથે એક વર્ષ પર્યંત લેવાથી સ્મૃતિ તેજસ્વી થાય છે.

અપામાર્ગાદિચૂર્ણ

અઘેડો, વજ, સુંઠ, વાવડીંગ, શંખાવલી, શતાવરી, ગળો અને હરડેનું ચૂર્ણ ઘીની સાથે પ્રતિદિન વાપરવાથી એક હજાર ગ્રંથો ધારણ કરવા જેટલી તીવ્ર સ્મૃતિ પેદા થાય છે.

જ્યોતિષ્મતિ તેલ

માલકાંગણીનું સંસ્કૃત નામ જ્યોતિષ્મતિ છે. એનું તેલ સ્મૃતિ વધારવા માટે ઘણું અકસીર મનાય છે. સોળમાં સૈકામાં તૈલગણદેશમા થઈ ગયેલા ઈલેશ્વરોપાધ્યાયે આ તેલના પ્રયોગથી પોતાની પાઠશાળામાં ભણતા ૫૦૦ વિદ્યાર્થીઓને ઘણા બુદ્ધિમાન્ -સ્મૃતિવાન બનાવ્યા હતા તથા તેની નાચી નામની પુત્રી પણ એનાથી ઘણી જ તીવ્ર સ્મૃતિવાળી થઈ હતી. ત્યારથી મ્હૈસુર, તાંજોર, કાંચી તથા કાશીની પાઠશાળાઓના પંડિતો પોતાના શિષ્યોને બુદ્ધિમાન કરવા માટે એ તેલનો ઉપયોગ કરવા લાગ્યા હતા.

માલકાંગણીના તેલનાં ૧૦ ટીપાં પતાસાં પર નાખવાં, પછી તે પતાસું ખાઇને ઉપર દૂધ પીવું. ખોરાકમાં જૂના ચોખા તથા દૂધ વાપરવું. પાણી બીલકુલ ન વાપરવું અથવા બહુ જ અલ્પ વાપરવું. તેલનું પ્રમાણ બબ્બે ટીપાથી વધારતા જવું. પણ ૦૧ તોલા જેટલું થાય એટલે આગળ ન વધારવું. કુલ ૪૦ દિવસ એ પ્રયોગ કરવો.

રતિ રતિ વધારીને એક તોલા પર્યંત જ્યોતિષ્મતિ તેલ જે સૂર્યપર્વમાં પાણીની સાથે પીવે છે, તે પ્રજ્ઞામૂર્તિ કવીન્દ્ર થાય છે. (હાલની દેહ સ્થિતિ પ્રમાણે ૦૧ તોલાથી વધારે વાપરવાની જરૂર નથી.)

વિશ્વાદ્યચૂર્ણ

સુંઠ, અજમો, હળદર, દારૂ, હળદર, સિંધવ, વજ, જેઠીમધ, કુષ્ટ, પીપર, અને જીરૂ, એનું સમભાગ ચૂર્ણ કરીને ઘીની સાથે પ્રાતઃકાલમાં ચાટવાથી સાક્ષાત્ સરસ્વતી મુખમાં નિવાસ કરે છે.

આ પ્રયોગ ભાવપ્રકાશ અમૃતસાગર આદિ વૈદકના પ્રસિદ્ધ ગ્રંથોમાં આપેલો છે.

ત્રિકટવાદિ ચૂર્ણ

સુંઠ, મરી, પીંપર, ત્રિફલા, ધાણા, અજમો, શતાવરી, વજ, બ્રાહ્મી અને ભાર્ગી એ બધાનું સમભાગ ચૂર્ણ કરવું. તેનું મધની સાથે સેવન કરવાથી બાલક પણ બોલવામાં ચતુર અને વીણાના જેવો સ્વરવાળો થાય છે. આ પ્રયોગ દરમિયાન તેલવાળું, તીખું, લુખું, ખાટું, તેમજ વાયડું ખાવું નહિ.

વૃદ્ધદારુકમૂલ ચૂર્ણ

વરધારાના મૂળને ખૂબ ઝીણું ખાંડીને ચાળી લેવું, પછી તેને શતાવરીના રસની સાત વાર ખાવના આપવી. એમાંથી ૧ તોલા જેટલું ચૂર્ણ ઘીની સાથે એક મહિનો ખાવાથી મનુષ્ય ઉત્તમ બુદ્ધિવાળો, સ્મૃતિમાન અને વલીપલીતથી રહિત થાય છે.

આ પ્રયોગ ચક્રદત્ત, વૃન્દમાધવ, ભાવપ્રકાશ, યોગ્ય રત્નાકર, આદિ ગ્રંથોમાં જણાવેલો છે.

ધાત્રી ચૂર્ણ

આંબળાનું ચૂર્ણ ૩૫૬ તોલા લઇને તેના સ્વરસમાંજ ભીંજાવવું. પછી ૧૨૮ તોલા મધ અને ૧૨૮ તોલા ઘી, ૩૨ તોલા પીપર અને ૬૪ તોલા સાકર, એ બધું એકઘડામાં ભરીને તેને ધાન્યના ઢગલામાં એક વર્ષપર્યંત રાખી મૂકવું. એ રીતે તૈયાર થયેલી ઔષધિનું યોગ્ય પ્રમાણમાં સેવન કરવાથી મનુષ્ય પલિત રોગથી રહિત, સુંદર

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

રૂપ વર્ણવાળો અને પ્રભાવશાળી થાય છે; તથા વ્યાધિ રહિત બનીને, મેધા, સ્મૃતિ, બલ, રચનચાતુર્ય, દઢતા અને સત્વસંપન્નતા પ્રાપ્ત કરે છે.

ચક્રદત્ત, વૃન્દમાધવ, ભૈષજયરત્નાવલીમાં આ પ્રયોગ આપેલો છે.

શતાવરી ચૂર્ણ

શતાવરી, ગોરખમુંડી, ગળો, હરિતકર્ણ, (આ ખાખરાનો જ એક ભેદ છે.) ખાખરો અને મુસલી એ બધાને સમભાગે મેળવીને ચૂર્ણ બનાવવું. તેને ઘી સાથે ખાવાથી બુદ્ધિ તથા સ્મરણશક્તિ ખૂબ સુધરે છે.

કલ્યાણકાવલેહ

હળદર, વજ, કુષ્ઠ, પીંપર, સુંઠ, અજમોદ, જેઠીમધ અને સિંધવ સમભાગે લઈને તેનું ચૂર્ણ બનાવવું. તે ઘીની સાથે ચાટવાથી એકવીશ દિવસમાં માણસ શાસ્ત્રને સમજીને ધારણ કરી શકે તેવો બુદ્ધિમાન થાય છે.

ચંદ્રપ્રભાવટી

ચંદ્રપ્રભા નં.૧ નું સેવન લાંબો વખત કરવાથી તે બુદ્ધિ અને સ્મૃતિને વધારે છે.

અશ્વગંધાદિ અવલેહ

અશ્વગંધા, અજમોદ, કાળીપાટ, સુંઠ, મરી, લીંડીપીંપર, વરીયાળી, શતાવરી અને સિંધવ સમાન ભાગે લેવા. તે બધાના વજનથી અરધો વજ લઈને ચૂર્ણ બનાવવું. એમાંથી હંમેશા ૦॥ તોલાથી ૧ તોલા જેટલું ખાવું. તે પચી જાય ત્યારે દૂધનું ભોજન કરવું. એનાં સેવનથી સ્મૃતિ એક હજાર ગ્રંથ ધારણ કરવા જેટલી તીવ્ર બને છે.

ચ્યવન-પ્રાશાવલેહ

અષ્ટવર્ગયુક્ત ચ્યવનપ્રાશાવલેહ રોજ સવારે ૧ તોલા જેટલો લઈ, ઉપર દૂધ પીવાથી મગજ પુષ્ટ થઈ સ્મૃતિમાં સુધારો થાય છે. આ પ્રઓગ ઓછામાં ઓછો ત્રણ માસ પર્યંત કરવો જોઈએ. તેને બનાવવાની રીત કોઈપણ પ્રસિદ્ધ આયુર્વેદિક ગ્રંથમાંથી મળી શકશે.

રસો

બૃહદ સુવર્ણમાલિની, વસંતકુસુમાકર રસ, તથા પૂર્ણ ચંદ્રોદય, એ ત્રણ પૈકી કોઈનું પણ વિધિપૂર્વક સેવન કરવાથી બુદ્ધિ સતેજ થાય છે અને સ્મૃતિ સુધરે છે.

બુદ્ધિવર્ધક ચાટણ

૧૦૦ સુકા ગુંદા, ૧૦૦ ઉનાબ, તથા ૩ તોલા ગુલેબનફશા લઈને એક વાસણમાં ૧૨ કલાક સુધી પલાળી રાખવા. પછી તેમાંથી પાણી નીચોવી લઈ તેનો કાઢો કરવો, જે ૦॥ રતલના આશરે રહેવો જોઈએ. એ કાઢામાં ૧॥ રતલ હરડેના મુરબ્બાની ચાસણી, ૧ રતલ મધ અને સાકર નાખી, એકતારી ચાસણી કરવી. વધારે કડક ન થાય તેનું ધ્યાન રાખવું. તેમાં નીચેની વસ્તુઓનું બનેલું ચૂર્ણ નાખીને ખૂબ હલાવવું તથા ખૂબ ગરમ થયા બાદ નીચે ઉતારવું. ચૂલા ઉપર પાતળું દેખાશે, પણ ઠર્યા પછી તે બરાબર ચીકણું થઈ જશે.

જે ચૂર્ણને ઉમેરવાનું છે, તેની વિગત :-

રંગારી હરડે	-	તોલા ૨
કાબુલી હરડે	-	તોલા ૨
બાળ હરડે	-	તોલા ૨
ધાણાં	-	તોલા ૨
વંશલોચન	-	તોલા ૨
ગુલેબનફશા	-	તોલા ૨
નસોત	-	તોલા ૨
ગુંદ સારો	-	તોલા ૦॥
ચંદનનો ભૂકો	-	તોલા ૦॥
બ્રાહ્મી	-	તોલા ૨
શંખાવલી	-	તોલા ૦॥
એલચી	-	તોલા ૦॥

આ ચૂર્ણને ૧૫ તોલા મીઠા બદામનું તેલ કાઢીને તેનો કરમો દેવો.

સવારમાં ૦॥ તોલાથી ૧ તોલા પર્યંત ચાટવાથી મગજના તમામ રોગ મટાડે છે તથા બુદ્ધિ અને સ્મૃતિને તેજ કરે છે.

આ પ્રયોગ ઘણા પર અજમાવેલો છે.

બુદ્ધિ-વર્ધક સરસ્વતી-વિધાન

૧.ગાયનું ઘી - ૧ શેર, (સહિજન) ની જડ ૧ તોલો, ૧૫ ગ્રામ મીઠી વચ, ૧૫ ગ્રામ સિંધાલૂણ, ધવડી (ધવઈ) ના ફૂલ લોધ-બધું પીસીને ૪ શેર બકરીના દૂધમાં ઘી નાંખી ધીમા તાપે ઉકાળવું. જ્યારે દૂધ અને દવા બળી જાય, ત્યારે ઘી ગળી લેવું. એક તોલા ઘીનું સેવન, સરસ્વતી-મંત્ર દ્વારા કરે તો બુદ્ધિ, સ્મૃતિ, મેધા, કાન્તિ ખૂબ વધે.

સરસ્વતી મંત્ર : ૐ હ્રાં ઐં હ્રીં ૐ સરસ્વત્યૈ નમઃ (૧૨ હજાર જાપથી પુરશ્ચરણ)

૨.હળદર, દળેલુ મીઠું, પીપરામૂળ, સૂંઠ, જીરૂં, આજમો, (મૂલેઠી), (સહુઆ, સિંધાલૂણ ૨૫-૨૫ ગ્રામ લઈને ચૂર્ણ કરવું. ૪ ગ્રામ ઘી સાથે ખાવાથી બુદ્ધિ વધે.

૩. સારસ્વત ચૂર્ણ- (ગુરુચિ), (અપામાર્ગ), (ચિચિરી), વાવડીંગ, શંખપુષ્પી (કોડિહાર), મીઠી વચ, હરડે, દળેલું, મીઠું, શતાવરી-બધું સપ્રમાણ લઈ ચૂર્ણ કરવું. ઘી સાથે ખાવાથી બુદ્ધિ વધે.

૪. સોની સળીથી અથવા કુશા ની જડથી ગંગાજળ દ્વારા, આઠમ અથવા ચૌદશને દિવસે જીભપર ઐં બીજ લખવો.

૫. હંસારૂઢા માઁ સરસ્વતીનું ધ્યાન કરી માનસ પૂજા પૂર્વક નીચેનો મંત્ર ૨૧ વાર જપવો. - ૐ ઐં ક્લીં સૌઃ હ્રીં શ્રીં ધ્રીં વદ વદ વાગ્વદિની સૌઃ ક્લીં ઐં શ્રી સરસ્વત્યૈ નમઃ ।

જાપ-ફળ માના હાથમાં અર્પિત કરો. ત્યારે નીચેના સ્તોત્રનો એકવાર નિત્ય-પાઠ કરવો. બન્ને પખવાડિયાઓની તેરસના દિવસે ૨૧ વાર સ્તોત્રનો પાઠ કરવો. સરસ્વતી કંઠમાં વાસ કરે છે.

સંપૂર્ણ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

..... परिशिष्ठ विभाग .....

श्रीबप्पभट्टिसूरिकृत
श्री सरस्वतीकल्प-स्तोत्रम् ।

शार्दूल. स्नातस्या प्रतिम.......

अन्तः कुण्डलिनि प्रसुप्तभुजगाकारस्फुरद्विग्रहां,
शक्तिं कुण्डलिनीं विधाय मनसा हुंकारदण्डाहताम् ।
षट्चक्राणि विभिद्य शुद्धमनसां प्रद्योतनद्योतनीं,
लीनां ब्रह्मपदे शिवेन सहितामेकत्रलीनां स्तुमः ॥१॥

कन्दात् कुण्डलिनि ! त्वदीयवपुषा निर्गत्य तन्तुत्विषा,
किञ्चिच्चुम्बितमम्बुजं शतदलं त्वद्ब्रह्मरन्ध्रादधः ।
यश्चन्द्रद्युति ! चिन्तयत्यविरतं भूयोऽत्र भूमण्डले,
तन्मन्ये कविचक्रवर्तिपदवीच्छत्रच्छलाद् वल्गति ॥२॥

यस्त्वद्वक्त्रमृगाङ्कमण्डलमिलत्कान्तिप्रतानोच्छल-
च्चञ्चच्चन्द्रकचक्रचित्रितककुप्कन्याकुलं ध्यायति ।
वाणी[१] ! वाणि विचित्रभङ्गुरपद-प्रागल्भ्यश्रृङ्गारिणी,
नृत्यत्युन्मदनर्तकीव सरसं तद्वक्त्ररङ्गाङ्गणे ॥३॥

देवि ! त्वद्धृतचन्द्रकान्तकरकश्च्योतत्सुधानिर्झर-
स्नानानन्दतरङ्गितं पिबति यः पीयूषधारारसम् ।
तारालंकृतचन्द्रशक्तिकुहरेणाकण्ठमुत्कण्ठितो,
वक्त्रेणोद्गिरतीव तं पुनरसौ वाणीविलासच्छलात् ॥४॥

क्षुभ्यत्क्षीरसमुद्रनिर्गतमहाशेषाहिलोलत्फणा-
पत्रोन्निद्रसितारविन्दकुहरैश्चन्द्रस्फुरत्कर्णिकैः ।
देवि ! त्वां च निजं च पश्यति वपु र्यः कान्तिभिन्नान्तरं,
ब्राह्मि ! ब्रह्मपदस्य वल्गति वचः प्रागल्भ्यदुग्धाम्बुधेः ॥५॥

नाभीपाण्डुरपुण्डरीककूहराद् हृत्पुण्डरीके गलत् -
पीयूषद्रववर्षिणि ! प्रविशतीं त्वां मातृकामालिनीम् ।
दृष्ट्वा भारति ! भारती प्रभवति प्रायेण पुंसो यया,
निर्ग्रन्थोऽपि शतान्यपि ग्रथयति ग्रन्थायुतानां नरः ॥६॥

त्वां मुक्तामयसर्वभूषणधरां शुक्लाम्बराडम्बरां,
गौरीं गौरिसुधांतरङ्गधवलामालोक्य हृत्पङ्कजे ।
वीणापुस्तकमौक्तिकाक्षवलयश्वेताब्जवल्गत्करां,
न स्यात् कः शुचिवृत्त-चक्ररचनाचातुर्यचिन्तामणिः ॥७॥

पश्यन् त्वां तनुमिन्दुमण्डलगतां त्वां चाभितो मण्डितां,
यो ब्रह्माण्डकरण्डपिण्डितसुधाडिण्डीरपिण्डैरिव ।
स्वच्छन्दोद्गतगद्यपद्यलहरी लीलाविलासामृतैः,
सानन्दास्तमुपाचरन्ति कवयश्चन्द्रं चकोरा इव ॥७॥

तद्वेदान्तशिरस्तदोङ्कृतिमुखं तत् तत्कलालोचनं,
तत्तद्वेदभुजं तदात्महृदयं तद्गद्यपद्यांऽह्रि च ।
यस्त्वद्वर्ष्म विभावयत्यविरतं वाग्देवि ! तद् वाङ्मयं,
शब्दब्रह्मणि निष्ठितः स परमब्रह्मैकतामश्नुते ॥८॥

वाग्बीजं स्मरबीजवेष्टितमतो ज्योतिःकला भृद्बहि-
रष्टद्वादश-षोडशद्विगुणितंद्वयष्टाब्जपत्रान्वितम् ।
तद्बीजाक्षरकादिवर्णरचितान्यग्रे दलस्यान्तरे,
हंसः कूटयुतं भवेदवितथं यन्त्रं तु सारस्वतम् ॥९॥

ॐ ह्रीं श्रीं स(ह)ह्रीं सबीजकलितां वाग्वादिनीदेवतां,
गीर्वाणासूरपूजितामनुदिनं काश्मीरदेशेभवाम् ।
अश्रान्तं निजभक्तिशक्तिवशतो यो ध्यायति प्रस्फुटं,
बुद्धिज्ञानविचारसार सहितः स्याद् देव्यसौ साम्प्रतम् ॥१०॥

स्मृत्वा मन्त्रं सहस्रच्छदकमलमनुध्याय नाभीहृदोत्थं,
श्वेतस्निग्धोर्ध्वनालं हृदि च विकचतां बाष्प निर्यातमास्यात् ।
तन्मध्ये चोर्ध्वरुपामभयदवरदां पुस्तकाम्भोजपाणिं,
वाग्देवीं त्वन्मुखाच्च स्वमुखमनुगतां चिन्तयेदक्षरालीम्
॥११॥ स्रग्धरा.

किमिह बहुविकल्पैर्जल्पितैर्यस्य कण्ठे,
भवति विमलवृत्तस्थूलमुक्तावलीयम् ।
भवति भवति ! नाथे ! भव्यभाषाविशेषै,
र्मधुरमधुसमृद्धस्तस्य वाचां विशेषः ॥१२॥ मालिनी.

सम्पूर्णम्

श्री बप्पभट्टिसूरिकृत सरस्वती मन्त्रकल्प

अथ मन्त्रक्रमो लिख्यते - ॐ सरस्वत्यै नमः । अर्चनमन्त्रः

ॐ भूरिसी भूतधात्री भूमिशुद्धिं कुरु कुरु स्वाहा । भूमिशुद्धिमन्त्रः ।
ॐ विमले ! विमलजले ! सर्वतीर्थजले ! पां वां ज्वीं ज्वीं अशुचिः शुचीर्भवामि स्वाहा ! आत्मशुद्धिमन्त्रः ।
ॐ वद वद वाग्वादिनी ह्रीं शिरसे नमः ।
ॐ महापद्मयशसे ह्रीं योगपीठाय नमः ।
ॐ वद वद वाग्वादिनी ह्रूँ शिखायै वषट् ।
ॐ वद वद वाग्वादिनी नेत्रद्वयाय वषट् ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ॐ वद वद वाग्वादिनी कवचाय हुं।
ॐ वद वद वाग्वादिनी। अस्त्राय फट्। इति सकलीकरणम्।
ॐ अमृते! अमृतोद्भवे! अमृतं स्त्रावय ऐं क्लीँ ब्लूँ द्रां द्रीं द्रावय द्रावय स्वाहा।
यो जपेज्जातिकापुष्पैर्भानुसंख्यसहस्त्रकम्।
दशांशहोमसंयुक्तं च स्याद् वागीश्वरीसमः ॥१॥
महिषाख्यगुग्गुलेन प्रविनिर्मितचनकमात्रसद्गुटिकाः।
होमस्त्रिमधुरयुक्तः तुष्टा देवी वरं दत्ते ॥२॥ इति शुद्धं श्रीसारस्वतम्।
अथैतत्पीठक्रमो लिख्यते -

पद्मोपरि पद्मासनस्था भगवतीमूर्तिः करचतुष्टयधृतवरपद्मा शिरसि षट्कोणाकारमुकुटभ्राजति नाभौ चतुर्दलपद्मधारिणी लेख्या। ततो नाभिपद्मे कर्णिकायां ॐ कारं लिखेत्, पूर्वादिचतुर्दलेषु न १ मः २ सि ३ द्धं ४ इत्यक्षराणि लेख्यानि। अधस्तनदक्षिणकरे षोडशदलं पद्मं कृत्वा तत्र कर्णिकायां ऐंकारं दत्त्वा पूर्वादिषोडषदलेषु क्रमेण षोडश स्वरान् लिखेत्, अधस्तनवामकरे पञ्चविंशतिदलं पद्मं कृत्वा तत्कार्णिकायां श्रीकारं विलिख्य पूर्वादिपञ्चविंशतिदलेषु (क्रमेण) क्रमात् कादयो वर्गवर्णाः पञ्चविंशतिलेख्याः। अथवोपरितन-दक्षिणकरे अष्टदलं पद्मं कृत्वा तत्र कर्णिकायां सौं इति बीजं लिखित्वा पूर्वादिदलेषु य - र - ल - व - श - ष - स - ह - इत्यष्टौ वर्णा लेख्याः। उपरितनवामकरेऽप्यष्टदलं पद्मं कृत्वा तत्कर्णिकायां क्लीं इति बीजं दत्वा पूर्वाद्यष्टदलेषु व १ द २ व ३ द ४ वा ५ ग्वा ६ दि ७ नि ८ पूर्वादिकोणषट्के स १ र २ स्व ३ त्यै ४ न ५ मः ६ एवमक्षरषट्कं लेख्यम्। सर्वं शुक्लध्यानेन षट्चक्रस्थापनं विधाय ध्येयम्।

मूलमन्त्रश्चायम् - ॐ ऐं श्रीं सौं क्लीं वद वद वाग्वादिनी ह्रीं सरस्वत्यै नमः। इति पाठशुद्धया मन्त्रं स्मरेत्, करजापो लक्षं जातिपुष्पैः सहस्त्राः १२ जापः। गुग्गुलगुटी १२०० त्रिमधुरमिश्राः कृत्वा होमः कार्यः, आश्विने चैत्रे वा नवरात्रेषु कार्य दीपोत्सवाऽमावास्यां वा ततः सिद्धिः॥

आम्नायान्तरेण यन्त्रं लिख्यते, यथा-

वृत्तं मण्डलं कृत्वा परितः पूर्वादौ चत्वारि दलानि, तत्र पूर्वदले ॐ ह्रीं देवतायै नमः १, दक्षिणदले ॐ ह्रीं सरस्वत्यै नमः २, पश्चिमदले ॐ ह्रीं भारत्यै नमः ३, उत्तरदले ॐ ह्रीं कुम्भदेवतायै नमः ४,

तद्बहिरष्टदले, तत्र पूर्वादितः ॐ मोहे यः १, ॐ नन्दे यः २, ॐ भद्रे यः ३, ॐ जये यः ४, ॐ विजये यः ५, ॐ अपराजिते यः ६, ॐ जम्भे यः ७, ॐ स्तम्भे यः ८, इति लेख्यम्। तद्बहिः षोडशदलानि, तत्र-ॐ रोहिण्यै नमः १, ॐ प्रज्ञप्त्यै नमः २, इत्यादिषोडश देवीनामानि लेख्यानि, तद्बहिः पुनरष्टदलानि, पूर्वदले ॐ ह्रीं इन्द्राय नमः १ क्रमेण ॐ ह्रीं अग्नये नमः २, ॐ ह्रीं यमाय नमः३, ॐ ह्रीं नैऋतये नमः ४, ॐ ह्रीं वरुणाय नमः ५, ॐ ह्रीं वायवे नमः ६, ॐ ह्रीं कुबेराय नमः ७, ॐ ह्रीं ईशानाय नमः ८ इति लिखेत्। ततो मायया त्रिरभिवेष्ट्य क्रोँ कारेण निरुध्य परितः पृथ्वीमण्डलं कोणेषु प्रत्येकं चतुर्वज्राङ्किकतं कृत्वा मध्यकोणेषु लं प्रत्येकं लिखेत्। इति यन्त्रविधिः।

यन्त्रमध्ये मन्त्रो भगवतीमूर्तिर्वा लेख्या।

मन्त्रश्चायम् - ॐ ऐं ह्रीं श्रीं वद वद वाग्वादिनी! भगवति! सरस्वति! ह्रीं नमः। एतन्मन्त्रस्य पूर्वसेवा करजप्यः लक्षं जातीपुष्प जातिश्च १२००० ततो दशांश होमो घृतगुग्गुलमधुखण्डैर्जपि-तपुष्पमध्यात् १२००० पुष्पाणि गृहीत्वा गुटिका संचूर्ण्यते। मन्त्रदानं दीपोत्सव एव गर्भे मन्त्रो मूर्तिर्वा भगवत्या लिख्यते यन्त्रस्योभयथापि कार्यम्। जापे नमः। होमे स्वाहा। इति श्रीबप्पभट्टिसूरेराम्नायः।

अथ पुनः श्री बप्पभट्टिसूरिविद्याक्रमे महापीठोद्धारो लिख्यते - ऐं क्लीँ ह्सौँ: पूर्ववक्त्रायने नमः, १ ऐं क्लीँ ह्सौँ: दक्षिणवक्त्राय नमः २, ऐं क्लीँ ह्सौँः पश्चिमवक्त्राय नमः ३, ऐं क्लीँ ह्सौँः उत्तरवक्त्राय नमः ४, ऐं क्लीँ ह्सौँः ऊर्ध्ववक्त्राय नमः ५ - वक्त्रपञ्चकम्।

ऐं हृदि कमलायै हृदयाय नमः १, ऐं शिर कुलायै नमः, ऐं शिरसे स्वाहा २, ऐं शिखकुलायै शिखायै वौषट् ३, ऐं कवचकुलाय कवचाय नमः ४, ऐं नेत्रायै नेत्रत्रयाय वषट् ५, ऐ अस्त्रकुलायै अस्त्राय फट् ६, अ ऐ अङ्गसकलीकरणम्। इति करन्यासः, अङ्गन्यासः, पात्रपूजा, आत्मपूजा, मण्डलपूजा, ततः आह्वानं स्थापनम्।

सन्निधानं सन्निरोधमुद्रा - दर्शनयोनिमुद्रा - गोस्तनमुद्रा - महामुद्रा इति मुद्रात्रयं दर्शयेत्, ततो जापः कार्यः। यथाशक्तया करजापेन लक्षजापः। पुष्पजापे चतुर्विंशति सहस्त्राणि दशांशेन होमः। पूजापुष्पाणि कुट्टयित्वा गुग्गुलेन गुटिका घृतेन घोलयित्वा होमयेत्, त्रिकोणकुण्डे हस्तमात्रविस्तारे खाते च ततः सिद्धयति।
ऐं क्लीँ ह्सौँ वद वद वाग्वादिनी। ह्रीं नमः। मूलमन्त्रः॥
वाग्भवं प्रथमं बीजं द्वितीयं कुसुमायुधम्।
तृतीयं जीवसंज्ञं तु सिद्धसारस्वतं पुनः ॥१॥
वाग्बीजं स्मरबीजवेष्टितमतो ज्योतिःकला तद्बहि-
रष्टद्वादशषोडशद्विगुणितंद्वयष्टाब्जपत्रान्वितम्।
तद्बीजाक्षरकादिवर्णरचितान्यग्रे दलस्यान्तरे
हंसः कूटयुतं भवेदवितथं यन्त्रं तु सारस्वतम् ॥२॥
स्मृत्वा मन्त्रं सहस्त्रच्छदकमलमनुध्याय नाभीहृदोत्थं
चेतः स्निग्धोध्दनालं हृदि च विकचतां प्राप्य निर्यातमास्यात्।
तन्मध्ये चोर्ध्वरुपामभयदवरदां पुस्तिकाम्भोजपाणिं
वाग्देवीं त्वन्मुखाच्च स्वमुखमनुगतां चिन्तयेदक्षरालीम् ॥३॥
ततो मध्ये साध्यनाम ततोऽष्टदलेषु अष्टौ पिठाक्षराणि क्म्ल्व्यूँ
च्म्ल्व्यूँ ट्म्ल्व्यूँ त्म्ल्व्यूँ प्म्ल्व्यूँ य्म्ल्व्यूँ श्म्ल्व्यूँ ह्म्ल्व्यूँ इति
ततो द्वादशदलाक्षराणि यथा कं कः, चं चः, टं टः, तं तः, पं पः, यं यः, रं रः, लं लः, वं वः, शं शः, षं षः, सं सः, इति।

ह्स्वास्तु भैरवाः प्रोक्ता दीर्धस्वरेण मातरः।
असिताङ्गो रुरुश्चण्डः क्रोध अष्टौ हि भैरवाः॥

ब्रह्माणी माहेश्वरी कौमारी वाराही वैष्णवी चामुण्डा चण्डिका महालक्ष्मीः इत्यष्टौ मातरः। एवं षोडशदलेषु बीजाक्षराणि

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

यथा-अह्सौँ आह्सौँ इह्सौँ ईह्सौँ उह्सौँ ऊह्सौँ ऋह्सौँ ॠह्सौ
लृह्सौँ ॡह्सौँ एह्सौँ ऐह्सौँ ओह्सौँ औह्सौँ अंह्सौँ अःह्सौँ।
ततोऽपि द्विकाधिकत्रिंशद्दलानि - कह्सौँ खह्सौँ गह्सौँ घह्सौँ
ङह्सौँ चह्सौँ छह्सौँ जह्सौँ झह्सौँ ञह्सौँ टह्सौँ ठह्सौँ डह्सौ
ढह्सौँ णह्सौँ तह्सौँ थह्सौँ दह्सौँ धह्सौँ नह्सौँ पह्सौँ फह्सौँ
बह्सौँ भह्सौँ मह्सौँ यह्सौँ रह्सौँ लह्सौँ वह्सौँ शह्सौँ षह्सौँ
सह्सौँ ३२

प्रत्यन्तरे तु अस्मिन् द्वात्रिंशद्दलकोष्ठेषु ककारादिवर्णानामग्रे बीजाक्षरलेखने पाठान्तरं दृश्यते तदपि लिख्यते। यथा -
कद्रयौँ : खद्रयौँ : गद्रयौँ : घद्रयौँ : ङद्रयौँ : चद्रयौँ : छद्रयौँ :
जद्रयौँ : झद्रयौँ : ञद्रयौँ : टद्रयौँ : ठद्रयौँ : डद्रयौँ : ढद्रयौँ : णद्रयौँ :
तद्रयौँ : थद्रयौँ : दद्रयौँ : धद्रयौँ : नद्रयौँ : पद्रयौँ : फद्रयौँ : बद्रयौँ :
भद्रयौँ : मद्रयौँ : यद्रयौँ : रद्रयौँ : लद्रयौँ : वद्रयौँ : शद्रयौँ : षद्रयौँ :
सद्रयौँ : ३२ इति प्रत्यन्तरपाठान्तरेक्रमः। ततश्चतुःषष्टिदलानि

आलाई ईवाई ऊशाई ऋषाई लृसाई एहाई औळाई अंक्षाई	१
आवाई ईशाई ऊषाई ऋसाई लृहाई ऐळाई औक्षाई अंलाई	२
आवाई ईषाई ऊसाई ऋहाई लृळाई ऐक्षाई औलाई अंवाइ	३
आषाई ईसाई ऊसाई ॠक्षाई लृक्षाई ऐलाई औवाई अंशाई	४
आभाई ईहाई ऊळाई ॠक्षाई लृलाई ऐवाई औशाई अंषाई	५
आहाई ईळाई ऊक्षाई ॠलाई लृवाई ऐशाई औषाई अंसाई	६
आळाई ईक्षाई ऊलाई ॠवाई लृशाई ऐषाई औसाई अंहाई	७
आक्षाई इलाई ऊवाई ॠशाई लृषाई ऐसाई औहाई अंळाई	८

एवं षष्टिः खीलनानि दलेषु ततोऽपि दलानि। दलेषु ऐं ३ दुर्गे। दुर्गदर्शने नमः। ऐं ३ चामुण्डे। चण्डरूपधारिण्यै नमः।

ऐं ३ जम्भे नमः। ऐं ३ मोहे नमः। ऐं ३ स्तम्भने नमः। ऐं ३ आशापुरायै नमः। ऐं ३ विद्युज्जिह्वे। नमः। ऐं ३ कुण्डलिनी नमः।

(ऐं) ह्रीं कारवेष्टितं क्रोंकारनिरुद्धं ऐं ३ भूरिसी भूतधात्री भूमिशुद्धिं कुरु कुरु स्वाहा। भूमिशुद्धिमन्त्रः।

ऐं विमले। विमलजलाय सर्वोदकैः स्नानं कुरु कुरु स्वाहा। स्नानमन्त्रः।

मंतपयारो एसो हयारपुव्वि त्ति सोयमग्गम्मि।
सो च्चिय सयारपुव्वो विज्जानेओ कुले होइ॥
..... जीवं दक्षिणवाचयोगसमन्वितम्।
सिद्धसारस्वतं बीजं सद्यो वै वचःकारः॥

शुचिप्रदेशे पटे पट्टे वा श्रीखण्डेन कर्पूरेण वा देव्या मूर्तिं कमलासनस्थां देवीचरणसमीपे योजितकरां स्वमूर्तिं च आलिख्य देवीप्रतिमांचाग्रतोविन्यस्य देवीपूजापूर्वकं यथाशक्ति श्रीखण्डजाति कुसुमसुगन्धधूपफलनैवेद्यजल प्रदीपाक्षतादिभिः साधकः पूजयेत्। स च स्नानकं च स्नानं वा कृत्वा शुचिवेषः समुपविशेत्। ततश्च 'ॐ विमलाय विमलचित्ताय पां वां क्षां ह्रीं स्वाहा' अनेन मन्त्रेण वार ३ शिरः प्रदेशात् चरणौ यावत् हस्ताभ्यां मन्त्रस्नानं कुर्यात् चन्द्रकिरणैर्दुग्धकर्पूरैर्वा आत्मानमभिषिच्यमानं चिन्तयेत्।

'ॐ भूरिसि! भूतधात्री भूमिशुद्धिं कुरु कुरु हुं फट् स्वाहा' अनेन मन्त्रेण वार भूमिशुद्धिं कुर्यात्। ततः - ''ॐ ४ एहि एहि वार'' अनेन मन्त्रेण आह्वानं कुर्यात्। द्रव्यतो भावतश्च देव्याह्वाननं स्थापना च कार्या। ततः क्षि पद्मासने, प नाभिप्रदेशे, ॐ हृदये, स्वा नासिकायाम्, हा शिरःप्रदेशे एभिर्मन्त्रपदैरारोहक्रमेण ततश्च हा ५ ललाटे, स्वा ८ नासिकायाम्, ॐ ८ हृदये, प १३ नाभौ, क्षि ५ पद्मासने एभिरेव मन्त्राक्षरैरात्मरक्षां कुर्यात्, चतुर्दिशं नखच्छोटिकां च शिखाबन्धं विदध्यात्। ततो गुरूपदिष्टध्यानपूर्वकं मूलमन्त्रं जपेत्। मूलमन्त्रस्य सहस्र १२ करजापे ततःपुष्पजापे सहस्र १२ दशांशेन द्वादशशतैः एक दिवसमध्ये होमः कार्यः कथित जापश्च अष्टदिनानां मध्ये कार्यः उत्तरक्रियां करजापे सहस्र १२। पुष्पजापसत्कानि पुष्पाणि छायाशुष्काणि सञ्चूर्ण्य गुग्गुलेन सह चणकप्रमाणा गुटिकाः कृत्वा दुग्धघृतखण्डमध्यादाकृष्य ध्यानपूर्वं च होमयेत् खदिराङ्गारैः पलाशसमिद्भिश्च वैश्वानरः प्रथमं ज्वलन् कार्यः। पूजानन्तरम् - ॐ यः विसर्जनमन्त्रः लक्षजापे दिननियमो नास्ति, तत्रापि पूर्वविधिना दशांशेन होमः कार्यः, करजापे लक्ष १, पुष्पजापे लक्ष१, होमसहस्रा १० उत्तर क्रिया कर जाप लक्ष १ सिद्धि यावत् साधकः साधयेत्। ब्रह्मचर्य-भूमिशयनं वृक्षशयनं वा। एकवारभोजनं आम्ललवणवर्जं च कुर्यात्। स्वप्नेऽपि वीर्यच्युतौ मूलतो गच्छति, अतोऽनवरतं एलचीप्रभृतिवीर्यापहारकं भक्षयेत्।

होमकुण्डं अङ्गुलं १६, विस्तारे अङ्गुल १२

अ ॐ स्वाहा कुण्डस्य स्थापना।
आ ॐ स्वाहा मृत्तिकासंस्कारः।
इ ॐ स्वाहा जलसंस्कारः।
ई ॐ स्वाहा गोमयसंस्कारः।
उ ॐ स्वाहा उभयसंयोगसंस्कारः।
ऊ ॐ लिम्पनसंस्कारः।
ऋ ॐ स्वाहा दहनसंस्कारः।
ॠ ॐ शोषणसंस्कारः।
लृ ॐ स्वाहा अमृतलावणसंस्कारः।
ॡ ॐ स्वाहामन्त्र पूतसंस्कारः।
ए ॐ इन्द्रासनाय नमः।
ऐं ॐ स्वाहा अनलदेवतासनाय नमः।
ओ ॐ यमाय स्वाहा।
औ ॐ नैर्ऋताय स्वाहा।
अं ॐ वरुणाय स्वाहा।
अं ॐ वायवे स्वाहा।
अं अः ॐ धनदाय स्वाहा।
अं अः ॐ ईशानाय स्वाहा।
ळं ॐ कुण्डदेवतायै स्वाहा।
क्षं ॐ स्वाहा एवं कुण्डसंस्कारः।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ॐ जातवेदा आगच्छ आगच्छ सर्वाणी कार्याणि साधय साधय (साधय) स्वाहा। आह्वाननम्।

२ ॐ जलेन प्रोक्षणम्। २ ॐ अभ्रोक्षणम्। २ ॐ त्रिर्मार्जनम्। २ ॐ सर्वभस्मीकरणम्।

२ ॐ क्रव्यादजिह्वां परिहरामि। दक्षिणदिशि पुष्पं भ्रामयित्वा क्षेपणीयम्।

अथवैश्वानररक्षा-

ॐ हृदयाय नमः, ॐ शिरसे स्वाहा,। वैश्वानररक्षा।

जिह्वा - चतुर्भुज - त्रिनेत्र - पिङ्गलकेश - रक्तवर्णं - तस्य नाभिकमले मन्त्रो न्यसनीयः। होतव्यं द्रव्यं तस्मै उपतिष्ठते।

वैश्वानराहूतिः ॐ जातवेदाः सप्तजिह्व ! सकलदेवमुख ! स्वधा ! वार २१ आहूतिः करणीया। म्ल्व्र्यूँ बहुरुपजिह्वे। स्वाहा होमात् पूर्णाहूतिः मूलमन्त्रेण देव्यै साङ्गायै सपरिकरौ समस्तवाङ्मयसिद्ध्यर्थे द्वादशशतानि जापपुष्पचूर्णगुग्गुलगुटिका पूर्णाहूतिः। स्वाहा अनेन क्रमेण वार ३ यावद् भण्यते तावदनवच्छिन्नं आज्यधारया नागवल्लीपत्रमुखेन पूर्णाहूतिः कार्या। घृतकर्षः ताम्बूलं नैवेद्यम्, यज्ञोपवीत- नवीन श्वेतवस्त्रखण्डं वा दधिदूर्वाक्षतादिभिराहूतिः करणीया।

अथ विसर्जनम्-

मूलमन्त्रेण साङ्गायै सपरिवारायै देव्यौ सरस्वत्यै नमः - अनेन मन्त्रेण आत्महृदयाय स्वाहा। वैश्वानरनाभिकमलात् देवी ध्यानेनात्मनि संस्करणीया पश्चाद् ॐ अस्त्राय फट् इति मन्त्रं वारचतुष्टयं भणित्वा वार ४ अग्निविसर्जनं कार्यम्।

ॐ क्षमस्व क्षमस्व भस्मना तिलकं कार्यम्।

ऐं ह्रीं श्रीं क्लीं ह्सौँ वद वद वाग्वादिनी ! भगवति ! सरस्वति ! तुभ्यं नमः।

इति सारस्वतं समाप्तम्।

अत्र श्रीबप्पभट्टिसारस्वतकल्पोक्तमाद्यं बृहद्यन्त्रम्, इदं च द्वितीयमपि यन्त्रं आम्नायान्तरे दन्दृश्यते। गुरुक्रमेण लब्ध्वा पूजनीयम्। सर्व तत्वमिदं पाठतस्तु

वाग्बीजं स्मरबीजवेष्टितमतो ज्योतिः कला तद्बहि-
श्चाष्टद्वादशषोडशद्विगुणितं द्वयष्टाब्जपत्रान्वितम्।
तद्बीजाक्षरकादिवर्णरचितान्यग्रे दलस्यान्तरे
हंसः कूटयुतं भवेदवितथं यन्त्रं तु सारस्वतम्।

इति मूलकाव्यं यन्त्रोद्धारसूचकम्।

तथा-

ॐ ऐं श्रीमनु सौँ ततोऽपि च पुनः क्लीँ वदौ वाग्वादिनी
एतस्मादपि ह्रीं ततोऽपि च सरस्वत्यै नमोऽदः पदम्।
अश्रान्तं निजभक्तिशक्तिवशतो यो ध्यायति प्रस्फुटं
बुद्धिज्ञानविचारसारसहितः स्याद्देव्यसौ साम्प्रतम्।।

इति मूलमन्त्रोद्धारकाव्यं च।

तथापि गुरुक्रमवशतः पाठान्तराणि दृश्यन्ते तत्र गुरुक्रम एव प्रमाणम्। भक्तानां हि सर्वेऽपि फलन्तीति।

ॐ ह्रीं असिआउसा नमः अर्हं वाचिनि ! सत्यवाचिनि ! वाग्वादिनी वद वद मम वक्त्रे व्यक्तवाचया ह्रीं सत्यं ब्रूहि ब्रूहि सत्यं वद वद अस्खलितप्रचारं सदेवमनुजासुरसदसि ह्रीं अर्हं असिआउसा नमः स्वाहा।

लक्षजापात् सिद्धिर्बप्पभट्टिसारस्वतम्।

इति श्रीबप्पभट्टिसारस्वतकल्पः।

वाग्भवं प्रथमं बीजं १ द्वितीयं कुसुमायुधम्।
तृतीयं जीवसंज्ञं च सिद्धसारस्वतं स्मृतम्।।
जीवसंज्ञं स्मरेद् गुह्ये वक्षसि (वक्षस्थले) कुसुमायुधम्।
शिरसि वाग्भवं बीजं शुक्लवर्णं स्मरेत् त्रयम्।। त्रयं-बीजत्रयमित्यर्थः।

ॐ ह्रीं मण्डले आगच्छ आगच्छ स्वाहा। आह्वानम्।

ॐ ह्रीं स्वस्थाने गच्छ गच्छ स्वाहा विसर्जनम्।

ॐ अमृते ! अमृतोद्भवे ! अमृतमुखि ! अमृतं स्त्रावय स्त्रावय ॐ ह्रीं स्वाहा इति सकलीकरणम्। इति शारदाकल्पः।

ॐ नमो भगवओ अरिहओ भगवईए वाणीए वयमाणीए मम सरीरं पविस पविस निस्सर निस्सर स्वाहा।

लक्षं जापः ! वाक्सिद्धिः फलति।

ॐ नमो हिरीए बंभीए भगवईए सिज्जउ मे भगवई महाविज्जा ॐ बंभी महाबंभी स्वाहा। लक्षं पूर्वसेवायां जपः, तत्र त्रिसन्ध्यं सदा जपः।

क्षिप ॐ स्वाहेति पञ्चतत्त्वरक्षा पूर्वं कार्या। प्राङ्मुखं च ध्यानम्। एष विधिः सर्वसारस्वतोपयोगी ज्ञेयः।

नमो अरिहंताणं, नमो सिद्धाणं, नमो आयरियाणं, नमो उवज्झायाणं, नमो लोए सव्वसाहूणं। नमो भगवईए सुअदेवयाए संघसुअमायाए बारसंगपवयण-जणणीए सरस्सईए सच्चवाइणि ! सुवण्णवण्णे ओअर ओअर देवी मम सरीरं पविस पुच्छंतस्स मुहं पविस सव्वजणमणहरी अरिहंतसिरी सिद्धसिरी आयरियसिरी उवज्झायसिरी सव्वसाहुसिरी दंसणसिरी नाणसिरी चारित्तसिरी स्वाहा। सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि मोक्षमार्गः। अनेन मन्त्रेण

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

कच्चोलकस्थं कंगुतैलं गजवेलक्षुरिकया वार १००८ अष्टोत्तरसहस्त्रं अथवा अष्टोत्तरशतं अभिमन्त्र्य पिबेत् महाप्रज्ञाबुद्धिः प्रैधते । अनेन ब्राह्मीवचाऽभिमन्त्र्य भक्षणीया वाक्सिद्धिः । तथा पर्युषणापर्वणि यथाशक्ति एतत्स्मरणं कार्यं महैश्वर्यं वचनसिद्धिश्च ।

ॐ नमो अणाइनिहणे तित्थयरपगासिऐ गणहरेहिं अणुमण्णिए द्वादशाङ्गचतुर्दशपूर्वधारिणि श्रुतदेवते ! सरस्वति ! अवतर अवतर सत्यवादिनि हुं फट् स्वाहा । अनेन पुस्तिकादौ वासक्षेपः । लक्षजापे हुंफड्ग्रे च ॐ ह्रीं स्वाहा इत्युच्चारणे सारस्वतं उपश्रुतौ कर्णाभिमन्त्रणं 'नमो धम्मस्स नमो संतिस्स नमो अजिअस्स इलि मिलि स्वाहा' चक्षुः कर्णौ च स्वस्याधिवास्य परस्य वा एकान्ते स्थितो यत् श्रृणोति तत्सत्यं भवति । उपश्रुतिमन्त्रः ।।

ॐ अर्हन्मुखकमलवासिनि । पापात्मक्षयंकरि । श्रुतज्ञान-ज्वाला सहस्त्रप्रज्वलिते । सरस्वति । मत्पापं हन हन दह दह क्षां क्षीं क्षूं क्षौं क्षः क्षीरधवले ! अमृतसम्भवे ! वं वं हूं क्ष्वीं ह्रीं क्लीं ह्सौं वद वद वाग्वादिन्यै ह्रीं स्वाहा ।

चन्द्रचन्दनगुटिका दीपोत्सवे उपरागे शुभेऽह्नि वा अभिमन्त्र्य देया मेधाकरः। दक्षिणशयं स्वं स्वयं मुखे दत्वा ५/७ गुण्या क्षोभता।

चन्द्रचन्दनगुटीं रचयित्वा भक्षयेदनुदिनं सुपठित्वा .
शिष्यबुद्धिवैभवकृते विहितेयं हेमसूरिगुरुणा करुणातः ।।

ऐं क्लीं ह्रीं ह्सौं सरस्वत्यै नमः । जापः सहस्त्र ५० सारस्वतम्।

ॐ क्लीं वद वद वाग्वादिनी ! ह्रीं नमः । अस्य लक्षजापे काव्यसिद्धिः । ध्याने च भगवती श्वेतवस्त्रा ध्यातव्येति ।

समाप्तम् ।

श्रीमल्लिषेणाचार्यविरचित :
श्री सरस्वतीमन्त्रकल्पः

मुनि हंस वि. शास्त्र सं. वडोदरा प्रत नं. १६५८
सुरत ह. लि. ज्ञा. भं तथा भैरव पद्मावती कल्प

जगदीशं जिनं देवमभिवन्द्याभिशङ्करम् ।
वक्ष्ये सरस्वतीकल्पं समासायाल्पमेधसाम् ।।१।।

अभयज्ञानमुद्राक्षमालापुस्तकधारिणी ।
त्रिनेत्रा पातु मां वाणी जटाबालेन्दुमण्डिता ।।२।।

लब्धवाणीप्रसादेन मल्लिषेणेनसूरिणा ।
रच्यते भारतीकल्पः स्वल्पजाप्यकलप्रदः ।।३।।

दक्षो जिनेन्द्रियो मौनी देवताराधनोद्यमी ।
निर्भयो निर्मदो मन्त्री शास्त्रऽस्मिन् स प्रशस्यते ।।४।।

पुलिने निम्नगातीरे पर्वतारामसङ्कुले ।
रम्यैकान्तप्रदेशे वा हर्म्ये कोलाहलोज्झिते ।।५।।

तत्र स्थित्वा कृतस्नानः प्रत्यूषे देवतार्चनम् ।
कुर्यात् पर्यङ्कयोगेन सर्वव्यापारवर्जितः ।।६।।

तेजोवदद्वयस्याग्रे लिखेद् वाग्वादिनीपदम् ।
ततश्च पञ्च शून्यानि पञ्चसु स्थानकेष्वपि ।।७।।

ॐ वद वद वाग्वादिनी ह्रां हृदयाय नमः । ॐ वद वद वाग्वादिनी ह्रीं शिरसे नमः। ॐ वद वद वाग्वादिनी ह्रूं शिखायै नमः। ॐ वद वद वाग्वादिन ह्रौं कवचाय नमः। ॐ वद वद वागवादिनी ह्रः अस्त्राय नमः । इति सकलीकरणं विधातव्यम ।

रेफैर्ज्वलद्भिरात्मानं दग्धमग्निपुरस्थितम् ।
ध्यायेदमृतमन्त्रेण कृतस्नानस्ततत ! सुधी : ।।८।।

ॐ अमृते ! अमृतोद्भवे ! अमृतवर्षिणि ! अमृतं स्त्रावय स्त्रावय सं सं ह्रीं ह्रीं क्लीं क्लीं ब्लूं ब्लूं द्रां द्रां द्रीं द्रीं द्रूं द्रूं द्रावय द्रावय स्वाहा। स्नानमंत्रः । विनयमहा

ॐ ह्रीं पद्मयशसे योगपीठाय नमः । पीठस्थापनमन्त्रः ।
पट्टकेऽष्टदलाम्भोज श्रीखण्डेन सुगन्धिना ।
जातिकास्वर्णलेखिन्या दूर्वादर्भेण वा लिखेत् ।।९।।

ॐकारपूर्वाणि नमोऽन्तगानि शरीर-विन्यासकृताक्षराणि ।
प्रत्येकतोऽष्टौ च यथाक्रमेण देयानि तान्यष्टसु पत्रकेषु ।।१०।।

ब्रह्महोमनमःशब्दं मध्येकर्णिकमालिखेत् ।
कं कः प्रभृतिभिर्वर्णैर्वेष्टयेत् तन्निरन्तरम् ।।११।।

कं कः, चं चः, टं टः, तं तः, पं पः, यं यः, रं रः, लं लः वं वः शं शः, षं षः, सं सः, हं हः, ळं ळः, क्षं क्षः, खं खः, छं छः, ठं ठः, थं थःष फं फः गं गः, जं जः डं डः. दं दः, बं बः, घं घः, झं झः, ढं ढः, धं धः, भं भः, ङं ङः, ञं, ञः, णं णः, नं नः, मं मः, एतानि केसराक्षराणि ।

बाह्ये त्रिर्मायया वेष्ट्य कुम्भकेनाम्बुजोपरि ।
प्रतिष्ठापनमन्त्रेण स्थापयेत् तां सरस्वतीम् ।।१२।।

ॐ अमले ! विमले ! सर्वज्ञे ! विभावरि ! वागीश्वरि ! ज्वलदीधिति ! स्वाहा प्रतिष्ठापनमन्त्रः ।।

अर्चयेत् परया भक्त्या गन्धपुष्पाक्षतादिभिः ।
विनयादिनमोऽन्तेन मन्त्रेण श्रीसरस्वतीम् ।।१३।।

ॐ सरस्वती नमः ।

विनयं मायाहरिवल्लभाक्षरं तत्पुरो वदद्वितयम् ।
वाग्वादिनी च होमं वागीशा मूलमन्त्रोऽयम् ।।१४।।

ॐ ह्रीं श्रीं वद वद वाग्वादिनी स्वाहा । मूलमन्त्रः ।
यो जपेज्जातिकापुष्पैर्भानुसरव्यसहस्त्रकैः ।
दशांशहोमसंयुक्तं स स्याद् वागीश्वरीसमः ।।१५।।

महिषाक्षगुग्गुलेन प्रतिनिर्मितणकमानसद्गुटिकाः ।
होमस्त्रिमधुरयुक्तैर्वरदाऽत्र सरस्वती भवति ।।१६।।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

देहशिरोद्रग्नासा सर्वमुखाननसुकण्ठहृन्नाभि ।
पादेषु मूलमन्त्रबीजद्वयवर्जितं ध्यायेत् ॥१७॥

श्वेताम्बरां चतुर्भुजां सरोजविष्टरस्थिताम् ।
सरस्वतीं वरप्रदामहर्निशं नमाम्यहम् ॥१८॥

साङ्ख्यभौतिकचार्वाकमीमांसक दिगम्बराः ।
सौगतास्तेऽपि देवि ! त्वां ध्यायन्ति ज्ञानहेतवे ॥१९॥

भानुदये तिमिरमेति यथा विनाशं
क्ष्वेडं विनश्यति यथा गरुडागमेन ।
तद्वत् समस्तदुरितं चिरसञ्चितं मे
देवि ! त्वदीयमुखदर्पणदर्शनेन ॥२०॥

गमकत्वं कवित्वं च वाग्मित्वं वादिता तथा ।
भारति ! त्वत्प्रसादेन जायते भुवने नृणाम् ॥२१॥

सरस्वतीस्तवः ।

जपकाले नमःशब्दं मन्त्रस्यान्ते नियोजयेत् ।
होमकाले पुनः स्वाहा मन्त्रस्यायं सदा क्रमः ॥२२॥

सवृन्तकं समादाय प्रसूनं ज्ञानमुद्रया ।
मन्त्रमुच्चार्य सन्मन्त्री श्वासं मुञ्चीत रेचनात् ॥२३॥

वाग्भवं कामराजं च सान्तं षान्तेन संयतम् ।
बिन्द्वोङ्कारयुतं मन्त्रं त्रैपुरं तन्निगद्यते ॥२४॥

ऐं क्लीं द्व हसौं नमः ।

श्वेतैः पुष्पैर्भवेद् वाचा शोणितैर्वश्यमोहनम् ।
लक्षजापेन संसिद्धिं याति मन्त्रं सहोमतः ॥२५॥

ऐं क्लीं हसौं । मन्त्रः ।

उष्माणामादिमं बीजं ब्रह्मबीजसमन्वितम् ।
लान्तं रान्तेन संयुक्तं मायावाग्भवबीजकम् ॥२६॥

स्लीं ह्रीं ऐं सरस्वत्यै नमः ।

मन्त्रं जपति यो नित्यं जातिकाकुसुमैर्वरैः ।
रविसङ्ख्यसहस्राणि स स्याद् वाचस्पतेः समः ॥२७॥
सप्तलक्षाणि यो विद्यां मायामेकाक्षरीं जपेत् ।
तस्य सिद्ध्यति वागीशा पुष्पैरिन्दुसमप्रभैः ॥२८॥
ह्रीं झं ह्रीं जलभूबीजैर्नाम यत् तत् स्वरैर्वृतम् ।
बाह्ये द्विषड्दलाम्भोजपत्रेषु सकलं नमः ॥२९॥
सान्तं सम्पुटमालिख्य झ्वीं हंसैर्वलयीकृतम् ।
अम्भःपुरपुटोपेतं सद्भूर्जे चन्दनादिभिः ॥३०॥
सिक्थकेन समावेष्ट्य जलपूर्णघटे क्षिपेत् ।
दाहस्योपशमं कुर्याद् ग्रहपीडां निवारयेत्॥३१॥-शान्तिकयन्त्रम् ।
नाम त्रिमूर्त्तिमध्यस्थ क्लीं क्रौं दिक्षु विदिक्षु च ।
बहिर्वह्निपुटं कोठेर्ष्वौं जम्भे ! होममालिखेत् ॥३२॥

मोहापि च तथाप्रान्त ब्राह्मब्लूँकारमास्थितम् ।
ॐ ब्लैं धात्रे वषट् वेष्टयान्तर्बाह्ये क्षितिमण्डलम् ॥३३॥
फलके भूर्यपत्रे वा लिखित्वा कुङ्कुमादिभिः ।
पूजयेद् यः सदा यन्त्रं सर्वं तस्य वशं जगत् ॥३४॥ वश्ययन्त्रम् ॥
मान्तं नामयुतं द्विरेफसहितं बाह्ये कलावेष्टितं
तद्बाह्येऽग्निमरुत्परं विलिखितं ताम्बूलपत्रोदरे ।
लेखिन्यान्यमृताक्षकंटकभुवार्कक्षीरराजीप्लुतं
तप्तं दीपशिखाग्निना त्रिदिवसे रम्भामपीहानयेत् ॥३५॥
रेफद्वयेन सहितं लिख मान्तयुग्मं षष्ठस्वरस्वरचतुर्दशबिन्दुयुक्तम् ।
बाह्ये त्रिवह्निपुरमालिख चैतदन्तः पाशत्रिमूर्त्तिगजवश्यकरैश्च वेष्ट्यम्
॥३६॥

पुरं हिरण्यरेतसो विलिख्य तद्बहिः पुनः ।
करोतु मन्त्रवेष्टनं ततोऽग्निवायुमण्डलम् ॥३७॥

तद्यथा -

ॐ आँ ह्रीं क्रौं म्ल्व्र्यूं जम्भे ! मोहे ! ररर घे घे सर्वाङ्गं
दह दह देवदत्ताया हृदयं मम वश्यमानय ह्रीं यं वौषट् ॥
तं ताम्बूलरसेन हेमगरलब्रह्मादिभिः संयुजा ।
प्रेतावासनकर्परैः प्रविलिखेत् ताम्रस्य पत्रेऽथवा ।
अङ्गारैः खदिरोद्भवैः प्रतिदिनं सन्ध्यासु सन्तापयेत्
सप्ताहात् वनितां मनोऽभिलषितां मन्त्री हठादानयेत् ॥३८॥
संलिख्याष्टदलाब्जमध्यगगनं कामाधिपेनावृतं
तत्पत्रेषु तदक्षरं प्रविलिखेद् पत्राग्रतोऽग्न्यक्षरम् ।
ब्लें पत्रान्तरपूरितं वलयितं मन्त्रेण वामादिना
द्रां द्रीं ब्लूं स्मरबीजहोमसहिते नैतज्जगत्क्षोभणम् ॥३९॥
जाप्यः सहस्रदशकं सुभगायोन्यामलक्तकं धृत्वा ।
विद्या नवाक्षरीया तयापसव्येन हस्तेन ॥४०॥
ॐ ह्रीं आँ क्रौं ह्रीं क्ष्रीं ह्रीं क्लीं ब्लूँ द्रां द्रीं
ॐ कामिनी रञ्जय होममन्त्रं यस्या लिखेच्चात्मकरेऽपसव्ये ।
सन्दर्शयेत् सा स्मरबाणभिन्नाद्भुतं भवत्यत्र किमस्ति चित्रम् ॥४१॥
विनयं चले चलचित्ते रतौ मुञ्चयुग्मं होमम् ।
द्रावयत्यबलां बलाल्लक्षेणैकेन जाप्येन ॥४२॥
सिन्दूरसन्निभं पिण्डवलक्षरनिर्मितम् ।
ध्यातं सबिन्दुकं योन्या द्रावयत्यबलां बलात् ॥४३॥
सम्पिष्टोतप्तिकामूलं जलशौचं स्वरेतसा ।
भर्तुर्ददाति या षण्ढं साऽन्यां प्रतिकरोति तम् ॥४४॥
मर्दयेत् पिप्पलाकामं सूतकेन कुरुण्टिका ।
क्षीरेण मधुना सार्धं लिङ्गलेपोऽबलास्मरः ॥४५॥
मधुकर्पूरसौभाग्यं पिप्पिलीकामसंयुतम् ।
द्रावयत्यङ्गनादर्पं लिङ्गलेपनमात्रतः ॥४६॥
एरण्डतैलं फणिकृत्तियुक्तं सन्मातुलिङ्गस्य च बीजमिश्रम् ।
धूपं च दद्याद्रतिहर्म्यमध्ये स्त्रीमोहनं ज्ञानविदो वदन्ति ॥४७॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

હૃદયાનંદકારી
મા સરસ્વતી દેવીઓ

એક હાથે વીણા સોહે છે,
બીજે પુસ્તક પડિબોહે છે,
કમલાકર માલા મોહે છે,
મા ભગવતી...

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

क्लीँ कारुद्धं लिख कूटपिण्डं नामान्वितं द्वादशपत्रपद्मम्।
ब्रह्मादिहोमान्तपदेन युक्ताः पूर्वादिपत्रेषु जयादिदेव्यः ॥४८॥
ॐ जये स्वाहा। ॐ विजये स्वाहा।
ॐ अजिते स्वाहा। अपराजिते स्वाहा।
जभमहपिण्डसमेता जम्माद्याः प्रणवपूर्वहोमान्ताः।
विदिग्दलेषु योज्याः स्मरबीजं शेषपत्रेषु ॥४९॥

ॐ ज्म्ल्वर्यूं जम्भे! स्वाहा! ॐ भ्म्ल्वर्यूं मोहे! स्वाहा! ॐ म्म्ल्वर्यूं स्तम्भे! स्वाहा। ॐ ह्म्ल्वर्यूं स्तम्भिनी स्वाहा। शेषपत्रेषु क्लीँ।

त्रिधा मायया वेष्टितं क्रोंनिरुद्धं लिखेद् रोचनाकुङ्कुमैर्भूर्यपत्रे।
मधुस्थापितं वेष्टितं रक्तसूत्रैर्वशं याति रम्भापि सप्ताहमध्ये ॥५०॥

क्लीँरञ्जिका।१।

यन्त्रं तदेव विलिखेद् वनिताकपाले गोरोचनादिभिरनंगपदे त्रिमूर्त्तिम्।
सन्ध्यासु सप्तदिवसंखदिराग्नितत्पांदेवाङ्गनामपिसमानयतीहनाकात्
॥५१॥

हीँरञ्जिका॥२॥

स्थाने त्रिमूतेर्लिख विश्वबीजं कस्तूरिकाद्यैर्वरभूर्जपत्रे।
बाह्ये वृतं रुपपतङ्गवेष्ट्यं सीमन्तिनीनां विदधाति मोहाम् ॥५२॥

ईरञ्जिका॥३॥

विष्णोः पदे समभियोजय रोषबीजं मानुष्यचर्मणि विषेण सलोहितेन।
कुण्डे प्रपूर्य खदिरज्वलनेन तप्तं शत्रोरकालमरणं कुरुतेऽविकल्पात्
॥५३॥

हूंरञ्जिका॥४॥

भूर्जेऽरूणेन सविषेण मकारबीजं हूं स्थानके लिख मलीमलमूत्रे-वेष्ट्यम्।
मृत्पात्रिकोदरगतं निहितं श्मशाने दुष्टस्य निग्रहमिदं विदधाति यन्त्रम्
॥५४॥

मः यन्त्रं बिभीतफलके विषलोहिताभ्यां, मः।॥५॥

मास्थानकेऽग्निमरुतोः प्रविलिख्य बीजम्।
संवेष्ट्य वाजिमहिषोद्भवकेशपाशैः,
प्रेतालयस्थमचिरेण करोति वैरम् ॥५५॥ यः ६

अनलपवनबीजेवायुबीजंससृष्टिं, चितिजगरकाका मेध्ययुक्तैर्वि-लैख्यम्।
गगनगमनपक्षेणोद्यखण्डोध्वजानांपवनहतमरात्युच्चाटनं तद्विद-ध्यात् ॥५६॥ **यः ७**
स्वल्पेनमानुषभुवानृकपालयुग्मे पूर्वोदिताक्षरपदे विलिखेत् खबीजम्।
क्ष्वेडारुणेन मृतकालयभस्मपूर्णे प्रोच्चाटयेदरिकुलं निहितं श्मशाने
॥५७॥ **ह ८**

प्रेताम्बरे व्योमपदे विलेख्यं फडक्षरं निम्बनृपार्कक्षीरैः।
सिद्धालये तन्निखनेत् क्षिपायां बम्भ्रम्यते काक इवारिरुर्व्याम्
॥५८॥ **फट् ९**

कूटं फडक्षरपदे लिखे त्कुङ्कुमाद्यैर्भूर्ये वषट्पदयुतं मठितं त्रिलोहैः।
पुंसांस्वबाहुकटिकेशगलेधृतानांसौभाग्यकृद् युवतिभूपतिवश्यकारि
॥५९॥ **क्ष वषट्।१०।**

क्षस्थानकेऽथलिखितंहरितालकाद्यैरिन्द्रं शिलातलपुटं क्षितिमण्डलस्थलम्।
सूत्रेण तत् परिवृतं विधृतं धरायां कुर्यात् प्रसूतिमुखदिव्यगतेर्निरोधम्
॥६०॥

लं ११ रञ्जिका द्वादशयन्त्रोद्धारः॥

अजपुटं लिखेन्नाम ग्लौँ क्षं पूर्णेन्दुवेष्टितम्।
वज्राष्टकपरिच्छिन्नमग्रान्तब्राह्मणाक्षरम् ॥६१॥
तद्बाह्ये भूपुरं लेख्यं शिलायां तालकादिना।
कोषादिस्तम्मनं कुर्यात् पीतपुष्पैः सुपूजितम् ॥६२॥
ॐ ग्लौँ क्षं ठं लं स्वाहा।
संलिख्य नामाष्टदलाब्जमध्ये मायावृतं षोडशसत्कलाभिः।
क्लीँ ब्लूं तथा द्रामथ योजयित्वा दिक्स्थेषु पत्रेषु सदा क्रमेण ॥६३॥
होमं लिखेदङ्कुशबीजमुच्चैः किञ्चान्यपत्रेषु बहिस्त्रिमूर्त्तिः।
भूर्जे हिमाद्यैर्विधृतं स्वकण्ठे सौभाग्यवृद्धिं कुरुतेऽङ्गनानाम्॥६४॥
क्षजभमहरेफपिण्डैः पाशाङ्कुशबाणरञ्जिकायुक्तैः। सौभाग्यरक्षा
प्रणवाद्यैः कुरु मन्त्रिन्। षट् कर्माण्युदयमवगम्य ॥६५॥
ॐक्ष्म्ल्व्यूँ ज्म्ल्वर्यूं भ्म्ल्व्यूँ म्म्ल्व्यूँ ह्म्ल्व्यूँ झ्म्ल्व्यूँ
आँ क्रों ह्रीं क्लीँ ब्लूँ
द्रीं द्रीं संवौषट् त्रिभुवन सारः। सहस्र १२ जपः। दशांशेन होमः॥
वश्यविद्वेषणोच्चाटे पूर्वमध्यापराह्णके।
सन्ध्यार्धरात्रराज्यन्ते मारणे शान्तिपौष्टिके ॥६६॥
वषड् वश्ये फडुच्चाटे हुं द्वेषे पौष्टिके स्वधा।
संवौषडाकर्षणे स्वाहा शान्तिकेऽप्यथ मारणे ॥६७॥
पीतारुणासितैः पुष्पैः स्तम्भनाकृष्टिमारणे।
शान्तिपौष्टि कयोः श्वेतै र्जपेन्मन्त्रं प्रयत्नतः ॥६८॥
कुर्याद् हस्तेन वामेन वश्याकर्षणमोहनम्।
शेषकर्माणि होमं च दक्षिणेन विचक्षणः ॥६९॥
उदधीन्द्रमारुतान्तक नैर्ऋतकुबेरदिक्षु कृतवदनः।
शान्तिकरोधोच्चाटन मारणसम्पुष्टिजनवश्यः ॥७०॥
शान्तिपुष्टौ भवेद्धोमो दूर्वाश्रीखण्डतण्डुलैः।
महिषाक्षरङकाम्भोजैः पुरक्षोभो निगद्यते ॥७१॥
करवीरारुणैः पुष्पैरङ्गना क्षोभमुत्तमम्।
होमैः क्रमुकपत्राणां राजवश्यं विधीयते ॥७२॥
गृहधूपनिम्बपत्रै र्द्विजपक्षैर्लवणराजिकायुक्तैः।
हुतैस्त्रिसन्ध्यविहितै र्विद्वेषो भवति मनुजानाम् ॥७३॥
प्रेतालयास्थिखण्डैर्बिभीतकाङ्गारसमधूमयुतैः।
सप्ताहविहितहोमैररातिमरणं बुधै र्दृष्टम् ॥७४॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

नैवेद्यदीपादिभिरिन्द्रसङ्खयैः सुवर्णपादावभिपूज्य देव्याः।
स्ववामदेशस्थितसव्यहस्तो मन्त्री प्रदद्यात् सहिरण्यमम्भः ॥७५॥
विद्या मयेयं भवते प्रदत्ता त्वया न देयान्यदृशे जनानां।
तच् श्रावयित्वा गुरुदेवतानामग्रेषु विद्यां विधिना प्रदेया ॥७६॥
आज्ञाक्रमः
कृतिना मल्लिषेणेन जिनसेनस्य सूनुना।
रचितो भारतीकल्पः शिष्टलोकमनोहरः ॥७७॥
सूर्याचन्द्रमसौ यावन्मेदिनीभूधरार्णवाः।
तावत् सरस्वतीकल्पः स्थेयाच्चेतसि धीमताम् ॥७८॥
इति श्रीमल्लिषेणाचार्यकृत श्री सरस्वतीमन्त्रकल्पः ॥
श्रीमल्लिषेणसारस्वतविधिरयम् -
प्रथमः कृतस्नानः समौनः प्रातः श्रीभारत्याः पूजांकृत्वा विहितार्क-क्षारोदनः ततोऽनन्तरं सन्ध्यासमये पुनः स्नात्वा सर्वव्यापारवर्जितो भूत्वा शुचिः श्वेतं वस्तु ध्यायेत्।

ॐ ह्रीं भूरिसी भूतधात्री भूमिशुद्धिं कुरु कुरु स्वाहा।

भूमिशुद्धिमन्त्रः।

ॐ ह्रीं वां नमो अरिहंताणं अशुचिः शुचीर्भवामि स्वाहा।

आत्मशुद्धिमन्त्रः ॥

ॐ ह्रीं वद वद वाग्वादिनी ह्राँ हृदयाय नमः। ह्रीं शिरसे नमः ॥
ह्रूँ शिखायै नमः। ह्रौं कवचाय नमः। ह्रः अस्त्राय नमः।
इति सकलीकरणं विधातव्यम्।
ततोऽमृतमन्त्रेण सरस्वत्याः पूजा क्रियते।

ॐ अमृते! अमृतोद्भवे! अमृतवर्षिणि! अमृतवाहिनी! अमृतं स्रावय स्रावय सं सं (ऐं ऐं) क्लीँ क्लीँ ब्लूं (ब्लूं) द्रां द्रीं द्रावय द्रावय स्वाहा।
अथ मण्डलस्थापना विधीयते -
ॐ ह्रीं महापद्मयशसे योगपीठाय नमः
पीठस्थापनमन्त्रः ॥
ॐ ह्रीं अमले! विमले! सर्वज्ञे! विभावरि! वागीश्वरि! कलम्बपुष्पिणि स्वाहा।

प्रतिष्ठामन्त्रः

ततो मण्डलपूजा विधीयते। ॐ सरस्वत्यै नमः। पूजामन्त्रः। मण्डलाग्रेऽग्निकुण्डं समचतुरस्रं विधीयते अङ्गुल १६ प्रमाणम्। ततो मूलमन्त्रेण जाप १२०००। ततो दशांशेन होमः। गुग्गल-मधु-धृत-पुष्पसहितगुटिका चनकप्रमाणा १२००० होमः पिप्पलपलाशशमीसमिधैः। मूलमन्त्रेण करजापलक्ष १०००००। ततः सिद्धिः।

इति मल्लिषेणाचार्यकृत-सरस्वती-मन्त्रकल्पः सम्पूर्णः।

अज्ञातकर्तृक-
श्री श्रुतदेवता-मन्त्रगर्भितस्तोत्रम्।

ने. वि. क. ज्ञा. भं. सूरत प्रत नं. ३७१८ तथा ३७२

ॐ ह्रीं गुरुभ्योनमः ॥ ॐ ह्रीं शारदायै नमः ॥

ॐ ह्रीं नमो अरिहंताणं। ॐ ह्रीं नमो सिद्धाणं। ॐ ह्रीं नमो आयरियाणं। ॐ ह्रीं नमो उवज्झायाणं। ॐ ह्रीं नमो लोए सव्वसाहूणं। एसो पंच नमुक्कारो। सव्व पावप्पणासणो। मंगलाणं च सव्वेसिं। पढमं हवइ मंगलं ॥१॥

श्री वर्द्धमानमानम्य नत्वा गुरु पदाम्बुजे।
श्रीँ कल्पकामदुग्धा (वै) फलैः भास्वरमांमंजरी ॥१॥

एकाक्षरी महाविद्या द्वयक्षरी चाधनाशिनी।
त्र्यक्षरी सर्वदा श्रेष्ठा चतुर्वर्ण भयंहरी ॥२॥

ॐ वर्धमान विघ्नहर्ता ह्रीं ऋद्धिवृद्धिकरी।
श्रीं सुखदायी त्रिसन्ध्यं हरीयं (ह्रीं) ह्रौं दुःखनाशिनी ॥३॥

मां मतिनिर्मलकर्त्ता श्रुतं शारददायिनी।
अवधित्यं भवालोक्यं मनः पर्यवज्ञापनी ॥४॥

केवलं केवलालोके ज्ञातं चोदरजात्मके।
ईदं शाक्तिमहं बोधः कथं मम न पूर्णशी ॥५॥

ऐं क्लीं ह्रीं श्रुतदेवतायै मम सर्व सिद्धिं दापय २ स्वाहा ॥ ॐ क्लीं ह्रीं श्रीं श्रुतदेवतायै त्रिलोक दीपकाय भास्करतेजा मिथ्यातिमिरखंडनाय २ स्वाहा ॥ ॐ क्रों क्लीं श्री श्रुतदेवतायै भगरते ॐ ह्रीं सोमाय ॐ ह्रीं यमाय ॐ ह्रीं वरुणाय ॐ ह्रीं कुबेराय ॐ ह्रीं दिग्पालाय, ॐ ह्रीं उर्ध्वलोकाय ॐ ह्रीं अधोलोकाय ॐ ह्रीं तिर्यग्लोकाय ॐ ह्रीं समस्त सुरवर्गाय ॐ ह्रीं कोटानकोटी देवदेवीगणाय श्री श्रुतदेवी पादांबुज सेवनाय २ स्वाहा।

ॐ क्षां क्षीं क्षूं श्री श्रुतदेवता कामेश्वरी सकलदुरित महाभयहरं ह्राँ ह ज क्ष ह्रीं फुट् फुट् स्वाहा। ॐ नमो श्रुतदेवी या भगवई धवलगात्राय सुरासुरकोटाकोट्यादिसहिताय सर्वलोक-आनंदकारणीभगवती सर्वसिद्धि विद्याबुधायणी सर्वज्ञी सर्वविद्या मंत्रयंत्रमुद्रास्फोटनाकराली सर्वोपद्रवयोगचूर्णमथनी सर्वविष-प्रमर्दिनी देवीभगवतीअजितायाः स्वकृतं विद्या मंत्र तंत्र जोग चूर्ण रक्षणा जंभापरसेनामर्दनी नमो भगवई आनंदी सर्वरोगनाशिनी सकलसंघआनंदकारिणीं श्रीश्रुतदेवी भ्रंगी भगवती सर्वसिद्धिविद्या बुधायइणी महामोहिनी त्रिलोकदर्शिनी सर्वक्षुद्रोपद्रवसंहारणी ॐ नमो भगवते सर्वज्ञी सर्वग्रहनिवारणी फुट् २ कंप २ शीघ्रं २ चालय २ बाहुं चालय २ गात्रं चालय २ पादं चालय २ सर्वांगं चालय २ लोलय २ धनु २ कंपय २ कंपावय २ सर्वदुष्टविनाशाय सर्वरोगविनाशाय, जये विजये अजिते अपराजिते जंभे मोहे अजिते ह्रीं २ फुट् २ स्वाहा।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पुरस्पुर शांतीता जयादेवी श्रीभगवती श्रुतदेवता ॐ जिनमुख निवासिनी जिनेश्वरी ब्रह्माणि ब्रह्मवादिनी भारती सरस्वती ईश्वरी महेश्वरी हंसेश्वरी हंसवाहिनी हंसगामिनी हंसवरणी धवलगात्री कमलमुखी कमलवाहिनी अन्नपूर्णा सर्वईतोपद्रव दुर्भिक्षदु: कालमारी मरकीचूरणी भगवती श्री श्रुतदेवता श्रमणसंघ शांतिकरा भवंती तुष्टिकरी भ. पुष्टिकरा भ. ॐ ऋद्धिकरी भ. ह्रीं सिद्धिकरा भ. श्रीं वृद्धिकरा भ. ॐ ह्रीं श्रीं क्लीं ऐं ऋद्धि-वृद्धि-बुद्धि-सिद्धि-लक्ष्मीकरा भवंती अक्षीणहिरण्यसौवर्णधनधान्य कोश कोष्ठागारा-संपन्नच्च भवेयुमणिमुक्तवज्रवैडूर्य-शंखशिल प्रवालजातिरूपरजत: समृद्धा च सर्वे श्रमणसंघ भवेंउ तथागतमर्हद्-सम्यक्त्वसंबंधी केचित् स्वसचे (समये) भगवान् वाग् वाक्यं सत्यं अन्यं मिथ्याधर्मप्रीतिनो करोति तदुक्तं, जंबुद्वीपे दक्षिणार्धभरते राजगृहे प्रोनग राज्यं संवरो नाम नामाभ्यां महत्वदरिद्रोदु:खे दीननिर्गतानी पुण्यजोगेन तत्प्रिया पुत्री प्रसूतानि तेन बालमात्रेण पूर्वभवकृतगुरुदत्तअक्षयनिधितप: कृतप्रभावेन यत्र यत्र पादं धरती तत्र तत्र हिरण्यसौवर्णप्रगटी-भवमहत्वऋद्धिवांनो जाताएते वस्तुत्वादन्येऽपि भव्यजीवा: सम्यक्त्वदृष्टिश्रावणादमासे ४ चतुर्थीतिथौ अक्षयनिधितप आराधितानी तेनेन सुदरीवत् अक्षयसुखजान् प्रगटितानि जातानि श्रीकल्पमंजरी श्रुतदेवताभगवती मनोवांछित प्रपूरितानि ॐ ह्रीं श्रीं क्लीं ऐं श्री श्रुतदेवता भगवती महालक्ष्मी आया (आँ) नमो नमो मम श्रमणसंध मनवांछित (तं) पूरय २ स्वाहा।

ॐ ह्रीं अर्हं हंसवाहनी ते असिआउसा नमो नमः भगवती वाहीजलजलणतकरहरीकरी चोरारी अहिविषादिभयं हरो हरो स्वाहा ॐ स्वयमेवागत्य धनधान्यहिरण्यसौवर्णरत्नवृष्टि पातयिष्यंति ते प्रीता श्रुतदेवी शासनप्रीता बुधप्रप्ता प्रीताधर्मप्राज्ञप्ता प्रीता मम धर्म भाणकस्य शयने नमो सर्वज्ञी रत्नत्रये ॐ नमो भगवते वज्रधरसागसूरी निर्घोषणाय तथागताय ॐ विश्वओधारे स्वाहा ॐ विश्व ओधारणी स्वाहा हृदयं ॐ लक्ष्मीये (लक्ष्मयै) स्वाहा हृदयं उपदृदयं श्री श्रुतदेवीलक्ष्मीभुतल निवासनीये (निवासिन्यै) स्वाहा सं अ थी द्यं ॐ यानपात्रा वहे स्वाहा ॐ सरस्वते हंसवाहनीये (हिन्यै) स्वाहा अनुत्पन्नानां द्रव्याणामुत्पादनि उत्पन्नानां द्रव्याणां वृद्धिकरी ॐ टीली २ टेल २ इन २ आगच्छागच्छ श्री श्रुतदेवी भगवतीमविलंबं मम श्रमणसंघस्य मनोरथं पूरय दसभ्यो दिग्भ्यो अथोदकधारापरिपुरणतिमही अथातम्मंसि भास्करी-रश्मीनः विध्यायते चिरंतनानि यथा शशी शीता शुनानी पादयोत्योषधी।

इंद्रचैवश्तश्चेव वरणे धन्नदो अथा, मनोनगामनी सिधी चितायनी सदा नृणा ॥१॥ तथैमानी यथाकाम चिततु सतते मम प्रणयंतु प्रसीधंतु सर्व मंत्र पदानिह ॥२॥ सुट २ खट २ खिटी २ खटु २ सरु २ मुच २ मरुच २ तर्पणी २ तर्जनी २ ॐ ह्रीं श्री श्रुतदेवी भगवती मम श्रमणसंघे दीह्नी दापय २ उत्तिष्ठ २ हिरण्यसुवर्णप्रदापय स्वाहा अन्नपानाय स्वाहा वसुनिपातये स्वाहा गौ स्वाहा शुभये स्वाहा वसु स्वाहा वसुदधि पतए स्वाहा ॐ ह्रीं इंद्राय स्वाहा ॐ ह्रीं यमाय स्वाहा ॐ ह्रीं वरुणाय स्वाहा ॐ ह्रीं वैश्रवणाय स्वाहा दिग्भ्यो विदिग्भ्य उत्पादयंतु मे कांक्षां विरह अनुमोदयतु इदं मंत्रपदं ॐ ह्लं ह्रीं एह्येहि श्री श्रुतदेवी भगवती ददये स्वाहा। एतद् भवन्त्या आर्यवसुधारायां हृदयं महापापकारिणेऽपि सिद्धांते परुषपुरुष प्रमाणां च भोगान् ददाति दूषितं च मनोरथ परिपूरयंति सर्वकामादुहान् यान् कामान्कामायति तांस्तानि तान् परिपूरयंति मूलविद्याऽयम्।

ॐ नमो रत्नत्रयाय नमो श्रुतदेवि धनदुहिते ॐ ह्रीं श्रीं वसुधरी वसुधारा पातय २ स्मरु २ धनेश्वरी धनदेहि धनदे रत्नदेहि हेमधन-रत्न-सागर महा निधाने निधानकोटि सतसहे श्रपरिवृति ए अह्ने श्री श्रुतदेवी भगवति प्रविश्य मत्पुरं मत्पूरय २ समणसंघपुरं समणसंघ पूरय २ मद्भवने श्रमणसंघभवने महाधन धान्य धारा पातय २ ॐ हूं त्रटके जिनमुखकैलाश वासनीये स्वाहा महाविद्या।

अर्हते सम्यग्संबुद्धाय ओं श्रीं सुरूपे सुवदने भद्रे सुभद्रे भगवति श्रुतदेवी मंगले भगवति सुमंगलवती अग्रले अग्रवति अले अचले अचपले उद्घातिनि उद्भेदीनि उच्छेदनि उद्योर्तिनि संखवति धनवति धान्यवति उद्योतवति श्रीमति प्रभवति श्रुतदेवि अमले विमले निर्मले रुरुमे सुरुमे भगवति सुरुप विमले अर्च्चनस्ते अतनस्ते विमनस्ते अनुनस्ते अवनतहस्ते विश्वकेशी विश्वनसी विश्वनंस विश्वनंश विश्वरूपिणी विशनषी विश्वसिरि विशुद्धशीले विगूहनीये विरुधनीये उत्तरे अनुत्तरे अकुरे संकुरे नंकुरे प्रभंकुरे रिरीमे रुरुमे खिखिमे खुखुमे विधिमे विधीमे धुधुमे ततरे ततरे तुरे तुरे तर तर ततर ततर तारय तारय मां सर्वं सत्त्वं च वज्रे वज्रे वज्रगर्भे वज्रोपमे वज्रणी श्री श्रुतदेवी वज्रावति उके बुक्के दुक्के दक्के धके ढक्के वरके आवर्तनी प्रावर्तनी निवर्तनी निवरखणी प्रवरखणी प्रवर्षणी वर्द्धनी प्रवर्द्धनी निक्षादने वज्रधर सागर निर्घोषं तथागत अनुस्मर २ स्मर २ सर्व तथागत सत्यमनुस्मर २ मम श्रमण संघस्य सत्यमनुस्मर अनीहारी अनिहार अक्षयनिधी तपारूढ्या तप २ रुढ २ पूर २ पूरय २ ॐ ह्रीं श्रीं ऐं क्लीं श्री श्रुतदेवी भगवति वसुधारे मम श्रमणसंघस्य सपरिवारस्य सर्वेस्या (षां) सत्वानां च भर २ भरणी श्री श्रुतदेवी कल्पवल्ली शांतिमति जयमती महामती सुमंगलमती पिंगलमती सुभद्रमती शुभमती चंद्रमती आगच्छागच्छ समयमनुस्मर स्वाहा आधारमनुस्मर स्वाहा आकारमनुस्मर स्वाहा अवर्णमनुस्मरे स्वाहा प्रभावमनुस्मरे स्वाहा स्वभावमनुस्मरे स्वाहा घृतिमनुस्मरे स्वाहा सर्वतथागतानां विनयमनुस्मरे स्वाहा हृदयमनुस्मर स्वाहा उपहृदयमनुस्मरे स्वाहा जयमनुस्मरे स्वाहा विजयमनुस्मरे स्वाहा सर्वसत्त्वविजयमनुस्मरे स्वाहा सर्व तथागतविजयमनुस्मरे स्वाहा। ॐ श्री वसुमुखी स्वाहा। ॐ वसुश्री स्वाहा ॐ वसुश्रिये स्वाहा ॐ वसवै स्वाहा ॐ वसुमनि स्वाहा ॐ वसुमतिश्रिये स्वाहा ॐ वसुधीरे स्वाहा ॐ ह्रीं श्री श्रुतदेवी धरणी धारणी स्वाहा ॐ सगय सौम्ये समयकरी माहासमये स्वाहा ॐ श्रिये स्वाहा ॐ श्रीं करी स्वाहा ॐ धनकरी स्वाहा ॐ धान्यकरी ॐ ह्रीं श्रिये श्री श्रुतदेवी भगवती रत्नवर्षणी स्वाहा...

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ॐ श्रुतदेवी वसुधारी महावृष्टिनिपातनी वसु स्वाहा। मूल हृदय ॐ वसुधारे सर्वार्थ साधने साधये २ उद्धर २ रक्ष २ सर्वानिधियंत्रं त्रउच्च चट द्रटट वटट दंडं स्वाहा। परम हृदय

ॐ नमो श्री श्रुतदेवी भगवत्ये आर्य लोवडिके अथाजिनासं २ रक्षाणी फहस्ते दीवहस्ते धनदे वरदे शुद्ध विशुद्ध शिवंकरी शांतिकरी भयनासनी भयदुषणी सर्वदुष्टान् भंजय २ स्थंभय २ मम श्रमण संघ शांतिपुष्टी कुरु कुरु स्वाहा॥

उपसर्गा क्षयंकारी छेदंती विघ्नवल्लरी।
ददाति सर्वदा सिद्धिं नमोऽस्तु कल्याणकारिणी॥
सर्वमंगलमांगल्यं सर्वकल्याणकारणं।
प्रधानं सर्वधर्माणां जैनं जयति शासनम् ॥१॥

इति मन्त्रगर्भित-श्रुतदेवता-स्तोत्रं सम्पूर्णम्

सरस्वती महा-स्तोत्रम्।

(प्रस्तुत 'सरस्वती महा-स्तोत्र' का एक वर्ष तक पाठ करने से मूर्ख व्यक्ति की भी मूर्खता दूर हो जाती है। नित्य-पाठ करने से पाठ-कर्त्ता मेधावी हो जाता है। यह महर्षि याज्ञवल्क्य का अनुभूत प्रयोग है - सं०)

कृपां कुरु जगन्मातर्मामेवं हत-तेजसम्।
गुरु-शापात् स्मृति-भ्रष्टं, विद्या-हीनं च दुःखितम् ॥१॥

ज्ञानं देहि स्मृतिं विद्याम्, शक्तिं शिष्य-प्रबोधिनीम्।
ग्रन्थ-कर्तृत्व-शक्तिं च, सु-शिष्यं सु-प्रतिष्ठितम् ॥२॥

प्रतिभां सत्-सभायां च, विचार-क्षमतां शुभाम्।
लुप्तं सर्वं दैव-योगात्, नवी-भूतम् पुनः कुरु ॥३॥

यथांकुरं भस्मनि च, करोति देवता पुनः।
ब्रह्म-स्वरूपा परमा, ज्योति-रूपा सनातनी ॥४॥

सर्व-विद्याधि-देवी या, तस्यै वाण्यै नमो नमः।
विसर्ग-बिन्दु-मात्रासु, यदधिष्ठानमेव च ॥५॥

तदधिष्ठात्री या देवी, तस्यै नीत्यै नमो नमः।
व्याख्या-स्वरूपा सा देवी, व्याख्याऽधिष्ठात्री रूपिणी॥६॥

यया विना प्रसंख्या-वान्, संख्यां कर्तुं न शक्यते।
काल-संख्या-स्वरूपा या, तस्यै देव्यै नमो नमः ॥७॥

भ्रम-सिद्धान्त-रूपा या, तस्यै देव्यै नमो नमः।
स्मृति-शक्ति-ज्ञान-शक्ति-बुद्धि-शक्ति-स्वरूपिणी ॥८॥

प्रतिभा-कल्पना-शक्तिः, या च तस्यै नमो नमः।
सनत्कुमारो ब्रह्माणम्, ज्ञानं पप्रच्छ यत्र वै ॥९॥

बभूव मूक-वत्सोऽपि, सिद्धान्तम् कर्तुमक्षमः।
तदा जगाम भगवान्, आत्मा श्रीकृष्ण ईश्वरः ॥१०॥

उवाच स च तां स्तौहि, वाणीमिष्टां प्रजा-पते!
स च तुष्टाव तां ब्रह्मा, चाज्ञया परमात्मनः ॥११॥

चकार तत्-प्रसादेन, तदा सिद्धान्तमुत्तमम्।
यदाऽप्यनन्तं पप्रच्छ, ज्ञानमेकं वसुन्धरा ॥१२॥

बभूव मूक-वत्सोऽपि, सिद्धान्तम् कर्तुमक्षमः।
तदा तां स च तुष्टाव, सन्त्रस्त कश्यपाज्ञया ॥१३॥

ततश्चकार सिद्धान्तम्, निर्मलं भ्रम-भञ्जनम्।
व्यासः पुराण-सूत्रं च, पप्रच्छ वाल्मीकिं यदा ॥१४॥

मौनी-भूतश्च संस्मार, तामेव जगदम्बिकाम्।
तदा चकार सिद्धान्तम्, तद् वरेण मुनीश्वरः ॥१५॥

सम्प्राप्य निर्मलं ज्ञानं, भ्रमान्ध्य-ध्वंस-दीपकम्।
पुराण-सूत्रं श्रुत्वा च, व्यासः कृष्ण-कुलोद्भवः ॥१६॥

तां शिवां वेददध्यौ च, शत-वर्षं च पुष्करे।
तदा त्वत्तो वरं प्राप्य, सत्कवीन्द्रो बभूव ह ॥१७॥
तदा वेद-विभागं च, पुराणं च चकार सः।
यदा महेन्द्रः पप्रच्छ, तत्व-ज्ञानं सदा-शिवम् ॥१८॥

क्षणं तामेव सञ्चिन्त्य, तस्मै ज्ञानं ददौ विभुः।
पप्रच्छ शब्द-शास्त्रं च, महेन्द्रश्च बृहस्पतिम् ॥१९॥

दिव्यं वर्ष-सहस्त्रं च, स त्वां दध्यौ च पुष्करे।
तदा त्वत्तो वरम् प्राप्य, दिव्य-वर्ष-सहस्रकम् ॥२०॥

उवाच शब्द-शास्त्रं च, तदर्थं च सुरेश्वरम्।
अध्यापिताश्च ये शिष्याः, यैरधीतं मुनीश्वरैः ॥२१॥

ते च तां परि-सञ्चिन्त्य, प्रवर्तन्ते सुरेश्वरीम्।
त्वं संस्तुता पूजिता च, मुनीन्द्रैः मनु-मानवैः ॥२२॥

दैत्येन्द्रैश्च सुरैश्चापि, ब्रह्म-विष्णु-शिवादिभिः।
जडी-भूतः सहस्रास्यः, पञ्च-वक्त्रश्चतुर्मुखः ॥२३॥

यां स्तोतुं किमहं स्तौमि, तामेकास्येन मानवः।
इत्युक्त्वा याज्ञवल्क्यश्च, भक्ति-नम्रात्म-कन्धरः ॥२४॥

प्रणनाम निराहारो, रुरोद च मुहुर्मुहुः।
ज्योति-रूपा महा-माया, तेन दृष्टाऽप्युवाच तम् ॥२५॥

स कवीन्द्रो भवेत्युक्त्वा, वैकुण्ठं च जगाम ह।
याज्ञवल्क्य-कृतम् वाणी, स्तोत्रमेतत् तु यः पठेत् ॥२६॥

स कवीन्द्रो महा-वाग्मी, बृहस्पति-समो भवेत्।
महा-मूर्खश्च दुर्बुद्धिः, वर्षमेकं यदा पठेत् ॥२७॥

स पण्डितश्च मेधावी, सु-कवीन्द्रो भवेद् ध्रुवम् ॥२८॥

(श्रीमद्-देवी-भागवत, अ० ६-५)

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

शुक्लां ब्रह्म-विचार-सार-परमां आद्यां जगद्-व्यापिनीम्।
वीणा-पुस्तक-धारिणीमभयदां जाड्यान्धकारापहाम् ।।
हस्ते स्फाटिक-मालिकां विदधतीं पद्मासने संस्थिताम्।
वन्दे तां परमेश्वरीं भगवतीं बुद्धि-प्रदां शारदाम् ।।१।।

या कुन्देन्दु-तुषार-हार-धवला या शुभ्र-वस्त्रावृता,
या वीणा वर-दण्ड-मण्डित-करा या श्वेत-पद्मासना।
या ब्रह्माच्युत-शङ्क-प्रभृतिभि र्देवैः सदा सेविता,
सा मां पातु सरस्वती भगवती निःशेषजाड्यापहा ।।२।।

ह्रीं ह्रीं हृद्यैकबीजे शशिरुचि-कमले कल-विसृष्ट-शोभे,
भव्यै भव्यानुकूले कुमति-वन-दवे विश्व-वन्द्यांघ्रि-पद्म।
पद्मे पद्मोपविष्टे प्रणत-जनो मोद सम्पादयित्री,
प्रोत्फुल्ल-ज्ञान-कूटे हरि-निज-दयिते देवि ! संसार-तारे
।।३।।

ऐं ऐं दृष्ट-मन्त्रे कमल-भव-मुखाम्भोज-भूत-स्वरूपे,
रुपारुप-प्रकाशे सकल-गुण-मये निर्गुणे निर्विकारे।
न स्थूले नैव सूक्ष्मेऽप्य विदित-विभवे नापि विज्ञान-तत्त्वे,
विश्वे विश्वान्तराले सुर-वर-नमिते निष्फले नित्य-शुद्धे
।।४।।

નીચેના સ્તોત્રનો પ્રતિ-દિન ત્રણવાર પાઠ કરવો. સરસ્વતીની પૂર્ણ કૃપા મળશે તથા મોક્ષ પ્રાપ્ત થશે.

ॐ रवि-रुद्र-पितामह-विष्णु-नुतं,
हरि चन्दन-कुंकुम-पङ्क-युतम्।
मुनि-वृन्द-मजेन्द्र-समान-युतं
तव नौमि सरस्वति ! पाद-युगम् ।।१।।

शशि-शुद्ध-सुधा-हिम-धाम-युतं,
शरदम्बर-बिम्ब-समान -करम्
बहु-रत्न-मनोहर-कान्ति-युतं,
तव नौमि सरस्वति ! पाद-युगम् ।।२।।

कनकाब्ज-विभूषित-भीति-युतं, भव-भाव-विभावित
भव-भाव-विभावित-भिन्न-पदम्।
प्रभु-चित्त-समाहित-साधु-पदं,
तव नौमि सरस्वति ! पाद-युगम् ।।३।।

मति-हीन-जनाश्रय-पारमिदं,
सकलागम-भाषित-भिन्न-पदम्।
परि-पूरित-विश्वमनेक भवं,
तव नौमि सरस्वति ! पाद-युगम् ।।४।।

सुर-मौलि-मणि-द्युति-शुभ्र-करं,
विषयादि-महा-भय-वर्ण-हरम्।
निज-कान्ति-विलायित-चन्द्र-शिवं,
तव नौमि सरस्वती ! तव पदा-युगम् ।।५।।

भव-सागर-मज्जनभीति नुतं,
प्रति-पादित-सन्तति-कारमिदम्।
विमलादिक-शुद्ध-विशुद्ध-पदं,
तव नौमि सरस्वति ! तव पाद-युगम् ।।६।।

परिपूर्ण-मनोरथ-धाम-निधिं,
परमार्थ-विचार-विवेक-विधिम्।
सुर-योषित-सेवित-पाद-तलं,
तव नौमि सरस्वति ! पाद-युगम् ।।७।।

गुणनैक-कुल-स्थिति-भीति-पदं,
गुण-गौरव-गर्वित-सत्य-पदम्।
कमलोदर-कोमल-पाद-तलं,
तव नौमि सरस्वति ! पाद-युगम् ।।८।।

।। फल-श्रुति ।।

इदं स्तोत्रं महा-पुण्यं, ब्रह्मणा परिकीर्तितं।
यः पठेत् प्रातरुत्थाय, तस्य कण्ठे सरस्वती ।।
त्रिसंध्यं यो जपेन्नित्यं, जले वापि स्थले स्थितः।
पाठ-मन्त्रे भवेत् प्राज्ञो, ब्रह्म निष्ठो पुनः पुनः
हृदय-कमल मध्ये, दीप-वद् वेद-सारे,
प्रणव-मयमतर्क्यं, योगिभिः ध्यान-गम्यकम् ।।
हरि-गुरु-शिव-योगं, सर्व भूतस्थमेकम्
सकृदपि मनसा वैध्यायेत यः सः भवेन्मुक्त :
(पं. कृष्णानंदमिश्र, वैद्य ककरा, प्रयाग की कृपासे प्राप्त)

श्री सरस्वती-विश्वजयं कवचम्।

श्रृणु वत्स ! प्रवक्ष्यामि, कवचं-सर्व-कामदम्।
श्रुति-सारं श्रुति-सुखं, श्रुत्युक्तं श्रुति-पूजितम्।
उक्तं कृष्णेन गो-लोके, मह्यं वृन्दावने वने।
रासेश्वरेण विभुना, रासने रास-मण्डले।
अतीव-गोपनीयं च, कल्पवृक्षसमं परम्।
अश्रुताऽद्भूत-मन्त्राणां, समुहैश्च समन्वितम्।
यद्धृत्वा पठनाद् ब्रह्मन् ! बुद्धिमांश्च बृहस्पतिः।
यद्धृत्वा भगवाञ्छुक्रः, सर्वदैत्येषु पूजितः।
पठनाद् धारणाद् वाग्मी, कवीन्द्रो वाल्मिको मुनिः।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

स्वायम्भुवो मनुश्चैव, यद्धृत्वा सर्वपूजितः
कणादो गौतमः कण्वः, पाणिनिः शाकटायनः।
ग्रन्थं चकार यद्धृत्वा, दक्षः कात्यायनः स्वयं।
धृत्वा वेद-विभागं च, पुराणान्यखिलानी च।
चकार लीला-मात्रेण कृष्ण-द्वैपायनः स्वयम्।
शातातपश्च सम्वर्त्तो, वसिष्ठश्च पराशरः।
यद्धृत्वा पठनाद् ग्रन्थं, याज्ञवल्क्यश्चकार सः।
ऋष्य-श्रृङ्गो भरद्वाजश्चाऽऽस्तीको देवलस्तथा।
जैगीषव्योऽथ जाबालि र्यद् धृत्वा सर्वपूजितः।
कवचस्याऽस्य विप्रेन्द्र! ऋषिरेव प्रजा-पतिः।
स्वयं बृहस्पतिश्छन्दो, देवो रासेश्वरः प्रभुः।
सर्व-तत्त्व-परिज्ञात-सर्वार्थ-साधनेषु च।
कवितासु च सर्वासु, विनियोगः प्रकीर्तितः।

॥ मूल पाठ ॥

ॐ ऐं सरस्वत्यै स्वाहा, शिरो मे पातु सर्वतः,
ॐ ऐं वाग्देवतायै स्वाहा, भालं मे सर्वदाऽवतु।
ॐ ऐं सरस्वत्यै स्वाहा, श्रोत्रं पातु निरन्तरम्,
ॐ ह्रीं भारत्यै स्वाहेति, नेत्रयुग्मं सदाऽवतु।
ऐं ह्रीं वाग्वादिन्यै स्वाहा, नासा मे सर्वतोऽवतु,
ह्रीं विद्याऽधिष्ठातृदेव्यै, स्वाहा ओष्ठं सदाऽवतु।
ॐ श्रीं ह्रीं ब्राह्म्यै स्वाहेति, दन्त-पङ्क्तीं सदाऽवतु।
ऐमित्येकाक्षरी मन्त्रो, मम कण्ठं सदाऽवतु।
ॐ श्रीं ह्रीं पातु मे ग्रीवा, स्कन्धं मे श्रीं सदाऽवतु,
श्रीं विद्याऽधिष्ठातृदेव्यै, स्वाहा वक्षः सदाऽवतु।
ॐ विद्या-स्वरूपायै च, स्वाहा मे पातु नाभिकाम्,
ॐ ह्रीं ह्रीं वाण्यै स्वाहेति, मम पृष्ठं सदाऽवतु:
ॐ सर्व-वर्णात्मिकायै, पद्म-युग्मं सदाऽवतु,
ॐ रागाधिष्ठातृदेव्यै, सर्वाङ्गं मे सदाऽवतु।
ॐ सर्व-कण्ठ-वासिन्यै, स्वाहा प्राच्यां सदाऽवतु।
ॐ ह्रीं जिह्वाग्रवासिन्यै, स्वाहाऽग्नि दिशि रक्षतु।
ॐ ऐं ह्रीं श्रीं क्लीं सरस्वत्यै बुध-जनन्यै स्वाहा,
सततं मन्त्र-राजोऽयं, दक्षिणे मां सदाऽवतु।
कवि-जिह्वाग्र-वासिन्यै, स्वाहा मां वारुणेऽवतु,
ॐ सदाऽम्बिकायै स्वाहा, वायव्ये मां सदाऽवतु।
ॐ गद्य-पद्य-वासिन्यै, स्वाहा मामुत्तरेऽवतु,
ॐ सर्व-शास्त्र-वासिन्यै, स्वाहेशान्यां सदाऽवतु।
ॐ ह्रीं सर्व-पूजितायै, स्वाहा चोर्ध्वं सदाऽवतु,
ऐं ह्रीं पुस्तक-वासिन्यै, स्वाहाऽधो मां सदाऽवतु।
ग्रन्थ-बीज-स्वरूपायै, स्वाहा मां सर्वतोऽवतु॥

॥ फल-श्रुति ॥

इति ते कथितं विप्र! सर्व-मन्त्रोघ-विग्रहम्।
इयं विश्व-जयं नाम, कवचं ब्रह्म-रूपिणम्।
पुरा श्रुतं धर्म-वक्त्रात्, पर्वते गन्ध-मादने।
तव स्नेहात् मयाऽऽख्यातं, प्रवक्तव्यं न कस्यचित्।
गुरूमभ्यर्च्य विधि-वद्, वस्त्रालङ्कार-चन्दनैः।
प्रणम्य दण्ड-वद् भूमी, कवचं धारयेत् सुधीः।
पञ्च-लक्ष्य-जपेनैव, सिद्ध तु कवचं भवेत्।
यदि स्यात् सिद्ध-कवचो, बृहस्पति-समो भवेत्।
शक्नोति सर्वं जेतुं सः, कवचस्य प्रसादतः।
इति ते काण्व-शाखोक्तं, कथित कवचं मुने!॥

॥ श्री ब्रह्म-वैवर्त-महा-पुराणे नारायण-नारद-सम्वादे सरस्वती विश्व-जयं कवचं॥

हुं सिद्ध सारस्पत नामना उत्तम स्तोत्रने कहुं छुं-
उमा च भारती भद्रा, वाणी च विजया जया।
वाणी सर्व-गता गौरी, कामाक्षी कमल-प्रिया॥
सरस्वती च कमला, मातङ्गी चेतना शिवा।
क्षेमङ्करी शिवानन्दी, कुण्डली वैष्णवी तथा॥
ऐन्द्री मधु-मती लक्ष्मीर्गिरिजा शाम्भवाम्बिका।
तारा पद्मावती हंसा, पद्म-वासा मनोन्मनी॥
अपर्णा ललिता देवी, कौमारी कबरी तथा।
शाम्भवी सुमुखी नेत्री, त्रिनेत्री विश्व-रूपिणी।
आर्या मृडानी ह्रींकारी साधनी सुमनश्च हि।
सूक्ष्मा पराऽपरा कार्त-स्वर-पती हरि-प्रिया॥
ज्वाला मालिनिका चर्चा, कन्या च कमलासना।
महा-लक्ष्मी र्महा-सिद्धिः स्वधा स्वाहा सुधामयी॥
त्रिलोक-पाविनी भर्त्री, त्रिसन्ध्या त्रिपुरा त्रयी।
त्रिशक्तिस्त्रिपुरा दुर्गा, ब्राह्मी त्रैलोक्य मोहिनी॥
त्रिपुष्करा त्रिवर्गदा, त्रिवर्णा त्रिस्वधा-मयी।
त्रिगुणा निर्गुणा नित्या, निर्विकारा निरञ्जना॥
कामाक्षी कामिनी कान्ता, कामदा कलहंसगा।
सहजा कालजा प्रज्ञा, रमा मङ्गल-सुन्दरी॥
वाग्-विलासा विशालाक्षी, सर्व विद्या सुमङ्गला।
काली महेश्वरी चैव, भैरवी भुवनेश्वरी॥
वाग्-बीजा च ब्रह्मात्मजा, शारदा कृष्ण-पूजिता।
जगन्माता पार्वती च, वाराही ब्रह्म रूपिणी।
कामाख्या ब्रह्म-चारिणी, वामदेवी वरदाम्बिका॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

..... स्तुतयः .....

कुंदिंदुगोक्खीर-तुसारवन्ना, सरोजहत्थाकमले निसन्ना।
वाएसिरि पुत्थय वग्गहत्था सुहाय सा अम्ह सया पसत्था ॥१॥

सन्निज्झं मज्झ सया विमलंगोवंग गुण महग्धविया।
तिजयपियामहमुहकमलवासिणी कुणउ सुयदेवी ॥२॥

गम्भीरपसन्नपयप्पवाहिणिं विबुहजणमणाणंदं।
कविकुलगिरिस्स वंदे सरस्सहं इंद भूइस्स ॥३॥

जीए अणुग्गिहीया सुयसागर पारगामिणो हुंति।
मुणिणो मणप्पसायं सा अम्हं कुणउ सुयदेवी ॥४॥

कुंदेंदुज्ज्वलवन्ना जिणिंदवयणारविंदसंभूया।
वसउ वयणे इयाणिं अम्हाण सरस्सई देवी ॥५॥

जा विमलदंसणधरा सुदंसणा दंसणिज्जवरदेहा।
सा अम्हसमीहियकज्ज साहणे हणउ दुरियाइं ॥६॥

हंसाधिरूढा वरदाणधन्ना वाएसिरिनाण गुणोववन्ना।
निच्चंपि अम्हं हवउप्पसन्ना कुंदिंदु गोक्खीर तुसारवन्ना ॥७॥

पणमह पणमंतमहाकइंद संकतनयण पडिबिंब।
कयनीलुप्पलपूयं व भारई चरणनहनिवहं ॥८॥

भद्दं सरस्सईए सत्तस्सरणोसवयणवसहीए।
जीयगुणेहिं कविवरा मया वि नामेण जीवंति ॥९॥

वंदित्तु चेइए सम्मं छट्ठभत्तेण परिजवे।
इमं सुय देवयं विज्जं लक्खहा चेइयालइ ॥१०॥

सव्वसूयसमूहमती वामकरे गहिय पोत्थया देवी।
जक्खकुहंडी सहिया देंतु अविग्घं मम नाणं ॥११॥

कम्मसुसंठियाचलणा, अमलिये कोरंटवेट संकासा।
सुयदेवया भगवई मम मतितिमिरं पणासे ॥१२॥

वियसिय अरविंदकरा नासिय तिमिरा सुयाहिया देवी।
मज्झंपि देउ मेहं बुहविबुहमंसिया णिच्चम् ॥१३॥

वद वदति न वाग्वादिनि भगवति कः श्रुतसरस्वती गमेच्छुः।
रङ्गतरङ्गमतिवर तरणिस्तुभ्यं नम इतीह
॥१४॥

प्रसादपोतं समवाप्य यस्या, स्तरन्ति सन्तोऽखिलवाङ्मयाब्दिम्।
जाड्यान्धकारव्रजसूर्यरूपां, सा शारदा मे वरदा सदाऽस्तु ॥१५॥

कनक निर्मलकुण्डलधारिणी, कनकगर्भभावा भुवनेश्वरी।
सुकविकामितपूरण तत्परा, जनयति प्रकटं सुखसञ्चयम् ॥१६॥

जगत्त्रयाधीशमुखोद्भवा या वाग्देवतायाः स्मरणं विधाय।
विभाव्यतेऽसौ स्व परोपकृत्यै विशुद्धिहेतुः शुचिरात्मबोधः ॥१७॥

हंसाऽम्बुजे निविष्टा वाग्बीजेऽयान्तरात्म हंसे वा।
ब्राह्मीव पुण्डरीकं सरस्वती गौतमं नमति॥ मंत्रराजरहस्यम् ॥१८॥

सरस्वतीसदा भूयादार्हती शाश्वती श्रिये।
पूर्णा प्रभातसञ्जात प्रभवेन्दुविवस्वतोः ॥१९॥

सरस्वती मया दृष्टा वीणा पुस्तकधारिणी।
हंसवाहनसंयुक्ता विद्यादानं वरप्रदा ॥२०॥

जयन्ति ते सत्कवयो, यदुक्त्या, बालाऽपि स्युः कविताप्रवीणाः।
श्रीखण्डवासेन कृताधिवासाः, श्री खण्डतां यान्त्यपरेऽपि वृक्षाः
॥२१॥

तद्दिव्यमव्ययं धाम सारस्वतमुपास्महे।
यत्प्रसादात् विलीयन्ते मोहान्ध तमसच्छटाः ॥२२॥

यस्याप्रसादाच्छ्रुतसिन्धुपारं यान्तीह मूर्खाश्चभवन्ति दक्षाः।
श्री भारती भागवती प्रसन्ना देयाद्वरं श्रीश्रुतदेवताऽसौ ॥२३॥

वाग्देवि ! संविदेन स्यात् सदा या सर्वदेहिनाम्।
चिन्तितार्थान् पिपर्तीह कल्पवल्लीव सेविता ॥२४॥

श्वेतपद्मासनादेवी श्वेतपुष्पाभिशोभिता।
श्वेतांबरधरा नित्यं श्वेतगंधानुलेपना ॥२५॥

सरस्वत्याः प्रसादेन काव्यं कुर्वन्ति मानवाः।
तस्मात् निश्चलभावेन पूजनीया सरस्वती ॥२६॥

जयन्तु सर्वेऽपि कवीश्वरास्ते, यदीय सत्काव्यसुधाप्रवाहः।
विकूणिताक्षेण सहज्जनेन, निपीयमानोऽप्यति पुष्यतीव ॥२७॥

वाग्देवी शारदा ब्राह्मी भारती गीः सरस्वती।
हंसयाना ब्रह्मपुत्री सा सदा वरदाऽस्तु नः ॥२८॥

निषण्णाकमले भव्या अब्जहस्ता सरस्वती।
सम्यग्ज्ञानप्रदा भूयाद्, भव्यानां भक्तिशालिनाम् ॥२९॥

वितीर्ण शिक्षा इव हृत्पदस्थं, सरस्वतीवाहनराजहंसैः।
ये क्षीर-नीर प्रविभागदक्षा, विवेकिनस्ते कवयो जयन्ति ॥३०॥

साध्यऽक्षा श्रुतदेवी वाऽनुयोगाङ्गा चतुर्भुजा।
आत्मानुशासनाद् ब्राह्मी संविदे हंसगामिनी ॥३१॥

हस्ते शर्मदपुस्तकां विदधती शतपत्रकं चापरं,
लोकानां सुखदं प्रभूतवरदं सज्ज्ञानमुद्रं परम्।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

तुभ्यं बालमृणाल-कन्दल लसल्लीलाविलोलंकरं,
प्रख्याता श्रुतदेवता विदधती सौख्यं नृणां सुनृतम् ॥३२॥

श्वेताब्जनिधि चन्द्राश्मप्रासादस्थां चतुर्भुजाम्।
हंसस्कन्धस्थितां चन्द्रमुर्त्यूज्वल तनुप्रभाम् ॥३३॥

श्री जिनेन्द्रमुखाम्भोजविलासं वस ते सदा।
जिनागमसुधाम्भोधि मध्यासिनि विधुद्युते ॥३४॥

मुखेन्दोरंशुभि र्व्याप्तं या बिभर्ति विकस्वरं।
करे पद्ममचिन्त्येन धाम्ना तां नौमि देवताम् ॥३५॥

यस्या भाति करे विकासिकमलं वृन्दैरलिनां वृतं,
यद्युक्तिप्रभवादि-वादि विभवाद् धामत्वमुच्चैर्गतम्।
मादेवी विकचारविन्दविलसत् नेत्रा त्रिलोकैस्स्तुताः,
हस्तन्यस्तपुस्तकाऽस्तु भवतां विध्वस्त मोहासदा ॥३६॥

तमोगण विनाशिनी सकल, कालमुद्योतिनी,
धरातलविहारिणी जडसमाजविद्वेषिणी।
कलानिधि सहायिनी लसदलोलसौदामिनी,
मदन्तरावलम्बिनी भवतु काऽपि कादम्बिनी ॥३७॥

शारदा शारदाम्भोज वदना वदनाम्बुजे।
सर्वदा सर्वदास्माकं सन्निधिं सन्निधिं क्रियात् ॥ ३८॥
वीणापुस्तकभृन्मरालललितं धत्ते च रूपं बहि :
पूजार्हं भुवनत्रयस्य विशदं ज्ञानस्वरूपाऽपि या ॥३९॥

समञ्जुलं वादयती कराभ्यां या कच्छपीं मोहितविश्वविश्वाम्।
शक्तित्रिरूपा त्रिगुणाभिरामा वाणी प्रदेयात् प्रतिभां भजत्सु ॥४०॥

चंद्रप्रभां नीलगलप्रयानां त्रिनेत्ररम्यां स्वगुणप्रतुष्टां।
पद्मासनां त्वां प्रयजेऽक्षमाला सत्पुस्तकाढ्यां च मयूरचारे ॥४१॥

त्वां मुक्तामयसर्वभूषणगणां शुक्लाम्बराडम्बरां,
गौरीं गौरसुधातरङ्धवला मालोक्य हृत्पङ्कजे।
वीणापुस्तकमोक्तिकाक्षवलयश्वेताब्जवलगत्करां,
न स्यात् कः स्फुरवृत्तचक्र-रचनाचातुर्यचिन्तामणि : ॥४२॥

मौक्तिकाक्ष वलयाब्जकच्छपी पुस्तकाङ्कितकरोपशोभिते।
पद्मवासिनि हिमोज्ज्वलाङ्गि वाग्वादिनि नो भवच्छिदे ॥४३॥

एकचक्रा चतुर्हस्ता मुकुटेन विराजिता।
प्रभामण्डलसंयुक्ता कुण्डलान्वितशेखरा॥
अक्षाब्जवीणा पुस्तकं महाविद्या प्रकीर्तिता॥
अथैकदाविश्वविहङ्गवंशोत्तंसेन हंसेन समुह्यमाना।
भासां भरैः सम्भृतशारदाभ्रशुभ्रैः ककुब्भासमदभ्रमन्ती ॥४४॥

स्वर्वारनारीधुतचामराली मिलन्मरालीकुल संकुलश्रीः।
गङ्गेव मूर्त्तानिलनर्तितोर्मि चलानि चेलानि समुद्वहन्ती ॥४५॥

नितान्तमन्त्याक्षरिकानवद्यैः पद्यैश्च गद्यैश्च नवोक्तिहृद्यैः।
अनुक्रमेणोभयपार्श्वगाम्यां संस्तूयगाना शिवकेशवाभ्याम् ॥४६॥

मुरारिनाभिनलिनान्तरालनिलीनमूर्त्तेरलिनिर्विशेषम्।
आकर्णयन्ती श्रुति मुञ्ज कुञ्ज समानि सामानि चतुर्मुखस्य ॥४७॥

शरत्कुहूधिष्ण्यसमूहगौरा मेकत्र हस्ते स्फटिकाक्षमालाम्।
दातुं नतेभ्यः कवितालतायाः सुबीजराजीमिव धारयन्ती ॥४८॥

करे परस्मिन्प्रणतार्त्तलोकदारिद्रय कन्दैकनिषूदनाय।
प्रसह्य बिन्दुकृतपद्मवासानिवाससम्भोरुहमुद्वहन्ती ॥ ४९॥

अन्यत्रपाणौ विकचारविन्द समाय तद्भृङ्गविघट्टनेन।
वीणां रणन्तीं नमतोऽनुवेल निवेदयन्तीमिव धारयन्ती ॥५०॥

विद्यात्रयी सर्वकलाविलास, समग्रसिद्धान्तरहस्यमूर्तेः।
वाग्वीरुधःकन्दमिवेतरस्मिन्हस्ताम्बुजेपुस्तकमादधाना ॥५१॥

सारस्वतध्यानवतोऽस्य योगनिद्रामुपेतास्य मुहूर्त्तमेकम्।
स्वप्नान्तरागत्य जगत्पुनाना श्री शारदा सादरमित्युवाच ॥५२॥

स्मृत्वा मंत्रं सहस्रच्छदकमलमनुध्याय नाभीहृदोर्त्थं,
श्वेतस्निग्धोर्ध्वनालं हृदि च विकचतां प्राप्य निर्यातमास्यात्।
तन्मध्येचोर्ध्वरूपामभयदवरदां पुस्तकाम्भोजपाणिं,
वाग्देवी त्वन्मुखाच्चस्वमुखमनुगतां चिन्तयेदक्षरालिम् ॥५३॥

भैरव पद्मावती कल्प

अब्जासना त्रिनेत्रा बालेन्दुजयकिरीट युक्ता श्वेता। जैन संहिता
सिताम्बरां चतुर्भुजां सरोजविष्टरस्थितां।
सरस्वतीं वरप्रदामहर्निशं नमाम्यहम् ॥५४॥

अभयज्ञान, मुद्राक्षमाला-पुस्तकधारिणी।
त्रिनेत्रा पातु मां वाणी जटाबालेन्दुमण्डिता ॥५५॥

विद्यानुशासनसेक्शन ओन वागीसाससाधन

चंचच्चंद्ररुचं कलापिगमनां यः पुण्डरीकासनां
सज्ज्ञानाभय पुस्तकाक्षवलय प्रावारराज्युज्वलाम्।
त्वामप्येति सरस्वति त्रिनयनां ब्राह्मे मुहूर्त्ते मुदा,
व्याप्ताराधरकीर्तिरस्तु सुमहा विद्यः स वंद्यः सताम् ॥ ५६॥

विद्यानुशासन०

मूलमंत्र ॐ ह्रीं श्रीं वद् वद वाग्वादिनी स्वाहा।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वक्त्रै ख्यातानुयोगैस्त्रिभिरभिनयनैर्दर्शनज्ञानवृत्तैः
हस्तैः व्याख्याक्षमालामभयफलकलितै राजते या च देवी ।
सेऽयं चंद्रावदाता बिसकुसुमगता श्यामकंठाधिरूढा ।
ब्राह्मी भव्याभिवृद्धिं जनयतु सततं विश्वविज्ञानदानैः ॥५७॥

मंत्र : ॐ ऐं हस्क्लीं व्हस्क्लीं वाग्देव्यै नमः ॥

कंकेल्यङ्कुर कोमलांघ्रिकमलां कर्पूरहारद्युतिं,
पाशाम्भोरुहपुस्तकाभयकरां हंसाधिरुढां सतीम् ।
आहारोभयशास्त्रभेषजमहादानोपदेशान्वितां,
भक्तानां विदुषां सदैव वरदां भाषां भजामो वयम् ॥५८॥

देवी सरस्वती कार्या सर्वाभरणभूषिता ।
चतुर्भुजा सा कर्तव्या तथैव च समुत्थिता ॥५९॥

पुस्तकं चाक्षमाला च तस्या दक्षिण हस्तयोः ।
वामयोश्च तथा कार्या वैणवी च कमण्डलुः ॥६०॥

पीतं स्तम्भादिकार्ये सितमतिसुभगे शान्तिके वाग्विधाने
आकृष्टौ वश्यकामे जपकुसुमविभं.........

उच्चाटे धुम्रवर्णस्फटिकमणि निभं खेचरत्वं ददाति
व्यामोहं मोक्षहेतुं परमपर पांतु नो जैनशक्तिः ॥६१॥

एन्दवज्योतिरानंददा (यि) नी श्रुतदेवता ।
सर्वात्मचेतसि स्वैरं भावान् प्रोद्भावयत्विह ॥६२॥
तत्त्वार्थसूत्रबालावबोध

हंसीव वदनाम्भोजे या जिनेन्द्रस्य खेलति ।
बुद्धिमांस्तामुपासीत न कः शुद्धां सरस्वतीम् ॥६३॥

लब्धोदयायां हृदये यस्यां प्रक्षीयते नमः ।
पुण्यप्रभारलभ्यां तां क्लां कामप्युपास्महे ॥६४॥

इयमुचितपदार्थोल्लापने श्रव्यशोभा, बुधजनहितहेतुर्भावना पुष्पवाटी।
अनुदिनमित एव ध्यानपुष्पैर, दारैर्भवतु चरणपूजा जैनवाग्देवतायाः
॥६५॥

कमलगर्भविराजितभूघना, मणिकिरीटसुशोभितमस्तका ।
कनककुण्डलभूषितकर्णिका, जयतु सा जगतां जननी सदा
॥६६॥

सरस्सईए सत्तस्सरणोसवयणवसहीए।
जीयगुणेहिं कविवरा, मया वि नामेण जीवंति।

यत् कारुण्यकणस्पर्शात् सर्वः शब्दार्थविस्तरः ।
करामलकवद् भाति, शारदा सा प्रसीदतु ॥६७॥

विद्याबीजानि जानेयां नेमुषां दातुमुद्यता
अक्षमालाच्छलाद् धते, पाणौ सा पातु भारती ॥६८॥

प्रकटपाणितले जपमालिका, कमलपुस्तक वेणुवराधरा,
धवलहंससमा श्रुतवाहिनी, हरतु मे दुरितं भुवि भारती ॥६९॥

आजहर्यां नगर्यां कृतवति वसतिं वेद गर्भात्मजे वाग्,
मार्कण्डेशाननस्थां, त्रिदशपतिनुतां, सद्गुणासक्तचित्ताम् ।
निःसीम क्षेमकर्त्री विकचकजमुखीं वत्सलां सत्कवीनां,
प्रत्यूहव्यूहहर्त्री जगति तनुमतां त्वां सदैवं नुवेऽहम् ॥७०॥

या माति नौ सकलशास्त्रसरस्वती वः,
विश्वं पुनाति च सुपर्व सरस्वती वः ।
क्रीडां तनोति जिनवक्त्रसरस्वती व;
देयादियं सुखशतानि सरस्वती वः ॥ ॥७१॥

यस्याःप्रसादपरिवर्धितशुद्धबोधा,
पारं व्रजन्ति सुधियः श्रुततोयराशेः
सानुग्रहा मम समीहितसिद्धयेऽस्तु,
सर्वज्ञशासनरता श्रुतदेवताऽसौ ॥७२॥

धातुश्चतुर्मुखी कण्ठ-शृङ्गाटकविहारिणीम् ।
नित्यं प्रगल्भवाचालामुपितिष्ठे सरस्वतीम् ॥७३॥

वीणावादनदम्भेन शास्त्रतत्त्वविकासिका ।
हंसासनमुपासीना वाग्देवी श्रेयसेऽस्तु नः ॥७४॥

यस्याः प्रसादविरहे मूकत्वं सर्वदा स्फुटम् ।
तामेकां वागधिष्ठात्रीं महादेवीमुपास्महे ॥७५॥

सूक्ष्माय शुचये तस्मै नमो वाक् तत्त्वतन्तवे ।
विचित्रो यस्य विन्यासो विदधाति जगत्पटम् ॥७६॥

पातु वो निकषग्रावा मतिहेम्नः सरस्वती ।
प्राज्ञेतरपरिच्छंद वचसैव करोति या ॥७७॥

जलदुग्धनिर्णयविधौ यस्या वाहोऽपि विश्रुतो दक्षः ।
सा सदसत्त्वविबोधक वागीशा स्तान्ममाद्य गतिः ॥७८॥

करबदरसदृशमखिलं भुवनतलं यत्प्रसादतः कवयः ।
पश्यन्ति सूक्ष्ममतयः सा जयति सरस्वती देवी ॥७९॥

शरणं करवाणि शर्मदं ते चरणं वाणि चराचरोपजीव्यम् ।
करुणामसृणैः कटाक्षपातैः कुरु मामम्बकृतार्थ सार्थवाहम् ॥८०॥

आशासु राशी भवदङ्गवल्ली भासैव दासीकृतदुग्धसिन्धुम् ।
मन्दस्मितैर्निन्दित सारदेन्दुं वन्देऽरविन्दासन सुन्दरि ! त्वाम् ॥८१॥
इन्द्रवज्रा.

वचांसि वाचस्पतिमत्सरेण साराणि लब्धुं ग्रहमण्डलीव ।
मुक्ताक्षसूत्रत्वमुपैति यस्याः सा सप्रसादास्तु सरस्वती वः ॥८२॥
उपजाति.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ज्योतिस्तमोहरमलोचनगोचरं तज्जिह्वादुरा सदरसं मधुनः प्रवाहम्।
दूरे त्वचः पुरकबन्धिपरं प्रपद्ये सारस्वतं किमपि कामदुघं रहस्यम्
।।८३।। वसन्त.

तवकरकमलस्थां स्फाटिकमक्षमालां
नखकिरणविभिन्नां दाडिमबीजबुद्ध्या।
प्रतिकलमनुकर्षन् येन कीरो निषिद्धः
स भवतु मम भूत्यै वाणि ते मन्दहासः ।।८४।। मालिनी.

हंसासीना हसन्ती मृदुमधुरकलां वादयन्तीं स्ववीणां,
तत्त्वग्रामं समस्तं प्रकटमविकलं सन्नयन्ती विकासम्।
मुक्तामालां दधाना गुणिगणमहिता स्तूयमाना सुरेन्द्रै,
र्वागीशा सुप्रसन्ना निवसतु वदनाम्भोरुहान्तः सदा मे ।।८५।।
स्रग्धरा.

ऐन्दवीव विमलाकलाऽनिशं भव्यकैरवविकाशनोद्यता।
तन्वतीनयविवेकभारतीः भारती जयति विश्ववेदिनः ।।
कृतसमस्तजगच्छुभवस्तुता, जितकुवादिगणाऽस्तभवस्तुता।
अवतु वः परिपूर्णनभा रती र्नुमरुते ददती जिनभारती ।।८६।।

अनादिनिधनाऽदीना धनादीनामतिप्रदा।
मतिप्रदानमादेयाऽनमा देयाज्जिनेन्द्रवाक् ।।८७।।

शीतांशुत्विषि यत्र नित्यमदधद् गन्धाढ्यधूलीकणान्
आलीकेसरलालसा समुदिताऽऽशु भ्रामरीभासिता।।
पायाद् वः श्रुतदेवता निदधती तत्राब्जकान्ती क्रमौ
नालीके सरलाऽलसा समुदिता शुभ्रामरी भासिता ।।८८।। शार्दूल.

भारति ! द्राग् जिनेन्द्राणां नवनौरक्षतारिके।
संसाराम्भोनिधा वस्मा-नवनौ रक्षतारिके ।।८९।।

कुर्वाणाऽणु पदार्थ दर्शनवशाद् भास्वत्प्रभाया स्वपा,
मानत्या जनकृत्तमोहरत ! मे शस्ताऽदरिद्रोहिका।
अक्षोभ्या तव भारती जिनपते ! प्रोन्मादिनां वादिनां,
मानत्याजनकृत् तमोहरतमे!स्तादरिद्रोहिका ।।९०।। शार्दूल.

परमततिमिरोग्रभानुप्रभा भूरिभंगैर्गभीरा,
भृशं विश्ववर्ये निकाय्ये वितीर्यात्परा
महति मतिमते हि ते शस्यमानस्य वासं,
सदाऽतन्वती तापदानन्दधानस्य साऽमानिनः।
जननमृति तरङ्ग निष्पारसंसारनीराकरान्त,
र्निमज्जज्जनोत्तार नौ भारती तीर्थकृत !
महति मतिमतेहितेशस्य मानस्य वासं सदा,
तन्वती तापदानं दधानस्य सामानिनः ।।९१।। अर्णवदण्डक

जिनेन्द्र ! भङ्गैः प्रसमंगभीराऽऽशु भारती शस्यतमस्तवेन।
निर्नाशयन्ती मम शर्म दिश्यात्, शुभाऽरतीशस्य तमस्तवेन ।।९२।।
उपजाति.

शरदिन्दु सुन्दररुचिश्चेतसि सा मे गिरांदेवी।
अपहृत्य तमः संततमर्थानखिलान्प्रकाशयतु ।।९३।।

सम्यग्दृशामसुमतां निचये चकार, सद्भा रतीरतिवरा मरराजिगे या।
दिश्यादवश्यमखिलं मम शर्मजैनी, सद्भारती रतिवरामरराजिगेया
।।९४।। वसंत.

हन्तिसमया गुणगणान्परिमोचयन्तीसाभाररतीशमवतां भवतोदमायाः।
ज्ञानश्रिये भवतु तत्पऽनोद्यतानां सा भारती शमवतां भवतोदमाया
।।९५।। वसंत.

यां द्राग् भवन्ति सुरमन्त्रिसमा नमन्तः,
संत्यज्य मोहमधियोऽप्य समानमन्तः।
वाग्देवता हतकुवादिकुलाभवर्णात्,
सा पातु कुन्दविकसन्मुकुलाभ वर्णा ।।९६।। वसंत.

यशो धत्ते न जातारि-शमना विलसन् न या।
साऽऽर्हती भारती दत्तां शमना विलसन्नया ।।९७।।

जिनस्य भारती तमो-वनागसङ्घनाशनीम्।
उपेतहेतुमुन्नता-वनागसं घनाशनीम्।। प्रमाणिका ०
वाग्देवी वरदीभूत - पुस्तिकाऽऽपद्मलक्षितौ।
अपौऽव्याद् बिभ्रती हस्तौ पुस्तिकापद्मलक्षितौ ।।९८।। अनु.

श्रुतनिधीशिनि ! बुद्धिवनाली
दवमनुत्तम सारचिता पदम्।
भवभियां मम देवि ! हरादरा
दवमनुत्तमसा रचितापदम् ।।९९।। द्रुत.

इति सम्पूर्णम्।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

શ્રી મહાવીર સ્વામિને નમઃ ॐ હ્રીં અર્હં નમઃ
શ્રી ગૌતમસ્વામિને નમઃ ॐ ઐં સરસ્વત્યૈ નમઃ
પરમોપાસ્ય શ્રી વિજય નેમિ-વિજ્ઞાન-કસ્તૂર-
ચંદ્રોદય સૂરીશ્વરેભ્યો નમઃ

શ્રી સરસ્વતી દેવી પૂજન વિધિ...

- પૂર્વ / ઉત્તર દિશાએ શુદ્ધભૂમિ ઉપર શ્રી સરસ્વતીદેવીનું હ્રીંકાર યુકત પાંચ ધાન્યનું માંડલુ બનાવવું.
- સિંહાસનમાં શ્રી આદિનાથ ભગવાન અથવા શ્રી મહાવીર સ્વામી ની મૂર્તિ પધરાવવી.
- ૧૦૮ ગુણયુકત શ્રી સરસ્વતીદેવીનો યન્ત્ર થાળમાં પધરાવવો.
- સ્નાત્ર ભણાવવું.
- પ્રભુજીની ચંદન-કેસર-પુષ્પ-ધૂપ-દીપ-અક્ષત-નૈવેદ્ય-ફળ = અષ્ટ પ્રકારી પૂજા કરી યંત્ર સન્મુખ સજોડે કટાસણાં ઉપર બેસી હાથ જોડી સ્તુતિઓ બોલવી.
- પંચ - પરમેષ્ઠિ સ્મરણઃ
  अर्हन्तो भगवन्त इन्द्र महिता.....
- ચતુઃ શરણ મંગલઃ
  चत्तारि मंगलं...
- या कुन्देन्दु तुषार-हारधवला, या श्वेतपद्मासना
  या वीणावरदंडमण्डितकरा, या शुभ्रवस्त्रावृता
  या ब्रह्माच्युतशङ्करप्रभृतिभि र्देवैः सदा वन्दिता,
  सा मां पातु सरस्वती भगवती निःशेषजाड्यापहा।
  કમલદલ વિપુલ નયના, કમલ-મુખી, કમલ-ગર્ભ સમ ગૌરી,
  કમલે સ્થિતા ભગવતી, દદાતુ શ્રુતદેવતા સિદ્ધિં.
- निव्वाण मग्गे वरजाणकप्पं, पणासियासेसकुवाई दप्पं।
  मयं जिणाणं सरणं बुहाणं, नमामि निच्चं तिजगप्पहाणं ॥
- બોધાગાધં સુપદપદવી નીરપુરાઽભિરામં, જીવાઽહિંસા વિરલ લહરી સંગમાગાહ દેહં,
  ચૂલાવેલં ગુરુગમ મણિ સંકુલં દૂર પારં, સારં વીરાગમજલ નિધિં સાદરં સાધુ સેવે.
- श्री तीर्थंकर गणधर प्रसादात् एष योगः फलतु मे।
- પીઠિકા ઉપર ચારે બાજુ વાસક્ષેપ કરવો.
- ॐ नमो अरिहंताणं भगवईए सुअदेवयाए संतीदेवीए चउण्हं लोगपालाणं नवण्हं गहाणं दसण्हं दिग्पालाणं षोडश विज्जादेवीओ थंभणं कुरुकुरु ॐ ऐं अरिहंतदेवाय नमः स्वाहा।
- ભૂમિ પ્રમાર્જન :
  ॐ ह्रीं वातकुमाराय विघ्नविनाशकाय महीपूतां कुरु कुरु स्वाहा।
  (દર્ભ-ઘાસથી પ્રમાર્જન)
- ભૂમિ પ્રક્ષાલન :
  ॐ ह्रीं मेघकुमाराय धरां प्रक्षालय हूँ फट् स्वाहा।
  (પાણી છાંટવું)
- ભૂમિ શુદ્ધિ :
  ॐ भूरसि भूतधात्रिः सर्वभूतहिते भूमि-शुद्धिं कुरु कुरु स्वाहा।
  (ચંદન છાંટવું)
- વસ્ત્ર શુદ્ધિ : (વસ્ત્રો પર હાથ ફેરવતાં....)
  ॐ ह्रीं इवीं क्ष्वीं पाँ वाँ वस्त्रशुद्धिं कुरु कुरु स्वाहा।
- આસન શુદ્ધિ :
  જમણા હાથમાં પાણી લઈને 'સૌઃ' આ પ્રમાણે
  पृथ्वीं त्वया धृता लोका, देवि त्वं विष्णुना धृता।
  त्वं च धारय मां देवि, पवित्रं कुरु चासनम् ॥
  ॐ ऐं ह्रीं श्रीं ॐ ह्रीं आधारशक्ति कमलासनाय नमः।
  કુસુમાંજલિ આસન ઉપર નાંખીને પછી બેસવું.
- પંચાક્ષર મંત્ર સ્થાપના : (૩ વાર)
  ह्राँ ह्रीं हूं ह्रौं हः
  અ સિ આ ઊ સા
- પંચાંગ મંત્ર સ્નાન :
  ॐ अमले विमले सर्व तीर्थ जले पाँ वाँ इवीं क्ष्वीं
  अशुचिः शुचिर्भवामि स्वाहा।
- હૃદય શુદ્ધિ : (હૃદય ઉપર હાથ રાખીને...)
  ॐ विमलाय विमलचित्ताय इवीं क्ष्वीं स्वाहा।
- કલ્મષ-દહન (ભુજા સ્પર્શ)
  ॐ विद्युत्स्फुलिंगे महाविद्ये मम सर्व कल्मषं दह दह स्वाहा।
- રક્ષા મંત્ર : (૩ વાર બોલવું - ઉતરતાં-ચઢતાં તે તે સ્થાનને સ્પર્શ કરવો)

ॐ	कु	रु	कु	ल्ले	स्वा	हा
મસ્તક	ડાબા હાથની સંધિ	ડાબી કુક્ષિ	ડાબો પગ	જમણો પગ	જમણી કુક્ષી	જમણા હાથની સંધિ

- **સકલીકરણ : (૩ વાર ઉતરવું - ચડવું)**

क्षि	प	ॐ	स्वा	हा
જાનુ	નાભિ	હૃદય	મુખ	શિખા.

- રક્ષા - કવચ : (પરમેષ્ઠિ રક્ષા)
  ॐ नमो अरिहंताण ह्रीं हृदयं रक्ष रक्ष हूँ फट् स्वाहा।
  (હૃદય ઉપર)
  ॐ नमो सिद्धाणं हरहर शिरो रक्ष रक्ष हूँ फट् स्वाहा।
  (મસ્તક ઉપર)
  ॐ नमो आयरियाणं ह्रीं शिखां रक्ष रक्ष हूँ फट् स्वाहा।
  (શિખા ઉપર)
  ॐ नमो उवज्झायाणं एहि भगवति-चक्रे कवचवज्रिणि हूँ फट् स्वाहा।
  (ભુજા ઉપર)

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ॐ नमो लोए सव्व साहूणं क्षिप्रं साधय साधय कष्टं
वज्रहस्ते ! शूलिनि रक्ष रक्ष आत्मरक्षा सर्वरक्षा हूँ फट् स्वाहा।
(સર્વાંગ ઉપર)

- વાગ્દેવતા - ન્યાસ :

ऐं ह्रीं श्रीं अं आं ओं औं अः ब्लूँ वशिनी वाग्देवतायै नमः
(મસ્તક ઉપર)

ऐं ह्रीं श्रीं कं खं गं घं ङं क्लह्रीं कामेश्वरी वाग्देवतायै नमः
(લલાટે)

ऐं ह्रीं श्रीं चं छं जं झं ञं न्ब्लीं मोदिनी वाग्देवतायै नमः
(ભ્રમર વચ્ચે)

ऐं ह्रीं श्रीं टं ठं डं ढं णं द्लूं विमला वाग्देवतायै नमः (કંઠ ઉપર)
ऐं ह्रीं श्रीं तं थं दं धं नं ज्र्यीं अरुणा वाग्देवतायै नमः
(હૃદય ઉપર)

ऐं ह्रीं श्रीं पं फं बं भं मं हम्ल्व्यूं जयिनी वाग्देवतायै नमः
(નાભિ ઉપર)

ऐं ह्रीं श्रीं यं रं लं वं झम्र्यूं सर्वेश्वरी वाग्देवतायै नमः (ગુહ્યે)
ऐं ह्रीं श्रीं शं षं सं हं ळं क्षं क्ष्म्रीं कौलिनी वाग्देवतायै नमः
(મૂલાધારે)

- માતૃકાન્યાસ : (અક્ષર વિન્યાસ)

ब्रह्मणे ऋषये नमः (મસ્તક ઉપર)
गायत्री छन्दसे नमः (મુખ ઉપર)
श्री मातृका सरस्वतीदेवतायै नमः (હૃદય ઉપર)
हल्भ्यो बीजेभ्यो नमः (ગુહ્યે)
स्वरेभ्य शक्तिभ्यो नमः (પગ ઉપર)
बिन्दुभ्यः कीलकेभ्यो नमः (નાભિ ઉપર)
मम सरस्वती विद्यांगत्वेन न्यासे विनियोगाय नमः (કર સંપુટે)

ऍं ह्रीं श्रीं अं कं खं गं घं ङं आं अंगुष्ठाभ्यां नमः
ऍं ह्रीं श्रीं इं चं छं जं झं ञं ईं तर्जनीभ्यां नमः
ऍं ह्रीं श्रीं उं टं ठं डं ढं णं ऊं मध्यमाभ्यां नमः
ऍं ह्रीं श्रीं एं तं थं दं धं नं ऐं अनामिकाभ्यां नमः
ऍं ह्रीं श्रीं ओं पं फं बं भं मं औं कनिष्ठिकाभ्यां नमः
ऍं ह्रीं श्रीं अं यं रं लं शं षं हं ळं क्षं अः करतल करपृष्ठाभ्यां नमः

ऍं ह्रीं श्रीं अं कं खं गं घं ङं आं हृदयाय नमः
ऍं ह्रीं श्रीं इं चं छं जं झं ञं ईं शिरसे स्वाहा
ऍं ह्रीं श्रीं उं टं ठं डं ढं णं ऊं शिखायै वषट्
ऍं ह्रीं श्रीं एं तं थं दं धं नं ऐं कवचाय हुम्
ऍं ह्रीं श्रीं ओं पं फं बं भं मं औं नेत्रत्रयाय् वौषट्
ऍं ह्रीं श्रीं अं यं रं लं शं षं हं ळं क्षं अः अस्त्राय फट्

- પ્રાર્થના : (માતૃકાન્યાસ) (स्रग्धरा)

पंचाशद्वर्णभेदैर्विहितवदनदोः पादयुक्कुक्षिवक्षो-
देशांभास्वत्कपर्दा-कलितशशिकलामिन्दुकुन्दावदातम् ।
अक्षस्रक्कुम्भचिन्ता लिखितवरकरां त्रीक्षणामब्ज संस्था-
मच्छाकल्पामतुच्छस्तनजघनभरां भारतीं तां नमामि ।।

- આત્મપ્રાણ પ્રતિષ્ઠા : (હૃદય ઉપર હાથ રાખીને)

ॐ आँ ह्रीं क्रों मम सर्वेन्द्रियाणि, ॐ आँ ह्रीं क्रों मम वाङ्मनस्त्वक् चक्षुः श्रोत्र जिह्वा घ्राण प्राणा इहागत्य सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा ।

- પ્રાર્થના : (स्रग्धरा)

रक्ताम्भोधिस्थप्रोतोल्लसदरुणसरोजाधिरुढा कराब्जैः,
पाशं कोदण्डमिक्षुद् भवमथ गुणमप्यङ्कुशं पंचबाणान् ।
बिभ्राणाऽसृक्कपालं त्रिनयनलसिता पीनवक्षोरुहाढ्या,
देवी बालार्कवर्णा भवतु सुखकरी प्राणशक्तिः परा नः ।।

- વજ્રપંજર સ્તોત્ર :

ॐ परमेष्ठि नमस्कारं सारं नवपदात्मकं ।
आत्मरक्षाकरं वज्रपंजराभं स्मराम्यऽहम् ।।
ॐ नमो अरिहंताणं शिरस्कं शिरसि स्थितं । (મસ્તક ઉપર)
ॐ नमो सव्वसिद्धाणं मुखे मुखपटं वरं ।। (મોઢા આગળ)
ॐ नमो आयरियाणं अंगरक्षातिशायिनि । (શરીર ઉપર)
ॐ नमो उवज्झायाणं आयुधं हस्तयोऽर्दृढम् ।। (બન્ને ભુજાઓ)
ॐ नमो लोए सव्वसाहूणं मोचके पादयो शुभे । (પગ ઉપર)
एसो पंच नमुक्कारो शिलावज्रमयी तले ।। (જમીન ઉપર)
सव्व पावप्पणासणो वप्रो वज्रमयो बहिः । (ચારે તરફ)
मंगलाणं च सव्वेसिं खादिरांगारखातिका ।।
(જમીન ઉપર ગોળ)

स्वाहान्तं च पदं ज्ञेयं पढमं हवइ मंगलं ।
वप्रोपरि वज्रमयं पिधानं देहरक्षणे ।।
(માથા ઉપરથી શરીર સુધી)

महाप्रभावा रक्षेयं क्षुद्रोपद्रवनाशिनी ।
परमेष्ठिपदोद्भुता कथिता पूर्वसूरिभिः ।।
यश्चैवं कुरुते रक्षां परमेष्ठिपदैः सदा ।
तस्य न स्याद् भयं व्याधि-राधिश्चापि कदाचनः ।।

- **ક્ષેત્રપાળપૂજન : (લીલા નાળિયેર ઉપર ચમેલીનું તેલ છાંટવું)**

ॐ क्ष्रां क्ष्रीं क्ष्रूं क्ष्रौं क्षः अत्रस्थ क्षेत्रपालाय स्वाहा ।
(ફૂલ - જાસુદ)

- **રક્ષાપોટલી મંત્ર :** (ગુરુ ભગવંત પાસે આ મંત્રે સાતવાર રક્ષાપોટલી મંત્રાવવી)

ॐ हैं (क्ष्रुं) क्ष्रूं फूट् किरिटि किरिटि घातय घातय परकृत-विघ्नान् स्फेटय स्फेटय सहस्रखण्डान् कुरु कुरु परमुद्रां छिन्द छिन्द परमन्त्रान् भिन्द भिन्द हूँ क्षः फूट् स्वाहा ।।

- **રક્ષા પોટલી બાંધવાનો મંત્ર :** (આ મંત્રે રક્ષા પોટલી બાંધવી)

ॐ नमोऽर्हते रक्ष रक्ष हूँ फूट् स्वाहा ।।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

• ૨૪ તીર્થંકર સ્થાપના :
ॐ आँ क्रौं ह्रीं श्रीं अर्हं श्री ऋषभ, अजित, संभव, अभिनन्दन, सुमति, पद्मप्रभ, सुपार्श्व, चन्द्रप्रभ, सुविधि, शीतल, श्रेयांस, वासुपूज्य, विमल, अनन्त, धर्म, शान्ति, कुन्थु, अर, मल्लि, मुनिसुव्रत, नमि, नेमि, पार्श्व, वर्धमान इत्यादि चतुर्विंशति जिनाः अत्र अवतरत अवतरत तिष्ठ तिष्ठ, ठः ठः स्वाहा।

• ગણધર સ્થાપના :
ॐ आँ क्रौं ह्रीं श्रीं गौतम इन्द्रभूति, अग्निभूति, वायुभूति, व्यक्त, सुधर्मा, मंडित, मौर्यपुत्र, अकंपित, अचलभ्राता, मेतार्य, प्रभास इत्यादि गणसंपत्समृद्धाः लब्धिनिधानाः गणधराः अत्र तिष्ठ तिष्ठ, ठः ठः स्वाहा।

• શ્રી સરસ્વતી સ્થાપના

• **આહ્‌વાન મંત્ર :** ॐ ह्रीं श्रीं जिनशासन-श्री द्वादशांगी अधिष्ठात्रि! श्री सरस्वती देवि ! अत्र अवतरत अवतरत संवौषट् नमः श्री सरस्वत्यै स्वाहा ।। (એક ડંકો)

સ્થાપના મંત્ર : ॐ ह्रीं श्रीं जिनशासन-श्री द्वादशांगी अधिष्ठात्रि ! श्री सरस्वती देवि ! अत्र तिष्ठ तिष्ठ ठः ठः नमः श्री सरस्वत्यै स्वाहा ।। (એક ડંકો)

સંનિધાન મંત્ર : ॐ ह्रीं श्रीं जिनशासन श्री द्वादशांगी अधिष्ठात्रि ! श्री सरस्वती देवि ! मम सन्निहिता भव भव वषट् नमः श्री सरस्वत्यै स्वाहा ।। (એક ડંકો)

સંનિરોધન : ॐ ह्रीं श्रीं जिनशासन श्री द्वादशांगी अधिष्ठात्रि ! श्री सरस्वती देवि ! पूजां यावदत्रैव स्थातव्यम् नमः श्री सरस्वत्यै स्वाहा ।। (એક ડંકો)

અવગુંઠન : ॐ ह्रीं श्रीं जिनशासन श्री द्वादशांगी अधिष्ठात्रि ! श्री सरस्वती देवि ! परेषामदृश्या भव भव फट् नमः श्री सरस्वत्यै स्वाहा ।। (એક ડંકો)

(અંજલિ મુદ્રાએ કરવું.)

પૂજનમ્ : ॐ ह्रीं श्रीं जिनशासन श्री द्वादशांगी अधिष्ठात्रि ! इमं पूजां प्रतीच्छ प्रतीच्छ नमः श्री सरस्वत्यै स्वाहा ।।

(આખી થાળી)

૧૦૮ ગુણયુક્ત શ્રી સરસ્વતી સ્તોત્ર : (બોલવું)

धीषणा धीर्मतिमेधा वाग् विभवा सरस्वती।
गीर्वाणी भारती भाषा ब्रह्माणी मागधि-प्रिया ।।१।।

सर्वेश्वरी महागौरी शङ्करी भक्तवत्सला।
रौद्री चाण्डालिनी चण्डी भैरवी वैष्णवी जया ।।२।।

गायत्री च चतुर्बाहुः कौमारी परमेश्वरी।
देवमाताऽक्षयाचैव नित्या त्रिपुर-भैरवी ।।३।।

त्रैलोक्य स्वामिनी देवी माङ्का कारुण्यसूत्रिणी।
शूलिनी पद्मिनी रुद्री लक्ष्मी पङ्कजवासिनी ।।४।।

चामुण्डा खेचरी शान्ता हुङ्कारा चन्द्रशेखरी।
वाराहि विजयान्तर्धा कर्त्री हर्त्री सुरेश्वरी ।।५।।

चन्द्रानना जगद्धात्री, वीणाम्बुजकरद्वया।
सुभगा सर्वगा स्वाहा जम्भिनी स्तम्भिनी स्वरा ।।६।।

काली कापालिनी कौलि विज्ञा रात्री त्रिलोचना
पुस्तकव्यग्रहस्ता च योगिन्यमितविक्रमा ।।७।।

सर्व सिद्धिकरी सन्ध्या खड्गिनी कामरुपिणी।
सर्व सत्य हिता प्रज्ञा शिवा शुक्ला मनोरमा ।।८।।

माङ्गल्यरुचिराकारा धन्या काननवासिनी।
अज्ञाननाशिनी जैनी अज्ञाननिशिभास्करी ।।९।।

अज्ञानजनमातात्व-मज्ञानोदधिशोषिणी।
ज्ञानदा - नर्मदा - गङ्गा सीता वागीश्वरी धृतिः ।।१०।

ऐंकारा मस्तका प्रीतिः ह्रींकार वदनाहुतिः।
क्लींकार हृदयाशक्तिः अष्टबीजानिराकृतिः ।।११।।

निरामया जगत्संस्था निष्प्रपंचा चलाऽचला।
निरुत्पन्ना समुत्पन्ना अनन्ता गगनोपमा ।।१२।।

पठत्यमूनि नामानि अष्टोत्तर शतानि यः।
वत्सं धेनुरिवायाति तस्मिन् देवि सरस्वती ।।१३।।

त्रिकालं च शुचिर्भूत्वा अष्टमासान् निरंतरं।
पृथीव्यां तस्य बंभ्रम्य तन्वन्ति कवयो यशः ।।१४।।

द्रुहिणवदनपद्मे राजहंसीव शुभ्रा,
सकलकलुषवल्ली कन्दकुद्दालकल्पा।
अमरशतनताऽङ्घ्रि कामधेनूः कवीनां,
दहतु कमलहस्ता भारती कल्मषं नः ।।१५।।

૨૪ તીર્થંકર પૂજન (અષ્ટપ્રકારી પૂજા)

ॐ आँ क्रौं ह्रीं श्रीं अर्हन् श्री ऋषभ - अजित - संभव-अभिनन्दन - सुमति - पद्मप्रभ - सुपार्श्व - चन्द्रप्रभ - सुविधि-
शीतल - श्रेयांस - वासुपूज्य - विमल - अनन्त - धर्म शान्ति- कुन्थु - अर - मल्लि - मुनिसुव्रत - नमि - नेमि - पार्श्व- वर्धमान इत्यादि चतुर्विंशति जिनेभ्यः

वं जलं समर्पयामि स्वाहा।
लं चन्दनं समर्पयामि स्वाहा।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

हं पुष्पं समर्पयामि स्वाहा।
यं धूपं आघ्रापयामि स्वाहा।
रं दीपं दर्शयामि स्वाहा।
तं अक्षतं समर्पयामि स्वाहा।
वं नैवेद्यं समर्पयामि स्वाहा।
फुः फलं समर्पयामि स्वाहा।

- ११ ગણધર પૂજન (વાસક્ષેપ - ચૂર્ણ પૂજા)
  ॐ आँ क्रौं ह्रीं श्रीं अर्हन् श्री अनन्त लब्धि निधाना.
  श्री इन्द्रभूति - अग्निभूति- वायुभूति-व्यक्त - सुधर्मा-
  मण्डित - मौर्य्यपुत्र - अकम्पित - अचलभ्राता-मेतार्य-
  प्रभास इत्यादि गणधरेभ्यः गंधादीन् समर्पयामि स्वाहा।

- (१) પંચામૃતના કળશો હાથમાં લઈ નીચે લખેલ શ્રી 'सरस्वती स्तोत्र' ના ૧-૧ શ્લોક બોલી - બાર ગુણોના મંત્રો બોલી પક્ષાલ કરવો. તે વખતે ૧૨ ફળ ૧૨ નૈવેદ્ય લઈ ઉભા રહેલ વ્યક્તિએ ફળ-નૈવેદ્ય માંડલામાં પધરાવવા. કુમારિકાએ બે દિવા માંડલામાં પધરાવવા.

મહામંત્રગર્ભિત શ્રી સરસ્વતી સ્તોત્ર

ॐ ऐं ह्रीं श्रीं मन्त्ररुपे विबुधजननुते देवदेवेन्द्रवंद्ये,
चञ्चच्चन्द्रावदाते क्षपित-कलिमल हारनिहारगौरे।
भीमे भीमाट्टहास्ये भवभयहरणे भैरवी भीमधीरे,
ह्रीं ह्रीं ह्रींकार नादे मम मनसि सदा शारदे ! देवि ! तिष्ठ ॥१॥

ॐ ह्रीं धिषणायै (१) धीयै (२) मत्यै (३) मेधायै (४) वाचे (५) विभवायै (६) सरस्वत्यै (७) गिरे (८) वाण्यै (९) भारत्यै (१०) भाषायै (११) ब्रह्मण्यै (१२) ॥ श्री सरस्वत्यै जलं चन्दनं पुष्पं धूपं दीपं अक्षतं नैवेद्यं फलानि यजामहे स्वाहा ॥

हा पक्षे बीजगर्भे सुरवररमणी-चर्चितानेकरुपे,
कोपं वं झं विधेयं धरितधरिवरे योगनियोगमार्गे।
हं सं सः स्वर्गराजप्रतिदिननमिते प्रस्तुतालापपाठे,
दैत्येन्द्रै ध्यायमाने मम मनसि सदा शारदे ! देवि ! तिष्ठ ॥२॥

ॐ ह्रीं मागधप्रियायै (१३) सवेश्वर्यै (१४) महागौर्यै (१५) शाङ्कर्यै (१६) भक्तवत्सलायै (१७) रौद्रयै (१८) चाण्डालिन्यै (१९) चण्डयै (२०) भैरव्यै (२१) वैष्णव्यै (२२) जयायै (२३) गायत्र्यै (२४) श्री सरस्वत्यै जलं चन्दनं पुष्पं धूपं दीपं अक्षतं नैवेद्यं फलानि यजामहे स्वाहा ॥

दैत्यै दैत्यारिनाथै र्नमितपदयुगे भक्तिपूर्वं त्रिसन्ध्यम्,
यक्षैः सिद्धैश्चनप्रैरहमहमिकया देहकान्त्याऽतिकान्तैः।
आँ ईं ॐ विस्फुटाभाक्षर-वरमृदुना सुस्वरेणासुरेणाऽ,
त्यन्तं प्रोद्गीयमाने मम मनसि सदा शारदे ! देवि ! तिष्ठ ॥३॥

ॐ ह्रीं चतुर्बाहवे (२५) कौमार्यै (२६) परमेश्वर्यै (२७) देवमात्रे (२८) अक्षयायै (२९) नित्यायै (३०) त्रिपुरभैरव्यै (३१) त्रैलोक्यस्वामिन्यै (३२) देव्यै (३३) माङ्कायै (३४) कारुण्यसूत्रिण्यै (३५) शूलिन्यै (३६) श्री सरस्वत्यै जलं... स्वाहा।

क्षाँ क्षीं क्षूँ क्षः स्वरुपे हन विषमविषं स्थावरं जंगमं वा
संसारे संसृतानां तव चरणयुगे सर्वकालं नराणाम्
अव्यक्ते व्यक्तरुपे प्रणतनरवरे ब्राह्मरुपे स्वरुपे
ऐं ऐं क्लूं योगिगम्ये मम मनसि सदा शारदे ! ॥४॥

ॐ ह्रीं पद्मिन्यै (३७) लक्ष्म्यै (३८) पङ्कजवासिन्यै (३९) चामुण्डायै (४०) खेचर्यै (४१) शान्तायै (४२) हुङ्कारायै (४३) चन्द्रशेखर्यै (४४) वाराहयै (४५) विजयायै (४६) अन्तर्धायै (४७) कर्त्र्यै (४८) श्री सरस्वत्यै जलं... स्वाहा..

सम्पूर्णाऽत्यन्तशोभैः शशधरधवलै रासलावण्यभूतैः,
रम्यैः स्वच्छैश्च कान्ते र्निजकरनिकरैश्चन्द्रिकाकारभासैः।
अस्माकीनं भवाब्जं दिनमनुसततं कल्मषं क्षालयन्ती,
श्राँ श्रीं श्रूँ मन्त्ररुपे मम मनसि सदा शारदे ! देवि ! तिष्ठ ॥ ५ ॥

ॐ ह्रीं हर्त्र्यै (४९) सुरेश्वर्यै (५०) चन्द्राननायै (५१) जगद्धात्र्यै (५२) वीणाम्बुजकरद्वयायै (५३) सुभगायै (५४) सर्वगायै (५५) स्वाहायै (५६) जम्भीन्यै (५७) स्तंभिन्यै (५८) ईश्वरायै (५९) काल्यै (६०) श्री सरस्वत्यै जलं... स्वाहा।

भाषे पद्मासनस्थे जिनमुखनिरते पद्महस्ते प्रशस्ते,
प्राँ प्रीँ प्रूँ प्रः पवित्रे हरहरदुरितं दुष्टजं दुष्टचेष्टं।
वाचां लाभाय भक्त्या त्रिदिव युवतिभिः प्रत्यहं पूज्यपादे,
चंडे चंडीकराले मम मनसि सदा शारदे ! देवि ! तिष्ठ ॥ ६ ॥

ॐ ह्रीं कापालिन्यै (६१) कौल्यै (६२) विज्ञायै (६३) रात्र्यै (६४) त्रिलोचनायै (६५) पुस्तकव्यग्रहस्तायै (६६) योगिन्यै (६७) अमितविक्रमायै (६८) सर्वसिद्धिकर्यै (६९) सन्ध्यायै (७०) खड्गिन्यै (७१) कामरुपिण्यै (७२) श्री सरस्वत्यै जलं... स्वाहा।

नम्रीभूतक्षितीशप्रवरमणिमुकुटोद्‌धृष्टपादारविन्दे,
पद्मास्थे पद्मनेत्रे गजगतिगमने हंसयाने विमाने।
कीर्त्तिश्रीबुद्धि-चक्रे जयविजयजये गौरी गंधारीयुक्ते,
ध्येया ध्येयस्वरुपे मम मनसि सदा शारदे ! देवि ! तिष्ठ ॥ ७ ॥

ॐ ह्रीं सर्वसत्वहितायै (७३) प्रज्ञायै (७४) शिवायै (७५) शुक्लायै (७६) मनोरमायै (७७) मांङ्गल्यरुचिकारायै (७८) धन्यायै (७९) काननवासिन्यै (८०) अज्ञाननाशिन्यै (८१) जैन्यै (८२) अज्ञाननिशिभास्कर्यै (८३) अज्ञानजनमात्रे (८४) श्री सरस्वत्यै जलं... स्वाहा।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

विद्युज्ज्वालाप्रदीप्तां प्रवरमणिमयीमक्षमालां सुरुपां,
रम्यावृत्ति र्धरित्री दिनमनुसततं मंत्रकं शारदं च।
नागेन्द्रैरिन्द्रचन्द्रै मंनुजमुनिजनैः संस्तुता या च देवी,
कल्याणं सा च दीव्यं दिशतु मम सदा निर्मलं ज्ञान रत्नम् ॥८॥

ॐ ह्रीं अज्ञानोदधिशोषिण्यै (८५) ज्ञानदायै (८६) नर्मदायै (८७) गङ्गायै (८८) सीतायै (८९) वागीश्वर्यै (९०) धृत्यै (९१) ऐंकार मस्तकायै (९२) प्रीत्यै (९३) ह्रींकारवदनायै (९४) हृत्यै (९५) क्लीं करद्वयायै (९६) श्री सरस्वत्यै जलं... स्वाहा।

करबदरसदृशमखिल-भुवतलं यत् प्रसादतः कवयः।
पश्यन्ति सूक्ष्ममतयः सा जयति सरस्वती देवी ॥ ९ ॥

ॐ ह्रीं शक्त्यै (९७) अष्टबीजायै (९८) निरक्षरायै (९९) निगमयायै (१००) जगत्संस्थायै (१०१) निःप्रपञ्चायै (१०२) चञ्चलायै (१०३) चलायै (१०४) निरुत्पन्नायै (१०५) समुत्पन्नायै (१०६) अनन्तायै (१०७) गगनोपमायै (१०८) भगवत्यै वाग्देवतायै वीणापुस्तकमौक्तिकाक्षवलय श्वेताब्ज - मण्डितकरायै शशधरनिकर - गौरिहंसवाहनायै श्री सरस्वत्यै जलं स्वाहा।

श्री सरस्वती देवी पूजन :

१ ॐ ऐं ह्रीं श्रीं क्लीं श्री श्रुतदेवी सरस्वत्यै वं जलं समर्पयामि स्वाहा।

२ ॐ ऐं ह्रीं श्रीं क्लीं श्री श्रुतदेवी सरस्वत्यै लं चन्दनं समर्पयामि स्वाहा।

३ ॐ ऐं ह्रीं श्रीं क्लीं श्री श्रुतदेवी सरस्वत्यै लं गन्धं समर्पयामि स्वाहा।

४ ॐ ऐं ह्रीं श्रीं क्लीं श्री श्रुतदेवी सरस्वत्यै हं पुष्पं समर्पयामि स्वाहा।

५ ॐ ऐं ह्रीं श्रीं क्लीं श्री श्रुतदेवी सरस्वत्यै यं धूपं आघ्रापयामि स्वाहा।

६ ॐ ऐं ह्रीं श्रीं क्लीं श्री श्रुतदेवी सरस्वत्यै रं दीपं दर्शयामि स्वाहा।

७ ॐ ऐं ह्रीं श्रीं क्लीं श्री श्रुतदेवी सरस्वत्यै तं अक्षतं समर्पयामि स्वाहा।

८ ॐ ऐं ह्रीं श्रीं क्लीं श्री श्रुतदेवी सरस्वत्यै वं नैवेद्यं समर्पयामि स्वाहा।

९ ॐ ऐं ह्रीं श्रीं क्लीं श्री श्रुतदेवी सरस्वत्यै फुः फलं समर्पयामि स्वाहा।

१० ॐ ऐं ह्रीं श्रीं क्लीं श्री श्रुतदेवी सरस्वत्यै सं ताम्बूलं समर्पयामी स्वाहा।

११ ॐ ऐं ह्रीं श्रीं क्लीं श्री श्रुतदेवी सरस्वत्यै वस्त्रं समर्पयामि स्वाहा।

१२ ॐ ऐं ह्रीं श्रीं क्लीं श्री श्रुतदेवी सरस्वत्यै अलंकाराणि समर्पयामि स्वाहा।

પ્રાર્થના :

(મંદાક્રાન્તા)

एषा भक्त्या तव विरचिता या मया देवि पूजा,
स्वीकृत्यैनां सपदि सकलान् मेऽपराधान् क्षमस्व।
न्यूनं यत्तत् तव करुणया पूर्णनामेतु सद्यः,
सानन्दं मे हृदयकमले तेस्तु नित्यं निवासः ॥

(માલિની)

चरणनलिनयुग्मं पंकजैः पूजयित्वा,
कनककमलमालां कण्ठदेशेऽर्पयित्वा।
शिरसि विनिहितोऽयं रत्नपुष्पांजलि स्ते,
हृदयकमलमध्ये देवि ! हर्षं तनोतु ॥

श्री बप्पभट्टिसूरिकृत अनुभूत सिद्ध सारस्वत स्तवः।

(દ્રુતવિલંબિત)

कलमरालविहङ्गमवाहना सितदुकुल-विभूषणलेपना।
प्रणतभूमिरुहामृतसारिणी प्रवरदेहविभाभरधारिणी ॥१॥

अमृतपूर्णकमण्डलुहारिणी त्रिदशदानवमानवसेविता।
भगवती परमैव सरस्वती मम पुनातु सदा नयनाम्बुजम् ॥२॥

जिनपतिप्रथिताखिलवाङ्मयी गणधराननमण्डपनर्तकी।
गुरुमुखाम्बुजखेलनहंसिका विजयते जगति श्रुतदेवता ॥३॥

अमृतदीधिति-बिम्ब समाननां त्रिजगतिजननिर्मितमाननाम्।
नवरसामृतवीचि-सरस्वतीं प्रमुदितः प्रणमामि सरस्वतीम् ॥४॥

विततकेतकपत्रविलोचने विहित संसृति-दुष्कृतमोचने।
धवलपक्षविहङ्गमलाञ्छिते जय सरस्वति ! पूरित वाञ्छिते ॥५॥

भवदनुग्रहलेशतरङ्गिता स्तदुचितं प्रवदन्ति विपश्चितः।
नृपसभासु यतः कमलाबला- कुचकला ललनानि वितन्वते ॥६॥

गतधना अपि हि त्वदनुग्रहात् कलितकोमल-वाक्यसुधोर्मयः।
चकितबालकुरङ्गविलोचना जनमनांसि हरन्तितरां नराः ॥७॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

करसरोरुहखेलनचञ्चला तव विभाति वरा जपमालिका।
श्रुतपयोनिधिमध्यविकस्वरोज्ज्वलतरङ्ग कलाग्रहसाग्रहा ॥८॥

द्विरदकेसरिमारिभुजङ्गमा सहनतस्कररराजरुजां भयम्।
तव गुणावलिगानतरङ्गिणां न भविनां भवति श्रुतदेवते ॥९॥

ॐ ह्रीं क्लीं ब्लूँ ततः श्रीं तदनुहसकल ह्रीं अथो ऐं नमोन्ते,
लक्षं साक्षाज्जपेद्यः कर समविधिना सत्तपा ब्रह्मचारी।
निर्यान्तीं चन्द्रबिम्बात् कलयतिमनसा त्वां जगच्चन्द्रिकाभां,
सोत्यर्थं वह्निकुण्डे विहितघृतहुतिः स्याद् दशांशेन विद्वान् ॥१०॥

रे रे लक्षणकाव्यनाटक कथा चम्पूसमालोकने,
क्वायासं वितनोषि बालिश मुधा किं नम्रवक्त्राम्बुजः।
भक्त्याराधय मन्त्रराजसहितां दिव्यप्रभां भारतीं,
येनत्वं कवितावितान सविता द्वैत प्रबुद्धायसे ॥११॥

चञ्चच्चन्द्रमुखी प्रसिद्ध महिमा स्वाच्छन्द्यराज्यप्रदा,
ऽनायासेन सुरासुरेश्वरगणैरभ्यर्चिता भक्तितः।
देवी संस्तुत वैभवा मलयजा लेपाङ्गरङ्गद्युतिः,
सा मां पातु सरस्वती भगवती त्रैलोक्यसञ्जीवनी ॥१२॥

स्तवनमेतदनेकगुणान्वितं पठति यो भविकः प्रमनाः प्रगे।
स सहसा मधुरै र्वचनामृतै र्नृपगणानपि रञ्जयति स्फुटम् ॥१३॥

॥ इति सरस्वतिस्तव सम्पूर्णः ॥

સરસ્વતીનો રક્ષા દોરો

પૂજાવિધિ પશ્ચાત્ ૨૭ વાર મનમાં સંકલ્પ પૂર્વક નીચેનો મંત્ર બોલતાં જવું અને પ્રત્યેક મંત્રના અંતે દોરામાં એક ગાંઠ વાળવી. કુલ ૨૭ ગાંઠનો દોરો બનાવવો -

ॐ ह्रीं क्लीं ब्लूँ श्रीं हसकल ह्रीं ऐं नमः।

'સરસ્વતી મા'ની આરતી :

જય જય આરતી દેવી તમારી, આશાપૂરો હે માત અમારી,..૧.
વીણા પુસ્તક કર ધરનારી, અમને આપો બુદ્ધિ સારી... ૨.
જ્ઞાન અનંત હૃદય ધરનારી, તમને વંદે સહુ નરનારી....૩.
માત સરસ્વતી સ્તુતિ તમારી, કરતાં જગમાં જય જયકારી. ૪.
જય...

આરતી કરૂં મા ભારતી તારી, જ્યોતિ રૂપે તું વિઘન વિકારી,. ૧.
જ્ઞાન પ્રકાશે તિમિર વિનાશે, વાસે મનમાં ભાવના સારી... ૨.
તું વિશ્વમાતા જગવિખ્યાતા, પ્રાતા કહીયે મોહનગારી... ૩.
કષ્ટને કાપો શાંતિને આપો, કરો નિર્મલ દેહ હમારી.... ૪.
આરતી..

પછી નવકાર, ઉવસગ્ગહરં, શ્રી બૃહચ્છાંતિ બોલી અખંડધારાએ શાંતિ કળશ કરવો. છેલ્લે નવકાર બોલી સાથિયા પર ઘડો પધરાવવો.

ત્યારબાદ ઈરિયાવહી કરી ભગવાનનું અથવા શ્રુતજ્ઞાનનું ચૈત્યવંદન કરી

ક્ષમાપના :-

आज्ञाहीनं क्रियाहीनं मन्त्रहीनं च यत्कृतं।
तत्सर्वं कृपया देवि ! क्षमस्व परमेश्वरि ! ॥
आह्वानं नैव जानामि न जानामि विसर्जनं।
पूजाविधिं न जानामि प्रसीद परमेश्वरि ॥
देहबुद्धया तु दासोऽहं जीवबुद्धया त्वदंशकः।
आत्मबुद्धया त्वमेवाऽहं इतिमे निश्चितामति ॥
ॐ क्षेमं भवतु सुभिक्षं, सस्यं निष्पद्यतां जयतु धर्मः।
शाम्यन्तु सर्व रोगाः ये केचिदुपद्रवा लोके ॥

વિસર્જનવિધિ :-

ॐ विसर विसर श्री तीर्थंकराः श्री गणधराः श्री श्रुतदेवी सरस्वती आदि-

सर्वे स्वस्थानं गच्छन्तु गच्छन्तु पुनरागमनाय प्रसीदन्तु प्रसीदन्तु स्वाहा ॥

। समाप्तम्।

સરસ્વતી વંદના

- સ્વામી શિવાનંદ

માતુ સરસ્વતી વિદ્યા વરસતી જ્ઞાન ગુણોકી ખાણી હૈ
તુ હી સતી સાવિત્રી શારદા તુ હી માતુ ભવાની હૈ
લક્ષ્મી સીતા-ઉમા અમ્બિકે તુ હી રાધા રાની હૈ
પરા-પશ્યન્તી-મધ્યમા-વૈખરી તુ હી ચારોં વાણી હૈ ૧.

અંડજ પિંડજ ઉદ્ભિજ સ્વેદજ તુ હી ચારો જ્ઞાની હૈ
ઓંકાર મંકાર રંકારાદિ સબકે બીચ સમાની હૈ
સ્વર-વ્યંજન મેં ધ્યાન રહકર સબકો રહત લોભાની હૈ
બ્રાહ્મણ-ક્ષત્રિય-વૈશ્ય-ક્ષુદ્ર સબ વર્ણોમેં બીચ સુજાની હૈ ૨.

અર્થ-ધર્મ-અરુ કામ મોક્ષ તુમ દેને મેં વરદાની હૈ
જાગ્રત સ્વપ્ન સુષુપ્તિ તુરીયા ઈન સબકી અધિષ્ઠાની હૈ
ઋદ્ધિ સિદ્ધિ લઘિમા ગરિમા સબ સિદ્ધિઓ કી દાની હૈ
યહ આરતી જો ગાવે, વિદ્યા પાવે શિવાનંદ કહ ધ્યાની હૈ ૩.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

સદ્યવરદા શ્રી સરસ્વતી દેવી

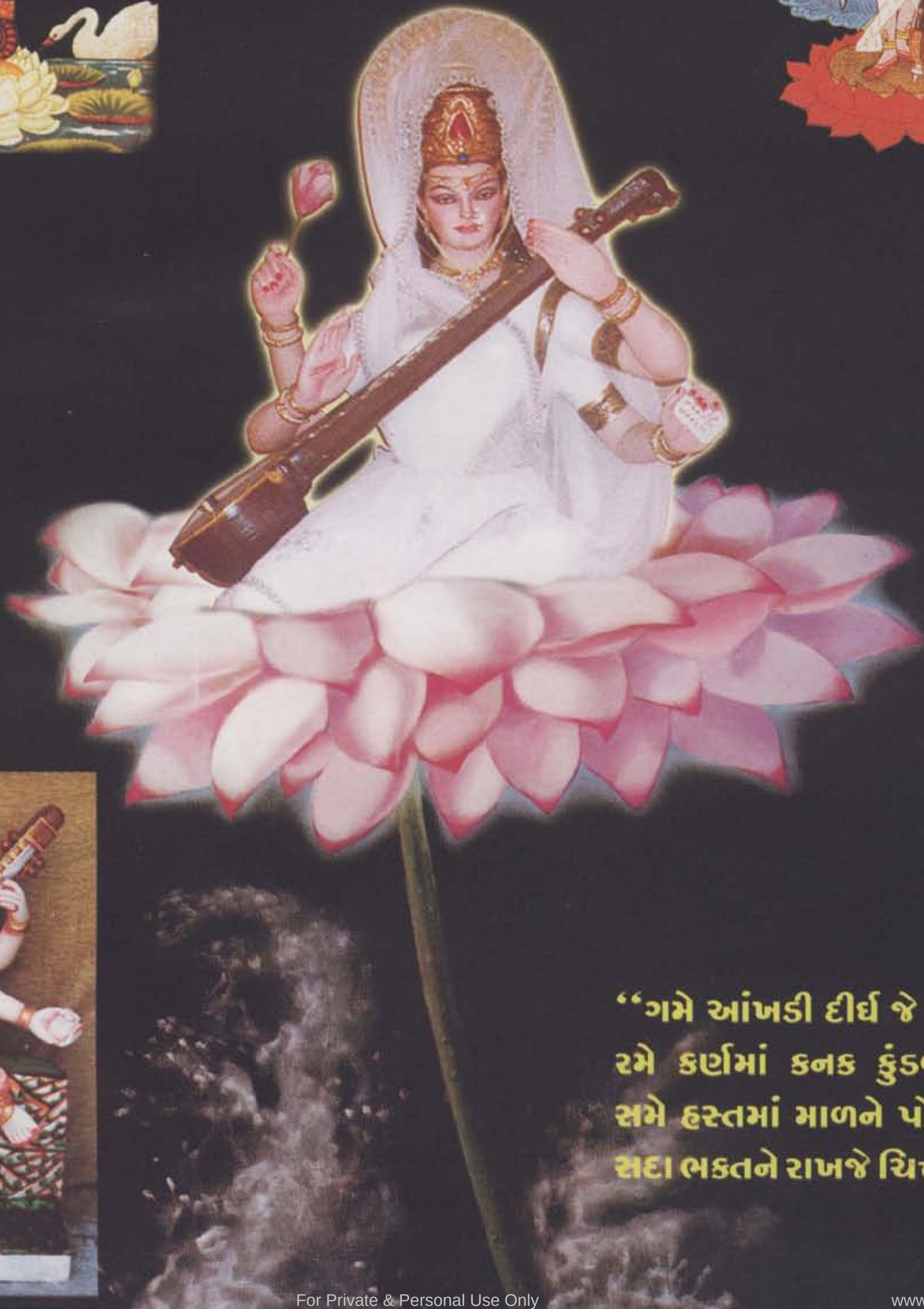

"ગમે આંખડી દીર્ઘ જે પૂતકારી,
રમે કર્ણમાં કનક કુંડળ ભારી,
સમે હસ્તમાં માળને પોથીસારી,
સદા ભક્તને રાખજે ચિત્તમાંહી."

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

પાલા (બંગાળ) પાલનપુર - વડોદરા વિગેરે પ્રા[illegible]
નયનાનંદી મા સરસ્વતી દેવીની મૂર્તિઓ

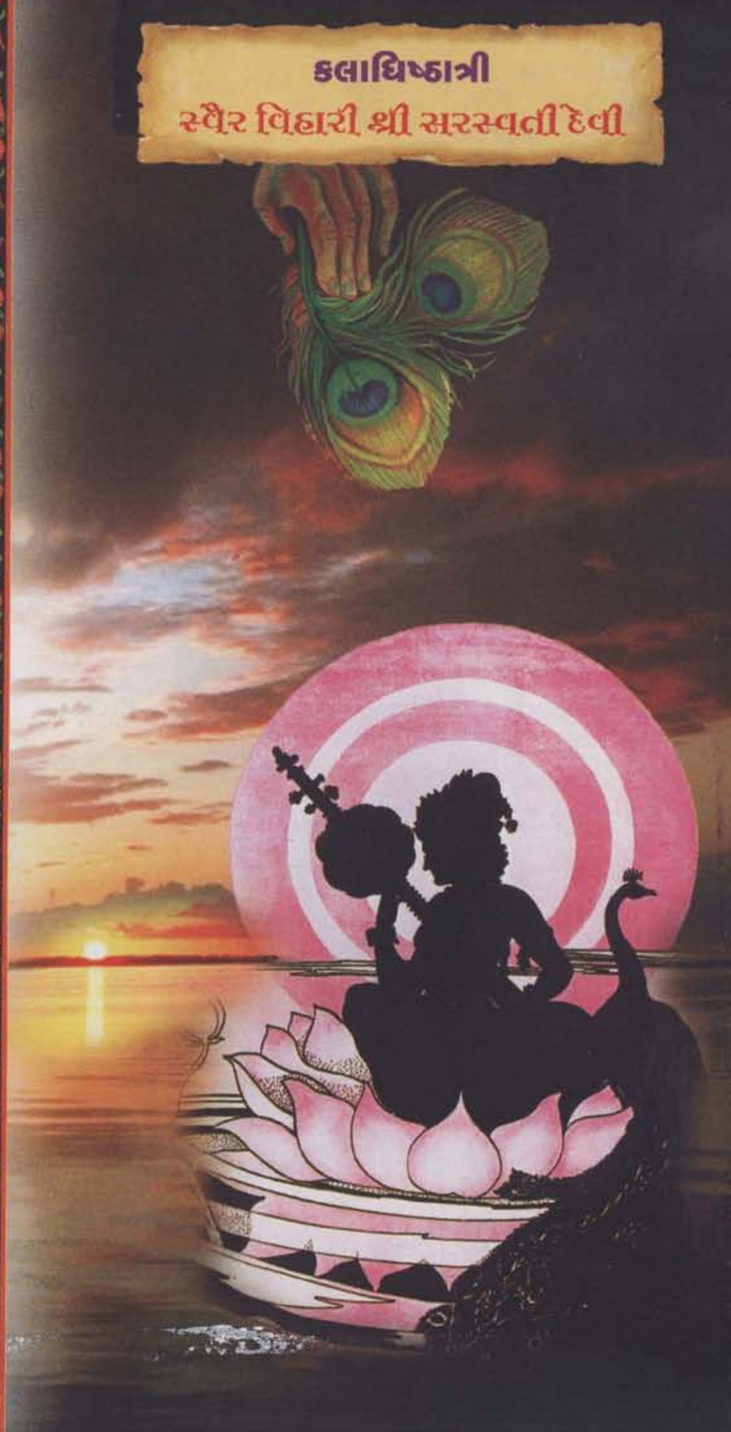

Jain Education International
For Private & Personal Use Only
www.jainelibrary.org

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्राचीन
क
सरस्व

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ा अर्वाचीन
ात्मक
ती देवीयाँ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

સરસ્વતી પ્રસાદ

વિશ્વવંદ્યા ! સદ્યવરદા ! ભક્ત વત્સલા !,
હે માં ભગવથી સરસ્વતી !
કેટલો બધો મીઠો મધુરો શબ્દ છે 'મા'
તારો 'મા' શબ્દ ઉચ્ચારતાં જ
મોં ભરાય જાય છે, હૈયું તૃપ્ત થાય છે,
ઈચ્છાઓ પરિતોષ પામે છે,
ઘણું બધું માંગવાનુમન હતું પણ 'મા'
તારી અસ્મિતા જ અતિ ભવ્ય છે કે
ઈચ્છાઓ - કામનાઓનું અસ્તિત્વ જ
વલીન થઈ જાય છે, છતાંય તું
આપ્યાં વિના રહી જ ન શકે તો.......

* અમારા મોહ કપાટને સદ્ય ભેદી, અજ્ઞાન-તમસ્-કુમતિનો સર્વથા વિનાશ કરજે.
* મનના વિકલ્પ - વિમોહ - વિકૃતિઓને દૂર કરજે.
* દિલની દુર્મતિ-દારિદ્રય-દીનતા દૂર કરજે.
* પાપ-તાપ-સંતાપ શમાવી શાંતિ-સમતા-સમાધિ આપજે.
* વિદ્યા - જ્ઞાન - બુદ્ધિ - પ્રજ્ઞાના પ્રકર્ષને આપજે.
* અખિલ વિશ્વના સૌભાગ્ય કાજે નિઃસીમ કરૂણા-મૈત્રી-પ્રેમની પાવનગંગા, સમસ્ત લોકમાં અસ્ખલિત વહાવજે અને
* અનંત શકિત-સમૃદ્ધિ-સિદ્ધિના દ્વાર ઉઘાડી જાજવલ્યમાન આત્મજ્યોતિરૂપ કેવલજ્ઞાનની સાદ્યંત પ્રણેતા બનજે હોં.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org
MULTY GRAPHICS